MUZEUL NAȚIONAL

VI

1982

www.mnir.ro

MUZEUL NAȚIONAL

www.mnir.ro

438

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE

MUZEUL NAȚIONAL

VI

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE COMUNICĂRI:
PERMANENȚĂ, UNITATE ȘI PROGRES ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN LA A 60-A ANIVERSARE

1982

BUCUREȘTI

www.mnir.ro

Colectivul de redacţie :

FLORIAN GEORGESCU — redactor responsabil ; LUCIAN CHIŢESCU, GHEORGHE COLEŞICĂ, MIRCEA DUMITRIU, CONSTANTIN ILIESCU, IORDANA LUNGU, LUCIA MARINESCU, ELENA PĂLĂNCEANU — membri.

AL. D. VASILE — secretar de redacţie

În acest volum sînt cuprinse materiale ale celei de a V-a Sesiuni ştiinţifice de comunicări a Muzeului Naţional de Istorie din 5—6 mai 1981.

BIBLIOTECA
INV. 19083

SUMAR

COMUNICĂRI ÎN ȘEDINȚA PLENARĂ

www.mnir.ro

COMUNICĂRI PE SECŢII

SECŢIA I

ISTORIE VECHE ŞI ISTORIE MEDIE

www.mnir.ro

SECŢIA a II-a

ISTORIE MODERNĂ

www.mnir.ro

SECŢIA a III-a

ISTORIE CONTEMPORANĂ

www.mnir.ro

www.mnir.ro

Pag.

www.mnir.ro

SOMMAIRE*

COMMUNICATIONS DANS LA SÉANCE PLÉNIÈRE

* Le présent volume, dédié au 60ème anniversaire de la constitution du Parti Communiste Roumain, comprend les matériaux de la Vème session scientifique de communications, dont les travaux ont eu lieu le 5—6 mai 1981.

www.mnir.ro

COMMUNICATIONS DANS LES SECTIONS

Ier SECTION

HISTOIRE DE L'ANTIQUITÉ ET HISTOIRE DU MOYEN-ÂGE

www.mnir.ro

IIème SECTION

HISTOIRE MODERNE

www.mnir.ro

Page

www.mnir.ro

Page

IIIème SECTION

HISTOIRE CONTEMPORAINE

www.mnir.ro

Page

www.mnir.ro

CONTENTS*

PAPERS IN THE PLENAR MEETING

* The present volume, dedicated to the 60th anniversary of the creation of the Romanian Communist Party, included the papers of the 5th scientific session of papers, whose works went on on May 5—6, 1981.

www.mnir.ro

PAPERS ON SECTIONS

Ist SECTION

ANCIENT AND MIDDLE AGES HISTORY

www.mnir.ro

IInd SECTION

MODERN HISTORY

www.mnir.ro

Page

www.mnir.ro

IIIⁿᵈ SECTION

CONTEMPORARY HISTORY

www.mnir.ro

Page

www.mnir.ro

INHALTSVERZEICHNIS*

VORTRÄGE IM RAHMEN DER PLENARSITZUNG

* Der vorliegende Band, der 60. Jahresfeier der Gründung der Rumänischen Kommunistische Partei gewidmet, enthält die Beiträge der 5. Wissenschaftlichen Tagung welche am 5—6 Mai 1981 stattgefunden hat.

www.mnir.ro

VORTRÄGE DER EINZELNEN ABTEILUNGEN

ABTEILUNG I.

ALTE UND MITTELALTERLICHE GESCHICHTE

www.mnir.ro

ABTEILUNG II.

NEUZEITLICHE GESCHICHTE

www.mnir.ro

Seite

ABTEILUNG III.

ZEITGENOSISCHE GESCHICHTE

www.mnir.ro

www.mnir.ro

СОДЕРЖАНИЕ*

СООЕЩЕНИЕ ИА ПЛЕНАРНОМ ЗАСЕДАНИИ

* Настоицая книга, иосвященнаи 60-летию годовщины созданин Румынской Коммунистической Партии, содержит материалы V-ой научной Сессии сообщений, работа которой ироводилась в днн 5—6 мая 1981 г.

www.mnir.ro

СООБЩЕИИЯ ПО СЕКЦИЯМ

Отдел I

ДРЕВИЯЯ И СРЕДИЯЯ ИСТОРИЯ

www.mnir.ro

Отдел II-ой

НОВАЯ ИСТОРИЯ

www.mnir.ro

Отдел III-ий

СОВРЕМЕИИАЯ ИСТОРИЯ

www.mnir.ro

Стр.

www.mnir.ro

Стр.

www.mnir.ro

SUMARIO*

COMUNICACIONES EN LA REUNION PLENARIA

* El presente volumen, dedicado al 60 aniversario desde la constitución del Partido Comunista Rumano, comprende los materiales de la V Sesioń cientifica de comunicaciones cuyos trabajos se desarrollaron en los dias 5—6 de mayo de 1981.

www.mnir.ro

COMUNICACIONES EN LOS SECCIONES

SECCION I

HISTORIA DE LA ANTIGÜEDAD E HISTORIA DE LA EDAD MEDIA

www.mnir.ro

SECCION II

HISTORIA MODERNA

www.mnir.ro

SECCION III

HISTORIA CONTEMPORANEA

www.mnir.ro

Pág.

www.mnir.ro

www.mnir.ro

COMUNICĂRI ÎN ȘEDINȚA PLENARĂ

www.mnir.ro

CUVÎNT DE DESCHIDERE

de prof. dr. doc. **SUZANA GÂDEA**,
președintele Consiliului Culturii
și Educației Socialiste

Într-o puternică și înălțătoare atmosferă de efervescență politică, de profundă și responsabilă angajare patriotică, întreaga națiune omagiază în aceste zile o glorioasă aniversare : șase decenii de la crearea Partidului Comunist Român, șase decenii de luptă consecvent revoluționară, de jertfe și sacrificii, dar și de succese și realizări încununate de împlinirile epocii pe care o trăim, fără seamăn în *istoria* patriei noastre.

Și dacă am început acest cuvînt referindu-mă la istorie, am făcut-o nu atît pentru că ne aflăm în ambianța prestigioasă a unei sesiuni omagiale organizate — conform unei tradiții generoase — de Muzeul Național de Istorie a R. S. România, ci, mai ales, pentru că realmente Partidul Comunist Român există în conștiința noastră și va rămîne în aceea a urmașilor noștri ca un *făuritor* de *istorie*, ca un ctitor de destin național, dăltuit în granitul eternei recunoștințe.

Tema aleasă — cu multiple semnificații pentru ilustrarea glorioasei istorii a poporului nostru, a partidului comunist : *Permanență, unitate și progres în istoria poporului român. P.C.R. la cea de-a 60-a aniversare* — oferă premise optime pentru relevarea bogatelor tradiții de luptă ale poporului nostru, ale clasei muncitoare și Partidului Comunist Român pentru libertate socială și națională, pentru democrație și progres social. Într-adevăr, în istoria luminoaselor tradiții ale luptei poporului român pentru unitate, independență, pentru o viață mai bună, clasa muncitoare, proletariatul a reprezentat încă de la apariția sa, în prima parte a secolului trecut, așa cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, „purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale și cucerirea independenței de stat".

Expresie a ideii-forță de realizare a unui detașament ogranizat și înaintat al proletariatului din țara noastră, crearea primului partid politic al clasei muncitoare din România, în 1893, a însemnat un moment de mare însemnătate pentru viitorul mișcării muncitorești și socialiste, care și-a propus nobilul țel de eliberare socială și națională a poporului român, construirea unei societăți mai drepte și mai bune, eliberată pentru totdeauna de exploatare și asuprire.

Semnificativ în acest sens este faptul că încă din momentul organizării sale clasa muncitoare din România, mișcarea noastră socialistă s-au

www.mnir.ro

înscris semnificativ prin ceea ce şi-au propus şi au înfăptuit, începînd cu ultimele decenii ale secolului trecut, pe linia unei consecvente continuităţi în împlinirea idealurilor de libertate naţională şi socială a paşoptiştilor, a aspiraţiilor legitime ale maselor populare pentru unirea ţării şi cucerirea independenţei sale.

Rodul acestei identificări totale cu năzuinţele poporului poate fi identificat în participarea directă, nemijlocită a clasei muncitoare la înfăptuirea unor importante momente ale istoriei naţionale din epoca modernă.

Este de remarcat poziţia înaintată a socialiştilor români, a clasei muncitoare din ţara noastră faţă de actul istoric al Unirii Transilvaniei cu România, poziţia exprimată într-o declaraţie în care era subliniat cu entuziasm acest act de justiţie istorică : „Ca socialişti români, internaţionalişti, salutăm cu deosebită bucurie dezrobirea naţională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum şi respectăm legămintele de unire hotărîte... România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine“.

Noile condiţii istorice create în ţara noastră prin constituirea cadrului naţional-statal unitar au contribuit la un profund proces de radicalizare a organizaţiei de avangardă a clasei muncitoare din România, situaţie care a dus la transformarea, în zilele Congresului de la Bucureşti, din mai 1921, a Partidului Socialist în Partidul Comunist Român. Continuînd pe o treaptă superioară glorioasele tradiţii revoluţionare de luptă ale poporului, ale mişcări muncitoreşti şi socialiste, Partidul Comunist Român s-a situat din primele momente ale existenţei sale în avangarda luptei pentru apărarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale a României, pentru o politică de pace şi colaborare cu toate popoarele lumii, împotriva dominaţiei străine.

Partidului Comunist Român i-a revenit meritul istoric de organizare şi înfăptuire a actului insurecţiei de la 23 August 1944, cînd s-a trecut la revoluţia de eliberare naţională şi socială antifascistă şi antiimperialistă, moment care a prefigurat rolul conducător al partidului în împlinirea celor mai importante acte revoluţionare ale istoriei noastre contemporane.

Schimbările structurale petrecute în economia şi cultura ţării noastre în anii socialismului, îndeosebi în perioada care a urmat Congresului al IX-lea la partidului, au demonstrat fără putinţă de tăgadă superioritatea noii orînduiri sociale, rolul de centru vital al întregii naţiuni pe care Partidul Comunist Român îl îndeplineşte în virtutea unei înalte responsabilităţi istorice, pentru destinele patriei. Se poate afirma cu legitimă mîndrie şi deplină satisfacţie, aşa cum de altfel sublinia şi tovarăşul Nicoale Ceauşescu, că „în condiţiile socialismului s-au asigurat consolidarea şi creşterea fără precedent a forţei statului nostru naţional unitar, realizarea adevăratei unităţi sociale şi politice a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, a întregului nostru popor“.

Bogată prin conţinutul său tematic, actuala sesiune omagială organizată de Muzeul Naţional de Istorie al Republicii Socialiste România, care reuneşte istorici cunoscuţi, directori de muzee, cercetători ştiinţifici şi cadre didactice, poate contribui neîndoielnic nu numai la înregistrarea unui spor de informaţie ştiinţifică, dar şi la efectuarea unui valoros

www.mnir.ro

Prof. dr. doc. Suzana Gâdea, președintele Consiliului Culturii și Educației Socialiste, inaugurînd lucrările Sesiunii omagiale: „Permanență, unitate și progres în istoria poporului român. Partidul Comunist Român la a 60-a aniversare".

www.mnir.ro

Citirea telegramei adresată de participanții la Sesiunea omagială tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român.

Aspect din timpul lucrărilor Sesiunii omagiale.

www.mnir.ro

schimb de idei, menit să fertilizeze aria istoriografiei noastre, la mobilizarea tuturor istoricilor sub semnul înfăptuirii istoricelor hotărîri ale Congresului al XII-lea al partidului nostru.

Vă rog să-mi permiteţi ca în numele Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste să urez succes deplin lucrărilor sesiunii ştiinţifice, tuturor celor care participă la această prestigioasă manifestare consacrată eroicelor tradiţii de muncă şi luptă ale poporului nostru pentru unitate, independenţă, progres şi pace, făurarului izbînzilor noastre, Partidul Comunist Român, arhitectul României socialiste de azi, al celei comuniste de mîine.

www.mnir.ro

MUZEUL DE ISTORIE — FACTOR DINAMIC IN APLICAREA POLITICII P.C.R. DE EDUCARE PATRIOTICĂ A MASELOR, DE FORMARE A CONȘTIINȚEI SOCIALISTE

de prof. dr. **FLORIAN GEORGESCU**,
directorul Muzeului Național de Istorie
al Republicii Socialiste România

În dezvoltarea istorică a României contemporane, perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român marchează — după cum se cunoaște — o etapă cu totul nouă, în mod pregnant definită, cu deosebire, prin ritmurile fără precedent de evoluție a societății noastre, prin multiplicarea și accelerarea progresului în toate sferele vieții economico-sociale și cultural-spirituale. Purtînd — pretutindeni — amprenta personalității de excepție, a gîndirii și activității prodigios afirmate ale secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, această perioadă — cea mai dinamică și mai fertilă din istoria României — este — cum, de asemenea, se știe — vremea unor remarcabile împliniri și în cultura acestei țări. Nenumăratele și prestigioasele realizări își găsesc exprimare nu numai prin sporirea necontenită a tezaurului de valori spirituale — componentă esențială definitorie a civilizației noastre socialiste —, dar mai ales în funcționalitatea nouă și de tip superior pe care a dobîndit-o cultura românească. Aceasta este manifest solicitată pe direcția formării unui om nou, cu un profil moral și cu o formație intelectuală, care să corespundă pe deplin societății noi — socialiste și comuniste — lipsită de exploatare, asigurînd toate drepturile și libertăție fundamentale ale individului și colectivității, unei societăți în care științele sînt forță de producție și în care cultura apare componentă indispensabilă înseși evoluției social-istorice. Programul Partidului Comunist Român, adoptat de cel de-al XI-lea Congres, toate celelalte documente ale partidului sînt, în această privință, fără echivoc și constituie, pentru instituțiile și pentru oamenii de cultură din patria noastră, un îndrumar științific fundamental. Cu limpezimea de gîndire și cu capaciatatea nemăsurată de a sesiza faptul legic, obiectiv din mecanismul unei dezvoltări complexe — însușiri ce-i sînt atît de proprii —, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat că „făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate presupune și formarea unui om cu calități deosebite, cu o cultură înaintată, cu o concepție avansată“ [1]. Secretarului general al partidului îi aparține totodată și definirea — cuprinzătoare și profundă — a ceea ce va trebui să constituie omul de tip nou ; iar o atare definire ne deslușește nouă, oamenilor de cultură, cu toată precizia și claritatea, obiectivele către care avem a ne îndrepta,

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 8, Edit. Politică, București, 1974, p. 124.

www.mnir.ro

direcţiile de acţiune pe care avem a le urma. „În viziunea noastră — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — omul nou, constructor al socialismului şi comunismului, trebuie să fie stăpîn pe cele mai înaintate cuceriri ale ştiinţei, ale cunoaşterii umane, să se caracterizeze prin înalte virtuţi politice şi morale, prin pasiune pentru muncă şi creaţie, prin îndrăzneală în gîndire şi acţiune, prin cutezanţă în promovarea noului în întreaga viaţă socială, prin fermitate în lupta pentru dreptate şi adevăr, pentru înfăptuirea principiilor eticii şi echităţii socialiste, prin hotărîrea de a lupta cu abnegaţie şi vitejie pentru apărarea cuceririlor revoluţionare, a integrităţii şi suveranităţii patriei, a cauzei comunismului în patria noastră"[2]. Precizările din urmă ale secretarului general reliefează, în acelaşi timp, faptul că o componentă fundamentală a omului de tip nou o constituie patriotismul său, înţeles ca un complex de însuşiri şi de atitudini, pe care, de altfel, tot tovarăşul Nicolae Ceauşescu le-a definit magistral în expunerea prezentată la 2 iunie 1976, la Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste. Din ansamblul preceptelor ce alcătuiesc concepţia secretarului general al partidului despre patriotismul socialist reliefăm — interesînd nemijlocit tema noastră — teza potrivit căreia cunoaşterea istoriei naţionale şi evocarea ei prin mijloace multiple şi diverse reprezintă o sursă fecundă şi eficientă pentru cultivarea dragostei şi devotamentului faţă de patrie, partid şi popor. „În educarea socialistă a maselor — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — cunoaşterea istoriei proprii constituie un factor important al dezvoltării conştiinţei de sine a poporului"[3].

★

Obiectivele majore, de însemnătate cu adevărat istorică, pe care Partidul Comunist Român le-a încredinţat frontului culturii româneşti în perioada făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate angajează — deschis şi plenar — şi muzeele, ca instituţii ştiinţifice şi cultural-educative. În aplicarea politicii partidului, de educare patriotică a maselor, de formare a conştiinţei socialiste, muzeele sînt solicitate ca factor dinamic, pe direcţia formării unui larg orizont de cunoaştere al publicului, prin difuzarea celor mai înaintate cuceriri ale ştiinţei, pentru propagarea unor concepţii avansate despre lume şi societate, pentru cultivarea dragostei fierbinţi şi a devotamentului fără limite pentru patrie.

În ansamblul celor peste 380 de muzee existente astăzi în Republica Socialistă România, obiective specifice revin *muzeelor cu profil de istorie*. Nimic nu defineşte mai bine, mai precis şi mai clar strategia ştiinţifică şi de propagandă a acestor muzee decît teza secretarului general al partidului privitoare la comandamentele actuale ale activităţii politico-educative in ansamblu. Această activitate — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — „trebuie să pornească de la cunoaşterea trecutului de luptă revoluţionară a poporului nostru, să se bazeze pe tradiţiile culturii lui progresiste, ale culturii progresiste şi revoluţionare mondiale.

[2] *Ibidem*, vol. 13, p. 96—97.

[3] Nicolae Ceauşescu, ***Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică şi cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conştient şi devotat al societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi a comunismului în România, prezentată la Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste — 2 iunie 1976***, Edit. Politică, Bucureşti, 1976, p. 47.

www.mnir.ro

Nu trebuie uitat că felul de a trăi și gîndi al poporului a constituit și va constituit întotdeauna temelia dezvoltării culturii cu adevărat înaintate. Trebuie să adăugăm de aceea, la creația prezentului, creația trecutului, dînd prețuirea cuvenită marilor înfăptuiri ale înaintașilor noștri, moștenirii înaintate a mișcării noastre revoluționare"[4].

Unor asemenea imperative sociale și ideologice, culturale și educative caută să le răspundă și muzeele de istorie, realizînd în fapt — prin valorificarea plenară a patrimoniului de mărturii documentare de care dispun, prin acțiunea de instruire și educare a maselor — obiectivele politicii partidului, de formare a unui om nou, cu nivel de cunoaștere în necontenită deschidere, cu concepții înaintate, cu profil etic superior și mai ales animat, în toate acțiunile sale, de patriotism.

Angajînd muzeele de istorie în ampla operă cultural-științifică și propagandistică, de făurire a unei noi conștiințe sociale — superioară, în scara de evoluție a gîndirii și eticii umane —, Partidul Comunist Român a călăuzit insituțiile noastre pe direcția transformării lor inșile in organisme științifice și instructiv-educative cu funcțiuni complexe, cu sferă de activitate cuprinzătoare, cu capacitate de afirmare largă și eficientă.

Din multiudinea aspectelor care definesc acest proces — al mutațiilor profunde, de structură și de orientare, înregistrate de muzeele de istorie — două fapte credem că se cer cu deosebire consemnate :

Întii — că, sub îndrumarea atentă și permanentă a partidului, muzeele de istorie au depășit, deplin și definitiv, stadiul unor instituții cu funcții limitate (mărginindu-și preocupările doar la acțiunea strictă de conservare a unor valori), ele devenind instituții științifice și cultural-educative, cu atribuțiuni complexe, intre care opera de valorificare a patrimoniului e subordonată unui obiectiv calitativ superior, cel al înrîuririi conștiinței individuale și colective. Este, aceasta, cea mai de seamă cucerire pe care muzeele României contemporane au dobîndit-o în anii construcție socialiste și care — cu deosebire în ultimii cincisprezece ani — a situat pe o treaptă superioară însăși statutul muzeului și al lucrătorilor săi.

În al doilea rînd — se cere consemnat faptul că *ampla activitate de îndrumare de către partid a cercetării istorice din țara noastră* — șl care s-a soldat, cum bine se știe, cu precizarea și clarificarea problemelor fundamentale ale dezvoltării societății omenești de pe teritoriul României din cele mai vechi timpuri și pînă în imediata contemporaneitate — a avut și are răsfrîngeri nemijlocite și dintre cele mai favorabile asupra muzeelor de istorie. Acestea au fost astfel in măsură să-și organizeze expozițiile permanente pe baza unor tematici științific fundamentate, clare și cuprinzătoare, fapt care a asigurat nu numai creștera valorii documentare a muzelor noastre, dar, mai ales, amplificarea valențelor instructiv-educative, capacitatea de a se afirma mai eficient ca factor dinamic în aplicarea politicii Partidului Comunist Român, de educare patriotică a maselor, de făurire a conștiinței socialiste.

Transformarea muzeelor de istorie în instituții științifice și cultural-educative — cu obiective bine definite pe direcția lărgirii orizontului de

[4] Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Edit. Politică, București, 1977, p. 93.

www.mnir.ro

cunoaştere a publicului, de cultivare a sentimentelor patriotice şi a celor mai valoroase tradiţii de luptă şi de creaţie ale poporului nostru şi de făurire a unei noi conştiinţe sociale, precum şi organizarea expoziţiilor permanente pe baza unor tematici orientate de concepţia Partidului Comunist Român în toate problemele fundamentale ale istoriei patriei — constituie factorii care asigură instituţiilor muzeale un rol de prim ordin în viaţa cultural-ştiinţifică a patriei, în promovarea politicii culturale a partidului.

Structura patrimoniului de care dispun, problematica abordată de expoziţiile permanente, modalităţile specifice în care evocă dezvoltarea societăţii omeneşti de pe teritoriul ţării asigură muzeelor de istorie o multitudine de posibilităţi în direcţia instruirii publicului, a îmbogăţirii nivelului său de cunoaştere, a formării şi consolidări concepţiei avansate despre lume şi societate, în cultivarea sentimentelor patriotice.

Departe de a aborda exhaustiv o asemenea problemă, selectăm doar cîteva dintre elementele de substanţă pe care muzeele de istorie le introduc şi le promovează în activitatea lor curentă, transpunînd în fapt obiective cu caracter politico-ideologic şi cultural-ştiinţific încredinţate de partid instituţiilor şi lucrătorilor din frontul culturii.

Prezentînd, astfel, dezvoltarea societăţii omeneşti de pe teritoriul României drept succesiunea unor formaţiuni economico-sociale ca rezultat al acţiunii unor legi obiective ale evoluţiei sociale — reflectînd, ca atare, însăşi concepţia partidului nostru asupra istoriei în general şi a României, în special —, muzeele îşi aduc partea lor de contribuţie la difuzarea, la formarea în contiinţa publicului a unei viziuni profund ştiinţifice asupra trecutului, prezentului şi mersului înainte al umanităţii, alăturîndu-se altor mijloace şi modalităţi de combatere a teoriilor idealiste, fataliste ori limitat-economiciste privitoare la mecanismele dezvoltării istorice.

Evocînd, apoi, în sălile de istorie veche, prin mărturii documentare autentice şi printr-o interpretare ştiinţifică, materialistă a lor, procesul antropogenezei — în ipostazele pe care acesta le-a cunoscut în aria carpato-danubiano-pontică —, muzeele de istorie se afirmă ca factori eficienţi de formare a unor concepţii ateiste, de combatere a miturilor biblice, a oricăror teorii clericaliste privitoare la apariţia omului pe pămînt. Prin aceasta instituţiile noastre îşi aduc, de asemenea, contribuţia la politica P.C.R. de formare a unui om nou cu concepţii avansate, eliberat tot mai mult de povara multiseculară a ideologiei retrograde, religioase.

Înfăţişînd maselor largi ale publicului în sălile expoziţiilor permanente tezaurul atîtor şi atîtor valori materiale şi spirituale făurite de-a lungul mileniilor pe pămîntul României, şi prezentîndu-le drept rodul activităţii permanent creatoare a oamenilor, a generaţiilor ce s-au succedat aici de-a lungul timpului, muzeele de istorie sînt, astfel, tribuna de propagare a adevărului că munca a fost şi rămîne izvorul oricărei avuţii, că mersul înainte al unei societăţi îşi are asigurate ritmurile numai direct proporţional cu eforturile creatoare şi unite ale tutror membrilor acelei societăţi. Se afirmă în acest caz una dintre valenţele educative ale muzeului de istorie — răspunsul clar şi ferm angajat al instituţiilor muzeale la chemarea partidului, a secretarului său general, de a educa masele de oameni în spiritul muncii, al participării nemijlocite şi active în opera de edificare a socialismului şi comunismului.

www.mnir.ro

Prezentînd în expozițiile de bază principalele momente revoluționare din istoria României, cauzele lor, forțele sociale participante și pe acelea care și-au asumat rolul conducător, dar, mai ales, înfățișînd revoluțiile ca produs legic și cu deosebire dinamizator al dezvoltării sociale, al progresului umanității, muzeele de istorie educă oamenii muncii din patria noastră în spiritul angajării depline pe calea transformărilor revoluționare, al participării militante la opera — revoluționară în esență și în toate ipostazele pe care le înfățișează — de edificare a societății socialiste.

Reliefînd, prin mărturiile documentare expuse, rolul determinant al maselor poulare în istorie, dar și aportul personalităților angajate prin activitatea și opera lor pe direcția progresului societății, muzeele de istorie prilejuiesc maselor de vizitatori nu numai justa înțelegere a mecanismului complex al evoluției umanității, ci, în același timp, le educă în spiritul ideii că fiecare om al muncii are — prin existența sa socială, ca parte inseparabilă a colectivității — rolul său în dezvoltarea ascendentă a patriei. Este, aceasta, contribuția muzeelor de istorie la promovarea ideologiei Partidului Comunist Român, potrivit căreia creșterea rolului maselor în toate domeniile vieții sociale — politic, economic și social-cultural — imprimă societății noastre socialiste un puternic dinamism, ducînd la progresul ei continuu, multilateral și rapid.

Demonstrînd, de asemenea, prin mărturii puternic probatoare existența și lupta comună, de-a lungul veacurilor, a românilor și naționalităților conlocuitoare în imensa vatră carpato-dunăreano-pontică și reliefînd cu deosebire faptul că numai unirea tuturor locuitorilor acestui pămînt, indiferent de naționalitate, a asigurat mersul înainte al societății noastre, muzeele de istorie sînt, și ele, purtătorul de cuvînt al politicii naționale, juste, profund democratice, promovate de Partidul Comunist Român, aducîndu-și astfel contribuția la făurirea unității de nezdruncinat a întregului nostru popor, a patriei noastre socialiste.

Un rol de primă dimensiune, de înaltă răspundere, dar și de onoare, pe care muzeele de istorie îl afirmă astăzi, mai ales evocarea misiunii istorice a clasei muncitoare din țara noastră, și în primul rînd a Partidului Comunist Român — ca stegar al luptei pentru împlinirea idealurilor de dreptate socială și libertate națională, ca principal făuritor al tuturor victoriilor obținute de poporul român în perioada contemporană a istoriei noastre naționale. Înfățișînd întregul drum de necurmată luptă revoluționară, străbătut de Partidul Comunist, rolul său de factor stimulator și conducător, de purtător al progresului în toate marile încleștări pe care istoria României le-a cunoscut în ultimile sale decenii ; evocînd misiunea sa — victorios împlinită — de eliberator al poporului român de sub jugul tuturor nedreptăților sociale ; inițierea, organizarea și conducerea de către partid a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, iar apoi conducerea operei de edificare a societății socialiste — muzeele de istorie se manifestă ca factor activ în opera de cinstire a celor mai valoroase tradiții revoluționare pe care le afirmă istoria partidului, ca factor activ în cultivarea respectului, al dragostei și atașamentului fără de limite față de Partidul Comunist Român, ca expresie majoră și definitorie a conștiinței socialiste.

www.mnir.ro

Se ştie că Partidul nostru acordă o atenţie deosebită educării oamenilor muncii în spiritul dragostei faţă de patrie şi popor, patriotismul fiind de asemenea o componentă fundamentală a conştiinţei socialiste. Este bine cunscut şi faptul că, din iniţiativa şi sub îndrumarea partidului, în Republica Socialistă România acţionează o multitudine de canale prin care se efectuează educarea maselor largi populare în spiritul iubirii de patrie. În acest cadru, muzeele de istorie se afirmă ca unul din factorii cei mai importanţi, ţinînd seama că însăşi specificul patrimoniului de valori de care dispun, conţinutul expoziţiilor permanente pe care le organizează în beneficiul publicului sînt axate pe unul din filoanele cele mai consistente şi mai frecunde de cultivare a patriotismului : ilustrarea dragostei de pămînt şi de neam a înaintaşilor, lupta lor necurmată pentru apărarea gliei strămoşeşti şi pentru fiinţă a poporului român, reliefarea celor mai valoroase tradiţii ale luptei pentru progres social, pentru dreptate şi neatîrnare. Oferind publicului vizitator, maselor celor mai largi de oameni ai muncii, contactul nemijlocit cu mărturiile trecutului nostru istoric şi înlesnindu-i adevărata deslușire a semnificaţiei acestora, muzeele de istorie se afirmă drept o veritabilă şcoală a patriotismului, unul din cele mai eficiente instrumente de formare a conștiinţei socialiste.

Afirmarea muzeelor de istorie ca factor dinamic în aplicarea politicii Partidului Comunist Român, de educare patriotică a maselor, de făurire a conştiinţei socialiste presupune — în mod obiectiv, am spune — necesitatea amplificării şi optimizării funcţiei cultural-educative a acestor instituţii, în sensul permanentizării şi diversificării relaţiei muzeu-public. Ţinem seamă că in concepţia partidului şi secretarului său general, orice activitate pe tărîmul culturii nu a fost, şi nici nu poate deveni scop în sine ; că orice activitate culturală se defineşte ca atare şi dobîndeşte valoare socială numai în măsura în care este destinată oamenilor, colectivităţii. În această privinţă, şi noi, lucrătorii din muzeele de istorie, sîntem călăuziţi de teza tovarăşului Nicolae Ceauşescu, în viziunea căruia „răspîndirea ştiinţei şi culturii în masele largi, ridicarea nivelului de cunoştinţe generale ale întregului popor reprezintă o premisă hotărîtoare pentru atingerea stadiului superior al societăţii noastre — comunismul, pentru crarea condiţiilor ca oamenii să poată face să ţîşnească din ce în ce mai bogat izvoarele avuţiei materiale şi spirituale ale patriei noastre“ [5].

LE MUSÉE D'HISTOIRE — FACTEUR DYNAMIQUE POUR LA MISE EN PRATIQUE DE LA POLITIQUE DU P.C.R. D'ÉDUCATION PATRIOTIQUE DES MASSES, DE FORMATION DE LA CONSCIENCE SOCIALISTE

Résumé

L'époque inaugurée par l'XI-éme Congrès du Parti Communiste Roumain constitue en même temps une étape de considérables progrès dans la culture de la Roumanie contemporaine.

[5] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, voi. 3, Edit. Politică, Bucureşti, 1969, p. 148—149.

www.mnir.ro

Ces progrès trouvent leur expression non seulement dans l'augmentation continue de trésor des valeurs spirituelles, mais aussi dans la nouvelle qualité, de type supérieur, acquise par la culture roumaine.

Les buts majeurs, d'importance historique que le Parti Communiste Roumain a confiés au front de la culture roumaine dans l'étape de l'édification de la société socialiste multiformement développée, engagent ouvertement et plénièrement les musées aussi, comme institutions scientifiques et culturelles éducatives.

Dans ce cadre, des objetifs spécifiques incombent aux musées d'histoire, qui, sous la direction attentive et permanente du parti, ont dépassé définitivement le stade d'institutions à fonctions limitées de conservation et sont devenues des établissements scientifiques et culturels — éducatifs à attributions complexes. En outre, il faut souligner le fait que l'ample activité de direction exercée par le parti dans le domaine de la recherche historique dans notre pays a eu et a des échos directs et des plus favorabiles pour les musées d'histoire.

La structure du patrimoine dont les musées disposent, les thèmes abordés par les expositions permanentes, les modalités spécifiques employées pour évoquer le développement de la société humaine sur le territoire de notre pays assurent aux musées d'histoire une multitude de possibilités d'instruire le public, d'enrichir son degré de connaisance, de former et consolider la conception avancée sur le monde et la société, de stimuler les sentiments patriotiques.

À ce propos, la communications met en relief quelques uns des élements substantiels promus dans leur activité par les musées d'histoire, en contribuant de cette manière à la formation de l'homme de type nouveau, ayant des convictions scientifiquement fondées et des conceptions avancées.

En presentant le développement de la société sur le territoire de la Roumanie comme une suite de formations économiques et sociales, comme résultat de l'action exercée par des lois objextives de l'évolution sociale, les musées d'histoire contribuent à la formation dans la conscience du public d'une conception scientifique sur le passée. En évoquant le processus de l'anthropogenèse, les musées d'histoire répondent aussi des conceptions athéistes.

En présentant le trésor des valeurs matérielles et spirituelles crées à la longue sur le territoire de la Roumanie comme résultat de l'activité d'un grand nombre de générations, les musées d'histoire sont devenus une tribune de diffusion de la vérité que le travail est la source de tout bien, que le progres d'une société est assurée seulement par les efforts createurs et solidaires de tous les membres de la même société.

Ainsi, les musées d'histoire ont un rôle bien défini dans l'éducation des masses de visiteurs dans l'esprit d'engagement total sur la voie des transformations révolutionnaires, les musées sont des porte-parole de la politique nationale juste, profondement démocratique promue par la Parti Communiste Roumain ; les musées sont un facteur actif dans l'oeuvre de conservation des plus précieuses traditions existantes dans l'histoire du parti de la classe ouvrière de notre pays.

L'affirmation des musées d'histoire comme facteur dynamique dans la mise en pratique de la politique du Parti Communiste Roumain, pour l'éducation patriotique des masse, pour la formation de la conscience socialiste, suppose, objectivement, la necessité d'intensifier et de rendre meilleure la tâche culturelle-éducation de ces établissements.

www.mnir.ro

DESĂVÎRŞIREA UNITĂŢII NAŢIONAL-STATALE ŞI FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

de acad. **ŞTEFAN PASCU**

Acum 60 de ani, într-o însorită zi de duminică, se inaugura în sălile redacţiei ziarului „Socialismul" în strada Academiei din Bucureşti, în imediata apropiere a sediului de astăzi al Comitetului Central al partidului nostru, într-o atmosferă entuziastă, Congresul general al Partidului Socialist din România. Participau peste 90 de delegaţi, care reprezentau 45 086 membri şi 27 secţiuni şi onorau 541 de mandate, între care şi cel de la Cluj, reprezentat de Eugen Rozvany, Gheorghe Russ, Alfred Rusch, Elek Köblös şi Lazăr Ulici ; mai participau membrii Comitetului Executiv, ai Comisiei Centrale de control, ai Comisiei Generale a Sindicatelor şi mai mulţi delegaţi ai organizaţiei de tineret, al Comitetului Central femenin, grupului parlamentar, Casei Poporului, ziarului „Socialismul", Cercului de editură. Şi numeroşi invitaţi.

În analele istoriei României a fost înscris astfel, cu litere strălucitoare, un eveniment istoric de mare însemnătate : 8 Mai 1921. De însemnătate incontestabilă pentru vremea săvîrşirii lui şi deopotrivă pentru vremurile de după aceea, de atunci şi pînă astăzi şi de acum pentru totdeauna. Eveniment ce se cuvine subliniat şi pentru rolul îndeplinit ca punte de legătură între trecut şi viitor, coloană puternică de susţinere a edificiului naţional.

Un eveniment cu adevărat istoric înseamnă, însă, nu doar concretizarea, sub o formă sau alta, a unor acţiuni sau hotărîri, ci totdată, şi mai cu seamă, drumul lung al unui proces istoric, ce-şi înscrie începuturile cu decenii şi chiar cu secole mai devreme, urcă mereu pe treptele înaintării, ocolind obstacole, înfruntînd piedici, învingînd greutăţi şi răutăţi. Fiecare urcuş înseamnă un nou pas spre maturizare, spre împlinire. Iar cînd puterea forţelor în acţiune creşte şi prestigiul său sporeşte, evenimentul înregistrează saltul, împlinirea.

Nu este nici întîmplător şi nici formal titlul excepţionalei expuneri din 7 mai 1966 a tovarăşului Nicolae Ceauşescu la aniversarea Partidului : *Partidul Comunist Român — conducător al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, a tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România.* Titlul de mai sus, dimpotrivă, statorniceşte rădăcinile şi, totodată, temeliile neperisabile, perene ale P.C.R. : luptele revoluţionare şi democratice ale poporului român şi tradiţiile mişcării muncitoreşti şi socialiste din România. Într-o sinteză care înseamnă, în acelaşi timp, corolarul, încununarea victorioasă a amîndurora. Nu s-au înfrăţit revoluţio-

www.mnir.ro

narii de la Bobîlna, ţărani, lucrători de la mine şi ocne, sărăcimea oraşelor într-un efort comun spre binele tuturor celor înfrăţiţi ? Nu au urmat aceeaşi cale revoluţionarii lui Doja, ai lui Horea şi ai Iu Tudor ? Nu s-au înfrăţit în lupte ţăranii şi muncitorii la 1848 ? Nu mulţimile bucureştene şi ţărăneşti din împrejurimi adunate pe Dealul Mitropoliei au influenţat alegerea lui Cuza şi în Ţara Românească ? Mulţimi îndemnate de Mihail Eminescu în poezia „Împărat şi proletar" — influenţată de eroismul comunarzilor de la Paris din 1871, dar şi de înfiinţarea „Asociaţiei generale a muncitorilor din România" — să zdrobească „orînduiala cea crudă şi nedreaptă / Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi" şi să facă astfel „Ca-n astă lume să aibă parte dreaptă / Egală, fiecare, şi să trăim ca fraţi".

Lupte revoluţionare şi democratice şi tradiţii ale mişcării muncitoreşti şi socialiste întrunite în acelaşi mănunchi de forţe în acţiune la sfîrşitul secolului trecut şi în secolul nostru în toate marile evenimente. Organizate la 1893 în cel dintii partid politic al clasei muncitoare, care, la rîndul său, organizează şi cluburi socialiste la sate, împreună, mişcările democratice şi revoluţionare şi mişcările muncitoreşti şi socialiste luptă pentru propăşirea societăţii, pentru libertate şi dreptate socială şi naţională, pentru unitate politico-statală. Cum s-a întîmplat la 1907 şl cum s-au petrecut lucrurile în teritoriile româneşti de sub dominaţie străină, unde „se găseau împreună oameni de toate nuanţele : burghezi, democraţi ba chiar şi socialişti ; se înglobau diverse teorii subordonate, insă, ideii unice care era şi solidaritate naţională". Nu doar fiindcă o afirmă Octavian Goga, unul din conducătorii mişcării, ci deoarece era o realitate nedezminţită. Muncitorii, socialiştii au fost iniţiatorii, în anii de ocupaţie germano-austro-ungară a unei mari părţi a României, a unor atît de mari mişcări cu caracter social şi naţional, încît şeful guvernului conservator Alex. Marghiloman, neputindu-se bizui pe armată, formată şi aceasta din fii de ţărani şi muncitori, care „va fi alături de revoluţionari", se gîndea să facă apel la armata germană „pentru restabilirea ordinei". Muncitorii socialişti au fost iniţiatorii, în septembrie 1918, şi în Transilvania a unei politici naţionale mai active. Şi tot ei au sprjinit declaraţia de autodeterminare a poporului român din Transilvania in toate împrejurările şi cu toate puterile. Iar în Consiliul Naţional Român Central erau 6 socialişti şi 6 „naţionali" : alături de Vasile Goldiş, loan Mihuţ, alături de Ştefan Ciceo-Pop, loan Flueraş, alături de Aurel Lazăr, Iosif Jumanca.

Din cei 1228 delegaţi sau deputaţi, aleşi de cercurile electorale şi diferite organizaţii social-economice şi culturale pentru Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, 158 reprezentau sooial-democraţia ardeleană, iar între cei peste 100 000 de participanţi la această Mare Adunare, vreo 10 000 erau muncitori. Între cei trei vice-preşedinţi ai adunării, unul era I. Flueraş, şi între cei 9 notari, unul, Iosif Ciser, era de asemenea socialist, iar între vorbitorii oficiali, Iosif Jumanca a vorbit în numele muncitorimii; după cum în guvernul provizoriu al Transilvaniei — Consiliul Dirigent — din cei 15 membri, 2 erau socialişti, iar în Marele Sfat — Parlamentul Provizoriu al Transilvaniei — din 150 de membri, 30 reprezentau muncitorimea şi partidul socialist. Situaţie ce se repetă şi în Bucovina, unde socialistul Gheorghe Grigorovici a jucat rol de frunte în pregătirea şi hotărîrea unirii Moldovei de Sus cu România, ca membru al Congresului, al Consiliului Naţional şi al Guvernului Provizoriu.

În noiembrie-decembrie 1918 discuţii au avut loc cu privire la principiile programatice, cu privire la reformele social-economice şi social-politice de absolută trebuinţă în România întregită. O „Declaraţie de principii“ e publicată la 9 decembrie. Partidul Social-Democrat îşi schimbă acum numele în Partidul Socialist din România, nume ce corespundea în mai mare măsură programului in noile condiţii istorice şi reflecta, totodată, procesul de radicalizare faţă de partidele social-democrate antebelice, subliniate în „Declaraţia de principii“ însăşi, afirmă caracterul de clasă al partidului, desfiinţarea exploatării sub orice formă, trecerea mijloacelor de producţie în „stăpînirea societăţii“, „opoziţia faţă de toate partidele politice burgheze, oricit de înaintate ar fi acestea, cucerirea prin orice mijloace a puterii şi întronarea dictaturii proletare în vederea realizării idealului comunist“. Cu limitele tactice şi strategice, explicabile prin tinereţea şi experienţa încă neîndestulătoare, programul şi reorganizarea Partidului Social-Democrat au însemnat puntea de legătură dintre 1918 şi 1921, dintre P. S. şi P. C. Mişcările muncitoreşti, marile greve din decembrie 1918, din întreg anul 1919, cumulînd cu aceea din octombrie 1920, i-au întregit experienţa, i-au grăbit maturizarea, au fost aşezate preţioase şi trainice cărămizi la temelia devenirii Partidului Socialist în Partid Comunist.

România întregită înfăptuită, se impunea cu necesitate şi unirea, într-o singură organizaţie politică, a muncitorimii. Iniţiativele sînt simultane : din România şi Transilvania, Bucovina şi Basarabia. Congresul social-democraţiei transilvănene, întrunit la Sibiu, în ianuarie 1919 sintetiza şi dorinţele social-democraţiei din celelalte provincii unite cu România : clădirea mişcării muncitoreşti pe temelii puternice, ca nici un vifor, nici o furtună să nu o poată dărîma ; votarea, în concordanţă cu voinţa întregului neam romănesc, unirii tuturor românilor.

Peste mai puţin de o lună, declaraţia Comitetului Executiv Provizoriu al P. S. şi Comisie Centrale Provizorii a Sindicatelor din România „saluta ou bucurie dezrobirea naţională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum“, iar autorii ei se angajau „să respecte legămintele de unire hotărîte“, apelînd la toate forţele muncitoreşti pentru unificarea lor, formînd un singur bloc socialist, un singur partid proletar „pentru ca România nouă de astăzi să devină România socialistă de miine“.

Următorul pas spre realizarea unităţii se înfăptuieşte la sfîrşitul lunii mai din acelaşi an 1919, cînd la Conferinţa Socialistă de la Bucureşti au fost invitaţi şi reprezentanţii partidelor social-democratice din Transilvania, Banat şi Bucovina şi reprezentanţi ai socialiştilor din Basarabia. Documentul încheiat cu acest prilej sintetiza concepţiile mişcării socialiste din întreaga ţară, atît din punct de vedere al organizării politice, cît şi al orientării ideologice. Societatea omenească a intrat într-o nouă fază istorică, aceea a revoluţiei sociale ; proletariatul, clasa revoluţionară are misiunea istorică de transformare a societăţii capitaliste în societate socialistă. Pasul următor spre unitate şi unificare înseamnă Conferinţa de la Iaşi din 7—8 decembrie 1919, unde şi cînd se hotărăşte crearea Consiliului General al Partidului din reprezentanţii tuturor organizaţiilor socialiste. Exemplul partidului e urmat îndeaproape de organizaţiile sindicale şi de tineret.

www.mnir.ro

Aceasta cea din urmă era cea mai puternică din sud-estul Europei acelei vremi. Schimbarea numelui adevărat cu al partidului, din *Mişcarea Tineretului Muncitoresc* în *Mişcarea Tineretului Socialist*, însemna prezentul şi viitorul, „ceea ce sîntem şi ceea ce vrem să fim", potrivit afirmării ziarului „Tineretului socialist". La Bucureşti şi Iaşi se creează şi organizaţii studenţeşti socialiste.

Paşii spre unificarea partidelor socialiste se realizează cu iuţeală remarcabilă. Ceea ce neliniştea şi îngrijora partidele burgheze, reprezentanţii cărora erau conştienţi de puterea muncitorimii organizată, cu atît mai mult, cu cît tot mai numeroşi erau cei ce-şi îndreptau privirile spre socialism, cu încrederea că socialismul înseamnă înnoirea fundamentală a societăţii. Îngrijorarea şi teama burgheziei era alimentată şi mai mult prin orientarea spre socialism a unor intelectuali de mare prestigiu, cum era grupul profesorilor universitari de la Iaşi, între care Paul Bujor, Constantin Parhon, Octav Bănoilă ş. a., care înfiinţează o organizaţie pe care o numesc *Partidul muncitor*, înscriindu-şi în program „un minim de socialism şi maxim de democratism". Din fuziunea cu partidul ţărănesc a rezultat un partid ţărănesc şi muncitor cu dorinţa de a uni întreaga lume muncitoare, rurală şi orăşenească „într-un singur bloc politic, spre a se cultiva şi putea lua răspunderea conducerii ţării".

Nu doar teoretic, ci în mod concret, şi nu doar în viaţa politică, ci în toate articulaţiile societăţii. Mai cu seamă că cei aproape 150 000 membri ai Partidului Socialist şi peste 250 000 sindicalişti reprezentau peste 720 000 muncitori, concentraţi şi bine organizaţi cu deosebire în oraşele mari : Bucureşti şi Timişoara, Iaşi şi Cluj, Cernăuţi şi Braşov, în porturile dunărene şi maritime, pe Valea Prahovei şi Valea Jiului. Era o forţă politică şi socială de loc neglijabilă, care la alegerile din toamna anului 1919, cînd — în condiţii grele din cauza măsurilor oficialităţilor burgheze şi a neomogenizării încă a conducerii partidului — a obţinut, totuşi, 273 303 voturi, fiind aleşi 7 deputaţi socialişti în primul Parlament al României întregite.

Început încurajator şi prevestitor, adeverit într-un răstimp de numai 6 luni, cînd la noile alegeri din mai 1920, dintre socialişti au fost aleşi 21 de deputaţi — între care 6 din Transilvania şi 2 din Bucovina — şi 3 senatori.

Pe cît de încurajator pentru socialişti, pe atît de îngrijorător pentru politicieni burghezi. Dintre care cinicul Constantin Argetoianu o transmite posterităţii în memoriile sale sugestive intitulate : *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri*, îngrijorarea şi teama de marile manifestaţii muncitoreşti din capitală din zilele de 13—14 martie 1920, prilejuite de demiterea guvernului Blocului Popular, mai democratic decît cele dinainte şi cele ce aveau să-i urmeze : „Zilnic enorme cortegii de muncitori şi de muncitoare cutreierau străzile, uliţele Bucureştilor, cîntînd litanii bolşevice şi fîlfîind steaguri roşii tocmai ca în Rusia lui Lenin. Au fost zile în care manifestaţia, paşnică de altminteri, se întindea pe toată calea Victoriei : capul la şosea şi coada la Poştă".

Succese, încurajări, dar şi răspunderi mari faţă de viitorul ţării. Aşa cum urmau să fie dezbaterile Congresului General al Partidului şi Sindicatelor, convocat pentru zilele de 1—8 mai 1920, la Cîmpina : unificarea tuturor partidelor revoluţionare, afilierea la Internaţionala a III-a,

www.mnir.ro

raporturile dintre partid şi sindicate, problema agrară, noul nume al partidului — Partidul Socialist Comunist din România etc. Sau cum au fost cele de la Cluj, de la mijlocul lunii august a aceluiaşi an, cînd se întîlneşte în sala Redutei (azi Muzeul Etnografic al Transilvaniei) Congresul P. S. din Ardeal şi Banat, care afirma dorinţa tuturor delegaţilor — 221, reprezentînd 83 000 muncitori organizaţi — de desăvîrşita unificare cu P. S. din România.

Succese încurajatoare pentru socialişti, îngrijorătoare pentru burghezie, care caută mijloace de contracarare şi anihilare. O *Ligă a Poporului*, transformată apoi în *Partid al Poporului*, nume înşelătoare, sub conducerea generalului Averescu, cu prestigiul lui cîştigat în război, erau socotite drept panaceu salvator, împotriva pericolului ca România să devină o ţară socialistă. O mărturiseşte acelaşi Argetoianu, afirmînd că „lupta împotriva comuniştilor a fost principala sa preocupare la Ministerul de Interne în anul 1920—1921“, adică în timpul guvernării Partidului Poporului.

Preocupare principală lipsită de succes, deoarece torentul dezlănţuit nu mai putea fi oprit în mersul său impetuos. Discuţii cu Lenin şi cu reprezentanţii Internaţionalei a III-a, cu privire la raporturile acesteia cu viitorul Partid Comunist Român, au avut loc în toamna lui 1920 ; Consiliul General al Partidului şi Sindicatelor se întruneşte în cea din urmă zi ale lui ianuarie şi primele zile din luna februarie ; convocarea Congresului Partidului Socialist pentru ziua de 8 mai se hotărăşte.

Cele trei luni ce despart hotărîrea de convocare a Congresului şi inaugurarea acestuia au fost deosebit de agitate, şi tot atît de frămîntate : încredere şi îndoieli, optimism şi defetism, încurajări şi piedici generate de divergenţele dintre curente provocate de măsurile teroriste ale oficialităţii. Mai presus de toate acestea, dominantă era dorinţa unanimă de a găsi cea mai ducătoare la scop dintre căile posibile în asemenea circumstanţe. Cu această dorinţă secţiunile şi-au trimis delegaţii şi această dorinţă însoţea delegaţii la Congres. „Trebuie să învingem ! Vrem să învingem !“, era lozinca mobilizatoare şi biruitoare a piedicilor şi teroarei. Voinţa victoriei însufleţea milioanele de muncitori şi alte forţe sociale progresiste, din toate colţurile ţării, inimile şi privirile erau îndreptate spre Bucureşti. Aşa cum înainte de Unirea cea Mare pe frontispiciul ziarului „Tribuna“ din Sibiu era scris cu litere mari : „Soarele nostru la Bucureşti răsare“, tot astfel, în zilele de mai 1921, muncitorimea, ţărănimea săracă, o parte a micii burghezii, români, maghiari, germani, de la Bucureşti aşteptau izbăvirea. Şi nici nu puteat fi altfel, faţă de problemele cuprinse în programul Congresului : Darea de seamă morală şi materială, raportori Gh. Cristescu pentru partid şi C. Popovici pentru sindicate ; afilierea şi Programul, raportori aceiaşi ; problema agrară, raportor Al. Dobrogeanu Gherea ; cooperativele, raportori L. Negru şi V. Stoiculescu ; presa şi propaganda, raportor P. Constantinescu-Iaşi ; chestiunea naţionalităţilor, raportori E. Rozvan şi T. Albani ; mişcarea tineretului, raportor I. Roşianu ; mişcarea feminină, raportor Nina Neuvirt ; raporturile dintre sindicate şi partid, raportori C. Mănescu şi E. Rozvan ; alegerea Comitetelor. Încrederea şi nădejdea au sporit şi mai mult în minţile şi inimile milioanelor de „oropsiţi ai soartei“ la cunoaşterea moţiunilor adoptate la Congresul de acum şase decenii : „Pentru pace, contra răz-

www.mnir.ro

boiului", „Pentru amnistie", „Pentru cei închişi", „Contra cenzurii şi stării de asediu", „Pentru cei loviţi de grevă", „Pentru proletariatul rus". Şi mai puternic au bătut inimile mulţimilor cind Congresul şi-a declarat programul : cucerirea puterii politice şi transformarea societăţii capitaliste într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu sforţările tuturor.

Nu este greu de intuit alarma burgheziei şi nici a guvernului faţă de asemenea program. Şi nu este greu de închipuit sentimentele aceloraşi faţă de rezultatele votului cu privire la transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist şi afilierea lui la Internaţionala a III-a. Marea majoritate a mandatelor s-au pronunţat pentru transformare, 428 mandate pentru afiliere fără rezerve, 111 cu rezerve şi 2 abţineri.

Dacă justeţea şi însemnătatea făuririi Partidului Comunist nu poate fi pusă la îndoială, nici pentru anul 1921, şi nici pentru cei următori, cu alte cuvinte pentru destinul României, pot fi îndoieli cu privire la o afiliere — oricare ar fi ea, oricînd şi oriunde s-ar săvîrşi fără condiţii. De aceea nu se poate subestima opinia lui Virgil Madgearu, unul dintre teoreticienii de frunte ai ţărănismului în România, care, referindu-se la Internaţionala ţărănistă înfiinţată în 1920, subliniind raportul dintre naţiune şi organizaţia Internaţională, sublinia adevărul că „Naţiunea este un factor hotărîtor în determinarea progresului social şi, ca atare, nici un partid politic nu poate să se creeze pe baze internaţionale. Internaţionalele pot fi anexe în dezvoltarea acţiunilor politice, ele nu pot să devină supranaţionale". Şi în cazul concret al afilierii P.C.R. la Internaţionala a III-a, unii dintre cei ce au votat cu rezerve îşi justificau atitudinea cu motivaţia luării în seamă a condiţiilor obiective determinante în ţară. Evenimentele dintre cele două războaie au dovedit îndreptăţirea afilierii cu condiţii.

Au fost întrerupte lucrările Congresului în a cincea zi, au fost arestaţi cei ce au votat afilierea fără condiţii, sub învinuirea de „complot împotriva Siguranţei statului", dar n-a putut fi desfiinţat Partidul, nici abătuţi din drumul lor revoluţionarii, comuniştii. Nu s-au împlinit nici socotelile strîmbe ale guvernanţilor dintre cele două războaie, deoarece realitatea era mai puternică decît voinţa şi dorinţa lor. Socialismul nu mai putea fi „extirpat", proclama ziarul „Adevărul", pentru ca alt ziar, „Mişcarea Socialistă", să se asocieze afirmînd sus şi tare, urbi et orbi, că „Viitorul, viitorul apropiat este al socialismului". Şi într-adevăr, viitorul a fost al socialismului pretutindeni şi de asemenea în România. În România, unde P.C.R., în legalitate şi ilegalitate, a continuat să fie stegarul celor mai generoase şi drepte năzuinţi ale întregului popor român : dreptate şi libertate, socială şi naţională, dreptate şi libertate pentru cei mulţi şi nedreptăţiţi, care învingînd numeroase greutăţi, înlăturînd tot atît de numeroase piedici, „nici teroarea sălbatică, nici închisorile şi nici chiar moartea nu i-au putut abate din calea lor", cum afirmă cel ce le-a înfruntat pe toate şi le-a învins pe toate, tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Iar de la 1944 înainte şi mai ales în ultimul deceniu şi jumătate, sub conducerea consecventă, înţeleaptă, revoluţionară a secretarului general al partidului, preşedintele ţării, P.C.R. conduce România din succes în succes pe plan naţional şi internaţional, asigurînd întregului popor român un viitor fericit şi României un loc demn în lume.

www.mnir.ro

Jubileele oferă de obicei prilej de a face bilanţuri cu privire la drumul şi timpuri parcurse şi de a făuri proiecte prospective. 60 de ani de viaţă a P.C.R. înseamnă un drum de glorie, nu lipsit însă de greutăţi şi suferinţe, sacrificii şi jertfe, transformate în tot atîtea victorii şi izbînzi, generate de încrederea nestrămutată în cauza nobilă pe care o slujea. Deoarece nobleţea unei cauze mari şi drepte nu poate fi socotită niciodată desăvîrşită, P.C.R. îşi va continua drumul victorios, în condiţii infinit superioare, conştient că nici de acum înainte calea sa nu va fi aşternută numai cu flori. Experienţa sexagenară, înfăptuirile socialiste, epocale, programele îndrăzneţe, consecvenţa revoluţionară a conducerii sale, întruchipată ideal în personalitatea secretarului său general, constituie chezăşii temeinice şi neîndoielnice cu privire la viitorul strălucit al ţării şi fericit al poporului sub cîrmuirea înţeleaptă a unui asemenea Partid.

LE PARACHÈVEMENT DE L'UNITÉ NATIONALE DE L'ÉTAT ET LA CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

Résumé

L'auteur, dans la présente communication, met en évidence le fait que la réalisation de l'état national unitaire roumain — oeuvre de tout notre peuple — a situé au plus haut niveau les liens séculaires existents entre toutes les provinces roumaines, ce qui a créé le cadre national favorable au développement futur du pays.

On met en évidence aussi le fait que dans les nouvelles conditions il était nécessaire — comme une conséquence objective — de réaliser l'unification du mouvement ouvrier sur toute l'étendue du pays et de créer le Parti Communiste pour qu'il devient le porte-drapeau des plus généreux espoirs du peuple : justice et liberté sociale et nationale.

Finalement l'auteur revèle qu'au 60 anniversaire notre Parti se présente avec un brillant bilan et que sous la direction de son secrétaire général, le camarade Nicolae Ceauşescu, il représente la seule garantie de nos futures victoires.

www.mnir.ro

PARTIDUL COMUNIST ROMAN — CONTINUATORUL PE O TREAPTA SUPERIOARA A RĂDĂCINII SOCIALISTE REVOLUŢIONARE

de prof. dr. **GHEORGHE ZAHARIA**

Înfăptuind revoluţia de eliberare naţională şi socială, începută prin insurecţia din august 1944, clasa muncitoare din ţara noastră a unit în jurul său ţărănimea muncitoare, celelalte categorii de oameni ai muncii manuale şi intelectuale şi a păşit cu hotărire, sub conducerea Partidului Comunist Român, la soluţionarea problemelor fundamentale ale societăţii româneşti. Pe parcursul aproape a trei decenii şi jumătate a fost făurită societatea socialistă, s-a creat o bază trainică a progresului multilateral al ţării, a consolidării independenţei şi suveranităţii naţionale.

Realizările poporului român în scurtul interval de timp amintit au fost vechi şi constante prevederi programatice ale socialiştilor români. Preluînd şi ridicînd pe o treaptă superioară cele mai înaintate idealuri ale gîndirii progresiste româneşti şi universale, ei au fost conştienţi de faptul că lupta pentru desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice era o etapă necesară pe calea înfăptuirii obiectivului esenţial, făurirea societăţii socialiste. De aceea, pe lingă prevederile programatice fundamentale, cu caracter socialist, programele partidului revoluţionar al clasei muncitoare au înscris revendicări cu caracter burghezo-democratic, cum erau : 8 ore de muncă pe zi ; repaos duminical şi sărbătorile legale ; la muncă egală, salarui egal pentru toţi muncitorii, indiferent de vîrstă şi sex ; garantarea dreptului de întrunire şi organizare ; vot universal egal şi direct.

Esenţiale şi de durată în programele socialiştilor au fost ţelurile socialiste. În 1886, în lucrarea lui C. Dobrogeanu-Gherea, *Ce vor socialiştii români*, se sublinia că obiectivul fundamental al partidului erau „lupta revoluţionară pentru cucerirea puterii în stat şi instaurarea dictaturii proletariatului".

Pe linia acestei orientări marxiste, Programul P.S.D.M.R. aprecia că proletariatul este „acea clasă a cărei menire istorică este distrugerea societăţii burgheze şi întemeierea societăţii socialiste, după cum menirea istorică a burgheziei a fost distrugerea societăţii feudale şi întemeierea societăţii burghezo-capitaliste". La rîndul lui, Congresul din 31 ianuarie—2 februarie 1910 înscria în *Programul Partidului Social-Democrat* ca ţel final al luptei partidului „desfiinţarea exploatării muncii sub orice formă şi înlocuirea ei prin socializarea mijloacelor de producţie, inclusiv solul, a mijloacelor de transport şi de schimb. În acest scop, Partidul Social-Democrat vrea să cucerească puterea guvernamentală ca unul din mijolacele de prefacere socială.

www.mnir.ro

Ca bază a activității sale, Partidul Social-Democrat admite lupta de clasă şi solidaritatea internaţională a lucrătorilor".

Abordarea clară a măsurilor care să asigure lărgirea democrației şi exercitarea drepturilor democratice de către mase a făcut-o proiectul de *Program al Uniunii Socialiste din România*, din decembrie 1907, reluată, cu unele adausuri, în *Programul P.S.D.R.* din 1910.

Faptul că 85 la sută din populaţia activă a ţării era pe atunci ocupată în agricultură explică interesul prioritar acordat de socialiştii români problemei agrare şi ţărăneşti. Contactul lor cu satele le-a demonstrat receptivitatea ţărănimii muncitoare la ideile socialiste, care îi întărea spiritul combativ demonstrat îndeosebi în răscoalele din anii 1888 şi 1907, ceea ce i-a dus pe socialiştii români la concluzia că ţărănimea muncitoare putea şi trebuia să fie un aliat potenţial al proletariatului in revoluţie şi nu o rezervă a burgheziei — cum era considerată în acele timpuri de mişcarea socialistă internaţională. Prin aceasta, socialiştii români introduceau în teoria socialistă problema fundamentală pentru mişcările muncitoreşti revoluţionare din foarte multe ţări cu nivel de dezvoltare similar, aceea a alianţei muncitoreşti-ţărăneşti în revoluţie.

Remedierea situaţiei ţărănimii era văzută de socialişti, aşa cum se consemna în Programul P.S.D.M.R., prin „Răscumpărarea treptată a pămînturilor particulare şi acelea ale aşezămintelor publice", care „să formeze un domeniu inalienabil". Creditele agricole urmau „să aibă însărcinarea în primul loc a înlesni dobîndirea maşinilor perfecţionate, seminţelor bune etc. de către comunele rurale".

Programul mai prevedea desfiinţarea tuturor rămăşiţelor feudale şi iobăgiste din raporturile de producţie agrară ; desfiinţarea învoielilor în natură, cum erau dijma, zilele de prestaţie, căratul, ruşfeturile ş. a.

Calea pentru rezolvarea problemei agrare, a ridicării productivităţii muncii agricole şi îmbunătăţirea situaţiei ţărănimii, socialiştii români o legau de problema capitală, aceea a industrializării ţării : „Dacă trebuie, deci, ridicată neapărat productivitatea muncii agricole, — scria în 1910 Constantin Dobrogeanu-Gherea în a sa «Neoiobăgia» — tot aşa de neapărat trebuie să rezolvăm şi toate resursele de producţie ale ţării şi trebuie să devenim o ţară industrială...".

Problemele sporirii potenţialului industrial şi agricol al ţării, ale democraţiei şi transformării socialiste a societăţii româneşti au fost strîns legate în activitatea politică a socialiştilor de ridicare culturală a maselor, de democratizarea învăţămîntului şi pregătirea temeinică a cadrelor necesare tuturor sectoarelor de activitate socială. Accesul acestora, în condiţii de dreptate economico-socială, era văzut ca unicul mijloc de promovare a talentelor, pentru punerea în valoare a întregului potenţial intelectual de care era capabil poporul român, potenţial ce se va pune în serviciul creşterii forţelor de producţie, a vieţii economice şi sociale, după cum acestea din urmă vor asigura valorificarea inteligenţei. „Numai egalitatea economică va face ştiinţa şi arta accesibile tuturor, va risipi adînca ignoranţă şi superstiţiile maselor populare..." — spunea proiectul de Program din 1880 al cercurilor socialiste din România.

Cadrul în care socialiştii au preconizat înfăptuirea programelor a fost dintotdeauna cel ce cuprindea pe toţi românii. Ei au subliniat per-

www.mnir.ro

manenţa multiseculară în acest spaţiu geografic a poporului român, lupta lui pentru apărarea pămîntului strămoşesc atunci cînd vitregiile marilor regate şi imperii cotropitoare au rîvnit asupra lui şi au militat constant pentru făurirea statului naţional unitar in margînile vechii Dacii.

Desigur, într-o perioadă a epocii moderne cînd puternice mişcări naţionale burghezo-democratice impuseseră problema naţională în Europa ca un principiu fundamental de organizare şi reglementare politică a popoarelor, socialiştii nu numai că au luptat pentru aplicarea lui în practică, ci s-au situat în fruntea luptei popoarelor pentru autodeterminare, despărţirea de statele multinaţionale şi unirea lor în state naţionale unitare, independente şi suverane, întrucît, cum cocluziona V. I. Lenin in lucrarea *Despre dreptul naţiunilor la autodeterminare*, „...statul naţional constituie o regulă şi o «normă» a capitalismului, în timp oe statul cu o compoziţie naţională eterogenă indică o stare de înapoiere sau o excepţie“.

Ascuţirea contradicţiilor sociale şi naţionale în timpul primului război mondial s-au soldat cu prăbuşirea marilor imperii multinaţionale ţarist şi habsburgic, creînd condiţii pentru făurirea statelor naţionale în centrul, estul şl sud-estul Europei, aşa cum prevăzuse Engels in 1888 : „Dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi in Europa nici o Austro-Ungarie“. În astfel de împrejurări — spunea Engels — popoarele din centrul şi sud-estul Europei, libere de orice amestec străin, îşi vor putea reglementa între ele treburile şi frontierele.

Faptele s-au petrecut aidoma. Actele plebiscitare de la 27 martie, 28 noiembrie şi 1 decembrie 1918, hotărîte de organele alese liber de români din toate teritoriile ce fuseseră anexate de marile imperii, au făurit statul naţional unitar român.

Înfăptuirea unităţii statului naţional român, operă epocală a întregului popor, la realizarea căreia clasa muncitoare, mişcarea socialistă aduseseră o preţioasă contribuţie, a fost salutată de socialiştii români care au declarat : „Prin dreptul la autodeterminare al naţiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internaţional, românii din teritoriile subjugate şi-au manifestat, prin hotărîrile adunărilor lor naţionale, voinţa de a se uni cu România, pe baza rezoluţiilor votate“. Declaraţia se încheia printr-o propoziţiune-program : „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine“.

Deşi mişcarea socialistă de la noi nu s-a pronunţat în documentele ei programatice asupra relaţiilor internaţionale ale ţării, reprezentanţii socialiştilor români au fost prezenţi în fapt — ca să amintim numai cele mai importante manifestări — pe baricadele Comunei din Paris, la Congresele internaţionale de la Paris (1889), Bruxelels (1891), Zürch (1893), Stuttgart (1907), Basel (1912) şi Zimmerwald (1915), manifestîndu-şi astfel solidaritatea cu clasa muncitoare din toată lumea, cu mişcarea socialistă internaţională, partidul clasei muncitoare româneşti fiind unul din detaşamentele acestei mişcări.

Exprimînd legătura dialectică dintre naţional şi internaţional, *Programul* P.S.D.R. releva că socialiştii nu tindeau la distrugerea naţiunilor, ci luptau „pentru asigurarea păcii între popoare, căci numai această pace este chezăşia progresului naţional. Noi voim să se păstreze independenţa fiecărei naţiuni, căci altfel nici nu s-ar putea stabili adevăratele legături

www.mnir.ro

trainice între popoare, în care fiecare naţiune să aducă tributul propriu de cultură, în concertul civilizaţiei omeneşti". În această concepţie, programul susţinea că internaţionalismul „nu este sinonim cu antipatriotismul, ci reprezintă legătura de interese între lucrătorii diferitelor naţiuni deosebite în lupta pentru realizarea socialismului".

Înţelegînd imperativele situaţiei noi interne şi internaţionale, socialiştii români au trecut imediat după Marea Unire la acţiunea pe care au gîndit-o şi au exprimat-o în gazeta „Socialismul" din 11 decembrie 1918 : „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine".

Conferinţele şi congresele socialiste şi sindicale regionale din cursul anilor 1919—1921 s-au pronunţat pentru unirea pe plan naţional a organizaţiilor respective „la marele Congres socialist de la Bucureşti" şi adoptarea unor noi principii organizatorice şi tactice revoluţionare mai ferme.

Delegaţii aleşi de cele 29 de secţii ale partidului au primit din partea organizaţiilor lor mandate imperative de transformare a partidului socialist în partid comunist. Această transformare era văzută în mod realist de socialişti, aşa cum preciza „Socialismul" din 24 februarie 1921, ca un „proces larg, răscolitor şi dificil" din care partidul „va ieşi întărit şi cu adevărat unificat, căci in drumul de transformare el se va fi dezbărat de elementele inutile, dar îşi va fi asimilat în schimb tot ceea ce-i revoluţionar în sînul proletariatului din România".

Unificarea Partidului Socialist-Comunist din România, care îşi va lua după un an denumirea de Partidul Comunist din România, a marcat o etapă superioară în mişcarea revoluţionară şi democratică din ţara noastră, în istoria partidului clasei muncitoare, a dat un impuls nou luptei de eliberare socială a maselor populare, pentru făurirea unei patrii libere şi independente. Constituit ca un partid centralizat pe plan naţional, avînd ramificaţii în toată ţara, Partidul Comunist a înmănuncheat de la începutul său pe cei mai conştienţi fii ai poporului român şi ai naţionalităţilor conlocuitoare.

Deciziile Congresului erau rezultatul firesc al procesului îndelungat de dezvoltare a clasei noastre muncitoare care avea rădăcini adinei, statornicite de ţărănimea muncitoare, de celelalte categorii de oameni ai muncii din orînduirile trecute, de dezvoltare a mişcării muncitoreşti şi socialiste, corespunzător etapelor parcurse.

În proiectul de program prezentat la Congres, partidul îşi propunea ca sarcină fundamentală cucerirea puterii politice şi transformarea socialistă a societăţii româneşti, proletariatul trebuind să lupte „pentru a smulge din mîna clasei capitaliste mijloacele de producţie şi schimb şi pentru a le preface în proprietate publică" ; înlocuirea democraţiei burgheze cu democraţia reală, a clasei muncitoare revoluţionare, de care să beneficieze masele largi de oameni ai muncii.

În problema agrară şi ţărănească partidul stabilea că „Proletariatul victorios trebuie să desfiinţeze toate formele proprietăţii funciare private şi să proclame pămîntul drept proprietate publică, drept fond comun, aparţinînd tuturor muncitorilor, întregului popor, începînd prin a expropria pe marii proprietari şi transformînd marile culturi în întreprinderi publice, muncite cu ajutorul maşinilor agricole cele mai perfecţionate,

www.mnir.ro

întreprinderi care vor juca rolul fermelor model şi care vor avea o mare înrîurire prin înlesnirea trecerii culturilor mici şi mijlocii la proprietatea şi cultura colectivă".

Referitor la învăţămînt şi educaţie se prevedea „instrucţia obligatorie şi gratuită a tineretului de ambele sexe pe seama comunei. Opera educativă în toate ramurile sale trebuie să aibă drept scop să asigure persoanei umane dezvoltarea fizică şi intelectuală desăvîrşită şi să pregătească generaţiunea tînără să participe la marea operă a dezvoltării ştiinţelor, artei şi literaturii în toată libertatea, dînd astfel putinţa tuturor talentelor şi geniilor să se afirme ca forţe creatoare".

Partidul îşi propunea să militeze pentru egalitatea deplină a oamenilor muncii „aparţinînd naţiunii dominante române" cu oamenii muncii aparţinînd naţionalităţilor conlocuitoare, care trebuie să se bucure de dreptul de a învăţa în propria lor limbă, de a-şi dezvolta propria lor cultură.

În domeniul relaţiilor internaţionale Congresul şi-a manifestat solidaritatea cu mişcarea muncitorească revoluţionară internaţională, care deschide omenirii „o eră fericită de dezvoltare şi cultură" ; Congresul a condamnat politica cercurilor imperialiste „de promovare şi aţîţare la război", România trebuind să promoveze în primul rînd relaţii paşnice cu toate statele vecine.

Devenind partid de guvernămînt, centrul vital al naţiunii române, Partidul Comunist Român — continuatorul pe un plan superior a vechii rădăcini socialiste revoluţionare — a înfăptuit şi înfăptuieşte cu consecvenţă aspiraţiile poporului român, ale clasei muncitoare, de unitate şi independenţă naţională, de progres neîntrerupt şi multilateral al civilizaţiei şi culturii socialiste româneşti. Unit în jurul forţei lui politice conducătoare, în frunte cu tovarăşul Nicolae Ceauşescu, poporul român de 22 de milioane, în rîndul căruia muncesc laolaltă peste 1 700 000 de maghiari şi secui, circa 300 000 de germani, peste 34 000 de sîrbi, aproape 26 000 de evrei, precum şi alte naţionalităţi, toate reprezentînd circa 12 la sută din totalul populaţiei, îşi consacră forţele şi capacităţile pentru înfăptuirea Programului Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN — CONTINUATEUR À UN ÉCHELON SUPÉRIEUR DE LA TRADITION SOCIALISTE REVOLUTIONNAIRE

Résumé

La communication démontre — arguments à l'appui — que les prévisions figurant au programme du Congrès du Parti Socialiste-Communiste de mai 1921 représentaient — de même que la dénomination qu'il avait adoptée — la continuité et la politique conséquente du parti révolutionnaire de la classe ouvrière créé en 1893. Il s'agît des principaux objectifs à caractère socialiste tels que la conquête du pouvoir politique, la nationalisation des moyens de production, la démocratisation de la vie sociale, l'industrialisation — en tant que base de tout le développement

www.mnir.ro

économique, social et culturel de la Roumanie — c'est-à-dire : la transformation socialiste de la société roumaine, dans le cadre d'un Etat indépendant et souverain réunissant tous les Roumains.

Devenu parti de gouvernement, dans les conditions de la seconde moitié du XX*-e siècle, le Parti Communiste Roumain a réuni les énergies des masses laborieuses et a traduit en faits son programme, élevant la Roumanie à de nouveaux échelons de civilisation et de culture.*

www.mnir.ro

SOCIALIŞTII ROMÂNI IN FRUNTEA LUPTEI PENTRU FĂURIREA STATULUI NAŢIONAL UNITAR

de conf. dr. **MIRCEA MUŞAT**

Continuare, pe o treaptă superioară, a glorioaselor tradiţii de luptă ale poporului român pentru apărarea dreptului său legitim la o viaţă liberă şi independentă, într-o patrie unitară şi suverană, mişcarea muncitorească din România a afirmat cu tărie în peisajul vieţii politice o concepţie înaintată, izvorîtă dintr-o temeinică analiză a realităţilor timpului, concepţie pe care a promovat-o şi a susţinut-o cu consecvenţă. Fapt firesc, deoarece aceste aspiraţii, purtate neîntrerupt de locuitorii pămîntului românesc prin milenara lor istorie, şi-au găsit exponentul cel mai fidel în clasa muncitoare, în partidul său politic. Această legitimitate istorică a partidului proletariatului rezultă nu numai din aceea că partidul este trup din trupul poporului, creaţia celei mai înaintate clase — clasa muncitoare, ci şi din aceea că tot ceea ce au gîndit şi năzuit minţile cele mai luminate ale poporului de-a lungul veacurilor, cauza nobilă pentru care au luptat şi s-au sacrificat atîtea generaţii de patrioţi şi revoluţionari a fost ridicată pe o treaptă superioară în zilele noastre de comuniştii români.

Pentru proletariatul român — născut din realităţile economice şi social-politice ale ţării de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi din prima jumătate a sec. al XIX-lea — idealul unităţii şi independenţei naţionale s-a constituit într-o adevărată permanenţă, ele ilustrînd toate acţiunile pe care mişcarea muncitorească şi socialistă le-a întreprins pe multiple planuri.

Unirea din 1859 şi cucerirea independenţei de stat în 1877 au deschis o etapă nouă in mişcarea politică şi naţională a românilor, în viaţa economică, socială şi culturală a ţării. Ideea unităţii naţionale şi statale a cuprins gîndurile şi voinţa unor largi pături sociale, ale forţelor politice burgheze înaintate, ale societăţilor şi asociaţiilor culturale, presa, tribuna parlamentului etc., înscriindu-se ca un obiectiv central al activităţii acestora. Lupta românilor din teritoriile aflate sub dominaţie străină, pentru drepturi politice, economice şi culturale, găseşte un răsunet tot mai puternic în întreaga ţară.

În toate teritoriile locuite de români ideea unităţii naţionale şi statale s-a concretizat în ideea reconstituirii „regatului dacic“, expresie a năzuinţei de unitate a tuturor românilor în graniţele lor istorice, fireşti. Întreaga pleiadă de revoluţionari de la 1848 a afirmat prin programele revoluţiei şi numeroasele publicaţii apărute în această perioadă dreptul românilor de a trăi în hotarele vechii Dacii. Numeroase publicaţii, me-

www.mnir.ro

morii şi petiţii proclamă în faţa întregii lumi dreptul legitim al românilor de a făuri „regatul dacic“ sau „Republica Daciei“, ceea ce însemnau statul român unitar şi independent. Reviste ca „Dacia literară“, „Magazin istoric pentru Dacia“ şi multe altele au pregătit din punct de vedere ideologic marile adunări populare de la 1848, în care s-au cerut — aşa cum şi-au exprimat dorinţa cei 40 000 de români adunaţi în vechea vatră de cultură românească a Blajului — „Unirea cu ţara“, făurirea unei „republici româneşti a Daciei“.

Încă de la primele lor manifestări publice, preluînd tradiţiile revoluţionare ale înaintaşilor, socialiştii români au luat atitudine fermă în problema făuririi unităţii naţionale şi statale. Ca şi cei de la 1848, ei cereau : „Voim Dacia aşa cu ea fu — scria gazeta «Dacia viitoare» într-un număr din 1883 —, fiindcă istoria şi dreptul, trecutul şi prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română. Acest pămînt udat cu sîngele şi sudoarea străbunilor noştri, înmulţit cu ţărîna lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru“. Mai departe, gazeta adăuga : „Dominaţia unei naţiuni asupra alteia să înceteze, români să fie toţi liberi şi să formeze un stat, iar nu să geamă sub dominaţiuni străine şi vitrege...“.

Un merit al mişcării muncitoreşti este şi acela de a fi descifrat mecanismul extrem de complex al politicii externe imperialiste promovată de marile puteri, politică bazată pe forţă, pe expansiune economică şi cuceriri teritoriale, făcute cel mai adesea pe seama statelor mici. „Adevărul, tristul adevăr — scria Const. C. Bacalbaşa în 1885 — este că puternicii stăpînitori ai lumii se joacă de-a mingea cu micile popoare, că harta Europei se modelează, se preface, se reformează după cum le convine celor cîţiva arbitri ai omenirii“. Transilvania şi Bucovina anexate de Habsburgi, iar Basarabia răpită la 1812 de ţarism stăteau mărturie acestei politici suportată dureros şi de România. Cu convingerea nezdruncinată, reprezentanţii clasei muncitoare afirmau că, în soluţionarea acestei probleme fundamentale, „avem fericitul prilej de a fi cu toţii de aceleaşi vederi — se sublinia într-un articol apărut în «Contemporanul» din 11 ianuarie 1891 —, ca toate clasele societăţii să propună aceeaşi dezlegare : dezrobirea românilor de sub jugul străin“. Ziarele muncitoreşti au relevat în repetate rînduri că „asupra unirii toţi românii sînt de o părere“, că „întregirea ţării e dorinţa comună a tuturor cetăţenilor“.

Crearea în 1893 a partidului politic al clasei muncitoare din România a impulsionat lupta clasei muncitoare pentru unificarea statală. Chiar la congresul de constituire a partidului se înfiera faptul că : „în Transilvania trei milioane de români sînt de fapt privaţi de orice drept politic“, că ei „sînt supuşi la necontenite vexaţiuni din partea unei administraţii fără scrupule“.

Partidul clasei muncitoare, angajîndu-se programatic să acţioneze contra subjugării naţionale, a condamnat menţinerea în stare de dependenţă a unor popoare, oprimarea exercitată de statele cotropitoare, îmbrăţişind idealurile de libertate ale polonezilor, cehilor, slovacilor, sîrbilor, bulgarilor, dezvăluind însemnătatea luptelor naţionale şi rolul lor în accelerarea procesului de emancipare socială. Socialiştii, scria gazeta „Munca“, se pronunţă pentru „dezrobirea popoarelor, mai ales pentru dezrobirea românilor“, iar „Evenimentul literar“ preciza : „Din punct de vedere politic e evident că socialiştii nu pot să nu recunoască fiecărui popor

www.mnir.ro

dreptul de a se stăpîni şi a se cîrmui pe sine însuşi. Aicea nici nu poate fi altă măsură decît conştiinţa şi voinţa poporului însuşi. Dacă vreun popor reclamă dreptul său şi luptă pentru el, nu socialiştii vor fi aceia care să-i refuze simpatia lor". Afirmînd „dreptul fiecărui popor la o existenţă proprie", socialiştii români au vădit capacitatea de discernere judicioasă a trăsăturilor unui proces semnificativ care cuprinsese multe ţări şi popoare. „Nimeni mai mult decît socialiştii nu se ridică împotriva asupririi, sub orice formă, deci şi sub forma de jug străin. Tot aşa recunoaştem că unirea tuturor oamenilor, care grăiesc aceeaşi limbă, este un drept şi o necesitate istorică".

Izbucnirea primului război mondial în vara anului 1914 a constituit o crîncenă şi sîngeroasă înfruntare între marile puteri imperialiste. „De aproape o jumătate de veac — scria V. I. Lenin, analizînd cauzele războiului — guvernele şi clasele dominante şi din Anglia, şi din Franţa, şi din Rusia au dus o politică de jefuire a coloniilor, de asuprire a unor naţiuni străine şi de înăbuşire a mişcării muncitoreşti. Tocmai această politică, şi numai această politică, este continuată de actualul război. În special politica dusă şi de Austria şi de Rusia, atît în timp de pace cît şi în timp de război, e o politică de înrobire a naţiunilor şi nu de eliberare a lor".

Războiul a ridicat şi în faţa poporului român probleme de mare însemnătate pentru însăşi soarta naţiunii. După cum se ştie, în momentul declanşării războiului un mare număr de români trăiau încă în afara graniţelor statului, teritorii româneşti se aflau încă sub stăpînire străină. Lupta pentru unitate naţională angrena toate clasele sociale şi forţele politice, atît din vechea Românie, cît şi din provinciile subjugate. Mişcarea muncitorească şi socialistă din România, care se situa în avangarda forţelor progresiste, a condamnat războiul imperialist declanşat de marile puteri, aducător de distrugeri materiale, pierderi şi suferinţe umane, militînd pentru o politică de neutralitate hotărîtă. Subliniind poziţia antirăzboinică a socialiştilor români, Cr. Racovski, în lucrarea *Războaiele — Cauze — Consecinţe — Sfîrşit*, apărută în anul 1914, arăta că lupta împotriva războiului imperialist nu înseamnă „să renunţăm la unirea noastră cu românii din Transilvania, Bucovina şi Basarabia".

Militînd pentru victoria revoluţiei proletare mondiale prin transformarea războiului imperialist în război civil, socialiştii români nu negau existenţa patriei libere, independente şi unitare în dezvoltarea societăţii. Astfel, Mihail Gh. Bujor arăta că : „Patriile sînt cadre naţionale şi istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare naţiune o existenţă proprie, cu tradiţiile ei, cu viaţa ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizaţia ei, element preţios şi indispensabil în concertul civilizaţiei generale. În acest înţeles, patriile sînt necesare, căci în regimul actual, numai înăuntrul acestor cadre popoarele şi-ar putea dezvolta în voie şi pe deplin toată originalitatea şi toată puterea lor de creaţiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democraţia se ridică împotriva ciuntirii ţărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăţi, împotriva suprimării vieţii naţionale a popoarelor".

Partidul socialist, clasa muncitoare din România nu au identificat caracterul imperialist al războiului dus de marile puteri cu dreptul istoric

www.mnir.ro

al poporului român de a-şi îndeplini idealul naţional. Aceasta a constituit suportul moral pentru jertfele grele, umane şi materiale, date de poporul român în timpul războiului, căci poporul român nu a intrat în război cu intenţii de cotropire şi anexiuni, ci din dorinţa realizării aspiraţiilor sale profunde spre făurirea unităţii naţionale şi de stat.

Vestea victoriei Marii Revoluţii Socialiste din Rusia a dat un nou imbold avîntului revoluţionar pe toate meridianele globului, a răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspiraţiilor de libertate şi progres ale tuturor popoarelor lumii. Intensificarea luptelor revoluţionare şi de eliberare naţională, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic de accelerare a destrămării Imperiului austro-ungar. Se adevereau astfel cuvintele pe care Fr. Engels le scria socialistului român, Ioan Nădejde încă în ianuarie 1888, cînd îi arăta că după ce ţarismul se va prăbuşi, fie într-o luptă cu foştii membri ai Sfintei Alianţe, fie printr-o revoluţie internă, numai după aceea învechita monarhie austro-ungară va cădea şi ea, iar naţiunile de acolo se va organiza după cum vor voi.

De altfel, în 1916, V. I. Lenin califica monarhia austro-ungară „o uniune şubredă a cîtorva clici de paraziţi sociali", subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoriceşte decit o continuare a destrămării Turciei, fiind ca şi aceasta o necesitate a procesului istoric de dezvoltare". Această previziune şi-a dovedit valabilitatea în cursul anului 1918. Pe ruinile acestui imperiu de tristă amintire au apărut statele naţionale suverane şi independente ale popoarelor din centrul şi sud-estul Europei : Republica Cehoslovacă, statul iugoslav, Republica Austria, Republica Ungară ş. a.

În această mişcare a popoarelor pentru autodeterminare naţională şi înlăturare a dominaţiei străine se încadrează şi lupta poporului român. Ea a avut un caracter larg, burghezo-democratic, antrenind clasa muncitoare — forţa cea mai înaintată, cea mai activă în lupta revoluţionară pentru unire —, ţărănimea, intelectualitatea, celelalte forţe sociale şi politice.

Principiile de egalitate şi autodeterminare a popoarelor proclamate de tînărul stat sovietic au constituit un imbold în lupta pentru realizarea de state naţionale. Încă în septembrie 1917, V. I. Lenin, în lucrarea *Sarcinile proletariatului în revoluţia noastră*, arăta : „În chestiunea naţională, partidul proletar trebuie să susţină mai întîi proclamarea şi înfăptuirea imediată a libertăţii depline de despărţire de Rusia pentru toate naţiunile şi popoarele asuprite de ţarism, înglobate cu forţa sau ţinute cu forţa în graniţele statului, adică anexate".

Salutînd scopurile nobile ale revoluţionarilor ruşi, socialiştii români din Transilvania se pronunţă astfel prin paginile ziarului „Adevărul" : „Voi cereţi ca nici o naţiune să nu ţină în asuprire pe alta, nici un neam să nu fie subjugat şi fiecare popor singur să aibă dreptul de a se conduce. Nici o ţară să nu răpească pămînt străin şi nic o ţară să nu ceară haraciu — despăgubire de război — de la alta... Scopurile acestea toate ale voastre, care sînt şi ale tuturor socialiştilor din lume, sînt atît de mărețe şi atît de sfinte, încît vor trebui să ducă la izbîndă".

În această conjunctură istorică, la 24 ianuarie 1918 Republica Democratică Moldovenească se proclamă „în unire cu voinţa norodului Repu-

www.mnir.ro

blica Moldovenească de sine stătătoare şi neatîrnată, avînd ea singură dreptul de a-şi hotărî soarta în viitor". Salutînd acest act, socialiştii români declarau în ziarul partidului clasei muncitoare : „Basarabia liberă şi independentă in urma revoluţiei ruse, la care a contribuit cu sînge şi cu sacrificarea elementelor tinere, nu va mai primi jug străin şi după cum s-a şi exprimat doreşte unirea la România".

La 27 martie 1918, Basarabia, teritoriu care în 1812 fusese anexat de Rusia ţaristă, a revenit la patria mumă ca urmare a mişcării pentru unitate naţională, a luptei şi voinţei maselor largi populare, fapt consfinţit şi de hotărîrea Sfatului Ţării de la Chişinău, organism ales în mod democratic încă în anul 1917 din rîndul reprezentanţilor tuturor claselor sociale. Unirea Basarabiei cu România a constituit un eveniment de mare însemnătate în procesul făuririi statului naţional român.

Actul unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 a fost salutat de muncitori, ţărani, intelectuali de pe întreg cuprinsul ţării. Pe adresa Sfatului Ţării au fost trimise numeroase scrisori, telegrame de adeziune. Cunoscutul militant de seamă al partidului, academicianul Petre Constantinescu-Iaşi, participant activ la lupta pentru făurirea P.C.R., aflat în acel timp la Huşi, a adresat următoarea telegramă vicepreşedintelui Sfatului Ţării : „Cele mai calde felicitări din partea fostului tău camarad de universitate de la Iaşi şi tovarăş de idei pentru împlinirea idealului căruia ţi-ai închinat viaţa : Basarabia democratică lipită de ţara mumă".

Consecinţele prăbuşirii marilor imperii vecine s-au repercutat şi asupra Bucovinei. Criticînd asuprirea naţională la care era supusă populaţia românească din Imperiul habsburgie, deputatul socialist George Grigorovici, secretar al Partidului Social-Democrat din Bucovina, declara : „Uniunea românilor este un ideal şi o ţintă pe care o vor urmări românii totdeauna şi în veci, în tot momentul şi in toate împrejurările... Bucovina trebuie restituită patriei". Atît mişcarea revoluţionară, cît şi mişcarea pentru unitatea naţională au căpătat către sfîrşitul anului 1918 forme decisive.

Pentru ziua de 15/28 noiembrie 1918 a fost convocat, la Cernăuţi, Congresul reprezentanţilor populaţiei din Bucovina, care a hotărît unirea cu România a acestei vechi provincii istorice româneşti, răpită de Habsburgi în 1775. Exprimîndu-şi adeziunea faţă de actul unirii, delegatul socialiştilor români George Grigorovici arăta : „Dacă-mi strînge cineva mina că am vorbit în sens naţional, trebuie să spun că aceasta nu o fac numai ca român, ci tocmai ca socialist, căci doresc libertatea oricărui popor".

În toamna anului 1918, evenimentele revoluţionare au cuprins întreaga Transilvanie şi Banatul. Apropierea deznodămîntului victorios al luptei maselor populare din Transilvania pentru unitate deplină răscoleşte profund toate păturile sociale.

La 1 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Naţional Român Central, ca unicul for care reprezintă voinţa poporului român, format din şase social-democraţi : Tiron Albani, Ion Flueraş, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu, şi şase reprezentanţi ai P.N.R. : Vasîle Goldiş, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ştefan Cioeo Pop, Al. Vaida-Voievod şi Aurel Vlad.

www.mnir.ro

Constituirea Consiliului Naţional Român imediat după dezlănţuirea revoluţiei burghezo-democrate, cu larg caracter popular, a dat un nou impuls luptei pentru eliberarea Transilvaniei şi unirea ei cu ţara. Pentru masele muncitoare devenise pe deplin clară împletirea strînsă ce exista între rezolvarea problemei naţionale şi a celei sociale. Într-un articol de fond, intitulat : *Ce vrem ?*, organul de presă al socialiştilor români, „Adevărul", arăta : „Revoluţia a creat pentru toate naţiunile din ţară putinţa ca singure să-şi hotărască soarta, singure să decidă asupra viitorului lor şi singure să-şi croiască cadrele de stat în care vor dori să trăiască în viitor... Consiliul Naţional Român este chemat acum a merge cu un pas mai departe şi a declara în mod clar şi lămurit că voim ca întreg poporul român din Ungaria, Transilvania şi Banat să fie întrebat prin referendum, printr-o votare obştească, în ce cadre de stat voieşte să trăiască în viitor".

Aşa s-a ajuns, ca rezultat al unui întreg proces de evoluţie social-politică, la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, moment istoric în care poporul nostru a văzut calea de exprimare a năzuinţei şi conştiinţei sale de unitate, de alcătuire a unui singur stat, care să cuprindă în graniţele sale pe toţi românii.

Consultarea poporului român reprezenta modalitatea cea mai democratică de rezolvare a problemei majore ce frămînta în această etapă conştiinţa întregii naţiuni. Ea urma spiritul hotărîrilor democratice de unire adoptate în martie 1918 la Chişinău şi noiembrie 1918 la Cernăuţi.

În editorialul *La Alba Iulia*, redacţia ziarului „Adevărul" scria : „Se vor întruni toţi reprezentanţii neamului românesc din Ungaria şi Ardeal, şi prin cuvîntul lor vor arăta lumii întregi voinţa întregului neam. Se va arăta în primul rînd că naţiunea română, care veacuri de-a rîndul a suportat jugul robiei naţionale, voieşte acum să devină cu desăvîrşire liberă şi să se contopească într-un singur stat naţional. Românii din Transilvania şi din Ungaria, *fără deosebire de clasă*, voiesc să se unească cu fraţii lor de peste munţi... Prin aceasta se va înfăptui, în fine, ceea ce înainte cu trei sute de ani a fost zădărnicit prin uneltirile barbare ale unor tirani. Drama naţională sărvîşită pe cîmpia Turzii se va ispăşi acum prin hotărîrea istorică ce va lua-o Adunarea Naţională de la Alba Iulia. A sosit, aşadar, plinirea vremii. Poporul român se bucură azi de libertate naţională. Dar nu e numai aceasta ceea ce se va săvîrşi la Alba Iulia. Căci nu e vorba acum numai de dezrobirea naţională, ci şi de ridicarea asupritului popor român la o treaptă socială mai înaltă şi omenească".

La 1 decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe Cîmpul lui Horea, peste 100 000 de oameni, muncitori, ţărani, meseriaşi, intelectuali, veniţi să consfinţească actul legic, obiectiv şi progresist de încheiere a procesului de formare statului naţional unitar român. „N-aveam nevoie să ne-o spunem unul altuia — scria în acele zile socialistul Ilie Cristea în ziarul «Glasul Ardealului» —, e destul să ne privim în ochi pentru ca să ne convingem că a sosit ceasul. Cuvîntul păstrat pînă acum în cutele cele mai adinei ale sufletului se va rosti unanim măreţ şi nestrămutat, unirea noastră va fi indiscutabilă". La adunare erau prezenţi 1 228 delegaţi, aleşi prin vot de cercurile electorale sau de organizaţiile politice şi de instituţiile româneşti din Transilvania, printre care oameni politici şi fruntaşi ai mişcării naţionale. Au fost prezenţi 150 de delegaţi ai social-

www.mnir.ro

democraţiei române, partea cea mai activă în lupta pentru realizarea unirii, reprezentînd aproape 70 000 de muncitori organizaţi, atît români, cit şi maghiari, germani şi de alte naţionalităţi.

Ideile fundamentale ale Declaraţiei Marii Adunări Naţionale au fost pe larg susţinute de fruntaşii mişcării socialiste Aurel Lazăr, Iosif Jumanca, Enea Grapini, Emil Isac, Ion Suciu, Alexandru Lapedatu, Aurel Cosma şi alţi delegaţi.

Luînd cuvîntul în faţa maselor, în numele social-democraţiei române, Iosif Jumanca, unul din conducătorii Partidului Social-Democrat, a evidenţiat de pe poziţii de clasă importanţa actului Unirii : „Astăzi venim şi noi aici, adevăraţii reprezentanţi ai muncitorimii române din Transilvania şi Banat, venim să declarăm în faţa dv., în faţa Internaţionalei Socialiste şi în faţa întregii lumi că vrem unirea tuturor românilor... Social-democraţia nu-i identică cu lipsa simţului naţional, noi nu zicem *ubi bene ibi patria,* ci zicem că «acolo unde ţi-e patria, acolo să-ţi creezi fericirea vieţii tale». Şi noi n-avem teamă că poporul muncitor român, care a rupt acum cătuşele unei robii seculare, nu va avea destulă putere ca şi în România să-şi asigure drepturile la o viaţă liberă... Prin participarea largă a maselor populare la Alba Iulia se afirmă încă odată şi definitiv poporul român ca făuritor al Unirii, rezultat al luptei sale de veacuri pentru libertate, unitate şi independenţă naţională".

În declaraţia Partidului Social-Democrat asupra actului unirii, publicată în ziarul „Adevărul", se arăta : „Proclamarea unirii tuturor românilor e astăzi fapt împlinit... La aducerea hotărîrii acesteia am luat şi noi parte, socialiştii români".

Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia a proclamat solemn, prin Declaraţia adoptată, unirea Transilvaniei şi Banatului cu România pentru toate veacurile. Atmosfera acelor clipe de neuitat era astfel prezentată de poetul socialist Emil Isac într-un interviu acordat ziarului maghiar „Kolozsvári Hirlap", din 3 decembrie : „Începe apoi actul oficial. Are cuvîntul Goldiş, care citeşte de pe hîrtie ceea ce este scris în inimi. Nu voi relata ceea ce spunea Goldiş, căci fiecare cuvînt al Iul reprezintă o bucăţică din timp. Şi cînd răsună cuvîntul care este singura dorinţă a naţiunii noastre române — Unirea — se revarsă singura dorinţă, din mii de guri cuvintele bucuriei : românii s-au unit. Un lanţ s-a sudat intre inimi. El nu poate fi sfărîmat. Ceea ce a urmat nî se pare un vis. Ştafetele care duc ştirea. Răsună trîmbiţele orchestrelor, este difuzat imnul român şl masa porneşte acum în joc. Unirea s-a înfăptuit. Un popor s-a eliberat".

Încheierea procesului de formare a statului naţional unitar român în aceste condiţii interne şi internaţionale a fost rezultatul luptei maselor populare din toate colţurile ţării, opera întregului popor român.

La 13 februarie 1919, referindu-se la actul just al făuririi unităţii depline a statului naţional, in Declaraţia Comitetului executiv provizoriu al Partidului Socialist şi a Comisiei generale provizorii a sindicatelor, exprimînd poziţia clasei muncitoare, a mişcării socialiste la nivel naţional, se arăta : „Provinciile româneşti subjugate de alte naţiuni nu puteau să rămînă în afară de aceste prefaceri. Locuite în marea lor majoritate de o populaţie românească, apăsată de secole de dominaţiune străină, împiedicate astfel în dezvoltarea lor economică, politică şi culturală, aceste provincii s-au emancipat de sub aceste dominaţiuni, devenind libere.

www.mnir.ro

Prin dreptul de autodeterminare a naţiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internaţional, românii din teritoriile subjugate şi-au manifesat prin hotărîrile adunărilor lor naţionale voinţa de a se uni cu România, pe baza rezoluţiunilor votate.

Ca socialişti români internaţionalişti, salutăm cu bucurie dezrobirea naţională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum şi respectăm legămintele de unire hotărîte... România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine".

Previziunea socialiştilor români s-a adeverit. Astăzi făurim pe pămîntul României societatea pe care ei au visat-o şi pentru care au luptat toate forţele progresiste ale naţiunii noastre.

LES SOCIALISTES ROUMAINS AU PREMIER RANG DE LA LUTTE POUR LA REALISATION DE L'ETAT NATIONAL UNITAIRE

Résumé

L'auteur se refère amplement dans la présente communication au mérite historique du mouvement ouvrier et socialiste de Roumanie — surtout après la création en 1893 du parti politique de la classe ouvrière — en ce qui concerne l'essor donné au processus d'unification de l'Etat dans les conditions quand, à la fin du siècle passé et au début du XXe siècle, un grand nombre de Roumains vivaient encore en dehors des frontières de l'état et des territoires roumaines se trouvaient toujours sous la domination étrangère.

On met en relief par de nombreux témoignages documentaires les positions avancées des socialistes roumains concernant les droits et les libertés nationales et sociales — desiderata légitimes du peuple entier, qui par l'acte historique de 1 décembre 1918 ont été accomplis pleinement et qui ont touché leur plus haut niveau dans les conditions de la réalisation du socialisme en Roumanie.

www.mnir.ro

PRESĂ PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ADRESATĂ MILITARILOR IN PERIOADA INTERBELICĂ

de general-maior **CONSTANTIN ANTIP**,
directorul **Muzeului Militar Central**

În lupta desfăşurată între cele două războaie mondiale pentru interesele supreme ale poporului român, pentru libertate şi dreptate socială, pentru salvgardarea independenţei şi suveranităţii patriei o armă de o deosebită eficienţă a forţelor revoluţionare a fost presa comunistă.

Încă de la făurirea sa, Partidul Comunist Român a acordat o deosebită atenţie presei. La Congresul din mai 1921, punctul 6 al ordinei de zi s-a intitulat : „Presa şi propaganda". Raportul pregătit la acest punct n-a fost, însă, expus deoarece cel desemnat să-l ţină, profesorul Petre Constantinescu-Iaşi, nu a putut lua parte la lucrări. El a fost suplinit de Gheorghe Cristescu, care a emis cîteva consideraţii asupra situaţiei ziarului central al Partidului şi asupra problemelor ce se puneau în legătură cu presa revoluţionară în ansamblu, consideraţii care au fost extinse în cuvîntul a 15 alţi delegaţi. „*Presa*, afirma cel ce avea să fie primul secretar general al Partidului Comunist Român, *este oglinda în care se oglindeşte puterea de conştiinţă şi vitalitate a mişcării noastre*" [1]. Şi această oglindă avea să reflecte şi gîndirea militară, opţiunile partidului cu privire la puterea armată a ţării. Prin paginile ziarelor şi revistelor partidului, ale organizaţiei revoluţionare a tineretului sau ale unor organizaţii de masă legale — publicaţii în fruntea cărora s-au aflat pînă în 1924 „Socialismul" şi din 1931 „Scînteia" — se milita pentru atragerea militarilor de partea luptei revoluţionare a claselor exploatate, pentru democratizarea armatei existente, pentru ca ea să nu fie folosită ca instrument de represiune, ci numai de apărare a ţării împotriva agresiunilor din exterior, se explicau prevederile hotărîrilor partidului privind desfăşurarea activităţii comuniştilor şi uteciştilor în unităţile militare, se arătau efectele acestei munci. „Este însă clar — scria «Buletinul C.C. al P.C.R.» — că revoluţia nu poate să aibe şanse de succes dacă armata nu va trece de partea noastră, sau cel puţin dacă nu ne vom asigura de neutralitatea ei. Căci cu tot avintul revoluţionar, cu toată voinţa de luptă, cu tot eroismul şi entuziasmul lor, muncitorii şi ţăranii răsculaţi, rău înarmaţi şi nepregătiţi, nu vor putea să reziste mult timp contra unei armate bine organizate, înzestrate cu tunuri, mitraliere, avioane şi gaze de luptă, şi dacă în momentul cînd luptele proleriatului vor atinge violenţa extremă, [...] cînd revoluţia va fi

---

[1] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1916—1921*, Edit. Politică, Bucureşti, *1966*, p. 727.

www.mnir.ro

la ordinea zilei, dacă în acest moment noi nu vom putea fi siguri de armată, aceasta va însemna că noi nu am știut să îndeplinim rolul nostru de partid revoluționar". Și de aceea, în același articol, subhniindu-se că „noi trebuie să pătrundem în armată, să ne legăm cu ea prin mii de fire, să întindem peste toate unitățile militare influența noastră", se accentua : „trebuie să înțelegem că numai printr-o muncă sistematică de zi cu zi, desfășurată de întregul partid și de toate organizațiile revoluționare, putem să ajungem la rezultate pozitive" [2].

Scopului menționat mai sus i-a fost destinat un însemnat număr de gazete ilegale comuniste adresate ostașilor, care au pus bazele unei prese militare a mișcării revoluționare din România. Prima dintre ele a fost „Cazarma", organ al Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist, iar în ultimul an de existență organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, care a apărut la București din mai 1931 pînă în august 1935 ; în 1934 a avut și ediție în limba maghiară — „Kaszarnya". „Cazarmei" i s-au adăugat noi periodice centrale : „Alarma", organ al Comitetului Central al P.C.R., București, martie 1932—octombrie 1933 ; „Asaltul antimilitarist", organ al C.C. al U.T.C., București, octombrie 1932—ianuarie 1933 ; și gazete locale : „Viața ostășească", organ al Secțiunii de București a P.C.R., octombrie 1931—aprilie 1932 ; „Lupta ostășească", organ al Comitetului Regional Moldova al P.C.R. și al U.T.C., Iași, 1932; „Ostașul roșu", organ al tineretului comunist din București, 1931 ; „Vörös Front", organ al Regionalei Transilvania a U.T.C., Cluj, august 1932—iulie 1933. Sînt indicii că au mai apărut și alte gazete comuniste ostășești, dar nu au fost depistate pînă în prezent. Prin această categorie specială de presă partidul a făcut cunoscute obiectivele politicii sale în armată, a îndrumat munca revoluționară printre ostași, a reflectat viața, frămîntările și nevoile lor, a militat pentru atragerea masei de soldați de partea luptei populare pentru libertate și dreptate socială.

Nu numai existența cea mai îndelungată, ci și importanța cea mai mare a avut-o, în cadrul acestor gazete, „Cazarma". Rostul gazetei era expus în editorialul *Pentru ce apare „Cazarma"*, care arăta că „multe probleme, multe sarcini trebuie lămurite, trebuie ajutat soldatul să-și dea seama de situația sa, să-și dea seama unde e adevăratul său dușman, împotriva cui să îndrepte arma, cum să-și organizeze lupta pentru revendicările sale și cum s-o lege cu lupta muncitorilor și țăranilor. Deci ajutorul soldatului de a-și lămuri situația, explicarea sarcinilor sale, îndrumarea și organizarea în luptă — iată sarcinile ce și li pune «Cazarma»" [3].

„Cazarma" s-a călăuzit după prevederile documentelor partidului și ale organizației revoluționare a tineretului privind activitatea comunistă in armată, le-a explicat și popularizat. La începutul drumului său, gazeta publica și supunea discuției „Proiectul Programului de revendicări pentru soldați al Uniunii Tineretului Muncitor din România". „Sub haina soldățească se zbate inima unui muncitor și țăran — sublinia proiectul —. Soldatul este în primul rînd membru al întregii clase muncitoare sau al țărănimii", de aceea „Programul de luptă și lozincile muncitorilor și țăranilor revoluționari sînt în același timp și programul nostru pentru sol-

[2] „Buletinul Comitetului Central al P.C.R.", nr. 16—17 din ianuarie—martie 1934.

[3] „Cazarma", nr. 1 din mai 1931.

www.mnir.ro

dați". În continuare se prevedau, printre altele, revendicări referitoare la îmbunătățirea vieții și muncii soldaților în cazărmi, asigurarea drepturilor politice și cetățenești ale ostașului — dreptul de a face parte din organizațiile sale de clasă, dreptul de a vota, dreptul de a citi ziare și reviste în cazarmă, se pronunța împotriva întrebuințării armatei la reprimarea mișcărilor muncitorești și țărănești. La sfîrșit cuprindea apelul : „Tovarăși soldați ! Spuneți-vă cuvîntul la proiectul de față. Completați-l cu experiențele voastre zilnice, ca să devie un program de luptă definitiv al tuturor soldaților" [4].

Punctele acestui program au fost urmărite și susținute prin articole, comentarii, informații, rubrici ca : „Din viața soldaților", „Viața în cazarmă", „Strigătul «Cazarmei»", „Știri de acasă", „Știri din țară", „Știri din toată lumea", „Corespondențe", „Poșta redacției". De aici și ecoul în rîndul soldaților. „Primul număr al «Cazarmei» — scria redacției un soldat — a fost primit de soldați cu multă bucurie ; în sfîrșit avem și noi un ziar care apără interesele soldaților și ne arată modul de luptă" [5]. Și acest ecou se vede și din felul cum s-a răspuns chemării redacției : „Soldați, trimiteți corespondență «Cazarmei» despre viața și luptele voastre din cazărmi" [6]. Paginile gazetei conțin corespondențe de la Arsenalul și Pirotehnia Armatei, din Regimentele 22, 81 și 83 infanterie, 11 artilerie, 32 obuziere, 1 artilerie antiaeriană, 7 vînători, Batalionul 12 vînători de munte, din unități de pionieri, aviație, marină, de la depozite, subunități sanitare și altele.

Corespondențele nu exprimau numai doleanțe, nu descriau numai stări de lucruri, ci făceau propuneri pentru organizarea și conducerea acțiunilor îndreptate spre înlăturarea acelor situații, pentru satisfacerea revendicărilor militarilor. „Noi vorbim între noi, ne sfătuim cum să facem ca să o ducem mai bine [...] — scria un militar în termen din Regimentul 12 infanterie —. Trebuie să organizăm celule comuniste, care să înceapă pregătirea unei acțiuni pentru revendicările noastre" [7].

Necesitatea dezvoltării și întăririi rețelei organizațiilor de partid și a celor uteciste în unități, a creării și altor forme organizatorice — comitete soldățești de acțiune, cercuri ale recruților —, spre a uni ostașii în lupta pentru revendicările lor și pentru legarea de lupta revoluționară a maselor populare constituia o temă permanentă a „Cazarmei" și a celorlalte gazete militare ale partidului. La începutul anului 1934, deci cînd din organ al C.C. al U.T.C. a devenit organ al C.C. al P.C.R., „Cazarma" a publicat două articole [8] : *Cum trebuie să organizăm lupta pentru revendicările noastre zilnice* și *Cum trebuie să organizăm și să conducem lupta antimilitaristă între recruți*. În primul se subliniază : „Celulele comuniste din cazarmă trebuie să fie atente la toate nevoile imediate ale soldaților", iar în al doilea : „Tinerii recruți să organizeze comitete de acțiune ale recruților, care să grupeze în jurul lor pe ceilalți recruți". În același spirit scrisese și „Viața ostășească", adresîndu-se contingentelor 1930, 1931 și 1932 : „Soldații au ca datorie formarea celulelor comuniste în cazărmi,

[4] Ibidem.
[5] Ibidem, nr. 2 din octombrie 1931.
[6] Ibidem, nr. 1 din mai 1931.
[7] Ibidem, nr. 5 din ianuarie 1932.
[8] Ibidem, nr. 1 din ianuarie 1934.

www.mnir.ro

grupe de soldați din cei mai curajoși care să se pună în fruntea luptelor tuturor soldaților pentru a obține îmbunătățirea situației în cazarmă" [9]. Pe lingă activitatea colectivă, presa arăta importanța muncii individuale cu soldații ; ea cerea mai ales să se aplice în viață parola de bază a organizațiilor Uniunii Tineretului Comunist cu privire la activitatea în armată : „Fiecare utecist să aibă un prieten soldat !" [10]. Rezultatele activității presei se încadrează în cele ale întregii munci politico-organizatorice și de propagandă a partidului, care a dus la creșterea numărului comuniștilor și la întărirea organizațiilor de bază din armată.

Rezultatele activității partidului comunist în armată erau sesizate sistematic și de numeroase documente oficiale ale instanțelor militare și ale organelor de siguranță, care, printre altele, consemnau răspîndirea în unități a gazetei „Cazarma" și a altor publicații revoluționare. Puterea de înrîurire a ideilor comuniste își găsea estimări și în paginile unor periodice militare în care au avut reverberații specifice atitudinile anticomuniste ale cercurilor guvernante. Astfel, un articol din „Revista infanteriei" constata nici mai mult nici mai puțin că propaganda anticomunistă în armată era „„fadă" și nu furniza „atîtea tentațiuni ca, de exemplu, oferta bolșevică" (respectiv comunistă). Socotind, în lumina politicii și ideologiei claselor dominante, că cetățeanul care venea în armată „infectat de doctrine bolșevice" era „un element periculos", recomanda ca el să fie „găsit, izolat și dezinfectat". Dar, avertiza mai departe, să nu se neglijeze că „această sectă de oameni (comuniștii — n. n.) sînt organizați", că „contaminații sînt pregătiți și au răspunsurile și argumentele coapte gata" și, ca atare, contracararea lor nu era o chestiune ușoară, manipularea ostașilor în sens anticomunist, antimuncitoresc cerînd o mare abilitate, neputînd fi făcută oricum. „Cînd ofițerul nepregătit va îngăima vorbe fără miez, contaminații — aprecia articolul citat — vor triumfa de bucuria ce o dă posesia unor argumente hotărîtoare și vor regreta numai că nu pot vorbi neîntrebați" [11].

Presa comunistă nu și-a limitat activitatea la interiorul organismului militar, ci a militat permanent pentru împletirea acțiunilor revendicative din armată cu cele revoluționare din afara ei, pentru că, arăta „Cazarma", „În lupta muncitorimii și țărănimii, locul soldaților este alături de poporul muncitor" [12]. O atenție deosebită s-a dat manifestărilor de solidaritate ale unor ostași cu muncitorii aflați pe baricadele marilor bătălii de clasă din ianuarie-februarie 1933. Astfel, în articolul *Luptele C.F.R.-iștilor* [13], „Cazarma" evidenția semnificația actelor militarilor care au refuzat să fie unelte ale represiunii împotriva greviștilor, iar în alt număr remarca exemplul Regimentului 21 infanterie, ai cărui soldați au trebuit să fie înlocuiți de la Atelierele „Grivița" pentru că o întreagă companie s-a opus să deschidă foc împotriva muncitorilor [14].

Presa influența starea de spirit a militarilor și prin intermediul articolelor privind situația generală economică și politică din țară și din

[9] „Viața ostășească", nr. 2 din 5 februarie 1932.
[10] „Cazarma", nr. 1 din mai 1931.
[11] „Revista infenteriei", nr. 237—233 din 1921.
[12] „Cazarma", nr. 1 din mai 1931.
[13] Ibidem.
[14] Ibidem, nr. 5 din septembrie 1933.

www.mnir.ro

lume, ca acelea din „Cazarma" : *Partidele ciocoiești în alegeri* (nr. 8 din 1932), *Afacerea Skoda* (nr. 1 din 1935), *Cheltuielile pentru înarmare în lumea capitalistă* (nr. 2 din 1931).

Prin rubrica „Știri din toată lumea", ostașii erau puși la curent cu aspecte ale activității camarazilor lor din alte țări, cum ne demonstrează informațiile despre lupta revoluționară a unor soldați polonezi (nr. din mai 1931), marinari englezi (nr. din octombrie 1931), marinari din Chile (nr. din noiembrie 1931). Un spațiu special era rezervat prezentării armatei primului stat socialist din lume : *Armata roșie* (nr. din decembrie 1931), *Viața în armata roșie* (nr. din aprilie 1932), *Cum trăiesc soldații în Armata roșie* (nr. din martie 1933), *Ce este Armata roșie* (nr. din ianuarie 1934).

Educării revoluționare îi slujeau și articolele dedicate de „Cazarma" evocării unor evenimente istorice (*Comuna din Paris*, nr. din martie 1933, *7 Noiembrie*, nr. 2 și 3 din octombrie și noiembrie 1931) sau a unor personalități ca Marx (nr. din martie 1933), Lenin, Liebknecht, Roza Luxemburg (nr. din ianuarie 1934).

Ca și întreaga presă comunistă, democratică din țară, presa militară ilegală a partidului s-a ridicat cu deosebită ascuțime împotriva politicii celei mai periculoase organizații de extremă dreaptă, Garda de fier, care viza înfeudarea României imperialismului fascist german, ceea ce însemna ștergerea ei de pe harta lumii ca stat independent și suveran. În articolul *Garda de fier trădează interesele muncitorilor și țăranilor* [15], „Cazarma", arătînd că „Garda de fier este o organizație fascistă, formată și susținută de marii fabricanți, moșieri și bancheri cu scopul de a amăgi pe muncitori și țărani", lansa apelul : „Luptați contra influenței Gărzii de fier și demascați pe șefii lor".

Pe linia hotăririlor plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din februarie 1935, care preconiza mobilizarea forțelor naționale în Frontul popular antifascist, iar în ceea ce privește armata stabilea ca munca de partid să fie desfășurată nu numai printre soldați, ci și printre ofițeri inferiori — care reprezentau majoritatea în corpul de cadre militare active ofițerești — „Cazarma", în ultimul său număr pe care îl cunoaștem, difuza în rîndul militarilor chemarea : „Trăiască frontul unic de luptă contra fascismului, mizeriei și războiului" [16].

De fapt, cu numărul din august 1935 al „Cazarmei", la care ne-am referit, presa militară distinctă a partidului nostru comunist și-a încetat existența, problemele armatei și ale apărării țării fiind oglindite mai departe în coloanele „Scînteii" și ale altor publicații.

Prin dăruirea cu care a militat, presa ilegală comunistă adresată oștirii se înscrie și ea, cred, cu îndreptățire în aprecierea făcută de secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ziariștilor care au scris și muncitorilor care au tipărit „Scînteia", ca fiind „o pildă de slujire devotată, plină de abnegație a cauzei clasei muncitoare, a idealurilor partidului nostru comunist..." [17].

---

[15] Ibidem, nr. 2 din aprilie 1934.

[16] Ibidem, nr. 2 din august 1935.

[17] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea festivă consacrată împlinirii a 25 de ani de la apariția primului număr legal al ziarului „Scînteia", în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 4, Edit. Politică, București, 1970. p. 431.

www.mnir.ro

LA PRESSE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN ADRESSÉE AUX MILITAIRES PENDANT LA PÉRIODE D'ENTRE LES DEUX GUERRES

Résumé

*Depuis sa formation, par la transformation en 1921 du Parti Socialiste, le Parti Communiste **Roumain**, visant un renversement révolutionnaire des assises antipopulaires et corrompues du capitalisme, s'évertua à entraîner dans sa mouvance le monde des militaires, car, comme l'observait en 1930 „Le Bulletin du C.C. du P.C.R.", „la révolution ne peut avoir de chances de succès si l'armée ne nous rallie pas, ou, à tout le moins, si nous ne nous pourvoyons pas de sa neutralité".*

*Sauf les efforts déployés, par le truchement de ses moyens ordinaires, pour faire parvenir les idées du parti à travers les milieux de l'armée, surtout parmi ceux proches socialement des classes intéressées à l'abolition de l'exploitation et de l'oppression, le Parti Communiste Roumain se singularisa par la création d'une presse destinée spécialement aux militaires, qui se manifesta surtout pendant la première moitié de la décennie'30 — telles que „Cazarma" (La Caserne), successivement organe central des Jeunesses Communistes et du C.C. du P.C.R., „Alarma" (L'Alarme), „**A**saltul antimilitarist" (L'Assaut antimilitariste), „Viața ostășească" (La Vie du contingent), „Lupta ostășească" (Le combat des hommes du contingent) etc. etc., dont des publications périodiques signalées, mais introuvables jusqu'aujourd'hui, vu que toute cette presse a dû fonctionner clandestinement, l'activite du P.C.**R**. étant strictement interdite et sauvagement poursuivie même dans la phase du régime parlementaire bourgeois.*

Les journaux et revues communistes à l'intention des militaires ont intégré leurs préocupations et besoins spécifiques aux revendications à caractère général et, par cela, ont contribué á la future réorientation révolutionnaire de l'armée roumaine en sont entierté, commencée par l'insurrection d'août 1944.

www.mnir.ro

EXPERIENȚA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN PRIVIND ÎMPLETIREA ACTIVITĂȚII LEGALE ȘI ILEGALE ÎN PERIOADA 1924—1944

de prof. dr. **NICOLAE PETREANU**

Făurirea Partidului Comunist Român la Congresul din mai 1921 a răspuns unei necesități adînc resimțite de mișcarea muncitorească din țara noastră, nevoii ca aceasta să-și asigure forța politică aptă s-o mobilizeze, s-o conducă și să-i inspire lupta de eliberare în noile condiții istorice. Și, într-adevăr, începînd din 1921 clasa muncitoare, sub conducerea partidului comunist, a prezentat și și-a spus cuvîntul în toate momentele mai importante, s-a situat în fruntea luptei pentru libertate și progres social, pentru cauza construirii socialismului și comunismului în patria noastră.

Misiunea pe care și-a asumat-o Partidul Comunist Român n-a fost nici simplă și nici ușoară. Dimpotrivă, drumul său de luptă a fost marcat de obstacole și greutăți, de încercări aspre, unele dintre ele dramatice. Timp de 20 de ani comuniștii au fost nevoiți să-și desfășoare activitatea revoluționară în condițiile unui regim de teroare nemaiîntîlnit. Dar, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „nici închisorile, nici schingiuirile, nici gloanțele, nici moartea nu au putut opri dezvoltarea mișcării revoluționare, creșterea și întărirea Partidului Comunist Român..." [1], care, întemeindu-și activitatea pe tradițiile înaintate ale mișcării noastre muncitorești, pe legătura organică cu realitățile țării, spiritul revoluționar și internaționalismul militant, s-a situat în fruntea luptei pentru libertate și progres social, s-a afirmat ca exponent fidel și promotor curajos al intereselor și năzuințelor fundamentale ale poporului român.

Este cunoscut faptul că în primii ani de existență partidul comunist și-a desfășurat activitatea în condiții legale, concentrîndu-și atenția, îndeosebi, asupra consolidării sale organizatorice, acțiunii de atragere a clasei muncitoare în sindicate unice, îndrumării tineretului muncitor pentru organizarea sa revoluționară.

Creșterea prestigiului P.C.R., a influenței sale în rîndurile maselor muncitoare, politica sa democratică, populară și revoluționară au îngrijorat clasele exploatatoare. Evoluția vieții politice românești ducea inevitabil către formarea unei coaliții de forțe opoziționiste, avînd în componența sa factori de acțiune social-politică revoluționară. În aceste împrejurări,

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace. Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român*. Edit. Politică, București, 1981, p. 120.

www.mnir.ro

nevoite să accepte existenţa partidului comunist, clasele dominante au recurs într-o măsură crescîndă la constrîngeri, prin intermediul stărilor excepţionale şi al cenzurii, încălcind în mod arbitrar prevederile democratice constituţionale.

După un şir de acţiuni restrictive, pregătitoare, în iulie 1924, din iniţiativa guvernului liberal, aflat atunci la putere, Comandantul Corpului II armată a emis ordonanţele 2 şi 3 prin care partidul comunist şi alte organizaţii muncitoreşti au fost dizolvate[2].

Deşi se aştepta la o astfel de măsură, conducerea partidului n-a fost pe deplin pregătită pentru a micşora consecinţele care decurgeau dintr-o asemenea situaţie. Încă din momentul apariţiei pe arena vieţii politice, mişcarea muncitorească şi socialistă, organizaţiile politice ale clasei muncitoare au activat legal, cu excepţia anilor de război, cînd împrejurările şi legile militare au restrîns şi interzis vremelnic activitatea socialiştilor români. Militanţii comunişti, dintre care mulţi activaseră în P.S.D.R., nu aveau o experienţă de activitate ilegală, ceea ce a făcut ca în momentul scoaterii partidului în afara legii să se resimtă efectele acestei situaţii anormale pentru activitatea partidului.

Pentru partidul comunist, căruia burghezia nu-i permitea să-şi desfăşoare legal activitatea, găsirea unor forme şi mijloace legale de manifestare, care să-i dea posibilitatea ca, activînd în ilegalitate, să se poată totuşi adresa maselor în chestiunea vitală, să le poată mobiliza la acţiuni, era una din problemele de cea mai mare importanţă. De stabilirea unui raport just între activitatea legală şi cea ilegală, de folosirea cu pricepere a oricăror posibilităţi ce se iveau pentru activitatea legală în mase depindea în mare măsură succesul activităţii partidului comunist aflat în ilegalitate.

În noile impreurări, partidul comunist întîmpina mari dificultăţi şi în ceea ce priveşte crearea unei structuri organizatorice viabile prin constituirea de nuclee comuniste ilegale în fabrici, întreprinderi şi la sate. Comuniştii nu avuseseră răgazul în cei trei ani care trecuseră de la întemeierea partidului — şi nici împrejurările nu le-au fost favorabile pentru a extinde şi consolida reţeaua de organizaţii de partid. Procesul de organizare a nucleelor (celulelor) de partid — in momentul ilegalizării — era abia la început. Primirea în partid — date fiind calităţile ce trebuia să le întrunească cel care cere să devină membru de partid — era un act de mare răspundere, necesitînd o perioadă de pregătire.

Sarcina primirii de noi membri în partid şi de creştere a numărului de organizaţii s-a pus cu aceeaşi tărie ca şi mai înainte, dar după scoaterea partidului in ilegalitate aceasta a devenit mai greu de îndeplinit, acest proces desfăşurindu-se în condiţii de conspirativitate.

In legătură cu formele şi metodele corespunzătoare pentru continuarea activităţii în noile condiţii au apărut în partid diferite opinii şi tendinţe, asupra cărora şi-au pus amprenta represiunile şi persecuţiile împotriva mişcării revoluţionare comuniste, insuficienta căhre ideologică şi politică a unor cadre din conducere, amestecul şi imixtiunile în viaţa şi activitatea partidului a Internaţionalei Comuniste, precum şi a Federaţiei

[2] *Dizolvarea Partidului Comunist Român*, în „Viitorul" nr. 4917, din 29 iulie 1924.

www.mnir.ro

Comuniste Balcanice. Nu pot fi subestimate nici propriile greutăţi legate de cristalizarea şi fundamentarea unei linii politice, strategice şi tactice care să corespundă sarcinilor concrete izvorîte din realitatea noastră socială şi naţională.

În aceste împrejurări, unii militanţi şi-au concentrat atenţia, cu precădere, către munca ilegală, subapreciind formele de activitate care erau posibile, nefiind încă prohibite de către autorităţi. Dacă nu se putea vorbi deschis, de pildă, în favoarea revoluţiei proletare, a cuceririi puterii etc., se putea, în schimb, face propagandă şi se putea organiza acţiuni în favoarea lărgirii libertăţilor democratice, a amnistiei, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă a maselor muncitoare.

Unii dintre militanţii comunişti au insistat pentru ca paralel cu existenţa şi întărirea partidului ilegal, să fie folosite cît mai larg şi eficient şi posibilităţile de activitate legală. Problema a stat şi în atenţia Congresului al III-lea al P.C.R., care, subliniind necesitatea mutării centrului de greutate al muncii politico-organizatorice a partidului în fabrici şi uzine, a cerut comuniştilor „să exploateze toate posibilităţile legale, fie chiar şi cele mai neînsemnate“ [3], pentru a influenţa şi organiza masele.

Din păcate, cei care aveau asemenea puncte de vedere, juste în principiu, şi-au restrîns activitatea cu deosebire la crearea unor nuclee şi fracţiuni comuniste ilegale în sindicatele existente, precum şi în alte organizaţii de masă, care au contribuit la orientarea partidului, pentru o perioadă, spre o activitate sectară.

Au existat şi alte păreri potrivit cărora era necesar să se renunţe la orice activitate ilegală şi să se creeze un partid muncitoresc legal, care, eventual, să aibă un aparat ilegal [4]. Adepţilor acestor idei nu le erau clare relaţiile care urmau să se stabilească între partidul legal şi aparatul său ilegal şi nici metodele şi formele concrete de organizare şi desfăşurare a activităţii.

Deşi problemele îmbinării activităţii legale şi ilegale prezentau în acele condiţii o importanţă deosebită, date fiind condiţiile cu totul speciale in care se afla partidul comunist, găsirea unor soluţii şi rezolvări juste întîmpina greutăţi. Nu de puţine ori preocupările pentru a găsi şi a dezvolta posibilităţile de muncă legală erau etichetate de către elementele stîngiste ca „oportunism“, „lichidatorism“, „abatere de la principiile marxism-leninismului“ etc., ceea ce explică în parte de ce folosirea unor forme concrete de activitate politică legală au trenat un timp după scoaterea partidului în afara legii.

Fără îndoială, unele soluţii preconizate cu privire la organizarea activităţii P.C.R., in noile condiţii de după ilegalizare, exprimau, cu sau fără voia autorilor lor, şi idei dăunătoare. Discuţiile pe această temă făceau însă parte din preocupările partidului, a comuniştilor de a găsi o cale, cea mai potrivită, care să le asigure contactul permanent cu masele şi să le influenţeze, păstrînd neatins şi valorificînd tezaurul programatic al mişcării revoluţionare.

Însăşi viaţa, cerinţele luptei revoluţionare au arătat comuniştilor care este calea cea mai bună de urmat. Treptat, Partidul Comunist Român, organizîndu-se şi fortificîndu-se ca partid ilegal, a învăţat să folosească

[3] Arhiva I.S.I.S.P., cola Ab. VIII-3.
[4] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, inv. 8, dos. nr. 35, filele 3—5.

www.mnir.ro

numeroasele posibilităţi legale pe care le oferea cadrul social-politic al ţării. Comuniştii au desfăşurat o susţinută activitate în sindicatele unitare, cît şi în cele social-democrate pentru revendicările vitale ale oamenilor muncii, au stabilit legături cu grupări din partidele burgheze aflate în opoziţie — în special cu Partidul Ţărănesc —, au desfăşurat acţiuni în diverse organizaţii profesionale, culturale, sportive etc., au învăţat să folosească adunările altor partide politice, tribuna consiliilor comunale şi, pentru scurt timp, chiar şi tribuna Parlamentului.

Participarea prin intermediul B.M.Ţ. — de pildă, la campaniile electorale parlamentare şi pentru consiliile comunale în cadrul unor coaliţii de forţe social-politice interesate, fie şi numai parţial, în restabilirea şi apărarea drepturilor şi libertăţilor democratice — a constituit un important succes al activităţii partidului comunist şi celorlalte organizaţii muncitoreşti şi democratice. Realizînd înţelegeri cu organizaţile sociale, iar în unele cazuri acorduri pe o platformă de acţiune democratică cu grupări sau partide burgheze din opoziţie, P.C.R., organizaţiile muncitoreşti aveau posibilitatea să-şi extindă influenţa în mase, folosind toate mijloacele posibile pentru a se pronunţa public asupra marilor probleme ce frămîntau societatea românească [5].

În activitatea de zi cu zi a Blocului Muncitoresc-Ţărănesc, a sindicatelor şi a altor organizaţii de masă s-au evidenţiat militanţi ca : E. Rosvan, Gh. M. Vasilescu, C. Ivănuş, M. Popescu-Doreanu, M. Macavei, M. Cruceanu, D. Grofu, Gh. Cristescu, Elena Filipovici, D. Gănescu, I. Niculi, D. Chicuş, C. Neniţă, Simo Geza şi mulţi alţii.

Condiţiile tot mai grele în care îşi desfăşura activitatea P.C.R., determinate de teroarea autorităţilor, care au dus uneori la dezorganizarea activităţii conducerii, unele neclarităţi privind linia politică, strategică şi tactică, precum şi imixtiunile organelor Internaţionalei Comuniste în viaţa şi activitatea partidului au favorizat dezlănţuirea şi agravarea unei crize de conducere, care, între anii 1928—1930, a luat forma unor puternice manifestări fracţioniste.

Cuprinzînd în sfera lor şi alte organizaţii muncitoreşti — sindicatele unitare, Uniunea Tineretului Comunist, Blocul Muncitoresc-Ţărănesc, Ajutorul Roşu —, luptele fracţioniste şi-au pus amprenta asupra întregii activităţi desfăşurate de partid, împiedicîndu-l să-şi îndeplinească rolul de organizator şi conducător al luptelor revoluţionare, măcinîndu-i forţele şi ducîndu-l la un pas de lichidare.

Curmarea luptelor fracţioniste, precum şi măsurile organizatorice şi politice care au fost adoptate ulterior au contribuit la întărirea activităţii de partid în rîndurile muncitorilor din principalele ramuri ale economiei, la extinderea şi întărirea legăturilor sale cu masele populare. Drept urmare în partid au intrat numeroşi muncitori legaţi nemijlocit de procesul muncii, ceea ce a dus la îmbunătăţirea compoziţiei sociale şi naţionale a partidului ; au fost create noi organizaţii de partid, iar cele existente s-au întărit.

În această perioadă partidul comunist avea peste 300 de celule în cele mai importante întreprinderi din Capitală şi din ţară, iar numărul

[5] *Unitatea de acţiune a clasei muncitoare din România*, Edit. Politică, Bucureşti, 1974, p. 84.

www.mnir.ro

organizaţiilor regionale a crescut de la 7 la 11 [6]. Toate acestea au creat premise favorabile pentru trecera la noi forme şi metode de îmbinare a muncii legale şi ilegale, la o mai mare diversificare a acestora, în funcţie de condiţiile şi împrejurările noi, deosebite care au intervenit în viaţa ţării.

Cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru, jalonat de marea criză economică din 1929—1933 şi de începutul celui de-al doilea război mondial, a pus în faţa Partidului Comunist Român sarcini de o uriaşă complexitate. În noile împrejurări rolul clasei muncitoare şi al partidului ei de avangardă a crescut nemăsurat, partidul politic revoluţionar al proletariatului situîndu-se în fruntea forţelor sociale şi politice ale vremii. În condiţiile afirmării fascismului pe plan internaţional, al transformării Germaniei într-un focar de revizuiri teritoriale, de încălcare a tratatelor internaţionale, precum şi al creşterii pericolului fascist pe plan intern, cînd în viaţa politică a ţării se accentua pericolul de lichidare a democraţiei burgheze, de restrîngere a oricăror drepturi şi libertăţi cetăţeneşti, au sporit eforturile P.C.R. pentru coalizarea tuturor forţelor patriotice, democratice şi antifasciste, pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor civice, pentru apărarea integrităţii teritoriale, independenţei şi suveranităţii naţionale a României. Marile demonstraţii antisfasciste care au avut loc la Bucureşti şi în alte centre ale ţării la 1 mai 1939 au consituit un exemplu elocvent în acest sens. Organizate şi desfăşurate sub semnul unităţii de acţiune între comunişti şi socialişti, aceste manifestaţii — şi cu deosebire cea din Capitală, la care au participat peste 20 000 de muncitori, funcţionari, intelectuali, meseriaşi, femei şi tineri —, precum şi lozincile scandate de demonstranţi : „Jos fascismul“, „Jos Garda de fier“, „Jos hitlerismul“ „Trăiască Frontul popular antifascist“ ilustrau sentimentele antifasciste profund înrădăcinate în rîndurile maselor celor mai largi, puternicul ecou pe care îl avea în conştiinţa poporului viguroasa acţiune desfăşurată de P.C.R. pentru demascarea esenţei antipopulare şi antinaţionale a fascismului, a mişcării legionare — agentură a hitlerismului in România —, sprijinul activ pe care forţele populare îl acordau politicii partidului de unire a tuturor forţelor revoluţionare, democratice, patriotice în lupta împotriva fascismului şi războiului. Aceste manifestaţii au constituit — aşa cum apreciază secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, participant activ la organizarea şi desfăşurarea lor — „o încununare a luptelor de clasă din acea perioadă, demonstrînd hotărîrea fermă a oamenilor muncii ,a poporului nostru de a se opune fascismului, de a asigura libertatea şi integritatea patriei“ [7].

Partidul Comunist Român, în pofida condiţiilor grele în care îşi desfăşura munca, a reuşti să creeze numeroase organizaţii legale, să răspîndească în mase presa de partid, să îmbine, într-o manieră originală, activitatea ilegală cu cea legală, acumulînd o bogată experienţă revoluţionară.

Organizaţiile de masă legale create de partidul comunist erau, prin natura lor, organisme cu caracter larg, a căror arie de cuprindere se

[6] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, inv. 8, dosar nr. 118, filele 8—35.

[7] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 12, Edit. Politică, Bucureşti, 1976, p. 625.

www.mnir.ro

extindea asupra tuturor claselor şi păturilor sociale ostile exploatării, războiului, fascismului. În afara organizaţiilor legale create de partidul comunist existau o seamă de societăţi, grupări în cadrul cărora se manifesta influenţa comuniştilor. Sînt concludente în acest sens organizaţii ale invalizilor, funcţionarilor, meseriaşilor, pensionarilor. Conducerile organizaţiilor de masă reflectau şi ele compoziţia socială variată a acestora, fiind alcătuite din muncitori, intelectuali, ţărani, meseriaşi, funcţionari.

Dizolvarea organizaţiilor de masă create sau îndrumate de către P.C.R., procesele înscenate unor militanţi de frunte ai mişcării antifasciste nu au putut stăvili combativitatea maselor populare, puternicul curent spre unitate al forţelor patriotice care — coalizate în cadrul Frontului Democratic — au obţinut o răsunătoare victorie în alegerile parţiale parlamentare şi comunale din anii 1936—1937. Succesele repurtate au confirmat o dată mai mult justeţea aprecierii că în împrejurările date exista posibilitatea reală de a se închega o largă alianţă de luptă împotriva fascismului, pentru apărarea independenţei şi integrităţii ţării.

Orientarea clarvăzătoare a Partidului Comunist Român, reflectînd interesele şi starea de spirit ale poporului român, a dat posibilitate mişcării noastre antifasciste să ridice la luptă pături largi ale populaţiei şi să bareze astfel pentru un timp ascensiunea fascismului spre putere. În acelaşi timp, crearea, conducerea, îndrumarea sau influenţarea organizaţiilor de masă legale şi îmbinarea muncii legale cu cea ilegală au constituit unul dintre elementele principale ale experienţei cu care mişcarea revoluţionară din România a contribuit la tezaurul mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale.

Partidul Comunist Român se poate mîndri cu experienţa şi rezultatele pe care în anii grei ai ilegalităţii le-a dobîndit în activitatea de împletire a luptei legale şi ilegale, expereinţă care a fost de mare utilitate în anii războiului, cînd partidul s-a afirmat ca organizatorul eroicei rezistenţe antifasciste, catalizatorul voinţei de luptă a poporului român, factorul decisiv al coalizării într-un front comun al tuturor partidelor, grupărilor şi cercurilor politice interesate in organizarea actului istoric din august 1944 — moment epocal, care a marcat începutul unei noi ere, de libertate şi progres, în destinele Românieî.

L'EXPÉRIENCE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN EN CE QUI CONCERNE L'ACTIVITÉ LÉGALE ET ILLÉGALE DANS LA PÉRIODE 1924—1944

Résumé

L'entrelacement entre l'activité légale et illégale du Parti Communiste Roumain, pendant les années 1924—1944, a constitué l'une des coordonnées fondamentales du travail du parti après sa mise hors la loi. En ce sens ont eu des contributions remarquables les organisations de masse illégales, légales et semilégales initiées, conduites ou qui étaient sous l'influence des communistes.

Par l'entremise de ces organisations, en employant des méthodes adéquates au moment et aux nécessités de la lutte révolutionaire, les communistes ont milité

www.mnir.ro

pour activer les masses, pour le ralliement à la plate-forme commune de toutes les forces démocratiques, patriotiques, antifascistes, antihitlériennes. L'activité des communistes pour la réalisation de ces impératifs a eu un ample écho dans les masses, préparant ainsi les conditions pour une action ferme et victorieuse pendant la période où le pays et le peuple ont eu des tâches particulières dans le but de préparer et réaliser la révolution de libération nationale et sociale, antifasciste et anti-impérialiste. Les résultats obtenus par le P.C.R. dans la création, la direction des organisations de masse légales et dans l'entrelacement de l'activité illégale et légale constituent un des éléments principaux de l'expérience du mouvement révolutionnaire de la Roumanie qui a enrichi le trésor du mouvement communiste et ouvrier international.

www.mnir.ro

ROLUL INSURECŢIEI ROMÂNE, INIŢIATĂ ŞI ORGANIZATĂ DE P.C.R., IN SCURTAREA DURATEI CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

de general-maior dr. **DIE CEAUŞESCU**
şi căpitan **MIHAIL E. IONESCU**

Insurecţia românească din august 1944 constituie, în întregimea ei, un pasionant capitol de istorie naţională. În dinamica politică internă ea a reprezentat victoria celei mai largi coaliţii de forţe politice făurite vreodată în arena publică românească. Arhitectonica acestei coaliţii a fost imginată şi concretizată de Partidul Comunist Român, oare s-a situat de la început în fruntea mişcării de rezistenţă antifascistă a poporului român. Exercitarea democratică a puterii — negată prin capturarea ei de forţele de extremă dreaptă, la 13 septembrie 1940, — redobîndirea independenţei şi suveranităţii naţionale — grav ştirbite prin intrarea trupelor germane în ţară în octombrie 1940 —, realipirea Transilvaniei de nord — răpită prin dictatul de la Viena din 30 august 1940 —, alungarea trupelor Wehrmachtului au fost obiective fundamentale ale naţiunii în anii celui de-al doilea război mondial.

Artizan al coaliţiei largi de forţe politice patriotice, P.C.R. a pregătit cu minuţiozitate, din punct de vedere politic şi militar, declanşarea insurecţiei generalizate a poporului român. Acest vîrf maxim al rezistenţei naţionale trebuia să asigure realizarea obiectivelor mai sus-amintite, să alăture România taberei Naţiunilor Unite. La 23 august 1944, orele 17, mecanismul insurecţional pregătit de comunişti în anii anteriori a început să funcţioneze fără greş.

„Trăsnetul din senin" — cum a fost calificat în epocă actul insurecţional — a surprins atunci întreaga opinie publică internaţională şi cartierele generale politice şi militare ale beligeranţilor. De ce ?

Mai întîi, pentru că ridicarea armată a poporului român sub diriguirea comuniştilor a avut loc într-un moment cînd soarta războiului nu fusese încă decisă, cînd Reichul nazist şi maşina lui de luptă făceau dovada unor masive disponibilităţi de rezistenţă, cînd industria germană antisese vîrful producţiei sale pe întreaga durată a conflictului mondial.

Apoi, pentru că insurecţia izbucnea în condiţii militare cu totul neobişnuite. Pe un front de 654 km la aripa de sud a frontului de est era în curs de desfăşurare o gigantică bătălie germano-sovietică, care antrena circa 1,7 milioane combatanţi. La sud, sud-vest şi nord teritoriul României era „încorsetat" de forţe germane sau aliate acestora. În Ungaria, Iugoslavia şi Bulgaria se aflau importante efective germane (29 divizii) şi ale aliaţilor Reichului [1].

---

[1] Gordon A. Harrison, *Cross-Channel Attack*, *United States Army in World War II*, Washington D. C., 1951, p. 471, Appendix G.

www.mnir.ro

În sfîrşit, pentru că actul românesc se declanşa fără o înţelegere prealabilă cu Naţiunile Unite, care să-i faciliteze desfăşurarea.

Şi totuşi în aceste condiţii militare şi politice extraordinar de complexe şi cu un grad maxim de dificultate insurecţia română a izbîndit. Biruinţa ei a avut un impact remarcabil asupra desfăşurării războiului mondial in ansamblul lui, grăbindu-i sensibil sfîrşitul în Europa. În trei mari domenii ale tabloului belic european insurecţia română a precipitat evenimentele şi a comprimat timpul de desfăşurare a războiului, apropiind victoria Naţiunilor Unite.

I. Domeniul militar include performanţele cele mai spectaculoase ale insurecţiei. O cercetare comparativă cu alte operaţii militare de anvergură desfăşurate pe ansamblul teatrului de război euporean (le-am numit „operaţii militare-martori") le evidenţiază în întregime.

În primul rînd, operaţia militară românească insurecţională a condiţionat o uriaşă *translaţie* de *front*. Trupele sovietice, aliate cu armata română, au avut posibilitatea să reia luptele de anvergură cu inamicul la o distanţă de 620—750 km spre vest de locul în care se aflau la 23 august 1944. De la Bîrlad, unde se găseau la 23 august, pînă la Drobeta-Turnu Severin, localitate atinsă la 6 septembrie, după străbaterea teritoriului sudic românesc, adică pe o distanţă de 620 km, armata sovietică nu a mai

Tabel anexă nr. 1

Operaţiile militare aliate martori *

Nr. crt.	denumirea operaţiei	perioada de desfăşurare	număr de zile	înaintarea in km	ritm zilnic	suprafeţe eliberate
1	ofensiva fronturilor 2 şi 3 ucrainene în Ucraina	23 decembrie 1943— 17 aprilie 1944	115	125—475 km	2,6 km	circa 300 000 km
2	ofensiva din Bielorusia	23 iunie— 28 iulie 1944	35	185—650 km	12,3 km	circa 200 000 km
3	ofensiva Petsamo-Kirkenes	7—25 octombrie 1944	18	150 km	8,3 km	regiunea Petsamo şi zona nordică a Norvegiei
4	ofensiva Sena-Rin	25 august— 15 septembrie 1944	21	160—350 km	12,4 km	nordul Franţei, Belgia şi Luxemburg
5	ofensiva Iaşi-Chişinău	20—27 august ** 1944	8	125—190 km	18,6 km	

* *Atlas of the Second World War*, Edited by Brigadier Peter Young, Cartography by Richard Natkiel, Berkley Publishing Corporation, New York, 1977, p. 211, 212, 216, 240 ; G. K. Jukov, op. cit., p. 596—620, 641 ; colonel A. Orlov, *L'offensive au nord*, în „Revue militaire sovietique", 10, 1979, p. 43—45.

** Date la care trupele sovietice au pătruns în „Poarta Focşanilor".

www.mnir.ro

întîmpinat rezistențe germane serioase. Ele au exploatat militar ceea ce exegetul militar britanic B. H. Liddell Hart a numit „cel mai larg flanc deschis cunoscut vreodată în războiul modern“ [2]. Șeful de stat major al Frontului 2 ucrainean, generalul M. V. Zaharov, rememora că marile unități motorizate din subordine „înaintau cu mai mult de 50 km pe zi, iar cele de infenterie cu 35—38 km. Aceste ritmuri erau mult mai mari decît într-o serie de alte operații“ [3]. La 6 octombrie, la 44 de zile de la declanșarea insurecției, forțele sovietice, în alianță de luptă cu cele românești, debușau la atac la o disanță de circa 900 km spre vest de zona în care se găseau la 23 august. În operația ofensivă sovietică din Bielorusia (23 iunie—29 august 1944), într-un interval de 67 de zile frontul „efectuase“ o mișcare de translație spre vest de circa 600 de km, străbătînd însă prin lupte înverșunate. Ofensiva fronturilor 2 și 3 ucrainene în Ucraina (23 decembrie 1943—17 aprilie 1944) deplasase frontul germano-sovietic spre vest cu 125—475 km într-un interval de 115 zile. Comparația cu operația forțelor aliate occidentale de la Sena către Rin (25 august—15 septembrie 1944) scoate și mai mult în evidență amploarea urișă și consecințele militare substanțiale ale insurecției române. În 21 de zile trupele americane, engleze, franceze și canadiene „împinseseră“ spre est frontul german cu 160—330 km, realizînd o medie zilnică de înaintare de 12,4 km.

În restrîngerea perimetrului „Festung-ului Europa“ imaginat de Hitler, operația militară insurecțională susține, deci, cu brio greutatea comparației cu marile operații ofensive ale aliaților în cursul anului 1944 in Europa (vezi Tabel anexă nr. 1).

În al doilea rînd, operația militară insurecțională (vezi Tabel anexă nr. 2) se detașează în suita „operațiilor militare-martori“ prin *suprafața teritoriului eliberat*. În numai 8 (opt) zile de luptă au fost degajați circa 150 000 km pătrați, ceea ce echivalează cu o medie circa 19 000 km pătrați eliberați în 24 de ore. În cursul operației ofensive sovietice din Bielorusia media zilnică (calculată pe intervalul 23 iunie—28 iulie 194) a fost de 6 000 km, iar în operația fronturilor 2 și 3 ucrainene din Ucraina 2 600 km.

De o importanță cu totul excepțională era potențialitatea strategică militară a teritoriului eliberat. El deschidea două majore direcții ofensive de la est spre vest pe eșichierul strategic continental : direcția balcanică și direcția Dunării. Totodată el includea o serie de obstacole militare (naturale sau amenajate) greu de străbătut, care puteau constitui aliniamente de rezistență îndelungată. Două dintre ele revendică un loc prioritar în analiza noastră : linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila și lanțul Carpaților românești. Întinsă pe o lungime de 150 km, între trecătoarea Oituz și confluența Siretului ou Dunărea, linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila era organizată pe două poziții, fiecare dintre el avînd 2—3 aliniamente de cazemate. Densitatea medie a cazematelor era de 10 la un km de front, sporind sensibil pe direcțiile probabile de efort advers. Se adăugau și ample lucrări genistice antitanc. În luna august 1944, linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila era ocupată de 9 batalioane instruite special, iar în momentul izbucnirii insurecției se dirijau spre acest sector

[2] B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, Cassell, London, 1970, p. 585.

[3] M. Zaharov, *Molnienosnaia operațiia*, în „Voenno-istoriceskii jurnal“, 8, 1964, p. 27.

www.mnir.ro

Tabel anexă nr. 2

Principalele acţiuni militare româneşti
23—31 august 1944 (finalizate sau declanşate)

Nr. crt.	denumirea acţiunii	durata	forţe participante în intervalul 23—31 august 1944	suprafaţa eliberată
1	curăţirea teritoriului	23—31 august	19 comandamente de armată şi corpuri, 38 divizii, 39 unităţi corp aparte, unităţi de aeronautică şi marină	150 000 km^2
2	acoperirea frontierelor şi a liniei de demarcaţie româno-ungare din podişul Transilvaniei	23 august-20 septembrie	1 comandament de armată, 4 comandamente de corp, 7 divizii, 18 unităţi de corp aparte, unităţi de aeronautică şi marină	
3	replierea armatelor române de la grupa de sud a frontului germano-sovietic	23—31 august	Armatele 3 şi 4 române	
4	eliberarea părţii de nord-vest a ţării	23 august-25 octombrie	— ca la nr. 2. — la 30 august forţe ale corpului de munte au eliberat primele localităţi din teritoriul răpit	

Sursă : *România în războiul antihitlerist 23 august 1944—9 mai 1945*, Edit. Militară, Bucureşti, 1966, Anexa 2.

divizii în repliere de pe front sau în deplasarea din interior. „Capacitatea" liniei Focşani-Nămoloasa-Brăila era de circa 10 divizii. Lanţul carpatin meridional, masiv cu o lungime de circa 250 km şi o lăţime de 50—80 km reprezenta, de asemenea, în configuraţia generală a Carpaţilor româneşti, un prezumtiv aliniament de apărare îndelungată. Practic „închiderea" trecătorilor din aceşti munţi şi a căilor aferente acestora le asigura impenetrabilitatea militară. *Ambele obstacole ar fi necesitat două operaţii ofensive de amploare ale trupelor opuse Wehrmachtului dacă, practic, n-ar fi fost „aruncate în aer" de insurecţia română.*

Directiva strategică pentru operaţia ofensivă sovietică de la Iaşi-Chişinău, care stabilea ca misiune a fronturilor 2 şi 3 ucrainene atingerea Focşanilor şi Galaţilor [4], presupunea o adîncime de 150—200 km echivalentă cu media celorlalte ofensive sovietice din 1944. În operaţia ofensivă Petsamo-Kirkenes (7—25 octombrie 1944) adîncimea strategică a fost de 150 km [5] ; în operaţai ofensivă a Frontului 1 ucrainean pe direcţia Lvov adîncimea strategică a fost de 220—240 km [6]. Cei 350 km care separă

[4] *Istoriia Velikol Otecestvennoi Voinî Sovetskovo Soiuza 1941—1945*, tom IV, Voennoe izdatelstvo Ministerstva Oboronî SSSR, Moskva, 1962, p. 260—261.

[5] Colonel A. Orlov, *L'offensive au nord*, în „Revue militaire sovietique", nr. 10, 1979, p. 43.

[6] G. K. Jukov, *Amintiri şi reflecţii*, Edil. Militară, Bucureşti, 1970, p. 639.

www.mnir.ro

Parisul de Aachen trebuiau parcurşi, potrivit planificării aliate occidentale din 1944, în 250 de zile [7]. Cît timp ar fi necesitat pregătirea şi desfăşurarea celor două prezumtive operaţii strategice pe care insurecţia noastră le-a făcut inutile este dificil de stabilit cu maximă exactitate. Dar dacă luăm ca medie de pregătire a unei operaţii strategice 25—30 de zile (planificarea de stat major, dislocarea şi concentrarea de forţe şi amenajarea logistică) şi 20—25 de zile pentru desfăşurarea lor obţinem un total de 90—110 zile cu care insurecţia română a comprimat desfăşurarea prelungită a războiului în Europa. Nu ne hazardăm în calcule privind pierderile materiale şi umane pe care le-ar fi pricinuit şi care ar fi imposibil de cuantificat. Altă comparaţie cifrică. Dacă facem media înaintării zilnice prin lupte a „operaţiilor-martor" obţinem un ritm de 11 km pe zi. Rezultă că doar prima operaţie strategică — aceea de anihilare a liniei fortificate Focşani-Nămoloasa-Brăila — ar fi necesitat, pe lingă cele 25—30 de zile de pregătire şi 20—25 de desfăşurare, alte aproximativ 100 pentru străbaterea întregului spaţiu al Cîmpiei Române, de la Focşani la Turnu Severin. Adică, o estimaţie de 5 luni de zile. Pregătirea şi desfăşurarea „saltului" peste Carpaţii româneşti alte 50—60 de zile. *Adică un total mediu de aproximativ 200 de zile.*

Un element fundamental vine în sprijinul calculelor efectuate de noi. *Înaltul Comandament al Wehrmachtului a planificat la sfîrşitul lunii august 1944 aceste două operaţii strategice.* La 26 august el a ordonat grupării strategice germane „Ucraina de sud" să constituie „un nou front defensiv pe linia Galaţi-Focşani — contraforturile Carpaţilor şi de a repune stăpînire pe linia Dunării între vărsare şi Galaţi" [8]. Dar la 27 august insurecţia română a deschis „poarta Focşanilor", anulînd literalmente directiva strategică emisă de Hitler. Două zile mai tîrziu, Înaltul Comandament al Wehrmachtului a dispus o nouă misiune grupării strategice germane din România : „a menţine un front defensiv continuu trecînd de la frontiera româno-bulgară pe creasta Carpaţilor pînă la joncţiunea cu aripa dreaptă a Corpului 17 armată" [9], adică rezistenţă pe coronamentul carpatin românesc. Eşecul noului plan hitlerist l-a consemnat jurnalul de război al Înaltului Comandament german : „din punctul de vedere al istoriei războiului rămîne de-a dreptul un miracol că după aceea (după ieşirea României din războiul hitlerist — n.n.) a mai fost cu putinţă ca, la frontiera ungară (pe linia de demarcaţie româno-ungară din Transilvania impusă României prin dictatul de la Viena din 30 august 1940 — n. n.) şi la cea sîrbească, să se construiască un front defensiv, oricît ar fi fost el de subţire" [10].

Performanţele militare ale insurecţiei noastre nu se cantonează doar la cele aproximativ 200 de zile cu care prezumtiv a devansat ziua victoriei. Prin „întoarcerea de fronturi", armata română a ieşit instantaneu din

---

[7] Forrest C. Pogue, *The Supreme Command, United States Army in World War II*, Washington D. C., 1954, p. 249 ; cf. şi harta nr. 4.

[8] Arhivele Statului Bucureşti, fond microfilme SUA, rola nr. 130, *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukrain 20.8—6.9. 1944* (în continuare se abreviază KTB der SU), p. 70.

[9] *Ibidem*, p. 99.

[10] *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 1940—1945*, Band *IV* : 1944—1945, 1, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961, p. 15 (în continuare se abreviază KTB des OKW).

www.mnir.ro

cuantumul de forţe care combăteau Naţiunile Unite, adăugîndu-se la pasivul acestuia. Calcule efectuate atunci de strategii români au arătat că valoarea acestei „răsturnări" în balanţa de forţe se ridică la 85 de divizii în favorarea taberei Naţiunilor Unite [11]. În acelaşi timp, în cele 8 zile de luptă forţele insurecţionale au distrus sau capturat importante cantităţi de material de război inamic. Hitler a enumerat, la 18 septembrie 1944, marile crize militare ale Reichului din vara acelui an : străpungerea sovietică în sectorul central al frontului germano-sovietic, evenimentele din România, unde „prin trădare (termen cu care naziştii au desemnat insurecţia noastră — n. n.) ruşii au ajuns în spatele trupelor germane, ceea ce a adus cu sine pierderea Armatei a 6-a" [12] şi desfăşurările militare din Franţa după debarcarea aliată în Normandia (6 iunie 1944). Comentatori militari aliaţi au remarcat imediat după conflict impactul alăturării României la războiul antihitlerist. Ziarul sovietic „Pravda" scria la 27 august 1944 că „Ieşirea României din Axă are o importanţă covîrşitoare...", iar o zi mai tîrziu că „Ieşirea României din război înseamnă prăbuşirea Germaniei..." [13]. Postul de radio Paris a transmis la 12 ianuarie 1946 un comentariu al lui Pierre Durand, care, trecînd în revistă importanţa „admirabilului act de la 23 August 1944" şi aportul ulterior românesc la înfrîngerea Germaniei, arată că „România a adus prin contribuţia ei o prescurtare a războiului de cel puţin 6 luni" [14].

II. *Domeniul economic* al războiului mondial s-a schimbat brusc pentru Germania după înfăptuirea insurecţiei române de la 23 August 1944. Mai ales într-un sector de vitală importanţă pentru continuarea războiului de către Germania : aprovizionarea cu carburanţi. Încă din aprilie 1944, ministrul Germaniei la Bucureşti, Manfred von Killinger, făcea un pronostic al consecinţelor ieşirii României din războiul Reichului. El menţiona alarmat că „pierderea regiunii perolifere ar fi catastrofală pentru conducerea mai de parte a războiului dus de Germania" [15]. Potrivit conceptului jurnalului de război al Înaltului Comandament al Wehrmachtului problema esenţială ridicată forurilor supreme germane odată cu izbucnirea insurecţiei române a fost „dacă se va reuşi retragerea trupelor germane ale grupului de armate Ucraina de sud pe o linie defensivă care să includă regiunea petroliferă cu căile de transport care pleacă de acolo" [16]. Potrivit aceluiaşi document german, la 26 august, „după ce românii luaseră în stăpînire regiunea Ploieşti, situaţia trebuia considerată neagră" [17]. Comandamentul german al regiunii petrolifere româneşti, însărcinat cu asigurarea fluidităţii extracţiei şi transporturilor de carburanţi către Reich, urma să fie sprijinit în misiunile sale „decisiv importante" de gruparea strategică germană din România. Grupului de luptă Gerstenberg-Stahel, care se replia de la Bucureşti spre nord, i s-a comunicat, la

---

[11] Arhiva Ministerului Apărării Naţionale (in continuare se abreviază Arh. M.A.N.), fond 948 R. S., secţia 3-a, dosarul nr. 2831, f. 10.

[12] Andreas Hillgruber, *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, t. II, Bernard und Graefe Verlag, Frankfurt am Main, 1971, p. 551.

[13] Arh. M.A.N., fond 948, dosarul nr. 224, f. 712—713.

[14] Ibidem, fond 948 RS, secţia 3-a, dosarul nr. 2905, f. 342.

[15] Arh. St. Buc., fond microfilme SUA, rola nr. 265, cadru nr. 187 368.

[16] Ibidem, rola nr. 781, cadru 5 507 759 (în continuare se abreviază conceptul P. E. Schramm).

[17] Ibidem, cadru 5 507 761.

www.mnir.ro

27 august, să străpungă spre regiunea petroliferă care trebuia menținută „cu orice preț" [18]. De ce acest interes excepțional acordat zonei petrolifere românești ?

„Obsesia" stăpînirii ei de către Germania decurgea dintr-un postulat al strategiei de război a Reichului. Într-un studiu al organelor specializate ale Înaltului Comandament al Wehrmachtului din aprilie 1939 se aprecia că „stăpînirea terenurilor petrolifere române și concomitent a întregii zone dunărene este condiția preliminară pentru o aprovizionare abundentă a Germaniei cu petrol într-un război de lungă durată" [19].

Pierderea petrolului românesc de către Germania — materializată prin victoria insurecției naționale — lovea subsanțial funcționarea mașinii de luptă germane, grăbind în acest fel sfîrșitul războiului mondial. Dacă, potrivit aprecierii aceluiași jurnal de război al Înaltului Comandament al Wehrmachtului, „situația carburanților evolua din mai 1944 în așa fel încît armata avea să se oprească într-o zi de la sine" [20], atunci este evidentă amplitudinea loviturii pe care o aplica insurecția română Reichului și armatei sale. Posibilitățile de continuare a războiului hitlerist erau, în consecință, drastic limitate. În aceeași măsură era apropiată ziua victoriei Națiunilor Unite. La 1 septembrie 1944 revista sovietică „Voina i rabocii klass" sublinia, din acest punct de vedere, că „înfrîngerile germane în România vor avea pentru Reich cele mai grele consecințe. Odată cu aliatul român, nemții au pierdut petrolul și grîul românesc. În economia germană de război acest lucru produce un gol atît de mare încît întreaga lui importanță nici nu poate fi estimată acum" [21]. În declarațiile făcute organelor militare americane în mai 1945, fostul feldmareșal german Gerd von Rundstedt selecta 4 cauze principale ale prăbușirii forței militare germane : inferioritatea aviației germane, dezorganizarea sistemului logistic, „pierderea materiilor prime, în special a celor din România" și bombardarea regiunilor industriale germane" [22].

III. *Domeniul politic* a evidențiat, la 23 August 1944, carențe notorii pentru Germania, produse exclusiv prin actul lomânesc. Să lăsăm din nou documentele fostului inamic să depună mărturie. Un întreg capitol din conceptul susamintit al jurnalului de război al Înaltului Comandament al Wehrmachtului este intitulat „Efectele asupra aliaților" ale actului de la 23 august. Spicuim :

Relativ la Ungaria : „ungurii recunoscuseră primejdia care îi amenința prin capitularea (termen sub care era numit actul românesc — n. n.) României. Ministrul de război a ordonat să se concentreze în spațiul de la nord de spațiul Brașov — Cluj toate forțele disponibile (...). Ungaria a cerut trupe germane pentru a ocupa partea din Transilvania care mai rămăsese în 1940 României" [23].

Relativ la Bulgaria : „Bulgarii... au cerut retragerea rapidă a trupelor germane" la 24 august [24].

---

[18] KTB der SU, p. 81.
[19] Arh. St. Buc., fond microfilme SUA, rola nr. 35, cadru 1 666 893.
[20] KTB des OKW, p. 25.
[21] Arh. M.A.N., fond 948, dosarul nr. 223, f. 324.
[22] Ibidem, fond 948 RS, secția 3-a, dosarul nr. 2905, f. 336.
[23] Conceptul P. E. Schramm, cadrul nr. 5 507 763.
[24] Ibidem, cadrul nr. 5 507 763.

www.mnir.ro

Relativ la Finlanda, o altă mărturie de arhivă germană : la 24 august erau solicitate la Berlin de către serviciile specializate germane din Finlanda „o reglementare generală de limbaj referitoare la România“ destinată informării mareşalului Mannerheim, preşedintele Finlandei. Ea era necesară întrucît „Evoluţia situaţiei din România şi reacţia germană faţă de atitudinea acesteia este urmărită în Finlanda cu deosebit interes, deoarece aici ar putea afla eventual, printre altele, un imbold pentru o atitudine asemănătoare“ [25].

Insurecţia română a catalizat tedinţele centrifuge în blocul politico-militar dominat de Reich. Bulgaria a ieşit din război şi s-a alăturat Naţiunilor Unite în prima decadă a lunii septembrie, iar Finlanda a încheiat armistiţiu 10 zile mai tîrziu.

Prin impactul său politic insurecţia română sublinia, din nou, efortul de război german, smulgea, din nou, Reichului un timp preţios — imposibil de cuantificat exact — tocmai cînd era angajat într-o acerbă cursă contracronometru. Pentru a fructifica producţia industrială ajunsă la apogeul anilor de război, pentru a-şi perfecţiona şi utiliza noile sale arme — rachetele purtătoare de bombe V, strămoşi ai rachetelor spaţiale, care şi-au luat prima dată zborul ucigaş spre Londra la 8 septembrie 1944.

Concluzii. I. Prin loviturile puternice aplicate efortului de război al Germaniei naziste în domeniile militar, economic şi politic insurecţia română a scurtat considerabil durata celui de-al doilea război mondial. Retrospectiva istoriografică verifică aprecierea făcută în epocă de un ziar aliat : istoria va consemna actul de la 23 august „ca unul din cele mai hotărîtoare evenimente ale intregului război“. Ziarul „New York Times“ emitea, la 28 august 1944, aprecierea că fapta României „provoacă o considerabilă scădere a forţei germane în sudul Europei şi poate chiar prăbuşirea totală a nazismului“ [26].

II. Acest eveniment de mare calibru făptuit de poporul român pe arena celui de-al doilea război mondial a fost posibil datorită pregătirii sale minuţioase din punct de vedere politic şi militar. Partidul Comunist Român, forţa politică care l-a iniţiat, organizat şi condus, a demonstrat strălucit capacitatea de a fi conducătorul de nădejde al poporului, identificarea lui deplină cu interesele fundamentale ale naţiunii române.

Retrospectiva istoriografică a insurecţiei din august 1944 evidenţiază un dens capitol de mîndrie naţională şi cutezanţă revoluţionară.

LE RÔLE DE L'INSURRECTION ROUMAINE, ORGANISÉE PAR L'INITIATIVE DU P.C.R., DANS LA RÉDUCTION DE LA DURÉE DE LA SECONDE GUERRE MONDIALE

Résumé

Après l'examen du mode dont l'insurrection roumaine a influencé le déroulement des événements dans la seconde guerre mondiale sur les plans militaire,

[25] Arh. St. Buc., fond microfilme SUA, rola nr. 59, cadrul nr. 631 425.
[26] Arh. M.A.N., fond 948, dosar nr. 224, f. 733.

www.mnir.ro

économique et politique, les auteurs tirent la conclusion qu'elle a déterminé une „compression" de la durée de la guerre de quelque 200 jours. L'interprétation découle de la recherche comparée faite sur les traits caractéristiques de diverses opérations stratégiques exécutées par les Alliés en 1944, l'opération insurrectionnelle se singularisant par son rhytme d'exécution et la superficie libérée en 24 heures, par le fait qu'elle a privé le Reich des possibilités pour une résistance prolongée.

www.mnir.ro

FONDUL ARHIVISTIC NAŢIONAL ŞI CONTRIBUŢIA SA LA CUNOAŞTEREA ISTORIEI PATRIEI ŞI A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

de **IONEL GAL**,
directorul general al Direcţiei Generale a Arhivelor Statului

Obiectivele majore cuprinse în documentele programatice ale partidului din ultimii ani au dat noi valenţe cercetării ştiinţifice în toate domeniile de activitate, au impulsionat şi mobilizat forţele sociale spre noi căutări şi cercetări în domeniul ştiinţelor sociale, inclusiv în istoriografia românească.

Arhivele Statului, punînd la baza activităţii sale sarcinile rezultate din documentele de partid, precum şi concepţia stiinţifică a preşedintelui Nicolae Ceauşescu despre rolul şi misiunea istoriei, au desfăşurat o vastă activitate pentru dezvoltarea şi completarea Fondului Arhivistic Naţional, prin preluări de noi documente şi colecţii de documente de la diferite organizaţii şi persoane particulare. Continuînd cele mai frumoase tradiţii ale înaintaşilor noştri, care apreciau tezaurul documentar al ţării ca „izvor de cunoaştere a istoriei naţiunii" şi ca „memorie a pămîntului românesc", *Fondul Arhivistic Naţional a cunoscut în ultimul deceniu şi jumătate o dezvoltare fără precedent.*

Pentru a ilustra această creştere este de reţinut că dacă la sfîrşitul anului 1965 numărul fondurilor şi colecţiilor de documente era de aproximativ 5000, în prezent acesta s-a ridicat la peste 200 000, la care se adaugă cele 27 000 documente achiziţionate de la persoane particulare.

Preocuparea înaintaşilor (ca Gh. Şincai, B. P. Haşdeu, Nicolae Iorga ş. a.) de a investiga arhivele, bibliotecile şi muzeele din străinătate, cu scopul de a descoperi noi izvoare documentare cu privire la istoria poporului român, a cunoscut de asemenea o substanţială creştere. A fost extinsă aria geografică şi problematică, aducîndu-se in ţară peste 2,5 milioane cadre microfilm din arhivele de pe toate continentele lumii. Prestigiul şi autoritatea de care se bucură România a deschis porţile cele mai ferecate ale arhivelor, bibliotecilor din diferite metropole ale lumii, iar mijloacele moderne ale ştiinţei (reprografia) au înlesnit reproducerea exactă a celor mai valoroase documente care se refereau la istoria României şi aducerea lor în ţară.

Departe de a fi epuizată cercetarea, microfilmele, fotocopiile şi documentele achiziţionate conţin preţioase informaţii referitoare la istoria poporului român de-a lungul secolelor. Acestea, confruntate cu izvoarele interne, permit o analiză mai profundă a faptelor, o viziune mai clară asupra împrejurărilor în care au avut loc, o înţelegere mai largă a năzuinţelor şi luptei neînfricate duse de poporul român de-a lungul timpurilor pentru dreptate socială, libertate naţională şi independenţă.

www.mnir.ro

În ansamblul său, Fondul Arhivistic Național prin vechimea, multitudinea și varietatea documentelor din care se compune constituie un tezaur și o sursă de informare de o excepțională valoare privind istoria medie, modernă și contemporană a patriei.

Cronologic, aceste fonduri și colecții îmbrățișează un lung răstimp istoric, iar din punct de vedere al conținutului reflectă evoluția poporului nostru, întregul proces de dezvoltare a civilizației românești, legăturile multiple și milenare ale poporului român cu celelalte popoare.

Documentele, tezaur al experienței umane, reflectă, pe lîngă imaginile succesive ale trecutului, rădăcinile prezentului și sensurile viitorului. Instructive prin conținut, prin complexitatea proceselor pe care le relevă și prin bogăția manifestărilor umane pe care le scot la iveală, documentele te îndeamnă, nu odată, la meditație, te educă profund cultivînd sentimentele de dragoste și mîndrie față de istoria milenară, de profundă prețuire față de tot ce înseamnă idee luminoasă, avînt generos, dăruire și sacrificiu spre binele tuturor, de cuvenit respect față de cuceririle și creațiile umanității.

Astăzi, mai mult ca oricînd, acest tezaur documentar aparținent Patrimoniului Cultural Național este pus la dispoziția *cercetării științifice*. Lichidînd fenomenele de închistare, rigiditate și de acces limitat la baza documentară, acesta s-a transformat dintr-un obiect restrîns de studiu, apanaj numai al unor cercuri, într-o bază largă de cercetare, accesibilă tuturor oamenilor muncii. Datorită condițiilor create, cercetarea științifică și în special istoriografia dispun de o multitudine de date și informații care-i conferă largi posibilități de abordare a problemelor stringente ale istoriei, la înălțimea și valoarea pe care o merită.

Acest tezaur este accesibil cercetării și datorită strădaniilor depuse de generații de arhiviști, care cu migală și perseverență au realizat lucrările de evidență și bună păstrare a acestor valori. De la inventarele primare, în care fiecare document, dosar sau registru a căpătat un număr de evidență, pînă la întocmirea de instrumente de lucru științifice, îndrumătoare, cataloage, indici, ghiduri, repertorii, toate sînt rezultatele pasiunii și competenței profesionale cu care s-a muncit de-a lungul celor 150 de ani în Arhivele Statului. Trecerea întregii evidențe a fondurilor și colecțiilor pe computer și realizarea în viitorul apropiat a unei bănci de date în legătură cu natura și valoarea documentelor vor da posibilitatea folosirii și mai operative a informațiilor în cercetarea științifică.

Folosirea Fondului Arhivistic Național pentru cunoașterea istoriei patriei și a partidului *poate fi ilustrată*, la dimensiunile și complexitatea sa, numai într-un raport de strictă dependență cu rezultatele obținute de istoriografia noastră. În acest context este de neconceput de „a scrie istoria așa cum a fost ea" fără a dispune de o amplă bază documentară. Realizările obținute de istoriografia românească în spiritul abordării științifice a fenomenelor istorice, a unei istorii obiective, a înlăturării unor erori în evaluarea trecutului nostru și a combaterii oricăror „teze" sau afirmații neștiințifice străine sînt strîns legate de baza documentară folosită de cercetători, de informațiile inedite, de datele și faptele coroborate, de interpretarea lor în întregul complex istorico-social.

Fondul Arhivistic Național a slujit și este folosit în abordarea și elucidarea vastei problematici de actualitate a istoriografiei patriei ca :

www.mnir.ro

permanența și continuitatea poporului român în vatra strămoșească, lupta sa pentru eliberare socială și națională, pentru unitate națională, independență și suveranitate, pentru reliefarea rolului forțelor înaintate și progresiste în dezvoltarea istorică, a legităților generale care guvernează societatea. Ampla activitate științifică desfășurată în cadrul aniversării a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, intensele pregătiri și apariția unor valoroase lucrări de istorie cu prilejul celui de al XV-lea congres internațional de istorie, care s-a ținut la București, pot fi ilustrate și prin cercetarea bazei documentare din Arhivele Statului. În această perioadă numai în sălile de studiu ale Direcției Generale a Arhivelor Statului au studiat peste 6 600 cercetători, consultînd 216 000 dosare și documente.

După Congresul al IX-lea al partidului nostru, cînd prin glasul autorizat al secretarului general al P.C.R. s-a cerut istoricilor să prezinte trecutul de luptă al poporulu nostru așa cum a fost, deoarece numai astfel se pot sluji interesele națiunii, toți cercetătorii s-au angajat plenar în a răspunde acestor înalte cerințe.

Cercetările s-au direcționat spre aprofundarea momentelor și perioadelor importante din istoria României, în scopul sprijinirii editării tratatelor de istorie, monografii, elaborării unor corpus-uri de documente, compendii, studii, bibliografii etc. Foarte multe teme de studiu sînt consacrate relațiilor sociale, rolului pe care l-a avut țărănimea în istoria poporului român, luptelor sale eroice de sub conducerea marilor conducători de oști Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și altor domnitori pentru apărarea libertății, independenței și unității naționale ; evoluția și descompunerea relațiilor feudale pe teritoriul țărilor române, lupta maselor și a intelectualității progresiste pentru eliberare socială și națională ; anul revoluționar 1848 în țările române, desăvîrșirea unității naționale a poporului român, aspecte noi din istoria Partidului Comunist Român etc.

Sprijinirii cercetării științifice pentru scrierea istoriei patriei *i se adaugă contribuția editorială a Arhivelor Statului.* În relația de colaborare cu instituțiile de cercetare un loc deosebit îl ocupă acțiunile comune de elaborare a unor ediții de documente, materializate de pildă în cele trei volume consacrate independenței de stat a României, întocmite împreună cu Institutul de istorie „N. Iorga" și Academia de Științe Sociale și Politice. Rod al aceleiași colaborări sînt volumele de documente dedicate evenimentelor revoluționare de la 1821, luptelor duse de forțele înaintate ale poporului în anii memorabili 1848—1849 ; Unirii Principatelor ș. a.

Merită a fi subliniată în același context lucrarea apărută în ediție română și engleză *Documente străine despre români*, dedicată sărbătoririi a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent și a celui de la XV-lea Congres Internațional de istorie de la București.

În prezent, eforturile ne sînt concentrate spre întocmirea unor lucrări fundamentale în colaborare cu Institutul de istorie „N. Iorga", Institutul de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R., Biblioteca Centrală de Stat, Academia de Științe Sociale și Politice, Ministerul de Externe etc., lucrări ce vor apare in anii următori : Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare în conștiința europeană ; Unitatea națională a românilor în conștiința politică și culturală europeană ; Ecoul internațional al desăvîrșirii statului unitar național român ; Rapoarte diplomatice și consulare

www.mnir.ro

ruse (1812—1820), franceze (1878—1886), engleze (1800—1834) privitoare la țările române, care se înscriu acțiunii de continuare a edițiilor din Colecția Hurmuzaki ; Tradiția statală la români ; Voievodatele și rolul lor în dezvoltarea statului român (ediție de documentare) etc. ; Sprijinul acordat de țările române popoarelor din Balcani (ediție în limbile rusă, engleză, franceză) etc.

Activitatea de valorificare a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național cunoaște o amploare deosebită și o diversitate de forme, care se constituie ca modalități de afirmare la nivel național. *Numeroasele manifestări științifice* (sesiuni de referate, simpozioane), filme documentare, expoziții, emisiuni radio și de televiziune, destinate educării marelui public și în primul rînd a tinerei generații, se realizează în spiritul cunoașterii și prețuirii minunatelor tradiții de luptă ale poporului român, de cultivare a respectului și dragostei față de aceste tradiții, în spiritul devotamentului față de patria socialistă și partidul comunist.

În lumina documentelor Congresului al XII-lea și a celorlalte documente de partid și de stat, în următorii ani Direcția Generală a Arhivelor Statului și filialele sale își propun să îmbogățească Fondul Arhivistic Național prin preluări de noi documente, care să ateste generațiilor viitoare eforturile depuse de întregul popor sub conducerea Partidului Comunist Român pentru construirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism.

★

Aniversarea a șase decenii de activitate a Partidului Comunist Român constituie pentru noi toți un prilej de evocare a glorioaselor tradiții revoluționare, o *retrospectivă* a luptelor duse de partidul comunist pentru eliberarea socială și națională, *un cald omagiu* partidului și secretarului său general pentru grandioasele realizări ale prezentului, pentru minunatele perspective ale zilelor de mîine. La acest jubileu este de datoria noastră *să aducem mulțumiri* conducerii partidului și statului pentru condițiile create, pentru îndrumarea și orientarea întregii activități, odată *cu angajmentul* ferm de a se intensifica eforturile în îndeplinirea exemplară a sarcinilor rezultate din documentele programatice ale partidului, de a fi o prezență activă pe frontul ideologic.

LE FOND ARCHIVISTIQUE NATIONAL ET SON APPORT A LA CONNAISSANCE DE L'HISTOIRE DE NOTRE PAYS ET DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

Résumé

Les Archives de l'Etat, en fondant leur activité sur les tâches qui résultent des documents du Parti et de la conception scientifique du président Nicolae Ceaușescu concernant le rôle et la mission de l'histoire, déploient une vaste activité pour le développement et le complètement du Fond Archivistique National, par

www.mnir.ro

des nouvelles acquisitions de documents et de collections de documents appartenant à de différentes organisations et personnes particulières, continuant ainsi les plus belles traditions des précurseurs, qui considéraient les archives comme „source de connaissance de l'histoire de la nation" et „la mémoire de la terre roumaine".

Pendant les dernieres quinze années le Fond Archivistique National a connu un grand dévellopement, s'enrichissant de nouveaux fonds et collections de documents acquises de personnes particulières, et des cadres-microfilm apportés du monde entier, executés après les documents concernant l'histoire de notre pays.

Le Fond Archivistique National a servi et est employé pour aborder et élucider la vaste problématique d'actualité de l'historiographie roumaine. On a elaboré en collaboration avec les instituts de spécialité, pour aider la recherche scientifique historique des éditions de documents, concrétisées en des volumes consacrés aux évenements révolutionnaires de l'année 1821, aux inoubliables années 1848—1849, à L'Union des Principautés Roumaines, à la guerre de l'indépendance.

En présent, les efforts sont concentrés pour élaborer en collaboration avec les instituts de spécialité de nouveaux et vastes volumes de documents qui vont apparaître pendant les années suivantes : Michel le Brave et Etienne le Grand dans la conscience européenne, des raports diplomatiques et consulaires russses (1812—1820), français (1878—1886), anglais (1800—1834), qui continuent la Collection „Hurmuzachi" ; les voïvodes es leur rôle dans le développement de l'Etat roumain, l'appui accordée par les pays roumains aux peuples balcaniques etc.

A l'activité éditoriale, on ajoute de nombreuses manifestations scientifiques (sessions d'exposés, symposiums), des films documentaires, des expositions, des emissions radio et de télévision destinées à l'éducation du grand public et premièrement de la jeune génération dans l'esprit de la connaissance et de l'estime des magnifiques traditions de lutte du peuple roumain, du respect et de l'amour de ces traditions, dans l'esprit du dévouement à la patrie socialiste et au parti communiste.

www.mnir.ro

DACII IN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI

de dr. **ZOLTAN SZEKELY**,
directorul **Muzeului Județean** Covasna

În epoca bronzului, în mileniul al II-lea î. e. n., neamurile tracice s-au așezat și în sud-estul Transilvaniei ; resturile culturilor materiale au fost depistate în așezări și cetăți. Așezările populației tracice în sud-estul Transilvaniei sînt cunoscute în Valea Oltului, anume în zona Sfîntu Gheorghe [1], Baraolt [2], Miercurea Ciuc [3], iar în valea Tîrnavei Mari, la Filiași și Simonești [4]. Așezarea de la Filiași a fost întărită cu șanț și val.

În afară de așezări mai sînt și cetăți, care aparțin acestei populații. Una se află în valea rîului **Negru**, în hotarul satului **Lutoasa** (jud. Covasna, comuna Lemnia), cunoscută sub denumirea de cetatea Ciuchlian (Csuklyán) [5] și o alta în valea Casinului, lîngă satul Valea Seacă, pe muntele „Sece“ [6] (jud. Covasna, comuna Sînzieni). Cetățile acestea sînt construite pe vîrful unui munte, înconjurînd platoul acestuia cu o incintă de piatră, cu zid sec, făcut din pietre mari, nelegate, lespezile de piatră fiind așezate la ambele margini ale zidului, iar în mijloc au fost puși bolovani mari. Acest sistem de fortificare a servit pentru dacii din sud-estul Transilvaniei drept model, pe care l-au dezvoltat mai departe, legînd pietrele zidului între ele cu pămînt, aplicînd și terasarea.

Din neamul tracilor se cristalizează etnicul geto-dacic în sec. VI-V î. e. n., care în urma contactelor cu civilizația greco-romană și-a dezvoltat o cultură specifică locală, păstrîndu-și fondul vechi din epoca bronzului Hallstatt, adaptînd influențele culturale venite de la popoarele civilizate ale lumii antice.

Din perioada cea mai veche, cînd încep să se cristalizeze caracteristicele culturii dacice, nu avem de pe teritoriul sud-estului Transilvaniei deocamdată descoperiri sigure, nici de așezări și nici de cetăți.

Datarea materialului dacic din **La Téne-ul I**, sec. IV—III î. e. n., este destul de dificilă, fiindcă pentru această perioadă nu prea avem date concludente, iar ceramica folosită, analizată pe baza tipologiei în raport cu

---

[1] Z. Székely, *Istoria orașului Sf. Gheorghe pînă în evul mediu*, 1948, p. 30—46.
[2] Z. Székely, *Materiale și cercetări arheologice*, VIII, 1962, 238—240.
[3] P. János, D. Kovács, *Periegheză arheologică în bazinul Ciucului*, în *Studii și materiale*, II, Tg. Mureș, 1907, *extr.* 4.
[4] Z. Székely, *Materiale...*, VIII, p. 237—238.
[5] Material *inedit*, în mss.
[6] Z. Székely, *Cetatea dacică din valea Casinului*, în *Cumidava*, 1979—1980, p. 24—39.

www.mnir.ro

ceramica din Hallstatt-ul tîrziu, este discutabilă, fiindcă astfel de fragmente de vase au mai fost găsite și în așezări și cetăți dacice datate în epoca tîrzie, în La Téne-ui III, în sec. I î. e. n.-sec. I e. n. Prin urmare, stabilirea în prezent a unei cronologii absolute pentru sec. IV—II î. e. n. întîmpină greutăți din motivele mai sus-amintite. Cercetările noastre s-au întins atît asupra descoperirilor întîmplătoare, cît și asupra așezărilor și cetăților cercetate sau săpate sistematic. Rezultatele pe care le-am obținut le prezentăm în această ordine.

Descoperiri întîmplătoare. În cursul săpăturii executate în anul 1949 în interiorul cetății „Vápa" de la Bicsadul Oltului (jud. Covasna) a fost descoperit un mormînt de incinerație, al cărui inventar consta dintr-un vas mare de culoare neagră, cu buza resfrîntă în afară, șî din două cești cu torți. Vasul cel mare are un aspect hallstattian și, pe baza ceramicii găsită în mormînt, acesta poate fi datat in sec. IV—III î. e. n. [7]. La Baraolt (jud. Covasna), la exploatarea nisipăriei din hotarul orașului au fost găsite vase dacice, printre care și un vas mare cu două torți și trei cești dacice. Tot din acest loc provine și un vas mare de culoare neagră, avînd formă de pepene șî cu buza răsfrîntă în afară. În urma acestei descoperiri s-au întreprins cercetări și s-a constat că în acest loc, peste o așezare din epoca bronzului, s-a suprapus o așezare dacică, dar care, prin exploatarea nisipăriei, a fost distrusă. Vasul cu două torți, precum și alte vase au aspect hallstattian, ceea ce ne permite să datăm așezarea într-o perioadă timpurie, în sec. IV—III î. e. n. [8], ca și amfora cu două torți făcută cu mîna, care a fost găsită la Ozun. Dintre descoperirile întîmplătoare fac parte și tezaurele de podoabă de argint de la Surcea (jud. Covasna) și cel de la Sincrăieni (jud. Harghita), care, pe baza ceramicii însoțitoare, precum și a tehnicii de confecționare, pot fi datate la sfîrșitul sec. al III-lea î. e. n., eventual în prîma jumătate a sec. al II-lea î. e. n. [9] sau într-o perîoadă maî tîrzie, cum cred unii cercetători [10].

Așezări. În văile rîurilor Olt, Mureș și Tîrnave au fost depistate o serie de așezări dacice, care se datează în diferite epoci ale istoriei poporului dac. Nu a fost săpată nici una în întregime. Cel mal bine sînt cercetate numai acelea peste care s-au suprapus așezări prefeudale și care au fost cercetate mai profund, cum sînt cele de pe valea Oltului : Sf. Gheorghe, Angheluș, Moacșa, Cernat și Poian, iar în valea Tîrnavei Mari : la Cristur, Filiași, Eliseni, Medișorul Mare și Simonești [11].

Dintre acestea considerăm că datează din sec. IV—III î. e. n. numai așezările de la Medișorul Mare, Cristur (jud. Harghita), Angheluș, Cernat și așezarea aparținătoare cetății „Várele" din valea Casinului (jud. Covasna). La Cernat au fost descoperite trei așezări dacice. Prima așezare se află pe creasta unui munte denumit „Hegyes" și este suprapusă peste

[7] Z. Székely, *Săpăturile la Bicsadul Oltului*, in *Materiale...*, 1951, p. 90, fig. 20/5—6.

[8] Z. Székely, *Contribuții la cultura dacilor în a doua epocă a fierului*, în *Materiale...*, V, p. 238—240 și IX, p. 305.

[9] Z. Székely, *Contribuții...*, 14.

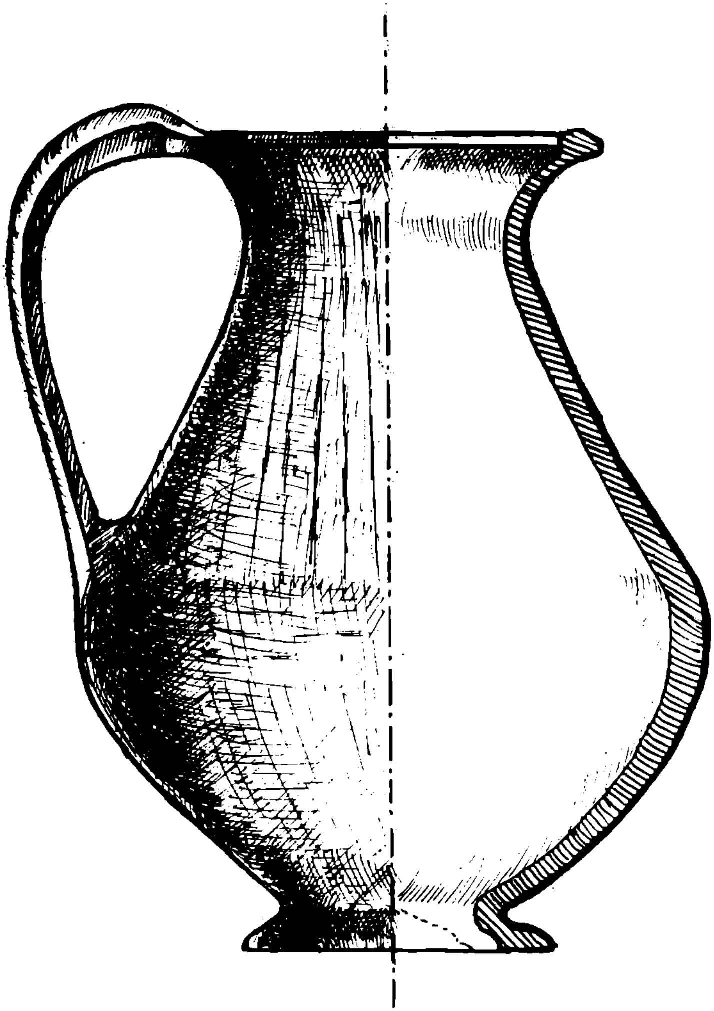
[10] I. H. Crișan, *Ceașca dacică*, în „Studii și cercetări științifice", seria 2, 3—4, 1955, p. 136, n. 3 ; D. Popescu, *Lĕ trĕsor dace de Sincrăieni*, in „Dacia", N. S., II, 1958, p. 201.

[11] Z. Székely, *Contribuții la problema așezărilor și cetăților dacice din sud-estul Transilvaniei*, în *Cumidava*, III, p. 100.

www.mnir.ro

o așezare datînd din prima vîrstă a fierului. Așezarea cealaltă a fost descoperită la vest de comună, într-o vale laterală, pe terasa unui pîrîu care se varsă în pîrîul Cernat, pe locul cunoscut sub denumirea de „Robert tag“. Această așezare a avut două nivele de locuire, dintre care nivelul de jos aparține epocii timpurii, în sec. IV—III î. e. n. Așezarea a treia este situată pe teritoriul comunei, pe ambele maluri ale pîrîului Cernat. Unele dintre locuințele dacice descoperite pe malul drept al pîrîului aparțin sec. IV—III î. e n., celelalte sînt mai tîrzii.

În perioada mai tîrzie, sec. I î.e.n. și sec. I e.n., se încadrează așezările de la Sf. Gheorghe, Moacșa, nivelul II din așezarea descoperită la

1:1

Fig. 1 — Ulcior dacic de la Alungeni.

www.mnir.ro

„Robert tag“ şi locuinţele care au fost găsite pe malul stîng al pîrîului, pe locul numit „Movila bisericii“, tot în această comună. În valea Tîrnavei, tot epocii tîrzii aparţin aşezările de la Eliseni (jud. Mureş) şi cele descoperite la Sălaşuri şi Cristur (jud. Harghita).

Cetăţi. Din punctul de vedere al construcţiei, cetăţile dacice pot fi împărţite în două grupe : 1. cetăţi întărite cu şanţ şi cu val de pămînt ; 2. cetăţi cu zid de piatră. Primei grupe aparţin următoarele cetăţi : în valea Rîului Negru cetatea de la Cernat ; în valea Oltului cetatea „Vápa“ de la Bicsadul Oltului, cetăţile Jigodin I, III ; la Miercurea Ciuc cetatea Bogát, iar în valea Tîrnavei Mari cetăţile de la Porumbenii Mari şi cea de la Zetea. În grupa a doua se includ : în valea Oltului, Jigodin II la Miercurea Ciuc, cetatea „Păgînilor“ la Rac ; în valea rîului Negru, cetatea de la Covasna şi cetatea din valea Casinului. O altă cetate construită în acest gen se află şi la Ghindari (jud. Mureş).

În privinţa cetăţilor dacice nu avem date concludente pe baza cărora să le putem încadra într-o perioadă timpurie, sec. IV—III i. e. n. Sistemul de fortificaţie — platoul unui munte întărit cu val şi şanţ — este desigur de tradiţie hallstattiană. Însă acest fel de fortificaţie se găseşte pînă în sec. al III-lea e. n., după cum ne-au dovedit săpăturile executate la cetatea Jigodin III, in valea Oltului, la Miercurea Ciuc. Fără îndoială că poporul dac şi în această perioadă a avut cetăţi, loc de refugiu, unde s-a retras în cazul incursiunilor inamice, despre care însă avem foarte puţine ştiri.

În ceea ce priveşte datarea — ani sau secol — construirii acestor cetăţi ne putem baza numai pe materialul ceramic descoperit în incinta lor. Pe baza ceramicii se poate constata că nu sînt timpurii, ci aparţin cel mai devreme sec. II—I i. e. n., unde probabil au fost construite în timpul lui Burebista. Datele referitoare la cucerirea acestei părţi a Daciei de către romani, precum şi aspectului cultural din sec. I î.e.n. — I e.n. ne-au fost furnizate de săpăturile executate la cetatea dacică de la Covasna.

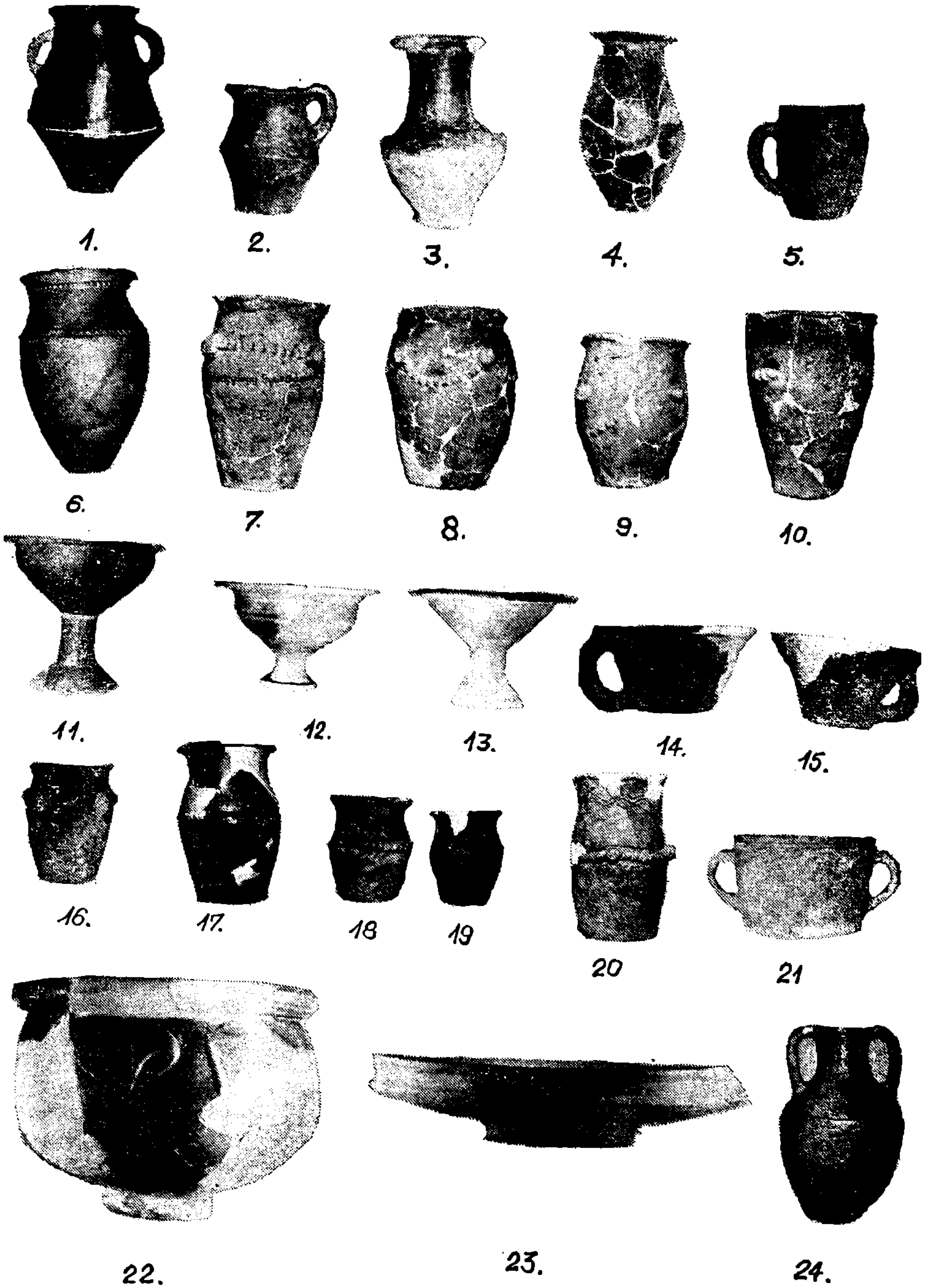
Pentru cunoaşterea aspectului culturii materiale a populaţiei dacice din timpul stăpînirii romane avem deocamdată descoperiri in aşezările de la Cernat (jud. Covasna), Filiaşi şi Simoneşti (jud. Harghita) şi în castrele romane de la Comolău, Olteni, Boroşneul Mare şi Breţcu. În aceste lagăre militare au fost găsite vase de tradiţie dacică, ceşti dacice, care sînt caracteristice numai culturii materiale a acestui popor.

Pe baza materialului arheologic rezultat din cercetările executate in ultimii ani se poate contura cultura materială şi traiul dacilor care locuiau în sud-estul Transilvaniei. Aşezările au fost amplasate pe teren deschis, conform traiului populaţiei de agricultori şi de păstori. Au mai construit şi cetăţi pe vîrfuri de munte.

Forma de locuire a fost tipul de locuinţă de suprafaţă şi semibordeiul. Din inventarul locuinţelor, materialul ceramic a fost cel mai numeros. Ceramica, la început, a fost de tradiţie locală, cu rădăcini din epoca bronzului şi Hallstatt, fiind influenţată mai tîrziu şi de culturile greacă, celtică şi romană, după cum arată unele forme de vase şi elemente de tehnică.

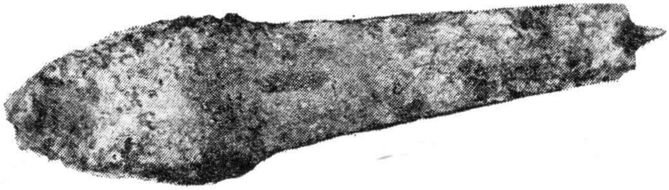
Cuptoarele de topit minereuri de fier, descoperite la Doboşeni şi la Herculea (jud. Covasna), dovedesc că dacii s-au ocupat şi cu prelucrarea fierului. Iar valva de tipar descoperită la Anghelus, uneltele de fier şi materialul brut de argint, precum şi baze de cupă, piese semifabricate, găsite

www.mnir.ro

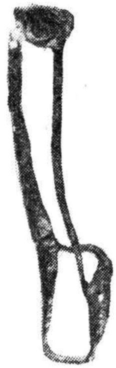

Planşa I — Vase dacice: 1—6, sec. IV—III î.e.n; 7—16, sec. II î.e.n. — I e.n.; 17—20, vase din epoca romană, sec. II—III e.n.; 21, 24 imitaţii greceşti; 22—23 vase greceşti import.

www.mnir.ro

1

2

3

4

5

6

Planşa II — 1, fier de plug, Comalău ; 2—3, fibule dacice din aşezarea de la Cernat (jud. Covasna), sec. II—I î.e.n. ; monede dacice, imitaţii locale : 4, Ilieni (jud. Covasna), 5, Săcalu de Pădure (jud. Mureş), 6, din aşezarea de la Cernat.

www.mnir.ro

la Surcea, sînt dovezi că meşteşugarii localnici au lucrat obiecte de podoabă pentru populaţie după modele greceşti. Numeroasele descoperiri de tezaure monetare şi de podoabă de argint ascunse — ca cele de la Fotoş, Alungeni, Sf. Gheorghe, Cernat, Ghelinţa, Peteni, Hilib, în valea Oltului şi cele de la Cehăţel şi Sălaşuri în Valea Tîrnavei Mari — arată nu numai legăturile comerciale ale populaţiei de pe aceste meleaguri cu regiunile învecinate (fapt dovedit de monedele greceşti şi romane găsite în tezaure monetare ascunse), dar şi frămîntările politice şi istorice prin care ea a trecut în docursul istoriei [12].

În concluzie, se poate constata că încă de la început cultura materială a populaţiei dacice din sud-estul Transilvaniei a trecut prin aceleaşi etape de dezvoltare ca şi a populaţiei de dincolo de Carpaţi. Arată aceeaşi tradiţie locală şi influenţe culturale greco-romane, păstrîndu-şi totuşi caracterul specific tradiţional, care s-a transmis şi în cultura populaţiei romanizate, care a rămas pe loc şi în sud-estul Transilvaniei, după ce această parte a Daciei a fost abandonată de către Imperiul roman.

THE DACIANS IN THE SOUTH-EAST OF TRANSILVANIA

Extract

In the Bronze Age the tracs sattled down too in South Transilvania and whose settlements and fortresses are to be known from these places too.

The Dacs descended from the Tracs, whose material culture was preserved by the descovered settlements and fortresse in the Olt and Tirnave vailles.

These settlements are to be known from the IV—III. centuhry B.O.E. — A part of which showing continuity up to the roman conquest, the progress of the Dacs material culture, during the centuries in the South Transilvania shows the same development as the Dac population has undergone living on the external slopes of the Carpatians.

[12] Z. Székely, în *Thraco-Dacica*, Bucureşti, 1976, p. 231—240.

www.mnir.ro

DESPRE ROMÂNII DE LA DUNĂREA DE JOS ÎN CONTEXTUL VEACURILOR VII—XII

de dr. **ADRIAN RĂDULESCU**,
directorul Muzeului de Istorie
Națională și Arheologie, Constanța

Procesul etnologic românesc este indiscutabil complex și dificil, dar poate fi perfect determinat în condițiile informației actuale, puse la dispoziție de izvoarele literare, de cele arheologice și numismatice, la fel ca și de cele lingvistice.

Trebuie să subliniem mai întîi un fapt care pare că se impune mai greu în exprimarea istorică actuală. Se spune îndeobște că aria de formare a limbii și poporului român este dată de zona carpato-dunăreano-pontică. Este mai firesc, și corespunde datelor de care dispunem, să circumscriem această arie zonei carpato-balcano-pontice. Aceasta este în realitate vatra întinsă de manifestare a entității spirituale și a structurii etnice românești, mai ales pînă la migrația și sedentarizarea slavilor aici. O analiză, fie chiar și succintă, a unor aspecte legate de întinderea ariei de geneză a românilor sau de răspîndire a componentelor majore ale etnosului lor vădesc o unitate demografică, care, în anumite faze ale istoriei medievale, îi dau nota preeminenței în contextul balcanic [1].

Versanții imensului arc carpatic, valea Dunării mijlocii și a celei inferioare, apoi în sud, Munții Balcani cu regiunile aferente — iată pe scurt ce trebuie să luăm în considerare, în chip obligatoriu, ca prezență românească între secolele VI și VII ; exact aria de sălășluire a neamului tracilor intrați în procesul romanizări încă din sec. al II-lea î. e. n., care, ca durată, după date arheologice certe, continuă pînă în sec. al VII-lea e. n. Astfel s-a creat aici o imensă masă a romanității balcanice, cu numeroase nuanțe etnice și lingvistice, dar cu preeminență firească a limbii și a etnosului românesc.

Substratul traco-geto-dacic, încă viguros în veacurile VI și următoarele, rămîne puternic în alcătuirea neamurilor balcanice de pe aria de viețuire tracică, chiar la capătul îndelungatei lor deveniri latinofone. S-a produs o puternică fuziune între băștinașii tracici și masa cuceritorilor latini — ultimii, dominatori nu numai prin poziția lor militară, politică, economică și spirituală, ci și ca vitalitate și prolificitate. S-a produs o mare sinteză, într-un spațiu geografic imens, alambicată în retortele unei

---

[1] Constantin Preda și Florența Preda, *Formarea limbii și a poporului nostru. Continuitatea românească pe cuprinsul vechii Dacii*, în „Revista de istorie" (Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră), p. 20.

www.mnir.ro

civilizaţii care ar fi putut atinge în continuare parametrii cei mai elevaţi şi o sudură organică mai circumstanţiată dacă procesul evolutiv n-ar fi fost stăvilit de calamitatea marilor migraţii. Oricum, este un fapt bine constatat că dacă avem astăzi o civilizaţie şi o moştenire de culoare latină, realizate peste acţiunile distructive ale unor neamuri invadatoare, aceasta o datorăm acelor „oameni ai locului", care au luptat să-şi apere vatra şi au salvat civilizaţia moştenită în condiţii precare. Acestui proces, cu progresele sale social-economice şi politico-culturale, i se circumscrie romanitatea carpato-dunăreano-balcanică, eliberată de goţi, huni, gepizi şi avari. Mai puţin de slavi. Asupra acestora să stăruim mai mult.

Imensa masă a celor veniţi de pe Vistula şi Pripet în sec. VI—VII a cuprins teritorii imense în centrul şi sud-estul Europei. O privire scurtă asupra ramurilor care, străbătînd teritoriul actual al României pentru a se îndrepta către sudul Dunării şi spre Adriatica, ne dă un sinoptic clar : se produce o concentrare masivă a lor, lentă şi densă, între hotarele europene ale Imperiului bizantin ; oraşele de mare tradiţie meşteşugărească şi comercială erau preferate pentru mirajul bogăţiilor lor.

Dacă în nordul Dunării condiţiile sociale, economice şi spirituale au determinat numeroase triburi slave să părăsească zona, în schimb, în sud, se produce o puternică sedentarizare a lor ; pe cînd în nordul fluviului sînt copleşiţi de băştinaşii a căror limbă, cultură superioară şi mod de viaţă au făcut posibilă aceasta, în schimb, în sud şi sud-vest fenomenul se produce invers : băştinaşii au sfîrşit prin a fi asimilaţi, impunîndu-li-se limba slavă, cu formele de mai tîrziu : bulgara, sîrba, croata etc.

In sud se întemeiază *slaviniile*. Vestigiile arheologice, ca şi izvoarele literare, o atestă clar. Descoperirile arheologice de pe actualul teritoriu bulgăresc înscriu pe harta slavilor de altădată aşezări şi necropole ca cele din centrele de la *Djedjove Lozea*, *Momicila*, *Stareţa*, *Opaşkata* etc. Vestigiile determinate aici sînt datate la sfîrşitul sec. VI şi VII. Indiscutabil aceşti slavi vor pune pecetea etnicităţii în procesul de etnogeneză a poporului bulgar.

Teritoriul românesc de la nordul Dunării, căruia în chip organic — antropogeografic — i se circumscrie Dobrogea, ca o largă deschidere a Cîmpiei Române la Marea Neagră, devine în sec. VI—VII aria de răspîndire a culturii materiale *Ipoteşti—Cîndeşti—Ciurelu*. Aceasta îmbină armonios elemente de obîrşie daco-romană şi romano-bizantină. Dezvoltarea acesteia coincide cu momentul pătrunderii şi aşezării slavilor în cuprinsul fostei Dacii. Din datele oferite de izvoarele scrise, la care se adaugă şi cele arheologice şi numismatice, rezultă că aşezările slavilor în zona extracarpatică a ţării noastre are loc în a doua jumătate a sec. al VI-lea. Cîmpia Dunării va constitui în această vreme baza de unde porneau atacurile împotriva imperiului. În Transilvania, slavii pătrund şi se aşează ceva mai tîrziu, respectiv după începutul sec. al VII-lea. Se consideră că pe lingă slavii răsăriteni au loc şi pătrunderi (sec. VI—VII) ale slavilor de vest, pe valea Dunării.

Este evident deci că teritoriul Daciei constituie şi pentru slavi arie de aşezare, dar numai în măsura în care goluri în cuprinsul său teritorial au îngăduit-o, sau, cum arătam mai sus, triburi diferite s-au putut adapta realităţilor date de civilizaţia localnicilor, determinîndu-le asimilarea.

www.mnir.ro

În schimb, de la Dunăre la Munţii Balcani — ca să vorbim exclusiv de teritoriul care ne interesează — la fel ca şi în regiunile aferente din cuprinsul Imperiului bizantin, antrenate atunci în marasmul endemic al unei puternice crize social-economice [2], slavii vor forma enclave puternice [3], definindu-se în entităţi cvasistatale — slavinii —, ce vor rupe unitatea elementelor romanice, separînd unele de altele, în numeroase colectivităţi. Aşa se face că romanitatea sud-dunăreană se deteriorează şi se transformă considerabil în raport cu cea carpato-danubiano-pontică. Odată dispersate de slavi, enclave de băştinaşi romanici vor fi obligate să-şi găsească condiţii noi de viaţă, fie retrăngîndu-se şi ingroşînd rîndurile congenerilor lor din nordul fluviului, fie, mai cu seamă, acceptînd mediul de viaţă montan, cu inerentele vitregii şi vicisitudini, în care se vor prefigura, la scurt timp, *vlahii* balcanici — mai exact românii sud-dunăreni. Osebit de aceştia însă, numeroşi alţii traco-romani sfîrşesc prin a fi absorbiţi în procesul etnogenetic al bulgarilor, sîrbilor etc.

Dobrogea ocupă o poziţie oarecum deosebită în procesul migrării slave. Vestigiile arheologice aparţinînd slavilor timpurii — atîtea cîte s-au putut determina pînă la această dată în cuprinsul unor cetăţi romano-bizantine (ca cele de la *Dinogetia* — Garvăn, *Beroe* — Piatra Frecăţei, *Histria* — Istria, *Callatis* — Mangalia, *Tomis* — Constanţa etc.) — datează din sec. VI—VII. Ele se integrează nivelurilor de viaţă romano-bizantine şi se pare că sînt resturile acelor slavi integraţi de bizantini sistemului defensiv al Dunării de Jos. „...încorporarea unor slavi în rîndul armatelor romano-bizantine de la frontieră trebuie să fi fost un fenomen frecvent în veacurile de sfîrşit ale imperiului, iar aceasta cu atît mai mult cu cît sistemul recrutării unor «barbari» pentru unităţile *limitanee* era practicat din plin începînd din sec. al IV-lea" [4].

Această practică a existat şi la Dunărea de Jos. Băştinaşii sînt cei care se recrutează în detaşamentele de frontieră.

Faţă de această realitate este bine să subliniem că pe cuprinsul actualei Dobroge nu există nici o aşezare sau necropolă slavă databilă în intervalul de timp cuprins între cea de a doua jumătate a sec. al VI-lea şi sec. al VII-lea. Aceasta ar pleda pentru ideea că romanitatea de aici a exclus orice tentativă de imixtiune a slavilor timpurii în zonă, vigoarea elementului localnic concretizindu-se prin dovezi arheologice numeroase, acelea caracteristice culturii Ipoteşti-Cindeşti-Ciurelu. Şi dacă este să ne referim la unitatea moştenirii romane pe cuprinsul întregii Scythii Minor, este suficient să ne reamintim episodul rămas celebru, strîns legat de luptele bizantinilor cu avarii dintre anii 586—587, cînd detaşamentul lui *Comentiolus*, încercînd să distrugă pe barbarii împrăştiaţi la sud de Dunăre — dar nu departe de limita meridională a provinciei Scythia —, a făcut să se consemneze în istoriografia vremii cunoscutele cuvinte : „torna, torna, fratre" [5]. Cele trei cuvinte au profundă implicaţie în conştiinţa

---

[2] I. Barnea, în *Din istoria Dobrogei* (= DID), vol. II, Bucureşti, 1968, p. 439 ; idem in DID, III, 1971, p. 7.

[3] B. Zasterova, *Les débuts de l'établissment definitiv des slaves en Europe méridionale*, în *Origines et débuts des antiques en Moesis et en Trace et leur sort à l'époque du Moyen Age*, în „Etudes Balcaniques", 5, 1966, p. 212.

[4] I. Barnea, *loc. cit.*

[5] Teophilact Simmocata, II, 15, in *Fontes Historiae Daco-Romanae*, II, Bucureşti, 1970 ; Theophanes Confessor, *Cronica*, p. 397—398 = IHDR, p. 605.

www.mnir.ro

noastră etnică și lingvistică. În ciuda atîtor comentarii pe care le-au suscitat în literatura istorică [6], un adevăr rămîne axiomatic : ele reprezintă dovezi certe ale vorbirii latinofone a străromânilor, în aria existenței lor din sec. VI—VII, dinaintea venirii și așezării slavilor. Această realitate a fost constatată de un considerabil număr de istorici, ca să nu mai amintim că și foarte de timpuriu [7].

Este limba veacurilor VI—VII, necontaminată de slavii de după sec. al VII-lea ; este limba folosită în mediul larg de viețuire a localnicilor sud-dunăreni — indiferent că reprezentau cuvinte ale vorbirii curente sau erau comenzi militare — 'επιχωριος τε γλοττη ; este limba lor părintească πατρωα φονη in care verbul a *înturna* — mai bine conservat astăzi în dialectul aromân — va duce la limba română la *a întoarce*, cu forma sa reflexivă : *a se întoarce* [8].

„Recunoașterea în torna, torna, fratre (frater) a unui eșantion de română din faza protoromânei timpurii (sfîrșitul veacului al VI-lea), în care nimic nu ne împiedică să presupunem un *ti (ni) întornî, frati*, ori *întoarnî-ti frati* (sau altă formă similară), în vorbirea locală, părintească a valahilor localnici, constituie o bază de plecare pentru a argumenta că *Petre* de pe vasul de la Capidava, din sec. al X-lea, este un nume românesc" [9].

Deși la o distanță de aproximativ două veacuri — admițînd, după ultimele discuții, că vasul cu numele *Petre* de la Capidava [10] este mai timpuriu decît a fost el datat, în sec. al X-lea, la vremea emendării pentru prima oară a inscripției săpate în lutul unui ulcior —, atestatul de proveniență pur dobrogeană nu face decît să confirme, odată în plus, existența în mediul geografic al Dunării de Jos a românilor, sudați organic, etnic, lingvistic și spiritual.

„Documentarea în ansamblu privind perioada feudală timpurie (migrația popoarelor), istorică, filologic-lingvistică, arheologică și în general etnologică, dar mai ales istoria limbii române cu structura ei gramaticală neaoș latină-romanică și lexicul ereditar, mixt romano-tracic arată în chip evident (oricărui observator emancipat de prejudecățile seculare latinocentrice că în urma procesului intens de romanizare desfășurat în Munții Haemus (Balcani) pînă la Pontul Euxin, la nord de Someșul Mare, la izvoarele Crișurilor și Tisa inferioară, a localnicilor traco-daci, stabilirea limbi române ca limbă romanică prin amestec și sinteză lingvistică și social-etnică, constituie principalul factor al romanității sud-est-europene" [11]. Reputatul învățat clujean I. I. Russu, ale cărui argumente le-am

---

[6] P. Năsturel, *Torna, torna, fratre. O problemă de istorie și de lingvistică*, în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 182 ; I. Glodariu, *În legătură cu torna, torna fratre*, în *Acta Musei Napocensis*, I, 1964, p. 683 și urm ; Vl. Radu, *De la torna, torna, fratre, la Petre, numele unui român dobrogean din sec. al X-lea*, în *Pontica*, VI, 1973, p. 229 și urm. — aceasta ca să nu cităm decît cîteva dintre preocupările mai recente ale unor lingviști și istorici contemporani.

[7] Amintim în acest sens J. Thurmann, *Untersuchungen über die Geschichte der Östrichen europäischen Völker*, Leipzig, 1774, p. 341—342.

[8] Vl. Radu, *loc. cit.*

[9] *Ibidem*.

[10] A. Rădulescu, *Un atestat strămoșesc la Capidava*, în *Pontica*, III, 1970, p. 255 și urm = „Dacia", N.S., XIV, 1970, p. 311—330.

[11] I. I. Russu, *Moștenirea traco-dacică oglindită în terminologia românească*, în SCIVA, 1, tom. 31, 1980, p. 98 și urm.

www.mnir.ro

folosit în acest citat, continuă, pe linia demonstrațiilor noastre : „Este cert și se confirmă pe bază documentară comparativă, că poporul român în ansamblul său (românii orientali, sud-est-europeni din Carpați, Balcani și la Dunărea inferioară numiți de vecini slavi, germani, bizantini ș. a., *vlahi* sau *valahi)* — chiar fără vreo organizare politică uniformă, militară, omogenă, în cursul evului mediu — este rezultanta procesului de sinteză traco-daco-romană din acest vast spațiu, fiind adică (precum s-a spus) în ultimă instanță tocmai fondul social etnic traco-dacic romanizat în linii generale ca limbă și nume, amestecat însă cu unele aporturi etnice dintre numeroși imigranți mai ales în Dacia“ [12].

Dar să vedem cum se reflectă toate acestea în faptele istorice.

Bulgarii turanici, sălășluind mai întîi o bună bucată de timp pe Volga și mai apoi în Onglos-ul nord dunărean [13], trec fluviul în *Sciția Mică* în anul 679, în vremea atacurilor încununate de succes ale lui Asparuch, contra armatelor bizantine conduse de împăratul Constantin al IV-lea .În sudul dunărean, în teritoriul bizantin atît de încercat de numeroasele conflicte cu slavii, ei reușesc să se statornicească în mijlocul acestora, mai exact, în comuniunea etnică a „slaviniilor“. Vor domina o vreme politic și militar, dar numărul lor sfîrșește prin a se contopi în masa slavă, amintirea lor fiind dată, mai apoi, de simpla denumire de „bulgari“. Limba, cultura, fundamentul lor statal și, în general, întreaga civilizație din aria lor geografică, rămîn dominant slave.

În literatura istorică românească, mai veche și chiar mai nouă [14], ca să nu mai amintim pe cea bulgărească, se consemnează la modul general, teoretic, cum că Dobrogea devine parte integrantă a țaratului bulgar. Dacă este așa, atunci ne punem fireasca întrebare : de ce între ani 681—685 teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră a fost organizat de către împăratul Constantin al IV-lea Pogonatul într-o *themă*, cea a *Istros*-ului ?

Este firesc și logic să răspundem : tocmai pentru a apăra Gurile Dunării, comerțul din Deltă și de la Marea Neagră de bulgarii recent instalați într-o zonă apropiată — mai exact, în aceea care va înconjura capitala lor de la Pliska. Acestor realități le răspunde pasajul din Constantin Porphirogenetul, în *De Thematibus*, 45—46 [15], din care aflăm explicit : „Dar de cînd neamul urît de Dumnezeu al bulgarilor a trecut fluviul Istru, de atunci și împăratul, din pricina năvălirilor sciților și bulgarilor, s-a văzut silit s-o aducă în situația de provincie și să numească în ea un conducător de oști. Trecerea barbarilor peste fluviul Istru s-a întîmplat spre sfîrșitul domniei lui Constantin Pogonat, cînd a ajuns cunoscut și sub numele lor ; căci mai înainte erau numiți *onogunduri*“.

---

[12] *Ibidem.*

[13] N. Bănescu, *La domination Byzantine sur les régions du Bas-Danube*, = în BSH, XIII, 1927, p. 14—15 ; idem, *L'ancien Etat Bulgare et les Pays roumaines*, București, 1947, p. 29—30 ; *Istoria României*, I. București, 1960, p. 759—760 ; DID, II, p. 441 ; I. Venedikov, *La population byzantine en Bulgarie au début du IX s.*, in „Byzantinoslavica“, I, 1962, p. 275 ; P. Diaconu.

[14] In această direcție este suficient să amintim, cu titlu de exemplu, cap. *Dobrogea între anii 681—971*, în DID, III, 1971, p. 7 și urm., unde I. Barnea acceptă — pe ce temei ? — ocuparea Dobrogei de către bulgari.

[15] *Fontes...*, II, București, 1970, p. 671.

www.mnir.ro

Fondarea unei theme bizantine la Gurile Dunării, posterior anului de apariţie a primului ţarat bulgar, exclude neîndolienic orice prezenţă bulgărească în acest teritoriu. O circumscripţie militar-administrativă a Bizanţului între Dunăre şi Mare constituia un imperativ dictat de necesităţi economice şi strategice. Măsurile împăraţilor de la Bizanţ, iniţiate de către *Heraclius* (610—641), vizau tocmai păstrarea intactă a unui teritoriu care permitea controlul şi prezenţa autorităţii constantinopolitane asupra unei populaţii de la care, conform tradiţiei îndelungate, avea beneficii economice substanţiale şi asupra căreia exercita o puternică influenţă spirituală, în special creştină. Situaţia aceasta, în ciuda eforturilor bulgăreşti, excludea orice imixtiune a lor la Gurile Dunării, pe litoral şi în centrele de pe Dunărea inferioară. Că este aşa, aceasta se explică încă odată şi prin faptul că, în întreg spaţiul actual al Dobrogei româneşti, cercetările arheologice, foarte întinse în ultimii ani, nu au dus la determinarea niciunei cît de slabe urme slavo-bulgare din sec. VII—IX. Nicăieri în cuprinsul teritoriului în discuţie repertoriile arheologice nu înregistrează o cît de vagă urmă doveditoare a apartenenţei Dobrogei la statul bulgar al veacurilor VII—IX. Rarele descoperiri monetare ori sigilografice sînt rezultatul circulaţiei lor fireşti într-o zonă aflată în apropierea ţaratului, întinderea fluctuantă a dominaţiei bulgăreşti spre nord fiind inerentă. Fiindcă este cert că bizantinii, în ciuda crizei prin care treceau in sec. VII—VIII [16], nu puteau ceda un teritoriu a cărui bază economică era vitală pentru capitală. Marea le-a înlesnit controlul şi dominaţia la Gurile Dunării, graţie tocmai uşurinţei în comunicaţii pe apă : s-a putut asigura flotei o prezenţă activă şi efectivă şi în Deltă şi pe ţărmul de vest al Mării Negre — ca să nu mai amintim controlul Dunării, în amonte, pînă în regiuni care depăşeau mult hotarele meridionale ale Dobrogei.

Ştirile istorice, în special literare, aduc preţioase informaţii despre românii sud-dunăreni, în intervalul de timp care ne interesează, şi este bine să stabilim că, deşi mai puţin circumstanţiate, avem toate motivele să credem că în vederile istoricilor bizantini Dobrogea era întotdeauna o zonă „în atenţie" atunci cînd se relatau fapte şi de la Dunăre.

Prima menţiune a românilor sud-dunăreni sub numele de *vlahi* o datorăm lui Georgios Kedrenos (*Compendiu de istorii*, II, 435) în relatarea sa despre răscoalele bulgarilor conduşi de comitopulii *David*, *Moise*, *Aaron* şi *Samuil*. Naraţiunea ajunge la un moment dat la întîmplarea potrivit căreia „David a murit curînd, ucis de nişte vlahi călători între Castoria şi Prespa la aşa numiţii «stejari frumoşi»" [17]. Disputele istoricilor legate atît de condiţia lor profesională — păstori nomazi sau paznici ai drumurilor ? —, cît şi de apartenenţa lor teritorială — din părţile meridionale sau mai septentrionale ale Peninsulei Balcanice — nu înlătură constatarea incontestabilă a existenţei lor etnice in jurul anului 976, cînd au fost datate evenimentele în legătură cu care sînt menţionaţi.

Pentru determianrea noţiunii de „români" la Dunărea de Jos la începutul evului mediu — înţelegîndu-se prin aceasta, cu necesitate, şi continuarea spre răsărit a viitoarei Ţări Româneşti, pînă la Marea Neagră — interpretarea izvoarelor bizantine implică două dificultăţi. Mai întîi,

[16] I. Barnea, în DID, III, 1971, p. 7, nota 2.
[17] *Fontes...*, III, p. 145.

www.mnir.ro

una care se referă la scriitorii de la Constantinopol : pe aceştia, de cele mai mutle ori îi interesau numai acele popoare care stăpîneau politic şi militar — deci care dominau —, nu şi masa supusă. Este deci aspectul superficial al istoriei politice, ruptă de fundamentul social-economic pe care, în realitate, îl reprezentau cei de jos. Or, stăpînitorii acestor pămînturi, la începuturile evului mediu, l-au reprezentat, cu mari şi lungi discontinuităţi, diferite neamuri migratorii. Acestea sînt menţionate în scrierile lor.

În al doilea rînd. conducerea statului bizantin, ca şi pleiada lui de învăţaţi consemnau popoare stabilite la Dunărea de Jos sub denumiri clasice, vechi, corespunzătoare unui anumit spaţiu geografic ocupat de acestea. Confuziile de nume sînt frecvente cu numeroase neamuri în această parte a lumii învecinată cu Bizanţul [18].

Să ne oprim la românii sud-dunăreni. Aceştia, deseori laolaltă cu bulgarii, apar cu numele de *mysi* — vechea populaţie traco-getică de la sudul Dunării, locuitori ai Moesiei (Theodor Skutariotes, *Cronică pe scurt*, p. 370, 371, 374 ; Nicetas Choniates, *Istoria*, I, 5, p. 485, 490, 516 şi urm.) [19]. Este însă anevoios ca pentru evul mediu balcanic să identifici un popor sau altul pe baza izvoarelor bizantine care-i botează cu un nume antic, aşa încît apar întotdeauna îndoieli, nedumeriri şi controverse. Oricum, este lesne de constatat că, în cea mai mare oarte a lor, sursele îi consemnează pe *vlahi* — corect *valahi*.

Cînd vorbim despre românii de la Dunărea de Jos [20], trebuie să avem în vedere şi pe locuitorii Dobrogei — pe atunci thema de Paristrion [21] —, băştinaşii de aici fiind conştienţi de originea lor latină. În acest sens (*Epitome*, VI, 3, p. 259—260, a lui Ioan Kinnamos) citām : *„...iar lui Leon, numit şi Vatatzes, care aducea alt oaste numeroasă din altă parte, ba chiar şi o mare mulţime de vlahi, despre care se spune că sînt colonii de demult ai celor din Italia, îi poruncea să năvălească în ţara hunilor dinspre ţinuturile de lîngă Pontul zis Euxin, de unde nimeni niciodată nu a năvălit asupra lor“* [22]. Deci vlahii menţionaţi aici participă, în anul 1166, în oastea lui Leon Vatatzes, în expediţia contra ungurilor, plecînd din provincia vest-pontică a *Paristrionului* (Dobrogea). Ştirea istoricului bizantin — cum remarcă de-altfel, în ultima vreme, istorici dintre cei mai autorizaţi — este cu atît mai preţioasă cu cît ea se referă la regiunile Pontului Euxin.

Episodul fugii lui Andronic Comnenul în Halici-Galiţia —, aşa după cum ne este relatat de Nicetas Choniates, *Istoria*, IV, 2, p. 170—171 [23],

---

[18] Aşa, de exemplu, ungurii sînt denumiţi, cînd *huni*, cînd *peoni*, cînd *sauromaţi ;* sîrbii apar fie ca *illiri*, fie cel mai adesea, ca *tribali* etc.

[19] *Fontes...*, III, p. 413, 415, 417, 255, 261, 263—267 ş.a.

[20] *Fontes...*, p. 239, 27. Cu precizările de rigoare privind atitudinea diferiţilor istorici faţă de valahii înrolaţi în oastea lui Leon Vatatzes.

[21] E. Stănescu, *Les „Blachoi“ de Kinnamos et Choniates et la présence militaire byzantine au Nord du Danube sous les Comnènes*, în „Revue des études sud-européennes“, IX, 1971, 3, p. 583—593 — consideră că este vorba de românii din nordul Dunării. Cu mai mult temei şi cu mai convingătoare argutie, un alt istoric al epocii arată că este vorba de românii paristrieni (dobrogeni), cf. P. Năsturel, *Remarques sur les Valaques dans l'empire Byzantine sous les Comnènenes et les Anges*, în „Vlacho-Bulgarica“, Athen, 1978, p. 221 şi urm, cu toată problematica.

[22] *Fontes...*, p. 239.

[23] *Ibidem*, p. 251.

www.mnir.ro

pare că implică nu numai pe românii nord-dunăreni, ci și pe cei paristriani, fiindcă : pe unde putea să străbată fugarul un drum atît de lung decît printr-o regiune legată direct cu cele unde este prins de valahi ? Aceasta nu putea fi decît Dobrogea actuală.

Este de asemenea foarte probabil ca românii de la Dunăre să se identifice sub denumirea de *daci* sau *geți*, numele vechii populații de la Carpați și Dunăre — *geții* fiind locuitorii de pe ambele maluri ale fluviului. După cum aflăm de la Kekaumenos, bizantinii știau că vlahii se trag din *daci* (Kekaumenos, *Sfaturi și povestiri*, p. 268—270 ; ουτον γαđ зσιν οι λεγομενοι Δακαι και βε σα Căci aceștia sînt așa numiții *daci* ziși și besi) [24]. Conchidem deci că prin dacii sau bessii lui Kekaumenos să-i înțelegem pe valahii locuitori de ambele maluri ale Dunării. Același aspect, mai sigur exprimat însă, îl regăsim la Ana Comnena, care, vorbind despre evenimentele dintre anii 1058—1098, cu implicațiile adinei în sinul populației ce locuia între Haemus și Dunăre, amintește alături de *traci* și pe *daci* — ultimii categoric identificabili cu valahii balcanici, poate mai bine circumscriși ariei geografice a Dunării de Jos.

Goții apar în literatura bizantină a începutului de ev mediu cu alt înțeles decît al vechiului etnonim. Ei sînt menționați mai întîi în cronica lui Iosephus Genesius (*Domniile*, II, p. 33, p. 13—15) [25] atunci cînd se vorbește despre domnia împăratului *Mihail* II (820—829). Autorul amintit relatează la un moment dat că autocratul a venit din Orient spre a ocupa capitala — Constantinopolul — cu o oaste formată din elemente de neamuri diferite : *„Apoi... (Theophil) a pornit cu oști poliglote de slavi, huni, vandali, geți... și a pus stăpînire pe tot Orientul“*. Referirea se face la geții din erezia manicheenilor (paulicieni). Cine pot fi acești geți, din cronica lui Genesius ?

Ca să răspundem mai lămurit, să observăm mai întîi că în enumerare apar și etnosuri care au dispărut mai demult decît data evenimentului semnalat, așa cum este cazul cu vandalii și hunii — ultimii nefiind identificabili nici cu avarii și nici cu ungurii. Este foarte posibil deci ca prin *geții* de aci să subînțelegem în primul rînd neamurile germanice ale goților, mai ales că apar alături și de vandali. Dar nu excludem o eventuală identificare corectă a lor cu românii sud-dunăreni — poate și cu bulgarii —, avînd în vedere că sînt *manichei* (paulicieni), răspîndiți mult și în mare număr în întreaga Peninsulă Balcanică.

Seria informațiilor despre românii sud-dunăreni capătă o și mai mare consistență atunci cînd reluăm discuția asupra expresiei *geton ethnos* — „neamul geților“ — folosită de Ana Comnea (*Alexiada*, III, VIII, 6) [26] și de Mihail Pselos (*Cronographia*, VII, LXVII) [27], atunci cînd se referă la evenimentele dintre anii 1058—1059. Acest „neam al geților“ ne este prezentat ca un popor puternic la nordul Dunării, dușman de neîmpăcat al pecenegilor. Avem toate temeiurile însă să extindem aria de cuprindere a lor, atribuindu-i ambelor maluri ale Dunării de Jos. Ei sînt acei *geți* amintiți în primul *logos* (discurs) a lui Manuel Straboromanos, rostit în anul 1103 (*Cuvîntarea lui Manuel Straboromanos către împăratul Alexie*

[24] *Ibidem*, p. 41.
[25] *Ibidem*, p. 655.
[26] *Ibidem*, p. 49.
[27] *Ibidem*, p. 83.

www.mnir.ro

Comnenul, p. 191)[28]: *„Acea parte a* Europei *care era bîntuită* de *război, ne-ai pacificat*-o, *iar din aceea care ne fusese răpită, nu puţin ne-ai readus înapoi şi anume teritoriul care se întinde şi se cuprinde între* Haemus *şi Istru* de *Sus*, de *la munţii getici pînă la* Pontul *Euxin*".

Menţiunea astfel redată cîştigă mult în importanţă pentru cunoaşterea românilor din părţile Dobrogei la scurt timp după victoria bizantină de la Lebunion (1091), cînd sînt reluate teritoriile stăpînite mai înainte de către pecenegi [29].

Deci pasajul „de la munţii getici pînă la Pontul Euxin" ne interesează în mod deosebit. El se leagă, logic, de cel anterior, unde se menţionează teritoriul cuprins între Haemus (Balcani) şi Ister (Dunărea) şi este de înţeles că împăratul a cucerit din acest cadru geografic, adică din ţara care se întindea de la Munţii Getici la Pontul Euxin. Ba mai mult, se vede din text că este vorba de două regiuni: una cuprinsă „între *Haemus* şi *Istru*", secunda „de la munţii getici pînă la Pontul Euxin". Autorii celui de al doilea volum din *Fontes* nu fac nici o referire asupra termenului *Getikon chorion* — „a munţilor getici" — şi nici la indice, s. v., nu apare. Dar traducerii celor doi autori, aşa cum a fost transcrisă de noi mai sus, îi lipseşte ceva din claritate, aşa încît devine necesar să se caute o altă înţelegere pentru textul respectiv. Cauza o poartă cuvîntul grecesc: ανωθεν, care a fost tradus „din sus" şi care rămîne suspendat, fără un sens propriu şi fără a se face legătura concretă între două enunţuri. Cuvîntul *anothen* se traduce într-adevăr prin „de sus", „în sus", dar trebuie înţeles „dincolo", „peste", mai ales că se plasează în text după *Istron* — la genitiv. Şi atunci în loc de: „teritoriul care se întinde şi se cuprinde între Haemus şi Istru, din sus, de la Munţii Getici, pînă la Pontul Euxin", ar fi de tradus mai corect: „teritoriul care se întinde şi se cuprinde între Haemus şi Istru şi (teritoriul) cel de dincolo de Munţii Getici pînă la Pontul Euxin". Ar fi vorba, mai întîi, de teritoriul dintre Balcani şi Dunăre — adică exact provincia bizantină a Paristrionului — şi, apoi, „teritoriul de la nord de Dunăre, de la *Munţii Getici* pînă la Pontul Euxin". În chipul acesta traducerea este în concordanţă cu ceea ce urmează, adică cu Bosforul Cimerian — posesiunea bizantină de la nordul Mării Negre. De altfel, Manuel Straboromanos denumeşte teritoriul dintre Balcani şi Dunăre *Cimpiile mysilor* şi nicidecum ale geţilor; deci în textul comentat mai sus el a avut în vedere un teritoriu de la nord de Dunăre cuprins între Munţii getici, care sînt munţii Carpaţi, şi Marea Neagră, din întreg acel spaţiu căruia i se circumscrie perfect Dobrogea.

Este neîndoios că la capătul acestor sumare consideraţii şi consemnări nu se epuizează nici pe departe gama datelor şi faptelor istorice care impiică pe românii sud-dunăreni, cel mai adesea în strînsă unitate cu cei din nordul fluviului — fluviu care dintotdeauna i-a unit. Încercarea de a desprinde din suita informaţiilor literare ceea ce este propriu Dobrogei, indiscutabil, cu relaţiile inerente în nord şi în sud, vine să ne asigure că investigaţiile viitoare pot să detaşeze o trăsătură proprie acestei zone, potrivit căreia etnosul său între sec. VII—XII poartă amprenta romani-

[28] *Ibidem*, p. 173. Vezi şi P. Gautier, in „Revue des etudes byzantines", XXIII, 1965, p. 173.
[29] Întreaga problematică la I. Barnea, în DID, III, 1971, p. 153—156.

www.mnir.ro

tăţii locale tradiţională cu dominanta românească, influenţată de bizantismul dominator în epocă ; că, pe ambele maluri ale Dunării inferioare, neamul românesc a fost şi în evul mediu — în ciuda separărilor produse de slavi — unitar, viabil şi peren.

SUR LES ROUMAINS DU BAS-DANUBE DANS LE CONTEXTE DES VII—XII SIÈCLES

Résumé

A base de plusieurs sources écrites, parmi lesquelles quelques unes sont mentionnées directement et d'autres seulement évoquées, l'auteur se propose de déceler plus clairement les traits de l'ethnos roumain au sud du Danube dans la Peninsule Balkanique en général et en Dobroudja en particulier. Il-y-en-a aussi des références aux sources archéologiques et numismatiques destinées à fortifier les dites opinions.

On précise ainsi que pour comprendre réellement le phenomène ethnique roumain on doit tenir compte de deux completes ethno-culturels, linguistiques et socio-historiques fondementaux : la romanisation de tout le monde thraco-géto-dace qui commence dès le début du IIe siècle av.n.è. et aussi l'impact différencié de cette complexe éthnie avec les peuples migratoires en général et avec les flaves en particulier. L'auteur opine pour une nouvelle dénomination de l'aire de l'ethnogenèse des Roumains, celle de „zone carpato-balkanopontique", plus conforme á la réalité historique et qui remplace ainsi celle moin ample de „zone carpato-danubienne-pontique".

On détache la démonstration faite par l'auteur dans le but d'indiquer la place particulière occupée par la Dobroudja roumaine dans le contexte des relations byzantino-bulgaro-slaves. A l'aide de sources fondementales on souligne la réalité que le territoire d'entre le Bas Danube et la Mer Noire n'a jamais été occupé par les Bulgares, parce que la „romanie" ici existante avait une position spéciale dans le contexte de la romanité plus ample de l'Empire Byzantin.

www.mnir.ro

BIHAREA — IN CADRUL UNITAR AL CIVILIZAŢIEI FEUDALE TIMPURII ROMANEŞTI

de dr. **SEVER DUMITRAŞCU**,
directorul Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea

Cercetările arheologice efectuate în cetăţile bizantine [1] din Dobrogea: *Capidava* [2], *Dinogetia* [3], *Păcuiul lui Soare* [4] au deschis un capitol nou în studierea *civilizaţiei şi culturii feudale timpurii româneşti*. După cum s-a observat, judicios şi întemeiat, încă în 1971, „Prezenţa vestigiilor romano-bizantine şi bizantine propriu-zise este atestată pe întregul teritoriu românesc, fără întrerupere, mai bine de un mileniu", ceea ce înseamnă că „Pentru lumea daco-romană şi românească Bizanţul reprezintă, sub aspect cultural, în primul rînd continuitaea şi întărirea romanităţii" [5].

Aceste cercetări au permis înţelegerea sensului evoluţiei civilizaţiei autohtone şi au asigurat ancorarea cronologică a descoperirilor în contextul istoriei centrului şi sud-estului Europei pe temeiuri ferme, imposibil de negat.

Pornindu-se de la ele, cercetările au fost extinse în toate provinciile istorice româneşti, obţinîndu-se rezultate deosebite prin săpăturile şi cercetările de la *Dridu* [6] şi *Bucov* [7] în Muntenia, de la *Dăbîca* [8], *Bratei* [9] şi

---

[1] I. Barnea, O. Iliescu, C. Nicolescu, *Cultura bizantină în România*, Bucureşti, 1971, p. 19—34.

[2] Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, Bucureşti, 1958, passim.

[3] Gh. Ştefan, I. Barnea, M. Comşa, E. Comşa, *Dinogetia*, I, Bucureşti, 1967, passim.

[4] P. Diaconu, D. Vilceanu, *Păcuiul lui Soare. Cetatea bizantină*, I, Bucureşti, 1972, passim ; P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare. Aşezarea medievală*, II, Bucureşti, 1977, passim.

[5] I. Barnea, O. Iliescu, C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 18 ; cf. şi N. Bănescu, *Dobrogea bizantină. Ducatul de Paristrion*, în voi. *Dobrogea. Cincizeci de ani de viaţă românească*, Bucureşti, 1928, p. 297—303 ; B. Cîmpina, *L'influence byzantine au Bas-Danube à la lumière de récentes recherches éfectuées en Roumanie*, în RRH, I, 1982, p. 7—18.

[6] E. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuţie la arheologia şi istoria perioadei de formare a poporului român*, Bucureşti, 1967, passim.

[7] M. Comşa, *Cultura materială veche românească (Aşezările de la Bucov-Ploieşti)*, Bucureşti, 1978, passim.

[8] Şt. Pascu, M. Rusu, P. Iambor, N. Edroiu, P. Gyulai, V. Wollmann, Şt. Matei, *Cetatea Dăbîca*, în *Acta Musei Napocensis* (= AMN), V, 1968, p. 153—203.

[9] E. Zaharia, *Populaţia românească în Transilvania în secolele VII—VIII (Cimitirul nr. 2 de la Bratei)*, Bucureşti, 1977, passim.

www.mnir.ro

Cluj-Mănăştur[10] în Transilvania, din *Clisura Dunării*[11], *Oltenia*[12] şi în numeroase staţiuni arheologice din Moldova[13]. Îngemănarea rezultatelor acestor cercetări a condus la înţelegerea şi definirea concretă a monumentelor şi materialelor arheologice ce se încheagă într-un întreg coherent — civilizaţia şi cultura românească din sec. VII—XIII.

În anul 1954 cercetătorul clujean M. Rusu a întreprins săpături la Biharea, în aria cimitirului cercetat în anii 1924—1925 de M. Roşka. Pe baza cercetărilor proprii şi a descoperirilor anterioare M. Rusu a redactat un remarcabil studiu arheologico-istoric asupra cetăţii de la Biharea[14].

Între anii 1973—1980, în zece campanii de săpături, au fost continuate cercetările arheologice din această importantă staţiune din centrul Crişanei, în trei puncte distincte : 1. *în incinta cetăţii de pămînt* ; 2. *în partea de staţiune de la sud de cetatea de pămînt*, şi 3. *în partea de staţiune de la nord de cetatea de pămînt*, unde nu au mai fost întreprinse nici un fel de săpături arheologice sistematice.

I. Aceste cercetări ne-au permis să încercăm o evaluare cronologică şi cultural-istorică a descoperirilor de la Biharea, prin compararea şi verificarea stratigrafică (verticală şi orizontală) a materialelor găsite în straturile de depuneri din cetate cu cele din complexele închise sau relativ închise din aşezare. In rîndurile de faţă nu ne vom opri asupra tuturor descoperirilor de la Biharea, rezultate din săpături şi care acoperă un interval de timp de peste trei milenii. Amintim aici importantele descoperiri tracice şi geto-dacice din mileniul I î. e. n., pe cele dacice de epocă romană şi pe cele autohtone, daco-romane, de epocă romano-bizantină. Intenţia noastră, în aceste rînduri, este mai modestă şi implică numai prezentarea succintă a unora din monumentele şi materialele arheologice descoperite la Biharea ce datează din sec. VII—XIII.

Ne referim la dezvelirea completă a 11 locuinţe din aşezare, datînd din sec. VII—IX, începutul sec. al X-lea e. n. Sînt locuinţe de formă patrulateră, de suprafaţă sau uşor adîncite în pămînt (cu vatra la 0,30/0,40 m sau 0,80/0,85 m adincime de la nivelul actual de călcare), cu pereţii construiţi din bîrne de lemn şi acoperişul în două ape. Instalaţiile de încălzit şi de preparat hrana sînt, în 10 din cele 11 locuinţe, *cuptoarele* de piatră, cea de a 11-a era parţial distrusă şi nu s-a găsit instalaţia de încălzit, deci în proporţie de 100%. În două cazuri (L. 3,7) între pietrele cu care s-au clădit cuptoarele s-au găsit şi fragmente de rîşniţe refolosite. În cîteva cazuri, lîngă cuptoarele de piatră s-au găsit şi mici cuptoare de lut, probabil pentru copt (ţesturi ?).

---

[10] P. Iambor, Şt. Matei, *Incinta fortificată de la Cluj-Mănăştur*, în AMN, XVI, 1979, p. 599—609 ; cf. şi M. Rusu, *Castrum, urbs, civitas*, în AMN, VII, 1971, p. 198.

[11] I. Uzum, *Die Rumänen aus der Clisura Dunării zwischen den VI. und XIV. Jahrhundert (Geschichtlich — archeologische Betrachtungen)*, în *Banatica*, V, Reşiţa, 1979, p. 216—224 ; Şt. Matei, *Fortificaţiile de pe teritoriul Banatului în lumina izvoarelor scrise*, în *Banatica*, V, Reşiţa, 1979, p. 255—267.

[12] O. Toropu, *Romanitatea tîrzie şi străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, p. 150—203.

[13] D. Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuţii arheologice şi istorice la problema formării poporului român*, Iaşi, 1978, passim ; I. Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret în secolele VI—IX e.n.*, în *Carpica*, XII, Bacău, 1980, p. 55—142.

[14] M. Rusu, *Contribuţii arheologice la istoricul cetăţii Biharea*, în AIIC, III, 1960, p. 7—17.

www.mnir.ro

Inventarul locuinţelor se compune din rîşniţe de piatră circulare pentru măcinat grăunţe (în 8 locuinţe) ; greutăţi pentru războiul de ţesut, prisnele de lut, piese de os (mai ales ace şi sule) şi fier, ceramică lucrată cu mîna în proporţie infimă (sub 1%, printre care şi buze de *vetre portative*) şi modelată la roată (99%), din pastă *nisipoasă*, ornamentată cu *striuri* şi benzi de linii simple şi în val. Domină oalele pentru fiertură (oale de copt).

Întregul sistem al locuinţelor din aşezarea de la Biharea (dezvelite pînă în prezent) indică o *populaţie agricolă, sedentară*, care, din punct de vedere etno-cultural, se încadrează în nivelul de descoperiri din Munţii Apuseni, de tipul celor de la *Călaţea*, pe Crişul Repede, în masivul Pădurea Craiului, şi *Crăciuneşti*, lîngă Brad, jud. Hunedoara, în masivul Munţilor Metaliferi. Analogii ale vestigiilor de civilizaţie şi cultură descoperite la Biharea ne oferă toate descoperirile din sec. VII—IX/X de pe teritoriul României. Presiunea *uriaşului material arheologic* descoperit în ultimele decenii obligă cercetarea contemporană nu numai la necesarele sinteze amintite de noi pentru aşezările de la Dridu, Bucov, Bratei, dar şi la definirea şi mai atentă a descoperirilor româneşti din întreaga arie locuită în aceste secole de români, lîngă ale căror comunităţi s-au aşezat în anumite zone elemente slave sau, în vest, slavo-avare.

La Biharea (în cele 11 locuinţe dezvelite) nu au fost descoperite pînă în prezent *tăviţe de lut* [15] şi nici ceramică *cenuşie* sau *gălbuie*. Specificăm în acelaşi sens că studiile comparative efectuate între descoperirile de la Biharea şi cele contemporane din regiunile jugoslavo-austriaco-ungare subliniază concret deosebirea celor două grupuri de descoperiri, conturînd şi mai pregnant pînza întinsă a aşezărilor de civilizaţie şi cultură românească de pe teritoriul României. O ultimă sinteză asupra descoperirilor slave din zona Alpilor, de tip Köttlach, publicată la Ljubljana în 1979, în trei volume, de cercetătoarea jugoslavă Paola Norašec, sub egida Academiei Slovene de Ştiinţe, regiune unde sînt prezente elementele romanice şi influenţele bazantine, subliniate de autoare cu multă obiectivitate, *remarcă* totuşi deosebirea de civilizaţie şi cultura materială de pe teritoriul României. Ceramica, de pildă, *nu* este ornamentată cu striuri şi diferă limpede şi din punct de vedere tipologic [16]. Observaţiile sale subliniază, după opinia noastră, şi pentru descoperirile contemporane prezentate de noi din vestul României, caracterul autohton, românesc al descoperirilor de la Biharea.

II. În acelaşi loc au fost descoperite alte 6 locuinţe şi un *atelier de meşteşugar* datînd din sec. IX/X — prima jumătate a sec. al XI-lea. Atît locuinţele, cît şi atelierul sînt de formă patrulateră, cu pereţii din lodbe de lemn şi cu acoperişul în două ape. Au fost descoperite urmele tălpilor de bîrne groase, aşezate în şănţuleţe săpate de-a-lungul laturilor, puţin sub nivelul vetrei de călcare, care aveau rolul de a susţine pereţii din bîrne de lemn. Analogii pentru astfel de descoperiri se află chiar la Biharea (în nivelul din sec. VII—IX/X), dar şi în alte aşezări, dintre care noi amintim locuinţele din aşezarea din sec. V—VI e.n. de la *Băleni-*

---

[15] Cf. K. Horedt, *Backteller und Tonkessel in Moreşti*, în SIA, XXVI, 1, 1978, p. 59—68.

[16] Paola Korošec, *Archaeologische Bild der karantanischen Slawen im frühen Mittelalter*, Ljubljana, 1979, p. 334—371, pl. 92—115.

www.mnir.ro

Români [17], jud. Dîmboviţa şi *Budureasca* [18], jud. Prahova. Locuinţe cu urme de tălpi şi bîrne de lemn au fost descoperite şi la Coconi [19], în cunoscuutul sat din Cîmpia Română, e drept de ma tîrziu, datînd din vremea lui Mircea cel Bătrîn.

Instalaţiile de încălzit sînt cuptoare de piatră şi, într-o locuinţă, un cuptor de lut. Inventarul descoperirilor din locuinţe cuprinde rîşniţe de piatră, prisnele de lut, piese de os şi fier, ceramică. Ceramica constă din *oale* lucrate la roată din pastă cu nisip — nisipoasă —, ornamentate cu *striuri, benzi de linii simple şi în val,* alveole şi ornamente realizate cu rotiţa. Nu au fost descoprite *tăviţe,* vase cu *gîtul canelat* sau *cazane* de lut cu urechiuşe. Ceramica locuinţelor acestui nivel are analogii în ceramica descoperită în locuinţele din cetatea bizantină de la Păcuiul lui Soare — ceramica din categoria A (nisipoasă), varianta d : „Registrul ornamentat este compus din : linii paralele incizate, mai rar asociate cu alveole (fig. 27/1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11) ; ornamentul cu rotiţă (fig. 27/9) ; linii în val tăiate sau nu de linii paralele“ (fig. 27/3, 6, 12) [19]. Amintim şi cîteva fragmente de *ulcioare ?* sau *carafe,* nu exclus de factură slavă-moraviană. Întregul sistem de viaţă din aşezare la acest nivel (locuinţe, instalaţii de încălzit, inventarul, ceramica) indică aceeaşi populaţie autohtonă românească ce-şi păstrează ceramica din sec. VII—IX/X, dar adoptă şi noile elemente aduse de revenirea Imperiului bizantin la Dunăre sub Ioan Tzimiskes. La o asemenea înţelegere ne obligă şi descoperirea în atelierul de meşteşugar (cu două cuptoare, vatră ? de lucru, ustensile adecvate : dălţi creuzete etc.) a unui tipar pentru turnarea de pandantive de bronz, avînd analogii într-un tipar de turnat podoabe găsit la *Dinogetia* [20] în Dobrogea şi într-un pendantiv descoperit la *Răducăneni* [21], jud. Iaşi, în Moldova.

Se distinge astfel un al doilea nivel cultural autohton, românesc, cu elemente de influenţă bizantină şi eventual unele legături slave-moraviene.

III. În acelaşi loc, suprapunînd locuinţele nivelului anterior, autohtono-bizantin, au fost descoperite, deocamdată, trei locuinţe. Vestigiile acestor locuinţe au fost în genere distruse de lucrările agricole. Fiind depunerile cele mai tîrzii, rămăşiţele lor se află imediat sub stratul vegetal. Sînt locuinţe mai mari cu forme încă neprecizate, cu *vetre de foc* pentru încălzit şi cu inventar constînd din piese de bronz (mici fragmente de tablă, bare de bronz) şi fier, ceramică gălbuie lucrată la roată, neornamentată sau ornamentată cu linii concentrice rare. În fiecare locuinţă s-au găsit fragmente de buze de cazane de lut, cu urechiuşe şi, într-un caz, şi ceramică de factură arhaică lucrată cu mîna. Materialele datează din sec. XI—XIII. Acestui nivel îi mai aparţin, însă, la Biharea şi alte

---

[17] Luciana Muscă, *Nord-vestul Munteniei in sec. V—VII e.n.*, comunicare la colocviul „Continuitatea populaţiei autohtone in spaţiul carpato-dunăreano-pontic şi relaţiile ei cu unele populaţii în migraţie“, Tg. Mureş, 16—19 aprilie 1981. Informaţie amabilă din partea Lucianei Muscă, pentru care ii mulţumim şi cu acest prilej.

[18] V. Teodorescu, *Complexul arheologic Budureasca*, comunicare la colocviul citat în n. 17 *supra*. Informaţie amabilă din partea colegului V. Teodorescu, căruia îi mulţumim şi cu acest prilej.

[19] P. Diaconu, D. Vilceanu, *Păcuiul lui Soare*, p. 78.

[20] D. Gh. Teodor, op. *cit.*, fig 39/8.

[21] I. Barnea, O. Iliescu, C. Niculescu, op. *cit.*, p. 33, fig. 4/1.

www.mnir.ro

descoperiri, cu elemente care diferă de la caz la caz : 1. descoperiri din incinta cetăţii (zona de sud-vest şi centrală), 2. din partea de la sud de cetatea de pămînt (punctele Lutărie 1, 3 şi Cărămidărie 2) şi 3. din perimetrul actual al satului Biharea.

Aceste descoperiri din sec. XI—XIII, reale şi paralele, implică judecarea noi situaţii apărute la Biharea după prima jumătate a sec. al XI-lea, cînd feudalitatea apostolică maghiară — după încercări respinse de populaţia românească timp de un secol — reuşeşte, în a doua jumătate a sec. al XI-lea, să-şi întindă dominaţia în Crişana. Îşi fac apariţia descoperiri de natură a fi atribuite noilor grupuri de populaţii pătrunse în zonă — pecenegi, secui, maghiari. iŞ acum se menţin elementele româneşti, nu numai în aşezare, ci, după opinia noastră, chiar în cetate. Pentru înţelegerea acestor evenimente în lumina descoperirilor arheologice de la Biharea se cuvine să amintim că pe teritoriul Moldovei a fost descoperită şi cercetată cultura Răducăneni, datînd din sec. XI—XIII. Cercetătorul ieşean V. Spinei scria că „purtătorii culturii Răducăneni erau o populaţie sedentară. Unele din trăsăturile enumerate, ca şi anumite similitudini cu cultura Dridu in privinţa amplasării aşezărilor, tipurile de locuinţe şi cuptoare, ca şi în ce priveşte ceramica şi obiectele descoperite, indică existenţa legăturilor genetice între culturile în discuţie. Cele mai multe din aspectele amintite sînt comune nu numai spaţiului est-carpatic, dar şi unor regiuni foarte întinse din Europa centrală şi răsăriteană“ [22], cînd pătrund elemente turanice, a căror cultură materială, într-un răstimp nu prea îndelungat, fie că a fost asimilată de elementele locale, fie că a dispărut prin plecarea purtătorilor ei.

În lumina cercetărilor din Moldova, dar şi a celor din Muntenia şi Transilvania, de la Biharea, prezentate de noi mai sus, reiese că la Biharea au existat, concomitent, în sec. XI—XIII următoarele monumente arheologice indicînd noua situaţie politică, în care, e de subliniat, se menţine vechea comunitate autohtonă românească :

1. Monumentele populaţiei româneşti (locuinţe) cu materiale arheologice de factură autohtonă (de la sud de cetatea de pămînt).

2. Monumentele populaţiei româneşti (o mare locuinţă) cu ceramică striată fină, de factură bizantină, în cetate (zona de sud-vest).

3. Elemente ale unei pătrunderi pecenege ? sau de altă factură (secui ?), ale căror locuinţe suprapun cele două nivele cu locuinţe româneşti din sec. VII—X şi X—XI şi probabil distrug vechea aşezare autohtonă.

4. Elementele de factură nelocală (maghiari, secui ?) din zona actuală a satului Biharea.

Astfel cercetările efectuate la Biharea vin să aducă date arheologice ce pun în lumină atît ştirile literare — Anonymus — şi documentare, cît şi rezultatele obţinute de studiile anterioare ale istoriografiei româneşti — întreprinse de dr M. Rusu [23], acad. prof. St. Pascu [24], şi recent prof. V. Drăguţ [25].

---

[22] V. Spinei, *Aspecte economice şi sociale ale evoluţiei comunităţilor locale din spaţiul est-carpatic in secolele X—XIII*, în *Hierasus*, Botoşani, 1980, p. 224—225.

[23] M. Rusu, *op. cit.*, nr. 14 *supra*.

[24] Şt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, ed. a II-a, *I*, Cluj, 1972, p. 42—43.

[25] V. Drăguţ, *Lăcaşurile româneşti de zid din nord-vestul ţării şi însemnătatea lor istorică, în Mărturii — Evocări*, Oradea, 1980, p. 230.

www.mnir.ro

Monumentele şi materialul arheologic concret documentează existenţa la Biharea in sec. VII—XIII :

A. *Un orizont de civilizaţie şi cultură veche românească datînd din sec. VII—X* (fără tăviţe de lut şi ceramică cenuşie sau gălbuie).

B. *Un al doilea orizont de civilizaţie şi cultură românească datînd din sec. X—XI* (prima umătate) cu pregnante elemente de cultură *bizantină* (şi cu unele elemente sporadice slavo-moraviene).

C. *Un al treilea orizont de civilizaţie şi cultură românească ce se menţine la Biharea în sec. XI—XIII* în condiţiile în care îşi fac prezenţa în zonă elemente pecenege şi are loc înstăpînirea regatului feudal apostolic maghiar (maghiari, secui). Chiar dacă românii vor fi strîmtoraţi la Biharea ca putere politică în sec. XI—XIII, ei se menţin în zonă pînă astăzi — la Biharea şi prin satele româneşti de cîmpie, Parhida şi Leta Mare, şi în zona piemontană a Munţilor Plopişului, dintre Crişul Repere şi Barcău, în întreaga Crişană.

În cadrul acestei realităţi româneşti ale provinciei Crişana începe, după sec. al XI-lea, convieţuirea dintre populaţia românească autohtonă şi cea a naţionalităţii conlocuitoare maghiare, din care vor face parte pentru o perioadă şi secuii, pînă la aşezarea lor în estul Transilvaniei.

Cercetarea concretă a vestigiilor din Crişana în secolele feudalismului timpuriu de pe întreg teritoriul României sînt de natură să contribuie la înţelegerea, cu seninătate, a evenimentelor ce au dus la realităţile de azi şi să contribuie, prin adevăr, la slujirea politicii înţelepte a partidului nostru de clădire a frăţiei dintre poporul român şi oamenii muncii ai naţionalităţilor conlocuitoare, folosind şi datele istorice ale unor epoci mai puţin cercetate.

BIHAREA — DU VIIe AU XIIIe SIECLE — AU CADRE UNITAIRE DE LA CIVILISATION FÉODALE ROUMAINE

Résumé

L'auteur expose brièvement les résultats des fouilles archéologiques effectuées à Biharea, concernant les VII^{-e} —XIII^{-e} siècles.

Les monuments et le matériel archéologique concret prouvent l'existence à Biharea aux VII^{-e} —XIII^{-e} siècles. des suivants horizons de civilisation :

A. Un horizon de civilisation et culture ancienne roumaine datant des VII^{-e} —IX^{-e} s. et de la première moitié du X^{-e} siècle *(sauf) quelques petits plateaux de terre cuite et céramique grise ou jaunâtre).*

B. Un second horizon de civilisation et culture roumaine datant du X^{-e} siècle et de la première moitié du XI^{-e} s.n.è.) *aux éléments de culture byzantine (et à quelques éléments sporadiques slavo-moraviens).*

C. Un troisième horizon de civilisation et culture roumaine qui se maintient à Biharea pendant les XI^{-e} —XIII^{-e} *siècles dans les conditions où on décèle la présence dans la zone des éléments magyars, petchénègues et szeklers, dont le rôle etait celui de „troupes de frontière“ (Hilfsvölkern und Gränzschwechter) et a lieu la prise en possession du royaume féodal apostolique de Hongrie.*

Au cadre de ces réalités roumaines de la province Crişana dans la seconde moitié du XI^{-e} s.n.è. commencent à vivre ensemble la population roumaine autochtone et la nationalité cohabitante hongroise, de laquelle feront partie, pour une période, les Szeklers aussi, jusqu'à leur établissement à l'est de la Transylvanie.

www.mnir.ro

RELAŢIILE LUI MIHAI VITEAZUL CU SAŞII DIN TRANSILVANIA

de dr. **THOMAS NĂGLER**,
Centrul de **Ştiinţe Sociale, Sibiu**

Epoca domniei şi a marilor realizări înfăptuite de către Mihai Viteazul a fost intens cercetată de către istoriografia noastră mai veche şi mai nouă. Întreg sec. al XVI-lea demonstrează că între ţările române exista o colaborare economică intensă, colaborare ce a cuprins şi sfere de conjuncţiune socială şi de relaţii culturale, cele mai oscilante fiind relaţiile politice. Între Transilavania şi Ţara Românească se întăriseră în linii mari relaţiile politice în urma destrămării Ungariei istorice, cînd (la 1541) Transilvania devenise principat autonom sub suzeranitate otomană. Cuprinzînd însă şi comitatele maghiare din aşa-zisul Partium, pe lîngă ambiţia principilor Transilvaniei de a cuceri comitatele ungare din vest şi nord (aflate sub dominaţie austriacă şi otomană), colaborarea politico-militară dintre Transilvania şi Ţara Românească a fost afectată tocmai de aceste interese „occidentale“ ale Principatului, în fond ale marii nobilimi maghiare, după cum şi politica domnilor Ţării Româneşti depindea în mare măsură de facţiunile boiereşti.

Adîncindu-se la sfîrşitul sec. al XVI-lea criza politică a grupărilor nobiliare din Transilvania, mai cu seamă cu domnia lui Ştefan Báthory, care a sacrificat problemele Transilvaniei în favoarea tronului polon, urmaşii săi, Andrei şi Sigismund erau dezorientaţi în problemele generale ale sud-estului Europei. Ei n-au putut să aplaneze grava exploatare a iobăgimii legate de glie şi nici conflictele, reale sau aparente, dintre cele trei stări reprezentate în dietă (nobilimea maghiară, patriciatul săsesc şi fruntaşii secui), la sfîrşitul secolului principatul transilvănean manifestîndu-se ca o ţară inertă.

Relaţiile lui Mihai Viteazul cu Transilvania au fost în bună parte influenţate şi de interesele sociale cu substrat etnic ale locuitorilor principatului. Astfel, nobilimea, fiind dezbinată, a acceptat domnia lui Mihai după victodia de la Şelimbăr, deşi ea a păstrat în fond o atitudine ostilă, cu toate că Mihai nu s-a atins de domeniile şi privilegiile nobiliare decît în cazuri excepţionale. La rîndul lor, secuii au colaborat de la bun început cu voievodul român, ei contribuind în bună măsură la victoria de la Şelimbăr, rămînînd şi în continuare de partea lui Mihai pînă la sfîrşitul vieţii lui. În Mihai ei au văzut garantul libertăţilor lor istorice care fuseseră încălcate de Bâthoreşti.

În ceea ce-i priveşte pe saşi, ei aveau tradiţii îndelungate de legături economice, politice şi culturale cu Ţara Românească.

www.mnir.ro

Dornici de libertate, ca toate celelalte popoare din sud-estul Europei, după bătălia de la Călugăreni şi alianţa lui Mihai Viteazul cu Moldova şi Transilavnia, saşii au laut parte în mod eficient la luptele pentru eliberarea oraşelor Tîrgovişte şi Giurgiu, fiind comandaţi de judele regal al Sibiului şi comitele saşilor, Albert Huet.

Pentru a-şi putea înfăptui năzuinţele politice, printre alţi diplomaţi Mihai Viteazul îl ia în serviciile sale pe Marcus Schunckabunck din Braşov, un cetăţean de vază al acestui oraş, care din 1598 a fost membru al consiliului orăşenesc şi între 1604—1606 chiar jude inferior (villicus, Stadthann). Cunoscînd obiceiurile curţii imperiale habsburgice şi limba germană, Schunckabunck a efectuat două călătorii diplomatice la Praga pentru a trata cu împăratul Rudolph al II-lea, prima dată el fiind însoţit de către banul Mihalcea. Ulterior, Marcus Schunckabunck a scris o cronică despre misiunile sale din 1597, operă ce a fost continuată de membrii familiei sale. Din cronica lui Schunckabunck redăm aici cîteva pasaje semnificative : „În anul 1597, 2 ianuarie, m-a trimis din Alba Iulia Măria Sa Princiară Mihaly Wajd, principele Valahiei, cu banul Mihalyi, boierul său, în ambasadă la împăratul romanilor Rudolph al II-lea la Praga... La 12 februarie am avut cu banul Mihaly, la Praga, audienţă la împăratul în persoană şi [am vorbit] numai singur, deoarece eu am relatat în limba germană literară legaţia lui Mihaly Wayda, întreaga sa nevoie şi solicitînd împăratului ocrotirea ţării Valahiei... Lui Mihaly Wayda [împăratul] i-a aprobat, la solicitarea noastră, solda pentru 4 000 de luptători timp de şase luni în Valahia, iar pentru vara următoare încă 20 000 florini pentru 4 000 de oameni.

La 25 octombrie ale acestui an 1597 Măria Sa Princiară Mihaly Wayda m-a trimis iarăşi curier la împăratul romanilor... Atunci ni s-au dispus toate lucrurile oral, iar Mihaly Wayda a scris împăratului o scrisoare de credinţă, aşa încît Maiestatea Sa să-mi acorde o asemenea credinţă, ca şi cum el ar fi în persoană acolo... A patra zi după sosirea mea la Praga am fost primit în audienţă la împărat, iar împăratul m-a ascultat cu totul îngăduitor, cînd eu am ţinut cuvîntarea mea în limba germană, care după lungimea ei şi după memoria mea proastă a sunat aşa :

«1. Înalte, creştine, alteţă şi neînvins împărat, domnule milostiv !

Domnul meu milostiv, Mihaly Wayda, principele Valahiei, Vă comunică Maiestăţii Voastre imperiale serviciul său... Domnul meu şi cu întreaga ţară mulţumeşte supus Maiestăţii Voastre Imperiale pentru milostivirea pe care i-aţi arătat-o la cea mai mare nevoie pentru întreţinerea acolo a celor 4 000 de oameni şi pentru bogata lor soldă. Cu aceştia, cu ajutorul lui Dumnezeu, domnul meu i-a întîmpinat pe tătari, care îl atacaseră, şi i-a respins pînă la Cetatea Albă... Pentru ca domnul meu să poată opune rezistenţă în continuarea acestui duşman, el şi întreaga ţară transmit rugămintea către Maiestarea Voastră Imperială să nu sistaţi ajutorul milostiv acordat, ci [armata] s-o întreţineţi acolo şi anul viitor. Cu acest ajutor al Maiestăţii imperiale domnul meu speră să fie de folos întregii creştinătăţi, căci acum era gata să treacă Dunărea în Bulgaria pentru folosul creştinilor...

3. Soseşte la Maiestatea Voastră imperială şi supusa rugăminte a domnului meu milostiv, să apreciaţi serviciul său fidel pe care l-a făcut pentru creştinătate, pentru care a fost distrusă şi devastată întreaga sa

www.mnir.ro

ţară etc., de a-i acorda prin milostenie de către Maiestatea Voastră Imperială ceva domenii, pentru ca în cazul în care ar fi gonit din ţara sa, ceea ce să împiedice milostivul Dumnezeu, şi o anumită localitate pentru a putea şedea cu soţia şi copilul...

4. ...Rugămintea sa supusă este ca Maiestatea Voastră imperială să dea o scrisoare de graţiere, pentru ca nimeni, nici asupra lui, nici asupra urmaşilor săi sau boierilor valahi să aibă pretenţii de ordin financiar...».

[De la împăratul] am adus de data aceasta lui Mihaly Wayda pomenita scrisoare cu privire la datorii, care au fost făcute pe vremea [dominaţiei] turcilor, atît de către alţi domnitori, cît şi cele făcute de el pentru ţara Valahiei, ca asemenea datorii să nu mai fie plătite niciodată, nici de către Mihaly Wayda, nici de către urmaşii săi sau de către boieri. În scrisoare, de pe care am şi eu o copie, se mai spune că în întregul Imperiu roman, nici pe Mihaly Wayda, nici pe urmaşii săi şi totodată nici pe boierii valahi, nici un om, fie el creştin sau păgîn, nu are puterea de a-i chema în faţa judecăţii.

Eu i-am predat şi 20 000 [de florini], fiindu-i promise pentru toate lunile din vara următoare [1598] cîte 20 000 florini. Şi dacă [Mihai] l-ar fi rugat pe împărat, după cum îl sfătuisem, ar fi primit lîngă Bratislava, [castelele] Bassim şi Szent György, amîndouă castelele frumoase, care aveau un venit anual de 60 000 florini..." [1].

Se înţelege că cele două misiuni diplomatice, duse la bun sfîrşit de către Marcus Schunckabunck, i-au fost de mare folos lui Mihai Viteazul, deoarece în urma victoriei strălucite de la Călugăreni turcii plănuiau mereu să-l înlăture pe domn şi să supună Ţara Românească.

Abandonarea tronului Transilvaniei de către Sigismund Báthory în aprilie 1598 a făcut inutile alte călătorii ale lui Schunckabunck la Praga, de acum înainte emisarii imperiali putind veni direct la Mihai Viteazul, iar diplomaţii acestuia erau permanent în legătură cu diplomaţia habsburgică [2].

Se ştie că in bătălia de la Şelimbăr saşii au luptat în tabăra lui Andrei Báthory. Însă conform principiului lor, de a sta alături de cel care le asigură drepturile, ei l-au admis ca domn pe Mihai Viteazul. Acceptînd — ca şi celelalte stări ale Transilvaniei — unirea cu Ţara Românească, saşii n-au avut decît de cîştigat de pe urma acestei uniri, ei putîndu-şi desface mai uşor produsele de breaslă la sud de Carpaţi, lucru de care erau conştienţi în 1600, aşa cum vor fi conştienţi şi la marea unire din 1918. Mihai Viteazul fiind silit de împrejurări să poarte mereu războaie locale, cu sau împotriva ambiţiosului Georgio Basta, el avea mereu nevoie de bani. Fiind adeptul concepţiei că meşteşugarii saşi sînt posesori de averi deosebite, Mihai a pretins mereu sume de bani pentru a-şi putea plăti mercenarii recrutaţi in tabăra sa. Această concepţie au avut-o, de altfel, majoritatea principilor maghiari ai Transilvaniei. La început saşii l-au ajutat pe Mihai Viteazul pe plan financiar, fără să fie

[1] M. Schunckabunck, *Chronik*, publicată în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó* (vol. 6), *Cronici şi jurnale (1549—1827)*, voi. 3, Braşov, 1915, p. 2—7.

[2] Despre misiunile lui Schunckabunck la Praga cf. C. Göllner, *Über die diplomatische Mission des sächsischen Bürgers Marcus Schunckabunck im Dienste Michaels des Tapfern (1597)*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", nr. 2, 1959, p. 153—157.

www.mnir.ro

necesare demersuri deosebite. Pretenţiile sale fiind însă tot mai dese, forul administrativ suprem al saşilor, Universitatea săsească, s-a văzut în faţa unor dificultăţi tot mai mari. Conform obiceiului, toate impozitele, atît cele ordinare cît şi cele extraordinare, nu erau plătite după avere, ci pe numărul curţilor din fiecare localitate, ceea ce însemna că un ţăran oarecare sau un meşteşugar de rînd plătea la fel ca marele comerciant sau starostele de breaslă. În aceste condiţii, în vreme ce saşii bogaţi practic nu aveau de suferit, unele gospodării de rînd erau ruinate sau se apropiau de dezastru. De aceea, în anul 1600 o serie de ţărani şi chiar sate întregi refuzau să mai plătească impozite noi, considerate a fi inegale. La rîndul său, patriciatul urban, persistînd în obiceiul de a strînge impozitele în mod egal, punea vina pe ţărani. Fiind silit de împrejurări, Mihai Viteazul a recurs la represiuni, incendiind cîteva sate. Istoricii de azi ştiu foarte bine că aceste măsuri energice ale lui Mihai nu au vizat în mod deosebit o populaţie sau alta. Putem spune că dacă se vorbeşte de jertfele făcute în această direcţie, se cuvine arătat că pentru marele act istoric înfăptuit de Mihai Viteazul, şi-a dat sîngele şi a suferit în primul rînd marea masă a ţărănimii române de pretutindeni.

În ceea ce priveşte revolta ţăranilor iobagi români din Transilvania împotriva nobilimii, prilejuită de intrarea lui Mihai în acest principat, aceasta i-a afectat prea puţin pe saşi, deoarece numărul nobilimii de origine săsească era infim.

Răsfoind cronicile săseşti din perioada lui Mihai Viteazul nu reiese de nicăieri că românii, care locuiau împreună sau în sate vecine cu saşii, s-ar fi ridicat înpotriva celor din urmă, cu toate că mulţi cronicari relevă că Mihai Viteazul a cucerit Transilvania cu forţa. Astfel, într-o cronică anonimă din Prejmer, districtul Braşovului, menţionează doar următoarele : „În ziua de 28 octombrie 1599 a avut loc bătălia, în care din partea valahă au rămas 2 040, maghiari 3 027 şi saşi 350 morţi. Mulţi ţărani au fugit spre Sibiu, fiind traşi înăuntru cu frînghiile peste ziduri.

Curînd după încheierea victoriei lui Mihail Wlad, valahii noştri transilvăneni, s-au strins în cete şi au atacat în mod deschis domeniile şi curţile nobililor, omorînd pe mulţi dintre stăpînii lor“ [3]. Din această însemnare, ca şi din multe altele, nu reiese nimic despre vreo ciocnire dintre românii şi saşii din Transilvania, ridicare românilor împotriva stăpînilor lor feudali fiind în întregime urmarea situaţiei lor sociale şi nicidecum a unor divergenţe etnice, cum au crezut mai mulţi istorici burghezi.

O asemenea accepţiune despre relaţiile interetnice nici nu mai putea fi posibilă după o perioadă atît de îndelungată de convieţuire. Dintr-o altă cronică, referitoare la anii 1345—1748, atribuită lui Joseph Teutsch, reiese că saşii s-au preocupat în continuare de apropierea, inclusiv religioasă, faţă de români, ca şi pe plan cultural în general : „În 12 martie 1599 domnul Johannes Benkner, judele Braşovului, a ordonat ca valahii de lîngă oraş (Şcheii Braşovului) să fie învăţaţi în catehism şi prin acesta să fie reformaţi, dar a fost de un folos prea mic... În 1600 domnul Benkner, judele, a dispus să se traducă cei patru evanghelişti din sîrbă în

[3] ***Excerpta ex alio manuscripto rustici cuiusdem Prasmariensis***, în ***Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt***, vol. 5, **Braşov, 1904, p. 432.**

www.mnir.ro

valahă prin diaconul Kores din Tergovist și Tudor Deak, pentru a-i ajuta pe popii valahi" [4]. Știm foarte bine că sașii ar fi dorit să-i atragă pe români de partea confesiunii luterane, dar aceasta mai ales în ideea întăririi taberei protestanților împotriva bisericii catolice.

Faptul că unele măsuri de reprimare întreprinse de Mihai Viteazul, sau de unii căpitani de-ai lui — dar care nu trebuie nici exagerate, și nici trecute cu vederea — nu au lăsat urme adînci în conștiința sașilor, aceasta se explică mai ales prin faptul că principii Transilvaniei care au urmat lui Mihai au avut grijă să organizeze devastări și să pretindă de la sași sume uriașe — ca pe timpul lui Gabriel Bâthory —, care au întrecut cu mult pretențiile, de scurtă durată, ale lui Mihai Viteazul.

Că măsurile mai aspre din timpul lui Mihai Viteazul au fost acte dictate de moment și nu voite din convingere, în sensul unor distrugeri de dragul distrugerilor, ni le relevă deja gînditorii sași iluminiști din sec. al XVIII-lea. Citām dintr-un studiu publicat în 1787 de Johann Seivert, în care autorul scrie la biografia lui Mihai Viteazul : „...Apoi s-a gîndit și la creditorii săi din Constantinopol și Adrianopol. In 1594 i-a chemat pe toți la el, dispunînd uciderea tuturor. Mai ușor nu ar fi putut să-și plătească datoriile. Aceeași soartă au avut-o războinicii turci, pe care-i ținuse alături de el pentru siguranța sa. El i-a strins într-o curte nobiliară, pe care a incendiat-o pe neașteptate din toate părțile... încît toți au pierit în flăcări. Aceasta a fost preludiul hotăririi sale, de a scutura cu totul jugul turcesc..." [5]. Aceeași admirație o are Seivert față de toate episoadele din scurta dar rodnica domnie a lui Mihai Viteazul.

Prin cele înfățișate nu am putut urmări în acest cadru întregul complex al relațiilor lui Mihai Viteazul cu sașii, dar credem că referirile cronicarilor sași înfățișate aici au putut să redea esența acestor relații.

Scrierile contemporane și ulterioare ale sașilor din Transilvania probează că evenimentele din timpul domniei lui Mihai Viteazul și îndeosebi marea unire realizată de el la cumpăna veacurilor XVI și XVII au avut un puternic ecou în rîndul populației săsești, care, în multe din aceste momente, a înțeles necesitatea de a colabora și de a sprijini fapta viteazului voievod.

LES RELATIONS DE MIHAI VITEAZUL AVEC LES SAXONS DE TRANSYLVANIE

Résumé

L'auteur présents les rélations de Mihai Viteazul (1593—1601) avec les Saxons de Transylvanie avant et après l'union de celle-ci, réalisés par le prince de la

---

[4] J. Teutsch, *Kurzgefasste Jahr-Geschichte von Siebenbürgen besonders Burzenland*, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. 4, Brașov 1904, p. 100.

[5] J. Seivert, *Seltene Goldmünze des Johann Michael, Woywodens der Walachey und Moldau. Kaiser Rudolphs Raths. Statthalters von Siebenbürgen, und Obersten Befehlshaber der Kaiserlichen Kriegsvölker, jenseits Siebenbürgens, und in den dazu gehörigen Theilen*, în *Ungarisches Magazin, oder Beyträge zur Ungarischen Geschichte, Geographie, Naturwissenschaft, und der dahin einschlagenden Litteratur*, vol. IV, Preßburg (Bratislava), 1787, p. 99—105.

www.mnir.ro

Valachie après la bataille de Selimbăr, de 1599. Après la victoire de Călugăreni et grâce à l'alliance des trois pays roumains, les Saxons de Transylvanie ont participé, sous la commande d'Albert Huet, le juge royal de Sibiu et leur comte, à la délivrance de Tirgovişte et Giurgiu, les deux villes occupées par les Turcs. Après ça, en 1597, Mihai Viteazul a été aidé par Marcus Schunckabunck, de Braşov, qui a traité pour deux fois, à Prague, avec l'empereur Rudolph II, en obtenant l'appui financier de celui-ci pour les mercenaires de Mihai Viteazul.

Après l'union de la Transylvanie avec la Valachie, c'étaient les Saxons de Transylvanie qui ont payé, plusieurs fois, des impôts pour soutenir l'armée du prince roumain. Quoi qu'il s'agit de grands impôts, quoi que le prince roumain aie détruit plusieurs villages pour obtenir ce qu'il voulait, les chroniques saxonnes témoignent que celui-ci a observé tous les droits de la communauté saxonne.

www.mnir.ro

ION NĂDEJDE ŞI MIŞCAREA LITERARĂ DE LA IAŞI ÎN ANII 1880—1900

de **ION ARHIP**,
directorul Muzeului de Istorie a Moldovei, Iaşi

Iaşii au fost numiţi pe drept oraşul luminii, mica Romă a românilor. Cronicile îngălbenite de curgerea vremii scot mereu la iveală noi mărturii privind trecutul de glorie al oraşului de pe şapte coline. Fiecare loc de aici, fiecare clădire are păstrate în piatră sau pergamente neasemuite tezaure de amintiri, fiindcă la Iaşi au apărut „Dacia literară", „Convorbiri literare", „Contemporanul" şi „Viaţa românească". Dar Iaşii îşi păstrează cu nobleţe o floare roşie la piept, ca simbol că a fost leagăn al mişcării muncitoreşti, el respirînd o mare devoţiune faţă de idealurile socialiste.

Cum arăta Iaşii din anii **1880** ? Un scriitor spunea că e un bătrîn încăpăţînat care nu vrea să moară, iar Xenopol afirma că el sîngerează încă pe altarul unirii neamului. „Dacia literară" îşi mai păstrează ecourile sale, revista de mare prestigiu „Convorbiri literare" se mutase la Bucureşti şi odată cu ea plecaseră şi mulţi junimişti.

Oraşul trăia din amintiri. Spre bojdeuca din Ticău se auzeau nişte paşi meditativi, încet urca un bărbat potrivit de statură, cu fruntea înaltă, cu părul lăsat pe spate, cu ochii mari şi visători.

Purta în buzunarul hainei cîteva file de hîrtie, cu un scris tare frumos. Titlul poeziei era subliniat de cîteva ori cu cerneală roşie şi se numea „Împărat şi proletar".

În bojdeuca din Ticău se aude un glas de revoltă, punctat cu note de amară melancolie :

„Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă / Ce lumea o imparte în mizeri şi bogaţi. / Atunci cînd după moarte, răsplata nu v-aşteaptă / Faceţi ca-n astă lume, să aibă parte dreaptă, / Egală fiecare şi să trăim ca fraţi".

Şi iată că se aude şi vocea de bariton a lui Creangă : „Minunat de potrivit, bădiţă Mihai. Cum am fost eu sărac ieri, şi alaltăieri şi săptămîna trecută şi în an şi în toată viaţa mea, apoi nu am fost de cînd sînt". În acest cadru molcom, specific ieşean, un om devine în oraş un obiect principal de discuţie. Acesta era un tînăr de 22 de ani, care obţinuse titlul de profesor de română şi latină la Liceul Naţional, înlăturînd de la concurs pe toţi candidaţii. Cărturar atlet, bărbosul şi oacheşul Ion Nădejde fusese botezat „monstrul de ştiinţă". Colosul întunecat şi arămiu, omul cu palton ros, aruncat pe umeri, adîncit mereu în lecturi, se căsătoreşte cu Sofia Băncilă şi, spre mirarea întregului tîrg, cei doi se declară făţiş atei, neconsemnînd să fie cununaţi de preot.

www.mnir.ro

Căsuţa din Dealul Sării, aşezată nu departe de Bojdeucă, de casele unde locuiau Iorga, Jean Bart, Conta, marele savant Petre Poni, devine „cuibul nihiliştilor“ din Sărărie, sau „clubul oratorilor din Sărărie“, dobîndind prin destinul ei trăsături de personaj important. Aici încep să se adune muncitori, ţărani, funcţionari, elevi şi studenţi dornici de a-i asculta pe Gherea, Conta, Iorga, fraţii Ion şi Gheorghe Nădejde, sau de a-i vedea din cînd în cînd pe Eminescu şi Creangă.

Cum arăta acest „cuib al răzvrătiţilor“, unde locuiau soţii Nădejde, cărora nu le erau deloc străine teoriile lui Marx şi Engels ? O casă mică pierdută printre pomi, cu o cărăruie ce se ascundea printre flori. În interior bănci, „cu cîteva lăicere problematice, sub tavanul scund o lampă cu coviltir de tinichea, în faţă un fel de catedră, pe pereţi manifeste şi proclamaţii şi peste tot o perdea de fum, nu de tămîie ca în comunităţile vechilor creştini, ci de tutun rău mirositor“. Seara „luminile se înmulţeau după fereşti, grămada aceea de capete imberbe şi bărboase şi toate căpătau o aparenţă deosebită cînd era anunţată sosirea lui Gherea“.

Uşor se auzea cum se ridică şi cade clapa de la portiţă şi pe cărare venea un om care „purta pe umeri un cap de şeic arab, cu dinţi mai albi ca fildeşul. Straiul lui era simplu : veston de artist, cravată lavalieră care flutura la mişcările gesturilor, ochi scăpărători, vorbă caldă şi toate atitudinile de tragedian rămas neangajat“.

Dacă frumoasa „Casă cu ferestre luminate“ cum i se spunea vilei lui Pogor trăia din amintiri, deoarece Junimea se pierdea în negurile vremurilor, în Sărărie apare un nou focar de lumină, care era casa soţilor Nădejde. Tineri revoluţionari vin şi pleacă de aici cu teancuri ascunse de cărţi şi broşuri marxiste, pe străzile Iaşului ei îi călăuzesc pe ţăranii care se îndreptau spre clubul socialist ca să ceară pămînt şi drepturi. De la Ion Nădejde — mărturiseşte pictorul proletariatului şi al ţărănimii răsculate Octav Băncilă — „am învăţat a simţi şi pătrunde nedreptăţile sociale, mizeriile dezmoşteniţilor de soartă.

„Cuibul de nihilişti“ devine periculos pentru autorităţile vremii, deoarece aici se plămădeşte revolta, se redactează proclamaţii şi manifeste care cer drepturi pentru muncitori, pămînt pentru ţărani, învăţămînt gratuit pentru toţi copiii patriei.

De aceea, în faţa casei veghează zi şi noapte un sergent care îi notează într-un carnet pe cei ce intră în casa lui Ion Nădejde. Profesorul de istorie D. Teodoru lansează o epigramă care este repede recepţionată în toată capitala Moldovei : „Dormi, Tănase, dormi în pace / N-am venit să-ţi tulbur somnul / Nu mai vezi, pe lîngă tine / Nu lăsa să treacă omul“.

La poarta căsuţei din Sărărie, în vara anului 1881, a fost prinsă o tablă mare pe care scria : „Redacţia revistei Contemporanul“. Programul revistei, care apare la 1 iulie, este foarte sugestiv reprezentat : „A face cunoscut publicului român cum priveşte ştiinţa contemporană lumea“.

Aşa cum mărturiseşte Jean Bart, revista a devenit „evanghelia acelei vremi“. Tineri din toate categoriile vin în Sărărie pentru a da o mînă de ajutor, ei descarcă revista care era adusă de la tipografie într-o căruţă trasă de mînă, ei lipeau benzile şi mărcile şi o duceau la poştă. Dimensiunile spirituale ale casei lui Nădejde capătă alte proporţii cînd pragul ei este trecut de Eminescu şi Ion Creangă. Cei doi mari clasici ai

www.mnir.ro

literaturii române, prieteni cu fraţii Nădejde, intuiesc cu justeţe meritele ce le avea revista, popularitatea pe oare o căpăta în rîndurile marelui public cititor. Se ştie că Eminescu n-a colaborat la „Contemporanul", dar poeziile lui erau cunoscute şi învăţate pe de rost de tinerii socialişti. Nu era nici o întîlnire unde să nu se recite „Împărat şi proletar", „Sărmanul Dionisis", satirele, „Viaţa", ş. a. În schimb Creangă, care rămăsese singur la Iaşi, se îndrepta mereu spre „Contemporanul". El urcă de la Bojdeucă pînă la „fratele Ion" ca să-i mai citească cîte ceva, căci îl omora dorul de bădiţa Mihai şi nu mai era la Iaşi nici Maiorescu.

Dar această prietenie dintre Creangă şi Nădejde a fost, la un moment dat, puţin zdruncinată de tînărul de 27 de ani, care, cum afirmă G. Călinescu, „avea o mare erudiţie în cele mai nebănuite domenii". Analizînd partea ştiinţifică din „Învăţătorul copiilor", Nădejde găseşte că e plină de monstruozităţi, dar, in schimb, cu multă atenţie, aduce elogii lui Creangă pentru povestirile „Păcală", „Inul şi cămeşa", „Acul şi barosul" ş. a.

Asta l-a mărgulit adine pe Creangă, care publică în „Contemporanul" din 16 decembrie 1881 două poezii populare ce poartă titlul : „Cînd eram în floarea mea" şi „Mieluşica". Sînt primele încercări de valorificare a folclorului nostru care văd lumina tiparului în revista ieşeană, deoarece „Mieluşica" este o nouă variantă a capodoperei „Mioriţa". Stingîndu-se repede acest mic conflict, marele povestitor devine un musafir ales al revistei şi tinerii revoluţionari sînt în repetate rînduri oaspeţii lui Creangă, pe care-l întreabă : „Ce mai faci moş Creangă, cum o duci cu sănătatea ?", la care autorul *Amintirilor* le răspunde în stilul lui Nichifor Coţcariul : „tot mai bine stupesc în barbă şi trag oghealul cu dinţii".

Cînd împotriva fraţilor Nădejde se dezlănţuie o adevărată campanie de intrigi şi calomnii, culminînd cu suspendarea celor doi cărturari din învăţămînt, Eminescu ia o atitudine fermă în „Timpul", arătînd că „Fraţii Nădejde, de exemplu, sînt amîndoi tineri cu ştiinţă de carte, am putea zice că în degetul lor mic au mai multă ştiinţă decît Constantinescu şi Crăciunescu în capete... Ei ştiu bine limbile clasice, mai multe limbi moderne, au înghiţit cu ardoare ce le-a venit în mînă din ştiinţele naturale. E firesc ca asemenea naturi energice să fie izbite de spectacolul încurajării sistematice a nulităţilor, să le apuce un fel de disperare de viitorul societăţii în care trăiesc să să-şi deschidă perspectiva unei reforme prin răsturnarea radicală a tot ce există".

De la primul număr, „Contemporanul" devine revista care va strînge în jurul ei toate forţele creatoare ale epocii. Poeţi, prozatori, dramaturgi, cu largi vederi democratice găsesc în coloanele revistei o tribună de luptă. Aici se afirmă Constantin Miile, debutează cu versuri N. Iorga, îşi publică primele armonii simboliste poetul florilor D. Anghel şi Traian Demetrescu, poeţii muncitori Ion Păun Pincio, Neculuţă, N. Beldiceanu, T. Speranţia ş. a.

Proza este susţinută de C. Miile, A. Bacalbaşa, Jean Bart, Delavrancea, Vlahuţă, Sofia Nădejde, iar critica literară de Ion Nădejde, Raicu Ionescu Rion şi Dobrogeanu Gherea, care prin studiile sale despre Eminescu, despre poetul ţărănimii G. Coşbuc dau o nouă orientare literaturi epocii. Se poate afirma cu certitudine că revista ieşeană, prin programul ei, prin condeiele ei, ce le-a adunat în coloanele sale, a deschis

www.mnir.ro

drum publicațiilor prestigioase de mai tîrziu ca „Evenimentul literar", „Semănătorul" și „Viața românească", îmbogățind cu noi opere tezaurul spiritual al poporului nostru. „Contemporanul" este un izvor de inspirație pentru proletarii poeți îngenuncheați, care se vor strînge în jurul revistelor simboliste de mai tîrziu.

Multă vreme unii critici rău intenționați au speculat greșelile romanticilor socialiști din Sărărie, încercînd ca să arunce un cearșaf negru acestei perioade, considerînd-o ca fiind un regres in istoria și cultura noastră. În cei 10 ani „Contemporanul" a descătușat inițiative, a lansat noi valori și e suficient ca să-i citim în rîndurile simpatizanților pe Eminescu, Creangă, Vlahuță, Iorga, Coșbuc, Ibrăileanu, Stere, Anghel ca să avem un tablou concret a ceea ce a însemnat în cultura română revista din Iași.

Preluînd tot ceea ce este valoros, tot ceea ce au creat acești romantici de o mare sinceritate, și astăzi mai auzim din Sărărie o melodie ce se cînta atunci și care a devenit cu timpul un simbol al luptei comuniștilor în ilegalitate : „Mergînd pe-același drum cu tine / Ca tine-n temniți vom muri, / Poporul apărînd, ca tine / A noastră viața vom jertfi / Un sol vom fi și noi ca tine / Ce idei noi vom odrăsli, / Nainte mergători, ca tine, / Ferice timpuri vor veni".

ION NĂDEJDE ET LES MOUVEMENT LITTERAIRE DE JASSI PENDANT LES ANNEES 1880—1900

Résumé

Ayant comme point de départ la description de l'atmosphère culturelle du Jassi des années 1880, l'auteur relève la personnalité de Ion Nădejde et sa contribution comme homme de lettres et révolutionnaire ayant des idées progressistes et connaissant les théories de Marx et Engels. Dans sa maison de Sărărie, centre de réunion des élements progressistes et de diffusion des publications révolutionnaires, a été installée pendant l'été 1881 la rédaction de la revue „Le Contemporain", dont parle l'auteur tout en faisant Messortir sa place et son rôle et présentant en même temps les liaisons créées entre Ion Nădejde et les plus représentatives personnalités de la vie littéraire et scientifique de la ville de Jassi pendant les deux dernières décennies du siècle passé.

www.mnir.ro

CONSIDERAŢII PRIVIND PREGĂTIREA PROFESIONALA A CLASEI MUNCITOARE IN DECENIUL AL IV-LEA AL SEC. AL XX-LEA

de **PETRE DACHE**,
directorul Muzeului de Istorie
a Municipiului Bucureşti

Clasa muncitoare din ţara noastră are o istorie bogată, o istorie implicată in dezvoltarea generală economică, socială, politică şi culturală a societăţii noastre, o istorie scrisă firesc în clocotul activităţii industriale, al muncii productive, ca şi pe baricadele luptelor politice pentru libertate şi dreptate socială, împotriva exploatării, pentru triumful idealului socialist.

Privind retrospectiv constatăm că proletariatul şi-a onorat tradiţiile revoluţionare, democratice şi s-a situat în fruntea maselor populare, a forţelor progresiste, patriotice, de care sînt nemijlocit legate transformările petrecute în societatea românească. Dezvoltarea şi intrarea fermă în arena vieţii politice a proletariatului este apreciată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu drept unul din procesele sociale cele mai importante, proletariatul devenind „tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai revoluţionare ale maselor populare, exponentul aspiraţiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre făurirea unităţii naţionale, cucerirea independenţei de stat, spre o viaţă liberă şi demnă“ [1].

Dintre problemele specifice clasei muncitoare, a rolului pe care îl joacă în producţia materială, ne vom opri în continuare asupra problemei pregătirii profesionale, a formării muncitorilor cu înaltă calificare.

În deceniul IV al secolului nostru — îndeosebi după **1933** — se constată o preocupare sporită atît din partea statului, cît şi a patronilor pentru pregătirea forţei de muncă specializată necesară industriei.

Patronii întreprinderilor erau conştienţi de rolul lucrătorilor în producţie. Lor li se încredinţau materiile prime, aparatura şi instalaţiile, calitatea şi cantitatea producţiei depinzînd, în primul rînd, de muncitori, de priceperea şi îndeminarea acestora.

De aceea pe măsura perfecţionării utilajelor şi a tehnologiilor sporeşte şi preocuparea patronilor pentru selectarea şi pregătirea lucrătorilor.

Este adevărat că această pregătire presupunea investiţii pe care capitaliştii nu acceptau cu uşurinţă să le suporte. Acest adevăr este deosebit

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate,* voi. 8, Edit. Politică, Bucureşti, 1973, p. 257.

www.mnir.ro

de tranşant redat de „Buletinul Uzinelor Malaxa", care afirmă că „fiecare lucrător pregătit este o investiţie de capital, care se amortizează greu" [2].

Pentru unii patroni era mai comod să importe mina de lucru specializată decît să formeze specialişti proprii din cetăţenii ţării.

Faptul că statul nu a luat măsurile ce se impuneau pentru dezvoltarea învăţămîntului profesional, menit a asigura forţa de muncă tehnică, că nu a rezolvat decît foarte tîrziu ucenicia şi n-a vegheat în mod sistematic, an de an, ca fiecare întreprindere să-şi îndeplinească obligaţiile conform legii, a contribuit la menţinerea unei situaţii necorespunzătoare în legătură cu formarea specialiştilor autohtoni.

Aceasta explică, în mare parte, de ce nu s-au realizat prevederile legii de încurajare a industriei naţionale [3].

Necesităţile dezvoltării industriei determină frecvente luări de poziţie, exprimarea punctelor de vedere care considerau problema calificării, a tehnicienilor specialişti din industrie, recrutarea lor din cetăţenii ţării ca „una din condiţiile esenţiale pentru dezvoltarea normală a industriei naţionale..., pentru că numai astfel vom putea îndruma tineretul nostru spre o muncă utilă şi practică, pe cîmpul vast al industriei naţionale, emancipîndu-se totodată de greul tribut economic, moral şi intelectual, pe care-l prezintă pentru ţară, introducerea de tehnicieni din străinătate" [4].

Între Ministerul Muncii — organul împuternicit să aprobe folosirea specialiştilor străini — şi întreprinderi întîlnim o vastă corespondenţă. Astfel, într-o adresă din 23 februarie 1934 a Ministerului Muncii către Sindicatul fabricilor de oţel se arată că pe lîngă „împlinirea unor goluri momentane, provenite din lipsa specialiştilor indigeni, la acordarea autorizaţiilor Ministerul a avut în vedere, în acelaşi timp, scopul manifestat de întreprinderi prin cererile ce le adresau ca, prin ajutorul specialiştilor străini, să poată forma elemente naţionale.

După un timp destul de îndelungat constatăm cu regret că majoritatea întreprinderilor nu au dat atenţia trebuitoare acestei importante chestiuni şi sîntem încă nevoiţi a întrebuinţa elemente străine" [5].

Slaba preocupare pentru pregătirea muncitorilor calificaţi este recunoscută şi de I. Răducanu, fost ministru al Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale : „Noi nu ne-am ocupat decît să avem o producţiune cît mai mare şi în industrie, dar nu ne-am preocupat de problema muncitorească din industrie decît imitînd ici şi colo, foarte plăpînd, legislaţiunile muncitoreşti din străinătate şi mulţumindu-ne cu acte formale, pe care nu ţinem nici să le aplicăm" [6].

Ne vom referi în continuare la unele măsuri luate de stat pentru creşterea numărului muncitorilor calificaţi, al maiştrilor şi tehnicienilor în perioada abordată.

---

[2] „Buletinul Uzinelor Malaxa", nr. 1 din 1931, p. 34.

[3] Virgil Madgearu, *Românizarea vieţii economice şi utilizarea tineretului în statul naţional ţărănesc*, Bucureşti, 1937, p. 13.

[4] Arh. St. Buc., fondul U.G.I.R., 1934, dosar 27, f. 22.

[5] Ibidem.

[6] I. Răducanu, *Ministerul Muncii. Importanţa sa în organizarea de stat a poporului român*, în *Un deceniu de politică socială românească*, Bucureşti, 1930, p. 175.

www.mnir.ro

Pregătirea profesională a muncitorilor, ridicarea nivelului lor cultural fiind un postulat important al raţionalizării, a determinat statul, instituţiile social-culturale ale acestuia, precum şi pe unii capitalişti să ia anumite măsuri pentru organizarea învăţămîntului muncitoresc pentru lucrători şi ucenici [7].

Învăţămîntul profesional şi pentru ucenici, care mai ales după 1930, în condiţiile unei lupte hotărîte a P.C.R., a celorlalte forţe progresiste, a cîştigat noi poziţii s-a dovedit a fi un factor indispensabil al unei bune pregătiri profesionale. În 1935—1936 el dispunea de următoarele şcoli muncitoreşti : şcoli profesionale cu 1 361 elevi şi două licee industriale cu 463 elevi promovaţi [8], precum şi 5 şcoli de ucenici, organizate de Ministerul Muncii [9]. În afara şcolilor amintite, în anul şcolar 1934—1935 funcţionau în Bucureşti „cursuri profesionale pentru ucenici“ frecventate de 3 458 tineri [10].

Necesitatea formării elementelor muncitoreşti cerute de dezvoltarea generală social-economică, şi în primul rînd a forţei de muncă specializată în industrie, a fost exprimată şi cu prilejul discutării în Parlament, în iulie 1934, a Legii pentru utilizarea personalului românesc în industrie [11]. „Şcoala noastră — spunea cu acel prilej marele om de ştiinţă Dragomir Hurmuzescu — trebuie să aibe prima îndatorire pentru formarea elementelor necesare industriei“ [12].

Lipsa de preocupare pentru pregătirea muncitorilor calificaţi, precum şi consecinţele acesteia sînt redate de un alt senator, care a luat cuvîntul cu ocazia dezbaterii proiectului de lege amintit : „Din nenorocire în această direcţie (a calificării muncitorilor — n. n.), nu s-a făcut nimic, sau aproape nimic. Din această cauză noi am fost siliţi — şi pentru cîteva industrii mari încă şi astăzi — să aducem lucrători specializaţi străini, pentru că pe fiecare zi industria se dezvoltă, se transformă, se perfecţionează“ [13]. Tot pe linia necesităţii pregătirii de cadre mediitehnice care să poată face faţă cerinţelor proceselor de producţie, bazate pe utilaje şi tehnologii avansate, se înscrie şi adoptarea Legii pentru pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor din 30 aprilie 1936.

Expunerea de motive la proiectul acestei legi preciza că ea răspunde „unei trebuinţe de întărire a structurii sociale a ţării, prin organizarea şi dezvoltarea meseriilor printr-o mai bună utilizare şi prin perfecţionarea mîinii de lucru la nivelul împrejurărilor tot mai grele din zilele noastre“ [14]. Se constată, de asemenea, că „în mod normal, logic, legislaţia muncitorească trebuie să înceapă cu îndrumarea naţională şi pregătirea profesională a acelora care intră în cîmpul muncii“ [15]. Scopul esenţial al legii este

---

[7] *Învăţămîntul muncitoresc 1920—1935*, Tiparul şcolii de perfecţionare în arte grafice, Bucureşti, 1935.
[8] „Anuarul statistic al Municipiului Bucureşti/1931—1936“, p. 436.
[9] Arh. Ministerului Sănătăţii, 1934, dosar 179, p. 41.
[10] *Învăţămîntul muncitoresc 1920—1935*, Bucureşti, 1935, p. 87—91.
[11] Aprobată prin Decretul regal nr. 2132 din 16 iulie 1934 şi publicată în „Monitorul oficial“, partea I, din 16 iulie 1934.
[12] „Monitorul oficial“, partea a III-a, nr. 6 din 25 iulie 1934, p. 131.
[13] Ibidem, p. 143.
[14] Ibidem, nr. 39, din 22 iulie 1936, p. 1484.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem, p. 1532.

www.mnir.ro

exprimat fără nici un dubiu : „să satisfacă necesitatea de a ne lipsi de mină de lucru străină în toate specialitățile industriale“ [16]. În discuțiile purtate în Senat pe marginea proiectului de lege s-a scos în evidență și faptul că : „în multe privințe, aduce o serie de dispozițiuni timide, și chiar incomplete, soluții care nu vor putea să aducă o rezolvare a problemelor așa cum trebuie“ [17].

Legea din aprilie 1936 [18], conform articolului 1, se aplică persoanelor care sînt ocupate în mod profesional în industrie (ateliere, fabrici, șantiere, munca la domiciliu etc.) în calitate de ucenici, lucrători, meșteri, meseriași, patroni, iar în domeniul comerțului numai ucenicilor [19]. Dintre prevederile legii, pe care le reținea pentru problema ce ne preocupă, un interes aparte prezintă cursurile profesionale de ucenici, organizate „în vederea completării pregătirii profesionale și educației ucenicilor din industrie și comerț“ [20].

Această formă de pregătire a muncitorilor — cursurile profesionale de ucenici — a fost creată din inițiativa particulară la începutul sec. al XX-lea, cursurile căpătînd un caracter oficial odată cu înființarea Ministerului Muncii în 1920. Spre deosebire de reglementările anterioare, noua lege aduce completări și precizări. Ele constau în obligativitatea tuturor ucenicilor mai mari de 18 ani de a urma cursurile respective spre a-și completa cunoștințele generale și profesionale de care au nevoie în exercitarea meseriei. Se precizează astfel, pentru prima dată la noi, legiferarea cursurilor pentru ucenici, care erau pînă la promulgarea legii lăsate la voia întîmplării, a posibilităților momentului și în funcție de fondurile dirijate de Ministerul Muncii. Din această cauză ele nu s-au dezvoltat pe măsura necesităților.

Legea a creat un cadru propice, care a favorizat înmulțirea posibilităților de educație și instrucție a ucenicilor. Dar prevederile legii nu s-au aplicat în totalitate. Astfel, deși patronii aveau obligația de a oferi condiții de învățătură ucenicilor, ei foloseau tot felul de mijloace spre a-i sustrage de la învățătură. În dosarele Inspectoratului muncii, în presă și în alte materiale documentare întîlnim numeroase exemple de patroni care nu trimeteau ucenicii la școală. „Ucenicii de la Voina — se afirmă într-un document al P.C.R. —, in afara faptului că pentru munca în acord primeau la sfîrșitul săptămînii 20—25 lei, erau torturați, iar din cauza întrebuințării la diferite servicii de curățenie în fabrică nu-și pot învăța lecțiile la școală, de aceea rămîn repetenți“ [21].

O dificultate o reprezintă și faptul că puțini ucenici puteau beneficia de cămine, cu toate că după 1933 se constată preocuparea Ministerului Muncii, a Camerelor de muncă pentru înființarea de cămine. În 1934 se găseau 5 astfel de cămine administrate de instituțiile amintite.

---

[17] „Monitorul oficial“, partea a 111-a, nr. 6 din 25 iulie 1934, p. 575.

[18] Votată de Adunarea Deputaților in ședința din 31 martie 1936, de Senat în ședința din 1 aprilie 1936, legea a fost promulgată prin Decretul regal nr. 990 și publicată în „Monitorul oficial“, nr. 99 din 30 aprilie 1936.

[19] C. Hamangiu, *Codul general al României*, voi. XXIV, 1936, partea I, București, 1937, p. 663 ; vezi și Mihail Ionescu Miazin, *Pregătirea profesională și exercitarea meseriilor*, București, 1928.

[20] C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 672.

[21] Arh. Ministerului Sănătății, Inspectoratul muncii, 1934, dosar 393.

www.mnir.ro

Abordînd greutățile întîmpinate de tineri in asigurarea instruirii profesionale, într-un manifest al reprezentanților tineretului din diferite organizații din București se spune : „Viața noastră, a tineretului, devine din ce în ce mai grea, mai de nesuportat. Posibilitățile de a învăța o meserie, ca să ne cîștigăm existența in mod cinstit, se îngrădesc mereu. În școli nu mai putem pătrunde din cauza taxelor ridicate, a anilor mulți de studiu, a examenelor multe, a lipsei de cămine și biblioteci“ [22].

Așa cum am afirmat deja, dezvoltarea forțelor de producție, creșterea gradului de înzestrare tehnică, introducerea în fabricație a unor produse care se bazau pe tehnologii înaintate și o forță de muncă specializată au determinat o creștere a muncitorilor calificați, a ponderii acestora în totalul salariaților sau în raport cu muncitorii necalificați.

În concluzie se poate afirma că deși măsurile preconizate nu au fost aplicate integral, totuși succesele în formarea forței de muncă specializată sînt evidente. Ele au influențat progresele industriei, au avut consecințe deosebite, de natură social-politică. Remarcăm în acest context aportul muncitorilor la lupta pentru drepturi și libertăți, pentru o viață mai bună.

CONSIDERATIONS CONCERNANT LA PREPARATION PROFESSIONNELLE DE LA CLASSE OUVRIÈRE PENDANT LA IVe DÉCENNIE DU XXe SIÈCLE

R é s u m é

Àprès une courte introduction où on souligne le rôle du prolétariat dans la vie économique et socio-politique du pays, on présente l'étape de la préparation de la force de travail spécialisée dans l'industrie au debut de l'année 1934.

Par la suite on indique les mesures prises par l'état en vue d'assurer les conditions de préparation professionnelle, der perfectionnement de la qualification. On met en évidence, spécialement, la Loi *pour la préparation professionnelle et l'exercise des métiers du 30 avril 1936.*

À la fin on présente les importants succes obtenus dans la formation de la force de travail spécialisé dans la période analysée, ce qui a eu des conséquences favorables tant sur les progrès enrégistrés dans le développement de l'industrie et aussi sur les mutations d'ordre social et politique.

[22] **Arh. C.C.** al **P.C.R.**, londul 105, dosar 90/1936.

www.mnir.ro

ACTIVITATEA DESFĂŞURATĂ DE PARTIDUL COMUNIST ROMÂN PENTRU MOBILIZAREA MASELOR ŢĂRĂNEŞTI LA LUPTA ANTIFASCISTĂ, 1934—1940

de **LUCHIAN DEACONU**,
directorul Muzeului Olteniei, Craiova

Deceniul **1934-1944** — unul dintre cele mai complexe şi frămîntate intervale din istoria politică a ţării, marcate de prezenţa ameninţătoare a şuvoiului tulbure şi impus al curentelor fasciste, dictatoriale şi de cel mai pustiitor flagel din istoria omenirii care a cuprins România — a pus în faţa a tot ce era lucid şi sănătos în ţara noastră, a tuturor forţelor cărora le erau scumpe interesele vitale ale poporului român, ca cerinţă imediată scoaterea ţării din acest adevărat vîrtej al prăbuşirii. Forţa politică cea mai activă, mai hotărîtă şi mai energică a luptei antifasciste, stegarul care a concentrat toate elementele rezistenţei naţionale, patriotice, a fost Partidul Comunist Român. Partidul comunist şi-a asumat în deplină cunoştinţă de cauză şi cu responsabilitate această sarcină general naţională cu care era confruntată întreaga societate românească. La chemarea şi sub conducerea Partidului Comunist Român, a celorlalte forţe democratice, masele ţărăneşti au înţeles gravitatea pericolului fascist şi a revizionismului, şi-au înţeles responsabilitatea naţională ce le revenea, militînd consecvent pentru apărarea democraţiei, independenţei şi integrităţii ţării *.

Concepţia strategică a celei mai înaintate forţe politice a societăţii româneşti, Partidul Comunist Român — în etapa cuprinsă între puternicele lupte proletare din ianuarie-februarie **1933** şi instalarea la cîrma statului a guvernului militaro-legionar — evidenţiază spiritul creator, analiza profundă, consecvenţa, receptivitatea la nou, fermitatea principială şi elasticitatea tactică, dîrzenia şi spiritul de sacrificiu, atribute care au dat partidului comuniştilor clarviziunea şi forţa organizării şi conducerii luptei antifasciste a poporului român. Este perioada cînd partidul comuniştilor români, învăţînd din experienţa proprie, ca şi din cea a altor partide comuniste şi muncitoreşti, a pus la baza întregii sale activităţi îmbinarea armonioasă a intereselor generale ale clasei muncitoare unite cu dezideratele maselor largi populare, apropiindu-şi, treptat, partidele şi

---

* *Alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea în România*, Edit. Politică, Bucureşti, *1969*; Titu Georgescu, Gheorghe Ioniţă, *Activitatea Partidului Comunist din România pentru atragerea ţărănimii muncitoare, 1934—1938*, în „Analele I.S.I.S.P.", 1963; Gheorghe Ioniţă, *P.C.R. şi masele populare*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971; Traian Udrea, *Poziţia Partidului Comunist Român faţă de problema agrară, 1921—1945*, în „Revista de istorie", tom. XXVII, nr. 1, *1974*; Florea Nedelcu, *Concepţia tactică şi experienţa de luptă a P.C.R. în fruntea forţelor antifasciste în perioada 1933—1935*, în *În slujba cercetări marxist-leniniste a istoriei P.C.R.*, Bucureşti, *1971*.

www.mnir.ro

forțele social-politice nefasciste în lupta pentru bararea drumului fascismului și apărarea integrității țării. Începuturile acestui proces s-au manifestat pregnant în timpul acțiunilor din anii crizei economice și, îndeosebi, al eroicelor bătălii de clasă din ianuarie-februarie **1933**, care ocupă un loc important în lupta pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare, pentru închegarea unui Front patriotic național, pentru ca încununarea supremă a concepției tactice a comuniștilor cu privire la frontul larg popular să fie dată de revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă a poporului român.

Desfășurarea evenimentelor demonstrează cu prisosință că partidul comunist și-a asumat rolul de conducător și organizator al luptei împotriva fascismului, rol ce nu putea fi îndeplinit, așa cum reiese din documentele epocii, decît prin acțiunea unită, perseverentă a întregului proletariat. „O muncitorime ruptă în bucăți nu poate fi decît slabă, neputincioasă, inactivă — scria Lucrețiu Pătrășcanu la începutul anului 1936 —. Înfăptuirea Frontului Unic Muncitoresc, pe baza unui program de revendicări politice și economice imediate, posibil și realizabil, cu toate divergențele doctrinare tactice, iată ce se cere social-democrației ca o primă condiție a realei ei dorinți de a înfăptui Frontul democratic popular. Fără făurirea Frontului Unic Muncitoresc, Frontul democratic va purta de la început în el semnul slăbiciunii și al neputinței" [1].

Intercondiționarea directă între făurirea Frontului unic și realizarea Frontului popular a fost confirmată întocmai, succesele obținute în coalizarea forțelor democratice urmînd, în linii esențiale, pe cele înregistrate pe drumul închegării unității de acțiune a proletariatului.

Concluziile desprinse din analiza atentă a realităților social-politice, din stabilirea obiectivului principal al luptei revoluționare au avut urmări și in ceea ce privește poziția față de aliații clasei muncitoare, față de aliatul principal, țărănimea, care constituia 79,9% din populația țării, importantă forță socială cu implicații profunde în viața economică și social-politică, „cel de-al doilea factor social principal, cea de a doua forță dinamică de bază în cuprinsul societății românești", după cum aprecia Lucrețiu Pătrășcanu [2].

Partidul a intuit în mod clar că țărănimea muncitoare reprezenta o forță socială de masă interesată în transformarea radicală a societății, iar apropierea de proletariat și acțiunea sub conducerea acestuia era singura alternativă pentru înfăptuirea revendicărilor sale. Pe măsură ce fascismul și revizionismul au amenințat tot mai mult masele populare cu restrîngerea libertăților democratice, precum și integritatea țării, partidul comunist a extins aria alianței muncitorești-țărănești, dîndu-i un pronunțat caracter politic și subordonînd-o obiectivului făuririi unui front larg al forțelor democratice. În cadrul mișcării antifasciste, mișcare „progresistă și în esență revoluționară" [3], alianța muncitorimii cu țărănimea urma să alcătuiască temelia largă, de masă, a forțelor ce luptau pentru împiedicarea înnăbușirii națiunii sub presiunile agresive ale statelor fasciste și ale grupărilor extremiste din țară.

---

[1] „Manifest", Iași, an. III, nr. 1, din 25 ianuarie 1936, p. 1.

[2] Lucrețiu Pătrășcanu, *Probleme de bază ale istoriei României*, ediția a III-a, Edit. de Stat, București, f. a., p. 301.

www.mnir.ro

De la aceste cerinţe obiective au pornit comuniştii în acţiunea de lărgire a sferei alianţei muncitoreşti-ţărăneşti, lărgire progresivă atestată de documentele elaborate în anii 1934—1940. Linia politică-strategică şi tactică a partidului comunist cu privire la aliaţii permanenţi şi temporari ai proletariatului reflectă îmbunătăţirea continuă şi diversificarea căilor prin care comuniştii s-au apropiat de ţărănime, au militat pentru atragerea şi organizarea ei în lupta naţională antifascistă. Ea dezvăluie analiza atentă a realităţilor social-politice ale satului, importantele corecturi ce se aduc orientării tactice a partidului cu privire la masele ţărăneşti, maleabilitatea, receptivitatea sporită faţă de revendicările specifice ţărăneşti şi faţă de deplasările spre stinga ale unor grupări şi fracţiuni politice cu influenţă în lumea satelor.

Încă de la începutul perioadei, partidul considera cotitura hotărîtă a comuniştilor spre ţărănimea muncitoare drept una din sarcinile esenţiale ale momentului.

Concepînd lupta antifascistă ca o luptă politică de masă, avînd ca obiective esenţiale apărarea democraţiei, independenţei şi integrităţii ţării, partidul comunist a inclus în sistemul de alianţe al Frontului popular antifascist întreaga ţărănime română, urmărind sistematic creşterea rolului său în organizarea şi conducerea maselor ţărăneşti.

Străbătînd un proces continuu de clarificare, debarasindu-se de tezele care nu-i aparţineau, partidul şi-a extins tot mai mult influenţa în viaţa politică a ţării, manifestîndu-se ca un organism viu, puternic ancorat în realităţile româneşti, ca forţă principală a luptei împotriva pericolului fascisto-revizionist.

Problema apropierii şi influenţării maselor ţărăneşti a fost definită de documentele partidului ca o acţiune de mare importanţă în cadrul procesului revoluţionar, alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea impunîndu-se ca o chestiune concretă, de cunoaştere a realităţilor satului, de stabilire a unor programe care să mobilizeze ţărănimea la luptă alături de proletariat. *Directivele C.C. al P.C.R. din 1934, privind munca în rîndurile ţărănimii muncitoare*, precizau că de capacitatea comuniştilor „de a realiza în practică, şi nu în vorbă, alianţa de luptă a proletariatului şi ţărănimii depind azi nu numai viaţa milioanelor de ţărani nevoiaşi, dar şi ritmul revoluţie însăşi“ [4], iar manifestul *Pentru alianţa revoluţionară de luptă a ţărănimii şi proletariatului în contra foametei* considera acţiunea unită a muncitorilor şi ţăranilor drept „singura cale care să scape poporul muncitor de foamete, exploatare şi asuprire“ [5].

Capacitatea maselor largi ţărăneşti în Frontul popular antifascist s-a impus ca unul din comandamentele fundamentale ale luptei pentru apărarea poporului român. Această cerinţă se detaşează pregnant din documentele partidului, perioada anilor 1934—1937 marcînd o curbă ascendentă în stabilirea liniei tactice faţă de ţărănime, în activitatea de mobilizare a maselor ţărăneşti la lupta împotriva fascismului, pentru apărarea independenţei şi integrităţii ţării. Pornind de la aceste cerinţe, Plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935 a stabilit un plan de măsuri a cărui aplicare trebuia să determine o cotitură în munca desfăşurată de partid

[3] „Scînteia“, an. III, nr. 9, din 1—15 iunie 1933.
[4] Arh. I.S.I.S.P., cota A — XIX-XXIII, inv. 812.
[5] Ibidem.

www.mnir.ro

la sate. Întărirea activului de partid la ţară, elaborarea unor programe care să cuprindă cerinţele majore imediate ale ţărănimii, organizarea sindicală a muncitorilor agricoli şi forestieri, dezvoltarea propagandei printre săteni, atragerea lor în lupta antifascistă, stabilirea de legături cu membrii Partidului Naţional Ţărănesc şi ai altor organizaţii burgheze, „pe baza luptei pentru cerinţele imediate ale ţărănimii", arătau că partidul extinsese sfera alianţei muncitoreşti-ţărăneşti corespunzător sarcinilor luptei contra fascismului, apărării integrităţii şi independenţei ţării, la toate categoriile sociale ţărăneşti [6]. Fixarea maselor ţărăneşti, indiferent de apartenenţa la un partid politic sau altul, în cadrul coaliţiei de forţe antifasciste a fost o cucerire teoretică esenţială, cu implicaţii directe în activitatea practică revoluţionară a partidului. „Uniţi cu toţii, fie că sînt naţional-ţărănişti, sau liberali, sau ce-o fi... Uniţi ca unul, trebuie să facă un singur front cu muncitorii de la oraşe contra boierilor şi contra fabricanţilor, contra planurilor celor ce vin cu idei fasciste, duşmani ai poporului" [7], era linia tactică stabilită de partid în 1935.

Rezoluţia din ianuarie 1936 şi plenara din acelaşi an au acordat, de asemenea, un loc deosebit ţărănimii în sistemul de alianţe în vederea luptei antifasciste. Criteriul de bază al aprecierii locului organizaţiilor politice, profesionale, culturale, cu influenţă în rîndul populaţiei rurale, a fost acela al voinţei lor de a participa la lupta pentru apărarea şi dezvoltarea democraţiei, independenţei şi integrităţii ţării. Au fost abandonate aprecierile globale, nerealiste la adresa partidelor burghezo-democratice cu influenţă în rîndurile maselor ţărăneşti, precizîndu-se că ele puteau deveni în mod obiectiv „piedici în calea fascismului şi războiului" [8].

Revendicările general-democratice, incluse în capitolul P*entru agricultori şi ţărani* al proiectului de Platformă comună propus de partidul comunist în vederea luptei împotriva fascismului, răspundeau cerinţelor imediate ale marii majorităţi a ţărănimii. Precizîndu-se poziţia faţă de revendicările maselor ţărăneşti, partidul s-a pronunţat pentru „exproprierea imediată a pamînturilor moşiereşti, mănăstireşti şi regale... şi împroprietărirea ţăranilor fără pămînt sau cu pămînt puţin, indiferent de naţionalitate" [9], pentru satisfacerea cerinţelor, specifice locale, economice, politice, culturale, pentru realizarea acţiunii unite antifasciste cu toate acele partide şi organizaţii locale, culturale, care aveau în spatele lor mase largi ţărăneşti [10].

În condiţiile evoluţiei politice a ţării spre dictatura regală, partidul şi-a orientat în continuare atacul principal împotriva Gărzii de fier, „mecanism de crimă şi prăpăd gata să se dezlănţuie contra oricărei mişcări de revendicare muncitorească şi ţărănească, gata să-şi taie drumul spre putere prin orice mijloace" [11]. Necesitatea acţiunii unite, comune a tuturor organizaţiilor muncitoreşti, democratice şi patriotice, a realizării frontului unic proletar de luptă în jurul căruia trebuia să se concentreze toate clasele şi păturile sociale a continuat să fie obiectivul principal al

---

[6] Ibidem, cota A. b. — XIX — 2, inv. 141.
[7] „Noi vrem pămînt", an. II, nr. 4, din iulie 1935.
[8] Arh. I.S.I.S.P., cota A. b. — XX — 1, inv. 954.
[9] Ibidem, cota A. b. — XX — 3, inv. 956.
[10] Ibidem, cota A. b. — XX — 1, inv. 954.
[11] „Scînteia", an. VIII, nr. 4 din 15 februarie 1938.

www.mnir.ro

tacticii partidului şi în anii 1938—1940. Acum, aprecia Lucreţiu Pătrăşcanu, ţărănimea „în toate păturile ei componente“ era un aliat important al clasei muncitoare în lupta antifascistă, pentru apărarea graniţelor ţării, pentru independenţă şi reforme democratice. Articolul *Democraţia şi ţărănimea*, publicat în „Scînteia“ din 28 februarie 1938 [12], preciza că „pentru a cuceri pămînt ţărănimea trebuie să lupte alături de muncitorime pentru zdrobirea fascismului. Şi, invers, dacă partidele democratice vor ca milioanele de ţărani să fie gata să-şi dea viaţa pentru democraţie ele trebuie să sprijine lupta ţărănimii pentru nevoile ei“. Înţelegerea faptului că realizarea alianţei indisolubile dintre masele ţărăneşti şi democraţie nu era posibilă fără rezolvarea problemelor cu care se confrunta ţărănimea a fost cheia importanţilor paşi înregistraţi pe linia făuririi alianţei muncitoreşti-ţărăneşti [13]. „În faza actuală a luptei pe care muncitorimea, în frunte cu partidul comunist, o duce — preciza «Lupta de clasă» din decembrie 1939 — ...ţărănimea, în ansamblul ei, apare ca un aliat preţios al muncitorimii“, partidul avînd datoria să militeze pe toate căile pentru mobilizarea întregii populaţii a satelor la lupta împotriva fascismului, pentru apărarea integrităţii şi suveranităţii naţionale a ţării.

Experienţa anilor 1934—1940 a arătat că realizarea alianţei muncitoreşti-ţărăneşti a fost un proces complex, de durată, că în acest proces comuniştii au dat dovadă de inventivitate, au folosit o gamă variată de mijloace pentru a aduce la cunoştinţa maselor ţărăneşti programul de revendicări al partidului, pentru mobilizarea, organizarea şi conducerea efectivă a acţiunilor revoluţionare ale ţărănimii [14].

Munca desfăşurată de partid la sate a fost favorizată de numeroasele acţiuni de luptă ale ţărănimii, de crearea Frontului Plugarilor, expresie a procesului de radicalizare a maselor ţărăneşti, de existenţa unui număr mare de muncitori industriali care locuiau la sate, de creşterea influienţei mişcării revoluţionare asupra ţărănimii prin celulele comuniste şi organizaţiile legale de masă conduse de partid care au activat în numeroase comune [15]. Apărător consecvent al intereselor fundamentale ale întregului popor, Partidul Comunist Român s-a declarat a fi gata „de a apăra ori cuceri cel mai mic, cel mai util drept democratic al maselor, de a nu ceda nici o palmă de teren democratic faţă de ofensiva fascistă, de a cuceri, brazdă cu brazdă, ogorul nou, lărgit, al libertăţilor democratice răpite. Noi, comuniştii — preciza un manifest al vremii —, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independenţa României dacă ţara noastră ar fi silită să ducă un război naţional de apărare contra imperialismului fascist“ [16].

Sintetizînd magistral rolul şi locul luptelor maselor ţărăneşti, forţă revoluţionară progresistă a societăţii noastre, în această complexă şi frămîntată perioadă de luptă antifascistă, pentru apărarea integrităţii şi suveranităţii naţonale, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a precizat, în *Expunerea la Congresul consiliilor de conducere ale unităţilor agricole socialiste, al întregii ţărănimi*, că : „Mobilizată de partid şi în strînsă alianţă cu clasa

[12] Ibidem, nr. 5, din 28 februarie 1938.
[13] Ibidem ; „Scînteia“, din 5 august, publică articolul : *Ce promite şi ce dă guvernul ţărănimii.*
[14] Arh. I.S.I.S.P., cota A. — XIX — 23, inv. 812.
[15] *Alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea în România*, p. 206—211.
[16] Arh. I.S.I.S.P., cota A — XIX — 23, inv. 812.

www.mnir.ro

muncitoare, ţărănimea a luat parte la toate marile acţiuni politice organizate de Partidul Comunist Român în perioada dintre cele două războaie şi îndeosebi în anii premergători celui de-al doilea război mondial, împotriva fascismului şi războiului, pentru apărarea libertăţilor democratice şi a integrităţii ţării. Ţărănimea şi-a adus contribuţia activă la lupta antifascistă, condusă şi organizată de partid, la marile acţiuni desfăşurate de poporul nostru împotriva războiului antisovietic şi pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste" [17].

L'ACTIVITÉ DÉPLOYÉE PAR LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN POUR LA MOBILISATION DES MASSES PAYSANNES DANS LA LUTTE ANTIFASCISTE, 1934—1940

Résumé

*L'auteur analyse, à base des principaux documents élaborés par le Parti Communiste **Roumain** entre **1934—1940**, l'activité déployée en vue de mobiliser les masses paysannes, la principale force sociale de la société roumaine, dans la lutte contre le fascisme, pour la défense de l'intégrité et de la souveraineté du pays. On met en évidence les constantes préoccupations du Parti Communiste **Roumain** pour la création d'un ample front des forces patriotiques antifascistes, les réalisations obtenues dans le domaine de la lutte menée pour contrecarrer le péril fesciste et la participation des paysans aux grandes actions antifascistes des années 1934—1940.*

[17] Nicolae Ceauşescu, *Expunerea la Congresul consiliilor de conducere ale unităţilor agricole socialiste, al întregii ţărănimi*, în „Scinteia", an. **XXXVI**, nr. 10781 din 19 aprilie 1977, *p.* 2.

www.mnir.ro

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — FORȚA POLITICĂ CONDUCĂTOARE A MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ PENTRU ELIBERAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI DE SUB DOMINAȚIA FASCISTĂ 1940—1944

de **MIHAI FĂTU,**
directorul Muzeului Banatului, Timișoara

S-a formulat în gazetele noastre literare din ultima vreme o reușită metaforă la adresa partidului nostru comunist și anume că el este „partidul primăverii", că „partidul a fost și a devenit sinonim cu primăvara". Într-adevăr, partidul s-a născut ca mesager al primăverii perpetue a poporului nostru, a necontenitei sale prospețimi, expresia capacității sale de a învinge toate vicisitudinile și a rămîne mereu tînăr ; el a trecut prin nenumărate încercări, a cunoscut în această devenire a sa, ca partid al tinereții, perioade pe cît de grele pe atît de glorioase, pe cît de înnourată uneori bolta istoriei noastre, pe atît de strălucite împlinirile partidului, pe cît de adîncă prăpastia spre care era împins poporul, națiunea, țara, pe atît de solide ancorele înfipte de partid în solul de granit al istoriei și devenirii noastre. Rămîne pentru totdeauna stabilit că cea mai grea încercare la care a fost pus poporul român și partidul nostru comunist, precum și toate celelalte forțe politice autentic naționale, democratice, progresiste, a fost cea a regimului de dictatură fascistă-legionară, militară-fascistă, a dominației naziste și războiului hitlerist, ani care au situat pe terenul realității, mai mult ca oricînd în istoria noastră modernă și contemporană, clasica formulă pusă de Shakespeare în gura lui Hamlet : „A fi sau a nu fi" ; a fi sau a nu fi națiunea română o națiune de sine stătătoare, liberă, independentă, suverană ; a fi sau a nu fi România un stat de sine stătător, cel puțin așa cum el rămăsese după gravele amputări teritoriale din vara anului 1940 ; a fi sau a nu fi poporul nostru un factor de progres și stabilitate aici, unde istoria l-a așezat, aici la confluența intereselor contradictorii, ale marilor puteri ce-l înconjurau ! ? Acestea erau marile probleme cu care s-a confruntat Partidul Comunist Român chemat istoricește să-și îndeplinească mai departe misiunea sa istorică de forța cea mai dinamică, mai activă pentru apărarea intereselor supreme ale națiunii române. Este un mare merit istoric al partidului nostru — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — de a se fi „ridicat de la început cu hotărîre împotriva agresiunii Germaniei fasciste și a războiului împotriva Uniunii Soviectie", faptul că el a „dat glas frămîntărilor și aspirațiilor marii majorități a populației țării", de a fi „organizat rezistența antifascistă și lupta maselor pentru răsturnarea regimului antonescian, ieșirea din războiul purtat alături de Germania și alăturarea forțelor antihitleriste". Într-adevăr, marea problemă care s-a ridicat în fața

www.mnir.ro

Partidului Comunist Român a fost aceea de a realiza unitatea de acţiune şi de luptă a tuturor forţelor naţionale, democratice, într-un amplu front naţional pentru salvarea ţării.

Dorim, în această comunicare, să răspundem unei probleme care continuă să suscite interes din partea istoricilor, politologilor şi altor oameni de ştiinţă şi cultură şi anume dacă în România a fost finalizată strategia politică definită de Partidul Comunist Român începînd cu iulie 1941 şi anume : crearea Frontului Unic Naţional pentru eliberarea ţării de sub dominaţia fascistă, aşa cum iniţial ea a fost preconizată în condiţiile în care nu a fost creat un organism unitar de coordonare al acestui Front la scara întregii ţări, ce să fi cuprins, organizatoric, toate forţele politice naţionale, antihitleriste, aşa cum s-au petrecut lucrurile în alte ţări europene aflate vremelnic sub ocupaţia nazistă.

Înainte de a formula concluziile nostre în acestă privinţă dorim să subliniem că în efortul de a-şi elabora o nouă strategie politică şi a-şi stabili sarcinile corespunzător noilor evenimente grave prin care România a trecut începînd cu cele din vara anului 1940, Partidul Comunist Român a străbătut un drum greu şi anevoios de căutări asidue, de succese şi insuccese, drum care a cunoscut cel puţin trei faze distincte : *prima*, cuprinsă între septembrie 1940 şi 1941 ; *a doua*, între iulie 1941 şi vara anului 1943 ; *a treia*, toamna anului 1943 şi 23 august 1944.

Ce-ar putea fi distinct, caracteristic fiecăreia din aceste faze ?

În prima, cuprinsă intre septembrie 1940 şi iunie 1941, Partidul Comunist Român a traversat un proces anevoios de clarificare a sa asupra dimensiunilor reale ale ocupaţiei germane şi a regimului de dictatură fascisto-legionară, în condiţiile în care directivele Cominternului din toamna anului 1939 şi mai cu seamă cele din mai 1940 referitoare la activitatea mişcării comuniste internaţionale în general, a Partidului Comunist Român în special, împotriva primejdiei de război şi în privinţa atitudinii faţă de Germania nazistă, de ideologia fascistă, *continuau să întunece orizontul activităţii politice a* P.C.R., mai cu seamă în probleme ca : stabilirea locului şi rolului său în peisajul politic al ţării, a atitudinii sale faţă de marile probleme cu care se confruntă ţara, precum şi în ceea ce priveşte relaţiile lui cu celelalte forţe politice naţionale, neproletare — adică burgheze, mic-burgheze, inclusiv problema raporturilor dintre proletariat şi toate celelalte clase şi categorii sociale existente în România. În acest sens sînt concludente, de pildă, aprecierile formulate în *Punctul nostru de vedere* din septembrie 1940, în care domină poziţii vechi din perioada de dinainte de 1935—1939 referitoare la probleme ca : poziţia reală a partidelor burghezo-democratice faţă de marile probleme ce vizau România ; problema configuraţiei statului român, rezultat după unirea din 1918, în legătură cu care este reluată vechea optică a aşa-zisului stat „imperialist“ cu hotare „croite pe socoteala altor ţări la Trianon şi Neully“ ; aprecierea deformată a dictaturii regale ca o dictatură „războinică“, „imperialistă“, iar Constituţia din 1938 ca o constituţie „fascistă“, dictatura regală îmbrăţişînd „programul reacţionar-fascist şi războinic al Gărzii de fier“ şi multe alte aprecieri eronate similare.

Cu ianuarie 1941 începe să se producă un salt calitativ în descifrarea de către Partidul Comunist Român a consecinţelor grave ale ocupării ţării

www.mnir.ro

de către Germania nazistă, primejdia ca România să fie atrasă într-un război hitlerist împotriva U.R.S.S., situație care primejduia grav independența și suveranitatea națională în România.

În broșura *Pentru pace și independența națională a poporului român*, publicată în ianuarie 1941, Comitetul Central al Partidului Comunist Român sublinia că : „Regimul legionar care se fălește de a fi național, a aderat la pactul tripartit al marilor puteri imperialiste ale Axei și a transformat țara într-un stat vasal al imperialismului german, vînzînd independența națională a poporului român....". În „Platforma de luptă" definită cu acest prilej, partidul comunist chema poporul român în mod just la „Lupta împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, pentru independența națională a poporului român *față de toate țările imperialiste*, pentru o politică de strînsă amiciție cu Uniunea Sovietică (...), pentru o politică de amiciție cu toate țările din Balcani și cu Ungaria" etc. etc. Cu această ocazie partidul comunist se declara „gata să colaboreze pentru oricare revendicare parțială din platformă. El pune singura condiție oricărei colaborări atitudinea față de independența națională a poporului român".

În această fază însă Partidul Comunist Român nu definea încă cu limpezime gradul de periculozitate pentru România pe de o parte din alianța cu Germania și pe de altă parte din cea cu Anglia, apreciind ambele alternative ca fiind în contradicție cu interesele supreme ale poporului român. Evident, un astfel de punct de vedere nu era în concordanță nici cu evoluția reală a evenimentelor politico-militare internaționale și nici cu interesele reale ale României de a se orienta spre acele forțe interne și internaționale care puteau salva țara de sub dominația hitleristă, elibera poporul român de sub regimul de dictatură fascisto-legionaro-antonescian. De aici a rezultat și o seamă de confuzii și insuficiențe privitoare la forțele sociale și politice interne care dispuneau de potențialul necesar angajării în luptă, împreună cu partidul comunist, pentru salvarea țării. Deși partidul comunist se declara gata să colaboreze cu toate forțele interesate în salvarea țării, dar încă nu erau limpede conturate aceste forțe.

După dezlănțuirea agresiunii naziste împotriva U.R.S.S. în iunie 1941, Partidul Comunist Român va înregistra pași hotărîți pe linia definirii strategiei mișcării de rezistență antihitleristă a poporulu român, a rolului său ca forță politică conducătoare în această mișcare a raporturilor lui cu celelalte forțe naționale, democratice, precum și a rolului tuturor claselor și grupărilor sociale în confruntarea cu fascismul.

În documentul cunoscut *Circulara din 8 iulie 1941 a* C.C. *al* P.C.R., Partidul Comunist Român face dovada unei înalte capacități politice de a analiza situația extrem de grea în care se găsea România, cauzele care au determinat-o, precum și soluțiile pentru salvarea țării. În document sînt dezvăluite consecințele grave ale ocupării României de către Germania nazistă, precum și răspunderea regimului de dictatură legionaro-antonesciană față de această situație, subliniindu-se că legionarii și Antonescu „au vîndut țara lui Hitler, ei sînt vinovați de catastrofa poporului român". În document se determină apoi acele forțe sociale care erau interesate în lupta pentru salvarea țării, în prim plan fiind clasa muncitoare, care „trebuie să se pună în fruntea întregului popor în lupta pentru alungarea

www.mnir.ro

ocupanţilor fascişti din ţară şi pentru doborîrea bandei fasciste a generalului Antonescu". Urma apoi ţărănimea, care „trebuie să lupte alături de muncitori pentru zdrobirea lui Hitler şi a guvernului Antonescu". Se acordă apoi o mare atenţie tineretului, femeilor, militarilor ş. a.

În acest moment istoric Partidului Comunist Român îi erau clare deja şi forţele politice chemate la lupta pentru salvarea ţării, precum şi ideea Frontului Unic Naţional. În acest sens, în document se sublinia : „Comuniştii trebuie să-şi concentreze toate forţele pentru formarea Frontului Unic Naţional. Social-democraţii, naţional-ţărăniştii, ţărăniştii-radicali, liberalii şi masele largi de sub influenţa lor urăsc ocupaţia sîngeroasă germană şi clica trădătoare a slugilor din ţară a lui Hitler".

Definind misiunea istorică a partidului comunist în aceste împrejurări, documentul subliniază : „Sarcina şi răspunderea istorică a Partidului Comunist din România faţă de poporul român constă în organizarea luptei în România, alături de marele popor sovietic şi celelalte popoare cotropite, pentru zdrobirea fascismului sîngeros german, a slugilor lui din toate ţările, pentru alungarea ocupanţilor germani din România, pentru doborîrea bandei de trădători de la cîrma ţării, în frunte cu generalul Antonescu, pentru eliberarea ţării de sub jugul sîngeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România liberă şi independentă".

Reflectînd la acest document se impune constatarea că Partidul Comunist Român se regăsea pe sine ca un autentic partid naţional, că el dovedea o mare capacitate de a valorifica în noile condiţii istorice întreaga experienţă acumulată in lupta antifascistă din anii 1934—1939, pentru apărarea intereselor supreme ale naţiunii române, a României. O dovadă în plus a acestor înalte cote de responsabilitate la care se situa Partidul Comunist Român ca un partid autentic naţional a constituit-o documentul intitulat *Lupta poporului român pentru libertate şi independenţă naţională*, cunoscut sub denumirea generică de „Platforma-Program" din 6 septembrie 1941. În acest document, care reia în mare măsură liniile fundamentale de ordin strategic formulate în circulara din 8 iulie, partidul comunist a sesizat conturarea noilor regrupări de forţe ce aveau loc în societatea românească, regrupări care corespundeau apariţiei unor noi contradicţii, de soluţionarea cărora depindeau însăşi destinele ulterioare ale României.

În legătură cu acest fenomen documentul sublinia : „Pe de o parte este clica militaro-fascistă a trădătorului Antonescu, susţinută de vîrfurile hitleriste ale marilor capitalişti şi moşieri, de profitorii războiulu. Pe de altă parte se adună întregul popor, toate partidele şi grupările politice, afară de lacheii fascişti ai lui Hitler — trădători de patrie". De la această premisă principală pornind, partidul comunist îşi formează ca sarcină fundamentală realizarea „Frontului Unic Naţional" al întregului popor român „pentru alungarea şi zdrobirea ocupanţilor fascişti germani şi a lacheilor lor, pentru libertatea şi independenţa ţării". Chemînd în mişcarea de rezistenţă antihitleristă toate partidele, grupările, persoanele politice, pe toţi patrioţii români pentru realizarea Frontului Unic Naţional, Partidul Comunist Român sublinia că este „gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, persoanele politice şi toţi patrioţii români".

Cu acest moment se pot socoti încheiate căutările de ordin principial, pentru stabilirea strategiei P.C.R. în această încleştare dintre poporul

www.mnir.ro

român și fascism. Ideea Frontului Unic Național era deja conturată ; conturate erau, în linii fundamentale, și forțele sociale și politice chemate și interesate să adere la acest Front și care însumau, în esență, covîrșitoarea majoritate a poporului român.

În cea de a doua etapă, cuprinsă între septembrie 1941 — vara anului 1943, Partidul Comunist Român și-a concentrat atenția materializării în practică a strategiei sale în următoarele mari direcții : angajarea în acțiuni comune a tuturor forțelor naționale, precum și a partidelor burghezo-democratice, îndeosebi a liderilor lor — național-țărăniștii, național-liberalii ; realizarea prin înțelegere cu conducerea P.S.D. a Frontului Unic Muncitoresc și deci a unității de acțiune a clasei muncitoare ca premisă fundamentală a înfăptuirii Frontului Unic Național, întărirea unității de acțiune dintre P.C.R. și toate grupările politice democrat-antifasiste, de stinga, muncitorești, țărănești și ale naționalităților conlocuitoare ; o largă activitate politică și organizatorică de mase pentru mobilizarea acestora la lupta deschisă împotriva ocupanților naziști, a războiului hitlerist și dictaturii militaro-fasciste. În pofida multor greutăți — marcate mai cu seamă de rezistența liderilor celor două partide burgheze, îndeosebi grupările din juru lui Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, precum și ai unor conducători ai P.S.D. — în acest timp nu au întîrziat să se materializeze o seamă de succese pe care nu le vom relua, fiind îndeobște cunoscute.

Etapa a treia începe, credem noi, în vara anului 1943, odată cu adoptarea de către C.C. al P.C.R. a unei Hotărîri prilejuită de autodizolvarea Internaționalei a III-a Comunistă, în luna mai a aceluiași an.

În document, Comitetul Central al Partidului Comunist Român aprecia, nu fără temei, că „Dizolvarea Internaționalei a III-a Comuniste ușurează munca partidului în momentul decisiv, cînd călăul Antonescu vrea să sacrifice ultimele forțe ale țării pentru războiul pierdut al lui Hitler, aruncînd țara în catastrofa națională". Referindu-se la impedimentele ce s-au pus în efortul partidului comunist pentru unirea tuturor forțelor naționale în vederea salvării țării, în parte și din cauza pozițiilor ostile a liderilor partidelor burgheze față de Comintern, Hotărîrea subliniază că „prin dizolvarea Internaționalei Comuniste a dispărut și ultima greutate din calea unirii forțelor naționale cu Partidul Comunist Român în lupta contra cotropitorilor hitleriști. Partidul nostru a fost eliberat de obligațiile sale decurgînd din regulamentele și deciziile Internaționalei Comuniste". Sînt apoi analizate o seamă de rămîneri în urmă ale activității P.C.R., îndeosebi în domeniul organizării întregii activități de partid pe baze noi, de război, în domeniul acțiunilor directe pentru slăbirea mașinii de război naziste și altele. „Conștient de gravitatea istorică a momentului — se arată în Hotărîre — Comitetul Central al Partidului Comunist Român propune tuturor partidelor și organizațiilor patriotice formarea unui Comitet Național de luptă pentru eliberarea țării. Comitetul Național are ca sarcină să analizeze și să unească toate forțele naționale ale țării fără deosebire de partid și religie în Frontul Unic Patriotic antihitlerist al poporului". Cu acest prilej este elaborată o nouă Platformă de luptă, care reia în linii esențiale obiectivele stabilite în anul 1941, formulînd mai limpede o seamă de sarcini de care depindeau direct realizarea acestei strategii politice, dintre care cele mai importante ar fi :

www.mnir.ro

atragerea armatei de partea Frontului Unic Național, subminarea mașinii de război naziste ; răsturnarea guvernului antonescian și instaurarea unui guvern alcătuit din reprezentanții tuturor partidelor și organizațiilor politice ; redobîndirea libertății, onoarei și independenței țării ; abolirea dictatului de la Viena etc.

A urmat, în a doua jumătate a anului 1943 și pînă la 23 August 1944, o asiduă și eroică activitate politico-organizatorică a partidului comunist pentru realizarea în practică a marilor deziderate ale națiunii române. Rînd pe rînd s-au obținut succese tot mai mari. S-a intensificat activitatea politică în rîndurile armatei, reușindu-se a se atrage în acțiune inclusiv regele, capul oștirii ; s-au realizat : Frontul Patriotic Antihitlerist, Frontul Unic Muncitoresc, înțelegerea cu gruparea liberală Gheorghe Tătărăscu, Comitetul Național alcătuit din reprezentanții a patru partide : P.C.R., P.S.D., P.N.Ț., P.N.L., menit a pregăti condițiile realizării unui Front de acțiune a acestor partide, Blocul Național Democratic ; s-a trecut la pregătirea, împreună cu reprezentanții armatei, a actului de răsturnare prin luptă armată deschisă a regimului antonescian. Se poate aprecia, așa dar, că în anul 1944 putem vorbi despre existența în România a unui autentic Front Unic Național al poporului român, care avea ca stat major și forță politică conducătoare Partidul Comunist Român ; că toate partidele și organizațiile sociale și politice — de la cele revoluționar democratice, muncitorești-țărănești, la cele burghezo-democratice, inclusiv importante cercuri de ofițeri și generali in frunte cu regele, șeful oștirii — au recunoscut în Partidul Comunist Român singura forță capabilă șă unească în jurul său întreaga națiune în vederea salvării țării. Referindu-se la acest rol istoric îndeplinit de partidul nostru comunist, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită cu prilejul celei de-a 35-a aniversări a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă sublinia că : „Marea epopee a insurecției de acum trei decenii și jumătate a fost rezultatul voinței întregului nostru popor, al acțiunii revoluționare a eroicei noastre clase muncitoare, a maselor largi populare, a unirii într-un front larg a tuturor forțelor antifasciste, democratice, patriotice“, că „Partidul comunist a mobilizat și unit cele mai diverse pături ale populației împotriva acestui război nedrept (...), pentru răsturnarea dictaturii fasciste militare și alăturarea României coaliției antifasciste“, că „activitatea politică a partidului în rindul maselor populare a determinat crearea unei profunde stări de spirit antifasciste în conștiința poporului, a pus la ordinea zilei cu cea mai mare acuitate trecerea la înfăptuirea insurecției armate“.

În lumina acestor adevăruri istorice — care atestă o mare măiestrie politică a partidului nostru comunist și totodată capacitatea de organizare și conducere nemijlocită a poporului pentru înfăptuirea celor mai arzătoare deziderate de care depindea însăși ființa națională a sa — problema existenței unui autentic Front Unic Național al poporului român se impune de la sine, că partidul nostru comunist a fost pe deplin capabil să-și materializeze propriile sale decizii de ordin strategic în condițiile în care s-a așezat pe terenul realităților istorice concrete ale României, a intereselor supreme ale poporului român, în condițiile în care și-a înțeles menirea sa istorică ca cea mai avansată și responsabilă forță politică națională, revoluționară.

www.mnir.ro

Această realitate are o uriaşă şi multiplă valoare atît istorică, cît şi un mesaj pentru ceea ce realizăm astăzi şi vom face mîine, în frunte şi sub conducerea Partidului Comunist Român.

LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN — FORCE POLITIQUE DIRIGEANTE DU MOUVEMENT DE RESISTANCE POUR LA LIBERATION NATIONALE DE LA ROUMANIE DE SOUS LA DOMINATION FASCISTE *1940—1944*

R *é s u m é*

En fondant son argumentation sur les documents élaborés par le Parti Communiste Roumain entre 1934—1944, l'auteur décrit la manière dans laquelle on a concrétisé la stratégie de la création du Front Unique National, de l'union de toutes les forces patriotiques de Roumanie dans la réalisation et la victoire de l'insurrection d'août 1944.

En ce sens on présente le fait que le processus des clarifications politiques a connu au moins trois phases distinctes : la première comprise entre septembre 1940 et juin 1941 ; la deuxième, entre juillet 1941 et l'été de l'année 1943 ; la troisième, l'automne de l'année 1943 jusqu'au 23 Août 1944. Par la suite on souligne le rôle du Parti Communiste Roumain dans la victoire de la révolution de libération nationale et sociale, antifasciste et antiimpérialiste de Roumanie, sa capacité d'organisation pour la matérialisation des décisions d'ordre stratégique dans les conditions des réalités historiques de notre pays.

www.mnir.ro

COMUNICĂRI PE SECȚII

SECȚIA I

ISTORIE VECHE ȘI ISTORIE MEDIE

www.mnir.ro

FORTIFICAŢIILE ROMANE DE LA ROMULA-MALVA ŞI PROBLEMA CONTINUITĂŢII AŞEZĂRII

de lt. colonel dr. **CRISTIAN VLADESCU**

Aşezată într-o depresiune pe valea Tesluiului în apropiere de vărsarea în Olt, Romula se află azi pe teritoriul satului Reşca (com. Dobrosloveni, jud. Olt), la 8 km nord-est de oraşul Caracal.

Romula este marcată în *Tabula Pentingeriana* la 13 mii paşi romani (19,305 km) faţă de *Acidava* (satul Enoşeşti, com. Piatra Olt, jud. Olt) şi la 20 000 de paşi romani (29 700 km) de *Castra Nova*, localitate neidentificată încă in teren. De asemenea este înregistrată de geograful din Ravenna sub numele de *Romulas* [1].

Ruinele oraşului roman au fost menţionate pentru prima dată în 1691 de către L. Ferd. de Marsigli, colonel de geniu in armata austriacă, care relatează cu prilejul unei călătorii în ţinuturile noastre că : „ceeace este de remarcat în primul rînd sînt mai multe forturi construite în întregime din cărămizi" [2].

După căutări diletante de colecţionari, însoţite de însemnările unor cărturari din sec. al XIX-lea [3], primele săpături arheologice s-au organizat in 1900 de către Gr. G. Tocilescu şi Pamfil Polonic [4], continuate de Al. T. Dumitrescu [5].

Cercetări arheologice sistematice încep la Romula în 1965 sub conducerea profesorului D. Tudor, acordîndu-se importanţa cuvenită sistemului de fortificaţii [6]. Patricipant încă din 1965 la efortul colectiv, Muzeul militar i-a revenit din 1968 şi 1969 cercetarea a două obiective fortificate.

În cercetările noastre din centrul satului au ieşit la iveală fragmente ceramice aparţinînd culturii Vădastra, faza II, iar în punctul numit „Dealul Morii" o aşezare eneolitică fortificată de tip Sălcuţa. Descoperirile monetare [7] certifică existenţa unei aşezări getice preromane, Malva, a cărei localizare în teren urmează a fi stabilită de cercetări viitoare.

Construit imediat după transformarea Daciei în provincie romană, oraşul Romula avea titlul de *municipium* cînd este atestat in timpul domniei comune a lui Marcus Aurelius şi Lucius Verus (161—169) [8] şi devine capitală a *Daciei Malvensis* în 168—169 e. n. [9]. Titlul de colonia apare sigur atestat în anul 248 e. n. [10], cu toate

---

[1] Geog. Rav., IV, 18 ed. Schnetz, p. 49 ; K. Miller, *Tabula Peutingeriana*, Rawensburg, 1888.

[2] L. Ferd. de Marsigli, *Description du Danube* ..., Haga, 1774, II, p. 69.

[3] Cristian M. Vlădescu, *Armata romană in Dacia Inferior* (teză de doctorat), Bucureşti, 1978, p. 1—3.

[4] Gr. G. Tocilescu, *Săpături arheologice în Oltenia*, vol. 5133, ms. la Biblioteca Academiei R. S. România, p. 71 din raportul lui P. Polonic. Cf. *Arhiva Polonic*, ms. 8.

[5] D. Tudor, *Oltenia romană* [4] (=OR [4]), Bucureşti, 1978, p. 182.

[6] Idem, *Romula*, Bucureşti, 1968, p. 12, 25—26.

[7] B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumaine*, „Dacia", N. S., 1961, p. 585. 1962, 1964, p. 374.

[8] CIL, III, 7429 = 753 = ILS, 1465 = IDR II, nr. 351.

[9] OR [4], p 159, 189.

[10] IDR, II, nr. 324.

www.mnir.ro

că acest titlu, ca şi cel de *municipium*, ar fi putut să fie acordate înainte de atestarea lor epigrafică [11], Romulei-Malva [12].

Lăsînd la o parte rezultatele săpăturilor arheologice de pe întreg cuprinsul oraşului, care nu privesc direct subiectul nostru [13], ne oprim asupra fortificaţiilor de la Romula.

Menţionăm în primul rînd două castre de formă pătrată situate la est, de o parte şi alta a rîului Teslui, apoi o fortificaţie în centrul oraşului şi o fortificaţie poligonală, care înconjoară perimetrul urban.

În privinţa celor două castre, cunoscute numai din schiţele lui Marsigli, unul se pare că a fost construit pe locul cel mai înalt, în punctul numit „Dealul Morii", cu toate că cercetările noastre nu au adus precizări pentru localizarea lui certă, al doilea fiind plasat pe malul opus.

Într-un asemenea dispozitiv existenţa lor simultană se justifică prin obţinerea unui cîmp larg de observaţie din locul cel mai înalt şi prin închiderea văii în punctul cel mai vulnerabil de apărare a oraşului, cu posibilitatea de respingere din două puncte a unui inamic, care s-ar fi putut strecura pe valea menţionată dacă ar fi forţat limesul alutan.

Ca moment al construirii lor s-a propus epoca Traian-Hadrian [14], dar cercetările în teren n-au adus încă o confirmare a acestei ipoteze.

Fortificaţia centrală a fost construită pe locul unui castru de pămînt datînd din vremea stabilirii romanilor în Dacia. Urmărind zidul de cărămidă al fortificaţiei centrale (fig. 1) pentru a-i determina dimensiunile, tehnica de construcţie, datarea şi elementele sistemului defensiv, *agger, berma, fossa,* s-a constatat că temelia *murus*-ului a coborît pînă aproape de fundul şanţului de la vechea fortificaţie [15].

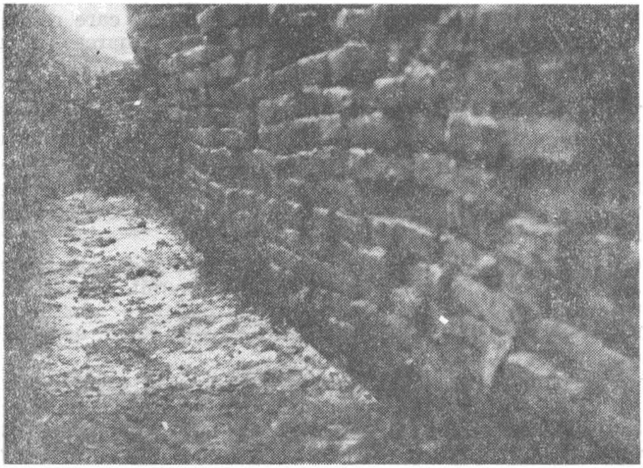

Fig. 1 — Zidul de incintă de pe latura estică a fortificaţiei centrale.

[11] O R [4], p. 189.

[12] M. P. Speidel, *Numerus Syrorum Malvensium*, „Dacia", N. S., 17, 1975, p. 169 şi urm.

[13] Mircea Babeş, *Zu den Gestatungsarten in nördlichen Plachgreberfeld von Romula. Ein Beitrag zur Grabtypologie des römischen Daziens*, „Dacia", N. S., 14, 1970, p. 167—206 ; Gh. Popilian, *Un quartier artisanal à Romula*, „Dacia", N. S., 20, 1976, p. 222—250.

[14] O R [4], p. 297.

[15] Gh. Poenaru Bordea şi lt. col. Cristian M. Vlădescu, *Fortificaţia centrală de la Romula*, în *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară* (= SMMIM), 9, 1976, p. 4—11.

www.mnir.ro

Timp de 10 ani fortificaţia a fost cercetată pe toate laturile sale, sondîndu-se şi poarta estică. De formă dreptunghiulară, măsoară pe laturile lungi — de nord şi de sud — 216 m şi pe laturile scurte — de est şi de vest — 182 m [16], poarta estică aflîndu-se la 82 m de colţul sud-estic (fig. 2).

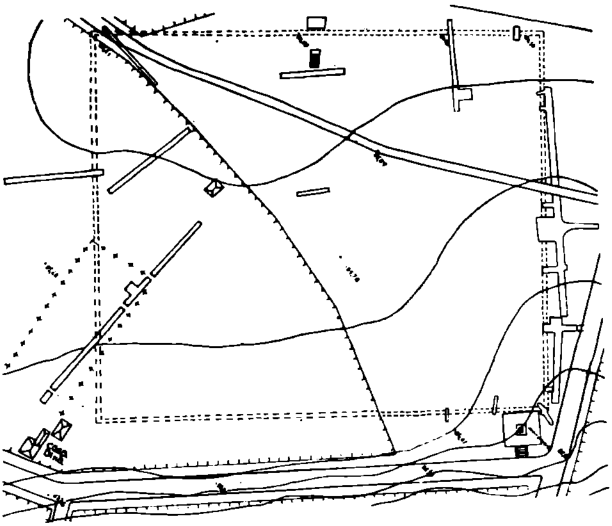

Fig. 2 — Planul fortificaţiei centrale de la Romula-Malva.

Pe baza observaţiilor stratigrafice la care se adaugă monedele, faptul că zidul taie şanţul de la fortificaţia veche in care se află materiale din sec. al II-lea, putem admite ca moment probabil de construcţie a fortificaţiei dreptunghiulare de cărămidă a doua jumătate a sec. al II-lea, eventual în legătură cu crearea *Daciei Malvensis* sau sfîrşitul său şi primii ani ai sec. III-lea, adică in vremea lu Septimius Severus, a cărei activitate în domeniul construcţiilor in Dacia este bine cunoscută [17].

Chiar înainte de studiul amănunţit al întregului material arheologic descoperit, pe baza unei monede de bronz emisă de Filip Arabul la Viminacium şi a cunoscutei inscripţii din aceeaşi vreme [18], avem certitudinea că fortificaţia centrală şi-a păstrat funcţia defensivă cel puţin pînă la construirea incintei de apărare a oraşului în 248 e. n. [19].

Al treilea element fortificat îl constituie zidul de apărare care înconjoară oraşul, documentat atît epigrafic, cit şi arheologic. După inscripţia descoperită la poarta de nord a centurii defensive [20] zidul a fost ridicat de Filip Arabul în anul 248 e. n., *manu militari*, în cadrul măsurilor de restaurări şi fortificări, după atacurile carpice din anii 245—247 e n. Comparind însă textul inscripţiei, care îl descrie circular, cu rezultatele cercetărilor în teren din anii 1965—1966 şi 1969 pe un segment de pe latura nordică, se impune corectura că zidul înconjurător, construit din cărămizi, nu este circular, ci poligonal [21].

---

[16] Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Le complexe de fortifications de Romula dans la cadre du système défensif du limes Alutanus*, în *Akten des XI. Internationalen Limes Kongresses*, Budapeste, 1977, p. 355—357.

[17] Lt. col. Cristian M. Vlădescu şi Gh. Poenaru Bordea, *Complexul de fortificaţii de la Romula în cadrul sistemului defensiv roman de pe limes Alutanus*, SMMIM, 10, 1977, p. 21.

[18] IDR, II, nr. 324.

[19] SMMIM, 10, 1977, p. 21.

[20] IDR, II, nr. 324.

[21] OR 4, p. 137.

www.mnir.ro

Permanent în garnizoana Romula-Malva au staţionat numai trupe auxiliare. Aici se stabileşte şi rămîne în armata Daciei Inferioare, unde este menţionată în 140 [22], *cohors I Flavia Commagenorum* [23].

Fig. 3 — Valul şi şanţul în mijlocul pădurii Episcopiei.

Numerus surorum sagittariorum, care apare şi sub denumirea de *numerus suroum malvensium* [24] se instalează la Romula [25] din timpul lui Antoninus Pius pînă la inceputul sec. al III-lea e. n.

Fig. 4 — Traseul valului prin arături privit de pe măgura Piscului spre Greci.

---

[22] IDR, I, nr. 13.
[23] IDR, II, nr. 382.
[24] M. Speidel, *op. cit.*
[25] IDR, II, nr. 345, 350, 383, Cf. şi P. Salama, *Le déplacement du limes en Mauretanie césarienne ;* M. Euzennat, *Les recherches sur la frontière romaine d'Afrique 1974—1976*, în *Akt. XI. LimesKongr.*

www.mnir.ro

După războaiele daco-romane, la Romula au făcut garnizoană și fracțiuni din *legiunea XI Claudia pia fidelis*[26], atestate și de ștampilele de pe cărămizile rezultate din descoperirile mai vechi [27] și din cercetările noastre[28].

Nevoile de apărare impuse de atacurile carpice din anii 244—247 e. n. au adus la Romula centuriile a VIII-a[29] și a IX-a[30] din legiunea *VII Claudia* și a unor detașamente din legiunea *XXII primigenia Philippianorum*, sigur cohorta V-a[31] și o centurie[32], poate cea în care era încadrat cu o turmă călărețul a cărui mască de coif de paradă, databilă în această epocă, a fost descoperită la Romula[33].

Încadrat în sistemul defensiv al graniței romane pe Olt, complexul de fortificații de la Romula, avînd in supraveghere un teritoriu vast în adîncime, asigura apărarea unui segment pe *limes Alutanus*, sprijinindu-se la flancul sting pe castrul *Acidava*, unde erau dislocate detașamente din *cohors I Flavia Commagenorum*[34] din propria-i garnizoană și la flancul drept pe castrul de la Slăveni, unde de asemenea se aflau în întărire, pe lîngă trupele garnizoanei și fracțiuni din *cohors I Flavia Commagenorum* și din *numerus Surorum sagittariorum*[35].

în dispozitivul de pe *limes Alutanus*, segmentul dat spre apărare Romulei se afla într-o zonă care constituia o linie importantă de rezistență a provinciei spre răsărit.

Această misiune îi este ușurată pe timpul cit a funcționat *limes Transalutanus*, în prima jumătate a sec. al III-lea, dar importanța sa ca centru militar a crescut după străpungerea acestei linii înaintate de siguranță de către carpi, cînd efectivele sale sporesc prin aducerea de noi trupe pentru întărirea sistemului apărării în această zonă.

Recentele cercetări arheologice, dovezile numismatice și epigrafice, au adus noi date despre viețuirea din sec. al IV-lea în fosta capitală a *Daciei Malvensis*[36], care se desfășura probabil într-un alt cadru decît cel al orașului roman de altădată. Astfel au apărut monede din vremea lui Constantin cel Mare din zona *extra muros* și monede aflate întîmplător[37].

Cercetările arheologice efectuate la nord de zidul orașului dovedesc centinuitatea vieții locale în afara fortificației[38].

O nouă dovadă, ultimul document epigrafic de la Romula-Malva[39], databil pentru această perioadă este inscripția de pe un altar, care în noua lectură propusă

---

[26] OR [4], p. 329.

[27] IDR, II, nr. 381.

[28] Cristian M. Vlădescu, op. *cit.*, p. 10. Pentru cărămizi cu ștampila *Legiunii XI Claudia pia fidelis*, la Romula, vezi și Crișan Mușețeanu, Mihai Zahariade, Dan Elefterescu, *Spre o tipologie a ștampilelor legiunii XI Claudia in Moesia Inferior*, SMMIM, 12, 1979, p. 166, nota 12 ; SMMIM, 13, 1980, p. 87, nr. 14.

[29] IDR, II, nr. 327.

[30] *Ibidem*, nr. 328, cu propunerile de întregime și a unei alte lecturi la M. Speidel, *Felix vestra. A Bulding inscription from Romula-Malva*, „Zeitschrift fiir Papyrologie und Epigraphik", Bonn, 30, 1970, p. 120.

[31] IDR, II, 325.

[32] IDR, II, 326, cu discuțiile lui Constantin C. Petolescu, *Despre inscripțiile Daciei romane*, SCIVA, 31, 1, 1980, p. 113.

[33] Lt. col. dr. Cristian M. Vlădescu, *Masca de paradă de la Romula și încercarea de reconstituire a coifului de cavalerist roman*, comunicare la sesiunea „De la statul dac centralizat și independent condus de Burebista la România socialistă. Istoria unui popor de eroi", Craiova 18—19 aprilie, 1980.

[34] IDR, II, nr. 551. Cf și lt. Colonel Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Cercetări arheologice în castrul roman de la Acidava, satul Enoșești, comuna Piatra Olt, județul Olt*, SMMIM, 11, 1978, p. 137—142.

[35] IDR, II, nr. 528, 529—530.

[36] C. Preda, *Circulația monedelor romane postaureliene in Dacia*, SCIVA, 26, 4, p. 478.

[37] O. Toropu, *Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia traiană subcarpatică (secolele III—XI)*, Craiova, 1976, p. 255.

[38] Cercetări Gh. Popilian.

[39] D. Tudor, *Un fragment epigrafic de la Romula-Malva din secolul al IV-lea* e. n., SCIVA, 31, 1, 1980, p. 143—147.

www.mnir.ro

de profesorul D. Tudor, cei doi *fratres imperatores*, Valentinian I și Valens — inversați ca ordine în cazul acesta — și-au sărbătorit 10 ani de domnie, ***decennalia***, în 374 [40] aducîndu-ne un cîștig în dovedirea efectivă a stăpînirii romane la Romula, dedicația putînd fi pusă deopotrivă de o populație civilă sau de o formațiune militară.

Admițînd că e vorba de o formațiune militară aceasta putea să fie instalată într-o garnizoană mică, detașată de la Sucidava cu rolul de a supraveghea un sector cu unele puncte de observație de pe Brazda lui Novac.

Este vremea cînd Romula se afla în interiorul liniei celei mai înaintate a dispozitivului de apărare, valul roman creiat după revenirea romană la nord de Dunăre în epoca lui Constantin cel Mare.

Într-adevăr, cercetînd valul constantinian pe raza județului Olt, după ce iese din pădurea Episcopiei (fig. 3), unde se păstrează pe o înălțime de 0,70—0,80 m și o lățime de 10,30 cu șanț lat de 6,20 m și adînc de 0,30 m [42], pe un platou înalt care străjuiește linia valului la sud-vest de comuna Dobrun, situată exact la nord de Romula, ar fi fost nevoie de un punct de observație ca și un alt punct plasat tot pe un platou, după ce valul este tăiat de calea ferată și șoseaua Caracal-Piatra Olt, la sud de satul Ostrov, pe măgura Piscului, de unde poate fi supravegheată valea pînă în lunca Oltului spre satul Greci [43]. Facem cu acest prilej precizarea, fie și în treacăt, că valul socotit distrus pe malul drept al Oltului [44] se cunoaște încă la colțul sud-vestic al pădurii care duce spre Olt, fiind folosit ca drum la liziera pădurii, unde este lat de 10 m și înalt de 0,90 m [45], la colțul estic cotind pentru a merge la 300 m de rîu vizibil prin luncă (fig. 5), pierzîndu-se apoi în zona inundabilă și pe plaja Oltului.

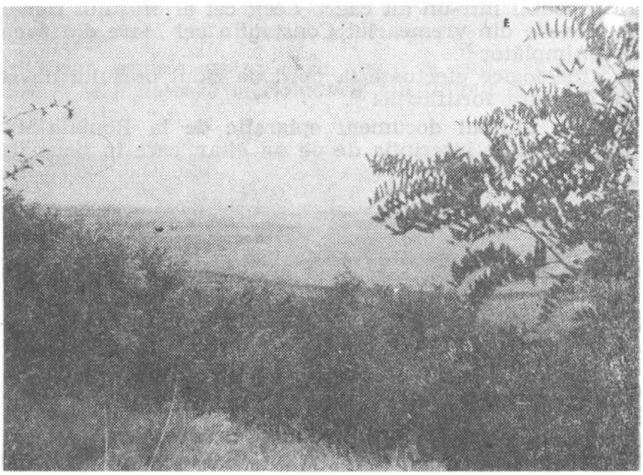

Fig. 5 — Valul și șanțul în lunca de pe malul drept al Oltului.

Revenind la probele numismatice, adăugăm încă cinci exemplare, din care ultimul provine de la Teodosiu I, emis între 383—392 [46].

[40] *Ibidem*, p. 144, vezi și nota 2.
[41] *Ibidem*, p. 146.
[42] Lt. col. Cristian M. Vlădescu, *Traseul Brazdei lui Novac de nord în județul Olt, Argeș și Dîmbovița*, SMMIM, 12, 1979, p. 147, fig. 1—4.
[43] *Ibidem*, p. 151—152, fig. 11, p. 153.
[44] O R [4], p. 247.
[45] SMMIM, 12, 1979, p. 152, fig. 12.
[46] Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, in *Akt. XI. LimesKongr.*, p. 361.

www.mnir.ro

Alte materiale numismatice descoperite la Romula atestă o locuire din sec. al VI-lea, dovedind continuitatea aşezării [47].

Dar viaţa a continuat în epoca feudală, cînd satul este cunoscut într-un document din 1494 cu numele de Recica [48], locuit şi în zilele noastre.

Cercetările efectuate la fortificaţiile de la Romula, confirmînd pe de o parte concluziile asupra sistemului defensiv al Daciei romane pe *limes Alutanus*, aduc noi observaţii asupra caiptalei provinciei, contribuind la mai buna cunoaştere a procesului de romanizare al cărei rezultantă sintem noi, cei de astăzi.

LES FORTIFICATIONS DE ROMULA-MALVA ET LE PROBLÈME DE LA CONTINUITÉ DU SITE

Résumé

Des recherches archéologiques systématiques commencent à Romula en 1965, le Musée Militaire Central en accordant l'importance dûe au système de fortifications.

Durant nos recherches de tessons céramiques appartenant à la II-e phase de la culture de Vădastra ont été decouverts au centre du village et au point „Dealul Morii" un établissement néolithique fortifié de la culture de Sălcuţa.

Les découvertes monétaires attestent l'existence d'un centre gétique préromain, Malva, dont la localisation dans le terrain devra être précisée par des recherches futures.

Le complexe de fortifications romaines est composé par deux castra *de forme carrée situés vers la marge est de la ville, d'une fortification centrale rectangulaire et d'une fortification polygonale renfermant tout l'espace habité.*

En ce qui concerne les deux fortifications de la marge est de la ville, comme moment de leur construction on a proposé l'époque Trajan — Hadrien, mais les recherches faites jusqu'à présent n'ont pas encore confirmé cette hypothèse.

La fortification centrale a été construite sur la place d'un castrum *en terre datant du temps de l'établissement des Romains en Dacie. Suivant le mur en briques de la fortification centrale, on a constaté que la fondation a descendu jusqu'à la proximité du fond de la fosse de l'ancienne fortification.*

Pendant deux campagnes de fouilles organisées par le Musée Militaire Central, la fortification a été investiguée sur tous ses côtés, y compris la porte du côté est. De forme rectangulaire, elle mesure sur les côtés longs — du nord et du sud — 216 m et sur les côtés courts 182 m. Basés sur les observations stratigraphiques, auxqueles s'ajoutent les monnaies, on pourrait admettre comme moment probable de construction la deuxième moitié du II-e siècle, ou sa fin et les premières années du III-e siècle. Tenant compte d'une monnaie en bronze de Philippe l'Arabe, nous avons la certitude que la fortification centrale a conservé sa fonction défensive au moins jusqu'à la construction de l'enceinte de défense de la ville en 248 n. è.

Le troisième élément du complexe de fortifications de Romula est constitué par le mur de défense faisant le tour de la vlile, documenté par l'inscription qui attèste la construction en 248 n. è.

Dans la garnison de Romula ont staionné : cohors I Flavia Commagenorum, numerus Surorum sagittariorum, *jusqu'au commencement du III-e siècle et des fractions de la XI-e légion* Claudia pia fidelis. *Les besoins défensifs qu'imposent les attaques des* Carpes *des années 245—247 n. è. ont amené a* Romula *des détachements de la VII-e légion* Claudia *et XXII-e légion* primigenia Phillipianorum.

---

[47] B. Mitrea, *op. cit.* 1963, p. 599 ; M. Butoi, *Monede rare intrate in colecţia muzeului oraşului Slatina, judeţul Olt*, „Revista Muzeelor", 8, p. 326—327 ; O. Toropu, *op. cit.*, p. 255.

[48] *Documente privind istoria României.* B. *Ţara Românească, veacul XIII, XIV şi XV*, Bucureşti, 1953, 22, 70.

www.mnir.ro

Des recherches récentes ont apportées des preuves attestant la vie au IV-e siècle. Ainsi des monnaies du temps de Constantin le Grand, les fouilles archéologiques dans la zone extra muros *et plus recemment la nouvelle lecture proposée par le prof. D. Tudor pour l'inscription dediée aux empereurs Valentinien et Valens à l'occasion de la fête de leur* decennalia *en 374 et qui fut erigée par la garnison ou la population civile de la cité.*

Romula se trouvait, pendant une période du IV-e siècle à l'abri d'un vallum, *la ligne la plus avancée du dispositif de défense, dite „Brazda lui Novae", toujours étudié per* lineam valli, *par le Musée Militaire Central.*

Ajoutons encore des monnaies dont la dernière, émise sous le règne de Theodose I-e date des années 383—392.

D'autres matériaux numismatiques découverts à Romula attestent l'habitation du VI-e *siècle, prouvant* la *continuité* du *site.*

La vie a continué aussi à l'époque du Moyen-Âge, quand le village est connu d'un document de 1494 sous le nom de Recica et se prolonge encore de nos jours à Reşca (com. Dobrosloveni, dép. d'Olt.).

www.mnir.ro

OBSERVAŢII ASUPRA ACŢIUNII CONDUSA DE LUSIUS QUIETUS ÎN ANUL 102 e. n.

de **FLORICEL MARINESCU**

Comunicarea de faţă îşi propune să readucă în discuţie problema prezenţei unor trupe romane la Sarmizegetusa Regia după sfîrşitul primului război dacic al împăratului Traian şi, în acest context, unele indicaţii privitoare la istoria statului dac.

După cum se ştie, Dio Cassius subliniază la sfîrşitul cărţii LXVIII că după acceptarea păcii cerute de Decebal, Traian „lăsă oaste la Sarmizegetusa, punînd strajii şi în restul ţării" [1]. Acum 35 de ani, C. Daicoviciu [2] s-a ridicat împotriva opiniei — unanime la acea dată — după care Sarmizegetusa la care face aluzie textul antic ar fi capitala lui Decebal, exprimindu-şi convingerea că Dio Cassius se referea la capitala Daciei romane, singura care mai exista la data redactării *Istoriei romane*. Această idee este reluată in *Istoria României* [3], ca şi în alte lucrări ale acad. C. Daicoviciu şi ale lui H. Daicoviciu, ultimul publicînd şi un articol pentru argumentarea mai amplă a acestei ipoteze [4], articol asupra căruia vom stărui puţin. In argumentarea sa, H. Daicoviciu porneşte în primul rînd de la traducerea cuvîntului στρατοπεδον folosit de Dio Cassius nu prin *oaste* — aşa cum a procedat T. A. Naum, a cărui traducere o foloseşte — şi cum in genere este utilizat, inclusiv în traducerea din *Izvoare* citată mai sus, ci prin termenul de *legiune*. De aci argumentarea — valabilă în linii generale — că la Grădiştea Muncelului urmele romane descoperite prin săpături arheologice nu pot fi puse pe seama unei întregi legiuni, ci numai a unui detaşament de proporţii mai reduse. Legiunea — unitate a cărei prezenţă la nordul Dunării intre cele două războaie dacice se datoreşte în primul rînd traducerii domniei sale — a fost a IIII-a Flavia Felix, care şi-a avut garnizoana pe locul viitoarei capitale a Daciei romane începînd din anul 102 pînă la 118 şi nu abia din 106—118, aşa cum arătase D. Protase [5]. Continuînd argumentarea pe aceaşi linie, opiniază că Decebal nu putea accepta prezenţa unei întregi legiuni în capitala sa, cu atît mai mult cu cît aceasta „nici măcar nu fusese cucerită în anul 102 e. n.". Teza aceasta — a necuceririi Sarmizegetusei Regia in cursul conflictului din 102 — este deosebit de subliniată şi mai departe, arătînd că deşi aşezarea de la Feţele Albe fusese distrusă în acest conflict [6], „nimic, nici o descoperire nu ne îngădue să presupunem că Sarmizegetusa cu întinsa ei aşezare, cu cetatea de refugiu şi cu incinta sacră de pe Dealul Grădiştei, ar fi suferit aceaşi soartă". Este reluată astfel

---

[1] *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Edit. Academiei, Bucureşti, 1964 p. 691.

[2] La *Transylvanie* dans l'*antiquité*, Bucarest, 1945, p. 86—87.

[3] Istoria *României*, vol. I, Bucureşti, 1960, p. 307—308.

[4] *Cassius Dio şi Sarmizegetusa*, în *In memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, p. 111—116.

[5] *Legiunea IIII Flavia Felix la nordul Dunării şi apartenenţa Banatului şi Olteniei de vest la provincia Dacia*, în *Acta Musei Napocensis*, (= AMN), IV, 1967, p. 47—70.

[6] Cf. H. Daicoviciu, I. Glodariu, *Consideraţii asupra cronologiei dacice de la Feţele Albe*, în AMN, 6, 1969, p. 470—472.

www.mnir.ro

şi aici opinia acad. C. Daicoviciu privitoare la momentele istorice ale refacerii zidului de incintă al cetăţii in cauză, opinie însuşită şi de alţi cercetători [7]. Reamintesc că investigaţiile arheologice întreprinse la Grădiştea Muncelului au documentat existenţa a două etape de refacere a zidului : prima etapă a fost pusă în legătură cu obligativitatea distrugerii întăriturilor specificată în tratatul de pace din 102 şi cu refacerea incintei de către daci înaintea celui de al doilea război, fapte relatate de Dio Cassius ; cea de-a doua etapă de reconstrucţie ar corespunde unei refaceri romane posterioare cuceririi cetăţii în 106 şi ea s-a făcut de către detaşamentul roman din legiunea IIII Flavia Felix, lăsată cîţiva ani aci pentru a supraveghea zona, după ce aceasta fusese total evacuată de către autorităţile romane [8]. Datarea acestei refaceri post 106 s-a făcut pe considerentul că s-au întrebuinţat la repararea zidului atît fragmente de coloane din andezit mutilate şi alte materiale din sanctuarele distruse, cît şi unele cărămizi şi monumente anepigrafe sau epigrafe romane, inclusiv blocuri cu siglele *LEG IIII* FF. [9].

Luînd în considerare textul lui Dio Cassius (LXVIII, 9) şi interpretînd scenele LXXIII şi LXXIV (Cihorius) ale Columnei traiane, C. Daicoviciu ajunge la concluzia că în 102, în timp ce grosul armatelor romane comandate de Traian cuceriseră cetatea de la Costeşti, are loc şi „un atac roman dinspre sud-vest“ [10] într-o zonă apropiată de capitala dacică, localizînd lupta care s-a dat la Cioclovina. De aici se subînţelege că această coloană romană — e vorba de cavaleria maură condusă de Lusius Quietus — nu a ajuns pînă sub zidurile Sarmizegetusei.

Cercetările întreprinse la Feţele Albe au demonstrat însă că această aşezare civilă a fost distrusă (şi apoi refăcută) cu puţin timp înainte de nimicirea ei totală, eveniment petrecut sigur în anul 106, de unde şi concluzia — justă — că maurii lui Quietus au ajuns aici în 102 şi că lor li se datoreşte primul nivel de distrugere [11].

Ion Glodariu — într-un interesant articol bazat pe o amănunţită cercetare pe teren, efectuată împreună cu H. Daicoviciu — a refăcut traseul urmat prin munţi de către cavaleria maură. În esenţă, după neutralizarea cetăţii dacice de la Băniţa — probabil de alte trupe romane — detaşamentul lui Quietus a urmat drumul de plai peste Jigoru Mare-Comărnicel-Muncel ce putea fi străbătut în 2—3 etape de cîte o zi, etape marcate şi de castrele descoperite. Odată ajunsă pe Muncel, cavaleria romană putea să coboare pe coama Dealului Grădiştii sau pe cea a Feţelor Albe, găsindu-se la disanţă egală, circa o oră de marş, atît de aşezarea civilă (pe care au distrus-o), cît şi de capitala propriu-zisă.

Nu ştiu de ce, poate dintr-o consideraţie rău înţeleasă faţă de memoria acad. C. Daicoviciu, I. Glodariu nu trage concluzia logică ce se impune în urma studiului pe care l-a întreprins şi anume aceea că trupele de sub conducerea lui Quietus au atacat şi Sarmizegetusa Regia. Este absurd să ne închipuim că acest comandant, deosebit de energic şi curajos, admiră de pe înălţimea Muncelului capitala duşmanului, dar în loc să o ia drept spre ea, atacă lateral o aşezare, desigur importantă, dar de mina a doua.

Fără îndoială că reuşita acţiunii lui Lusius Quietus s-a datorat şi faptului că armata dacică în frunte cu Decebal era concentrată în acel moment în zona Blidaru, unde se opunea cu destul succes înaintării armatei romane ; cavaleria maură n-a avut de întîmpinat rezistenţa unor trupe dacice propriu-zise odată ajunsă în zona capitalei şi a împrejurimilor, ci cel mult a unor mici detaşamente de strajă şi — eventual — a unor încercări disperate de apărare din partea populaţiei refugiată aci. Aşa îşi găseşte explicaţie pasajul din Dio Cassius (LXVIII, 8, 3) : „Lusius i-a atacat din altă parte ; el ucise mulţi duşmani şi prinse de vii un număr şi mai mare“.

---

[7] De exemplu I. H. Crişan, *Burebista şi epoca sa*, Bucureşti, 1975, p. 346.

[8] C. Daicoviciu şi colaboratorii, în SCIV, 4, 12, 1953, p. 174 şi urm. ; SCIV, 5, 1—2, 1954, p. 148—150.

[9] Pentru materialele romane descoperite la Grădiştea şi locul lor de găsire în cursul cercetărilor începute in 1950 de colectivul condus de C. Daicoviciu, vezi I. Glodariu, în AMN, II, 1965, p. 119—133. Descoperirile mai vechi sînt publicate de M. Macrea în *Sargetia*, II, 1941, p. 127—150.

[10] *Istoria României*, vol. I, p. 307.

[11] V. nota 6.

[12] *Itinerarii posibile ale cavaleriei maure în războaiele dacice*, în *In memoriam Constantin Daicoviciu*, p. 131—163.

www.mnir.ro

Că acțiunea lui Quietus se soldează cu distrugerea unor așezări deschise ca și a zonei sacre de la Sarmizegetusa, ni se pare în afară de orice dubiu ; dacă au izbutit romanii să ocupe și cetatea propru-zisă este o problemă la care nu putem da un răspuns cert. Îndiferent de faptul că trupele lui Quietus au pătruns în incintă sau numai o înconjuraseră și se străduiau s-o cucerească, situația politico-militară pe ansamblu nu era diferită esențial. În acest context se poate pune întrebarea de ce a acceptat Traian cererea de pace a lui Decebal și nu a continuat campania, de vreme ce o unitate de a sa stăpinea capitala statului dac, „ilogicitatea" acestei atitudini fiind unul din argumentele esențiale ale tezei neajungerii trupelor romane pînă la Sarmizegetusa Regia în timpul campaniei din 102. După opinia mea situația se explică perfect judecind evenimentele în ansamblu. Așa cum s-a subliniat deja de numeroase ori, trupele romane erau obosite după o campanie deosebit de dificilă ; ele izbutiseră să pătrundă pînă in inima țării geto-dacice rupînd centura exterioară de apărare și cuceriseră primul obstacol în drumul spre Sarmizegetusa, cetatea de la Costești, dar s-au văzut blocate în fața fortificațiilor din zona Blidarului, unde era masată întreaga armată a statului dac, care, deși suferise pierderi, își păstrase puterea combativă aproape intactă (să nu uităm că, exceptînd marea luptă de la Tapae și de bătăliile din jurul cetăților dacice cucerite, celelalte acțiuni au fost duse de trupe ale unor formațiuni politice confederate sau aliate). Or tocmai imposibilitatea — pentru moment — de a obține decizia pe frontul principal l-a determinat pe Traian să conceapă executarea unei lovituri de diversiune cu trupele de cavalerie maură, singurele capabile să trăbată munții pentru a cădea prin spate asupra capitalei dacice. Sigur că, moral, lovitura dată de Quietus a avut o importanță hotăritoare, dar pe plan militar propriu-zis nu s-a schimbat foarte mult raportul de forțe ; maurii au putut să înfrîngă micile detașamente ce li s-au opus în timpul travesării munților, au putut distruge așezările, măcelări și lua în robie populația civilă, dar erau prea puțini — cîteva sute de oameni — pentru a reprezenta o primejdie militară reală pentru armta dacică. Sigur că Decebal putea să-și dirijeze o parte din forțe pentru a respinge pe mauri, eventual chiar să-i nimicească dacă aceștia primeau lupta, dar aceasta însemna să-și slăbească dispozitivul din fața grosului armatei romane, fapt de care sigur că Traian ar fi profitat pentru a încerca să rupă apărarea. Deși balanța se înclinase net în favorarea imperiului, Traian a socotit totuși mai prudent — cunoscînd starea de oboseală a propriilor forțe și valoarea combativă a armatei dace, ce ar fi luptat cu energia disperării — să accepte propunerea de pace făcută de Decebal. Aceasta cu atît mai mult cu cît, prin condițiile impuse, socotea că-și anihilează practic adversarul, că Dacia lui Decebal devenea un stat clientelar pe deplin supus autorității romane, așa cum fuseseră atitea altele înaintea înglobării lor definitive în imperiu, fără a mai vorbi de teritoriile geto-dacice anexate încă de pe acum provinciilor sud-dunărene. Garanția „loialității" regelui dac, a supravegherii — nu numai din exterior, ci, în primul rînd, din interior —, a îndeplinirii obligațiilor asumate prin tratatul de pace s-a făcut probabil printr-un grup de ofițeri proveniți din unități ce au luptat în Dacia, care au fost detașați la curtea regelui dac. Că supravegherea nu putea fi exercitată de ostași sau grade inferioare, ci necesita un număr de ofițeri superiori, ni se pare absolut firească din mai multe motive : de la capacitatea de a înțelege și discerne faptele și evenimentele ce se petreceau în regatul dac la putința de a acționa în anumite împrejurări, pînă la problemele de protocol, căci, sigur, în preajma regelui dac nu puteau fi admise decît persoane de rang înalt. Desigur că pe lîngă acești ofițeri au staționat la Sarmizegetusa și unele subunități ce aveau nu rol mai mult simbolic sau de gardă de corp pentru cadre ; aceștia sînt cei ce vor construi unele edificii, vor pune altare ș.a.m.d., demonstrind astfel credința romanilor într-o ședere îndelungată și în exercitarea unei stăpîniri „de facto", fără ca ea să fie și „de jure". Dacă avem în vedere prezența acestor cadre, care reprezentau de fapt armata romanăde la nordul Dunării, expresia „το στρατοπεδον" pentru trupele lăsate la Sarmizegetusa dacică capătă înțeles.

Nu știu dacă romanii s-au retras în momentul cînd preparativele de întărire a puterii dacice au devenit prea vizibile și cînd conflictul devenise previzibil sau „garnizoana" a fost nimicită la începutul celui de-al doilea război. Cert este că, după părerea mea, numai așa se pot explica valabil materialele descoperite în cea de-a doua refacere a cetății de la Sarmzegetusa. Căci, dacă s-ar admite refacerea cetății de către romani după nimicirea puterii dacice de un mic detașament lăsat pentru supravegherea zonei, faptul nu putea să se producă decît imediat după conflict și-n

www.mnir.ro

acest caz cum se explică prezența unor piese sculpturale romane și a unor blocuri cu inscripție în emplecton ? Este imposibil de admis că, avînd suficientă piatră la dispoziție, romanii să fi cărat cîteva piese disparate tocmai din Țara Hațegului pentru a le utiliza la construcție, existența lor pe loc neavind nici o justificare dacă nu se admite prezența romană la Grădiștea. În ceea ce privește piesele provenite din incinta sacră, argumentul nefolosirii lor de către daci datorită caracterului lor „sacru" este nefondat, exemple de utilizare a coloanelor de temple, a altarelor și a altor materiale de acest fel pentru refacerea zidurilor în momente de grea cumpănă este atît de des întîlnită și răspîndită pe o arie geografică atît de largă încît socotim că nu e cazul să insistăm asupra acestui aspect. Mai mult, după cunoștința noastră, nicăieri în teritoriile nou cucerite în cursul sec. I e n. trupele romane nu au refăcut, spre a o utilizat, o fortificație dușmană — cu excepția incintelor orășenești —, ci și-au construit propriul tip de fortificație, castrul. Nu vedem rațiunea pentru care ar fi procedat astfel aici, mai ales în contextul distrugerii generale a tuturor construcțiilor dacice din întreaga zonă a munților Orăștiei și ținîndu-se seama de simbolul pe care această cetate putea s-o reprezinte.

Evacuarea întregii populații dacice dintr-o arie foarte largă, mult mai vastă decît cei circa 300 kmp ai reduitului dacic, instalarea unei administrații ce supraveghea orice mișcare a populației supuse făceau absolut inutilă prezența unui detașament roman lăsat în munți.

Din cele spuse mai înainte cred că rezultă cu destulă claritate motivele pentru care consider imposibilă datarea celei de-a doua refaceri a incintei de la Sarmizegetusa Regia în anul 106 e. n. și atribuirea ei unor trupe romane „de supravegherea zonei". Mi se pare evident că această refacere s-a făcut de către daci în preajma reizbucnirii celui de-al doilea conflict, după retragere sau nimicirea detașamentului roman rămas aici în 102, acest detașament fiind „autorul" vestigiilor romane ce s-au descoperit în zonă. Prezența în capitala statului dac a acestor elemente de supraveghere — desigur și de divizare — și urmele materiale pe care le-au lăsat aici socotesc că sînt argumente pentru rejudecarea situației juridice create prin pacea din 102. Decebal a fost nevoit nu numai să-și vadă țara trunchiată și puterea militară mult diminuată, dar devenise o simplă fantoșă — desigur, înconjurată cu fast regal — lipsită de orice putere efectivă. Este firesc ca în aceste condiții un conducător ca Decebal să reacționeze cum a reacționat.

Dacă cea de-a doua refacere a cetății de la Grădiștea s-a petrecut după conflictul din 101—102, se pune întrebarea cînd și ce a determinat prima reparație. Deoarece nici un document istoric nu vorbește de o pătrundere romană pînă aici, se pare că concluzia ce se impune este aceea a unor conflicte „interne" ale lumii nord-dunărene, fără a se putea face nici o precizare asupra atacatorilor și nici asupra datei, exceptind mențiunea că evenimentul este foarte puțin probabil să se fi petrecut in timpul domnei lui Decebal, cînd statul dac cunoaște o epocă de înflorire și extindere teritorială.

REMARQUES SUR LA CAMPAGNE DE L'AN 102, CONDUITE PAR LUSIUS QUIETUS

Résumé

L'auteur remet en discussion la présence de troupes romaines à Sarmizegetusa Regia dans l'intervalle 102—105, présence mentionnée par Cassius Dion et contéstée par Constantin Daicoviciu et Hadrian Daicoviciu. En analysant l'attaque de la cavalerie maure, conduite par Lusius Quietus en 102, l'auteur révèle qui ce fait a mené à la conquête de Sarmizegetusa et a détérminé Decebal d'accepter la paix aux lourdes conditions, imposées par les Romains. Pour que les Daces respectent la paix Trajan a installé à Sarmizegetusa un corps d'oficiers, accompagné par des sous-unités de soldats, recrutés parmi les unités participantes à la guerre dacique.

Pendant le laps de temps 102—104 les Romains ont construit à Sarmizegetusa des monuments et édifices qui, demolis par les Daces en 105, serviront partiellement à la seconde réfection de l'enceinte. Cette seconde réfection, d'ailleurs attéstée par

ies fouilles archéologiques, n'est pas d'après l'opinion de l'auteur-l'oeuvre d'un détachement de surveillance de la zone après l'an 106, mais de Daces, en 105. L'auteur opine de même que les Romains ne réutilisaient pas des enceintes ennemies conquises, à l'exception des fortifications urbains, et que l'existence des monuments romains avariés dans l'emplecton ne peut se justifier que par la présence des Romains dans ces endroits avant 106. Par rapport à cette constatation s'impose une autre date pour la première réfection de la cité de Gràdiştea Muncelului, date antérieure aux conflits avec Trajan, probablement déjà avant la règne de Décébale et aussi une réévaluation de la situation juridique de l'état dace par la paix de l'an 102.

www.mnir.ro

UN MORMÎNT DIN EPOCA MIGRAȚIILOR ÎN CASTRUL DE LA POTAISSA

de MIHAI BĂRBULESCU

Pînă la efectuarea cercetărilor arheologice sistematice în castrul Legiunii a V-a Macedonica de la Potaissa, singurele materiale postaureliene cunoscute ca provenind din cuprinsul marii fortificații erau monede descoperite fortuit: una de la Aurelian, trei de la Constantius II și una de la Gratian [1]. În cele 10 campanii anuale (1971—1980) de cercetări în castru, seria descoperirilor de epocă postaureliană s-a îmbogățit cu urme de construcții (ziduri adăugate sau modificări la construcții de epocă romană) și ceramică specifică sfîrșitului sec. al III-lea și veacului următor [2]. În cercetările din principia castrului, in campania din 1980 s-a descoperit un mormînt din epoca migrațiilor.

Mormîntul se afla în interiorul curții mari, la 34 m de la monumentala intrare în principia, în imediata apropiere a fundației porticului care mărginea spre curte latura lungă de nord a edificiului. Groapa dreptunghiulară a mormîntului, orientată pe direcția V—E, începea să se contureze la —75 cm de la nivelul actual al solului. Avea probabil toate colțurile rotunjite. Pe latura de sud groapa prezenta pe toată lungimea o nișă lată de vreo 40 cm, care se observă bine în profil (fig. 1) și în care s-a descoperit scheletul unui bărbat adult, de talie mare (scheletul avea 175 cm lungime), întins pe spate, cu capul la vest, craniul fiind ușor răsucit spre umărul sting. Brațul drept era întins pe lîngă corp, iar cel sting puțin îndoit din cot, cu palma așezată peste bazin și începutul femurului drept. De-a lungul laturii de nord a gropii și la cap au apărut șase lespezi de piatră, care închideau nișa și s-au observat în săpătură in obișnuita poziție oblică (fig. 1; în profil s-a surprins una din aceste lespezi). Printre lespezi — toate refolosite din construcțiile castrului — se remarcă un fragment arhitectonic cu decor sculptat pe cant.

În apropierea colului mîinii drepte s-a descoperit o cataramă de fier ovală (3,2 × 1,7 cm; nr. inv. 5546 [3]; fig. 2/1), cu spinul din fier și șase nituri de bronz de la sistemul de prindere a centurii de această cataramă. Trei nituri erau mai mari, cu capul de 5—6 mm in diametru, iar trei erau mai mici, cu capul de 2 mm în diametru (nr. inv. 5555; fig. 2/2). În partea stingă a scheletului, lipite de osul bazinului, s-au descoperit 7 fragmente de lame de fier, puternic oxidate, late de aproximativ 1,5 cm (nr. inv. 5549, 5551, 5553, 5554; fig. 2/3), unele ușor curbate. Aceste fragmente însumează o lungime de 29,5 cm. Este deci posibil să provină din două cuțite. Alte două mici fragmente de fier pot face parte din minere (nr. inv. 5552, 5573; fig. 2/4). Împreună cu aceste piese a apărut un fragment de plăcuță de fier, lată de 3,3 cm, cu două margini ridicate și un nit, provenind, se pare, dintr-o teacă (nr. inv. 5574; fig 2/8). Sub aceste piese de fier și lipite de ele se aflau un

---

[1] I. Winkler—A. Hopârtean, *Moneda antică la Potaissa*, Cluj, 1972, p. 62, nr. 341, p. 90, nr. 317, 318, 329.

[2] Toate acestea, împreună cu mormîntul din epoca migrațiilor, au constituit subiectul comunicării „Descoperiri postaureliene în castrul de la Potaissa", prezentată in cadrul sesiunii omagiale „Permanență, unitate și progres în istoria poporului român. Partidul Comunist Român la a 60-a aniversare" — organizate de Muzeul Național de Istorie al R.S.R., București, 5—6 mai 1981.

[3] Inventarul mormîntului a intrat în colecțiile Muzeului de istorie din Turda.

www.mnir.ro

fragment de lamă de silex fumuriu (3 × 1,7 cm ; nr. inv. 5548 ; fig. 2/6), evident piesă preistorică reîntrebuințată la amnar și o foaie mică de plumb, aproximativ dreptunghiulară (3,6 × 1,7 cm ; nr. inv. 5547 ; fig. 2/7), cu o grosime variind între 0,5 și 1 mm. Prezența oxidului de fier pe silex și pe foaia de plumb îndreptățește concluzia că aceste două piese stăteau laolaltă cu cuțitul (sau cuțitele) în aceeași teacă. În sfîrșit, lîngă toate aceste piese s-a descoperit o cataramă turnată din bronz, cu inelul oval (2 × 1,3 cm), cu garnitura (1,1 × 1 cm) făcînd corp comun cu inelul, cu spinul lipsă (nr. inv. 5550 ; fig. 2/5). Două orificii în garnitură provin de la prinderea cataramei. Probabil că prin intermediul acestei catarame se agăța de centură teaca cu piesele mai sus-menționate.

Chiar din momentul descoperirii era clar că avem de-a face cu un mormînt din epoca migrațiilor.

Mormintele cu nișe nu sînt prea numeroase, acesta fiind, pare-se, primul de un asemenea tip descoperit în Transilvania. În marea necropolă din sec. al IV-lea de la Intercisa, din 584 morminte de inhumație numerotate, doar 13 se înscriu în acest tip. Interesant este că aproape toate sînt orientate V—E ca în cazul nostru ; în schimb nișele sînt protejate totdeauna cu țigle. Din cele 13 morminte cu nișă de la Intercisa șase sînt fără inventar, un procent foarte mare, fiindcă în total numai 35 de morminte din acel cimitr sînt lipsite de inventar. Inventarul din celelalte morminte cu nișă le plasează cronologic în sec. al IV-lea[4]. Că mediului roman tîrziu acest tip de mormînt nu-i este necunoscut, dar constituie o raritate, e dovedit și de situația din necropola romano-bizantină de la Callatis (sec. IV—VI), unde din 367 de morminte de inhumație, unul singur prezintă nișă. Ca la Turda, scheletul era orientat V—E, nișa aflîndu-se tot pe latura de sud a gropii. În schimb, era lipsit de inventar, iar nișa era protejată cu țigle[5]. Acest tip de mormînt apare ceva mai frecvent în cadrul complexului cultural Sintana de Mureș-Cerneahov. El este cunoscut pe teritoriul U.R.S.S., o recentă culegere de studii prezentînd mai multe morminte cu nișe laterale protejate cu pietre[6]. În România au fost publicate pînă acum cîteva morminte cu nișă aparținînd aceluiași complex cultural. La Oinac (Giurgiu), în necropola de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov s-au descoperit două morminte, unul cu nișă și treaptă, datat în a doua jumătate a sec. III—sec. IV, orientat N—S[7], și altul numai cu nișă, orientat E—V, datat in sec. al III-lea și atribuit sarmaților[8]. La Alexandru Odobescu, din 15 morminte de inhumație două aveau nișe laterale : unul orientat NNE—SSV, celălalt NNV—SSE. Ele sînt datate împreună cu întreaga necropolă în sec. al IV-lea[9]. În necropola birituală de la Bogdănești-Fălciu (jud. Vaslui), datată în a doua jumătate a sec. IV — începutul sec. V, din 44 morminte de inhumație, trei aveau prag și nișă, orientate N—S[10]. Necropola se încadrează în complexul Sîntana de Mureș-Cerneahov, dar s-a observat că pragurile și nișele „reflectă obiceiuri care nu pot fi puse pe seama autohtonilor“ [11]. În necropola de la Histria, situată lîngă basilica „extra muros“ — la vest de incinta cetății romano-bizantine — s-au descoperit mai multe morminte cu nișe, orientate SV—NE și V—E. Deși la publicarea lor nu se amintește nișa, observația că ele erau protejate cu „țigle dispuse oblic pe o singură parte ; pietre sau lespezi... pe o singură latură“ îndreptățește încadrarea lor în acest tip de mormînt. Ele se datează în sec. al IV-lea și sînt atribuite alanilor[12]. Pragurile și nișele apar și în necropola de la Bîrlad-Valea Seacă, unde 50 de morminte de acest tip sînt atribuite

[4] Pentru Intercisa, vezi K. Sági, în *Intercisa* I (*ArchHung*, XXXIII, 1954), p. 76, 122 ; E.B. Vágó—I. Bóna, Der *Spätrömische Südostfriedhof*, Budapest, 1976, p. 141, 144, 162.

[5] C. Preda, *Callatis*. Necropola *romano-bizantină*, București, 1980, p. 21, 86 (mormîntul 14), pl. L.

[6] *Moghilniki cerniiahovscoi kulturi*, Moscova, 1979, p. 38, 41, 45, 48, 51, 75, 89, 98, 104.

[7] D. Berciu și colab., în SCIV, 18, 1967, 2, p. 308—309.

[8] D. Berciu și colab., in SCIV, 17, 1966, 2, p. 376.

[9] B. Mitrea, C. Preda, Necropole din secolul *al* IV-lea e. *n.* în *Muntenia*, București, 1966, p. 101—103, 122.

[10] V. Palade, în *Materiale*, X, 1973, p. 170.

[11] *Ibidem*, p. 188.

[12] H. Nubar, în SCIV, 22, 1971, 2, p. 203, 211—214.

www.mnir.ro

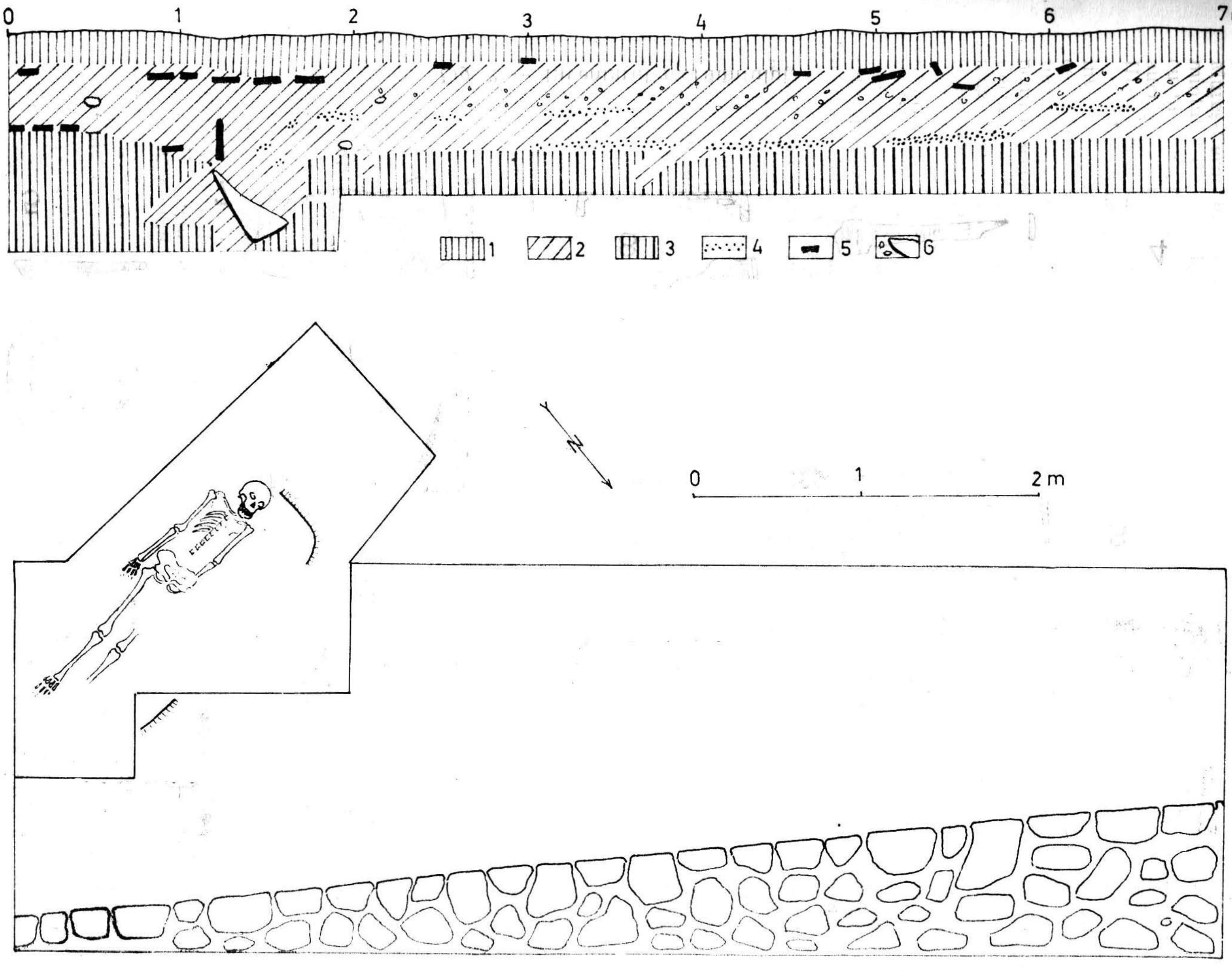

Fig. 1 **— Planul și profilul mormîntului. Legenda profilului :**
1 — humus actual ; *2* — dărîmătură (strat arheologic roman) ; *3* — sol virgin ; *4* — mortar ; *5* — țigle și cărămizi ; *6* — pietre.

www.mnir.ro

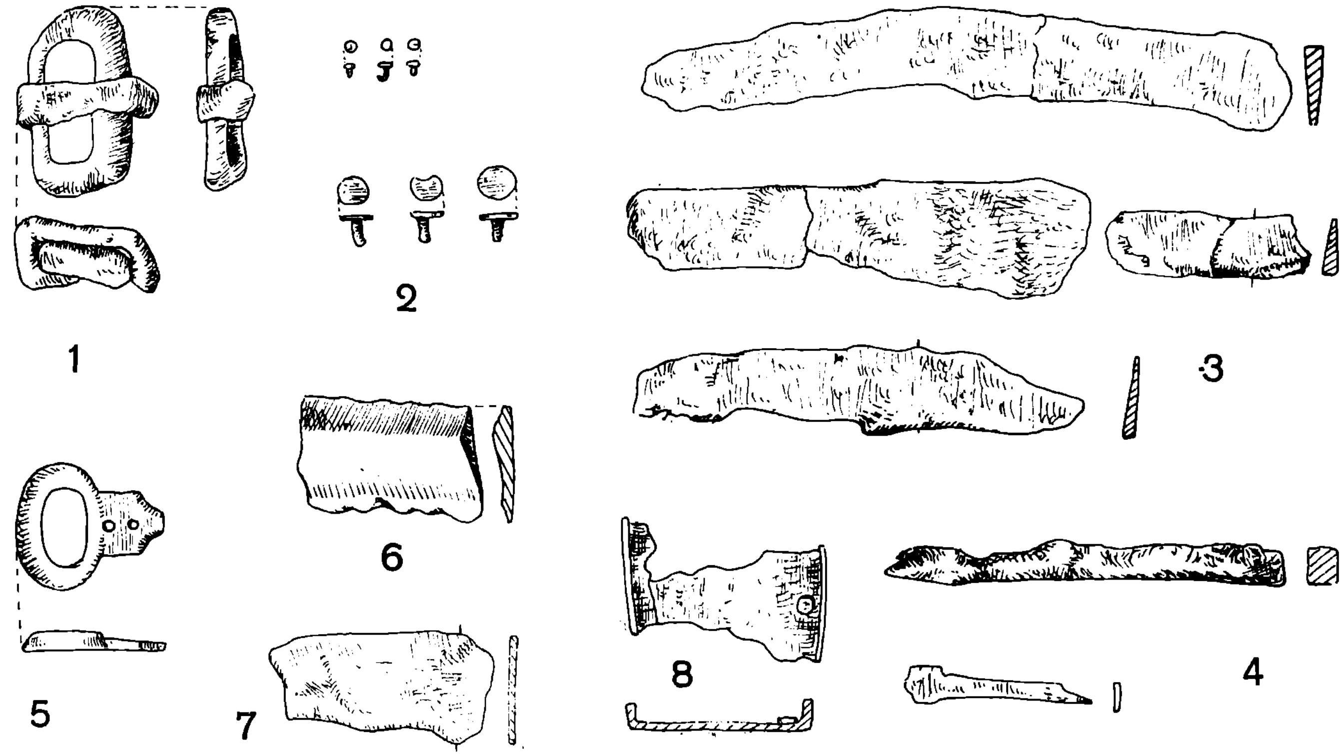

Fig. 2 — Inventarul mormîntului.

www.mnir.ro

sarmaţilor [13]; aceleiaşi componente etnice din cadrul grupului cultural Sîntana de Mureş-Cerneahov îi aparţin mormîntul 7 din cimitirul de la Podu Pietriş [14] şi mormîntul 3 de la Bîrlad-Casa de apă [15]. Mai recent s-au descoperit morminte sarmate cu nişe şi praguri (cu un inventar mai bogat, conţinînd şi obiecte de podoabă din aur) şi în tumuli : la Vităneşti (un mormin atribuit alanilor de la sfîrşitul sec. al III-lea) [16] şi în zona oraşului Galaţi (două morminte) [17].

Revenind la mormîntul din castrul de la Potaissa, să remarcăm lipsa din inventar a ceramicii ; or, extrema raritate a ceramicii a fost reţinută cu prilejul cercetătrilor din grupul de morminte alanice de la Histria [18]. Catarama de bronz turnată, specifică mai degrabă unei epoci ceva mai tirzii, nu este lipsită de analogii pentru secolele IV—V, apărind chiar în cadrul complexului Sîntana de Mureş-Cerneahov [19]. In ceea ce priveşte foaia de plumb (care ne trimite poate spre practici magice atît de frecvente în lumea romană tirzie), asemenea descoperiri se cunosc şi in morminte din epoca migraţiilor [20].

Prin urmare, mormîntul din castrul de la Turda prezintă un cert element răsăritean — nişa —. ceea ce ne face să ne gîndım, chiar in lipsa altor obiceiuri specifice [21], la o eventuală atribuire etnică sarmato-alană şi să-l datăm în a doua jumătate a sec. al IV-lea sau la începutul sec. al V-lea. Pînă acum alanii, aparţinînd ultimilor sarmaţi [22], nu erau documentaţi in interiorul arcului carpatic. Inventarul mormîntului sprijină datarea propusă, iar pentru această atribuire etnică pledează nu numai tipul de mormînt cu nişă, ci şi locul înmormîntării — în cu totul alt punct decît periferia cimitirelor romane din Potaissa, unde continuă înmormîntările populaţiei daco-ramane după retragerea aureliană [23].

Continuitatea daco-romană la Potaissa e dovedită arheologic şi numismatic pînă la începutul ultimului sfert al sec. al IV-lea, după care locuitorii oraşului se retrag în zonele rurale din preajmă [24]. Stabilirea unei relaţii directe între sfîrşitul vieţii urbane la Potaissa, odată cu năvala hunilor şi mormîntul de factură răsăriteană din castru (alanii au fost înglobaţi în confederaţia hunică !) rămîne ipotetică, dar tentantă.

UN TOMBEAU DE L'ÉPOQUE DES MIGRATIONS DANS LE CAMP DE POTAISSA

Résumé

Dans le camp de la Vc légion Macedonica de Potaissa (aujourd'hui Turda, dép. de Cluj) on a découvert un tombeau de l'époque des migrations. Le tombeau se trouvait dans la grande cour des principia. La fosse était orientée Ouest-Est

[13] V. Palade, în „Dacia", XXIV, 1930, p. 251.

[14] N. Zaharia, Em. Zaharia, V. Palade, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 593.

[15] V. Palade, în MemAntiq, III, 1971, p. 261.

[16] V. Leahu, G. Trohani, în *Cercetări arheologice*, III, 1979, p. 134—138.

[17] M. Brudiu, în „Dacia", XXIII, 1979, p. 323—331.

[18] H. Nubar, op. *cit.*, p. 204.

[19] *Moghilniki cerniiahovscoi kulturi*, Moscova, 1979, p. 114, fig. 2/4, p. 129, p. 134, fig. 25.

[20] A. Salamon, în „Mitteilungen des Archäologischen Instituts des Ungarischen Akademie der Wissenschaften", 7, 1977, p. 37—40 ; D. Székely, în acelaşi volum, p. 41—43, pl. 15—20.

[21] Craniul nu are deformarea artificială întilnită mai ales la alani (Gh. Diaconu, în SCIVA, 31, 1980, 2, p. 284).

[22] Gh. Bichir, în „Pontica", V, 1972, p. 169 ; idem, în SCIVA, 27, 1976, 2, p. 213 ; idem, în „Dacia", XXI, 1977, p. 194.

[23] I. Mitrofan, în ActaMN, VI, 1969, p. 521 ; M. Bărbulescu, în „Potaissa", II, 1980, p. 184—185.

[24] M. Bărbulescu, op. *cit.*, p. 168—185.

www.mnir.ro

et présentait une niche protéjée par des dalles en pierre. Dans la niche se trouvait un squelette d'un homme adulte, la tête vers l'Ouest (fig. 1). L'inventaire se composait d'une boucle de ceinture en fer, accompagnée par six rivets en bronze, tout près du bras droit (fig. 2/1—2); à gauche du bassin on a découvert un morceau d'une gaine en fer, quelques lames en fer, une feuille en plomb, un fragment de silex préhistorique réutilisé et une petite boucle de ceinture en bronze (fig. 2/3—8). Il est probable que le tombeau appartient à un Sarmate-Alain de la deuxième moitié du IV ème siècle ou du commencement du V ème siècle.

www.mnir.ro

CONTRIBUŢII ARHEOLOGICE PRIVIND EXISTENŢA UNOR CNEZATE ŞI STABILIREA UNUI DRUM COMERCIAL ÎNTRE CARPAŢI ŞI DUNĂRE ÎN SEC. IX—X

de dr. **MARIA COMŞA**

In lucrările noastre mai vechi sau mai recente, referitoare la cetăţile de la Slon-Prahova (cetatea I de lemn ; I A de cărămidă ; I B de piatră, de pe Dealul „La Ciugă" ; cetatea II din preajma muntelui „Virful lui Crai") consideram că aceste cetăţi aparţineau unor cneji de vale, care îndeplineau rolul de căpetenie a obştilor de pe valea pîriurilor Drăjnuţa şi Telejenel, de la izvoare şi foarte probabil pînă la confluenţa Telejenelului cu Teleajenul, pe de o parte, şi a Drăjnuţei cu Teleajenul, pe de altă parte, iar, in caz de nevoie, cneazul de vale îndeplinea şi funcţia de conducător militar al membrilor obştei pe care îi conducea [1].

Ţinînd cont de această situaţie, presupuneam şi continuăm să postulăm existenţa în jurul acestor cetăţi a unor sate in care locuiau membrii de rînd ai obştilor. Ţinînd seama de faptul că la Slon şi împrejurimi e o regiune muntoasă, aici trebuie să fi existat sate de tip resfirat, cu case de lemn sau în locuri propice, cu bordeie mai puţin adîncite, în care locuinţele erau fie izolate, fie „în cuiburi" sau „în cringuri" la distanţe mai mici sau mai mari [2].

Arătam, de asemenea, că aceste cetăţi, pe lîngă faptul că ele puteau constitui în caz de nevoie un loc de refugiu, apărau, în acelaşi timp, una din principalele căi de comunicaţie care lega, în vremea existenţei lor, Muntenia de Transilvania [3].

De asemenea, studiind materialul arheologic provenit din cele două aşezări de la Bucov-Ploieşti, pe baza existenţei unor materiale de construcţii (fragmente de conducte de apă şi de olane pentru acoperiş, fragmente de cărămizi şi bucăţi din pietre de calcar fasonate) am presupus şi aici existenţa în sec. IX—X a unei fortificaţii de tipul cetăţilor I A şi I B de la Slon [4].

In preajma acestei fortificaţii se aflau satele (aşezările) cercetate de noi : Bucov Tioca, Bucov Rotari, Bucov Ghespari şi altele care au fost descoperite (pe care nu le-am putut cerceta), se ţineau lanţ de-a lungul pîrîului Morii şi a pîrîului Bucovelul, sate de tip adunat, caracteristice zonei de contact dintre cîmpie şi dealuri.

---

[1] Maria Comşa, *Un Knézat roumain du X —XII siècles à Slon-Prahova (Étude préliminaire)*, „Dacia", N. S. XXII, 1978, p. 303—317 ; idem, *Cetatea de lemn din secolele VIII—IX de la Slon-Prahova*, in vol. Muzeul naţional, V, Bucureşti, 1981, p. 133 şi urm.

[2] Idem, *Cercetările de la Slon şi importanţa lor pentru studiul formării relaţiilor feudale la sud de Carpaţi*, în *Studii şi materiale privitoare la trecutul istoric al jud. Prahova*, II, Ploieşti, 1969, p. 29 ; idem, *Die Forschungen von Slon und ihre Bedeutung für das Studium der Entwicklung der feudalbeziehungen südlicch der Karpathen*, în *Siedlung, Burg und Stadt* din seria D. Ak. d. W. zu Berlin, Schriften der Sektion für Vor- u. Friihgeschichte, Bd. 25, Berlin, 1969, p. 238 ; idem, *Un knézat...*, p. 317.

[3] Idem, Cercetările de la *Slon...*, p. 29 ; idem, Die *Forschungen...*, p. 238 ; idem, *Un knézat...*, p. 317.

[4] Idem, Cercetările de la *Slon...*, p. 29 ; idem, Die *Forschungen...*, p. 238 ; idem, *Un knézat...*, p. 3—17.

[5] Idem, *Cultura materială veche românească (Aşezările din secolele* VIII—X de la *Bucov-Ploieşti)*, Bucureşti, 1978, p. 42—44 şi 145—146.

www.mnir.ro

Aici a existat un alt cnezat care cuprindea valea pîrîului Morii şi a Bucovelului, pînă la confluenţa acestuia din urmă cu Teleajenul, dar e posibil şi alte văi [6].

Ca şi cetăţile de la Slon şi Bucovul se afla pe acelaşi drum care lega Muntenia de Transilvania, de aceea putem presupune că şi cetatea care a existat aici avea şi funcţia de a păzi acest drum [7].

Coborînd mai jos în cimpie, mai precis în zona de silvostepă, care acoperea pe atunci teritoriul de azi şi împrejurimile Bucureştiului. după cum se ştie, cercetările din ultimele decenii au scos la iveală urmele a numeroase aşezări, care, de asemenea, se ţineau lanţ de-a lungul rîului Dîmboviţa şi a pîraielor Colentina şi Sabarul [8].

În ciuda greutăţilor inerente, uşor de înţeles, dacă avem în vedere faptul că o bună parte din aceste aşezări se află sub actualul oraş, totuşi s-au scos la iveală numeroase vestigii pentru a ne putea face o idee asupra culturii materiale din secolele VIII—X şi mai tîrziu.

Aici au ieşit la iveală unele mărturii, care (ca şi la Bucov), deşi încă puţine, dovedesc că înaintea fortificaţiilor aparţinînd epocii feudalismului dezvoltat a existat şi o fortificaţie aparţinînd epocii feudale timpurii. Avem în vedere faptul că în bordeiul nr. 3 de la Băneasa sat, în dărimăturile cuptorului, a fost descoperit şi un fragment dintr-o cărămidă smălţuită, iar în cuprinsul aşezării fiind descoperite şi alte fragmente de cărămizi, avînd una din feţe smălţuită cu smalţ verde [9]. Aceste cărămizi provin, fără îndoială, de la o fortificaţie (de tipul cetăţii I A de cărămidă de la Slon), databilă în sec. IX—X.

În jurul acestei fortificaţii se aflau numeroase aşezări săteşti, unele din ele, ca şi cele de la Bucov, depăşind chiar faza de sat şi avînd o bogată activitate meşteşugărească, cum este de exemplu aşezarea de la Băneasa-sat, cea de la Bucureşti, „Piaţa de Flori ş. a.

Ţinînd cont de cele exepuse mai sus, putem postula existenţa unui cnezat [10], care îşi avea centrul undeva în zona cuprinsă între actuala salbă de lacuri din regiunea Bucureştiului şi rîul Dîmboviţa [11]. Acest cnezat cuprindea cursul inferior al Dîmboviţei cu afluenţii săi (unii azi dispăruţi în urma sistematizării oraşului) şi cursul inferior al Colentinei, aproximativ pînă la vărsarea sa în rîul Dîmboviţa.

Materiale de construcţie mai numeroase au fost descoperite în unele aşezări de pe cursul inferior al Argeşului.

Astfel, la Radovan, in camera de foc a unui cuptor de ars oale, din sec. al X-lea, grătarul era susţinut de numeorase fragmente de cărămizi, care fuseseră introduse aici nearse şi care, datorită căldurii pe care au primit-o prin gura de foc, au devenit slab arse. De aceea, în lucrarea în care am publicat acest cuptor de olar, noi am postulat existenţa la Radovanu a unor cărămidari, ca şi a unui cuptor de ars cărămizi în sec. al X-lea [12].

De asemenea, tot aici am descoperit în complexe din sec. IX—X blocuri de piatră de calcar faţetate, aduse aici special, se pare din sudul Dobrogei [13], precum şi cărămizi [14].

---

[6] *Ibidem*, p. 146.

[7] *Ibidem*, p. 146.

[8] Margareta Constantiniu şi Panait I. Panait, *Cercetarea feudalismului timpuriu pe teritoriul oraşului Bucureşti*, în *Materiale de istorie şi muzeografie*, III, Bucureşti, 1965, p. 3—24 ; Panait I. Panait, *Densitatea aşezărilor feudale timpurii pe teritoriul Bucureştilor*, Rev. Muz., X, 1973, p. 233—237.

[9] Margareta Constantiniu, şi Panait I. Panait, op. *cit.*, p. 21.

[10] Un cnezat la Bucureşti a presupus, pe baza analizei unor documente medievale, şi C. C. Giurescu (intervenţie verbală la Acad. R.S.R.).
mălqyauhuéuo(pe2

[11] Se pare că aşezările de pe pîrîul Sabar aparţineau unei alte obşti de vale, care cuprindea valea Sabarului, a Neajlovului şi o parte din valea Argeşului.

[12] Maria Comşa, *Töpferei aus dem 10.Jh. bei Radovanu*, „Archaeologia Polski", XVI, 1—2, Warszawa, 1971, p. 388—392.

[13] Descoperiri făcute de noi în anul 1980, încă inedite.

[14] Material inedit prezentat de noi la Sesiunea de rapoarte de la Oradea, în martie 1979.

www.mnir.ro

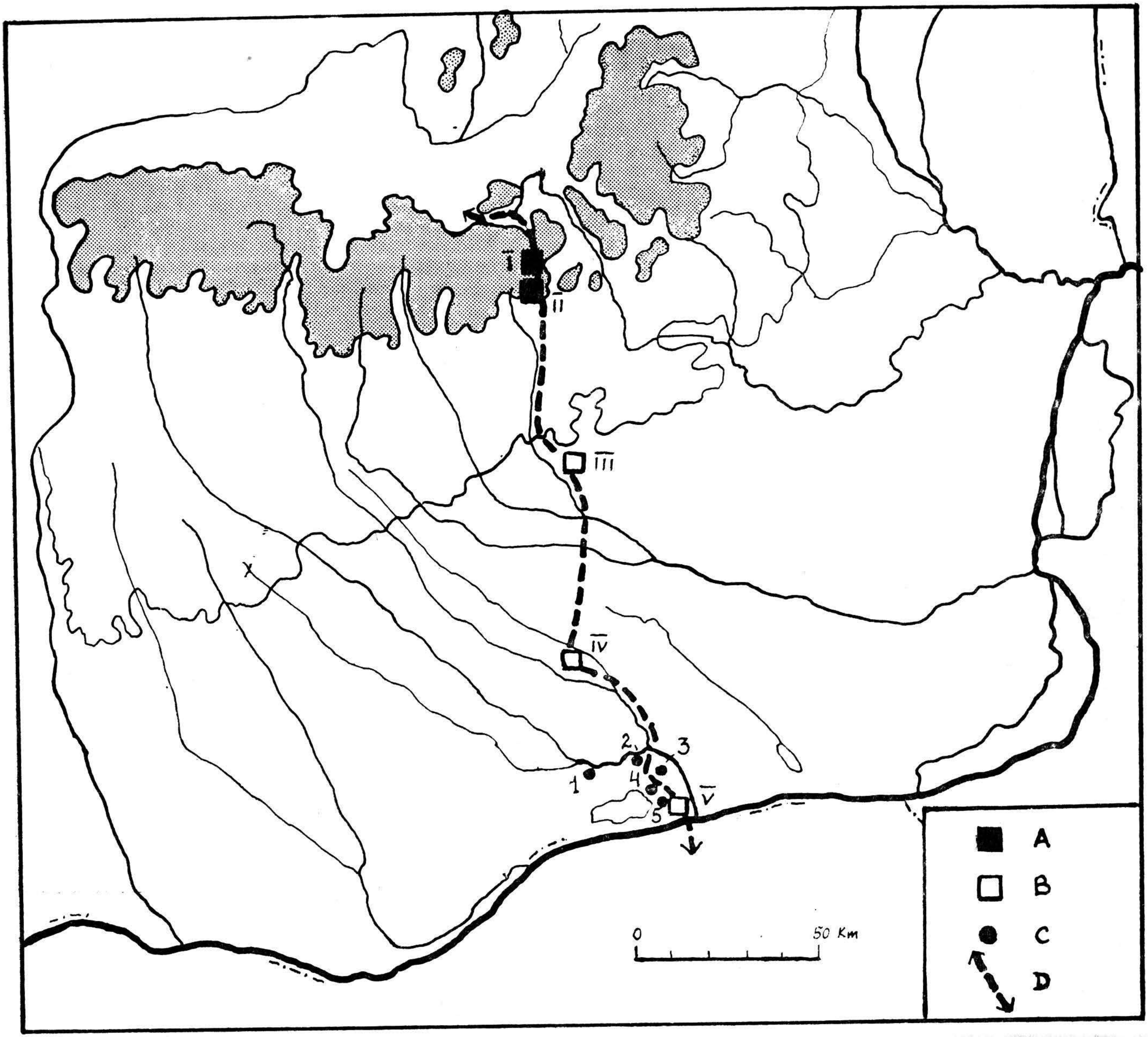

Fig. 1 — Cetăţile şi drumul comercial din sec. IX—X dintre Carpaţi şi Dunăre:
A — cetăţi existente; *B* — cetăţi care nu au putut fi descoperite pînă acum; *C* — localităţi unde s-au descoperit materiale de construcţii (cărămizi, tuburi de conducte, ţiglee, olane, pietre de calcar fasonate); *D* — traseul drumului; *I* — **Slon „Vîrful lui Crai“**; *II* — Slon „La Ciugă“; *III* — Bucov-Ploieşti; *IV* — Bucureşti; *V* — Chirnogi; *1* — Mironeşti; *2* — **Crivăţ**; *3* — **Radovanu**; *4* — **Căscioarele**; *5* — Chirnogi.

www.mnir.ro

Recent pe teritoriul comunei Radovanu în punctul numit „Cotu Malului" au apărut şi fragmente dintr-o conductă de apă oranamentată cu linii orizontale late, adîncite cu un instrument cu capul bont [15].

Cărămizi întregi sau fragmentare, precum şi conducte sau fragmente de conducte de apă, olane pentru acoperiş şi alte fragmente ceramice au fost scoase la iveală în patru puncte din spre marginea de sud-est a actualului sat Chirnogi (jud. Călăraşi), ca şi în hotarul satului : în „Livada cu piersici", în „Via lui Ştefan Ivaşcu" (conducte) şi „Via lui Baltag" (cărămizi) [16]. Unele din aceste cărămizi, avînd pe suprafaţă urme de mortar cu bucăţele de cărămidă pisată în compoziţie, provenite evident din ziduri, au fost descoperite în poziţie secundară, fiind refolosite la instalaţiile de foc din diferite bordeie sau în unele gropi [17].

Două tuburi de conductă au fost descoperite pe teritoriul satului Căscioarele, la marginea de est a teritoriului satului spre Chirnogi [18].

O cărămidă provine şi de pe teritoriul satului Crivăţ (jud. Călăraşi), descoperită întîmplător [19].

Cărămizi, datînd din aceeaşi vreme cu cele de la Chirnogi, au fost descoperite şi la Mironeşti pe valea Argeşului, în punctul numit „Malul Roşu" [20].

Din cele prezentate mai sus reiese clar că pe cursul inferior al Argeşului, în apropiere de vărsarea sa in Dunăre, au existat relativ numeroase ateliere, care produceau o cantitate apreciabilă de materiale de construcţii (cărămizi, conducte de apă, ţigle şi olane).

Cărămizile cu urme de mortar, avînd în compoziţie cărămidă pisată, ca şi existenţa unor blocuri de calcar fasonate presupun fără îndoială, în apropierea vărsării Argeşului în Dunăre, existenţa unor cetăţi de tipul celor de la Slon, databile in sec. IX—X. În jurul acestor cetăţi se aflau o serie de aşezări săteşti, unele care au depăşit deja faza de sat, cum sînt cele de la : Greaca, Căscioare, Crivăţ, Radovanu, Mireşti şi Chirnogi [21].

Constatăm astfel că în sec. IX—X avem cetăţi de cărămidă sau de piatră in zona de munte la Slon („La Ciugă", cetăţile I A şi I B, cetatea II în apropierea Muntelui „Vîrful lui Crai"), la Bucov-Ploieşti, în zona de contact dintre cîmpie şi dealuri, la Bucureşti, în zona de silvostepă din centrul Munteniei şi în sfîrşit în apropiere de vărsarea Argeşului în Dunăre. Aceste cetăţi între Slon (dealul „La Ciugă") şi Dunăre erau situate la distanţe de circa 50—60 km una de alta, fiecare dintre ele legîndu-se de centrul politic şi administrativ al unui cnezat din care făceau parte mai multe văi de pîraie şi anumite porţiuni din valea unui riu (Teleajenul, Dîmboviţa, Argeşul etc.).

Ţinînd cont de chipul în care aceste cetăţi sînt dispuse începînd de la Dunăre şi pînă pe Carpaţi noi credem că pe lingă faptul că ele se legau de centrul politic, administrativ şi militar al unei microzone ele apărau deopotrivă un important drum comercial ce pornea de la vărsarea Argeşului, pe cursul inferior al acestui riu în sus, continuind pe Dîmboviţa pînă la Bucureşti, de unde trecea pe valea Teleajenului şi a Drăjnuţei, pentru a urca apoi pe Carpaţi, pe plai, pînă la Pasul Tătaru. Credem că acest drum a continuat spre nord în Transilvania, iar spre sud, prin vadul Dunării de la Olteniţa, a trecut in Peninsula Balcanică.

---

15 Descoperirea, împreună cu o parte din material, ne-a fost adusă la cunoştinţă de colaboratoarea noastră la şantierul Radovanu, prof. Elena Gheannopoulos.

16 Mihai Sîmpetru şi Done Şerbănescu, *Ceramica de tip urban din aşezarea medievală timpurie de la Chirnogi*, SCIVA, 26, Bucureşti, 1975, 2, p. 241—275.

17 *Ibidem*, p. 254.

18 Bucur Mitrea, *Două tuburi dintr-o conductă de apă din epoca feudală timpurie descoperite la Căscioarele*, SCIV, 11, 1960, 2, p. 435—436.

19 Mihai Sîmpetru şi Done Şerbănescu, *op. cit.*, p. 255 şi fig.

20 *Ibidem*, p. 255.

21 *Ibidem*, p. 241—275 ; Maria Comşa, *Töpferei...*. p. 388—392 ; Eugen Comşa, *Săpături de salvare şi cercetări de suprafaţă in regiunea Bucureşti*, SCIV, VI, 1955, 3—4, fig. 15 după p. 436 ; cf. în special patrulaterul închis de descoperirile de la : Crivăţ, Radovanu, Căscioarele şi Chirnogi, între care trebuie să fi fost situată cetatea sau eventual cetăţile (suprapuse).

www.mnir.ro

Traseul acestui drum din sec. IX—X trebuie să fi fost foarte apropiat de cel al unui drum cunoscut în sec. al XVIII-lea, care pornea de la Olteniţa, pe cursul inferior al Argeşului şi apoi pe cursul inferior al Dîmboviţei spre Bucureşti, trecînd apoi prin Ploieşti, Vălenii de Munte şi traversînd Carpaţii spre Buzăul Nemţesc [22].

Pe acest drum se transportau cu carele produse specifice zonelor de munte şi de dealuri (blănuri, miere, fructe, etc.), sare de la ocnele din bazinul Teleajenului (Săraru, Ghitioare, Teişani, Slănic şi Telega) [23] şi se ducea peşte de la Dunăre, cereale şi alte produse specifice zonelor de cîmpie, avînd loc un schimb regulat, atit intre diferitele formaţiuni politice de care am amintit mai sus, cît şi între regiuni mai îndepărtate.

Drumul dintre Slon şi Chirnogi nu este singurul între Carpaţi şi Dunăre, în sec. IX—X. Altele, la fel de vechi, sînt în curs de studiere, urmînd ca traseul lor să fie precizat cu alt prilej.

Existenţa drmului de la Slon la Chirnogi, ca şi altele similare, dovedesc indirect că regiunea de la sud de Carpaţi se afla într-un stadiu avansat de dezvoltare din punctul de vedere al culturii materiale şi al organizării sociale.

In fruntea formaţiunilor politice, amintite mai sus, se afla cite un cneaz, care conducea uniunea de obşti din subordinea sa, avînd în acelaşi timp şi atribuţii de judecător, iar în caz de pericol şi de conducător al ţăranilor înarmaţi.

CONTRIBUTIONS ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT L'EXISTENCE DE QUELQUES KNÉZATS ET D'UNE ROUTE MARCHANDE ENTRE LES CARPATHES ET LE DANUBE AUX IX —X SIECLES

Résumé

L'auteur tenant compte des matériaux de construction (pierres calcaires taillees, tuyaux d'eau en terre cuite, briques etc.) semblables a ceux de la forteresse de Slon (dép. de Prahova), découverts en quelques agglomérations consi-

[22] Romulus Vulcănescu, Paul Simionescu, *Drumuri şi popasuri vechi*, Bucureşti, 1974, harta nr. V. Organizarea vamală a Ţării Româneşti în secolul XVIII-lea (după C. Şerban). Acest drum, de asemenea, continua atît în Transilvania, cît şi în Peninsula Balcanică.

Obiceiul surprins în evul mediu, de a marca drumurile prin copaci bătrîni, în care se făceau sau se puneau anumite semne, *copaci de hotare* trebuie să fi existat din timpuri străvechi, acest procedeu fiind folosit fără îndoială şi în sec. IX—X (*ibidem*, p. 20).

In preajma aşezărilor fortificate amintite mai sus se aflau locuri de popas. Un astfel de loc de popas am mai putut surprinde încă la Bucov, lîngă o fîntînă aflată în dosul actualei şcoli. înainte, în apropierea acestui loc, trebuie să fi existat izvoare sau o baltă mai mică.

Un alt loc de popas l-am surprins la Ploieşti, în partea de nord a oraşului, pe malul pîrîului Dimbovnicul.

Pentru trecerea acestui drum peste Carpaţi in Transilvania cf. Gh. Zagoriţ, *Trecătorile Teleajenului*, „Anuarul de geografie şi antropogeografie", III, 1911—1912, Bucureşti, 1919 ; Ecaterina Zaharescu, *Vechiul judeţ al Saacului în lumina istorică şi antropogeografică*, Buletinul Societăţii de Geografie", LII, 1933, p. 159 şi 192, iar mai nou Paul Binder, *Contribuţii la localizarea Cruceburgului şi unele probleme legate de ea*, Muzeul Braşov, Culegere de studii, I, 1967, p. 121—123 ; idem, *Date geografica-istorice referitoare la pasurile şi plaiurile transcarpatine din jud. Covasna*, „Aluta", Sf. Gheorghe, 1972, p. 271 şi urm ; idem, *Drumurile şi plaiurile Ţării Bîrsei*, în *Studii şi articole de istorie*, XIV, 1969, p. 207—218.

[23] Romulus Vulcănescu, Paul Simionescu, op. *cit.*, p. 51.

www.mnir.ro

dère qu'à Bucov-Ploieşti, à Bucarest, et à Chirnogi auprès du Danube, ont existé aussi des forteresses, construites en briques ou blocs (calcaires taillés), datant des IX—X ss.

Ces fortifications sont mises en liaison avec l'existence des formations politiques (knézats de la vallée) dans les zones respectives, le knéz, qui se trouvait à la tête de ces formations, étant de même juge et, en cas de péril, chef militaire de ses sujets.

Les forteresses mentionnées, en dehors de leur fonction militaire, ont du aussi défendre la route marchande, qui aux IX —X ss. reliait le SE de la Transylvanie avec le Danube et même avec la Péninsule Balcanique (Fig. 1).

www.mnir.ro

BĂTĂLII PENTRU APĂRAREA BUCUREŞTILOR IN SECOLUL AL XVI-LEA

de dr. **PANAIT I. PANAIT**

Prin calitatea sa de reşedinţă voievodală, stabilită la jumătatea sec. al XV-lea de către Vlad Ţepeş [1], cetatea Bucureştilor a dobîndit, alături de Tirgovişte, un loc însemnat în viaţa politică a Ţării Româneşti. Principalele evenimente cu caracter intern sau rezultate din ridicarea împotriva autorităţii otomane se vor reflecta în mod nemijlocit şi asupra oraşului de pe Dîmboviţa în pofida fluctuaţiei stabilirii Curţii voievodale. Analizată in lumina locului de emitere a documentelor, păstrate pînă în zilele noastre, situaţia preferinţei domneşti pentru Tirgovişte sau Bucureşti pare definitiv elucidată [2]. În ceea ce priveşte sec. al XVI-lea, diagrama referitoare la cele două reşedinţe permanente indică o uşoară ascensiune a Bucureştilor în anii 1500—1510, urmată de egalarea prezenţei lor pînă spre 1520. Din 1525 şi pînă în 1545 oraşul Tirgovişte deţine, în mod autoritar, prioritatea înaltei funcţii, fapt dovedit de mai marele număr de hrisoave emise de cancelariile lui Radu de la Afumaţi, Vlad Înecatul, Vlad Vintilă şi Radu Paisie [3]. Începînd cu prima domnie a lui Mircea Ciobanul şi pînă în 1595 Bucureştilor îi revine în mod categoric rangul de reşedinţă principală a Ţării Româneşti. Se cuvine a fi subliniat că dacă în tot sec. al XVI-lea oraşul Bucureşti este absent în documentele cunoscute timp de 22 de ani, cealaltă capitală nu-şi poate justifica prezenţa ca loc de emitere a unor acte domneşti timp de 36 de ani, perioadele cele mai mari plasîndu-se între 1545—1578. Marea confruntare dintre Tirgovişte şi Bucureşti se desfăşoară de fapt în acel veac. Numai gravele prejudicii provocate oraşului Bucureşti de către ocupaţia otomană din toamna anului 1595 vor întîrzia afirmarea deplină a reşedinţei de pe Dîmboviţa cu aproape şase decenii mai înainte de acel mijloc de secol XVII. Importanţa oraşului se reflectă în mod incotestabil şi prin efortul ostăşesc depus de către domnie sau grupări boiereşti sprijinitoare ale unor pretendenţi, de a beneficia de reşedinţa Curţii bucureştene.

După cum se cunoaşte sec. al XVI-lea a marca însemnate mutaţii în viaţa social-politică a Ţării Româneşti, precum şi în raporturile cu Sublima Poartă. Pînă către sfîrşitul acestui secol, mai precis pînă la marea campanie a lui Sinan Paşa, Imperiul otoman nu a mai organizat nici o expediţie sultanală sau vizirală împotriva Ţării Româneşti. Eforturile sultanilor Selim I, şi îndeosebi Suleiman Magnificul, au vizat cu insistenţă coasta dalmată sau zona Banatului în vederea îngenunchierii regatului maghiar, fapt obţinut prin victoria din cîmpia de la Mohacsi din 1526. În ceea ce priveşte Ţara Românească s-a adopta, cu mai multă insistenţă, politica sprijinirii, fără o durată de timp prea îndelungată, a unor candidaţi proveniţi din ramura Basarabescă, la care se va adăuga, prin uzurpare de stirpe, Neagoe Craio-

[1] Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, ed. a II-a, Bucureşti, 1979, p. 50 ; Panait I. Panait, *Vlad Ţepeş şi cetatea Bucureştilor*, în Rev. Muz. Mon. Ist. Artă, XLIX, 1980, 1, p. 32—36

[2] Dan Berindei, *Oraşul Bucureşti reşedinţă şi capitală a Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1963, p. 30—36.

[3] Panait I. Panait, *Problema reşedinţei Ţării Româneşti in perioada 1459—1659*, în *Bucureşti*, X, Bucureşti, 1980, p. 39—40.

www.mnir.ro

vescu[4]. Arbitrajul acestei dispute, în cursul căreia s-au înregistrat numeroase schimbări la tron, numărul acestora fiind de 15 numai în perioada septembrie 1521—septembrie 1525, a revenit paşalelor de la Dunăre şi in mod special lui Mehmed-beg. Atît acest paşă de Nicopole, cît şi sangeacul de Vidin au acţionat cu trupele subordonate lor repurlînd, în situaţiile ce le-au fost favorabile, victorii neconcludente. În acelaşi timp rivalităţile interne provocate de către marea feudalitate au făcut ca potenţialul militar al ţării să se prezinte divizat, şi ca atare insuficient de puternic pentru a obţine zdrobirea intervenţiilor otomane. Criza autorităţii centrale a condus la accentuarea imixtiunii străine, exprimată prin pretenţiile begului de Nicopole de a prelua scaunul domnesc. Cronica lui Macarie consemnează faptul că la moartea lui Neagoe Basarab „s-a aşezat în locul lui un turc oarecare anume Mahmet“ [5], situaţia oficial nereală, dar oricînd posibilă prin autoritatea demnitarului otoman asupra tînărului Teodosie şi a unora dintre pretendenţii ce şi-au disputat dreptul şederii în tron. Numai domnia eroică a lui Radu de la Afumaţi, cu victorii şi înfrîngeri repetate, consemnate ca tare atit de Cronică [6], cît şi de piatra sa tombală [7], a îndepărtat una dintre cele mai grave situaţii politice înregistrate de Ţara Românească în evul de mijloc.

Privit în ansamblu sec. al XVI-lea a cunoscut un număr însemnat de bătălii. Izvoarele scries identifică pe teritoriul Ţării Româneşti între 1510—1580 un număr de peste 32 de lupte. Cele mai multe dintre acestea îi aparţin domniei lui Radu de la Afumaţi şi sint evocate în textul dăltuit pe placa ce-i acoperă mormîntul aflat în biserica episcopală de la Argeş, al cărei ctitor a fost alături de înaintaşul şi socrul său Neagoe Basarab [8]. În general fiecare deceniu analizat a înregistrat cel puţin două războaie, excepţie făcînd deceniul trei cu 19 bătălii şi penultimul deceniu al secolului în care nu se consemnează nici un conflict militar. Amploarea acestor lupte a fost diferită, unele fiind deosebit de puternice, în această categorie incluzîndu-se, de exemplu, războiul al zecelea al lui Radu de la Afumaţi dat la Grumazi (azi jud. Giurgiu), socotit ca fiind „cel mai iute şi mai vîrtos“ purtat împotriva a 7 sangeacuri [9], lupta lui Mircea Ciobanul de la Măneşti [10] sau cea de la Viişoara între Vlad Înecatul şi Moise Vodă [11]. De o amploare mai redusă apare ciocnirea de la Cotmeana între Mircea, fiul Mihnei cel Rău, şi adversarii lui Craioveşti, aceea de la Craiova între Mihnea Turcitul şi Radu contracandidatul din 1577 ş.a. Analizate în ansmablu majoritatea zdrobitoare a acestor războaie sînt indisolubil legate de obţinerea tronului ţării. Practic doar expediţia lui Ştefăniţă al Moldovei pînă la Tîrgşor din anul 1526 şi ciocnirea lui Radu cel Viteaz cu ţăranii la Poenari prezintă şi aspecte de altă natură. Toate celelalte — fie că angajează cete de boieri pribegi veniţi din Transilvania, fie grupări constituite în ţară — urmăreau luarea sau consolidarea domniei. La cel puţin 70% dintre ele au participat, cu efective diferite, paşalele de la Dunăre, fapt ce explică interesul deosebit al Imperiului otoman faţă de Ţara Românească şi în acelaşi timp creşterea posibilităţilor Sublimei Porţi de a interveni dincoace de Dunăre.

Aşternînd pe hartă localităţile menţionate în cronici rezultă că, exceptînd Severinul angajat în frontul turco-maghiar, Craiova şi Poienarii, celelalte bătălii au afectat zona centrală a Cîmpiei muntene. Este vorba de caroul Clejani-Gubavi-Gheorghiţa-Fintîna Ţiganului-Tîrgovişte. Lăturalnice acestui perimetru rămîn Rîmnicul, Alimăneşti, Slatina şi Cotmeana. Punctul principal de atac din partea oastei otomane s-a menţinut cetatea Giurgiu. Cele mai multe localităţi gravitează în jurul

---

[4] Ştefan Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul“ pînă la Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1970, p. 87.

[5] *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 93.

[6] *Ibidem*.

[7] St. Nicolaescu, *Documene cu privire la Radu Vodă de la Afumaţi*, Bucureşti, 1909, p. 6—7.

[8] Alte două lupte purtate la Nicopole şi Şiştov.

[9] Lupta a ţinut de dimineaţa pînă seara, cf. T. Palade, *Radu de la Afumaţi*, Bucureşti, 1939, p. 16.

[10] Ştefan Andreescu, *Mircea Ciobanul — un tiran?*, în „Magazin istoric“, V, 1971, 9, p. 54.

[11] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1964, p. 44.

www.mnir.ro

Bucureştilor, plasîndu-se în partea de sud-vest a oraşului de reşedinţă domnească. Exprimînd această situaţie prin cifre se constată că în deceniile 2—7 ale sec. al XVI-lea au avut loc în oraşul de pe rîul Dîmboviţa şi în satele înconjurătoare cel puţin 14 bătălii dintre care cinci direct pe teritoriul Bucureştilor. Este oraşul care a fost cel mai puternic vitregit prin atari calamităţi. In aceeaşi perioadă Tîrgoviştea a cunoscut numai trei războaie, două dintre ele într-un răstimp scurt în anul 1522 intre partida lui Radu Călugărul şi Teodosie, cel de-al treilea în timpul domniei lui Radu de la Afumaţi. Toate celelalte aşezări au fost afectate numai o singură dată. Este drept că în timpul războiului antiotoman condus de Mihai Viteazul Craiova şi Gherghiţa vor reapare angajate în desfăşurarea operaţiunilor militare, dar la rîndul lor reşedinţele de pe Dîmboviţa şi Ialomiţa ocupă şi atunci primul plan.

Din analiza evenimentelor petrecute strict pe teritoriul bucureştean rezultă că toate conflictele au vizat tronul ţării. Astfel în 1512 Vlăduţ este înfrînt la Văcăreşti de către Neagoe ajutat de Mehmet beg şi decapitat „sub un păr la Bucureşti“ [12]. Războaiele 6, 16 şi 18, conform numerotării pietrei tombale [13], purtate de Radu de la Afumaţi, sînt localizate „la cetatea Bucureşti“. În fine bătălia decisivă între Vintilă Vodă şi Alexandru II Mircea a avut loc de asemenea la Bucureşti,. unde protejatul lui Ioan Vodă cel Viteaz îşi va pierde, după numai patru zile de domnie, tronul şi capul. Ca atare bătăliile pentru Bucureşti au vizat, în mod categoric, scaunul domnesc al Ţării Româneşti. Biruitorul de aici sau din localităţile — în general aşa cum s-a subliniat mai sus — învecinate Bucureştilor îşi asigura pe termen mai scurt sau mai lung dreptul de a se urca pe treapta cea mai înaltă a ierarhiei sociale şi politice a Ţării Româneşti.

Fără îndoială că repetatele ciocniri militare s-au repercutat negativ asupra oraşului Bucureşti. Din nefericire ştirile păstrate în izvoarele scrise privind aceste aspecte sînt extrem de lapidare. Mai temeinic sînt cunoscute efectele evenimentelor din anul 1595, cînd oraşul de reşedinţă a fost ocupat de trupele lui Sinan Paşa după bătălia purtată in mlaştinele Neajlovului.

Victoria de la Călugăreni din cursul zilei de 13/23 august 1595 nu a putut fi valorificată pe deplin şi Mihai Viteazul a fost nevoit să ordone retragerea armatei sale spre nord. În faptul nopţii de 23/24 august românii s-au retras, trăgîndu-se — spune cronica — „pre apa Dîmboviţei în sus, la sat la Stoeneşti“ [14]. În acest drum s-a făcut un popas „lingă satul Văcăreşti“, aflat în imediata apropiere a oraşului, pe partea dreaptă a rîului Dîmboviţa. Baltasar Walther consemnează rămînerea oştilor în acea tabără timp de trei zile, în care „ungurii şi alţi ostaşi, fără ştirea domnului, năvălesc in oraş, îl jefuiesc, socotind că prăzi atît de mari se cuvin mai bine lor decît duşmanului“ [15]. Relatînd acest episod Nicolae Iorga aprecia că soldaţii lui Király nu numai că au efectuat prădăciuni, ci au şi incendiat oraşul, transformîndu-l în scrum [16]. Se pare că este o exagerare, căci dacă furtişagurile puteau rămîne necunoscute voievodului, incendiul era uşor de constatat dintr-o tabără aflată în imediata vecinătate a limitelor oraşului. După oprirea de la Copăceni, Sinan Paşa s-a apropiat de Bucureşti. Intrînd prin oraşul de reşedinţă voievodală el a poruncit sfărîmarea însemnelor lăcaşelor de cult [17], fapt ce dovedeşte că acestea nu fuseseră distruse de oamenii lui Király. Toate izvoarele contemporane reţin caracterul prădalnic al prezenţei oastei turceşti în înaintarea ei spre Tîrgovişte. In „Descrierea lungii şi obositoarei călătorii pe care au făcut-o cei 100 de italieni sau toscani“ se relatează faptul că Sinan cu 150 000 de ostaşi şi cavaleria tătară din Crimeea „a cuprins şi a pîrjolit orice a întîlnit, jefuind şi robind fără deosebire“ [18]. La Bucureşti octo-

---

[12] Radu Popescu, op. cit., p. 29. Vezi şi Şt. Ştefănescu, *Bănia în Ţara Românească*, Bucureşti, 1965, p. 108.

[13] St. Nicolaescu, op. *cit.* p. 6—7.

[14] *Istoria Ţării Româneşti* de cînd *au descălicat pravoslavnicii creştini*, în *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, Bucureşti, 1961, p. 125.

[15] Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther* despre *Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în SMIM, III, 1959, p. 79.

[16] Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, ed. M. Gheran şi V. Iova, Bucureşti, 1968, p. 188.

[17] Nicolae Bălcescu, *Românii subt Mihai* Voievod *Viteazul*, Bucureşti, 1970, p. 109.

[18] *Călători străini* despre *ţările române*, III, Bucureşti, 1971, p. 590.

www.mnir.ro

genarul ostaş a poruncit fortificarea colinei Sf. Troiţă, la care s-a lucrat 8 zile. Nichifor Parasios din Tricala spune că au fost aşezaţi „stîlpi mari pe două rînduri, între care locul a fost umplut cu pămînt, au clădit nouă bastioane, tot cu stîlpi în pămînt şi în fiecare bastion se pot aşeza 15 tunuri, de la un bastion la altul este cam cît o aruncătură de săgeată". Lucrările au continuat timp de o lună pentru săparea unui şanţ adînc şi lat de 3 stînjeni care înconjura întregul oraş [19]. Un document din 10 ianuarie 1623 indică limitele palăncii lui Sinan, adică a fortificaţiei ce îngloba şi ctitoria lui Alexandru II Mircea, în drumul Văcăreştilor, la hotarul satului Greci, la crucea lui Istvan şi pe malul Dîmboviţei [20]. Giuseppe Piscula aprecia întăriturile efectuate la Bucureşti „mult mai mari decit cele de la Tîrgovişte", particularitatea lor constînd şi în acele bastioane, „care se apără unul pe altul" [21]. La executarea lor au fost aduşi 3 000 meşteri şi 70 000 salahori [22], respectiv orăşeni, ţărani din satele învecinate şi chiar de dincolo de Dunăre [23]. In timp ce Bucureştii se transformase într-un nefast şantier militar, trupele otomane ocupaseră Tîrgoviştea şi pregăteau zdrobirea taberei de la Stoeneşti pentru escaladarea Carpaţilor spre Transilvania. Şi oraşul de pe Ialomiţa a primit fortificţii în vederea unei eventuale rezistenţe în faţa oastei române. Dar înfrîngerea suferită sub zidurile Tîrgoviştei a produs o puternică derută în rîndurile oastei lui Sinan Paşa. În aceste condiţii mijlocul lunei octombrie a reprezentat pentru Bucureşti declanşarea unor prădalnice acţiuni străine. Retragerea lui Sinan de pe cîmpul de luptă, panica ce stăpînea oastea, iminenta retragere se repercutau nemijlocit asupra stării oraşului şi a locuitorilor ei. Ocupanţii nu urmăreau numai jaful de bunuri, luarea de robi, ci şi distrugerea caselor şi a clădirilor de folosinţă obştească. Actul de distrugere a fost premeditat, avînd obiectiv central fortificaţiile şi în special palanca. În scrisoarea sa către Nisandy Başi din octombrie 1595 înfrîntul comandant scria: „am avut cu părerea şi consimţămîntul tuturor să dau foc acestor întărituri şi de asemenea tuturor caselor, bisericilor, grădinelor şi conacelor şi scoţînd artileria noastră am condus-o împreună cu armata musulmană în cetatea noastră din Giurgiu" [24]. Este actul de justificare a unei înfrîngeri datorate, după părerea bătrinului vizir, nesosorii ajutoarelor tătare şi a rapidităţii adversarilor. Informaţiile sale trebuie analizate cu discernămînt atîta vreme cit aliaţii găsesc în Bucureşti, după o relatare anonimă italiană, „33 de tunuri, multe muniţii, şi o foarte mare cantitate de alimente" [25]. Existenţa unor piese de artilerie la Bucureşt, lăsate de Sinan „din cauza fugii lui precipitate", semnalează în cronica sa şi Baltasar Walther [26], infirmînd atît scrisoarea lui Sinan, cît şi informaţia cronicarului otoman Mustafa Naima, care spune că ostaşii sultanului, în retragerea lor, au luat tunurile, au încărcat rechiziţiile în harabale, au golit şi au dat foc fortăreţei pe care o zidiseră [27], plecînd pe la miezul nopţii din oraş.

Din alte surse se cunoaşte faptul că la 28 octombrie forţele creştine, zdrobind resturile trupelor otomane sub zidurile cetăţii Giurgiu, au eliberat 6 000 de persoane, vite şi averi [28]. Un fapt este unanim in toate aceste relatări şi anume jefuirea şi incendierea Bucureştilor de către trupele vremelnic ocupante. Catastrofa s-a abătut asupra unor obiective pe care documentele scrise şi descoperirile arheologice le indică în mod incontestabil. În primul rînd, fortăreaţa din jurul ansamblului arhitectonic Sf. Troiţă a fost aruncată în aer în urma unor puternice explozii de pulbere de puşcă. Un document din 23 februarie 1614 arată că „au stricat (Sinan) şi au spart mai sus-zisa mănăstire... însă mai ales a ars de foc din cuiburile de sus pînă la temelie jos şi au ars pină la temelie şi toate părţile de prin prejur, trapezăria şi toate chiliile [29].

[19] Idem, p. 611.
[20] *Documente privind istoria romănilor*, B. Ţara Românească, sec., XVII/1, p. 211.
[21] *Călători străini despre ţările române*, III, p. 631.
[22] Constantin C. Giurescu, op. *cit.*, p. 62.
[23] Nicolae Bălcescu, op. *cit.*, p. 111.
[24] *Călători străini...*, III, p. 606.
[25] *Ibidem*, p. 617.
[26] Dan Simonescu, op. *cit.* p. 84.
[27] *Tarih*, II, p. 135, apud *Călători străini*, III, p. 623, n. 14.
[28] *Călători străini*, III, p. 570.
[29] DIR, B., veac XVI/II, p. 254.

www.mnir.ro

Iniormaţia este reluată într-un alt document din 3 februarie 1663, care arată că „au fost aprins turcii mănăstirea din temelia ei, de au fost aprins cu iarbă de puşcă“ [30]. Cercetările arheologice efectuate în 1953—1954 au precizat unele aspecte fundamentale ale cunoaşterii caracteristicilor fortificaţiei ordonată de Sinan şi a dimensiunilor catastrofei din octombrie. Rezultatele, care au văzut lumina tiparului în două prestigioase publicaţii [31], sînt completate de un raport final aflat în manuscris la Muzeul de Istorie a Municipiului Bucureşti. Şanţul de apărare, care depăşea actuala colină, avea o adîncime de 6,50 m, lăţimea maximă în partea superioară fiind de 7,50 m. Fundul şanţului nu depăşea 1,20 m. Astfel în timp ce unghiul de coborîre dinspre pantă era destul de abrupt, la peste 45 grade, partea inferioară a şanţului avea aspectul unei viroage adinei şi înguste. Pe tot traseul descoperit s-a constatat că impunătoarea săpătură este umplută cu bucăţi întregi de palisadă, butuci mari carbonizaţi, fragmente de zidărie, chirpic, vase sparte şi altele [32]. Nisipul din partet de jos a şanţulu a rămas înroşit din cauza temperaturii produse de foc. Toate clădirile au fost mistuite de incendiu, imbrăcînd mamelonul respectiv cu un strat gros de moloz şi cărbune. Se pare că aproape două decenii dealul Sf. Troiţă a fost părăsit [33].

Alături de fosta ctitorie a lui Alexandru al II-lea şi alte lăcaşe au fost distruse. Cronicarul Istvanffy, pe care-l citează N. Bălcescu, relatează că la 20 octombrie Sinan paşa a poruncit incendierea oraşului, părăsind la miezul nopţii Bucureştii luminat „de flăcările acestui pîrjol ce prefăcu în cenuşă tot oraşul cu 22 biserici ce avea atunci“ [34]. Unele din aceste obiective le ştim din documentele scrise în anii următori. Printre ele se află mănăstirea Stelea, despre care un document din 1632 spune că „Deac — au venit Sinan paşa cu mulţimea de turci aici în Ţara Românească, de au robit şi au stricat ţeara şi au ars toate beserăcile şi mănăstirile de în toată ţeara... au ars şi mănăstirea Stelea“ [35]. A căzut atunci definitiv, fără a se mai putea reface, biserica Doamnei Maria şi a Doamnei Stana, pe locul ei fiind în deceniul al treilea al sec. al XVI-lea pămînt deşert. Considerăm că acest domnesc lăcaş se afla în partea de N a Curţii voievodale, în apropierea uliţii celei mari, a Lipscanilor, şi nu pe locul unde tîrziu, în sec. al XVIII-lea, s-a ridicat biserica Sf. Anton. Ipoteza se bazează pe faptul că zidurile bisericii treflate din fosta Piaţă de Flori nu păstrează nici o fundaţie mai veche [36], iar în spatele actualului magazin „Bucureşti“ se găseşte un cimitir ce datează în mod cert din sec. al XVI-lea. Cum nu cunoaştem nici o altă biserică căreia i se poate atribui acest spaţiu de înmormîntare presupunem că acesta este locul dispărutului lăcaş. Folosind aceste repere, Sf. Troiţă, Stelea, biserica Doamnei Maria şi Doamnei Stana, biserica Gheorma Banul, mănăstirea Sf. Ecaterina, punctăm de fapt o suprafaţă din vatra Bucureştilor care a intrat în mod incontestabil în raza de acţiune prădalnică otomană. Mărturiile arheologice îmbogăţesc şi mai mult indiciile acestei tragedii. Cu ocazia săpării „pasajului Lipscani“, în 1968, la minus 3 m a fost semnalat un start puternic de arsură cu bîrne de lemn, chirpic gros de 4—5 cm, fragmente de vase şi farfurii acoperite cu smalţ policrom, cahle de sobă. Datarea acestui strat este asigurată atît de materialul ceramic cît şi de cîteva monede maghiare sau imperiale emise in ultimul deceniu al sec. al XVI-lea. Două locuinţe, ale căror pivniţe apar in subsolurile Hanului Gabroveni, au căzut pradă focului din octombrie 1595 [37].

---

[30] Constantin C. Giurescu, op. *cit.*, p. 62.

[31] *Bucureşti. Rezultatele săpăturilor arheologice şi ale cercetărilor istorice din anul 1953*, Bucureşti, 1954 ; *Bucureştii de odinioară în lumina cercetărilor arheologice*, Bucureşti, 1959 (sub. red. prof. I. Ionaşcu).

[32] Vlad Zirra, M. Tudor, *Cercetările arheologice de la Radu Vodă, 1954*. Raport final, MIB, inv. 6142, SF. 9194, p. 39.

[33] *Bucureşti. Rezultatele săpăturilor arheologice*, p. 151.

[34] N. Bălcescu, op. *cit.*, p. 131.

[35] Constantin C. Giurescu, op. *cit.*, p. 62.

[36] Contrar afirmaţiei cuprinsă în *Bucureştii de odinioară*, p. 155, preluată într-o serie de articole şi monografii bucureştene.

[37] Panait I. Panait, *Hanul Gabroveni din Bucureşti*, în Rev. Muz. Mon. Ist., Artă, XLVI, 1977, p. 27—28.

www.mnir.ro

In curtea Hanului cu Tei sînt semnalate urmele unui mare incendiu la sfîrşitul sec. al XVI-lea [38]. El este atestat prin bucăţi de chirpic provenite de la pereţii unor case, fragmente ceramice smălţuite, identice cu cele din „pasajul Lipscani", o cantitate mare de pămînt înroşit. Ca atare, zona comercială şi meşteşugărească a căzut pradă focului cel mare din octombrie 1595. Unele monumente s-au salvat, aşa cum este ctitoria voievodală după colina Mihai Vodă. Se pare că acţiunea otomană a lovit, cum era şi firesc, mai mult Tîrgul de Jos cu cartierul central. La 3 noiembrie 1595 „tristul Bucureşti al jafului şi al ruinei" [39] primea oştile biruitoare de la Dunăre. Mihai se va retrage însă la Gherghiţa şi apoi la Tirgovişte. Numai citeva lumi mai tîrziu, în 1596, o oaste tătară se abate din nou asupra Bucureştilor, incendindu-l. „Astăzi — nota Baltasar Walther — de-abia se mai înfăţişează călătorului, ici şi colo, cîte o casă, biserici stricate, ziduri în ruine în locul curţilor şi clădirilor de a căror privelişte se bucura odinioară".

Au urmat citeva decenii de susţinute eforturi pentru refacerea oraşului. Acţiunea prădalnică a lui Sinan paşa, din nefericire nu singura, avea să demonstreze caracterul nefast al ocupaţiei străine. Era încă o dovadă a efectelor distructive ale războiului şi în acelaşi timp un prilej de exprimare a capacităţii creatoare a locuitorilor oraşului de reşedinţă domnească Bucureşti.

DES LUTTES POUR LA DÉFENSE DE LA VILLE DE BUCAREST AU XVI-e SIÈCLE

Résumé

De la première moitié du XVI-e siècle, la ville de Bucarest devient la quatrième résidence voïvodale permanente de la Valachie. Ceci a favorisé le développement de la ville du point de vue économique, politique et culturel mais a provoqué aussi une série d'événements militaires nuisibles. Plus de 32 conflagrations militaires ont eu lieu sur le territoire de la Valachie pendant les années 1510—1580, dont au moins 5 dans la ville même. Ces luttes auxquelles ont participées des armées ayant des effectifs différents ont provoqué de grands préjudices à l'évolution normale de la ville, ainsi que les habitants ont été obligés a faire des éfforts supplémentaires. La situation la plus catastrophique a été créée pendant l'occupation ottomane des mois août-octobre 1595, lorsque la ville de Bucarest a été en grande mesure détruite au moment de la retraite de l'armée turque. Les habitants de la ville ont eu le rôle préponderant dans la reconstruction de la cité et dans le déplacement de la cour princière à Bucarest.

[38] Panait I. Panait, *Hanul cu Tei din Bucureşti*, în Rev. Muz. Mon. Ist., Artă, XLVII, 1973, p. 22.

[39] N. Iorga, Istoria *lui Mihai Viteazul*, p. 196.

www.mnir.ro

CURTEA DOMNEASCĂ DE LA VASLUI DIN VREMEA LUI ŞTEFAN CEL MARE

de dr. **ALEXANDRU ANDRONIC**
şi RICA POPESCU

Vasluiul, alături de alte oraşe din Moldova, a avut în epoca feudală un rol de seamă, mai ales în dubla sa calitate de tirg medieval şi de reşedinţă voievodală temporară. Astfel, in sec. al XV-lea tîrgul medieval al Vasluiului s-a dezvoltat treptat şi ca urmare a faptului că aici s-a stabilit, după anul 1435, a doua capitală a voievodatului Moldovei [1].

În anii ce-au urmat, din acest important centru economic şi politic s-au emis numeroase acte de cancelarie domnească, fapt determint de existenţa la Vaslui a unei reşedinţe voievodale, reprezentată printr-o Curte domnească. Această Curte domnească, datînd din prima jumătate a sec. al XV-lea şi atribuită voievodului Ştefan al II-lea, a fost distrusă de un punternic incendiu, după cum o dovedesc şi descoperirile arheologice, efectuate în anii 1958 şi 1959 [2], confirmîndu-se, în felul acesta, ştirile din cronică, referitoare la o năprasnică invazie a tătarilor în anul 1410, cînd a ars Vasluiul [3].

A doua Curte domnească la Vaslui a fost înălţată de Ştefan cel Mare. Această importantă informaţie o datorăm lui Ion Neculce, care în *O samă de cuvinte*, ce precede *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija Vodă pînă în a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, a lăsat posterităţii, sub formă de legendă, un mare adevăr istoric.

Informaţia relatată de cronicar, după cum singur o mărturiseşte, datează din anii 1661—1662 şi — lucru curios — nu se află menţionată în cronici. „Deci cine va citi şi va crede, bine va fi, iară cine nu va crede, iarăşi va fi bine ; cine precum îi va fi voia, aşa va face“, subliniază, chiar de la început, povestitorul acelor cuvinte „ce sînt audzite din om în om, de oameni vechi şi bătrini“ [4]. Astfel, în ceea ce priveşte Curtea domnească de la Vaslui din vremea lui Ştefan cel Mare, Ion Neculce ne relatează că voievodul Moldovei, aflîndu-se „...în tîrgu în Vaslui şi ieşind în polimari la curţile domneşti ce erau făcute de dînsul au auzit un glas mare de om strigind să aducă boii la arat ..“ [5].

Relatarea cronicarului, deşi se găseşte înserată în *O samă de cuvinte*, conţine două elemnte intrinseci faptului sau datului istoric că atare şi anume : a) Ştefan cel Mare era considerat de popor drept ctitor al Curţilor domneşti de la Vaslui ; b) Curtea domnească de la Vaslui avea un palat domnesc, voievodul aflînlu-se în „polimari“, adică în acea parte a palatului său care reprezintă o „logie“, adică un balcon sau cerdac deschis.

Reţinem deci ca un element de certă informaţie istorică faptul că în conformitaae cu tradiţia orală, devenită prin pana cronicarului o mărturie istorică

---

[1] M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, voi. II, p. 603.

[2] Al. Andronic şi colab., *Materiale şi cercetări arheologice*, VIII, 1962, p. 89—101 şi 795—802.

[3] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1978, p. 30.

[4] Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1980, p. 11.

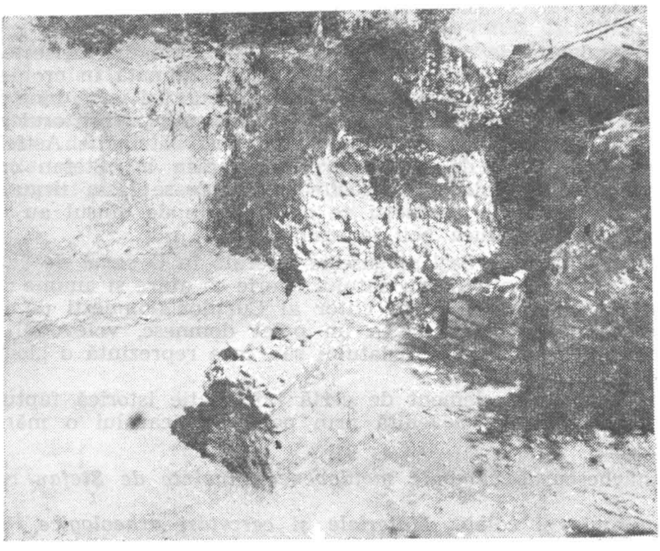
[5] *Ibidem*, p. 14—15.

www.mnir.ro

scrisă şi datînd cu precizie din a doua jumătate a sec. al XVII-lea, Ştefan cel Mare construise la Vaslui o Curte domnească, devenită şi o reşedinţă voievodală temporară.

1

2

Fig. 1 — Vaslui 1—2, piloni de piatră din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

www.mnir.ro

Din acest punct de vedere considerăm de o deosebită importanţă coroborarea datelor de mai sus cu ştirea din cronica polonă a lui Jan Dlugosz, unul din cei mai de seamă contemporani ai lui Ştefan cel Mare, privind existenţa palatului domnesc de la Vaslui din vremea lui Ştefan cel Mare. Relatînd evenimentele desfăşurate în conflictul armat dintre Moldova şi Ţara Românească, Jan Dlugosz menţionează că solii poloni Dobeslav Biszowski şi Egidiu Suchodolski l-au găsit pe Ştefan cel Mare la Vaslui, în palatul său, înconjurat de întreaga sa familie. In contextul evenimentelor istorice mediaţia polonă urmărea împăciuirea între cei doi voievozi, sau cel puţin un armistiţiu, pentru ca Moldova să poată acorda imediat ajutor Poloniei contra Ungariei [6].

Curtea domnească de la Vaslui, reprezentînd un ansamblu arhitectural, care îngloba şi biserica sf. Ioan Botezătorul, ctitoria lui Ştefan cel Mare din anul 1940, a atras în secolele următoare atenţia diverşilor călători străini, consemnîndu-se existenţa acesteia în stare de ruină [7].

La aceste ruine se referea actul domnesc emis de Vasile Lupu la 6 august 1635 prin care se interzicea ispravnicului Cehan Racoviţă să folosească, pentru alte scopuri, piatra din „ruinele curţilor domneşti ale lui Ştefan vodă, că nu este cu cinste“ [8].

Recentele săpături arheologice, efectuate la Vaslui pe locul denumit de localnici „Curţile domneşti“ — pluralul respectiv transmiţînd pe cale orală din generaţie în generaţie un mare adevăr istoric —, au scos la iveală vestigii feudale deosebit de concludente sub acest raport, permiţîndu-ne să afirmăm că aici a fost identificată Curtea domnească din vremea lui Ştefan cel Mare. Astfel, cele două construcţii din piatră, dintre care una cu subsol, date la lumină prin săpăturile arheologice sistematice, începînd cu anul 1976, datează din a doua jumătate a sec. al XV-lea [9].

Prima construcţie din piatră (L 9), avînd temelii cu o grosime de 1,20 m, reprezintă o casă la sol, lungă de 18 m şi lată de 12 m, cu trei compartimente şi a fost considerată, datorită caracteristicilor sale constructive şi a analogiilor, o anexă gospodărească din cadrul ansamblului Curţilor domneşti, îndeplinind funcţia de grajd domnesc.

A doua construcţie (L 10) este un palat, fortificat în adevăratul înţeles al cuvîntului, avînd fundaţii cu grosime de aproape 2 m, întocmai ca la cetatea Sucevei din faza I Ştefan cel Mare [10]. Această construcţie, cu ziduri masive din piatră, avînd la subsol piloni patrulateri, cu latura de 1 m, din piatră şi cărămidă, meniţi a susţine bolţile de cărămidă ale pivniţei (fig. 1/1—2), cu o temelie adîncită pînă la aproape 4 m de la stratul de călcare din sec. al XV-lea, avea, după toate probabilităţile, un parter şi etaj. La etaj era şi acel balcon deschis, denumit în popor „polimar“, de unde a putut auzi Ştefan cel Mare strigăturile la arat ale vasluianului sărac, mînîndu-şi boii împrumutaţi, într-o dimineaţă de duminică, tocmai atunci cînd voievodul se pregătea să meargă la biserică, la liturghie.

Afirmaţia că ruinele complexului L 10, descoperite recent la Vaslui, sînt resturi ale palatului domnesc din vremea lui Ştefan cel Mare se bazează nu numai pe analogiile cu sistemul constructiv al fortificaţiilor de la Suceava din faza I Ştefan cel Mare, ci şi pe descoperirea aici a numeroase fragmente de pietre profilate (fig. 2/1—6), cu mulură gotică, provenind de la ancadramente de uşi şi ferestre. Eleganta profilatură gotică, mai ales a baghetei încrucişate (fig. 2/4), specifică epocii lui Ştefan cel Mare, se asociază şi cu descoperirea întîmplătoare la Vaslui, în anul

---

[6] Ioannis Dlugossi, *Historiae Polonicae liber XIII et ullimus*, Lipsca, 1712, col. 508—509. Cf. I. Minea, *Informaţiile româneşti ale cronicii lui Jan Dlugosz*, Iaşi, 1926, p. 54.

[7] *Călători străini despre ţările române*, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 117 şi 179 ; vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 28—30.

[8] *Vaslui-600. Schiţă monografică a oraşului Vaslui*, Vaslui, 1975, p. 38, facsimil.

[9] Al. Andronic şi colab., *Acta Moldaviae Meridionalis*, I, Vaslui, 1979, p. 101—108 şi 119—128 , idem, în *Materiale şi cercetări arheologice. A XIII-a sesiune anuală de raportare*, Oradea, 1979, p. 349—351.

[10] Alexandru Andronic, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 750, fig. 8 şi p. 751, fig. 11.

www.mnir.ro

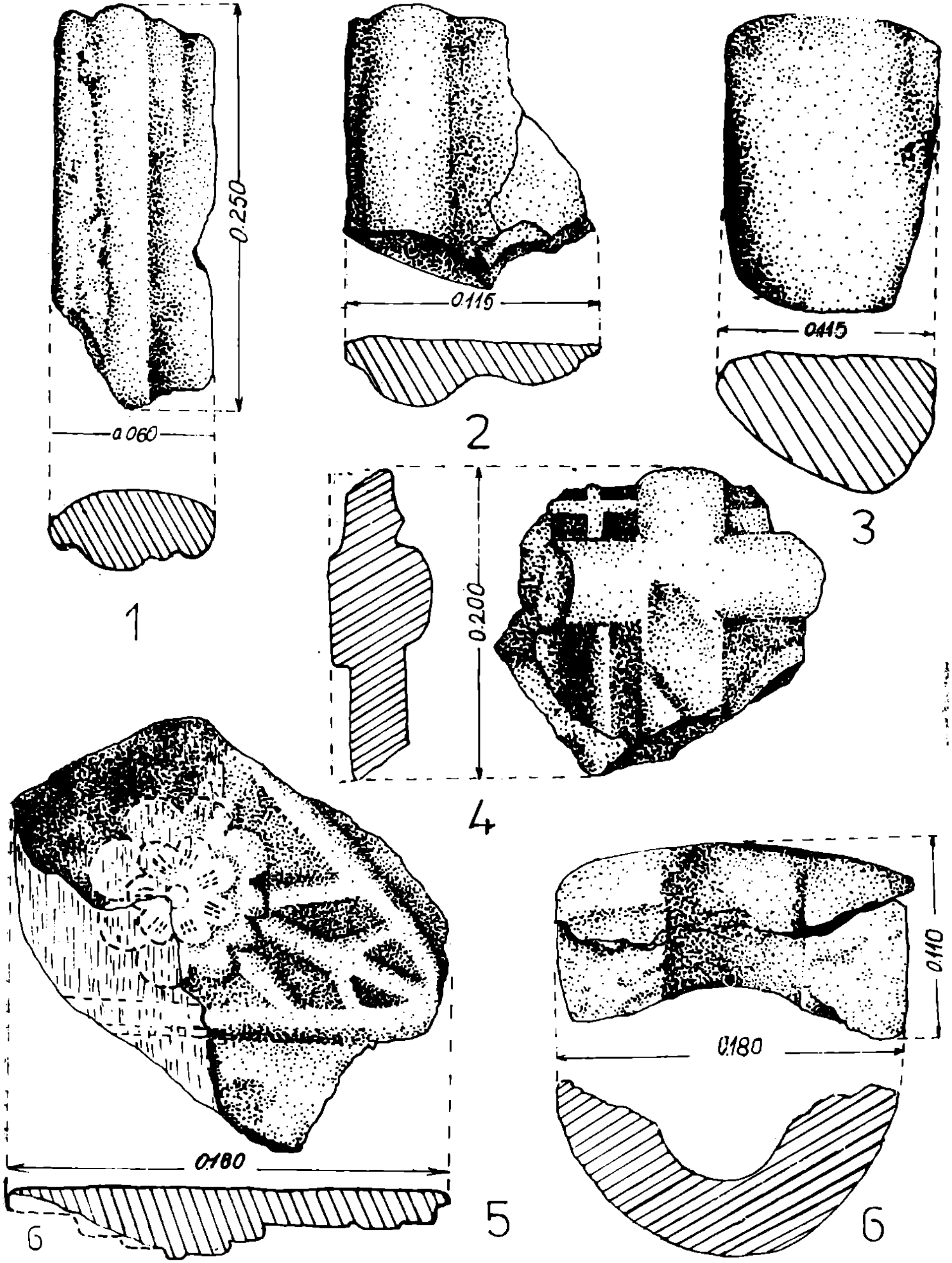
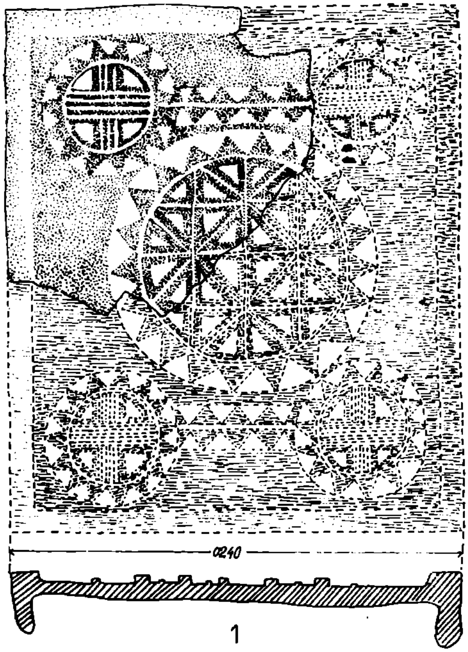

Fig. 2 — Vaslui 1—6, pietre profilate in stil gotic din a doua jumătate a secolului al **XV**-lea.

www.mnir.ro

Fig. 3 — **Vaslui Ceramică decorativă din a doua jumătate a secolului al XV-lea.**

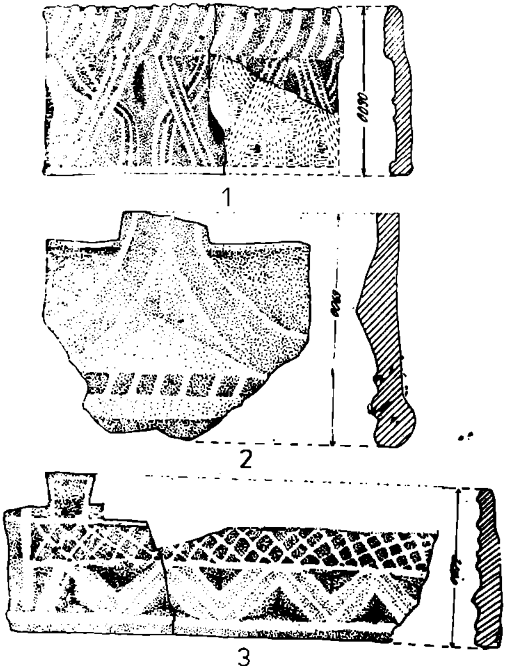

Fig. 4 — **Vaslui 1—3, ceramică decorativă din a doua jumătate a secolului al XV-lea.**

www.mnir.ro

1915, de cînd V. Drăghiceanu atrăgea atenţia istoricilor asupra unui „delicat fragment sculptural de pe gustul gotic cu o floare de crin", provenit din resturile palatului domnesc de aici din vremea lui Ştefan cel Mare [11].

Vestigiile medievale recent descoperite la Vaslui, prin ineditul lor, fac dovada existenţei aici a unei reşedinţe bogate, cu un palat solid construit, cu ziduri groase ca de cetate, cu interioare luxoase de unde provin plăci pavimentare, cahle de sobă

Fig. 5 — Vaslui 1—3, ceramică decorativă din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

[11] V. Drăghiceanu, *De la palatul lui Ştefan cel Mare din Vaslui, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*", VIII, 1915, p. 93—94. Obiectul se află expus la Muzeul Naţional de Istorie a Republicii Socialiste România, în sala „Ştefan cel Mare".

www.mnir.ro

cu ornamente variate, ceramică de uz casnic şi de lux, smălţuită şi sgraffitată, faianţă persană, sticlă de Murano, obiecte de podoabă din argint filigranat şi monede de argint.

Prin ornamentele sale ceramica decorativă de interior de la Vaslui se încadrează în grupa bine cunoscută a cahlelor de sobă descoperite la curţile domneşti ale lui Ştefan cel Mare de la Suceava, Iaşi, Piatra Neamţ, Hîrlău, Cotnari şi Bacău [12].

Astfel, la Vaslui întîlnim cahle atît cu decor floral, vegetal, geometric, zoomorf şi antropomorf, cît şi cu decor heraldic şi mai ales compozit, în diferite variante, redind cu deosebită măiestrie diverse scene inedite, constituind, în stadiul actual al cercetărilor, unicate în domeniul artei decorative aplicate din Moldova medievală.

Alături de exemplare care reproduc ornamente geometrice simple (fig. 4/1—3, 5/3, 9/2), se întîlnesc variante ale reprezentării discului solar (fig. 3/1 şi 6/2), acestea din urmă asociate cu reprezntarea unui călăreţ (fig. 7/2). Dintre ornamentele zoomorfe atrag atenţia acelea care redau Melusina, leul rampant, zgripţorul şi cerbul. Prezintă importanţă, sub aspectul cunoaşterii vieţii cotidiene de curte, ornamentele care redau fie perechea de îndrăgostiţi (Liebesspaar), fie grupul de trei personaje, un cuplu — bărbat-femeie cu arborele vieţii între ei, şi un muzicant, în speţă un cimpoier (fig. 5/2, 6/1,3).

De asemenea, sînt prezente şi cahlele cu imaginea sf. Gheorghe omorînd un balaur, precum şi cele cu decor heraldic, înfăţişînd stema dezvoltată a Moldovei, însoţită de blazonul lui Ştefan cel Mare (fig. 5/1, 9/1).

Din categoria reprezentărilor inedite fac parte numeroase fragmente de cahle nesmălţuite sau cu smalţ verde redînd o scenă de vînătoare şi avînd ca personaj central un călăreţ în armură, cu coif cu penaj şi flamură. Harnaşamentul este specific de vînătoare, scena fiind completată de un grup de capridee şi un cîine de vînătoare (fig. 8/1—3). În preajmă este redat un alt călăreţ, la fel purtător de flamură. Pe cahlă mai este reprezentată şi o bandieră patrulateră, cu patru rozete ca decor. Flamura triunghiulară este decorată cu o cruce cu bară dublă. Menţionăm că atît crucea cu bară dublă, cît şi rozeta apar şi pe scutul fasciat de pe blazonul lui Ştefan cel Mare. Elementele heraldice în acest caz par a indica şi caracterul reprezentării ca atare, fiind vorba, după toate probabilităţile, de reprezentarea parţială a unui alai de vînătoare domnească.

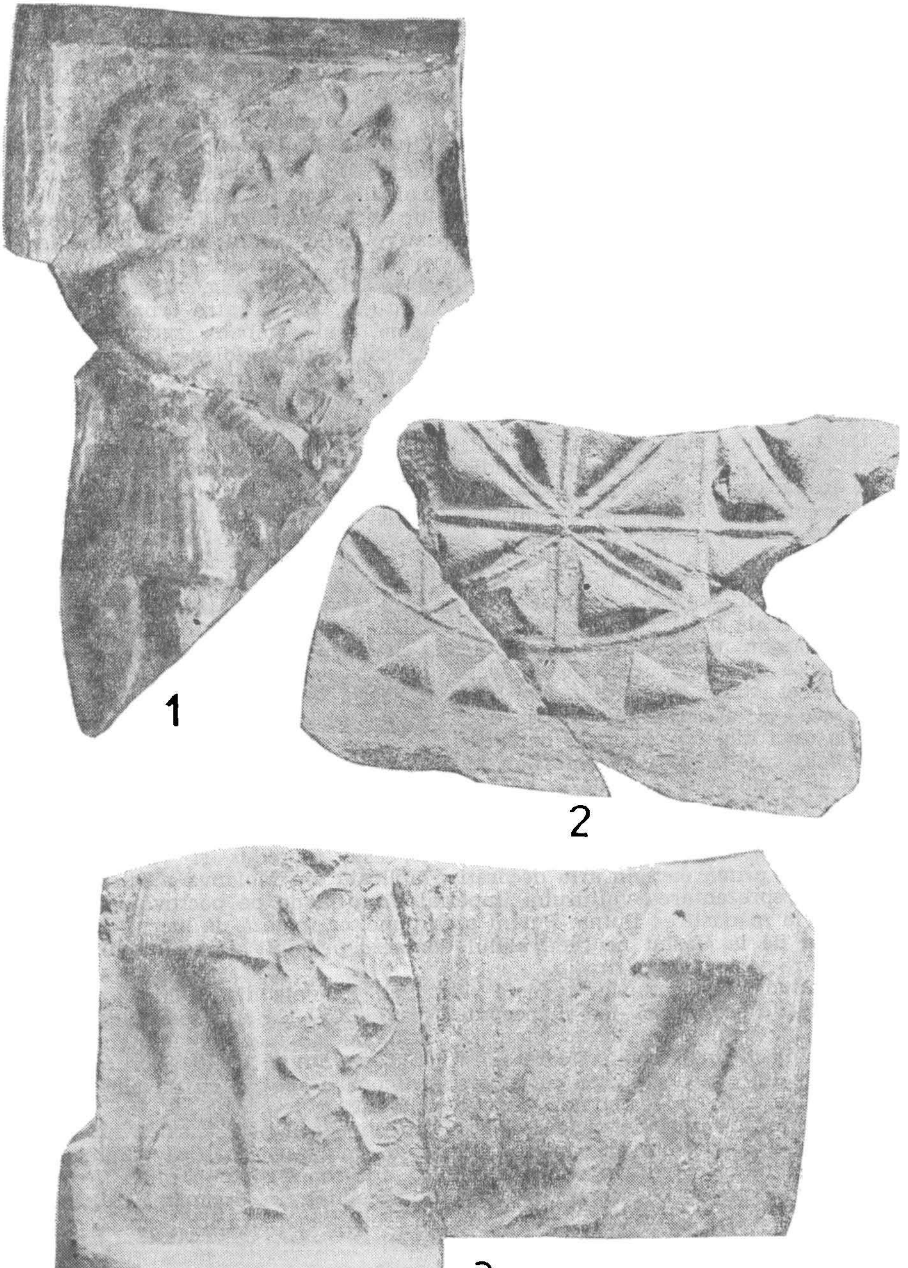
Tot în categoria reprezentărilor inedite, descoperite recent la Curtea Domnească a lui Ştefan cel Mare de la Vaslui, încadrăm şi imaginea de pe o cahlă fragmentară, înfăţişînd tot un alai domnesc, cu cavaleri purtători de bandiere şi flamuri, cu domniţă încoronată şi halebardieri de strajă, într-un decor natural cu arbori şi păsări. Aici, spre surprinderea cercetătorilor, este reprodus şi vulturul bicefal, intîlnit pentru prima oară in arta decorativă aplicată din Moldova medievală, avînd analogie cu reprezentarea vulturului imperial bizantin de pe pocrovăţul Mariei de Mangup de la mănăstirea Putna. Putem presupune, ca ipoteză de lucru, că imaginea de pe cahla de la Vaslui ne redă alaiul domnesc prilejuit de sosirea în Moldova a Mariei care venea din Crimeia.

Sub raportul structurilor feudale şi a vieţii feudale din Moldova celei de a doua jumătăţi a sec. al XV-lea şi începutul sec. al XVI-lea sînt semnificative ornamentele de pe cahlele cu decor compozit, înfăţişîndu-ne ceremonialul specific de curte al înobilării unor cavaleri care s-au distins pe cîmpul de bătălie.

Astfel, din grupa cahlelor cu decor antropomorf asociat cu elemente arhitecturale de interior de palat domnesc, in stil gotic, fac parte acelea care ne înfăţişează două personaje afrontate, în picioare, stînd sub un portal gotic clasic. Îmbrăcate în costume de epocă, personajele sînt redate într-o ambianţă specifică palatelor domneşti. Personajul principal, in stînga heraldică, încoronat, ţine în mina dreaptă un sceptru, iar în stînga, o flamură. Personajul secundar, în dreapta heraldică, primeşte o flamură şi un mic buzdugan. Întreaga scenă sugerează imaginea ceremonialului feudal de trecere în rîndul cavalerilor a vitejilor distinşi pe cîmpul de luptă.

[12] Alexandru Andronic, *Probleme referitoare la cultura urbană medievală din secolele XV—XVII din Moldova*, în *Carpica*, X, 1978, p. 257—260. Vezi şi R. Popescu, *Cahle şi plăci decorative descoperite la Curtea Domnească din Vaslui*, în *Monumente istorice şi de artă*, Bucureşti, XLVII, 1978, nr. 2, p. 63—69 ; idem, *Cahle din vremea lui Ştefan cel Mare cu reprezentări de cavaleri medievali descoperite la Curtea Domnească din Vaslui*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, I, Vaslui, 1979, p. 129—138.

www.mnir.ro

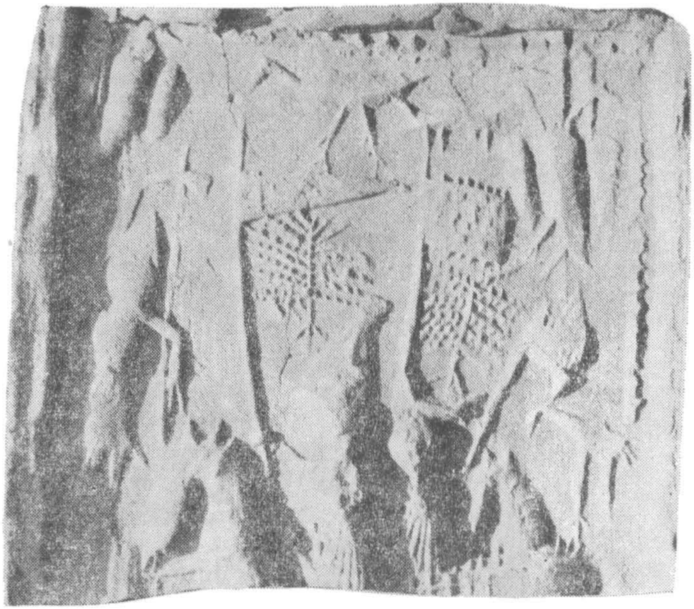

1

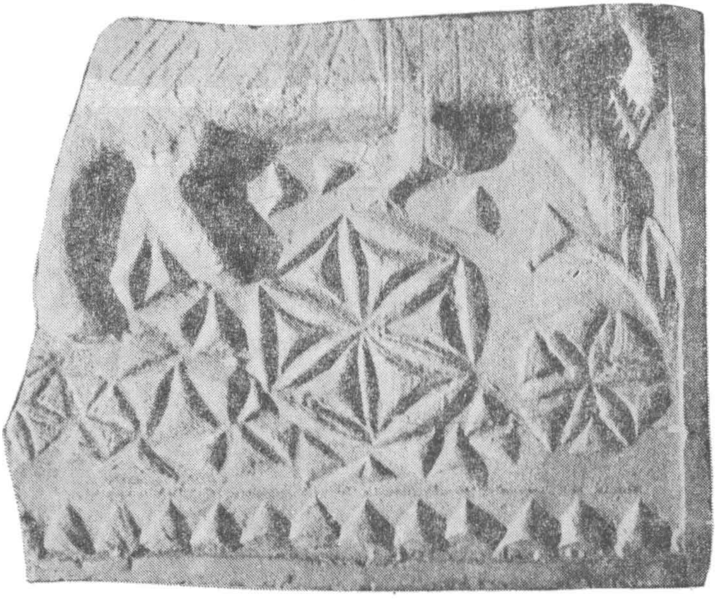
2

3

Fig. 6 — Vaslui 1—3, ceramică decorativă din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

1

2

Fig. 7 — Vaslui 1—2, ceramică decorativă din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

www.mnir.ro

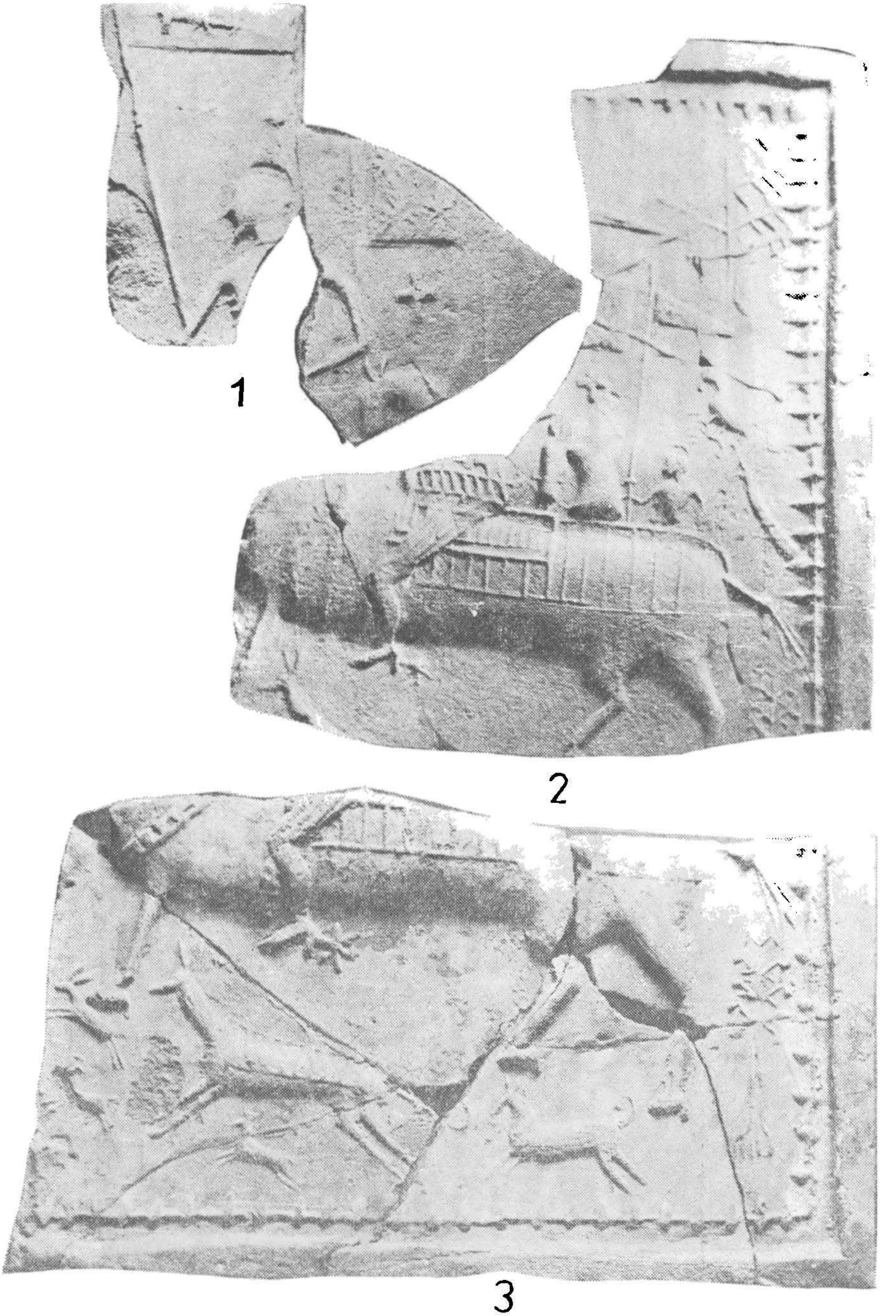
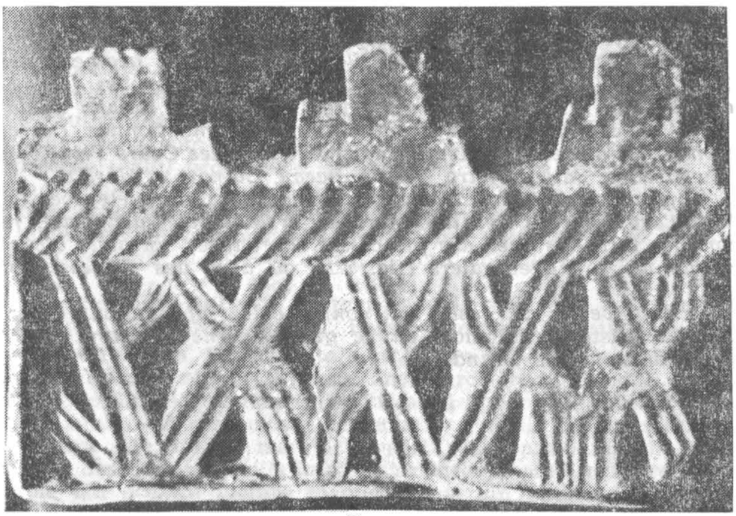

Fig. 8 — Vaslui 1—3, ceramică decorativă din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

www.mnir.ro

1

2

Fig. 9 — Vaslui 1—2, ceramică decorativă din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

www.mnir.ro

Nu este exlusă posibilitatea ca astfel de ceremonii să fi avut loc la curţile domneşti ale lui Ştefan cel Mare, mai ales că în cronica vremii lui Ştefan cel Mare, in versiune germană, se menţionează un astfel de ceremonial, cînd mulţi viteji din oastea moldovenească au devenit cavaleri [13].

Ceremonialul de acest fel, fiind compatibil cu instituţia cavaleriei de tip occidental, face parte, din punctul nostru de vedere, în viaţa cotidiană a epocii lui Ştefan cel Mare, cînd, în vreme de cruciadă tîrzie, tările române s-au aflat în contact permanent cu civilizaţia Europei centrale şi occidentale [14].

In acest fel, în încheiere, putem afirma că recentele descoperiri arheologice de la Vaslui au permis stabilirea arealului curţilor domneşti din vremea lui Ştefan cel Mare, fiind identificate şi datate cu certitudine ruinele palatului domnesc şi ale altor complexe anexe, confirmîndu-se prin aceasta informaţiile din cronica lui Jan Dlugosz referitoare la exitenţa unui palat domnesc în oraşul medieval Vaslui, unde a fost şi o splendidă reşedinţă voievodală moldovenească în sec. XV—XVI.

LA COUR PRINCIÈRE DE VASLUI DE L'EPOQUE D'ETIENNE LE GRAND

Résumé

Les fouilles archéologiques de Vaslui ont abouti à la découverte des importants vestiges datant de l'époque d'Etienne le Grand, prince régnant de la Moldavie (1457—1504).

Tenant compte des materiaux archéologiques découverts en deux constructions médiévales, marquées par des murs en pierre et des pylônes en pierre et brique (fig. 1/1—2), on fait la précision que sur l'emplacement des fouilles se trouvent les vestiges de la Cour Princière et aussi du palais d'Etienne le Grand.

Ainsi, les fragments de pierres profilées (fig. 2/1—6), de plaques pavimentaires, de céramique, les monnaies, les objets de parrure en argent, aussi que de nombreux carreaux de poêle, avec des ornements floraux, végétaux, géometriques (fig. 3/1, 4/1—3, 5/3, 6/2 et 9/2), zoomorphes (fig. 7/2), anthropomorphes (fig. 5/2, 6/1—3), héraldiques (fig. 5/1, 9/1), et composites (fig. 7/1, 8/1—3), datant de la deuxième moitié du XV siècle, attestent l'affirmation ci dessus mentionnée. Des carreaux de poêle du même type ont été découverts seulement dans les Cours Princières d'Étienne le Grand de Suceava, Jassy, Piatra Neamţ, Bacău, Cotnari et Hărlău.

Pour la première fois on a découvert des carreaux de poêle avec des immages inédites dans l'art décoratif des interieurs de la Moldavie médiévale, représentant diverses cortèges princiers avec des princesses couronnées, un aigle bicéphal, chevaliers à l'oriflamme et hallebardiers (fig. 7/1), ou avec des scènes de chasse (fig. 8/1—3).

Ainsi, les découvertes de Vaslui ont confirmé les informations de la chronique de Jan Dlugosz (Historia Polonica) en ce qui concerne l'existence à Vaslui d'un palais princier d'Etienne le Grand.

[13] *Cronica lui Ştefan cel Mare*, ed. I. C. Chiţimia, p. 42 şi planşa X, fol. 291 v. — facsimilul cronicii.

[14] Alexandru Andronic, *Aspecte occidentale în civilizaţia moldovenească din epoca lui Ştefan cel Mare*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" din Iaşi", XVI, 1979, p. 151—154; Alexandru Andronic, Rica Popescu, *Vaslui — reşedinţă voievodală în secolele XV—XVII*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" din Iaşi", XVII, 1980, p. 585—595.

www.mnir.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU O LUCRARE INEDITĂ ATRIBUITĂ LUI DIMITRIE CANTEMIR

de dr. **ALEXANDRU ANDRONIC**

În vara anului 1976, cercetătorul sovietic Gheorghe Bogaci, devenit profesor universitar la Irkutsk, îmi semnala, într-o scrisoare, descoperirea în Biblioteca ştiinţifică din acel oraş a unui manuscris avînd următorul titlu : *Chipurile împăraţilor turceşti dimpreună cu istoriile lor pre scurt, în ce fel au urmat unul după altul, de la cel dintîi pînă la cel de acum la împărăţie.*

Odată cu ştirea respectivă primeam — în extras — o pagină de ziar, conţinînd articolul : *Din filele vremii. Dimitrie Cantemir — inedit,* redactat de Gh. Bogaci la Irkutsk şi tipărit la Chişinău [1].

În articolul respectiv, încheiat cu precizarea că autorul, împreună cu istoricul I. Mohov, de la Chişinău, vor tipări o ediţie facsimilată, cu text transcris şi tradus în limba rusă, se făcea prezentarea sumară a conţinutului lucrării descoperite.

Astfel, după prefaţa lucrării, redată in întregime, Gh. Bogaci precizează că opera atribuită lui D. Cantemir conţine 27 capitole în care sînt înşirate cronologic domniile sultanilor, începînd cu Otoman I şi pînă la Ahmet al III-lea, adică de la 1302 şi pînă în anul declarării războiului turco-rus, adică 1710.

Manuscrisul (cota Oss III, 5853), cuprinzînd 10 foi, format mare, se înfăţişează sub forma unui text scris frumos, într-o caligrafie proprie sec. al XVIII-lea, dovedind o grijă deosebită ca şi cum ar fi fost pregătit special pentru tipar. Are şi o anexă, şi anume o foaie, conţinînd portretele celor 27 de sultani.

Manuscrisul în forma aceasta a ajuns, datorită unor împrejurări încă neelucidate, în Polonia, după cum pare să o indice menţiunea în limba polonă de pe o foaie care precede textul propriu-zis, şi care in traducere românească sună astfel : „Descrierea a 27 împăraţi turci pînă în anul 1710, cu figuri, în limba moldovenească cu litere moldoveneşti". Ultima parte a însemnării ne dovedeşte că posesorul din Polonia al manuscrisului in cauză ştia că lucrarea provine din Moldova şi că este scrisă în limba română cu alfabet chirilic, lucru obişnuit la acea vreme în ţările române.

Pe o făşie de hîrtie aplicată, cu text dactilografiat, este arătat drept autor al lucrării respective CANTEMIR, iar Gh. Bogaci exclamă : „Desigur — DIMITRIE !".

Lucrarea, afirmă Gh. Bogaci, este o traducere după un original scris în limba latină, probabil al lui Dimitrie Cantemir. Însă cercetătorul sovietic adaogă imediat că „nici scrisul, nici limba" manuscrisului în cauză nu sînt ale lui Dimitrie Cantemir. „În schimb, — subliniază scrupulosul cercetător —, ideile din aces text şi tendinţa generală a lucrării este proprie marelui învăţat". În continuare, Gh. Bogaci, intitulînd manuscrisul descoperit *Istoriile împăraţilor turceşti pre scurt,* prezintă în paralel cîteva exemple din această lucrare manuscrisă şi din *Istoria Imperiului otoman*".

Din compararea ambelor texte Gh. Bogaci desprinde următoarele caractere comune ale ambelor scrieri :

---

[1] Vezi „Moldova socialistă", nr. 188 (13.185) din 13 august 1976. Menţionăm că manuscrisul în cauză a fost semnalat şi discutat încă din 1932, fără a fi atribuit lui Dimitrie Cantemir (vezi „Revista istorică română", vol. IV şi V—VI cu articolele lui Gh. Dufinehevici şi V. Papacostea).

www.mnir.ro

— a) Folosirea de către turci la maximum a discordiei dintre creştini ;

— b) Nesinceritatea turcilor şi încălcarea fără scrupule a tratatelor, uitînd uşor jurămintele prestate la încheierea acestora ;

— c) Ferocitatea şi sălbăticia sultanilor, care — după cum se ştie — au îngrozit Europa.

În plus, manuscrisul se vădeşte a fi opera unui erudit in adevăratul înţeles al cuvîntului, conţinînd o bogată informaţie documentară, care la acea vreme nu putea aparţine decît lui Dimitrie Cantemir, care scrisese despre turci două cărţi foarte importante : *Istoria Imperiului otoman* şi *Sistema religiei mahomedane*.

Apelul la informaţia documentară certă rezultă din textul lucrării, în care autorul, narînd unele evenimente din trecut, face observaţii in genul acestora : „cum scriu pentru..." cînd se referă la un anumit sultan, sau „...după cum zic alţii...", cînd este vorba de prezentarea unor date sau cifre exacte, ceea ce denotă o certă scrupulozitate în folosirea datelor. Se iace remarcată şi obiectivitatea autorului, atunci cînd nu este sigur de sursa documentară folosită, afirmînd, de pildă, despre sultanul Mahomed al III-lea că „...după unii..." ar fi murit ciumat, „...iar alţii" spun că ar fi murit otrăvit.

Deosebit de concludentă este însă remarca cercetătorului Gh. Bogaci că textul nu mai prezintă aceeaşi scrupuloasă atitudine faţă de izvoarele vremii, scrise sau orale, în acea parte a lucrării în care se nareazâ evenimentele petrecute în capitala sultanilor exact în vremea şederii lui Dimitrie Cantemir la Constantinopol, ceea ce pledează pentru apartenenţa cantemiriană a operei ca atare. De pildă, afirmă Gh. Bogaci, domnia lui Soliman al IIII-lea este descrisă cu preciziile unui martor ocular.

Astfel. Soliman al III-lea „...era om mare de trup, cu ochii şi sprîncenele negre, faţa salbădă şi părul negru, amestecat cu cărunlu. Şi era om de 45 ani. Şi la năravuri şi shimele lui cam gros şi nu foarte ştiut la ale împărăţiei şi ale oştirei".

Se dau apoi date exacte privind incendiul de ia Constantonipol din anul 1692, cînd „...atîta să aprinse un foc în Ţarigrad, cît în puţină vreme mai mult de 4 mii de case şi 1 200 de prăvălii se făcuseră cenuşă...", din care cauză sultanul n-a putut sărbători naşterea feciorilor săi gemeni — Ibrahim şi Selim — printr-o iluminaţie specială numită în text „dunaimaoa", denumire turcească, aparţinînd incontestabil unui om care cunoaştea bine limba turcă.

Descrierea domniei sultanului Ahmet al III-lea conţine de asemenea, unele date concludente sub raportul paternităţii cantemiriene a textului în cauză, precizîndu-se faptul că sultanul preschimba vizirii, acorda ajutor duşmanilor ruşilor şi încălcind jurămintul dat a declarat război ruşilor.

La argumentele mai sus invocate, Gh. Bogaci mai adaogă şi constatarea că textul cercetat prezintă aceleaşi greşeli de cronologie şi de geografie ca şi *Creşterea şi descreşterea curţii aliosmăneşti*.

Însă argumentul hotărîtor pentru Gh. Bogaci îl constituie anexa lucrării, cuprinzînd portretele sultanilor.

Astfel, spre deosebire de portretele, de altfel singurele publicate, din ediţia engleză a *Istoriei Imperului Otoman*, care sînt gravate, portretele din foaia anexă la lucrarea descoperită în Biblioteca ştiinţifică din Irkutsk sînt lucrate în peniţă şi acuarelă. Cu alte cuvinte, ele reprezintă portretele originale achiziţionate de Dimitrie Cantemir încă în timpul şederii sale la Constantinopol, după cum rezultă dintr-o scrisoare a învăţatului principe din anul 1714, în care el afirmă că le-a procurat „cu bani buni şi multă sîrguinţă".

Nu putem intra în amănunte privind întreaga problematică a paternităţii cantemiriene a acestei lucrări aflată în traducere românească, deoarece un astfel de studiu este prematur, neavînd in faţă textul propriu-zis al operei în discuţie, mai ales că şi Gh. Bogaci îşi pune numeroase întrebări, la care nu va putea răspunde decît în urma unei analize istorice şi lingvistice aprofundate a textului respectiv.

Vom semnala însă importanţa acestei lucrări sub raportul datării cît mai exacte a periodei de redactare şi definitivare a textului *Isotriei Imperiului otoman*.

[2] I. Minea, *Cînd a redactat Dimitrie Cantemir „Istoria pentru creşterea şi descreşterea curţii aliosmăneşti"* ?, în „Cercetări istorice", Iaşi, II—III, 1926—1927, nr. 1, p. 255—256.

www.mnir.ro

Astfel, Ilie Minea a susţinut că Dimitrie Cantemir, la data plecării în exilul rusesc, „...avea lucrarea gata", ea fiind terminată „...în ultimul an al războiului trecut, înainte de a pleca trupele de la Zenta" [2]. Aflat, apoi în Rusia, principele învăţat şi-a revizuit opera. Din acest punct de vedere considerăm că textul nou descoperit confirmă ideea istoricului Ilie Minea, care a considerat că iniţial Dimitrie Cantemir a scris *Istoria Imperiului otoman* post 11 septembrie 1697, afirmînd că „în utimul an al războiului trecut" — aşa cum afirmase însuşi D. Cantemir — nu poate fi decît anul 1698, deoarece ultimul război la care se referă principele Cantemir este cel de la Zenta, şi care a luat sfîrşit la 11 septembrie 1697. Se ştie că anul 1698 a fost vremea pregătirii păcii, în care sens delegaţii turci discutau cu imperialii la 22 iulie 1698 [3].

Ilie Minea combate ideea lui P. P. Panaitescu precum că Dimitrie Cantemir a scris *Istoria Imperiului otoman* în timpul şederii sale in Rusia [4]. În schimb, consideră că Dimitrie Cantemir, avînd lucrarea gata, şi-a revizuit-o în Rusia, însă „înainte de a trăi în anturajul imediat al ţarului" [5]. Se ştie că în această perioadă principele învăţat a fost antrenat în elaborarea şi apoi publicarea celeilalte lucrări importante consacrată istoriei societăţii otomane şi anume *Sistema religiei mahomedane* [6].

Istoricul ieşean, comentînd evenimentele legate de activitatea ştiinţifică a lui Dimitrie Cantemir din anii exilului voit în Rusia, se întreba, de ce învăţatul principe renunţase temporar la tipărirea operei sale *Creşterea şi descreşterea curţii aliosmăneşti* şi publică *Sistema religiei mahomedane* [7]. Poate că, in contextul oferit de descoperirea unei opere inedite a lui Dimitrie Cantemir, ar fi cazul să se răspundă la întrebarea istoricului ieşean. Astfel, putem presupune, ca o ipoteză de lucru, că nu este exclusă posibilitatea ca Dimitrie Cantemir, avînd gata pentru tipar o istorie — am spune — *Reviler scripta* a sultanilor turci, de la primul sultan şi pînă la cel aflat în domnie, să fi preferat publicarea acesteia în primul rînd, trimiţînd-o ca atare unor cercuri ştiinţifice interesate. De altfel, demn de semnalat, din punctul nostru de vedere, este faptul că titlul latinesc al celei de a doua lucrări importante a lui Dimitrie Cantemir despre otomani este : *Sistema de religione et statu imperii turciei*, şi corespunde cu titlul manuscrisului recent descoperit *Chipurile împăraţilor turceşti* şi nu *otomani*, ca în titlul lucrării consacrate istoriei acestui imperiu. Ar exista deci o legătură între aceste două lucrări, una cerută insistent de Petru I, tradusă în limba rusă şi tipărită la S. Petersburg în 1722, dar curind interzisă în Rusia, alta in manuscris, trimisă probabil pentru publicare, dar care n-a văzut lumina tiparului.

Asupra împrejurărilor care ar constitui istoria nescrisă a soartei acestui manuscris deocamdată nu se poate afirma nimic concret. Supoziţiile şi prezumţiile nu vor face decît să complice cercetarea viitoare. Şi totuşi activitatea desfăşurată de Dimitrie Cantemir In timpul exilului său voit în Rusia nu l-a împiedicat să se ocupe efectiv de ştiinţă.

Nu este de mirare deci că în cartea sa publicată la S. Petersburg Dimitrie Cantemir, amintind despre şcolile musulmane, scria textual : „Despre numărul academiilor ce se găsesc la Constantinopole, Adrianopole, Brusa, Elcail, Babilon, Alep şi alte oraşe asiatice şi europene. ocîrmuite de sceptrul turc, intenţionez să vorbesc în cartea despre ocîrmuirea politică otomană" [8]. Este clară aluzia la opera sa privind stadiul politic al Imperiului otoman, care avea să-i aducă faima de învăţat de talie europeană. Presupunem că tocmai această importantă operă istorică a principelui învăţat era redactată în două ediţi, dintre care cea „Pre scurt" a avut soarta manuscrisului netipărit, peregrinind în Europa şi Asia, ajungînd a fi salvat în rafturile

[3] *Ibidem*, p. 256.

[4] Vezi P. P. Panaitescu, in „Revue des études slaves", VI, 1926, fasc. 3—4, p. 249 şi nota 2

[5] I. Minea, Despre *Dimitrie Cantemir*, Iaşi, 1926, p. 63 şi urm.

[6] Vezi amănunte la Şt. Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, Bucureşti, 1925.

[7] I. Minea, op. *cit*., in „Cercetări istorice", II—III, 1926—1927, nr. 1, p. 256.

[8] D. Cantemir, *Kniga sistema ili sostojanie muhamedanskoj religii*, S. Petersburg, 1722, p. 347, citat după Şt. Ciobanu, op. *cit*., p. 412.

www.mnir.ro

Bibliotecii ştiinţifice din oraşul *siberian* Irkutsk. Actualmente *această importantă* lucrare *este redată* ştiinţei *prin intermediul* cercetătorului Gheorghe Bogaci, fost *asistent* la *catedra de* Slavistică *de* la *Universitatea* din *Iaşi*, filolog şi, lingvist consacrat, elev al *savanţilor Ilie* Bărbulescu, Iorgu Iordan şi *Ilie* Minea.

SUR UN OUVRAGE INÉDIT ATTRIBUÉ A DIMITRIE CANTEMIR

Résumé

Basé sur une information obtenue de Gh. *Bogaci, nous présentons un ouvrage manuscrit de* la *Bibliothèque Scientifique d'Irkutsk (U.R.S.S.) contenant l'histoire abrégée des sultans turcs de 1302 à 1710.* Gh. *Bogaci attribue cet ouvrage à Dimitrie Cantemir, Prince* de la *Moldavie.*

En même temps nous mettons en évidence le *fait* que *cet ouvrage* de Cantemir *est une preuve que, au moment de osn exil voulu en Russie, le savant avait déjà terminé son oeuvre „Histoire de l'Empire ottoman". Selon toutes* les probabilités, *D.* Cantemir *en avait deux rédactions de son oeuvre : une, abrégée, prête à* la *faire imprimer dans* la *période ulterieure à l'année 1710, mais qui n'a pas été imprimée, et une autre, dévelopèe, qui a été imprimée, en anglais, seulement en 1734.*

L'ouvrage inédit, se trouvant en manuscrit à la Bibliothèque *Scientifique d'Irkutsk, est intitulé* „Les figures des empereurs turcs *et* leur histoire abrégée, commet *ils* ont suivi l'un à l'autre du *premier* jusqu'à celui qui *est* maintenant au trône" *et il est illustré de 27 portraits originaux,* en lavis *ou en aquarelle, acquis par D. Cantemir* lors *de son séjour à* Constantinople.

www.mnir.ro

TRADIŢIE ŞI CONTINUITATE EXPRIMATE ÎN SIGILII PERSONALE DIN SEC. AL XVII-LEA (INSEMNE ŞI SEMNIFICAŢII)

de **FILOFTEIA RÎNZIŞ**

Documentele sînt unele dintre cele mai preţioase izvoare ale istoriei umane. Valoarea acestor izvoare nu stă numai în cuprinsul lor, ci şi în anumite particularităţi exterioare, cum sînt suportul, grafia, ornamentele, sigiliile.

Dintre acestea, sigiliile merită un studiu deosebit, pentru că ele servesc nu numai la verificarea autenticităţii documentelor şi la identificarea emitenţilor, dar oferă prin reprezentările lor şi un material preţios pentru lingvistică, genealogie, istoria costumului, arta gravării etc.

Sigilarea era un drept general [1], orice persoană îşi putea confecţiona un sigiliu propriu. Astfel, principalii deţinători [2] de sigilii au fost domnitorii, voievozii, principii, marii dregători, oraşele, tîrgurile, judeţele şi persoanele particulare.

În lucrarea de faţă ne propunem să analizăm categoria sigiliilor particulare, personale, cum le vom numi în cuprinsul comunicării, ca mijloace de transmitere şi conservare a tradiţiilor strămoşeşti şi ca elemente ce vin să dovedească continuitatea neamului nostru pe aceste meleaguri străbune.

În sec. al XVII-lea, sigiliile personale sînt în Ţara Românească foarte numeroase, deseori zapisele, actele de danie, cărţile de hotărnicie fiind validate cu sigiliile unor dregători mărunţi, meşteri, negustori sau ţărani.

In emblema acestora se aflau gravate diverse reprezentări, predominînd însă elementele florale şi faunistice. Au fost confecţionate şi unele sigilii cu reprezentări mai deosebite : scuturi, lei, coroane etc. Dat fiind marea varietate de figuri gravate în cîmpul acestor sigilii, şi avînd în vedere şi semnificaţia lor, am grupat sigiliile studiate in următoarele categorii : a) sigilii personale ce conţin în emblemă figuri naturale ; b) sigilii personale ce conţin în emblemă figuri artificiale ; c) sigilii personale ce conţin în emblemă figuri himerice.

Sigiliile personale sînt în general lipsite de legendă, de cele mai multe ori aceasta fiind înlocuită cu iniţialele posesorului. De obicei, acestea erau sigilii inelare de formă rotundă, ovală sau octogonală, de dimensiuni reduse. Amprenta sigilară [3] era obţinută prin imprimarea pe document a matricei inelare, introdusă iniţial în fum sau tuş negru.,

În categoria sigiliilor ce cuprind în emblemă figuri naturale putem clasa sigiliile ce conţin reprezentate elemente ale corpului omenesc, din lumea plantelor şi a animalelor.

Astfel, un număr important de amprente sigilare conţin în emblemă reprezentarea corpului omenesc în diferite ipostaze : în întregime, mergînd [4] sau stînd [5] ; bust

---

[1] E. Vîrtosu, Despre *dreptul* de *sigiliu*, în „Studii şi cercetări de numismatică", vol. III, 1960, p. 333—346.

[2] M. Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Bucureşti, 1976, p. 6.

[3] *Ibidem*, p. 242.

[4] Arh. St. Buc., fond Mitropolia Ţării Româneşti, orig. XCIII/52.

[5] Ibidem, orig. CXIV/2.

www.mnir.ro

plasat în scut[6] sau cimier[7] sau a unor părţi componente ale corpului uman, cum ar fi braţul[8]. Apreciem că astfel de sigilii au aparţinut, în general, unor mari dregători şi rudelor acestora, cum ar fi de pildă sigiliul lui Şerban Pîrvu Vlădescu, fost mare comis, al Caplei nepoata banului Buzescu sau al unor mici dregători, cum au fost ale lui Marica paharnic[9], Cernica vornic[10] şi Paraschiva postelnic[11] şi îi reprezentau pe aceştia în tot ceea ce întreprindeau ca persoane particulare şi nu ca dregători.

Pezenţa chipului uman pe astfel de obiecte şi în sec. al XVII-lea o putem considera ca o continuare a preocupărilor manifestate de înaintaşii noştri pentru explicarea existenţei umane, a superiorităţii omului, preocupări ale căror izvoare le găsim cu milenii în urmă[12].

Categoria sigiliilor cu insemne din lumea figurilor naturale cuprinde şi sigilii cu reprezentări din lumea plantelor. Destul de frecvent întîlnim în sigiliile studiate reprezentarea unui copac cu aspect de brad[13], a unor ramuri cu crengi aciculare[14], în unele cazuri însoţite de cîte două păsări.

Analiza acestor elemente ne determină să considerăm că avem în faţă o formă de exprimare a fenomenului dendrologic. Mitul străvechi al pomului vieţii[15] este prezent în aceste sigilii prin gravarea bradului sub diverse aspecte, ca simbol al nemuririi, al vieţii veşnice, al legăturii omului cu natura. Genetic, bradul poate fi urmărit pînă la strămoşii noştri geto-daci, care-l foloseau frecvent ca motiv ornamental în decorarea ceramicii. De asemenea, in folclorul românesc, bradul este un element simbolic în momentele cruciale ale existenţei umane : naşterea, nunta, moartea.

Florile, avînd o formă particulară sau convenţională, sînt des întîlnite în sigiliile personale, aparţinînd unor personaje feminine[16].

Frecvent în emblema sigiliilor studiate am găsit gravate figuri din lumea păsărilor : două păsări ciugulind dintr-un spic[17] sau plasate la stînga şi la dreapta, unei crengi de brad[18]. În unele cazuri, aceste păsări sînt asemănătoare păunilor[19], iar în altele, cînd poartă în cioc o cruce[20], le putem asemui unei acvile.

Prezenţa acvilei în cîmpul sigiliilor personale o putem explica numai prin semnificaţia acesteia : curaj, forţă, măreţie, şi credem că nu se poate stabili nici o punte de legătură între sigiliile personale, ce conţin acest insemn, şi stema Ţării Româneşti, întrucît ştim că oricine îşi putea confecţiona un sigiliu propriu, cu condiţia ca însemnul ales să nu prezinte nici o identitate cu stema ţării[21].

Dintre figurile luate din lumea animală menţionăm prezenţa calului[22], a leilor[23] şi a lupului[24].

Redate prin linii simple şi elegante, însemnele luate din lumea plantelor şi animaleor sînt o dovadă a strînsei legături dintre om şi natură, legătură care se manifestă la români ca o permanenţă a existenţei, ca un simbol al continuităţii pe aceste pămînturi.

---

[6] Ibidem, orig. XXVII/10.
[7] Ibidem, orig. XCVIII/100.
[8] Ibidem, orig. XVI/19, CXI/2.
[9] Ibidem, orig. XCIII/52.
[10] Ibidem, orig. CXIV/2.
[11] Ibidem.
[12] E. Condurachi, V. Dumitrescu, M. D. Matei, *Harta arheologică a României*, Bucureşti, 1972. p. 14—15.
[13] Arh. St. Buc., fond Mitropolia Ţării Româneşti, orig. CCCLIII/8, XCIV/30.
[14] Ibidem, orig. CX/12, CXVII/3.
[15] F. Mîrţu, *Reprezentări ale pomului „vieţii" pe inele româneşti din sec. XVI—XVII*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", 1970, tom. 17, nr. 2, p. 300.
[16] Arh. St. Buc., fond Mitropolia Ţării Româneşti, orig. LXXXII/10, VIII/20.
[17] Ibidem, orig. XV/7.
[18] Ibidem, orig. CX/.2
[19] Ibidem, orig. CXXIX/32.
[20] Ibidem, orig. LXXXII/12, CXXVIII/4.
[21] D. Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Bucureşti, 1977 p. 41.
[22] Arh. St. Buc., fond Mitropolia Ţării Româneşti, orig. CXI/2.
[23] Ibidem, orig. XXV/14, VIII/7.
[24] Ibidem, orig. LIX/6 .

www.mnir.ro

Din categoria figurilor artificiale amintim utilizarea crucilor[25], coifurilor[26], coroanelor[27] şi a spadelor[28]. In legăturău cu semnificaţia spadelor gravate în unele sigilii personale, apreciem că ele simbolizează lupta pentru libertate, lupta antiotomană. Edificator în acest sens este sigiliul fostului mare comis Şerban Pirvu Vlădescu[29] aplicat pe un document din 1692 februarie 12.

Sigiliul[30] de formă octogonală este imprimat in tuş negru şi are în cîmp un scut oval, timbrat de un coif încoronat din care cad lambrechini, în cimier este plasat un bust care poartă în braţul drept o spadă şi în cel stîng un cap de turc iar în cîmp iniţialele numelui.

Figurile himerice utilizate mai rar la confecţionarea sigiliilor personale le-am întîlnit reprezentate prin păsări bicefale[31] sau scene religioase. Scenele religioase îl înfăţişează pe sf. Gheorghe[32] călare, ucigînd balaurul şi, probabil, sugerează victoria binelui asupra răului, a luminii asupra întunericului.

Sigiile personale analizate constituie un mijloc de individualizare şi reprezentare a deţinătorilor acestora.

Emblemele cuprind o mare diversitate de insemne, diversitate ce corespunde multiplelor preocupări ale posesorilor lor, aspiraţiilor şi năzuinţelor acestora. Predominante sînt figurile luate din lumea naturală, de fapt obişnuite mediului în care aceştia trăiau şi munceau, dar nu lipsesc nici însemnele din lumea artificială şi a figurilor himerice, în special cele aparţinînd artei blazonului.

Apreciem că utilizarea acestui tip de sigilii, in care se împletesc elemente caracteristicei personale cu tradiţii locale reflectă istoria fiecărui loc, a fiecărui individ şi a fiecărui moment, un grad avansat de cultură şi civilizaţie.

O ultimă privire de ansamblu asupra sigiliilor personale ne permite să constatăm o evoluţie normală, neîntreruptă şi potrivită cu cerinţele timpului, atît în ceea ce priveşte materialul şi forma sigiliilor, cit şi în privinţa însemnelor. Continuitatea elementelor în sigilografie se încadrează în fenomenul general al persistenţei poporului român pe vechea sa vatră strămoşească, dovedind faptul că starea socială şi culturală a fost întotdeauna destul de înaintată pentru ca particularii să uzeze de acest mijloc de autentificare a documentelor.

TRADITION ET CONTINUITÉ EXPRIMÉES PAR LES SCEAUX PERSONNELS DU XVIIe SIÈCLES (EMBLEMES ET SIGNIFICATIONS)

Résumé

Les principaux détenteurs de sceaux ont été les seigneurs, les princes, les dignitaires, les villes, les districts et les comitats et enfin, les personnes particulières.

Dans ce travail nous avons étudié les sceaux des personnes particulières du XVIIe *siècle de Valachie.*

[25] Ibidem, orig. CXXVIII/4.
[26] Ibidem, orig. LXXII/14.
[27] Ibidem, orig. XV/7.
[28] Ibidem, orig. XXVII/10.
[29] N. M. Vlădescu, *Din trecutul boierimii româneşti — vel comisul Şerban Pirvu Vlădescu*, „în „Revista Arhivelor", 1924—1926, vol. I, nr. 1—3, p. 227—248.
[30] Arh. St., Buc., fond Mitropolia Ţării Româneşti, orig. XCVIII/100.
[31] Ibidem, orig. XV/7, CX/2.
[32] Ibidem, orig. CXXIX/32, CX/2.

www.mnir.ro

Par rapport à la composition de leurs emblèmes, les sceaux qui valident les documents émis par les différentes personnes particulières appartiennent aux catégories suivantes : a) sceaux qui portent en emblème des figures naturelles, b) sceaux qui portent en emblème des figures artificielles, c) sceaux qui portent en emblème des figures fantastiques.

Les sceaux mentionnés dans la présente étude offrent des arguments nouveaux relatifs à la continuité du peuple roumains sur ce territoire.

www.mnir.ro

ORNAMENTICA PICTURII PE LEMN — ELEMENT DE UNITATE IN ARTA ŢĂRILOR ROMÂNE DIN SEC. AL XVII-LEA

de **FLORIN ŞERBĂNESCU**

Istoria artei evului nostru de mijloc înregistrează, pentru răstimpul cuprinzînd ca limită finală cel de al XVI-lea veac, împliniri majore situate, cu strălucire, alături de crucialele momente şi procese evolutive pe care istoria de ansamblu a statelor feudale româneşti şi le poate revendica pe plan economic, politic, militar şi cultural.

Evoluînd, încă, pînă spre sfîrşitul sec. al XVI-lea, ca şi alte domenii ale artei medievale româneşti, în primul rînd la şcoala înaltelor tradiţii ale apusului Bizanţ, pictura pe lemn cunoaşte, odată cu ultima parte a perioadei de timp abia amintite, o efervescenţă înnoitoare specifică, care, deşi nu anulează tradiţia, oferă limbajului artistic posibilităţi noi de exprimare, conforme cu modificările de gust ale unei societăţi deschise acum mai mult şi spre alte focare de cultură şi artă ale vremii, cum ar fi lumea europeană a renaşterii tirzii şi a barocului sau aceea, luxuriantă, a orientului [1].

Fenomenul anume la care intenţionăm să ne referim este apariţia în pictura pe lemn, în sec. al XVI-lea, a unui stil şi a unei tehnici pe care le-am putea, generic, numi „decorative". Caracteristică, prin excelenţă, noii orientări este incizarea în stratul de preparaţie de grund, mai gros decît pînă acum, a unor motive ornamentale, în exclusivitate vegetal-florale, şi care acoperă părţile libere din cîmpul icoanelor, adică acele părţi care nu sînt ocupate de personajele pictate în tempera chenarul marginal, aureolele, puternic reliefate, şi chiar cîmpul liber din panoul central. Aceste motive vegetale, incizate îndeobşte în „méplat", sînt acoperite, în final, cu foiţă de aur, generînd un efect deocorativ deosebit de spectaculos, a cărui dimensiune de bază se vrea a fi preţiozitatea [2].

Important de subliniat, pe linia aspectelor unităţii de viaţă artistică pe care le urmărim, este faptul că stilul, succint prezentat mai sus, este reprezentat în toate cele trei ţări române : în Moldova, unde găsim timpurii opere lucrate în tehnica amintită [3], în Ţara Românească şi in Transilvania.

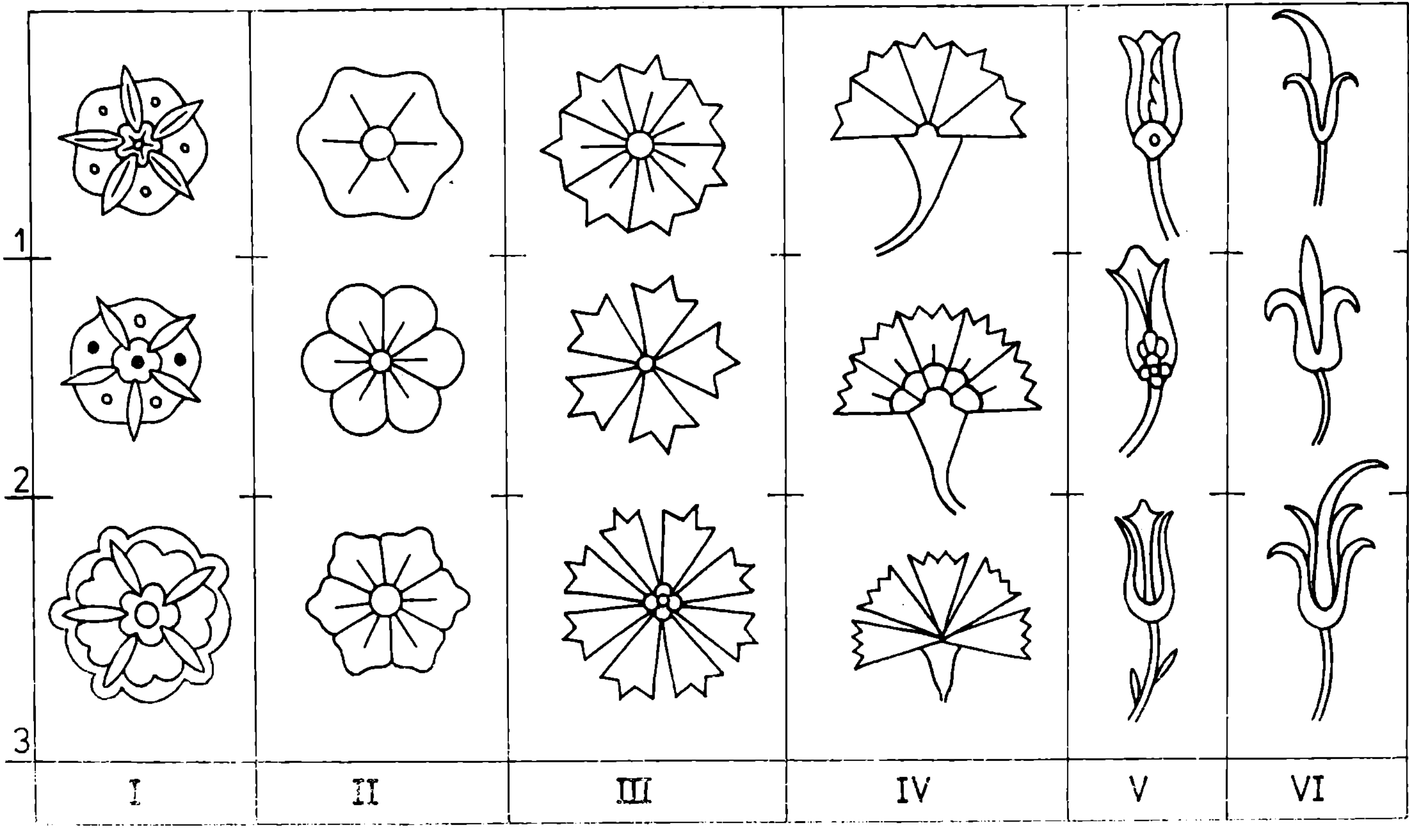
Este cazul să ne punem întrebarea, în acest punct al discuţiei, asupra originii acestui nou stil apărut în pictura icoanelor. In actualul stadiu de cunoştinţe trebuie să pornim, se pare, de la ideea că stilul decorativ, al motivelor incizate, nu are o origine unică. Cel dintîi element lămuritor, ce poate fi adus în discuţie, este împrejurarea, deosebit de importantă pentru arhitectura interioară a vechilor noastre

---

[1] Problemă frecvent abordată în literatura de specialitate. Vezi, de ex. : *Istoria artelor plastice în România*, vol. II, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1970, p. 12—14 şi urm., 103—104 şi urm., 157 şi urm. (în continuare : IAP, II) ; Răzvan Theodorescu, *Itinerarii medievale*, Edit., Meridiane, Bucureşti, 1979, p. 69—79, 155—163 (în continuare : *Itinerarii medievale*) ; Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1979, p. 22 şi urm., 95—97 (în continuare : *Arta în epoca lui Vasile Lupu*) ; idem, *Motive ornamentale în arta moldovenească a sec. al XVII-lea*, în „Revista muzeelor şi monumentelor", Monumente istorice şi de artă, an. XLVII, Nr. 2/1978, p. 70 (în continuare : *Motive ornamentale...*) etc.

[2] Corina Nicolescu, *Icoane vechi româneşti*, ed. a III-a, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1976, p. 17 ; IAP, II, p. 77, 141 ; Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, p. 60.

www.mnir.ro

Planșa A.

www.mnir.ro

monumentele — lăcaşuri de cult, că, spre sfîrşitul sec. al XVI-lea, apare şi la noi iconostasul înalt, cu întreaga sa structură de icoane grupate pe cicluri, el înlocuind mai vechea tîmplă joasă, de tip bizantin.

Apărut încă din sec. al XV-lea, în Rusia, iconostasul aduce cu sine, ca primă şi majoră consecinţă, sporirea sensibilă a cererilor de icoane, ca atare, implicit, proliferarea meşterilor zugravi de icoane şi a operelor lor [4].

Pe de altă parte, iconostasele sînt sculptate, modelele lor fiind, probabil, iniţial, altarele de tip occidental din Transilvania şi Polonia. Reliefurile lor par să fi inspirat, în primul rînd, pe meşterii care au trecut la generalizarea motivelor florale incizate şi la icoane [5].

O altă sursă de inspiraţie au constituit-o ferecăturile de argint sau aureolele stucate, ori numai simplu decorate cu incizii, ale unor icoane mai vechi [6], precum şi aureolele stucate din pictura murală, iar, alături de acestea, reliefurile sculptate in piatră şi ornamentaţia, excizată „au repoussé", a obiectelor, de argint mai ales, lucrate cu înalt meşteşug de meşterii vremii.

Rămîne, în sfîrşit, de amintit posibilitatea ca, la un moment dat, elementele definitorii ale noului stil „decorativ", apărut şi adoptat în pictura de icoane, să-şi fi făcut loc în chiar manualele de zugrăvie, în aşa-zisele „erminii", colportate, în permanenţă şi în diverse variante, de meşterii zugravi înşişi [7].

Toate acestea vor fi condus, treptat, la formarea şi consolidarea gustului pentru ornamentul reliefat şi palpabil, care, pe bună dreptate, a putut fi ridicat în rangul aprecierilor, pentru sec. al XVII-lea, la nivelul unei adevărate „civilizaţii româneşti a tactilului" [8], ceea ce înseamnă „triumful plasticităţii şi al tactilului asupra picturalităţii şi al vizualului" [9], ce dominaseră arta românească în sec. XIV—XVI.

Stilul decorativ, care dă, cel dintîi, nota originală în pictura de icoane a veacului al XVII-lea, nu este altceva decît o ilustrare in plus, foarte sugestivă, a noii mode artistice împămîntenite la noi.

O observaţie de primă instanţă, cu caracter de generalitate, ne impune ideea că, privit în ansamblu, stilul inciziei de motive ornamentale in stratul de grund al icoanelor este prezent, mai mult sau mai puţin, în toate cele trei ţări române, cuprinzînd o perioadă de timp mai întinsă, din sec. al XVI-lea şi pînă spre sfîrşitul epocii medievale [10].

Dacă ne referim, în schimb, explorînd unele detalii ale problemei, la repertoriul motivelor ornamentale folosite şi, mai ales, la maniera de stilizare a lor, apar necesare o serie de precizări, delimitări în timp şi particularizări.

---

[3] Vezi, de exemplu, icoanele din a doua jumătate a sec. al XVI-lea de la m-rea Humor, reproduceri color : Corina Nicolescu, op. *cit.*, pl. 25—27 ; referiri în text şi în IAP, II, p. 77, 141—142.

[4] IAP, II, p. 76, 141 ; Vasile Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 176—177.

[5] Corina Nicolescu, op. *cit.*, p.17.

[6] *Ibidem*, pl. 1, 2—3, 22—23, 24 ; IAP, II, p. 141.

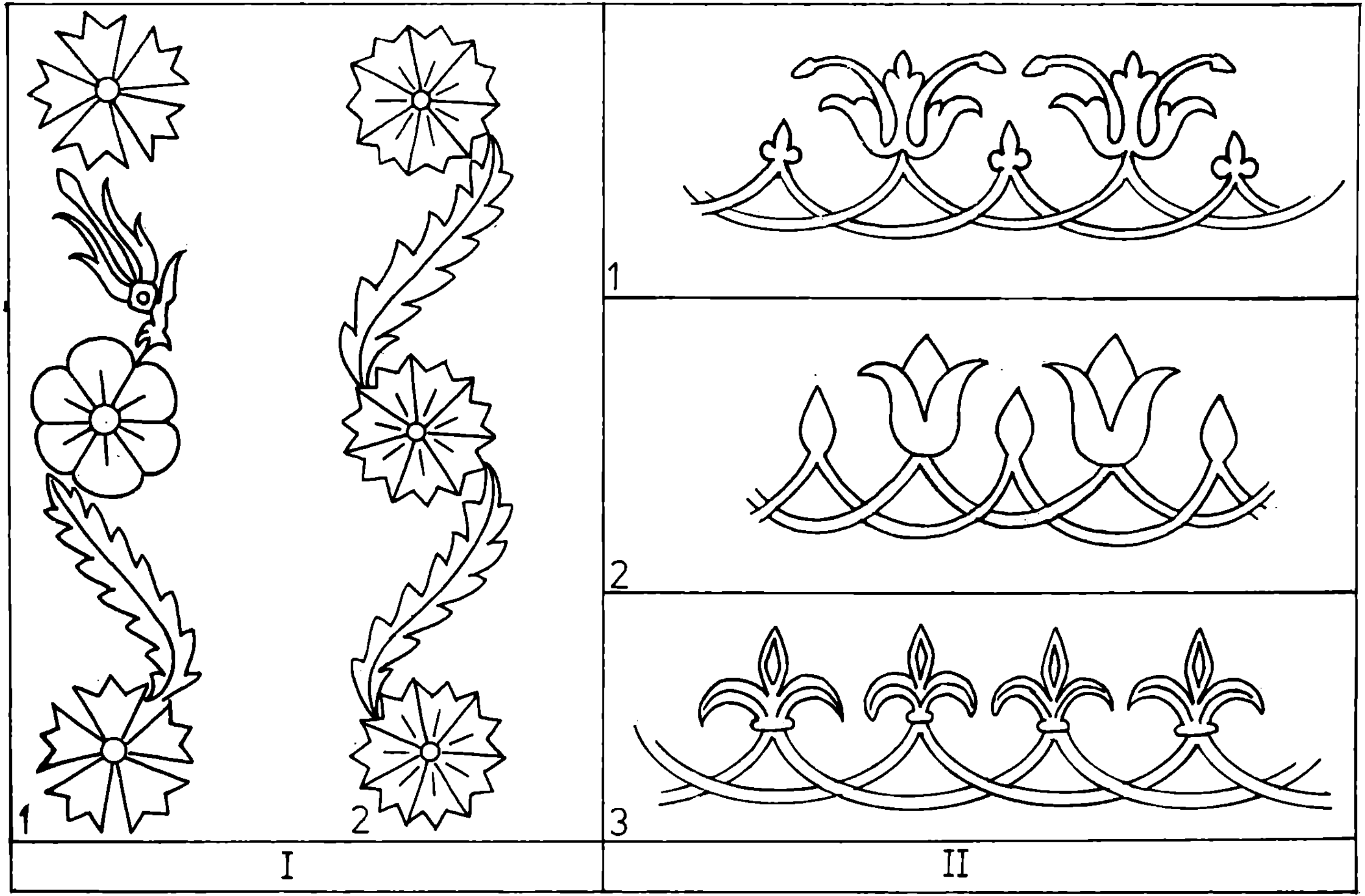
[7] Un exemplu, în acest sens, poate fi erminia lui Dionisie din Furna, întocmită la Athos, intre 1729—1733, după modele anterioare şi tradusă, pentru prima dată, în limba română, în 1805, de Macarie de la Căldăruşani. Este semnificativ faptul că Dionisie, zugrav ataşat tradiţiei bizantine şi, mai exact, aceleia paleologe a „şcolii macedonene", în cadrul căreia la loc de frunte, el însuşi îl aşează pe Manuil Panselinos din Salonic, indică reliefarea şi decorarea cu motive ornamentale incizate numai pentru aureolele personajelor pictate pe icoane, în vreme ce fondul este recomandat a fi neted, ceea ce poate fi un indiciu în plus că, într-o fază iniţială, incizarea motivelor decorative s-a limitat la aureole, pentru ca, abia mai tîrziu, ea să se extindă asupra întregului cîmp liber al icoanelor (vezi : Dionisie din Furna, *Carte de pictură*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1979, p. 60—61, 31, 39 ; *Erminia picturii bizantine, după versiunea lui Dionisie din Furna*, ed. îngrijită de C. Săndulescu-Verna, Edit. Mitropoliei Banatului, 1979, p. 39—41).

[8] Răzvan Theodorescu, Ioan Oprea, *Piatra Trei Ierarhilor*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1979, p. 34.

[9] *Ibidem*, p. 33.

[10] Expresii mai tîrzii ale supravieţuirii stilului ca atare în domeniul picturii de icoane, vezi în IAP, II, pl. 88 (Ţara Românească, şcoala din Cîmpulung, icoană a Sf. Ilie, lucrată de Radu zugravul) ; Corina Nicolescu, op. *cit.*, pl. 70 (Maramureş,

www.mnir.ro

Planşa B.

www.mnir.ro

Astfel, îndreptîndu-ne atenţia asupra Moldovei, constatăm că stilul decorativ nu este caracterizat, pentru sfîrşitul sec. al XVI-lea şi primele decenii ale sec. al XVII-lea, de un repertoriu de motive ornamentale prea unitar, varietatea fiind caracteristică de bază [11]. Aceasta este însă perioada cînd, depăşind cadrul aureolelor, ornamentica incizată invadează adesea şi panoul central, precum şi chenarul marginal.

Fig. 1 — „Sf. Nicolae". Stroe din Tîrgovişte, 1644. Mănăstirea Arnota, jud. Vîlcea (în prezent la Muzeul de Artă al R. S. România).

Trecerea noului stil în Ţara Românească are loc, după datele de care dispunem în momentul de faţă, nu mai devreme de deceniul al patrulea al sec. al XVII-lea. Dacă este să luăm în consideraţie datarea celor mai vechi icoane munteneşti, păstrate şi cunoscute pînă astăzi, lucrate în stilul decorativ cu motive incizate, atunci momentul pe care-l avem în vedere s-ar putea plasa către 1640. Într-adevăr, cele mai vechi icoane, lucrate la sud de Carpaţi, cu ornamente vegetal-florale incizate, par a fi, pînă în prezent, cele datate în 1640—1644, reprezentînd pe Sf. Nicolae (fig. 1), Arhanghelul Mihail, Iisus Hristos Pantocrator şi Maica Domnului cu pruncul [12]. Toate sînt opere ale zugravului Stroe din Tîrgovişte [13], realizate din porunca domnului ţării, Matei Basarab, pentru ctitoria sa, mănăstirea Arnota.

La considerentul legat de datarea acestor opere de artă s-ar mai putea adăuga împrejurarea că, după moartea, în 1639, a lui Ioan, fiul lui Vasile Lupu, şi după renunţul acestuia din urmă, cel puţin temporar, de a mai aspira la tronul Ţării Româneşti, relaţiile dintre Moldova şi Ţara Românească devin considerabil mai

biserica din Văleni, icoană a Sf. Gheorghe), pl. 75 centrul Transilvaniei, zona Huedin — Cluj, Iisus, învăţător, icoană din 1750) etc.

[11] Vezi, prin comparaţie : Corina Nicolescu, *op. cit.*, pl. 25—27, 32, 34, 35 ; Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, pl. 28, 31.

[12] Reproduceri : *Icoana Sf. Nicolae* — Corina Nicolescu, *op. cit.*, pl. 46 ; pentru fişa de catalog vezi şi p. 29, cat. 30 ; N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, edition de l'Imprimerie de l'État, Bucarest, 1934, I. Icônes, pl. IX, (color) *Icoana Arhanghelul Mihail* — „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", an. XXXIV, 1941, fasc. 107—110, p. 8 (color). *Icoanele Iisus Pantocrator şi Maica Domnului cu pruncul* — „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", an. XXVI, 1933, aprilie-iunie, fasc. 76, p. 61, 62, fig. 12, 13. Icoanele Sf. Nicolae şi Arhanghelul Mihail se află, în prezent, în expunere la Muzeul de Artă al R. S. România.

[13] Despre Stroe din Tîrgovişte vezi şi Vasile Drăguţ, *op. cit.*, p. 287.

www.mnir.ro

Fig. 2 — „Iisus Hristos Pantocrator". Atelierul din Tîrgoviște, 1644—1650 (1651). Biserica din Sîmburești, jud. Olt.

Fig. 3 — „Maica Domnului cu pruncul". Atelierul din Tîrgoviște, 1644—1650 (1651). Biserica din Sîmburești, jud. Olt.

Fig. 4 — „Sf. Nicolae". Atelierul din Tîrgoviște, 1644—1650 (1651). Biserica din Sîmburești, jud. Olt.

www.mnir.ro

strinse. Într-un asemenea context favorabil circulația meșterilor va fi fost și ea mai intensă, după cum pare, cu elocvență, să o demonstreze însăși construirea, în semn de împăcare, de către Vasile Lupu și Matei Basarab, a cite unui lăcaș de cult, fiecare în țara celuilalt : Stelea, respectiv Soveja.

În Țara Românească principalul promotor al noii direcții artistice a devenit atelierul domnesc de la Tirgoviște, căruia îi datorăm și alte opere ale stilului „decorativ" cu incizii, pe lîngă cele din 1644, de la Arnota. Personal, am găsit alte patru icoane împărătești, de mare valoare artistică, în comuna Sîmburești, jud. Olt, comandate aliterului amintit de marele armaș Marco Danovici [14]. Ele datează din perioada 1644—1650 (1651), sau, poate, mai exact, 1646—1650 (1651), cînd comanditarul lor figurează în documente în dregătoria de mare armaș, dregătorie amintită de inscripția de pe icoana Pantocratorului [15]. Pe lingă această icoană, cu Iisus Hristos (fig. 2), din ansamblul de la Sîmburești fac parte : Maica Domnului cu pruncul (fig. 3), Sf. Nicolae (fig. 4) și Adormirea Maicii Domnului, icoana de hram [16].

Important de subliniat este faptul că atelierul domnesc din Țara Românească preia din Moldova stilul amintit, precum și repertoriul de ornamente al acestuia, dar nu se reduce la actul pasiv al recepției exclusive, ci elaborează vădit tehnica și maniera de stilizare, parvenind la un limbaj personal de expresie artistică, ușor de recunoscut.

---

[14] Florin Șerbănescu, *Pictura pe lemn de la jumătatea sec. al XVII-lea la monumentul istoric din comuna Sîmburești, județul Olt*, in „Revista muzeelor și monumentelor", Monumente istorice și de artă, an. XLVII, Nr. 2/1978, p. 78—84. Despre Marco Danovici vezi, pe larg, și Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV—XVII, Edit. Enciclopedică, București, 1971, p. 167.

[15] Florin Șerbănescui *art. cit.*, p. 79, 80, 84. În *art. cit.*, p. 84, datam icoanele de la Sîmburești între 1646—1650 (1651). Față de această datare aducem aici următoarele precizări : Nicolae Stoicescu, în op. *cit.*, p. 167, îl indică pe Marco Danovici ca mare armaș in perioada 1644, mai 1 — ante 1652, ian. 15, fapt care, discutînd numai limita inferioară a intervalului, este posibil, întrucît Marco figurează, pentru ultima dată, în dregătoria anterioară, de mare paharnic, la 22 decembrie 1643. Rămâne, însă, de explicat informația pe care ne-o dă Ion Ionașcu, publicînd integral textul unui document, (*în Biserici, chipuri și documente din Olt*, vol. I, Edit. Ramuri, Craiova, 1934, p. 57—58), după care, la 23 aprilie 1645, în dregătoria de mare armaș se afla un anume Ivașcu Ceparu, fiu al lui Stanciu Logofăt. Dacă admitem ca exacte ambele informații concluzia nu poate fi decît una singură : aceea că dregătoria de mare armaș a lui Marco este întreruptă, în prima ei parte, pentru o perioadă ce cuprinde data de 23 aprilie 1645, de vel armășia lui Ivașcu Ceparu. Într-o asemenea situație, datarea icoanelor între 1644—1650 (1651) prezintă limitele maximei siguranțe. Probabilitatea, însă, ca, în cadrul acestui interval de timp, icoanele să fi fost lucrate abia după reluarea dregătoriei de mare armaș de către Marco, dregătorie în care, cu certitudine, îl regăsim la 23 aprilie 1646, este considerabil mai mare. Faptul nu ține numai de lungimea celei de-a doua mari armășii a lui Marco, în comparație cu prima, ci și de împrejurarea că același mare armaș este consemnat și ca ctitor al bisericii ce adăpostește icoanele (vezi Florin Șerbănescu, *art. cit.*, p. 79, inclusiv notele 19, 11 : N. Stoicescu, op. *cit.*, p. 167. Marco e menționat ca atare de însăși pisania monumentului care, deși datînd de la începutul sec. al XIX-lea, atestă, desigur, o informație mai veche, cunoscută și în tradiția locală). Ori, dacă icoanele au fost comandate de Marco armașul special pentru biserica ctitorită de el, cum aproape sigur a fost cazul aici, devine neîndoielnic faptul că ele nu pot fi mai timpurii decît însuși monumentul în care se află și a cărui zidire, presupusă a fi în legătură cu apogeul carierei politice a acestui boier, a fost săvîrșită, se pare, conform aceleiași tradiții locale, cu unele dificultăți legate de lipsa mîinii de lucru, deci, foarte probabil, într-un timp nu prea scurt. Dacă mai avem în vedere și tehnica superioară în care au fost lucrate ornamentele incizate ale icoanelor de la Sîmburești, față de acelea ale icoanelor de la Arnota, datate prin 1644, putem admite, pentru actualul stadiu al cercetărilor, următoarea concluzie : 1. datarea icoanelor în funcție de principiul maximei certitudini : 1644—1650 (1651) ; 2. probabilitatea cea mai mare, în cadrul acestui interval : 1646—1650 (1651).

[16] Florin Șerbănescu, *art. cit.*, fig. 5.

www.mnir.ro

Procesul de elaborare se evidenţiază, într-o primă etapă, în caracterul unitar al ansamblului de la Arnota din punctul de vedere al viziunii stilistice, al repertoriului ornamental şi al tehnicii de lucru. Pe aceleaşi coordonate se constituie un caracter unitar similar al ansamblului de la Sîmbureşti. Între cele două grupe de icoane se manifestă însă, ca o nouă etapă de elaborare, şi o anumită superioritate a concepţiei, printr-o mai mare densitate a motivelor ornamentale, ca şi o superioritate a tehnicii de incizare, ambele în favoarea operelor de la Sîmbureşti. În sfîrşit, dincolo de aceste uşoare deosebiri, se impune, cu pregnanţă, aspectul general de unitate, ţinînd de maniera şcolii de la Tirgovişte, privită în ansamblu.

Pe baza maturizării limbajului plastic al şcolii munteneşti, Ţara Românească intervine şi ea activ in raporturile artistice cu Moldova. Avem dovezi certe ale prezenţei unor meşteri iconari din Ţara Românească dincolo de Milcov, cum ar fi acel zugrav Tatomir care, în 1651, lucrează, în Moldova, o icoană a arhanghelului Mihail tocmai în stilul avut de noi în vedere, cu motive vegetale incizate [17].

Se ajunge astfel, în deceniile de la jumătatea sec. al XVII-lea, în pline epoci culturale ale lui Vasile Lupu, şi, respectiv, Matei Basarab, la o fază decisivă a configurării trăsăturilor unitare în aplicarea stilului decorativ cu incizii în ţările române. Se poate adesea vorbi de folosirea unui repertoriu ornamental înrudit, mergînd, uneori, chiar pînă la pregnante identităţi de stilizare, la care se adaugă şi o anume viziune, îndeobşte asemănătoare, în repartizarea ornamentelor pe suprafaţă, deci în compunerea ritmicităţii decorative a ansamblului.

Dintre icoanele moldoveneşti care constituie sugestiv argumente în sprijinul ideii menţionate, de unitate stilistică, menţionăm aici cîteva : Iisus Pantocrator (fig. 5), datînd din 1666, aflată în colecţia Mitropoliei Moldovei [18], apoi icoana sfinţilor Teodor Tiron şi Teodor Stratilat (fig. 6), datorată, împreună cu un Iisus Pantocrator, lui Grigorie din Bierileşti, amîndouă datate in 1665 şi aflate, în prezent, în biserica Sfinţii Teodori din Iaşi [19]. Acestora li s-ar putea adăuga şi altele, cum ar fi acel Iisus Hristos binecuvîntînd (fig. 7) sau Maica Domnului cu pruncul, opere ale unui Maler Baraski, lucrate în 1643 şi provenite de la Vînători-Neamţ [20].

Deşi, în mod deliberat, nu ne-am propus să facem, in acest context, referiri la stilul picturii propriu-zise în tempera, tratind numai aspectele legate de ornamentica incizată, trebuie, totuşi, să nu omitem precizarea că, în ceea ce priveşte pictura icoanelor în discuţie, în special la cele din Moldova, pot apărea unele deosebiri de stil.

Astfel, în vreme ce tradiţia locală răzbate cu vigoare în icoane ca acelea ale lui Grigorie din Bierileşti, alte opere vădesc anumite înrîuriri, fie ale picturii occidentale, fie ale celei ruseşti [21]. Dincolo de asemenea fireşti particularităţi, ţinînd de formaţia artistică a fiecărui meşter iconar, se impune, însă, cu pregnanţă, acel climat de unitate a repertoriului ornamental, mergînd chiar, după cum încercăm să exemplificăm prin cele cîteva icoane reproduse alăturat, pînă la elocvente identităţi de stilizare a unor ornamente.

În ceea ce priveşte repertoriul propriu-zis de motive decorative, regăsit edificator atît în icoane moldoveneşti, cît şi în opere din Ţara Românească, prezentăm o selecţie de şase asemenea categorii de ornamente florale (planşa A), în cadrul cărora am ales cite trei variante apropiate de redare, deşi numărul acestora este, evident, mai mare.

Categoria I grupează motive ce amintesc de florile de căpşun, frag etc. (AI—1,2), precum şi de flori ca cele cu petale bilobate de măceş sau mărţişor (AI—3). În toate aceste reprezentări sepalele apar, cu pregnantă valoare decorativă, între petalele florii.

Categoria II prezintă diferite stilizări ale unui model floral care, la origine, va fi putut fi, de exemplu, margareta. Primele două categorii pot fi reunite şi sub denumirea generic-convenţională de rozete.

---

[17] IAP, II, p. 143.

[18] Vezi şi Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, pl. 46.

[19] *Ibidem*, pl. 34, 35.

[20] *Ibidem*, pl. 44—45 ; IAP, II, pl. 215 (cu ansamblul iconstasului). În prezent întregul iconostas se păstrează la m-rea Neamţ.

[21] Vezi Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, p. 59--62.

www.mnir.ro

Categoria III grupează variante de redare frontală a garoafei sau, în poziția A III—3, şi a albăstrelei.

Categoria IV este rezervată garoafei-profil.

Categoria V cuprinde reprezentări profil, sau secţiuni-profil, ale lalelei.

Categoria VI prezintă diferite forme ce amintesc de crin sau de floarea de rodie.

Ne facem o datorie din a preciza că regăsirea, într-un ornament, a unei forme florale din realitate, prin care acesta poate fi, în mod expres, definit, este un lucru, de multe ori, posibil, alteori, însă, destul de delicat, purtînd oarecum pecetea convenţionalului. Faptul îşi găseşte explicaţia în maniera şi măsura în care respectivul ornament este stilizat de un meşter sau altul, precum chiar şi de unul şi acelaşi zugrav iconar. De asemenea, parte dintre ornamentele în discuţie, prin redarea artistică transfigurat-sintetică, fie că îşi pot găsi corespondenţe chiar mai numeroase, decît am menţionat noi, în flora reală, fie că, dimpotrivă, se îndepărtează, mai mult sau mai puţin, de un model real foarte tranşat.

Fig. 5 — „Iisus Hristos Pantocrator". Detaliu. Moldova, 1666 (colecţia Mitropoliei Moldovei).

Rămîne, însă, oricum, de subliniat faptul că în ornamentică unul dintre imperativele artistice ale vremii îl constituie apropierea, mai declarată decît pînă acum, de realitate, prin tendinţa contrabalansării non-figurativului geometric de către ornamentica figurativă vegetal-florală, cu sau fără tendinţe geometrizante, cale ce va fi continuată şi chiar amplificată în deceniile de la sfîrşitul sec. al XVII-lea şi în sec. al XVIII-lea [22]. Climatul acestor exprimări decorative este conferit de

Fig. 6 — „Sfinţii Teodor Tiron şi Teodor Stratilat". Detaliu. Grigorie din Bierileşti, 1665. Biserica Sfinţii Teodori, Iaşi.

[22] Idem, *Motive ornamentale...*, p. 70—72 (vezi şi sugestivul tabel sintetizator de la p. 78). Pentru definirea conceptelor folosite vezi : Florentina Dumitrescu, *Geometricul în decoraţia sculptată medievală din România, Bulgaria şi Iugoslavia* în „Studii şi cercetări de istoria artei", seria artă plastică, tom. 25, 1978, p. 45, 49.

www.mnir.ro

înrîurirea exercitată asupra artei ultimelor veacuri ale evului nostru mediu de către ecourile, deja amintite, ale renaşterii tîrzii şi ale barocului, de sorginte central şi vest-europeană, precum şi ale artei orientale care, toate, îşi vor găsi, în ţările române un fericit mediu de confluenţă [23].

Înrudirile de stil şi de stilizare a ornamentelor invocate, între opere din Ţara Românească şi Moldova, transpar, cu forţa evidenţei, fie şi prin simplă indicare, în dreptul cîtorva categorii de motive florale, dintre cele prezentate, în primul rînd semnificative, a unor icoane, alăturat reproduse, pe care acestea pot fi regăsite :

A I
- A I 1—fig. 2, 3, 4 (Ţara Românească) ; fig. 5 (Moldova)
- A I 2—fig. 1 (Ţara Românească)
- A I 3—fig. 6 (Moldova)

A III
- A III 1—fig. 2, 3, 4 (Ţara Românească)
- A III 2—fig. 1 (Ţara Românească)
- A III 3—fig. 7 (Moldova)

A IV
- A IV 1—fig. 1 (Ţara Românească) ; fig. 5 (Moldova)
- A IV 2—fig. 3 (Ţara Românească)

A V
- A V 1—fig. 1 (Ţara Românească) ; fig. 6 (Moldova)
- A V 2—fig. 3 (Ţara Românească)
- A V 3—fig. 5 (Moldova)

Se cuvine menţionat faptul că tabelul de mai sus, avînd, pe de o parte, doar caracter de exemplificare şi referindu-se, pe de altă parte, în exclusivitate, la cele numai cîteva icoane reproduse în însoţirea prezentelor consideraţii, nu şi-a propus să epuizeze, pe linia reliefării aspectelor de unitate urmărite, întreaga gamă, mai larg cuprinzătoare, a surselor fiecărei variante ornamentale în parte, dintre cele prezentate în planşa A.

Alte elemente de unitate în ornamentica unor icoane le constituie tipurile de chenare marginale din planşa B I.

Astfel : B I 1 prezintă o alternanţă combinată : garoafă frontal, frunză crestată, rozetă-margaretă, lalea, garoafă frontal etc. (fig. 1).

B I 2 prezintă o alternanţă simplă : garoafă frontal, frunză crestată, garoafă frontal, frunză crestată etc. (fig. 3, 4).

Uneori, neregulat, trifoiul cu patru foi intervine in această alternanţă simplă, înlocuind garoafa (fig. 3, 4).

La categoriile ornamentale menţionate se adaugă, cu valoare de unitate majoră, aureolele, puternic reliefate, decorate, în unele cazuri, asemănător chenarelor marginale (fig. 1, 2, 3, 4, 5, 6).

În sfîrşit, nu trebuie omise cartuşele cu inscripţii care, de multe ori, au forme comune, după cum şi caracterele literelor incizate sînt, adesea, practic identice (fig. 1, 2, 3, 4).

În ceea ce priveşte aspectul unitar al raporturilor artistice dintre pictura pe lemn din Ţara Românească şi Moldova, asupra căreia, pe de o parte, ne-am referit pînă aici, şi o serie de opere ale aceluiaşi gen din Transilvania, pe de altă parte, se cuvine remarcată conturarea, în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, a unei înrudiri în folosirea stilului şi tehnicii pe care le-am numit „decorative“ [24].

Un prim exemplu, în acest sens, l-ar putea constitui o icoană a Maicii Domnului cu pruncul dăruită, în 1681, bisericii din Nicula Transilvaniei, de Ioan Cupşa, nemeş din acelaşi sat (fig. 8) [25]. Pictată pe lemn de brad de preotul Luca din Iclodul Mare, nefiind, totodată, unica operă care ni s-a păstrat dintre cele lucrate de acest zugrav transilvănean, icoana menţionată ne reaminteşte aureolele reliefate şi fondul, bogat decorat cu motive vegetal-florale, pe care le-am întîlnit în Moldova şi Ţara Românească. Recunoaştem chiar o serie de motive apropiate de cele pe care le-am prezentat în categoriile I—II şi VI din planşa A.

Un alt exemplu edificator este cel al icoanei „Deisis“, din biserica Sf. Nicolae din Hunedoara, semnată de meşterul Constantin şi datată în 1654 (fig. 9). Această

[23] Vezi, mai sus, nota 1.

[24] Vezi nota 9 de mai sus.

[25] IAP, II, pl. 335. Pe larg despre această icoană şi despre interesanta şi zbuciumata sa istorie vezi Iuliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1975, p. 41—46.

www.mnir.ro

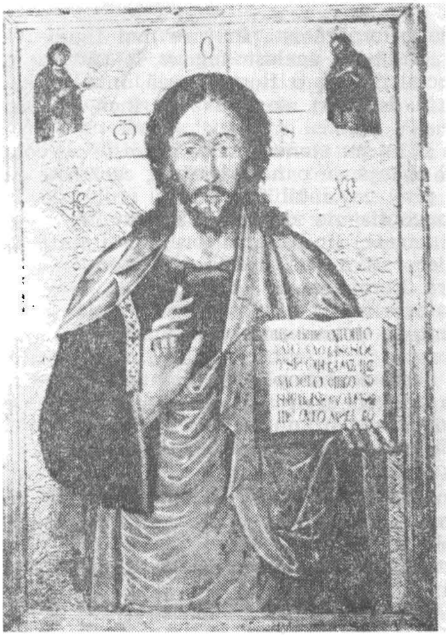

Fig. 7 — „Iisus Hristos Pantocrator". Maler Baraski, 1643. Provine de la Vînători, jud. Neamţ (în prezent la mănăstirea Neamţ).

Fig. 8 — „Maica Domnului cu pruncul". Luca din Iclodul Mare, 1681. Transilvania, Nicula, biserica ortodoxă.

Fig. 9 — „Iisus Hristos Pantocrator". Constantin zugravul, 1654. Hunedoara, biserica Sf. Nicolae.

operă, făcînd parte dintr-un ansamblu de icoane împărăteşti, în care mai figurează şi o icoană a Adormirii Maicii Domnului, lucrată de acelaşi zugrav,[26], vădeşte o puternică înrîurire a stilului decorativ, în special din Ţara Românească, într-o zonă în care foarte aproape, într-o ruină de la Riu de Mori, se mai văd, încă, picturi cu aceeaşi influenţă, datînd din 1692[27].

Icoana menţionată prezintă identităţi cu stilul muntenesc în ce priveşte aureola stucată în relief, chenarul marginal, reliefat şi el faţă de panoul central, cartuşele cu inscripţii şi forma literelor, care amintesc, pînă la detalii, maniera şcolii de la Tirgovişte. Esenţial semnificativă este şi concepţia de decorare a aureolei şi a cadrului marginal, prin ornamente florale incizate, unite prin vrejuri arcuite şi împletite. Măsura în care această opţiune decorativă îşi găseşte corespondenţe şi înrudiri la sud de Carpaţi, în arta din Ţara Românească, este ilustrată, desigur numai cu simplu titlul exemplificator, prin categoria II de ornamente din planşa B. Astfel B II 2 prezintă un detaliu de ornament de pe aureola lui Iisus Hristos din icoana de la Huneodara, care cuprinde o alternanţă de boboci şi de flori stilizate, de crin sau de lalea, înlănţuite prin vrejuri arcuite şi împletite. Identic înlănţuite prin vrejuri ca în schiţa B II 1 se prezintă bobocii şi florile de crin stilizate pe operele de artă de la Sîmbureşti, din Ţara Românească, anume pe chenarele marginale ale icoanelor Iisus Hristos Pantocrator (fig. 2) şi Adormirea Maicii Domnului[28], precum şi pe aureola Maicii Domnului din reprezentarea ei cu pruncul (fig. 3).

Schiţa B II 3 prezintă o succesiune înlănţuită de flori de crin sculptate în piatră pe portalul, din 1541, de la intrarea în biserica mănăstirii Tismana[29]. Aspectul identic al vrejurilor arcuite şi împletite denotă, exemplificator, o filiaţie mai veche a unui atare tip de ornament, cu ecouri venind din alte domenii ale artei feudale spre pictura pe lemn, respectiv spre repertoriul acesteia de motive vegetal-florale incizate[30].

Sugestia viabilităţii unor filoane de unitate între ornamentica unor opere de artă din Transilvania, Ţara Românească şi Moldova ni se pare a fi, pentru perioada istorică la care ne referim, consolidată, odată în plus, de termenul de comparaţie pe care-l oferă motivelor decorative din categoria B II biserica Trei Ierarhilor din Iaşi.

Ne referim, anume, la faptul că motivul succesiunii unor stilizări florale, legate între ele, la partea inferioară, prin două rînduri de vrejuri, multiplu semicircular arcuite şi împletite, este prezent şi în densa decoraţie, de factură accentuat orientală, armeano-georgiană mai ales, sculptată în piatră pe pereţii exteriori ai renumitei ctitorii a lui Vasile Lupu[31]. Îl întîlnim în cele dintîi frize care încing, la bază, atît monumentul, în ansamblu, cît şi cele două turle[32]. Înr-o dispunere dreptunghiulară, motivul apare, de asemenea, deasupra intrării în pronaos, încadrînd, ca un chenar, pisania[33].

[26] IAP, II p. 169 ; Marius Porumb, *Pictura românească din Transilvania*, I (sec. XIV—XVII), Edit. Dacia. Cluj-Napoca, 1981, p. 85—87.

[27] *Ibidem*, p. 168.

[28] Această icoană, ca şi precedenta, prezintă, pe o latură, variaţia unei simplificări accentuate a motivului ornamental, deşi împletirea vrejurilor arcuite se menţine, în esenţă. Asemenea variaţii simplificatoare, pe care le-am semnalat şi pentru celelalte două icoane de la Simbureşti (Maica Domnului cu pruncul şi Sf. Nicolae), privind, însă, alt motiv ornamental, nu pot fi puse decît pe seama unei lipse de rigurozitate din partea zugravului iconar.

[29] IAP, vol. I, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1968, pl. 255 ; Rada Teodoru, *Mănăstirea Tismana*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1966, pl. 15.

[30] Vezi şi lespedea de mormînt, cu motiv decorativ asemănător, a Irinei (+1576—1577), soţia lui Albu Golescu, înmormîntată în biserica fostei mănăstiri Vieroşi. Tranziţia de la repertoriul decorativ, predominant geometric, pînă atunci, în Ţara Românească, către cel vegetal floral e şi mai vizibilă în acest caz (IAP, I, pl. 254 şi p. 283).

[31] Despre ornamentaţia exterioară, sculptată, a Trei Ierarhilor vezi Răzvan Theodorescu, Ioan Oprea, op. cit. ; Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, p. 41—44 ; N. Grigoraş, *Biserica Trei Ierarhi*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1965, p. 12—14.

[32] Răzvan Theodorescu, Ioan Oprea, op. *cit.*, fig. 20, 38, 41, 42, 43 ; IAP, II, pl. 173, N. Grigoraş, op. *cit.*, pl. 9, 15, 21, 22, 24, 25.

[33] N. Grigoraş, op. *cit.*, p. 7, pl. 2.

www.mnir.ro

Tot cu rol de ancadrament, el urmăreşte traiectul, de astă dată semicircular, al arhivoltei ce delimitează luneta cu stema Moldovei [34].

Un alt aspect, parţial prefigurat mai sus, pe care, fie şi numai enunţat, trebuie să-l avem în vedere, este acela că unele dintre motivele repertoriului ornamental folosit masiv de zugravii iconari, reprezentanţi ai stilului decorativ cu incizii din sec. al XVII-lea, sînt mai de timpuriu apărute pe meleagurile noastre. Prezenţa lor se plasează în contextul general al ornamenticii de tip vegetal-floral, care, deşi situată, pînă în sec. al XVI-lea, în conul de umbră al predominanţei geometrismului, nu lipsise, totuşi, a se face simţită, mai mult, de exemplu, în Moldova şi mai puţin în Ţara Românească [35], şi iarăşi, ceva mai mult, în unele domenii ale artei feudale şi mai puţin, sau chiar cu totul sporadic, în altele, cum este cazul picturii de icoane [36].

Repertoriul ornamental pe care-l avem, în particular, în vedere, în planşele A şi B, precum şi ornamentica vegetal-florală, privită în general, îşi dobîndesc treptat caracterul accentuat programatic, începînd, după cum deja am amintit, odată cu ultima parte a veacului al XVI-lea, continuind în cel următor [37] şi atingînd pragul înfloririi depline in epocile lui Vasile Lupu şi Matei Basarab, sau, altfel spus, în deceniile de la mijlocul secolului al XVII-lea.

Este perioada cînd motivele decorative la care ne raportăm invadează, în cadrul unei adevărate mode a timpului, mai toate domeniile artei feudale : sculptura în piatră şi în lemn, pictura murală, broderia, miniatura, argintăria etc. Pictura pe lemn se înscrie şi ea, în sensul şi măsura pe care am încercat să le prefigurăm în rîndurile de faţă, pe făgaşul general adoptat de arta vremii din ţările române. Gama specifică de ornamente revine peste tot, cu asiduitate, în forme identice, asemănătoare sau variate, constituind unul din acele atît de dezbătute elemente de fast şi somptuozitate, care făceau epocă în perioada, bine denumită dintr-un anume punct de vedere, a „oamenilor noi“, „homines novi“ [38], fără ascendenţă în vechile familii domneşti, sau cu origine domnească, mai mult sau mai puţin, discutabilă, „oameni noi“ cum au fost, în acest al XVII-lea veac, un Ieremia Movilă, Vasile Lupu, Matei Basarab, Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu, pentru a-i aminti numai pe cei mai reprezentativi şi care au ajuns în scaunul domnesc al uneia din ţările române. Fastul preţios, somptuozitatea strălucitoare au constituit pentru asemenea „homines novi“, pentru unii mai mult, pentru alţii ceva mai temperat, una dintre modalităţile de legitimare a autorităţii şi un însemn al izbîndei sociale. Înaltul patronaj al domniei asupra noului stil devine, într-un atare context, un firesc postulat, explicînd, odată mai mult, noile sinteze caracteristice artei româneşti a sec. al XVII-lea.

Această receptare de elemente, provenite, în principal, fie din Occidentul renaşterii tîrzii şi al barocului, trecut, îndeobşte, prin filtrul Poloniei, fie din Orientul turco-persan sau armeano-georgian [39], a fost grefată însă pe tradiţiile şi specificul artei româneşti, ajungîndu-se la o sinteză autohtonă specifică, inconfundabilă şi creatoare.

Dacă este să căutăm originile motivelor ornamentale, vegetal-florale, utilizate, alături de alţi artişti, şi de meşterii iconari din ţările române, pe la jumătatea sec. al XVII-lea, le vom găsi, în majoritatea cazurilor, în arta orientală, chiar dacă unele dintre ele vor fi pătruns şi prin filiera occidental-europeană [40].

Asemenea elemente de decoraţie definesc, credem, în mare măsură, acea sugestiv denumită etapă a „barocului ortodox postbizantin“ [41], cristalizat cu nu multă vreme înaintea pătrunderii la noi a însemnelor propriu-zise ale barocului occidental, al cărui cap de serie pare a fi, în spaţiul extra-carpatic, biserica Goliei din Iaşi,

---

[34] *Ibidem*.

[35] Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Motive ornamentale*.., p. 70.

[36] Orientativ vezi Corina Nicolescu, op. *cit*., pl. 1—24.

[37] Una dintre cele mai caracteristice expresii timpurii ale noii orientări, cu referire specială la categoriile de ornamente din planşa A, este acoperămîntul de mormînt, de factură manieristă, al lui Ieremia Movilă, pe care apar lalele, garoafe profil şi crini (Răzvan Theodorescu, *Itinerarii medievale*, p. 155 şi urm., fig. 35).

[38] *Ibidem*, p. 39 şi urm.

[39] Vezi nota 1 de mai sus.

[40] Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Motive ornamentale*..., p. 75.

[41] Răzvan Theodorescu, *Itinerarii medievale*, p. 162.

www.mnir.ro

ctitorită de Vasile Lupu şi terminată de fiul acestuia, Ştefăniţă[42]. Fastul, strălucirea, somptuozitatea aulică ce animă operele acestui baroc postbizantin românesc, sînt, de fapt, specifice, pe fondul unor particularităţi spiritual-culturale, atît luxuriantei ornamentici orientale, cît şi barocului occidental.

Pe calea, deci, a unor afinităţi de principiu, stiluri şi repertorii ornamentale esenţial diferite, precum cele de mai sus, se vor putea înscrie, spre finele veacului, în spaţiul românesc, pe un unic făgaş al expresiei, generînd, pe fondul perpetuării ornamenticii de inspiraţie vegetal-florală, tot mai lămuritele forme ale unei mutaţii stilistice, preponderent occidental-barocizante. Ne putem referi, ca semnificativ exemplu, la epoca de mare înflorire culturală şi artistică a lui Constantin Brâncoveanu, cînd formele ornamentale de la jumătatea sec. al XVII-lea dobîndesc, de cele mai multe ori, forme mai pline, mai bogate, unele motive dispar, iar cele rămase, sau mai nou adoptate, capătă o ritmicitate nouă, mai unduitoare şi mai rotunjit-luxuriantă, într-un cuvînt, mai declarat barocizantă[43].

O asemenea stare de lucruri se reflectă şi în pictura de icoane a epocii brâncoveneşti unde, de exemplu, pe tronul împărătesc, frecvent introdus acum, apar motive ornamentale stilizate în sensul mai sus amintit[44]. Ele sînt, însă, departe de stilul de la jumătatea sec. al XVII-lea, deşi constituie, în parte, o rezultantă a transformării acestuia din urmă. Deosebirea începe, însă, chiar înaintea detaliilor de stilizare, căci ornamentele vegetal-florale de pe icoanele brâncoveneşti nu mai sînt incizate în stratul de grund, ci se înscriu, din punctul de vedere al tehnicii, in ansamblul firesc al picturii în tempera, nelipsit, este adevărat, de acelaşi fond de aur, acum aplatizat.

Cît priveşte evoluţia în perspectivă a ornamenticii de factură vegetal-florală, privită în general, ea îşi va păstra importanţa pe parcursul sec. al XVII-lea, în variate forme, asupra cărora, insă, nu ne-am propus să stăruim în prezentul context.

În încheiere ne simţim datori a reveni cu precizarea să stilul decorativ, al motivelor vegetale incizate în grundul icoanelor şi aurite, nu este singurul care se exprimă, în arta picturii pe lemn, nici chiar în deceniile de la mijlocul sec. al XVII-lea. Dominind însă, am zice, cu o anumită autoritate, epoca respectivă, el ne-a inspirat, cu forţa evidenţei, prin trăsăturile sale definitorii, ideea prezentării de faţă, care, fără a-şi fi putut propune epuizarea unui subiec de largă reverberaţie în arta medievală românească, a urmărit numai evidenţierea unui element sugestiv în plus al unităţii permanente a românilor de pretutindeni[45].

L'ORNEMENTATION DE LA PEINTURE SUR BOIS — ÉLEMENT D'UNITÉ DANS L'ART DES PAYS ROUMAINS DU XVIIe SIECLE

Résumé

En abordant plusieurs aspects concernant l'ornementation incisée de la peinture sur bois du XVIIe siècle des pays roumains, la communication se propose de mettre en évidence l'existence en ce domaine de l'art féodal d'un climat stylistique ayant certaines tendances convergentes, d'unité, entre la Valachie, la Moldavie et la Transylvanie.

Les traits communis se raportent au repertoire de motifs incisés employé et même à la manière de stylisation de ceux-ci, ce qui nous mène, dans les plus éloquents des cas, vers des identités dans la rythmicité décorative de l'ensamble.

Il s'agit dans ce cas d'un autre exemple concernant l'unité permanente de Roumains de partout, des étroites relations continuellement manifestées entre les trois pays roumains, exemple offert cette fois par un certain chapitre de l'histoire de l'art. Il s'agit en fin de compte d'une nouvelle et suggestive expression de l'unité du peuple roumain.

42 *Ibidem*, p. 73 ; Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, p. 49.

43 Vezi IAP, II, p. 86—91 şi urmă.

44 *Ibidem*, p. 77, pl. 85, 86 ; vezi şi Corina Nicolescu, *op. cit.*, pl. 53 (color).

45 Apariţia, după predarea manuscrisului, a lucrării lui Marius Porumb, *Pictura românească din Transilvania, I (sec. XIV—XVII)*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, nu ne-a permis utilizarea ei, fapt care sugerează posibilitatea unei reluări, confirmări şi consolidări a problematicii aici in discuţie.

www.mnir.ro

UNITATEA POLITICĂ A POPORULUI ROMÂN ÎN EVUL MEDIU REFLECTATĂ ÎN CRONICILE DIN TRANSILVANIA DIN SEC. XVII-XVIII

de dr. CONSTANTIN ŞERBAN

In evul mediu ideea de unitate a poporului român aflată în conştiinţa contemporanilor a fost consemnată în diferite feluri şi la loc de cinste în cronicile Ţării Româneşti şi Moldovei deopotrivă. care de mai bine de un secol au cunoscut numeroase ediţii critice, ca de exemplu în *Letopiseţul de la Bistriţa* [1], cronicile lui Grigore Ureche [2] şi Miron Costin [3], precum şi în *Istoria Ţării Româneşti* a stolnicului C. Cantacuzino [4]. Dar astfel de mărturii ale unităţii poporului nostru mai sînt semnalate şi în alte izvoare narative. ca de exemplu în cronicile scrise tot pe pămînt românesc şi care au fost mai puţin cercetate, şi anume cronicile din Transilvania redactate nu numai în limba română, dar şi în latină, germană şi al căror număr este cu mult mai mare în comparaţie cu cele din Principatele Române. Aşa, de pildă, un inventar provizoriu al lor, efectuat în urmă cu aproape două decenii, a dus la constatarea că sînt peste 400 [5]. Dar nu numai atît. Cronicile din Transilvania au o deosebită valoare din punctul de vedere al conţinutului, în sensul că ştirile pe care le cuprind se referă de cele mai multe ori *la întregul teritoriu locuit de români*, adică din toate ţările româneşti. E drept că şi în cronicile din Ţara Românească şi Moldova sînt, ici şi colo, ştiri relativ la Transilvania şi la românii din acea ţară, dar cînd sînt astfel de ştiri privind *întregul popor românesc*, care a trăit de ambele părţi ale Carpaţilor, credem că astfel de ştiri sînt cu atît mai valoroase, mai ales că ele reflectă gindirea şi convingerea unor străini (saşi şi maghiari).

Un aspect mai puţin abordat in istoriografia românească actuală, dar şi din trecut, se referă la semnalarea acelor ştiri din cronicile din Transilvania care privesc unitatea etnică a poporului român. Aşa, de exemplu, în sec. al XVI-lea *Nicolaus Olahus* afirmă în cronica sa că „moldovenii au aceeaşi limbă, obiceiuri, religie ca şi cei din Muntenia“, adăugind că „se deosebesc întrucîtva numai prin îmbrăcăminte“ (lingua, ritu religioane eadem Moldavi utuntur, qua Transalpini vestitu aliqua saltem ex parte differunt) [6]. Un secol mai tîrziu cronicarul sas *Johann Tröster* (1666) afirma că „românii din Transilvania, Moldova şi Ţara Românească se numesc de către străini *valachus*, dar că ei înşişi nu se numesc nici valahi, nici moldoveni, ci romuni sau români, ceea ce ar vrea să însemne romani“ [7]. În

[1] *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI publicate de Ion Bogdan*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 13.

[2] Grigore Ureche, *Letopisetul ţării Moldovei*, Bucureşti, 1958, p. 134.

[3] Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 241.

[4] Constantin Cantacuzino, *Istoria Ţării Rumăneşti*, Craiova, 1944, p. 70.

[5] I. Crăciun, A. Ilieş, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne (sec. XV—XVIII) privind istoria României*, Bucureşti, 1963, p. 205—485.

[6] Nicolai Olahi, *Hungaria et Atila*, Vindobonae, 1763, p. 59, apud *Gîndirea social-politică despre unire (1859)*, Bucureşti, 1966, p. 10.

[7] A. Armbruster, *Daco-romano-saxonica*, Bucureşti, 1980, p. 112.

www.mnir.ro

aceeaşi vreme cronicarul sas *Laurentius* Topp*eltinus* (1667) arăta în opera sa că „Traian împăratul romanilor... a trimis romani, ca să se aşeze în Dacia şi s-o cultive iar că valahii şi moldovenii sînt rămăşiţele acestor romani este sigur“ [8].

Acest fapt a determinat pe mulţi cronicari din Transilvania să acorde denumirea de „Valahia“ atît pentru Ţara Românească, cît şi pentru Moldova. Uneori ambele principate sînt menţionate sub numele de „duae Valachiae“ sau „Zwei Wallachische Länder“ [9]. Dar ceea ce este mai interesant se referă la existenţa, încă de la mijlocul sec. al XVIII-lea, în conştiinţa intelectualităţii din Transilvania a ideii că *întregul teritoriu* al fostei Dacii — locuit în vechime de daci, apoi de daco-romani şi ulterior de români — poate purta numele de „Romania“, adică România. Această noţiune a fost introdusă din 1764 in circuitul ştiinţific de cronicarul sas Martin Felner [10]. Iată despre ce este vorba. Martin Felner a fost unul din marii istorici saşi din Transilvania care a trăit între 1720 şi 1767. Poliglot, profesor la gimnaziul din Sibiu, înzestrat cu cunoştinţe temeinice de teologie, istorie şi drept, dobîndite în unele centre universitare din Germania, acesta a elaborat pe la mijlocul sec. al XVIII-lea o valoroasă monografie istorică a Transilvaniei, precum şi alte lucrări de istorie (rapoarte, dizertaţii, descrieri), în care a prezentat totodată şi istoria poporului român. Aşa, de exemplu, el face numeroase referiri la origina latină a românilor din Transilvania, dar şi din celelalte ţări româneşti, acordînd numele de rumun sau de valah [11] populaţiei majoritare din spaţiul carpato-dunărean. Tot aşa Ţara Românească este denumită „Valachia“, iar Moldova, „Moldavalachia“. În fine, Moldova, Ţara Românească şi Transilvania (Moldau, Walachei, Siebenbürgen), toate împreună sînt denumite cu un singur topic : „Romania“ (Romanien) [12].

Şi despre unitatea politică (ca şi despre cea economică şi culturală) a poporului român se vorbeşte pe larg în cronicile din Transilvania. În urmă cu doi ani am început investigaţiile în această direcţie şi am publicat primele rezultate care ni s-au părut revelatoare [13]. De obicei sîntem obişnuiţi să aflăm ştiri despre *toţi românii* (adică din toate ţările locuite de români) în cronicile din Moldova şi din Ţara Românească, şi este foarte firesc. Dar investigaţiile la care ne-am referit ne-au pus în faţa unui material important, şi anume că în cronicile din Transilvania sînt destul de multe date relativ la viaţa politică unitară a poporului romjn, indiferent că acesta era despărţit in mod nefiresc în trei state. Tot aşa şi despre viaţa economică, culturală, socială. În cele ce urmează ne vom referi numai la ştirile existente numai în opera cîtorva cronicari saşi şi maghiari privind această problemă.

Aşa, de exemplu, *Stefan Samoskozy* (1570—1612), cronicar maghiar, umanist şi arheolog, arhivar la Alba Iulia, istoriograf al lui Stefan Bocskay (1605—1606) şi Sigismund Rakoczy (1607—1608), a inclus in cronica sa din anii 1566—1608 nu numai ştiri despre domniile lui Petru Cercel, Mihnea Turcitul, domnii Ţării Româneşti, dar şi despre Mihai Viteazul, care a creat o centralizare interstatală unind cele trei ţări româneşti, despre Aron Vodă, Ieremia Movilă, domnii Moldovei [14], în fine, despre Radu Şerban, care a avut un rol foarte important în viaţa politică a Transilvaniei şi Ţării Româneşti în primele decenii ale sec. al XVII-lea. În cronica sa se află astfel un interesant portret literar al lui Ieremia Movilă :

---

[8] Laurentius Toppeltinus, *Origines occasus Transsylvanorum*..., Lugduni, 1667, p. 52.

[9] A. Armbruster op. *cit.*, p. 100.

[10] Ibidem, p. 143.

[11] Ibidem, p. 143, 151, 154.

[12] Ibidem, p. 153 ; acelaşi, *Sinn und Bedeutung des Begriffs „Romania“ im Mittelalter*, în „Daco-Romania, Jahrbuch für östliche Latinität“, 1, 1973, p. 130 ; textul edificator dintr-o altă lucrare a lui Martin Felner : *Kurzgefasste Historische Nachricht von der walachischen Völkerschaft überhaupt und des jenigen in sonderheit die heut zur Tage in dem Kayserl. Königl. Erb. Fürstenthum Siebenbürgen an zutreffen ist*, în „Archiv des Vereins fur Siebenbürgischen Landeskunde“, N. F., VII, 1867, 3, p. 419 : „Die Hunnen — sorie el — behenschten Dacien und Romanien das ist Moldau und Walachei, Siebenbürgen und einen grossen Theil des heutigen Ungarlandes an die 200 jahre...“.

[13] Constantin Şerban, *Cronicari transilvăneni pînă la mijlocul sec. al XVIII-lea*, in „Studii şi articole de istorie“, XXXIX—XL, 1979, p. 226—235.

[14] I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy şi însemnările lui privitoare la români, 1566—1608*, Cluj, 1928, p. 164—165.

www.mnir.ro

„e un om blind, cuvios şi drept, vrea să i se dea ştire de orice lucru mic ce s-ar întîmpla la curte sau în ţară. Uşa lui sta deschisă tuturor. De multe ori şade afară şi dacă vede un om străin îndată îi vorbeşte, întrebindu-l ce caută. Nu pedepseşte pe nimeni fără judecată, nu ucide, nu ia vitele şi avutul nimănui fără pravilă" [15]. Intre altele el reproduce şi o convenţie de armistiţiu încheiată de Radu Şerban cu Moise Secuiul în 1603 [16].

Un altul este *Johannes Oltardus* (1575—1630), cronicar sas din Sibiu, care a făcut parte dintr-o familie de cronicari, cronica sa rezultînd din asamblarea mai multor cronici scrise de înaintaşii săi (străbunicul, bunicul, tatăl) şi unul din fiii săi. Opera sa de seamă se numeşte *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*. În cronica lui Johannes Oltardinus viaţa politică a ţărilor române are un caracter *unitar*, istoria Transilvaniei împletindu-se cu importante evenimente din Ţara Românească şi Moldova. Deşi cronica are subtitlul „Annales Hungarici et Transilvanici", totuşi ea cuprinde campaniile antiotomane ale Principatelor Române din sec. XIV—XVI duse de Mircea cel Bătrin, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, legăturile lui Ştefan Mailat cu domnii Ţării Româneşti, domniile lui Mircea Ciobanul, Petru Cercel, Mihnea Turcitul, Alexandru Lăpuşneanu, Ioan Vodă cel Viteaz, Petru Şchiopul, Mihai Viteazul. Incepînd cu anul 1601 cronicarul prezintă evenimentele cronologic, in această parte evenimentele din Transilvania fiind redate *alături* de cele din Moldova şi Ţara Românească ; printre altele sînt referiri la frămîntările politice din Ţara Românească din 1618 [17].

Un alt cronicar maghiar din Transilvania, care a inclus în opera sa evenimentele politice din Principatele Române, este *Ianoş Kemeny*, (1607—1662), general în armata lui Gheorghe I Rakoczy, Gheorghe II Rakoczy, Acaţiu Barcsai ; ulterior el a ajuns principe al Transilvaniei (1661). Acesta a îndeplinit şi cîteva misiuni politice atît în Moldova, cit şi în Ţara Românească. De reţinut că vorbea româneşte. În „Autobiografia" sa el a relatat pe larg cum, de exemplu, în 1637 s-a aflat în solie in Ţara Românească pentru a-l ajuta pe Matei Basarab să respingă atacul oştilor lui Vasile Lupu, domnul Moldovei. Cu acel prilej urma ca domnul Ţării Româneşti să obţină acordul Înaltei Porţi, prin daruri pe cheltuiala sa, pentru o cooperare între Ţara Românească şi Transilvania împotriva Moldovei. Ori Matei Basarab i-ar fi răspuns acestuia că „noi fiind aliaţi, cauza pentru care luptăm este comună şi astfel se cuvine să purtăm împreună toate greutăţile" [18]. De asemenea, el descrie modul cum s-a reînoit tratatul de alianţă între Transilvania şi Ţara Românească din 1638 [19], cum s-a ajuns la o alianţă între Transilvania şi Moldova în acelaşi an, tratate bilaterale care au avut menirea să restabilească pacea din nou între cele trei ţări române pe baza unei *confederaţii* (pactam confederationem), cum în 1648 s-a încheiat o nouă alianţă intre Transilvania şi Moldova, cum în 1651 s-a reînnoit alianţa între Transilvania şi Ţara Românească, care l-a ajutat pe Matei Basarab să înfrîngă la Finta (1653) oştile lui Vasile Lupu. În legătură cu tratatul din 1651 cronicarul Janos Kemeny arată că el a fost reînnoit pentru că *ambele ţări* nu erau capabile să se apere singure împotriva unei terţe puteri : „susţin că alianţa noastră cu românii (adică cu Ţara Românească — n. n.) s-a făcut pentrucă sîntem prea slabi atît noi, cît şi ei spre a ne putea apăra unii pe alţii" [20].

Şi cronicarul sas *Ceorg Kraus* (1007—1679), notar în Sighişoara, a lăsat ample informaţii relativ la viaţa politică a Transilvaniei în contextul relaţiilor pe care acest principat le-a avut cu Moldova şi Ţara Românească. Mai mult, el prezintă istoria poporului român în contextul evenimentelor internaţionale europene de la mijlocul sec. al XVII-lea pe de o parte, iar pe de altă parte, evenimentele politice dintr-o ţară românească cu implicaţii profunde în altă ţară românească, de exemplu Transilvania, cu implicaţiile ei în Moldova şi Ţara Românească. În paginile cronicii *Siebenburgische Chronik* (1608—1665) sînt incluse şi gîndurile principelui Gabriel Bethlen cu privire la legăturile Transilvaniei cu celelalte două ţări române. Ele rezultă din textul testamentului său politic. Iată ce credea în acea vreme principele Transilvaniei cu privire la *viaţa politică unitară a ţărilor române*" : „Ţara (adică

[15] Ibidem, p. 179.
[16] Ibidem, p. 189—191.
[17] „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", 1847, p. 268—342.
[18] *Călători străini despre ţările române*, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 132.
[19] *Ibidem*, p. 134.
[20] *Ibidem*, p. 144.

www.mnir.ro

Transilvania — n. n.) ar trebui să piară dacă Moldova şi Ţara Românească n-ar ţine cu ea, de aceea oricare principe n-ar trebui să intre în încurcături în chip uşuratec cu aceste două ţări sau să dea vre-o pricină de dezbinare (între ele)“ [21].

În cronica lui Georg Kraus se insistă asupra legăturilor politice ale lui Radu Şerban, domnul Ţării Româneşti, cu Transilvania, pe care-l numeşte „viteazul neînfricat voievodul Radu Şerban“ [22]. De asemenea ,el relatează despre condiţiile în care Matei Basarab a ocupat tronul Ţării Româneşti [23], despre luptele dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu, domnul Moldovei, din 1637 [24], despre cooperarea militară dintre Transilvania şi Ţara Românească în 1644 în cadrul „Războiului de 30 de ani“, despre jafurile tătarilor în Moldova din 1650 şi ale cazacilor, despre lupta dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu din 1653, despre detronarea lui Vasile Lupu de către Gheorghe Ştefan [25]. Pentru anul 1653 autorul face şi o apreciere asupra lui Matei Basarab, care trebuie reţinută pentru valoarea ei : „deşi Matei Vodă era un bărbat de 65 ani, a dat dovadă de multă vitejie şi fiecare i-a arătat cinstea cuvenită“ [26]. Mai sînt apoi ştiri despre rănirea lui Matei Basarab la Finta şi încercările pentru vindecarea sa, despre lupta lui Gheorghe Ştefan împotriva lui Vasile Lupu şi a lui Timuş Hmelniţki, despre răscoalele populare ale seimenilor din Moldova (1654) şi din Ţara Românească (1655), înăbuşite cu ajutor militar venit din Transilvania, despre moartea lui Matei Basarab [27]. Această ştire din urmă este însoţită de un portret literar al lui Matei Basarab : „timp de 25 ani acesta şi-a ţinut ţara în bună pace cu Transilvania şi s-a purtat cu ţara noastră (cu Transilvania — n. n.) întotdeauna cinstit şi drept. Ţara Românească s-a mărit şi s-a îmbogăţit sub domnia sa, lăsînd după el un nume veşnic bun“ [28]. Tot aşa se mai dau ştiri despre Mihail al III-lea Radu, domnul Ţării Româneşti, despre alianţa acestuia cu Transilvania din 1659, despre răscoala antiotomană din 1659 la care a participat şi Constantin Şerban, domnul Moldovei, şi consecinţele acestei răscoale, despre lupteie pentru tronul Moldovei din 1660 dintre Constantin Şerban şi Ştefăniţă Lupu, despre legăturile lui Grigore Ghica, domnul Ţării Româneşti, cu Transilvania din 1663, despre prigonirea boierilor adversari domniei în Ţara Românească, printre care şi postelnicul Constantin Cantacuzino, ucis ulterior din ordinul lui Grigore Ghica.

Şi cronicarul maghiar *Miklcs Bethlen* (1642—1716), care a avut o carieră militară şi politică, ajungînd chiar cancelar al Transilvaniei în 1690, a inclus în memoriile sale, „Memoires historiques“, interesante date relativ la viaţa politică a celor trei ţări româneşti din sec. al XVII-lea. El face însă ceva mai mult, şi anume că analizează pe larg situaţia poporului român din punct de vedere social-economic, cultural, neomiţînd din acestea obiceiurile sale străvechi. Pintre altele el vorbeşte despre misiunea politică a lui Janos Kemeny în Ţara Românească din 1660, la curtea lui Mihai al III-lea Radu, despre răscoala acestui domn contra otomanilor în alianţă cu Transilvania şi Moldova [30].

Vom încheia cu unele exemple din opera cronicarului sas *Johann Filstich* (1684—1743), profesor de teologie, filozofie şi istorie, fost rector al gimnaziului din Braşov, poliglot de renume, care, printre altele, ştia şi româneşte. Acesta a alcătuit o cronică a Ţării Româneşti în limba latină, folosind pentru aceasta cîteva importante cronici muntene, pe care le-a şi tradus în româneşte. Cronica sa *Tentamen Historiae Vallachiae* seamănă mai mult cu o monografie, cu o istorie alcătuită pe baze moderne, materialul prezentat fiind sistematizat pe probleme, de exemplu situaţia geografică, economică, demografică, politică, administrativă, socială, cultu-

[21] G. Kraus, *Cronica Transilvaniei, 1608—1665*, Bucureşti, 1965, p. 66.
[22] *Ibidem*, p. 11, 13.
[23] *Ibidem*, p. 88.
[24] *Ibidem*, p. 96.
[25] *Ibidem*, p. 108—109, 143, 152—153, 154—155.
[26] *Ibidem*, p. 159 ; este singura ştire privind vîrsta fostului domn. De altfel se ştie prea puţin despre el *înainte* de a fi domn, de exemplu recent s-a aflat că acesta a avut slujba de a incasa dările de la locuitorii din judeţul Romanaţi pe cînd era mare vistier Necula, iar domn al Ţării Româneşti, Leon vodă.
[27] G. Kraus, op. *cit.*, p. 160—161, 163—166, 170—182.
[28] *Ibidem*, p. 175.
[29] Ibidem, p. 291—292, 305—306, 313, 393, 532, 571.
[30] Miklos Bethlen, *Memoires historiques...*, Amsterdam, 1737, p. 164—169.

www.mnir.ro

raiă. Vorbind însă despre poporul român sub diferite aspecte, cronicarul sas înțelege pe *toți românii* din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Astfel autorul se referă la teritoriul locuit de români, numit de el Dacia, alcătuit din trei părți și anume : *Dacia mediteraneea* (adică Transilvania), *Dacia Alpestris* sau *Transalpina* (adică Țara Românească și Moldova), Dacia Ripensis (adică Banatul și Crișana)[31]. De asemenea, el afirmă că moldovenii nu se deosebesc de munteni decît prin nume, întrucit au aceeași origine, limbă, religie și port, că în Transilvania sînt români și că in Țara Românească sînt de asemenea români, că Țara Românească și Moldova sînt două Valahii[32].

Relativ la relațiile politice dintre țările române, el privește in *ansamblu* viața politică a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei pe vremea lui Mihai Viteazul, care, în 1600, a înfăptuit o centralizare interstatală : „astfel acest voievod — scrie el —, așa cum nu-i fu dat cîndva vreunul înaintaș al său, fu cinstit ca singur domnitor al vechii Dacii și al celor trei țări“[33]; tot el spune că din aceste motive Mihai Viteazul este amintit și în cronica Transilvaniei și în cronica Moldovei și în cronica Austriei și a altor țări[34]. Autorul nu-i scapă nici un amănunt privind unitatea politică a țărilor române din sec. al XVII-lea, in special pe timpul lui Matei Basarab, Vasile Lupu, Gheorghe I Rakoczy, așa cum fusese și mai înainte în timpul lui Mihai Viteazul și Radu Șerban.

Din cele expuse rezultă că ideea unității politice a poporului român a existat în evul mediu nu numai în conștiința cronicarilor români din Țara Românească, Moldova și Transilvania, dar și în convingerea cronicarilor sași și maghiari din Transilvania. Toți aceștia, fără excepție, au tratat în opera lor viața politică a celor trei țări române ca *un tot unitar*, de cele mai multe ori subliniind datoria pentru conducătorii lor politici de a găsi modalitatea pentru realizarea unor strînse legături politice între ele, a unui front comun contra oricărui stat care ar fi încercat restrîngerea autonomiei lor sau cotropirea lor (din partea Austriei în special), a unui sistem de alianțe cu caracter defensiv îndreptat contra dușmanului comun, realizat de fapt în sec. al XVII-lea, prin crearea confederației (pactam confederationen) și aceasta pînă la ocuparea Transilvaniei de către Habsburgi.

L'UNITÉ POLITIQUE DU PEUPLE ROUMAIN AU MOYEN AGE REFLÉTE DANS LES CHRONIQUES DE TRANSYLVANIE DES XVIIe ET XVIIIe SIECLE

Résumé

Dans les chroniques de la Valachie et de la Moldavie a été souvent soulignée l'unité ethnique du peuple roumain bien que celui-ci ait vecu divisé en trois états tout à fait différent : La Valachie, la Moldavie et la Transylvanie. Une oppinion semblable a dominé la conception de beaucoup de chroniqueurs de Transylvanie comme par exemple : N. Olahus, J. Tröster, Laurentius Toppeltinus, Martin Felner. Le dernier d'entre eux a affirmé même que le territoire habité par les Roumains au moyen âge peut être designé comme „la Roumanie“ (1764).

31 Johann Filstich, *Tentamen historiae Valachiae*, București, 1980, p. 31, 39 ; această împărțire a fost făcută prima dată de geograful german Philip Cluverius (1580—1623), în harta sa *Daciarum Moesiarumque vetus descriptio*, și apoi adoptată de diferiți geografi și istorici, ca de exemplu L. F. Marsili, D. Cantemir, C. Cantacuzino, — vezi Constantin Șerban, *Ecouri românești in opera lui L. F. Marsili*, în „Revista de istorie“, 11, 1980, p. 2169—2187.

32 Johann Filstich, op. *cit.*, p. 93, 95, 231.

33 *Ibidem*, p. 146—147.

34 *Ibidem*, p. 123.

www.mnir.ro

En étudiant les chroniques de Transylvanie appartenant á quelques chroniqueurs allemands et hongrois, l'auteur a réussi á découvrir l'intérêt de ceux-ci pour les événements historiques qui avaient lieu en même temps dans les Principautés roumaines. De cette façon ces chroniqueurs (S. Samosközy, J. Olltardus, J. Kemeny, G. Kraus, M. Bethlen, J. Filstich), reconnaissaient l'unité politique du peuple roumain au Moyen-Âge.

www.mnir.ro

O DIPLOMĂ DE ÎNNOBILARE (SEC. AL XVIII-LEA) ÎN ȚARA CRIȘULUI ALB

de **LIZICA PAPOIU**
și **DAN CAPAȚÎNA**

Comuna Hâlmagiu este situată în bazinul superior al rîului Crișu Alb, într-o depresiune intramontană de formă ovală, reprezentînd colțul de sud-est al Țării Crișurilor. Hotarele ținutului Hălmagiului urmează cu preferință culmile masivului Bihorului la nord, a Munților Metalici la sud, iar la est și vest culmile coborîtoare spre sud ale acestora. De la est la vest se întîlnesc trei văi : a Hălmagiului cu trei ramificații pe care se află comunele Hălmagiu, Hălmăgel și Bănești, a vîrfurilor, unde se întinde comuna Vîrfurile, și a Aciuței. Aria geografică în care se încadrează Țara Crișului Alb este delimitată spre răsărit pe Munții Bihorului, spre sord-vest de Munții Moma Codru, iar spre sud de Munții Zarandului.

Despre istoria medievală a acestei regiuni se cunosc în general puține date. La sfîrșitul sec. al IX-lea, Țara Crișului Alb făcea parte din formațiunea prestatală a lui Menumeru,t care îngloba întreaga regiune a Crișurilor [1].

Lăsînd la o parte știrile cuprinse in cronicile din sec. XI—XII privind întreaga Țară a Crișurilor (cum sînt cele referitoare la ducatul lui Menumorut sau la organizarea de către cuceritorii unguri în sudul acestui „ducat" și, cîndva înainte de veacul al XIII-lea, a unui comitat al Zarandului, cu centrul în cîmpie și inglobînd măcar teoretic și sudul Munților Bihorului), despre bazinul superior al Crișului Alb nu există informații sorise decît din sec. al XIV-lea. Din anul 1359 s-a păstrat o mențiune răzleață despre un oarecare „Bibarch Woyevoda olakorum de Holmod" [2], iar la sfîrșitul secolului, în 1390, Hălmagiul este atestat ca centru eponim al unuia dintre cele cinci districte românești de pe Crișul Alb, ținînd toate la această vreme de domeniul cetății Șiria [3]. In anul 1410 aflăm despre existența unui „Șerban — fiul lui Moga de Crișul Alb" [4], iar către mijlocul acestui secol, in vremea lui Iancu de Hunedoara, o familie voievodală cu numele Moga începe să fie frecvent atestată ca avîndu-și sediul la Hălmagiu [5]. Curtea nobiliară întărită a familiei Moga s-a transformat, spre sfîrșitul secolului, într-o puternică fortificație ce a dănuit pînă în primul deceniu al sec. al XVIII-lea, sfîrșitul său fiind datorat curuților.

Cercetările de teren întreprinse in anul 1973 pe cursul superior al Crișului Alb au semnalat prezența unor monumente medievale aflate în comuna Hălmagiu și împrejurimile ei [6].

---

[1] Detalii istorice la V. Eskenazy, *Hălmagiu, un sat medieval din Țara Crișului Alb* (sec. XIV—XVI). *Considerații istorice*, în „Ziridava", V, 1975, p. 21—37.

[2] Zimmerman-Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. II, Sibiu, 1897, p. 572.

[3] Lukinich-Galdi, *Documente historiae valachorum in Hungaria illustrantia*... Budapesta, 1941, p. 394.

[4] Hurmuzaki-Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor* 1346—1450, voi. 1/2, București, 1890, p. 469.

[5] Primul document din 10 aprilie 1451, în T. Mager, Ținutul Hălmagiului, vol. I, Arad, 1938, anexa 1.

[6] Cercetări inițiate de Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară in colaborare cu Institutul de arheologie din București în primăvara anului 1973.

www.mnir.ro

Cercetările de teren le-au urmat o sistematică cercetare arheologică în cuprinsul a doi ani, 1974—1975 [7]. Cu acest prilej au fost efectuate cercetări arheologice la curtea nobiliară, la biserica veche cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" şi în punctul „Curţescu" aflat în raza comunei Vîrfurile, unde a fost descoperită o fortificaţie de secol XVI de tip „palancă" [8].

Cercetarea vechii biserici din Hălmagiu a stabilit că monumentul a fost construit la sfîrşitul sec. al XIV-lea sau cel mai tîrziu la începutul celui următor. Ea a fost pictată atît în interior, cit şi în exterior. In decursul timpului a suferit mai multe refaceri, cum ar fi desfiinţarea contraforţilor originali sau adăugarea unui pridvor închis pe latura de vest a turnului.

Săpătura arheologică de la sectorul „curtea nobiliară" a surprins ziduri de construcţie din sec. XVI—XVII, inclusiv temeliile curţii nobiliare întărite, faza tirzie. Cercetarea în acest punct a fost întreruptă datorită vremii nefavorabile. A fost refulată în 1978, de un colectiv compus din K. König, Lizica Papoiu de la Muzeul militar central şi Dan Căpăţînă.

Cu prilejul investigaţiilor istorice efectuate în comună a fost depistată în casa profesorului de istorie Mircea Ungur o diplomă de înnobilare aparţinînd foştilor iobagi Daniel Sida şi George Iuga din Hălmagiu, datată 5 aprilie 1701 [9]; diploma a fost achiziţionată de Muzeul militar central în decembrie 1978. Este un pergament cu dimensiuni medii : 76/60 cm, într-o stare de conservare relativ bună, deteriorat doar în zona de pliere, unde se observă şi mici pete ruginii. Titlul şi marginile stemei au fost scrise cu praf de aur (sau de bronz), iar titlul cu cerneală roşie. Textul documentului este redat în cerneală fero-galică. Numele primitorilor diplomei au aceeaşi cerneală in care se văd urme de praf de aur.

Partea expusă manevrărilor este mai deteriorată — pete ruginii, îngălbenită. În partea interioară a documentului s-au practicat două incizii prin care se trec capetele şnurului spre a le prinde laolaltă în pecetea suspendată. Întrucît pecetea este grea, marginea de jos a documentului este împăturită în două — formînd aşa-zisa plicatură, iar şnurul este trecut prin ambele părţi ale acestei îndoituri.

Şnurul este din mătase, puţin deteriorat ; sînt încă clare culorile alb, roşu, galben, albastru, decolorate.

Suportul sigiliului este din lemn, frumos ornamentat, păstrînd legătura originală. În interior se mai văd urme de ceară roşie.

Documentul este semant jos în stînga manu propria „Leopoldus", în dreapta semnat de comitele Samuel Kolnoky mp. şi Ioannes Fiath mp.

Pe partea de sus stînga a documentului sînt două numere şi două date (probail de verificare a diplomei)... 5626 din anul 1800, 4927 din anul 1808 [10].

Pe plicatură se află o notare nesemnată şi nedatată cu următorul conţinut : „Scrisoarea de înnobilare de faţă cuprinde privilegiul Maiestăţii sale sfinte înscris in adunarea generală a locţiitorilor, comiţilor, baronilor şi nobililor, a tuturor stărilor şi a celor din rindul celor trei naţiuni din regatul Transilvaniei şi părţilor ungureşti anexate la acesta, în numele Maiestăţii sale sfinte prin guvernul regal transilvan, anunţată şi ţinută în oraşul nostru Alba Iulia. Citită, făcută cunoscută şi neopunîndu-se nimeni, extrădată prin magistrul loan Saroff, protonotarul Maiestăţii sale sfinte".

---

[7] Sondale arheologice a întreprins în vara anului 1973 Dan Căpăţînă la biserica din deal, în locul numit „la criptă" şi in centrul satului pe locul vechii fortificaţii nobiliare. În 1974 cercetările au fost reluate de un colectiv condus de dr. Radu Popa.

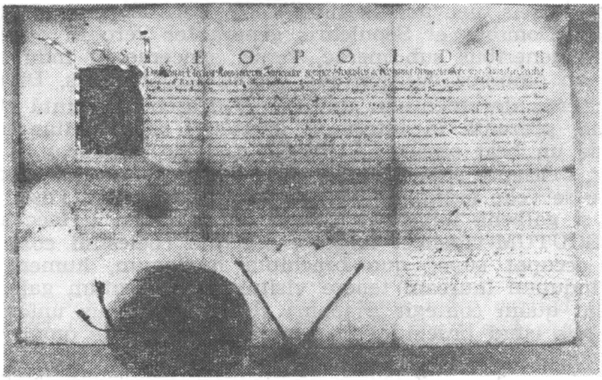
[8] Vezi rezultatele acestor cercetări la D. Căpăţînă, *Cercetări arheologice la Hălmagiu şi Virfurile (jud. Arad)*, în „Revista muzeelor şi monumentelor", Monumente istorice şi de artă, nr. 2, 1976, p. 76—80.

[9] Gh. Târcuş, Rodica Rădulescu, *Consideraţii privind eliberarea din iobăgie şi înnobilarea unor familii de ţărani români din ţinutul Hălmagiului în* sec. XVII—XVIII, în „Ziridava", XI, 1979, p. 1025—1058.

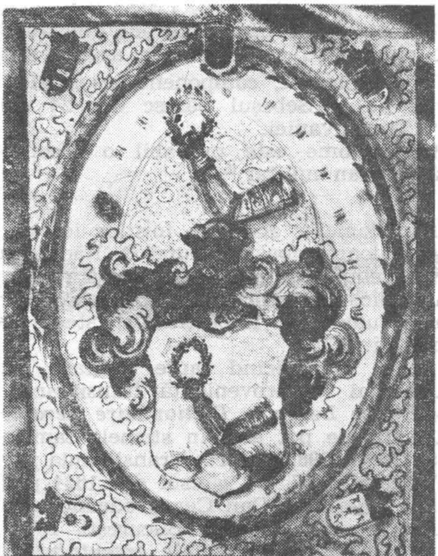
[10] Gh. Târcuş a copiat diploma la 27 septembrie 1941 după originalul aflat atunci în posesia văduvei lui Sida Arsenie din Hălmagiu. Diploma era în stare destul de bună, stema nobiliară neatinsă, iar sigiliul împărătesc, aplicat în ceară roşie şi fixat într-o capsulă de lemn, era parţial degradat.

www.mnir.ro

Prin diploma emisă la 5 aprilie 1701 de împăratul Leopold I erau ridicați la rangul de nobil frații Daniel Sida și George Iuga din Hălmagiu, după ce fuseseră eliberați din iobăgie de nobilul Racz Stefan [11] și de fiul acestuia Sigismund („iobbagionali emancipatum est") ; aceștia au recomandat înnobilarea lor pentru „slujbe folositoare și îndatoritoare" („utilia et grata servitia").

Diploma recunoștea dreptul de înnobilare a lor și a urmașilor lor : „Să se bucure de aceleași drepturi, înlesniri și scutiri după datina străveche" ; le acorda semne de noblețe — stema familială, de care să se bucre și veșnic să se folosească ca și ceilalți nobili adevărați și neîndoielnici, „...oriunde, în războaie, întreceri,

[11] Cei ridicați la rang nobiliar fuseseră eliberați de iobăgie de către stăpînul de pămînt, care înaintînd actele confirma prestarea unor bune servicii de către cei ce urmau să fie promovați la rangul de nobili. Se respecta hotărîrea dietei din 8/23 decembrie 1588 de la Mediaș ce stabilise ca „principele să nu înnobileze pe iobagul nimănui fără știrea și voia stăpînului său de pămînt și dacă ar înnobila, înnobilarea să nu fie socotită legală" — v. D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea, vol. I, p. 445.*

www.mnir.ro

lupte, aruncări cu suliţa, turnituri, dueluri, monomachii şi orice alte exerciţii militare şi nobilitare ; de asemenea, pe sigilii, mantilă, inele, haină brodată, steaguri, scuturi, corturi, oase şi cripte, iar în general în orice împrejurări şi campanii în temeiul nobleţei depline, adevărate şi curate prin care aceştia să fie distinşi şi respectaţi de toţi oamenii, de orice stare, condiţie, slujbă, treaptă şi rang" („...ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis ac aliis quibusvis, nec non Sigiliis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, tintoriis, Domibus et Sepulchris generaliter vero in quarum libet rerum, et expeditionum generibus sub merae, verae, syncerae et indubitatae Nobiliratis, titulo quo eos ab omnibus cujuscunque conditionis, Honoris, Dignitatis Status...").

Din descrierea documentului un interes deosebit prezintă stema care împodobeşte diploma, prezentă în interiorul acesteia : scut militar pe cîmp azuriu [12] pe care se vede un braţ omenesc [13] tăiat din umăr, îmbrăcat în zale şi ţinînd o creguţă de laur. Deasupra scutului este aşezat un coif militar, timbrat de o diademă regală, din care se vede ieşind un alt braţ omenesc identic. Fascii de culoare albă, roşie, albastră şi galbenă împodobesc întregul ansamblu („Haec arma seu Nobilitatis Insignia SCUTUM-videlicet militare erectum coelestini coloris cuius fundum cespes viridis occupat super quo brachium humanum, humero tenus resectum cataphractura indutam lauream tenere visitur supra scutum galea militaria ératiculata est posiat quam contegit Diadema Regnum gemmis unionibusque decenter redimitum ex juis istud brachium humanum inferiori per omni /supremam/ Lauream possere conspicitur : A summitate vere, seu cano galeae, laciniis sive /.../ hinc candidis et rubris illinc vero caeruleis et fulvis in Scuti extremitatibus placidem s'e se diffudentibus illudque apprime exornantibus").

În cele patru colţuri ale stemei şi în mijloc sus apar ninci scuturi mici ovale încoronate reprezentînd : dreapta jos, pe cîmp azuri, cele 7 cetăţi săseşti 3—1—3, turnuri suspendate ; stînga jos, pe cîmp, azuriu, cei doi aştri — soarele şi luna, crai nou (elemente care simbolizează pe secui) ; dreapta sus, acvila neagră a comitatelor transilvane ieşind din linia de tăiere, care timbrează un ecuson cu fascii roşii şi aurii ; dreapta sus, pe cîmp roşu, crucea dublă, care taie pe cîmp roşu patru fascii aurii, ce simbolizează părţile recent anexate [14]. În centru sus, acvila bicefală cu ecuson pe cîmp roşu, cu fascie de argint, simbolul casei de Austria.

Deci, apar cele trei elemente, componente esenţiale, acvila, turnurile, aştrii, conform hotărîrii dietei de la Sebeşul Săsesc din 24 mai 1669, în care a fost decretată oficial stema Transilvaniei.

Acordarea acestei diplome este probabil o recompensare a unor servicii aduse de cei doi fraţi pe plan militar [15].

---

[12] În majoritatea diplomelor acordate foştilor iobagi români cîmpul scutului stemei nobiliare este de culoare albastră. După R. Rădulescu şi Gh. Târcuş, semnificaţia acestei preferinţe trebuie căutată in faptul că românii fiind „naţie tolerată", deci nereprezentată heraldic, au împrumutat culoarea azurie din cîmpul scutului Ţării Româneşti. Această culoare va fi păstrată în stema definitivă a Transilvaniei stabilită de Maria Tereza în 1765.

[13] Braţul de armură, semnificînd fapte militare, este cunoscut şi pe alte însemne heraldice nu numai de provenienţă transilvană sau maghiară (Boemia, Bosnia) — v. *Wappen Bilder Lexikon, Dictionnaire heraldique*, Battenberg Verlag, Miinchen, 1974). Similitudini se pot găsi în stemele familiei Barcsay în stema lui Petru Baillad in Baia Criş, 1598, pentru Transilvania ; în Ţara Românească pe diverse sigilii : Zottu Tzigara, 1587, pe zapisul din 1624 prin care jupîneasa Stanca vinde partea sa de ocină (detalii la Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*. Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1974, pl. 49, p. 386, pl. 109, p. 424 ; Maria Dogaru, *Sigilile, mărturii ale trecutului istoric*, Edit. şiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 243, sigiliul 272).

[14] Succesorii lui Ioan Zapolya au domnit pînă în 1699 (pacea de la Cariowitz) asupra Transilvaniei şi asupra unor comitate din Ungaria orientală (părţile ungureşti anexate după Mohacs, 1526).

[15] Nu putem preciza motivele sigure ale înnobilării celor doi fraţii. Fiind acordată la începutul anului 1701 e puţin probabil ca aceştia să fi participat la acţiuni împotriva mişcării antihabsburgice conduse de Fr. Rackoczy al II-lea. Campanii militare mai deosebite au fost cele împotriva lui Emeric Tököli (1658—1701), care se revoltase împotriva imperialilor — 1682, 1683, înfrînt în final în anul 1690.

www.mnir.ro

Majoritatea diplomelor emise între anii 1701—1720 îşi au izvorul în meritele militare ale românilor, ţinînd cont de faptul că zona Hălmagiului a fost pe toată această perioadă ţinut de graniţă.

N. N. Mulţumim şi pe această cale colegei Rodica Rădulescu pentru unele materiale pe care ni le-a pus la dispoziţie.

ONE ENNOBLING DIPLOMA (XVIII CENTURY) IN THE „CRIŞUL ALB“ COUNTRY

Abstract

During 1973—1978 archaeological excavations were carried through in Hălmagiu village, Arad County at the old nobiliary court and the church with the dedication day Assumption of the Virgin.

On the occasion of the historical investigations carried out in the village, a diploma dated April 5, 1701, raising to the nobility the former serfs Daniel Gida and George Juga of Hălmagiu was found in Mircea Ungur's house, a teacher of history. The diploma, relatively well preserved, was purchased by the Central Military Muzeum in Bucharest.

The text of the diploma unguestionably testifies to the fact that the Crisurilor Land in the south-western Transylvania had long and continuously been inhabited by a population of Romanian origin, stable and linked to the ancestral land.

The text comprises a detailed description of the diploma.

www.mnir.ro

LUPTA MASELOR POPULARE DIN BIHOR PENTRU DREPTATE SOCIALĂ ŞI LIBERTATE NAŢIONALĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

de **GHEORGHE GORUN**

Ultimul deceniu al sec. al XVII-lea aduce pentru comitatul Bihor importante modificări de natură politică şi economico-socială : în 1688 nordul comitatului este ocupat de trupele austriece, iar în 1692 turcii au fost alungaţi din cetatea Oradea, punîndu-se capăt stăpînirii turceşti în nord-vestul României, dominaţia otomană fiind înlocuită cu cea austriacă.

Noua stăpînire austriacă şi-a inaugurat prezenţa în Ţara Crişurilor conscriind satele din zona controlată (nordul Bihorului) cu mulţi ani înaintea cuceririi fortificaţiei orădene şi impunîndu-i pe locuitori la dări nemaipomenit de mari : 250 de florini de poartă pe an [1]. În scurtă vreme regimul imperial austriac s-a dovedit a fi un regim odios, cu mult mai greu de suportat decît regimul turcesc.

In 1693 împăratul Leopold I, ca şeful unui stat care îşi făcuse din promovarea Contrareformei piatra unghiulară a politicii sale, restabileşte în vechile sale drepturi politice şi economice fosta episcopie romano-catolică orădeană, desfiinţată încă la mijlocul sec. al XVI-lea. Această măsură a afectat practic toate clasele şi păturile sociale din Bihor, precum şi unele părţi din comitatele vecine, aproape întreg nord-vestul României. Atît episcopia, cît şi capitlul episcopiei romano-catolice orădene au stăpînit mai bine de 60% din totalul porţilor conscrise în Bihor, toate tîrgurile şi oraşele din comitat, precum şi întreaga putere politică locală. Procesul de restaurare a drepturilor economice ale bisericii catolice în Bihor a prilejuit săvîrşirea a numeroase nedreptăţi, abuzuri, anularea unor privilegii ciştigate în epoca principatului mai ales de către orăşeni şi nobilime, nerecunoaşterea unor scutiri de dări şi facilităţi datînd încă din sec. XV—XVI etc. Reocuparea vechilor proprietăţi de către biserica catolică a durat pînă aproape de mijlocul sec. al XVIII-lea, iar procesele de recunoaştere a dreptului de stăpin feudal asupra oraşului Oradea mai bine de 150 de ani. Imensele energii şi resurse materiale cheltuite în aceste procese au influenţat negativ dezvoltarea economico-socială şi culturală a Bihorului, dar ridicarea la luptă a maselor populare împotriva exploatării, pentru dreptate socială şi libertate naţională a atras după sine unele rezultate care merită a fi reliefate.

Lupta pentru dreptate socială a maselor ţărăneşti din Bihor a debutat imediat după cucerirea cetăţii orădene de către austrieci, în 1692, ea fiind generată la început nu atît de modificarea stăpînului feudal, cît de faptul că acesta a pretins achitarea unei obligaţii de care ţăranii din valea Barcăului şi districtul Luncii au fost scutiţi încă în a doua jumătate a sec. al XV-lea : dijma [2]. Refuzul ţăranilor de a îndeplini această obligaţie a determinat apariţia unui conflict între ţăranii din 43 de sate de la nord-nord-est de Oradea şi episcopia catolică orădeană, conflict care a durat mai bine de trei decenii. Nici intervenţia armată a comitatului în 1719 nu a decis conflictul, întrucît masele ţărăneşti înarmate, s-au dovedit a

---

[1] C. Daicoviciu, Ştefan Pascu şi colab., *Din istoria Transilvaniei*, ediţia a II-a, vol. 1, Edit. Academiei, Bucureşti, 1961, p. 226.

[2] Virgil Maxim, *Mişcări sociale la românii bihoreni de pe valea Barcăului şi districtul Luncii (1692—1723)*, în *Lucrări ştiinţifice* (seria istorie), Oradea, 1973, p. 57—64.

www.mnir.ro

fi superioare. Chiar şi în perioada mişcării antihabsburgice conduse de principele Francise Rákóczi al II-lea, cînd masele populare din Bihor s-au raliat mişcării, ţăranii au refuzat să achite dijma administratorilor principelui [3], susţinînd că „..aşa cum nici în vechime, tot aşa nici acum nu vor să dea dijma...". Cîţiva provizori, în exces de zel, au inceract totuşi să adune dijma din cîteva sate de pe valea Barcăului prin execuţie forţată, ceea ce a stîrnit mînia ţăranilor care au atacat unele provizorate [4]. Aceste execuţii forţate au afectat negativ relaţiile dintre mişcarea antihabsburgică şi masele populare din Bihor. Principele Francise Rákóczi al II-lea s-a văzut obligat ca, pentru a preîntîmpina o ruptură între mişcarea pe care a condus-o şi masele populare din Bihor, să desfiinţeze la 7 septembrie 1705 dijma pe întregul teritoriu al comitatului Bihor [5].

Conflictul dintre masele ţărăneşti de pe valea Barcăului şi districtul Luncii şi episcopia catolică orădeană a fost pînă la urmă soluţionat prin dispoziţia imperială din 1723, prin care ţăranii au fost obligaţi să achite în viitor dijma [6]. Faptul i-a nemulţumit profund pe iobagi, care vor continua lupta în alte forme, mai ales în cea petiţionară.

Lupta maselor populare din Bihor pentru dreptate socială şi libertate naţională de la începutul sec. al XVIII-lea a atins punctul culminant în perioada dintre anii 1703—1711, fiind prilejuită de izbucnirea mişcării antihabsburgice conduse de principele Francise Rákóczi al II-lea Ea a izbucnit in imediata vecinătate a Bihorului, în părţile Tisei, cuprinzînd în scurtă vreme şi ţinuturile dintre Crişuri, masele populare de aici fiind mobilizate în special de lozincile sociale ale mişcării [7]. S-au ridicat la luptă ţăranii iobagi români, maghiari, slovaci, fără deosebire de naţionalitate, cu toţii supuşi aceloraşi rinduieli spoliatoare, de unde mai mult aspectul unei răscoale cu caracter social decît al unei mişcări de eliberare naţională, deşi unele elemente caracteristice ale acesteia nu au lipsit. Participarea la mişcare a fost mai pronunţată în jumătatea de nord a Bihorului, în triunghiul cuprins între cetăţile Oradea, Şimleu şi Satu Mare, împotriva cărora s-au consumat cele mai multe operaţii militare ale răsculaţilor în nord-vestul României. Dar răscoala a cuprins şi colţul de sud-vest al Bihorului, depresiunea Beiuş-Vaşcău, precum şi ţinutul din jurul Salontei, ambele avînd rolul de a apăra baza de operaţii militare de la nord de Oradea împotriva atacurilor imperiale din direcţia Deva-Ineu-Arad.

Participarea maselor populare din Bihor la această mişcare antihabsburgică s-a concretizat în primul rînd în asigurarea proviziilor necesare trupelor răsculaţilor care asediau cele trei cetăţi menţionate anterior [8], în care se concentraseră principalele forţe ale imperialilor staţionate în momentul izbucnirii mişcării în această parte de ţară, şi, în al doilea rînd, prin participarea directă a iobagilor bihoreni la lupte. Dacă în cursul anului 1703 masele populare din Bihor, neorganizate, neinstruite şi neînarmate, fără nici un fel de experienţă de luptă au participat la luptele pentru cucerirea Oradei într-o măsură mai mică şi cu un randament minim, în anul următor prezenţa lor pe cîmpul de bătaie se face mai pregnant simţită prin angajarea directă în blocada fortificaţiei orădene a regimentului condus de fostul colonel imperial Marcu Haţeganu, recrutat în cea mai mare parte dintre iobagii români din Bihor [9]. In acelaş itimp, iobagii din sud-estul Bihorului sînt implicaţi in luptele pentru respingerea atacurilor imperialilor venite din direcţia Zlatna, Băiţa, Abrud, Deva, Ineu, unii din ei participînd chiar şi la luptele din centrul Transilvaniei, la asediul cetăţii Alab Iulia. Dintre ei se ridică o serie de conducători de cete care s-au impus în cursul luptelor, ca Ştefan Guti, Ştefan Sudrigeanu, Matei din Fînaţe, Samuil din Ineu [10] etc.

---

3 *Archivum Rákóczianum*, editat de Thaly Kálmán, vol. I, Pesta, 1873, p. 257.

4 *Ibidem*, p. 258, 262.

5 *Ibidem*, p. 708.

6 V. Maxim, *op. cit.*, p. 63.

7 C. Daicoviciu, Şt. Pascu, *op. cit.*, vol. I, p. 231.

8 *Archivum Rákóczianum*, vol. I, p. 184.

9 *Ibidem*, p. 221. Relativ la regimentul lui Marcu Haţeganu vezi studiul lui Liviu Patachi, *Căpitani de cete militare şi haiduci români la începutul veacului al XVIII-lea*, în *Studii şi articole de istorie*, II, Bucureşti, (1957), p. 131—156.

10 *Archivum Rákáczianum*, I, p. 185.

www.mnir.ro

După mai mulţi ani de blocadă şi asedii repetate împotriva puternicei fortificaţii orădene, care s-a dovedit a fi inexpugnabilă pentru răsculaţi, atît entuziasmul acestora cît şi puterile lor încep să scadă. Iobagii bihoreni, greu încercaţi în perioada anilor 1703—1709 de efortul deosebit de mare depus pentru sprijinirea frontului antihabsburgic, satele devastate de numeroasele incursiuni de pradă ale beligeranţilor, decimaţi de ciuma care a izbucnit în 1709, nu mai pot susţine mişcarea. După anul 1709 mişcarea maselor populare din Bihor pierde tot mai mult din intensitate, cu atît mai mult cu cît spre sfîrşitul primului deceniu al sec. al XVIII-lea devine tot mai vizibil faptul că rezolvarea principalei lor doleanţe — desfiinţarea iobăgiei — nu şi-a găsit loc în programul răscoalei [11].

Locuitorii oraşului Oradea au participat şi ei la mişcarea antihabsburgică din anii 1703—1711, dar, spre deosebire de ţăranii iobagi, de partea cealaltă a baricadei, alături de trupele imperiale [12]. Cazul nu este singular, el s-a mai repetat şi la Braşov [13], în ambele cazuri funcţionind aceeaşi „...speranţă vagă şi iluzorie a obţinerii — prin concesii faţă de ocupanţii austrieci — a unor drepturi politice..." [14]. Graţei efortului susţinut prin care locuitorii oraşului — care sperau ca în schimbul ajutorului acordat trupelor imperiale să fie anulată dispoziţia imperială referitoare la subordonarea lor episcopiei catolice orădene — au sprijinit trupele austriece asediate în cetatea orădeană, ea nu a putut fi cucerită. Meritele orădenilor în apărarea fortificaţiei orădene au fost recunoscute atît de comandantul garnizoanei din cetate, cît şi de împărat, care nu s-a simţit însă obligat să satisfacă doleanţele locuitorilor [15].

In perioada de după înfringerea mişcării antihabsburgice conduse de principele Francisc Rákóczi al II-lea (1711), lupta maselor populare din Bihor pentru dreptate socială şi libertate naţională înregistrează un recul relativ. Bihorul este înţesat cu trupe austriece, cantonate in localităţile mai importante din comitat, dar şi in satele cele mai neînsemnate [16]. Întreţinerea acestor trupe, cît şi satisfacerea

---

[11] Köpeczi Béla, II. *Râkóczi Ferenc az államférfi és az iró* (Omul de stat şi scriitorul Francisc Rákóczi al II-lea), Budapesta, 1976, p. 89.

[12] Gheorghe Gorun, *Aspecte ale luptei cetăţenilor din Oradea pentru autonomia oraşului (I). Contribuţii la o istorie a Oradiei în secolul al XVIII-lea*, în „Crisia", X, Oradea, 1980, p. 86.

[13] Aurel A. Mureşianu, *Un capitol necunoscut din istoria românilor ardeleni : românii — apărători ai Braşovului în războiul cu curuţii (1704—1709)*, în „Ţara Bîrsei", II, 1930, nr. 2, p. 111—130.

[14] Paul Cernovodeanu, *Primele ştiri privitoare la insurecţia râkócziană în corespondenţa stolnicului Constantin Cantacuzino din anii 1703—1704*, în *Studii de istorie a naţionalităţii maghiare şi a înfrăţirii ei cu naţiunea română*, vol. I, Edit. Politică, Bucureşti, 1976, p. 82.

[15] Gh. Gorun, *op. cit.*, p. 86 şi urm. Orădenii nu s-au gîndit nici un moment la posibilitatea că principele Fr. Rákóczi al II-lea i-ar putea ajuta în cazul în care mişcarea pe care a condus-o ar învinge. Aveau şi motive. In ciuda faptului că în timpul mişcării antihabsburgice principele şi episcopia s-au situat în mod necesar pe poziţii opuse, relaţiile foarte bune dintre ei, care datau din ultimul deceniu al sec. al XVII-lea, pare-se că nu s-a alterat. Înainte de izbucnirea mişcării, atît principele cît şi principalii săi partizani au figurat pe lista de datornici ai episcopului orădean cu sume de loc neglijabile : Fr. Rákóczi al II-lea — 7000 de florini (ultimii 3000 primiţi în 1701) ; generalul Ştefan Sennyei, comandantul suprem al trupelor de dincoace de Tisa (Partium şi Transilvania) — 880,80 florini, generalul Alexandru Károlyi, urmaşul la comandă al lui Sennyei şi principalul promotor al încheierii păcii de la Satu Mare, cu 1 500 florini ; generalul Ştefan Budai, cu 1 000 florini etc. (documentul se găseşte în Arhivele Statului Oradea, *fondul Capitlului episcopiei romano-catolice din Oradea. Instrumenta litteralia*, fasc. XIII, doc. „H", f. 10). Că relaţiile dintre principe şi biserica catolică orădeană au continuat şi după izbucnirea mişcării ne-o dovedesc două invitaţii autografe ale principelui adresate în 1705 şi 1707 capitlului episcopiei, pentru a lua parte la dietele de la Rákos şi Onód (*ibidem*, fasc. 5, doc. nr. 1 şi 2).

[16] Gheorghe Gorun, *Implicaţii sociale şi economice ale ocupaţiei militare austriece în Bihor în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Crisia", VIII, Oradea, 1978, p. 131 şi urm.

www.mnir.ro

pretențiilor abuzive ale soldaților încartiruiți au constituit noi surse de nemulțumiri iobăgești, care se consumă însă pe plan local, printr-un val de proteste și petiții, adresate în primul rînd comitatului, care atinge punctul culminant în deceniul al patrulea al sec. al XVIII-lea. Cea mai des folosită formă de luptă a maselor populare în această epocă, este amenințarea cu fuga și fuga de pe moșii, deși mai ales ultima formă nu îmbracă proporții de masă. Se cunosc cîteva cazuri în care jumătate sau chiar mai mult dintr-un sat părăsesc așezarea refugiindu-se în alte părți, dar această formă de luptă nu a devenit predominantă. Ba mai mult, documentele mișcărilor țărănești care au avut loc în sud-estul Bihorului între anii 1749—1751 borcesc despre epoca pe care o discutăm drept o epocă fericită în comparație cu cea de la mijlocul sec. al XVIII-lea [17].

În general, lupta pentru dreptate socială a maselor populare din Bihor în prima parte a sec. al XVIII-lea și-a atins scopul, exploatarea feudală fiind mai blîndă, manifestîndu-se în forme mai atenuate, stăpînul feudal recurgînd chiar la înțelegeri cu iobagii pentru fixarea obligațiilor [18], în care se stabilea de comun acord cuantumul acestora, precum și posibilitățile de răscumpărarea unora dintre ele. Este adevărat că acest regim mai blînd a fost determinat și de faptul că întreaga clasă nobiliară era ocuptă cu reîmpărțirea proprietăților din Bihor, în virtutea diplomei leopoidine din toamna anului 1693 prin care a fost restaurată episcopia romano-catolică din Oradea și cu reintrarea in posesia moșiilor de la a căror stăpînire directă au fost împiedicați de turci în perioada pașalîcului turcesc orădean (1660—1692). Către mijlocul sec. al XVIII-lea, cînd procesul de reîmpărțire a proprietăților — de care am mai amintit înainte — se încheie, exploatarea feudală se va accentua, ceea ce va provoca o radicalizare a luptei maselor populare bihorene, mai ales în deceniile șase și șapte al acestui secol.

LA LUTTE DES MASSES POPULAIRES DE BIHOR POUR LA JUSTICE SOCIALE ET LA LIBERTE NATIONALE AU DEBUT DU XVIII-e SIÈCLE

R é s u m é

L'auteur met en question un complexe de problèmes locales liés à la lutte des masses populaires pour justice sociale et liberté nationale dans la région d'Oradea, du comitat de Bihor en général. À l'aide de quelques dates statistiques on prouve qu'en même temps avec l'instauration définitive de la domination des Habsbourgs dans la zone (1688—1692) l'exploitation des masses populaires et surtout des paysans s'endurcit considérablement.

Un rôle spécial dans le nouveau contexte social-politique et militaire du comitat de Bihor detient le rétablissement de l'évêché romano-catholique de Oradea et surtout la restauration des immenses proprietés et privileges spéciaux de celui-ci.

C'est justement cette aggravation du régime fiscal qui représente le facteur determinant de l'union des masses de paysans des abords de Oradea et surtout de la vallée de Barcău et du district Lunca, à la révolte antihabsbourgique dirigée par le prince Francise Rákóczi II.

L'auteur décrit par étapes les moments de rapprochement et d'écartement des paysans serfs roumains, hongrois et slovaques par rapport à cette révolte qui a pur revêtir des profonds aspect sociaux.

La faiblesse interne des mouvements paysans, l'absence d'un programme distinct de la révolte antihabsbourgique ont conduit finalement à la défaite et à l'instauration d'un régime autoritaire militaire et politique des imperiaux dans la partie de nord-ouest du territoire roumain.

[17] Gheorghe Gorun, *Mișcările țărănești de pe domeniile Beiuș, Vașcău și Beliu de la mijlocul secolului al XVIII-lea*, în „Crisia", IX, Oradea, 1979, p. 169.
[18] *Ibidem.*

www.mnir.ro

SECȚIA a II-a

ISTORIE MODERNĂ

www.mnir.ro

AFIRMAREA UNOR IDEI PROGRESISTE IN PRINCIPATELE ROMÂNE LA ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA

de **LUCIA BIELTZ**

La sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi mai ales la începutul sec. al XIX-lea se manifestă o tot mai accentuată criză a sistemului feudal în Principatele Române. In consecinţă are loc o agravare fără precedent a contradicţiilor specifice sistemului, exploatarea maselor şi în special a ţărănimii, libere sau aservite atingînd forme dintre cele mai violente. Nu întîmplător nemulţumirea sătenilor îmbracă toate formele luptei de clasă, de la cele simple — nesupunerea la obligaţii feudale, spargerea satelor şi fuga de pe moşie, haiducia, mici răscoale locale — pînă la participarea acestora, ca forţă socială de bază, la revoluţia din 1821. Totodată trebuie avută în vedere situaţia particulară a Principatelor şi anume dependenţa acestora faţă de Poartă, dependenţă care, în special de la începutul sec. al XVIII-lea, ia forma unei tot mai accentuate încălcări a atonomiei acestora. Neîndoielnic că instituirea sistemului fanariot şi încălcarea de către Poarta Otomană a autonomiei tradiţionale a Principatelor erau o consecinţă directă a însăşi crizei feudalismului în Imperiul Otoman. În acest context contradicţiile interne erau accentuate de relaţiile externe, fapt cu implicaţii dintre cele mai serioase în situaţia economică şi social-politică a Ţării Româneşti şi Moldovei. Acestei cauze i se datorează de fapt şi relativ restrînsa dezvoltare a burgheziei în Principate, clasă menită a răsturna ordinea feudală existentă. Totodată, datorită încălcării autonomiei Principatelor, a instituirii sistemului fanariot şi a îndepărtării boierimii locale din funcţiile publice o seamă de reprezentanţi ai acesteia se manifestau făţiş împotriva dependenţei exagerate faţă de Poartă şi promovau idei care, aplicate, vizau — pe plan extern — emanciparea pînă la recunoaşterea deplinei autonomii, iar — pe plan intern — transformări economice, politice şi culturale ce creau cadrul propice pentru dezvoltarea elementelor noului mod de producţie.

Sigur că punerea în circulaţie a unor idei progresiste în Principate la începutul sec. al XIX-lea se datorează şi ideologiei luministe din secolul precedent, rolului pe care noua clasă începe să-l deţină în Europa apuseană şi centrală. Prezenţa unor idei novatoare, mai ales în proiectele de reformă elaborate de boierime (fie ea mare, mică sau mijlocie) nu ne determină însă să vedem in aceasta o clasă de excepţie, chemată să se aşeze în fruntea emancipării societăţii româneşti. De altfel, în aceleaşi documente, problemele sociale lipsesc în cea mai mare parte, iar avantajele ce decurgeau pentru clasa exploatatoare din relaţiile feudale sînt menţionate şi întărite, fapt care relevă pe de o parte limitele celor ce le-au elaborat, iar pe de altă parte dă o notă contradictorie ideilor cuprinse în material. Considerăm că tocmai acest din urmă aspect trebuie avut în vedere ori de cite ori analizăm structura social-economică şi politică a epocii moderne. Pentru perioada pusă în discuţie e imposibil să nu sesizăm însă, pînă la un punct, o anumită convergenţă de interese a diferitelor clase şi grupuri sociale datorită situaţiei specifice a Principatelor.

Încă de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea documentele timpului reflectă nu numai o stare de agitaţie şi nesupunere a ţăranilor la obligaţiile feudale, dar şi prezenţa unor grupuri novatoare, provenite din diferite pături ale boierimii, care, datorită situaţiei din ţară şi a unor influenţe ale Apusului

www.mnir.ro

european, alcătuiesc pamflete protestatare şi proiecte de reformă [1], pe care de multe ori le înminează domnitorului. Limitîndu-se în mare parte la critica abuzivului sistem fanariot, care a reuşit să sărăcească ţara, se merge uneori pînă la propunerea unor reforme concrete, cum ar fi : înlăturarea arbitrariului din administraţie şi justiţie, impozit general, desfiinţarea unor redevenţe feudale, armată naţională şi altele. Pe aceeaşi linie a unor propuneri, încercări şi chiar timide reuştie de modernizare trebuie înscrisă şi punerea bazelor învăţămîntului în limba naţională. În acelaşi timp preocupările se îndreaptă spre situaţia externă a Principatelor sau spre forma lor de guvernămînt, recurgîndu-se fie la sprijinul Rusiei, fie la al Ausrtiei sau chiar al Franţei, căreia în 1802 cîţiva reprezentanţi ai boierimii muntene şi moldovene îi cer protecţia pentru ca cele două Principate să se constituie în republică [2].

Prezenţa unor idei novatoare, de natură burgheză, la începutul sec. al XIX-lea, în preajma revoluţiei de la 1821 demonstrează desigur împlinirea şi din acest punct de vedere a condiţiilor ce au făcut posibilă şi necesară izbucnirea acesteia. Totodată existenţa unor idei comune atît în actele programatice ale revoluţiei, cît şi în unele proiecte ale boierilor întocmite ulterior ne demonstrează că evenimentul de la 1821, pe lîngă faptul că a antrenat masele pentru cererea dreptăţilor sociale şi naţionale, a impulsionat şi elaborarea mai multor proiecte de reformă cu conţinut naţional politic, economic şi cultural. Astfel, documentul programatic al revoluţiei, cunoscut în mai multe variante [3], conţine prevederi care înlesneau dezvoltarea relaţiilor capitaliste în ţară.

Dacă în privinţa domniilor fanariote se pronunţă, poate din motive de prudenţă, doar pentru limitarea puterii acestora, se pot remarca alte propuneri ce vin să confirme afirmaţia de mai sus. Se preconiza, astfel, deschiderea şcolilor „la care tineretul naţiunii române, sărac sau bogat, să aibă acces şi să fie instruit pe cheltuiala bisericii“ [4], dregătoriile ţării, mari sau mici, laice sau religioase să nu mai fie date pe bani şi să se „aibă în vedere nu obîrşia, ci meritul“ [5], iar funcţionarii să fie salarizaţi cu lefuri fixe. În ideea formării unei pieţe interne unitare şi a lărgirii negoţului cu străinătatea se propunea desfiinţarea vămilor interne, urmînd a se percepe vamă uşoară la graniţă, pentru import şi export, „cum se obişnuieşte la naţiunile civilizate“, în fine „pentru apărarea ţării de duşmani, spre fala oraşelor, spre paza graniţelor“ se prevedea înfiinţarea armatei naţionale. Ultimul punct al documentului este deosebit de relevant pentru susţinerea ideii în cauză. Astfel se menţiona că toate celelalte puncte trebuiau întărite şi păstrate printr-o diplomă scrisă şi prin jurămînt, la care se aduga confirmarea imperială, iar domnitorul era obligat, la începutul domniei, să semneze aceste puncte. Întărirea şi păstrarea actului într-o aleasă formă diplomatică, prezenţa jurămîntului, neîndoielnic obştesc, confirmarea imperială ne fac să credem că actul in discuţie se intenţiona a fi, dincolo de un program revoluţionar, o primă constituţie a ţării. Iar dacă obligaţia domnitorului de a depune jurămintul nu ne sugerează, din modestie sau prudenţă, o monarhie constituţională, trebuie neapărat să ne sugereze limitarea puterii domnului pînă într-acolo pînă unde era obligat să păstreze, să respecte şi deci să se supună unei legislaţii a ţării, ceea ce de fapt însemnează, în alţi termeni, acelaşi lucru. Şi poate e bine de subliniat că nu avem rezerve cînd folosim termenul de constituţie în sensul modern pentru menţionatul document, pe de o parte, pentru că, aşa cum arătam, ultimul punct duce la această concluzie, iar pe de altă parte la 1821 presa occidentală [6] menţionează în cîteva rînduri faptul că Tudor intenţiona şi apoi a şi reuşit să elaboreze o constituţie compusă din mai

---

[1] D. V. Barnoschi, *Originile democraţiei române — cărvunarii, constituţia Moldovei de la 1822*, Iaşi, 1922, p. 68—74 ; I. C. Filitti, *Frămîntările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, Bucureşti, 1932, p. 29—32.

[2] G. Popp, *Dinicu Golescu*, Bucureşti, 1968, p. 27.

[3] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, Bucureşti, p. 272—281 ; Arhivele Statului Vîlcea, mss/1821 : „Însemnările călugărului Ghenadie“.

[4] *Documente privind istoria României*, vol. cit., p. 278.

[5] *Ibidem*, p. 279.

[6] C. Şerban, *Mişcarea revoluţionară din 1821 în presa euporeană*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. VI, p. 281—282.

www.mnir.ro

multe puncte ; cuvîntul „constituţie" fiind de fapt traducerea expresiei româneşti ‚orînduială", termen arhaic, căruia astăzi am fi mai puţin tentaţi să-i dăm o atare accepţiune dacă nu am avea confirmarea sensului semantic de acum 160 de ani.

La scurt timp după revoluţia de la 1821 asistăm la întocmirea unui însemnat număr de proiecte conţinind idei novatoare de tip burghez. Elaborate în Principate sau de multe ori în afara acestora, de reprezentanţi ai boierimii, de diferite trepte şi uneori de pe poziţii diferite, avînd în vedere anumite grupări de interese, ele nu prezintă deosebiri de fond. Dimpotrivă, privite cel puţin din unghiul temei pusă în discuţie ele prezintă serioase similitudini. Am putea spune chiar că diferenţele dintre ele sînt mai puţin profunde decît deosebirile de idei ce apar în cadrul aceluiaşi proiect şi sigur că această situaţie paradoxală se datorează inconsecvenţei unei clase care nu era ea cea menită a înlocui relaţiile feudale. Trecînd la o sistematizare a ideilor novatoare de tip burghez prezente în proiectele de reformă, le-am putea grupa pe următoarele categorii :

— cele care vizau recunoaşterea unei depline autonomii a pricipatelor în raport cu Poarta Otomană ;

— cele care se refereau la viitoarea formă de guvernămînt, reorganizarea politico-administrativă şi culturală a ţării ;

— cele care aveau implicaţii asupra dezvoltării industriei şi negoţului.

În cadrul primei categorii se înscrie între altele dorinţa înlăturării sistemului fanariot [7], pasul cel mai important in recunoaşterea autonomiei Principatelor. În acelaşi context se cere a fi relevată şi intenţia laicizării tuturor averilor mănăstireşti şi îngrădirea pe această cale a scoaterii unor mari bogăţii din ţară pe seama mănăstirilor închinate, considerîndu-se pe bună dreptate că veniturile acestora trebuie să răspundă trebuinţelor Vistieriei pentru cheltuieli obşteşti [8]. Tot pentru întărirea şi respectarea autonomiei se cerea o categorică siguranţă a frontierelor ţării. În acest sens proiectele Ţării Româneşti, afectată în mai mare măsură de imixtiunea otomană, conţin revendicări categorice. „Să se întemeieze de acum înainte (spune unul din ele — n. n.) iarăşi hotarul cel vechiu al ţării noastre despre Ţara Turcească, adecă jumătate apa Dunării să fie nestrămutat şi vecinic hotar despărţitor între Ţara Românească şi între Ţara Turcească..., rămâind şi acele cetăţi : Brăila, Giurgiu, şi Turnul întregi şi nevătămate în stăpînirea ţării noastre, fiindcă nu cu cheltuială din haznaua împărăţii othomaniceşti s-au zidit, ci cu sudorile şi ostenelile Ţării Româneşti" [9] Tot aceluiaşi capitol am subsuma şi altă revendicare menţionată de proiectele ambelor Principate [10], şi anume constituirea unui prim corp de oaste naţoinală. Create pentru „paza şi strejuirea ţării", primele unităţi ale armatei naţionale urmau a da un plus de garanţie autonomiei faţă de Poarta Otomană, ca şi stabilităţii politico-economice interne. O altă revendicare ce implica recunoaşterea autonomiei şi impulsiona dezvoltarea relaţiilor de tip capitalist era libertatea comerţului extern, menţionîndu-se uneori ca vasele româneşti de comerţ să navigheze sub pavilion naţional [11]. O altă problemă cu implicaţii majore în statutul de autonomie al Principatelor, împotriva căreia se pronunţă mai multe proiecte de reformă [12], era şi jurisdicţia consulară. Instituită pe baza unor capitulaţii între Imperiul Otoman şi ţările creştine ale Europei, era aplicată prin abuz şi în Principate, oferind posibilitatea sustragerii unui însemnat număr de locuitori, „sudiţii străini", de la obligaţii materiale şi responsabilităţi morale faţă de statul român.

În ceea ce priveşte propunerile ce vizau schimbări pe plan intern, remarcăm, aşa după cum menţionam, pe cele cu implicaţii în structura politico-administrativă, în emanciparea culturală, în dezvoltarea economică pe linie burgheză. În acest sens întilnim preocuparea pentru viitoarea formă de guvernămînt, oscilîndu-se între instituirea unui sfat de boieri pămînteni şi domnie, în care prerogativele suveranului erau simţitor limitate. Astfel acesta trebiua să colaboreze cu sfatul obştesc şi să se supună el însuşi pravilelor ţării şi hotărîrilor luate împreună cu sfatul, care era văzut uneori ca o adunare obştească unde intrau nu numai prelaţii şi marii boieri,

---

[7] I. C. Filitti, op. *cit.*, p. 77—79, şi E. Vîrtosu, 1821 — *date şi fapte noi*, Bucureşti, 1932, p. 125.

[8] E. Vîrtosu, op. *cit.*, p. 130—132 ; I. C. Filitti, op. *cit.*, p. 79, 85.

[9] E. Vîrtosu, op. *cit.*, p. 125.

[10] I. C. Filitti, op. *cit.*, p. 78, 90 ; E. Vîrtosu, op. *cit.*, p. 179.

[11] I. C. Filitti, op. *cit.*, p. 90.

[12] E. Vîrtosu. op. *cit.*, p. 129, 133 ; D. V. Barnoschi, op. *cit.*, p. 138, 145.

www.mnir.ro

dar şi reprezentanţi ai judeţelor [13]. Un spaţiu mai larg este afectat schimbărilor de natură politico-administrativă. In acest sens majoritatea documentelor puse în discuţie au la bază ideea constituirii măcar a unui proiect, dacă nu chiar a unei „pravile" a ţării, „ca să ştie fieştecine ce este slobod şi ce nu este slobod a face" [14]. O altă idee importantă pe care o desprindem din proiectele de reformă este ordonarea aparatului administrativ. Expusă mai mult sau mai puţin clar, mai sistematic sau mai puţin sistematic, apare însă invocată din aceleaşi considerente : înlăturarea dezordinii, arbitrariului, injustiţiei, abuzului, corupţiei — racile bine cunoscute în sistemul administrativ din Principate la începutul sec. al XIX-lea. În acest sens se preconiza o separare a puterilor în stat (executivă — legislativă), instituindu-se foruri separate — Divanul I, Divanul II şi mai multe departamente de resort —, cu atribuţii în hotărnicii, justiţie, probleme interne, externe şi altele [15]. Un interesant proiect, pronunţîndu-se pentru „republică aristo-dimocraticească", propune separarea în trei Divanuri, şi ceea ce suscită un interes major este Divanul al treilea. Acest Divan, reprezentînd judeţele, era constituit prin vot indirect din „oameni drepţi, cu iubire de patrie, gospodari în judeţ, boieri sau nu" [16]. O altă propunere care reţine atenţia este aceea referitoare la desfiinţarea multitudinii veniturilor cu care erau recompensaţi dregătorii şi instituirea unor lefuri fixe pentru slujbaşii de toate categoriile [17]. În acelaşi context se relevă, deşi mai singulare, şi alte propuneri ca : responsabilitatea marilor funcţionari pentru subalternii numiţi de ei, inamovibilitatea micilor slujbaşi [18], desfiiţnarea dării colective (lude) şi instituirea impozitului individual, mergîndu-se pînă la impunerea acestuia proporţional cu venitul [19], ca apoi să întîlnim propuneri de genul egalităţii tuturor în faţa legii.

Din aceleaşi proiecte de reformă se desprind şi aspecte privind educaţia şi instrucţia. Dacă unele dintre ele menţionează doar care anume departament se ocupă de „instrucţia publică şi de creşterea pruncilor sărmani" [20], sau de teatru, altele se pronunţă mai clar asupra deschiderii şcolilor naţionale in toate judeţele, atît în Ţara Românească [21], cît şi în Moldova [22], unde se cerea de altfel şi deschiderea unei tipografii în limba patriei.

Alt sector asupra căruia se apleacă fără deosebire aproape toate proiectele novatoare este cel economic. Se desprinde astfel o intensă preocupare pentru dezvoltarea comerţului extern de tranzit sau intern. Pentru acesta din urmă se are îndeobşte în vedere o serioasă revizuire şi minimalizare a „ponturilor vămii" în ideea creării pieţii interne, oprindu-se uneori şi asupra instituirii protecţionismului vamal faţă de unele produse otomane [23]. Idea dezvoltării industriei moderne de fabrică sau a celei extractive este de asemenea prezentă în documentele timpului. Foarte clar exprimată o întîlnim, de exemplu, în memoriul-proiect al Ţării Româneşti alcătuit în 1821, în care se arăta : „să putem deschide fabrice de orice fel de meşteşug şi să ne negustorim cu cele ce vor ieşi din lucrarea lor ; să deschidem cîte metale va da pămîntul nostru, să le lucrăm şi să se folosească ţara prin negoţul lor slobod" [24]. De asemenea, punctul 13 al „constituţiei carvonare" menţiona că „lucrarea pămintului în tot chipul, meşteşugurile, deschiderea de fabrici de orice trebuinţă, precum şi alcătuirea de iscusinţi cele nevinovate şi tot felul de negustorie să fie neoprite în pămîntul Moldovei" [25].

In încheiere dorim a aminti că în aceeaşi temă trebuie incluse şi ideile prezente în cunoscuta lucrare [26] a cărturarului Dinicu Golescu, apărută în 1826. Am

---

[13] I. C. Filitti, op. *cit.*, p. 91 ; 93 ; D. V. Barnoschi, op. *cit.*, p. 139 ; 192.
[14] D. V. Barnoschi, op. *cit.*, p. 138.
[15] I. C. Filitti, op. *cit.*, p. 85—86 ; 88 ; D. V. Barnoschi, op. *cit.*, p. 139 şi urm.
[16] I. C. Filitti, op. *cit.*, p. 111.
[17] *Ibidem*, p. 78, 85, 88, 90, 91.
[18] *Ibidem*, p. 86.
[19] *Ibidem*, p. 112.
[20] *Ibidem*, p. 110.
[21] *Ibidem*, p. 90.
[22] D. V. Barnoschi, op. *cit.*, p. 183.
[23] E. Vîrtosu, op. *cit.*, p. 127.
[24] *Ibidem*, p. 125.
[25] D. V. Barnoschi, op. *cit.*, p. 135.
[26] D. Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, Bucureşti, 1971, p. 79.

www.mnir.ro

considerat necesară şi această menţiune, avînd în vedere faptul că ideile exprimate aici, şi anume implicaţiile nefaste ale exportului de materie primă şi importul de materiale finite în economia unei ţări, se înscriau pe vremea aceea în rîndul celor mai noi idei, de acest gen, pe plan internaţional.

L'AFFIRMATION DE CERTAINES IDÉES PROGRESSISTES DANS LES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES AU DÉBUT DU XIX-e SIÈCLE

Résumé

L'article relève le fait que, dans la dite période, en Valachie et en Moldavie on menait la lutte pour la conquête de l'autonomie complète qui était de plus en plus transgressée par l'Empire Ottoman au cours du XVIII-e siècle et au début du XIX-e siècle.

En même temps le programme de la révolution de 1821 aussi bien que les projets de réforme formulés soit avant soit après la révolution militaient pour des réalisations de nature économique, politique et culturelle qui allaient former le cadre favorable pour le développement des éléments du nouveau mode de production.

www.mnir.ro

FORMAREA PIEŢEI UNITARE ROMÂNEŞTI ŞI ÎNSEMNĂTATEA EI PENTRU PROGRESUL ECONOMIC ŞI SOCIAL AL ROMÂNIEI

de dr. **IOSIF I. ADAM**

Piaţa economică unitară care s-a dezvoltat din legăturile economice tradiţionale, permanente şi neîntrerupte între ţările române constituie temelia obiectivă a formării naţiunii române. Între unitatea vieţii economice şi a celei politice a existat o interdependenţă indestructiblă. Realizarea pieţei unitare are condiţionată de desăvîrşirea unităţii naţionale, la fel cum unitatea vieţii economice a constituit, alături de comunitatea de limbă şi cultură, fundamentul obectiv al unităţii politice şi teritoriale a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor. Unitatea veţii economice a contribuit de-a lungul secolelor la afirmarea conştiinţei untăţii naţionale. „Conlucrarea dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania — spune tovarăşul Nicolaie Ceauşescu — îndeosebi interdependenţa lor economică au avut un rol hotărîtor în cristalizarea originii daco-romane şi a unităţii naţionale“ [1]. Iar istoricul Nicolae Iorga scria : „cea dintîi unire a românilor a existat cînd în capul cărturarilor nu răsărise această idee, în unitatea perfectă a vieţii economice, aşternută pe unitatea perfectă a vieţii generale şi Ardealul a intrat şi el în această viaţă prin intercirculaţia românească ; un singur corp, un singur sistem, am zice, vînos, prin care străbate acelaş sînge viu“ [2].

În direcţia realizării pieţei unitare au acţionat numeroşi factori. Datorită omogenităţii structurii economice, sociale şi culturale între Ţara Românească, Moldova şi Transilvania au existat din cele mai vechi timpuri contacte şi legături intense, un schimb activ de produse şi mărfuri, o susţinută circulaţie monetară care s-au diversificat şi amplificat odată cu dezvoltarea meşteşugurilor, a comerţului şi a transportului. Maturizarea condiţiilor care au facilitat formarea pieţei unitare, paralel cu formarea statului naţional român unitar, a avut loc odată cu accelerarea progresului economiei, a formării şi generalizării relaţiilor de producţie capitalistă în industrei şi agricultură. Intensificarea schimbului, ca urmare a creşterii producţiei industriale şi agricole, au impus desfiinţarea vămilor interioare după 1831 şi formarea în anul 1847, prin desfiinţarea vămilor dintre Muntenia şi Moldova, a unei singure pieţe protejată de un singur cordon vamal. Procesul de formare a pieţei unitare s-a intensificat după revoluţia burghezo-democratică din 1848, care a exprimat hotărîrea fermă a muntenilor, moldovenior şi transilvănenilor de a sfărîma vechile relaţii feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea naţională în cadrul frontierelor unuia şi aceluiaşi stat, de a înainta pe drumul progresului şi democraţiei [3]. De o deosebită importanţă a fost înfăptuirea în 1859 a statului naţional, prin unirea Munteniei şi Moldovei. Acest moment a marcat şi încheierea primei etape a făuririi pieţei naţionale.

Principala piedică în realizarea unităţii naţionale depline şi a pieţei economice unitare era faptul că Transilvania se afla sub dominaţia străină, ceea ce a afectat grav şi a frinat dezvoltarea societăţii transilvănene pe calea progresului economic şi social. Intensificarea mişcării naţionale a românilor din Transilvania, sub influenţa revoluţiei din 1848—1849, a unirii din 1859 şi a cuceririi independenţei de stat a

---

[1] „Scînteia“, an. XLIX, nr. 11746, miercuri 28 mai 1980.

www.mnir.ro

României în 1377, care avea ca obiectiv principal eliberarea de sub dominaţia străină şi unirea cu România, au avut loc paralel cu pregătirea premiselor făuririi pieţei economice unitare româneşti.

Amplificarea schimbului dintre Transilvania şi România, consecinţă a dezvoltări industriale şi agricole şi a comerţului, a constituit una din principalele premise ale făuririi pieţei unitare. Documentele de arhivă furnizează informaţii abundente cu privire la cantităţile însemnate de mărfuri industriale şi agricole ce constituiau obiectul comerţului Transilvaniei cu România în anii premergători încheierii primei convenţii comerciale dintre România şi Austro-Ungaria[4]. Din ele rezultă că interdependenţa economiei Transilvaniei şi a României era atît de strînsă încît regiuni întinse din Transilvania, o populaţie numeroasă din diverse ramuri industriale şi meseriaşi lucrau pentru nevoile româneşti, mărfurile industriale transilvănene ajungeau în toate colţurile din România, ele erau deosebit de apreciate şi căutate, iar Transilvania constituia piaţă sigură pentru cerealele şi vitele din România. In aceste condiţii s a dezvoltat o puternică opinie în favoarea încheierii convenţiei comerciale dintre România şi Austro-Ungaria, care avea menirea să creeze cadrul juridic adecvat pentru desfacerea nestingherită a produselor transilvănene în România, pentru importul liber al cerealelor, vitelor şi produselor animaliere, a ţiţeiului şi a altor articole din România în Transilvania. Importante ramuri industriale ca : morăritul, idustria berei şi a spirtului, rafinăriile prelucrau materia primă adusă din România.

Convenţia comercială dintre România şi Austro-Ungaria, încheiată în 1875 şi intrată în vigoare în 1876, a avut o semnificaţie deosebită pentru afirmarea drepturilor suverane ale ţării noastre de a încheia tratate cu alte state, încă înaintea proclamării independenţei de stat şi totodată importante consecinţe economice. Deceniul 1875—1885 a fost perioadă de intensă dezvoltare a schimbului de produse între România şi Transilvania. Statistica comerţului exterior al României arată o creştere importantă a exportului României în Austro-Ungaria şi a importului in România din Monarhia austro-ungară, aproape jumătate din importurile României provenea din Austro-Ungaria[5]. Ponderea cea mai mare în acest comerţ avea Transilvania. Astfel cantitatea mărfurilor exportate în România prin oficiile de vamă din raza Camerei de comerţ şi industrie Braşov a crescut numai în trei ani de la 334 mii chintale în 1382 la 907 mii chintale în 1885 ; importul a crescut de la 739 mii chintale la 940 mii chintale[6]. Se exportau din Transilvania mari cantităţi de şine pentru căile ferate din România, sticlărie, pielărie, maşini agricole, mobilă, lemne. De o mare importanţă pentru dezvoltarea schimbului dintre Transilvania şi România a fost realizarea legăturii căilor ferae prin Orşova-Vîrciorova (1879) şi Braşov-Predeal (1882), care a uşurat mult circulaţia mărfurilor ; într-un timp foarte scurt volumul mărfurilor ieşite şi intrate prin Predeal s-a dublat, s-a triplat chiar. Interdependenţa economiei Transilvaniei şi a României s-a manifestat în această perioadă cu deosebită vigoare. Datorită comerţului liber în România numeroase ramuri industriale au înflorit, a crescut bunăstarea generală a maseriaşilor şi ţăranilor.

Convenţia comercială a avut pentru economia României o serie de consecinţe negative. Tariful vamal preferenţial acordat Austro-Ungariei pentru un număr de peste şapte sute de articole a dăunat dezvoltării industriei naţionale. „Nici o industrie temeinică nu s-a putut închega în ţară — preciza P. S. Aurelian — şi

[2] N. Iorga, *Conferinţe şi prelegeri*, I, Bucureşti, 1943, p. 53.

[3] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltată şi înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 32.

[4] Prin punctele de vamă, care erau totodată şi oficii de frontiere, treceau an de an din Transilvania în România mari cantităţi de produse industriale, cărbune şi lemne şi aduceau din România cereale, vite, produse animaliere şi ţiţei. Astfel, în 1871—1872 importul din România era de 300 mii chintale în valoare de 4,5 milioane florini, iar exportul din Transilvania de 60 mii chintale în valoare de peste 3 milioane florini (după rapoartele Camerei de comerţ şi industrie Braşov, pe anii 1878—1879 şi 1380—1884).

[5] *Magyar törvenytâr, 1910-évi törvénycikkek*, Budapest, Franklin társulat, 1911.

[6] Bericht der *Handels und Gewerbekammer in Kronstadt über* die *geschäftlichen Verheltnis in ihren* Berzirke *für jahre* 1878—1879.

www.mnir.ro

acele fabricațiuni care mai existau înainte de 1876 au dispărut" [7]. Efectele negative ale aplicării Convenției s-au manifesat in domeniul balanței comerciale a României, care deși valoric era excedentară, din punctul de vedere cantitativ era nefavorabilă României. În timp ce valoarea unui chintal importat era de 66 franci, a celui exportat era de numai 13 franci [8]. România a avut importante daune din restricțiile puse de Austro-Ungaria importului de vite din România. În aceste condiții, denunțarea Convenției era o necesitate pentru promovarea unei politici economice care să favorizeze dezvoltarea industriei naționale. Ca răspuns la hotărirea guvernului român de a nu reînnoi Convenția și de a așeza relațiile sale economice externe pe prevederile tarifului vamal protecționist din 1874, Austro-Ungaria a introdus taxe prohibitive la toate mărfurile importate din România ; aceste măsuri represive au dus la dezlănțuirea războiului vamal.

Războiul vamal a avut efecte distrugătoare asupra economiei Transilvaniei, care era legată organic și depindea de piața românească.

Camera de comerț și industrie Brașov semnalează că industria extensivă, care a ajuns la înflorire datorită legăturilor sale cu România, se luptă cu greutățile existenței și este zdruncinată din temelii [9]. „Aproape toate cercurile industriașilor noștri sînt deopotrivă jignite de urmările războiului vamal", scria ziarul „Tribuna" din Sibiu [10]. „Din cauza războiului vamal nu avem nici o scăpare — se spune într-un raport al comercianților de lemne din Tulgheș —, deoarece poziția noastră naturală și structura regiunii noastre fac ca să depindem în comerțul nostru de lemne de România" [11]. Din Tirgu Secuiesc s-a raportat : „Încetarea convenției comerciale cu România are un asemenea efect paralizant asupra situației noastre comerciale încît nu o putem înfățișa suficient" [12]. „Prin întreruperea reciprocă a circulației comerciale și a introducerii unei vame uriașe — se spune într-un memoriu al Camerei de comerț și industrie Timișoara — acea parte a industriei noastre care lucra pentru România a suferit o lovitură grea, chiar distrugătoare" [13]. Camera de comerț și industrie Arad semnalează de asemenea urmările negative ale războiului vamal, faptul că oamenii de afaceri au resimțit cu regret că nu pot intra neîngrădit în contact cu România [14]. Ca urmare a reducerii masive a exportului în România producția de cărbune din Valea Jiului a scăzut simțitor.

Documentele aduc mărturii certe care arată că efectele războiului vamal s-au resimțit în întreaga Transilvanie. Comerțul Transilvaniei cu România a cunoscut o diminuare continuă [15].

După anul 1891, cînd au fost înlăturate cauzele care au dus la războiul vamal, începe o nouă perioadă fructuoasă, iar schimbul dintre Transilvania și România ia un nou avînt. În aceste condiții camerele de comerț și industrie din Transilvania au făcut nenumărate intervenții pentru încheierea noii convenții comerciale între România și Austro-Ungaria, deoarece, după opinia Camerei din Brașov, însănătoșirea relațiilor econmice cu România ar fi însoțită de urmările celor mai mari

---

[7] „Tribuna", Sibiu, 2, nr. 8, 11/23, ianuarie 1885, p. 30.

[8] C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale, 1914—1920, neutralitatea, războiul, ocupațiunea*, vol. III, București, 1937, p. 4.

[9] Arh. St. Buc., Colecția microfilme R. P. Ungară, rola 347, c. 199—203 (Magyar Országos Levéltár (=MOL), Földművelés, Ipar es Kereskedelemügyi Minisztérium (= FIKM), K 168, 1877—38—59).

[10] „Tribuna", Sibiu, 3, nr. 250, 30 octombrie (11 noiembrie) 1886, p. 998.

[11] Arh. St. Buc., Colecția microfilme R. P. Ungară, rola 304, c. 193—195 (MOL, FIKM, K 168, 1887—38—59).

[12] Ibidem, rola 304, c. 113—116 (ibidem).

[13] Ibidem rola 338, c. 467—518 (MOL, Kereskedelemugyi Miniszterium (= KM), K 230, 1891—5—16231).

[14] Ibidem, rola 339, c. 47—76 (idem, K 229, 1891—5—16231).

[15] Este semnificativ faptul că în timp ce importul general al României a crescut simțitor, ponderea Austro-Ungariei din exportul general al României a scăzut de la 35,5 la sută, media anilor 1876—1885, la numai 3,23 la sută în 1889, iar la import de la 48,56 la sută la 14,52 la sută (*Magyar Törvénytár*..., p. 18) ; valoarea totală a mărfurilor exportate în România prin oficiile de vamă a Transilvaniei a scăzut de la 850 mii chintale în 1886, la 635 mii chintale in 1890 (Arh. St. Buc., colecția microfilme R. P. Ungară, rola 339, c. 8—9 (MOL, KM, K. 230, 1891—5—16231).

www.mnir.ro

beneficii pentru industria sud-transilvăneană"[16]. Camera de comerț și industrie Cluj sublinia necesitatea restabilirii relațiilor vamale cu România, deoarece majoritatea mărfurilor transilvănene sînt de așa natură încît pot fi desfăcute numai în România[17]. În anul 1893 s-a încheiat noua Convenție comercială dintre România și Austro-Ungaria, care a deschis calea pentru intensificarea comerțului între cele două state.

Tratatul adițional la Convenția comercială din 1893, încheiat în anul 1909, a lărgit gama de produse industriale și agricole care beneficiau de înlesniri vamale în comerțul cu România. Ca urmare comerțul României cu Austro-Ungaria a cunoscut o creștere permanentă[18]. Comerțul Transilvaniei cu România s-a înviorat și diversificat. Numeroase produse noi caracteristice industriei de fabrică devin frecvente în acest schimb. Se exportă din Transilvania în România mașini agricole, mașini de cusut, fier brut și oțel din numeroase fabrici din Arad, Timișoara, Brașov, Sibiu, Reșița-Anina și altele. Dezvoltarea acestor ramuri era condiționată de desfacerea în România. Bazinul carbonifer din Valea Jiului a continuat să exporte însemnate cantități de cărbune in România, între șapte sute — două mii vagoane[19], care asigurau combustibilul necesar căilor ferate și întreprinderilor industriale de la Predeal la București.

Importul cerealelor românești continua să aibe o importanță primordială și pentru aprovizionarea populației. În decurs de numai trei ani (1893—1895), cantitatea cerealelor importate prin oficiile de vamă s-a dublat[20]. În importul de cereale porumbul ocupa primul loc, îndeosebi pentru industria spirtului din raza camerelor de comerț și industrie Timișoara, Brașov, Arad, Tîrgu Mureș. Cercurile comerciale din Transilvania se pronunță împotriva interdicției puse la importul de vite din România, deoarece aceasta aducea mari daune industriei de prelucrare a cărnii și de pielărie din Transilvania.

Deși schimburile s-au amplificat, ele nu puteau să satisfacă nevoile reale ale economiei României și Transilvaniei, deoarece relațiile vamale generate de existența granițelor artificiale frinau schimbul liber intre România și Transilvania. Situația din preajma primului război mondial, cînd schimbul cu România a fost perturbat de evenimentele din Balcani, a scos și mai mult în evidență dependența economiei Transilvaniei de cea a României. Devenise evident că dezvoltarea ascendentă a economiei Transilvaniei nu putea avea loc decît printr-o legătură organică cu România.

În formarea pieței economice românești unitare un rol important l-au jucat căile ferate. Construirea rețelei de căi ferate a fost astfel orientată atît în România, cît și în Transilvania, încît să asigure și o circulație rapidă și ieftină între teritoriile de pe ambele versante ale Carpaților. Este important de subliniat faptul că marile căi ferate străbăteau orașe, centre industriale și agricole importante, asigurau legătura dintre România și Transilvania prin mai multe puncte de joncțiune și astfel transportul de mărfuri și de oameni era asigurat continuu de la Oradea-Cluj-Brașov-București sau Timișoara-București pînă la Marea Neagră. Joncțiunea liniilor Orșova-Vîrciorova și Brașov-Predeal s-a bucurat de aprecierea cercurilor economice atît din România, cît și din Transilvania. Un larg interes exista pentru realizarea joncțiunii și în alte direcții. Astfel reprezentanții plășii Petroșani insistă pentru construirea liniei ferate Petroșani-Surduc-Tîrgu Jiu în vederea valorificării bogatelor resurse de cărbune și lemne din Valea Jiului, care aveau piața lor sigură de desfacere în România. Camera de comerț și industrie Brașov cerea construirea

16 *Bericht der Handels und Gewerbekammer in Kronstadt... für Jahre* 1890.

17 MOL, KM, K. 230 ; 1894—5—16231.

18 În anul 1906 importul României din Austro-Ungaria a fost de 119 milioane lei, față de 51 milioane lei media anilor 1886—1891 ; ponderea Austro-Ungariei în comerțul exterior al României a crescut la 22,3 la sută, față de 19,6 la sută în anii războiului vamal, dar nu a atins nivelul de 48,6 la sută cît a fost în medie în anii 1876—1886 (*Magyar Törvénytár...*).

19 Arh. St. Buc., Colecția microfilme R. P. Ungară, rola 343 c. 28—32 (MOL, KM, K 230, 1899—3—6815).

20 Vezi rapoartele camerelor de comerț și industrie Tirgu Mureș și Brașov pe anul 1895.

www.mnir.ro

unei căi ferate la Ghimeş pentru a realiza joncţiunea cu liniile ferate din Moldova [21]; existau proiecte pentru prelungirea căii ferate din Valea Someşului pînă la pasul Tulgheş, unde să se unească cu liniile ferate române [22]; cele douăsprezece linii ferate, propuse a fi construite în comitatele Mureş, Ciuc şi Trei Scaune, trebuiau să ajungă la graniţă şi de aici la Vatra Dornei, Prisecani, Buzăul Ardelean şi Poiana Sărată. Comitatul Sibiu acorda o mare importanţă construirii liniei ferate la Turnu Roşu. Construirea reţelei de cale ferată s-a terminat în linii generale în preajma primului război mondial. Este semnificativ faptul că după unire nu a fost nevoie decit de construirea unor linii scurte care să unească şi celelalte puncte de trecere în Transilvania, ceea ce dovedeşte că reţeaua feroviară avea un caracter unitar şi răspundea necesităţilor economiei româneşti.

Strîns legat de procesul de formare a pieţei economice româneşti unitare este şi *exodul populaţiei Transilvaniei în România*. Emigrările în România au cuprins, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, toate regiunile Transilvaniei. Izvoarele documentare aduc mărturii despre exodul intens din aproape toate comitatele din Transilvania. Acest exod s-a amplificat în perioada războiului vamal, cînd a avut loc o strămutare în masă a meseriaşilor în România. Mulţi s-au angajat în întreprinderile din România, au înfiinţat aici fabrici sau ateliere, au devenit locuitorii stabili ai oraşelor şi comunelor unde s-au aşezat şi nu s-au mai întors în Transilvania. În urma strămutărilor masive în anul 1900 trăiau în România, conform aprecierii unor specialişti, circa 200 mii supuşi austro-ungari, din care majoritatea transilvăneni [23]. Numărul total al persoanelor plecate din Transilvania în România în anii 1899—1913 era de 97 722 [24].

Hotărîrea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 de unire a Transilvaniei cu România a însemnat şi încheierea procesului de creare a pieţii economice româneşti unitare. Aceasta a avut o mare însemnătate pentru progresul economiei şi civilizaţiei noastre. Unitatea teritorială a însemnat unificarea resurselor naturale, a bogăţilor, a potenţialului industrial şi agricol al ţării, unificarea pieţei. Contribuţia Transilvaniei a fost în acest sens însemnată. Ea reprezenta 31 la sută din populaţia totală a României reunite, 44 la sută din numărul marilor întreprinderi industriale, 38 la sută din valoarea producţiei industriale [25]. O forţă industrială deosebită reprezentau Uzinele Reşiţa, Anina şi Nădrag, Uzinele de fier ale statului din Hunedoara. Lungimea totală a căilor ferate era de 11 790 km, din care 5 530 km, adică 47 la sută, erau în Transilvania. Potenţialul agricol unificat al ţării era capabil să asigure nevoile pentru întreaga economie, aprovizionarea populaţiei şi constituia o sursă însemnată pentru export. Un important rol avea unificarea sistemului bancar şi extinderea comerţului pe întregul teritoriu al ţării. Este semnificativ faptul că, datorită legăturii organice existente, în pofida legităţilor modului de producţie capitalist, formarea pieţei economice unitare s-a făcut relativ uşor, fără complicaţii deosebite.

Dezvoltarea economică şi socială a ţării, în perioada ce a urmat a avut loc în condiţiile noi ale statului naţional unitar, ceea ce a constituit factorul esenţial al progrsului realizat în perioada interbelică.

De o mare însemnătate pentru destinele patriei şi a poporului român era faptul că clasa muncitoare, ţărănimea, intelectualitatea erau unite în hotarele statului naţional ceea ce a creat cadrul adecvat pentru organizarea mişcării revoluţionare, a luptei împotriva exploatării şi asupririi, pentru progres şi civilizaţie. Un exemplu concludent în acest sens este crearea în urmă cu 60 de ani a Partidului Comunist Român, care a grupat in rîndurile sale cele mai înaintate forţe ale societăţii, indiferent de naţionalitate, români, maghiari, evrei, germani etc. Sub steagul glorios al Partidului Comunist Român s-a desfăşurat lupta eroică pentru apărarea integrităţii teritoriale şi a suveranităţii ţării, s-a înfăptuit revoluţia de eliberare naţională şi socială, s-au realizat marile transformări care au dus la victoria socialismului. Sub

---

[21] Arh. St. Buc., colecţia microfilme R. P. Ungară, rola 338, c. 149—152 (MOL, KM, K. 229, 1892—28—6847).

[22] Ibidem, rola 69 (MOL, ME, K 26, 1900—XII—305).

[23] Iosif I. Adam, *Consideration sur l'exode de la population de Transylvane entre 1899—1913 basées sur la statistique officielle des emigrations*, din : *Population et Société*, vol. 4, sub redacţia prof. Ştefan Pascu, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 202—209.

[24] „Anuarul Statistic al României", 1922.

www.mnir.ro

conducerea Partidului se înfăptuiesc prin munca plină de abnegație a poporului marile sarcini ale construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, cea mai dreaptă și umană orinduire din istoria patriei noastre.

LA CONSTITUTION DU MARCHE UNITAIRE ROUMAIN ET SON IMPORTANCE POUR LE PROGRES ECONOMIQUE ET SOCIAL DE LA ROUMANIE

Résumé

Le marché roumain unitaire s'est développé sur le fondement des relations économiques traditionnelles, permanentes et inintérrompues qui liaient les pays roumains. A sa formation ont contribué plusieurs facteurs. Ainsi, l'accroissement des échanges entre la Transylvanie et la Roumanie pendant la seconde moitié du XIX-ème siècle et les premières décennies du XX-ème a fourni à l'édification de ce marché une de ses prémisses principales. L'interdépendance économique s'est vigoureusement manifesté par le fait que la viabilité de l'industrie transylvaine était déterminée par la continuité des échanges de produits industriels et agricoles avec la Roumanie. Pour le développement de ceux-ci, une grande importance a eu l'établissement des voies ferrées, qui joignaient d'un côté et de l'autre la frontière, de même que les jonctions pratiquées à Predeal et à Vîrciorova entre les réseaux de la Transylvanie et ceux de la Roumanie. En même temps s'accrût l'exode de la population transylvaine, beaucoup d'artisans d'au-delà des Carpathes transférant leurs ateliers en Roumanie.

La constitution au l-er Décembre 1918 de l'état national roumain unitaire ne représentat pas seulement l'accomplissement de l'aspiration séculaire du peuple roumain vers son unité nationale, mais aussi la création du cadre territorial unique réclamé par l'achevement de l'économie roumaine unitaire, qui a assuré le progrès de l'économie et de la civilisation roumaine pendant la période contemporaine, de même que le fondement des grands succès remportés par le peuple roumain, guidé par le Parti Communiste Roumain dont nous fêtons aujourd-hui son 60-ème anniversaire, dans son oeuvre d'édification de la société socialiste multilatéralement développée et d'avancement vers le communisme.

www.mnir.ro

EVOLUŢIA IDEII DE INDEPENDENŢĂ LA ROMÂNII DOBROGENI INTRE REVOLUŢIA CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU ŞI RĂZBOIUL PENTRU NEATÎRNAREA NEAMULUI (1821—1877)

de RADU ŞTEFAN CIOBANU

Senatul României întrunit în plen la 26 noiembrie 1877 pentru alcătuirea răspunsului la mesajul tronului, a inserat în protocolul său, pe temeiul unui ansamblu de „dovezi", afirmaţia expresă că „sînt în Dobrogea subscrieri pentru independenţă şi alipirea la România" [1]. Constatarea celui mai înalt for legislativ al ţării, făcută într-un moment decisiv pentru istoria poporului nostru — desfăşurarea războiului pentru cucerirea independenţei de stat (1877—1878) —, a avut caracterul unei concluzii, rezultată din analiza evoluţiei multiseculare a românilor dobrogeni [2] şi totodată de precizare a stării de spirit a majorităţii locuitorilor creştini aflaţi între Dunăre şi Marea Neagră [3], a modului in care-şi priveau viitorul.

Discutarea existenţei la români dobrogeni a ideii necesităţii luptei pentru independenţă de sub dominaţia Sublimei Porţi şi de unire cu România, după ştiinţa noastră, nu a constituit obiectul unui studiu special : apariţai ei ca dominantă în conştiinţa socială a fost atinsă tangenţial, fie în lucrări [4], fie în culegeri de documente [5] cu alte teme principale. În stadiul actual al cercetărilor, cînd s-a depăşit mult obstacolul născut din lipsa ori distrugerea documentelor dobrogene, semnalată în raportul său de Ştefan Fălcoianu [6], sau cu alte ocazii [7], alături de dovedirea peremptorie că populaţia românească era cea mai veche [8], cea mai numeroasă [9],

---

[1] Dobrogea : *Regim juridic*, în „Dobrogea românească", lucrare îngrijită de Eisa şi G. Dimitriu-Serea, Edit. „Acţiunea Românească", Bucureşti, f. a., p. 54.

[2] Pentru evoluţia stării de spirit a românilor dobrogeni în tot cursul evului mediu şi in epoca modernă, a se vedea N. Ciachir, R. St. Ciobanu, *Revenirea Dobrogei la aria de viaţă a statului român, consecinţa permanenţei populaţiei româneşti pe pămîntul dobrogean (1878)*, în *Din lupta poporului român pentru independenţă*, p. 157—169.

[3] Se demonstrează că populaţia românească a fost elementul cel mai etnic din Dobrogea prin studiile lui C. Brătescu, *Populaţia Dobrogei*, în *Dobrogea 50 de ani de vieaţă românească*, Bucureşti, 1928, p. 201—258 ; C. C. Giurescu, *Ştiri despre românii din Dobrogea în hărţile medievale şi moderne*, Constanţa, 1962, passim ; Gh. Dumitraşcu, *Dezvoltarea economică a Dobrogei pînă la 1878 şi problema apariţiei proletariatului*, in „Revista de istorie", 6, 1978, p. 1009—1023 ; N. Ciachir, R. Şt. Ciobanu, op. *cit.* ; concludent este recensămîntul efectuat în 1878 de generalul rus Beloţercovici, în Arhiva M.A.E., voi. 101, dos. 71, D-4, anul 1878, f. 143.

[4] I. Bitoleanu, Gh. Dumitraşcu, *Românii din Dobrogea şi manifestări ale conştiinţei lor naţionale la începutul epocii moderne*, în „Revista de istorie", 6, 1976 ; p. 865—886 ; A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Dobrogea*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 166 şi urm.

[5] *Documente privind istoria Dobrogei 1830—1878*, volum întocmit de T. Mateescu, Direcţia generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1975, passim.

[6] Cf. Biblioteca Academiei R.S.R., Manuscrise, Arhivele D. A. Sturdza, XVI/ Varia, document 150, f. 35.

[7] Cf. Gh. Dumitraşcu, op. *cit.*, p. 1009, 1010.

[8] Cf. A. Rădulescu, I. Bitoleanu, op. *cit.*, p. 150 şi urm.

[9] A se vedea nota 3.

www.mnir.ro

cea mai bogată [10], cu cele mai vechi tradiţii culturale [11] în Dobrogea, se impune şi o investigaţie în domeniul istoriei ideilor, fundamentală, pentru care românii dobrogeni urmăreau atent evoluţia „problemei orientale", încercînd să determine precis rolul şi ponderea ţinutului în cadrul contactelor ruso-turce şi al navigaţiei dunărene.

Realizînd că pentru zorii epocii moderne, între două momente majore ale trecutului românilor — revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu şi războiul de neatîrnare a neamului — documentele sînt mai numeroase şi concludente, le-am urmărit pentru întărirea, o dată în plus, a afirmaţiei că unirea Dobrogei cu România a fost un proces legic, firesc, obiectiv.

In timpul revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu autorităţile otomane au întărit paza în lungul hotarului dunărean, deoarece păstorii români dobrogeni treceau în Ţara Românească, în ciuda sfatului de a rămîne pe loc, altfel fiind ameninţaţi de primejdia de a fi luate bunurile de „neinfrînaţii rebeli" [12]. Eforturile autorităţilor otomane au fost inutile. În anul următor, 1822, aianul din Hîrşova, Mehmet, a cerut insistent să-i fie restituite „raialele", care, în înţelegere cu cei de „dincolo de Dunăre, au trecut în Ţara Românească" [13]. Autorităţile româneşti, în 1835—1836, au confirmat cele semnalate de slujbaşul otoman, arătînd că numeroşi tineri ţărani români, în special din satul Dăeni, se aflau în Muntenia, în lungul Dunării, din timpul „răzmeriţei lui Tudor" [14].

Sentimentul care i-a animat pe românii dobrogeni ce au trecut în Ţara Românească între 1821 şi 1848 a fost exprimat, poate în modul cel mai clar, de un grup de 63 de familii de ţărani care au trecut Dunărea în timpul războiului ruso-turc dintre anii 1828—1829. Acestea au cerut Vorniciei Din lăuntrul Ţării Româneşti să le permită să vină în „ţara lor", pentru care „voiau să lupte", căci acolo erau „liberi" [15]. Cuvintele lor, fiind ale unui grup masiv, exprimă probabil ideile şi sentimentele majorităţii românilor dobrogeni ce doreau să fie independenţi şi să se unească cu Ţara Românească, luptînd pentru înfăptuirea acestui ideal chiar pînă la pierderea vieţii.

În stadiul actual al cunoştinţelor nu putem face aprecieri cantitative absolute asupra românilor ce treceau de pe un mal pe altul al Dunării şi întreţineau permanent vie idea independenţei şi unirii Dobrogei cu România. Ne limităm numai la două exemple ce vădesc explicit că fluxul populaţiei româneşti ce pendula în jurul marelui fluviu era neîntrerupt şi masiv. În anul 1831, prin punctul de vamă Brăila au trecut spre răsărit 105 turme ardeleneşti însoţite de 968 păstori, iar viitorul mareşal von Moltke, aflat în 1836 într-o călătorie în Dobrogea, a fost uimit de marele număr al păstorilor români ce traversau fluviul în ambele sensuri [16]. Dacă se ţine seama de remarca lui Nicolae Iorga că păstoritul transhumant a constituit o trăsătură permanentă şi caracteristică a istoriei poporului nostru [17], atunci se poate socoti că în Dobrogea, unde păstorii cutreierau întreaga regiune, ideea de independenţă şi unire cu ţările române era dominantă pentru starea de spirit din prima jumătate a sec. al XIX-lea.

Dorinţa de independenţă şi unitate a românilor dobrogeni a izbucnit la suprafaţă — vie, puternică, manifestă — în timpul revoluţiei din 1848—1849. Din Dobrogea au plecat membrii familiilor Popeea, Găitan, Verzea, Secoşeanu etc., ce au arătat deschis că vor să-şi capete libertatea pentru ei şi „fraţii lor" din Transilvania, luptînd în armata lui Avram Iancu în care s-au înrolat [18].

---

[10] Cf. M. D. Ionescu, *Dobrogea*, Bucureşti, 1904, passim.

[11] Cf. Apostol D. Culea, *Cît trebuie să ştie oricine despre Dobrogea*, Bucureşti, 1928, passim.

[12] Cf. D. Şandru, *Mocanii din Dobrogea* în „Graiul românesc", I, 1927, nr. 2, p. 35.

[13] Cf. M. Guboglu, *Catalogul documentelor turceşti*, vol. I, Bucureşti, 1860, doc. nr. 1412, p. 278 şi doc. nr. 1481, p. 295.

[14] *Documente privind istoria Dobrogei*, p. 61—64.

[15] *Ibidem*, p. 55.

[16] *Ibidem*.

[17] Cf. N. Iorga, *Sate şi oameni din Dobrogea românească la* 1859, în „Analele Dobrogei", III (1922), nr. 1, p. 32.

[18] *Documente privind istoria Dobrogei*, p. 90 şi 151.

www.mnir.ro

In acelaşi an, 1848, Al. *I.* Cuza, cînd a evadat de la Brăila, s-a îndreptat către Măcin. A ales acestă localitate deoarece, probabil, ştia că acolo, ca şi la Hîrşova şi Silistra [19], revoluţionarii din Ţara Românească îşi ţineau întrunirile, fiind bine primiţi.

Solidaritatea românilor dobrogeni cu revoluţionarii anului 1848—1849 din ţările române este vădită şi de alte mărturii. In anul 1850, cînd Ion *I*onescu de la Brad, însoţit de inginerul hotarnic Grigore *I*ovanu, a vizitat 388 sate dobrogene în vederea alcătuirii unui raport amănunţit cerut de marele vizir Reşid-Paşa, a remarcat cu uşurinţă că evenimentele revoluţiei din Ţara Românească erau bine cunoscute de sătenii români, iar la Niculiţel a văzut exemplare originale din Proclamaţia de la Izlaz [20].

Ţăranii români nord-dobrogeni, care luptaseră în armata revoluţionară transilvăneană, i-au oferit cele mai sigure ştiri despre Avram Iancu, a cărui soartă şi boală le provoca mîhnirea, ca şi încetarea apariţiei gazetei lui George Bariţ [21]. Ion *I*onescu de la Brad a notat, plăcut impresionat, că, împotriva voinţei autorităţilor otomane, românii dobrogeni păstrau, din anii revoluţiei, arme noi pentru a le folosi, la nevoie, în lupta pentru independenţă [22].

Românii dobrogeni nu s-au lăsat impresionaţi de prigoana dezlănţuită de autorităţile turceşti împotriva revoluţionarilor, or a celor ce aderaseră la ţelurile lor, propagînd ideea de libertate. Bogaţii păstori români din Dobrogea septentrională, începînd din anul 1350, în mai multe rînduri, au dat mari sume de bani pentru „cauză" [23]. Din contextul actelor rezultă că termenul reprezenta în conştiinţa românilor dobrogeni luptă pentru libertate de sub stăpînirea Sublimei Porţi şi unire cu România.

Starea de spirit a românilor dobrogeni, cunoscută de D. Bolintineanu, *I.* Ionescu de la Brad şi, alături de ei, de alţi revoluţionari din 1848—1849 a fost arătată lui Nicolae Bălcescu, spunîndu-i-se că sînt suficiente „elemente reale" [24] ce-i vor permite să creeze acolo, lîngă Principatele Dunărene, o bază pentru propaganda revoluţionară [25]. Atunci Nicolae Bălcescu şi-a exprimat dorinţa de a veni în Dobrogea şi a-şi petrece acolo ultimii ani ai exilului şi ai vieţii [26], dar intenţia nu i s-a înfăptuit, fiind oprită de boală şi de moartea prematură.

Românii dobrogeni, prin faptele lor, au vădit că şi după acest moment şi-au menţinut şi întărit ideile ce-i îndemnau să lupte pentru independenţă şi unire cu România. În timpul noului moment de criză al „problemei orientale", cunoscut sub numele de războiul Crimeii (1853—1856), românii dobrogeni permanent au oferit comandamentului armatei ruse din ţările române informaţii cu caracter militar asupra situaţiei oştirilor otomane [27]. Datele furnizate de populaţia română dobrogeană arată numai ura împotriva Sublimei Porţi, dorinţa de a se elibera de sub stăpînirea ei, căci, evident, nu se putea spera într-o victorie a Rusiei. Deoarece toţi românii dobrogeni au contribuit la strîngerea şi transmiterea informaţiilor necesare armatei ţariste se poate conchide că în acel moment a existat o stare de spirit generală propice luptei pentru independenţă şi unire.

Starea de spirit a românilor dobrogeni a căpătat noi valenţe prin lărgirea contactului direct cu Principatele Dunărene. Prin tratatul de pace de la Paris (februarie—martie 1856), care a pus cap „războiului Crimeii", Rusia a retrocedat Moldovei judeţele Cahul, Bolgrad şi *I*smail, creînd posibilitatea unui contact mai

19 *Ibidem :* mai poate fi adăugată localitatea Rasova.

20 Em. Ştefănescu, *Ion Ionescu de la Brad*, în „Tomis", nr. 6, 1966; A. Vasiliu, *Ion Ionescu de la Brad*, Edit. Agrosilvică, Bucureşti, 1967, p. 57—66.

21 Scrisoare de la Kuciuk Seimen, 20 aprilie 1850, în V. Slăvescu, *Corespondenţa dintre Ion Ionescu de la Brad şi Ion Ghica*, 1846—1874, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 1943, p. 64.

22 *Ibidem*, p. 74.

23 Cf. Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII—XX*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 196.

24 *I.* Bitoleanu, Gh. Dumitraşcu, *Dobrogea în corespondenţa lui Nicolae Bălcescu din* 1850, în *Studii şi cercetări dobrogene*, Constanţa, 1971, p. 169—174; Paul Gogeanu, *Dunărea în relaţiile internaţionale*, Bucureşti, Edit. politică, 1970, p. 25—44.

25 *Ibidem.*

26 *Ibidem.*

27 *Documente privind istoria Dobrogei*, p. 179 şi 181.

www.mnir.ro

larg, în tot lungul Dunării dobrogene, intre românii de pe ambele maluri ale fluviului. Din perioada războiului Crimeii şi a încheierii tratatului de pace de la Paris, documentele au consemnat că în conştiinţa colectivă a românilor dobrogeni era puternic sădită ideea că trebuie dusă lupta pentru independenţă şi unire cu Principatele Dunărene. Lupta pentru unirea acestora prin dubla alegere a lui Al I. Cuza (5—24 ianuarie 1859) a fost sprijinită de români atît prin fonduri băneşti, cît şi prin propagandă vie, evidentă în folosirea denumirii, înainte de unire, a termenului de „România" [28] sau a noţiunii generale de „ţara noastră" [29].

Aceleaşi sentimente le-a surprins şi le-a reliefat într-un raport din anul 1867 agentul diplomatic al României la Tulcea şi la Sulina, C. Stoianovici. El, cunoscîndu-i bine pe români, a scris despre ei că „sînt fraţi patrioţi bine credincioşi ai patriei noastre (România — n. n.), cu care speră a se uni pe viitor" [30].

Constatarea agentului diplomatic român este confirmată şi de actele ce atestă dezvoltarea şcolii româneşti în Dobrogea. Deşi sultanul, în cadrul ansamblului de reforme cunoscute sub numele de „tanzimat", a impus în anul 1847 învăţămîntul primar, general, gratuit şi obligatoriu [31], românii dobrogeni nu s-au supus şi şi-au format propriile lor şcoli confesionale [32]. In însemnările lui, Ion Ionescu de la Brad a notat că „pretutindeni românii din Dobrogea simt nevoia de dascăli pentru a da învăţătură de carte fiilor lor. In citeva sate ei au şi găsit dascăli pe care-i ţin pe cheltuiala lor. Este cutare sat care nu s-a lăsat pînă n-a «furat» un dascăl din Ţara Românească, pe care-l ţin românii în sinul lor, mai bine de cum n-ar fi în sînul lui Abraam" [33]. Concludentă pentru învăţămîntul dobrogean a fost activitatea învăţătorului Costache Petrescu, născut şi crescut în Silistra, unde a predat cea mai mare parte a vieţii lui [34]. Conştient de ponderea misiunii şcolii pentru ridicarea şi întreţinerea spiritualităţii româneşti, el a arătat la 3 aprilie 1871 că „şcoala... era singurul liman de scăpare al naţiunii noastre de dincolo de bătrînul Danubiu" [35]. Cuvintele lui au explicat clar de ce românii vedeau în şcoli centre de unire şi de menţinere a legăturii constante cu ţările române, de formare şi educare a spiritului de independenţă a dobrogenilor. Ca urmare a cunoaşterii stării de spirit a românilor dobrogeni, a concepţiilor despre şcoală, au venit în Dobrogea cărturari ca fostul revoluţionar din 1848, Nifon Bălăşescu [36]. În deceniul al VII-lea al sec. al XIX-lea, cu ştiinţa guvernului român şi din îndemnul mutesarifului Ibrahim-bei din Tulcea, el a cercetat 72 sate din nordul Dobrogei în vederea înfiinţării de şcoli primare [37]. La puţin timp după ce s-au terminat investigaţiile lui N. Bălăşescu, au fost deschise 21 şcoli româneşti în cazalele Măcin (12), Hirşova (6), Tulcea (3) [38]. Acestea au funcţionat alături de renumitele şi vechile centre şcolare româneşti de la Turtucaia [39], Silistra [49], contribuind la formarea copiilor români.

Învăţătorul Costache Petrescu din Silistra a reuşit să creeze în anul 1866 o „Eforie", iar în anul 1870 „Societatea românească pentru cultură şi limbă" [41]. Dintre cele două societăţii, al căror nucleu l-a constituit indiscutabil şcoala şi corpul didac-

---

[28] Arh. St. Buc., fond Ministerul de Război, Departamentul ostăşesc, dosar 359/1852, f. 399.

[29] *Documente privind istoria Dobrogei*, p. 177.

[30] *Ibidem*, p. 269.

[31] Cf. M. D. Ionescu, *op. cit.*, p. 47.

[32] Cf. 1. Georgescu, *Învăţămîntul public în Dobrogea*, în „Dobrogea..., ed. cit., p. 641—651 ; Ap. D. Culea, *op. cit.*, p. 119.

[33] Cf. Ion Ionescu de la Brad, *Românii din Dobrogea*, în „România literară", Iaşi, 1855 (nr. 2).

[34] Cf. I. N. Roman, *Pagini din istoria culturii româneşti în Dobrogea înainte de 1877*, Constanţa, 1920, p. 33—38.

[35] Cf. „Discurs omagial în oraşul Ştirbei" (actualmente Călăraşi), 3 aprilie 1877, inedit, în Arhiva 1. N. Roman, Bucureşti.

[36] Nifon Bălăşescu, în „Cărţile săteanului român", III (1870), nr. 6, p. 30, 128.

[37] *Ibidem*.

[38] Cf. I. N. Roman, *op. cit.*, p. 7 ; „Cărţile săteanului român", III (1878) nr. 2, p. 31.

[39] Cf. Ap. D. Culea, *op. cit.*, p. 117—119 ; idem *Şcoala românească din Turtucaia*, în „Turtucaia", ziar în unic număr, festiv, 13 noiembrie 1928.

[40] Ibidem : I. N. Roman *op. cit.*, p. 11 ; I. Georgescu, *op. cit.*, p. 650 şi urm.

[41] I. N. Roman, *op. cit.*, p. 26.

www.mnir.ro

tic, prin scop şi activitate a doua a avut un rol mult mai însemnat. Din statutele ei rezultă că ţelul urmărit în momentul înfiinţării a fost acela de a „răspîndi între toţi românii învăţarea limbii româneşti şi de a contribui la educaţia naţională"[42]. Prin „Societatea românească pentru cultură şi limbă" românii din Dobrogea au reuşit să stabilească legături permanente cu Societatea ASTRA din Sibiu[43], au făcut cunoscută lupta pentru unitate şi independenţă a transilvănenilor în Dobrogea şi au contribuit astfel la întărirea acestor sentimente la românii dobrogeni.

Tot în anul 1870, anul înfiinţării „Societăţii româneşti" din Silistra, direcţia şcolii din localitate a cerut ca trei tineri să fie susţinuţi pentru a-şi putea urma studiile la Bucureşti[44]. Cererea, motivată prin dorinţa locuitorilor din Silistra de a avea „români studiaţi"[45], a fost aprobată de Aaron Florian, profesorul care educase generaţia de tineri ce înfăptuiseră revoluţia din 1848 în Ţara Românească.

Imediat după aprobarea cererii au urmat altele, individuale, adresate direcţiei liceului Matei Basarab din Bucureşti, care, asemenea primei cereri, au fost satisfăcute[46]. Deşi înainte de unirea cu România în Dobrogea nu a existat un sistem unic de învăţămînt românesc — prin aducerea deliberată de învăţători şi profesori români, de manuale româneşti tipărite la Sibiu, Brăila, Galaţi, Bucureşti etc.[47], aceia care au iniţiat şi dezvoltat această acţiune au contribuit la crearea unei reţele şcolare şi la propagarea şi întărirea ideii de independenţă. Aceste sentimente au fost întreţinute în sec. al XIX-lea şi de clericii români[48], care în numeroase cazuri îndeplineau şi funcţia de învăţători, cazul cel mai cunoscut fiind al lui D. Chirescu[49].

Autorităţile otomane şi-au dat seama de simţămintele reale ale românilor dobrogeni şi ca urmare în momentul în care a început să se desfăşoare o nouă etapă a mereu nerezolvatei crize orientale, ce a atins apogeul între 1875—1878[50], au căutat să-i lovească.

Atunci, la românii dobrogeni, prin reliefarea ca o trăsătură a conştiinţei colective, sentimentul că a sosit momentul decisiv al luptei pentru independenţă, tensiunea dintre autorităţile otomane şi români în Dobrogea a sporit după ce s-a acordat permisiunea bandelor de turci, tătari, cerchezi etc. de religie mahomedană, să jefuiască nestingherit averile creştinilor[51]. In timpul atacurilor prădalnice au fost asasinaţi, între creştini, şi români nevinovaţi[52]. Inainte de declanşarea războiului ruso-româno-turc, la 10 mai 1876, C. Stoianovici a raportat din Tulcea ministrului de externe al României, M. Kogălniceanu, că autorităţile otomane au înarmat toţi musulmanii deoarece se tem de izbucnirea unei răscoale a populaţiei creştine[53]. Dacă s-ar fi răsculat populaţia creştină din Dobrogea, desigur că lupta i-ar fi fost justificată, căci ar fi reprezentat apărarea vieţii şi avuţiei ameninţate de bandele prădalnice ale musulmanilor, luptînd totodată pentru independenţă. Era firesc ca autorităţile să fie ingrijate. Fuseseră înştiinţate că populaţia română din Isaccea şi Măcin pregătea în vara anului 1876 pulbere şi muniţii[54]. In aceeaşi vreme au aflat că românii posedau crica 5 000 arme moderne cu care voiau să înarmeze un detaşa-

---

[42] *Ibidem.*
[43] *Ibidem.*
[44] *Documente privind istoria Dobrogei*, p. 266—267.
[45] *Ibidem.*
[46] I. N. Roman, *op. cit.*, p. 31.
[47] *Ibidem.*
[48] Cf. C. Ilinoiu, *Cultele in Dobrogea*, in „Analele Dobrogei" (IX, 1928), nr. 1, p. 597—601 ; Roman Sorescu, *Mănăstirile dobrogene*, Bucureşti, 1914, p. 20.
[49] Cf. „Caiet de însemnări" în Arh. I. N. Roman, Bucureşti ; alt caiet de însemnări se găseşte la Muzeul de istorie naţională şi arheologie, Constanţa, Secţia istorie medie, modernă şi contemporană, inv. nr. 50 ; D. Niţescu, *Dobrogea în ajunul anexării*, in „Dunărea de Jos", Galaţi, nr. 12, aug. 1909, p. 13 ; I. N. Roman, *op. cit.*, p., 24.
[50] Cf. N. Ciachir, *Războiul pentru independenţă României în contextul european*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 122—143.
[51] Idem, *Contribuţii la istoria Dobrogei (aprilie 1877—noiembrie 1878)*, p. 166.
[52] *Ibidem.*
[53] *Documente privind istoria Dobrogei*, p. 177.
[54] Cf. N. Ciachir, *op. cit.*, p. 167.

www.mnir.ro

ment de luptă antiotoman[55]. Probabil că, cel puţin, o parte din aceste arme fuseseră aduse în Dobrogea imediat după 1848, cînd le văzuse Ion Ionescu de la Brad, care le semnalase camarazilor săi de luptă şi de idei.

După începerea războiului ruso-româno-turc (12 aprilie 1877) guvernul otoman a încercat să evacueze din Dobrogea către depozitele din Şumla alimente, în special cereale, pentru a nu cădea în mîna duşmanului[56]. Ordinul sultanului nu a putut fi exercitat. Otomanii au întîmpinat rezistenţa românilor dobrogeni, care şi-au transportat proviziile şi vitele în România, unde au fost vîndute sau puse la dispoziţia armatei române[57]. În sfîrşit, în perioada premergătoare războiului şi după începerea lui, ca şi în timpul războiului Crimeii, românii au furnizat şi o serie de date militare despre trupele otomane, atît comandamentului armatei române, cît şi al celei ruse[58], ajutînd la cucerirea mai grabnică a independenţei. În timpul războiului pentru independenţă, acţiunile românilor dobrogeni în vederea susţinerii luptei antiotomane au fost mai ample, mai decise şi mai însemnate ca în orice alt moment al sec. al XIX-lea.

Ultima constatare permite să se afirme că dacă ideea de obţinere a independenţei Dobrogei şi dorinţa de unire a ei cu România au fost constante dominante ale conştiinţei colective a populaţiei româneşti, ele nu au avut o evoluţie unilineară. În perioada cuprinsă între revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu (1821) şi începutul războiului pentru neatîrnarea neamului (1877) lupta pentru eliberarea Dobrogei şi unire cu România a avut momente de manifestare deosebit de puternică, determinate de evenimentele cruciale apărute atunci în istoria românilor.

Populaţia română dobrogeană, incontestabil fiind cea mai numeroasă în mozaicul etnic al creştinilor ce locuiau alături de mahomedani pe pămîntul dintre Dunăre şi Marea Neagră, a imprimat prin starea ei de spirit direcţia de dezvoltare a conştiinţei sociale a tuturor celor asupriţi. Acţiunile ei, dintre care le-am amintit pe cele esenţiale, făcînd-o să fie cea mai activă în luptă pentru independenţă, i-au accentuat rolul dominant în acest ţinut românesc, rol existent deja prin număr. Dovezile documentare evidente infirmă aserţiunile lui V. Tonev[59] şi ale lui P. Pavlov[60], care au încercat să susţină că elementul etnic dominant şi determinant în Dobrogea ar fi fost cel bulgăresc.

Urmărirea stării de spirit, a sentimentelor şi a ideilor românilor din Dobrogea demonstrează, o dată în plus, că „jugul asupririi străine poate frîna sau întîrzia pentru un timp evoluţia unui popor, dar nu poate opri realizarea aspiraţiilor sale legitime — cea a libertăţii şi unităţii, asigurarea progresului social, — dacă el este hotărît să lupte pînă la cap cu fermitate şi eroism"[61].

L'EVOLUTION DE L'IDEE D'INDEPENDANCE CHEZ LES ROUMAINS DE DOBROUDGEA ENTRE LA REVOLUTION DIRIGEE PAR TUDOR VLADIMIRESCU ET LA GUERRE POUR L'INDEPENDANCE DU PEUPLE (1821—1877)

Résumé

En considérant qu'à présent il-y-a un nombre suffisant de *documents pour un ouvrage* dans *le* domaine de *l'histoire* des *idées dans cette communication on*

[55] *Ibidem*, p. 170.

[56] *Ibidem*, p. 167.

[57] *Ibidem*.

[58] *Ibidem*.

[59] Cf. V. Tonev, *Dobrudja prez văzrajdaneto*, Varna, 1973, passim (în special p. 17, 19, 312).

[60] Cf. P. Pavlov, *Kăm vîprosa za coraboplavatelni proiavi na Bălgarii prez turskoto robstvo* (1330—1878 g.), în „Izvestia na narodnaia muzei Varna", tom. IV, (XIX), Varna, 1968, p. 57—73.

[61] *Programul Partidului Comunist de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, Bucureşti, 1975, p. 30.

www.mnir.ro

a poursuivi la manière dans laquelle les Roumains de Dobroudja ont conçu la lutte pour l'indépendance et l'union avec la Roumanie. On s'est arrêté sur l'époque comprise entre 1821 et 1877 parce qu'entre les deux moments extrêmes est comprise l'aube de l'histoire moderne roumaine, significative pour la formation d'un nouvelle conscience colective. L'ensamble des documents qui prouvent que la population roumaine de Dobroudja était la plus nombreuse composante ethnique de ces parages, indique en même temps que, pour la pensée de celle-ci, dominante était l'idée d'obtenir l'indépendance de sous la domination de la sublime Porte et de s'unir avec la Roumanie. L'évolution de cette idée n'a pas été uniliniaire. Dans les moments de manifestation plus intense de l'histoire des Roumains, la lutte des Roumains de Dobroudja pour leur libération et union avec la Roumanie a paru d'une manière encore plus prégnante. Celte lutte s'est intégrée ainsi organiquement dans l'évolution naturelle de la lutte du peuple entier, en prouvant que les Roumains de Dobroudja, tant en supportant la domination étrangère, désiraient contribuer effectivement au processus de création de la civilisation roumaine.

www.mnir.ro

CONTRIBUŢII PRIVIND PARTICIPAREA ELEMENTELOR PROLETARE LA REVOLUŢIA DE LA 1848 DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ

de MARIA IONIŢĂ

Eveniment de însemnătate fundamentală în istoria poporului nostru, reprezentînd unul din momentele culminante ale luptei românilor pentru emancipare economică, politică şi progres social, pentru realizarea aspiraţiilor lor fireşti de unitate şi independenţă naţională, revoluţia burghezo-democratică de la 1848 a scos cu putere în evidenţă energia combativă a maselor populare, hotărirea lor de a sfărîma vechile rînduieli feudale, setea lor de dreptate şi libertate. Masele populare au fost acelea care au impus prezenţa în programele revoluţionare a unor revendicări ce urmau să determine schimbări fundamentale în viaţa economică şi socială a ţărilor române. Datorită lor au putut fi zdrobite acţiunile adversarilor interni ai revoluţiei, iar cînd împotriva acesteia s-a ridicat reacţiunea externă, tot masele populare au fost acelea care s-au arătat gata să lupte cu arma în mînă, şi au făcut-o, pentru apărarea ei. Subliniind rolul hotăritor al poporului în desfăşurarea revoluţiei din Ţara Românească, Ion Ghica scria în 1886 : „Am auzit şi am văzut pe mai mulţi atribuindu-şi lor, numai lor, tot meritul revoluţiunii de la 1848, şi mi-am zis adesea : Căci nu trăieşte Nicu Bălcescu, că le-ar spune cu pana lui cea ageră, în stilul său cel pătrunzător, că deşteptarea de la 1848 nu a fost opera unui singur om, nici a unui singur grup sau a unui partid, ci a fost opera simţului naţional al României întregi... ; le-ar spune că acea mare revoluţiune nu putea fi oprită de nimeni şi că ea s-ar fi făcut chiar în lipsa fiecăruia dintr-acei care au sau au avut cutezanţa a-i revendica paternitatea. Cugetătorul şi organizatorul a fost naţiunea..." [1].

În marea masă a poporului o pondere deosebită o aveau elementele proletariatului în formare, către care se îndreaptă în primul rînd încrederea şi atenţia conducătorilor revoluţionari atît în acţiunea de declanşare a ridicării la luptă pentru libertate socială şi naţională de la 1848, cît şi pe tot parcursul evenimentelor. Că este aşa o dovedeşte, de pildă, planul conceput in vederea începerii revoluţiei în Ţara Românească, în care se prevedea „ca revoluţiunea să izbucnească în Bucureşti şi în Ploieşti", oraşe a căror populaţie era formată in bună parte din meseriaşi şi meşteşugari, şi apoi la Islaz, la salinele Ocnele Mari şi Craiova, un alt centru economic important al ţării. După mărturisirile lui Ion Ghica referitoare la pornirea revoluţiei, Nicolae Bălcescu şi Teologu urmau să meargă la minele de sare de la Telega din judeţul Prahova, „unde Marin Serghiescu (Naţionalul), Telegescu şi Duca erau înţeleşi cu ciocănaşii ca d-acolo să pornească să răscoale Ploieştii" [2], iar fraţii Alex. şi Nicolae C. Golescu, C. A. Rosetti, C. Bolliac, C. Bălcescu, I. Brătianu şi I. Ghica trebuiau „să ridice tabacii, mărginaşii şi tinerimea din Bucureşti, să meargă gloată la palat, să ceară lui vodă Bibescu sancţionarea constituţiunei" [3].

Entuziaşti şi convinşi de justeţea ţelurilor revoluţiei şi de necesitatea izbîndei ei, „tabacii" (muncitorii tăbăcari) din Bucureşti au fost în primele rînduri ale mulţimii, începînd cu 11 iunie 1848 şi pînă la episodul dramatic din Dealul Spirii de la 13 septembrie 1848. Alături de ei s-au aflat lucrătorii tipografi, a căror prezenţă este semnalată încă din timpul adunării de pe Cîmpia Libertăţii de la Filaret din

[1] Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1976, p. 359.

[2] *Ibidem*, p. 354.

[3] *Ibidem*.

www.mnir.ro

15 iunie 1848, unde masele populare bucureștene au depus jurămîntul pe constituție („Proclamația de la Islaz"). Venind la adunare cu un teasc mic „pus pe un car tras de patru cai împodobiți cu panglici albastre, galbene și roșii" [4] și purtînd „steagul libertății", ei tipăreau pe loc și împărțeau populației o poezie care preamărea ziua de 11 iunie și libertatea tiparului pus în slujba revoluției. Încrezători în puterea înnoitoare a revoluției, la 18 iulie 1848 ucenicii „de pe la toate meseriile" din București se adresează printr-un memoriu înmînat în cadru festiv Guvernului provizoriu, solicitînd „să se desființeze cu totul bătaia și reaua tratare a ucenicilor", asigurîndu-li-se totodată, timpul necesar „pentru învățături potrivite meseriei", urmînd ca „onorabilul guvern să mai ia orice alte măsuri potrivite înfloririi și îmbunătățirii meșteșugurilor" [5]. În răspunsul său, Guvernul provizoriu face dovada importanței pe care o acorda elementelor proletare ale Capitalei, asigurînd pe „aceia ce și-au ales prin meșteșug și sudoare a se hrăni pe sine și pe părinți" că cererile le vor fi rezolvate și încheind cu urarea „Trăiască România ! Trăiască junimea artizană" [6].

Și în alte localități din Țara Românească masele populare își manifestă energia și forța puse în slujba revoluției. La Craiova, de pildă, sub presiunea exercitată de întreaga masă a locuitorilor orașului, din care peste 900 erau meșteșugari și negustori [7], cîrmuitorul județului Dolj, Iancu Bibescu (fratele domnitorului), ca și col. Vlădoianu comandantul Regimentului 1 Craiova sînt nevoiți să plece, fiind înlocuiți de elemente noi, revoluționare.

Un moment dintre cele mai semnificative pentru rolul jucat de masele populare, între care o pondere însemnată au avut-o elementele proletare, în salvarea revoluției și a cuceririlor sale, a fost acela prilejuit de arestarea membrilor Guvernului provizoriu din Țara Românească la 19 iunie 1848 de către reacțiunea internă, ale cărei instrumente s-au dovedit coloneii Ioan Odobescu și Ioan Solomon. Fără îndoială că dacă populația Bucureștiului nu și-ar fi spus cuvîntul acționînd hotărit cu prețul unor jertfe de sînge, revoluția și-ar fi încheiat existența încă din acele zile. La vestea că în palatul de pe podul Mogoșoaiei [8] Guvernul provizoriu a fost arestat de coloneii contrarevoluționari, masele populare din toate colțurile Capitalei — avînd în primele rînduri pe tabaci, abagii, croitori, măcelari și alți meseriași sau meșteșugari din București — au pornit în grabă spre centrul orașului și au înconjurat clădirea. Ei au fost primii care alături de negustori și țărănimea venită din împrejurimi au urmat-o pe Ana Ipătescu în acțiunea de eliberare a conducătorilor revoluției. Printr-o petiție adresată Guvernului provizoriu la 20 iunie 1848, mai mulți cetățeni participanți la evenimentele din 19 iunie țineau să cinstească fapta de vitejie a cofetarului Toma Gheorhgiu, care „luă spanga din mânile unui epistat, năvăli cu bărbăție vrind să intre în palat și poprit de gvardienii ce străjuiau la ușă, se întoarse cu vrednicie strigînd : Dacă părinții noștri și oblăduitori ai patriei stau arestați, apoi, noi copiii, ce așteptăm, privind la dînșii..." [9].

De altfel, consultarea listei ce cuprinde numele și profesiunea celor ce au fost răniți sau au murit în timpul evenimentelor din 19 iunie, listă întocmită de șeful poliției la cererea lui Nicolae Bălcescu [10], ne oferă argumente solide în favoarea sublinierii însemnatei contribuții pe care elementele proletare au avut-o în acțiunea de salvare a revoluției. Îi amintim între cei răniți pe Toma sin Marin — bucătar, Dumitru Hristea Răchițeanu — sacagiu sau Panait sin Ioan — abagiu, iar între cei morți pe Stoica Vizitiu — vizitiu, Dumitrache Croitoru — croitor, Costache sin

[4] „Pruncul român", an. I, nr. 3 din 19 iunie 1848.

[5] *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România* (1821—1878), Edit. politică, București, 1971, p. 211.

[6] *Ibidem.*

[7] Ileana Petrescu, *Sprijinirea revoluției de la* 1848 *de masele populare din județul Dolj*, în „Revista Arhivelor", nr. 2, 1964, an. VII, p. 129.

[8] Este vorba de casele boierului progresist Dinicu Golescu, care se aflau cam pe locul de pe Calea Victoriei unde astăzi se ridică Palatul Republicii Socialiste România, case care au servit, în primii ani de domnie ai lui Alex. Ioan Cuza, drept reședință domnească.

[9] *Anul* 1848 *în Principatele Române. Acte și documente*, tom. I, București, 1902, p. 708.

[10] Ioana și Panait I. Panait, *Participarea maselor populare din București la înfrîngerea complotului reacțiunii din iunie* 1848, în „Studii. Revistă de istorie", nr. 6, 1960, an. XIII, p. 88.

www.mnir.ro

Grigore — tot croitor [11] şi pe Iosif Molovanik — tinichigiu [12]. Înmormîntarea, la 20 iunie 1848, a celor căzuţi jertfă reacţiunii s-a transformat într-o puternică demonstraţie a întregii populaţii a Capitalei devotată cauzei revoluţiei. Tot din dispoziţia lui Nicolae Bălcescu, care avea să noteze mai tîrziu că „poporul cel de jos mai cu seamă al Bucureştilor şi-a îndeplinit datoria revoluţionară şi naţională“ [13], s-a stabilit ca la ceremonie să particpe cîte o delegaţie de patru persoane din fiecare corporaţie meşteşugărească, cu steagul cernit, „urmate de cortegiu, guardie, membrii guvernului, muzica ştabului“ [14].

Cu aceeaşi energie acţionaseră şi orăşenii — meseriaşi, meşteşugari şi negustori — din Craiova, la 14 iunie 1848 [15], reuşind să împiedice boierimea reacţionară de aici de a înăbuşi revoluţia abia izbucnită, prin arestarea membrilor primului guvern revoluţionar constituit la Islaz. Tot ei au fost aceia care au impus, la 3 august 1848, numirea unui administrator democrat, revoluţionar, în judeţul Dolj, în persoana lui Florian Aaron, trimiţînd în acest sens Guvernului provizoriu o petiţie semnată de 800 cetăţeni ai oraşului, dusă la Bucureşti „cu o deputăţie de 8 persoane“ [16].

Încercările reacţiunii interne de a pune capăt revoluţiei, pe de o parte, şi pericolul unei intervenţii armate din exterior. vizînd înăbuşirea luptei pentru libertate socială şi naţională a poporului român, pe de altă parte, au demonstrat şi impus Guvernului provizoriu luarea de măsuri urgente şi hotărîte în vederea creării unei forţe armate ataşată în totalitate mişcării revoluţionare — gărzile naţionale. Socotită expresie a înarmării întregului popor, garda naţională urma să contribuie hotăritor atît la menţinerea ordinii interne, cît şi la apărarea hotarelor şi integrităţii ţării. Acţiunea de organizare a gărzilor naţionale s-a bucurat încă de la început de adeziunea maselor, începînd cu locuitorii Capitalei şi continuînd cu orăşenii şi ţăranii din marea majoritate a judeţelor Ţării Româneşti.

Din listele primite de Comisia pentru anchetarea participanţilor la revoluţie la 20 noiembrie 1848, reiese, de pildă, că din vopselele albastră şi galbenă din Bucureşti, din cele 338 de persoane înscrise în garda naţională, majoritatea erau tîmplari, croitori, cojocari, cismari etc. [17].

In ce priveşte componenţa gărzilor naţionale înfiinţate în judeţele Prahova şi Vilcea, printre cei înscrişi în ele o pondere însemnată o au lucrătorii de la salinele Slănic, Telega şi Ocnele Mari. La 22 iunie 1848 Cămărăşia Ocnelor Mari din judeţul Vîlcea se adresa Direcţiei Ocnelor Valahiei, solicitînd luarea de măsuri pentru preîntîmpinarea unor eventuale mişcări ale muncitorilor de aici, căci „după proclamaţia Constituţii ţării, muncitorii acestei ocne au începutără a arăta îndărătnicii şi nesupuneri la datoriile slujbii lor“ [18]. În acelaşi sens se adresa Direcţiei Ocnelor şi Cămărăşia Ocnei Slănic din judeţul Prahova la 23 iulie 1848, arătînd că „de cînd şi-au dobindit tot românul libertate slujbaşii ocnii, adică ciocănaşii şi măglaşii, ...după ce s-au pătruns cu îndestulare de drepturile dobîndite prin noua legiuire, cu totul s-au dat la nesupunere... Şi mai vîrtos acum unii din ei au început a să scrie în guardia naţională, şi alţii zic ca să se scrie la panduri (în oştirea nepermanentă — n. n.), fără a mai întreba pe cămăraş“ [19]. Dintr-o altă adresă a Cămărăşiei Ocnei Slănic către Direcţia Ocnelor României aflăm că, încă de la 25 iunie 1848, se primiseră acolo din partea subadministratorului plaiului Teleajen „instrucţiile atingătoare de înfiinţarea guardiei naţionale ce urmează a să face şi într-acest tîrg“ [20]. La ocnele de sare de la Telega, din acelaşi judeţ Prahova, în ianuarie-februarie 1349 nesupunerea muncitorilor la lucru şi continuarea propagandei revoluţionare erau întreţinute încă de „răzvrătirile unui Nilă Saru“ şi deja „răzvrătirea lui s-au întins între muncitori şi săteni“ [21]. Şi la Piteşti, aşa cum reiese dintr-o adresă

---

[11] Arhivele Statului Bucureşti, Minist. de Int., Ad-tive, dos. 23/1848, f. 97.
[12] Ioana şi Panait I. Panait, op. *cit.*, p. 89.
[13] Nicolae Bălcescu, Opere, vol. I, Studii şi articole, Bucureşti, 1953, p. 237.
[14] Ioana şi Panait I. Panait, op. *cit.*, p. 91.
[15] Ileana Petrescu, op. *cit.*, p. 131.
[16] *Anul* 1848, tom. III, p. 33.
[17] C. Căzănişteanu, col., M. Cucu, E. Popescu, *Aspecte militare ale revoluţiei din 1848 în Ţara Românească*, Edit. Militară, Bucureşti, 1968, p. 64.
[18] Arh. St. Buc., Vistieria Ţării Româneşti, dos. 1201/1848, partea I, f. 43.
[19] Ibidem, f. 82.
[20] Ibidem, f. 183.
[21] Ibidem, f. 361.

www.mnir.ro

a Departamentului Trebilor din Lăuntru al Țării Românești către Căimăcămie, datată 20 septembrie 1848, „...în parte duhurile sînt încă exaltate după neprecurmata invitare și propagandă ce și acum se face în taină de locuitorii din Pitesci, Toma Furduescu și Toma Conțescu, sprijiniți de nădejdea că vor fi ajutați de Magheru“ [22]. De fapt, mult timp încă după ocuparea țării de trupele intervenționiste străine — otomane și țariste — credința în reinstaurarea revoluției prin acțiunea generalului Gh. Magheru, ce organizase tabăra militară de la Rîureni (lîngă Rm. Vîlcea), va contribui la menținerea efervescenței spiritului revoluționar cu deosebire în Oltenia.

Dar ocuparea Țării Românești, a orașului București de către trupele străine nu s-a desfășurat în liniște, ci a provocat riposta hotărîtă a maselor populare, care s-au ridicat încă odată, chiar dacă erau neînarmate sau înarmate rudimentar, în apărarea revoluției. O dovedește nu numai episodul dramatic, dar eroic al luptei pompierilor din Dealul Spirii împotriva oștirii otomane, din 13 septembrie 1848, dar și întreaga rezistență a populației Capitalei, care a încercat să împiedice intrarea armatei condusă de Fuad Efendi în oraș. Trei zile și trei nopți cei peste 100 000 de oameni au așteptat pe cîmpia de la bariera Podului Beilicului (Calea Șerban Vodă de astăzi) sosirea trimisului sultanului [23]. În cursul nopții de 12 spre 13 septembrie, la vestea că Fuad Efendi intenționează să ocupe Bucureștii pe la Cotroceni, aproximativ 40 000 de oameni s-au îndreptat spre această parte a orașului. Erau prezenți acolo, din nou în primele rînduri, tabacii, măcelarii, cojocarii, croitorii, care, împreună cu negustorii și săracimea Capitalei, au format un zid viu încercînd cu disperare [24], dar fără rezultat în fața numeroasei și puternicei oștiri otomane, să oprească intrarea acesteia în București și implicit înfrîngerea revoluției și ocuparea țării.

Spațiul restrîns al comunicării de față nu ne-a permis să ne oprim decît asupra cîtorva episoade ale revoluției de la 1848 din Țara Românească, cînd masele populare, între care la loc de frunte s-au aflat elementele proletare, au participat din plin la evenimente. Chiar dacă eforturile lor eroice de a asigura triumful marilor idealuri sociale și naționale, în slujba cărora își puseseră întreaga capacitate de luptă și tot devotamentul, n-au fost încununate de succes în 1848—1849, ele nu au rămas fără urmări. Ascuțindu-le spiritul combativ, revoluția a sădit încrederea maselor in propriile forțe, a fost o școală pentru luptele viitoare.

CONTRIBUTIONS CONCERNANT LA PARTICIPATION DES ÉLÉMENTS PROLETAIRES À LA RÉVOLUTION DE 1848 DE VALACHIE

Résumé

Evénement d'importance capitale dans l'histoire de notre peuple, la révolution roumaine de 1848 a entrainé les masses populaires au cadre desquelles se détachait le prolétariat qui à l'époque connaissait un processus de constitution.

La présente communication met en évidence la participation des éléments prolétaires à la révolution de 1848 en Valachie dès le début de la révolution en Bucarest jusqu'à la sauvegarde de la révolution menacée par la contre-révolution interne et plus tard par l'intervention étrangère dans les Principautés.

A l'aide de quelques importants documents d'archive on souligne spécialement le rôle joué par les gardes nationales dans l'action de défense de la révolution. Dans la composition de celles-ci on note le grand nombre d'ouvriers qui travaillaient aux salines des départements de Prahova et Vîlcea.

Finalement on mentionne le rôle joué par le prolétariat naissant, entrainé dans la révolution de 1848, dans les futures luttes d'émancipation sociale et nationale du peuple roumain.

---

[22] *Anul 1848..., tom. IV*, p. 455.

[23] C. Colescu-Vartic, 1848. *Zile revoluționare*, București, 1898, p. 387.

[24] Florian Georgescu, *Participarea maselor populare bucureștene la revoluția din 1848*, București, 1961, p. 106—108.

www.mnir.ro

MIŞCĂRI ŢĂRĂNEŞTI ÎN BANAT ÎNTRE ANII 1848—1854

de **MARIANA NEGUŢU**

„Revoluţia burghezo-democratică de la 1848 a constituit un moment deosebit de important în istoria României, care a dat un puternic impuls creşterii conştiinţei de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea tuturor românilor de a sfărîma vechile relaţii feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea naţională în cadrul frontierelor unuia şi aceluiaşi stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului şi democraţiei" [1].

În ajunul anului revoluţionar 1848 românii din Banat sufereau o dublă asuprire naţională : maghiară şi sîrbă. Prima se exercita prin autorităţile comitatense şi stăpînii de pămînt, iar a doua prin episcopii sîrbi de la Timişoara şi Vîrşeţ şi clerul superior din aceste dioceze. Atît burghezia română în ascensiune, cît şi ţărănimea erau nemulţumite şi căutau modalitatea de a cîştiga poziţii în cuceririle de ordin naţional şi social. Prima etapă o constituia independenţa bisericii, care pentru românii bănăţeni reprezenta un pas înainte în emanciparea politică. Biserica era în acea vreme singura instituţie în care se putea folosi limba română. În plus, încă prin „Regulamentul iliric" şcolile erau îndrumate şi inspectate de reprezentanţii bisericii.

Revoluţionarii maghiari militau pentru unitatea statului şi nu vroiau să audă de recunoaşterea drepturilor naţiunii române. Pe de altă parte, clerul superior sîrb, în frunte cu episcopii Pantelimon Jivcovič de la Timişoara şi Ştefan Popovič de la Vîrşeţ, nu putea admite independenţa bisericii române, care ar fi dus la pierderea eparhiilor ce le aduceau un mare venit [2].

Forţa principală a revoluţiei de la 1848 în Banat — ca şi în celelalte provincii româneşti — au fost masele populare, care erau hotărîte să lupte pentru o viaţă mai bună, liberă şi independentă. Ţăranii români erau nemulţumiţi de autorităţile comitatense şi de stăpînii de pămînt, care îi obligau la executarea prestaţiilor, iar prin abuzuri şi silnicii îşi însuşiseră cele mai bune pămînturi.

Acestea erau realităţile în Banat în preajma izbucnirii revoluţiei de la 1848.

Patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie al R. S. România deţine în cadrul colecţiei „manuscrise" o condică cu numărul de inventar 103 573, cu titlul : „Protocolul ţircularilor bisericii din satul Hejeriş", care are 238 de documente în limba română cu caractere chirilice, cuprinzînd corespondenţa clerului ortodox din Banat în perioada 1844—1856 referitoare la diferite aspecte ale vieţii economice, sociale, politice, religioase etc.

Această condică are şi o serie de circulare emise de episcopul Ştefan Popovič de la Vîrşeţ şi de Ioan Marcu, protoprezviterul de la Lugoj, care se referă la mişcările ţărăneşti din perioada 1848—1854 şi care au constituit momente importante în desfăşurarea revoluţiei de la 1848.

Noile legi promulgate de guvernul maghiar după 15 martie 1848 nu-i mulţumeau pe ţăranii bănăţeni. Este drept că prin legiuirile agrare sancţionate de împărat la 11 aprilie 1848 se desfiinţau dările iobagilor faţă de stăpînii de pămînt, robotele şi alte obligaţii pe care le aveau. Trebuie precizat însă că numai acei ţărani

---

[1] Programul P.C.R. de *făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 32.

[2] I. D. Suciu, *Revoluţia de la 1848—1849 în Banat*, Bucureşti, 1968, p. 38.

www.mnir.ro

deveneau proprietari, care aveau deja din pămîntul urbarial o sesie întreagă, o jumătate sau un sfert de sesie. Mai mult chiar, majoritatea țăranilor neavînd pămint rămîneau pe mai departe la bunul plac al stăpînilor de pămînt. Legiuirea agrară din 1848 era făcută de nobili, care erau și mari proprietari de pămînt și nu înțelegeau să renunțe ușor la drepturile lor [3].

Un alt aspect care îngreuna situația țărănimii era cel referitor la abuzurile săvîrșite de feudali. Sub diferite forme marii proprietari de pămînt au căutat să-și rotunjească domeniile în detrimentul țăranilor. Cu toate protestele țăranilor pămînturile acaparate rămîneau in posesia stăpînilor, țăranii fiind cei împinși spre locurile sărace, neproductive. Cei care stăpîniseră inițial aceste pămînturi erau nemulțumiți de starea existentă și nădăjduiau că noile legiuiri vor aduce îndreptarea lucrurilor. Dar cînd au văzut că autoritățile comitatense nu se schimbă, că feudalii rămin mai departe stăpîni puternici au început să-și facă singuri dreptate [4]. Aceasta a fost una din cauzele importante care a determinat țărănimea bănățeană să se îndepărteze de guvernul maghiar, mai mult să ia chiar și atitudine împotriva lui.

Al doilea factor a fost oprimarea națională, țăranii văzînd în unguri pe stăpînii de pămînt care le-au sustras ogoarele, iar în autoritățile comitatense pe cei care dădeau formă de legalitate tuturor abuzurilor făcute de noii stăpîni. Mișcările țărănești au avut pe lingă caracterul social și un vădit caracter național.

Manuscrisul aflat în patrimoniul muzeului nostru cuprinde o serie de copii inedite după circularele emise în perioada aprilie—mai 1848, care ilustrează creșterea nemulțumirilor țărănimii bănățene după legile din martie și intensificarea acțiunilor țărănești în diferite zone ale Banatului, mai ales în ținutul Torontalului.

Din cauza creșterii numărului mișcărilor țărănești autoritățile iau o serie de măsuri represive, printre acestea cea mai importantă fiind introducerea stării de asediu. Astfel, printr-o circulară emisă de episcopul Ștefan Popovič din Vîrșeț la 15/27 aprilie 1848 se arată că ministrul Ludovic Bathiány, din „... pricina unor tulburări ce s-au întîmplat în comitatul Torontalului“, a numit comisari, „...poruncind comitatelor ca judecata scurtă și repede îndată pretutindenea să se introducă și oamenilor cunoscută să se facă... Acestor scurte judecăți după înaltele rînduieli supuși vor fi toți aceia care tulbură pacea comună răsculîndu-să, ori îmboldind, ori invitind pre alții la răsculare și stricarea păcii și a rînduielii...“ [5].

Printr-o altă circulară, din 10 mai 1848, protoprezviterul Ioan Marcu din Lugoj îi îndemna pe preoți să folosească toate mijloacele pentru ca „...duhul poporului să nu să tulbure prin neînțelegere...“ [6].

În urma tulburărilor din luna aprilie comitele de Timiș, Csernovics Peter, a fost numit înalt comisar cu depline puteri, iar guvernul a introdus „judecata marțială“, adică „judecată scurtă“, căreia îi vor fi supuși „toți aceia care tulbură pacea comună, răsculîndu-se ori îmboldind și invitind pe alții la răsculare și la stricarea păcii și a rîndului bun“. Deci episcopul îndeamnă poporul la liniște, credință și supunere față de împărat și guvern. Deoarece se puteau provoca tulburări în adunările publice, Ștefan Popovici interzice preoților de a convoca sau a participa la vreo adunare fără aprobarea lui prealabilă. Acțiunile țărănimii bănățene se amplifică in cursul lunii mai. Astfel în adresa din 16 mai 1848 trimisă de Pal Gyurky, comite suprem al Carașului, episcopului de Vîrșeț, după ce se referă la „avantajele“ legii urbariale „îndeamnă“ poporul la liniște, iar „...cei care vor îndrăzni a se atîrna de bunul și dreptul stăpînilor... va fi după legea țării groaznic pedepsit... ; fiți oameni și cetățeni pacinici... și predați în mîinile stăpînilor pe răzvrătitori, că acei sînt călăi și vor să jefuiască pacea și fericirea noastră...“ [7].

Pentru menținerea ordinii interne și îndeosebi pentru apărarea stăpînilor de pămint de eventualele atacuri ale țăranilor nemulțumiți, guvernul maghiar încerca prin sistemul ordinelor să înființeze o armată de voluntari numită garda națională. Astfel din cauza numărului mare de răscoale țărănești ce aveau loc în diferite zone ale Banatului, „miliția“ trebuia să se deplaseze dintr-un loc in altul pentru reprimarea lor, lucru care necesita multe cheltuieli. În circulara emisă din Budapesta la 20 mai 1848 de către Ministerul Treburilor din Lăuntru se arăta : „...punerea pe

[3] *Ibidem*, p. 74.
[4] *Ibidem*, p. 80.
[5] „Protocolul țircularilor bisericii din satul Hejeriș“, document nr. 64.
[6] Ibidem, doc. nr. 66.
[7] Ibidem, doc. nr. 69.

www.mnir.ro

picior de război a miliţiei.... a înmulţit cheltuielile atunci cînd spre înfrîngerea vreunei răscoale trebuie miliţia dintr-un loc într-alt să se trimită..., de aceea se hotărăşte ca toate cheltuielile pentru mîncarea şi cartelul miliţiei care e întrebuinţată spre reîntregirea păcii comune turburate într-un oraş sau sat... să fie suportate de locuitorii acestora..." [8]. Această măsură duce la creşterea nemulţumirii ţărănimii, mai ales că în majoritatea cazurilor miliţia trebuia să se deplaseze la sate. Şi în circulara din 15 iulie 1848 a episcopului Virşeţului, Ştefan Popovič, se fac referiri la „...tulburările care au loc în diferite părţi ale comitatului...", îndemnîndu-i să convingă poporul „...la păstrarea rînduielilor păcii şi frăţiei..." [9].

Măsurile propuse pentru îmbunătăţirea stării de spirit a populaţiei româneşti din Banat duceau, în realitate, şi mai mult la ascuţirea contradicţiilor dintre cele două naţiuni. Preoţimea primise obligaţia expresă de la autorităţi să îndrume „cu toate mijloacele" poporul să se supună superiorilor, adică autorităţilor maghiare.

După înăbuşirea revoluţiei în Banat se mai înregistrează mişcări ţărăneşti în cursul anului 1850. Numărul mare al acestora determină autorităţile să ia măsuri urgente pentru reprimarea lor. Astfel, generalul Maierhofer, noul guvernator al Voivodinei, dă un decret la 9 august 1850, prin care încerca să stăvilească aceste mişcări : „...nerînduielilor dar trebuie pus un sfîrşit şi pentru aceea am hotărît... în toate locurile publice numai duminica şi în sărbători... să fie permise... (adunările — n. n.) numai pînă la 10 ceasuri"... cu condiţia să fie de faţă „...o persoană de la stăpînirea locală însărcinată de a priveghea... să nu se îngăduie poporului de rînd, calfelor, slugilor, slujnicilor şi altor de acelaşi fel după svonirea cea de seară a umbla încoace şi încoalea pre uliţi şi a face larmă... Pentru ţinerea balurilor publice în cetăţi şi în oraşe trebuie mai nainte îngăduinţa a dobîndi de la atîrnătoarea stăpînire. Cei care încalcă această ordine sînt pedepsiţi cu închisoare de la 3 la 14 zile şi cu amendă în bani..." [10].

Cu toate măsurile luate de autorităţi, decrete-legi, menţinerea stării de asediu şi după înăbuşirea revoluţiei, staţionarea trupelor in oraşele şi satele mai „tulburente", se mai înregistrează acţiuni ţărăneşti şi in cursul anului 1852. „Protocolul ţîrcularilor bisericii din satul Hejeriş" are o copie după circulara trimisă din Timişoara la 14 martie 1852, în care se reamintea preoţilor să îndrume poporul „...la respectarea legilor..., iar cei care tulbură pacea comună să fie predaţi autorităţilor... pentru a fi supuşi judecăţii scurte..." [11].

Manuscrisul mai cuprinde o serie de circulare din anul 1853 care ilustrează persistenţa unor mişcări ţărăneşti în satele din zona Cenadului, Cîlnic, Crivina, Jidioara etc.

Ţăranii, neţinînd cont de măsurile represive luate de autorităţi, au ocupat pămîntul nobililor. Ioan Marcu, protoprezviterul Lugojului, în documentul din 16 martie 1853, face referiri la asemenea acţiuni, dînd şi numele unor ţărani care s-au răsculat, precum : „...Cozma Colar, Gheorghe Barna, Gheorghie Scurtu, Caia Barna, Gavrilă Codreanu, toţi din Cenad, Dănilă Rus, Trăilă Podor din Cîlnic, Gavrilă Barca din Crivina, Dănilă Berbescu din Jidioara..., care, netemîndu-se de asprimea legilor, au îndrăznit averea altora a o răpi..., pentru aceea au fost daţi in judecată marţială..." [12].

Starea de urgenţă, tribunalele marţiale etc. se menţin pînă in anul 1854, lucru care ilustrează existenţa unor mişcări ţărăneşti în Banat şi în cursul acestui an, în ciuda măsurilor luate de autorităţi pentru înăbuşirea lor. La 9 noiembrie 1854 se trimite din Lugoj o circulară în care se arăta că din princina „...multor tulburări ţărăneşti în districtul Lugojului şi mai ales în cercul Oraviţei, în urmarea înaltei orinduieli guberniale prin împuternicirea înaltului Ministeriului din Lăuntru şi a Dreptăţii..., s-a introdus judecata repede împotriva acestor tulburări..., judecată repede pe loc să înfiinţează... şi încercătorii sus-numitelor răutăţi pe loc în moarte grabnică se pedepsesc..." [13].

---

[8] Ibidem, doc. nr. 67.
[9] Ibidem, doc. nr. 75.
[10] Ibidem, doc. nr. 96.
[11] Ibidem, doc. nr. 127.
[12] Ibidem, doc. nr. 144.
[13] Ibidem, doc. nr. 195.

www.mnir.ro

Printr-un alt document din 20 noiembrie 1854 se reamintea preoţilor obligaţia lor de a îndemna poporul la linişte şi „...sfătuind să se păzească fieştecare de tulburări..., ieşirea in drum, aprinderea..., căci pentru aşa fărădelegi şi pofte rele se vor pedepsi prin batalion, adică judecată scurtă şi repede..." [14].

Persistenţa mişcărilor ţărăneşti, deşi autorităţile adoptaseră o serie întreagă de măsuri represive, dovedeşte o dată în plus rolul important jucat de ţărănime atît în timpul revoluţiei de la 1848, cît şi în perioada ulterioară acesteia.

SOULEVEMENTS PAYSANS EN BANAT ENTRE 1848—1854

Résumé

Cette communication met en circulation quelques documents inédits qui se trouvent dans le patrimoine de Musée National d'Histoire de la R. S. de Roumanie et qui concernent les soulevements paysans de Banat de la période 1848—1854. A l'approche de la révolution de 1848 les paysans roumains étaient mécontents à cause des autorités „comitatense" et des propriétaires terriens qui les obligeaient à exécuter les prestations et qui par leurs abus et oppressions avaient obtenu les meilleurs terrains. Les nouvelles lois promulguées par le gouvernement magyar après le 15 mars 1848 ne peuvent pas résoudre le problème agraire et comme conséquence directe les actions paysans augmentent en nombre et en intensité, chose démontrée par une série de circulaires émises par les autorités en avril, mai, juillet 1848.

Après la défaite de la révolution, en Banat continuent encore une serie a'actions paysans pendant les années 1849—1854, spécialement dans la zone de Cenad, Cîlnic, Crivina, Jidioara.

L'état d'urgence, les cours martiales se maintiennent jusqu'en 1854, ce qui illustre l'existence de ces soulevements paysans en Banat pendant cet an aussi, en dépit des mesures prises par les autorités pour les réprimer.

La persistance de ces soulevements prouve une fois de plus le rôle si important joué par les paysans tant durant le révolution de 1848 que pendant la période ultérieure.

[14] Ibidem, doc. nr 197.

www.mnir.ro

UNITATEA ŞI INDEPENDENŢA NAŢIONALĂ — DEZIDERATE INDESTRUCTIBILE ÎN GÎNDIREA SOCIAL-POLITICĂ A REVOLUŢIONARILOR DIN SECOLUL TRECUT

de dr. VICTOR V. GRECU

Cercetările anterioare, consacrate acestor aspiraţii de semnificaţie naţională vitală, ocazionate mai ales de comemorarea evenimentelor respective, au întreprins o analiză individualizată a acestora, detaşîndu-le din ansamblul celorlalte, în care se integrează organic şi împreună cu care alcătuiesc un tot unitar, modalitate ce lasă în umbră tocmai conexiunea lor dialectică, intercondiţionarea lor [1].

Examinarea modului cum se înfăţişează cele două revendicări în gîndirea şi preocupările generaţiei revoluţionare, precum şi a celorlalţi scriitori şi oameni de cultură din secolul trecut, ca reflectare a convingerilor şi năzuinţelor maselor populare, demonstrează că acestea au fost apreciate şi promovate întotdeauna în legătura lor indestructibilă, în unitatea şi interdependenţa lor. Imperativul unirii, în conştiinţa şi lupta acestei generaţii, este întotdeauna legat de cel al libertăţii sociale şi independenţei naţionale depline, alcătuind o unitate şi condiţionîndu-se reciproc. Ele reprezintă temeiurile fundamentale fără de care naţiunea nu îşi putea asigura emanciparea, nu se putea dezvolta liber pe făgaşul destinelor sale istorice.

Rreprezentînd o constantă a gîndirii şi acţiunii forţelor înaintate ale poporului, din momentul etnogenezei şi în tot cursul existenţei sale, idealurile unităţii şi independenţei naţionale — preluate ca o sacră moştenire din gîndirea secolelor anterioare, cînd erau „visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari, cari întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului" [2], aşa cum recunoaştea Bălcescu, vorbind de „apostolii romănismului" [3] — au cunoscut o formulare lapidară în sec. al XIX-lea, fiind situate la temelia existenţei noastre naţionale ca ţeluri primordiale ale tuturor luptelor pentru neatîrnare şi emancipare naţională.

De la începutul secolului, cînd încă nu primesc specifice formulări declarative, revendicative, aceste deziderate sînt prezente virtual în conştiinţa şi eforturile epocii, degajîndu-se ca realităţi ale raţionamentelor exprimate, ca finalităţi ce conturează fronturile luptelor pentru dreptate socială şi libertate naţională. Fără să formuleze programatic revendicarea unirii Moldovei cu Ţara Românească într-un singur stat, însufleţit de conştiinţa unităţii, Tudor Vladimirescu proclamă principiul solidarităţii naţionale, ţelul unificării politice relevîndu-se cu limpezime din cuvintele celui care vorbea în numele a „tot norodul Ţării Româneşti" [4]. Adresîndu-se guvernului ţării, la 5 aprilie 1821, Tudor scria mitropolitului şi marelui vistier Al. Filipescu-Vulpe la Bucureşti : „Mai cu deadins trebuinţa urmează..., ca unii ce *sîntem* de *un neam*, de o *lege* (s. n.)..., ca, *fiind la un gînd şi într-un glas cu* Moldov*a* (s. n.), să putem

---

[1] A se vedea studiile apărute în periodicele de specialitate în perioada 1959—1978.

[2] N. Bălcescu, Opere, tom. I, partea a 2-a, ediţie critică, adnotată, cu o introducere de G. Zane, Bucureşti, 1940, p. 105.

[3] *Ibidem*, p. 125.

[4] Emil Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Pagini de revoltă*, Bucureşti, 1936, p. 47, 56—57.

www.mnir.ro

cîştiga deopotrivă dreptăţile acestor Prinţipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alţii" [5]. Aceste deziderate, strîns legate între ele, sînt acum aspiraţii ale întregului popor, după cum relata medicul Pavel Vasici într-un articol, atestind că dorinţele românilor sînt „unirea şi libertatea tuturor" [6].

La începutul sec. al XIX-lea, aşadar, legătura dintre idealul unităţii politice şi cel al independenţei naţionale era deplin cristalizată în conştiinţa poporului, acestea reprezentînd obiectivele fundamentale ale luptei maselor populare şi conducătorilor acestora. In conexiunea lor, ele vor fi consacrate, în revoluţia de la 1848, ca revendicări primordiale ale luptei revoluţionare de emancipare, de integrare la nivel european în rindul celorlalte naţiuni civilizate ale Europei, prin atare optică conceptele respective cîştigînd în dimensiuni şi perspectivă.

Preocupările privind necesitatea unirii tuturor românilor şi dobîndirii independenţei depline, limitate pe plan politic de împrejurările istorice, fortifică cunoştinţele şi strădaniile celor mai înaintate pesonalităţi ale generaţiei revoluţionare, concretizîndu-se in toate convingerile exprimate şi acţiunile întreprinse. Conexiunea celor două idealuri este magistral exprimată atît în titlul declaraţiei partidei naţionale muntene: *Act de unire şi independenţă*, redactat la 1/13 noiembrie 1838, precum şi in conţinutul acestuia, în care se prevedea „a reda o patrie liberă şi independentă", stăruindu-se în acest scop: „asupra împreunării cei neapărate a populaţiilor române sub un singur schiptru" [7]. Aşa cum s-a mai accentuat, prin acest document însemnat „grupul parlamentar în frunte cu Ion Cîmpineanu cere nu numai unirea cu Moldova, ci şi unirea cea mare cu Transilvania şi independenţa ţării" [8].

Dezideratele unităţii naţionale şi independenţei depline, în legătura indisolubilă în care apar în tot cursul sec. al XIX-lea [9], îşi găsesc o puternică reflectare în preocupările societăţilor cultural-patriotice întemeiate acum, dominînd şi însufleţind programele şi eforturile acestora [10]. Ca rezultat al apelului partidei naţionale muntene ia fiinţă, in august 1839, în capitala Franţei, „Societatea pentru învăţătura poporului român", urmărind aceleaşi ţeluri, iar în anul următor, la Iaşi, societatea cu caracter revoluţionar „Fii coloniei lui Traian", ai cărei membri se angajau prin jurămînt să îşi „sacrifice toată viaţa... pentru unirea fraţilor noştri români, pentru dezvoltarea libertăţii lor şi pentru unitatea patriei" [11]. În cadrul societăţii „Frăţia", întemeiată în 1843, în care rol conducător aveau N. Bălcescu, I. Ghica şi Chr. Tell, se discuta „posibilitatea înfăptuirii unei ţări democratice, independente, unind ţările române într-un singur trup" [12].

În preajma revoluţiei, cele două idealuri deveniseră revendicări politice general naţionale, ce se contopeau în conceptul mai larg de emancipare, aceasta manifestîndu-se către mijlocul secolului „prin acţiuni revoluţionare comune pe drumul unităţii şi independenţei statale" [13]. Toţi fruntaşii generaţiei revoluţionare au

---

[5] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. II, Edit. Academiei, Bucureşti, p. 33.

[6] Biblioteca Academiei R. S. România, mss. 1003, fila 19.

[7] C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea naţională, 1834—1849*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1967, p. 216—219.

[8] P. P. Panaitescu, *Problema unificării politice a ţărilor române în epoca feudală*, în voi. *Studii privind Unirea Principatelor*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1960, p. 91.

[9] D. Mazilu, *Independenţa şi unitatea naţională — concept şi acţiune la români*, în „Anale de istorie", XXVI, 1980, nr. 6, p. 42.

[10] V. Netea, V. Curticăpeanu, *Contribuţia societăţilor cultural-patriotice româneşti la realizarea unităţii naţionale*, in „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", XVI, 1968, nr. 2—3, p. 154—173.

[11] Gh. Platon, *Contributions à la connaissance des mouvements sociaux et politiques anterieurs à l'année révolutionnaire 1848 en Moldavie*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1965, nr. 5, p. 943—962.

[12] P. Constantinescu-Iaşi, *100 de ani de la moartea lui N. Bălcescu*, în vol. *Studii şi referate despre N. Bălcescu*, vol. I, Edit. Academiei, Bucureşti, 1953, p. 13.

[13] C. Bodea, *Ideea de unitate şi continuitate în conştiinţa poporului român*, în „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", XIV, 1968, nr. 2—3, p. 143.

www.mnir.ro

situat la loc de frunte in sfera preocupărilor lor aspiraţiile unităţii şi independenţei naţonale, în relaţia care le caracterizează, promovîndu-le prin lucrările, declaraţiile şi faptele lor şi examinind cu intuiţie istorică semnificaţiile lor complexe în procesul propăşirii naţiunii române. Continuînd apelurile vibrante ale lui I. H. Rădulescu şi M. Kogălniceanu, George Bariţ, în gîndirea şi preocupările căruia conşiinţa naţională românească dobîndeşte o realistă şi clarvăzătoare sinteză, dezvăluia cu maturitate, pe un ton mobilizator, semnificaţiile şi rolul acestor deziderate : „Din contră, unirea şi unimea naţională sînt bunuri mari, importante şi însufleţitoare, care nu cer mai mult decît voinţa tare de a fi şi a rămîne un singur popor..., toţi naţionali, toţi fraţi, vorbitori ai unei limbe păstrate de străbuni şi de veacuri, toţi fii ai unui popor păzitor de legile morale, suferitor al străinului pînă unde sufere independenţa naţională“ [14].

Cea dintîi afirmare plenară a relaţiei unităţii şi independenţei naţionale, ca revendicări revoluţionare, apare în vremea revoluţiei de la 1848, acestea fiind considerate drept pîrghiile hotărîtoare ale emancipării naţionale. Acum se definesc poziţia şi rolul celor doi termeni în cadrul relaţiei pe care o alcătuiesc, precum şi în raport cu celelalte aspiraţii ale maselor. Idealurile unităţii şi independenţei naţionale, în legătura lor organică, cunosc prima formulare programatică în programul revoluţionarilor moldoveni refugiaţi la Braşov : *Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei*, din 12/24 mai 1848, care la punctul 6 prevedea : „Unirea Moldovei şi a Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc“ [15]. Direct sau indirect formulate, aceste revendicări au inspirat şi se degajă din toate programele revoluţionare, fiind gîndite cu misiuni primordiale ale revoluţiei, dar care, în urma înfrîngerii acesteia, au rămas neînfăptuite. Ele vor fi însă vehiculate prin toate mijloacele, atît în timpul revoluţiei, cît şi după acea. „Pruncul român“ lansa in acele momente un înflăcărat apel : „Uniţi-vă cu noi..., înălţaţi stindardul libertăţii şi dobîndiţi-vă sfintele drepturi. Să ne dăm mina ca nişte fraţi şi să ne ajutăm unii pe alţii. Uniţi, vom fi tari ; uniţi vom sta împotriva oricăruia vrăjmaş al libertăţii noastre“ [16]. În apelul la realizarea celor două idealuri, tonul ziarului „Konstituţionalul“, înfiinţat la 8 iulie 1848 de C. Viişoreanu, este şi mai imperativ : „toate ţările locuite de români trebuie să se numească îndeobşte România şi să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor şi pentru că toţi patrioţii români, locuitori pe dînsele, formează naţiunea românească care să fie una şi nedespărţită“.

Dialectica relaţiilor dintre cele două deziderate se defineşte tot mai limpede, conturindu-se convingerea că unirea constituia temeiul şi garanţia dobîndirii independenţei, mijlocul realizării ei, aşa cum o va evidenţia în chip desăvîrşit N. Bălcescu. Cu clarviziunea şi intuiţia istorică proprie, care l-au marcat în rîndul contemporanilor, revoluţonarul patriot a exprimat cu claritate legătura indestructibilă dintre cele două dezirate, arătînd că unitatea naţională era calea care trebuia să ducă la independenţă şi stabilind modalitatea realizării ţelurilor respective. Această credinţă era „scrisă în fundul inimii fiecărui român : mîntuirea de orice domnie străină prin unitate naţională !“ [17]. În conexiunea dialectică a celor doi factori, „Unitatea este chezăşuirea independenţei noastre naţionale“ [18]. Ignorarea acestor impreative de prim ordin, arăta Bălcescu, a generat neajunsurile principale ale revoluţiei ce au dus la înfrîngerea ei. Atribiund unei noi revoluţii misiunea înfăptuirii lor, el consfinţeşte sarcinile revoluţiei viitoare, care „va cere unitatea şi libertatea naţională“ [19].

Preluînd programul „României viitoare“, formulat de Bălcescu, revista „Junimea română“, printre redactorii căreia se afla şi Al. I. Odobescu, proclama, în 1851,

---

[14] G. Bariţ, *Naţionalitate*, în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură“, VII, 1844, nr. 51, p. 399.

[15] *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, editate de Direcţia Generală a Arhivelor statului, Bucureşti, 1960, p. 226.

[16] „Pruncul român“, I, 1848, nr. 1, 12/21 iunie, p. 1.

[17] N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 127.

[18] *Ibidem*, p. 105.

[19] *Ibidem*, p. 107.

www.mnir.ro

ca al doilea principiu al programului său : „Independența și unirea tuturor românilor“ [20], prin care unitatea celor două idealuri, în accepțiunea lor deplină, și-a primit consacrarea definitivă.

Unitatea și independența națională, a căror legătură indisolubilă a dobîndit validarea supremă prin revoluție, vor fi susținute și apreciate în continuare drept condiții ale existenței naționale, prin prisma rolului lor în procesul emancipării naționale și sociale, ca veritabile mijloace de salvare națională. Urmînd pilda istoricului moldovean, Al. Papiu Ilarian își consacră istoria sa înfăptuirii acestor țeluri. Ea era menită, la 1852, să cimenteze convingerea că „scăparea noastră este numai în unire, naționalitate... independența națiunii“ ; cu un asemenea rezultat își considera autorul „sudoarea remunerată“ [21]. Ele își vor găsi o exprimare superlativă în celebrul „Memorand“, înaintat domnitorului Cuza cu prilejul Unirii, pe care îl îndeamnă să împlinească „visul celui mai mare domn și român ce a avut vreodată Dacia lui Traian“.

În toiul luptelor pentru Unirea Principatelor, relația acestor idealuri își îmbogățește semnificațiile prin noi valențe, devenind un crez național unanim exprimat din toate colțurile cuprinsului etnic. Cu tactul și abilitatea sa publicistică, Barit înregistrează un adevăr istoric general românesc, lăsînd să se întrevadă că aceasta era „dorința cea mai de pe urmă a tuturor“ românilor, „ca într-o unire să formeze un stat neatirnat“ [22].

Perspectivele realizării acestor idealuri au amplificat și fortificat gîndirea și lupta desfășurată în continuare de societățile culturale, al căror număr sporește deosebit de mult, culminînd cu înființarea Academiei de cei mai înaintați fruntași ai vieții politice și culturale, exponenți devotați ai năzuințelor maselor populare, care și-au făcut din acest crez axa conduitei și luptei lor politice.

Mărturiile examinate pînă aici, precum și celelalte tot mai numeroase și convingătoare, atestate pînă la sfîrșitul secolului, pînă unde se extinde cercetarea noastră, demonstrează că unitatea și independența națională au fost prezente tot timpul în conștiința poporului, în gîndirea și activitatea reprezentanților generației revoluționare, alcătuind o unitate indestructibilă. Aceștia au apreciat cu realism raportul dintre ele, văzînd în unire temelia cuceririi independenței depline, condiția primordială a progresului general. Ele au constituit pivotul in jurul căruia au gravitat toate eforturile acestora, de o impresionantă și grăitoare unitate. Semnificația vitală cu care au fost investite aceste idealuri a generat devotamentul patriotic exemplar cu care au fost susținute și urmărite pînă la realizarea lor deplină în 1918.

UNITÉ ET INDÉPENDANCE NATIONAL — DESIDERATA INDESTRUCTIBLES DANS L'IDEOLOGIE SOCIO-POLITIQUE DES REVOLUTIONNAIRES DU XIX SIÈCLE

Résumé

Les recherches antérieures occasionnées notamment par l'anniversaire des moments historiques respectifs ont étudié isolément et ont ignoré l'unité indestructible de ces idéaux, leur interdépendance dans le cadre du même processus historique évolutif.

L'étude respective analyse justement l'interconnexion ou apparaissent ces desiderata. Tout en attestant leur unité dans la conscience nationale des siècles antérieurs, puis dans l'idéologie des chroniquers et de l'École Transylvaine, l'auteur examine l'interconnexion de ces ideaux dans la révolution de Tudor Vladimirescu

[20] „Junimea română“, Paris, I, 1351, nr. 1.

[21] Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară. Schiță*, vol. III, Sibiu, 1943, p. 157.

[22] „Gazeta Transilvaniei“, XXVII, 1865, nr. 5, 19 Ianuarie, p. 3.

www.mnir.ro

et la période des troubles sociaux antérieurs à la révolution, pendant la révolution de 1848 et les luttes pour l'Union des Principautés. On se rapporte ensuite à l'époque qui suit jusqu'à la réalisation de l'indépendance totale et même plus tard, vers la fin du siècle, dans la perspective de la grande union de 1918.

L'étude prouve que ces idéaux renfermant une signification nationale vitale n'ont jamais été estimés isolément ; au contraire, ils ont été présents constamment dans l'idéologie théorique de l'époque et dans la pratique de la lutte révolutionnaire, dans leur unité et interdépendance indestructibles, en tant que composants fondamentaux du concept général d'émancipation, dans l'effort unitaire roumain pour un pays uni, indépendant, libre.

www.mnir.ro

ASPECTE PRIVIND PARTICIPAREA LUCRĂTORILOR ŞI TÎRGOVEŢILOR LA ÎNFĂPTUIREA UNIRII PRINCIPATELOR ROMÂNE

de CORNELIA APOSTOL

Unirea Principatelor Române la 1859, moment de profundă semnificaţie în istoria poporului român, a fost rezultatul luptei maselor populare, a eforturilor întregii naţiuni române. „Victorie remarcabilă a maselor de ţărani, meşteşugari, lucrători şi tîrgoveţi, a cărturarilor progresişti şi patrioţi, Unirea Principatelor a reprezentat actul care a pus bazele statului naţional român modern“ [1].

Acţiunea maselor pentru înfăptuirea acestui deziderat istoric constituie un important aspect în lupta poporului nostru pentru unitate, libertate şi progres. Astfel, Unirea din 1359 a demonstrat, încă odată, rolul maselor în făurirea istoriei. Acest adevăr l-a subliniat şi Mihail Kogălniceanu in şedinţa Adunării generale a României din 9 februarie 1863, cînd arăta că „Unirea e actul energic al întregii naţiuni române... Unirea naţiunea a făcut-o...“ [2].

Pentru unire s-au pronunţat, prin prisma intereselor lor, toate clasele sociale, cu excepţia unei foarte mici părţi a marii boierimi, dar forţa motrice principală în lupta pentru realizarea unirii Principatelor au reprezentat-o masele populare de la oraşe şi sate.

Marea participare a maselor populare se explică prin faptul că în concepţia lor ideea de unire a Principatelor nu însemna numai un fapt politic, de realizarea marelui act naţional legîndu-se şi împlinirea aspiraţiilor lor sociale. Dintre aceştia, pentru ardoarea şi convingerea cu care au luptat, merită a fi menţionaţi lucrătorii din ateliere şi manufacturi, păturile sărace ale oraşelor, din rîndurile cărora avea să se formeze, în procesul dezvoltării sociale, viitorul proletariat de fabrică [3]. Aceştia s-au încadrat mişcării generale unioniste, alături de masele orăşeneşti, în dorinţa comună de realizare a unor reforme cu caracter politic şi social. Ceea ce se impune a fi subliniat însă este unanimitatea voinţei de Unire, exprimată şi manifestată pe tot parcursul perioadei dintre anii 1856—1862.

Congresul de pace de la Paris, prin hotărîrile sale referitoare la Principatele Române, cuprinse in tratatul încheiat la 30 martie 1856, a constituit un puternic impuls pentru întreaga mişcare unionistă, care în anii 1856—1857 a cunoscut o deosebită amploare. Prin articolul XXIV al tratatului, privind constituirea adunărilor ad-hoc cu o reprezentare cît mai exactă a intereselor tuturor claselor sociale, s-a creat posibilitatea consultării populaţiei relativ la organizarea definitivă a Principatelor [4].

În aceste condiţii, în cele două Principate, Moldova şi Ţara Românească, s-a desfăşurat o intensă activitate propagandistică în favoarea Unirii, manifestată în mod deosebit prin organizarea de adunări la care participau orăşeni şi ţărani, unde se

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. III, Bucureşti, 1969, p. 708—711.

[2] *Gîndirea social-politică despre unire (1859)*, Edit. Politică, Bucureşti, 1966, p. 314—315.

[3] *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române (1859)*, Edit. Politică, 1979, p. 140.

[4] D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acte şi documente relative la istoria renascerii României*, vol. II, Bucureşti, 1889, p. 1081—1082.

www.mnir.ro

întocmeau petiţii unioniste acoperite de mii de semnături ale cetăţenilor „din toate clasele..." [5]. Astfel de acte de adeziune faţă de ideea Unirii s-au încheiat în cursul lunilor iunie—iulie 1856 în numeroase districte ale Moldovei, intre care Bacău, Dorohoi, Neamţ, Roman, Bîrlad, Focşani, Fălciu, Botoşani, Tutova, Fălticeni prin care se exprima dorinţa unanimă de „Unire a ambelor Principate Valahia şi Moldova într-un singur stat, sub numire de România" [6].

O conturare mai precisă şi totodată un ritm nou a cunoscut mişcarea unionistă din ţările române odată cu constituirea în primăvara anului 1857 a comitetelor unioniste, la Iaşi în februarie 1857, iar la Bucureşti un Comitet Central al Unirii în martie acelaşi an [7], a căror misiune era aceea de a propaga prin toate mijloacele ideea unirii Principatelor, a dirijării alegerilor pentru adunările ad-hoc spre a se asigura desemnarea ca deputaţi a celor mai reprezentativi şi devotaţi cauzei naţionale.

Pentru buna coordonare a activităţii unioniste, Comitetul Central al Unirii din Bucureşti a elaborat la 3/15 martie 1857 un program intitulat : „Dorinţelor românilor", ale cărui prime două puncte se referă la respectarea autonomiei şi a drepturilor Principatelor, ca şi „Unirea ţerilor România şi Moldova într-un singur stat şi sub un singur guvern" [8]. O trăsătură esenţială a mişcării generale pentru unire a constituit-o permanenta şi intensa colaborare dintre unioniştii din cele două Principate, ca şi preocuparea pentru cuprinderea celor mai largi categorii sociale. Pe această linie se înscrie şi adresa din 11/23 martie 1857, prin care membrii Comitetului Central al Unirii trimit fraţilor din Moldova programul din 3/15 martie 1857, adoptat în unanimitate şi „sancţionat prin iscăliturile unui însemnat număr de români din toate clasele societăţii noastre" [9]. Programul, emanat din spiritul şi voinţa naţională, a determinat o amplificare a luptei unioniste manifestată prin înmulţirea comitetelor electorale unioniste, prin numeroasele adunări ce aveau loc şi în cadrul cărora se exprima adeziunea faţă de acesta. Sugestivă, în acest sens, este scrisoarea tribunului Grigore Serrurie către Al. G. Golescu, în care referindu-se la starea de spirit ce domneşte printre alegătorii din Giurgiu, subliniind mai ales atitudinea meseriaşilor şi tirgoveţilor, scria că „din partea... meseriaşilor şi a comersanţilor româjni, după ce li s-a esplicat programa naţională n-a fost decît un consintiment unanim la toată cuprinderea ei... Programa p-aici se subscrie neîncetat" [10].

În aceeaşi idee a adeziunii la programul unionist şi a hotărîrii de a susţine alegerea celor mai îndreptăţiţi candidaţi pentru adunările ad-hoc a fost încheiat la 8/20 septembrie 1857 şi jurnalul alegătorilor din districtul Vlaşca. Între cei 291 semnatari ai actului se numără dogari, dulgheri, băcani, croitori, zidari, negustori, boiangii, cojocari, cizmari [11]. Erau astfel reprezentate într-o proporţie largă categoriile de lucrători şi tîrgoveţi, cei care constituiau marea masă a orăşenilor. În Moldova, desemnarea candidaţilor pentru adunarea ad-hoc s-a făcut în condiţii deosebit de grele, datorate metodelor teroriste ale autorităţilor susţinute de cei doi caimacami separatişti şi de puterile potrivnice Unirii. De aceea mişcarea protestatară îndreptată împotriva falsificării alegerilor a îmbrăcat diferite forme, ea mobilizînd şi masele populare, protestele fiind acoperite de zeci, sute şi mii de semnături ale cetăţenilor de diferite categorii sociale. Cel mai elocvent exemplu în acest sens îl constituie „Protestaţia patrioţilor moldoveni în contra listelor pentru Divanul ad-hoc, adresată Comisiunei europene întrunită la Bucureşti, din 8/20 iunie 1857" [12]. Expresie a unităţii de voinţă şi de acţiune, protestaţia referindu-se la „clasa profesiilor liberale", arată că ea este reprezentată „numai de un-sprezece alegători şi cele cincisprezece tîrguri, residenţe ţinutale din ţară, înfăţişează numai una mie şapte sute optzeci şi opt de alegători, proprietari de case, neguţători şi meşteri" [13].

---

[5] Acte şi documente..., vol. III, Bucureşti, 1889, p. 545—560, 580—595, 616—617.
[6] *Ibidem*, p. 580.
[7] N. Ciachir, *100 de ani de la Unirea Principatelor*, Bucureşti, 1958, p. 20, 80.
[8] *Acte şi documente...*, vol. IV, Bucureşti, 1889, p. 50—51.
[9] *Ibidem*, p. 104.
[10] Bibl. Acad. R.S.R., Arh. 546, mss. 1745, f. 65—66.
[11] *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, Bucureşti, 1963, p. 303—313.
[12] *Acte şi documente*, vol. IV, p. 904—913. Broşura este expusă la Muzeul Naţional de Istorie al R. S. România, sala Unirii Principatelor Române — 1859, cu nr. de inv. C 314.
[13] *Ibidem*, p. 907.

www.mnir.ro

Rezultatul acestei mişcări de masă a fost anularea alegerilor falsificate, iar noile alegeri au adus victoria decisivă a unioniştilor. Se poate afirma, deci, că in vara anului 1857 mişcarea pentru Unire a atins un moment de vîrf, ea antrenind mari mase de omeni de la oraşe şi sate hotărîte de a-şi apăra dreptul la unitate şi libertate naţională, de a-şi rezolva problemele în conformitate cu aspiraţiile lor. Se crease astfel cadrul necesar dezbaterii marilor probleme ce frămîntau naţiunea română, pe prim plan situîndu-se înfăptuirea unirii Principatelor.

Marea contribuţie a maselor populare la triumful cauzei Unirii a reprezentat-o însă sprijinirea partidei unioniste şi participarea la alegerea unui singur domnitor în ambele Principate. Dubla alegere a lui Alexandru loan Cuza şi realizarea unirii Principatelor nu ar fi fost posibilă fără acţiunea energică a maselor largi în timpul desfăşurării lucrărilor adunărilor elective de la Iaşi şi Bucureşti. Proclamarea domnului Moldovei s-a făcut, după cum relatează un contemporan, în entuziasmul şi uralele „a mai multor zeci de mii de oameni ce umpleau tribunele publice, coridoarele şi curtea palatului" [14].

Momentul de vîrf al acţiunii maselor populare a fost atins in zilele de 22, 23 şi 24 ianuarie 1859, cînd s-au desfăşurat lucrările Adunării Elective de la Bucureşti, pentru desemnarea domnului Ţării Româneşti. De aceea în tot timpul cît s-au desfăşurat adunările, marea masă a populaţiei oraşului, la care s-au adăugat miile de ţărani din jurul Bucureştilor, erau prezente pe străzile din jurul Mitropoliei. In zilele care au precedat alegerea din 24 ianuarie tinerii propagandişti : Nicolae Orăşanu, loan G. Valentineanu, Grigore Serrurie şi alţii şi-au făcut din plin datoria, mobilizînd masele şi mai ales acele categorii de oameni care-şi cîştigaseră deja faimă prin participările lor la mişcările populare, cum erau tabacii şi măcelarii, două din cele mai active categorii, nucleul clasei muncitoare în formare. „Într-acel ajun memorabil — scrie N. T. Orăşanu — străbătui o mare parte a uliţelor şi a mahalalelor (alţi juni făceau tot ca mine printr-alte părţi), după ce intrai succesiv în mai multe prăvălii de neguţători, in case de cunoscuţi, în tutungerii, în băcănii, în circiumi chiar, şi prin toate locurile unde vedeam ceva oameni adunaţi, după ce făcui o cursă prin mahalaua vestită a tabacilor, prin piaţă şi, printr-o mare parte a cafenelelor, întinzînd propaganda în contra guvernului, mă înturnai obosit acasă şi, ca să mă pot odihni mai bine, mă apucai a-mi curăţi şi a-mi îngriji armele" [15].

În acele zile memorabile de 22, 23 şi 24 ianuarie 1859 cei care au fost primii la datorie au fost tăbăcarii, luîndu-şi cu ei cuţitele de răzuit, fiind imitaţi în acest sens şi de măcelari, care veniseră cu cuţitele lungi, de abator [16]. Iată de ce poporul adunat în curtea Mitropoliei „nu mai presinta o adunătură de oameni ci o mare vie ale cării valuri abia se putea mişcra, şi care ameninţa să năvălească pe uşi şi pe ferestre în Cameră, ca să-şi susţie drepturile şi principiul său" [17]. Ceea ce susţineau ei erau cauza Unirii şi partida naţională.

Pentru victoria înaltului principiu şi susţinerea unui candidat al partidei naţionale s-au manifestat şi meşteşugarii, negustorii, liberii profesionişti, care cu ocazia alegerii deputaţilor pentru Adunarea Electivă au votat numai pentru reprezentanţii partidei naţionale. Astfel totalizarea rezultatelor pentru întreaga ţară arată că oraşele votaseră în majoritate pentru candidaţii susţinători ai Unirii, iar Bucureştii în exclusivitate pentru aceştia [18]. Participarea masivă a meşteşugarilor, lucrătorilor şi neguţătorilor este subliniată în mai multe rînduri în documentele de epocă ; astfel „Revista Carpaţilor", referindu-se la manifestaţia din dimineaţa zilei de 22 ianuarie 1859 din dealul Mitropoliei, menţionează că au luat parte toţi neguţătorii şi meseriaşii [19].

Alături de tabaci, măcelari au participat şi cizmarii — acestea fiind cîteva din cele mai puternice corporaţii de atunci, prin lucrători înţelegînd nu numai pe meşte-

[14] N. Gane, *Din timpurile Unirii*, în voi. *Amintiri* (1848—1891), ed. I. Siadbei, Craiova, 1941, p. 34.

[15] N. T. Oraşanu, *O pagină a vieţei mele sau 22, 23, şi 24 ianuarie 1859*, Bucureşti, 1861, in Muzeul Naţional de Istorie al R. S. România, sala Unirii Principatelor Române — 1859, cu nr. de inv. C. 923, p. 11.

[16] C. C. Giurescu, *Bucureştii şi alegerea lui Alexandru loan Cuza*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Bucureşti, 1960, p. 368.

[17] N. T. Orăşeanu, *op. cit.*, p. 31.

[18] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 356.

[19] *Revista Carpaţilor*, I, (1860), 1, p. 71.

www.mnir.ro

şugarii propriu-zişi, ci şi pe ucenici şi calfe. Analele statistice ale anului 1860 precizează că existau în Bucureştii acelui an 6 808 meşteşugari, iar socotind şi pe membrii familiilor lor, numărul meseriaşilor se ridica la 30 394 persoane, iar al comercianţilor la 23 089 [20]. Hotărite a face totul pentru ca să triumfe cauza Unirii, miile de orăşeni şi ţărani se grupaseră o parte pe Cîmpul de la Filaret sub comanda lui Nicolae Orăşanu şi o altă parte pe dealul şi în curtea Mitropoliei, sub comanda lui Ioan Valentineanu [21]. Din scrierile acestor doi tribuni ai Unirii, din presa vremii reiese numărul imens al oamenilor din popor care se aflau prezenţi pe străzile Bucureştiului în acea zi de 24 ianuarie 1859, cînd avea să se hotărască soarta naţiunii. Cifra atingînd peste 30 000 de oameni, evidenţiază în mod deosebit caracterul de masă al acestui ţel înfăptuit în ziua de 24 ianuarie 1859, demonstrînd totodată puternicul elan al maselor populare şi în cadrul acestora şi al muncitorilor, micilor meseriaşi şi micilor negustori, care şi-au închis prăvăliile şi atelierele, îndreptindu-se spre dealul Mitropoliei [22]. Prezenţa mulţimii pe dealul şi in curtea Mitropoliei, precum şi în sala Adunării Elective a influienţat asupra adoptării hotărîrii favorabile Unirii. Entuziasmul a fost deosebit de mare şi el a cuprins nu numai pe deputaţi, ci mai ales pe oamenii din popor.

Actul naţional de la 24 ianuarie 1859 a deschis calea unei etape de mari înfăptuiri în toate domeniile, care au dus la crearea statului naţional român modern. O primă sarcină şi confruntare de plan extern, care a antrenat totodată contribuţia întregului popor, a fost recunoaşterea Unirii de către Puterile garante. Măsurilor luate pe plan intern pentru consolidarea Unirii, de către domnitorul Al. I. Cuza, li s-au adăugat eforturile diplomatice ale distinşilor oameni politici Costache Negri şi Vasile Alecsandri. Un loc important îl ocupă în cadrul acestei mari acţiuni mişcarea naţională organizată şi desfăşurată în Principate în jurul Petiţiei din 11 iunie 1861. Organizată în Bucureşti, cu prilejul aniversării a treisprezece ani de la revoluţia din 1848, mişcarea a luat o mare amploare, cuprinzînd întreaga ţară şi antrenînd participarea maselor de orăşeni şi ţărani. Manifestările populare din Principate desfăşurate în sprijinul realizării Unirii depline sub domnitorul ales la 5 şi 24 ianuarie 1859 şi a lărgirii bazei electorale demonstrează adeziunea maselor populare faţă de Al. I. Cuza şi dorinţa lor de înfăptuire a marilor reforme, cu profund caracter politic sau economic menite să asigure consolidarea statului naţional constituit.

Sărbătorirea desfăşurată în Bucureşti la 11 iunie 1861 pe Cîmpul Filaretului, unde s-au adunat mii de oameni, a constituit prilejul nu numai al cinstirii evenimentelor trecute, dar şi al sublinierii semnificaţiei dublei alegeri a lui Al. I. Cuza. Referindu-se la aceste aspecte, in cuvîntarea pe care a ţinut-o, Cezar Bolliac propune adoptarea unei petiţii către domn „Pentru ca suveranul nostru să mai aibă încă o probă de amorul naţiunii către dinsul şi de voinţa noastră statornică a se contopi staturile Molod-Române intr-un singur stat... propuiu să subscriem cu toată ţara cerînd Unirea desăvîrşită cu întinderea legii electorale..." [23]. Prin grija Comitetului Central din Bucureşti pentru subscrierea la Petiţia din 11 iunie 1861, documentul a fost publicat în presă, tipărit pe formulare şi difuzat în întreaga ţară. Astfel, în jurul Petiţiei s-a declanşat o adevărată mişcare de masă, care a cuprins cele mai diferite categorii sociale din Principate. Dovadă sînt cele 800 000 de semnături [24] depuse pe petiţiile ce au fost răspîndite în întreaga ţară. Numai în Bucureşti petiţia a fost acoperită de circa 1 846 de semnături, între care un loc important îl ocupă : tabacii, comercianţii, tipografii, măcelarii, cizmarii, precupeţii, tîmplarii, dulgherii, zidarii, croitorii, meseriaşii [25]. Pentru Bucureşti au semnat petiţia stărostia

---

[20] „Analele statistice şi economice", an. 1860, II, p. 100.

[21] I. G. Valentineanu — „Din memoriile mele (O pagină de istorie modernă). Alegerea, detronarea şi înmormîntarea lui Cuza-Vodă", 1859, 1866, 1873", Bucureşti, 1898, p. 10.

[22] A. Oţetea, *Însemnătatea istorică a Unirii*, în „Studii", an. XII (1959), nr. 1, p. 36.

[23] E. Pălănceanu, *Manifestări de masă in sprijinul desăvîrşirii Unirii Principatelor Române în anul* 1861, în voi. *Cercetări istorice* I, Bucureşti, 1979, p. 106.

[24] „Revista Carpaţilor", II, 1861, p. 317.

[25] Biblioteca Academiei R.S.R. mss. rom. 961, f. 3—56.

www.mnir.ro

căldărarilor, şelarilor, boiangiilor, postăvarilor, măcelarilor, potcovarilor, bumbăcarilor, cizmarilor, cojocarilor, tabacilor, dogarilor, croitorilor, băcanilor şi multe alte asemenea categorii de lucrători [26].

Petiţia întocmită şi subscrisă la Bucureşti a fost trimisă şi adoptată şi de locuitorii Iaşului, în cadrul întrunirii populare din 25 iunie 1861 ţinută în parcul mănăstirii Frumoasa din Iaşi. Cu acel prilej petiţia a fost semnată de circa 2 000 de orăşeni şi ţărani, ea întrunind apoi numeroasele subscrisuri ale locuitorilor din provincie. Adresîndu-se domnitorului Al. I. Cuza prin scrisori cu un conţinut ce exprimă dorinţa unor transformări cu un caracter mai larg, social şi politic, locuitorii din diferite zone ale Moldovei, cuprinzînd între semnatari alături de preoţi, boieri, răzeşi şi membri ai corporaţiilor [27], exprimă totodată încrederea în domnul pămîntean ales la 5 şi 24 ianuarie 1859 [28]. Aceeaşi dorinţă de unire definitivă sub domnul ales în ianuarie 1859 s-a exprimat şi de către locuitorii oraşului Huşi, în adunarea populară ce a avut loc şi la care s-a menţionat că „dorim întru adevăr Unirea definitivă cu domnitor pămîntean şi lărgirea legii electorale, ca aşa să se poată înfăţoşa în adunare toate stările de oameni, preoţi, profesori, boieri, negustori, meseriaşi şi locuitori săteni" [29].

În numeroase alte oraşe ale Principatelor petiţia din 11 iunie 1861 a întrunit semnăturile locuitorilor, între care se numără şi slujbaşii, amploiaţii, dogarii, tăbăcarii din municipalitatea Galaţi [30], comercianţii, muncitorii din oraşul Ploieşti [31], neguţători şi meseriaşi din Tîrgul Ocnelor Mari [32] şi desigur din numeroase alte localităţi ale Principatelor [33].

Mişcarea naţională pentru petiţia din 11 iunie 1861 desfăşurată pe întreg cuprinsul ţării a antrenat toate categoriile sociale şi în special larga masă de orăşeni şi ţărani, iar între aceştia, într-o măsură deloc neglijabilă, lucrători şi tîrgoveţi, demonstrind nu numai puternica adeziune a acestora faţă de înfăptuirea Unirii depline sub domnitorul ales de ei, ci şi dorinţa şi necesitatea realizării unor reforme cu caracter progresist, între care reforma electorală şi cea rurală. Încununarea acestor mari eforturi ale naţiunii române a reprezentat-o recunoaşterea dublei alegeri a lui A. I. Cuza şi desăvîrşirea Unirii, anunţată de domnitor prin proclamaţia din 11 decembrie 1861 [34]. Cu prilejul deschiderii primei Adunări Unice a Principatelor Unite la 24 ianuarie 1862, adresîndu-se membrilor ei şi ţării întregi, domnitorul Al. I. Cuza spunea : „am proclamat atît înaintea d-lor Voastre, cît şi înaintea Ţerii Unirea definitivă a Principatelor. V-am zis că ea va fi precum o va dori şi o va simţi" [35].

[26] Ibidem, f. 61, 63, 65, 71, 73—74, 89—93, 103, 105, 109, 117—118, 139—140, 143—145, 149—152, 163—164, 251—258.

[27] Biblioteca Academiei R.S.R., Arh. Al. I. Cuza, mapa LI, 183—187, f. 236—238.

[28] Ibidem, f. 179.

[29] „Tribuna Română, an. III, nr. 125 din 6 iulie 1861.

[30] Biblioteca Academiei R.S.R., mss, rom. 962, f. 59—78.

[31] Ibidem, mss. rom. 963, f. 423—440.

[32] Ibidem, mss. rom. 964, f. 303—306.

[33] Cele patru volume de documente aflate în fondul Bibliotecii Academiei R.S.R. (mss. rom. 961, 962, 963, 964) totalizează majoritatea petiţiilor semnate în vara anului 1861. Vezi E. Pălănceanu, op. *cit.*

[34] Arhivele Statului Bucureşti, Obişn. Obşt. Adun. a Ţării Româneşti (Ad. elect.), dos. 24/1861, f. 17, poz. 104.

[35] Arhivele Statului Bucureşti, Obişn. Obşt. Adun. a Ţării Româneşti, dos. 24/1861, f. 21.

www.mnir.ro

ASPECTS CONCERNANT LA PARTICIPATION DES OUVRIERS ET DES CITADINS A LA REALISATION DE L'UNION DES PRINCIPAUTES ROUMAINES

Résumé

Moment important dans le développement historique du peuple roumain, l'Union des Principautés Roumaines en 1858 a été le résultat de la lutte des masses populaires, des efforts de toute la nation roumaine.

La participation des masses populaires des villes et des villages, des ouvriers et des citadins — sur lesquels s'attarde le présent travail — a été plus évidente spécialement à l'occasion des élections et du déroulement des travaux des Assemblées ad-hoc de Jassy et Bucarest, de la double élection d'Alexandru Ioan Cuza du 5 et 24 janvier 1859, aussi bien que dans la lutte pour la reconnaissance et la consolidation de l'Union. Encadrés au cadre général du mouvement unioniste, les ouvriers des ateliers et manufactures et les citadins ont participé à l'intense lutte pour la réalisation de l'Union en lui imprimant un fort caractère populaire. Ils mettaient en liaison l'accomplissemenet du grand acte national avec la réalisation de leurs aspirations sociales.

Le moment culminant des actions des masses, là où se sont affirmés les artisans, les ouvriers, les marchands aussi, a été ateint aux jours de 22, 23 et 24 janvier 1859; le fort essor des masses populaires a eu ainsi une considérable influence sur la victoire du parti unioniste et sur la double élection d'Al. I. Cuza le 24 janvier 1859.

Le mouvement national organisé et déroulé dans les Principautés autour de la pétition de 11 juin 1861 en faveur de la réalisation de la complète Union sous le règne du prince élu le 5 et 24 janvier 1859 a entrené toutes les catégories sociales et spécialement l'ample masse des citoyens et parmi ceux-ci des ouvriers et citadins qui ont démontré à cette occasion leur forte adhésion à l'accomplissement du grand desiderata de l'Union, leur désire de la voir consolidée par la réalisation de quelques importantes réformes progressistes.

www.mnir.ro

MINJINA — UNUL DINTRE CENTRELE POLARIZATOARE ALE IDEII DE UNITATE NAŢIONALĂ A ROMÂNILOR LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

de dr. **ION T. DRAGOMIR**

În războiul milenar al istoriei sale, poporul român s-a afirmat întotdeauna ca o entitate unitară pe toată suprafaţa teritoriului său etnic, iar conştiinţa pe care şi-a format-o despre unitatea sa ca urmaş direct al populaţiei geto-dacice şi daco-romane s-a cristalizat de la inceput în tiparele istoriei sale în cea mai autentică dintre mărturii, şi anume, în denumirea de român cu care s-a numit pe sine în întreaga sa istorie [1].

Privind în adîncimea timpului documentele arheologice şi îndeosebi cele istorice ne dovedesc cît se poate de convingător că între cele trei ţări surori româneşti au existat în permanenţă strînse legături, manifestate pregnant din timpuri foarte îndepărtate, atît sub forme politice, cît şi economice.

De asemenea, relaţiile politice dintre cele trei ţări româneşti se continuă în tot cursul sec. al XVI-lea, precum şi al celor următoare [2].

Influenţa pe care a exercitat-o unirea politică a celor trei ţări române în vremea lui Mihai Viteazul chiar în primul secol ce urmează înfăptuirilor sale este mult mai mare decît se bănuieşte, iar eroismul şi spiritul său de sacrificiu au găsit întotdeauna, de-a lungul timpului, un adînc ecou în conştiinţa poporului român de pretutindeni, care şi le-a însuşit drept simbol de viitor, spre care să năzuiască continuu şi prin toate mijloacele. Ea a generat întîi în paginile cronicarilor, care au arătat că „de la Rîm, ne tragem" şi limba noastră se potriveşte cu aceea a strămoşilor, că avem o origine nobilă, fiind urmaşii şi moştenitorii direcţi ai culturii şi civilizaţiei multi-milenare traco-daco-romane şi avem deci dreptul la o altă soartă şi la un alt loc sub soare, care să ne onoreze intre celelalte popoare ale lumii.

Ideea a fost susţinută de către cronicari, apoi cu mai mult patos de marele cărturar enciclopedist Dimitrie Cantemir, de reprezentanţii Şcoli Ardelene prin puternicul curent latinist şi promovate indirect de unele evenimente politico-sociale.

Alături de Şcoala Ardeleană şi răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan, dar mai ales de revoluţia pandurilor lui Tudor — cînd s-a produs chiar pe acesta unirea cu Moldova, al cărei răsunet s-a resimţit aşa de puternic în Transilvania, unde moţii îl aşteptau pe „domnul Tudor" — constituie un eveniment pe care Bălcescu l-a calificat ca preludiu al revoluţiei de la 1848 [3].

Pe linia crezului de luptă al Şcolii Ardelene, în prima jumătate a secolului trecut, doldovenii, muntenii şi transilvănenii acţionează cu toţii, nu ca reprezen-

---

[1] Cornelia Bodea, Ideea de *unitate* şi *continuitate* în *conştiinţa* poporului *român*, în „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", an. XIV, 1968, 2—3, p. 135 ; idem, *L'idéé d'unité et de continuité dans la conscience du peuple roumain*, în „Revue roumaine d'histoire", 6, Bucureşti, 1968, p. 853.

[2] Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri, pagini alese*, Edit. Tineretului, Bucureşti, 1955, 115—116 ; Ion Roman, *D. Bolintineanu*, in colecţia „Oameni de seamă", Edit. Tineretului, p. 33 ; *Momente din istoria poporului român*, Edit. Politică, Bucureşti, 1966, p. 65.

[3] *Documente privind istoria României. Colecţia Hurmuzachi* (seria nouă), vol. III, (*Solidaritatea românilor din Transilvania cu mişcarea lui Tudor Vladimirescu*), Bucureşti, 1967, p. 175—177 ; Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 142 şi p. 862.

www.mnir.ro

tanţi ai unor provincii, ci ca români, aparţinînd aceluiaşi neam, cu aceleaşi aspiraţii şi drepturi istorice. „Gazeta de Transilvania", care apărea la Braşov sub conducerea lui Gh. Bariţiu, devine organ al românilor de pretutindeni. „Dacia Literară" şi „Arhiva Românească", precum şi „Magazinul istoric pentru Dacia" exprimau şi justificau, chiar şi prin frontispiciile lor manifest-mobilizatoare, tendinţele de libertate socială şi naţională.

Istoria — instrument activ al formării conştiinţei naţionale — prin pana lui M. Kogălniceanu şi N. Bălcescu dădea expresie cu strălucire acestor năzuinţe. Această mişcare ideologică nu avea un caracter abstract, ci era legat organic în lupta românilor, prin contactul strîns între exponenţii cei mai de frunte ai tuturor românilor. Sînt semnificative în această privinţă călătoriile lui Gh. Bariţiu în Bucureşti, ale lui M. Kogălniceanu în capitala Ţării Româneşti, prezenţa lui Eftimie Murgu la Iaşi, repetatele deplasări ale lui N. Bălcescu peste Carpaţi, în Transilvania, şi la Iaşi şi mai ales intîlnirile de la Mînjina lui Negri, devenită un veritabil centru revoluţionar, unic în anii anteriori revoluţiei de la 1848 şi ai Unirii.

C. Negri leagă prietenii cu unii studenţi munteni, încă de pe cînd colinda Italia şi Parisul, cum era Ion Ghica, acolo revăzîndu-şi vechii cunoscuţi moldoveni, ca Vasile Alecsandri şi Ioan Cuza. Urmează apoi frumoasele întîlniri de la Mînjina, mai ales dintre anii 1843—1846, Al. I. Cuza fiind el însuşi printre aceia care se vor bucura de larga ospitalitate a lui Negri şi a surorilor sale. Costache Negri, petrecînd mulţi ani prin Italia şi Franţa, venise în contact cu cercurile revoluţionare conspirative, ca acela al carbonarilor şi al „Italiei tinere", conduse de Mazzini şi Garibaldi, ce urmăreau unitatea şi independenţa Italiei [4], cunoscuse atîţia revoluţionari refugiaţi din ţările europene şi intrase, cu ocazia unor reuniuni, în strînse legături cu studenţii român, care, cunoscîndu-l, le-a cucerit imediat şi stima şi simpatia. În acel moment Costache Negri este chemat în ţară de tatăl său vitreg, poetul Costache Conache. Cu acest prilej are loc un consiliu de familie, unde se hotărăşte să-şi administreze singur averea ce-i revenea şi anume moşia Mînjina [5]. Între Vasile Alecsandri, care era mai tînăr cu zece ani, şi C. Negri se legase o strînsă prietenie, acesta exercitînd o puternică influenţă asupra bardului de la Mirceşti, spre a se consacra cu totul poeziei [6].

Unele probleme discutate la marea întrunire a studenţilor din Paris, din 1840, la care fusese invitat şi Negri, cu privire la problema naţională şi mai ales la cea ţărănească, se vor dezbate mult mai amplu la Mînjina. Tendinţa spre călătorii peste graniţă fiind stînjenită între 1843—1844 de domnitorul Mihail Sturdza, Mînjina rămîne locul de întîlnire, Negri găsindu-se în fruntea întrunirilor prietenilor săi : Alecsandri, Kogălniceanu, Russo, Donici, Cuza şi alţii, cărora li se alătură şi Ion Ghica din Muntenia, profesor de economie politică la Iaşi [7].

Atunci cînd apare „Propăşirea", la care Negri contribuie şi cu sfaturi şi cu fonduri, tineretul din jurul său o sprijină cu hotărîre, căci continua programul „Daciei literare". „Propăşirea" devine tribuna noii generaţii, avînd colaboratori pe N. Bălcescu, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, C. Boliac, dar şi pe ardeleanul Mureşanu, publicaţia în care-şi manifestă şi Negri talentul său literar [8].

În cinstea lui V. Alecsandri, în martie 1845, familia Negri, adică Catinca şi Elena, organizează o serie de serate literare şi muzicale, acum consolidîndu-se simpatia dintre Alecsandri şi Elena Negri [9].

Colaborarea dintre Alecsandri şi Negri în timpul întrunirilor de la Mînjina nu se reducea numai la obiectul strict al poeziei, dimpotrivă aceasta se transformă într-o acţiune de caracter patriotic, revoluţionar, pregătind terenul în vederea unor acţiuni concrete de mai lungă durată. Într-o scrisoare către Filipescu din martie

---

[4] Gh. Zane, „Studii", 1, 1960, p. 46 ; P. Martinescu, C. *Negri*, Edit. Tineretului, Bucureşti, 1966, p. 93 şi urm.

[5] P. Martinescu, op. *cit.*, p. 41—46.

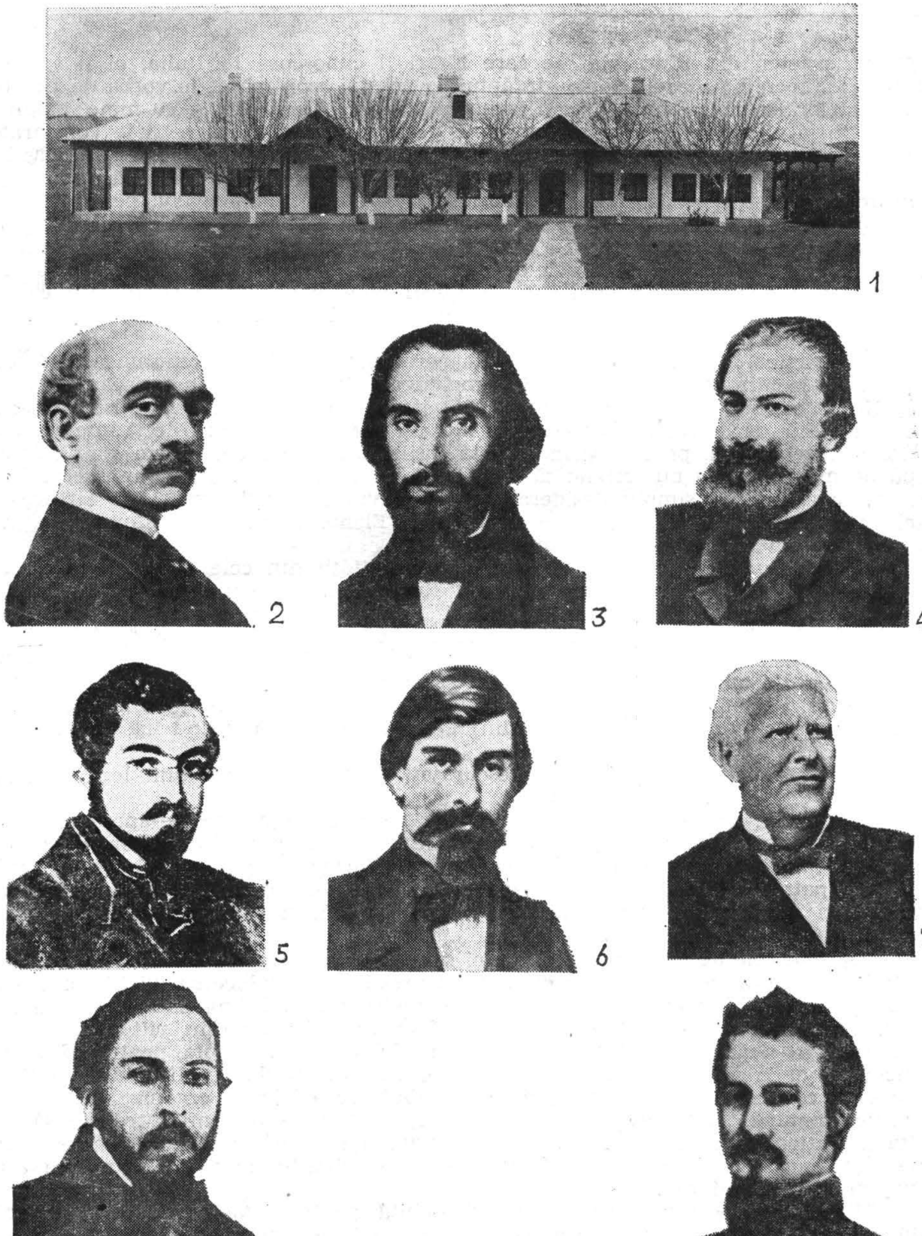
[6] Cezar Şerbu, *Mînjina — loc de întîlnire a revoluţionarilor munteni şi moldoveni la mijlocul secolului al XIX-lea*, în voi. „Aniversarea a 120 de ani de la Revoluţia burghezo-democratică din Ţările Române 1848—1968", Sesiunea de comunicări ştiinţifice din comuna Costache Negri, judeţul Galaţi, 2 iunie 1968, p. 45.

[7] Gh. N. Munteanu Bîrlad, C. *Negri. Viaţa şi vrednicia lui*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1911, p. 19—20.

[8] Cezar Şerbu, op. *cit.*, p. 47.

[9] *Ibidem*, p. 48.

www.mnir.ro

Planşa I — *1,* Casa de la Mînjina, astăzi Muzeul memorial „C. Negri“, din comuna C. Negri, judeţul Galaţi şi participanţii revoluţionari paşoptişti şi unionişti ai întîlnirilor de la Mînjina ; *2,* Vasile Alecsandri ; **3,** Nicolae Bălcescu, *4,* Costache Negri ; *5,* Mihail Kogălniceanu ; *6* Alecu Russo ; *7,* Ion Ionescu de la Brad ; *8,* Ion Ghica ; *9,* Alexandru Ioan Cuza.

www.mnir.ro

1845, un prieten din Muntenia, pe care Negri îl cunoscuse în Italia, el îi spunea acestuia: „Ciocniți paharele pentru înfăptuirea acestui scop măreț (e vorba de Unirea Principatelor Române — n. n.), cum facem noi acum, Alecsandri și cu mine, gîndind la voi. De la plecarea ta, lucrăm împreună poezii naționale pe care ți le vom arăta cînd ne vor îngădui împrejurările“ [10], cuvinte care trădează aspectul conspirativ, revoluționar al celor doi patrioți. Din aceeași scrisoare reiese că urmau să organizeze o întîlnire mai amplă a tinerilor revoluționari munteni și moldoveni, pentru discutarea problemelor privitoare la Unire. C. Negri persistă pe lîngă Filipescu ca să grăbească această reuniune : „nu-i oare dureros ca un pîrîu să-l treci cu piciorul, că are puterea să ne despartă atît de crud și pînă într-atîta că ni-e mai ușor să mergem la Viena ca la Brăila. Iată balaurul ce trebuie să-l strivim sub călcîi, izvorul slăbiciunii noastre. Dar cîte de mult nădăjduiesc ori de cite ori vorbesc cu tine și cu Ghica“.

In martie 1845, C. Negri îl va invita personal pe Ghica la reuniunea ce urma să aibă loc la Minjina, intre munteni și moldoveni, la 21 mai [11]. În scrisoarea amintită, Negri continuă : „lucrează dragă Filipescule, pentru întîlnirea pusă la cale, puneți toate puterile. Nu te da înapoi cu nici un preț și nu urmări decît întemeierea solidă a bazei Unirii, pe care prin această întîlnire a noastră o putem stabili între două neamuri mici ce nu trebuie să facă decît unul singur“ [12]. Și întrunirea proiectată nu a rămas un simplu deziderat, ci ea a avut loc la 21 mai 1845, cu ocazia zilei onomastice a lui C. Negri și a surorii sale Elena. C. Negri transformă această reuniune intr-o adevărată sărbătoare națională.

El a întrunit în casa lui floarea intelectualității din cele două provincii, în frunte cu Alecsandri, Kogălniceanu, Alecu Russo, Ion Ionescu de la Brad, Lascăr Rosetti, Rolla din Moldova și Ion Ghica, N. Bălcescu, C. Filipescu și alte persoane din Muntenia. Serbarea ținu cîteva zile într-o voie bună generală. Țărani și țărance în haine de sărbătoare se înlănțuiau în hore alături de fruntașii tineretului revoluționar din ambele țări române, fără să se mai facă deosebiri între cei de sus și cei de jos. Pe tot anul la acea zi veneau mulți tineri de la Iași și București ca să ia parte la serbarea de familie de la Mînjina, serbare care în curind luă un caracter național [13].

„In Mînjina tinerii osteniți și descurajați de greutățile misiunii lor prindeau din nou puteri pentru luptele viitoare.

Moldovenii și muntenii eveau prilejul de a se cunoaște de-aproape, a se stima, a se iubi, a pune la un loc sperările lor, a face proiecte mărețe pentru renașterea patriei comune, a se înțelege pentru formarea opiniei publice în țară.

Zic patrie comună, zic țară, pentru că la Mînjina nu mai erau moldoveni și munteni, ci români, nu erau două țări pentru români, ci o singură țară, o patrie comună. Unirea exista in inimi“ [14].

Sentimentele de unire plămădite aici sub înrîurirea acelui partid național, care plecind din umbra societăților secrete din București, sub conducerea lui Cîmpineanu, se răspindiră in Moldova, prin Bălcescu, se închegă la Mînjina sub auspiciile lui Negri, V. Alecsandri, C. Filipescu și alții, fapt ce nu era străin viitorului domn Alexandru Ioan Cuza și întregii junimi din Moldova, care lupta pentru Unire [15]. Nimeni nu ar fi bănuit că in spatele acestor sărbătoriri de la Mînjina, în odăile retrase ale conacului se țineau noaptea conciliabule cu privire la organizarea viitoare a patriei comune. N. Bălcescu arăta că principala țintă a românilor trebuie să fie unitatea națională, care „ne poate pune în stare a ne împlini misiunea noastră în omenire“, considerînd că această unitate este o „chestie de viață și putere atît înăuntru, cît și în afară“.

Mînjina reprezintă o importanță deosebită pentru istoria noastră de după 1840, căci mai toate frămîntările mari ale generației de luptători pentru înfăptuirea Unirii au fost meditate, plănuite și apoi organizate aici, fiind strins legate de personalitatea lui C. Negri, care va polariza in jurul său increderea și nădejdea unei

---

[10] P. Martinescu, op. cit., p. 78.

[11] E. Boldan, *I. Ghica. Scrieri*, vol. II, p. 28.

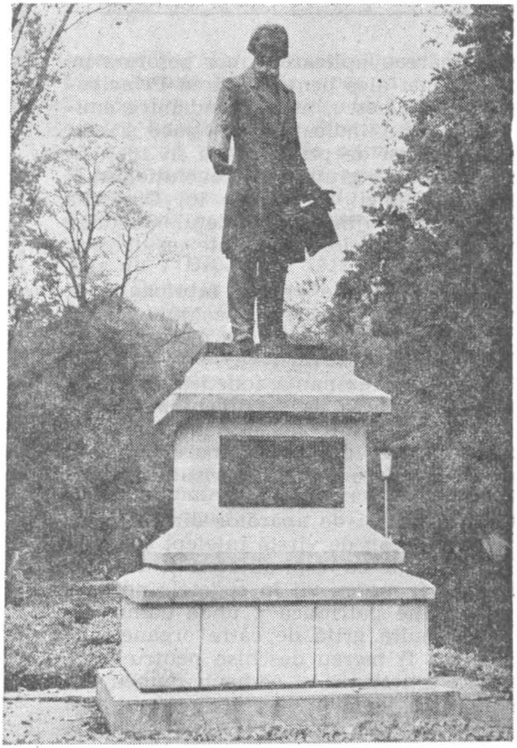
[12] Vezi nota nr. 10.

[13] Gh. N. Munteanu Birlad, op. cit., p. 21.

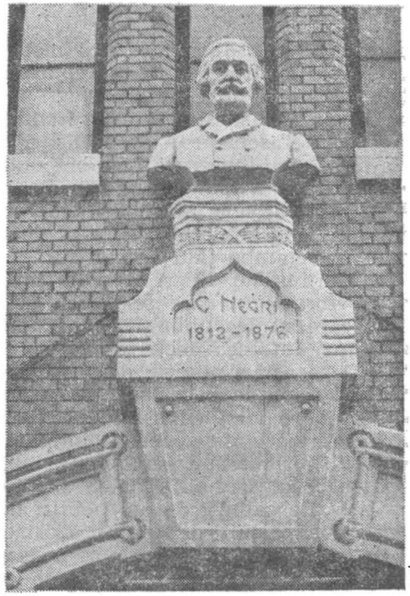
[14] V. Alecsandri, în „Revista română pentru știință, literatură și arte“, vol. I, 1862.

[15] D. Bolintlneanu, *Opere alese*, vol. II, București, 1961, p. 533.

www.mnir.ro

1

2

3

4

Planşa II — Monumente statuare consacrate memoriei marelui revoluţionar paşoptist şi unionist C. Negri :

1 — statuia lui C. Negri, sculptor Ion Iordănescu, amplasată în parcul din centrul municipiului Galaţi ; 2 — bustul lui C. Negri de pe [illegible] Liceului pedagogic „C. Negri" din Galaţi ; 3 — bustul lui C. Negri de la Tîrgu Ocna ; 4 — bustul lui C. Negri, sculptor Boris Leonovici, amplasat în parcul muzeului memorial, com. C. Negri, jud. Galaţi.

www.mnir.ro

generaţii întregi de munteni şi moldoveni, ce urmăreau aplicarea unor reforme pe cale revoluţionară, pentru deşteptarea României şi mai ales pentru Unirea Principatelor. Prestigiul lui Costache Negri îl va face pe N. Bălcescu, atunci cînd între emigranţi vor fi disensiuni, să-l recomande ca pe singurul indicat să-i împace şi să-i conducă. De asemenea, tot C. Negri este chemat la Iaşi de prietenii săi în 1848, în preajma Unirii, pentru a restabili unitatea între diferitele grupuri de revoluţionari [16]. De aceea, cînd spunem Mînjina ni se sugerează implicit şi numele lui Costache Negri, cum afirmă unul din biografii săi : „Moşia Mînjina din judeţul Covurlui ajunsă a fi, în anul 1845, punctul de gravitate al tuturor celor care peste un deceniu aveau să schimbe faţa acestei ţări.

Mînjina lui Negri deveni pentru români ceea ce este pentru fabricanţii de clopote forma, in care se toarnă diferite metale topite spre a se scoate apoi un clopot care să dea unul şi acelaşi ton. Moldoveanul sau munteanul ce mergea acolo nu se mai întorcea decît român, soldat al ţării, apostol al Unirii" [17].

Dacă astăzi numele de Mînjina nu ne poate da o rezonanţă fonetică de primă importanţă pe scara valorilor acustice, în schimb valoarea sa documentar-istorică, şi-ndeosebi ecoul ideilor sale progresiste, care s-au plămădit aici, au încununat de patriotism fierbinte generaţii întregi de luptători pentru înfăptuirea marelui act al Unirii ţărilor române, revărsînd o lumină aureolată asupra întregii perioade istorice de la mijlocul sec. al XIX-lea din patria noastră [18].

Marile calităţi de om politic, de luptător unionist şi de apărător dîrz al celor obidiţi şi năpăstuiţi de veacuri, Costache Negri, acel decan de vîrstă înţelept al generaţiei paşoptiste, în strînsă şi nedespărţită coexistenţă cu ospitalitatea şi căldura prietenească, caracteristică casei de la Mînjina, vor fi mereu vii în cugetele noastre, trăind peste veacuri, în aceste locuri de mare vibraţie patriotică [19], unde dăinuieşte astăzi Muzeul memorial „C. Negri", organizat cu multă grijă de către organele de partid şi de stat al judeţului Galaţi. Aici uşile vor fi mereu deschise pentru orice trecător de rînd sau excursionist însufleţit, pentru toţi tinerii şi oamenii muncii din patria noastră, Mînjina rămînînd un simbol al luptei pentru libertatea şi unitatea poporului român. Omagiem şi astăzi, ca întotdeauna, prin manifestările pe care le organizăm, sacrificiul şi devotamentul generaţiilor trecute, prezente permanent în fapta şi demnitatea noastră socialistă.

MINJINA — UN DES CENTRES QUI POLARISAIT L'IDEE D'UNITE NATIONALE DES ROUMAINS AU MILIEU DU XIX SIÈCLE

Résumé

Dans la première partie de l'ouvrage, l'auteur présente une vue d'ensamble sur l'idée d'unité dès l'antiquité géto-dace, quoique la dite idée a eu initialement un caractère d'essence stratégique. On présente ensuite le moment de l'union du temps de Michel le Brave, on continue avec l'idée de l'union telle qu'elle était

[16] Cezar Şerbu, op. *cit.*, p. 52.

[17] G. Missail, C. *Negri*, Bucureşti, 1877, p. 43 ; vezi şi Gh. N. Munteanu, Bîrlad, op. *cit.*, p. 20.

[18] Ion T. Dragomir, *Continuitatea elementelor geto-dacice şi daco-romane, izvor al sentimentului de unitate naţională a tuturor românilor*, în *Danubius*, V, Galaţi, 1971, 1971, p. 19—36.

[19] Ion T. Dragomir, *Personalitatea lui C, Negri*, în vol. „Aniversarea a 120 de ani de la Revoluţia din ţările române 1848—1968", Sesiunea de comunicări ştiinţifice din comuna Costache Negri, judeţul Galaţi, 2 iunie 1968 ; idem, *Costache Negri şi Mînjina — loc de întîlnire al făuritorilor unirii de la 1859*, în „Revista muzeelor şi monumentelor", 3, Bucureşti, 1977, p. 22—26.

www.mnir.ro

sutenue par les chroniqueurs et les représentents de l'Ecole Transylvanie par son fort courant latiniste, avec la révolution de Tudor Vladimirescu, qui avait proposé l'union avec la Moldavie, idée qui avait percuté profondément en Transylvanie aussi, où les habitants des Monts Apuseni, les „Moţi", attendaient le Prince Tudor. De cette façon, pendant la première moitié du siècle passé, les Moldaves, les Valaques et les Transylvains actionnaient tous non pas comme des représentants de certaines provinces, mais comme de Roumains appartenant au même peuple, ayant les mêmes aspirations et droits historiques, ce qui a fait qu'à la fin de la première guerre mondiale, soit accomplie l'union définitive de tous les Roumains, en ce mémorable jour du 1 Décembre 1918.

Dans la seconde partie de l'ouvrage l'auteur met en évidence l'importance des réunions des révolutionnaires de 1848 à Mînjina, spécialement entre 1843—1846. Les rencontres de Mînjina représentent un moment particulier de notre histoire, et nous soutenons cette idée, parce que presque tous les grands problèmes de la génération d'ardents combattants pour la réalisation de la Revolution de 1848 et de l'Union des Principautés Roumaines ont été posés, discutés et plus tard organisés ici, en étroite liaison avec la personnalité de C. Negri, qui a polarisé autour de lui les sympathies, la confiance et les espoires de toute une génération de Valaques et Moldaves, qui poursuivaient fébrilement la réalisation de plusieurs réformes par voie révolutionnaire, pour le réveil de la Roumanie mais plus spécialement pour l'Union des Principautés.

www.mnir.ro

SEMICENTENARUL UNIRII PRINCIPATELOR ROMANE IN DOCUMENTE INEDITE

de **ELENA PĂLĂNCEANU**

Eveniment de însemnătate majoră in istoria poporului nostru, cu răsunet profund în conştiinţa contemporanilor şi a urmaşilor, Unirea Principatelor Române din 24 ianuarie 1859 a însemnat nu numai începutul făuririi României moderne, ci şi deschiderea perspectivei înfăptuirii unităţii tuturor românilor, deziderat comun pentru care au militat neabătut locuitorii ambelor versante ale Carpaţilor. Un rol însemnat în pregătirea unităţii politice a revenit luptei pentru realizarea unităţii culturale, căreia se subînscrie şi ampla activitate a „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor", începută oficial, în mod semnificativ, la 24 ianuarie 1891 şi orientată spre cultivarea unităţii şi solidarităţii naţionale, propunîndu-şi în program, între altele, să organizeze „manifestări care să dea un mare impuls mişcării culturale a românilor de pretutindeni... conferinţe şi întruniri patriotice, sărbătorirea datelor mari din viaţa trecută a naţionalităţii (naţiunii — n. n.) române" [1]. Tocmai la organizarea unei asemenea sărbătoriri se referă şi documentele aflate în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie al R. S. România, pe care le semnalăm în continuare, privitoare la acţiunile întreprinse de Secţiunea din Bucureşti a „Ligii culturale" cu prilejul aniversării a 50 de ani de la Unirea Principatelor Române.

Însumînd un număr substanţial de manuscrise, reunite în principal într-un dosar [2] cu 96 documente) şi un caiet cu concepte şi însemnări [3] (conţinînd 23 asemenea materiale), cărora se adaugă şi unele piese disparate [4], întregul lot constituie un fond unitar şi valoros, reprezentativ atît pentru larga participare a maselor la acest eveniment, cît şi pentru modul în care „Liga culturală" înţelegea să activeze pentru formarea şi întreţinerea sentimentelor patriotice ale acestora, a recunoştinţei pentru marile înfăptuiri ale înaintaşilor, a dorinţei de desăvîrşire a unităţii naţionale. Căci, deşi există o vădită diversitate in ceea ce priveşte forma şi conţinutul acestor documente, toate converg spre evidenţierea unei unice aspiraţii — unitatea naţională. Ele provin de la Dimitrie C. Butculescu, fiind concepute sau primite de acesta in calitatea de delegat al Secţiunii din Bucureşti a „Ligii culturale" pentru organizarea serbării din 24 ianuarie 1909, sarcină ce-i fusese încredinţată de către Comitetul Secţiunii respective prin adresa din 11 ianuarie 1909, semnată de preşedintele acesteia, Ion Slavici [5].

Strădania şi priceperea dovedite de delegatul Secţiunii Bucureşti pentru organizarea serbării de 24 ianuarie 1909 în vederea asigurării reuşitei acesteia reies atît din conceptele scrisorilor şi adreselor trimise unor autorităţi şi persoane particulare, prin care se urmărea constituirea unui larg Comitet de organizare a serbării, o participare de masă la festivităţile iniţiate cu acest prilej şi obţinerea aprobărilor necesare, cît şi din raportul său către „Ligă" [6]. Pentru antrenarea societăţilor şi

---

[1] V. Netea şi C. Gh. Marinescu, *Liga Culturală şi unirea Transilvaniei cu România*, Iaşi, 1978, p. 48.

[2] Muzeul Naţional de Istorie al R. S. România, inv. 88181.

[3] Ibidem, inv. 88184.

[4] Ibidem, inv. 88182, 88183 şi 88186.

[5] Ibidem, inv. 88181, doc. 1.

[6] Ibidem, inv. 88184, f. 25—32.

www.mnir.ro

asociaţiilor cu caracter profesional sau cultural, el s-a adresat conducătorilor acestora, căutind să-i stimuleze în acest sens şi prin cooptarea reprezentanţilor lor în Comitetul de organizare, denumit Comitetul dirigent, în care au fost invitate, de asemenea, diferite personalităţi ale vremii, delegaţi ai studenţilor şi ai presei. Unii dintre ei au fost desemnaţi comisari şi secretari, primind însărcinări speciale, numele lor găsindu-se consemnate ca atare [7]. Vizîndu-se comunicarea cît mai lesnicioasă cu cei ce acceptaseră să fie membri în Comitetul dirigent al serbării, a fost tipărit un formular-adresă prin care aceştia erau chemaţi să ia parte la lucrările pregătitoare, indicîndu-li-se zilele, orele şi sediul unde aveau să se desfăşoare [8].

Concomitent a fost organizat Comitetul dirigent al doamnelor [9], D. C. Butculescu înţelegînd şi susţinînd însemnătatea participării femeilor atît la activitatea „Ligii Culturale“ în general, cît şi la organizarea semicentenarului Unirii Principatelor, în concepţia sa femeia întruchipînd un „secondant firesc“ cu care trebuia conlucrat, ea fiind în „legătură şi unire cu toate româncele... pentru folosirea şi propăşirea idealului Ligei culturale“ [10] — unitatea tuturor românilor. Femeile din Comitetul de organizare au activat cu însufleţire pentru o cît mai izbutită sărbătorire a importantului eveniment, contribuind la mobilizarea în vederea participării, la oficiile de primire în timpul desfăşurării diverselor manifestaţii, la confecţionarea şi difuzarea cocardelor tricolore.

Atenţie acorda el şi mobilizării tineretului la serbările Unirii, fapt pentru care, de pildă, se adresa preşedintelui Asociaţiei studenţilor, I. P. Sillescu, solicitîndu-l să primească misiunea de comisar al serbării jubiliare de la 24 ianuarie şi de secretar al biroului la secţiunea presei, „pentru răspîndirea, propaganda şi entuziasmarea românilor pentru participarea lor în număr cît mai mare“ [11]. Totodată trimetea adrese directorilor de şcoli primare, licee şi şcoli profesionale, invitîndu-i să ia parte împreună cu eievii din şcolile ce conduceau „la această măreaţă aniversare semisecolară ce o prăznuim la 24 ianuarie...“, care trebuia să întrunească într-o „manifestaţiune unanimă pe toţi românii şi româncele, fie ei şi ele tineri sau bătrini, bogaţi sau săraci, culţi sau neculţi, boeri sau muncitori, orăşeni sau ţerani“ [12].

Nu a lipsit nici grija pentru atragerea presei, pe care o aprecia ca „motorul cel mai puternic pentru răspîndirea actelor şi faptelor omeneşti... şi factorul care ştie să desvolte in public sentimentele cele mai calde şi nobile de iubirea neamului şi patriei“ [13], temei pentru care apela la „preţiosul şi patrioticul“ concurs al redactorilor de ziare din Bucureşti şi din ţară, ba chiar şi a celor din statele vecine. Contînd pe un puternic ecou în întreaga ţară al chemării lansate, el înainta la 20 ianuarie o adresă Ministerului Lucrărilor Publice pentru ca acesta să dea ordin Direcţiei Căilor Ferate să organizeze trenuri speciale, cu reducere, pentru zilele de 23, 24 şi 25 ale lunii, pentru a se înlesni astfel venirea în Capitala ţării a cît mai multor participanţi la „o asemenea măreaţă sărbătoare“ [14]. În dobîndirea aprobărilor pentru buna desfăşurare a acţiunilor proiectate a primit sprijinul şi al altor comisari, membri ai Consiliului dirigent, între care C. D. Brătianu, delegat pentru procurarea autorizaţiei de la Prefectura poliţiei Capitalei şi maiorul N. Ianculescu, însărcinat cu obţinerea sălii Ateneului, care a asigurat şi concursul profesorului universitar Gr. Tocilescu pentru ţinerea unei conferinţe referitoare la semnificaţia momentului [15].

O categorie distinctă o constituie răspunsurile primite de D. C. Butculescu in calitate de delegat al Secţiunii Bucureşti a „Ligii culturale“ pentru organizarea sărbătoririi zilei de 24 ianuarie 1909, din partea unor personalităţi ale vremii, ilustrînd o vastă adeziune. De pildă, Vasile M. Kogălniceanu şi soţia, odată cu exprimarea dorinţei de a fi înscrişi ca membri în Comitetul dirigent, solicitau aceeaşi favoare şi pentru alte familii, între care scriitorul Emil Gârleanu cu soţia [16]. În

---

[7] Ibidem, f. 13 v-14,6.
[8] Ibidem, inv. 83182.
[9] Ibidem, inv. 88184, f. 14 v-15.
[10] Ibidem, f. 26 v.
[11] Ibidem, f. 5.
[12] Ibidem, inv. 88183.
[13] Ibidem, inv. 88184, f. 8.
[14] Ibidem, f. 9.
[15] Ibidem, f. 13.
[16] Ibidem, inv. 88181, doc. 3.

www.mnir.ro

răspunsul său, avocatul Mihail M. Paraschivescu, doctor în drept, își oferea serviciile spre a conlucra pentru „marea sărbătoare a românilor din ziua de 24 ianuarie“ [17], iar soții Eufrosina și sculptorul Constantin Bălăcescu apreciau că „ideea de a organiza o serbătoare pentru data de 24 ian. c. nu pote se stîrnească decît entuziasm și admirație“, fiind gata să concure pentru „reușita deplină a acestei serbări“ considerată „un omagiu uneia din cele mai frumoase pagini a istoriei naționale“ [18].

În același stil entuziast sînt redactate majoritatea răspunsurilor primite, autorii lor dovedind înțelegerea semnificației adinei pe care Unirea omagiată o avea nu numai pentru trecut și prezent, ci și pentru viitor. Astfel, doctorul P. I. Popovici aprecia că „astăzi cînd toate popoarele din sudul Europei se mișcă pentru a-și asigura și întări existența lor etnică, sîntem și noi datori a ne arăta cît mai solidari și cît mai strînși, dacă voim să fim văzuți și ascultați. Unirea a fost întiiul și cel mai mare pas ce au făcut urmașții lui Ștefan și ai lui Mihai spre ținta care trebuie să o aibă adine săpată în mintea sa or ce bun român. Ziua de 24 ianuarie 1859, zi mare și sfîntă pentru întreg neamul românesc, să o facem așa să strălucească, încît să fie de toți văzută și privită cu respect“ [19]. Într-un alt răspuns de acceptare, ziua de 24 ianuarie era considerată ca zi de „netăgăduită măreție în care a luat ființă România viitorului“ [20]. În foarte rarele cazuri cînd răspunsurile privind colaborarea au fost negative, ele s-au datorat unor motive obiective, ca boala sau participarea la sărbătorirea aceluiași fapt într-un alt context, cum era cazul profesorului universitar Dimitrie Onciul, invitat să ia parte la acțiunile organizate de studenți [21].

Un interes deosebit prezintă și documentele ce cuprind acordul exprimat de circa 40 de societăți și asociații ale muncitorilor, funcționarilor și altor categorii sociale, avînd caracter profesional, de ajutor reciproc sau filantropic și cultural. Dintre ele remarcăm : Societatea lucrătorilor turnători în fontă și metal din România [22], Societatea „Isvorul“ a maseurilor băieși [23], Societatea calfelor, ajutorilor și căruțașilor măcelari din Abatorul București [24], Uniunea intelectualilor [25], Asociația funcționarilor de birou din România [26], Societatea „Peleșul și Vîrful cu dor“ a micilor funcționari ai statului din București [27], Societatea pensionarilor civili, militari și eclesiastici din București [28], Societatea generală a studenților universitari români „Lumina“ [29], Societatea studenților în medicină veterinară [30] etc. ; acestora se alătură societățile de ajutor reciproc sau filantropice ca : Societatea „Carmen-Sylva“, societate filantropică pentru ajutorarea elevilor săraci fără deosebire de naționalitate [31], „Rindeaua“, societate de economie, ajutor reciproc și boală [32], „Irina“, societate de ajutor reciproc a personalului din Institutul de arte grafice Carol Göbi [33], „Dezvoltarea“, societate de ajutor reciproc și economie [34] ș. a. ; din categoria celor cu caracter cultural amintim : Societatea „Doina“, pentru răspîndirea dansului în popor [35], Societatea muzicală „Hora“ [36], Societatea artistică literară „V. Alecsandri“ [37], Societatea

[17] Ibidem, doc. 14.
[18] Ibidem, doc. 65.
[19] Ibidem, doc. 66.
[20] Ibidem, doc. 59.
[21] Ibidem, doc. 6.
[22] Ibidem, doc. 18.
[23] Ibidem, doc. 31.
[24] Ibidem, doc. 78.
[25] Ibidem, doc. 15.
[26] Ibidem, doc. 17.
[27] Ibidem, doc. 60.
[28] Ibidem, doc. 82.
[29] Ibidem, doc. 39.
[30] Ibidem, doc. 40.
[31] Ibidem, doc. 11.
[32] Ibidem, doc. 24.
[33] Ibidem, doc. 67.
[34] Ibidem, doc. 80.
[35] Ibidem, doc. 12.
[36] Ibidem, doc. 68.
[37] Ibidem, doc. 83.

www.mnir.ro

de gimnastică şi scrimă „Aurora" [38] etc. Însăşi denumirea unora dintre societăţile participante la sărbătorirea menţionată este edificatoare pentru sentimentele de care erau animate, ca, de exemplu : Societatea 24 ianuarie 1899 [39], Societatea „Tricolorul român", fondată la 24 ianuarie 1908 [40], Socieatea Fraţilor români ai Daciei Traiane [41].

In unele din răspunsurile de adeziune ale acestor societăţi, în afară de preţuirea manifestată pentru „sărbătorirea zilei de 24 ianuarie, ca ceâ mai importantă sărbătoare naţională a neamului românesc" [42], se exprima speranţa că în contextul dat „se va aminti cu dragoste şi despre în veci neuitatul Domnitor Român, Alexandru Ioan I. Cuza" [43], mărturie grăitoare a memoriei plină de recunoştinţă pe care masele o păstrau acestei luminoase personalităţi din istoria noastră. Totodată, se făcea propunerea „de-a depune o coroană de bronz pe mormîntul lui Alexandru I. Cuza, spre a serba aşa cum se cuvine această frumoasă zi de 24 ianuarie" [44], scop în care au şi fost lansate liste de subscripţie. Cu acelaşi prilej s-au primit şi sugestii pentru realizarea unui program festiv cît mai bogat. Astfel, directorul Societăţii „Hora", Juarez Movillă, se oferea să interpreteze în sala Ateneului, cu corul condus de el, cîntece patriotice ca : „Deşteaptă-te române", „Hora Unirii", „Pe-al nostru steag e scris unire" [45], iar autorul versurilor „La aniversarea Unirii", Themel, le trimetea spre a fi recitate la marea sărbătoare în cinstea căreia le scrisese [46].

Alături de larga adeziune a românilor pentru acordarea cinstirii cuvenite semicentenarului Unirii Principatelor se află exprimată şi poziţia plină de receptivitate a unor naţionalităţi conlocuitoare. „Am primit cu cea mai vie bucurie patriotica invitaţie cu care ne-aţi onorat, d-a lua parte la marea serbare naţională de 50 de ani a faimosului şi măreţului act al Unirii Principatelor Române" menţiona în scrisoarea sa Societatea culturală albaneză „Drita" (Lumina), subliniind în acelaşi timp că albanezii din România au fost întotdeauna „cu inima, cu sufletul şi cu corpul alături de elementul român in toate împrejurările" [47]. Ea nu se limita să participe la sărbătorirea organizată in Capitală, ci dăduse dispoziţii ca toate filialele din ţară să ia parte la aniversarea evenimentului în localităţile în care se aflau. Răspunsuri afirmative în ceea ce priveşte prezenţa la manifestaţiile ocazionate de această sărbătoare în Bucureşti figurează şi din partea Societăţii israelite a datoriilor sacre şi a Societăţii „Fraterna" a aceleiaşi naţionalităţi.

Despre programul serbării proiectate de Secţiunea Bucureşti a „Ligii culturale" şi modul în care aceasta a decurs aflăm atît din adresa lui D. C. Butculescu către Prefectura poliţiei Capitalei, prin care se cerea aprobarea desfăşurării ei [48], cît şi din raportul pe care acesta l-a făcut în final asupra organizării acţiunii respective [49]. Întruniţi în grădina Cişmigiu, participanţii la manifestaţiile organizate de „Ligă" au defilat în mod organizat pînă la biserica Sf. Gheorghe, unde au asistat la tedeumul pentru 24 ianuarie şi au ascultat cuvîntările rostite de Sava Şomănescu, preşedintele „Ligii culturale", de Petre Grădişteanu şi de studentul Gheorghe Lazăr, după care, pe bulevardul Colţei şi calea Victoriei, s-au îndreptat spre Ateneu, intonînd cîntece patriotice şi jucînd Hora Unirii în faţa statuii lui Mihai Viteazul şi a palatului regal. In acest impunător cortegiu, in care steagurile societăţilor şi asociaţilor participante dădeau o notă de grandoare, un loc de cinste a ocupat chipul

---

[38] Ibidem, doc. 8.
[39] Ibidem, doc. 48.
[40] Ibidem, doc. 16 bis.
[41] Ibidem, doc. 81.
[42] Ibidem, doc. 48 (scrisoarea de răspuns a Societăţii „24 ianuarie 1899").
[43] Ibidem, doc. 79 (răspunsul Societăţii calfelor, ajutorilor, căruţaşilor-măcelari din Abatorul Bucureşti primit de D. C. Butculescu la 22 ianuarie 1909).
[44] Ibidem, doc. 92 (scrisoarea Uniunii studenţilor români).
[45] Ibidem, doc. 68.
[46] Ibidem, doc. 96.
[47] Ibidem, doc. 85.
[48] Ibidem, inv. 88184, f. 10.
[49] Ibidem, f. 25—32.

www.mnir.ro

domnitorului Al. I. Cuza, realizat de sculptorul C. Bălăcescu şi „condus în alaiul triumfal al Ligii culturale pe acelaşi podu Mogoşoaei (calea Victoriei) cu aceeaşi însufleţire şi entuziasm ca la ...1859“ [50], cînd pentru prima oară domnitorul Unirii venise la Bucureşti, după alegerea sa şi în Ţara Românească.

In cadrul festivităţilor desfăşurate la Ateneu, unde au fost, de asemenea, rostite cuvîntări şi interpretate cîntece patriotice, Aristiţa Romanescu a citit poezia „Hora horelor“ scrisă de Smara, veche membră a „Ligii culturale“, pentru „această serbare naţională... care a fost şi va să fie mereu cea mai sfîntă pentru toţi românii din toate ţările subjugate, din toate unghiurile pămîntului“ [51]. Este de remarcat faptul că in timpul conferinţelor de la Ateneu s-a lansat ideea ridicării unui monument lui Al. I. Cuza şi că această „frumoasă iniţiativă pleacă de la meseriaşi“ [53], ceea ce dovedeşte că „poporul nu uită niciodată pe cel ce ş-a făcut în lume datoria ş-a avut grije de el, mai de vreme sau mai tîrziu el îl sfinţeşte, îl nemureşte, aşa după cum a trăit, aşa după cum a lucrat“ [54]. Iniţiativa a fost îmbrăţişată cu căldură de membrii „Ligii culturale“, urmînd ca strîngerea fondurilor necesare să se facă prin subscripţii, ele incepînd chiar din acel moment. Impresionant rămîne şi gestul organizatorilor serbării, care au trimis cu acest prilej o telegramă doamnei Elena Cuza, aflată la Piatra Neamţ, pentru a transmite „un salut de recunoştinţă celei care n-a încetat nici-o-dată de a fi sufletul tuturor mişcărilor culturale şi filantropice, Femeei de inimă care alăturea de Cuza Vodă a aprins farul naţionalismului (patriotismului — n. n.) destinat a lumina Viitorul României“ [55].

Documentele prezentate, păstrate în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie al R. S. România, constituie, credem, prin bogăţia şi varietatea informaţiilor conţinute, o sursă cuprinzătoare si edificatoare privind modul în care Secţiunea din Bucureşti a „Ligii culturale“ a acţionat pentru sublinierea însemnătăţii Unirii, într-o perioadă cînd lupta pentru desăvîrşirea acesteia mergea pe un drum ascendent, realizînd o grandioasă demonstraţie, care a fost, aşa cum se aprecia în presa vremi, „una din părţile cele mai frumoase, cele mai înălţătoare ale manifestaţiilor patriotice organizate... pentru glorificarea actului Unirei“ [56].

DOCUMENTS INÉDITS CONCERNANT LE CINQUANTENAIRE DE L'UNION DES PRINCIPAUTÉS UNIES

R é s u m é

En soulignant l'importance majeure de l'accomplissement de l'Union des Principautés pour l'histoire du peuple roumain et le rôle joué par la „Ligue pour l'unité culturelle de tous les Roumains“, fondée en 1891 et qui a cultivé l'esprit de l'unité et de la solidarité nationale des Roumains qui habitaient les deux côtés des monts Carpates, l'auteur signale l'existence dans le patrimoine du Musée National d'histoire de la R. S. de Roumanie de quelques documents inédits qui se refèrent à ces idées. C'est le cas d'un nombre substantiel de manuscrits qui se trouvent principalement dans un dossier avec 96 documents et dans un cahier avec des concepts et des notices, comprenant 23 matériaux du genre, aussi bien que des

50 Ibidem, f. 23.
51 Ibidem, inv. 88186, f. 1—2.
52 Ibidem, inv. 88184, f. 24.
53 Este vorba de delegatul meseriaşilor, Gh. Stănescu, care, în cuvîntul său, a propus să se ridice „acestui mare domnitor un monument naţional“ („Minerva“, din 26 ianuarie 1909).
54 Muzeul Naţional de Istorie al R. S. România, inv. 88186, f. 2.
55 Ibidem, inv. 88184, f. 24 v.
56 „Universul“ din 25 ianuarie 1909.

www.mnir.ro

pièces disparates qui constituent tous ensembles un fond unitaire et de grande valeur qui se refère aux actions entreprises par la Section bucarestoise de la „Ligue Culturelle" à l'occasion de l'anniversaire de 50 ans depuis l'Union des Principautés Roumaines. Par leur contenu ceux-ci sont représentatifs tant pour l'ample participation des masse à cette célébration que pour la „Ligue Culturelle", considérait qu'elle devait activer pour entretenir les sentiments patriotiques du peuple dans une période quand la lutte pour le parachèvement de l'unité d'état connaissait un mouvement ascendent.

www.mnir.ro

REUNIUNEA ÎNVĂȚĂTORILOR ROMÂNI DIN LETA MARE (1875), PRIMA ASOCIAȚIE PROFESIONALA A ÎNVĂȚĂTORILOR ROMANI DIN BIHOR

de **RAFILA FAUR**
și **VIOREL FAUR**

O remarcabilă mișcare de organizare a cadrelor didactice în asociații se produce îndeosebi în anii de început ai epocii dualismului austro-ungar, cînd se pune un accent firesc pe apărarea drepturilor naționale, a intereselor școlii românești, printr-o fortificare a solidarității naționale. Tendința de asociere a învățătorilor era determinată acum și de realitățile zilei, de politica de dominație și deznaționalizare a guvernanților austro-ungari. In decembrie 1867 a luat ființă Asociația învățătorilor din Banat, iar la 27 septembrie 1869 s-a constituit Reuniunea învățătorilor români din părțile Caransebeșului [1]. La 6 aprilie 1872, președintele reuniunii care urma să se întemeieze la Arad, cu prilejul adunării generale a învățătorilor din 20 aprilie, trimitea o adresă consistoriului orădean, invitîndu-i pe învățătorii români din acest district să participe la eveniment [2]. Textul adresei este multiplicat și transmis — la 10 aprilie 1872 — la „toți inspectorii cerc(urilor) de școale", pentru ca învățătorilor interesați să li se permită deplasarea la Arad. „După încheerea adunării — se preciza în respectiva dispoziție — fiesce care învățătoriu, care va fi participat la aceea, va avea a se rentorna numaidecît la stațiunea sa pentru continuarea învățămîntului școlastic" [3]. Fără îndoială că au fost prezenți la adunarea de constituire a Reuniunii învățătorilor români din eparhia Aradului și învățători din Bihor. In anul 1872 existau încă două reuniuni ale învățătorilor români, una cu sediul în Brașov, alta în Cluj [4].

Probabil că timp de mai mulți ani o parte din învățătorii bihoreni au fost membri ai reuniunii arădene, reușind să ia parte la adunările generale anuale ale acesteia. Situația se impunea a fi schimbată, în sensul de a se proceda la formarea de asociații locale, fie ele de mai restrînsă cuprindere, important fiind faptul de a se realiza practic deziderатul asocierii învățătorilor, în vederea creării de posibilități noi de perfecționare metodico-pedagogică. Astfel se explică inițiativa învățătorilor români din districtul (inspectoratul) Leta Mare (actualmente în Republica Populară Ungară), de a organiza — la 29 aprilie 1875 — ședința de constituire a unei reuniuni a învățătorilor din această parte a Bihorului veacului trecut. Prima Reuniune a învățătorilor români din Bihor a avut următorul comitet de conducere : președinte — Nicolau Vulcan (tatăl lui Iosif Vucan redactorul responsabil și proprietarul revistei „Familia") ; notar — învățătorul Pavel Voștinar ; casier și bibliotecar învățătorul I. Mureșianu [5]. A fost „proclamat de membru onorar" [6] al reuniunii Iosif Vulcan și s-a luat importanta decizie ca „învățătorii din districtele învecinate să fie invitați să facă parte din această reuniune" [7], ceea ce ar fi însemnat un prim pas în direcția extinderii teritoriale a asociației.

---

[1] Vasile Popeangă, *Asociațiile învățătorești din Transilvania din secolul al XIX-lea*, în „Revista de pedagogie", nr. 1, 1964, p. 77—79.

[2] Arh. St. Oradea, fond Episcopia Ortodoxă Română, dos. 144/1881, f. 58.

[3] Ibidem, f. 59.

[4] Ibidem, f. 49.

[5] *O nouă reuniune de învățători*, in „Familia", nr. 38, 1875, p. 199.

[6] Ibidem.

[7] Ibidem.

www.mnir.ro

Prima adunare generală a reuniunii din Leta Mare, ca formă principală de activitate a acesteia, s-a desfăşurat la 23 septembrie 1875, sub preşedenţia lui Nicolau Vulcan. Cu acest prilej învăţătorul Paul Voştinar „a ţinut două dizertaţiuni interesante", una despre „propunerea" geometriei şi cealaltă „despre casa părintească, şcoală şi comună" [8], precizînd rostul fiecăruia în cadrul instruirii şi educării tineretului şcolar. Un alt învăţător a „vorbit" despre utilitatea bibliotecilor şcolare şi necesitatea înfiinţării lor în cît mai multe locuri. Alături de probleme şcolare erau discutate, aşadar, şi chestiuni de factură culturală, cum erau bibliotecile, din care erau să împrumute cărţi nu numai elevii, ci şi părinţii acestora. Începînd din 1876, în fiecare an Reuniunea în discuţie va organiza cîte două adunări generale, pentru ca in cele două semestre şcolare să existe cîte o posibilitate de întrunire şi de dezbatere a unor realităţi de interes imediat. Formula de desfăşurare a acestora nu diferă prea mult, ele fiind conduse exclusiv de N. Vulcan, personalitate cu o mare autoritate asupra învăţătorilor din districtul Leta Mare. În adunarea care a avut loc în comuna Pocei, la 20 aprilie 1876, membrii reuniunii au dat „dovadă de un zel frumos", după cum aflăm dintr-o notă apărută în revista „Familia" [9]. Au prezentat „dizertaţiuni potrivite" [10] învăţătorii Ioan Mureşianu, Demetriu Szábo (din Leta Mare), Costin (din Pocei), Vidican (din Paleu) şi Görög (din Almoşd) [11]. La 12 septembrie 1876, Reuniunea şi-a „ţinut" adunarea generală anuală în comuna Bogomir. Consemnăm un scurt comentariu despre aceasta : „Bravii învăţători dederă probă de un zel înflăcărat şi de o diligință lăudabilă. Şapte inşi din ei ţinură dizertaţiuni din feluritele ramuri ale instrucţiei poporale. Şi doi înşi fură premiaţi cu premiile destinate spre acest scop" [12] de Ioan Olteanu, care a şi „grăbit a sprijini" reuniunea. Se observă un real progres în activitatea reuniunii, mai cu seamă in direcţia preocupărilor pentru elaborarea a cît mai multe lucrări cu conţinut metodic şi cultural, care au contribuit la îmbogăţirea învăţătorilor participanţi.

Pentru a stimula activitatea învăţătorilor au mai fost acordate premii, cum s-a întîmplat şi cu ocazia adunării generale a reuniunii de la Paleu (aprilie 1877) — la care au fost prezenţi „mai toţi învăţătorii din district" —, cînd li s-a acordat cîte un galben învăţătorilor Ioan Mureşianu (din Leta Mare) şi Georgiu Mureşianu (din Pocei), ca recompensă pentru faptul că „au dovedit că au avut mai mulţi şcolari şi au făcut progresul cel mai mare" [13] în ce priveşte rezultatele obţinute. Conducerea reuniunii îşi exprimă public regretul de a nu fi avut ecou invitaţia sa, făcută acum pentru a patra oară, de „a se însoţi cu această reuniune, singură în toată diecesa" [14], şi învăţătorii români din celelalte districte bihorene, ei nefiind „nici de astă dată" receptiv la propunere şi, ca atare, nu au luat parte la manifestarea Reuniunii. În toamna aceluiaşi an se constată însă o oarecare aderenţă la ideea respectivă, deoarece la adunarea generală din 6 septembrie 1877, desfăşurată la localitatea Almoşd, a participat un „număr frumos de învăţători, cari se înmulţiră cu cîţiva din protopopiatele învecinate şi cu cîţiva oaspeţi" [15]. Au fost susţinute trei „dizertaţiuni" despre pomărit de către învăţătorii Georgiu Mureşianu, T. Manu şi Görög. La 12 aprilie 1878 sînt invitaţi la adunarea generală din primăvara anului care urma să aibe loc in comuna Vîrtiş (la 2 mai) învăţătorii din întreaga dieceză a Orăzii. Documentul este semnat de Nicolau Vulcan (preşedinte) şi Ioan Mureşianu (ca notar) [16].

Acest apel „nu avu nici un rezultat" [17], după cum se precizează într-un material publicistic. Învăţătorii prezenţi au dat dovadă acum de „zelul lor", ţinîndu-se două dizertaţiuni, una de către învăţătorul Ioan Mureşianu şi alta de Giorgiu Creţu (din Vîrtiş) [18].

---

[8] *Reuniunea învăţătorilor români*, în „Familia", nr. 17, 1875, p. 451.
[9] „Familia", nr. 16, 1876, p. 191.
[10] Ibidem.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem, nr. 39, p. 467.
[13] Ibidem, 1877, nr. 16, p. 192.
[14] Ibidem. Premiile au provenit din donaţia lui Ioan Olteanu.
[15] Ibidem, nr. 36, p. 432.
[16] Ibidem, 1878, nr. 28, p. 171.
[17] Ibidem, nr. 34, p. 216.
[18] Ibidem.

www.mnir.ro

Cu toate stăruinţele de a transforma această reuniune cu caracter strict local — cuprindea numai învăţători români din districtul Leta Mare — într-o reuniune care să-i includă pe toţi învăţătorii din dieceza Orăzii nu s-a putut ajunge la o asemenea importantă realizare. Faptul este în aceşti termeni comentat într-o însemnare din revista lui Iosif Vulcan : „Cu cîtă părere de rău vedem că protopopiatele învecinate nu mai acurg la această reuniune, *spre a forma una mai mare* (subl. n. — R. F. şi V. F.), cu aceeaşi bucurie constatăm că ea singură, în toată diecesa orădeană, îşi îndeplineşte cu zel sublima misiune ca santinelă în extremul punct al românismului. Deşi puţini la număr, învăţătorii din acest district nu se descurajează, ci emulează in diligință. Recunoştinţa naţiunii este recompensa lor" [19].

Era o apreciere încurajatoare, care se întemeia pe o realitate, aceea a eficienţei incontestabile a Reuniunii învăţătorilor români din districtul Leta Mare, pe seriozitatea cu care îşi pregătea adunările generale şi modul cum participau învăţătorii la acestea, elaborînd numeroase lucrări personale, în care îşi făceau cunoscute rezultatele propriei lor experienţe pedagogice şi de animatori culturali ai aşezărilor rurale. Spre pildă, la adunarea din septembrie 1878, de la Leta Mare, „s-au ţinut patru dizertaţiuni" : Teodor Man (din Leta Mare) „a citit un dialog despre mişcarea pămîntului" ; Georgiu Pop (din Bogomir) a vorbit despre „măsurile metrice" ; George Pop (din Ciocaia) a stăruit asupra „datoriilor copilului către mai-marii săi", iar învăţătorul Petru Biba s-a referit la fracţiile ordinare [20]. Aşadar, teme de matematică, fizică şi comportament, adică probleme de predare, de practică şcolară, a căror perfecţoinare avea un efect pozitiv mai cu seamă asupra tinerilor învăţători, care puteau cîştiga experienţă numai cu aceste binevenite prilejuri.

În cuvîntul său de deschidere la adunarea generală din aprilie 1879 a reuniunii, preşedintele acesteia, N. Vulcan adresa un salut călduros celor prezenţi şi îi îndemna să progreseze „pe terenul care păşiră". În răspunsul său, notarul reuniunii, învăţătorul Petru Cardoş, îi aducea justificate mulţumiri pentru „părinteasca şi neobosita conducere" [21]. Cu acest prilej, preotul Ioan Cristian (din Pocei) a „dăruit reuniunii 14 cărţi" [22], pentru a-şi întemeia o bibliotecă proprie. Au fost susţinute, conform unei practici cu notabile rezultate, alte „dizertaţiuni" : Ioan Boliac despre „creşterea pruncilor", Petru Cardoş despre „educaţiunea domestică şi şcolară, după Lanchard" [23].

Cea mai întinsă relatare despre semnificaţiile politice ale activităţii este publicată tot în revista „Familia", din care detaşăm partea iniţială, deoarece are o sigură valoare documentară : „Cu cît este mai trist a vedea simptomele de desnaţionalizare, cari de un timp încoace se manifestează în unele părţi locuite de români, cu atît mai mare plăcere ni cauzează vederea că ici şi colo... învăţătorii mai stau la înălţimea misiunii lor şi *conservează cultul limbei şi literaturei naţionale* (subl. n.). Şi dacă undeva, apoi tocmai în aceste părţi mult periclitate ale elementului românesc, inima noastră trebuie să se umple de bucurie, cînd vedem vre-o mişcare cît de mică pe terenul culturei naţionale. Iată motivul pentru care simţi o bucurie duplă (dublă) asistînd astăzi la adunarea generală a reuniunii învăţătorilor din protopopiatul acesta" [24], mai exact în districtul Leta Mare. Din nou se exprimă „durerea" că aceasta este unica reuniune a învăţătorilor români din Bihor („căci nicăiri nu s-a urmat încă esemplul nobil ce s-a dat aice" [25]). Interesantă este şi această intervenţie, care avea ca intenţie să consolideze situaţia reuniunii : „Curios, că reuniunea unică s-a înfiinţat tocmai în acel protopopiat al diecezei, in care elementul românesc este expus mai ales pericolului. Curios, dar totodată şi foarte bine. Abia a avut cîndva (vreo) reuniune română misiune mai sfîntă decît aceasta. Şi tocmai din cauza aceasta, d(om)nii autori, redactori şi publicul cel mai mare ar face un serviciu naţional, sprijinindu-o din toate puterile" [26].

---

[19] Ibidem, nr. 68, p. 439.
[20] Ibidem.
[21] Ibidem, nr. 27, p. 184, 1879.
[22] Ibidem.
[23] Ibidem.
[24] Ibidem, nr. 68, p. 446.
[25] Ibidem.
[26] Ibidem.

www.mnir.ro

La adunarea din 11 septembrie 1879, de altfel cea din urmă adunare generală a acestei reuniuni, au susţinut dizertaţiuni învăţătorii Cardoş, Man, Pop şi Vidican („din sfera lor de activitate“ [27]), care au fost ascultate „cu cea mai mare atenţiune“, meritînd aprecieri şi laude. Este remarcat „acest progres frumos“ al reuniunii, iar învăţătorii sînt îndemnaţi să persevereze pe acest drum : „Înainte, fraţi învăţători, căci in miinile voastre zace viitorul naţiunei !“ [28].

Emoţionantul episod din existenţa reuniunii era şi ultimul, deoarece ea îşi încetează activitatea în toamna anului 1879, datorită — în primul rînd — faptului că Nicolau Vulcan, întemeietorul şi principalul ei susţinător, s-a mutat la Oradea, unde a fost făcut de autorităţile ecleziastice canonic, în locul lui fiind numit Iustin Popfiu, care deşi avea o îndelungată şi fructuoasă activitate de culturalizare n-a reuşit să menţină reuniunea.

După cinci ani de activă funcţionare, Reuniunea învăţătorilor români din districtul Leta Mare intra pentru totdeauna în anonimat. Toate încercările ulterioare de a o reactiva, ori de a înfiinţa altă reuniune n-au avut rezultatul scontat. Aceeaşi revistă „Familia“, prin pana lui Iosif Vulcan, a scris despre iniţiativele ce vor mai apare, amintind de tradiţiile instaurate de reuniunea ce şi-a avut sediul în Leta Mare, în extremitatea cea mai vestică locuită de români.

Dispariţia acestei reuniuni a readus în deplină actualitate conferinţele învăţătoreşti, care au fost organizate cu consecvenţă în aproape întreg Bihorul. Rolul lor este, pe deplin cuvint, subliniat în diverse materiale publicistice, fiindcă nu erau pregătite condiţiile pentru trecerea la stadiul organizării de reuniuni care să-i cuprindă pe toţi învăţătorii din Bihor, o asemenea situaţie fiind constatabilă şi în unele părţi din Transilvania. De aceea sînt formulate încă remarci pozitive despre conferinţele învăţătoreşti, cum este şi cea datorată lui Alexandru Mureşianu (învăţător în Pocei) şi din care reproducem un pasaj concludent : „Aici, în şcoala vieţii — şi nu în institutele preparandiale — trebuie să ne lărgim şi amplificăm însuşirile şi calităţile cîştigate... Ca praxa cîştigată de învăţătorii ajunşi la culmea misiunii lor să nu fie aşa-zicînd unilaterală sau mărgintă ca razele strălucitoare a(le) luminii ascunse în chilie fără fereşti, ci aceea că străbată cît mai adînc în învăţătorime, e de indispensabilă necesitate cercetarea conferinţelor învăţătoreşti. Pentru ce ? Pentru că în conferinţele învăţătoreşti se iau la dezbatere unele teme pedagogico-didactice, se ţin dizertaţiuni şi prelegeri practice de către învăţători cei mai experţi şi mai distinşi, a(l) căror ton, ţinută şi manieră de model şi celor mai debili, nedextri şi nepractici, în ele se împart sfaturile şi cunoştinţele, cerind desluşirea unul de altul, se alungă dubietăţile şi datinile mai vechi, rivalizează unul cu altul în propunere şi critizează — cu iubire colegială — propunerile : învăţătorii i se dă o direcţiune nouă, acomodată planului de învăţămînt..., cu un cuvînt în conferinţele învăţătoreşti, învăţătorii îşi schimbă împrumutat ştiinţa şi experienţele“ [29]. Concomitent cu aceste exacte şi inspirate consideraţii ale învăţătorului menţionat, acesta nu scapă din vedere semnalarea altor rosturi ale conferinţelor şi reuniunilor învăţătoreşti, de o factură culturală şi politică incontestabilă. Dar să transcriem alt pasaj din interesantul său articol : „Sub durata conferinţelor suntem cei mai fericiţi, *văzindu-ne adunaţi în cercul acelora* cari cu fală poartă stindardul civilizaţiunii, *ne ţinem de cea mai mare demnitate şi onoare*, că suntem înşiraţi sub flamura acelor gardişti, cari ziua, noaptea, se luptă pentru bunăstarea şi cultivarea naţiunii sale (lor). Sub durata lor, văzînd surîsul dulce pe buzele atîtor luptători de la cari atîrnă cultura şi în a căror mini e depusă soarta neamului românesc, *ne umplem de cea mai mare pietate faţă de sublima noastră chemare*, iar simţul recunoaştinţei erumpe în strigare de vivat, cînd vedem că poporul comunei, unde se ţine conferinţa, cu ce bucurie primeşte în braţele sale deschise izvorul ştiinţei şi piatra fundamentalului culturei“ [30] (subl. n.).

In apelul său, învăţătorul din Pocei insistă şi asupra necesităţii de a se constitui reuniuni ale învăţătorilor, mărturisind că această idee îl preocupă de mai bine de 7 ani, deci imediat după absolvirea studiilor preparandiale a acţionat în direcţia realizării unui asemenea deziderat profesional. Observînd că există numeroase reuniuni învăţătoreşti în Transilvania, el îşi exteriorizează nedumerirea că

[27] Ibidem.
[28] Ibidem.
[29] Alexandru Mureşianu, Pocei, *2 spet. 1891*, „Unirea“, nr. 38, 1891, p. 300—301.
[30] Ibidem.

www.mnir.ro

„numai noi învăţătorii români... din comitatul Bihorului nu (avem — n. n.), numai noi nu ne putem mîndri cu aşa mijloace şi întreprinderi salutare, cu aşa corporaţiune învăţătorească, parcă nu suntem în sec. al *19*-lea, în secolul de toţi numit — al propăşirii — şi în secolul reuniunilor“ [31]. Iată, deci, o intuire riguroasă a situaţiei existente, care trebuia schimbată. Ca atare, **Al. Mureşianu** îi îndeamnă pe confraţii săi de breaslă cu aceste cuvinte mobilizatoare : „Deci la activitate, stimaţi colegi ! Pătrunşi de spiritul propăşirii naţiunii române, *uniţi în cugete, uniţi în simţiri*, punind umăr la umăr, să arătăm lumii că scopul nostru e s(f)înt, să arătăm naţiunii că şi bihorenilor le zace la inimă bunăstarea şi fericirea neamului său, să arătăm colegilor că şi noi ne-am deşteptat din somnul indiferentismului, să arătăm limbilor că şi noi păstrăm cu fală un nume, care va reeşi triumfător din lupta ce ne aşteaptă...“ [32]. Iosif Vulcan salută „cu bucurie“ iniţiativa acestui învăţător şi nu se îndoieşte de faptul că inspectorul şcolar orădean „va sprijini, cu toată căldura, stăruinţa învăţătorilor“ [33]. **S**e face în continuare, „propagandă acestei cauze“ [34], atît pe filieră şcolară, cît şi în paginile presei.

LA RÉUNION DES INSTITUTEURS ROUMAINS DE LETA MARE (1875) — PREMIERE ASSOCIATION PROFESSIONNELLE DES INSTITUTEURS ROUMAINS DE BIHOR

Résumé

Les auteurs réconstituent le mode d'organisation et les formes d'activité (entre 1875—1879) de la première association des instituteurs roumains du Bihor du siècle passée, plus exactement de la Réunion de Leta Mare, qui a été dirigée par Nicolau Vulcan, père de l'érudit militant Iosif Vulcan, rédacteur responsable de la revue „Familia“ (1865—1906).

On présente aussi les programmes de déroulement des assemblées générales de la réunion : Leta Mare (23 septembre 1875), Pocei (20 avril 1876), Bogomir (12 septembre 1876), Paleu (avril 1877), Almoşd (6 septembre 1877), Virtiş (2 mai 1878), Leta Mare (septembre 1878 ; avril et 11 septembre 1879). A la fin de l'ouvrage ou rélève les effort de l'instituteur Alexandru Mureşianu (de Pocei) de réactiver cette réunión, sans qu'il puisse réaliser ce désideratum.

[31] Ibidem.
[32] **Ibidem.**
[33] **Reuniunea** *învăţătorească gr. c. română in Biharia*, în „Familia“, nr. 37, *1891*, p. 442.
[34] Ibidem, nr. 46, p. 550.

www.mnir.ro

INIȚIATIVE PARLAMENTARE PENTRU MODERNIZAREA ROMÂNIEI (1885—1887)

de **AUREL DUȚU**

Criza agrară care a cuprins continentul nostru la sfîrșitul sec. al XIX-lea (1873—1890), din cauza unor imense cantități de cereale svirlite pe piețele Europei occidentale de către S.U.A., Rusia și India la prețuri scăzute, a înrăutățit foarte mult posibilitățile de export ale României și s-a repercutat negativ asupra întregii noastre economii [1]. Faptul a stîrnit un interes deosebit în rindul opiniei publice, ample articole în presa vremii, furtunoase dezbateri în Parlament. Nota comună a dezbaterilor la care ne referim, făcută de aripa independentă a partidului liberal, susținea necesitatea unor reforme în politica noastră economică, care să ducă la modernizarea României. „Cu toții sîntem de acord — constată B. Iepurescu — că suferim de lipsa unei adevărate politici economice și comerciale“ [2] și nu aplicăm „datele și avantajele științelor economice în politica noastră comercială“ [3]. In continuare, deputatul arată că Franța, Italia, Anglia, Turcia sînt piețe pe care se consumau cerealele noastre, dar guvernul nu făcea „prea mult pentru conservarea acestor debușeuri nici pe calea convențiilor, nici pe cale diplomatică“ [4]. „Noi importăm de 2—3 ori mai mult decît valoarea mărfurilor ce exportăm“ [5], constată deputatul D. Tacu; „cu ce acoperim aceste lipsuri“ [6], întreba același deputat și răspundea: „cu credite ce le anticipăm asupra producției anului viitor“ [7]. „Dacă el e prosper, răul nu se simte, dacă e secetos, atunci devine o calamitate“. În continuare propunea să „creiem o industrie, calea sigură care ne va ajuta să cîștigăm și independența economică“ [8].

Propunînd și unele măsuri concrete, arăta că una din acestea ar fi „instrucțiunea publică, susținînd că „în fiecare școală rurală sau urbană să fie predate cunoștințele diferitelor meserii“ [9]. Iar cu ajutorul statului „să se înființeze o bancă, care să încurajeze diferite asociațiuni și societăți cooperative“ [10].

G. Mihăilescu, deputat de Covurlui, criticînd convenția comercială încheiată cu Austro-Ungaria, arăta că de la această dată balanța comerțului nostru merge în declin, ajungind în 1885 la peste 35 000 000 lei [11], că acest deficit era acoperit prin împrumuturi — pe moșii, pe case —, în afara celor externe, care se cifrau la suma de peste 261 000 000. Cît vom merge pe această cale? — întreba același

---

[1] N. Marcu, *Dezvoltarea capitalismului in agricultura României...*, în *Istoria economică*, sub redacția aceluiași autor, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1979, p. 167.

[2] B. Iepurescu, „Dezbaterile Adunării Deputaților“ (= DAD), Sesiunea 1885/1886, ședința din 28 noiembrie 1885, p. 71—72.

[3] Ibidem.

[4] Ibidem.

[5] D. Tacu, DAD, sesiunea 1885/1886, ședința din 28 noiembrie 1885, p. 81.

[6] Ibidem.

[7] Ibidem.

[8] Ibidem.

[9] Ibidem.

[10] Ibidem.

[11] G. Mihăilescu, DAD, sesiunea 1885/1886 ședința din 4 decembrie 1885, p. 134.

www.mnir.ro

deputat [12]. Susținind aceeași idee, G. D. Palade arăta că impozitele au crescut în 10 ani cu peste 200 000 000 și se caută noi împrumuturi [13]. Propunerile deputatului G. Mihăilescu erau : „să avem un plan economic și comercial care să fie urmărit cu perseverență în interesul țării" [14], „să dezvoltăm industria textilă, extractivă și cea metalurgică", iar Ministerul Comerțului să fie inamovibil, „în afara influenței partidelor politice" [15], „să dezvoltăm comerțul cu Franța și Anglia, căci Germania și Austria fac numai export la noi, nu sînt și cumpărători și astfel nu ne putem echilibra balanța economică, plătind cu bani «numărătoare» cu credite și economiile noastre" [16]. In legătură cu situația agricolă, D. D. Pop arăta că avem în țară peste 1 800 000 de lucrători cu brațele și din aceștia abia întrebuințăm 800 000 la munca cîmpului, iar restul rămin tot timpul „neactivi, neproducători, guri de consumație foarte periculoase". Prin nefolosirea lor se pierde în fiecare an 200 000 000 zile de lucru ; calculînd la 1 leu ziua muncă, arăta că se pierde în fiecare an 200 000 000 lei și dacă s-ar fi folosit judicios aceste valori, situația financiară a țării ar fi fost mult mai bună.

Soluția prevăzută de acest deputat era de a înființa și dezvolta industria agricolă și casnică, industria textilă, a producțiilor de manufacturi, să fie etatizată „o parte din comerțul interior al țării și să întrebuințăm toată munca ce rămîne neproductivă" [17]. D. Tacu, în calitate de raportor, propunea modificarea articolelor 4 și 52 din legea vînzării bunurilor statului. Era vorba ca pe orice moșie a statului, scoasă la vînzare să fie preferați sătenii cultivatori, cumpărători de loturi mici [18]. Ion Mucenic Dinescu, susținind aceeași idee, arăta că mare parte din săteni sînt săraci, fără mijloace, neputind cumpăra pămînt niciodată, ei vor merge din mizerie in mizerie [19] „cei mai mulți împroprietăriți la 1864, nu mai au în posesie nici cîte un ha" [20].

Datoria publică a României crescuse de la 631 874 642, cît se afla la începutul anului 1876, la 729 186 176 la 30 septembrie 1886 [21]. Toate aceste datorii reprezentau cheltuielile făcute de stat pentru construcția de căi ferate, poduri, șosele, edificii școlare, militare, sanitare, penitenciare, eclesiastice ș. a. m. d.

Printre acestea amintim edificiile : Palatul Administrativ din Iași, Ministerul Domeniilor, Școala de poduri și șosele, școlile de meserii din București și Iași, băile de la Călimănești, unele reparații ale mănăstirii Argeșului, mitropoliei, bisericilor Trei Ierarhi și Sfîntul Nicolae din Iași, Liceul Sf. Sava, liceele din Botoșani și Bîrlad, Spitalul militar din București, Cazarma de artilerie din Pitești, cea de geniu din Focșani, unele reparații și înzestrarea arsenalului armatei, cazarma de infanterie din Galați, cea de artilerie din Botoșani, Școala de infanterie din Dealul Spirii, Cazarma flotilei din Galați, Școala de instrucție militară, în interiorul unei cazărmi la Brăila, Craiova, Focșani, Buzău [22]. Pînă în 1876 se construiseră 600 km căi ferate, la sfîrșitul anului 1876 se ajunsese la peste 2 500 km căi ferate. Este drept că în Parlament se votaseră de-a lungul anilor realizarea a 12 000 km șosele, iar la sfîrșitul anului 1886 se aflau doar 3 000 km, diferența de 9 000 fiind drumuri locale, comunale, parte din ele degradate și aproape toate în stare foarte rea de întreținere [23]. Dacă avem în vedere totala lipsă de fonduri prin care trecea societatea românească, nivelul productivității (ziua de muncă a țăranului ce se socotea la un leu), iar construcția unei clădiri dura pe puțin între 3 și 5 ani, cei 3 000 km șosele, 2 500 km căi ferate, în afara construcțiilor de școli, cazărmi, edificii publice realizate in nici 20 de ani, ne putem da seama de efortul considerabil făcut de această generație care dorea să-și vadă țara alături de statele civilizate ale Europei.

I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, adresîndu-se Camerii, dar mai ales burgheziei și moșierimii, arăta că pentru a fi printre fruntașii popoarelor

[12] Ibidem.
[13] G. D. Palade, DAD, Sesiunea 1885/1886 ședința din 3 decembrie 1885, p. 109.
[14] G. Mihăilescu, DAD, Sesiunea 1885/1886 ședința din 4 decembrie 1885, p. 135.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem.
[17] D. Pop, DAD, Sesiunea 1886/1887, ședința din 6 dec. 1886, p. 572.
[18] D. Tacu, DAD, Sesiunea 1886/1887, ședința din 6 dec. 1886, p. 573—574.
[19] Mucenic Dinescu, DAD, Sesiunea 1886/1887, ședința din 6 dec. 1886, p. 575.
[20] Ibidem.
[21] I. Codrescu, DAD, Sesiunea 1886/1837, ședința din 12 martie 1887, p. 972.
[22] A. D. Xenopol, DAD, Sesiunea 1886/1887, ședința din 13 martie 1887, p. 968.
[23] Ibidem.

www.mnir.ro

din Sud-Estul Europei, trebuie „să muncim, să învățăm și mai ales că cheltuim mai puțin decît cîștigăm“ [24] — se referea mai ales la cei cărora Mihail Kogălniceanu li se adresa de la tribuna Parlamentului imputindu-le „că-și vind moșiile să petreacă la Paris, iar cucoanele își depun icoanele părintești amanet ca să-și facă rochii de mătase la Briol“ [25]. „Am trăit în Țara Românească 200 de ani — spunea C. A. Rosetti — azi toată țara e acoperită cu linii ferate, iar în alte privințe progresul a fost și mai mare...“, „în alte părți au trebuit secole ceea ce noi am dobîndit în așa scurt timp“. Țara nu mai putea fi ținută în starea de sălbăticie în privința transporturilor cu chervanale și harabale, cărora le trebuiau săptămîni „spre a duce pe piețele de desfacere productele noastre“ [26].

Încă din 1885, dar mai ales în anii 1886 și 1887 era în țară o opinie diferită de cea a guvernului, care, în scopul apărării patriei susțineau fortificarea Bucureștilor. Numeroase au fost intervențiile și în Parlament. Din cei care au luat cuvîntul pe această temă ne oprim doar la cea a lui N. Ionescu și B. Iepurescu, care, făcînd o analiză a situației financiare a țării, dar folosind și argumente istorice, arătau că față de fortificații „avem dreptul a ne pune chestiunea politicii noastre economice“ [27]. Că făcînd astfel de cheltuieli atacăm izvoarele și „producțiunea poporului, elementul viu al întreținerii armatei și al altor instituții economice și sociale“ [28]. „Aceste cheltuieli fac masele să se miște, întimpinate cu violență din partea puterii, tratîndu-le ca pe turme necuvîntătoare“ [29]. B. Iepurescu, referindu-se la nevoia unei industrii, arăta că trebuie să ne gîndim la „mijloacele trebuitoare și nu la cele de lux, cum sînt fortificațiile“ [30]. Făcînd o incursiune în istoricul industriilor din țară, C. Butculescu arăta că acestea nu numai că satisfăceau necesitățile noastre interne, dar ‚se făcea și export, intrînd aurul cu kilogramele în țară. De la aplicarea convenției cu Austro-Ungaria aceasta a lovit în ele cu toporul cu două tăișuri“, cerind, în concluzie, „un nou tarif autonom în relațiile comerciale“. „Am văzut prin mănăstiri țesături boite în timpul lui Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab și Vasile Lupu conservindu-și vioiciunea și fixitatea coloritului și astfel de lucruri făceau boiangii din București, Curtea de Argeș, Pitești, Craiova, Baia de Aramă ș. a. ...“, „Unde ne sînt vestitele corporații de tabaci, cojocari, cismari din București, Ploiești, Buzău, Focșani, Iași, Botoșani, care obținuseră premii la Expozițiile din Paris (1867) și Viena (1873) ?“ ; și tot el arăta că aceștia cer recomandații, căci după aplicarea convenției toți vor să devină funcționari [31]. Din datele statistice, dar și din expunerile unor deputați reiese că Moldova și Țara Românească împreună exportau cereale în valoare de peste 25 000 000 în 1850 ; peste 85 000 000 în 1863 ; 117 000 000 în 1873 ; și 166 000 000 lei în 1883. După opinia lui Butculescu, exportul cerealelor noastre trebuia să crească la cel puțin 600 000 000, cînd „ne vom ocupa serios de îngrășarea pămîntului, cînd vom practica sistemul asolamentului, cînd vom completa lipsa brațelor prin aburi, după cum practică America, concurenta noastră pe piețele Europei“ [32]. In concluzie, cerea și el înlăturarea convenției, tarif autonom, lege pentru încurajarea industriei. Emil Costinescu, susținind aceleași idei, arăta că trebuie să dezvoltăm industria lemnului, începuturi făcute prin fabrica de la Galați, care „răspîndește în toată lumea produsele pădurilor românești“.

In 1886, din necesitățile de protecție industrială, amintita convenție este denunțată și începe un război vamal cu Austro-Ungaria, care a durat pînă în 1891. Toate tarifele vamale și convențiile ulterioare anului 1886 au avut în vedere o politică de protecție a industriei naționale. Putem afirma că, după această lege și

---

[24] I. C. Brătianu, DAD Sesiunea 1885/1886, ședința din 2 aprilie 1886, p. 1211.

[25] M. Kogălniceanu, DAD, Sesiunea 1885/1886, ședința din 2 aprilie, 1886, p. 1211.

[26] I. C. Brătianu, DAD, Sesiunea 1886/1887 ședința din 12 martie 1887, p. 945.

[27] Nicolae Ionescu, DAD, Sesiunea 1885/1886 ședința din 30 ianuarie 1886, p. 488.

[28] Ibidem.

[29] Ibidem.

[30] B. Iepurescu, DAD, Sesiunea 1885/1886, ședința din 28 noiembrie 1885, p. 72.

[31] D. Butculescu, DAD, Sesiunea 1885/1886, ședința din 26 aprilie 1886, p. 1359—1361.

[32] Ibidem.

www.mnir.ro

altele, de la începutul secolului nostru, burghezia română este o burghezie bugetară susţinută de bugetele ţării, care a activat foarte mult în exploatarea bogăţiilor subsolului şi mai puţin în industria prelucrătoare[33].

Mihail Kogălniceanu, pe lîngă alte remedii, cerea dezvoltarea oraşelor Brăila, Galaţi, Constanţa. Criticînd guvernul că amînă lucrările votate de Adunare, iar bugetul este pus în aplicare doar prin plăţi de lefuri, diurne, misiuni etc. spunea : „Veţi vedea spectacole (în sens de demonstraţii) «repeţite» în Moldova de nu veţi pune în lucrare docurile din Brăila, Galaţi, Constanţa" — adresindu-li-se de această dată in calitate de moldovean, nu de deputat al Brăilei[34]. Tot Mihail Kogălniceanu, recunoscînd că s-a făcut mult pentru Dobrogea în scurtul timp de la 1878 pînă la 1885 prin răspîndirea instrucţiunii publice, construcţii de şcoli, cazărmi, afirmă că va trebui să se dea acestei populaţii şi pîinea de toate zilele, administraţie, justiţie şi mijloace de comunicare : „Să facem din Dobrogea grădina României" [35]. Propunerile lui Mihail Kogălniceanu erau susţinute şi de deputaţii Covurluiului.

Pe lîngă aceste propuneri, de interes general, sînt şi unele cu caracter local, ale deputaţilor Cristodulo Cerchez, Agarici Ion, D. Bibescu, D. D. Juvara, care, printr-un proiect de lege adoptat de Cameră, cereau aprobarea unui împrumut de 1 000 000 lei pentru aducerea apei, reorganizarea pieţei Elca, construcţii de şcoli pentru cetatea de altădată a banilor Olteniei. Prin realizarea lor, arătau deputaţii, Craiova se pune în rangul ce trebuie să ocupe capitala acestei părţi din ţară, care a fost şi va fi în fruntea faptelor patriotice[36]. Dar deputaţii C. Fleva, V. Maniu solicitau, tot printr-un proiect, adoptat şi acesta de Cameră, dărimarea morilor de pe Ialomiţa care puneau in pericol Urzicenii, Coşerenii, Cimpu, Moldoveni, Brosceni ce stau în apă mai mult de două luni pe an din cauza morilor ce aparţineau proprietarului Zappa. În închiderea discuţiei din martie 1886, Radu Mihail, ministrul construcţiilor, arăta că va pune în aplicare votul Adunării[37].

Analiza situaţiei economico-financiare a ţării şi diversele propuneri încălzeau spiritele şi se soldau cu critici care uneori nu se îndreptau numai asupra guvernului şi a primului ministru I. C. Brătianu, ci şi către regele ţării, punînd sub semnul întrebării monarhia.

În decembrie 1885 deputaţii D. Palade şi D. Sturza concludeau : „bilanţul în partea finanţelor este ruina in starea economică, este mizeria în administraţie, este anarhia şi arbitrarul, iar domnitorul şade pe tronu-i şi priveşte impasibil cum se risipeşte averea publică" [38]. Acestora, An. Stolojan, ministrul domeniilor le răspundea : „acestea-s idei din sala Franzelarilor" [39]. Din acest răspuns vedem că aceste idei circulau şi în modestele săli : Sotir, Fieschi, Franzelarilor ş. a., idei care prin forţa lor contaminau şi pătrundeau în Parlament înainte de intrarea socialiştilor in această instituţie.

---

[33] *Enciclopedia României*, vol. III, *Economia Naţională*, Bucureşti, 1938, p. 184—199.

[34] M. Kogălniceanu, DAD, Sesiunea 1885/1886, şedinţa din 3 decembrie 1885, p. 130—132.

[35] Ibidem.

[36] D. D. Juvara, DAD, Sesiunea 1885/1886, şedinţa din 21 februarie 1886, p. 729.

[37] C. Fleva, DAD, Sesiunea 1885/1886, şedinţa din 12 martie 1886, p. 968—969.

[38] C. D. Palade, DAD, Sesiunea 1885/1886, şedinţa din 3 decembrie 1885, p. 115.

[39] An. Stolojan, DAD, Sesiunea 1885—1886, şedinţa din 3 decembrie 1885, p. 115. Vezi şi P. Cîncea, *Viaţa politică în România în primul deceniu al independenţii de stat*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 111—121.

www.mnir.ro

INITIATIVES PARLEMENTAIRES POUR LA MODERNISATION DE LA ROUMAINE (1885—1887)

Résumé

La crise agraire manifestée sur notre continent à la fin du XIX*-e siècle (1873—*1890*) empira les possibilités d'exportation de la Roumanie, ce qui eut des conséquences négatives sur toute l'économie. Ce fut l'occasion d'amples débats dans le Parlement, débats qui, d'ailleur, faisaient l'écho des préoccupations de l'opinion publique roumaine. Parmi les interventions il faut mentionner celles de M. Kogălniceanu, B. Iepurescu, D. Tacu, G. Mihăilescu, C. D. Palade, Mucenic Dinescu I. Codrescu, A. D. Xenopol, N. Ionescu, I. C. Brătianu, D. Djuvara, C. Fleva qui tous plaidèrent pour la nécessité des réformes structurelles dans la politique économique, destinées à mener à la modernisation du pays dans tous les secteurs de la vie — l'industrialisation, la réorientation du commerce, la modernisation de l'agriculture, la réorganisation de l'enseignement — et, en même temps, à l'établissement d'un budget stable et équilibré. D'ailleurs comme il resort des débats même du Parlement, les même problèmes étaient au centre des débats qui, dans les salles Sotir, Fieschi, Franzelaru, exprimaient les préoccupations les plus profondes du mouvement ouvrier et socialiste roumain.*

www.mnir.ro

IDEALURILE DE PROGRES SOCIAL-POLITIC ȘI MIȘCAREA FEMINISTĂ ROMÂNEASCĂ LA SFÎRȘITUL SEC. AL XIX-LEA

de **MARIA HUMINIC-TECLEAN**

Problema feministă a interesat opinia publică românească în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul secolului nostru, fiind destul de numeroși cei care — prin conferințe, articole în presa vremii, broșuri și cărți — și-au expus părerile și propunerile referitoare la rolul femeii în societate. Aceștia cunoșteau, în general, atît aspecte ale problematicii mișcării feministe internaționale, cît și ale celei românești, precum și lucrări ale unor autori străini pe această temă, lucrări în original sau în traducere [1], care circulaseră și la noi.

În sec. al XIX-lea feminismul a trecut prin interesante faze psihologice, gradat de la indiferență și ironie pînă la dușmănie și aprigă combatere, de la conciliere pînă la înțelegere și, în sfîrșit, la susținerea „libertății și emancipării jumătății cele mai nobile a genului uman" [2].

Dintre numeroasele conferințe susținute în această epocă în favoarea emancipării femei,, unele se remarcă prin orientarea democratică a modului de prezentare a problematicii, insă soluțiile preconizate erau limitate. Dar valoarea incontestabilă a acestor manifestări publice rezidă tocmai în recunoașterea rolului economic. și social-politic al femeilor în societate, în necesitatea creării condițiilor pentru cea mai bună și mai cuprinzătoare instruire și educare a tinerelor fete, în necesitatea adoptării de legi care să deschidă un cadru adecvat dezvoltării firești a femeilor, pe toate planurile.

O foarte interesantă conferință a avut loc la 1 febr. 1887 la Ateneul român din București : „Rolul femeii în democrație" de George D. Palade, remarcînd, de la bun început, că „omul în lupta sa pentru emancipare, a uitat jumătate din omenire". Autorul reliefează că femeii, din prima zi de existență, i se creează o situație deosebită, fiind făcută doar „pentru agrement, pentru căsătorie", refuzîndu-i-se și instruirea și protecția din partea legilor : „Aceasta e lege ? Eu cred că e fărădelege".

George D. Palade citează, în acest sens, date statistice zguduitoare : „din 10 milioane care se cheltuiesc pentru instrucțiune, 8 milioane se întrebuințează pentru instrucția băieților și numai 2 milioane pentru fete ; din 125 000 școlari ce frecventează școalele primare, numai 25 000 sînt fete și din 10 000 ce au frecventat școalele secundare, 1 500 sint fete...".

„Ce i se refuză femeii ? Cu deosebire funcțiile publice ; zău, pare că mult seamănă aceasta cu un fel de teamă de concurență..." [3]. Susținind cu tărie punerea femeilor în toate drepturile politice și civice în cadrul „curentului democratic ce caracterizează lumea modernă", autorul conchide că nici „femeile n-ar trebui să aștepte ca îndreptarea stărei actuale să vină de la bărbați" [4] ; convingerea confe-

---

[1] Gati Gamond, *Despre îndatoririle femeilor și despre mijloacele cele mai nimerite ce ar putea siguripsi fericirea lor*, trad. de Teodor N. Balș, Iași, 1854 ; A. Debay, *Fisiologia perfecțiunilor și a frumusecelor femeii*, trad. de D. G., Iași, 1856 ; lucrările lui Auguste Comte, Herbert Spencer, Letourneau John Stuart Mill etc.

[2] George D. Palade, *Rolul femeii în democrație*, București, 1887, p. 46.

[3] *Ibidem*, p. 22.

[4] *Ibidem*, p. 29.

www.mnir.ro

renţiarului era fermă în ceea ce priveşte avantajele emancipării femeilor : „capitalul intelectual al unei naţiuni s-ar îndoi..., vei avea două armate, în loc de una, în lupta pentru progres".

Alte conferinţe se preocupau de rolul economic pe care femeile trebuia să-l îndeplinească in societate ; nici una, însă, din opiniile exprimate, nu se ridica la înţelegerea adevăratei şi singurei soluţii a acestei probleme. Totuşi, în mare parte, aceste conferinţe dezvăluiau cu curaj opiniei noastre publice tabloul exploatării femeii, dar şi capacitatea ei, fizică şi intelectuală, uimitoare, de a rezolva o multitudine de preocupări.

Un exemplu elocvent l-a dat N. At. Popovici în conferinţa sa publică din 10 febr. 1894 : „Dacă constatăm că mai mult decît jumătate omenirea este feminină, apoi nu este de dispreţuit a ne ocupa de rolul economic al femeii" [5]. ...„Munca pentru proprietar răpeşte ţăranului timpul şi posibilitatea de a se ocupa şi de ogorul său, de casa sa... Secretul perpetuării familiei de la ţară... este femeia... Într-însa se concentră întreaga mare activitate a genului uman : ea este agricultoare, ea este industriaşă, ea comerciantă... ea este o maşină iniversală care produce tot... Fără preget şi fără pretenţiuni, femeia de la ţară este stîlpul casei, stîlpii statului român" [6].

Într-una din conferinţele profesorului Constantin Şăineanu se remarcau succesele mişcării feministe internaţionale (emanciparea fiind obţinută în unele state) ca pe un imbold şi pentru mişcarea de la noi. Dezvăluind că sclavia femeii înseamnă crunta „nedreptate seculară ce i s-a făcut, umilitoarea condiţie ce i s-a creat *sub raportul juridic şi sub raportul social*" [7] (subl. n.) ; autorul combate îndelung tezele secolului (între care Codul lui Napoleon, teza lui Proudhon) cu privire la aşa-zisa inferioritate fizică şi intelectuală a femeii faţă cu bărbatul : „Se greşte cînd se deduce incapacitatea mentală a femeii după activitatea de pînă acum a acestui sex, căci nu trebiue să uităm că cele două sexe n-au fost în trecut plasate în condiţiuni identice" [8].

Constantin Şăineanu susţinea dreptul la muncă al femeii, drept care este „o lege a naturii, el aparţine tuturora", precum şi cererea militantelor feministe de acces la viaţa politică : „cînd e vorba de politică, să nu uităm că femeile întrec pe bărbaţi cu mult în diplomaţie şi în fineţe. De ce oare n-ar putea şi o femeie să se menţină într-o demnitate politică, astăzi cînd nici ştiinţele abstracte nu mai au mistere pentru ele ? De ce n-ar putea şi ea judeca, face legi... ca orişice magistrat, deputat sau senator bărbat ? Sau conduce cu aceeaşi competinţă, ca orişice ministru, trebile statului ? Sau administra, cu aceeaşi pricepere ca un prefect sau primar, afacerile unui judeţ sau ale unei comune ? Unde vedeţi greutatea ?" [9].

În acelaşi timp, Constantin Şăineanu făcea recomandarea ca totuşi femeile mai întîi să-şi îndeplinească misiunea înaltă şi sublimă a maternităţii, „favoare divină" cum o numeşte el, căci „o femeie care nu e nici soţie, nici mamă, este o femeie incompletă".

În sprijinul emancipării femeilor, în ultimul deceniu al secolului trecut, s-a remarcat şi glasul lui Panait Muşoiu. În numeroase articole şi conferinţe [10], el a susţinut cererile femeilor de a avea „drepturi politice, să-şi dobîndească o sursă de întreţinere independentă, ...dreptul de a-şi administra singure averea, ...a se recunoaşte prin lege căutarea paternităţii", considerînd că acestea „alcătuesc baza mişcării femeeşti de la noi". El a apreciat că a mărgini femeia la ocupaţiile casnice „este cea mai uriaşă absurditate". Deseori, Panait Muşoiu şi-a exprimat admiraţia faţă de capacităţile intelectuale ale femeii [11], ea avînd „puterea să ...alcătuiască prin îmbinarea existenţei sale cu a noastră o fiinţă mai întreagă, mai deplină, care să poată da schiţarea desăvîrşită a unei vieţi".

---

[5] N. At. Popovici, *Rolul economic al femeii române*, Bucureşti, 1894, p. 11.

[6] *Ibidem*, p. 12.

[7] Constantin Şăineanu, *Chestiunea feministă*, Bucureşti, 1905, p. 11.

[8] *Ibidem*, p. 19.

[9] *Ibidem*, p. 23.

[10] *Rolul social al femeii* şi *Inrîurirea femeii* — conferinţe ţinute la 15 oct. 1895 în aula Universităţii din Iaşi ; articolul *Mişcarea femeească* în revista „Mişcarea socială", 27 aprilie 1897 ; *Emanciparea femeii*, conferinţă ţinută la 30 ian. 1899 la Brăila — toate în volumul : Panait Muşoiu, *Emanciparea femeii*, Bucureşti, 1899.

[11] A subliniat ca atîţia alţii, că nici greutatea creerului nici numărul de circumvoluţiuni nu constituie criterii „pentru a stabili relaţia intelectuală dintre

www.mnir.ro

Panait Muşoiu îndemna opinia, publică democratică să-şi intensifice eforturile pentru emanciparea femeii, obiectiv de a cărui îndeplinire depindea şi mersul ascendent al socetăţii româneşti, al civilizaţiei noastre : „...punerea femeii în condiţii de egalitate cu bărbatul, stricarea tuturor zăgazurilor care îi ţin aptitudinile încătuşate şi o fac să nu-şi poată dobîndi deplin *neatîrnarea materială, condiţie de căpetenie a neatîrnării sale sociale şi politice*, a liberei sale conlucrări, este cerută neapărat" (subl. n.).

În acelaş icontext, Panait Muşoiu atrăgea atenţia că nu trebuia mereu „invocată" emanciparea femeii, ci „e vorba chiar de ajutat, de ajutat efectiv" şi, adresîndu-se şi femeilor, preciza că : „*emanciparea voastră desăvîrşirea nu poate fi înţeleasă fără emanciparea tuturor*" [12] (subl. n.). Ca atare, „...femeilor le cade în sarcină să-şi cucerească prin luptă, prin stăruinţă, locul ce-l merită în lume. Mijlocul cel mai nimerit şi mai la îndemînă, ar fi de a spirijini şi generaliza mişcarea înaintată a bărbaţilor, de a se face tovarăşele vrednice ale celor mai vrednici luptători, de a alcătui, înşile ele, ligi feministe, ligi culturale şi de luptă...".

La un înalt nivel de orientare şi luciditate politică ajunge Panait Muşoiu atunci cînd schiţează perspectiva dezvoltării mişcării feministe în cadrul mişcării muncitoreşti : „mişcare femeească va creşte şi va cuprinde într-însa mai multe categorii de femei, orizontul şi-l va lărgi şi *se va confunda în năzuinţi cu marea mişcare proletară, cu care se va şi ajuta reciproc*... Mişcarea asta îşi are raţiunea ei" (subl. n.) [13].

În perioada 1888—1900 se remarcă activitatea publicistică cea mai bogată şi mai bine orientată din punct de vedere politic a Sofiei Nădejde. Apariţia la 1 iulie 1881 a revistei „Contemporanul" cu scopul „a face cunoscut publicului român cum priveşte ştiinţa contemporană lumea" coincide cu anii intrării ferme a proletariatului român în viaţa social-politică a ţării. Articolele Sofiei Nădejde pledau pentru încadrarea mişcării feministe în curentul mişcării muncitoreşti, deci emanciparea femeii se defineşte ca obiectiv general-democrat al luptei proletariatului.

Dacă în primul an al „Contemporanului", Sofia Nădejde dezbate, în numeroase articole [14], aspecte social-politice şi cultural-educative ale emancipării femeii, începînd cu 1885, odată cu o profundă studiere a unor lucrări marxiste de bază, ea va avea şi o viziune materialist-dialectică a procesului de robie a femeii, accentuat în societatea capitalistă.

În articolul *Robirea femeii şi emanciparea ei* din 1886 Sofia Nădejde a subliniat că eliberarea femeii se va face numai prin schimbarea raportului de clasă, prin înlocuirea modului de producţie capitalist ; „schimbarea producţiunii, formarea averilor au dus la căderea femeii ; schimbarea acesteia va înălţa-o" ; iar în alt articol defineşte clar ţelul luptei femeii : „Noi voim emanciparea economică şi politică ...aceleaşi drepturi şi datorii echivalente".

În acelaşi spirit, în studiile sale din 1893 : *Unde mergem* şi *Evoluţia familiei* [15], Sofia Nădejde a demonstrat care era locul şi rolul femeii în societate : „Femeia va fi emancipată cu adevărat cînd va avea în producţie aceeaşi însemnătate ca şi bărbatul şi cînd producţiunea va deveni socială. Chestia emancipării femeii e o chestie social-economică şi ca atare trebuie să-şi urmeze mersul evolutiv înainte...".

În „Munca", organul de presă al P.S.D.M.R., Sofia Nădejde scria că problema emancipării femei nu se limitează la revendicări economice, ci acestea împreună cu cele politice formează un singur tot. Ea concluziona : „Deci, trebuie ca bărbaţii să

---

bărbat şi femeie". Autorul dă un exemplu emoţionant, pe mama sa, omagiind calităţile ei, precum şi ale altor femei : „nu am nevoie de o edificare mai deplină cînd văd în ochii mamei mele privirea mea, cînd văd în caracterul ei urmele caracterului meu, destoinicia mea, izvodirea celor mai delicate şi mai serioase însuşiri ale mele... văd desluşindu-se la unele femei atîtea însuşiri superioare, în căutătura lor atîta claritate, atîta mare luciditate, care adesea îţi dă fiori" (voi. cit. la nota 10, p. 7) ; iar în alt loc exclama cu patos : „cîte comori de afecţie şi cît devotament se poate găsi în inima unei femei, ce sentimente sublime, cari aproape pururea rămîn nule, în faţa imbecilului despotism al bărbatului" (vol. cit., p. 69).

[12] *Ibidem*, p. 56.

[13] *Ibidem*, p. 5.

[14] *Către femei, Femeia şi legea*, Despre *egalitatea* celor *două sexe, Emanciparea femeii, Educaţiunea femei*, Despre *căsătorie* etc.

[15] Studii apărute în revista „Literatură şi ştiinţă" de sub îndrumarea lui Const. Dobrogeanu-Gherea.

www.mnir.ro

facă propagandă socialistă femeilor lor, să caute a le face şi pe dinsele să ia parte la mişcarea pentru dezrobire, să înţeleagă că avînd în faţă pe capitalişti, cei care poartă război nu trebuie să aibă la spate armata femeilor, care din nepricepere să lucreze în folosul capitaliştilor... Această clasă merge spre desfiinţare, e putredă şi de la un spin nu poţi aştepta să rodească smochine" [16].

In ultimul deceniu al secolului trecut, Sofia Nădejde era un cadru de bază al P.S.D.M.R., în 1897 fiind preşedinta lucrărilor celui de al IV-lea Congres al partidului. A fost perioada cînd ea a publicat intens şi a ţinut numeroase conferinţe privind mai ales, problemele emancipării femeilor. Rămîne una din cele mai de seamă militante pentru eliberarea social-economică şi politică a femeii, care a înţeles că numai clasa muncitoare are menirea să înfăptuiască noua societate, socialistă, în care şi femeia va avea rolul cuvenit.

Încă de la începuturile existenţei sale (1893), partidul clasei muncitoare a considerat emanciparea femeii ca unul din obiectivele importante ale luptei pentru lichidarea exploatării omului de către om, pentru înfăptuirea marilor transformări revoluţionare şi a avut permanent în atenţie atragerea femeilor în această luptă, în activitatea social-politică, culturală, progresistă a naţiunii.

De exemplu, la Congresul *I* al P.S.D.M.R. din 1893, punctul 5 al Programului era formulat astfel : „Egalizarea condiţiilor juridice şi politice ale femeilor cu ale bărbaţilor". Al *II*-lea Congres al partidului, din 20—22 aprilie 1894, a adoptat o moţiune prin care partidul declara (în patru puncte) că va lupta pentru : „absoluta egalitate între bărbat şi femeie în ceea ce priveşte exercitarea tuturor profesiunilor..., precum şi în privinţa instrucţiunii ; egalitatea drepturilor politice şi civile dintre femeie şi bărbat ; pentru principiul «la muncă egală salariu egal» ; pentru alcătuirea de legi protectoare ale muncii femeii în ateliere şi fabrici" [17]. La acest Congres se ştie că au participat şi delegate-reprezentante ale unei asociaţii de femei, „Ajutorul", creată în 1893 şi afiliată la partid.

Astfel, tînărul partid al clasei muncitoare, creat la sfîrşitul secolului trecut, a preluat toate tradiţiile democratice, progresiste, ale gîndirii social-politice româneşti de pînă atunci în ceea ce priveşte emanciparea femeii, precum şi toate eforturile de organizare a mişcării feministe, apreciind necesitatea obiectivă a atragerii detaşamentelor de femei muncitoare, ţărance, intelectuale la lupta împotriva exploatării, pentru noua societate, socialistă, pentru ridicarea patriei pe trepte superioare de civilizaţie materială şi spirituală.

LES IDEALS DU PROGRES SOCIO-POLITIQUE ET LE MOUVEMENT FEMINISTE ROUMAIN À LA FIN DU XIXe SIECLE

Résumé

Le mouvement féministe qui avait suscité l'opinion publique roumaine pendant la deuxième moitié du XIXe siècle avait décreté : „La liberté et l'émancipation de la noble moitié du genre bumain".

L'ouvrage présente les opinions progressiste des connus publicistes roumains tels que : Sofia Nădejde, Panait Muşoiu, George D. Palade, Constantin Săineanu, N. At. Popovici, etc., qui ont reconnu le rôle économique et socio-politique des femmes dans la societé roumaine.

De même dans cet ouvrage on a fait citer des documents du I^{ér} et du IIème Congrès du Parti Social-Democratique des Travailleurs de Roumanie, documents qui insèrent dans leurs programmes : l'émancipation de la femme, comme un desideratum de la classe ouvrière de notre pays.

[16] Sofia Nădejde, *Rolul femeii în mişcarea socială*, în „Munca", 7 august 1894.

[17] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România (1893—1900)*, Edit. politică, Bucureşti, 1969, p. 20—21.

www.mnir.ro

POZIŢIA MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI ŞI SOCIALISTE PRIVIND DIRECŢIILE DEZVOLTĂRII ROMÂNIEI LA ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA

de **GHEORGHE IACOB**

La începutul sec. al XX-lea, societatea românească se confrunta cu probleme fundamentale ale dezvoltării sale : mai întîi problema agrară, creată de existenţa a peste 300 000 de ţărani lipsiţi de pămînt şi menţinerea a numeroase rămăşiţe feudale ; apoi, procesul de industrializare a ţării — aflat în curs de realizare în unele sectoare —, care trebuia insă extins la toate ramurile importante şi ridicarea la nivelul impus de societatea industrială a vremii ; o altă cerinţă, premisă şi consecinţă a acestor procese, era democratizarea ţării, înţeleasă în sensul aplicării Constituţiei — una dintre cele mai evoluate prin principiile ce le înscria — şi, totodată, în lărgirea ei, prin introducerea unor prevederi noi, cum era votul universal.

Rezolvarea chestiunii agrare, industrializarea şi democratizarea ţării, problema naţională se aflau în centrul preocupărilor politice ale timpului, ele fiind dezbătute în Parlament, presa vremii, în lucrări şi broşuri, sintetizate în programele partidelor politice etc. Soluţiile preconizate de către partidele politice indicau poziţia lor faţă de direcţiile, mijloacele şi ritmul dezvoltării României la începutul sec. al XX-lea. Cercetarea acestor orientări este extrem de utilă şi interesantă, întrucît oferă răspunsuri şi sugestii asupra unor procese şi fenomene care au caracterizat societatea românească pînă la primul război mondial, iar unele dintre ele şi în deceniile interbelice.

Comunicarea noastră îşi propune prezentarea poziţiei mişcării muncitoreşti şi socialiste privind direcţiile dezvoltării României la începutul sec. al XX-lea, exprimată în programul de măsuri referitoare la rezolvarea chestiunii agrare, procesul de industrializare şi democratizarea vieţii politice [1].

O primă apreciere care se impune este aceea că, după procesul de delimitare petrecut la 1899, reprezentanţii în drept şi de drept ai clasei muncitoare şi-au afirmat cu hotărîre dorinţa de a continua lupta politică şi economică, bazată pe principiile luptei de clasă, ale socialismului ştiinţific. În articolul „Trăiască Socialismul", publicat în „Lumea nouă" din 25 aprilie 1899, se arăta : „Partidul socialist va exista, căci el a izvorit din alcătuirea nedreaptă a societăţii de azi. Cît timp vor exista apăsaţi şi apăsători, jefuiţi şi jefuitori, partidul socialist va trăi pentru a apăra şi lumina pe cei apăsaţi şi jefuiţi... A părăsi terenul luptei de clasă, care constituie piedestalul teoriei socialiste [...] înseamnă a trăda interesele mari ale clasei muncitoare ! Partidul socialist *este şi va trebui să rămînă* (subl. n.) partid al clasei muncitoare" [2]. Obiectivul final al mişcării muncitoreşti şi socialiste — afirmat

---

[1] Dintre studiile care abordează această problematică, notăm aici : Florea Nedelcu, *Programele mişcării socialiste din România şi lupta pentru cucerirea votului universal (1880—1914)*, „Studii. Revistă de istorie", 2, 1970 ; Damian Hurezeanu, *Mişcarea muncitorească şi problemele fundamentale ale României moderne*, „Anale de Istorie", 5, 1971 ; Ion Mamina, *Afirmarea concepţiei socialiste în confruntările politico-ideologice de la începutul veacului al XX-lea*, „Revista de istorie", 4, 1976.

[2] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1893—1900*, Bucureşti, 1969, Edit. Politică, (in continuare : *Documente, 1893—1900*), p. 721.

www.mnir.ro

in programe, lucrări, presă, la întruniri etc. — era construirea societății socialiste în România. În articolul programatic al ziarului „România muncitoare“ din 1 ianuarie *1902*, în numele idealului orînduirii socialiste, muncitorimea era mobilizată la „lupta mare a ideilor mari împotriva prejudecăților și nedreptăților învechite...“ [3]. C. Dobrogeanu-Gherea, preocupat în studiile sale de problemele strategiei și tacticii mișcării muncitorești și socialiste, afirma necesitatea și posibilitatea instaurării în România — „într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat“ — a orînduirii socialiste, chiar dacă, însușindu-și o cunoscută teză marxistă, considera că aceasta urma să se întimple numai după și sub influența victoriei socialismului în Occident [4]. Analizînd realitatea istorică din țara noastră, C. Dobrogeanu-Gherea schița principalele coordonate ale strategiei ce trebuia urmată de către mișcarea muncitorească și socialistă : „Rolul socialismului român, e deci de a pregăti pe cît e cu putință cadrele viitorului, rolul lui e de a lumina — un rol mai ales cultural și moral —, rolul, de asemenea, e de a fi apărător pe cit e cu putință a celor slabi și obijduiți, protestator împotriva nedreptăților strigătoare, rezultate din rămășițele feudalismului nostru național, rolul lui e, de asemenea și mai ales, un rol democratizator, și anume prin prefacerea în realitate a legilor democratice care nu există decît pe hîrtie“ [5].

Presa socialistă însera periodic articole în care erau dezbătute principiile tacticii mișcării. Astfel, în articolul *Rolul nostru* după ce se reafirma încrederea clasei muncitoare în victoria finală a socialismului, se adresa o chemare la organizare, pentru ca proletariatul să poată deveni o putere „dinaintea căreia clasele noastre exploatatoare, incapabile, corupte, ar avea tot motivul să tremure“ [6]. Era o chemare la lupta de zi cu zi, pentru dreptate, pentru apărarea celor exploatați, pentru realizarea unor reforme imediate.

Adaptîndu-și tactica la stadiul de dezvoltare a societății românești, mișcarea muncitorească și socialistă își propunea atingerea unor obiective realizabile în cadrul social-economic și politic existent. Stabilirea acestora, a căilor de urmat pentru dobîndirea lor probează maturitatea, orginalitatea și forța mișcării muncitorești și socialiste, a cărei poziție față de direcțiile dezvoltării României la începutul sec. al XX-lea s-a conturat in urma unor profunde analize și dezbateri, a confruntărilor cu celelalte ideologii și curente din epocă, a raportării la mișcarea și ideologia socialistă mondială.

La începutul sec. al XX-lea, mișcarea muncitorească și socialistă își mărise influența în viața societății românești, fiind puternic angajată în lupta pentru o viață mai bună a claselor oprimate, militînd pentru rezolvarea în sens democratic, în folosul întregii națiuni, a problemelor fundamentale din acestă etapă istorică.

Problem*a agrară.* Într-o țară în care peste 80% din populație era ocupată în agricultură, producînd cea mai mare parte din venitul național și din mărfurile pentru export, dar al cărui minim de existență nu era asigurat, problema agrară constituia piatra unghiulară a vieții social-economice și politice. Mișcarea muncitorească și socialistă din România are meritul de a fi subliniat deosebita importanță a problemei agrare, de a se fi preocupat permanent de aspectele ei sociale, economice și politice. Delegația română la Congresul Internaționalei a II-a de la Bruxelles (1891) a propus înscrierea problemei grare în ordinea de zi, iar la Congresul de la Zürich (1893) a obținut în urma unor eforturi deosebite, dezbaterea ei [7]. Aceste intervenții pe plan internațional, dezbaterile de la congresele P.S.D.M.R.

[3] „România muncitoare“, an. I, nr. 1, 1 ianuarie 1902, în *Documente, 1893—1900*, p. 70.

[4] *Documente. 1893—1900*, p. 817 ; v. și articolul *Socialismul își are oare rațiunea ?*, semnat de același autor, în *Documente din istoria mișcării muncitorești. 1900—1909*, București, *1975*, Edit. Politică, (în continuare : *Documente. 1900—1909*) p. 71—73.

[5] *Documente. 1893—1900*, p. 817.

[6] *Rolul nostru*, „România muncitoare“, I, nr. 1, 5 martie 1905, seria a II-a, în *Documente. 1900—1909*, p. 218 ; v. și *Muncitorii și lupta politică*, „România muncitoare“, I, nr. 38/20 nov. 1905, seria a II-a ; capitolul *Soluții și îndemn la luptă* din manifestul *Patruzeci de ani de sărăcie și rușine*, în *Documente, 1900—1909*, p. 375 și urm.

www.mnir.ro

şi din presa partidului, sprijinirea acţiunilor revendicative ale ţărănimii, organizarea cluburilor socialiste la sate, manifestarea solidarităţii cu lupta dreaptă a lucrătorilor pămîntului, reprezintă dovezi concludente ale preocupării pentru problema agrară.

Oprindu-se asupra soluţiilor propuse pentru rezolvarea chestiunii agrare, vom constata că de-a lungul a două decenii acestea au evoluat, reflectînd nu numai procesul de delimitare şi radicalizare a mişcării muncitoreşti şi socialiste, cît şi aprofundarea cunoaşterii acestor fenomene, a rolului agriculturii şi ţărănimii în viaţa social-economică şi politică a ţării, in viitorul naţiunii. Socialiştii români au înţeles între primii rolul ţărănimii ca aliată a clasei muncitoare, în realizarea revoluţiei, în construirea orînduirii socialiste.

Un moment de referinţă pentru poziţia mişcării faţă de problema agrară la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, îl reprezintă Congresul de constituire a P.S.D.M.R. In programul votat erau înscrise ca principale prevederi : răscumpărarea treptată a pămînturilor particulare şi ale aşezămintelor publice şi darea lor în arendă ţăranilor, cu preferinţă sindicatelor de muncitori agricoli ; recunoaşterea acestor sindicate ca persoane juridice ; reformarea creditului agricol pentru a crea facilităţi comunelor şi ţăranilor, în vederea cumpărării de vite, pluguri, seminţe etc. ; crearea de islazuri îndestulătoare ; desfiinţarea zilelor de prestaţie ; o lege pentru tocmelile agricole spre a garanta pe muncitori contra despoierii arendaşilor şi proprietarilor ; desfiinţarea tuturor învoielilor în natură, rămăşiţe ale iobăgiei, ele urmînd să fie făcute numai în bani ; întocmirea unor comisii din ţărani şi proprietari, în număr egal, pentru revizuirea datoriilor contractate de ţărani ; instituirea inspectorilor agricoli, care ar avea însărcinarea de a revizui registrele şi de a supraveghea ca tocmelile agricole, hrana şi munca să se facă după prescripţiile legii ; o parte a inspectorilor să fie numiţi de stat, iar ceilalţi aleşi de ţărani ; înfiinţarea de infirmerii în fiecare comună rurală şi spitale rurale în număr îndestulător [8]. Se pot observa : preferinţa socialiştilor pentru formele colective de producţie, faţă de mica proprietate, care ar fi întărit „sentimentele conservatoare ale ţăranului, făcînd din el un element de perpetuare a ordinii sociale existente" ; [9] numărul mare de propuneri privind respectarea legislaţiei şi cele cu caracter social, pentru creşterea nivelului de viaţă în lumea satelor ; moderaţia generală a programului, care în prevederea principală — răscumpărarea treptată a pămînturilor particulare — se deosebea de liberali doar prin destinaţia ce urmau a avea pămînturile, adică să fie arendate sindicatelor şi nu vîndute ţăranilor [10].

Însă, aşa cum se arată în Raportul prezentat de către delegaţia P.S.D.M.R. la Congresul socialist de la Zürich, „...socialiştii români nu văd in această reformă (cea privind răscumpărarea şi arendarea pămîntului — n. n.) o soluţie definitivă a chestiunii, ci numai o măsură de tranziţie, care n-are nimic definitiv... Pe de altă parte, ea n-are nimic utopic sau de irealizabil în ţara noastră" [11]. Totodată, socialiştii, deşi adepţii unor forme colective de proprietate, au susţinut în aceşti ani orice măsură care avea în vedere împroprietăriri individuale, orice acţiune care avea ca scop îmbunătăţirea vieţii ţărănimii.

O a doua etapă în procesul de clarificare a atitudinii mişcării muncitoreşti şi socialiste faţă de problema agrară este cea legată de activitatea cercului şi ziarului „România muncitoare". În numeroase articole a fost descrisă viaţa de mizerie a ţărănimii, nedreptăţile, abuzurile proprietarilor, arendaşilor şi administraţiei, manifestîndu-se înţelegere in privinţa orientării ţărănimii pentru lupta deschisă împotriva exploatatorilor [12].

Marea ridicare la luptă a ţărănimii din anul 1907 a avut ca urmări, pe lîngă solidarizarea clasei muncitoare, o accentuată maturizare în optica socialiştilor români faţă de lumea satelor, iar după scurt timp o radicalizare a soluţiilor propuse pentru rezolvarea problemei agrare. Într-un articol publicat în „România muncitoare" din

---

7 C. Dobrogeanu-Gherea, *Chestia agrară. Congresul internaţional de la Zürich*, „Munca", 22 august 1893, în *Documente, 1893—1900*, p. 151.

8 *Documente. 1893—1900*, p. 59—60.

9 *Alianţa clasei munictoare cu ţărănimea muncitoare în România*, Bucureşti, 1969, Edit. Politică, p. 37.

10 *Documente. 1893—1900*, p. 146—147.

11 *Ibidem*, p. 146.

12 *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. II, 1900—1921, Partea I. 1900—1907, Bucureşti, Edit. Politică, 1966, p. 191.

www.mnir.ro

martie 1907, se propunea darea de pămînt la țărani pe o scară cît mai întinsă, micșorarea arenzilor, plății pășunatului vitelor mari și mici, reglementarea tocmelilor agricole [13]. Iar într-o moțiune adoptată de cercul „România muncitoare" la 12 august 1907, se îndemna țărănimea la luptă pentru satisfacerea unor revendicări, între care : reluarea tuturor moșiilor stăpînite de proprietari fără acte de proprietate, *exproprierea tuturor moșiilor de la 500 hectare în sus în folosul țărănimii* (subl. n.) [14].

O abordare mai amplă a problemei agrare s-a făcut cu prilejul întocmirii proiectului de program al Uniunii Socialiste din România, publicat la sfîrșitul anului 1907, în vederea conferinței desfășurate în anul 1908. Erau propuse : exproprierea silită a tuturor proprietăților mari ; cînd exproprierea se făcea prin răscumpărare, prețurile urmau a fi fixate de către reprezentanții proprietarilor și țăranilor ; pămînturile obținute trebuiau să constituie un fond funciar național, administrat de comune sub supravegherea statului, din care se arenda țăranilor lipsiți de pămînt și asociațiilor țărănești pentru minimum 50 de ani [15]. In linii generale, prevederile acestui program vor constitui esența atitudinii mișcării muncitorești și socialiste față de problema agrară pînă la anunțarea reformelor liberale, cu care prilej P.S.D.R. și-a intensificat activitatea în vederea lărgirii și grăbirii legiferării acestora [16].

Procesul de industrializare. Dacă problema agrară, prin sfera social-economică de cuprindere, prin profundele sale implicații politice, devenise în primele decenii ale sec. al XX-lea cheia de boltă a existenței națiunii române, industrializarea a avut în epoca modernă și mai cu seamă după dobîndirea independenței de stat valoarea opțiunii unei societăți pentru dezvoltarea pe calea capitalismului. O analiză a procesului de industrializare ar trebui să ia în considerație, în primul rînd, factorii obiectivi care îl determină : resursele minerale interne ; cele financiare ; forța de muncă ; tradiția ; raporturile comerciale cu alte state etc. Dincolo însă de condițiile obiective, au existat o serie de factori subiectivi, alimentați de interesele de clasă, care au influențat optica forțelor și partidelor politice față de acest proces.

Pentru clasa muncitoare, industrializarea reprezenta un proces cu multiple semnificații, determinate de consecințele ce le avea asupra dezvoltării generale a țării, de urmările imediate și directe asupra lucrătorilor din întreprinderile industriale. Realizarea acestui proces era privit ca element de bază pentru dezvoltarea întregii economii, pentru garantarea independenței economice și politice a țării. În Raportul privind „Legislația muncii" de pe ordinea de zi a congresului sindical ținut la Ploiești în febr. 1914, C. Popovici spunea : „Industria mare, fiind ramura cea mai nouă, este și cea mai interesantă, din cauza repeziciunii cu care se dezvoltă și pentru că ea este *temelia viitorului*" [17].

Industrializarea însemna crearea unor noi locuri de muncă, a unor condiții mai bune de trai și, totodată, prin crearea unor întreprinderi mari și a unor aglomerări urbane, posibilități superioare pentru organizarea muncitorilor în lupta pentru satisfacerea revendicărilor economice și politice. Partidul clasei muncitoare, sindicatele au militat pentru obținerea unor legi de protecție a muncii, pentru evitarea de concedieri masive prin introducerea, fără măsuri preventive, a mașinismului. Într-un studiu publicat în „Viitorul social", dr. C. Racovski critica pe cei care „nu înțeleg că o legislație ocrotitoare a muncii este o condiție pentru dezvoltarea industriei, că numai muncitorul bine plătit și pe care nu-l istovește o lungă zi de lucru... este capabil de a se perfecționa și de ajuta printr-o muncă conștientă la dezvoltarea industriei" [18].

Dezvoltarea industriei naționale reprezenta — după cum arăta M. Gh. Bujor în Raportul cu privire la Programul P.S.D.R., prezentat la Congresul din 1910 — un

---

[13] România muncitoare, III, 3, 18—25 martie, 1907, 4, 25 martie 1907, *Documente. 1900—1909*, p. 141.

[14] *Documente. 1900—1909*, p. 611.

[15] *Ibidem*, p. 691 ; v. și p. 717.

[16] *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, București, 1968, Edit. Politică, p. 40, 76, 97, 541, 666, 738, 741.

[17] *Ibidem*, p. 605 ; v. și articolul *Problema industriei*, „Lumea nouă", 17 oct. 1895, în *Documente. 1893—1900*, p. 382—383.

[18] Dr. C. Racovski, *Poporanism, Socialism și Realitate*, „Viitorul Social", I, nr. 11—12, iunie—iulie 1908, în *Documente. 1900—1909*, p. 763.

www.mnir.ro

obiectiv necesar în drumul societăţii către socialism, pentru realizarea căruia clasa muncitoare milita, avînd insă mereu în vedere apărarea intereselor maselor populare [19]. Era de fapt o condiţionare socială a procesului de industrializare a ţării.

Democratizarea vieţii politice. Statistica alegerilor din anul *1901* scoate în evidenţă faptul că la o populaţie de 6 milioane locuitori votau 74 332 de cetăţeni [20]. Un adevărat simulacru de manifestare a voinţei naţionale, pe baza căruia partidele politice îşi asumau răspunderea, dar şi beneficiile reprezentării intereselor generale ale statului. Nu trebuie apoi omis faptul că mulţi dintre aceşti alegători nu aveau posibilitatea de a-şi manifesta liber opţiunea politică datorită presiunilor administraţiei, diverselor manevre politicianiste.

In aceste condiţii, obiectivul central al mişcării muncitoreşti şi socialiste pentru democratizarea vieţii politice l-a constituit *votul universal*, considerat — şi sub influenţa căii legaliste care a dominat mult timp mişcarea socialistă internaţională — primul şi cel mai important pas pe calea atragerii maselor populare la viaţa politică, a schimbării raportului de forţe politice în ţară, a creării cadrului favorabil impunerii unor reforme şi măsuri general democratice, în folosul claselor oprimate. Pentru realizarea acestui ţel a fost folosită o gamă variată de metode şi mijloace [21], între care înscrierea în programe, campanii în presă, manifestaţii, iar în perioada cînd partidul era reprezentat în Parlament şi acţiunea parlamentară. După anunţarea de către P.N.L. a proiectelor de reformă, P.S.D.R. a organizat campania pentru lărgirea caracterului democratic al legii electorale. Printr-o Hotărîre a Congresului al III-lea al partidului, din aprilie *1914*, se stabilea ca cerinţă votul universal, egal, direct şi secret, atît pentru Cameră, cit şi pentru consiliile judeţene şi comunale, pentru toţi locuitorii ţării care au împlinit 20 de ani, fără deosebire de neam, religie, sex [22].

Discutarea poziţiei mişcării muncitoreşti şi socialiste faţă de problema agrară, procesul de industrializare şi democratizarea vieţii politice — chiar dacă a cuprins doar cîteva aspecte — evidenţiază rolul proletariatului român, a ideologiei socialiste în lupta politică şi de idei privind direcţiile dezvoltării României într-o etapă de mare însemnătate istorică. Printr-o participare permanentă şi activă, mişcarea muncitorească şi socialistă şi-a adus o contribuţie importantă la orientarea procesului istoric, la pregătirea maselor pentru epoca realizării obiectivului final, construirea socialismului în România.

LA POSITION DU MOUVEMENT OUVRIER ET SOCIALISTE VIS-À-VIS DES DIRECTIONS DU DÉVELOPPEMENT DE LA ROUMANIE AU DÉBUT DU XXème SIÈCLE

Résumé

L'article présente la position du mouvement ouvrier et socialiste vis-à-vis du problème agraire, de l'industrialisation et de la démocratisation du pays, en relevant le rôle des socialistes roumains dans l'orientation du processus historique, dans la préparation des masses pour l'époque de la construction du socialisme en Roumanie.

---

[19] *Documente. 1910—1915*, p. 65.

[20] G. D. Nicolescu, *Parlamentul român, 1866—1901. Biografii şi portrete*, Bucureşti, *1903*, p. 33.

[21] Sînt extrem de numeroase dovezi documentare. Selectăm cîteva : *Documente. 1893—1900*, p. 202, 217, 231, 256, 298, 337, 454, 512, 543, 548, 557, 563, 570, 594, 602, 630, 674, 703 ; *Documente. 1900—1909*, p. 301, 323, 382, 392, 508, 557, 611, 624, 686, 778, 802, 807, 818, 905 ; *Documente. 1910—1915*, p. 23 şi urm., 64, 225, 280, 363 şi urm., 542, 666, 714, 716, 760, 782, 789 ş. a.

[22] *Documente. 1910—1915*, p. 760.

www.mnir.ro

POZIȚIA ACTIVĂ A MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA FAȚĂ DE RĂSCOALA ȚĂRANILOR DIN ANUL 1907

de **ȘERBAN CONSTANTINESCU**

Răscoala țăranilor din anul 1907 este înscrisă în istoria poporului nostru printre momentele cele mai de seamă ale tradițiilor sale revoluționare, constituind una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român.

Desfășurarea evenimentelor anului 1907 au demonstrat că principala forță socială din România, care a sprijinit și s-a solidarizat cu lupta țărănimii, a fost clasa muncitoare. Referindu-se la acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : „mișcarea muncitorească, preocupată de problema agrară încă din secolul trecut, și-a manifestat, cu putere, în timpul răscoalei, solidaritatea cu țărănimea, protestul împotriva represiunilor dezlănțuite de cercurile guvernante, cerind împroprietărirea țăranilor“ [1].

În perioada anterioară marii răscoale a țăranilor din anul 1907, mișcarea muncitorească din România a acordat o atenție deosebită și problemei agrare, care avea o importanță majoră în viața social-politică a țării. Astfel, chiar la congresul de constituire în anul 1893 a primului partid politic al clasei muncitoare, P.S.D.M.R., referitor la problema agrară s-a emis teza răscumpărării marii proprietăți și arendării pămîntului la țărani prin intermediul comunelor, principiu care avea o largă circulație în cadrul mișcării muncitorești internaționale, către sfîrșitul sec. al XIX-lea. La începutul sec. al XX-lea, presa socialistă din România a prezentat situația dificilă a țărănimii, care era nevoită să suporte regimul de cruntă exploatare al moșierilor și arendașilor. Într-unui din primele numere ale publicației socialiste „România muncitoare“ din anul 1902 se arăta că pentru exploatatori „țărănimea e o clasă menită să suporte toate greutățile alcătuirii noastre de stat, dar care n-are dreptul să cugete și să voiască altceva decît binevoiesc ei să-i acorde“ [2].

Principala cauză care a determinat marea ridicare la luptă a țărănimii în anul 1907 a constituit-o nedreapta repartizare a proprietății asupra pămîntului. Această situație anormală este subliniată și de unul din cei mai cunoscuți economiști de la începutul sec. al XX-lea, care menționa : „Cea mai ..... păgubitoare stare pentru o țară din toate punctele de vedere o formează cele două extremități ale proprietății : pulverizarea proprietății țărănești, pe de o parte, latifundiile, adică moșiile cu o întindere foarte mare, de regulă peste 500 ha, pe de altă parte ; o stare care din nenorocire există la noi ca în nici o altă țară din Europa, exceptînd Rusia“ [3].

Pentru a-și cîștiga dreptul legitim la o viață demnă și liberă, țărănimea — clasa socială cea mai numeroasă, care reprezenta 81% din totalul populației de 6 680 000 de locuitori cît număra România în anul 1907, ea fiind și principala forță în lupta seculară a poporului nostru pentru apărarea independenței, pentru unitate și progres social — s-a văzut silită să declanșeze răscoala în primăvara anului 1907.

---

[1] Nicolae Ceaușescu, P.C.R. — *continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, 1966, p. 19.

[2] „România muncitoare“ din 10 februarie 1902.

[3] George D. Creangă, *Proprietatea rurală și chestiunea țărănească*, București, 1905, p. 34.

www.mnir.ro

în Programul P.C.R. se arată că „Prin proporţiile şi intensitatea ei, răscoala din 1907 a scos în evidenţă necesitatea imperioasă a înlăturării relaţiilor feudale din agricultura României, ...în cursul desfăşurării răscoalei din 1907 s-au manifestat pentru prima dată în mod activ colaborarea şi solidaritatea in luptă a muncitorimii cu ţărănimea, prevestind zorii alianţei muncitoreşti-ţărăneşti ce avea să devină cea mai puternică forţă socială şi politică a societăţii noastre" [4].

Izbucnirea şi desfăşurarea în România a marii răscoale din anul 1907 pun in evidenţă poziţia înaintată, consecvent revoluţionară a clasei muncitoare, solidaritatea sa militantă cu lupta justă a ţărănimii. Solidaritatea mişcării muncitoreşti cu cauza dreaptă a ţăranilor a îmbrăcat o gamă variată de forme şi mijloace de acţiune, menţionînd printre acestea campaniile din presă, mitinguri şi întruniri de solidarizare, sau chiar participări directe la răscoală, aşa cum a fost la Paşcani, Buhuşi ori Galaţi. Cercurile socialiste de la Bucureşti, Galaţi şi Brăila au organizat în această perioadă mari adunări de solidarizare cu lupta eroică a ţărănimii din România, întruniri la care clasa muncitoare şi-a manifestat cu vehemenţă protestul faţă de teroarea sîngeroasă pe care o adoptaseră guvernanţi, burghezia şi moşierimea contra ţăranilor răsculaţi.

Aceste întruniri, care au avut loc în diferite localităţi din ţară, au pus în evidenţă cu multă claritate spiritul combativ al mişcării muncitoreşti, au demonstrat afirmarea acestora ca o forţă activă a vieţii social-politice din România, au contribuit la strîngerea legăturilor dintre clasa muncitoare şi ţărănime.

Un document al mişcării muncitoreşti care exprimă cu claritate poziţia de solidaritate a acesteia cu lupta ţărănimii, şi în acelaşi timp protestul său energic împotriva terorii de la sate, îl constituie apelul „Către muncitorii Capitalei", lansat la 9 martie 1907 de cercul „România muncitoare" din Bucureşti şi de Comisia Generală a Sindicatelor din România, prin care proletariatul bucureştean era chemat peste două zile la o mare întrunire publică cu un profund caracter protestatar. La întrunirea care a avut loc în ziua de duminică 11 martie 1907, convocată de mişcarea socialistă în sala Băilor Eforiei din centrul Bucureştiului, au participat este 5 000 de muncitori. Autorităţile burghezo-moşiereşti — intrînd în panică şi urmărind să preintîmpine posibilitatea unei acţiuni deschise, de stradă, a proletariatului — au masat în jurul sălii „Eforie" puternice efective militare, însărcinate cu misiunea de a urmări cu atenţie desfăşurarea întîlnirii. Luînd cuvîntul la acest miting, M. Gh. Bujor a arătat caracterul just al luptei ţărănimii şi necesitatea strîngerii legăturilor dintre aceştia şi clasa muncitoare [5], iar V. Anagnoste a subliniat cauzele reale care au condus la izbucnirea răscoalei : „Tulburările de astăzi se datoresc nepăsării claselor stăpînitoare, care au împins ţărănimea la cea mai neagră mizerie. Boierii care exploatează munca, pe ţăran, care iau 300 la sută dobîndă, ei sînt autorii răscoalelor şi nu noi, socialiştii, «instigatorii», cum ne acuză un ziar guvernamental, ei au răsculat şi deşteptat ţărănimea" [6].

La Brăila şi Galaţi, puternice centre muncitoreşti ale ţării, cercurile socialiste au desfăşurat o vie activitate de solidaritate cu lupta ţărănimii. Astfel, la 8 martie 1907, în publicaţia „Dezrobirea" care apărea la Brăila, în apelul Manifest al comitetelor de acţiune ale cercurilor „România muncitoare" din Galaţi şi Brăila, se arătau următoarele : „Tovarăşi ! Tot nordul Moldovei e în plină revoluţie... E de datoria noastră să vă chemăm la luptă pentru aceeaşi cauză sfîntă, e de datoria voastră să răspundeţi în număr cît mai mare la acest apel, să arătaţi că, atunci cînd e vorba de nedreptate, sînteţi cu sufletul alături de cei ce sufăr şi de cei care sînt asasinaţi" [7]. În încheiere muncitorimea brăileană era chemată la un miting care era organizat în ziua de 11 martie 1907 în sala Cercului „România muncitoare". Aşa cum relatează în coloanele sale ziarul „România muncitoare" din 18—25 martie 1907, la data anunţată au participat la respectiva întrunire peste 1 000 de muncitori şi ţărani din comunele învecinate. Desfăşurarea acestei întruniri este întreruptă de

[4] *Programul* P.C.R. *de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Bucureşti, 1975, p. 36.

[5] „România muncitoare" din 18—25 martie 1907.

[6] Ibidem.

[7] Ion Mamina, *Voinţa de neînfrînt a clasei muncitoare. Ţăranilor — întreg pămîntul ţării*, în „Magazin istoric", an. VIII, nr. 10, 1974, p. 9

www.mnir.ro

forţele de represiune ale autorităţilor, care, apreciind-o ca periculoasă, au intervenit cu brutalitate, devastînd sediul cercului „România muncitoare" şi operînd numeroase arestări în rîndul muncitorimii şi ţărănimii din localitate şi împrejurimi.

Unul din cele mai sugestive documente privind acţiunea de solidaritate a mişcării muncitoreşti şi socialiste din ţara noastră cu ţărănimea răsculată îl constituie apelul-manifest apărut in publicaţia săptămînală „România muncitoare" din 11—18 martie 1907, cu titlul *Către concediaţi şi rezervişti*. Articolul a fost scris de M. Gh. Bujor şi se adresează celor înrolaţi în armată din ordinul regimului burghezo-moşieresc cu scopul de a participa la înăbuşirea răscoalei. În acest document se lansează chemarea către militari de a nu trage în ţăranii răsculaţi şi dacă este posibil chiar să fraternizeze cu aceştia : „...să luminăm pe cei cu care vom intra în vorbă că nu trebuie să omoare pe semenii lor, să nu omorîm noi înşine şi să arătăm tuturor, soldaţilor ca şi ţăranilor, că pricina relelor ţărăneşti este nedreapta ocîrmuire burgheză, sălbateca exploatare capitalistă, subjugarea şi împilarea boerească....

Niciodată gloanţele voastre în pieptul ţăranilor asupriţi ! Trageţi în vînt" [8].

Pe linia acţiunilor de protest ale mişcări muncitoreşti împotriva măsurilor represive ale guvernului, care au vizat nu numai ţărănimea, dar şi proletariatul, sugestiv este articolul *Ţară fără legi*, publicat de I. C. Frimu în „România muncitoare" din 1—8 aprilie 1907, în care se arăta printre altele : „După cum se petrec lucrurile acum, putem declara cu convingere că trăim într-o epocă cînd în această ţară nu există nici un fel de lege, nici un crimpei măcar... Ghiuleaua tunului a omorît nu numai cîteva zecimii de vieţii dar a distrus şi legile ţării şi cele cîteva condiţiuni marcante ce se mai găseau".

Alături de aceste articole cu un conţinut ideologic, prin care mişcarea muncitorească s-a solidarizat cu cauza ţărănimii, condamnînd totodată represiunea sîngeroasă instituită la sate, au fost cazuri cind militanţi de frunte ai proletariatului român au participat direct la evenimentele anului 1907, desfăşurînd o susţinută activitate propagandistică in rîndul celor care primeau ordinul de a înăbuşi lupta ţărănimii răsculate. În acest sens se detaşează activitatea cunoscutului militant al mişcării muncitoreşti din ţara noastră — Ştefan Gheoghiu. Acesta, care era în vîrstă de 28 de ani, fiind mobilizat în anul 1907 şi trimis la o unitate din oraşul Piatra Neamţ, desfăşoară o vie activitate în rîndul tinerilor soldaţi pe care-i îndemna să nu tragă în fraţii şi părinţii lor. Ca urmare a acestei activităţi, Ştefan Gheorghiu este socotit periculos de către autorităţile timpului şi în curînd va fi lăsat la vatră. Reîntorcîndu-se la Ploieşti, după numai 10 zile el este arestat de poliţie, pentru întreaga activitate pe care a desfăşurat-o în primăvara anului 1907 în sprijinul acţiunilor revoluţionare ale ţăranilor răsculaţi [9].

Alte exemple care pun în evidenţă poziţia înaintată de solidaritate a mişcării muncitoreşti cu răscoala din 1907 sînt date de cazurile cînd numeroşi lucrători au participat şi au sprijinit direct lupta justă a ţărănimii.

Una dintre cele mai concludente acţiuni au avut loc la Paşcani în ziua de 3 martie 1907. În această zi a sosit în gara Paşcani un tren în care se aflau sub stare de arest conducătorii ţăranilor răsculaţi din comuna Ruginoasa şi din împrejurimi. Mulţi săteni din aceste localităţi s-au deplasat la gară cu dorinţa arzătoare de a-i elibera pe cei arestaţi de către autorităţi. Ţăranii, spijiniţi de muncitorii de la Atelierele C.F.R. din localitate care s-au solidarizat cu ei, au atacat vagonul în care se aflau arestaţii, reuşind să-i elibereze pe unii dintre aceştia. Între forţele poliţieneşti şi muncitorii şi ţăranii care ocupaseră peronul şi gara au loc ciocniri violente, soldate cu rănirea unui muncitor ceferist şi arestarea a 12 lucrători.

Autorităţile locale au percheziţionat locuinţele muncitorilor, iar pentru scurt timp clubul socialist „Unirea" din localitate a fost închis. Deschiderea focului de către forţele represive în gara Paşcani a dezlănţuit un protest energic al muncitorimii, care a început să fluiere şi huiduie pe jandarmi şi autorităţi. Iată ce se spunea în telegrama adresată organelor centrale din Bucureşti de către prefectul de Suceava, Bonachi : „La sosirea în gara Paşcani, vagonul cu arestaţii ce aduceau din Ruginoasa spre Fălticeni, a fost atacat de un mare număr de ţărani pentru a-i libera ; escorta din istinct de conservare au tras citeva cartuşe oarbe ; mulţiumea a fost alungată de batalionul regimentului Bacău ce se afla în gară ; voind a evacua

[8] „România muncitoare" din 11—18 martie 1907.
[9] *Marea răscoală a ţăranilor din 1907*, Bucureşti, 1967, p. 634.

www.mnir.ro

gara pentru a preîntîmpina alte desordini, lucrătorii de la Ateliere au început a vocifera, fluera şi huidui autorităţile, mare parte din aceşti lucrători ai căilor ferate sînt socialişti..." [10].

Un mare ecou l-a avut în opinia publică protestul Comisiei Generale a Sindicatelor şi al cercului „România muncitoare" faţă de samavolniciile autorităţilor din Paşcani îndreptate împotriva muncitorilor. Această poziţie fermă este prezentată în ziarul „România muncitoare" din 8—15 aprilie 1907, în care se arată : „Muncitorii conştienţi din întreaga ţară se ridică într-un singur glas de protestare energică contra barbariilor din Paşcani şi îşi mărturisesc perfecta lor solidaritate şi simpatie faţă de acei nenorociţi lucrători...

Cerem respectul fiinţei noastre de oameni şi vrem dreptate !" [11].

Alte exemple, care constituie mărturii grăitoare ale spiritului de solidaritate a mişcării muncitoreşti din România cu cauza ţărănimii răsculate, sînt date de momentele cînd muncitorii au venit direct în sprijinul ţăranilor arestaţi, facilitînd eliberarea acestora. Astfel, a fost acţiunea desfăşurată de mecanicul de locomotivă, socialistul Gheorghe Giosanu (1871—1917), care împreună cu alţi tovarăşi de muncă au eliberat un număr de ţărani arestaţi. Faptele s-au petrecut în martie 1907 pe calea ferată Dolhasca-Fălticeni, cu ocazia transportării unui grup de ţărani închişi în vagoare de autorităţi pentru participarea la răscoală. În momentul cînd trenul trecea printr-o curbă şi se deplasa cu o viteză foarte mică, mecanicul Gh. Giosanu, lăsindu-l in cabină doar pe fochist, se dă jos şi desfăcînd din mers vagonul în care se aflau arestaţii a permis eliberarea unora dintre aceştia. Curajosul muncitor lucrase cu atita discreţie încît autorităţile care au anchetat cazul nu l-au putut găsi vinovat [12].

Participarea directă a clasei muncitoare la acţiunile declanşate de ţărănime au fost evidenţiate şi în evenimentele de la Buhuşi. Aici, muncitorii fabricii de postav au fost alături de răsculaţii din localitate şi zonele limitrofe, solicitînd satisfacerea revendicărilor ţărănimii. Situaţia a devenit extrem de încordată în ziua de 6 martie, cînd ţăranii, forţînd barierele, au pătruns in Buhuşi. La acţiunile ţăranilor participau, ca şi in zilele precedente, muncitorii, care împreună cu răsculaţii au demonstrat în faţa locuinţei patronului fabricii de postav din localitate [13]. A doua zi, pe 7 martie, forţele de represiune primesc întăriri şi se operează numeroase arestări în rîndul celor care participaseră la ciocnirile de stradă din ziua precedentă.

Alte forme de luptă iniţiate de clasa muncitoare, prin care ea şi-a manifestat combativitatea în timpul desfăşurării răscoalei din 1907, au fost acţiunile greviste. Aceste greve — deşi nu au fost legate de răscoală, ele avînd în cele mai multe cazuri un caracter economic — au contribuit totuşi la activizarea ţărănimii, la creşterea forţei acelora care luptau împotriva exploatării. Evident că prin aceste acţiuni ale muncitorilor ţărănimea primea şi un exemplu de combativitate, de protest împotriva asupririi ; totodată guvernul era obligat a menţine sau a întări în aceste centre forţele de represiune, fapt ce uşura uneori acţiunile ţăranilor răsculaţi.

Unul din fruntaşii partidului liberal, Vintilă Brătianu (1867—1930), primind misiunea de a sonda starea de spirit a lucrătorilor, remarca în zilele răscoalei un lucru cert şi perceptibil, anume situaţia încordată care exista în rîndul acestora : „nu era de temut numai caracterul sălbatic ce îl luau devastările din judeţele dunărene, dar era de temut şi clocoteala care începea să se simtă puternic în oraşe, mai cu seamă în capitală. Cu drept cuvînt, ne întrebăm cu ce forţe se va putea restabili liniştea în sate, cînd şi oraşele, de unde trebuia să plece pacificarea, ar fi fost în flăcări ?" [14]. În faţa acestei stări de spirit guvernul a luat unele măsuri de siguranţă, aşa cum au fost cele prin care a hotărît concentrarea a peste 150 de muncitori de la atelierele C.F.R. din capitală, urmărind să evite posibilitatea declanşării unei greve în Bucureşti.

[10] *Răscoala ţăranilor din 1907. Documente,* vol. I, Bucureşti, 1948, p. 168.

[11] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1900—1909,* Bucureşti, 1975, p. 547.

[12] I. Paşcanu, *Solidari cu lupta ţărănimii,* în „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice..." an. XII, nr. 1, 1967, p. 122.

[13] Nicolae Copoiu, *Refacerea Partidului Social-Democrat din România (1900—1910),* Bucureşti, 1966, p. 157.

[14] Vintilă I. C. Brătianu, *Scrieri şi cuvintări,* vol. III, Bucureşti, 1940, p. 35, 37.

www.mnir.ro

Dar nu numai în capitală era o situaţie încordată în rîndul proletariatului, ci şi in Valea Prahovei, unde exista un alt centru muncitoresc. Aici vor izbucni mai multe greve, cea mai importantă fiind la schela de la Buştenari. Prefectul de Prahova, Luca Ionescu, referindu-se la situaţia de aici, informa Ministerul de Interne cu următoarele: „In acest moment a sosit din Buştenari comandantul geandarmilor, mă asigură că în toată schela e linişte perfectă. Grevele s-au potolit şi lucrul s-a reluat la toate sondele..." [15].

Ample acţiuni greviste s-au desfăşurat şi la Galaţi, ele au izbucnit atunci cînd aria de desfăşurare a răscoalelor se apropia de judeţul Covurlui. În martie 1907 au declarat grevă peste 700 de muncitori de la fabrica de cherestea „Goetz".

Mişcări greviste şi acţiuni muncitoreşti au mai avut loc şi în alte localităţi din ţară ca: Brăila, unde la 14 martie au intrat în grevă căruţaşii din port, Tr. Severin şi Slănic-Prahova. Coloanele unor cotidiene burgheze ale timpului, ca „Universul", „Voinţa naţională", menţionau că oficialităţile au solicitat ajutor militar pentru a înăbuşi sau preveni respectivele acţiuni ale proletariatului, aşa cum s-a intimplat la Şantierul naval Tr. Severin şi la Salina de la Slănic-Prahova.

În afara acestor acţiuni revoluţionare iniţiate de clasa muncitoare în sprijinul ţărănimii, pentru a prezenta starea de spirit din ţară se mai pot enumera cazurile frecvente cînd păturile sărace ale oraşelor, elemente ale proletariatului s-au alăturat răsculaţilor care pătrunseseră în unele oraşe şi tîrguri ca: Botoşani, Vaslui, Bîrlad, R. Sărat, Buzău, Alexandria. La aceste acţiuni au participat un număr însemnat de meşteşugari, muncitori, locuitori ai periferiilor şi alte categorii ale sărăcimii din respectivele localităţi.

Această gamă variată de acţiuni desfăşurate de clasa muncitoare din ţara noastră în timpul marii răscoale a ţăranilor din anul 1907 evidenţiază poziţia activă a proletariatului, sprijinul pe care l-a acordat luptei juste a ţărănimii, toate acestea ducind la creşterea prestigiului ei, la afirmarea ca forţă socială direct interesată în realizarea unor profunde transformări în societatea românească.

Manifestările de solidaritate şi sprijin, cazurile de participare directă a clasei muncitoare la răscoala ţăranilor, precum şi unele acţiuni declanşate concomitent cu desfăşurarea luptei ţărănimii, au marcat într-o formă incipientă conştiinţa necesităţii realizării alianţei dintre proletariat şi ţărănime, care se va realiza însă mai tîrziu sub conducerea P.C.R. Referindu-se la poziţia mişcării muncitoreşti faţă de răscoala ţăranilor din anul 1907, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia: „În cursul desfăşurării răscoalei din 1907 s-a manifestat pentru prima dată în mod mai activ colaborarea şi solidaritatea în luptă a muncitorimii cu ţărănimea, prevestind zorii alianţei muncitoreşti-ţărăneşti ce avea să devină cea mai puternică forţă socială şi politică a societăţii noastre" [16].

LA POSITION ACTIVE DU MOUVEMENT OUVRIER DE ROUMANIE VIS-À-VIS DE LA RÉVOLTE DES PAYSANS DE 1907

Résumé

La révolte des *paysans* de 1907 *s'inscrit dans l'histoire du peuple roumain comme un des moments les plus importants de ses traditions révolutionnaires, en constituant ainsi une des pages glorieuses de la lutte sociale du peuple roumain.*

Pendant le déroulement de la révolté s'est manifestée la solidarité du mouvement ouvrier avec la juste cause des paysans, solidarité qui a pris des formes et moyens variées d'action. On mentionne ainsi les campagnes de presse, les meetings et les réunions de solidarité ou même les participations directes à la révolte, tel

[15] *Răscoala ţăranilor din 1907. Documente*, vol. I, p. 481.

[16] *Istoria patriei şi a Partidului Comunist Român în opera Preşedintelui Nicolae Ceauşescu*, Bucureşti, 1979, p. 205—206.

www.mnir.ro

qu'il a été le cas à Paşcani, Buhuşi ou Galaţi. Les cercles socialistes de Bucarest, Galaţi et Brăila ont organisé pendant cete période des grandes réunions de solidarité avec la lutte héroïque de la paysannerie de Roumanie, réunions où la classe ouvrière a manifésté ouvertement sa protestation vis-à-vis de la terreur sanglante que les gouvernants, la bourgeoisie et les propriétaires terriens avaient adopté contre les paysans soulevés.

Les manifestations de solidarité et d'appui, les cas de participation directe de la classe ouvrière à la révolte des paysans, aussi bien que quelques actions déclenchées en même temps avec le déroulement de la lutte de la paysannerie, ont marqué de début de la conscience de la nécessité de la réalisation de l'alliance centre le prolétariat et la paysannerie qui se réalisera plus tard sous la direction du Parti Communiste Roumain, alliance qui allait devenir la plus forte force sociale et politique de la société roumaine.

www.mnir.ro

ASPECTE ALE POZIŢIEI MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI ŞI SOCIALISTE FAŢĂ DE PROBLEMA NAŢIONALĂ LA SFÎRŞITUL SEC. AL XIX-LEA ŞI ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA

de **EMIL DUMITRESCU**
şi **ADRIAN STANESCU**

Permanenţă a istoriei poporului român, lupta pentru realizarea deplinei unităţi naţionale a cunoscut valenţe calitativ superioare începînd cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea, odată cu afirmarea pe arena politică a proletariatului, clasa purtătoare a progresului social, şi a mişcării socialiste, moştenitoare a celor mai înaintate idealuri de libertate socială şi naţională.

Plasîndu-se în centrul luptei generale a poporului nostru pentru emancipare socială şi naţională, clasa muncitoare, mişcarea socialistă — a căror misiune istorică era de a milita pentru făurirea unei societăţi lipsite de exploatare — şi-au spus cu fermitate cuvîntul în toate problemele vitale ale ţării, între acestea un loc de frunte ocupîndu-l preocuparea faţă de desăvîrşirea unităţii naţionale a tuturor românilor.

In acest context socialiştii nu puteau lipsi de la marele moment al independenţei. „Azi însă e timpul cînd românii, în avintul şi entuziasmul suvenirilor trecute, iau armele pentru a-şi apăra independenţa... Trebuie ca omul de orice rasă, în orice parte a continentelor, să nu mai fie decît cetăţean al lumei paşnice şi egalitare“ [1], scria la 26 mai 1877 „Socialistul“. Un sfert de veac mai tîrziu, cotidianul socialist „Lumea nouă“ aprecia : „Proclamarea neatîrnării României a fost fără îndoială un fapt de cea mai mare însemnătate, întrucît el constituie o linie de despărţire între veacurile de asuprire sub stăpînirea Turciei şi independenţa de care ne bucurăm astăzi“ [2].

Prin cucerirea deplinei neatîrnări în urma războiului din 1877—1878 au fost create condiţii favorabile amplificării luptei pentru realizarea idealului secular, unitatea naţională [3].

Încă de la începutul organizării sale, mişcarea muncitorească şi socialistă, care s-a dezvoltat concomitent în toate provinciile româneşti, şi-a propus ca unul din ţelurile fundamentale ale programului ei revoluţionar realizarea unităţii naţionale a poporului nostru [4]. Făcîndu-se interpreţii celor mai înaintate forţe ale poporului român, socialiştii scriau încă din februarie 1883, în revista intitulată semnificativ „Dacia viitoare“ : „...voim Dacia aşa cum ea fu, fiindcă istoria şi dreptul tradiţiunea şi plebiscitul, trecutul şi prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română. Acest pămînt udat cu sîngele şi sudoarea străbunilor noştri, înmulţit cu ţărîna lor

---

[1] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Edit. Politică, Bucureşti, 1964, p. 42—43.

[2] Cf. *Probleme fundamentale ale istoriei patriei şi Partidului Comunist Român. Crestomaţie*. Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 289.

[3] Problema este amplificată de Emil Dumitrescu şi Adrian Stănescu, *Consideraţii privind lupta pentru făurirea statului naţional unitar român*, în *Muzeul naţional*, vol. V, Bucureşti, 1981, p. 275—280.

[4] Ion Ardeleanu, Mircea Muşat, *1918. Socialiştii români în fruntea luptei maselor pentru încheierea procesului de formare a statului naţional unitar*, în Anale de istorie“, an. XXI, 1975, nr. 6, p. 46.

www.mnir.ro

de douăzeci de ori seculară, e al nostru. Voim dar cea ce este al românilor, lor să-i aparţină... ca românii să fie toţi liberi şi să formeze un stat, iar nu să geamă sub nişte dominaţiuni străine şi vitrege"[5].

Militînd încă de la început pentru necesitatea realizării unităţii naţionale, socialiştii români nu uitau necesitatea înfăptuirii dreptăţii sociale pentru cei mulţi, pentru marea masă a poporului. Împletirea acestor măreţe deziderate era considerat un adevăr axiomatic, iar în 1885 gazetele socialiste scriau că numai „sfărimarea tiraniei" va permite constituirea „unei Dacii, puternice neatîrnate şi fericite"[6]. Un renumit militant socialist, Constantin Bacalbaşa afirma pe aceeaşi linie, că „vom cere necurmat ca drepturile omului, ca şi drepturile neamurilor să fie recunoscute şi puse la adăpostul lovirilor vrăjmaşe..."[7].

Nu vom osteni să reafirmăm acest aspect fundamental al luptei socialiştilor români la sfîrşitul sec. al XIX-lea, deoarece îl considerăm revelator pentru înaltul grad de înţelegere a căilor de rezolvare a problemei naţionale, la care ajunseseră militanţii luptei pentru progres social.

„Vom desrobi pe românii din Austro-Ungaria — scria aceeaşi publicaţie socialistă la care am mai apelat, în articolul intitulat „Iredentism" —, ne vom vărsa sîngele pentru independenţa lor ; dar împreună cu despotismul umilitor al străinului vom asvîrli şi despotismul neruşinat al burgheziei. Precum am ridicat în această revistă drapelul revendicaţiilor naţionale, precum ne-am făcut apostolii dreptului la insurecţie în Austria, aşa sîntem în România inamici oricărei dominaţiuni, oricărei injustiţii sociale"[8]. Socialiştii români îşi exprimau în faţa întregii lumi, prin glasul şi cu autoritatea lui Ioan Nădejde, idealul suprem pentru realizarea căruia înţelegeau să facă toate eforturile : „un regat... sau republică română de la Nistru la Tisa"[9], în care să nu mai fie loc pentru „jupuirea omului de către om" şi a celeia „de la popor la popor"[10].

Spre sfîrşitul veacului trecut, odată cu începutul activităţii cluburilor muncitoreşti are loc activizarea preocupărilor socialiştilor faţă de românii din teritoriile subjugate, faţă de problema unităţii naţionale în general. Remarcabilă ni se pare, acum în perspectiva istoriei, maturitatea politică a socialiştilor care erau conştienţi de faptul că împrejurările istorice din Europa acelui timp nu ofereau condiţii favorabile unui conflict deschis cu monarhia dualistă austro-ungară pentru Transilvania, deoarece pe lîngă riscul în sine al oricărui război, favoriza şi imixtiunea Rusiei ţariste în treburile interne ale României. Conştienţi de faptul că „dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie"[11] — cum scria F. Engels lui Ioan Nădejde —, socialiştii români nu încetau să militeze, spre exemplu în paginile „Contemporanului", pentru făurirea „unităţii tuturor românilor din Dacia"[12].

Un element deosebit de important pentru atitudinea mişcării socialiste şi muncitoreşti faţă de realizarea unităţii naţionale este faptul că întotdeauna socialiştii români au făcut disocierea necesară între muncitorimea din statele ce subjugau teritorii româneşti şi clasele conducătoare din acestea. Cu precădere această poziţie s-a reliefat cu ocazia procesului memorandiştilor[13].

Un exemplu de netăgăduit al poziţiei juste, principiale a socialiştilor români faţă de asuprirea naţională exercitată de guvernanţii de la Pesta îl găsim în articolul lui Al. Radovici apărut în „Democraţia română" din 21 iunie 1892 şi

---

[5] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1879—1892*, Edit. Politică, Bucureşti, 1973, p. 165—166.

[6] Cf. *Apărarea patriei, a independenţei şi suveranităţii naţionale*, Bucureşti, 1977, p. 158.

[7] *Documente, 1879—1892*, ed. cit., p. 175.

[8] *Apărarea patriei*, p. 156.

[9] Vezi la Adrian Stănescu, *Ioan Nădejde, 1854—1928*, în volumul colectiv *Reprezentanţi de seamă ai luptei pentru unitate şi independenţă în epoca modernă*, Muzeul Naţional de Istorie al R.S. România, sub tipar.

[10] *1918. Unirea Transilvaniei cu România*, ed. a III-a, Edit. Politică, Bucureşti, 1978, p. 187.

[11] *Presa muncitorească*, vol. I, partea I, p. 190.

[12] „Contemporanul", an. VII, nr. 12 din aprilie 1891.

[13] *1918. Unirea Transilvaniei...*, p. 221—225.

www.mnir.ro

intitulat „Iredenta română“ [14] : „...noi, socialiştii care, ne ridicăm împotriva tuturor nedreptăţilor, nu putem decît simpatiza cu cei care iau parte asupriţilor, şi simpatia aceasta a noastră în cazul de faţă (se referă la teroarea împotriva conducătorilor mişcării naţionale româneşti din Transilvania, după prezentarea Memorandumului Curţii imperiale de la Viena — n. n.) ia un caracter şi mai poruntat, dacă ne lăsăm a vorbi instinctiv, fiind vorba de nişte fraţi de origine şi de limbă“, iar scopul suprem al socialiştilor români trebuie să fie „...o Românie mare care să grupeze pe toţi fiii ei — pe cei de dincolo de Carpaţi, ca şi pe cei de dincolo de Prut — ...spre a cărui realizare trebuie să tindem şi la care fatalmente vom ajunge dacă vom pricepe cum trebuie să lucrăm“.

Crearea in 1893 a partidului politic la clasei muncitoare din România a ridicat pe o treaptă calitativ superioară întreaga activitate a socialiştilor. Firesc, şi atitudinea faţă de problema unităţii naţionale a tuturor românilor s-a amplificat, s-a îmbogăţit teoretic şi practic.

Expunîndu-şi crezul socialist, Constantin Miile afirma : „Lupt pentru emanciparea poporului român de sub jugul economic şi politic şi deci lupt şi pentru cei din ţările subjugate, ca şi pentru cei din România zisă liberă. Deşteptînd clasa muncitoare şi luptînd pentru dezrobirea ei cred că fac act de patriotismul cel mai adevărat şi cel mai dezinteresat...“ [15]. Dragostea fierbinte de ţară îi determina pe socialişti să fie conştienţi de necesitatea luptei cu arma în mînă în caz de nevoie. „Cînd viaţa României, ca stat neatirnat ar fi ameninţată, socialiştii români şi-ar face datoria, dîndu-şi viaţa pentru patria lor“ [16], scria I. Nădejde în 1894.

Socialiştii români şi-au făcut o datorie de onoare din a informa opinia publică internaţională despre suferinţele românilor subjugaţi de imperiile vecine, precum şi hotărîrea lor de a lupta pentru unitatea naţională“... În Transilvania trei milioane de români sînt supuşi la necontenite vexaţiuni din partea unei administraţiuni fără scrupule“ [17], subliniau delegaţii români la Congresul Internaţionalei socialiste de la Ziirich din 1893.

Întrarea puternică pe arena politică a monarhiei dualiste a Partidului Social Democrat din Ungaria, în care secţia română va juca un rol de primă importanţă, a fost salutată cu entuziasm de socialiştii de la sud de Carpaţi. „Neclintiţi în convingerea despre legitimitatea drepturilor lor la o viaţă naţională, le trimitem salutul nostru frăţesc şi încredinţarea nestrămutatei noastre solidarităţi, declarînd în faţa lumii că astăzi mai mult ca oricînd le vom da întreg sprijinul nostru în marea şi dreapta lor luptă“ [18], scria la 23 septembrie 1897 gazeta socialistă „Lumea nouă“.

Peste un an aceeaşi publicaţie îşi afirma cu tărie crezul naţional : „...am dori şi noi din toată inima o mare Dacie, dacă ea ar fi cu putinţă“ [19].

O perioadă mai dificilă a traversat mişcarea socialistă în primii ani ai secolului nostru, atît ca urmare a dezorganizării vremelnice a partidului politic, cît şi a unor confuzii şi erori privind raportul just dintre patrie şi patriotism din cauza, mai ales, a contrapunerii acestor două noţiuni cu cea de socialism. Ou toate acestea, pe baza analizei lucide a situaţiei reale, pornind de la realităţi şi nu de la unele idealuri încă îndepărtate, mulţi socialişti au înţeles reala semnificaţie a noţiunilor în discuţie, afirmînd puncte de vedere extrem de pertinente. În paginile gazetei „România muncitoare“ din 20 mai 1912, Toma Dragu, cunoscut fruntaş socialist, scria că „patria este un tezaur de progres şi civilizaţie, e sinteza evoluţiei unui popor, e comunitatea de limbă şi obiceiuri, şi e sanctuarul libertăţii relative“.

Necesitatea realizării statului naţional unitar român a fost cu pregnanţă şi autoritate reliefată de Constantin Dobrogeanu-Gherea, care scria în 1911 : „O ţară ca un organism social trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale

---

[14] 80 de *ani* de *la crearea partidului politic* la *clasei muncitoare din România. Documente*. Edit. Politică, Bucureşti, 1974, p. 550—551.

[15] *Apărarea patriei*, p. 162.

[16] Ibidem, p. 163.

[17] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1853—1890*, Edit. Politică, Bucureşti, 1969, p. 140.

[18] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România*. 1893—1900, Edit. Politică, Bucureşti, 1969, p. 538.

[19] Cf. Augustin Deac, *Contribuţia clasei muncitoare la făurirea statului naţional unitar român*, în „Revista de istorie“, tom. 31, 1978, nr. 11, p. 2004.

www.mnir.ro

etnice. Împărţită în mai multe părţi, cum e Polonia sau cum e în parte România, dezvoltarea sa devine anormală în cel mai înalt grad. Din împărţirea şi acapararea aceasta rezultă cele mai mari inconveniente de dezvoltare pentru ţările acaparate, dar rezultă asemenea inconveniente grave şi pentru dezvoltarea morală şi democratico-socială a ţărilor acaparatoare... Social-democraţia din lumea întreagă, care luptă împotriva oricărei nedreptăţi, oricărei apăsări şi robiri a omului prin om, luptă şi cu cea din urmă energie împotriva tuturor banditismelor politice din societatea capitalistă, împotriva tuturor acaparărilor naţionale — luptă pentru liberarea naţiunilor de sub jugul străin" [20].

Oricărei acuzaţii aduse socialiştilor privind lipsa de patriotism le răspundea în 1915 Mihail Gheorghiu Bujor, cînd expunea concepţia socialistă privitoare la patrie : „Socialismul nu este şi nu a fost niciodată pentru desfiinţarea patriilor. El nu a fost detractorul lor. Patriile sînt cadre naturale şi istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare naţiune o existenţă proprie, cu tradiţiile ei, cu viaţa ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizaţia ei, elementul preţios şi indispensabil în concertul civilizaţiei generale. În acest înţeles patriile sînt necesare, căci în regimul actual numai înlăuntrul acestor cadre popoarele şi-ar putea dezvolta în voie şi pe deplin toată originalitatea şi toată puterea lor de creaţiune. Acesta e unul — evident nu singurul — din motivele pentru care social-democraţia se ridică împotriva ciuntirii ţărilor constituie, împotriva frîngerii popoarelor în bucăţi, împotriva suprimării vieţii naţionale a popoarelor. Ea a proclamat întotdeauna dreptul imprescriptibil şi inviolabil al tuturor naţiunilor la viaţa liberă şi integrală" [21].

Alături de toţi românii, militanţii socialişti din teritoriile supuse dominaţiei străine şi-au exprimat cu claritate şi cu mult curaj, ţinînd seama de împrejurări, idealurile ce îl animau. „Idealul socialistului ca individ — sublinia fruntaşul socialist bucovinean George Grigorovici, în februarie 1911 — este unirea tuturor românilor, căci asta dă baza pentru o cultură mai intensivă, care nu poate fi alta decît naţională" [22], iar cu ocazia celui de al VII-lea Congres social-democrat român din Ungaria se sublinia, cu deplină îndreptăţire, că „fac o greşeală (cei care) spun că ideea naţionalismului stă în contrazicere cu ideea socialistă... Noi, socialiştii prin naţionalism înţelegem apărarea intereselor largi ale maselor unei naţiuni pe toate terenele. Acesta e singurul naţonalism adevărat, larg înţeles..." [23].

Odată cu izbucnirea primei conflagraţii mondiale care a incendiat lumea timp de cinci ani, în faţa poporului român s-a pus în mod decisiv problema realizării unităţii sale naţionale. Nici de această dată socialiştii români nu au întîrziat să-şi afirme crezul conform căruia „unirea tuturor oamenilor care grăiesc aceeaşi limbă este un drept şi o necesitate istorică" [24], iar faptul că, principial, nu renunţau la lupta împotriva războiului imperialist nu însemna „că renunţăm la unirea noastră cu românii din Transilvania, Bucovina şi Basarabia" [25].

Apare firească şi relevantă pentru concepţia socialiştilor privind complicata situaţie a României la începutul primului război mondial, concluzia lui Constantin Dobrogeanu-Gherea : „Într-o ţară care are nenorocire ca o parte a teritoriului ei să fie sub stăpînire străină întregirea ţării e dorinţa comună a tuturor cetăţenilor... Ceea ce este în discuţie e metoda, e vremea, e forma şi felul acestei întregiri, împrejurările concrete, putinţa realizării ei" [26].

Intrarea României în război în august 1916 a constituit una din etapele esenţiale ale desăvîrşirii unui proces secular, care, în ultima sa parte, i-a avut ca protagonişti de frunte pe socialiştii români [27].

---

[20] C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, voi. 5, Edit. politică, Bucureşti, 1978, p. 59—60.

[21] *Calendarul Muncei pe anul* 1916, Bucureşti, 1915, apud *Probleme fundamentale ale istorie patriei şi Partidului Comunist Român. Crestomaţie*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 340.

[22] Augustin Deac. op. *cit.*, p. 2003.

[23] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România*, 1910—1915, Edit. Politică, Bucureşti, 1968, p. 269.

[24] *Apărarea patriei*, p. 174.

[25] Cr. Racovski, *Războaiele, Cauze, Consecinţe, Sfîrşit*, Bucureşti, 1914, p. 25.

[26] C. Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, Bucureşti, 1914, p. 8.

[27] Comunicarea noastră şi-a propus să se încheie odată cu momentul intrării României în război.

www.mnir.ro

ASPECTS DE LA POSITION DE MOUVEMENT OUVRIER ET SOCIALISTE À L'EGARD DU PROBLEME NATIONAL À LA FIN DU XIX SIECLE ET AU DÉBUT DU XX SIECLE

Résumé

Dans le présent ouvrage les auteurs mettent en évidence la contribution majeure apportée par le mouvement ouvrier et socialiste à la matérialisation de l'idéal séculaire du peuple roumain — la création de l'état national unitaire. A l'aide des documents de l'époque on met en relief l'integration plénière de la classe ouvrière dans la lutte de tout le peuple pour la réalisation de l'unité nationale. On met en évidence aussi le fait qu'à cette lutte ont participé tant les Roumains du pays libre que ceux qui vivaient sous la passagère domination étrangère.

www.mnir.ro

UN SECOL DE LA APARIŢIA REVISTEI „CONTEMPORANUL"

de **PAUL GRIGORIU**

În cadrul manifestqrilor culturale care şi-au propus să readucă în actualitate momente, figuri şi evenimente de seamă ale trecutului nostru istoric şi spiritual, aniversarea unui secol de la întemeierea revistei „Contemporanul" se înscrie între datele semnificative. În ultimele decenii s-au publicat substaţiale studii monografice şi articole despre „Contemporanul", al cărui prin număr a apărut la 1 iulie 1881 [1].

Fără a ne propune să expunem tematica abordată de periodicul ieşan în cei zece ani de existenţă, trebuie arătat că revista a ciştigat de la primul număr un mare succes de public şi de stimă datorită scopului expus în articolul-program, din care cităm următoarele : „Scopul nostru e a face cunoscut publicului român cum priveşte ştiinţa contemporană lumea. Voim să aduce în ţara noastră discuţiunea asupra marilor teorii ştiinţifice la ordinea zilei la popoarele civilizate din Apus. Credem folositoare pentru patria noastră împărtăşirea cît mai mare a cunoştinţelor cîştigate în privinţa lumei.

Scopul nostru mai e de a purta o luptă înverşunată în contra producţiunilor ştiinţifice greşite şi mai ales contra cărţilor de şcoală. Căci dacă acestea vor fi rele, atunci nu putem aştepta nimică, nici de la generaţiunea nouă. E ceva grozav, cînd te gîndeşti, cîte superstiţii, cîte greşeli grosolane, cită ignoranţă se arată la iveală în cărţile menite a lumina inteligenţa copiilor. Cursurile profesorilor din toată ţara încă vor fi citate în revista noastră, căci, fie vorba intre noi, multe enormităţi se pot culege şi în cursurile d-lor profesori" [2].

Desigur, numind-o „Contemporanul", redactorii au urmărit să transfere numele revistei în renume, afirmînd-o cu insistenţă ca o prezenţă în contemporaneitatea imediată naţională şi internaţională. Astfel, în primii trei ani de apariţie ei au popularizat ideile ştiinţifice înaintate referitoare la societate şi natură, iar din 1885 au răspîndit cu precădere concepţiile lui Karl Marx şi Friederich Engels, concepţiile socialismului ştiinţific.

De fapt, intre cele peste şaptezeci de publicaţii socialiste apărute în a doua jumătate a secolului trecut, un loc în prim plan îi revine revistei „Contemporanul", care a inaugurat o nouă orientare în evoluţia generală a culturii româneşti. Istoriografia noastră a evocat atmosfera de la redacţia revistei, iar cercetătorii istoriei presei româneşti au comentat şi prezentat, în spiritul respectului pentru adevăr,

---

[1] Dintre acestea amintim selectiv : *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I (partea I 1865—1889), 1964 ; Savin Bratu, Zoe Dumitrescu, *Contemporanul şi vremea lui*, 1959 ; *Contribuţia revistei „Contemporanul" la propagarea concepţiei marxiste în România (1881—1891)*, studii şi antologie de Gavril N. Horja ; *Din proza „Contemporanului"*, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Nicolae Sorin, 1967 ; G. C. Nicolescu, *Curentul literar de la „Contemporanul"*, 1966 ; Ion Vitner, *Literatura în publicaţiile socialiste şi muncitoreşti, 1880—1900*, 1966 ; Adriana Iliescu, *Revistele literare la sfîrşitul sec. al XIX-lea*, 1972 ; Z. Ornea, *Curentul cultural de la „Contemporanul"*, 1977.

[2] „*Contemporanul*", an. I, nr. 1 din 1 iulie 1881, p. 1—2.

www.mnir.ro

moştenirea spirituală de la „Contemporanul" [3]. Valorificarea moştenirii culturale a cuprins cantitativ şi calitativ, activitatea remarcabilă a familiei Nădejde, aproape în întregime publicistica lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, parţial scrierile lui Raicu Ionescu-Rion, Anton Bacalbaşa, Constantin Miile, Traian Demetrescu, Ion Păun-Pincio şi ale altor gazetari de la „Contemporanul" [4].

În ultima vreme activitatea ideologică şi politic-organizatorică, desfăşurată în ţară şi peste hotare de aceşti gazetari, a fost cercetată temeinic, ţinîndu-se seama atît de meritele, cît şi de oscilaţiile lor, de disensiunile şi renunţările manifestate în ultimul deceniu al veacului trecut, în cadrul mişcării muncitoreşti şi socialiste din România [5].

Fără îndoială, valorificarea critică va restitui în continuare cititorilor scrierile altor ziarişti, care, deşi n-au colaborat substanţial la „Contemporanul", prin întreaga lor activitate au înscris numele în analele culturii româneşti. Presupunem aşa dar că şcoala noastră de istorie şi literatură a trecut în agenda de lucru cunoaşterea nuanţată a tot ce ne-au lăsat entuziaştii cărturari, mai puţin cunoscuţi, cum au fost George Diamandi, Constantin Buzdugan şi Vasile Morţun. O scurtă incursiune în galeria acestor vizionari democraţi este necesară.

★

Din această generaţie care a clădit cultura clasică românească a făcut parte şi *Nicolae Beldiceanu (1844—1896)*, profesor de istorie, geografie şi l. română la Fălticeni, Botoşani şi Iaşi. S-a format la Academia Mihăileană, îndrumat de B. P. Hasdeu, Simion Bărnuţiu, V. A. Urechiă, T. Maiorescu, Gr. Cobălcescu şi St. Miele [6]. Citea mult, atras de ştiinţele auxiliare istoriei (arheologia, epigrafia şi numismatica). Singur sau în colaborare cu profesorul Grigore Buţureanu, a făcut săpături arheologice şi cercetări epigrafice la Cucuteni, Belceşti, Siret, Buneşti, Dolhasca şi în alte localităţi din Moldova şi Bucovina [7]. Deşi arheolog amator şi mai mult documentarist decît cercetător, el a încercat să vadă istoria ca o disciplină ştiinţifică ce se dezvoltă logic ca oricare altă ştiinţă [8].

Rămînînd la propriile sale opinii privind originile civilizaţiei noastre străvechi, dar in acelaşi timp influenţat de concepţiile arheologilor H. Schliemann şi Gr. Tocilescu, istoricul Beldiceanu a formulat concluzii ce-şi menţin parţial valabilitatea şi azi ; privite în contextul epocii ele trebuie apreciate pentru noutate şi temeritatea lor, intrucit se susţinea că : „Tot ce am putut întrevedea pînă acuma, îmi confirmă ideea de mai înainte, că adică idolii de la Cucuteni ar fi simbolizînd cultul geto-dacic al zeului soare, Zamolxis şi al zeiţei luna Cotyso sau Bendis, cult derivat din

---

[3] *Amintiri literare despre vechea mişcare socialistă (1870—1900)*, 1975, ediţie, prefaţă şi note de Tiberiu Avramescu ; Ion Teodorescu, Izabela Sadoveanu, *Amintiri*, 1980, ediţie, cuvînt înainte şi note de Tiberiu Avramescu.

[4] Ion Iacoş, *O proeminentă figură a socialismului din România : Ioan Nădejde (1854—1928)*, în „Revista de istorie", tom. 32, nr. 11, 1979, p. 2123—2148 ; Vasile Nicolae, *Probleme fundamentale ale istoriei poporului român în scrierile lui Ioan Nădejde*, în „Anale de istorie", an. XXVI, nr. 1, 1980, p. 66—83 ; Victor Vişinescu, Sofia Nădejde, 1972 ; Raicu Ionescu-Rion, *Arta revoluţionară*, 1972, ediţie îngrijită de Victor Vişinescu ; C. Miile, *Scrieri alese*, 1961, ediţie îngrijită de Virgiliu Ene ; Anton Bacalbaşa, *Schiţe şi articole*, 1957, ediţie îngrijită de Eugen Campus ; Emil Manu, *Traian Demetrescu*, 1956 ; Barbu Lăzăreanu, *Ion Păun-Pincio*, 1958 ; Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 1—7, 1976—1980, coordonatori Ion Popescu-Puţuri, Ştefan Voicu.

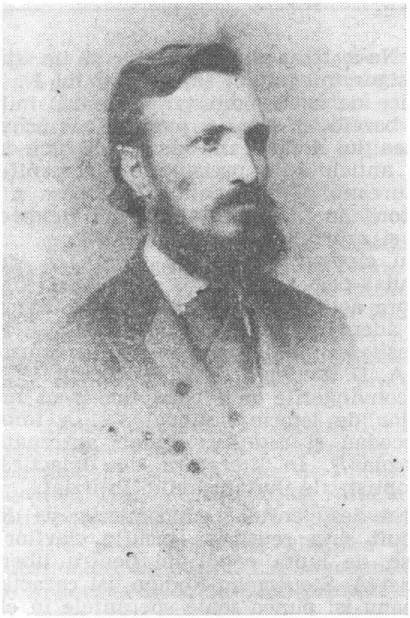
[5] Ion Iacoş, *Partidul muncitorilor din România — ascendenţă şi continuitate revoluţionară (1872—1921)*, în „Revista de istorie", tom. 34, nr. 4, 1981, p. 595—623. La acest capitol se mai pot consulta : Elena Georgescu, *Tezaur din veacul trecut*, 1971 ; Nicoale Copoiu, *Socialismul european şi mişcarea muncitorească şi socialistă din România*, 1971, precum şi rubrica „Studii documentare" din „Anale de istorie", nr. 4, 5, 6 din 1980 şi nr. 1 din 1981 ; Ion Popescu-Puţuri, Titu Georgescu, *Purtători de flamuri revoluţionare*, 1971.

[6] G. G. Ursu. *N. Beldiceanu (Studiu monografic)*, 1961, p. 12.

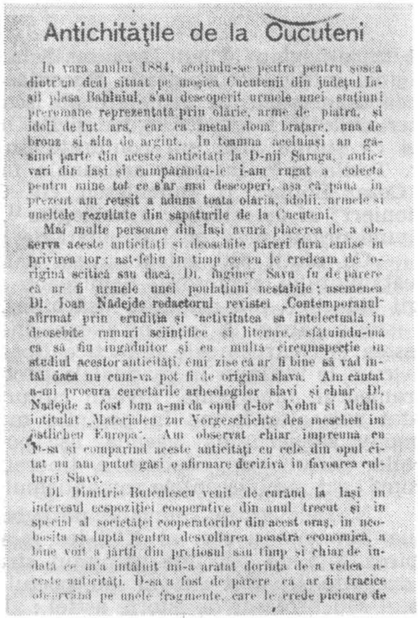
[7] Al. Zub, *Junimea-implicaţii istoriografice*, 1976, p. 44, 201.

[8] N. Beldiceanu, *Antichităţile de la Cucuteni. Schiţă arheologică*, Iaşi, 1885, p. 7 ; idem, *Epitaphul aflat la Buneşti*, Iaşi, 1888, p. 1—16.

www.mnir.ro

Nicolae Beldiceanu (1844—1896), profesor, poet și publicist.

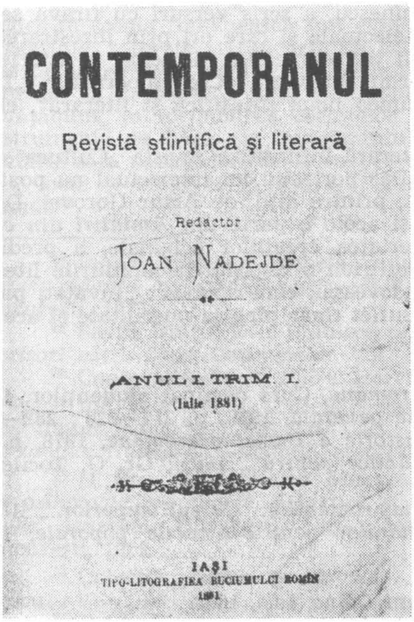
Antichitățile de la Cucuteni

In vara anului 1884, scoțîndu-se peatra pentru sosea dintr'un deal situat pe moșiea Cucutenii din județul Iașii plasa Bahluiul, s'au descoperit urmele unei stațiuni preromane reprezentată prin olărie, arme de piatră, și idoli de lut ars, ear ca metal doua brațare, una de bronz și alta de argint. In toamna aceluiași an găsind parte din aceste anticitați la D-nii Saraga, anticvari din Iași și cumpărându-le i-am rugat a colecta pentru mine tot ce s'ar mai descoperi, asa că pâna in prezent am reușit a aduna toata olăria, idolii, armele si uneltele rezultate din săpaturile de la Cucuteni.

Mai multe persoane din Iași avură placerea de a observa aceste anticitați si deosebite păreri fura emise in privirea lor; ast-feliu in timp ce eu le credeam de origină scitică sau dacă, Dl. Inginer Savu fu de părere că ar fi urmele unei poulațiuni nestabile; asemenea Dl. Ioan Nadejde redactorul revistei „Contemporanul" afirmat prin erudiția și activitatea sa intelectuala in deosebite ramuri sciințifice și literare, sfătuindu-mă ca să fiu ingaduitor și cu multa circumspecție in studiul acestor anticitați, émi zise că ar fi bine să vad intâi dacă nu cum-va pot fi de origină slava. Am căutat a-mi procura cercetările arheologilor slavi și chiar Dl. Nadejde a fost bun a-mi da opul d-lor Kohn si Mehlis intitulat „Materialen zur Vorgeschichte des meschen im östlichen Europa". Am observat chiar impreuna cu D-sa și comparînd aceste anticitați cu cele din opul citat nu am putut găsi o afirmare decizivă in favoarea culturei Slave.

Dl. Dimitrie Butculescu venit de curând la Iași in interesul ecspoziției cooperative din anul trecut și in special al societăței cooperatorilor din acest oraș, in neobosita sa luptă pentru desvoltarea noastră economica, a bine voit a jartfi din prețiosul sau timp și chiar de indată ce m'a intâlnit mi-a arătat dorința de a vedea aceste anticitați. D-sa a fost de părere că ar fi tracice observând pe unele fragmente, care le crede picioare de

În 1884, N. Beldiceanu a descoperit la Cucuteni uremele civilizației din neolitic.

CONTEMPORANUL

Revistă științifică și literară

Redactor

JOAN NADEJDE

ANUL I. TRIM. I.

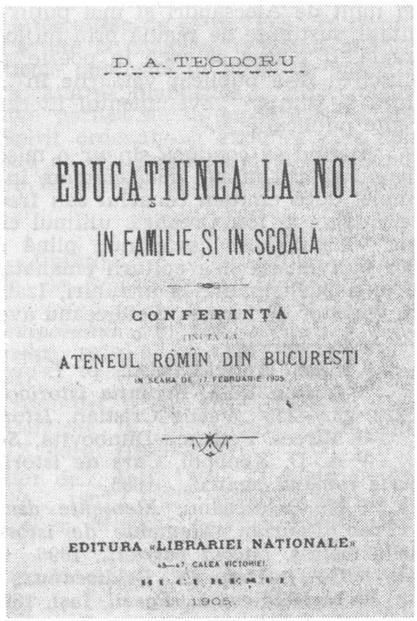
(Iulie 1881)

IAȘI

TIPO-LITOGRAFIEA BUCIUMULUI ROMÎN

1881

Primul număr al revistei „Contemporanul" (1 iulie 1881).

D. A. TEODORU

EDUCAȚIUNEA LA NOI

IN FAMILIE SI IN SCOALĂ

CONFERINȚĂ

ȚINUTĂ LA

ATENEUL ROMÎN DIN BUCURESTI

IN SEARA DE 17 FEBRUARIE 1905

EDITURA «LIBRARIEI NAȚIONALE»

45—47, CALEA VICTORIEI

BUCURESCI

1905.

Profesorul Dimitrie A. Teodoru a susținut orientarea educației spre nevoile societății.

cel traco-frigian al lui Dyonisos-Saharis"[9]. Ne-a lăsat în manuscris şi un studiu original intitulat : „Epigrafia Bucovinei". Desigur, nu putem să-i cerem lui N. Beldiceanu metodele de cercetare ale şcoli critice de istorie din ţara noastră, iniţiată ulterior de N. Iorga, I. Bogdan şi D. Onciul ; bazele teoretice şi practice ale arheologiei ca ştiinţă abia era conturate, în vremea lui Beldiceanu de Al. Odobescu şi Gr. Tocilescu[10]. Interese artizanale faţă de antichităţile preistorice au manifestat şi Cezar Bolliac, D. Butculescu, Gr. C. Buţureanu, G. Diamandi, C. Gooss şi alţi „pionieri" ai cercetărilor arheologice[11]. Meritorii au fost şi intenţiile lui Beldiceanu privind organizarea unei societăţi de istorie şi arheologie la Iaşi în 1887.

Ca mulţi alţi colegi ai săi care şi-au cîştigat un loc de frunte în slujba învăţămîntului, profesorul Beldiceanu a stimulat prin scrisul său dezvoltarea literaturii didactice. S-a aşternut însă uitarea asupra activităţii sale ca autor de manuale de istoria patriei. A fost, nu încape îndoială, adept al curentului pozitivist ; cu toate acestea din cărţile sale didactice lipsesc densitatea ideilor şi concluziile riguroase, aşa cum le întîlnim în manualele istoricilor A. D. Xenopol şi Gr. Tocilescu[12]. Temperamentul, inteligenţa, nivelul cultural şi convingerile sale patriotice s-au manifestat sub alte forme în paginile manualelor de istorie naţională, el a îmbinat atractiv adevărul cu legenda, aşa cum procedau şi alţi intelectuali antrenaţi în nobila misiune de educare a tineretului şcolar[13]. In literatura lui didactică se resimt deci reminiscenţele romantismului paşoptist, ale iluminismului întîrziat.

N. Beldiceanu, muncind pe ogorul puţin desţelenit al şcolii româneşti din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, s-a străduit şi a reuşit să insufle elevilor săi iubirea faţă de ţară, de pămîntul strămoşesc, de lupta poporului pentru libertate şi dreptate. Un fost elev al său, poetul socialist A. Steuerman-Rodion, îşi caracteriza fostul său profesor de istorie astfel : „Beldiceanu îşi punea toate speranţele în elevii săraci şi cu sete de învăţătură. Beldiceanu le deschidea înaintea ochilor perspectivele luminoase ale societăţii socialiste viitoare aşa cum o vedea cu imaginea lui înflăcărată..."[14].

Fără a fi un scriitor remarcat de posteritate, Beldiceanu a îmbogăţit literatura naţională cu tot ce aducea cultura lui formată în atmosfera clasicismului. Influenţat mai mult de Alecsandri şi mai puţin de Eminescu, a scris versuri cu firavă sensibilitate, susţinute de regulă prin mijloace intelectuale şi rare ori prin înzestrarea sa vizuală. Ii plăcea să facă în poezie, asociaţii din domeniul ştiinţelor, al istoriei şi politicii[15]. Şi-a publicat versurile în „Convorbiri literare", „Contemporanul", „Literatură şi ştiinţă", „Evenimentul literar", „Lumea nouă ştiinţifică şi literară", cît şi în alte publicaţii"[16].

Dorind să conducă singur o mişcare literară înfiinţează revista „Cultura", din care au apărut numai două numere în 1883. Dar portretul lui intelectual nu poate fi complet dacă omitem cenaclul său frecventat, printre alţii, de Artur Gorovei, Dimitrie Anghel şi Ion Creangă, ultimul citindu-şi acolo o parte din *Amintiri din copilărie*"[17]. Ambianţa cenaclului, plină de libertatea creaţiilor originale, a predilecţiilor individuale şi a culturii emanată de amfitrion o regăsim în amintirile literare ale unei participante la întruniri, Izabela Sadoveanu, care spunea : „învăţat, pasionat, vorbitor de farmec, Beldiceanu avea un suflet tînăr pînă la puerilitate şi aceasta

---

[9] Idem, *Antichităţile...*, p. 7.

[10] Lucian Boia, *Evoluţia istoriografiei române*, Curs destinat studenţilor, 1976, p. 222, 232—233 ; Vasile Cristian, *Istoriografie generală*, 1979, p. 217—226 ; 282—286.

[11] Mircea Petrescu-Dîmboviţa, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, 1978, p. 11.

[12] A. D. Xenopol, *Curs de istoria românilor pentru...*, 1895 ; Gr. G. Tocilescu, *Istoria română pentru....*, 1885.

[13] N. Beldiceanu, *Elemente din Istoria românilor. Cursul superior...*, 1894 ; A. Treb. Laurian, *Elemente de istoria românilor pentru şcoalele poporale*, 1871, Vasile Goldiş, *Istoria patriei...*, 1896.

[14] G. G. Ursu, *N. Beldiceanu...*, p. 30.

[15] N. Beldiceanu, *Poezii*, Iaşi, 1893 ; idem *Doine*, Iaşi, 1893.

[16] Gheorghe Adamescu, Contribuţiune la bibliografia românească, fasc. I, II, III, p. 129, 194, 143.

[17] Ion Lăzărescu, *Beldiceanu Nicolae*, în *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, 1979, p. 95—96 ; I. E. Torouţiu, Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare*, I, Bucureşti, 1931, p. 252, 265, 333 ; *Scrisori către Artur Garovei*, ediţie de Maria Luiza Ungureanu, Bucureşti, 1970.

www.mnir.ro

îl făcea atît de atrăgător prin crearea acelei atmosfere deosebite de prietenie, de glumă şi de joc spiritual al întrunirilor noastre din strada Albineţ"[18].

Activitatea politică, didactică-ştiinţifică şi creaţia literară îl aşează pe Nicolae Beldiceanu în rîndul intelectualilor care au înţeles că menirea lor este de a contribui la propăşirea civilizaţiei naţionale.

★

Publicist şi profesor de prestigiu a fost şi *Dimitrie A. Teodoru (1866—1910)*, distins intelectual cu studii de litere, fiolozofie, istorie şi geografie la universităţile din Iaşi şi Paris[19]. Cunoaşterea ţărilor din apusul Europei şi înţelegera reformelor realiste iniţiate în ţară de Spiru Haret, i-au relevat importanţa învăţămîntului în dezvoltarea societăţii[20]. Cucerit de ideile progresului prin cultură, s-a realizat ca secretar general şi director in Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, cunoscut autor de manuale didactice şi profesor de istorie la Liceul Matei Basarab din Bucureşti[21].

Noua direcţie a învăţămîntului romănesc, ridicată la rangul de politică de stat, corespundea schimbărilor survenite în economie şi organizarea social-politică a României. Pe această linie de înnoiri necesare se niscrie şi pedagogia ca ştiinţă a educaţiei. Timidele începuturi iniţiate de D. Pop şi A. Velini erau depăşite de concepţiile pedagogice ale lui C. Meissenr, I. Găvănescul şi I. Capeius[22].

Pe plan universal, gîndirea pedagogică cunoaşte o diversitate de sisteme educaţionale, decurgînd din concepţiile diferite asupra metodelor şi procedeelor folosite în formarea omului din primele decenii ale sec. al XX-lea. Cunoscînd civilizaţia din unele state europene, D. A. Teodoru a recepţionat direcţiile pedapogice cunoscute sub denumirile de : pedagogia utilitaristă, pedagogia experimentală, pedagogia socială şi pedagogia pragmatistă[23]. Pe aceste coordonate ale noilor curente pedagogice se vor înscrie, după anul 1900, concepţiile lui D. A. Teodoru, în vederea pregătirii tineretului pentru viaţă.

Competenţa şi spiritul analitic în abordarea diferenţiată a cerinţelor pedagogice în şcoala românească sînt evidenţiate între altele de către D. A. Teodoru prin conferinţe, referate şi rapoarte de activitate ţinute la congrese didactice şi întrunirile de la Ateneul Român, prin studii şi articole publicate în presa de specialitate. Căutînd să depăşească linia tradiţională în alcătuirea planurilor şi programelor de învăţămînt, în formularea cerinţelor educative pornea de la modernizarea acestor instrumente de bază ale învăţămîntului[24]. Spirit ordonat, îşi expunea clar opiniile gîndirii sale pedagogice încît se pot desprinde cu uşurinţă scopul şi esenţa educaţiei, locul şi rolul ei în cadrul factorilor ce contribuie la formarea personalităţii umane[25].

---

[18] Ion Teodorescu, Izabela Sadoveanu, *Amintiri...*, p. 324 ; *Mihail Sadoveanu, corespondenţa debutului (1898—1940)*, ediţie de Savin Bratu, Constantin Mitru, Bucureşti, 1977.

[19] Savin Bratu, Zoe Dumitrescu, *Contemporanul...*, p. 333 ; L. Onu şi colectiv, *Scrisori către Ovid Densuşianu*, vol. I, Bucureşti, 1979, p. 140, 248.

[20] Constantin Dinu, *Spiru Haret*, p. 124.

[21] Ion Teodorescu, Izabela Sadoveanu, *Amintiri*, p. 68 ; D. A. Teodoru, *Gramatica limbii franceze...*, Ploieşti, 1893 ; I. A. Candrea, D. A. Teodoru, *Cours complet de langue francaise...*, manual reeditat în XIX ediţii (1905—1921).

[22] D. Pop, *Povăţuitorul educaţiei copiilor de...*, Iaşi, 1860 ; C. Meisner, *Cursul de psihologie, pedagogie, didactică şi metodică...*, 1897 ; I. Găvănescu, *Curs de pedagogie generală*, Bucureşti, 1899 ; Iosef Capeius, *Manual de pedagogie generală*, Bucureşti, 1902.

[23] Colectiv, *Istoria pedagogiei...*, 1972, p. 221—241, coordonator Ştefan Bârsănescu.

[24] D. A. Teodoru, *Programele noi ale şcolilor secundare de fete*, în „Revista generală a învăţămîntului", an. V, nr. 3, octombrie 1909, p. 4.

[25] D. A. Teodoru, *Educaţiunea la noi, în familie şi în şcoală*, Bucureşti, 1905 ; idem, *Progresele şcoalei secundare în...*, în vol. De la Congresul didactic, Bucureşti, 1906 ; idem, *Lectura extra-şcolară — Societăţile de lectură*, extras din Omagiu lui C. Dumitrescu-Iaşi, Bucureşti, 1904.

www.mnir.ro

Din ansamblul cerinţelor educative formulate de Teodoru se reliefează necesitatea unităţii in aplicarea principiilor pedagogice, forţa exemplului şi educaţia prin muncă, deoarece spunea el : „Trebuie apoi subordonarea organizaţiei şcolare faţă cu nevoile ţării şi în aceasta trebuie să se ţină seama de precăderea nevoilor economice..." [26]. De fapt creaţia sa originală, inspirată din propria-i experienţă de viaţă, din activitatea didactică-educativă şi culturală, cît şi din realitatea societăţii noastre, se înălţa pe osatura unei reforme : ..."ce se prezintă ca o condiţie de existenţă a neamului nostru, o reformă a principiilor diriguitoare de conduită, o reformă a felului nostru de a înţelege viaţa şi purtarea, o reformă a mentalităţii noastre şi o completare a vieţii noastre sociale" [27]. Fără să ignorăm limitele concepţiilor sale pedagogice, inerente perioadei în care a trăit, ele sînt meritorii prin amploarea investigaţiilor pe care le-a întreprins, prin selectarea, prelucrarea şi adaptarea lor la nevoile societăţii.

Activitatea publicistică a lui D. A. Teodoru reprezintă o prelungire a preocupărilor sale pedagogice, altă modalitate de a răspunde aceloraşi necesităţi legate de progresul culturii naţionale. Alături de alţi intelectuali progresişti, a colaborat cu poezii şi articole la „Contemporanul", „Drepturile omului", „Democraţia socială", „Revista democraţiei române", ,Literatură şi ştiinţă" „Vatra" „Viaţa românească" şi alte publicaţii din epoca respectivă [28]. Pentru el, scrisul însemna comunicare de simţăminte, de idei şi fapte în toate meleagurile patriei, spre cercurile cele mai largi de cititori, mai ales spre cele ale tineretului, receptiv la ideile de progres social [29].

Statornic în slujba progresului social, Dimitrie A. Teodoru a militat pentru o literatură angajată, progresistă difuzind în acelaşi timp principiile criticii ştiinţifice şi ideile novatoare ale socialismului [30]. Se înţelege că scrisul lui nu interesează prin procedeele noi pe care el le-ar fi introdus, cît prin semnificaţiile pe care le-a avut în influenţarea populaţiei spre laturile educative ale culturii [31].

În procesul de afirmare şi dezvoltare a culturii româneşti, D. A. Teodoru a făcut traduceri din Gogol, Maupassant, Poe şi alţi literaţi străini ; publică recenzii despre noutăţile editoriale, studii privind psyhologia literară şi clasificarea genurilor literare, păstrind în ultimele două caracteristica comentariului de informare [32]. La *Marea enciclopedie franceză* a colaborat cu un articol despre istoria literaturii române, contribuind astfel la cunoaşterea României peste hotare [33].

De fapt, profesorul D. A. Teodoru a manifestat un interes deosebit pentru istorie, depăşind aspectele elementare din manuale in favoarea izvoarelor care dezvăluiau geneza evenimentelor. Încă din vremea studiilor la École Pratique des Hautes Études din Paris, unde se specializa în istorie şi filologie bizantină şi neogreacă, întreţinea legături permanente cu N. Iorga, A. D. Xenopol şi D. Onciul in privinţa noutăţilor de specialitate, făcea interesante propuneri despre necesitatea unor lucrări de istorie.

Întors în ţară, adept al „şcolii critice", intenţiona să obţină doctoratul în istorie şi o catedră la Universitate [34]. Viaţa i-a fost brutal întreruptă într-un accident de automobil (8 decembrie 1910).

---

[26] D. A. Teodoru, *Educaţiunea...*, p. 82.

[27] *Ibidem*, p. 42.

[28] George Baiculescu, Georgeta Răduică, Neonila Onofrei, *Publicaţiile periodice* româneşti (ziare, gazete, reviste), tom. II, 1907—1917, supliment : 1700—1906, Bucureşti, 1969, p. 532 ; Mihail Straje, *Dicţionar de pseudonime*, 1973, p. 718.

[29] Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, voi. 7, 1980, p. 308—310 ; D. A. Teodoru, *Rolul tinerimei în mişcarea socială*, în „Contemporanul", an. V, nr. 5, noiembrie 1886, p. 394, 404.

[30] Stănuţa Creţu, *Dimitrie A. Teodoru*, în *Dicţionarul literaturii române de la origini* pînă la 1900, 1979, p. 848—849.

[31] Vezi în special proza şi poeziile publicate in revista „Contemporanul" din perioada 1885—1890.

[32] Z. Ornea, Curentul cultural de la „Contemporanul", p. 68—69 şi 96.

[33] Lucian Predescu, *Enciclopedia cugetarea*, Bucureşti 1940, p. 844 ; Gheorghe Adamescu, *Contribuţiune la bibliografia românească*, fasc. III, 1928, p. 201.

[34] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. XII, Bucureşti, 1940, p. 284—324.

www.mnir.ro

Prozator şi poet, eseist şi pedagog, Dimitrie A. Teodoru a fost în acelaşi timp un scriitor la care impresiile sensibile se asociau cu ideile ; trăsăturile lui intelectuale au fost surprinse magistral de Nicolae Iorga, care îl caracteriza astfel : „Teodoru era o inteligenţă clară, un vorbitor plin de vervă, un cugetător care avea interes pentru marile probleme, un scriitor elegant, care a scris şi versuri, un om foarte cult, care făcuse bune studii istorice..." [35].

★

Aşadar, aceşti cărturari cu larg orizont cultural, alături de alţi gazetari, făcînd parte atît din mişcarea socialistă, cît şi din mişcarea critică de la „Contemporanul", au preluat şi dezvolat în mod original şi în condiţii noi dezideratele fundamentale ale societăţii româneşti formulate încă la 1848, în programele revoluţiei naţionale. Activitatea lor ilustrează faza în care intelectualii români, adepţi ai ideologiei democrat-revoluţionare, influenţaţi de ideile socialismului utopic şi ale celui ştiinţific, încercau să clarifice calea progresului societăţii româneşti.

Iată de ce, acum în apropierea aniversării centenarului revistei „Contemporanul", am considerat că readucerea în actualitatea cultural-ştiinţifică a unor oameni şi fapte ce amintesc anii entuziaşti ai începuturilor noastre socialiste constituie un act cultural necesar.

UN SIÈCLE DEPUIS L'APPARITION DE LA REVUE „CONTEMPORANUL"

Résumé

Dans la vie culturelle de la Roumanie *tout comme dans le cadre de la presse socialiste, la revue „Le Contemporain" occupe une place spécifique ; la revue a exprimé par excellence une direction culturelle propre. Sa dénomination a signifié sa présence dans dl'actualité nationale et internationale.*

Marquant le début d'une nouvelle orientation dans l'évolution générale de la culture roumaine, les rédacteurs ont envisagé de populariser les idées scientifiques avancées sur la nature et la société ; ils ont propagé avant tout les conceptions du socialisme scientifique.

Notre historiographie a mis en valeur les traditins progressistes de la revue „Le Contemporain" par des articles et des études monographiques qui ont renfermé à la fois les thèmes de la revue et l'activité des plus représentatifs de ses journalistes comme : loan et Sofia Nădejde, C. Dobrogeanu Gherea, C. Mille et d'autres.

Mois connues sont restées la vie et l'activité de C. Buzdugan, G. Diamandy et V. Morţun. Dans notre ouvrage on s'est proposé de souiligner quelques aspects significatifs de l'activité des journalistes Nicolae *Beldiceanu et Dimitrie* Teodoru. *Les deux journalistes mentionnés avaient suivi des cours supérieurs de sciences sociales, étant professeurs, prosateurs et poètes en mêmet emps. Ils ont collaboré avec des vers et des essais tant à la revue „Le Contemporain" qu'aux autres publications de l'époque. Leurs conceptions générales démocratiques qui avaient quand même des limites inérentes pour l'époque historique respective, envisageaient le progrès de la patrie par des moyens culturels.*

A l'approche de l'anniversaire du centenaire de la revue „Contemporanul", on considère que l'actualisation des gens et des faits qui nous rappellent les années enthousiastes des débuts du socialisme en Roumanie, *constitue un acte culturel nécessaire.*

---

[35] N. Iorga, *Oameni care au fost*, I, Bucureşti, 1967, p. 289, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Ion Roman.

www.mnir.ro

ROLUL ROMÂNIEI ÎN SUD-ESTUL EUROPEI ÎN ANII 1900—1912

de dr. NICOLAE CIACHIR

La începutul sec. al XX-lea, România întreținea relații diplomatice și consulare cu 14 țări, un loc important revenind statelor din peninsula Balcanică. Prin așezarea geografică, prin comunitatea de interese economice și politice, prin trecutul comun de luptă îndreptat îndeosebi împotriva Imperiului Otoman, România gravita în această zonă, chiar dacă dezideratul principal pe care-l urmărea era unirea românilor aflați cu precădere în cadrul monarhiei austro-maghiare. Era de altfel și firesc ca, în condițiile tehnicii de atunci și a posibilităților, comerțul românesc să fie îndreptat mai ales pe Dunăre, Marea Neagră și zona Strîmtorilor, a Mării Egee, pe căile rutiere spre Balcani, decît spre oceanul Atlantic, peninsulele Iberică și Scandinavă sau în alte părți ale lumii.

Pe plan politic, la începutul sec. al XX-lea, statele și popoarele balcanice erau într-o continuă frămîntare [1], determinată de necesitatea desăvîrșirii unificării lor prin eliberarea teritoriilor ce se mai aflau încă sub stăpînire otomană. În același timp însă, burgheziile statelor balcanice, călcînd în picioare trecutul comun de luptă, căutau să acapareze teritorii de la vecini, această rivalitate luînd forme deosebit de ascuțite.

Lovitura de stat din Serbia (1903), care-i schimba cursul politicii externe orientînd-o spre blocul franco-rus, răscoala din Macedonia (1903), relațiile încordate româno-bulgare în anumite perioade ale intervalului de care ne ocupăm, rivalitatea acerbă dintre Bulgaria, Serbia și Grecia pentru a obține fiecare o parte cît mai mare din Macedonia, neexistența unor relații diplomatice normale între Atena și București (1905—1911), revoluția burgheză turcă din 1903, proclamarea independenței Bulgare (1908), lovitura dată balcanicilor (în special Serbiei, Muntenegrului și Imperiului Otoman) de către Curtea de la Viena prin anexarea Bosniei și Herțegovinei (1908), răscoala din Creta (1908), revoluția burghezo-liberală din Grecia (1909), mișcarea de regenerare națională albaneză tot mai puternică, implicațiile pe plan balcanic ale războiului italo-otoman (1911—1912) — iată — numai o parte din problemele complexe care au frămîntat Balcanii în acest scurt răstimp de 12 ani.

Dacă la toate acestea adăugăm amestecul cînd brutal, cînd rafinat al marilor puteri, de a spori contradicțiile statelor balcanice, de a propune diferite combinații care aduceau numai profituri monopolurilor imperialiste, ne apropiem de tabloul atît de genial sesizat de V. I. Lenin : Balcanii-butoiul cu pulbere, care a și oferit pretextul primului război mondial.

Totuși se cuvine să facem precizarea că cele cinci state sud-est europene : România, Serbia, Bulgaria, Grecia și Muntenegru, erau în deplină ascensiune, iar

---

[1] Pentru amănunte vezi : Nicolae Ciachir, *Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce (1878—1914)*, în „Buletin ADIRI“, nr. 5 (23), 1970 ; N. Chiachir, *Implicațiile pe plan european ale revoluției turce din 1908*, în „Revista de istorie“, nr. 9 (1978) ; N. Chiachir, *Rumînscaia diplomatija na Balkanah (1913—1914)*, în Les grandes puissances et la Serbia à la veille de la première guerre mondiale, Belgrad, 1976 ; Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță la începutul secolului al XX-lea (1900—1914)*, București, 1977 ; I. Gheorghiu, I. Șendrulescu, *Relații externe ale României în perioada 1900—1914*, in *Studii și articole de istorie*, București, 1970.

www.mnir.ro

albanezii şi macedonenii căutau să-şi păstreze entitatea naţională şi să-şi creeze state naţionale, în timp ce fostul stăpîn, Imperiul Otoman, era în continuă decădere, urmărit în această dezagregare atît de marile puteri, cît şi de statele balcanice.

Puternica răscoală izbucnită în Macedonia şi proclamarea republicii de la Kruşevo (cu o populaţie majoritară aromână) şi Strangea (1903) a şubrezit poziţiile Imperiului Otoman în această parte a peninsulei, ducînd totodată la o încordare maximă cu statele vecine : Bulgaria, Serbia şi Grecia [2].

În această conjunctură, Serbia avea tot interesul să menţină relaţii bune cu România lucru dorit de altfel şi de diplomaţia românească, mai ales că nu aveau litigii teritoriale, iar aşezarea geografică a Serbiei, chiar cu teritorii obţinute în plus, nu deranja prea mult Bucureştii, care dorea menţinerea unui anumit echilibru în Balcani [3].

Micul stat Muntenegru rămînea statul balcanic cel mai înapoiat şi la începutul sec. al XX-lea, iar prinţul Nicolae, proclamîndu-se rege în 1910 şi profitînd de faptul că se înrudea cu cîteva curţi europene, dorea ca în jurul său să fie polarizaţi slavii sudici [4].

Muntenegrul se va amesteca activ în problemele balcanice în 1903, în 1908 cu ocazia crizei bosniece, în anii 1910—1911, cînd mişcările din nordul Albaniei luaseră amploare, dar au fost temperate cînd de Rusia, cînd de Franţa şi Italia, care în anumite conjuncturi nu aveau interesul său schimbe statul quo din Balcani [5]. Relaţiile cu România vor fi corecte în intervalul de care ne ocupăm, de bunăvoinţă, de curtoazie deoarece datorită aşezării geografice şi a intereselor pe care le urmăreau cele două ţări nu aveau probleme antagoniste.

Grecia, după 1900, continuă să se dezvolte din punct de vedere economic, iar împrumuturile din anii 1900, 1902 şi 1907 de la Comisia internaţională financiară au fost investite mai ales în exploatarea bogăţiilor subterane, în înzestrarea şi modernizarea armatei, în dezvoltarea reţelei de căi ferate [6]. Răscoala din Macedonia din anul 1903 a stimulat din nou apetitul războinic al burgheziei greceşti (frinat de insuccesele militare în urma războiului cu Turcia din 1897), iar guvernele Teotokis şi Delianis au alocat sume importante pentru înarmarea şi construirea de noi cazărmi. Revoluţia turcă, răscoala cretană (1908) şi în special unirea acestei mari şi importante insule cu Grecia au stîrnit un imens entuziasm, dar intervenţia marilor puteri, prin debarcarea de trupe în Creta şi rămînerea acesteia ca provincie autonomă în cadrul Imperiului Otoman au indignat masele, acuzînd guvernul de slăbiciune. Numai intervenţia plină de tact a Franţei îl salvează pe regele George de abdicare, iar numirea ca prim ministru al cretanului Elefterie Venizelos calmă pentru moment spiritele. Deşi Puterile Centrale urmăreau o apropiere între România şi Grecia, pentru a contracara elementul slav din Peninsula Balcanică şi a paraliza apropierea ce se contura între Rusia şi Bulgaria, relaţiile sînt reci. Iar faptul că România sprijinea elementul aromân din peninsula Balcanică irita Atena şi patriarhia de la Constantinopol, ajungîndu-se la ruperea relaţiilor diplomatice în 1905, situaţia perpetuîndu-se pînă la 1911 [8].

Deşi începutul sec. al XX-lea găsea Bulgaria încă în situaţia de stat vasal al Imperiului Otoman, această vasalitate era pur formală, Sofia plătind un tribut anual de 1 milion leva.

În domeniul politicii extrne, burghezia bulgară — mizînd pe aşezarea sa geografică, adică situată în centrul Peninsulei Balcanice, şi că zdrobise militar Serbia în campania din 1885 — urmărea in primul rînd anexarea Macedoniei, Traciei

---

[2] Arh. MAE, fond 21 (Rapoarte politice de la Constantinopol), voi. 38, f. 47.

[3] N. Ciachir, *Istoria modernă a Serbiei*, Bucureşti, 1974, p. 130—131.

[4] Dimitrije Dimo-Vujovič, *Crna Gora i Francuska*, 1860—1914, Cetinje, 1971, p. 326 ; Gavro Vukovič, *Cetrdesetogodisnica vladavine knajaza Nikole*, Cetinje, 1928, p. 28 ; Maurice Beaumont, *L'Europe de 1900 à 1914*, Paris, 1969, p. 187.

[5] Maurice Baumont, op. *cit.*, Paris, 1969, p. 187.

[6] E. Thery, *La Grèce actuelle au point de vue économique et financière*, Paris, 1905 ; p. 29—37 ; vezi şi A. C. Tobiansky, D' Altof, *L'avenir économique de la Grèce*, Paris, 1920, p. 55.

[7] N. Svoronos, *Histoire de la Grèce moderne*, Paris, 1964, p. 82—84.

[8] Alex. Em, Lahovary, *Amintiri diplomatice (Constantinopol 1902—1906)*, Bucureşti, 1935, p. 24 ; Michel Lhéritier, *L'évolution des rapports gréco-roumains depuis un siècle (1821—1931)*, în *Mélanges Iorga*, Paris, 1931, p. 58.

www.mnir.ro

şi proclamarea independenţei. Ferdinand al Bulgariei cocheta atît cu blocul Puterilor Centrale, cît şi cu Rusia, aducind la conducere cînd guverne filogermane, cînd rusofile, pentru a primi sprijinul mai ales la anexarea Macedoniei, provincie nu numai bogată, dar şi aşezată strategic, care i-ar fi deschis drumul la Marea Egee[9]. Dacă din cauza problemei macedonene relaţiile cu Serbia, Grecia şi Imperiul Otoman erau încordate, guvernanţii de la Sofia nu tolerau ca Bucureştii să-i sprijine pe aromânii din Peninsula Balcanică şi mai ales pe cei din Macedonia. Semnarea convenţiei militare ruso-bulgare din 1902 a neliniştit profund diplomaţia română[10], avîndu-se în vedere în special aşezarea geografică a României între cei doi parteneri, încît comportarea firească ar fi fost sprijinul Austro-Ungariei, mai ales că există un tratat în acest sens. Totuşi Viena nu a sărit imediat în ajutorul României, socotind că se pot ivi două situaţii : 1. sprijinind o politică activă românească în Balcani, Viena abătea atenţia opiniei publice româneşti de la Transilvania, Bucovina şi Banat ; 2. susţinerea unui puternic stat bulgar ar fi stopat iredentismul românesc. Unii diplomaţi habsburgi, printre care marchizul Pallavicini, înclinau spre soluţia a doua, argumentînd că după moartea regelui Carol vor avea loc mari schimbări în politica externă românească[11].

Revoluţia turcă din 1908 a suscitat imediat interesele vecinilor balcanici[12]. În prima instanţă, Bulgaria s-a gîndit să-şi proclame independenţa de stat, Grecia să anexeze Creta, în plus să obţină fiecare o parte cît mai mare din Macedonia sau din alte regiuni europene aflate sub jurisdicţia Porţii, lucru la care aspira şi Serbia şi Muntenegru. În plus, Viena se gîndea să anexeze Bosnia şi Herţegovina, mai ales că, prin convocarea unui Parlament otoman, aceste două provincii, luate numai sub administraţie habsburgică, urmau să-şi trimită reprezentanţi în acest for legislativ.

Noul regim otoman, intimidat în permanenţă de marile puteri, hărţuit de vecinii balcanici şi sabotat de sultan şi elementele contrarevoluţionare, a fost nevoit să accepte independenţa Bulgariei (în schimbul sumei de 125 milioane franci), cît şi anexarea Bosniei şi Herţegovinei de către Habsburgi[13].

Bulgaria, în urma obţinerii independenţei, îşi activizează politica externă, vizînd în primul rînd încorporarea Macedoniei şi Traciei. Din împrumuturile contractate în străinătate în perioada 1908—1911, circa 80% mergeau în scopuri militare, modificîndu-şi şi constituţia în 1911 (art. 17), prin care monarhul şi guvernul puteau încheia acorduri secrete internaţionale fără să consulte Parlamentul (Sobrania)[14]. În clipa izbucnirii războiului italo-turc din 1911, diplomaţia bulgară a cerut să intre în război imediat, dar Italia a refuzat colaborarea, motivînd că nu dorea ca acţiunile militare locale din nordul Africii să degenereze într-un război european. Pe de altă parte, elementele lucide de la Sofia se gîndeau că armata bulgară ar fi primit singură lovitura principală din partea Turciei în zona balcanică. Fără o colaborare sîrbă, greacă ori rusă, armata bulgară risca să fie înfrîntă şi, ceea ce era mai grav, să se compromită pe plan balcanic. De asemenea, se puteau ivi pe parcurs situaţii neprevăzute din partea vecinilor balcanici.

Într-o asemenea conjunctură complexă urma să-şi desfăşoare activitatea diplomaţia românească. Atît guvernele conservatoare, cît şi cele liberale, mai ales după trecerea lui Ionel Brătianu — în 1909 — la şefia guvernului (ceea ce marca preponderenţa definitivă a burgheziei în viaţa economică a statului), urmăreau menţinerea statului quo în Balcani, iar in caz de schimbări, compensaţii pentru România.

Dacă în 1900 era să izbucnească un conflict armat cu Bulgaria[15], iar în 1902 sultanul era iritat de propaganda desfăşurată de albanezii stabiliţi în ţara noastră cerind extrădarea acestora[16], în 1903 guvernul român urmărea îngrijorat răscoala

---

[9] Gh. Stefanov, *Mejdunarodni otnoşenia i vnăşnata politika na Bălgaria. 1789—1970*, Sofia, 1977, p. 85 ; *Istoria na Bălgaria*, II, Sofia, 1961, p. 101—103.
[10] Arh. MAE, fond 21, voi. 103, f. 48—53.
[11] Şerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 38.
[12] N. Chiachir, *Implicaţiile pe plan european ale revoluţiei turce din 1908*, p. 1625—1631.
[13] M. Nintchitch, *La crise bosniaque et les puissances européenes*, vol. I, Paris, 1937, p. 267 şi urm.
[14] Gh. Ştefanov, *op. cit.*, p. 89.
[15] Arh. MAE, fond. 21, vol. 40, f. 94.
[16] Ibidem, f. 94 şi urm.

www.mnir.ro

macedoneană, mai ales că populaţia aromână fusese supusă persecuţiilor turceşti. Parlamentul român, în şedinţa sa din 9 decembrie 1903, hotăra să ajute cu bani persoanele sinistrate (350 lei de persoană) ; ajutorul nu s-a limitat numai la aromâni, creîndu-se de asemenea un fond de 600 000 lei pentru construirea de biserici şi şcoli româneşti în Turcia europeană[17]. I. I. C. Brătianu, precizînd in calitate de ministru de externe poziţia României, declara : „Noi dorim să întreţinem relaţiunile cele mai cordiale cu statele vecine, să punem de acord interesele respective, întrucît vom şti, apărînd pe ale noastre, să respectăm legitimele drepturi ale amicilor noştri"[18]. In legătură cu problema urmărită de statul român în Macedonia, el declara : „Voim ca să ajutăm dezvoltarea culturală a unui neam cu care ne găsim în legături de simţăminte şi de origine, dorim ca întreaga populaţie creştină din Imperiul Otoman să aibă condiţii civilizate de viaţă şi relaţii paşnice cu întregul Orient al Europei"[19].

După insistenţele din partea României, guvernul otoman a promulgat la 9 mai 1905 *iradeaua* prin care se recunoaşte şi se permite constituirea de comunităţi aromâne în cadrul Imperiului Otoman. Acest eveniment, arată diplomatul român Lahovary, a produs o mare senzaţie asupra publicului grecesc şi mai cu seamă în cercurile influente din Fanar, ca şi la patriarhia ecumenică de la Constantinopol, care făcea jocul Atenei[20]. Guvernul grec nerecunoscînd efectele iradelii din 9 mai 1905, se va ajunge la ruperea relaţiilor diplomatice cu Bucureştii[21].

Prim-ministrul român din 1907, D. A. Sturdza, urmărea o apropiere tot mai strînsă cu Imperiul Otoman, încheia cu Bulgaria un tratat de comerţ şi navigaţie pe baza respectării clauzei naţiunii cele mai favorizate, aveau loc vizite şi schimburi de mesaje cu Serbia şi Muntenegru, făcîndu-se totodată tatonări pentru restabilirea relaţiilor diplomatice cu Grecia.

Revoluţia burgheză a junilor turci din 1908, după cum se arată într-un raport confidenţial al unui diplomat român, a fost îmbrăţişată de către majoritatea popoarelor din cadrul Imperiului Otoman[22], Bucureştii salutînd mişcarea de regenerare ce avea şanse să aducă un suflu înnoitor în sud-estul Europei, ca şi în Orientul apropiat[23].

Marele vizir Husein paşa, sintetizînd în 1909 liniile directoare ale politicii externe otomane, declara : „Turcia susţine politica de neutralitate şi de amiciţie faţă cu toate Puterile, politica mîinilor libere, cu ajutorul căreia speră să facă din Turcia din nou o mare putere militară, la adăpostul căreia ţara să-şi dezvolte toate resursele materiale şi să ridice nivelul intelectual al populaţiunii"[24].

Pe această linie se vor dezvolta relaţiile româno-turce în perioada 1909—1911, cu apariţia de articole reciproce favorabile în presa celor două ţări, cu deschiderea unui seminar musulman la Babadag, cu încadrarea unor musulmani din Dobrogea în cadrele active ale armatei române, cu numirea a 4 aromâni în magistratura otomană, cu vizite reciproce la nivel ministerial, dar fără să se ajungă la un tratat între cele două state[25].

In anul 1911, ministrul bulgar acreditat la Bucureşti, interesîndu-se dacă există vreun tratat româno-turc, a primit următorul răspuns : „Zvonurile care circulă nu sînt întemeiate. România nu poate intra într-o asemenea alianţă, că ea însăşi şi-a cîştigat independenţa în lupta contra turcilor şi că prin urmare, dacă bulgarii, sîrbii şi grecii, creştini ortodocşi ca şi noi, vor să se lupte pentru îmbunătăţirea soartei conaţionalilor lor de sub stăpînirea turcească, România va păstra o strictă neutralitate, întrucît nu vor fi schimbări teritoriale"[26].

---

[17] „Desbaterile Adunării Deputaţilor" (= DAD), 1903—1904. Şedinţa din 9 dec. 1903, p. 144 ; Bilanţul răscoalei : 201 sate total sau parţial arse, 4694 persoane masacrate, 70 835 locuitori fără adăpost, peste 30 000 nevoiţi să fugă din imperiu (*Enciklopedija Jugoslavije*, V, Zagreb, 1962, p. 609—611).

[18] DAD, p. 141.

[19] Ibidem, p. 141.

[20] Arh. MAE, fond. 21, vol. 47, f. 153.

[21] Ibidem, vol. 22, f. 41.

[22] Arh. Ist. Centr., fond Casa regală, dos. 15 (1908), f. 2.

[23] N. Chiachir, *Contribuţii la istoricul relaţiilor româno-turce...*, p. 20.

[24] Arh. MAE, fond. 21, voi. 60 f. 112.

[25] Arh. Ist. Centr., fond Casa regală, dos 16 (1912), f. 1.

[26] Ibidem, f. 2.

www.mnir.ro

Dacă relaţiile cu Imperiul Otoman şi Muntenegrul erau bune în anii *1910—1911*, cu Serbia existind după părerea omului politic Milovanovici, „o desăvîrşită frăţie, comunitate de idei şi tradiţii“ [27], cu Grecia se restabilesc relaţiile diplomatice *(1911)*, în schimb cu Bulgaria se înrăutăţesc mai ales în urma izbucnirii conflictului armat între Italia şi Turcia.

Tulburările din Creta şi din Albania de nord, războiul italio-otoman, tratativele în culise între Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru ascut vigilenţa guvernului român, care face cheltuieli suplimentare pentru înarmare şi îl numeşte ca şef al Marelui Stat Major pe unul din ce mai capabili generali, pe Alexandru Averescu, şi astfel se pregăteşte să facă faţă evenimentelor care se conturau să izbucnească în perimetrul sud-est european.

LE ROLE DE LA ROUMANIE DANS LE SUD-EST DE L'EUROPE ENTRE *1900—1912*

Résumé

En se basant sur des matériaux inédits de l'archive du Ministère des *Affaires Extérieures et du fond de la Maison royale (Archives Historiques Centrales, Archives de l'*Etat *de Bucarest) et sur de nombreux ouvrages de l'historiographie* sud-est *européenne, l'auteur met en évidence le rôle joué par la Roumanie dans* les *Balkans du commencement du* XX *siècle, jusqu'au déclanchement de la première guerre balkanique (1912).*

Au début du XX *siècle la Roumanie entretenait des relations diplomatiques et consulaires avec 14 pays — parmi* lesquels *se détachaient celles enes avec les Etats de la péninsule balkanique.* Le *coup d'état de Serbie (1903) qui changeait le cours de sa politique externe en l'orientant vers l'alliance russo-française, la révolte de Macédoine (1903), la rivalité entre la Bulgarie, la Serbie et la Grèce, la révolution bourgeoise de Turquie (1908), la proclamation de l'indépendance de la Bulgarie (1908), la crise de Bosnie (1908), la révolte de Crète (1908), la révolution bourgeoise-libérale de Grèce (1909), le mouvement albanais de régénération, les impliquations sur le plan balkanique de la guerre italo-ottomane (1911—1912) voilà seulement une partie des problèmes qui ont agité* la *zone des Balkans entre 1900—1912 où la* **Roumanie** *a joué un rôle actif.*

[27] „Adevărul“ din *31 iulie 1910*.

www.mnir.ro

ASPECTE INEDITE PRIVITOARE LA SOCIETATEA „CASA POPORULUI“

de PAULA GORNESCU

Încă de la primul Congres socialist internaţional, ale cărui lucrări s-au desfăşurat al Geneva în 1866, a fost pusă problema cooperaţiei şi a raporturilor sale cu mişcarea muncitorească, atitudinea clasei muncitoare faţă de această formă de organizare economică fiind succesiv favorabilă sau defavorabilă, conform principilor cărora le era supusă noţiunea respectivă.

Cooperaţia, concepută ca asociaţie economică, nu poate fi considerată o armă de luptă activă şi în acest sens a fost adesea recuzată de reprezentanţii mişcării muncitoreşti la începuturile sale. Pe de altă parte, fapt relevat o dată cu maturizarea clasei muncitoare, cooperaţia poate constitui un mijloc de organizare colectivă care, fără a rezolva marile probleme sociale, contribuie la libertatea de acţiune a mişcării muncitoreşti în lupta sa revendicativă.

Acest ultim punct de vedere a fost îmbrăţişat şi de mişcarea muncitorească din ţara noastră atunci cînd la Galaţi, la cea de a doua Conferinţă a cercurilor socialiste, desfăşurată între 29 iunie şi 1 iulie 1907 — printre alte probleme referitoare la tactica mişcării socialiste, deosebirea dintre sindicate şi „cercurile“ politice socialiste, participarea românilor la Congresul internaţional socialist de la Stuttgart [1] — s-a pus şi problema raporturilor între mişcarea muncitorească şi cooperaţie, luîndu-se in final hotărîrea ca această formă de acţiune muncitorească să fie încurajată, căci aşa cum se exprima Vasile Anagnoste, raportorul pentru această problemă, „cooperativele vor întregi sindicatele, perfecţionînd cît mai mult arma de luptă : greva“ [2].

Ca urmare directă a acestei decizii, la 29 ianuarie 1909 [3] muncitorii socialişti din Bucureşti iau iniţiativa clădirii unui sediu propriu, realizat prin asociaţie şi care să poarte numele de „Casa poporului“. Ideea ii aparţine militantului Mihail Constantinescu [4] şi, ca urmare a propunerii acestuia, se constituie un comitet de iniţiativă, sub conducerea lui I. C. Frimu, la care participă reprezentanţii următoarelor organizaţii : Uniunea socialistă, Comisia Generală a Sindicatelor, cercul „România muncitoare“ din Bucureşti, diferite sindicate bucureştene, alături de reprezentanţii ziarelor de breaslă [5]. Aceste organizaţii sînt cele care subscriu primele fonduri şi care hotărăsc să dea „Casei poporului“ forma juridică a unei societăţii cooperative pe acţiuni.

Problema constituirii acestei societăţii este considerată atît de importantă, încît la Congresul de transformare a Uniunii Socialiste în Partidul Social-Democrat din România, ale cărui lucrări au avut loc la Bucureşti între 31 ianuarie şi 2 februarie 1910, după darea de seamă morală şi materială a Uniunii Socialiste, transformarea Uniunii Socialiste in Partidul Social-Democrat din România şi votarea progra-

---

[1] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1900—1909*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 580—586.

[2] *Ibidem*, p. 584.

[3] Const.-Titel Petrescu, *Socialismul în România*, f. 1., f. a., p. 230.

[4] *Ibidem*, p. 231.

[5] *Ibidem*.

www.mnir.ro

mului şi a statutului partidului [6] este inclusă în ziua a treia, în cadrul Congresului sindical — alături de alegerea comitetelor, a problemelor presei muncitoreşti, a organizării şi propagandei sindicale, a cooperativelor ş.a. — şi problema specială a „Casei poporului", cuprinsă de altfel şi în documentele programatice ale partidului, unde se spune că : „avînd în vedere importanţa societăţilor cooperative... In ceea ce priveşte Casa Poporului, Congresul invită organizaţiile social-democrate şi sindicatele din întreaga ţară a stărui ca membrii lor să-şi verse întreg salariul cu prilejul sărbătoririi zilei de întîi Mai" [7].

De altfel Societatea cooperativă pe acţiuni „Casa poporului" este precedată de alte cîteva experienţe de acest gen, cea mai importantă fiind cea cunoscută sub numele de „Bazarul muncitorilor", organizată tot la Bucureşti şi înregistrată ca atare la Tribunalul Ilfov la 24 martie 1908 [8] şi care, în perioada noiembrie 1908—decembrie 1909, a adus un benificiu de peste 1 500 lei la o cifră de afaceri de circa 55 000, în pofida cheltuielilor de instalare [9].

Dar constituirea fondurilor Societăţii cooperative pe acţiuni „Casa poporului" durează cîtiva ani, căci şi la cel de al doilea Congres al Partidului Social-Democrat din România, ţinut la Bucureşti între 29 iunie şi 1 iulie 1912, dr. C. Racovski a ridicat problema impulsionării formării capitalului acesteia şi a iniţiat o listă de subscripţie ad-hoc [10]. Astfel, abia la 29 octombrie 1914 Tribunalul Ilfov, secţia comercială, emitea autorizaţia legală de funcţionare a Societăţii cooperative pe acţiuni „Casa poporului", printre membrii fondatori aflîndu-se Toma Dragu, dr. Ecaterina Arbore, dr. C. Racovski, Const.-Titel Petrescu (care a redactat de altfel şi actul de înregistrare al societăţii), Al. Dobrogeanu-Gherea, I. C. Frimu, Gh. Cristescu, Al. Constantinescu, dr. Călin Ottoi, Mihail Constantinescu, D. Popp, I. Brănişteanu şi alţii [11].

Mai tîrziu Societatea „Casa poporului" a luat forma juridică a unei societăţi anonime pe acţiuni şi şi-a extins activitatea în numeroase centre din ţară ca : Bucureşti, Brăila, Cîmpina, Galaţi, Iaşi, Piatra Neamţ. De altfel societatea, a cărei activitate a fost constant dirijată de Partidul Social-Democrat, a continuat să funcţioneze pînă în deceniul cinci al secolului nostru, achiziţionînd în localităţile mai sus citate numeroase imobile ce au servit ca sedii tuturor organizaţiilor socialiste din ţară [12].

După cum s-a văzut, formele iniţiale de constituire a fondurilor societăţii au fost următoarele : 1. prin subscriere directă a unei sume din fondurile centrale ale diferitelor organizaţii care au participat la crearea societăţii ; 2. prin donarea cîştigului pe o zi a numeroşi muncitori şi 3. prin deschiderea unor liste de subscripţii, la care s-a adăugat ulterior dobînda percepută la acest capital.

Dar alături de aceste procedee sînt folosite şi altele mai puţin cunoscute, cum ar fi succesiunile şi chiar anumite forme de creştere a fondurilor prin evaziune fiscală, forme relevate de cîteva documente inedite pe care le prezentăm în continuare.

Este vorba de o chitanţă cu semnătura olografă a lui I. C. Frimu şi Dimitrie Popp, însoţită de un bilet nesemnat, dar aparţinînd socialistului Gheorghiţă Georgescu-Cerbu, ca şi de autobiografia şi testamentul acestuia [13].

Socialistul român Gheorghiţă G. Cerbu, născut, conform propriei declaraţii, la Ploieşti, la 13 iunie 1885, într-o familie de oameni săraci, a intrat în contact cu

---

[6] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. II, partea a II-a, Bucureşti, 1968, p. 146.

[7] *Dezbaterile Congresului de constituire a Partidului Social-Democrat şi ale Congresului sindical*, Bucureşti, 1910, p. 136—137.

[8] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România*. 1900—1909, p. 722—723.

[9] *Dezbaterile Congresului de constituire a Partidului Social-Democrat şi ale Congresului sindical*, p. 135.

[10] *Dezbaterile celui de al doilea Congres al Partidului Social-Democrat şi al IV-lea al Uniunii Sindicatelor*, Bucureşti, 1912, p. 80.

[11] Const.-Titel Petrescu, op. cit., p. 231.

[12] Ibidem.

[13] Documentele fac parte din colecţia particulară a Elenei Elvira Gornescu, Bucureşti.

www.mnir.ro

mişcarea socialistă în 1906, pe cînd se afla internat in sanatoriul Filaret, „iar mai tîrziu am devenit membru al mişcării socialiste căreia am aparţinut, fiindu-i devotat cu trup şi suflet pînă la moartea mea“ [14].

Mai tîrziu, în condiţii neprecizate, Gheorghiţă G. Cerbu împrumută de la Societatea „Casa poporului“, cu chitanţa nr. 1430/1917, suma de 130 000 lei, pe care o returnează cel mai tîrziu pînă în 1919 [15], chitanţa prin care se specifica acest fapt nefiind datată [16]. Dar, cu toate că achitase suma respectivă cu doisprezece ani înainte, prin testamentul din 20 decembrie 1930 Gheorghe L. Georgescu-Cerbu prevede: „Din totalul sumelor găsite la Caseta nr. 961 ce am la Banca Comercială Română, fie în numerar fie în poliţe, se va da lei 130 000 (unasutătreizecimii) Societăţii Casa Poporului din Bucureşti, str. Isvor, sumă ce datorez încă din anul 1917 cu recipisa nr. 1430/917...“ [17]. În acelaşi timp, prin biletul care însoţeşte chitanţa sus-amintită, el recomandă arderea actului respectiv [18].

În acest fel cel puţin o dată suma de 130 000 lei intră în fondurile „Casei poporului“ fără a fi înscrisă în scriptele societăţii şi deci fără a fi impozabilă.

Prin acelaşi testament din 1930 Gheorghiţă G. Cerbu face părtaşă la masa succesorală Societatea anonimă „Casa poporului“, care la acea dată îşi avea sediul bucureştean pe str. Isvor nr. 37, prin atribuirea unui imobil în str. Sfînta Vineri, unica pretenţie a testatorului fiind aceea ca sediul respectiv să poarte numele de „Casa poporului Gheorghiţă G. Cerbu“ [19].

Iată deci diversitatea de metode prin care Societatea cooperativă, căpătînd ulterior denumirea de Societatea anonimă „Casa poporului“, a reuşit să-şi creeze un capital suficient de important pentru a putea asigura, prin fructificarea acestuia, achiziţionarea sediilor necesare desfăşurării activităţii diferitelor organizaţii socialiste din ţara noastră vreme de mai bine de două decenii. Este una din multiplele forme de într-ajutorare a clasei muncitoare din ţara noastră, care, fără a fi propriuzis o armă de luptă, a constituit un mijloc important în netezirea activităţii revendicative a mişcării muncitoreşti din România.

ASPECTS INÉDITS CONCERNANT LA SOCIÉTÉ „LA MAISON DU PEUPLE“

Résumé

La présente communication met en circulation quelques documents inédits qui se réfèrent à la Société cooperatiste „La Maison du Peuple“ dont l'origine date depuis 1909, quand le militant socialiste Mihail Constantinescu a proposé la constitution d'une telle société. Son rôle était celui d'assurer un siège propre au mouvement socialiste de Roumanie, ce qu'elle a parvenu faire après avoir obtenu un statut juridique en 1914. Dans la communication sont décrits les différents procédés de constitution des fonds de la dite société, à base des sources d'époque ou de celles inédites.

[14] Din „Biografia mea“, document aflat în colecţia particulară amintită.

[15] După cum se ştie, I. C. Frimu a încetat din viaţă în închisoarea Văcăreşti la 6 februarie 1919, deci chitanţa este anterioară acestei date.

[16] Din „Chitanţa“ semnată de I. C. Frimu şi Dimitrie Popp, document aflat in aceeaşi colecţie particulară.

[17] Din „Testamentul lui Gheorghe L. Georgescu-Cerbu“, cunoscut sub numele de Gheorghiţă G. Cerbu, document aflat în aceeaşi colecţie particulară.

[18] Din biletul adresat tovarăşilor de luptă membri ai Partidului Social-Democrat, document aflat în aceeaşi colecţie particulară.

[19] Din „Testamentul“ lui Gheorghiţă G. Cerbu, document aflat în aceeaşi colecţie particulară.

www.mnir.ro

GREVA GENERALA A MUNCITORIMII BUCUREŞTENE, 20 IUNIE 1912

de **GHEORGHE TOMESCU**

Eveniment istoric cu ample rezonanţe în istoria contemporană a României, făurirea în mai 1921 a Partidului Comunist Român — moment căruia îi este dedicată şi această sesiune a Muzeului Naţional de Istorie al R. S. România — a însemnat, aşa cum s-a subliniat la şedinţa Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 10 martie 1981, un act de însemnătate istorică în viaţa clasei noastre muncitoare, a întregului popor, care a marcat o etapă nouă, superioară, în mişcarea revoluţionară şi democratică din România, comuniştii preluînd şi ducînd mai departe idealurile luptei de eliberare naţională şi socială a poporului nostru, cele mai bune tradiţii ale mişcării muncitoreşti şi socialiste, tradiţii cărora se subînscriu şi amplele mişcări greviste din vara anului 1912.

Prin activitatea sa politică, Partidul Social-Democrat din România, iniţiatorul acestor mişcări greviste, dezvăluia tot mai mult caracterul antipopular al regimului burghezo-moşieresc şi demasca politica de jaf, de corupţie, străină intereselor poporului, dusă de partidele politice ale claselor exploatatoare.

Mişcarea muncitorească din România a cunoscut în anii 1910—1912 un proces de creştere de extindere atît în lărgime, cît şi în adîncime.

În aceşti ani acşţiunile greviste au cunoscut o intensificare în comparaţie cu anii 1908—1909.

Din ianuarie 1910 pînă în septembrie 1912 au izbucnit 126 greve, la care au partipiat circa 35 000 muncitori, iar numărul zilelor de grevă a fost de 530 000. Revelator pentru starea de spirit care caracteriza mişcarea muncitorească din acea perioadă este articolul publicat în ziarul „Uniunea", sub titlul : *La ce ne trebuiesc grevele ?* ; se menţiona în acel articol : „Grevele ne trebuiesc spre a forţa mîna celor ce conduc statul ca să ne dea deplină libertate a drepturilor noastre cetăţeneşti şi legile de care avem nevoie... Atunci cînd lumea producătoare îşi va da seama de însemnătatea şi importanţa lor ca oameni şi de marea nedreptate ce li se face, atunci greva generală va fi arma care va decide de soarta clasei muncitoare, va decide soarta clasei care stăpîneşte societatea de azi" [1].

Elementul nou intervenit in mişcarea muncitorească de la noi din ţară, în perioada respectivă, este declararea de greve generale pe oraşe, ca de exemplu la Brăila, Galaţi, precum şi cea din Bucureşti la care ne referim în prezenta comunicare.

O amploare deosebită a cunoscut mişcarea grevistă din perioada noiembrie 1911 şi iulie 1912, adică între apariţia proiectului legii „Pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti" (cunoscută şi sub numele de „legea Neninţescu", după numele iniţiatorului ei) şi sfîrşitul lui iunie 1912 — deschiderea lucrărilor celui de al II-lea Congres al P.S.D.

Întreaga acţiune a P.S.D. de la publicarea proiectului legii şi pînă la intrarea ei efectiv în vigoare — 1 aprilie 1912 — şi apoi pină la deschiderea Congresului P.S.D. a fost utilă, deoarece a impus unele modificări de articole, înlăturarea sem-

[1] „Uniunea", septembrie 1912.

www.mnir.ro

nului breslei pe care lucrătorii ar fi fost obligaţi să-l poarte şi, ceea ce este mai important, organizarea breslelor şi corporaţiilor s-a dovedit a fi o treabă foarte dificilă.

După votarea legii în Parlament presa muncitorească remarca : „Legea aşa cum este, cu toate lipsuril ei mari şi mici, înseamnă totuşi mult. Prin legea asigurărilor se recunoaşte un principiu, principiul că statul şi patronii sînt răspunzători de viaţa lucrătorului“ [2].

Mişcarea grevistă din perioada 1911—1912 a culminat cu grevele metalurgiştilor şi tăbăcarilor bucureşteni din iunie, apogeul constituindu-l greva generală a muncitorilor bucureşteni din 20 iunie 1912.

Condiţiile de lucru ale metalurgiştilor erau sub orice critică : „Atelierele de turnătorie sînt adevărate magazii, clădiri mari cu geamuri sparte şi uşi sfărîmate. Intrind într-un atelier şi dînd cu ochi de cei ce robesc acolo, îţi fac impresia unor cărbunari sau mineri ieşiţi din fundul pămîntului, negri, cu cămaşa plină de năduşeală amestecată cu praf de pămînt, cărbuni şi grafit. Iar după terminarea robiei se spală unii pe alţii într-un bazin in care curge apă unsuroasă de la motor. Ca salariu pentru această muncă, care e de 12—13 ore pe zi, nu primesc mai mult de 4—5 lei pe zi“ [3] se menţiona într-o anchetă în presa vremii.

Nici situaţia tăbăcarilor nu era cu nimic mai bună decît cea a metalurgiştilor: pentru un salariu de 3—6 lei pe zi erau nevoiţi să lucreze între 9,1/2—12 ore zilnic in nişte ateliere infecte, fără ventilatoare, cu ferestre de hirtie.

Cenuşarele, varniţele se găseau afară sub cerul liber, astfel că lucrătorul era nevoit să suporte vara arşiţa soarelui, iar iarna gerul cumplit. Substanţele chimice cu care se lucrează erau toate vătămătoare sănătăţii lucrătorului şi din această cauză rar se vedeau lucrători tăbăcari ajungînd la o vîrstă mai înaintată.

Începutul luni iunie 1912 marchează izbucnirea mal multor greve atît în metalurgie — la fabricile : Abramovici, Haug şi Catz, cît şi in cartierul Tabaci — la fabricile : Theodor N. Ionescu, Toma Ceamis, Fraţii Rădulescu, Sapatino ; deşi revendicările erau diferite de la fabrică la fabrică, în linii mari ele se refereau la mărimea salariulu, reducerea zilei de lucru, condiţii de muncă mai omeneşti, respectul demnităţii lucrătorului, reprimirea celor concediaţi.

Greviştii, ca şi cei solidari cu ei, se întrunesc pe 1 iunie în sala „Amiciţia“, iar pe 10 iunie în sala „Dacia“. La aceste mari întruniri se numără printre vorbitori : Gheorghe Cristescu, dr. Cristian Racovschi, Ilie Moskovici, fruntaşi ai P.S.D. şi mişcării sindicale.

După întruniri se adoptă moţiuni prin care se atrage atenţia că în pofida uneltirilor patronatului, a ameninţărilor, a intervenţiei brutale a forţelor de ordine, muncitorii grevişti vor continua lupta pînă la victoria finală.

Pe data de 11 iunie se alătură greviştilor circa 400 muncitori de la fabrica Lemaître.

În ţară au loc greve de solidaritate cu greviştii bucureşteni la : Brăila, Constanţa, Ploieşti, Piatra Neamţ, Galaţi etc.

Pentru a stăvili valul de greve, într-o şedinţă a Consiliului de miniştri, sub preşidenţia lui Titu Maiorescu, se aprobă următoarele măsuri :

— „Se va asigura lucrătorilor libertatea grevelor paşnice ;

— Orice încercare de turburare va fi imediat reprimată, fie că ar veni din partea greviştilor sau reprezentanţilor patronilor.

— Acei ce vor trage focuri de revolver în aer, să fie imediat arestaţi.

— Se vor face demersuri pentru o împăcare intre grevişti şi patroni“ [4].

Erau inserate astfel de stipulaţii care se cereau respectate în primul rînd de patroni şi organele de ordine.

Patronatul trece însă la ofensivă. În şedinţa din 9 iunie a Uniunii industriaşilor, în care se examinează situaţia grevelor, se afirmă că : „în mai toate cazurile grevelor, se urmăresc înregimentarea tuturor lucrătorilor în sindicate, decît alte nevoi privitoare la starea materială a lucrătorilor“ [5]. Faţă de această împrejurare Comitetul patronatului, in unanimitate, a hotărît ca toate uzinele metalurgice, grupate în jurul Uniunii, să dea lucrătorilor următorul preaviz :

---

[2] „România muncitoare“, decembrie 1911.
[3] „Fier şi metal“, 1 septembrie 1912.
[4] „România muncitoare“, 14 iunie 1912.
[5] Ibidem, 21 iunie 1912.

www.mnir.ro

„Dacă peste 15 zile, cu începere de marţi 12 iunie curent, lucrătorii grevişti din uzinele metalurgice, nu vor relua lucru în mod necondiţionat, toate uzinele metalurgice grupate în jurul Uniunii vor închide uzinele în ziua de 27 iunie viitor pe termen nedeterminat.

Dacă însă lucrători vor relua lucru în acest răstimp, revendicările lor cu privire la salarii vor fi corectate cu cea mai mare bunăvoinţă de patronii lor, ele fiind formulate fie direct de lucrătorii fecărei fabrici către patronul lor, fie prin intermediul organizaţiilor create prin legi, cum sînt Casa Centrală a Meseriilor şi Camerele de Comerţ şi industrie.

Intervenţia orcărei organizaţiuni, nerecunoscută de legile ţării, urmează să fie respinsă de patroni fără nici o altă cercetare" [6].

De fapt, contrar celor expuse in comunicat, se realiza o recunoaştere oficială a sindicatelor.

Jos 14 iunie are loc o mare adunare, în sala „Dacia", adunare de protest împotriva ultimatului patronal, calificat ca un adevărat atentat patronal.

Marţi 19 iunie urma să aibă loc tratative între delegaţi ai greviştilor şi ai patronatului la Ministerul Industriei şi Comerţului, dar cînd delegaţia greviştilor se prezintă la Minister, află cu stupoare că ministru Neniţescu plecase în provincie.

In semn de protest împotriva acestei noi amînări, la Clubul socialist se hotărăşte să se declare a doua zi, miercuri 20 iunie, o grevă generală de o zi în toate fabricile de metalurgie şi tăbăcărie din Bucureşti.

Miercuri 20 iunie, în zorii zilei, lucrătorii metalurgişti se string în faţa fabricii Wolf, iar în cartierul Tabaci, tăbăcarii, opincarii etc. se string în faţa sediului sindicatului.

Cele două categorii cărora li se alătură în semn de solidaritate de clasă şi muncitorii din alte fabrici — se întîlnesc în faţa parcului Libertăţii, numărînd acum circa 15 000 oameni. De acolo imensa mulţime, ca un adevărat fluviu în care se revărsau ca nişte rîuleţe alte mii de muncitori, muncitoare din alte fabrici şi ateliere, se îndreaptă spre sediul sindicatelor, aici ajung aproximativ 18 000 de manifestanţi.

Din piaţa Amzei cortegiul imens la care se adaugă noi contigente de muncitori, se îndreaptă prin Calea Victoriei şi str. Romană spre parcul Tei.

La orele 17 coloanele de manifestanţi se pun iarăşi în mişcare. Străbătînd şoseaua Mihai Bravu, calea Moşilor, str. 11 iunie — numărînd circa 20 000 de manifestanţi — ajung în parcul Libertăţii şi ocupă pînă la refuz tribunele Arenelor Romane. Acordurile „Internaţionalei" cutremură tribunele şi ecoul ei se pierde departe în parc.

Gheorghe Cristescu comunică manifestanţilor că urmează ca a doua zi, jos, 21 iunie, delegaţia muncitorilor să fie primită de ministrul Neniţescu, care va oficia ca arbitru între grevişti şi patronat.

Vorbitorul cere greviştilor care se solidarizaseră cu metalurgiştii şi tăbăcarii să reia a doua zi lucrul, dar să fie pregătiţi fiindcă, în eventualitatea că la întîlnirea ce urma să aibă loc în ziua următoare nu se aplana conflictul, urma să se proclame greva generală pe o durată mai mare.

Astfel ia sfîrşit marea grevă generală din 20 iunie 1912, grevă despre care în presa muncitorească a vremii se menţiona : „A fost o zi minunată. Au văzut Bucureştii ceea ce încă nu le-a fost dat să vadă : 20 000 de lucrători părăsindu-şi atelierele şi strîngîndu-se într-un mare cortegiu, imens şi făcînd una din acele mari demonstraţii cu care pînă acum ne înmărmurea străinătatea. Această demonstraţie dovedeşte că sămînţa aruncată de noi a prins roade, că solidaritatea muncitorească — acea măreaţă armă de dezrobire a clasei muncitoare, teribilă pentru stăpînitorii noştri — ajuns o realitate şi în ţara românească" [7].

In zilele următoare, pe 21 şi 22 iunie metalurgiştii şi tăbăcarii, prin intermediul arbitrajului ministrului industriei şi comerţului Neniţescu, au încheiat cu patronatul contracte de muncă noi, în care se stipulau unele din principalele

---

[6] Ibidem.

[7] *Documente ale istoriei mişcării muncitoreşti din România*, Edit. Politică, Bucureşti, 1968, p. 324.

www.mnir.ro

revendicări ale greviştilor : reducerea orelor de lucru, mărirea salariului, reprimirea muncitorilor concediaţi, asigurarea unor condiţii mai bune de muncă, respectarea demnităţii omeneşti.

După circa trei săptămini de grevă metalurgiştii şi tăbăcarii bucureşteni obţin victoria, impunînd patronilor acceptarea unor revendicări, recunoaşterea noilor organizaţii muncitoreşti.

Victoria greviştilor s-a materializat cu o săptămînă înaintea deschiderii celui de al II-lea Congres al P.S.D. din România, care, iniţiind aceste mari mişcări greviste, îşi atesta rolul de conducător al muncitorimii române, ceea ce demonstrează odată mai mult — aşa cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretar general al P.C.R. — că : „Prima cerinţă a unui partid revoluţionar constă în a conduce propriul popor în lupta pentru apărarea intereselor economice şi politice ale maselor, pentru dreptate socială şi democraţie, pentru apărarea integrităţii şi independenţei ţării. Rezultatele obţinute in această luptă reprezintă criteriul esenţial de apreciere a aptitudinii revoluţionare, marxist-leniniste a fiecărui partid“ [8].

LA GRÈVE GÉNÉRALE DES OUVRIERS BUCARESTOIS — 20 JUIN 1912

Résumé

*Le mouvement ouvrier de **Roumanie** a connu entre 1910—1920 un ample processus d'extension.*

Durant ces ans les actions grévistes ont connu une intensification si on les compare avec celle survenues entre 1908—1909. Depuis janvier 1910 jusqu'en septembre 1912 ont éclaté 126 grèves où ont participé approximativement 35.000 ouvriers.

Le nouveau élément intervenu dans le mouvement ouvrier de notre pays dans la dite période est le déclenchement de grèves générales par villes, par exemple à Brăila, Galatzi, et culminant avec celle de Bucareste du 20 juin 1912.

La début du mois de juin de 1912 va marquer l'éclat de plusieurs grèves tant aux rangs des métallurgistes qu'aux rangs des tanneurs, détachements d'avant-garde des ouvriers bucarestois dans la dite époque.

Les principales causes du mouvement de revendications étaient dues aux misérables conditions de travail et à la rétribution totalement non-adequate, au volume de travail exténuant et au bas niveau de vie.

*La grande grève générale du 20 juin 1912 — où ont participé approximativement 20.000 tanneurs, métallurgistes, mais aussi d'autres ouvriers bucarestois — a constitué le point culminant de trois semaines de mouvements revendicatifs, en se terminant avec la défaite des patrons qui se sont vus obligés d'accepter de nombreuses des revendications des grévistes. La victoire des métallurgistes et des tanneurs bucarestois s'est réalisée une semaine avant l'ouverture du IIe Congrès du Farti Social Démocrate de **Roumanie**, l'initiateur de ces mouvements revendicatifs, qui attestait ainsi son rôle de dirigeant des ouvriers roumains dans la période antérieure à l'éclat de la première guerre mondiale.*

---

[8] Nicolae Ceauşescu, **E***xpunere cu privire la activitatea politico-ideologică şi cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conştient şi devotat al societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi al comunismului în* **România**, *prezentată la Congresul educaţiei politice şi culturii socialiste, 2 iunie 1976*, **Edit.** Politică, Bucureşti, 1976, *p. 99.*

www.mnir.ro

OCTAVIAN GOGA, POETUL UNITĂŢII NAŢIONALE
— La 100 de ani de la naştere —

de dr. VASILE NETEA

Publicînd la 22 de ani *Casa noastră*, la 23 *Noi* şi *Oltul*, la 24 de ani *Rugăciune* şi *Plugarii* — creaţii caracteristice pentru întreagă lirica sa —, pentru ca la 25 de ani, deplin format, să apară cu un volum de poezii pe care Titu Maiorescu s-a considerat obligat să-l recomande Academiei Române pentru unul din marile sale premii, Octavian Goga — talent cu erupţie vulcanică — s-a relevat chiar de la început ca mădular strălucit al restrînsei familii de poeţi încununaţi la abia douăzeci de ani cu laurii celor mai prestigioase recunoaşteri. Destine şi consacrări identice avuseseră cu cîteva decenii mai înaintet şi M. Eminescu şi G. Coşbuc.

La 21 de ani M. Eminescu publicase *Venere şi Madonă*, *Epigonii* şi *Mortua est*, determinînd pe Titu Maiorescu ca, alături de vîrstnicul Vasile Alecsandri, să-l considere, în 1872, exponent principal al „direcţiei noi" în poezia română. La 23 de ani Coşbuc apăruse cu *Crăiasa zînclor*, *Numai una* şi *Nunta Zamfirei*, impunîndu-se atenţiei şi aprecierii aceluiaşi Maiorescu, care s-a grăbit să-l introducă în cercul „Convorbiri literare" şi să contribuie la consacrarea sa ca poet original destinat unui strălucit viitor.

Cu aceeaşi rapiditate şi sub aceleaşi magnifice auspicii s-a impus şi Octavian Goga, avind şi el, ca şi Eminescu şi Coşbuc, atît un domeniu propriu de inspiraţie, cît şi acel „farmec al limbajului", care, după expresia lui Titu Maiorescu, este „semnul celor aleşi".

Autor a cinci volume de versuri : *Poezii* (1905), *Ne cheamă pămîntul* (1909), *Din umbra zidurilor* (1913), *Cîntece fără ţară* (1915), *Din larg* (1939) ; a două piese de teatru — *Domnul notar* (1912), *Meşterul Manole* (1928) şi a diferite culegeri de articole patriotice şi evocări literare — *Însemnările unui trecător* (1911), *Strigăte în pustiu* (1915), *Precursori* (1930), Octavian Goga este una din figurile dominante ale literaturii române din primele decenii ale sec. al XX-lea.

Născut în Răşinari la 1 aprilie 1881, Octavian Goga şi-a făcut studiile liceale la Sibiu şi Braşov, iar cele universitare la Budapesta şi Berlin. A debutat în 1898 ca elev în clasa a VI-a la publicaţia „Revista ilustrată" a învăţătorului folclorist Ion Pop Retegamıl, care i-a prorocit la poşta redacţiei : *Ziua bună de dimineaţă se arată*. În 1902, împreună cu un grup de studenţi, printre care se afla A. P. Bănuţ, Al. Ciura, Ioan Lupaş, Ioan Lapedatu etc., a întemeiat la Budapesta marea revistă literară „Luceafărul", care, înlocuind „Familia" lui Iosif Vulcan, va da un mare impuls patriotic literaturii române transilvănene.

In 1905 a fost numit secretar literar al *Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român* de la Sibiu, funcţiune pe care va păstra-o pînă în 1914. In această calitate a înfiinţat în 1907 revista „Ţara noastră", destinată ridicării sociale a satelor româneşti, şi a editat colecţia de cărţi economice şi culturale intitulată „Biblioteca poporală a Asociaţiunii".

In vara anului 1914, după izbucnirea primului război mondial, a părăsit Sibiul şi s-a stabilit la Bucureşti, unde, alături de Barbu Ştefănescu-Delavrancea, Nicolae Iorga, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, a dus o aprigă luptă pentru intrarea României in război alături de Puterile Antantei, spre a contribui astfel la eliberarea Transilvaniei.

www.mnir.ro

În 1905, cînd apărea primul volum de poezii al lui Octavian Goga, contradicțiile sociale și naționale din Imperiul austro-ungar intraseră într-o fază de ineluctabilă acuitate. Clasele sociale exploatate începuseră să-și susțină revendicările cu o cutezanță din ce în ce mai accentuată. Popoarele oprimate, cărora li se contestau drepturile la libertate națională, la limba și la cultura proprie, se ridicau cu tot aîta îndrăzneală pentru rezolvarea vechilor lor deziderate. Atît în domeniul social, cît și în cel național, urmînd tradițiile revoluționare pașoptiste, literatura se impune ca una din armele de luptă cele mai puternice și mai concludente. E vremea la italieni a odelor revoluționare ale lui Giossue Carducci și ale Adei Negri, la unguri a incendiarelor cîntece sociale ale lui Ady Endre, la cehi a poeziilor lui Petru Bezruč și Iaroslav Vrchlicky, a romanelor lui Svatopluk și Aloisiu Jirasek, iar la români a versurilor patriotice ale lui Octavian Goga menite a exprima „cîntarea pătimirii noastre".

Născut la poalele Carpaților, în apropierea silnicei frontiere impuse poporului român de cotropirea nefastă a Habsburgilor, Octavian Goga a cunoscut din fragedă copilărie durerea și nedreptatea unei granițe dușmănoase despărțitoare de frați, care, după expresia sa, părea „un piron înfipt în carnea unui popor". De la întiia privire asupra vieții Goga a cunoscut deci în mod concret justificarea luptei pentru realizarea unității naționale, precum și ispita de a deveni unul din luptătorii pentru înlăturarea nedreptei granițe.

A doua constatare timpurie a poetului a fost viața clăcașilor ardeleni, viața de asuprire a muncitorilor gliei ce „cad și mor de cruda împovărare a tuturor durerilor din lume".

La baza activității sale poetice, care avea să constituie cea mai impunătoare realizare a poeziei patriotice românești de la începutul sec. al XX-lea, se vor afla astfel în mod permanent aceste două fecunde idei : eliberarea și unitatea națională, dezrobirea socială. Cea dintii se va concretiza în poeziile *Noi*, *Oltul*, *De la noi*, *Pajurei cu două capete ;* cea de a doua în *Plugarii*, *Clăcașii*, *Cosașul...*

Vorbind în „Fragmentele autobiografice" din 1933 despre climatul în care s-a produs debutul său poetic, Octavian Goga mărturisea următoarele : „Era vremea celei mai sălbatice persecuții a românilor din Transilvania ; era o opresiune pe care o știm cu toții, ramificîndu-se pînă in cele mai mici îndeletniciri ale vieții de la țară. Desigur — sublinia poetul — că această opresiune trezea protestarea și eu m-am născut cu pumnii strînși, sufletul meu s-a organizat din primul moment pentru protestare, pentru revoltă, cel mai puternic sentiment care m-a călăuzit în viață și din care a derivat formula mea literară".

Patriotismul său nu l-a împins însă către șovinism și nu l-a făcut să confunde sistemul de guvernare al claselor dominante maghiare cu însăși poporul și cultura maghiară. În cîțiva din marii poeți maghiari, ca Al. Petöfi, Emeric Madâch și Ady Endre, el a văzut pe entuziaștii cîntăreți ai unui popor îndrăgostit de libertate și a tradus în limba română unele din cele mai reprezentative creații ale lor, prin „Tragedia omului" atingînd însăși înălțimea originalului. Lupta acestora pentru libertatea socială și națională a poporului maghiar a constituit un îndemn și o justificare pentru propria sa luptă, și totodată un argument pentru teoria sa asupra datoriei scriitorului de a fi un exponent al idealurilor colective. În aceleași „Fragmente", Goga destăinuia : „Din contactul spiritual cu literatura ungurească m-am ales cu apologia libertății, care se degajă din clocotul subteran al literaturii mele, făsă să fiu influențat însă de literatura aceasta".

Cu aceeași fermitate și-a mărturisit Goga și crezul social al artei sale, crezul apărării ‚clăcașilor", arătînd că el a identificat în țăran „un om chinuit al pămîntului", pe care n-a putut să-l vadă în atmosfera în care l-a văzut Alecsandri în pastelele sale, și nici n-a putut să-l vadă încadrat în acea lumină și veselie a lui Coșbuc. Scriind, în 1907, pentru „Viața românească", studiul *Țăranul în literatura noastră poetică*, Goga afirma că adevăratul artist trebuie să fie un luptător, fiindcă „creația lui nu mai e menită, ca odinioară, să fie o frumoasă jucărie, ci trebuie să robească inima, să înfierbînte, să sfarme și să aducă o pietricică pentru clădirea unei lumi care va fi nouă în interpretarea datoriilor omenești".

Prin origine, prin modul de viață și prin limitele formației sale, Goga n-a cunoscut viața muncitorilor din fabrici, nici marea capacitate revoluționară a clasei muncitoare. Atenția lui s-a îndreptat deci cu atît mai mult înspre sat — în viața căruia își are originea și emoționanta lirică a desrădăcinării sale —, înspre țără-

www.mnir.ro

nime. „Am privit satul — precizează poetul — şi l-am despicat programatic, dindu-mi seama că el e cel mai mare rezervor de energie naţională ; am crezut în sat fiindcă satul era sinteza care reprezenta înaintea mea marele tot : neamul".

Tablourile sale cu aspecte culese din lupta dusă pe ambele fronturi, care, în realitate, prin însăşi ideea necesităţii solidarităţii naţionale se contopeau într-unui singur, sînt largi, dense, puternic colorate şi adînc răscolitoare. Natura serveşte de cadru asociat prin tote elementele sale la evocarea marei tragedii a împilării. Limba e smulsă din însăşi clocotul celor asupriţi, imaginile scăpărătoare, desfăşurarea muzicală impetuoasă, wagneriană. Cîntecul e plîns, iar lacrima oglindă a cerului înduioşat. Citām din poezia Noi, care este chintesenţa „pătimirii noastre" :

Pe boltă sus e mai aprins
La noi bătrînul soare,
De cînd pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare.
La noi de jale povestesc
A codrilor desişuri,
Şi jale duce Mureşul
Şi duc tustrele Crişuri.

La noi nevestele plîngînd
Sporesc pe fus fuiorul
Şi îmbrăţişindu-şi jalea plîng
Şi tata şi feciorul.
Sub cerul nostru-nduioşat
E mai domoală hora,
Căci cînteceie noastre plîng
În ochii tuturora.

Marea speranţă a înfringerii durerii şi a realizării „visului neîmplinit" o reprezintă *Clăcaşii*, „oştenii fără număr", „cei osîndiţi să plîngă şi să tacă", fiindcă din bordeele acestora va izbucni „strigătul întraripat", care va creşte peste munţi şi văi „şi va trezi din somnul lui pămîntul" :

Atunci în ziua mare-a învierii,
Aceşti ostaşi cu feţe ofilite,
Cu zîmbet mort, cu suflete trudite,
Ca-ntineriţi de suflul primăverii
S-or ridica ei, care au fost străjerii
Amarului, şi-ai morţii, şi-ai durerii,
Cu braţul greu de greul răsplătirii.
Toată ţărina gliei dezrobite

Şi munţii toţi şi-adîncurile firii
Vor prăznui din pacea lor urnite
Înfricoşata clip-a premenirii,
Cînd suflet nou primeşte întrupare,
Şi-n strălucirea razelor de soare
El hărăzeşte vremii-mbătrinite :
Vestmîntul nou, de nouă sărbătoare.

După realizarea marelui vis, lira sa patriotică s-a dezacordat însă pe neaşteptate, poetul aruncîndu-se în valurile nefaste ale politicii de partid.

Moartea, care avea să-l răpună la 7 mai 1938, îi va găsi într-o aprigă dispută cu sine însuşi.

Fără a înceta să scrie versuri, deşi această îndeletnicire îl reţinea din ce în ce mai rar în ultimii ani, frecventînd şi poezia simboliştilor francezi, a lui Baudelaire în primul rînd, Goga se voia *În larg* (titlul volumului său postum), desprins de „înfrigurata patimilor turmă", abandonind adîncimilor „viaţa ce-şi întinde hora", cu intenţia — nerealizată — de a ajunge, printr-o poezie „rece şi strălucitoare", la „singurătatea culmilor înalte".

În momentul în care se dezacorda lira lui Goga, Ardealul da însă un nou poet, produs al noilor împrejurări sociale şi culturale, pe Lucian Blaga, care prin *Poemele luminii*, apărute în 1919, în anul următor unirii, va deschide o cale nouă în literatura română.

Creator de armonii wagneriene, împletite din blestemele celor oprimaţi, din strigările de jale şi din chiotele lor de luptă, Octavian Goga a fost în acelaşi timp şi un profund şi subtil scriitor de proză, concretizată îndeosebi în evocarea unor impunătoare personalităţi ale trecutului nostru literar şi istoric, în amintirile consacrate vieţii unora din marii săi contemporani şi, cu neîntrecuta elocvenţă, în destăinuirile sale de atelier.

Mînuind cu aceeaşi fermitate şi putere de răscolire atît versul scăpărător de fulgere, cît şi cuvîntul întraripat, rostit cu solemnitate şi măreţie, activitatea literară a lui Octavian Goga, ca şi a lui Vasile Alecsandri sau M. Eminescu, nu poate fi apreciată în totalitatea ei şi nu poate fi înţeleasă, sub raportul creaţiei, fără cunoaşterea prozei sale memorialistice şi portretistice, fiindcă aceasta oferă cel mai bogat şi mai autentic isvor autobiografic asupra formaţiei sale artistice, a gîndirii sociale şi a concepţiei sale asupra rolului scriitorilor in dezvoltarea cultural-politică a unei societăţi.

Plecînd de la constatarea, mărturisită în 1912, în toiul marilor frămîntări politice din Transilvania, că „în viaţa popoarelor luptătoare scriitorii au fost şi

www.mnir.ro

vor rămîne avangarda care deschide bătaia, trimbiţa fermecată prin care se propagă aspiraţiile unui neam, în sufletul lor cuprinzîndu-se şi plămădindu-se durerile mari ale mulţimei", Octavian Goga a fost necontenit preocupat de condiţiile formării conştiinţei unui scriitor, de modelele artistice şi patriotice pe care le poate urma şi de poziţia pe care trebuie să o adopte faţă de marile probleme ale colectivităţii.

În calitatea sa de secretar al „Asociaţiunii pentru literatura şi cultura poporului român din Transilvania" (1905—1914), de membru al Academiei Române (1921—1938), de preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români (1924—1926), Octavian Goga, datorită talentului şi prestigiului de care se bucura, a îndeplinit numeroase misiuni reprezentative, fiind delegat să ia cuvîntul, în numele acestor instituţii, la diferite festivităţi culturale şi naţionale, consacrate îndeosebi comemorării sau sărbătoririi unor înaintaşi în arta literară şi lupta naţională, cărora, cu aceste prilejuri, le-a adus prinosul său de admiraţie şi efortul de interpretare în lumina actualităţii.

Din aceste contribuţii s-au închegat două din cele mai substanţiale culegeri de evocări şi portrete din vechea noastră literatură, elaborate concomitent cu seria de volume consacrate de N. Iorga *Oamenilor care au fost*. Sub titlul *Precursori* (1930) şi *Discursuri* (1942), aceasta din urmă apărută postum, Octavian Goga şi-a îndreptat privirile spre citeva din cele mai proeminente figuri ale ultimelor două secole de istorie românească, descifrînd în viaţa, în ideile şi în realizările lor puncte de sprijin şi orientare pentru cultura şi năzuinţele permanente ale poporului român. „Precursorii" evocaţi de Octavian Goga — *Horia, Avram Iancu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Iosif Vulcan, Iacob C. Negruzzi, Andrei Şaguna, George Coşbuc, Şt. O. Iosif, Ilarie Chendi, Aurel Vlaicu, George Pop de Băseşti, Vasile Lucaciu, Vasile Goldiş* — au fost promotorii şi înaintaşii luptei pentru realizarea unităţii naţionale şi pentru crearea literaturii române moderne, dar, in acelaşi timp, ei au fost şi precursorii şi părinţii direcţi ai poetului : „Toţi cărturarii, toţi scriitorii noştri — scria Octavian Goga în 1933 —, toţi au perpetuat generaţii întregi acest vis de la unul la altul, şi eu nu mă găsesc decît ca o verigă într-un lanţ de evoluţie : nu sînt — conchidea el — decît continuatorul normal al simţirii generale, pe care, în mod firesc, am dus-o şi eu cu un pas mai departe".

Scrise, aşa cum se arăta în prefaţa „Precursorilor", „fără laborioase cercetări de bibliotecă", fără prea multe citate şi fără indicaţii bibliografice sistematice, evocările lui Goga înfăţişează reflexiile de luptător ale autorului, viziunile sale de artist exprimate de imagini sugestive şi in aprecieri revelatoare, aureole ţesute în jurul frunţilor cari au fost tot atîtea icoane de lumină, de îndemn patriotic şi literar. Cuvintele alese pentru zugrăvirea lor au aceeaşi vibraţie şi aceleaşi accente tulburătoare ca şi cele întîlnite în marile sale poezii, împletindu-se în adevărate imnuri de apoteoză romantică şi recunoştinţă lucidă.

Horia şi Iancu, în viziunea lui Goga, reprezintă două figuri „trecute în mitologia populară", care au pornit, „şi unul şi altul, de la aceeaşi vatră ţărănească, au crescut în aceleaşi patimi şi au încarnat aceleaşi năzuinţi ancestrale", duşi la pierzanie de „aceeaşi iluzie deşartă în împăratul de la Viena, cea mai tristă şi mai scump plătită erezie" a vechii orientări politice transilvănene.

Cu M. Kogălniceanu, reprezentînd o conferinţă la Radio, şi cu V. Alecsandri, evocat în faţa Academiei Române, intrăm în galeria scriitorilor şi luptătorilor cari şi-au legat numele de revoluţia de la 1848. Şi pentru unul şi pentru altul Goga găseşte caracterizări şi aprecieri care le conferă calitatea de luceferi într-o pleiadă de orbitoare strălucire. În M. Kogălniceanu identifică „o personalitate ce se aşterne dominatoare de-a curmezişul veacului al XIX-lea, ale cărui sentinţe îşi păstrează o valoare axiomatică în gîndirea neamului".

Alecsandri, la rîndul său, poetul ,cu fruntea în cer şi cu picioarele bine înfipte în pămîntul ţării", e înfăţişat ca un „pedagog neobosit al simţirii româneşti care cu glas vrăjit a turnat în inimi optimism constructiv şi credinţă. La toate prilejurile, remarcă Goga, cînd se ţesea istoria neamului in zilele unei ascensiuni repezi şi fără răgaz, cîntecul lui se auzea ori ca un tulnic vestitor, ori ca un imn de proslăvire... Receptacol al tuturor cutremurelor din jurul lui, afirmă evocatorul, Alecsandri e un îndreptar al vremii, un om-drapel, un braţ întins spre viitor".

Aceleaşi imnuri de adoraţie sînt adresate şi marilor creatori de artă din a doua jumătate a secolului, Eminescu, Caragiale, Coşbuc, prin ale căror capodopere literatura română a intrat în sfera universalităţii. „Eminescu — afirma Goga cu prilejul ridicării unui monument al său în Banat — este şi rămîne cea mai strălucită incarnaţie a geniului românesc. Vremea de astăzi cu toate izbînzile ei îi aparţine.

www.mnir.ro

A birut crezul lui. Tot viforul de dărimare şi tot avîntul de reclăride ţişneşte din fulgerele lui". Caragiale, în articolul scris în 1912 cu prilejul morţii sale, e înfăţişat drept „cea mai strălucitoare icoană a inteligenţei omeneşti... N-a fost minte — precizează Goga, care a avut norocul de a-l asculta adeseori — să stăpînească cuvîntul cu mai multă siguranţă, să-l frămînte şi să-l chinuiască cu mai multă putere... In fraza lui fermecată se revărsa o lumină orbitoare, era pulbere de argint, ris şi plîns. era alintarea dulce şi durere sălbatecă... Marele meşter atingea toată claviatura sufletului omonesc". Evocarea se încheie cu o viziune pătrunzătoare asupra viitorului posterităţii lui Caragiale, confirmată în zilele noastre cu o exactitate matematică. „Cu cît va trece vremea — afirma Goga în 1932 — cu atît va creşte tot mai mult silueta lui şi vom rămînea totdeauna vrăjiţi de farmecul celui mai luminos creer românesc. Îi vom spune poveştile, îi vom repeta glumele. Se vor crea legende şi personalitatea lui va lua proporţii mitice".

Cu o căldură străbătută de puternice accente ardeleneşti este evocat George Coşbuc, înaintaşul său la Academia Română, în al cărui loc a fost ales în 1920. In discursul de recepţie rostit la 30 mai 1923, discurs bogat în amintiri personale şi în adînci analize social-literare, Coşbuc e arătat ca „o oglindă senină a sufletului de la ţară", un cintăreţ al satului care „îmbracă în haine şi în obiceiuri şi in graiul lui, scene smulse din negura veacurilor, file de cronică şi pagini de istorie cu o rară intuiţie de artist", dar şi ca un luptător pentru „desrobirea satelor" pe calea înfăptuirii revendicărilor populare. Se citează strofele „ţipătului desnădăjduit" din „cîntecul furtunos" *Noi vrem pămînt.*

Alături de scriitorii mari şi reprezentativi care, prin operele lor, au fecundat întreaga cugetare artistică românească şi care constituie contribuţia de aur a poporului român la dezvoltarea literaturii universale, Goga aşază şi pe acei animatori şi muncitori „modeşti şi harnici pentru care problemele literare se confundă cu necesităţile de viaţă, ale căror condee nu trec hotarul artei eterne, dar sînt totdeauna în vecinătatea ei şi îi netezesc drumul". Doi dintre aceştia, a căror activitate s-a desfăşurat paralel, lucrînd unul de o parte a Carpaţilor, iar altul de cealaltă, dar amindoi pentru românii de pretutindeni, au fost Iosif Vulcan, redactorul „Familiei" de la Oradea şi Iacob C. Negruzzi, redactorul „Convorbirilor literare". Lor le sînt consacrate două din cele mai substanţiale şi mai impresionante evocări ale lui Goga, şi nimeni n-ar putea vorbi cu onestitate şi competenţă despre semnificaţia lor în istoria literaturii române fără a nu cerceta şi emoţionantele pagini scrise de fostul redactor al revistei „Luceafărul" de la Sibu.

Prin prisma aceleiaşi consideraţii sînt privite şi cîteva din personalităţile politice ale vechiului Ardeal, Andrei Şaguna, Aurel Mureşanu, Vasile Lucaciu, George Pop de Băseşti, Vasile Goldiş, din truda cărora s-au închegat instituţiile de cultură şi ziarele transilvănene anterioare anului 1918, iar unii dintre ei au avut un rol predominant în luptele pentru proclamarea Unirii de la Alba Iulia.

Evocările închinate lui Şt. O. Iosif, Ilarie Chendi şi Aurel Vlaicu au fost scrise în anul 1913, cu prilejul tragicelor şi neaşteptatelor lor dispariţii. Arareori prietenia a inspirat pagini mai duioase şi mai elevate decît cele urzite atunci de Octavian Goga, faptul pierderii acestor vechi amici făcînd să vibreze în sufletul poetului coarde de adîncă durere şi desnădejde. Cu ei dispărea un bogat capitol de visuri, amintiri şi lupte comune, şi se frîngeau cele mai intime legături ale supravieţuitorului. Citâm finalul din panegiricul scris pentru Aurel Vlaicu : „Întors cîndva la Bucureşti n-am să-i mai văd în Gara de Nord aşteptîndu-mă cu glume şi cîntece. Am să privesc împrejur zadarnic şi-o să stau uluit cînd o să mă întrebe birjarul, pentru a mă duce la prieteni, «Unde să vă duc ?».

— Du-mă la Belu".

Cea mai de seamă evocare literară făcută de Octavian Goga, şi care va rămine un document unic în analele istoriei literaturii române, este însă cea făcută pentru sine însuşi. E vorba de *Fragmentele autobiografice* expuse în 1933 in faţa studenţilor de la Facultatea de Lietere şi publicate în acelaşi an in seria de „mărturisiri literare" iniţiate de Institutul de istorie literară şi folclor al Universităţii din Bucureşti.

Ele necesită însă o cercetare specială care rămîne pentru un alt prilej.

www.mnir.ro

OCTAVIAN GOGA, POÈTE DE L'UNITÉ NATIONALE — A 100 ANS DEPUIS SA NAISSANCE —

Résumé

Dans la présente communication l'auteur expose succinctement la vie et l'activité du poète roumain Octavian Goga, depuis la naissance duquel récemment se sont accomplis les cent ans (1881—1981).

La poésie d'Octavian Goga est une des plus hautes expressions du patriotisme roumain et de la lutte pour la réalisation de l'unité nationale roumaine.

Soumise jusqu'en 1918 à l'émpire austro-hongrois, la Transylvanie, la province natale du poète, a connu pendant de nombreux siècles une vie de difficile opression tant sociale que nationale. La poésie de Goga a été la poésie de la souffrance transylvaine, „la chanson de notre souffrance".

Elle a pénétre profondément dans les rangs des masses populaires et en même temps elle a reçu les éloges de tous les critiques et de toutes les institutions culturelles de l'époque. Les plus expressives de ces poésie sont : „Nous", „Les laboureurs", „L'Olt", „Les serfs", „La latinité crie des tranchées".

A côté de sa création poétique Goga a déployée aussi une élocuente activité comme publiciste et orateur, consacrée au même idéal. Il aussi a publié deux pièces de théatre : „Monsieur le notaire" *et* „Maître Manole".

Les plus importants de ses articles et discours sont recueillis dans les volumes : „Les notices d'un passant" *(1911),* „Cris dans le désert" *(1916),* „Précurseurs" *(1930),* „Discours" *(1942).*

Les plus nombreux de ces discours comprendent des évocations des grands combattants pour l'union : V. Alecsandri, M. Eminescu, M. Kogălniceanu, A. Şaguna, N. *Filipescu, Horia, Avram Iancu, George Coşbuc, Vasile Lucaciu, George Pop de Băseşti, Vasile Goldiş.*

www.mnir.ro

OCTAVIAN GOGA ŞI UNITATEA NAŢIONALA

de MIHAI SOFRONIE

La 1 aprilie 1981 s-au împlinit 100 de ani de la naşterea lui Octavian Goga, uunl dintre cei mai reprezentativi poeţi, care încă la începutul sec. al XX-lea devenise principalul trubadur al suferinţelor şi năzuinţelor românilor transilvăneni.

După încheierea studiilor superioare la Budapesta şi Berlin, O. Goga nu trece în România, ci se stabileşte în Transilvania [1], unde va desfăşura o fructuoasă activitate literară, publicistică şi politică.

Premierea primului volum de versuri, cu conţinut social şi patriotic, de Academia Română în anul 1906 [2], i-a conferit poetului un uriaş prestigiu, iar românilor transilvăneni le-a prilejuit o imensă satisfacţie. Această simpatie s-a exteriorizat cu ocazia adunării generale a Astrei de la Braşov (1906), cînd la propunerea de a fi ales O. Goga ca secretar literar, cei prezenţi l-au ovaţionat îndelung [3], manifestaţie ce i-a emoţionat profund pe oaspeţii de peste Carpaţi, veniţi în număr mare in frunte cu renumitul istoric Nicolae Iorga.

Noii secretari ai Astrei, Octavian Goga şi Octavian C. Tăslăuanu, vor redimensiona activităţile Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului, cel mai însemnat aşezămînt românesc din Austro-Ungaria. Concomitent cu culturalizarea maselor largi populare. Octavian Goga, in numele solidarităţii naţionale, nu pierde din vedere nici strîngerea legăturilor cu fraţii de peste Carpaţi, aşa după cum reiese pregnant dintr-un toast rostit la Sibiu, în 1909, cu prilejul unui banchet al Astrei : „Neamul nostru are un singur trup. Şira spinării din acest trup sînt Carpaţii. Plecîndu-ne urechea vom auzi aceaşi limbă şi vom surprinde aceleaşi vibrări ale sufletului şi în dreapta şi în stinga Carpaţilor... A sosit vremea să ne pătrundem cu toţii de trebuinţa unei mari solidarităţi. Toate acţiunile noastre trebuie să plece azi din conştiinţa adîncă a solidarităţii noastre naţionale Unirea sufletească este supremul nostru ideal... La munca de apropiere a românilor de pretutindeni a contribuit şi Asociaţiunea" [4].

Odată cu declanşarea primului război mondial şi hotărîrea României de a rămîne neutră, O. Goga se lansează într-o amplă campanie publicistică în coloanele ziarelor „Adevărul" şi apoi în „Epoca", pentru lămurirea opiniei publice din ţară asupra situaţiei românilor de peste Carpaţi. care erau supuşi la tot felul de persecuţii. În cadrul articolelor, O. Goga a dat dovadă de multă perspicacitate, intuind apropiata dezmebrare a Imperiului austro-ungar, şi în acelaşi timp îşi exprima încrederea în puterea sufletească a neamului său.

Acţiunea de informare a românilor din România asupra nedreptăţilor ce le îndurau fraţii de peste munţi, O. Goga o dezlănţuie prin intermediul „Adevărului". În editorialele *Marii vinovaţ*,, *Două clase primare*, *O legendă distrusă*, *Evoluţia programului românilor din Transilvania* şi *Ungaria*, tînărul revoluţionar demonstra

---

[1] „Analele Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român", nr. VI, noiembrie-decembrie 1905, p. 312.

[2] *Octavian Goga în corespondenţă*, ediţie îngrijită de Daniela Poenaru, prefaţă de V. Netea, Edit. Minerva, Bucureşti, 1975, p. X.

[3] „Telegraful român", nr. 100 din 14/27 septembrie 1906.

[4] „Ţara noastră", III, Sibiu, nr. 40 din 14/27 septembrie 1906.

www.mnir.ro

necesitatea ca România să lupte alături de Antantă, în vederea eliberării românilor transilvăneni, idee argumentată în *Note disonante*. „...În acest răstimp neamul românesc și-a desăvîrșit opera de consolidare sufletească. Ideea unității plămădită în mod organic de instinctul nostru popoular, dar frămîntată de puține minți, stăpînește astăzi întreaga conștiință publică.

Cele opt luni de cînd se joacă drama Europei au fost pentru noi un curs grăbit de pedagogie națională. O sută de ani de pace cu colaborarea lor metodică, cu turnuri de cărți și valuri de discursuri n-ar fi putut pregăti în așa fel triumful unei dei... După o jumătate de an și mai bine de cînd Ardealul trece prin cea mai zbuciumată perioadă a istoriei sale, murind zi de zi cu ochii întorși spre București, are astăzi totuși satisfacția morală de a-și vedea liberarea lui... România sufletește a intrat in război cu monarhia de Habsburg și tragerea sabiei e numai o chestie de prevedere militară" [5].

Din vara anului 1915 își începe colaborarea sistematică la „Epoca", ziarul condus de N. Filipescu, unde în cadrul rubricii *Ardealul vorbește*, alături de publiciștii ardeleni O. C. Tăslăuanu, I. Moța, V. C. Osvadă, O. Ghibu, I. Șchiopul, Gh. Pop, S. Bornemissa, I. Enescu, O. Goga elaborează numeroase articole în vederea realizării dezideratului secular : desăvîrșirea unității statale

In editorialul *O nedrepate*, O. Goga face o amplă analiză a situației dramatice a românilor din Imperiul austro-ungar, prezentînd dilema în care se aflau ei încă înainte de conflagrație. „...Pentru românii din Ardeal viața politică din trecutul apropiat avea un dublu obiectiv în vremurile de pace : Viena și București... Priveau spre Viena de unde așteptau o soluție trecătoare pentru mizeriile noastre. Priveam în același timp spre București ca spre adevăratul punct archimedic al năzuințelor noastre de liberare națională, de unde așteptam un sprijin conștient în vremuri normale și-o soluție radicală cu prileul unei perturbații de ordin general... În clipa cînd s-a declarat războiul orice om politic din Transilvania a înțeles ca rostul Vienei in istoria românismului din Ardeal este un capitol încheiat, de domeniul trecutului și că mîntuirea nu mai poate veni decît dintr-un singur loc : de la București" [6].

Profund impresionat de devotamentul tineretului studios față de patrie, care nu se lăsa corupt de agenții Puterilor Centrale, O. Goga le dedică studenților un articol elogios, „Istoria se repetă... Trăim zile mari care pun în joc rostul de existență a neamului... In această universală revoltă a simțurilor, cînd un uragan milenar de patimi cutremură românismul, cine ar putea cere tineretului nostru să rezolve frumușel probleme de geometrie ori să consulte paragrafii Codului lui Justinian ? Tinerimea e resortul însuflețirii unui neam : termometrul spiritului de jertfă a societății. Zile ca cele de astăzi sînt chemate să-i arate înălțimea morală... Europa moare în tranșee de un an de zile, jumătatea neamului ni se zvîrcolește în pierzare, strigătul morții pătrunde în biblioteci și tulbură tihna sufletului. Frămîntați-vă, deci, dragi prieteni !... La București Aima mater nu e de vînzare !" [7]. În această perioadă zbuciumată, poetul are un moment de inspirație sublimă, poezia sa *Latinitatea strigă din tranșee* fiind o chemare înflăcărată la luptă pentru realizarea neîntîrziată a unirii românilor. „...Acolo în hora vijeliei crunte / E clocotul visării noastre sfinte / Veniți români ! Porniți-vă spre munte / V-arată drumul morții din morminte / Să nu uitați a veacurilor carte, / Veniți, veniți !... Căci adevăr zic vouă : / Ori vă mutați hotarul mai departe, / Ori veți muri cu trupul frînt în două !".

Simultan cu activitatea publicistică, O. Goga se impune și ca orator, participînd în anii neutralității la mari adunări desfășurate la București, Iași, Galați, organizate de Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor, prin mijlocirea cărora se urmărea lămurirea opiniei publice asupra situației românilor transilvăneni și necesitatea imperioasă a eliberări lor. In calitate de membru în comitetul Ligii, ales în decembrie 1914, O. Goga reprezenta pe românii transilvăneni, transmițînd celor prezenți frămîntările fraților de peste munți. La o asemenea adunare spunea : „...Nu există giulgiu mai dureros ca acela care înfășoară azi pe românii de dincolo, cînd pier pentru o idee străină ideii românismului, după o luptă de veacuri cu acei

[5] „Adevărul", nr. 10.082 din 9 aprilie 1915.
[6] „Epoca", nr. 181 din 4 iulie 1915.
[7] Ibidem, nr. 188 din 11 iulie 1915.
[8] Ibidem, nr. 190 din 13 iulie 1915.

www.mnir.ro

care pretind astăzi să-i aibă tovarăşi. Viitorul Ardealului stă în raniţa soldatului român şi dacă soldatul acesta nu se va mişca, raţiunea de a fi a Ardealului va dispare..." [9]. La o altă întrunire, de la Galaţi, ţinută la 19 aprilie 1915, declara : „...Singura cale pe care trebuie să o urmaţi este aceea a armelor : nu mai vorbiţi, ci duceţi-vă acolo pe drumul năzuinţelor noastre. Acesta este drumul firesc pe care-l indică mintea noastră, instinctul popular de aici şi de dincolo. Acest drum noi îl vom urma şi pot să ni se prăvălească capetele în ţărînă, visul nostru însă va triumfa" [10]. Ouvîntările sale stîrneau un entuziasm de nedescris, fiind adesea întrerupte prin aplauze furtunoase, iar la despărţire toţi ascultătorii erau convinşi de necesitatea eliberării fraţilor de peste Carpaţi. În urma unei munci intense, depusă în slujba idealului naţional, O. Goga a devenit conducătorul pribegilor ardeleni din România, bucurîndu-se de un imens prestigiu [u]. La viitoarea hotărîre a guvernului de a lupta de partea Antantei a contribuit şi Octavian Goga, România declarînd război Puterilor Centrale la 14/27 august 1916 [12], în vederea desăvîrşirii unităţii statale. Datorită activităţii desfăşurate, lui O. Goga i se intentase la Cluj un proces de înaltă trădare, fiind condamnat la moarte în contumacie [13]. Odată cu intrarea României în război, mama poetului a fost internată în comitatul Sopron [14].

Chiar din primele zile ale conflictului armat, O. Goga se înrolează ca voluntar, cu gradul de soldat, pentru a participa la luptele din Dobrogea. Euforia stîrnită de intrarea victorioasă a trupelor române în Transilvania a fost atenuată de înfringerea de la Turtucaia, iar armata românească este nevoită să se retragă din Ardeal, în urma presiunilor exercitate de armatele germane [15].

După ocuparea Munteniei şi retragerea în Moldova, O. Goga trece prin momentele cele mai deznădăjduite ale vieţii sale, văzîndu-şi pentru un timp visul spulberat. Treptat îşi revine şi de la începutul anului 1917 îşi reîncepe activitatea publicistică, care a jucat un rol important la ridicarea moralului tuturor românilor.

Concomitent cu stabilizarea frontului în sudul Moldovei se iau măsuri energice pentru refacere armatei, atît de decimată cu ocazia retragerii. În acelaşi timp s-a pus accentul şi pe întărirea moralului militarilor. În acest scop Ministerul Apărării Naţionale a fondai ziarul „România", ce va apare de la 2 februarie 1917, sub conducerea lui M. Sadoveanu. Editorialul primului număr, intitulat *Spre biruinţă*, a fost redactat de O. Goga, sădind noi speranţe în sufletele românilor. „S-ar părea că sîntem în mreaja unui vis şi că toate cîte se petrec astăzi în jurul nostru sînt arătări fugare din vremuri de demult, chipuri întunecate smulse dintr-o cronică moldovenească... Şi cu toate acestea nu sîntem înfrînţi. Ne-am cheltuit dar nu ne-am istovit. Puterea n-a secat încă şi credinţa rămîne în picioare privind dîrză în obrazul duşmanului... Înfiptă în Ţara Moldovei, ca într-o cetate de piatră, oastea noastră, avînd apa Siretului în faţă şi crestele Carpaţilor în spate, reînvie astăzi după zidul baionetelor, ascuţindu-şi fulgerele de mînie. Este o suflare nouă de viaţă care renaşte, rîndurile se primenesc, sprijinul tovarăşilor creşte, speranţa fîlfîie proaspătă şi întinerită peste steagurile ciuruite de gloanţe... În raniţele voastre e biruinţa de mîine. Sub lumina ei orbitoare vrem să ni se frîngă condeiul în ziua cea mare, cînd printre zidurile fumegînde de la Alba Iulia, în sunet de muzici, pe drumul de praf şi de sînge, va trece mîndru, pe calul său cel alb, regele nostru" [16].

---

9 „Adevărul", nr. 10.034 din 17 februarie 1915.

10 Octavian Goga, *Strigăte în pustiu, Cuvinte din Ardeal într-o ţară neutrală*, Bucureşti, 1915, p. 204.

11 Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viaţă de om aşa cum a fost*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1972, p. 467.

12 Const. Chiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916—1919*, vol. I, Bucureşti, 1922, p. 127.

13 Onisifor Ghibu, *Amintiri despre Octavian Goga*, în „Luceafărul", nr. 10 din 1943, p. 7.

14 Dr. Sebastian Stanca, *Contribuţia preoţimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, Cluj, 1925, p. 13.

15 Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga*, ed. a II-a, Edit. Minerva, Bucureşti, 1975, p. 134.

10 „România", nr. 1 din 2 februarie 1917.

www.mnir.ro

În acele momente dramatice, O. Goga își îndreapta din nou gîndurile spre țărănime, exprimîndu-și fără echivoc încrederea în ea, care în nenumărate rînduri a dat dovadă de o adîncă dragoste față de țară, sacrificîndu-și viața pentru apărarea gliei strămoșești. „...Țărani ai noștri din Muntenia și din Moldova, români plugari ai pămîntului de pe Jiu și de pe Siret, voi care umpleți golul tranșeelor și nu mai încăpeți în plinul spitalelor, soldați ai neamului, la voi e toată nădejdea de mîine... Pregătiți-vă sufletul, întăriți-l cu ura neagră a pămîntului vostru și gătiți-vă de ziua cea mare, cînd va începe nunta morții cea adevărată, nunta vieții și a izbăvirii. Gîndiți-vă, soldați țărani, că o nouă așezare trainică a neamului va răsări din lupta voastră. Înțelegeți să stăpinind din nou pămîntul vechi al României și lărgindu-i hotarele cu Ardealul și Bucovina, soarta tuturor va fi mai bună“ [17].

O. Goga salută victoria Revoluției burgheze din Rusia, iar la sfîrșitul lunii martie pleacă în această țară, pentru a sprijini mișcarea voluntarilor români și să se întilnească cu unii conducători ai vieții politice rusești. Sosirea la Iași a primului batalion de voluntari ardeleni și bucovineni i-a produs o mare satisfacție, scriind rînduri de o rară vibrație patriotică. „În mijlocul acestor zile de zbucium, în care biruința războiului și regenerarea socială a țării de mîine frămîntă conștiința neamului, ne oprim o clipă cu toții, ca să sărbătorim triumful unei idei : ne-a venit din Rusia cea dintîi ceată de ardeleni voluntari ai armatei române. ...Principiul fundamental al politicii românești e pecetluit definitiv prin această tovărășie. ...Iată plebiscitul Ardealului îl aduc în ranițele lor acești voluntari, care și-au biruit grija morții lor cu gîndul învierii celor de acasă. ...Pentru Regatul român venirea ardelenilor este cea dintîi sărbătoare a unirii politice cu pămîntul ce se va rupe de subt sceptrul Habsburgilor“ [18].

O. Goga scrie articole memorabile închinate eroicelor lupte de la Mărășești și Oituz, unde soldații români au dovedit o vitejie legendară. „...Argumentul cel mai palpabil este această armată de fier renăscută din cenușa unui dezastru, care la Mărășești și la Oituz înscrie unele din cele mai strălucitoare pagini ale războiului european. De aceea astăzi, in această perioadă de grea cumpănă a istoriei noastre, privim viitorul cu mai multă încreder ca oricînd. ...Bătălia de la Mărășești, prin durata, prin proporțiile și intensitatea ei, rămîne una din cele mai formidabile și mai sîngeroase vărsări de sînge ale marelui război“ [19].

Ultimul articol, *Nu s-a schimbat nimic* [20], se referă la încheierea armistițiului de la Focșani, și cu tot optimismul afișat se întrezărește o oarecare neliniște a poetului, încheindu-și astfel activitatea la „România“. În cele 53 de colaborări în proză și versuri, „cîntărețul pătimirii noastre“ a tratat principalele evenimente interne și externe, abordînd o tematică variată, prin intermediul cărora a alinat suferințelor românilor și i-a îmbărbătat în momentele de grea cumpănă. În acele clipe, O. Goga a reprezentat pentru români trubadurul ideal, care le-a redat încrederea, făcîndu-i să nu-și piardă speranțele și sugerîndu-le că eforturile supraomenești și sacrificiile depuse în timpul războiului contribuie la făurirea României viitoare.

După încheierea păcii de la București, O. Goga a plecat în Franța, stabilindu-se la Paris. În capitala Franței, în vara anului 1918 s-a înființat Consiliul național al unității române, avîndu-l ca președinte pe Tache Ionescu, iar vicepreședinți erau Octavian Goga și Vasile Lucaciu [21]. În Franța, O. Goga a militat alături de ceilalți conducători politici români pentru recunoașterea de către marile puteri a desăvîrșirii unității statale românești. În urma unei lupte acerbe dusă pînă la sacrificiu, O. Goga se reîntoarce în România reîntregită, cu idealul înfăptuit, la realizarea căruia aspiraseră mai multe generații. Cu trecerea timpului, contribuția poetului la desăvirșirea unității stat ale capătă noi dimensiuni, această acțiune înscriindu-se ca cea mai izbutită a întregii sale activități politice.

---

[17] Ibidem, nr. 5 din 6 februarie 1917.

[18] Ibidem, nr. 123 din 7 iunie 1917.

[19] Ibidem, nr. 178 din 2 august 1917 și nr. 183 din 8 august 1917.

[20] Ibidem, nr. 284 din 3 decembrie 1918.

[21] Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Edit. Junimea, Iași, 1978, p. 306.

www.mnir.ro

OCTAVIAN GOGA ET L'UNITÉ NATIONALE

Résumé

Dès le déclenchement de la première guerre mondiale, le poète Octavian Goga soutient, par son activité d'écrivain, la participation de la Roumanie à côté de l'Antante pour la libération de la Transylvanie de sous l'occupation étrangère.

Après l'entrée de la Roumanie dans la guerre, Octavian Goga s'enrôle comme volontaire dans l'armée roumaine et, après six mois, il devient rédacteur au journal „România" („La Roumanie"), organe du Ministère de la Defense Nationale, contribuant à la consolidation de la confiance dans la victoire finale.

Pendant l'été de l'année 1918 il s'établit à Paris, d'où il continue la lutte pour l'achèvement de l'unité nationale, le 1 décembre 1918 la Grande Assemblée Nationale d'Alba Iulia décidant l'union de la Transylvanie à la Roumanie.

www.mnir.ro

TRADIȚII ALE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI REVOLUȚIONARE ÎN JUDEȚUL IALOMIȚA PÎNĂ ÎN ANUL 1920

de MIHAI COTENESCU

Așezat în plin Bărăgan, județul Ialomița a fost de-a lungul timpului unul din cele mai importante județe agricole ale României. Favorizat de suprafețele de teren întinse, de un pămînt roditor, considerat mai ales după anul 1850 ca principalul județ cerealier al țării, el va cunoaște o dezvoltare ascendentă după anul 1864, cînd reforma agrară adoptată în timpul lui Alexandru Ioan Cuza va duce la împroprietărirea a peste 13 000 familii țărănești.

Introducerea pe scară largă a arendării, menționată în documente pentru acest județ încă din anul 1822, a dus la sporirea necontenită a suprafețelor care se cultivau cu cereale atît pentru nevoile interne cît și pentru cele externe.

Începînd din anul 1862 încep să apară in județul Ialomița primele mașini agricole care, prin randamentul lor sporit, au creat posibilitatea exploatării unor suprafețe mai mari de teren. De altfel, o statistică comparativă din anii 1862—1900 arată o creștere a numărului mașinilor agricole de peste 4 ori [1].

Folosirea pe scară tot mai largă a acestor mașini și utilaje agricole reclama tot mai mult formarea unor specialiști care să cunoască modul de folosire, utilizare și reparare a lor. Proprietarii și arendașii au angajat, la început temporar, muncitori străini aduși cu contracte de muncă din Austro-Ungaria, Franța și Anglia. Ulterior, pentru exploatarea acestor mașini au început să fie folosiți și tineri localnici, care au știut să învețe meseria pe lîngă acești specialiști, inițiindu-se apoi în tainele unor profesii specifice. Un rol deosebit l-a jucat în pregătirea acestor cadre prima școală de agricultură înființată în anul 1871 în comuna Armășești [2].

Județ prin excelență agricol, de industrie mare nu putea fi vorba în județul Ialomița. Sporadic, anchetele industriale efectuate in intervalul anilor 1860—1914 înregistrau apariția unor fabrici de spirt, un atelier tipografic, o cărămidărie. Pentru anul 1872, ancheta industrială menționa existența în județ a unei fabrici de spirt la Broșteni, ridicată de proprietarul Ovidiu Zapa, în care lucrau 7 lucrători. Ancheta industrială efectuată în județ în anul 1912 menționa existența unei cărămidării, a 50 de mori cu aburi și a 3 mori pe apă, cît și a 2 ateliere de rotărie și fierărie [3].

Construcția drumurilor ferate București—Constanța, Ciulnița—Călărași, Ciulnița—Urziceni, Slobozia—Țăndărei în intervalul 1881—1912 a atras după sine stabilirea în județ a unui însemnat număr de muncitori feroviari. La Fetești a luat ființă în anul 1890 un mare depou de reparații ale locomotivelor cu aburi, acesta fiind de altfel unul din cele mai mari depouri din partea estică a țării.

Ancheta industrială întocmită de Serviciul Statisticii Generale din Ministerul Agriculturii, Comerțului, Industriei și Drumurilor în anul 1901 estima numărul muncitorilor existenți în județul Ialomița la 1729 de persoane. Dintre aceste persoane, suma de 1 236 o reprezentau meseriașii, iar 493 calfele și ucenicii. Repartizați

---

[1] Arhivele Statului București, Fond Direcția Generală a Statisticii, dos. 3/1900 f. 16.

[2] Arh. St. Buc., Fond Ministerul Agriculturii, dos. 26/1871, f. 9.

[3] *Ancheta industrială a României*, 1901—1902, București, 1902, f. 27.

www.mnir.ro

pe categorii, (urban şi rural), 662 de muncitori lucrau la oraşe şi 1 167 la sate. În categoria acestor muncitori intrau croitori, cizmari, zidari, constructori de case şi de bărci, precum şi alte profesii legate de activitatea casnică [4].

În afară de aceste categorii de muncitori specializaţi într-o meserie, întîlnim după anul 1863 în judeţul Ialomiţa un număr tot mai mare de muncitori agricoli. Comparativ cu anul 1865, cînd erau înregistraţi în judeţ 3 200 de muncitori agricoli permanenţi sau sezonieri, în anul 1898 erau recenzaţi în întreg judeţul peste 12 000 lucrători [5]. Majoritatea lucrătorilor agricoli proveneau din judeţele din zona de munte sau din Transilvania, o infimă parte provenind din Dobrogea sau Bulgaria. Majoritatea acestor lucrători erau retribuiţi foarte prost de către proprietarii şi arendaşii din părţile locului, situaţia grea a acestora fiind în multe rînduri in atenţia presei din ţara noastră, din acel timp.

Trebuie menţionat că în intervalul anilor 1864—1912 a crescut simţitor şi populaţia judeţului. Împroprietăririle din anii 1867, 1873, 1879, 1881, 1883 (a însurăţeilor) au făcut ca numărul populaţiei să crească de aproape două ori. Comparativ cu anul 1867, cînd în judeţ populaţia număra 79 286 de locuitori, în anul 1906 cifra totală a populaţiei era de 176 356 persoane [6].

Majoritatea activităţilor economice se concentrau în această perioadă în Călăraşi, pe atunci capitala judeţului. Amplasarea sa in apropiere de Dunăre şi de capitala ţării, oraş cerealier prin excelenţă, oraşul Călăraşi va juca la începutul sec. al XX-lea un important rol economic, datorită exporturilor mărite de cereale, mai ales spre vestul Europei.

Începînd din anul 1880, în oraşul Călăraşi începe să se dezvolte tot mai mult portul local, datorită frecventării lui şi solicitărilor tot mai intense de către bastimentele şi vapoarele străine care pătrundeau pe braţul Borcea la principalele puncte de încărcare din zonă.

Creşterea activităţii portuare în Călăraşi a dus şi la creşterea numărului muncitorilor portuari. Statisticile întocmite de căpitănia portului, înaintate anual la Inspectoratul General al Navigaţiei şi Porturilor de la Galaţi, arătau o creştere continuă a numărului muncitorilor portuari. Comparativ cu anul 1906, cînd erau înregistraţi doar 28 de muncitori portuari sezonieri (cărăuşi), în anul 1914 numărul acestora depăşea cifra de 120 de persoane [7].

În aceste condiţii ale existenţei unui mare număr de muncitori agricoli, a meseriaşilor de tot felul, îşi fac apariţia şi în judeţul Ialomiţa primele ziare socialiste. O serie de documente din fondurile Prefecturii judeţului Ialomiţa arată că o parte din funcţionarii şi intelectualii judeţuliu erau abonaţi la ziare ca „Tipograful român", „Luceafărul român", „Contemporanul, „Dezrobirea". O statistică a acestor abonamente arăta că în anul 1885 erau abonaţi în judeţ 123 de persoane [8].

Ziarele de orientare socialistă erau citite cu mult interes de ţăranii din satele şi comunele ialomiţene. Conţinutul articolelor acestor ziare trezea interesul ţărănimii locale, care îşi dădea seama că numai lupta comună alături de muncitori poate contrbui la îmbunătăţirea situaţiei lor materiale. De altfel ziarele socialiste încep să publice o serie de articole în care se arăta situaţia grea a ţărănimii ialomiţene, care va cunoaşte în anul 1888 acea ridicare spontană la luptă — răscoală ce a cuprins în aria sa peste 36 de comune din judeţ.

În anul 1880 ziarul „Înainte" publica într-unui din numerele sale din octombrie apelul adresat de socialişti ţăranilor din judeţele, Galaţi Brăila, Ialomiţa şi Vlaşca.

În acest apel ţăranii şi muncitori din judeţele menţionate erau chemaţi să se unească cu muncitorii din fabrici pentru a lupta împreună şi a cere drepturi democratice. În acest sens se arăta : „este timpul ca proletarii muncitori agricoli să se unească cu muncitorii din fabrici pentru că un popor ce se vrea liber trebuie să lupte împreună" [9].

---

4 *Ibidem*, f. 93.

5 Arh. St. Ialomiţa, Fond Prefectura judeţului Ialomiţa, dos. 3/1898, f. 104.

6 A. Ursescu, *Anuarul judeţului Ialomiţa din anul 1906*, Călăraşi, 1906, f. 29.

7 Arh. St. Galaţi, Fond Inspectoratul regional al portulului Galaţi, dos. 129/1914, f. 39.

8 Arh. St. Ialomiţa, Fond Prefectura judeţului Ialomiţa ,dos. 3/1883 f. 19.

9 *Documente privind istoria mişcării muncitoreşti din România* (1879—1892), Edit. Politică, Bucureşti, 1973, p. 211.

www.mnir.ro

Referindu-se la situaţia grea a ţărănimii ialomiţene, ziarul „Dezrobirea“ scria în anul 1888 : „ţăranii din Ialomiţa s-au răsculat cu o violenţă rar întîlnită datorită asupririi lor“. Aşa la Urziceni, la Bărcăneşti, la Ştefăneşti şi la Speteni ţăranii au cerut reducerea dijmei care li se ia de către proprietari fără nici un scop. Astfel, dacă ţăranul a muncit toată vara, e obligat să împartă pe jumătate produsele sale cu arendaşul. Situaţia ţăranilor e atît de grea încît ţăranii din Bărcăneşti nu ştiu unde să-şi găsească scăparea“ [10].

Situaţia grea a ţărănimii din judeţ a stat în atenţia redactorilor şi ziariştilor de la ziarul „Drepturile omului“. Astfel, într-un număr din anul 1885, acest ziar relata situaţia umilitoare în care trăiau ţăranii din comunele Arţari, Bărcăneşti şi Borăneşti. Se arăta că ţăranilor le lipseau cele necesare, iar legea agrară din anul 1864 nu a ţinut seama de drepturile lor, ei rămînînd în continuare fără pămîntul de care au nevoie.

Articolul concluziona că numai o răscoală sau altă mişcare socială poate duce la schimbarea situaţiei lor [11].

Situaţia deosebit de grea a muncitorilor feroviari ce lucrau la construcţia căii ferate Bucureşti—Ciulniţa era redată de acelaşi ziar în numărul său din iulie 1889. Muncitorii care construiau linia ferată erau obligaţi să lucreze cîte 14 ore pe zi, avînd condiţii foarte grele de lucru, procurarea hranei constituind o problemă delicată, deoarece erau nevoiţi să o cumpere numai de la barăcile înteprinderilor, care le vindeau cu preţ dublu sau triplu [12].

De un larg interes s-a bucurat în rîndurile ţărănimii locale şi manifestul secţiunii P.S.M.D.R. din Galaţi, difuzat in anul 1894. În acest manifest se scria : „situaţia voastră a ţăranilor este deosebit de grea ; legea jandarmilor a fost făcută pentru ca să vă pună tot mai mult sub călcîiul arendaşilor şi proprietarilor ; cu prilejul răscoalei aţi fost bătuţi, împuşcaţi şi schingiuiţi pentru că aţi cerut o bucată de pămînt.

Noi, partidul muncitorilor, vă sfătuim : veniţi în rîndurile noastre, ale partidului muncitorilor, pentru ca împreună să căpătăm drepturile noastre, printre care şi votul universal, deoarece cei pe care îi vom alege au datoria să lupte pentru îmbunătăţirea vieţii noastre“ [13].

Mişcarea socialistă a început să se dezvolte în judeţul Ialomiţa mai ales din anii 1882—1888, cînd reprezentanţii Clubului Socialist al muncitorilor din Bucureşti încep să desfăşoare o intensă muncă de lămurire a ţărănimii ialomiţene. Astfel în anii 1886—1888 mulţi reprezentanţi ai mişcării socialiste au venit în mijlocul ţăranilor din comunele Alexeni, Fierbinţi, Moviliţa şi Armăşeşti, explicîndu-le situaţia grea în care trăiau.

Primele cercuri socialiste apar în judeţul Ialomiţa în anul 1889. Asemenea cercuri socialiste încep să activeze în localităţile Călăraşi, Feteşti şi Lehliu. Existenţa unui grup de socialişti ialomiţeni era certă în anul 1898, cînd aceştia adresau o telegramă congresului de constituire a P.S.D.M.R. din România. Tot în acel an, din Lehliu, Dan Ionescu, conducătorul acestui grup socialist, scria : „doresc din toată inima dezrobirea clasei ţărăneşti, cea mai apăsată din toată muncitorimea din România“ [14].

O activitate intensă o va desfăşura după anul 1905 Cercul socialist al muncitorilor din Călăraşi. În rîndurile acestui cerc in anul 1906 activau 40 de muncitori, printre ei numărîndu-se Gheorghe Muşat, Enache Căciulescu, Zaharia Dumitrescu, Nicolae Răileanu, Ştefan Stănescu, Mircea Nicolescu şi Haralmbie Ionescu. Acest cerc al muncitorilor va organiza în intervalul anilor 1906—1912 o serie de acţiuni demonstrative, adoptînd totodată o serie de motivări contra unor legi cu conţinut antimuncitoresc.

Sub conducerea acestui cerc au avut loc in anul 1906 două greve ale lucrătorilor agricoli, care au antrenat între 200—300 de muncitori, care au protestat contra condiţiilor neomenoase de lucru, a lipsei de asistenţă sanitară, şi a condi-

---

[10] *Ibidem*, p. 511—513.
[11] *Ibidem*, p. 601.
[12] *Ibidem*, p. 602.
[13] *Ibidem*, p. 73.
[14] *Ibidem*, (perioada 1900—1910), p. 263.

www.mnir.ro

ţiilor grele de viaţă. Asupra situaţiei grele a acestor muncitori agricoli există de altfel un raport al Serviciului Sanitar al judeţului Ialomiţa, care sublinia încă o dată condiţiile mizere de lucru şi viaţă ale acestora [15].

După anul 1910 activitatea muncitorimii din Călăraşi era condusă de către Cercul mixt al muncitorilor de aici. Acest cerc va iniţia o serie de acţiuni cu caracter muncitoresc, ca : sărbătorirea zilei de 1 Mai, reducerea zilei de lucru pînă la 8 ore, sărbători cîmpeneşti etc.

Cadrele de conducere ale acestui Cerc mixt al muncitorilor din Călăraşi au luat parte la congresele socialiste ce au avut loc între anii 1911—1916. Printre cei prezenţi la aceste congrese sau numărat : Ioan Georgescu, Haralmbie Mihăilescu, Ioan Buza, Nicolae Zisu. Acest cerc a invitat la Călăraşi o serie de cadre din conducerea Partidului Social-Democrat din România, care vor vorbi în mai multe rînduri munucitorilor din oraş despre necesitatea ridicării la luptă comună a muncitorilor de pretutindeni. După anul 1912 acest cerc va organiza la Călăraşi numeroase acţiuni de protest contra războiului. De asemenea, cercul întreţine legături strînse cu sindicatele de bresiă şi mişcarea sindicală, ele fiind prezente la organizarea unor acţiuni iniţiate pe plan local sau central.

Începînd din anul 1914 ia fiinţă şi la Slobozia primul Cerc sindical condus de către lucrătorul cizmar Gheorghe Buzatu. În cadrul acestui cerc îşi vor desfăşura activitatea o serie de mici meseriaşi. Ei vor iniţia în cursul anului 1914 o serie de acţiuni cu caracter demonstrativ, pentru obţinerea unor drepturi pentru calfele şi ucenici locali. Printre aceste acţiuni se înscrie şi acţiunea demonstrativă iniţiată în anul 1915, prin care s-a obţinut reducerea zilei de lucru de la 10 ore la 8 ore, înfiinţarea unui cerc cultural local, care a fost dotat cu o serie de lucrări şi publicaţii cu conţinut socialist. De altfel acest cerc sindical va fi reprezentat prin Gheorghe Buzatu la o serie de conferinţe şi acţiuni ale mişcării sindicale din România [16].

Ideile socialiste s-au răspîndit în rîndurile intelectualităţii ialomiţene. Un număr însemnat de învăţători au făcut parte din cercurile socialiste iniţiate în satele şi comunele Ialomiţei. Astfel unul dintre aceşti militanţi pentru propagarea ideilor socialiste în Ialomiţa a fost învăţătorul Constantin Ionescu-Lungu din Făcăeni. În perioada anilor 1894—1898 acesta a avut legături strînse cu învăţătorul socialist Teodor Mănescu din Călăraşi. În aceste localităţi au venit în multe rînduri o serie de prieteni şi adepţi a ideilor socialiste. Astfel Constantin Buzdugan îl informa pe Panait Muşoiu, redactorul gazetei „Munca", despre prezenţa lui la Făcăeni, la „prietenul Ionescu Lungu — învăţător în această comună" [17].

Un rol deosebit l-a jucat în răspîndirea ideilor socialiste la Călăraşi Gh. M. Vasilescu. Încă din tinereţe el va fi unul din principalii organizatori ai muncitorimii locale. Activitatea sa va deveni mai cunoscută după anul 1911, cînd în Călăraşi a luat fiinţă Cercul cultural al muncitorilor, iar din anul 1912 Sindicatul mixt. În 1913 ia fiinţă prima organizaţie locală a P.S.D. Aceste organizaţii vor continua lupta acestui militant revoluţionar, care din anul 1913 îşi va desfăşura activitatea în Bucureşti.

Mişcarea revoluţionară va deveni mai puternică în Călăraşi în perioada anilor 1918—1920, cînd au început să apară primele greve organizate ale muncitorilor portuari. O asemenea grevă a avut loc în aprilie 1920, cînd muncitorii din port au refuzat să mai reînnoiască contractele avute cu conducerea portului. Ei au cerut îmbunătăţirea condiţiilor lor materiale, acordarea asistenţei medicale, respectarea orelor de muncă, condiţii mai bune de lucru. Această grevă, carea a ţinut 3 zile, a arătat că şi muncitorii din Călăraşi ştiau să lupte pentru drepturile lor, care au fost satisfăcute [18].

---

[15] Arh. St. Ialomiţa, Fond Serviciul Sanitar al judeţului Ialomiţa, dos. 29/1909, f. 69.

[16] *Documente privind istoria mişcării muncitoreşti din România, 1910—1916*, p. 289.

[17] Ioan Pîrnuţă, Istoricul dezvoltării învăţămîntului în judeţul Ialomiţa pînă în anul 1918, p. 198.

[18] Arh. St. Călăraşi, Fond Căpitănia portului Călăraşi, dos. 3/1918, f. 69.

www.mnir.ro

TRADITIONS DU MOUVEMENT OUVRIER ET REVOLUTIONNAIRE DANS LE DEPARTEMENT IALOMIŢA JUSQU'AUX ANNÉES 1920

R é s u m é

Prenant comme point de départ la caractéristique par excellance agricole du département Ialomiţa, l'auteur surprend la création de plusieurs fabriques et ateliers et aussi la construction des voies ferrées et l'accroissement de l'activite portuaire à Călăraşi, fait qui a déterminé une augmentation du nombre des ouvriers spécialisés en divers métiers à côté du nombre remarquable des ouvriers agricoles. Dans ces circonstances apparaissent les premiers journaux socialistes dont les abonnés ont été non seulement les ouvriers mais aussi une partie des intellectuels et des employés départamentaux, ces journaux étant également demandés par les paysans de Ialomiţa. Les pages de ces journaux présentaient la situation difficile des paysans et des ouvriers et leur soulevement à la lutte.

L'auteur fait remarquer l'activité de quelques représentants d'élite du mouvement ouvrier et socialiste comme Gh. M. Vasilescu et en même temps fait mention des formes d'organisation locale des ouvriers et des premièrs grèves des ouvriers portuaires.

www.mnir.ro

LUPTA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ÎMPOTRIVA LEGISLAȚIEI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ÎN PRIMII ANI AI DUALISMULUI AUSTRO-UNGAR (1867—1876)

de **TRAIAN-VALENTIN PONCEA**

În lupta comună a poporului român și a naționalităților conlocuitoare pentru libertate, dreptate și progres, un moment deosebit de important l-a reprezentat acțiunile protestatare ale românilor și sașilor din Transilvania împotriva politicii cultural-școlare promovată de către clasele dominante maghiare în timpul dualismului austro-ungar.

Înfringerile austriecilor la Königgrätz și Sadova l-au determinat pe Francise Iosif I să sancționeze, la 8 iunie 1867, încorporarea Marelui Principat al Transilvaniei la Ungaria, anulînd autonomia multiseculară a acestui principat și legile votate de Dieta de la Sibiu din anii 1863 și 1865.

Legea uniunii, în expresii foarte liberale, asigura egalitatea tuturor cetățenilor Ungariei și Transilvaniei din punct de vedere cetățenesc (civil și politic), dar în realitate a avut un profund caracter reacționar, dacă avem în vedere faptul că uniunea Transilvaniei cu Ungaria s-a realizat pe baza hotărîrilor Dietelor nobiliare de la Pojon (Bratislava) și Cluj din 1848, iar Legea I a Dietei din Cluj nu a recunoscut națiunea română, ci doar pe cele trei națiuni așa-zise „istorice".

Totodată, trebuie să menționăm că, după 1867, legile votate de Dieta din Pesta au avut un caracter mai liberal pentru Ungaria propriu-zisă, ele neavind aplicativitate în Transilvania, unde erau cu mult mai aspre.

La 7 martie, Ilie Măcelariu, pentru a atrage și mai mult atenția asupra poziției și situației românilor, a voit să rostească în Parlamentul maghiar un discurs în limba română, dar la protestul deputaților maghiari a fost întrerupt de către președinte chiar de la primele cuvinte. Continuîndu-și discursul în limba maghiară, a declarat că el, „ca patriot din Ardeal și ca român, se bucură de faptul că Ungaria și nobila națiune maghiară și-a redobîndit independența și constituția", dar a ținut să precizeze că și „națiunea română de secoli a luptat pentru redobîndirea libertăților patriei și va lupta totdeauna, pentru că știe că fără patrie nu există libertate" și totodată că „Fără întrebuințarea limbei materne, patria și libertatea e numai o ilusiune" [1].

Imediat după anexarea Transilvaniei la Ungaria, guvernanții de la Budapesta, temîndu-se de o eventuală revoluție a românilor, au urmat la început o linie politică de relativă moderație.

Această poziție s-a afirmat în timpul guvernării lui Andrassy și Lonyai, care reprezentau partidul lui Deâk, coaliție a moșierimii și vîrfurilor marii burghezii ungare, principalul promotor al dualismului. În 1875, „partidul lui Deâk" a fuzionat cu Partidul Liberal condus de Kâlmân Tisza, care a devenit prim-ministru în același an. Partidul Liberal, numit impropriu așa, s-a menținut la putere pînă în 1890 și a promovat in tot acest timp o politică de înăsprire a asupririi naționale, fapt ce s-a reflectat îndeosebi în legile elaborate în această perioadă de Parlamentul maghiar.

Guvernul Tisza a intensificat politica de maghiarizare forțată a naționalităților din Ungaria, politică promovată încă prin legile anterioare, dintre care

---

[1] T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. IV, Sibiu, 1905, p. 141.

www.mnir.ro

amintim : Legea naţionalităţilor (1868), Legea învăţămîntului (1868), Legea presei (1872), Legea electorală (1874).

De fapt toate acţiunile păturii conducătoare maghiare din noul stat au avut ca scop realizarea unui stat maghiar omogen în graniţele fostului „regat al sfîntului Ştefan", lucru extrem de greu de realizat, imposibil chiar, dat fiind faptul că maghiarii reprezentau mai puţin de jumătate din populaţia acestui stat creat artificial in 1867. Executorii politicii de maghiarizare erau „gentry", în majoritatea lor proveniţi din familii aristocratice scăpătate.

Spre exemplificare, personalul Consiliului de Miniştri era alcătuit în proporţie de circa 50—60% din „gentry", proporţia lor fiind cu puţin mai scăzută în cadrul Ministerului de Interne, dar nici aici procentul nu era mai mic de 50%[2]. Deţinînd cele mai importante funcţii în aparatul central şi local de stat, aceştia au promovat cu perseverenţă o politică brutală împotriva maselor şi mai ales împotriva naţionalităţilor. Acest lucru a fost recunoscut de Jászi Oszkár, care afirma că : „...Orbit de ură naţională, junkerul maghiar de-abia consideră pe nemaghiari ca oameni ; administraţia şi justiţia într-o limbă străină agravează năpăstuirea poporului ; şcoala, care are drept scop maghiarizarea, menţine naţionalităţile pe o treaptă inferioară... E socotit «daco-român» fiecare cetăţean care vorbeşte româneşte şi apără drepturile poporului faţă de abuzurile funcţionarilor..."[3].

Desigur, nobilimea a continuat să deţină un rol important în conducerea comitatelor, dar burghezia maghiară, luînd şi ea parte la conducerea vieţii politice şi economice a statului, a promovat de asemena, prin păturile ei reacţionare, un acerb naţionalism de factură şovină, gîndit şi practicat cu scopul de a-şi apăra interesele înguste de clasă.

Consecinţele pactului de la 1867 s-au făcut simţite şi în domeniul învăţămîntului şi legislaţiei şcolare, fiindcă tărîmul pe care s-a acţionat deosebit de puternic a fost şcoala. La numai un an de la încheierea sa, compromisul din 1867 şi-a dezvăluit din plin caracterul reacţionar, antipopular şi antinaţional, îndeosebi pe tărîm cultural-şcolar. Expresie a politicii claselor burghezo-moşiereşti din Ungaria, de asimilare a naţionalităţilor, legile şcolare din perioada pe care o analizăm, cum era şi firesc, au stîrnit reacţia naţiunilor din dubla monarhie, şi în primul rînd a românilor, sîrbo-croaţilor, slovacilor şi rutenilor, iar ceva mai tîrziu, a saşilor transilvăneni.

Legea învăţămîntului public în şcolile primare (Legea XXXVIII) este prima dintr-o suită de legi care au avut ca scop final deznaţionalizarea popoarelor nemaghiare din Ungaria. A fost promulgată în anul 1868, fiind mai bine cunoscută sub denumirea de Legea învăţămîntului[4]. În conformitate cu prevederile ei, toate şcolile din Ungaria au fost clasificate în trei categorii : — pe primul plan se situau şcolile înfiinţate de stat ; — urmau apoi şcolile întemeiate şi întreţinute de diversele confesiuni ; — pe ultimul plan legea recunoştea existenţa unor şcoli ale diverselor asociaţii, persoane juridice sau persoane particulare.

Legea permite părinţilor sau tutorilor elevilor să-şi educe şi să-şi instruiască copiii atît în şcolile de stat, cît şi în şcolile înfiinţate de diferitele confesiuni sau persoane particulare. Condiţia sine qua non era ca elevii să primească şi în ultimele două categorii de şcoli înfiinţate o instrucţie apropiată celei din şcolile primare de stat. În conformitate cu textul foarte liberal al legii, aceste şcoli aveau ca limbă de predare pe cea preferată de instituţia sau persoana care înfiinţa sau întreţinea şcoala.

Limba maghiară era insă un obiect de studiu obligatoriu, iar programul de învăţămînt era stabilit prin dispozţiunile ministerului de resort, în cazul de faţă Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Permisiunea înfiinţării unor astfel de şcoli se referea, textual, numai la şcolile poporale (elementare), medii, precum şi la cele normale (de învăţători-n. n.). În învăţămîntul superior singura limbă de predare admisă era limba maghiară.

---

[2] Horváth Zoltan, Die *Jahrhundertwende in Ungarn* (Cumpăna secolelor în Ungaria), Budapesta, 1066, p. 38.

[3] Jászi Oszkár, *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*, (Formarea statelor naţionale şi problema naţionalităţilor), Budapesta, 1912, p. 478.

[4] *Magyar Törvénytár*, 1836—1868 *évi Törvenyek* (Colecţia maghiară de legi, legile anilor 1836—1868), Budapesta, 1896.

www.mnir.ro

Totuşi, în conformitate cu prevederile acestei legi, pentru naţionalităţile nemaghiare din Ungaria se permitea înfiinţarea a cîte unei catedre de limba şi literatura popoarelor respective.

Dar să vedem cum s-a aplicat această prevedere a legii în Transilvania, la Universitatea din Cluj. Aici, la catedra de limba şi literatura română nu se preda în limba română, iar activitatea profesorului de limbă română, Moldovân Gergely, care se considera şi era considerat folclorist maghiar de origine română, a fost socotită, pe drept cuvînt, o insultă adusă poporului român şi învăţămîntului superior.

Analizînd în continuare textul Legii XXXVIII, constatăm că in conformitate cu prevederile amintitei legi, confesiunile aveau dreptul de a înfiinţa şi susţine şcoli prin posibilităţi proprii, de a-şi alege învăţătorii şi profesorii, de a le stabili retribuţia şi de a-şi alege manualele şi metoda de predare [5]. In realitate, această autonomie a instituţiilor de învăţămînt ecleziastice era doar aparentă, ea fiind anulată de prevedrile articolului 14 din amintita lege, care stipula că: „toate şcolile primare confesionale stau sub controlul statului“ [6].

Analizînd prevederile articolului 14, rezultă că şi în şcolile confesionale statul maghiar şi-a asigurat dreptul de a controla atît respectarea planului de învăţămînt, elaborat în ultima instanţă tot de către stat, cît şi durata învăţămîntului, modul cum erau să fie gospodărite bunurile şcolii respective etc. Este adevărat că era la latitudinea şcolii confesionale modul în care se elaborau planurile şi programele de învăţămînt, dar acestea trebuiau să fie în concordanţă cu directivele în vigoare, elaborate de ministerul de resort.

Şcolile confesionale erau întreţinute material dintr-un fond constituit din plata aşa-numitei „dări de cult“. Tot această lege hotăra ca în comunele în care confesiunile nu aveau posibilitatea de a susţine astfel de şcoli, statul să organizeze şi să deschidă şcoli elementare de stat. In acest caz, limba de predare în şcoală era limba maghiară.

In legătură cu şcolile normale, în conformitate cu prevederile Legii XXXVIII, acestea puteau fi înfiinţate atît de către stat, cît şi de către confesiunile care au întemeiat şi patronează şcoli poporale. Şi în cadrul şcolilor normale, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice putea ordona închiderea lor, dacă acestea nu organizau examene anuale publice.

Toate şcolile care nu se încadrau în prevederile acestei legi, după trei avertismente, erau închise, fiind înlocuite prin şcoli de stat cu limba de predare maghiară.

Privind retrospectiv, peste ani, pevederile acestei legi, ajungem indubitabil la concluzia că această lege, elaborată în termeni foarte generali, a permis interpretări foarte largi, că ea nu a fost nici pe departe expresia unei politici şcolare liberale (aşa cum s-a scris în gazetele vremii) faţă de naţionalităţi, ci a dovedit dezinteresul total al statului faţă de înfăptuirea şi organizarea învăţămîntului în limba maternă a acestor popoare. In acelaşi timp, Legea XXXVIII a servit biroului de presă maghiar ca mijloc de propagandă în străinătate in legătură cu pretinsul liberalism al legilor statului maghiar faţă de popoarele nemaghiare din Ungaria. Totodată, prin prevederile ei, această lege a rezervat dreptul statului de a executa un control sever asupra şcolilor.

Organizarea învăţămîntului în limba maternă în condiţii mai mult decît precare, la care s-a adăugat lipsa învăţătorilor din reţelele de învăţămînt, a făcut ca un număr însemnat de copii de vîrstă şcolară să nu poată frecventa şcolile, rămînînd analfabeţi. După adoptarea acestei legi, guvernul de la Budapesta nu a mai permis înfiinţarea nici unei şcoli medii cu altă limbă de predare decît limba maghiară; mai mult, aici, în Transilvania, a luat românilor posibilitatea de a înfiinţa şcoli prin mijloace proprii.

Situaţia a fost identică şi în Banat, cum a fost cazul gimnaziului proiectat la Caransebeş şi Arad.

Nici şcolile săseşti nu au avut o soartă cu mult mai bună. Prin ordinul Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice nr. 16 514 din 28 august 1868 se prevedea că „deoarece în anul şcolar 1867/1868 din cei 461 de elevi ai liceului (gimnaziului «cezaro-crăiesc»), 251 erau români, 66 unguri, 10 sloveni şi numai 134

[5] *Ibidem*, articolul 11, al. 1 din legea XXXVIII/1868.
[6] *Ibidem*, articolul 14 din Legea XXXVIII/1868.

www.mnir.ro

nemţi, nu se mai simte necesitatea ca limba germană să se menţină ca limbă de predare în liceul din Sibiu, întrucît ea nefiind limbă maternă a marii majorităţi a elevilor, învăţarea ei de către aceştia este împreunată cu tot atîtea greutăţi, ca şi aceea a limbii maghiare. Interesul ţării, ca şi acela al românilor şi al celorlalte naţionalităţi, pretinde ca să se aşeze ca limbă de predarea limba maghiară" [7]. In conformitate cu acest ordin, începînd cu anul şcolar **1868—1869**, limba germană a fost înlocuită succesiv, în fiecare an, in cîte o clasă, cu limba maghiară, care a ajuns astfel in **1876** limba de predare în toate clasele, şi asta într-o zonă preponderent românească, în care numărul elevilor români a fost întotdeauna peste 50% din numărul total al elevilor înscrişi.

In legătură cu Legea XXXVIII, deputatul Vincenţiu Babeş a propus în Camera legislativă a Ungariei două amendamente. Primul se referea la introducerea, ca obiecte de studiu, a istoriei şi geografiei fiecărei naţiuni ce intra în componenţa statului multinaţional maghiar, pe lîngă istoria şi geografia Ungariei, iar al doilea cerea lăsarea la libera alegere a autorităţii comunale respective a limbii în care urma să se desfăşoare procesul de instrucţie in şcoli [8]. Amendamentele au fost respinse de majoritatea parlamentară maghiară.

O altă lege cu profunde implicaţii pentru învăţămîntul românesc transilvănean a fost Legea XXVIII din anul 1876 despre autorităţile şcolare, sancţionată la **10** iunie acelaşi an. Ea s-a referit la executarea controlului superior de stat în şcolile confesionale, ca şi în celelalte şcoli, controlul exercitat de ministerul de resort prin intermediul revizorilor şcolari, numiţi personal de ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice. În conformitate cu prevederile legii, inspectorii şcolari, care erau membri ai Comisiei administrative, aveau obligaţia să viziteze personal sau prin adjuncţi toate şcolile de stat, comunale, confesionale, ca şi pe cele particulare întemeiate de diferite societăţi ; de asemenea, şi grădiniţele de copii din circumscripţia lor. Tot in atribuţiile lor intra şi obligaţia de verificare a planurilor de învăţămînt, manualelor şi materialelor didactice folosite de cadrele didactice în timpul procesului de învăţămînt.

Potrivit stipulaţiilor legii, acele manuale şi materiale didactice găsite, în urma controlului, ca nefiind aprobate de către guvern şi de împuterniciţii confesionali se confiscau, iar împotriva învăţătorilor găsiţi în culpă se începea procedura disciplinară. Folosirea manualelor sau materialelor interzise constituia, în lumina acestei legi, o faptă penală care, în funcţie de împrejurări, se putea pedepsi cu o amendă, al cărei cuantum putea să ajungă la 300 de florini, sau cu închisoare privativă de libertate de pînă la trei luni ori cu pierderea serviciului învăţătorului.

Această lege a înăsprit executarea controlului asupra şcolilor confesionale, permiţînd închiderea acelor şcoli găsite „necorespunzătoare", după trei avertismente date de ministrul de resort autorităţilor tutelare confesionale. Locul acestor şcoli era luat de şcoli maghiare de stat [9].

Apariţia acestei legi a creat temeiul legal de închidere a şcolilor cu limba de predare a naţionalităţilor nemaghiare din partea răsăriteană a dublei monarhii şi înlocuirea acestora prin şcoli maghiare de stat. În felul acesta s-a limitat accesul la învăţătură şi cultură al copiilor şi implicit al popoarelor nemaghiare din Transilvania (partea estică a Imperiului Austro-Ungar).

Iată cum învăţămîntul şi mai ales legislaţia şcolară a servit drept mijloc in vederea realizării unui deziderat central al feudalismului şi burgheziei dominante maghiare din anii dualismului austro-ungar : deznaţionalizarea popoarelor „zise" eterogene (eteroglote) din vechea Ungarie multinaţională. A fost un fenomen de notorietate generală, cu o tristă faimă în toată lumea, opera statului ungar în dauna popoarelor care îl constituiau (români, sîrbi, slovaci, croaţi, ruteni, saşi, şvabi, evrei, armeni) ; o politică socotită de unii, în special de victime, ca o veritabilă calamitate ; care poate să apară „explicabilă", chiar „necesară", „justificată", desigur, pentru cei care au practicat-o, profitînd de pe urma ei, dacă este privită unilateral, prin optica a două realităţi mai de seamă : tendinţele de expan-

[7] Dr. G. Boros, *A nagyszebeni állami fögimnázium története* (Istoria gimnaziului mare de stat din Sibiu), Sibiu, **1896**, p. **69**.

[8] T. V. Păcăţian, op. *cit*., vol. V, p. **418** şi urm.

[9] *Magyar Törvénytár, 1875—1876 törvényczikek* (Colecţia maghiară de legi, legile din **1875—1876**), Budapesta, **1896**, p. **464—473**.

www.mnir.ro

siune și cotropire ale unui sistem politico-militar imperialist hrăpăreț, inspirat de niște pretenții anacronice de dominare și de exploatare, vehiculate de grandomania și trufia unei pături conducătoare ce nu era dispusă să recunoască egalitatea în drepturi și dreptul la viață pentru alte popoare (vezi concepția conform căreia „dacă pămîntul este pălăria lui Dumnezeu, Ungaria este pana ei"); faptul că elementul etnic unguresc zis „majoritar", dominant oficial în vechea Ungarie istorică dinainte de anul 1918, era numai o ...minoritate față de totalul naționalităților din cadrul geografic amintit.

LA LUTTE DES ROUMAINS DE TRANSYLVANIE CONTRE LA LÉGISLATION DE L'ENSEIGNEMENT DANS LES PREMIÈRES ANNÉES DU DUALISME AUSTRO-HONGROIS (1867—1876)

Résumé

Dans la lutte commune du peuple roumain et des nationalités cohabitantes pour la liberté, la justice et le progrès, un moment particulièrement important a été représenté par les actions protestataires des Roumains et de la population allemande de Transylvanie contre la politique culturelle-scolaire promue par les classes dominantes hongroises, pendant le dualisme austro-hongrois.

Les conséquences du pacte de 1867 ont été ressenties aussi dans l'enseignement et dans la législation scolaire, parce que l'école a été le domaine où on a agit puissamment.

Une année seulement après son achèvement, ce compromis de 1867 a révélé son caractère réactionnaire, antipopulaire et antinational, surtout dans le domaine culturel et scolaire.

Expression de la politique de la bourgeosie et des nobles de l'Hongrie dualiste, d'assimilation des nationalités, les lois scolaires de la période que nous analysons ont déclanché, naturellement, la reaction des nations opprimées par la double monarchie.

www.mnir.ro

EVOLUŢIA POLITICĂ, IDEOLOGICĂ ŞI ORGANIZATORICĂ UNITARĂ A PROLETARIATULUI DIN ŢARA NOASTRĂ IN PROMOVAREA ŢELURILOR MAJORE ALE POPORULUI ROMÂN (PÎNĂ LA 1921)

de dr. **GEORGETA TUDORAN**

Direcţiile luptei proletariatului, încă de la apariţia sa pe arena istoriei, corespundeau pe deplin intereselor poporului, cerinţelor obiective ale dezvoltării societăţii româneşti. Ceea ce se remarcă din studierea documentelor este participarea largă, permanentă a maselor muncitoare de la oraşe şi sate în vederea realizării acestor ţeluri superioare de luptă atît pe plan politic, cît şi pe plan naţional.

Încă din anii 1821, 1848, marile revoluţii care s-au desfăşurat au cunoscut angajarea activă a poporului pe poziţiile avansate ale luptei pentru progres. Nu putem să nu ţinem seama de aprecierea cu caracter de principiu pe care o făcea tovarăşul Nicolae Ceauşescu la aniversarea, in capitală, a 125 de ani de la revoluţia paşoptistă. Referindu-se la adunarea de la Filaret, la care au luat parte peste 30 000 de bucureşteni, precum şi un mare număr de ţărani veniţi din împrejurimile oraşului, sublinia că toţi „au jurat solemn să apere programul revoluţionar pe care l-au recunoscut drept Constituţia ţării". Iar la adunarea populară de la Blaj, la care au participat peste 40 000 de oameni, menţiona secretarul general al partidului, „alături de ţăranii, muncitorii, meseriaşii români...", mulţimea s-a pronunţat pentru realizarea revendicărilor revoluţiei, dar şi pentru afirmarea dorinţei şi voinţei de unitate naţională, de făurire a statului naţional unitar. Aceste idealuri au continuat să stea în centrul luptei de clasă care a crescut odată cu dezvoltarea claselor sociale. „Nu poate fi fericire fără libertate — scria marele om politic Nicolae Bălcescu —, nu poate fi libertate fără putere şi noi, românii, nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toţii într-unui şi acelaşi corp politic. Să ne concentrăm toată puterea, toate voinţele într-un singur popor, într-o singură voinţă".

Şi nu putem să nu subliniem evoluţia gîndirii socialiste din ţara noastră, începînd chiar cu ideile socialismului utopic ale lui Charles Fourier, care şi-au găsit ecou în încercarea organizării falansterului de la Scăieni, de către Teodor Diamant, ţinînd seama de împrejurările şi condiţiile economice specifice ţării noastre.

Şi, în anul 1849, C. A. Rosetti îi scria lui Ion Ghica : „Nu ai tu ca şi mine asigurarea că în curind — mîine poate, peste un an, peste doi, peste trei — socialismul o să triumfe ?" Este o mărturie elocventă a pătrunderii ideilor socialiste, încă din acei ani, în gîndirea poporului român. În perioada constituirii Internaţionalei I, răspîndirea „Manifestului Partidului Comunist", a ideilor socialismului ştiinţific în general, a dus la creşterea mişcării socialiste. La Timişoara a luat fiinţă, în anul 1868, o secţie a acestei organizaţii muncitoreşti internaţionale, iar la Arad. Sibiu, Braşov, Reşiţa, Anina, Orăştie s-au constituti de asemenea organizaţii proletare cu caracter politic, unde Carol Farcaş, muncitorul metalurgist din Reşiţa, a „cîştigat membri pentru Internaţională, prevăzîndu-i cu carnete de membru", după cum semnalau documentele vremii. Evoluţia evenimentelor a determinat închegarea „organizaţiei socialiste a proletatariatului român, una dintre cele mai vechi din lume" — după cum aprecia tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, „călăuzită pe principiile socialismului ştiinţific". Ceea ce se remarcă încă din această perioadă este modul de aplicare a principiilor socialismului ştiinţific la condiţiile specifice ale ţării noastre, la îmbinarea luptei de clasă cu idealul luptei pentru unitate naţională. Eveni-

www.mnir.ro

mentele istorice cele mai importante au consemnat aplicarea în viață a acestor principii în momentul înfăptuirii Unirii Moldovei și Țării Românești, din 1859, al războiului pentru cucerirea independenței absolute a țării din anii 1877—1878.

Proclamarea independenței depline de stat a României la 9 mai 1877 a fost consfințită prin eforturile și jertfele, pe cîmpul de luptă, ale întregului popor, exprimînd în chip convingător voința de unitate și independență națională a tuturor locuitorilor acestei țări. Numeroși membri ai cercurilor socialiste, tineri studenți și lucrători s-au angajat voluntari în armată pentru înfăptuirea acestui ideal. „Țara noastră este în rezbel cu unul din mulții săi inamici, cu Turcia, aceasta este ideea care stă neclintită în capetele tuturor — scria în acel an fruntașul socialist Nicolae Codreanu. — M-am gîndit și eu neapărat despre ceea ce trebuie să fac în împrejurările de față ale țării noastre, prin ce chip să mă arăt că sînt un vrednic fiu al națiunii române și m-am hotărît... să mă duc acolo unde arma inamicului României zdrobește vieți tinere și forțe ale conaționalilor mei, unde se varsă pentru o cauză sfîntă sîngele românesc...".

În condițiile evoluției țării noastre pe drumul dezvoltării capitalismului, proletariatul s-a afirmat tot mai hotărît pe arena vieții social-politice, odată cu crearea organizațiilor sale profesionale și politice, marcînd mersul spre dobîndirea rolului de forță conducătoare a societății. Dovadă a maturizării mișcării noastre muncitorești o constituie organizarea, încă în 1872, a „Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România", organizație care exprima țelul pe care și-l punea : unirea muncitorilor din întreaga țară. Chiar dacă în anii de grea încercare ai războiului din anii 1877—1878 socialiștii din țara noastră au făcut front comun cu reprezentanții tuturor claselor sociale, ei nu au trecut nici o clipă peste idealul luptei pentru dezrobirea proletariatului de sub dominația claselor exploatatoare.

Documentele vremii, corespondența intensă dintre fruntașii socialiști dezvăluie larga amploare pe care o înregistra procesul organizării politice a proletariatului ca rezultat al activității socialiste, în realizarea idealului privind „formarea în România unui partid socialist". Spre sfîrșitul anului 1878 se lucra chiar la elaborarea programului și statutului „Societății social-democratice românești".

Conștienți de importanța atragerii proletariatului în acțiunea de organizare politică, socialiștii români urmăreau în primul rînd consolidarea organizației lor, fundamentarea sa teoretică pe baza principiilor marxiste incluse într-un program unic.

Începînd de la această dată ei socoteau organizația lor politică ca fiind constituită. Așa se explică de ce în documentele vremii și în presa socialistă se întîlnește denumirea de *partida muncitorilor*, întreaga activitate desfășurîndu-se în numele acestei partide. Chiar Gherea, în programul său „Ce vor socialiștii români ?", se referă la această organizație, la „scurta vreme de cînd muncește tînărul nostru partid pentru răspîndirea ideilor socialiste în țară". Menționînd marile sarcini ce reveneau partidului, Ion Nădejde arăta în anul 1865 : „Partida socialistă română, mică și tînără, are de îndeplinit o muncă uriașă, trebuie să lumineze și să organizeze muncitorii de la sate și de la orașe". De asemenea, în cadrul relațiilor cu mișcarea muncitorească internațională, socialiștii români se prezentau ca delegați ai *partidei muncitorilor*.

Pe această linie se înscrie raportul prezentat la congresul internațional al socialiștilor de la Bruxelles din 16—23 august 1891 în care se arăta că „Partidul socialist român, *partidul muncitorilor*", are trei cluburi principale : la București, la Iași și la Galați, precum și numeroși aderenți în organizațiile muncitorești din Roman, Brăila, Ploiești, Focșani și altele. Modul logic în care înțelegeau ei lupta socialistă din țara noastră se desprinde din includerea în acest raport și a poziției lor de respectare a condițiilor specifice ale țării. După părerea lor era „...tot așa de necontestat... că din punctul de vedere al tacticii, socialismul român trebuie să aibă armele sale proprii, condițiile economice și cîmpul economic pe care va trebui să lucreze, fiindu-i proprii". Aceste convingeri le aveau socialiștii din toate țările care urmăreau să folosească mijloacele de luptă pentru stabilirea unei societăți solidare și armonice întrebuințînd „condițiile specifice ale țării sale".

Luptele muncitorilor care au avut loc în această perioadă, procesul intens de organizare profesională care s-a desfășurat în anii dinaintea creării partidului, în 1693, ilustrau grăitor creșterea potențialului revoluționar al clasei muncitoare.

La congresul din 1893, primul congres al P.S.D.M.R., se înfăptuia idealul „clubului muncitorilor" din București, care își propunea să realizeze „frăția și solidaritatea în general între muncitorii din țară..., precum și să lupte pentru îmbunătă-

www.mnir.ro

ţirea stării materiale, morale şi politice a muncitorilor...". Activitatea partidului de-a lungul anilor a înscris semnificaţia unităţii organizatorice, politice şi sociale a clasei muncitoare. Intensificarea procesului de radicalizare a clasei muncitoare şi dezvoltarea mişcării revoluţionare de masă solidarizau proletariatul din întreaga ţară. Chiar atunci cînd unii intelectuali de origine burgheză, depăşiţi de etapa de dezvoltare a mişcării muncitoreşti, au părăsit mişcarea socialistă în anul 1899, acest moment a creat însă premisele unei activităţi proletare mai largi, determinînd radicalizarea mişcării muncitoreşti din ţara noastră, dezvoltarea permanentă a procesului de organizare politică şi profesională, unitară în permanenţă.

Perioada de început a noului veac a cunoscut o pronunţată creştere a proletariatului organizat atît pe plan politic, cît şi sindical. Fruntaşii de seamă din rîndurile muncitorilor şi intelectualilor cu vederi înaintate au desfăşurat o activitate energică, fructuoasă, dar unitară, în favoarea partidului politic al muncitorilor.

Solidaritatea proletariatului din întreaga ţară în lupta sa politică şi socială era pregnantă, ea se manifesta oficial în întrunirile muncitoreşti, la conferinţele şi congresele socialiste de-a lungul anilor.

Dacă încă din anul 1883 gazeta intitulată sugestiv „Dacia viitoare" exprima punctul de vedere socialist faţă de problema unităţii naţionale, aşteptînd „fericita zi cînd mînă în mînă vom putea striga liberi şi împreună : «trăiască România !»", ei nu uitau însă să sublinieze caracterul de clasă al idealului naţional al luptei lor. „Trebuie să scriem pe steagurile care vor trece munţii : *libertate şi frăţie...*" menţiona gazeta „Emanciparea". În anul 1906, în timpul conferinţei sindicale de la Bucureşti, la care participau delegaţi din toate provinciile româneşti, se sublinia constanţa acestei lupte, faptul că proletariatul din patria liberă „a întins frăţeşte mina reprezentanţilor proletariatului român din Bucovina şi Transilvania" care se aflau sub dominaţie străină.

Activitatea organizaţiilor socialiste ale proletariatului demonstra locul important pe care îl ocupa această clasă socială, rolul ce-i revenea în dezvoltarea economică şi socială a ţării. Evoluţia pregnantă a organizării politice şi profesionale reflecta de fapt procesul ce se înregistra în acea perioadă în privinţa creşterii numerice a proletariatului. În cei 15 ani (1900—1915) ei au înregistrat o sporire în proporţie de 50%, ceea ce explica dezvoltarea mişcării organizate nu numai în centrele mari industriale, ci şi în cele mai îndepărtate localităţi din ţară. Sarcina istorică a acestei clase sociale era prezentată clar de fruntaşii săi, care arătau că : „social-democraţia şi sindicatele socialiste" sînt „avangarda şi reprezentanţa intereselor imediate şi permanente ale muncitorimii... Cine ar putea să apere interesele proletariatului, ale poporului muncitor decît numai el însuşi, grupat fiind intr-o puternică organizaţie de clasă". Această organizaţie puternică, Partidul Social Democrat — menţionau documentele partidului — era un partid „naţional şi democrat în înţelesul cel mai adinc al cuvîntului".

Pe un plan ascendent de unitate organizatorică şi ideologică a activat partidul clasei muncitoare de-a lungul anilor, care îşi propunea, printre alte probleme, „să întrunească, printr-o acţiune comună, toată muncitorimea din România... îndrumind-o spre desăvîrşita ei dezrobire economică, politică şi culturală" (1910).

P.S.D. — se arăta în programul său —, „vlăstar al vechii rădăcini socialiste", îşi desfăşura activitatea cu hotărîre, considerîndu-se „o adîncă necesitate izvorîtă din frămîntările şi luptele proletariatului industrial din România". Partidul lupta pentru continua dezvoltare a industriei, această „necesitate politică, economică şi socială", urmărind realizarea scopului său major, „completa prefacere a societăţii..., desfiinţarea exploatării muncii sub orice formă şi înlocuirea ei prin socializarea mijloacelor de producţie".

Pentru obţinerea unei legislaţii muncitoreşti in vederea asigurării condiţiilor de muncă şi de viaţă omeneşti pentru proletariat, partidul socialist a organizat permanente şi energice acţiuni. Aşa au fost puternicele campanii care s-au organizat în anii 1895—1897 pentru repausul duminical, acţiunile ce s-au desfăşurat în anii 1905—1906 pentru reglementarea muncii femeilor şi copiilor sau în anii 1910—1912 pentru asigurările sociale.

Întreaga muncitorime desfăşura o luptă energică, sub conducerea propriului său partid, în vederea dezvoltării ţării in general, a industriei, pentru un regim politic progresist. C. Dobrogeanu-Gherea menţiona astfel într-un studiu al său din anul 1908, că dezvoltarea economică „este... posibilă şi nu numai posibilă, dar şi necesară şi nu numai necesară, dar e chiar o condiţie de existenţă în viitor a ţării, o condiţie de a fi sau a nu fi". Revista „Viitorul social" publica

www.mnir.ro

cu consecvență articole cu o analiză socialistă profundă, închinate problemelor majore ale dezvoltării economice a statului român, ale progresului general al vieții interne a țării. „Cînd cerem deci îmbunătățiri și reforme, lumină și bunăstare — arăta Mihai Gh. Bujor —, noi luptăm nu numai pentru realizarea intereselor unei clase, ci luptăm pentru țara întreagă, pentru întărirea națională".

Manifestindu-se ca o parte integrantă a mișcării socialiste internaționale, P.S.D. era o prezență activă în lupta politică desfășurată pe plan internațional, pentru dezbaterea și clarificarea unor probleme ideologice care urmăreau organizarea și desfășurarea luptei unite a proletariatului din toate țările. Printre acestea, socialiștii români au adoptat o atitudine înaintată, aflîndu-se printre fruntașii mișcării muncitorești internaționale față de primul război mondial. Demascînd caracterul imperialist al războiului, socialiștii români chemau masele la luptă împotriva lui atît în cadrul congreselor sale, în nenumăratele adunări populare organizate, cît și în paginile ziarelor și revistelor socialiste. „Imperialismul capitalist european amenință să prăvălească asupra Europei cea mai mare catastrofă ce s-a văzut vreodată pe pămînt" — se arăta în manifestul intitulat „Partidul social-democrat și războiul. Către toți soldații, către întreg poporul român". „Partidul Social Democrat din România, reprezentant al clasei muncitoare, al proletariatului român, solidar cu toate partidele socialiste din lume, se ridică împotriva acestor uneltiri de războaie, se declară neseparat de ideea de pace, singura binefăcătoare atît a poporului român, cît și a omenirii întregi. Jos războiul !" — se arăta în acest document. In acea perioadă a neutralității țării, partidul și-a îmbinat lupta pentru revendicări economice și politice cu campania împotriva războiului declanșat de puterile imperialiste, demonstrînd o profundă și unitară maturitate revoluționară, o accentuată orientare spre internaționalismul proletar.

Numeroasele întruniri și demonstrații de stradă, grevele declarate de muncitori pe diferitele ramuri de producție, in cele mai îndepărtate centre industriale, demonstrau o acțiune comună, unitară, atît teoretică cit și practică. Foarte semnificativă este astfel activitatea desfășurată pe plan internațional în perioada premergătoare Conferinței internaționale a socialiștilor de la Zimmerwald. În urma unui important schimb de scrisori cu Biroul Socialist Internațional, C. Racovski a fost delegat din partea partidului să desfășoare o activitate practică in Italia și Elveția în vederea convocării conferinței socialiste internaționale. Tot el a reprezentat P.S.D.R. la această conferință, depunîndu-și semnătura pe manifestul adoptat la Zimmerwald. A fost încununată astfel lupta intransigentă a socialiștilor români, delegatul lor depunînd adeziunea acestora la curentul revoluționar din mișcarea socialistă internațională.

Activitatea s-a desfășurat permanent pe aceeași linie politică, socială, profesională. Solidaritatea proletariatului din întreaga țară în acțiunile sale revoluționare pentru organizarea rezistenței împotriva ocupanților germani, atitudinea partidului față de problemele majore, politice și naționale chiar dacă au determinat discuții, confruntări de opinii nu au însemnat nici pe departe scindarea partidului. El și-a continuat activitatea, mobilizînd masele largi muncitorești la luptă.

Energia îmbinată cu maturitatea militanților socialiști a înscris astfel pagini de neuitat în istoria mișcării muncitorești revoluționare, atît în perioada primului război mondial cît și după, în desfășuraera unor acțiuni revoluționare energice. Toate aceste evenimente au demonstrat in mod practic frontul unic al luptelor muncitorești, unitatea organizatorică, politică și socială a proletariatului din țara noastră, susținător activ al solidarității internaționale muncitorești. Este de fapt perioada activității pregnante care a determinat înălțarea profilului politic al partidului conform noilor condiții istorice in care se dezvolta țara noastră după marea Unire de la 1 Decembrie 1918.

Întreaga luptă revoluționară a maselor se ridica pe o treptă superioară prin crearea Partidului Comunist Român în mai 1921. Partidul Comunist Român s-a creat de fapt direct și nemijlocit din mișcarea muncitorească a României, ca rezultat al maturizării maselor proletare, a organizațiilor acestora, rezultat al clarificării politice în interiorul forțelor de clasă, unite, din întreaga țară, al confruntărilor sociale și politice care s-au desfășurat timp de o jumătate de veac. Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Niciodată în România n-a existat un alt partid politic, cu o istorie atît de bogată și glorioasă care să fi luptat cu abnegație și să fi realizat atît pentru fericirea poporului român, pentru măreția națiunii noastre. Partidul nostru s-a născut și a crescut odată cu proletariatul ; destinul său este strins legat de cel al clasei muncitoare, al întregului popor român".

www.mnir.ro

L'ÉVOLUTION POLITIQUE, IDÉOLOGIQUE ET ORGANISATIONNELLE UNITAIRE DU PROLÉTARIAT DE NOTRE PAYS DANS LA PROMOTION DES BUTS MAJEURS DU PEUPLE ROUMAIN (JUSQU'EN *1921*)

Résumé

La communication souligne cet aspect de développement du mode d'organisation et de poursuite de la lutte socialiste du prolétariat de Roumanie *depuis son apparition dans l'arène de l'histoire.*

*A partir du moment où s'organisait en 1872 „*L*'Association générale de tous les travailleurs de* Roumanie*", jusqu'au programme plus vaste du parti socialiste au siècle dernier intitulé notamment : „Ce qui veulent les socialistes romains" par C. Dobrogeanu-*Gherea*, jusqu'au premier Congrès du* P.S.D.M.R. *(*Parti *Socialiste Démocrate des* Ouvriers Roumains*) de 1893 et à son évolution des premières décennies du* XX *siècle et jusqu'a la fondation en 1921 du Parti Communiste* Roumain*, se détachent les mêmes traits caractéristiques d'unité idéologique et organisationnelle de la lutte politique poursuivie par le parti du prolétariat, qui s'était fixé pour but final l'édification de la société socialiste et le progrès général du pays.*

www.mnir.ro

FRIEDRICH ENGELS ŞI LEGĂTURILE CU SOCIALIŞTII ROMÂNI REFLECTATE ÎNTR-O EXPOZIŢIE OMAGIALĂ LA WUPPERTHAL (R.F.G.)

de **CLAUDIA CLEJA STOICESCU**

Cu ocazia aniversării a 150 de ani de la naşterea marelui întemeietor al socialismului ştiinţific au avut loc, în oraşul său natal Wupperthal, o serie de manifestări ştiinţifice de mare prestigiu, printre care şi o expoziţie omagială închinată vieţii şi operei sale, deschisă chiar într-una din bătrînele case ale familiei Engels.

O mare întîlnire între istoricii din vestul şi estul Europei în cadrul unei Sesiuni ştiinţifice ce s-a ţinut cu acest prilej tot aici, iar expoziţia, pe care o vom prezenta pe scurt, urma să aducă prin obiecte şi documente originale, atît o subliniere a complexei personalităţi a lui Friedrich Engels, cit şi a contribuţiei acestuia la elaborarea socialismului ştiinţific şi la conducerea mişcării muncitoreşti internaţionale.

Încercarea de a prezenta diferenţiat personalitatea lui Fr. Engels, detaşată oarecum de „umbra" marelui prieten şi colaborator Karl Marx, a făcut din iniţiativa organizatorilor nu numai un act de „orgoliu" local şi naţional, dar şi un act de cultură prin interesantele contribuţii şi noutăţi aduse din arhivele familiei şi ale prietenilor, pentru a contura mai bine şi a face cunoscută o biografie celebră, eliberată de clişeele alb-negru pe care le dau deseori istoricii.

Interesante sînt şi precizările sau sublinierea unor fapte şi idei de către însuşi Fr. Engels, prin „glasul" corespondenţei sale sau al unor manuscrise ale lucrărilor sale, care sînt redate în compeltarea unuia sau altuia dintre momentele prezentate.

Expoziţia a fost organizată prin colaborarea unor institute de prestigiu, ca : Institutul de Sociologie din Amsterdam, muzee, biblioteci, arhive orăşeneşti şi ale familiei, din R.F.G. sau străinătate, care au pus la dispoziţia organizatorilor un foarte bogat material documentar, uneori inedit.

În expoziţie sînt prezentate capitole însemnate din drumul vieţii şi creaţiei lui Fr. Engels, pe baza unei tematici ce subliniază evoluţia acestei excepţionale personalităţi, a cărei operă face parte din capodoperele spiritului uman şi personifică nu numai forţa de creaţie a unei naţiuni sau popor, ci a unei întregi clase — clasa muncitoare.

Ca un prolog al expoziţiei este prezentarea familiei, a locului natal, a tradiţiilor locale, a copilăriei şi adolescenţei, expoziţia introducindu-ne în mediul social şi natural în care şi-a conturat personalitatea Fr. Engels în primele decenii ale secolului trecut.

Un alt capitol important este afectat documentelor, fotografiilor şi scrisorilor expuse aici, din care reiese diescrierea casei natale, a şcolii primare urmată în Barmen, a primelor încercări literare, poezii încadrate de desene originale din anii adolescenţei, scrisorile din această perioadă adresate celei mai iubite surori ale sale Marie, ba chiar şi o piesă într-un act *Die Verkleidung.*

Un subiect aparte al tematicii îl constituie *Prietenia cu Karl Marx.*

Pe baza unor fotografii de familie şi scrisori sînt prezentate momentele importante ale acestui capitol al vieţii celor doi mari bărbaţi, de la momentul rece al primei lor întîlniri în anul 1842 la reîntîlnirea din vara anului 1844 în Paris,

www.mnir.ro

cînd au ajuns la concluzia că au vederi comune în toate problemele teoretice și că pot colabora în vederea elaborării unor lucrări, fapt ce datează din acest moment.

Alături de fotografiile din albume de familie, alături de familia lui K. Marx și fiicele acestuia, interesante sint cele două „confesiuni", în care prin exprimarea telegrafică a unor preferințe și gusturi se conturează foarte distinct cele două personalități geniale, dar foarte deosebite între ele.

La acest capitol este subliniat și sprijinul material și spiritual pe care Fr. Engels i l-a acordat lui K. Marx, ajutîndu-l atît cu importante sume de bani ca să se poată dedica în întregime operei *Capitalul* și conducerii mișcării muncitorești internaționale, fără a avea grija existenței, cît și îndeosebi sprijinului spiritual, dat fiind că Fr. Engels se exprima într-un limbaj clar și lesne de înțeles, ceea ce a făcut ca multe dintre lucrările marxismului să poată fi cunoscute de pături largi și mai ales de către muncitori, datorită tocmai acestei deosebite însușiri.

Este subliniat și faptul că Fr. Engels, datorită unei modestii înnăscute, prefera să rămînă de multe ori în umbra marelui său prieten, așa cum recunoștea și într-o scrisoare pe care a scris-o, la 14 martie 1883, în Londra, lui Wilhelm Libknecht : „Was wir alee sind, wir sind es durch ihn und was die heutige Bewegung ist, sie ist es seine theoretische und praktische Tätigkeit ; ohne ihn sassen wir immer noch im Unrat der Konfusion".

Un loc aparte l-a ocupat în prezentare activitatea revoluționară a lui Friedrich Engels și elaborarea primelor sale lucrări, legate de practica revoluționară și de cunoaștera personală a realităților sociale.

Elaborarea lucrării *Situația clasei muncitoare din Anglia*, de pildă, se leagă în expoziție de prezentarea unei importante faze din viața lui Fr. Engels, perioada anilor 1842—1844, cînd lucrînd la firma tatălui său, Ermen & Engels din Manchester, a venit în contact direct cu marile probleme ale timpului și a cunoscut marele capital și marea industrie bazată pe exploatarea nemiloasă a clasei muncitoare.

Aici și-a adîncit studiile de economie politică și a aprofundat pe socialiștii utopici, ca apoi să treacă la redactarea primelor sale lucrări, cum au fost *Însemnările la o critică a național-economiei*, acea „genială schiță", cum a anumit-o Marx, în care „se face simțită trecerea sa de la idealism la materialism, de la democratism la comunism", pe care unele articole anterioare o anunțaseră.

In domeniul practicii revoluționare, aceasta este prezentată în capitole ca : „Primele întîlniri comuniste în Elberfeld", „Perioada de lucru în Comitetul de corespondență comunist din Bruxelles", „Activitatea la conducerea Ligii Comuniștilor", „Acțiunile din timpul revoluției de la 1848—1849", „Activitatea ca redactor al «Noii gazete renane»", „Activitatea in rîndul Comisiei Centrale a Uniunii Muncitorilor din Elveția" elc.

Interesante sînt și scrisorile originale și unele manuscrise, inedite la acea dată, care vorbesc despre activitatea de creator al unor importante opere ale socialismului științific și de permanenta legătură și colaborare în acest domeniu cu K. Marx.

K. Marx, anunțîndu-i terminarea primului volum al *Capitalului*, îi scria de pildă în 18 august 1867 că „...Ohne Deine Aufopferung für mich konnte ich unmöglich den ungeheuren Arbeiten zu den 3 Bänden machen". După moartea lui K. Marx, scrisorile prietenilor comuni dovedesc munca uriașă depusă de Fr. Engels pentru a publica cele două volume ale capitalului (ultimele), renunțînd la propriile planuri de lucru și la activitatea științifică proprie, ceea ce a făcut ca creațiile celor doi mari prieteni să fie mereu împreună amintite.

In vastul capitol al activității revoluționare a lui Fr. Engels, amplu prezentat printr-o foarte bogată documentație, se înscrie și un penultim subcapitol, cu titlul *Berater der internationalen Arbeiterbewegung* (Conducător al mișcării muncitorești internaționale).

La acest capitol apar legăturile sale cu mișcarea muncitorească internațională, ca conducător al Internaționalei I și apoi, după moartea lui K. Marx, ca inițiator și conducător al Internaționalei a II-a, în sînul căreia a depus o muncă intensă pentru orientarea marxistă a acesteia, pentru înfringerea tendințelor oportuniste.

Friedrich Engels, după cum reiese dintr-o imensă corespondență, se interesa îndeaproape de dezvoltarea mișcării muncitorești din fiecare țară, de creșterea influenței socialismului științific asupra mișcării organizate a clasei muncitoare.

www.mnir.ro

Pe lîngă alte preocupări în sensul acestora, el a urmărit de aproape mişcarea muncitorească din România, a întreţinut relaţii cu militanţii săi revoluţionari, a nutrit simpatie pentru lupta poporului român în vederea eliberării naţionale, a formării statului naţional şi cuceririi independenţei.

Lui Fr. Engels, după cum scria mai tîrziu V. I. Lenin, i se adresau pentru sfaturi „spaniolii, românii, ruşii, care trebuiau să-şi chibzuiască şi să-şi măsoare primii lor paşi“ [1].

Ideile revoluţionare ale lui K. Marx şi Fr. Engels au pătruns — aşa precum o cunoaştem — foarte devreme în România, răspîndindu-se la începuturile afirmării acestora pe plan internaţional.

Terenul fertil găsit in ţara noastră pentru însuşirea socialismului ştiinţific era pregătit de dezvoltarea mişcării muncitoreşti şi socialiste în condiţiile dezvoltării luptelor sociale, în care revendicările sociale se împleteau cu cele de ordin politic şi naţional, şi ideile aveau tradiţii adinei în existenţa unei gîndiri democratice şi progresiste de o factură materialistă în ştiinţa şi literatura sec. al XIX-lea.

„Mişcarea socialistă română — după cum aprecia dr. Cr. Racovski, care în aceea vreme reprezenta social-democraţia bulgară — se prezenta atunci ca o putere unită şi de temut, către care noi, care lucram in celelalte ţări balcanice, ne îndreptam privirile cu simpatie şi respect“. „Partidul socialist român era el însuşi mîndru de a servi ca pionier al ideilor socialiste în Orientul european...“ [2].

Poate tocmai acesta a fost motivul pentru care întemeietorii gîndirii marxiste şi-au aţintit privirile cu atîta interes asupra mişcării muncitoreşti din România.

Ei au urmărit îndeaproape mersul evenimentelor din această ţară, studiindu-i istoria, ceea ce i-a făcut să afirme într-un moment de criză al anilor 1853—1854 că „naţionalitatea valahă ar putea să joace un rol important în rezolvarea definitivă a problemei acestor teritorii...“.

Toate aceste lucrări bine cunoscute sînt întărite şi de prezenţa socialiştilor români în cadrul expoziţiei de la Wupperthal, poate nu aşa amplu cum ar fi meritat, dar foarte reprezentativ.

Pe lîngă o bogată corespondenţă şi fotografiile unora dintre conducătorii mişcării muncitoreşti şi primii traducători ai unor lucrări ale sale din Anglia, Franţa, Viena, Rusia, apar şi socialiştii români [3].

Iată-l pe Ioan *Nădejde*, sub a cărei fotografie am putut citi : „Socialist român, care a tradus unele lucrări ale lui Engels în româneşte“, iar alături este expusă scrisoarea din 4 ianuarie 1888 adresată de Engels militantului socialist român, prin care aprecia în mod deosebit spiritul de orientare, în lumina marxismului, a activităţii socialiştilor români. Este subliniat şi redat pasajul în care se scria : „...Cu mare plăcere am văzut că socialiştii din România primesc în programul lor principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toţi socialiştii din Europa şi America — este vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx“.

Este cunoscut faptul că lucrarea lui Engels *Originea familiei, a proprietăţii private* şi *a statului* a fost printre primele traduceri din lume, aşa cum recunoştea chiar autorul ei, fiind „tradusă mai întîi în italieneşte, apoi în româneşte, în revista ieşeană «Contemporanul», septembrie 1885—mai 1888“.

O altă prezenţă tot atît de valoroasă este şi figura lui *Panait Muşoiu* (1864—1944). Sub fotografia lui am citit : „Socialist român, redactor al ziarului «Munca», traducător al mai multor opere ale lui Marx şi Engels în româneşte, printre altele *Manifestul Partidului Comunist* şi *Dezvoltareta socialismului de la utopie la ştiinţă*“. Iată că alături apar şi cele două lucrări : *Manifestul Partidului Comunist*, apărut în 1892 la Iaşi, pentru prima dată tradus la noi de Panait Muşoiu, precum şi *Socialism utopic şi socialism ştiinţific*, apărut la Bucureşti, în 1891, traducerea românească a ediţiei franceze a lucrării lui Fr. Engels *Entwicklung des Sozialismus*.

---

[1] V. I. Lenin, *Marx-Engels, marxism*, ed. a II-a, Edit. P.M.R., Bucureşti, 1949, p. 62—63.

[2] Al. Tănase, *Engels şi dezvoltarea mişcării socialiste in România*, „Anale de istorie“, an. XVII, nr. 1/1971, p. 159—160.

[3] Friedrich Adolph Sorge, Edward Aveling, Eleanor Marx Aveling, Emile Vandervelde, Paul Lafargue, Marie Edouard Vaillant, Leo Frankel, G. W. Plechanov, P. L. Lanucow.

www.mnir.ro

Cu prilejul publicării celor două lucrări şi apoi al reeditării lor a avut loc o corespondenţă între traducător şi autor, acesta fiind rugat să mai scrie o prefaţă la cele două lucrări, ceea ce Fr. Engels este nevoit să refuze printr-o scrisoare datată la 20 martie 1894, în care arăta cît este de ocupat cu pregătirea pentru tipar a volumului al III-lea al *Capitalului* lui Karl Marx.

Cu tot acest motivat refuz, Fr. Engels îl sfătuieşte pe P. Muşoiu ca „la traducerea cărţilor germane să nu luaţi ca bază versiunea lor franceză". Engels remarcase însă şi această traducere, scriind în 1883 : „...prietenii noştrii germani au publicat broşura în limba în care ea a fost scrisă iniţial. De atunci au fost publicate traduceri în limbile italiană, rusă, daneză, olandeză şi română...".

Mai apare în expoziţie şi lucrarea lui Friedrich Engels, *Tactica Social-Democraţiei* (introducere la ediţia nouă a scrierii lui Marx, *Luptele de clasă in Franţa de la 1848 pînă la 1850)*, cu o prefaţă de Ioan Nădejde, apărută la Bucureşti în 1895.

Important de remarcat este faptul că în prefaţa la lucrarea lui K. Marx, *Luptele de clasă în Franţa de la 1848 pînă la 1850*, Friedrich Engels amintea faptul că România este una dintre ţările „unde socialiştii sînt reprezentaţi în Parlamente".

Iată deci că într-un complex de materiale diferite, din mai multe ţări cu o mare tradiţie în mişcarea muncitorească, locul şi rolul socialiştilor români care i-au cunoscut şi tradus lucrările se detaşează, întărind şi pe această cale aprecierile pe care clasicii marxismului le-au făcut la adresa poporului român.

Legăturile su socialiştii români i-au făcut să cunoască şi mai bine realităţile vieţii politice româneşti, pe care Fr. Engels le urmărea şi din publicaţiile ce-i veneau periodic din România.

El a încercat încă din tinereţe să înveţe româneşte şi a scris relativ mult despre poporul român, despre strămoşii săi şi despre evenimente de mare importanţă din istoria noastră, ca momentul 1848, lupta pentru unire şi pentru neatîrnare.

El a iniţiat şi întreţinut relaţii cu numeroşi socialişti români, fie prin corespondenţă, fie personal.

Iată şi o scrisoare a lui Fr. Engels adresată lui Lafargue în august 1889, aflată de asemenea în expoziţie, în care îi relata acestuia că este atît de ocupat încît nu poate să-i scrie liniştit, fiind întrerupt de diferite vizite ale socialiştilor străini, printre care şi de „un socialist român care îi cere ajutor imediat". Era vorba de vizita lui Ion Panaitescu la Fr. Engels, pe care Ioan Nădejde îl trimisese scurt timp după Congresul de constituire a Internaţionalei a II-a de la Paris.

De asemenea, privind fotografia lui Fr. Engels în timpul Congresului Internaţionalei a II-a de la Zürich, din august 1893, unde apare alături de dr. Simon, Clara Zetkin, Julie Bebel, August Bebel şi soţii Bernstein, mi-au revenit în minte amintirile lui C. Dobrogeanu-Gherea, care mărturisea că l-a întîlnit aici şi i-a „strîns mîna zicîndu-i : «La revedere, peste trei ani la Londra !», la care Engels a răspuns cu glas obosit : «Cine ştie, trei ani e vreme lungă şi eu sînt bătrîn»" [4].

O previziune tristă, care se realizează la 5 august 1895, la ora 22,30, cînd firul vieţii lui Fr. Engels s-a curmat, îndoliind întreaga clasă muncitoare.

La moratea lui, pe care socialiştii români au deplîns-o cu sinceritate, se recunoştea deschis : „Noi, din România, încă am avut a ne cere sfatul lui Engels în mai multe chestii" [5].

Aşa cum rezultă şi din această expoziţie, lucrările clasicilor socialismului ştiinţific au fost cunoscute foarte de timpuriu în România, imediat după apariţia lor, mai întîi în limba germană şi apoi şi în traducerile în limba română, mai întîi fragmentar şi apoi integral.

Însuşi Fr. Engels, aşa cum am arătat mai sus, a remarcat în scrierile sale faptul că românii i-au tradus lucrăriie printre primii, aşa cum s-a întîmplat cu *Origina familiei...*, *Manifestul Partidului Comunist* sau *Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă* şi altele.

Relaţiile cu socialiştii români au fost active şi au contribuit la dezvoltarea mişcării muncitoreşti din România pe de o parte, şi la cunoaşterea realităţilor din mişcarea noastră muncitorească de către K. Marx şi Fr. Engels, pe de altă parte.

Importanţa acestor relaţii bilaterale este subliniată şi de faptul că, în cadrul unui material atît de bogat şi variat expus, un mare loc îl ocupă şi reflectarea acestora în ansamblul relaţiilor cu conducători ai mişcării muncitoreşti din marile ţări ale Europei, cu bogate tradiţii revoluţionare.

---

[4] „Lumea nouă literară şi ştiinţifică", din 31 iulie 1895.
[5] „Lumea nouă", din 2 august 1895.

www.mnir.ro

FRIEDERICH ENGELS ET LES LIAISONS AVEC LES SOCIALISTES ROUMAINS RÉFLÉTÉES DANS UNE EXPOSITION QUI LUI RENDAIT HOMMAGE A WUPPERTHAL (R.F.A.)

Résumé

L'auteur présente l'exposition de Wupperthal, ville natale de Fr. Engels, qui a été inaugurée à l'occasion des 150 ans depuis la naissance du grand fondateur du socialisme scientifique, au cadre de plusieurs manifestations commemoratives de grande ampleur.

La personnalité de Fr. Engels se détache de „l'ombre" de sont grand ami et collaborateur Karl Marx, à l'aide des nouveautés et des contributions apportées par quelques matériaux inédits conservés dans les archives de la famille et des amis et pretés des grands instituts de sociologie d'Europe, des musées, bibliothèques, archives des villes et de la famille.

Chapitres séparés de l'exposition et de la présentation reflètent des moments importants de la vie de Fr. Engels, de l'élaboration de son ouevre scientifique intimement liée à l'activité révolutionnaire pratique. Un chapitre séparé le constituait aussi la présentation de l'activité de Fr. Engels comme dirigeant du mouvement ouvrier international.

Au cadre de ces préocupations il s'est intéressé aussi par le mouvement ouvrier de Roumanie, chose réflétée dans l'exposition de Wupperthal où on présente aussi ses relations avec les militants socialistes roumains et son intérêt envers les problèmes majeurs de l'histoire de la Roumanie.

L'auteur accorde une particulière attention à ce chapitre de l'exposition où apparaissent non seulement les figures de certains militants socialistes très importants tels que Ioan Nădejde ou Panait Muşoiu, mais aussi la correspondance de ceux-ci avec Fr. Engels et les premières traductions de ses ouevres en Roumanie qui s'incrivent parmi les premières traductions effectuées dans le monde.

www.mnir.ro

SECȚIA a III-a

ISTORIE CONTEMPORANĂ

www.mnir.ro

MIŞCAREA SOCIALISTĂ DIN ROMÂNIA ÎN ANUL 1920 OGLINDITA IN UNELE DOCUMENTE MILITARE

de colonel dr. **NICULAE NICULAE**

In anul 1920 Partidul Socialist din România îşi intensifică activitatea în toate straturile societăţii româneşti, punînd în alertă organele de stat, inclusiv armata, care primise ordin să sporească la maximum activitatea de urmărire a elementelor revoluţionare, socialiste, comuniste. Comandanţii de unităţi şi mari unităţi erau obligaţi să prezinte săptămînal dări de seamă asupra mişcării socialiste din zona respectivă [1]. Se instituie chiar unele măsuri care fuseseră stabilite pentru perioada stării de asediu. Se urmărea cu orice chip să se pună capăt unei mişcări devenite de masă, mişcarea socialistă, care cîştiga tot mai mult teren, iar sămînţa revoluţionară era pusă cu perseverenţă şi continuitate pe un ogor tot mai fertil din care va lua naştere, în anul următor, Partidul Comunist Român.

Avîntul mişcării socialiste din România în anul 1920 este pus în evidenţă şi de unele documente emanate de la unele autorităţi militare şi la care ne vom referi în cele ce urmează.

La 21 februarie 1920, colonelul Dragu, comandantul Regimentului 55 infanterie, înainta la Divizia 14 raportul nr. 16 567 privitor la mişcarea socialistă din Piatra Neamţ şi Buhuşi, in care se arată printre altele: „Am onoare a raporta că în cursul săptămînii de la 14—20 ianuarie a. c. (probabil că este o greşală de dactilografiere sau de redactare, în loc de februarie a scris ianuarie — n. n.), s-au petrecut următoarele: întruniţi în ziua de 14. II. socialiştii din Buhuşi, în număr de peste 2 000, au ţinut o întrunire sub preşedinţia socialistului Iliescu, secretarul general al sindicatelor internaţionale P. Neamţ, Bacău, Roman, care e autorul grevei de la fabrica Buhuşi, vorbind mulţimei despre grevă şi foloasele ei, despre a treia internaţională şi nepăsarea claselor conducătoare faţă de muncitori şi citindu-le memoriul adresat fabricii, după al cărui conţinut se anexează copie..." [2] (în Anexa nr. 1 este reprodus în întregime *Memoriu*, iar in anexa nr. 2, *Supliment la memoriu)*.

Privitor la greva textiliştilor din Buhuşi care a avut loc în zilele de 12, 13, 14 şi 15 februarie 1920, şi prin care muncitorii au reuşit să impună conducerii fabricii rezolvarea tuturor cererilor formulate de grevişti, raportul comandantului Regimentului 55 infanterie arată că „greva de la fabrica de postav Buhuşi, declarată la 12.11.1920, s-a aplanat, muncitorii cîştigînd toate revendicările cuprinse în memoriul lor" [3]. Iar în capitolul referitor la starea de spirit se face sublinierea că „în Buhuşi muncitorii, mindri de reuşita grevei, fac propagandă pentru ca administraţia comunală să treacă cit mai repede sub conducerea sindicaliştilor" [4].

Sînt interesante şi prevederile din raport care pun în evidenţă solidaritatea muncitorească în jurul conducătorilor mişcării socialiste.

In urma grevei de la Buhuşi, ţinînd seama şi de faptul că ea a fost urmată la cîteva zile de o grevă declanşată de muncitorii din Piatra Neamţ, care au reuşit să

---

[1] Arhivele Ministerului Apărării Naţionale, fond Ministerul de Război, cabinetul ministrului, dosar nr. 429/1920, f. 15.

[2] Ibidem.

[3] Ibidem, f. 15. v.

[4] Ibidem, f. 16.

www.mnir.ro

impună patronilor rezolvarea a 50 la sută din cererile greviştilor, autorităţile Siguranţei statului au emis mandat de arestare împotriva socialistului Iliescu. Atitudinea demnă a lui Iliescu ca şi poziţia fermă a muncitorilor de la fabrica de postav Buhuşi au pus în imposibilitate autorităţile jandarmereşti de a executa ordinul primit.

Iată cum este redat acest episod în raportul colonelului Dragu, la capitolul Arestări : „Brigada de siguranţă locală, avînd ordin de la Curtea Marţială a C. 4 A. de a urmări şi prinde pe socialistul Iliescu, a trimis la 14. II. a. c. 3 agenţi la Buhuşi, care cu concursul a 6 jandarmi să poată aresta pe Iliescu. Numitul socialist a fost găsit in sindicatul din Buhuşi înconjurat de peste 100 tovarăşi la masă comună. Jandarmul, arătînd scopul venirii sale, a arătat ordinul de urmărire de la Curtea Marţială şi a cerut să-l urmeze. Numitul socialist adresîndu-se muncitorilor a zis : «Tovarăşi, oligarhia vrea să mă închidă pentru că apăr cauza voastră ; dacă voi muri apărindu-mă de aceşti agenţi să mă îngropaţi în faţa fabricei, pentru ca pe mormîntul meu să crească buruiana otrăvitoare care să otrăvească lumea. Nu lăsaţi ca oligarhia să-şi bată joc de noi. Ei vroesc să mă aresteze pe baza unui ordin al Curţii Marţiale care trebuie să nu existe şi pe care nu o recunosc în timp cît nu mai este stare de asediu. Le-am cerut mandat de arestare de la procuror pe care nu-l au, pentru acest motiv nu mă supun somaţiei Curţii Marţiale». Asistenţa a răspuns în corpore «Jos jandarmeria, jos Siguranţa şi cozile de topor, vom muri cu toţii împreună cu tov. Iliescu». Jandarmul şi agenţii s-au retras neputînd aresta pe Iliescu. In afară localul era păzit şi supravegheat de un număr de peste 60 oameni după un sistem asemănător cu serviciul de siguranţă în staţie“ [5]. (referire la măsurile de siguranţă ce se iau atunci cînd trupele se află în staţionare — n. n.).

Ceea ce nelinişte în mod deosebit autorităţile civile şi militare era creşterea în amploare şi profunzime a mişcării muncitoreşti, lărgirea mişcării socialiste. Întruniri ale socialiştilor au avut loc nu numai la Buhuşi, ci şi la Piatra Neamţ, unde în ziua de 17 februarie 1920, deci la numai 3 zile de la întrunirea ce a avut loc la Buhuşi, un număr de 1 000 de socialişti s-au întrunit pentru a lua în dezbatere tactica ce urma a se aplica în continuare pentru a da muncitorilor ceea ce li se cuvenea de fapt şi de drept ca producători ai bunurilor materiale [6]. „In Piatra Neamţ — se spune în raportul colonelului Dragu — a produs o vie impresie între muncitori greva din Buhuşi şi se urmăreşte cu tactică o mişcare nouă, în sensul unei greve generale, care să le aducă tuturor muncitorilor aceleaşi drepturi pe care le au şi cei din Buhuşi. Se observă o vie agitaţie printre muncitorii nesindicalizaţi şi funcţionari comerciali, se speră că se vor sindicaliza cu toţii. Sindicatele din judeţ şi localitate şi-au angajat agenţi secreţi, dintre cei mai umili muncitori, cu scopul de a demasca orice mişcare contra lor“ [7].

Un interes cu totul deosebit prezintă, după părerea noastră, pentru istoria mişcării muncitoreşti şi socialiste din România conţinutul memoriului adresat de muncitorii de la fabrica de postav Buhuşi conducerii acestei fabrici, ca şi suplimentul la acest memoriu şi de aceea le redăm în întregime în anexă, mai cu seamă că ele nu au fost publicate în volumul *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1916—1921*, Edit. politică, Bucureşti, 1966.

Din studiul notelor informative ale Siguranţei generale din primul trimestru al anului 1920 rezultă că şi in alte regiuni şi localităţi din ţară mişcarea muncitorească şi socialistă era în plină dezvoltare, cuprinzînd deopotrivă muncitorimea, ţărănimea, intelectualitatea şi armata.

In darea de seamă pe luna februarie referitoare la mişcarea muncitorească şi socialistă din Bucovina, înaintată Ministerului de Război cu adresa Poliţiei şi Siguranţei generale nr., 11 440 S din 17 martie 1920, se spune între altele : „In cursul acestei luni au avut loc grevele : lucrătorilor bărbieri, a celor 2 fabrici de bere (din Rădăuţi — n. n.) care s-au aplanat imediat prin acordarea de ajutoare materiale şi morale. De asemenea, în Rădăuţi, lucrătorii frizeri, organizaţi în sindicat, s-au mişcat în sensul îmbunătăţirii situaţiei lor materiale“ [8].

Sub influenţa mişcării muncitoreşti şi antrenaţi şi mobilizaţi de mişcarea socialistă, diferite categorii de funcţionari, care nu erau organizaţi in sindicate, se

[5] Ibidem, f. 15 v-16.
[6] Ibidem, f. 15.
[7] Ibidem, f. 16.
[8] Ibidem, f. 26.

www.mnir.ro

organizau între ei şi cereau îmbunătăţirea stării lor materiale şi sociale. în darea de seamă citată mai înainte se spune in acest sens următoarele : „funcţionari publici ai diferitelor servicii, plătite de administraţia Bucovinei, organizaţi între ei, cer : să li se plătească lefurile în lei, precum şi înlesniri pentru procurarea de îmbrăcăminte ; un spor de 300 lei lunar pentru scumpete şi asistenţă medicală“ [9].

Cu aceeaşi perseverenţă şi tenacitate îşi desfăşoară activitatea Partidul Socialist din Bucovina şi în rîndurile ţărănimii, mobilizînd-o la luptă pentru înfăptuirea reformei agrare. într-o notă informativă a Siguranţei generale din prima jumătate a lunii martie 1920 se recunoaşte că Partidul Socialist avea bine organizată activitatea sa politică şi organizatorică şi la sate. „Partidul Socialist — se spune în nota informativă citată — a hotărit să trimită propagandişti în comunele rurale spre a agita şi specula chestia agrară...“ [10].

Cu toate măsurile luate de Poliţie şi Jandarmerie şi în această regiune a ţării pentru a stăvili avîntul mişcării socialiste, aceasta capătă tot mai mulţi aderenţi din toate categoriile sociale, fapt pe care sînt obligate să-l recunoască organele Siguranţei statului. „Se observă mărirea numărului aderenţilor ideilor socialiste“ [11] — se spune într-o notă informativă a Siguranţei generale. Iar într-o dare de seamă a aceleiaşi siguranţe se zice că : „Ziarul socialist «Vorwert» ce apare în Cernăuţi este destul de răspîndit şi citit în toate centrele mai importante din Bucovina. Cu toate că în celelalte centre nu există organizaţiuni socialiste puternice, pe zi ce merge creşte în mod considerabil numărul partizanilor acestei idei, atît între intelectuali, cît şi între muncitori şi ţărani ştiutori de carte“ [12].

Mişcarea muncitorească şi socialistă se făcea tot mai mult simţită pe tot teritoriul Românieit. O notă cifrată cu nr. 2698 din 16 martie 1920 a comandantului comenduirii garnizoanei Giurgiu către C. 2 A. Bucureşti, pe care era trecută menţiunea „Extraurgent“, informa organele militare superioare că „lucrătorii şantierului au declarat grevă...“ [13].

Din Paşcani, comandantul companiei de jandarmi din localitate înainta la Regimentul 4 jandarmi raportul nr. 233 din 1 martie 1920, prin care arăta că „în ziua de 29 februarie 1920 socialiştii din Paşcani au avut o întrunire în sala societăţii de tir, de la orele 14,30 pînă la 17,30, la care au luat parte toţi lucrătorii din ateliere şi depoul Paşcani şi vreo 20 de săteni de prin satele : Sodomeni, Broşteni, Lunca şi Fintînelele comuna Paşcani. Au vorbit : Ioan Ciobotariu, Costache Gheorghiu şi Zaharia din atelierul Paşcani, Panait Prisăcariu, fierar din satul Fintînelele comuna Paşcani, Andrei şi Noghel delegaţi socialişti din Iaşi“ [14]. Scopul întrunirii a fost de a cere guvernului român să grăbească încheierea păcii cu Rusia sovietică pentru a putea să reintre în posesia tezaurului ţării, transferat în Rusia pe timpul ostilităţilor militare din primul război mondial. Totodată socialiştii care au luat cuvîntul la întrunirea de la Paşcani şi-au manifestat temerea că „bolşevicii nu vor elibera tezaurul ţării pînă cînd conducătorii acestei ţări (România — n. n.) nu vor fi ţărani şi muncitori“ [15], chemînd astfel într-o formă deghizată muncitorimea la luptă pentru schimbarea orînduirii sociale in România.

Mişcarea socialistă din România căpăta, la nivelul anului 1920, tot mai mulţi aderenţi şi în rîndurile armatei, în pofida măsurilor luate de autorităţile militare de a stăvili influenţa Partidului Socialist în rîndurile armatei. Şi nu au fost nici simple şi nici uşoare măsurile ce se propuneau sau care s-au luat împotriva mişcării socialiste.

Prin raportul confidenţial nr. 16574 din 20 martie 1920, C. 2 A. raporta ministrului de război că în Bucureşti a funcţionat, începînd din luna noiembrie 1919 şi pînă la ridicarea stării de asediu, un serviciu de informaţii care avea rolul „să descopere pe soldaţii care luau parte la întrunirile socialiste, arestîndu-i şi izolîndu-i de restul soldaţilor, spre a împiedica astfel pătrunderea în rîndurile armatei a ideilor revoluţionare...“ [16].

[9] Ibidem, f. 21 v.
[10] Ibidem, f. 21.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem, f. 26.
[13] Ibidem, f. 55.
[14] Ibidem, f. 40.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem, f. 10.

www.mnir.ro

Cu toate că acest serviciu fusese desfiinţat odată cu ridicarea stării de asediu, totuşi „Comenduirea Pieţii Bucureşti a continuat să privegheze accesul soldaţilor la întrunirile socialiste şi a constatat că : toate *sălile de întruniri* ale Partidului *Socialist sînt frecventate de soldaţi*, (sublinierea ns. — n. n.), majoritatea din ei fiind din cei veniţi în trecere prin Bucureşti. Partidul Socialist, în deosebire de celelalte partide politice din ţară, atrage in mod intenţionat la întrunirile sale soldaţi..., transformîndu-i în propagandişti şi căutind a infiltra ideile lor în rîndurile armatei. La localul din str. Sf. Ionică întrunirile sînt zilnice şi ţin pină noaptea tîrziu..." [17].

Afluenţa militarilor din Garnizoana Bucureşti către Partidul Socialist a determinat pe comandantul C. 2 A. din Bucureşti să solicite aprobarea ministrului de război pentru a „organiza din nou serviciul de supraveghere al localurilor de întruniri a Partidului Socialist, dîndu-ne personalul şi indemnităţile care erau alocate şi în trecut" [18].

Şi măsurile n-au întîrziat să fie luate. La 22 martie 1920, Ministerul de Război, prin ordinul nr. 15 524 către Marele Stat Major, ordona ca la corpurile de armată să se organizeze servicii de informaţii a căror misiune era de a „cerceta prin elemente sigure, luate chiar dintre gradele inferioare, spiritul trupelor, aflîndu-se cei ce sînt înscrişi sau frecventează cluburile socialiste..." [19].

Cu toate măsurile luate de Jandarmerie, de Siguranţa statului şi de comandamentele militare, mişcarea socialistă şi muncitorească s-a dezvoltat neîncetat, avînd rădăcini adînci în solul fertil al societăţii româneşti de acum 60 de ani.

Anexa 1

C O P I E

„MEMORIU

C ă t r e

DIRECŢIA FABRICEI DE POSTAV BUHUŞI

Pe ziua de 1 ianuarie 1920 expirînd angajamentul formal între delegaţii lucrătorilor fabricei şi Direcţiune asupra memoriului din 18 iulie 1919 şi cum in acel angajament să prevedea că dacă tralul se va scumpi sau efteni se vor controla preţurile de muncă din nou pentru a se stabili o înţelegere între muncitori şi fabrică.

Cum însă traiul s-a scumpit dublat in general şi în special la unele articole şi mai mult decît dublat de la acea dată pînă astăzi, ne vedem nevoiţi a cere majorarea salariului şi totdeodată vă supunem spre aprobare şi alte revendicări în numele muncitorilor din fabrică.

Angajamentul de faţă să intre în vigoare de la 1 ianuarie 1920.

Memoriu de *revendicări*

Art. I. Timpul de lucru :

a) Opt ore de lucru pentru muncitori de zi şi de noapte, la cei de noapte însă vor fi plătite nouă ore.

b) Desfiinţarea muncei de noapte pentru minori pînă la 15 ani inclusiv şi femeile gravide de la cinci luni în sus.

Art. II. Orele de lucru suplimentare, precum şi duminecile, cînd va fi nevoie de lucru se vor plăti dublu.

Art. III. Recunoaşterea sindicatului ca instituţie oficială a muncitorilor.

a) Recunoaşterea delegaţilor şi Consiliului muncitoresc în toate chestiunile ivite între muncitori şi patroni (fabrică).

---

[17] Ibidem.

[18] Ibidem.

[19] Ibidem, f. 7.

www.mnir.ro

Art. IV. Să nu se primească in fabrică la lucru oameni care nu sunt organizaţi în sindicale şi care nu se prezintă la intrare in lucru cu viza sindicatului socialist al fabricei.

Art. V. Nici un lucrător organizat să nu fie îndepărtat din serviciu mai înainte de a înştiinţa delegaţii organizaţiei.

Art. VI. Formarea unei comisiuni de arbitrii dintre delegaţi muncitoreşti pentru judecarea tuturor faptelor sau diferendelor ivite între lucrători şi direcţiune sau reprezentanţii ei.

Art. VII. Salariile lucrătorilor şi şefilor de echipe.

1. Şefii de echipe cei cari au salariu fix de 15—19 lei pe zi să fie avansaţi cu 60%.
2. Şefii de echipe cu salarii de la 19—22 lei pe zi să fie avansaţi cu 50%.
3. Lucrătorii calificaţi şi necalificaţi care au salarii de la 10—15 lei pe zi să fie avansaţi cu 80%.
4. Tineretul băieţi fete care au salarii de la 4—10 lei pe zi să fie avansaţi cu 100%.
5. Războaele la cari salariile cu intermitenţă sunt de la 6—25 lei să le rămină felul de producţie tot cel de pînă acum, dar preţul să fie sporit cu 100% şi premiile de cari s-au bucurat pînă acum să continuie mai departe.

Art. *VIII.* Să se pună la dispoziţia muncitorilor un medic bun şi fabrica să se îngrijească pentru a se aduce medicamentele necesare şi suficiente în dispensarul fabricei.

Art. IX. În cazuri de boală şi accidente, cînd muncitorul, după constatarea medicului, necesită să stea acasă o săptămînă să i să plătească salariul întreg şi consultaţia gratuită.

Art. X. Femeile însărcinate care au vechime cel puţin şase luni în fabrică să li se acorde un concediu de 2 luni înainte de naştere şi 2 luni după naştere în care timp să li se plătească 50% din salariu. Fabrica să-şi ia obligaţia să dea bani pentru curăţenie odată pe săptămînă la lucrători şi lucrătoare.

Art. XI. Stofă să se dea de două ori pe an, odată înaintea Paştelui şi odată înaintea Crăciunului, cu reducere de 50% şi tot în modul de pînă acum (adică celor necăsătoriţi cîte un costum şi celor căsătoriţi sau susţinătorilor de familie după cîţi membri au în casă), iar celor necăsătoriţi pentru familie să li se dea cu preţul ce vinde fabrica pe piaţă.

Art. XII. Fabrica să comande o cantitate de bumbac care să fie distribuită in cost muncitorilor care-l pot lucra acasă. Aceasta in vederea lipsei şi marei scumpete a pînzeturilor.

Art. XIII. Să se alimenteze cantina fabricei cu toate articolele de primă necesitate şi să înceteze specula pe care o întrebuinţează cantinierul actual.

Art. *XIV.* Să se distribuie lemne tuturor lucrătorilor care au nevoie cite un metru sau ½ metru de lună în costul fabricei..., asemenea pîinea să fie distribuită mai departe ca şi pină acum.

Art. XV. Să se dea concedii succesive pînă la maximum 2 luni pe an acelora ce se vor constata că au absolută nevoie pentru cultura pămîntului.

Art. XVI. Să se încuviinţeze permisiunea oamenilor pe care comitetul sau consiliul muncitoresc ar denumi pentru deplasări in diferite misiuni speciale care privesc organizaţia, nescăzîndu-li-se plata.

Art. XVII. Nici un lucrător să nu mai fie luat din serviciul său din fabrică de către maeştri şi întrebuinţat pe la serviciile lor acasă fără consimţămîntul şi învoirea direcţiei sau cu ştirea delegaţilor muncitoreşti.

Art. XVIII. Nici un lucrător nu va putea fi amendat fără înştiinţarea delegaţiilor muncitoreşti pe secţiuni, iar amenzile se vor vărsa la finele anului în folosul sindicatului.

Art. XIX. Fabrica să ia iniţtiva pentru formara unei şcoli industriale cu cursuri practice şi teoretice pentru maeştri, din fiii muncitorilor fabricei, aceasta sub îngrijirea financiară a fabricei ; iar partea conducătoare din punct de vedere moral şi educativ să fie pe seama mişcărei sindicaliste.

Art. XX. În vederea multiplelor nevoi ale muncitorilor din cauza enormei scumpete a traiului şi pentru ameliorarea şi acoperirea multor datorii cu cari sunt

www.mnir.ro

împovăraţi muncitorii, cerem o indemnizaţie de 30% asupra întregului salariu din cursul anului 1919 ; din toată această sumă 50% prin direcţie să fie avansată Casei Poporului.

Art. XXI. Conform tacticei şi ordinei noastre de partid cerem fabricei deplină libertate a tuturor funcţionarilor de a se sindicaliza sau înscrie în partidul nostru. Pentru aceasta Direcţiunea îşi va lua obligaţiunea de a nu prigoni sau şicana pe cei înscrişi sau pe cei ce vor voi a se înscrie. O comisiune compusă dintr-un director tehnic sau administrativ al fabricei, un funcţionar de birou, din doi membri ai consiliului muncitoresc vor clasa personalul de birou şi va fixa salariul avînd în vedere minimum de salariu, precum şi importanţa muncii pe care o execută funcţionarul. Toate punctele din acest memoriu se referă şi la personalul de birou, în afară de cele speciale scrise aci.

Personalul de birou va lucra aceleaşi ore, adică 8 ore pe zi, orele suplimentare ca şi sărbătorile ce se vor lucra vor fi plătite dublu. Primirea ca şi concedierea de funcţionari se va face numai cu avizul unei comisiuni compusă din director, un funcţionar şi doi membri din consiliul muncitoresc.

(ss) Federaţia Sindicală Internaţională a lucrătorilor şi lucrătoarelor în industria îmbrăcămintei din România.

Sindicatul Textil Buhuşi

Prin comisiunea aleasă pe baza votului universal, egal şi proporţional cu reprezentarea muncitorilor...

Delegaţi pentru susţinerea memoriului...

Iar acest memoriu se înaintează Direcţiei spre studiere timp de 24 ore.

Buhuşi 10/11/1920, orele 3 p. m.

Secretariatul Regional Socialist Bacău, P. Neamtz, Roman

(ss) Iliescu

p. Conformitate

Şeful Biur. *II*

Maior Oct. Ullescu“ [20]

Anexa 2

„SUPLIMENT LA MEMORIU

Art. 1. În caz de intrare în grevă fabrica va plăti lucrătorilor zilele de grevă.

Art. II. Toţi cei cari se vor constata ca trădători ai grevei sau vor lucra contra intereselor muncitorilor grevişti să fie excluşi din fabrică.

Art. III. La încetarea grevei toţi lucrătorii grevişti să fie reprimiţi în lucru fără nici o concediere sau prigonire.

Art. IV. Desfiinţarea lucrului cu acord, introducerea lucrului cu plata la zi şi minimum de salariu.

Art. V. Toţi lucrătorii cu o vechime de 6 luni în fabrică, în caz de lipsă de lucru să primescă ajutor de 50% din salariu.

12 februarie 1920 Buhuşi

(ss) Federaţia Sindicală Internaţională a lucrătorilor şi lucrătoarelor în industria îmbrăcămintei din România.

Sindicatul Textil Buhuşi

(ss) Partidul Socialist din România

Secţia Buhuşi

(ss) Iliescu

secretar sindical regional

Bacău — P. Neamtz — Roman

[20] *Ibidem*, f. 17—18

www.mnir.ro

Către Direcţiunea Fabricei de postav Buhuşi

Domnule Director,

Lucrătorii fabricei dv., membri ai sindicatului socialist din localitatea Buhuşi, întruniţi în adunare generală extraordinară în seara zilei de 11 februarie a. c. în sala Partidului Socialist au luat in discuţie primirea ce acordase comisia aleasă de ei, direcţia fabricei in vederea tratărei memoriului ce v-a înaintat în ziua de 10.11.1020 şi-a hotărit prin semnăturile lor proprii că resping această primire, cerînd ca imediat să fie începute tratativele asupra memoriului.

Binevoiţi vă rog să luaţi notă şi a ne răspunde de îndată afimativ sau negativ.

12.11.1920 Buhuşi

(ss) Federaţia Sindicală Internaţională a lucrătorilor şi lucrătoarelor din industria îmbrăcămintei din România.

Sindicatul textil Buhuşi

Partidul Socialist din România, secţia Buhuşi

p. Conformitate

Maior Ullescu“ [21]

LE MOUVEMENT SOCIALISTE DE ROUMANIE EN 1920 REFLÉTÉ EN QUELQUES DOCUMENTS MILITAIRES

Résumé

En 1920 le Parti Socialiste de Roumanie intensifie l'activité révolutionnaire parmi toutes les classes sociales de la société. De nombreux ouvriers, femmes et paysans se soulèvent pour lutter contre l'oppression sociale. On connait des grèves declarées par les ouvriers de Buhuşi, Piatra Neamţ, Paşcani, Rădăuţi, Giurgiu, la grève des coiffeurs de Rădăuţi où les employés de l'Administration de Bucovine s'organisent et demandent l'amélioration de leur situation matérielle.

Une activité intense a deployé le Parti Socialiste de Roumanie parmi les paysans.

Le mouvement socialiste de Roumanie obtient un grand nombre d'adhérents de l'armée en dépit des mesures qu'avaient pris les autorités militaire pour empêcher l'influence du Parti Socialiste parmi les militaires. Les documents d'archives prouvent ce fait évident.

[21] Ibidem, f. 19.

www.mnir.ro

FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMAN, CONSIDERAŢII TERMINOLOGICE

de **CONSTANTIN MOCANU**

Progresarea cercetării asupra făuririi Partidului Comunist Român este, în anumită măsură, ajunsă la un stadiu care prin cîteva principale trăsături ale lui invită mai insistent ca, odată cu necesara cimentare a ceea ce s-a înfăptuit, să se înainteze spre noi meditaţii de tip istoric, dar, în acelaşi timp cu asemenea direcţie nemijlocit componentă a ştiinţei istorice, să se înainteze spre depăşirea deficienţei în urma căreia, în general, pînă acum s-au făcut puţine meditaţii de ordin filosofic. sociologic, politologic ş.a.m.d., cîmp întins al cercetării în cuprinsul căruia analiza de tip lingvistico-terminologic are de a oferi un aport care poate fi în mod particular valoros.

Am în vedere, mai înainte de toate, dar în organică legătură cu examinarea componentei terminologice, şi în interesul ei, ca ştiinţa despre istoria *partidului* (sau, în înţeles mai cuprinzător : ştiinţa despre *istoria mişcării muncitoreşti*) să avanseze, în mod special, spre creşterea propriei competenţe teoretico-metodologice, mai concret, spre îmbogăţirea şi rafinarea modalităţilor ei de argumentare. Am vizat orizontul filozofic (mă gîndesc şi la filozofie în ansamblul ei, dar mai ales, la filozofia istoriei, care ar putea fi complinită prin rezultate ale aplicării ei la *istoria partidului*, la istoria *mişcării muncitoreşti*), căci fără orizontul filozofic general şi particularizat este, totuşi, dificil a se analiza cu rosturi mai profunde nervurile terminologice ale problemei.

Înainte de toate o condiţie de bază este de a se întruni exigenţele necesare şi posibile primei trepte a muncii istoricului, pentru ca, în ultimă instanţă, concluderile de gen terminologic să aibă temeiul de exactitate, fără de care nu vor putea fi cît mai consistente ; am numit *re-constituirea* (istorico-liberară) a faptului care a fost sau, mai larg, seria de fapte care îl cuprinde. Activitatea aceasta nu-i mereu uşoară, uneori — ca în cel puţin cîteva momente ale seriei procesual-istorice de care ne ocupăm — este foarte dificilă, poate şi aproape imposibil de a fi dusă pînă la capăt dacă nu-i înfrîntă situaţia determinată de inexistenţa izvoarelor şi de incompletitudinea unora din cele neapărat trebuitoare. O competentă discuţie în plan terminologic presupune, prin urmare, o exegeză asupra documentelor de re-constituire istoriografică, încît să se cunoască, dacă este posibil cît mai riguros, gradul de adevăr istoric pe care îl poartă în enunţurile şi în cuvintele lor cu rol mai mare în reflectarea în ele însele a procesualităţii social-istorice studiate. Investigarea pe care am făcut-o uneori numai prin sondaje, deoarece nu a fost cum să fie altfel din pricina imensităţii numerice a paginilor de străbătut, îndreptăţeşte afirmarea că în eşantionul care are ca pornire momentul (sau momentele) cînd în texte a început să se formeze termenul (şi ideea, concepţia) de *partid* muncitoresc (un timp, mai des partidă) şi care, în continuare, include întregul timp, cu etapele lui, pînă în momentul mai 1921 (în unele privinţe şi după acest moment) conţinutul terminologiei aferente nu este o problemă simplă, ci o problemă care necesită a fi examinată potrivit împrejurărilor generale, dar şi celor concret-istorice. Dacă împrejurări exterioare mişcării muncitoreşti (bunăoară conspirativitate impusă, cerinţe momentane ale confruntării politico-ideologice cu altfel de partide ş.a.m.d.), dar în anumită măsură, şi împrejurări interne mişcării muncitoreşti (bunăoară, idei nu suficient limpezi, directive obligatorii venite din afara ţării, care nu puteau reflecta corect realitatea concretă ş.a.m.d.) nu stînjeneau răsfrin-

www.mnir.ro

gerea cît mai corespunzătoare în limbaj a gîndurilor, în această situaţie textele sînt mai lejere, mai favorabile studiului noţional-terminologic, mai ales acelea în care s-a încorporat strădania, mai mult sau mai puţin deliberată, de a se avea în atenţie proprietatea cuvintelor, adică, teoriei literar-stilistice, claritatea lor definitorie. În schimb, dificultăţi mai mari, uneori foarte mari, se ridică în faţa cercetării pentru etapele cînd împrejurări ca cele indicate mai sus în paranteze au stînjenit reflectarea istorico-logică în limbaj ; este vorba nu numai dar îndeosebi de însuşi momentul *mai 1921*, moment central al temei acestei comunicări şi despre care moment ştim că numai o parte a documentelor despre el s-au păstrat, unele prin publicarea precedatoare congresului ori (sau : unele şi prin) includerea lor în dosarele de arhivă care au fost confiscate în timpul arestării) ; unele documente dintre acestea au ajuns să fie trecute prin dezbaterile congresului, altele au rămas numai în faza de proiect, de simplă şi rapidă schiţă, cîteva nu s-au păstrat nici măcar aşa ; ori nu au fost întocmite alte mărturii, dezbaterile la congres, şi chiar cîteva rapoarte, inclusiv darea de seamă morală şi materială, prezentată verbal de Gheorghe Cristescu, pentru că Ilie Moscovici a refuzat să întocmească raportul, au rămas doar în rezumarea din „Socialismul", care rezumare, în afară de faptul că este incompletă, probabil este imprecisă şi din punct de vedere al reproducerii limbajului a unor termeni principali ; deşi foarte utile cuprind în altă categorie textele de după *mai 1921*, care, într-un fel sau altul, poartă în ele înrîurirea retrospectivei, mai ales cele de tip memoralistic care, e drept, deja în foarte mică măsură se mai pot forma şi astăzi, dar nu toate acestea au respectat exigenţe, cît mai mult posibil, ale interviului istoric.

Exegeza asupra competenţei izvoarelor fiind, după cum am precizat, o condiţie pentru re-constituirea (istorico-literară) este, odată cu aceasta şi pornind de la aceasta, o condiţie pentru toate celelalte trepte ale muncii istoricului, ale demersului său interpretativ pînă la treapta cea mai înaltă, atît cît poate el să o atingă, în urcarea la concretul-logic. Pe aceste trepte, şi mai ales la nivelul ultimei, examinarea semnificaţiilor cuvintelor, în însăşi mişcarea lor, oferă un însemnat aport congnitiv, şi, în felul ei, este întruchiparea unei concepţii care să fie mai elaborată referitor la felul de a realiza, interpretativ, istoria partidului (istoria mişcării muncitoreşti).

Ar urma, începînd din acest loc, să procedez la argumentaţia de tip statisticolingvistic, după toate normele ei, care presupun grupări, pe orizontală şi pe verticală, pînă la mari linii de exemplu, pe etape şi pe aspecte, însă nu este realizabilă această amplă rigurozitate acum într-o comunicare atît de succintă, de aceea las ca rezultatele acestei munci, deja cuprinse într-un alt text care a ajuns la aproape 40 de pagini dactilografiate, să le propun unei reviste sau culegeri de studii mai întinse, şi în minutele care îmi mai sînt la dispoziţie să prezint, inevitabil rezumativ, cîteva din constatările făcute şi — pe cît va fi posibil, deşi ştiu că nu întotdeauna modalitatea de a „demonstra" prin „exemple" este cea mai bună — va trebui să înşir totuşi unele — numai unele — cuvinte sintagme, propoziţii. Mai este de spus că din toate categoriile de termeni care se pot întocmi, prin însuşi titlul comunicării analiza este restrînsă la termenii de tip verbal, căci aceştia numesc *acţiunea*, *mişcarea* — ca în expresia : *făurirea Partidului Comunist Român*, deşi o imagine completă a problemei şi desluşirea mai clară a înseşi termenilor de tip verbal s-ar obţine prin examinarea tuturor categoriilor de termeni, de pildă, a categoriei de tip substantival, cuprinzînd termeni care numesc fenomenul ca fapt, bunăoară cuvîntul *partid*, şi el considerat cu sensuri rezultînd din devenirea real-istorică a partidului ; sau a categoriei de tip adjectival, cuprinzînd termeni care numesc însuşirile, trăsăturile partidului, şi ele în devenirea lor, dar şi în continuitatea lor, bunăoară cei care numesc esenţa, conţinutul partidului, scopul şi orientarea sa, şi anume *social-democrat*, socialist, comunist, termeni aflaţi şi în denumirile partidului.

În ceea ce priveşte întîia categorie menţionată de termeni, cercetarea documentelor timpului şi a literaturii realizate ulterior a dus la constatarea, de altminteri nu de neaşteptat, că s-au folosit şi se foloesc mai mulţi termeni (îi înşir într-o ordine nici cronologică, nici ca frecvenţă, ca importanţă) : *formarea*, *crearea*, *înfiinţarea* (*şi : reînfiinţarea*), *fondarea*, (*fundarea*), *constituirea* (*şi : reconstituirea*), *alcătuirea*, *întemeierea*, *naşterea*, *organizarea* (*şi : reorganizarea*), *transformarea*, *făurirea* ş.a.m.d., de asemenea expresii compuse, unele căpătînd valoare de sintagmă, de exemplu : *transformarea partidului socialist in partid comunist*, ca să nu mai extind deocamdată relatarea cu expresii care necesită îndată explicaţii aparte.

www.mnir.ro

Aşezarea statistică — după felul anunţat mai înainte — a termenilor duce la posibilitatea de a se constata şi a se sublinia care a fost termen propriu sau termen figurat, care a fost termen statornic sau termen mai fluctuant, care a fost termen principal sau termen secundar, care termen şi-a pierdut din rolul principal şi care termen a aspirat spre rolul principal, care termen a fost specific unei etape sau care termen a fost comun mai multor etape, în fine, dacă a fost ori n-a fost o rezultantă, pe ansamblu, în paralelogramul de situaţii, situaţii care sugerează interesante probleme în direcţia contribuţiei la teoria despre *originea*, *antecedente*, *premisele*, *progresualitatea*, *procesualitatea* Partidului Comunist Român.

Este firească dorinţa de a găsi şi de a întrebuinţa un singur termen, dacă prin el se numeşte (şi defineşte) riguros noţiunea fundamentală, care e una singură, dar — în ansamblul de situaţii in care multiplicitatea de termeni este o realitate (şi datorită bogăţiei de expresii a limbajului) şi dacă această multiplicitate prin ea însăşi are rost în demonstraţie — nu mă pronunţ pentru înlăturarea, pînă la simplificare sărăcitoare, a unui cuvînt sau altul.

Şi acum o seamă de exemplificări în cele promise.

In etapa de dinainte de 1893, cînd in mişcarea muncitorească se înainta spre organizarea ei conştientă de rostul propriu, documentele cuprind termeni ca : *unirea*, *solidarizarea* (*internă*), *organizarea*, *constituirea* de *societăţi* (termen de îndepărtată provenienţă latină : societas, -atis) sau, aproximativ cu acelaşi înţeles, *asociaţii* (termen de mai apropiată provenienţă franceză : *l'association*) sau de *cercuri*, cluburi muncitoreşti ori socialiste, termenii de acest fel atunci predominînd pentru că el numeau *organizarea*, care ea însăşi este o *unire*. Cu frecvenţe care începeau să difere, termenii aceştia s-au întrebuinţat încă în momentele în care apăreau, au început şi s-au dezvoltat idei despre partid (*partidă*), în virtutea caracterului acelei etape şi, în acest cadru, în virtutea felului *cum* se forma ideea de partid, adică organizaţie asemănătoare cu ceea ce erau *societăţile*, *asociaţiile*, *cercurile*, *cluburile*, dar care organizaţie nu era *numai* o *simplă* sumă a acestora, ci era ceva mai mult, încît tocmai de aceea era nevoie de noţiunea de partid. Bunăoară în 1888, deci înainte de congresul din 1893, în articolul intitulat, dealtfel asemănător cu alte articole, *Organizarea muncitorilor*, ziarul „Dezrobirea" (an. I, nr. 11 din 27 februarie) prezuma că : „Scopul de căpetenie trebuie să fie *unirea* tuturor muncitorilor într-un singur mănunchi, într-un partid puternic, care să fie partida muncitorilor" [1]. Au început să se utilizeze, mai mult sau mai puţin deliberat, şi alţi termeni, dintre care unii se vor adecva mai bine pentru a numi (şi defini) fenomenul : *formarea*, ca în propoziţia din articolul Partidul *muncitorilor*, publicat în „Drepturile omului" (an. I, nr. 162 din 25 august 1885) : „Cu alte cuvinte desmoşteniţii trebuie să formeze un partid cu totul deosebit, care să nu aibă nici în clin nici în mînecă cu partidele burgheze" [2] ; *alcătuirea*, termen mai des întrebuinţat pentru că exprima mai mult decît alţi termeni mentalitatea despre realizarea partidului prin *unire*, *afilierea* la el, şi în el, a părţilor, adică a acelor organizaţii deja existente. Intr-un articol din ziarul „Gutemberg" (an. III, nr. 2, din 22 ianuarie 1889) : „Muncitorii deci, negăsindu-şi adevăraţii prieteni în aceste tabere politice (partide burgheze — n.n.) ei trebuiesc să alcătuiască un alt partid, adică partidul muncitorilor, care să fie în afară de cel liberal şi conservator şi care să lupte pe calea legilor pentru dezrobirea întregului popor muncitor..." [3]. Pe acest fond organizatoric şi de mentalitate, în preajma şi în timpul congresului din 1893, nu au căpătat răspîndire termeni care ar fi dus cu gîndul la *formarea* imediată, la *crearea* în înţelesul de apariţie a ceva deplin nou, necunoscut, şi alţi asemenea termeni, ci au căpătat întrebuinţare termeni ca : *reorganizarea*, adică *re-organizarea*, care, de exemplu, se află în articolul *Congresul socialist român*, din „Munca" (an. III, nr. 15, din 31 mai 1892) : „Pentru ca congresul să poată reorganiza partidul, trebuie ca el însuşi să fie bine organizat de la început", sau, mai ales, *alcătuirea* ; iată, în legătură cu aceasta, un extras din articolul *Congresului nostru*, publicat în „Munca" (an. III, nr. 16, din 7 iunie 1892) : „De aceea, pînă cînd mişcarea socialistă din România nu am văzut-o închegată anume în cîteva organizaţiuni muncitoreşti care vor putea să alcătuiască sîmburele unui partid, întotdeauna am zîmbit la ideea unui congres. Astăzi însă lucrurile s-au schimbat. In mişcarea socialistă română nu sînt numai persoane, ci sînt şi *grupuri*" [4]. „Cînd toate societăţile de muncitori şi *grupări* socialiste din ţară se vor aduna prin mijlocul delegaţilor într-un congres şi cînd din acest congres va ieşi o anumită linie de purtare, atunci desigur se va putea spune *in* mod serios *că* am *alcătuit*, de *fapt*, partidul muncitorilor din *România* şi hotărîrile luate de partid în acest chip să fie lege pentru membrii partidului" [5].

Fără a face aici, după cum ar fi posibil într-un studiu mai extins, istoria creşterii, fie şi cu retrageri, a concepţiei despre ce este şi cum trebuie să fie partidul, ajung direct cu relatarea despre etapa caracterizată prin momentul 1910 ; în acest moment s-au folosit termeni ca : *formarea*, *întemeierea*, *înfiinţarea*, inclusiv *alcătuirea*, mai mulţi dintre ei în chiar acelaşi document, dar a predominat *constituirea*, termen care evită imaginea creării pentru prima dată, deşi în aceleaşi documente se vorbea de *noul* partid, dar se cunoaşte predominant că noul partid era vlăstar al „vechiului" partid. *Constituirea* numea îndeosebi consfinţirea, ofi-

[1] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România (1879—1892)*, Edit. Politică, Bucureşti, 1973, p. 479.

[2] *Ibidem*, p. 247.

[3] *Ibidem*, p. 608.

[4] *Ibidem*, p. 779.

[5] *Ibidem*.

www.mnir.ro

cializarea (ca o Constituţie) a unei realităţi şi luarea de noi măsuri (ca o Adunare constituantă), încît probabil tocmai în acest sens *constituirea* a fost exprimată şi de termenul mai concretizant : congres constitutiv, ca în scrisoarea lui C. Racovski : „Congresul constitutiv al Partidului Social-Democrat din Romănina va avea o deosebită însemnătate" [6], şi ca în alte documente, între care majoritatea traducerilor româneşti a telegramelor sosite din alte ţări.

Dacă, iarăşi, fără a mă ocupa de creşterea, de astă dată mai rapidă şi mai modificatoare, a concepţiei despre ce este şi cum trebuie să fie partidul pînă în etapa imediat premergătoare momentului mai 1921, am a spune că în etapa premergătoare imediat nu se constată — la prima vedere pare surprinzător — decît rar cei mai mulţi din termenii pe care i-am aşezat în seria pentru întregul timp : termenul *afiliere* (la Internaţionala Comunistă) i-a absorbit în mare măsură ; totodată, mai cu seamă după greva generală din 1920, s-a intensificat folosirea mai insistentă a altor termeni care tocmai ei nu denumeau neapărat *crearea* unui nou partid, ci răsfrîngerea în ei continuitatea în viaţa de partid, continuitate de bună seamă cu teme noi, cu modificări determinate de noua etapă.

După greva generală, din mai multe motive — dar practic, în primul rînd, pentru că partidul socialist a fost apăsat simţitor de asprimele represiunii — ca principală problemă, odată cu ducerea mai departe a unificării pe scara întregii ţări potrivit situaţiei de după făurirea statului naţional unitar în 1918, a trebuit să se facă *organizarea*, *reorganizarea*, *reînchegarea* partidului, implicînd şi consolidarea novatoare. Termenul care, în această fază, oarecum s-a specializat pentru a indica nu atît crearea *ex nihilo*, ci tocmai, în anumit fel, procesualitatea făuririi partidului comunist şi care termen, totodată, în anumită măsură, a schimbat în mod pozitiv înţelesul lui *afiliere*, afiliere care n-a fost înţeleasă de către toţi militanţii ca anulare a autonomiei partidului, a fost *transformarea*, termen care n-a fost născocit de interpretarea ulterioară, ci care s-a aflat în limbajul etapei, mai mult care a fost folosit şi mai înainte, desigur, cu înţelesuri adecvate, ca în 1910 cînd în ordinea de zi a congresului a fost punctul : „2. Transformarea Uniunii socialiste în partid..." [7], deci transformarea unei *uniuni* în partid, dar a unei *uniuni* care ea însăşi relua, continua existenţa unui partid şi avea, dar incomplet, rol de partid.

În 1921 se petrece transformarea unui *partid* tot în *partid* (nu am dorit să fac o formulare pleonastică), transformarea unui partid *socialist* în partid *comunist*, mai concret, a Partidului Socialist Român în Partidul Comunist Român. Mai elaborat decît alte articole şi decît acele cîteva manifeste ale grupurilor comuniste — care grupuri comuniste au adoptat, pînă la urmă, orientarea de a cuprinde în activitatea partidului socialist şi a acţiona, nu în afara lui, în sensul urcării partidului existent pe o treaptă superioară — un articol din „Socialismul (an. XV, nr. 31, din 24 februarie 1921) era intitulat chiar *Transformarea partidului nostru* şi trata, în mod mai special, condiţiile prefacerii profunde a partidului socialist în partid comunist. „Un partid nu devine comunist nici numai pentru că-şi schimbă numele şi nici numai pentrucă acceptă anumite directive. Un partid devine comunist de-abia cînd el îşi schimbă structura şi tipul de organizare, cînd, dintr-un partid de cotizanţi anonimi, el devine un partid de proletari aleşi, convinşi, conştienţi, încercaţi în luptă şi capabili să reziste la luptă şi să conducă masele mari la atac" [8].

In documentele, incomplete, ale congresului din mai 1921 nu se află termenii *formarea*, *constituirea*, *întemeierea*, *crearea* ş.a.m.d., concepţia aproape generală fiind că acest congres este primul congres *general* (adică întrunind delegaţi din toată ţara) de după încheierea primului război mondial, congres al partidului socialist, cum observăm că s-a formulat încă în prima frază a fiecăruia dintre cele şapte moţiuni adoptate în prima zi a lucrărilor ; congresul n-a fost convocat anterior, cel puţin sub formulare expresă, drept primul congres al partidului comunist, ci a devenit primul lui congres prin înseşi lucrările sale şi prin aprecierea retrospectivă ; oficial abia cu prilejul Congresului al III-lea al P.C.R. din 1924, în prefaţa semnata de Comitetul Central la broşura în care au fost tipărite documentele acestui congres, s-a numit congresul din mai 1921 şi prin numeralul ordinal, de asemenea Conferinţa (Congresul) din octombrie 1922, care a devenit, numeric, al doilea congres al P.C.R.

A fost — şi nu putea să nu fie — ideea de *nou* ; în timpul lucrărilor congresului această idee a revenit sumliniant de cîteva ori, după cîte, documentar, se poate constata din fragmentele rezumative date de ziarul „Socialismul", şi această împrejurare exprimă — dacă ne referim în modalitatea construirii definiţiei — ceea ce a fost *diferentia specifica* în cadrul a ceea ce a fost *genus proximus* ; altfel spus, acumularea de cantitate care a condus la calitatea, sau, mai exact, trecerea de la o calitate la altă calitate, superioară.

Pentru a se clarifica, în grad mai mare, problema ar trebui, mai departe, să fie înfăţişate rezultatele cercetării asupra felului cum în însuşi partidul comunist existent proprio *sensu* a evoluat — cît a evoluat şi cum a evoluat — imaginea despre realizarea sa ; este aici vizată cealaltă mare întindere a cîmpului investigării vis-a-vis de momentul 1921. Menţionez numai că, pe ansamblu, fără a se fi eliminat din limbaj termenii de mai înainte, în unele etape, şi în unele categorii de texte, numărul lor a fost mai restrîns, ori preferinţele s-au îndreptat spre unii dintre ei, între care termenul crearea, termen care se mai foloseşte şi în prezent, inclusiv în titlurile unor articole, şi care va fi util dacă se va avea în vedere ca prin bogăţie de expresii în limbaj să răspundă şi prin acest cuvînt necesităţilor amplei game de nuanţare. În ultimii ani a început tot mai mult să se observe că

[6] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1910—1915*, Edit. Politică, Bucureşti, 1968, p. 115.

[7] *Ibidem*, p. 57.

[8] *Ibidem*, p. 590.

www.mnir.ro

prin acesta nu se sugerează primordial continuitatea, tradiţia, rădăcinile istorice, originea, ci — nu în ultimul rînd — „ruptura", „întreruperea", „începutul" imediat, „apariţia", care nu dă prioritate rolului factorilor antecedentelor endogene. O preferinţă începe a se da — cum am procedat şi eu şi în această comunicare, dar nu numai aici — termenului *făurirea*, care nici el nu a devenit singurul şi cel mai bun, şi nici nu trebuie să devină exclusivist, dar care are o valoare mai semnificativă în prezent, fiind din primă instanţă duce la ideea centrală a concepţiei de acum — şi, în linii, caracteristice, şi în viitor, mai ales dacă va fi mai temeinic argumentată —, valoarea întărită prin intuirea sau cunoaşterea sensului primar al verbului *a făuri* (cu forma substantivală : *făurar*), care mai întîi a indicat, e drept, în sfera meşteşugului tehnic, a lucra, a prelucra, a modela cu ciocanul un metal, sens primar de la care s-a format în plan social-uman un sens figurat, care la rîndul lui a devenit sens primar şi în planul social-uman, ca în expresia *făurirea Partidului Comunist Român*.

Procesul istorico-terminologic semnalat este însă, în noua lui fază, abia la început, şi pentru a se ajunge la împlinirea năzuinţei ca, în ansamblul tuturor termenilor sinonimici, unul să fie riguros învestit pentru a numi conceptul principal este nevoie şi de intervenţia deliberată a istoricului cercetător şi, în consecinţă, încă noi contribuţii sînt de a fi aduse.

LE CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN — CONSIDERATIONS TERMINOLOGIQUES

Résumé

Le texte de la communication constitue une contribution à l'argumentation par des moyens linguistiques et historiques aussi du fait que le Parti Communiste Roumain n'est pas apparu tout à coup, subitement, sans prémisses et sans profondes racines dans l'histoire de la Roumanie, mais au contraire il représente, à un échelon superieur, par le Congrès même de 1921, une prolongée tradition, une activité qui a commencé dès les dernières décennies du siècle passée, pour la création du parti de la classe ouvrière, de la lutte pour la réalisation du socialisme en Roumanie.

La dynamique du plan terminologique du problème — tel qu'on peut l'analyser, philosophiquement mais concrètement-historique aussi, réalisée à base de divers textes inclus dans la communication — a reflété en lignes générales la dynamique réelle du processus qui a mené à la création du parti communiste, des étapes et des moments plus importants du phenomène étudié.

www.mnir.ro

SOCIALIŞTII BÎRLADENI PARTICIPANŢI ACTIVI LA LUPTA PENTRU CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMAN

de **GHEORGHE CLAPA**

Starea de ilegalitate a Partidului Social-Democrat a încetat în urma primului război mondial. Secţiunile, organizaţiile locale şi organele conducătoare s-au refăcut şi au început să-şi ducă activitatea in condiţii mai bune. Schimbarea denumirii în Partidul Socialist din România în 1918 reflectă creşterea conştiinţei ideologice a membrilor partidului, o delimitare a partidului de social-democratismul de tipul Internaţionalei a II-a. Partidul de atunci al muncitorilor din România a avut drept scop principal înfăptuirea socialismului. Pînă la sfîrşitul anului 1918 se creaseră organizaţii socialiste şi sindicale, cercuri ale tineretului socialist şi cercuri de studii speciale în Iaşi, Galaţi, Piatra Neamţ, Bîrlad, Bacău, Vaslui etc., în care erau încadraţi mii de muncitori şi intelectuali [1].

Sindicatele, desfiinţate anterior [2], începuseră să se reorganizeze, cuprinzînd un număr mai mare de muncitori. Muncitorii ceferişti din Moldova au trecut la refacerea legală a mişcării lor sindicale încă din timpul războiului. Astfel, lucrătorii din oraşul Bîrlad, reorganizaţi în sindicat, arătau într-un memoriu scris în luna noiembrie că nu au ce mînca şi că salariul se achită cu multă zăbavă [3]. În oraşul Bîrlad se alegeau delegaţi, se constituiau comitete de fabrică şi consilii muncitoreşti, organe permanente proletare menite să reprezinte interesele muncitorimii bîrlădene în faţa autorităţilor şi a patronilor, să ajute la organizarea şi conducerea acţiunilor politice. Influenţa organizaţiilor politice socialiste şi a sindicatelor depăşea cadrul strict organizat şi se întindea tot mai mult la întreaga masă muncitoare. În acest sens, menţionăm înfiinţarea unui club comercial în noiembrie 1918 la Bîrlad, în strada Paloda, deasupra restaurantului Pavăl Pană, care şi-a ales un comitet de conducere ce a întocmit un statut, influienţat de ideologia Partidului Socialist [4].

La 9 decembrie 1918, a fost publicat în ziarul „Socialismul" proiectul de program al Partidului Socialist din România, cunoscut sub denumirea *Declaraţia* de *principii* adoptată de Comitetul executiv al acestuia, document programatic, care exprima orientarea revoluţionară a majorităţii militanţilor socialişti. Vechiul program din 1910 a fost estompat, însă în practică membrii partidului şi ceilalţi muncitori continuau să considere valabilă întreaga tradiţie a Partidului Socialist. Curentul de stînga în cadrul Partidului Socialist luase atitudine împotriva curentului centrist (Ilie Moscovici) şi dreapta (I. Sion) din cadrul aceluiaşi partid [5]. În urma acestui fapt, *Declaraţia* de *principii* a fost discutată şi aprobată cu majoritate de voturi de secţiunile Partidului Socialist din Bucureşti, Ploieşti, Galaţi, Brăila, Bîrlad, etc. [6].

---

[1] Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, anul 1918, mapa 61 ; fondul 1, mapele 65, 66 din 1918 ; fondul 28, anul 1919, mapele 210 şi 242 ; *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România*, 1916—1921, Edit. Politică, Bucureşti, 1969, p. 186 ; „Social-Democraţia", an. I, nr. 24 din 4 nov. 1918 ; ibidem, 27 mai, 22 iulie, 26 august, 16 şi 23 septembrie, 14 şi 28 octombrie 1918.

[2] „Libertatea" din 25 noiembrie 1918.

[3] „Tribuna", nr. 252 din 19 noiembrie 1918.

[4] „Libertatea" din 11 noiembrie 1918.

[5] „Socialismul" din 28/10 decembrie 1918.

[6] Ibidem, din 5 martie 1919.

www.mnir.ro

In ziua cînd „Socialismul" publica în paginile sale *Declarația* de *principii*, muncitorul tipograf Adrian Budişteanu din Bîrlad consemna în articolul *Meseriaşii şi „Libertatea"* : „Meseriaşii uniţi şi organizaţi sînt astăzi o putere de care trebuie să se ţină seama. Ei pot, de aici înainte, să-şi pretindă cu tărie drepturile lor, să protesteze împotriva nedreptăţilor, ce pînă acum i-au încovoiat sub povara lor şi să ridice cu mîndrie capul în faţa celor ce pînă acum i-au umilit. Se înmormîntează un trecut plin de nedreptăţi şi pe mormîntul lui nu plîngem, ci ne bucurăm de trezirea la viaţa politică a clasei ce a fost atît de obijduită pînă acum. Gazeta «Libertatea», primind cu drag pe noii soldaţi ai luptei pentru *democratizarea vieții politice*, îşi va deschide coloanele sale pentru nevoile meseriaşilor şi va combate cu toată energia, nedreptăţile ce li se fac" [7].

Momentul 13 decembrie 1918 ne dă posibilitatea să înţelegem că în perioada de la sfîrşitul războiului şi pînă la această dată se constată o creştere rapidă a avîntului revoluţionar. 13 decembrie 1918 reprezintă punctul de maximă încordare şi participare pentru acest timp. Cu acest prilej, au fost arestaţi numeroşi muncitori şi militanţi socialişti, în frunte cu I. C. Frimu. Represiunea organizată de guvern a stîrnit indignarea muncitorimii din oraşul Bîrlad şi judeţul Tutova. S-a trecut la strîngerea de ajutoare pentru familiile celor ucişi, colecţionarea şi predarea la Comitetul de acţiune din Bucureşti a unor sume de bani [8]. După 13 decembrie, muncitorimea a cunoscut o anumită derută, înregistrîndu-se un moment de reflux în cadrul avîntului revoluţionar, însă pentru scurt timp.

Semnalul bătăliilor de clasă l-au constituit acţiunile de protest ce au avut loc cu prilejul înmormîntării lui I. C. Frimu, decedat în noaptea de 6 spre 7 februarie 1919 în urma bolii contractate în închisoare. Ziarul „Libertatea", care apărea în oraşul Bîrlad, relata trista aveste, că fruntaşul socialist I. C. Frimu a murit de tifos exantematic, într-un spital din Bucureşti. „Vrednicul tîmplar a fost cel mai aprig luptător şi cel mai iscusit conducător al meseriaşilor. În numărul viitor — se arăta în anunţ — vom reveni, mai ales că el are un trecut ce-l leagă de Bîrlad" [9]. Adunări de protest, organizate de secţiunea Partidului Socialist, au avut loc şi la Bîrlad. „Fiu de ţăran — relata gazeta bîrlădeană —, născut în judeţul Vaslui la 1871, Frimu a învăţat meşteşugul şi a lucrat tîmplărie în Bîrlad mai mulţi ani de zile. Ducîndu-se în Capitală, s-a devotat cu trup şi suflet organizării muncitorilor. Înzestrat cu o inteligenţă sclipitoare şi cu un minunat bun simţ, Frimu şi-a însuşit cunoştinţe întinse, citind mult, în tot timpul liber. El a înfiinţat partidul socialist sub înrîurirea d-lor V. G. Morţun, Nădejde, G. Diamandi, Iancu Ţăranu şi alţii" [10].

După eroicele lupte ale muncitorimii din Bucureşti din 13 decembrie 1918, curentul de stînga se extinde mult în organizaţiile locale ale Partidului Socialist, care încep să pună problema transformării acestuia în Partid Comunist. Astfel, în primele luni ale anului 1919, unele secţiuni — cum sînt cele din Brăila, Galaţi, Bîrlad — s-au intitulat secţiuni ale Partidului Socialist-Comunist. Secţiunea din Bîrlad a adoptat la 1 martie 1919 o rezoluţie prin care membrii săi se declarau „consecvenţi ideilor comunismului". Ei subliniau că „...nu în programele socialiste oportuniste vom găsi principiile de conducere ale politicii proletare" şi proclamau organizaţia lor „Secţiune a Partidului Comunist", încheind cu lozinca : „Trăiască comunismul revoluţionar" [11]. La adunarea generală a secţiunii din Bîrlad, ţinută la3 martie 1919, unul din vorbitori, condamnînd teroarea antimuncitorească dezlănţuită de burghezie, declara : „...sîntem două clase fundamentale şi să nu întindem mina duşmanului de clasă să se ridice, ca apoi să ne terorizeze din nou. Programul nostru trebuie să fie conform cerinţelor maselor, trebuie să fie programul maximalist, al Partidului Comunist" [12]. Îndată ce activitatea legală a organizaţiilor din vechea Românie a redevenit posibilă, grupurile comuniste au început din nou să activeze în cadrul organizaţiilor de partid şi sindicale. Aripa stîngă a mişcării muncitoreşti în frunte cu grupurile comuniste s-a ridicat împotriva atitudinii oportuniste a conducerii. Organizaţiile din Bucureşti, Ploieşti, Galaţi, Brăila, Bîrlad etc.

[7] „Libertatea" din 9 decembrie 1918.
[8] Arh. C.C. al P.C.R., fond 96, dosar nr. 19, partea I-a, f. 116—118.
[9] „Libertatea" din 10 februarie 1919.
[10] „Libertatea" din 17 februarie 1919.
[11] Arh. C.C. al P.C.R., dosar 39 000, f. 378.
[12] „Socialismul", an. IX, nr. 44, din 10 martie 1919.

www.mnir.ro

s-au declarat împotriva noii linii adoptate de conducerea partidului şi au cerut revenirea la *Declaraţia* de *principii* din decembrie 1918, care adoptase principiul dictaturii proletariatului [13]. În acest sens, la 21 martie 1919, este scrisă o carte poştală adresată ziarului „Socialismul", în numele organizaţiei locale de partid, prin care secţiunea din Bîrlad a Partidului Socialist îşi manifesta adeziunea la *Declaraţia de principii* din 9 decembrie 1918 [14]. La 15 aprilie 1919, Ion Cucoş trimite o telegramă din partea secţiunii Partidului Socialist din Bîrlad, Comitetului executiv al Partidului Socialist în legătură cu viitorul Congres al partidului.

Ziarul „Libertatea" preciza în legătură cu pregătirea sărbătoririi de 1 Mai 1919 : „Partidul Socialist din România ţine o întrunire publică în ziua de 21 aprilie st. v. în localul secţiei din strada Belloescu. Această întîlnire se face în vederea zilei de 1 Mai sărbătoarea muncii" [15]. „Organizaţiile muncitoreşti din România — scria revista «Idealul», editată la Bîrlad — au impus stăpinirii, în anul 1919, recunoaşterea zilei de 1 Mai ca sărbătoare legală, dîndu-i-se proletariatului posibilitatea de a se bucura şi de această cucerire" [16]. La 1 Mai 1919, părăsind lucrul, în ciuda măsurilor severe luate de organele represive, lucrătorii din Bîrlad au ieşit in stradă şi „...au demonstrat pentru revendicări economice, pentru libertăţi democratice. şi-au afirmat solidaritatea cu revoluţiile proletare din Rusia şi Ungaria" [17]. In lunile mai—iunie 1919, ceferiştii bîrlădeni au luat parte la prima grevă de amploare din perioada de după terminarea războiului, concretizată prin sporirea salariilor cu 60%, recunoaşterea zilei de lucru de 8 ore, o indemnizaţie anuală pentru locuinţe [18]. Între iunie—august 1919 greva de la căile ferate a cuprins şi pe cei din oraşul Bîrlad, care solicitau revendicări economice şi politice.

Muncitorii din Bîrlad, mobilizaţi de Partidul Socialist, au răspuns chemării Internaţionalei Comuniste de a participa la greva politică din 21 iulie 1919, organizată pe plan internaţional, în semn de solidaritate cu Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie şi Revoluţia proletară din Ungaria. Secţiunea de aici a Partidului Socialist a cîştigat experienţă în organizarea mişcărilor de masă, în formularea mai adecvată a revendicărilor. De asemenea, a dezvoltat relaţii cu diferite secţiuni ale partidului, stabilindu-se legături şi cu mişcarea din provinciile unite. Militanţii revoluţionari din oraşul Bîrlad acţionau pentru trecerea întregii mişcări muncitoreşti pe poziţiile partidului de tip nou, atitudine care va cunoaşte o puternică manifestare la începutul anului 1920.

Datorită activităţii sale, militantul socialist Î. C. Iacomi, membru al secţiunii Partidului Socialist din localitate a fost arestat — consemna în coloanele sale gazeta „Tribuna Tutovei". Articolul *Arestarea muncitorului Iacomi* menţiona : „Cizmarul Iacomi, care face parte din gruparea socialistă, a fost arestat şi trimis la Curtea Marţială Galaţi pe cînd se afla concentrat. Se ştie că împotriva socialiştilor, liberalii duc o goană grozavă ; acest fruntaş socialist era ţinut sub observaţie de agenţii secreţi sub motivul că face propagandă socialistă..." [19]. De remarcat este faptul că „Tribuna Tutovei" a fost un periodic care servea interesele Ligii Poporului de sub conducerea generalului Averescu. Deci, pînă şi periodicul amintit condamnă arestarea militantului socialist bîrlădean.

În luna septembrie 1919 Petre Constantinescu-Iaşi a fost numit profesor titular la Liceul „Codreanu" din Bîrlad, oraş unde fucţiona o organizaţie de partid puternică. În cadrul secţiunii Partidului Socialist din localitate a desfăşurat o vie activitate pînă în anul 1926, cînd a fost transferat la Universitatea din Chişinău. Tot în luna septembrie a aceluiaşi an, cu ocazia grevelor din Ploieşti şi Galaţi, muncitorii din Bîrlad cereau libertate completă în campania electorală, retragerea armatei din fabrici, înlocuirea prefecţilor reacţionari şi încheierea păcii cu Rusia Sovietică [20].

În continuare menţionăm aprecierea Conferinţei regionale a organizaţiilor socialiste din Moldova, ţinută la Iaşi în zilele de 27—28 septembrie 1919, în cadrul

---

[13] Arh. ISISP, A. III, 75 ; „Socialismul" din 5 şi 8 martie 1919.
[14] Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, anul 1919, mapă 280.
[15] „Libertatea" din 21 aprilie 1919.
[16] „Idealul", an. I, nr. 5, din mai 1923, p. 72.
[17] Ibidem.
[18] „Tribuna Tutovei" din 5/18 mai 1919.
[19] Ibidem, din 28/10 august 1919.
[20] Arh. C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 756, f. 440.

www.mnir.ro

căreia a fost luată în discuţie intensificarea propagandei şi educaţiei socialiste în cadrul secţiunilor Partidului Socialist din România şi a organizaţiilor sindicale. „Ridicăm protestul nostru — menţionau socialiştii în cadrul acestei conferinţe — împotriva închiderii de localuri, suprimării dreptului de întrunire, percheziţiunii şi confiscărilor, împotriva arestărilor şi trimiterii lor la curţile marţiale de care au fost lovite organizaţiile şi tovarăşii noştri din Botoşani, Piatra Neamţ, Roman, Bîrlad, Bacău, Focşani etc." [21]. Din partea socialiştilor bîrlădeni au luat cuvîntul Iacomi şi Hizic. În octombrie 1919, este lansat un manifest al secţiunii Partidului Socialist şi al sindicatelor din Bîrlad, care cheamă la o întrunire împotriva scumpetei şi teroarei. De asemenea, secţiunea din oraşul Bîrlad a Partidului Socialist a trimis o scrisoare pe adresa Comitetului executiv al Partidului Socialist în legătură cu campania electorală din toamna anului 1919 din judeţul Tutova [22]. Cu acest prilej a fost editat un afiş al Partidului Socialist şi al sindicatelor muncitoreşti, secţiunea Bîrlad [23]. Într-un manifest al organizaţiilor socialiste şi sindicale din Bîrlad, editat în luna noiembrie 1919, masele erau chemate la luptă împotriva militarizării întreprinderilor şi pentru dreptul la muncă şi pîine. Manifestul bîrlădenilor se încheia cu lozincile : „Jos războiul !", „Vrem demobilizarea generală şi grabnică !", „Trăiască pacea între popoare !" [24].

La o adunare socialistă ţinută în decembrie 1919 la Bîrlad, la care a participat mult tineret, profesorul Petre Constantinescu-Iaşi vorbea despre succesele luptei pentru socialism pe plan naţional şi internaţional. El a arătat că burghezia şi moşierimea se tem de mase şi de aceea vor ca revoluţia socialistă din Rusia să fie înăbuşită [25]. Odată cu impulsionarea activităţii secţiunii socialiste bîrlădene, ale cărei şedinţe se ţineau săptămînal, muncitorii şi intelectualii existenţi în acest oraş audiau cu mult interes pasionatele conferinţe ce le ţinea profesorul Petre Constantinescu-Iaşi [26].

În ziua de 8 februarie 1920, in cadrul unei şedinţe publice organizată de secţiunea din Bîrlad a Partidului Socialist, vorbitorii au cerut cu insistenţă înfiinţarea Partidului Comunist şi afilierea fără rezerve la Internaţionala a III-a, Comunistă [27]. Sindicatul revoluţionar C.F.R. Bîrlad a organizat, în ziua de 29 februarie 1920, o întrunire unde sutele de participanţi prezenţi au demonstrat pe străzile oraşului, purtînd drapele roşii şi cîntînd Internaţionala. Avîntul revoluţionar de luptă din anul 1920 a cuprins, aşadar, în aria sa şi detaşamente de muncitori feroviari din Bîrlad. Pe lîngă manifestaţia din februarie, ei au organizat o grevă în luna martie, prin care cereau mărirea salariilor, ridicarea cenzurii, asigurarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti.

Paralel cu problemele privind îmbunătăţirea structurii organizatorice a mişcării socialiste, se continua cu ardoare dezbaterea problemei transformării Partidului Socialist în Partid Comunist. În cadrul acestui proces general, secţiunea din Bîrlad şi-a adus un deosebit aport în cursul anului 1920. Pentru crearea Partidului Comunist şi afilierea necondiţionată la Internaţionala a III-a, Comunistă au votat în perioada martie—iulie 1920 secţiunile şi sindicatele din Bacău, Piatra Neamţ, Focşani, Bîrlad, Paşcani şi alte centre.

Faptul că socialiştii din oraşul Bîrlad au fost închişi [28], cu ocazia participării la greva generală, nu i-a descurajat, ei şi-au reluat cu şi mai multă rîvnă munca politică în cadrul secţiei de partid de aici. Cu toate că a fost înfrîntă, revendicările din memoriu nefiind satisfăcute, greva generală din octombrie 1920 din oraşul Bîrlad a constituit un fapt unic în istoria acestor locuri, deoarece întreaga muncitorime bîrlădeană a părăsit lucrul. Şi în oraşul Bîrlad, ca dealtfel în întreaga ţară, a crescut conştiinţa revoluţionară şi experienţa de luptă a muncitorilor fapt ce a dus la accelerarea procesului de clarificare politică şi ideologică, fiind totodată înfrînte tezele oportuniste, reformiste ale curentului socialist de dreapta. Datorită

---

[21] *Documente din istoria mişcării muncitoreşi din România*, 1916—1921, p. 252.
[22] Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, anul 1919, mapa 285, p. 1—2.
[23] Arh. ISISP, A III 64.
[24] Arh. C.C. al P.C.R., fond 28, anul 1919, mapa 287.
[25] Arh. C.C. al P.C.R., fond 5, anul 1919, dosar 757, f. 575.
[26] „Iaşul socialist" din 29 decembrie 1919.
[27] „Socialismul", an. XIV, nr. 29 din 14 februarie 1920.
[28] „Chemarea" din 28 octombrie 1920, fototeca ISISP, clişeu nr. 17444 ; Arh. C.C. al P.C.R., fond nr. 5, dosarul nr. 758, f. 200.

www.mnir.ro

amploarei şi combativităţii sale revoluţionare, greva generală din octombrie 1920, la care au participat şi muncitorii din oraşul Bîrlad[29], a constituit unul din cele mai importante momente din istoria luptei de clasă din ţara noastră.

Între 30 ianuarie—3 februarie 1921 s-au ţinut lucrările Consfătuirii Consiliului General al Partidului Socialist şi a Comisiei Generale a Sindicatelor, care au constituit o importantă confruntare ideologică în urma căreia curentul revoluţionar, devenit majoritar, a învins. Comitetul executiv al Partidului Socialist din România s-a pronunţat pentru crearea Partidului Comunist şi afilierea sa la Internaţionala a III-a, Comunistă. Astfel, Comitetul executiv a hotărît convocarea Congresului partidului pentru ziua de 8 mai 1921 la Bucureşti.

„Socialismul" publică la 17 martie ordinea de zi definitivă a Congresului Partidului Socialist. Profesorului Petre Constantinescu-Iaşi i-a revenit sarcina de raportor al problemelor *Presă şi propagandă* înscrise la punctul 6 de pe ordinea de zi a Congresului. Raportul a fost redactat în condiţii vitrege, deoarece Petre Constantinescu-Iaşi fusese eliberat provizoriu din închisoarea din Bîrlad în urma grevei foamei şi a protestelor de masă. Abia la sfîrşitul lunii aprilie 1921 a terminat redactarea raportului, expediindu-l la Bucureşti pe adresa sediului central al Partidului Socialist din strada Sf. Ionică nr. 12, cu specificaţia de a fi citit de către Gheorghe Cristescu. Fiind arestat, Parchetul din Bîrlad l-a trimis pe Petre Constantinescu-Iaşi în judecata Curţii Marţiale din Galaţi, acesta neputînd astfel participa la Congresul din mai 1921. În urma investigaţiilor făcute de autorul raportului s-a tras concluzia că nu a ajuns la adresa indicată. În linii mari raportul a arătat poziţia partidului de tip nou faţă de presă şi propagandă. Era menţionat faptul că presa este unul din mijloacele cele mai utile pentru dezvoltarea şi răspîndirea ideologiei unui partid muncitoresc. Raportul făcea o paralelă între împrejurările în care V. I. Lenin a editat „Iskra", importanţa sa în lupta pentru făurirea partidului clasei muncitoare în Rusia şi istoria presei muncitoreşti şi socialiste din România. În raport se mai menţiona că, după 1 decembrie 1918, tirajul presei revoluţionare crescuse, devenind hrana ideologică a proletariatului organizat în partid şi sindicate. Despre propagandă se menţiona că pentru a o face eficace se impunea legarea tuturor problemelor teoretice de problemele practice, de realităţile economice, sociale şi politice ale ţării. Secţiunea Bîrlad, din lipsă de mijloace şi neţinînd adunarea generală, nu a putut să trimită delegaţi[30] la Congresul de constituire a Partidului Comunist ; şi-a manifestat însă adeziunea deplină faţă de istoricele hotărîri adoptate.

În şedinţa din dimineaţa zilei de 12 mai 1921, Gheorghe Cristescu a explicat delegaţilor cauzele absenţei profesorului Petre Constantinescu-Iaşi, schiţînd concepţia partidului asupra presei şi propagandei : „...l-am înlocuit pe Petre Constantinescu-Iaşi la punctul 6 *Presa şi propaganda*, deoarece el n-a putut participa, fiind persecutat de oficialităţile timpului"[31]. Profesorul Petre Constantinescu-Iaşi a susţinut cu tărie ca ziarul „Socialismul" să rămînă organul central de presă al Partidului Socialist-Comunist.

Se poate conchide că in preajma făuririi Partidului Comunist Român oamenii muncii din oraşul Bîrlad, împreună cu întregul proletariat român, şi-au intensificat activitatea pentru transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist. Acţiunile revoluţionare care au cuprins mişcarea democratică şi socialistă din oraşul Bîrlad în perioada avîntului revoluţionar, greva generală din octombrie 1920 au scos în evidenţă necesitatea făuririi partidului revoluţionar capabil să conducă şi să organizeze proletariatul în lupta pentru îndeplinirea sarcinilor sale istorice.

---

[29] „Libertatea" din 27 februarie 1921.
[30] „Socialismul" din 1 mai 1921.
[31] „Veac nou" din 7 mai 1971, p. 2.

www.mnir.ro

LES SOCIALISTES DE LA VILLE DE BÎRLAD, PARTICIPANTS ACTIFS À LA LUTTE POUR LA CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

Résumé

Dans la ville de Bîrlad, comme d'ailleurs dans tout le pays, la conscience révolutionnaire et l'expérience de lutte des ouvriers s'était développée de plus en plus à l'approche du moment de la création du Parti Communiste Roumain. Ce fait a conduit à l'accélération du processus de clarification idéologique et politique, en étant vaincues les thèses opportunistes réformistes du courant socialiste de droite. Les ouvriers de Bîrlad à côte de tout le prolétariat roumain ont intensifié leur activité en vue de la transformation du Parti Socialiste en Parti Communiste. Les actions révolutionnaires dans lesquelles se sont engagé les ouvriers de Bîrlad pendant cette èpoqué d'esseor révolutionnaire et la grève générale d'octobre 1920, ont fait ressortir la nécessité de la création du parti révolutionnaire, le seul capable de conduire et d'organiser le prolétariat dans la lutte pour remplir sa mission historique. La création du Parti Communiste Roumain au Congrès de mai 1921, a mené à un haut degré d'éclaircissement politique et idéologique auquel ont contribué tous les travailleurs de Bîrlad — constitués en organisations socialistes et sindicales, cercles de la jeunesse, cercles d'études socialistes etc.

www.mnir.ro

PERMANENŢA LEGĂTURILOR DINTRE PARTIDUL CLASEI MUNCITOARE ŞI MIŞCAREA SINDICALĂ

de **VASILE PETRIŞOR**

Una dintre trăsăturile fundamentale ale mişcării muncitoreşti din România, existentă încă de la primele sale începuturi, a constituit-o efortul permanent şi stăruitor de concentrare a proletariatului în organizaţii politice şi profesionale, al căror ţel final era dezrobirea clasei muncitoare, a tuturor celor ce muncesc de exploatarea capitalistă şi pentru edificarea societăţii socialiste. De asemenea, se remarcă permanenta unitate politică-organizatorică în lupta pentru înfăptuirea celor mai arzătoare deziderate care frămîntau societatea românească.

Programele şi statutele organizaţiilor muncitoreşti, fie că erau politice, fie că erau profesionale, pe baza căror îşi desfăşurau activitatea, demonstrează permanenţa unităţii acestei mişcări. Călăuzită de ideile socialismului ştiinţific, idei care au cuprins an de an o arie tot mai largă de răspîndire, mişcarea muncitorească din România a făcut, în anii celei de-a doua jumătăţi a sec. al XIX-lea, noi paşi pe calea organizării sale profesionale şi politice. În acest context, relevăm, sub raport politico-organizatoric, legătura strînsă dintre organizaţiile politice şi cele profesionale, acţiunea lor unitară în toate marile probleme, ceea ce a făcut ca acestea din urmă, sindicatele, să nu devină organisme amorfe, apolitice, corporatiste.

Legăturile existente iniţial pe linia unor acţiuni de educare a muncitorilor au luat, în deceniul al nouălea al secolului trecut, forma participării directe a membrilor cercurilor socialiste la acţiunea de organizare profesională a lucrătorilor dintr-o serie de oraşe ale ţării. Apropierea reciprocă a avut o înrîurire politică-ideologică asupra mişcării muncitoreşti şi socialiste, constituind un imbold în direcţia creşterii conştiinţei de clasă a proletariatului şi contribuind, în acelaşi timp, la clarificarea ideologică în mişcarea socialistă.

Mai tîrziu, în jurul cercurilor muncitoreşti, încep să se grupeze tot mai mult organizaţiile profesionale, creîndu-se astfel posibilităţi tot mai largi de a se întruni şi a se consfătui asupra intereselor lor. Acest lucru era înlesnit şi de faptul că în conducerea organizaţiilor profesionale se aflau elemente muncitoreşi înaintate, membri, în acelaşi timp, ai cercurilor muncitoreşti. La rîndul lor, cluburile muncitoreşti au acordat şi ele o atenţie particulară întăririi organizaţiilor profesionale ale proletariatului.

Organizaţiile profesionale muncitoreşti din diferite centre ale ţării, care pînă la crearea P.S.D.M.R. îşi desfăşuraseră activitatea mai mult sau mai puţin izolat, au avut posibilitatea, începînd din 1893, să stabilească, prin afiliere la partid sau prin cuprinderea lor în sfera de influenţă a cluburilor muncitoreşti, o mai strînsă legătură între ele. Cluburile muncitorilor au constituit, în toţi aceşti ani, centrul organizator şi mobilizator al organizaţiei profesionale muncitoreşti.

Organizaţiile sindicale muncitoreşti din deceniul al zecelea, afiliate la Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, au recunoscut programul şi statutul acestuia, au participat, prin delegaţi, la congresele ce aveau loc, au cuprins, prin afiliere, o bună parte dintre membrii partidului, avînd, îndeobşte, în conducerea lor, muncitori înaintaţi, cu rol determinant in cadrul cluburilor muncitoreşti.

Problema organizării sindicale a muncitorimii a stat în atenţia partidului muncitorilor de la crearea sa. În statutul adoptat în 1893 se prevedea că „Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România se compune din cluburile de mun-

www.mnir.ro

citori, sindicatele de muncitori şi toate grupările care vor declara că primesc în întregime programul partidului şi hotărîrile congreselor". Partidul politic al muncitorilor se sprijinea, aşadar, în activitatea sa, pe cluburile muncitoreşti, care îndeplineau atributele caracteristice unor organizaţii judeţene, iar prin intermediul acestora îndruma activitatea organizaţiilor sindicale. P.S.D.M.R. reunea, astfel, toate forţele clasei muncitoare într-un front unic şi organizat pe întreaga ţară. Legăturile dintre P.S.D.M.R. şi sindicatele muncitoreşti nu s-au limitat numai la dezbaterea în comun a unor probleme legate direct de activitatea acestora din urmă, de rolul şi caracterul lor, ci ele au continuat să existe şi în perioadele dintre congrese.

După 1900, o trăsătură distinctivă a mişcării muncitoreşti din România a constituit-o legătura organică dintre sindicat şi cercul socialist. Elementele înaintate şi-au dat tot mai mult seama că eficacitatea activităţii revoluţionare era determinată de legătura strinsă dintre cercurile socialiste şi sindicate, fiecare însă avînd organizarea sa de sine-stătătoare, iar rolul conducător revenind primelor. De altfel, trebuie subliniat faptul că la Conferinţa naţională a sindicatelor şi cercurilor socialiste din august 1906 s-a afirmat clar rolul de căpetenie al partidului clasei muncitoare în lupta pentru emanciparea proletariatului, în care sens se recomanda depunerea tuturor eforturilor pentru refacerea acestuia la nivel naţional.

Vădind preocuparea permanentă a partidului pentru unitatea mişcării muncitoreşti, Congresul Partidului Social-Democrat din România din 1910 a ascultat şi a dezbătut rapoarte privind diferite aspecte ale organizării şi activităţii mişcării sindicale, ale relaţiilor dintre partid şi sindicate şi a adoptat hotărîri în aceste probleme. Stabilind cu claritate domeniile de acţiune a celor două organizaţii, Congresul a subliniat necesitatea ca partidul şi sindicatele să dezvolte legături cît mai strînse, să se sprijine reciproc. „Sindicatele — se arăta în moţiunea adoptată — nu-şi vor îndeplini în întregime datoria in lupta lor pentru emanciparea muncitorilor decît atunci cînd actele lor vor fi însufleţite de spiritul socialist. Partidul are datoria de a ajuta sindicatele".

Modul cum au conlucrat, după 1910, partidul clasei muncitoare şi sindicatele, modul cum s-au stabilit raporturile dintre partid şi centrala sindicală constituie un fapt demn de subliniat, mai ales dacă avem în vedere consecinţele pozitive ulterioare ale unităţii politice dintre partid şi sindicate, partidul avînd rolul de conducător şi îndrumător politic al sindicatelor.

O caracteristică a mişcării muncitoreşti din ţara noastră de după 1910 o constituie legătura permanentă, unitatea manifestată pe multiple planuri între mişcarea politică şi cea sindicală, ataşamentul lor la înaltele principii ale solidarităţii internaţionale ale muncitorilor şi pretutindeni. Demn de remarcat este faptul că congresele sindicale, cu excepţia celui ţinut în ianuarie 1914 la Ploieşti, şi-au desfăşurat lucrările imediate după încheierea congreselor organizaţiilor politice ale Partidului Social-Democrat din România, la ele participînd delegaţii comune. Strînsa legătură a sindicatelor cu partidul politic al proletariatului a constituit temelia dezvoltării ulterioare a mişcării muncitoreşti din România pe o linie consecvent revoluţionară şi unitară.

După 1918, în condiţiile făuririi statului naţional unitar român, a maturizării politice şi ideologice a mişcării muncitoreşti din România, ideea înfăptuirii unităţii proletare de pe întreg teritoriul ţării se impunea ca o necesitate stringentă. Determinate de aceasta, organizaţiile socialiste şi sindicatele regionale s-au pronunţat şi au acţionat în direcţia unificării şi centralizării mişcării muncitoreşti pe tărîm politic şi profesional. Acest lucru era posibil şi pentru faptul că la noi, în România, exista deja o însemnată tradiţie, evidenţiată, dacă privim retrospectiv, atît prin rădăcinile sale, cit şi prin etapele de evoluţie.

De-a lungul existenţei sale pînă la marele Congres din mai 1921, partidul, organizaţiile sindicale, clasa muncitoare din România în ansamblul ei s-au afirmat, în planul vieţii politice, ca un tot unitar, ale cărui principale caracteristici au fost : dezvoltarea unei activităţi neîntrerupte, pe baza unui program permanent îmbunătăţit, dar rămas fidel obiectivelor fundamentale formulate în 1893 ; ancorarea profundă în realităţile ţării ; afirmarea sa ca un detaşament activ al mişcării muncitoreşti internaţionale.

Unitate în dezvoltarea mişcării noastre muncitoreşti a însemnat şi permanenţa legăturilor partidului politic al proletariatului, a sindicatelor din vechea Românie cu organizaţiile socialiste din teritoriile româneşti aflate încă sub stăpînire străină pînă în 1918. Schimbul frecvent de publicaţii şi de alte materiale propagandistice,

www.mnir.ro

de o parte şi de alta a Carpaţilor, vizitele reciproce ale unor militanţi cu prilejul congreselor şi al altor manifestaţii de amploare, afirmarea, în deplin consens, a ţelurilor comune sociale şi naţionale a tuturor românilor, s-au impus ca mijloace de menţinere a unei unităţi care a făcut din mişcarea muncitorească română o singură forţă dincolo de fruntariile vremelnice statornicite atunci.

În condiţiile procesului de clarificare politică-ideologică ce se desfăşura în mişcarea muncitorească după 1918, problema unităţii de acţiune a partidului şi sindicatelor a căpătat şi mai multă claritate, evoluînd spre stabilirea raporturilor dintre partid şi sindicate în sensul afirmării plenare a rolului primordial, conducător al partidului. Sindicatele s-au situat astfel pe o poziţie înaintată, potrivit căreia mişcarea sindicală, în mod evident, nu putea contribui la realizarea dezideratelor muncitorimii fără îndrumarea ei de către partidul politic al proletariatului. Şi tocmai în această direcţie sindicatele şi-au adus o contribuţie pozitivă în procesul amplu de transformare a Partidului Socialist în partid de tip nou, de preluare a tradiţiilor înaintate, de afirmare a principiului unităţii revoluţionare în perioada care a precedat făurirea Partidului Comunist Român.

Momentul de culme al acestui proces istoric avea să-l constituie convocarea, începînd cu 8 mai 1921, a marelui Congres menit să statueze unificarea, pe baze comuniste, a tuturor organizaţiilor muncitoreşti din România unită. Congresul din mai 1921 a reprezentat, aşadar, un moment important în dezvoltarea mişcării muncitoreşti din România ca o mişcare unitară.

Pe scena politică a ţării îşi făcea astfel apariţia, în chip simbolic, primul partid ce acţiona în numele poporului muncitor de pe întreg cuprinsul patriei întregite, cel dintîi care şi-a strîns rîndurile la nivelul statului naţional unitar, pregătind epopeea eroică a emancipării sociale, a consolidării unităţii şi neatîrnării ţării.

Congresul de făurire a P.C.R., în ciuda întreruperii lucrărilor sale de către autorităţi, prin arestarea delegaţilor, a reprezentat un moment important în dezvoltarea mişcării politice şi sindicale din România ca o mişcare unitară, bazată pe principiile luptei de clasă şi ale solidarităţii internaţionale proletare. Prevederea pe ordinea de zi a Congresului ca în zilele de 12—14 mai să se discute şi problemele mişcării sindicale, inserarea în proiectul de statut al P.C.R. a obligaţiei fiecărui membru de partid de a face parte din organizaţia sindicală, ca şi proiectul de statut general al sindicatelor din România, ce urma să fie adoptat la Congres, sînt dovezi concludente în acest sens. Subliniind faptul că mişcarea sindicală din România este o organizaţie a tuturor oamenilor muncii, care duc lupta contra clasei capitaliste, organizaţie care recunoaşte rolul conducător al partidului pentru atingerea aceluiaşi ţel comun, statutul stabilea, în continuare, structura organizatorică şi sarcinile sindicatelor din ţara noastră.

Rezultatele pozitive obţinute în anii 1921—1922, la congresul de la Braşov şi mai ales la cel de la Sibiu, pe linia unificării mişcării sindicale la scara României reîntregite, au reprezentat o cucerire de mare preţ pentru Partidul Comunist Român, o experienţă care va contribui la întărirea ideii că întotdeauna, chiar în momentele grele pentru mişcarea sindicală, s-au găsit permanent elemente care vor duce la făurirea unităţii de acţiune.

Dacă pînă în 1923 organizaţiile politice şi profesionale muncitoreşti au evoluat ca o mişcare unitară, în care rolul conducător, ideologic-politic, îl avea partidul comunist, iar sindicatele constituiau marea armată proletară organizată, acest proces s-a întrerupt vremelnic, în septembrie 1923, ca urmare a sciziunii organelor sindicale conducătoare, provocată la congresul de la Cluj.

După congresul de la Cluj, cînd unitatea politică şi de acţiune a clasei muncitoare din România era primejduită, partidul comuniştilor, militanţii devotaţi cauzei proletare au acţionat cu toată abnegaţia pentru apărarea fiinţei sindicatelor, pentru reunificarea şi centralizarea lor pe plan naţional, aceasta fiind o sarcină majoră de cea mai mare însemnătate pentru mişcarea muncitorească în ansamblul ei.

În anii care au urmat, pentru a împiedica divizarea clasei muncitoare, P.C.R. a îndrumat sindicatele ce militau pentru unitate să se constituie într-o organizaţie sindicală condusă de Consiliul General al Sindicatelor Unitare, care nu s-au afiliat la nici un for sindical internaţional. Aşadar, sindicatele unitare au fost concepute de către partidul comunist ca instrumente ale unităţii de acţiune în practica sindicală. Sindicatele unitare, îndrumate direct de către comunişti, s-au

www.mnir.ro

situat în fruntea luptei pentru afirmarea rolului clasei muncitoare în societatea românească, iar la succesele acestei lupte şi-au adus contribuţia toate sindicatele existente, fie ele social-democrate, socialiste sau independente.

Sindicatele unitare au constituit un mijloc eficace de strîngere a legăturilor partidului cu masele muncitoare şi, totodată, un exponent al luptei pentru unitate. Comuniştii au desfăşurat o vie activitate nu numai în rîndurile sindicatelor unitare, ci şi în rîndurile sindicatelor aflate sub influenţa social-democraţilor şi a socialiştilor independenţi, ceea ce a dus la creşterea numărului membrilor de sindicat, la sporirea rolului acestor organizaţii şi la orientarea lor tot mai susţinută spre apărarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare. Aceasta a făcut ca sindicatele să constituie, în perioada anilor 1932—1933, una din pîrghiile de bază prin intermediul căreia P.C.R. a activat larg în rîndul maselor muncitoreşti, cu ajutorul lor aplicînd, în practica luptelor, o seamă de mijloace şi metode de luptă dintre cele mai eficiente.

După 1933, în condiţiile orientării spre făurirea unor largi coaliţii de forţe, P.C.R., analizînd situaţia concretă din mişcarea sindicală, a ajuns la concluzia justă a necesităţii concentrării tuturor membrilor de sindicat într-o singură organizaţie sindicală, în Confederaţia Generală a Muncii. În dorinţa realizării unităţii sindicale, partidul comunist a dat indicaţia ca membrii Sindicatelor unitare să intre în sindicatele afiliate ale C.G.M.

În scopul dezvoltării acţiunilor bazate pe unitatea muncitorească, P.C.R. şi-a intensificat activitatea de conlucrare cu sindicatele încadrate în C.G.M. Intrarea comuniştilor şi a altor elemente revoluţionare în aceste sindicate a contribuit la intensificarea activităţii maselor muncitoreşti şi, în acest cadru general, la regruparea forţelor care militau pentru unitatea proletară.

În perioada de după 1938, cînd sindicatele au fost dizolvate, activiştii sindicali, masa membrilor de sindicat s-au încadrat activ în cadrul corporaţiilor, unde, sub îndrumarea comuniştilor, au reuşit să transforme aceste organizaţii în mijloace puternice de realizare a unor deziderate ale maselor de oameni ai muncii. Aceeaşi participare activă au avut-o membrii sindicatelor, sub conducerea partidului comunist, şi în anii grei ai dictaturii militare-fasciste.

Refacerea unităţii de acţiune a clasei muncitoare în cadrul Frontului Unic Muncitoresc şi a mişcării sindicale unitare, în condiţiile de după victoria insurecţiei din august 1944, fixarea şi transpunerea în practică a unor programe comune de acţiune politică şi guvernamentală au asigurat clasei muncitoare un rol hotăritor în cursul desfăşurării cu succes a revoluţiei populare în România.

Sub îndrumarea comuniştilor, încă în zilele insurecţiei muncitorii dintr-o serie de întreprinderi industriale au început să-şi creeze organizaţii sindicale unice şi comitete de fabrică, in numai cîteva luni fiind constituite asemenea organizaţii sindicale unice în aproape toate întreprinderile şi instituţiile.

Realizarea unităţii sindicale, pe baza principiilor stabilite în comun de delegaţiile comitetelor centrale ale P.C.R. şi P.S.D., a marcat un pas înainte pe calea colaborării strînse dintre comunişti şi social-democraţi, a contribuit la creşterea forţei şi a capacităţii de luptă unită a întregii clase muncitoare.

Înfăptuirea unităţii muncitoreşti pe plan profesional în cadrul mişcării sindicale unite, consfinţită de Congresul general al sindicatelor din România din 26—30 ianuarie 1945, a constituit un important factor de consolidare a unităţii proletariatului în cadrul Frontului Unic Muncitoresc şi, prin aceasta, o întărire a poziţiei tuturor forţelor democratice în lupta pentru cucerirea puterii politice.

În anii construcţiei socialiste, rolul şi misiunea sindicatelor s-au schimbat fundamental. „Lor — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — le revine înalta misiune şi răspundere de organizare a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naţionalitate, în vederea participării la conducerea tuturor domeniilor de activitate“. Sindicatele sînt chemate să asigure îndeplinirea neabătută a rolului istoric al clasei muncitoare in conducerea societăţii, în asigurarea dezvoltării economico-sociale a ţării, in ridicarea bunăstării materiale şi spirituale a întregului popor, in asigurarea independenţei şi suveranităţii naţionale.

Afirmarea şi recunoaşterea rolului conducător al partidului comunist în societatea noastră socialistă nu diminuează în nici un fel rolul sindicatelor sau al altor organizaţii de masă şi obşteşti, dimpotrivă, activitatea politică a partidului duce şi trebuie să ducă la creşterea rolului acestora în toate domeniile de activitate

www.mnir.ro

Evocind aceste glorioase tradiţii de luptă unită a clasei muncitoare, poporul nostru, condus de Partidul Comunist Român, este conştient că cel mai înalt omagiu pe care-l poate aduce înaintaşilor este munca avîntată pentru construirea în patria noastră a acelei societăţi drepte şi prospere pe care proletariatul a visat-o şi la izbînda căreia a contribuit prin luptele şi jertfele sale de aproape două ori seculare.

LA PERMANENCE DES LIAISONS ENTRE LE PARTI DE LA CLASSE OUVRIÈRE ET LE MOUVEMENT SYNDICAL

Résumé

Un des traits fondamentaux du mouvement ouvrier de Roumanie *a été constitué par la permanente unité politique et d'organisation dans la lutte pour l'accomplissement des plus ardents desidérata qui agitaient la société roumaine. Dans ce contexte on rélève l'étroite liaison qui existait entre les organisation politiques et celles professionnelles du prolétariat roumain, leur action unitaire dans tous les grands problèmes. C'est ce qui a détérminé que, dès 1893, date de la création du Parti Social-Démocrate des Ouvriers de* Roumaine *qui comprenait dans sa sphère d'influence tous les travailleurs, soient incorporés dans ses rangs tant les clubs ouvriers qui jouaient le rôle d'organisations départementales que les organisations syndicales existantes sur toute l'étendue du pays.*

Le *moment culminant de l'unité indestructible de la classe ouvrière de notre pays allait être constitué par le Grand Congrès de mai 1921, destiné à statuer l'unification, sur des fondements communistes, de toutes les organisation ouvrières de la* Roumanie *elle même unifiée. Sur la scène politique du pays apparaissait ainsi, comme un symble, le premier parti qui actionnait au nom du peuple travailleur de toute la patrie, le premier qui s'est constitué au niveau de l'état national unitaire, en préparent l'héroïque épopée de l'émancipation sociale, de la consolidation de l'unité et de l'indépendance du pays.*

Autour du parti des communistes, continuateur des plus remarquables traditions du peuple, du mouvement révolutionnaire prolétaire, vont se renger dans la période suivante toutes les forces qui avaient inscrit sur leur drapeau de lutte l'idéal de l'unité de la classe ouvrière. A son appel l'unité ouvrière représentera la plus importante force dans les grandes batailles de classe, dans la lutte contre le péril fasciste, dans la victoire de l'insurrection d'août 1944, qui a signifié aussi le début de la révolution de libération nationale et sociale, antifasciste et antiimpérialiste, dans la grande épopée de l'édification, sous la direction du Parti Communiste Roumain. *de la société socialiste multilatéralement developpée et de l'avance de la* Roumanie *vers le communisme.*

www.mnir.ro

CERCUL FEMININ COMUNIST — PRIMĂ ORGANIZAŢIE REVOLUŢIONARĂ DE FEMEI CREATĂ DE PARTIDUL COMUNIST ROMÂN (1922—1924)

de **ELISABETA IONIŢĂ**

Aniversarea a şase decenii de la făurirea Partidului Comunist Român constituie un prilej de evocare a glorioaselor tradiţii revoluţionare ale mişcării noastre muncitoreşti, a evocatoarei istorii de luptă şi victorii a partidului, de trecere în revistă a măreţelor realizări dobîndite de poporul român sub conducerea sa încercată.

În acest context, comunicarea de faţă îşi propune să înfăţişeze preocuparea pe care a avut-o, din primul moment, Partidul Comunist Român faţă de problema feminină, modul în care principalele direcţii ale strategiei şi tacticii sale şi-au găsit aplicabilitatea în mişcarea revoluţionară şi democratică de femei din ţara noastră.

„În marile bătălii revoluţionare purtate de clasa muncitoare, conduse de partidul comunist — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, în lupta maselor pentru răsturnarea vechii orînduiri şi instaurarea puterii populare, pentru construirea socialismului, femeile au dat numeroase exmple de devotament, de eroism şi spirit de abnegaţie“ [1].

Preluînd cele mai bune tradiţii de luptă ale mişcării revoluţionare, socialiste, ale partidului clasei muncitoare, făurit în 1893, cu privire la antrenarea şi organizarea femeilor muncitoare, ridicîndu-le pe un plan superior în noile condiţii ale dezvoltării ţării, partidul comunist, de la primul său congres — din mai 1921, care a statuat unificarea mişcării muncitoreşti pe temelii comuniste — a înscris în programul său problema atragerii şi integrării femeilor în lupta revoluţionară.

Avînd ca ţel permanent unirea tuturor forţelor într-un puternic front popular al luptei de clasă, P.C.R. a considerat că femeile constituiau unul din importantele detaşamente care-şi putea aduce din plin contribuţia în lupta revoluţionară. În acelaşi timp, trebuie arătat că s-a ţinut cont şi de rezultatele obţinute de cercurile de femei în anii anteriori, rezultate ce aveau să fie depăşite în noile condiţii ale desfăşurării activităţii sub îndrumarea celui mai revoluţionar partid.

După cum se ştie, pe ordinea de zi a primului congres al Partidului Comunist Român, din mai 1921, a fost prevăzut şi punctul „Mişcarea feminină“. În Proiectul de Statut, important document programatic, într-un capitol aparte, se justifica şi obiectivitatea organizării femeilor muncitoare. Astfel, se precizează din primul articol că, pentru realizarea propagandei comuniste în scopul atragerii femeilor in lupta revoluţionară, se prevede formarea de „Cercuri feminine“ [2], ce vor avea caracter de sine stătător, alcătuite din membre ale partidului.

De altfel, acest capitol, intitulat „Organizaţii feminine“, poate fi el însuşi considerat un statut al primei organizaţii de femei creată şi condusă de Partidul Comunist Român. „Pentru propaganda în rîndul femeilor, cercurile îşi vor avea

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvirşirii construcţiei socialiste*, vol. I, Edit. Politică, Bucureşti, 1968, p. 501.

[2] În documente şi diferite lucrări, „Cercul feminin comunist“ apare şi sub alte denumiri : Secretariatul Central al propagandei pentru femei, Comisia Centrală de propagandă printre femei, Cercul femeilor comuniste. Autoarea a adoptat în această lucrare ca unică denumire „Cercul feminin comunist“, deoarece în primul document programatic al P.C.R. — Proiectul de Statut — în acest fel au fost denumite.

www.mnir.ro

organizația autonomă, cu comitet ales. Cercurile se pot alcătui în Uniuni, alegîndu-și Comitetele Centrale și organizîndu-și și congrese, avînd administrația și conducerea sub controlul Comitetului Executiv (al partidului — n.n.).

Cercurile feminine pot întreprinde tot felul de acțiuni, precum și acțiuni politice, dar numai in înțelegere cu secțiunea locală. În comitetul Cercului feminin va fi un delegat al Comitetului secțiunii, iar in Comitetul Central un delegat al Comitetului Executiv (al partidului — n. n.). La congresele partidului va lua parte, cu drept de vot, cîte un delegat al Comitetului Central feminin" [3].

Se cunoaște faptul că, datorită întreruperii lucrărilor congresului partidului din mai 1921 prin intervenția autorităților, proiectul de statut n-a fost votat și nici problema organizării femeilor n-a putut fi rezolvată.

În lunile care au urmat, datorită terorii, partidul comunist a trecut printr-o serie de greutăți. Astfel, este explicabil de ce, în aceste luni, pe linie organizatorică constatăm o stagnare în mișcarea comunistă de femei din țara noastră. Însă, cu toate acestea, fără a-și putea exprima părerea în cadrul unor forme proprii de organizare, femeile muncitoare, în frunte cu cele care erau membre ale partidului comunist, au participat în număr mare la acțiunile inițiate de P.C.R. pentru eliberarea militanților mișcării muncitorești judecați în procesul din Dealul Spirei, în grupul cărora se aflau și 21 de femei cunoscute luptătoare revoluționare, precum și la acele acțiuni pregătite cu prilejul alegerilor din martie 1922.

În tumultul luptei revoluționare, simțind tot mai mult nevoia înaintării lor pe acest drum în mod organizat, militantele au început să lanseze chemări pentru a determina femeile muncitoare să intre în rîndurile partidului, în sindicate, cele mai tinere in rîndurile tineretului revoluționar, pledînd totodată și pentru susținerea organizării lor.

În preocuparea stringentă a partidului de a strînge tot mai mult legăturile sale cu masele largi de oameni ai muncii, cît și pentru creșterea rîndurilor sale, problema înființării de organizații ale „Cercului feminin comunist" căpăta un caracter de urgență, mărturisind de a fi un obiectiv major nu numai pentru mișcarea de femei, dar și pentru întreaga mișcare muncitorească. „Astăzi femeile joacă aproape același rol în viața economică ca și bărbații — se preciza într-unui din articolele publicate în acea perioadă. Ele trebuie să se constituie în cercuri feminine și să lupte in sindicate și partid alături cu bărbații muncitori pentru o viață mai bună" [4].

Astfel, un pas înainte în activitatea femeilor, în vederea organizării lor, a fost făcut prin Hotărîrea C.C. al P.C.R. din august 1922, care a stabilit înființarea unui Cerc provizoriu al femeilor comuniste [5], act ce a marcat deschiderea unui capitol nou în istoria Cercului feminin comunist — a primei organizații de femei creată de P.C.R. —, de trecere de acum, în mod concret, organizatoric la constituirea sa.

La cel de-al doilea Congres al P.C.R., din octombrie 1922, chestiunea feminină a fost una din problemele care au stat în atenția delegaților, în documentele Congresului și în primul rînd în Raportul general al partidului existînd o bogată referire la mișcarea de femei din țara noastră.

În urma hotăririlor luate la congres, Secretariatul Central al Partidului Comunist Român trimite Instrucțiuni [6], explicînd că se va constitui o comisie pentru propagandă printre femei — este vorba de Cercul feminin comunist — ce va funcționa pe lingă Comitetul Central, revenindu-i misiunea de a desfășura în întreaga țară activitatea in rîndul femeilor. Totodată se cere să se constituie efortul de a se lua legătura cu masa muncitoarelor, cu toate membrele secțiunilor și grupelor partidului din București, în primul rînd, dar și cu cele din diferite orașe, cerindu-se, cum se și subliniază, „lărgirea activității între femei" [7], care trebuie astfel făcută încît să fie o „propagandă comunistă printre femei, iar nu organizarea femeilor ca femei".

Pentru îndeplinirea misiuni pe care organizația femeilor comuniste o primise din partea partidului la congres, de a atrage femeile muncitoare in rîndurile parti-

---

[3] M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România in anii 1921—1924*, Edit. Politică, București, 1971, p. 89.
[4] „Socialismul", 11 iunie 1922.
[5] „Socialismul", 26 Iulie 1922.
[6] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 107/1922.
[7] Ibidem.

www.mnir.ro

dului şi ale sindicatului, preocuparea imediată a acesteia a fost de a înfiinţa cercuri în diferite oraşe — mai ales în centrele industriale, acolo unde proletariatul feminin era mai puternic.

Cred că nu greşim dacă considerăm Cercul feminin comunist — în care, după cum se poate vedea, o mare parte o deţinea activitatea teoretică, de propagandă — ca o şcoală de pregătire revoluţionară a femeilor muncitoare în vederea intrării lor în rîndurile partidului, a devenirii lor ca militante conştiente.

Cercul feminin comunist şi-a îndreptat, în primul rînd, atenţia spre proletarele din fabrici şi de pe ogoare, spre femeile care resimţeau cel mai mult urmările exploatării capitaliste. În ideea concentrării forţelor feminine în jurul unor lozinci care interesau masele largi feminine, Cercul feminin comunist a avut în vedere şi stabilirea unor legături cu organizaţiile feminine şi feministe burghezo-democratice şi burgheze. De pe o poziţie înaintată, revoluţionară a arătat că promisiunile pe care aceste asociaţii le făceau în cadrul programelor lor de acţiune cu scopul de a atrage un număr cît mai mare de femei aveau un caracter iluzoriu, demagog în multe cazuri.

Spiritul de solidaritate militantă internaţională, trăsătură ce a caracterizat mişcarea muncitorească din ţara noastră de la începuturile sale, îl găsim şi în acţiunile organizaţiei comuniste de femei, în perioada dată, exprimat prin variate acţiuni. Din cercetarea documentelor ne putem da seama că deşi trecuseră numai doi ani de la primii săi paşi, în 1924, activitatea Cercului feminin comunist a avut un continuu proces ascendent, rezultat al maturizării sale politice şi ideologice. Era, totodată, o urmare a faptului să din primul moment şi-a desfăşurat programul de acţiune sub directa îndrumare a partidului comunist, care, la rindu-i, iată că, de la bun început, dovedise că-şi îndeplinea în chip strălucit rolul istoric pe care-l avea — de conducător al luptei maselor muncitoare pentru o viaţă mai bună.

Instrucţiunile C.C. al Cercului feninin comunist din anul 1924, cu privire la necesitatea intensificării activităţii de propagandă şi organizare printre femei, precizau că ea „trebuie să se întindă nu numai la muncitoarele din fabrici şi ateliere, ci şi printre gospodinele sărace şi mici burgheze... — cerîndu-se în continuare — o atenţie deosebită, însă, elementelor muncitoreşti din fabrici, unde să se creeze şi grupe de simpatizante“ [8].

Activitatea femeilor comuniste de constituire a organizaţiilor sale n-a rămas fără roade. Acest fapt reiese şi din scrisoarea C.C. al Cercului feminin comunist către C.C. al P.C.R., din vara anului 1924, prin care informează despre munca depusă de cerc în cadrul Regionalei I (Transilvania şi Banat), arătîndu-se că, rezultat al neobositei lor preocupări, „partidul a reuşit să cîştige pe lîngă un număr de muncitoare din fabrică, dintre care unele cu vechime şi cu mare influenţă în mişcarea muncitorească, şi un număr relativ mare de noi muncitoare“ [9], membre ale partidului.

Sesizînd caracterul revoluţionar al organizaţiei, al importantului rol pe care-l avea în stimularea militantă a mişcării de femei din ţara noastră, deşi activa în cadrul legal, aparatul de stat represiv a supus-o permanent unui regim de supraveghere şi interdicţii.

În anul 1924, prin şirul de măsuri luate de autorităţi, odată cu Partidul Comunist Român a fost interzisă şi activitatea legală a Cercului feminin comunist.

Dar membrele Cercului feminin comunist — prima organizaţie revoluţionară de femei creată de Partidul Comunist Român —, militantele comuniste îşi vor continua activitatea, înfruntînd greutăţile ilegalităţii, situîndu-se in anii următori în primele rînduri ale luptei revoluţionare din ţara noastră.

---

[8] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 43/1924.
[9] Ibidem, mapa 300/1924.

www.mnir.ro

LE CERCLE FEMININ COMMUNISTE — LA PREMIERE ORGANISATION REVOLUTIONNAIRE DES FEMMES FONDEE PAR LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN (1922—1924)

Résumé

Dans la communication il s'agit de la première organisation révolutionnaire des femmes de Roumaine, fondée et dirigée par le parti communiste, comme expression de la préoccupation que le P.C.R. a eu dès le premier instant, envers le problème féminin, la manière dans laquelle les principales directions de la stratégie et de la tactique ont trouvé leur applicabilité dans le mouvement révolutionnaire et démocratique de notre pays.

Tout en présentant l'activité menée par l'organisation en différentes directions on souligne l'importante tâche qu'elle a eu en ce qui concerne la préparation révolutionnaire des femmes travailleuses à leurs entrée dans les rangs du parti pour devenir des militantes conscientes.

Depuis 1924, entre les mesures prises sar les autorités, en même temps avec le Parti Communiste Roumain á été interdite aussi l'activité légale du Cercle féminin communiste.

www.mnir.ro

MĂRTURII DIN PRIMII ANI DE LA FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMAN DESPRE ABNEGAŢIA UNOR MILITANŢI REVOLUŢIONARI

de NICOLAE PETRESCU

Mişcarea muncitorească şi revoluţionară de la noi din ţară — continuînd tradiţiile cele mai înaintate ale poporului, înfruntînd opreliştile puse de clasele exploatatoare — au dus o luptă neînfricată pentru dreptate socială şi libertate naţională.

În cadrul avîntului revoluţionar internaţional — ca urmare a distrugerilor provocate de primul război mondial, de dezorganizare a activităţii economice şi înrăutăţire a situaţiei maselor populare — şi în România au avut loc numeroase acţiuni ale oamenilor muncii, împotriva cărora cercurile conducătoare ale burgheziei au luat măsuri represive în vederea menţinerii poziţiilor lor dominante.

Întregul arsenal de metode şi mijloace îndreptat de autorităţi împotriva forţelor revoluţionare în primii ani după război şi mai ales în timpul grevei generale din octombrie 1920, cînd numeroşi militanţi ai organizaţiilor muncitoreşti au fost arestaţi, nu a putut stăvili cursul ascendent al fluxului revoluţionar care a culminat prin făurirea Partidului Comunist Român.

Evenimentul epocal de transformare a Partidului Socialist în Partidul Comunist Român a ridicat pe o treaptă nouă aspiraţiile de secole ale maselor populare, dînd mişcării revoluţionare un conţinut superior şi conducătorul capabil să o ducă la victoria finală.

„Se poate afirma — releva cu pregnanţă tovarăşul Nicolae Ceauşescu în magistrala expunere la adunarea festivă din caiptală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — că Partidul Comunist Român s-a identificat întru totul cu interesele vitale ale clasei muncitoare, ale întregului popor, că în istoria zbuciumată a poporului român nu a existat niciodată un partid politic care să fi servit cu atîta abnegaţie interesele întregii naţiuni, ale bunăstării şi fericirii ei, ale întăririi independenţei şi suveranităţii României" [1].

Făurirea Partidului Comunist Român a alertat cercurile conducătoare ale burgheziei, care — aşa cum luaseră măsuri represive asupra unor militanţi de seamă ai mişcării revoluţionare în perioada premergătoare congresului — au trecut la arestarea delegaţilor care votaseră afilierea fără rezerve la Internaţionala Comunistă [2].

Prin procesul din Dealul Spirii dintre 23 ianuarie—4 iunie 1922 intentat celor 271 de militanţi revoluţionari — participanţi la primul congres al partidului şi conducători ai mişcării greviste din anul 1920 — guvernul urmărea să fundamenteze

---

[1] Nicolae Ceauşescu, 60 de *ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială şi libertate naţională, pentru construirea socialismului şi ridicarea bunăstării maselor, pentru independenţa patriei, colaborare internaţională şi pace.* Expunere la Adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, 8 Mai 1981, Edit. Politică, Bucureşti, 1981, p. 6.

[2] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1916—1921*, Edit. Politică, Bucureşti, 1966, p. 735—738 ; *Crearea Partidului Comunist Român*, sub redacţia Ion Popescu-Puţuri şi Augustin Deac, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 444—445.

www.mnir.ro

juridic lichidarea P.C.R. şi să-l lase fără conducători [3]. Această înscenare a fost sortită eşecului ca urmare a atitudinii dîrze a celor arestaţi şi a uriaşei campanii de solidaritate internă şi internaţională prin care organizaţiile clasei muncitoare, presa democrată, personalităţi proeminente ale ştiinţei şi culturii româneşti şi chiar şefi ai unor partide şi grupări politice burgheze au aruncat oprobiul lor autorităţilor [4]. Prin decretul de amnistie nr. 2469 din 4 iunie 1922 peste 200 de aouzaţi au fost eliberaţi, putind astfel să contribiue la refacerea organizaţiilor P.C.R., la intensificarea activităţii lor în rîndul maselor [5].

După proces guvernul a luat treptat toate măsurile pentru a limita şi chiar interzice activitatea P.C.R., mergînd în anul 1924 pînă la scoaterea sa în afara legii [6]. Calculele burgheziei nu şi-au atins scopul deoarece, arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu : „Teroarea duşmanului de clasă nu a reuşit să înfringă voinţa de luptă a comuniştilor şi celorlalţi patrioţi. Ei au continuat să ţină sus steagul luptei pentru apărarea oamenilor muncii, să conducă clasa muncitoare, întregul popor la victoria asupra fascismului, pe calea făuririi României socialiste" [7].

★

In patrimoniul Muzeului Naţional de istorie al R. S. România sînt păstrate, cu grija ce se cuvine, o serie de documente, mărturii ale abnegaţiei unor revoluţionari de seamă, ca Mihail Gheorghiu Bujor, Constantin Agiu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Mihail Cruceanu, Pavel Antip Tcacenco, Simion Bubnovski şi alţi reprezentanţi de seamă ai mişcării revoluţionare.

Militant de seamă al mişcării socialiste, de la noi din ţară, conducătorul recunoscut al primelor unităţi internaţionaliste create imediat după Revoluţia din Octombrie şi membru al Colegiului de luptă împotriva contrarevoluţiei din sud [8], Mihail Gheorghiu Bujor se reîntoarce în patrie „spre a înfrunta şi suferi urgia clasei stăpinitoare cot la cot cu tovarăşii cei vechi şi cei noi" [9]. Activează susţinut în cadrul grupărilor comuniste şi a aripii stingi a Partidului Socialist în vederea creerii partidului comunist. Guvernul, al cărui preşedinte, generalul Averescu avusese întrevederi la Odesa în ianuarie 1918 asupra reglementării situaţiei cu Rusia Sovietică [10], l-a adus în mai 1920 în faţa Curţii Marţiale. Acuzat de dezertare în străinătate, crimă de înaltă trădare şi crimă contra siguranţei statului, calomniat de o parte din presa burgheză, refuzîndu-i-se apărători, Mihail Gheorghiu Bujor s-a apărat singur. In cadrul procesului, care a fost „unul dintre momentele de seamă ale afirmării principiilor socialiste, demnităţii unui luptător, solidarităţii româno-

---

[3] N. Popescu, *Lupta P.C.R. împotriva teroarei dezlănţuite de burghezie şi moşierime asupra maselor muncitoare. Procesul din Dealul Spirii (1921—1922)*, „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lingă C.C. al P.C.R.", an. VII, nr. 1—2, 1961, p. 160 ; *Crearea Partidului Comunist Român*, p. 473 ; M. C. Stănescu, *Mişcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Edit. Politică, Bucureşti, 1971, p. 97—106.

[4] M. C. Stănescu, op. *cit.*, p. 118 ; Ioan Scurtu, *Rezonanţa socială a creării Partidului Comunist Român*, în „Lupta de clasă" nr. 1/1971, p. 108.

[5] Mihail Rusenescu, Ioan Saizu, *Viaţa politică în România, 1922—1928*, Edit. Politică, Bucureşti, 1979, p. 117.

[6] M. C. Stănescu, op. *cit.*, p. 246—275 ; Elisabeta Ioniţă, *Date privind reprimarea mişcării revoluţionare din România în anii 1924—1929*, în „Studii şi articole de istorie", an. XIV, 1969, p. 148—149.

[7] Nicolae Ceauşescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România*. Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român — 7 mai 1966, Edit. Politică, Bucureşti, 1966, p. 26.

[8] Ion Popescu-Puţuri, Titu Georgescu, *Purtători de flamuri revoluţionare*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 459 ; Mihail Gheorghiu Bujor în „Analele de Istorie", an. XVII, 2, 1971, p. 139—143.

[9] N. Copoiu, *Viaţa şi activitatea lui M. Gh. Bujor*, in *Mihail Gheorghiu Bujor. Scrieri social-politice (1905—1961)*, Edit. Politică, Bucureşti, 1979, p. 46.

[10] Constantin Titel Petrescu, *Socialismul în România*, Biblioteca Socialistă, Bucureşti, 1945, p. 315.

www.mnir.ro

ruse"[11], el a arătat că plecarea sa în Rusia a fost temporară şi prelungirea s-a datorat întemniţării sale odată de nemţi, altă dată de denikinişti, dar oricum dragostea pentru proletariatul de pretutindeni nu exclude dragostea pentru propriul popor[12]. In condiţiile avîntului revoluţionar, autorităţile n-au îndrăznit că pronunţe sentinţa capitală şi l-au condamnat la muncă silnică pe viaţă, încercînd să-l distrugă printr-un regim treptat de epuizare fizică şi morală[13]. Opinia publică nu l-a considerat, însă, nici trădător şi nici vinovat de a fi ridicat armele contra ţării, încît a răsplătit devotamentul lui Bujor, alegîndu-l deputat, pentru a-i da putinţa să dovedească de la tribuna Parlamentului că a fost „nu numai un bun socialist, dar şi un bun român"[14].

Puşcăriaş de drept comun după invalidarea mandatului, Mihail Gheorghiu Bujor a fost mutat de la închisoarea Ocnele Mari la Doftana, fiind primul deţinut politic adus aici — primul dintre conducătorii proletariatului român condamnat pe viaţă[15]. Inţelegind manevra cercurilor conducătoare, care prin condamnarea sa voiau să dea o lovitură mişcării revoluţionare, conducătorilor săi cu mare autoritate, Mihail Gheorghiu Bujor a considerat că principala sa datorie era „să reprezint socialismul în faţa duşmanilor cu cinste şi în spirit de clasă"[16]. Ştirile de la el, din această perioadă sumbră a vieţii sale, sînt puţine, deoarece răzbăteau greu dincolo de zidurile Doftanei şi nici el, atunci sau chiar mai tîrziu, nu a socotit potrivit să vorbească prea mult despre propria sa persoană[17]. Printre ele se numără şi o scrisoare trimisă din Doftana unui prieten la 1 Mai 1923. Din cele cîteva rînduri reies interdicţiile severe la care a fost supus, fiind izolat de ceilalţi deţinuţi politici, contactele sporadice pe care le-a avut cu membrii mişcării revoluţionare şi chiar cu ai propriei familii[18]. „Încă din noiembrie trecut — scria el — nu mai sînt vizitat nici de singura soră care mai venea pe aici. Trebuie să mai spun că eu însumi, în repetate rînduri, am sfătuit-o să evite cît mai mult de a veni pe la mine, pentru că nu-mi putea scăpa din vedere că plăcerea de a o vedea trebuia să-i pricinuiască destule neajunsuri. N-aş spune acelaş lucru despre fraţii şi surorile mele din cealaltă familie. Dar aci, desigur, intervin alte piedici, oricît de admisibilă este în principiu vizita lor. Am primit, tot mai de mult, o c[arte] p[ostală] cu cîteva iscăliturі din partea C. L. (resortul organizării)"[19]. În post-scriptum răzbate dragostea sa faţă de vechii tovarăşi de idei : „În închipuirea mea, în această zi mă găsesc, mai mult decît oricînd, in mijlocul vostru. Întîi Mai 1923". Situaţia în care se găsea Mihail Gheorghiu Bujor a fost confirmată cîteva luni mai tîrziu de vizita pe care i-a făcut-o Elena Filipovici[20]. Obţinînd după multe greutăţi permisiunea de a-l vizita, i-a adus alimente şi ceva cărţi de literatură, altele nefiindu-i permis să primească[21]. Atunci l-a găsit palid şi slăbit, dar fără a fi demoralizat. Nu avea însă nici o cunoştinţă despre mersul lucrurilor din afara zidurilor închisorii, deoarece nu primea ziare. După o săptămînă de la întoarcerea sa de la Doftana, a primit pachetul lăsat pentru Mihail Gheorghiu Bujor, în el fiind toate cărţile şi mîncarea, neatinsă[22]. Anii îndelungaţi, grei, plini de tot felul de privaţiuni nu l-au înfrînt pe Bujor. În salutul pe care îl adresa proletariatului revoluţionar in 1929 — prima solie din întunericul Doftanei — se considera mai tare ca înainte în credinţele sale revoluţionare şi mulţumea acelor care în ţară sau peste hotare i-au luat o sinceră şi nobilă apărare, pe care o socotea prilej de omagiu şi propovăduire a ideilor revoluţionare[23]. Totodată îndemna întreaga mişcare muncitorească „să înlăture tot ce poate învrăjbi şi dezbina şi să caute tot ce poate uni forţele proletaria-

[11] N. Copoiu, op. *cit.*, p. 47.
[12] *Ibidem*, p. 48.
[13] *Ibidem*.
[14] Constantin Titel Petrescu, op. *cit.*, p. 349.
[15] N. Copoiu, op. *cit.*, p. 49.
[16] *Ibidem*, p. 50.
[17] *Ibidem*, p. 51.
[18] Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România, nr. inv. 83022.
[19] Ibidem.
[20] „Socialismul" din 14 octombrie 1923.
[21] Ibidem.
[22] Ibidem.
[23] „Apărătorul proletar", an. II, nr. 4, iunie 1929.

www.mnir.ro

tului, care e singura chezăşie a triumfului său" [24]. Ca urmare a campaniei îndelungate de solidaritate internă şi internaţională, Mihail Gheorghiu Bujor a fost eliberat la 13 iunie 1933 [25]. După cei peste 13 ani de temniţă avea aceeaşi fermitate revoluţionară de neclintit, arătînd că : „Pe condamnaţii politici, Doftana cînd nu-i năruie trupeşte sau mintal — îi întăreşte în convingerile lor şi îi înverşunează pînă la culme în atitudinea potrivnică ordinei actuale şi statului, care, recurgînd la astfel de neomenii, confirmă singur critica adversarilor şi se condamnă singur" [26]. Militînd susţinut pentru unitatea clasei muncitoare Mihail Gheorghiu Bujor a înfruntat cu acelaşi curaj prigoana autorităţilor în timpul dictaturii regale şi antonesciene, devenind, prin pedepsele ce s-au adăugat celei vechi, luptătorul politic cu cel mai îndelungat stagiu de detenţie din istoria ţării noastre [27].

★

Membru al partidului social-democrat din 1915, arestat pentru „activitate comunistă", evadat, militant in grupul lui Alecu Constantinescu şi în Sindicatul brutarilor, Constantin Agiu a fost din nou arestat în timpul grevei generale din octombrie 1920 şi implicat în procesul din Dealul Spirii [28]. In timpul judecării sale, înfruntînd cu bărbăţie teroarea, a făcut un aspru rechizitoriu cercurilor politice conducătoare din ţară cînd „arăta că va lupta împotriva regimului burghezo-moşieresc din România", recunoscînd cu mîndrie că „a lucrat cu convingere că idealul comunist aduce salvarea muncitorimii şi că rezumă deplin aspiraţiile spre îndeplinirea unui nou sistem social întemeiat pe dreptate" [29]. Neintrînd în prevederile decretului de amnistie, Constantin Agiu a fost condamnat la 8 ani închisoare, fiind întemniţat Ia Doftana [30]. Din aceşti ani, care la vîrsta pe care o avea Constantin Agiu ar Ii reprezentat în condiţiile normale ale vieţii fiecărui om o perioadă bogată în aspiraţiile şi sentimentele cele mai înalte, rodnică în activitate, în patrimoniul muzeului nostru se găsesc cîteva documente, dintre care unul de excepţie. Este vorba de extractul de căsătorie eliberat de primăria comunei Telega pentru singura căsătorie oficiată în închisoarea Doftana unui militant comunist [31]. Din limbajul sec al actului întocmit la 2 iunie 1923 reiese că deţinutul politic Constantin Agiu, în vîrstă de 32 ani, s-a căsătorit cu Mina Dumitru Ionescu, orfană de tată şi fiica unei menajere din Bucureşti. Căsătoria s-a oficiat în cancelaria închisorii Doftana, martori fiind Mihail Stănescu directorul penitenciarului, din partea soţului, iar grefierul aceleiaşi închisori, din partea soţiei. Aceeaşi puternică emoţie o produce şi scrisoarea pe care tînăra sa soţie a trimis-o lui Constantin Agiu la 4 aprilie 1924 în închisoarea Doftana [32]. Puţinele rînduri arată grija pe care i-o poartă, dar şi sărăcia pe care o îndură şi boala în care se zbate. Alte două cărţi poştale expediate lui Constantin Agiu la Doftana în aceşti ani conţin gîndurile pline de compasiune şi înţelegere adresate de un prieteni din Craiova [33] şi de altul stabilit în Franţa [34].

În urma amnistiei acordate prin decretul din anul 1929, Constantin Agiu a părăsit închisoarea, dar nu peste mult timp a avut alte condamnări. A rămas ferm idealurilor revoluţionare, după cum declara în „Apărătorul proletar", în timp ce ispăşea o nouă pedeapsă : „Ne simţim indisolubil legaţi de organizaţiile revoluţionare de clasă ale muncitorimii, pentru a cărei dezrobire de sub jugul capitalist am fost gata şi sîntem şi azi să facem sacrificii" [35]. C.C. al P.C.R., apreciind meritele lui

[24] Ibidem.
[25] N. Copoiu, op. *cit.*, p. 63.
[26] M. Gh. Bujor, *Amintiri de la Doftana*, în „Cuvîntul liber", nr. 48 din 6 octombrie 1934.
[27] N. Copoiu, op. *cit.*, p. 58.
[28] *Crearea Partidului Comunist Român*, p. 146 ; Constantin Agiu în „Anale de istorie", an. XVI, 3, 1970, p. 127—129.
[29] N. Popescu, op. *cit.*, p. 177.
[30] Constantin Agiu, în „Anale de istorie", an. XVI, 3, 1970, p. 127—129.
[31] Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 54 736.
[32] Ibidem, nr. inv. 66893.
[33] Ibidem, nr. inv. 66894.
[34] Ibidem, nr. inv. 66892.
[35] Constantin Agiu, în „Anale de istorie", an. XVI, 3, 1970, p. 128.

www.mnir.ro

Constantin Agiu, l-a însărcinat cu diferite munci de răspundere : cu conducerea comitetului regional Oltenia al P.C.R., in crearea organizaţiilor democratice şi întărirea legăturilor dintre partidele clasei muncitoare, în aprilie 1944 fiind desemnat în tratativele pentru Front Unic Muncitoresc [36].

Intre revoluţionarii care au militat activ în perioada pregătitoare făuririi P.C.R., Pavel Antip zis Tcacenco şi Simion Bubnovski au avut un rol de frunte. Arestaţi după conferinţa organizaţiilor comuniste din martie 1921, unde s-au situat pe poziţiile acelora care înţelegeau că un partid comunist viabil nu poate fi creat în afara partidului socialist oficial, singura cale jută fiind transformarea acestuia în partid comunist, Pavel Antip şi Simion Bubnovski aveau să fi trimişi mai tîrziu să îngroaşe rîndurile celor ce vor fi judecaţi în procesul din Dealul Spirii [37]. Supuşi măsurilor represive, ei au avut o atitudine demnă, Mihail Cruceanu reamintindu-şi că Pavel Antip fusese adus în a 14-a zi de grevă a foamei în mijlocul tovarăşilor săi care îi priveau consternaţi [38]. Deşi intrau în prevederile decretului de amnistie, nebeneficiind de ea, Pavel Antip şi Simion Bubnovski au făcut recurs la Consiliul de revizie permanent al armatei, care casează sentinţa, dar trimite procesele spre rejudecare la Consiliul de război al corpului 5 armată la Constanţa [39]. La 2 aprilie, în timp ce rejudecarea mergea greoi, Pavel Antip evadează, dar este readus din nou la Constanţa. Cu toate că hotărîrea Consiliului de război al Corpului 5 armată a stabilit că cei doi inculpaţi se încadrează în condiţiile cerute de aplicarea amnistiei, Consiliul de război al Corpului de armată din Chişinău a cerut rejudecarea recursului în contra sentinţei dată de Constanţa [40].

Frămîntările prin care au trecut Pavel Antip şi Simion Bubnovski, eşafodajul ridicat de autorităţi pe nedrept împotriva lor sînt redate într-o scrisoare din 20 iunie 1923 către Mihail Cruceanu, pe care totodată îl anunţau că l-au pus apărător [41].

Consiliul se crampona să rejudece recursul, considerînd că nu era edificat asupra faptelor pentru care au fost judecaţi la Bucureşti, deoarece dosarele nu fuseseră trimise, iar cererea lor de a fi eliberaţi nu putea fi satisfăcută, fiindcă sentinţa judecătorească dată in contumacie (la 19 februarie 1921) urma să fie anulată numai de către consiliu într-o şedinţă viitoare.

Deşi chiar comisarul regal fusese nevoit să recunoscă situaţia evidentă că cei doi revoluţionari „trebuiesc să fie achitaţi fiind odată judecaţi şi achitaţi pentru aceste fapte", recursul urma să înceapă la 27 iunie. Din această cauză Mihail Cruceanu era rugat să se intereseze ca ordonanţa definitivă de la Bucureşti, doarele care au figurat în procesul din Dealul Sipirii şi copia după sentinţă să ajungă la timp, iar cu Gheorghe Cristescu să vorbească spre a aranja onorariul avocatului Mora ce urma să le fie apărător [42]. Contrar informaţiilor cunoscute pînă acum asupra locului naşterii lui Pavel Antip [43], Simion Bubnovscki îl solicita pe Mihail Cruceanu să facă petiţii la Siguranţa generală şi la ministerele de resort pentru ca în caz de eliberare, Pavel Antip, urmînd a fi expulzat, să nu se ducă în Ucraina, unde s-a născut, fiindcă nu are acolo pe nimeni, ci să se stabilească la Praga, unde de un an de zile mama şi surorile lui s-au refugiat [44].

---

[36] Ibidem.

[37] C. Cuşmir-Mihailovici, dr. Fl. Dragne, dr. Gh. Unc, *Mişcarea muncitorească din România 1916—1921*, Edit. Politică, Bucureşti, 1971, p. 458—461 ; Pavel Antip Tcacenco, în „Anale de istorie", an. XVI, nr. 4, 1970, p. 115.

[38] Mihail Cruceanu, *De vorbă cu trecutul...*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1973, p. 186.

[39] Ion Popescu-Puţuri, Titu Georgescu, op. *cit.*, p. 304 ; *Pavel Antip Tcacenco*, în „Anale de istorie", an. XVI, nr. 4, 1970 ; B. Zaharescu, *Pavel Tcacenco*, Edit. P.C.R., 1946, p. 28 ; Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 82979.

[40] Ion Popescu-Puţuri, Titu Georgescu, op. *cit.*, p. 304 ; *Pavel Antip Tcacenco*, în „Anale de istorie", an. XVI, nr. 4, 1970 ; B. Zaharescu, op. *cit.*, p. 28—29.

[41] Muzeul de Istorie al R.S.R., doc. cit.

[42] Ibidem.

[43] „Izvestia", din 10 septembrie 1926, consideră locul naşterii sale Tighina, iar potrivit unor declaraţii ale surorii lui Pavel Antip Tcacenco, o localitate de lîngă Tighina, vezi *Pavel Antip Tcacenco*, in „Anale de *istorie*", an. XVI, nr. 4, 1970.

[44] Muzeul de Istorie al R. S. România, doc. cit.

www.mnir.ro

Procesul fiind clasat, Pavel Antip a fost nevoti să emigreze la Praga, dar nu pentru mult timp, deoarece revine în ţară în iulie 1925. Membru în C.C. al P.C.R., ales la Congresul al III-lea al P.C.R., Pavel Antip a desfăşurat in anii 1925—1926 o activitate bogată, susţinind ideea colaborării cu forţele democrate în alegerile comunale, necesitatea unificării mişcării sindicale, participă la discuţii asupra posibilităţilor de legalizare a partidului [45]. In timpul ultimei sale arestări reuşeşte la 31 august 1926 să evadeze şi cu ajutorul reţelei P.C.R. din judeţul Soroca, trece Nistru şi se stabileşte la Moscova [46].

„Memoria martirilor trăieşte ca ceva sfînt în inima clasei muncitoare" spunea Karl Marx. Cinstirea memoriei celor care au luptat pentru înfăptuirea aspiraţiilor poporului a intrat în tradiţiile mişcării noastre muncitoreşti şi revoluţionare. P.C.R. a făcut din ea, alături de apărarea şi sprijinirea militanţilor săi, o îndatorire de seamă.

Cu atît mai mult, acum in preajma grandioasei aniversări a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, ne revine nobila datorie să păstrăm vie memoria militanţilor mişcării revoluţionare.

TEMOIGNAGES DES PREMIERES ANNEES DEPUIS LA CREATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN SUR L'ABNEGATION DE CERTAINS MILITANTS RÉVOLUTIONNAIRES

Résumé

Le mouvement ouvrier er revolutionnaire de *notre pays, en continuant les plus avancées traditions du peuple, en affrontant les obstacles plantés par les classes exploiteuses a mené une lutte courageuse pour la justice sociale et la liberté nationale.* Tout *l'arsenal de méthodes* et *moyens dirigés par* les *autorités contre le mouvement ouvrier aux ans* d'essor *révolutionnaire d'après la première guerre mondiale* et *plus spécialement après la création* du Parti *Communiste* Roumain *n'a pas pu mettre un terme au cours ascendent du flux révolutionnaire. Une série de documents* des *plus importants militants du mouvement révolutionnaire — qui se trouvent dans le patrimoine du Musée National d'Hhistoire de la* R. *S.* de Roumanie *constituent d'importants témoignages de la combativité et de l'abnégation qu'ils ont prouvés dès la création* du Parti Communiste *Roumain.*

[45] Ion Popescu-Puţuri, Titu Georgescu, op. *cit.*, p. 304—305.
[46] *Ibidem*, p. 307.

www.mnir.ro

ACTIVITATEA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN JUDEŢUL DÎMBOVIŢA PENTRU APĂRAREA INTEGRITĂŢII ŞI SUVERANITĂŢII NAŢIONALE (1933—1940)

de **GABRIELA NIŢULESCU**

Prezent în toate momentele importante ale istoriei naţionale, judeţul Dîmboviţa este păstrător al unor valoroase tradiţii progresiste ale luptei poporului român pentru independenţă şi neatîrnare, pentru libertate şi progres, pentru victoria revoluţiei proletare. Bogatele tradiţii de luptă revoluţionare ale dîmboviţenilor au fost continuate şi în anii 1933—1940, cînd observăm o intensă activitate desfăşurată aici, sub conducerea comuniştilor, precum şi folosirea unor forme de luptă mai eficiente : crearea, consolidarea şi dezvoltarea organizaţiilor P.C.R. şi U.T.C., diversificarea tipurilor de acţiuni desfăşurate în rîndul muncitorilor, înfăptuirea unităţii de acţiune a muncitorilor, a forţelor porgresiste şi antifasciste în vederea realizării unei largi coaliţii, pentru demascarea conţinutului ideologiei fasciste şi combaterea oricăror manifestări de acest gen. Cu începere din anul 1933, acţiunile organizate de comunişti se diversifică în formă şi conţinut, cuprinzînd cele mai diferite aspecte: răspîndirea printre ostaşi a ziarului „Cazarma" şi a manifestelor prin care se cheamă la organizarea luptei împotriva fascimului, proteste împotriva concedierii masive a muncitorilor, organizarea sărbătoririi zilei de 1 Mai şi a Zilei Tineretului, răspîndirea unor broşuri ale Comitetului Regional Prahova al P.C.R.

În acelaşi an, semnalăm apariţia în oraşul Tirgovişte a unor publicaţii progresiste, orientate antifascist, care îşi pun coloanele la dispoziţia celor convinşi că pericolul ciumei brune trebuie combătut prin orice mijloace, şi în primul rînd cu cele ale scrisului. Fenomenul este semnificativ, tocmai în cadrul general arătat anterior şi în condiţiile în care acţiunile iniţiate sub conducerea comuniştilor căpătau un ecou tot mai mare. Remarcăm îndeosebi articolele publicate în „Victoria Dîmboviţei", ziar care apare prima dată la 1 mai 1933 şi unde ziaristul tîrgoviştean Radu Vlad îşi inaugurează puternica sa campanie antifascistă cu articolul *Cine agită*, un violent protest împotriva răspîndirii în oraş a unui afiş de propagandă hitleristă [1]. Într-un alt articol, cel intitulat ***Duşmanii din-năuntru***, Radu Vlad demasca conţinutul ideologiei fasciste şi caracterul organizaţiilor de acest tip, avertizînd asupra pericolului pe care îl reprezintă cei cu astfel de vederi şi insistînd asupra necesităţii creării unui puternic curent de opinie antifascistă [2]. Aceste articole apăreau exact în perioada cînd în judeţul Dîmboviţa circula „Buletinul de acţiune împotriva fascismului", a cărui prezenţă este semnalat cu începere de la 23 octombrie 1933 [3]. Peste aproape un an, la 25 februarie 1934, acelaşi ziarist îl va descrie astfel — în editorialul ***Vint de nebunie*** — pe Hitler, cel care adusese în Germania fascismul la putere : „Adolf Hitler — zidarul cu încîrligătura nemerniciei în spate, care nu are nici un Dumnezeu, dar care se crede Dumnezeu" [4]. De altfel, Radu Vlad nu era singurul care gîndea în acest fel ; un alt ziarist tîrgoviştean, Florin Marghiescu, definea astfel ascensiunea ideologiei fasciste, la 31 august 1933 : „...Politica ascensibilă tuturor acelora cu proprietăţi musculare şi capacitate craniană redusă a ajuns

---

[1] Biblioteca Academiei R.S.R., Periodice III, 13187 : „Victoria Dîmboviţei", nr. 1, 1 mai 1933, p. 1—2.

[2] Ibidem, nr. 2, 6 mai 1933, p. 1—2.

[3] Muzeul judeţean Dîmboviţa, ***Col. ist, mod. şi cont.***, inv. 655/13273.

[4] BARSR, loc. cit., nr. 9, 25 februarie 1934, p. 1.

www.mnir.ro

să conducă societatea cu îngîmfarea caracteristică prostului debarcat proaspăt pe o treaptă superioară celei in care fusese, pe cînd cultura timidă şi modestă a fost pusă în umbra unei inutilităţi dezastruoase..." [5]. După evenimentele petrecute în iarna anului 1934 în Germania şi perseverînd în atitudinea de demascare a fascismului şi avertizare asupra pericolului pe care el îl reprezintă, acelaşi Florin Marghiescu relata astfel situaţia în articolul *Săptămina* : „...Evenimentele din Germania au cutremurat omenirea. Fără nici un motiv, fără nici o judecată, numai pentru vina de a nu avea aceleaşi păreri cu „MARELE" Hitler, au fost mesacraţi sute de oameni" [6].

Aceste spicuiri, care reflectă starea de spirit antifascistă din judeţul Dîmboviţa, sînt reprezentative şi in strinsă legătură cu toate acţiunile iniţiate în această perioadă, în special în rindul muncitorilor, în cazărmi, pe terenurile de instrucţie, în trenuri etc. Începînd din 1933 şi cu deosebire din 1935, măsurile luate de autorităţi sînt aspre, mai ales că in 1935 organele poliţieneşti raportează afilierea organizaţiei comuniste din Moreni la judeţul Dîmboviţa şi identificarea sediului comunist in localitatea Pleaşa [7]. Sînt răspîndite exemplare din ziarul „Cazarma", precum şi manifeste cu conţinut revoluţionar în curtea Şcolii de cavalerie şi în cea a Regimentului 22 Infanterie din Tirgovişte, materiale care denunţau regimul aspru aplicat soldaţilor şi creşterea pericolului fascist [8]. La 15 februarie 1935, ordinul circular nr. 17 al Legiunii de Jandarmi Dîmboviţa semnala intensa activitate a U.T.C., formele sale de desfăşurare (scrisori, pamflete politice şi antifasciste camuflate în culegeri de poezii populare etc.), indicînd totodată infiltrarea agenţilor provocatori care să împiedice aceste acţiuni [9]. Acelaşi document menţionează că la 10 aprilie 1935 era semnalată pe teritoriul judeţului răspîndirea manifestelor semnate „U.T.C." şi „P.C.R.", care aveau ca titluri : „Jos fascismul şi militarizarea forţată ! Jos fascismul imperialist şi antisovietic !" [10]. De altfel, în acest an observăm o intensificare a activităţii desfăşurate de comunişti în judeţ, mai ales in vederea organizării unor acţiuni mari, cu ecou larg în rîndurile maselor. Într-un alt raport se arată : „C.C. al P.C.R., cît şi celelalte organizaţiuni afiliate, adică U.T.C., M.O.P.R. şi C.S.R., au tipărit clandestin însemnate stocuri de manifeste incendiare în vederea propagandei pentru greva generală a muncitorilor de la C.F.R. în vederea comemorării evenimentelor petrecute în februarie 1933". Manifestele in chestiune cuprindeau îndemnuri la adresa muncitorimii de a fi solidară la declararea grevei generale în România, ce se proiectase a se ţine între 15 şi 16 februarie 1935, intitulate : „Steagul Roşu", „Arena C.F.R.", „Frontul Ligii", „Februarie Roşu", „Tînărul ceferist". Consemnul este ca în mod simultan materialul de propagandă al tuturor organizaţiilor comuniste să fie răspindit la aceeaşi oră în toate centrele muncitoreşti şi in special în întreprinderi şi ateliere. „Daţi ordine posturilor în subordine pentru supravegherea suspecţilor, raportînd şi Legiunei orice constatări în această direcţie" [11]. Reies şi din acest document aspecte esenţiale ale activităţii P.C.R. în această perioadă, mai ales că acţiunile se desfăşurau în special în rîndul muncitorilor şi în zona petroliferă a judeţului. Pentru comemorarea grevelor din 1933 şi apărarea ceferiştilor de la Craiova se pronunţă şi Al. Şerban în editorialul ***Suveranitatea nedreptăţii***, publicat la 18 septembrie 1933 în „Victoria Dîmboviţei" [12]. În anii următori. acţiunile pentru comemorarea grevelor din 1933 se intensifică, în 1934 fiind semnalaţi 25 de comunişti care au manifestat împotriva represiunilor de la Griviţa Roşie [13], iar în februarie 1937 fiind luate măsuri pentru împiedicarea grevei comemorative proiectată a se ţine în judeţ [14]. Totodată, sînt date ordonanţe de interzicere a unor organizaţii şi asociaţii în centrele Moreni, Şotînga, Gura-Ocniţei [15].

---

[5] Ibidem, nr. 14, 31 august 1933, p. 1—2.
[6] Ibidem, nr. 19, 10 iulie 1934, p. 1.
[7] Filiala Arhivelor Statului Dîmboviţa (= FASD), fond Legiunea de Jandarmi, postul de jandarmi Valea-Lungă, dos. 1/1935, f. 63.
[8] Ibidem.
[9] Ibidem, f. 60.
[10] Ibidem, f. 22.
[11] Ibidem, f. 12.
[12] BARSR, loc. cit., nr. 15, 18 septembrie 1933, p. 1.
[13] Arhiva ISISP al C.C. al P.C.R., col. 50/1934, nr. 1460, f. 480.
[14] FASD, postul de jandarmi Bărbuleţ, dos. 1/1937, f. 4.
[15] FASD, Prefectură, dos. 62/1935, f. 30.

www.mnir.ro

O altă direcţie de acţiune a fost cea a sărbătoririi zilei de 1 Mai, ca o formă de manifestare a atitudinii antifasciste, de protest împotriva stărilor interne din ţară. În acest sens, autorităţile iau măsuri radicale pentru împiedicarea oricăror acţiuni ; la 29 aprilie 1936, postul de jandarmi Voineşti arăta : „Binevoiţi a cunoaşte că ziua de 1 Mai este ziua sărbătoririi internaţionale comuniste. În acest scop, membrii acestui partid intenţionează să răspîndească cît mai multe manifeste şi să arboreze pe copaci steaguri, simbolizînd prin aceasta sărbătoarea zilei“ [16]. La Moreni, măsurile luate de autorităţi (interzicerea întrunirilor, a demonstraţiilor, instalarea mitralierelor în linie de bătaie şi încercuirea schelelor cu armată) sînt ineficace, acţiunile comuniştilor se impun, ei reuşind „să împartă manifeste şi materialul partidului în oraşe, schele şi satele din împrejurimi..., au ridicat steaguri roşii... şi au împărţit manifeste in jurul oraşului Tirgovişte“ [17]. La 6 septembrie 1935, comuniştii şi utecistii din judeţ se pregăteau pentru a sărbători Ziua Internaţională a Tineretului Comunist, intenţionînd să răspîndească peste tot manifeste antifasciste. Spre sfîrşitul anului 1935, mai precis în luna noiembrie, surprindem două aspecte semnificative în lupta antifascistă a dîmboviţenilor, care demonstrează amploarea acţiunilor desfăşurate în rîndul muncitorilor şi al celorlalte categorii sociale. Este vorba, în primul rînd, de organizarea unor întruniri şi manifestaţii împotriva conflictului italo-abisinian [18] şi, apoi, de confiscarea unor materiale cu caracter antifascist, care circulau prin judeţ. Aceste materiale sînt : broşura *Nu sînt cu dreapta* de Maria Arsene, apărută în editura ziarelor „Dimineaţa“ şi „Adevărul“, broşură care avea lipite pe ea timbre cu valoare de 5 şi 10 lei, cu inscripţia „Madosz“ ; a doua broşură confiscată este *Pacea* de Al. Constantinescu, apărută la editura „Adevărul“ [19].

Ca un moment deosebit de semnificativ în lupta comuniştilor dîmboviţeni se înscrie anul 1936, cînd tînărul utecist Nicolae Ceauşescu, în calitate de secretar al Comitetului Regional Prahova al U.T.C., coordonează şi activitatea organizaţiei de tineret din judeţul Dîmboviţa. Arestat în casa conspirativă a lui Gheorghe Dumitrache din comuna Ulmi, tînărul activist este interogat la Tirgovişte şi apoi implicat în odiosul proces intentat luptătorilor antifascişti din Dîmboviţa şi Prahova în mai—iunie 1936, la Braşov [20]. Relatările comuniştilor care au activat în acei ani ne aduc în prim-plan chipul celui care — prin curajul şi elanul lui revoluţionar — a contribuit la răspîndirea cuvîntului partidului în rîndul maselor, a impresionat prin demnitatea celui care are dreptate şi crede în justeţea cauzei sale, prin inteligenţa şi curajul deosebit.

Arhivele tîrgoviştene, bogate în material informativ pentru această perioadă, menţionează şi alte momente importante din acei ani ; se evidenţiază acţiunile organizate de P.C.R. în timpul alegerilor din 1937, cînd planurile partidelor politice au fost răsturnate, ca urmare a activităţii legale şi ilegale a comuniştilor, a răspîndirii de manifeste care demascau caracterul antidemocratic al acestor alegeri [21]. La 28 aprilie 1938, ordinul de informaţiuni nr. 22 al Legiunii de Jandarmi arăta : „comuniştii din Ulmi, Gura-Ocniţei au intensificat măsurile de propagandă comunistă pe cale verbală. Sîmbătă seara, în centrele petrolifere soseşte un curier de la centru cu instrucţiuni“ [22] ; în continuare, documentul citat menţionează faptul că „centrala lor ar putea conta pe 200—300 membri din acest judeţ“ [23]. În tot cursul anului 1938, acţiunile se amplifică, îndeosebi in rîndul muncitorilor şi soldaţilor, aceştia din urmă fiind îndemnaţi să nu se mai prezinte la încorporări ; rapoartele Siguranţei subliniază intensificarea activităţii P.C.R., paralel cu măsurile represive care se iau pentru prevenirea ei (investigaţii, percheziţii, infiltrarea de agenţi provocatori etc.) [24]. Puternica demonstraţie antifascistă organizată şi la Tirgovişte în mai 1939 — cu participarea a peste 600 de persoane [25] — a demonstrat încă o dată agravarea pericolului fascist şi necesitatea unirii tuturor forţelor progresiste

[16] FASD, postul de jandarmi Pietrari, dos. 2/1936, f. 6.
[17] Ibidem.
[18] Ibidem, postul de jandarmi Valea-Lungă, dos. 1/1935, f. 88 v.
[19] Ibidem, f. 35.
[20] Ibidem, Legiunea de Jandarmi, dos. 152/1940, f. 1.
[21] Ibidem, postul de jandarmi Bărbuleţ, dos. 1/1937, f. 19.
[22] Ibidem, postul de jandarmi Valea-Lungă, dos. 4/1938, f. 229.
[23] Ibidem.
[24] Ibidem, dos. 1/1935, f. 26.

www.mnir.ro

împotriva creşterii potenţialului fascist, a războiului nedrept care se pregătea, vizînd şi România, integritatea sa teritorială, independenţa şi suveranitatea naţională. Acţiunile comuniştilor erau directe, deseori ei făcînd instigaţii împotriva trupelor germane, „oprind pe soldaţii veniţi în concediu şi rupîndu-le biletele de voie, cu îndemnul de a nu se mai prezenta la unităţi" (raport din decembrie 1940)[26]. Un moment semnificativ in această perioadă îl reprezintă demonstraţia organizată în septembrie 1940 la Moreni, cînd muncitorii petrolişti s-au ridicat împotriva Dictatului de la Viena, pentru apărarea integrităţii şi suveranităţii naţionale[27]. Roadele activităţii desfăşurate de comunişti se vor vedea in anii grei ai războiului, cînd sînt semnalate dezertări, sabotaje, răspîndiri de manifeste, nemulţumiri împotriva războiului şi a prezenţei trupelor germane. Reunind forţele progresiste şi antifasciste în vederea realizării unei largi coaliţii democratice, a creării Frontului Unic Muncitoresc, a unui sistem larg de alianţe, P.C.R. a condus la victoria insurecţiei antifasciste şi antiimperialiste din august 1944, act in înfăptuirea căruia judeţul Dîmboviţa şi-a adus o contribuţie însemnată.

L'ACTIVITÉ DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN DANS LE DÉPARTEMENT DE DÎMBOVIŢA POUR LA CONSERVATION DE L'INTÉGRITÉ ET DE LA SOUVERAINETÉ NATIONALE (1933—1940)

Résumé

L'article présente les directions essentielles de l'activité du Parti Communiste Roumain, qui a organisé et conduit la lutte dans le département de Dîmboviţa, dans ses aspects importants : de combattre l'idéologie fasciste, de prévenir la guerre, d'organiser la fête du 1 Mai ou le Jour International de la Jeunesse Communiste, la propagation des manifestes imprimés par le P.C.R. et l'U.T.C., de commemorer la grande grève des travailleurs de février 1933, etc. En utilisant des informations inédites trouvées dans la Bibliothèque de l'Académie de la R.S.R. et dans les archives de Tirgovişte) on y présente : des articles qui avaie paru dans les journale de Tirgovişte, les actions organisées par les communistes directement au milieu des travailleurs et des soldats, les manifestations organisées contre le conflit italo-abisinien (1935) et contre le Diktat de Vienne (1940), etc. On souligne dans l'étude que toute l'activité des ces années a préparé et permis la victoire du 23 Août 1944, acte où l'apport de Dîmboviţa a été important.

[25] Gabriela Niţulescu, *Acum 40 de ani, în mai la Tîrgovişte*, in „Dîmboviţa", 26 aprilie 1979, p. 3.
[26] FASD, Inspectoratul Muncii Tîrgovişte, dos. 14/1939, f. 64—65.
[27] Muzeul judeţean Dîmboviţa, loc. cit., inv. 1570.

www.mnir.ro

DIN PREOCUPĂRILE CULTURAL-EDUCATIVE ALE MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

de STELIAN POPESCU

Caracteristicile fundamentale de ordin economic, social, politic şi spiritual ale perioadei interbelice imprimă şi activităţii cultural-educative muncitoreşti trăsături definitorii, care o disting de perioadele anterioare, chiar dacă o seamă de idei, metode şi forme de organizare reprezintă o continuare a iniţiativelor din sec. al XIX-lea.

În aceşti ani, prin publicaţii, asociaţii, manifestări apare o adevărată mişcare culturală ideologică angajată în slujba poporului, apărînd libertăţile democratice în faţa pericolului fascist.

O direcţie importantă a activităţii Partidului Comunist Român în acest domeniu o constituie educaţia social-politică a maselor prin răspîndirea ideologiei materialist-dialectice la un nivel superior comparativ cu ceea ce s-a realizat în mişcarea muncitorească la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea.

Înfruntînd în anii grei ai ilegalităţii prigoana claselor dominante, P.C.R. a folosit cu multă pricepere toate formele de răspîndire a ideilor sale prin şcoli de partid, cercuri de studii sociale, seminarii marxiste ilegale etc.

Sfera editării şi difuzării literaturii materialist-dialectice din aceşti ani nu poate fi rezumată numai la traduceri directe din operele clasicilor. În decursul activităţii sale, P.C.R. — cu ajutorul altor organizaţii democratice, legale sau ilegale — a editat şi difuzat, sub formă de broşuri, articole de presă, manifeste şi alte documente. Materiale pe teme de educaţie materialist-dialectică găsim în „Scînteia", în „Tînărul leninist", sau în „Întrebări şi răspunsuri" — organul de propagandă al C.C. al P.C.R. în anii 1932—1933.

Propagarea cărţii social-politice sau beletristice va fi una din preocupările constante ale mişcării muncitoreşti din România şi în anii aceştia. Răsfoind organele de presă ale P.C.R., ziarele şi revistele antifasciste vom remarca inserarea sub cele mai diverse forme a recomandărilor diferitelor publicaţii, recomandări bibliografice, recenzii, note bibliografice etc.

„Scînteia", de pildă, publica cu regularitate o rubrică de bibliografie, în scopul informării cititorilor cu diverse lucrări politice şi beletristice din ţară şi din afară.

În general în aceste note bibliografice, adnotări se făceau şi scurte prezentări ale lucrărilor menţionate, date despre autor, stilul în care este scrisă. In acest sens, revista „Cadran" scria în primul său număr din 15 septembrie 1939, la rubrica „Notă informativă" : „Profesorul ieşean Andrei Oţetea publică în «Viaţa Românească», nr. 1, 4, 6, 8, din anul acesta o serie de studii asupra Renaşterii. Pentru prima oară în România sînt analizate pe baza metodei dialecticii materialiste fenomene istorice de o însemnătate sau amploare deosebită.

Pe lingă intuiţionismul scînteietor al profesorului Nicolae Iorga şi meticulozitatea profesorului Constantin C. Giurescu, tînărul profesor al Universităţii Mihăilene aduce o viziune nouă progresistă şi ştiinţifică".

Tot ca o grijă permanentă de a găsi mereu forme noi atractive şi eficiente pentru popularizarea unui anumit gen de literatură erau practicate pe scară largă anchetele.

Astfel, sub titlul „Anchetele noastre. Care sînt cele 3 cărţi româneşti pe care le-aţi lua cu d-voastră dacă aţi fi izolat", ziarul „Reporter" din 3 ianuarie

www.mnir.ro

1934 publică răspunsurile unor cunoscute personalităţi ale vieţii culturale : Tudor Muşatescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sebastian, Victor Eftimiu, Ion Vinea, la care Victor Eftimiu spune : „Probabil în exilul de o zi n-ar ajunge 3 cărţi. Dacă exilul ar fi mai lung aş lua 3 romane ale unor prieteni ai mei, nu-i numesc, căci n-am mai fi prieteni, fiindcă, poate, numai în exil le-aş putea citi".

O altă formă de difuzare a cărţilor o constituie afişele de popularizare, aşa cum proceda de pildă librăria „Constantin Dobrogeanu-Gherea" din Bucureşti, str. Sf. Ionică 5„ înfiinţată în 1927.

Într-un tabel nominal întocmit de Siguranţă în 1936 erau trecute cîteva adrese unde soseau „publicaţii comuniste" : Partidul Socialist, str. Smîrdan ; Partidul Socialist Unitar, str. Sfintul Ion Nou nr. 1 ; Frontul Studenţesc Democrat, str. Batiştei nr. 26 : Comitetul pentru Apărarea Deţinuţilor, str. I. Gh. Duca nr. 9 ; iar dintr-o altă notă a Siguranţei reieşea că „ucenicii de la Griviţa primesc literatura de stinga de la cinematograful «Triumf» printr-un curier al centrului".

În afara literaturii „de stînga", în aceşti ani au apărut numeroase broşuri de popularizare a valorilor ştiinţifice româneşti şi universale, scrise de pe poziţiile socialismului ştiinţific.

În acest sens un rol important l-au avut şi publicaţiile „Cultura proletară", „Lumea nouă", „Munca", „Viaţa munictoare", „Cuvîntul liber", „Adevărul literar şi artistic", „Viaţa universitară", „Studentul român", „Proletarul".

Putem spune, răsfoind presa muncitorească interbelică şi alte publicaţii muncitoreşti, că aproape toate marile personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti şi universale au fost popularizate în rîndul maselor, mai ales cînd ideologia fascistă începuse o furibundă campanie împotriva tuturor valorilor umane şi spirituale.

În afara articolelor şi studiilor publicate, un rol important în activitatea cultural-educativă muncitorească l-au avut nenumăratele conferinţe prezentate de militanţi sau mari personalităţi culturale ştiinţifice, conferinţe cu o tematică destul de variată.

„Cultura muncitorească trebuie să cuprindă in sens larg viaţa sub toate raporturile" sublinia ziarul „Munca" în nr. III din august 1937. Iar in acelaşi ziar, din martie 1935, dr. Vlădescu Răcoasa sublinia în articolul intitulat *Cultura muncitorească* că „înfiinţarea şi dezvoltarea unei culturi muncitoreşti nu este posibilă fără renunţarea la moştenirea tradiţiilor din trecut".

În activitatea organizaţiilor politice muncitoreşti, de ridicare a gradului de cultură şi educaţie a maselor, un rol deosebit l-au avut bibliotecile muncitoreşti. După Congresul din 1921, comuniştii români acordă o atenţie deosebită îmbunătăţirii sau chiar reorganizării vechilor biblioteci ale mişcării muncitoreşti din România. De menţionat că în presa muncitorească a vremii apăreau articole teoretice ale unor personalităţi cu privire la modul cum trebuie să fie organizată o bibliotecă muncitorească revoluţionară.

Ziarul „Viaţa muncitoare", din 13 ianuarie 1929, anunţa chiar apariţia în Germania a unui prototip de catalog pentru o bibliotecă revoluţionară.

Ca urmare a acestor preocupări in ţara noastră funcţionau biblioteci de diferite categorii, dintre care amintim : bibliotecile Sindicatelor unitare, care funcţionau de obicei în cadrul căminelor muncitoreşti, bibliotecile unor organizaţii de masă revoluţionare, ale unor cercuri culturale.

În afara acestor biblioteci mai existau bibliotecile particulare înregistrate ca persoană juridică, în realitate însă multe din ele ale P.C.R. ; apoi biblioteci care funcţionau în unele case conspirative ale partidului şi U.T.C.-ului (de exemplu, biblioteca marxistă a „Scînteii ilegale") ; bibliotecile personale ale unor militanţi ai mişcării muncitoreşti, care aveau sarcina să asigure circulaţia cărţilor marxiste şi a literaturii beletristice.

Tot dintre bibliotecile muncitoreşti mai amintim : bibliotecile sindicatelor afiliate la Confederaţia Generală a Muncii ; bibliotecile Institutului muncitoresc pentru educaţie şi sport din România ; bibliotecile Partidului Socialist. În afară de bibliotecile mişcării comuniste şi ale mişcării muncitoreşti funcţionau şi un număr de biblioteci înfiinţate sau dotate de Ministerul Muncii.

Dintr-o statistică apărută în revista „Buletinul muncii", din octombrie—decembrie 1925, rezultă că numărul bibliotecilor muncitoreşti şi populare, înfiinţate sau ajutate cu cărţi de ministerul amintit, în anul în curs era de 60. În fondurile acestor biblioteci era interzisă pătrunderea unor cărţi de literatură marxistă sau revoluţionară.

www.mnir.ro

Pentru a avea o imagine mai clară a ce era o bibliotecă muncitorească amintim catalogul bibliotecii Sindicatelor unitare din Timişoara.

Catalogul înregistrează 7 500 de titluri grupate după criterii tematice, în cadrul fiecărei grupe păstrîndu-se ordinea alfabetică. În grupa A erau incluse lucrări din domeniul ştiinţelor sociale ; grupa B — ştiinţele naturii ; grupa C — ştiinţe aplicate ; grupa D — cărţi de istorie, cu prioritate cărţi de istorie a luptelor sociale ; grupa E — cărţi de geografie ; grupa F — artele frumoase ; grupa G — beletristica (predomină cantitativ) cu lucrări subgrupate pe genuri literare : poezie, teatru, proză.

În acest context de clasificare întîlnim nume de savanţi şi literaţi de prestigiu ca : A. Babel, W. Bölsche, Charles Darwin, J. B. Lamarck, H. Barbusse, H. Balzac, Ch. Dickens, Dostoevski, V. Hugo, Thomas Mann, R. Rolland, M. Twain, L. Tolstoi etc.

În grupa H erau diverse : biografii, lucrări critice ; în grupa J — lucrări de filozofie, logică, psihologie, iar în ultima grupă, K, sînt cuprinse lexicoane, dicţionare, texte de legi. Rezultă din acest catalog că există o diversitate tematică a fondurilor, cît şi natura colecţiilor unei biblioteci muncitoreşti.

De remarcat că toate bibliotecile muncitoreşti întreţineau strînse legături cu librăriile muncitoreşti, cu unele edituri înfiinţate din iniţiativa mişcării muncitoreşti, ceea ce a facilitat fără îndoială îmbogăţirea colecţiilor lor. De asemenea, aceste biblioteci desfăşurau o largă muncă de popularizare şi atragere a cititorilor, prin presă sau cu alte mijloace.

În perioada la care ne referim, un rol deosebit în activitatea cultural-educativă a mişcării muncitoreşti l-au avut cercurile culturale, între care cele mai însemnate erau : „Karl Marx", „Ştefan Gheorghiu", „C. Dobrogeanu-Gherea", „I. C. Frimu", „G. Coşbuc", „Năzuinţa", „Dimitrie Marinescu", „Lumina" şi multe altele.

Cercurile culturale, alături de scenele teatrului muncitoresc, vor fi acele căi de comunicare eficiente, legate pentru activitatea comuniştilor şi a celorlalte partide şi organizaţii politice muncitoreşti din perioada la care ne referim. În general, aceste cercuri creează cadrul unor expuneri politice, ideologice, cultural-ştiinţifice.

Baza programelor o formau recitările, lecturile, muzica vocală şi instrumentală, corurile vorbite, secvenţele. Astfel au fost şezătorile revistei „Omul liber" condusă de Ion Pas, sau ale cercului cultural „Ştefan Gheorghiu" din Ploieşti, a cărui activitate culturală şi artistică era urmărită de un public fidel.

Şezători cu program artistic organiza şi cercul femeilor din Sindicatele unitare. Asociaţia femeilor muncitoare creează, în 1930, cercul cultural „George Coşbuc", cu sediul la cantina muncitorească de pe Splaiul Mihai Vodă nr. 9. Dintr-un raport informativ al Siguranţei, din 20 octombrie 1934, rezultă că cercul a fost creat cu scopul de a forma educaţia culturală şi morală a tineretului muncitor, precum şi dezvoltarea spiritului de solidaritate prin conferinţe, producţii artistice, excursii, sport, cinematografe.

Deosebit de bogată era activitatea cercului cultural „Năzuinţa" înfiinţat de comunişti în 1928 în Bucureşti, cu sediul în str. Labirint nr. 54, avînd drept scop „contribuţia la dezvoltarea mişcării culturale şi a educării morale şi intelectuale ale tineretului", şi cu ramificaţii în alte oraşe din ţară.

Din rapoartele Siguranţei, în care erau descrise activităţile cercului (conferinţe despre F. Lasalle, nuvele şi schiţe de Caragiale), rezultă că intre membrii cercului erau mulţi utecişti.

Tot în Bucureşti, în sala teatrului Tomis din calea Călăraşi, acelaşi cerc organiza şezători culturale, unde se semnalează participarea a numeroşi comunişti şi tineri utecişti, iar muncitorii de la „Saturn" organizau excursii la locuri istorice, sub coordonarea aceluiaşi cerc „Năzuinţa".

La 1 iulie 1930, tot în Bucureşti, a fost constituit un nou cerc cultural — „Lumina", care desfăşura acţiuni cultural-educative şi în alte sedii, ca cele din strada Lînăriei nr. 108 bis, sau la Sf. Gheorghe Nou nr. 6, unde se înfiinţase şi o arhivă muncitorească.

Tot în Bucureşti îşi desfăşura activitatea „Cercul intelectualilor socialişti", creat în scopul „de a oferi terenul pe care se pot întîlni pentru discuţii prieteneşti şi libere cu intelectuali din afara partidului simpatizanţii sau cei interesaţi de probleme sociale", sau „Cercul de citire" din str. Romană.

www.mnir.ro

Am amintit că una din direcţiile importante în cadrul problematicii pe care o abordăm a fost reprezentată de acţiunea de educaţie materialist-ştiinţifică a maselor. În acest sens, din rîndul asociaţiilor muncitoreşti — unele culturale, altele cu profil mai larg, cultural sportiv — amintim pe cea denumită „Prietenii naturii", creată la Bucureşti in 1921 şi care avea filiale în peste 50 de localităţi din ţară (Constanţa, Brăila, Galaţi, Focşani, Bîrlad, Piatra Neamţ, Roman, Iaşi, Ploieşti, Cîmpina, Rîmnicu Vîlcea, Turnu Severin, Craiova, Caracal, Timişoara, Arad, Cluj, Tg. Mureş, Braşov, Sibiu, Mediaş, Turda, Deva, Petroşani, Lupeni, Cernăuţi, Reşiţa, Chişinău şi altele.

Potrivit statutului, din asociaţie puteau să facă parte membrii sindicatelor, tinerii înscrişi în cercurile tineretului socialist sau în alte organizaţii muncitoreşti. Asociaţia cerea membrilor săi să participe la acţiunile de luptă ale clasei muncitoare şi la manifestările cultural-artistice organizate în cadrul sindicatelor de cercurile tineretului socialist. Activitatea cultural-educativă şi sportivă este preluată pe un plan mai larg de „Institutul muncitoresc pentru sport şi educaţie din România". Congresele P.S.D. din mai 1930 şi C.G.M. din ianuarie 1931 transformă I.M.S.E.R. în centrală educativă a Partidului Social-Democrat, pe întreaga ţară, îi definesc structura organizatorică.

I.M.S.E.R. a fost organizat pe cinci secţiuni : 1. productivă, 2. biblioteci muncitoreşti, 3. muzică şi teatru muncitoresc, 4. sport muncitoresc şi 5. secţiunea „Prietenii copiilor". La sfîrşitul anului 1932, I.M.S.E.R. avea 26 filiale în ţară.

Pornind de la ideea că, în condiţiile concrete din acea perioadă, I.M.S.E.R. oferea cele mai largi posibilităţi de transformare într-o organizaţie a întregului tineret muncitoresc, P.C.R. a dat indicaţia pătrunderii tinerilor comunişti în această asociaţie, afilierea la I.M.S.E.R. a unor asociaţii în a căror conducere se găseau comunişti. În acest fel numărul filialelor I.M.S.E.R. a crescut de la 26 în 1932. la 34 în 1933. În cursul anului 1934 au avut loc la Cluj mari serbări muncitoreşti pentru pregătirea echipelor reprezentative ale României ce urmau să participe la Olimpiada muncitorească de la Praga, serbări organizate de I.M.S.E.R.

În afara acestor acţiuni cultural-educative amintite mai sus, mai semnalăm acele sărbători ale muncii prilejuite de ziua de 1 Mai.

În acest sens, un rol însemnat l-au avut acţiunile desfăşurate în cursul anului 1939 de către cercurile culturale de pe lîngă breslele muncitoreşti. Oficial, aceste cercuri aveau sarcina de a organiza acţiuni cu caracter pur cultural (şezători, serbări, simpozioane).

Sub conducerea şi prin influenţa P.C.R. şi a eforturilor depuse de o serie de tineri comunişti din Bucureşti — printre care Nicolae Ceauşescu, Elena Ceauşescu (Petrescu), Eftimie Iliescu, Gică Prodan, Ilie Căpăţînă, Gh. Velcescu şi mulţi alţii — acţiunile culturale organizate în cadrul diverselor bresle muncitoreşti din capitală au căpătat un pronunţat conţinut revoluţionar de educaţie partinică şi patriotică a tinerei generaţii, pe linia Frontului Unic Muncitoresc, a luptei împotriva pericolului fascist, de apărare a independenţei şi suveranităţii naţionale.

Într-o notă a Siguranţei nr, 1567 din august 1939, — referitoare la „Cercul cultural al lucrătorilor textilişti şi cismari" cu sediul în str. Uranus nr. 138, şi la activităţile intrate in cadrul breslei în care îşi desfăşurau activitatea militanţii amintiţi mai sus, — se spunea : „Ceauşescu Nicolae, cunoscut comunist, arată importanţa instrucţiunii pe care lucrătorii o capătă prin intermediul cercurilor culturale, cerind conducerii breslei să le acorde mai multă libertate de acţiune pentru a ţine şedinţe educative cît mai des, pentru a face pe muncitori conştienţi de rolul pe care-l au în bresle. Face apel la tineri să nu se mărginească numai la o activitate culturală şi sportivă, ci mai ales politică".

De asemenea, în cadrul unui festival muncitoresc, organizat de acelaşi cerc, se apreciază cum „comunistul Nicolae Ceauşescu recita opezia «Seara» de George Coşbuc, după ce muncitorul Iliescu Constantin, preşedintele breslei, a vorbit despre însemnătatea culturii pentru muncitori".

Parte integrantă a vieţii şi luptei revoluţionare, activitatea cultural-educativă s-a manifestat ca un fenomen complex, cu multiple semnificaţii ideologice şi culturale ; ea a constituit, totodată, un univers artistic aparte, în care conţinutul de idei şi de expresie, căile de comunicare au fost mult mai diverse decît cele menţionate in aceste rînduri. Inspirate din lupta revoluţionară sau relevînd sensuri noi, de substanţă revoluţionară, aceste manifestări au avut o deosebită eficienţă în masa largă a oamenilor muncii.

www.mnir.ro

Se poate conchide că încă de la crearea sa, continuînd tradiţiile anterioare şi într-o măsură prodigioasă în anii premergători celui de-al doilea război mondial, Partidul Comunist Român, celelalte partide şi organizaţii politice ale clasei muncitoare din România au folosit o gamă largă de forme ale activităţii politico-educative şi culturale, a cărei chintesenţă a fost transformarea revoluţionară a societăţii, ridicarea spirituală a poporului român.

SUR LES PRÉOCCUPATIONS CULTUREL-ÉDUCATIVES DU MOUVEMENT OUVRIER DE ROUMANIE DANS LA PÉRIODE D'ENTRE LES DEUX GUERRES

Résumé

La communication met en évidence quelques directions importantes dans l'éducation socio-politique et culturelle des masses par les partis de la classe ouvrière de Roumanie dans la période d'entre les deux guerres mondiales.

En ce contexte on présente quelques formes employées par les communistes, les social-démocrates, les organisations créées et usagées dans le but respectif.

On présente des articles de la presse ouvrière, le rôle des bibliothèques ouvrières, du théâtre ouvrier, des cércles culturels plus importants, de l'Institut ouvrier pour le sport, etc.

Partie intégrante de la vie et de la lutte révolutionniare, l'activité culturel-éducative s'est manifesté comme un phenomène complexe ayant des significations idéologiques et culturelles multiples.

www.mnir.ro

PARTIDUL COMUNIST ROMAN — LUPTĂTOR CONSECVENT ÎMPOTRIVA FASCISMULUI, PENTRU INDEPENDENŢA ŞI SUVERANITATEA PATRIEI

de dr. GHEORGHE I. IONIŢĂ

S-a afirmat şi se afirmă adeseori, pe bună dreptate — şi ne este plăcut s-o repetăm acum în întîmpinarea celei de-a 60-a aniversări a memorabilului Congres comunist din mai 1921 —, că, în anii grelelor încercări, forţa politică fundamentală cara a sesizat în ţara noastră, cu luciditate. din primele momente, marea primejdie pe care o reprezenta fascismul intern şi internaţional, iniţiind, organizînd, conducînd şi dinamizînd întregul front al mişcării antifasciste, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale a fost Partidul Comunist Român, apărătorul devotat al intereselor vitale ale clasei muncitoare, ale întregului nostru popor.

Este cunoscut că, după 1933 — anul instaurării hitlerismului la putere în Germania, moment ce a încurajat în acţiunea lor şi grupările fasciste din România, în primul rînd Garda de fier —, sprijinindu-se pe experienţa pozitivă dobîndită pînă atunci, pentru a putea mobiliza mai activ în lupta democratică, antifascistă, mase cît mai largi de oameni ai muncii, de diferite apartenenţe politice, Partidul Comunist Român a militat pentru a ralia pe o platformă comună a Frontului Popular Antifascist diferitele partide, grupări şi organizaţii politice [1]. Referindu-se la conţinutul bogat şi plin de semnificaţii al luptei desfăşurate de forţele democratice, antifasciste din România în deceniul al patrulea, Programul partidului nostru subliniază că „Un obiectiv permanent al partidului în acei ani a fost lupta fermă împotriva organizaţiei teroriste legionare, fasciste «Garda de fier», creată de cercurile oligarhiei române, agentura hitlerismului în România, a cărei politică profund antinaţională a adus grave primejdii poporului român. Împotriva acestei organizaţii, a rasismului şi antisemitismului, a tendinţelor de fascizare a ţării, Partidul Comunist Român a chemat la luptă, a unit şi organizat clasa muncitoare, masele populare de la oraşe şi sate, intelectualitatea progresistă, numeroşi oameni politici democraţi“ [2].

Crearea, în chiar anul 1933 a Comitetului Naţional Antifascist [3] — organizaţie democratică de masă, cu caracter legal — în conducerea căruia, alături de alţi militanţi comunişti şi antifascişti, s-a aflat şi tînărul revoluţionar Nicolae Ceauşescu, a demonstrat cu prisosinţă hotărîrea clasei muncitoare, a altor pături şi categorii sociale din ţara noastră de a spune un răspicat Nu ! fascismului.

Au fost apoi create şi alte organizaţii revoluţionare de masă (Blocul Democratic, Frontul Plugarilor, Madosz, Comitetele pentru apărarea antifasciştilor, Uniunea Democratică, Frontul Feminin, Frontul Studenţesc Democrat, Grupul avocaţilor democraţi ş. a.) [4] care, aflate sub influenţa comuniştilor sau fiind conduse direct de

---

[1] Vezi detalii în Gh. I. Ioniţă, P.C.R. *şi masele populare*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

[2] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 44.

[3] Vezi detalii la Aurică Simion, Stelian Neagoe, *Comitetul Naţional Antifascist din România*, Edit. Politică, Bucureşti, 1973.

[4] Vezi în Gh. I. Ioniţă, *Pentru Front popular antifascist în România*, Edit. Politică, Bucureşti, 1971.

www.mnir.ro

P.C.R., s-au angajat frontal în lupta antifascistă, mobilizînd masele largi la o ripostă organizată și combativă împotriva gravelor primejdii ce planau asupra țării noastre, a poporului român.

Cîte pagini minunate de eroism revoluționar, de patriotism robust, de puternică afirmare antifascistă s-au scris începînd de atunci și continuu în anii următori în istoria patriei și a Partidului Comunist Român, cîte încercări grele și sacrificii i-au fost impuse poporului român in încleștarea pe care a trebuit s-o trăiască în interior cu „întunericul verde" și cu forțele infierbîntate din exteriorul României care au încercat să atenteze la ceea ce iubeam mai mult și apăram mai îndîrjit — libertatea, democrația, integritatea țării, independența și suveranitatea națională ! Animat de un fierbinte patriotism și pornind de la adevărul socialismului științific că eliberarea națională formează cadrul eliberării sociale, P.C.R. s-a situat constant în avangarda luptei pentru dreptate socială și libertate națională, pentru neatîrnare, pentru libertatea deplină a patriei și poporului, împotriva fascismului, pentru independență și suveranitate națională.

Organizînd sistematic mari întruniri și demonstrații de masă pentru Frontul Popular Antifascist — la București, Cluj, Iași, Constanța, Brașov, Timișoara, Craiova, Ploiești, Tg. Mureș, Oradea, Arad, în Valea Jiului și în multe alte centre ale țării, angajînd în desfășurarea lor pături și categorii sociale dintre cele mai diferite, iar in plan organizatoric partide și grupări politice multiple, comuniștii au făcut dovada viabilității și largii adeziuni de care se bucura antifascismul românesc, ceea ce a și reușit — ani în șir — să țină la respect apetitul spre putere al Gărzii de fier și al celorlalte grupări fasciste.

În condițiile ascensiunii fascismului pe plan internațional, în care Germania și alte țări satelite ei promovau o politică de revizuiri teritoriale, încălcind tratatele internaționale prin forță și agresiune, se intensificau eforturile P.C.R. pentru coalizarea tuturor forțelor patriotice, democratice și antifasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților civice, a integrității țării, independenței și suveranității naționale a României. În activitatea partidului și-a făcut tot mai mult loc o linie realistă, bazată pe studierea condițiilor social-politice interne, conjugate cu situația internațională. Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1936 a pus în centrul atenției problema pericolului hitlerist care amenința integritatea teritorială a țării, însăși ființa națională a poporului român. Plenara aprecia că triumful hitlerismului va duce la „dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea poporului român, la acapararea bogățiilor țării de către imperialismul german" [5].

Exprimînd patriotismul comuniștilor, Plenara arăta că ei consideră necesară „apărarea fiecărei palme de pămînt a țării" și că vor „intra în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste" [6].

Acționînd în concordanță cu imperativele vremii, P.C.R. a obținut importante succese pe linia făuririi Frontului unic muncitoresc, pe baza căruia s-au organizat importante acțiuni de clasă ; el a încheiat anumite înțelegeri temporare cu diverse forțe patriotice în scopul participării la confruntările politice ale epocii. Era vremea în care P.C.R. ajungea tot mai deschis la ideea necesității realizării Frontului Popular Antifascist, înțeles in esențialitatea rosturilor sale, vremea în care Ilie Pintilie, fruntaș al partidului, scria într-un ziar al vremii : „Am convingerea că strîngerea muncitorilor într-un Front unic de luptă contra fascismului, a stării de asediu, cenzurii, ilegalităților, samavolniciilor ar însemna primul pas într-un Front popular al tuturor păturilor asuprite". El combătea cu severitate pe toți cei care „in loc să caute ce ne poate uni, vorbesc mereu despre ce ne desparte".

Frontul popular — afirma el — „...nu trebuie să fie un nou partid, ci o alianță vremelnică sau de mai lungă durată a partidelor și organizațiilor democratice, antifasciste, indiferent de programele, tactica și mijloacele de luptă. In Frontul popular trebuie să-și găsească loc toți dușmanii dușmanilor poporului".

Era vremea in care, pe baza experienței de fiecare zi, același Ilie Pintilie atrăgea atenția : „Așadar, să nu căutăm ce ne desparte, ci ceea ce ne apropie. În momentul de față, punctele comune sînt cele mai importante și nu deosebirile.

---

[5] Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare : AISISP), cota Ab **XX-3**.

[6] Ibidem.

www.mnir.ro

Comuniştii, social-democraţi, naţional-ţărănişti, ţărănişti-radicali sau oricare ar fi denumirea organizaţiunilor sînt deopotrivă ameninţate, ameninţat este poporul în întregime.

În momentul de faţă avem un singur duşman : fascismul. El este cel mai apropiat. Împotriva lui trebuie să ne unim.

Aşa stau lucrurile. Oricine le vede altfel, dacă este sincer, dă dovadă că nu pricepe nimic" [7].

Contribuţia P.C.R. şi îndeplinirea rolului activ care îi revenea în ralierea tuturor forţelor antifasciste şi nefasciste au fost frînate în acel timp pe de o parte, de existenţa unor insuficienţe, a unor practici şi atitudini nepotrivite în înseşi rîndurile partidului, ale conducerii sale (manifestări de dogmatism, sectarism, stîngism etc.), iar pe de altă parte, de aplicarea mecanică a unor lozinci şi forme tactice de acţiune pentru Front Popular Antifascist, elaborate de Comintern, valabile întru totul în condiţiile specifice ale unor ţări, dar inadecvate — de multe ori — situaţiei concrete, realităţilor economice şi social-politice din România.

În pofida unor asemenea fenomene, înlăturînd în măsură mereu crescută efectele lor nefericite, P.C.R. a reuşit să-şi lărgească tot mai mult contactele cu grupările sau organizaţiile democratice, să stabilească legături cu diferite fracţiuni ale forţelor politice burgheze şi cu un mare număr de personalităţi progresiste, fără deosebire de provenienţa lor politică.

În activitatea P.C.R. şi-a făcut loc tot mai mult o linie realistă, bazată pe studiul condiţilor social-politice interne, conjugate cu evaluarea lucidă a situaţiei internaţionale şi, în funcţie de acestea, s-au stabilit sarcinile partidului în mobilizarea maselor populare aparţinînd diferitelor categorii sociale, fără deosebire de naţionalitate, cu diverse orientări politice, la lupta pentru impunerea satisfacerii revendicărilor economice şi politice, împotriva primejdiei fasciste, pentru salvgardarea independenţei şi suveranităţii ţării, pentru făurirea unui larg Front Popular Antifascist.

Cu scurgerea anilor, pe măsură ce acţiunile agresive ale hitlerismului au crescut în intensitate, lupta P.C.R., a forţelor revoluţionare şi democratice ale ţării a căpătat noi şi precise direcţii de forţă. Comuniştii au jucat efectiv rolul de catalizatori ai coalizării tuturor forţelor social-politice ale timpului în lupta împotriva fascismului intern şi extern, a propagandei şi acţiunii deschise revanşarde şi revizioniste ţintind din exterior la independenţa şi suveranitatea ţării, la integritatea ei teritorială, la unitatea poporului român. „Să nu capitulăm ! Să ne împotrivim !", glăsuia unul dintre nenumăratele manifeste ale P.C.R. din acel timp. Partidul comunist declara : „Comuniştii vor lupta. cu arma în mînă, în primele rînduri. Uniţi-vă cu toţii, într-un singur front puternic, contra lui Hitler şi aliaţilor săi revizionişti !" [8].

Starea de spirit antifascistă, antihitleristă a maselor a cunoscut o puternică manifestare în timpul marilor demonstraţii antifasciste de la 1 mai 1939, care au avut loc în Bucureşti şi în alte centre ale ţării, manifestaţii pentru pregătirea cărora tovarăşul Nicolae Ceauşescu a activat intens, împreună cu alţi activişti de frunte ai partidului [9]. Desfăşurate sub lozincile : „Vrem România liberă şi independentă !", „Jos fascismul !", „Jos agresorul hitlerist !", manifestaţiile de la 1 mai 1939 au avut un deosebit ecou şi peste hotare. Conferinţa mondială pentru apărarea păcii şi democraţiei (Paris, 13—14 mai 1939), de pildă, aprecia că manifestaţiile de la 1 mai 1939 desfăşurate în ţara noastră erau „o dovadă că poporul român se raliază la mişcarea antifascistă şi că voinţa sa este de a lupta, în mod real, împotriva agresorului şi fascismului" [10].

Mărturie elocventă a eficacităţii activităţii antifasciste desfăşurate de poporul român în acea perioadă a grelelor încercări, „Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare şi a unor largi forţe progresiste, sub steagul democraţiei şi independenţei ţării, atitudinea lucidă a unor grupări politice

---

[7] „Frontul muncii" din 7 octombrie 1935.

[8] AISISP, cota A XXIII-9, inv. nr. 1030.

[9] Vezi Olimpiu Matichescu, *1 Mai 1939, moment semnificativ în lupta poporului român împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale*, Edit. Politică, Bucureşti, 1974.

[10] Vezi detalii despre această manifestare antifascistă internaţională la Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, Edit. Politică, Bucureşti, 1972.

www.mnir.ro

ale claselor conducătoare — apreciază tovarăşul Nicoale Ceauşescu — au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizaţiilor fasciste şi înrobirea ţării Germaniei naziste"[11].

Practic, nu în 1933 — cînd ar fi dorit nespus şi au încercat totul pentru a izbîndi —, ci după aproape opt ani de zile, la finele anului 1940, organizaţiile fasciste şi-au putut netezi drumul spre putere, în împrejurările internaţionale cunoscute în care ţara noastră, părăsită de toate puterile Europei, fără nici un sprijin din afară, a fost lăsată la cheremul Germaniei hitleriste. În acel context a avut loc instaurarea regimului dictaturii militare-fasciste în România, pătrunderea în ţară a trupelor germane, care aveau de fapt misiunea unor trupe de ocupaţie, România fiind apoi tîrîtă în războiul antisovietic, împotriva voinţei clasei muncitoare, a maselor largi populare.

Că muncitorimea şi masele largi din România nu au alimentat izvoarele sociale ale mişcării fasciste şi cu atît mai puţin pe cele politice constituie un adevăr pe deplin demonstrat de realitatea vieţii de istorie. Garda de fier şi celelalte formaţiuni fasciste, înstrăinate de la începuturile existenţei lor de aspiraţiile clasei muncitoare şi ale poporului român, vînzîndu-se unuia şi altuia pentru a săvîrşi crime la comandă, terorizînd şi jefuind o ţară întreagă în scurtul timp cît au figurat la guvern, dezertînd de la datoriile elementare faţă de patrie, au sfîrşit prin a trăda, săvîrşind acte de mişelie fără seamăn în istoria ţării, şi dintre acestea două mai grave decit toate : deschiderea graniţelor în faţa ocupanţilor hitlerişti, la finele anului 1940, şi antrenarea ţării în războiul antisovietic, urît de popor. „Marele merit al Partidului Comunist Român, al mişcării revoluţionare din România, al mişcării antifasciste — aprecia tovarăşul Nicolae Ceauşescu — este acela că s-au ridicat întotdeauna cu hotărîre la lupta împotriva fascismului şi a războiului antisovietic". Şi, după cum se ştie, au făcut-o prompt şi energic şi în acele împrejurări apăsătoare.

Pentru generaţiile tinere paginile de tristă aducere aminte înscrise în istoria ţării de organizaţiile fasciste sînt necunoscute sau cunoscute, cel mult, din auzite sau din lucrările de istorie. Timpul, se spune, aduce uitare. Fără îndoială, este adevărat acest lucru. Dar la fel de adevărat este că nu orice, nu totul poate şi trebuie să fie uitat. Paginile de beznă şi de sînge pe care fascismul — în special legionarismul, in cîrdăşie cu şefii săi hitlerişti de la Berlin — le-a înscris în istoria României interbelice nu pot fi uitate de poporul român, nu trebuie uitate. Tineretul zilelor noastre, generaţiile de mîine trebuie să le cunoască la rîndu-le şi să facă totul pentru ca niciodată să nu mai poată fi posibilă, în nici o formă, repetarea lor. Ceea ce este important azi e ca toate reziduurile ideologice ale mişcărilor de extremă dreaptă — în ipostaza naţionalismului burghez, a iraţionalismului în toate formele sale şi a misticimului şi bigotismului — să fie combătute cu toată fermitatea şi lichidate.

Am evocat în cele de mai sus unele consideraţii privitoare la amploarea şi semnificaţia luptei antifasciste a poporului român, a luptei pentru salvagardarea independenţei şi suveranităţii patriei, luptă care — pe coordonatele deceniului al patrulea — a atins cote excepţionale în ţara noastră.

Au trecut anii. Înfruntările antifasciste ale popoarelor, toate strădaniile depuse pentru ca omenirea să se salveze din strinsoarea mişcărilor fasciste tenebroase au rămas de mult de domeniul trecutului, pagini de istorie autentică, pagini de istorie care uimesc, înmărmuresc, revoltă şi azi pe cele mai vîrstnic şi pe cel mai tînăr.

In ultimii ani asistăm — la noi şi pretutindeni — la o intensă muncă de cercetare, la un efort de demonstrare pînă la ultimele resorturi a rădăcinilor sociale şi politice ale mişcărilor fasciste. Ceea ce rămîne încă de demonstrat priveşte justificarea (dacă va fi posibil) a indiferenţei şi chiar a toleranţei cu care unele cercuri politice contemporane cu noi privesc recrudescenţa fascismului în zilele noastre. Aceasta în condiţiile în care astăzi, mai mult decît oricind, ar fi necesar ca toate manifestările mişcărilor de extremă dreaptă să fie combătute cu toată fermitatea şi lichidate.

Poporul român a urît fascismul — de la primele manifestări tenebroase — şi a luptat activ împotriva lui. Istoria deceniilor patru şi, în parte, cinci ne este martoră de necontestat prin multiplele exemple pe care ni le furnizează pe acest tărîm.

---

[11] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. I, Edit. Politică, Bucureşti, 1968, p. 371.

www.mnir.ro

Faptele, deşi nu toate, sint consemnate într-un mare număr de lucrări de istorie, sociologie, de publicistică, în mii de manifeste, în broşuri şi ziare tipărite în umbra ilegalităţii, cu sprijinul şi cu semnătura unui număr mare de revoluţionari, muncitori, precum şi a unora ce făceau parte din elita intelectualităţii, în romane, nuvele, poeme, picturi, lucrări de grafică de mare valoare şi mai ales în nepreţuitele documente ale partidului comunist scrise cu litere încărcate de istorie. Toate acestea, şi — mai presus ca ele — vieţile sacrificate ale comuniştilor şi antifasciştilor căzuţi la datorie în lupta antifascistă, certifică, cu cerneala roşie a sîngelui, vocaţia antifascistă a clasei noastre muncitoare, a poporului român, a partidului nostru comunist. Vocaţia in care se îmbină repulsia naturală faţă de intoleranţă şi cruzime cu dragostea de patrie şi sentimentele de caldă omenie.

Iată pentru ce apare cu atît mai de înţeles interesul şi îndemnul partidului nostru de a combate toate influenţele exogene ale rămăşiţelor de gîndire şi exprimare retrograde, prezente mai ales în literatură şi artă, decurgînd din concepţii iraţionaliste, mistice, idealiste, obscurantiste. În acelaşi context se înscrie şi necesitatea combaterii tendinţelor metafizice de permanentizare a imuabilităţii mitului. „Una din îndatoririle principale ce revin frontului nostru ideologic — spunea tovarăşul Nicolae Ceauşescu — este promovarea unei atitudini combative, militante, împotriva concepţiilor retrograde, mistice, a influenţei străine, împotriva mentalităţii înapoiate. formarea trăsăturilor etice corespunzătoare noilor relaţii statornicite în orînduirea socialistă“ [12].

Ni s-a cerut şi ni se cere aşadar să procedăm cu intransigenţă, de pe poziţiile materialismului dialectic şi istoric, la eliminarea definitivă a tuturor malformaţiilor care ar mai putea frîna, chiar şi în măsură infimă, libera dezvoltare a civilizaţiei umanist-socialiste în ţara noastră.

Este o înaltă misiune căreia toţi slujitorii frontului nostru ideologic i-au răspuns, îi răspund şi-i vor răspunde oricînd, cu proptitudine şi bune rezultate, este o misiune căreia şi comunicarea de faţă încearcă să-i răspundă, în spiritul evocării celor mai eroice afirmări ale luptei antifaseciste a poporului român din urmă cu patru-cinci decenii.

LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN — COMBATTANT CONSÉQUENT CONTRE LE FASCISME, POUR L'INDEPENDANCE ET LA SOUVERAINETÉ DE LA PATRIE

Résumé

En synthétisant un grand volume d'informations scientifiques, les *résultats d'une recherche qui dure depuis plusieurs années, l'auteur* de *cette communication s'est proposée de mettre en évidence le rôle du* **Parti** *Communiste Roumain comme combattant conséquent contre le fascisme, pour la sauvegarde de l'indépendence et de la souveraineté nationale de notre patrie.*

L'*exceptionnelle valeur* des *progrès enrégistrés — jusqu'à présent — par notre historiographie dans la manière d'aborder cette problématique fondamentale a permis à l'auteur de détacher les* coordonnées *principales de l'activité deployée par le* **P.C.R.** *sur le dit terrain.*

Importantes sont les conclusions tirées par l'auteur, en général, en ce qui concerne les significations de cette lutte et spécialement, en ce qui concerne le devoir des forces progressistes de partout de combattre les essais des neo-fascistes de s'infiltrer dans la vie publique, tel que nous rappelle la triste période pendant laquelle le fascisme a dépassé n'importe quelle imagination par la nature de ses manifestations et par les terribles souffrances provoquées à l'humanité.

[12] Nicolae Ceauşescu, *România* pe *drumul desăvîrşirii construcţiei societăţii socialiste multilateral dezvoltate,* vol. IV, Edit. Politică, Bucureşti, 1970, p. 323.

www.mnir.ro

Selon les jugements de valeur qui s'émettent dans la communication, en ce sens, on détache ce qui a été souligné, plusieurs fois, par le cammarade Nicolae Ceaușescu, Secrétaire général de notre parti et Président de la Roumanie Socialiste, en ce qui concerne la nécessité de promouvoir une attitude combative, militante contre les conceptions rétrogrades, mystiques, ouvertement fascistes à l'égard desquelles, partout dans le monde, les forces progressistes doivent élever des barrières infranchissables.

www.mnir.ro

ACŢIUNI ŞI GREVE MUNCITOREŞTI IN JUDEŢELE MUŞCEL, ARGEŞ ŞI TELEORMAN IN PERIOADA 1921—1930

de CLEOPATRA IONESCU

In perioada anilor 1921—1930, după cum se subliniază în Programul partidului, „are loc o dezvoltare mai accentuată a forţelor de producţie, îndeosebi a industriei, ceea ce exercită o puternică influenţă asupra vieţii economice şi sociale a ţării" [1]. In aceşti ani în judeţele menţionate era următoarea structură economică : în Argeş — Fabrica de tăbăcărie Găvana cu 15—20 lucrători, Societatea Găvana pentru industria textilă cu 89 lucrători, Ţesătoria Română din Piteşti cu 12 războaie de ţesut şi 267 lucrători, Fabrica de butoaie Piteşti cu 50 lucrători şi Fabrica de produse alimentare, filiala Piteşti cu 15 lucrători ; în fostul judeţ Muşcel, funcţionau Fabrica de Hîrtie Cîmpulung cu 363 lucrători [2] şi minele de lignit din localităţile Grădiştea, Poinari, Boteni, Mărcuş, Godeni şi Berevoeşti [3].

In perioada de care ne ocupăm asistăm la o creştere a producţiei în toate ramurile. De exemplu, la minele de cărbuni din fostul judeţ Muşcel în anul 1924 era o producţie de 129 505 tone, ajungînd în anul 1929 la 166 648 tone [4].

Dezvoltarea industriei pe plan local a dus la creşterea numerică a proletariatului. Spre edificare vom da numai cîteva exemple. Societatea Găvana pentru industria textilă avea în anul 1923 un număr de 53 muncitori, în anul 1924 funcţiona cu 89 muncitori, iar in anul 1926 cu 335 muncitori [5].

Din rapoartele de activitate ale Inspectoratului Muncii din Tirgovişte pe semestrul 11/1927, în judeţele Argeş, Muşcel şi Teleorman reiese că în întreprinderi şi ateliere lucrau circa 1 480—1 500 salariaţi, dintre care circa 300 erau de sex feminin [6]. In oraşele Cîmpulung şi Curtea de Argeş era şi o viaţă culturală. In oraşul Piteşti funcţiona societatea „Macabii" şi Societatea „Trivale", iar în Cîmpulung — Cercul cultural muşcelean „Buna Vestire" cu 9 membri, Cercul cultural „Mugurii" cu 10 membri şi Societatea culturală „Tinerimea" cu 17 membri [7]. În judeţul Teleorman nu figurează nici o societate culturală.

Cu toată creşterea industriei, nivelul de viaţă al maselor populare continuă să rămînă scăzut, viaţa s-a scumpit şi condiţiile de muncă s-au agravat. Documentele vremii consemnează condiţiile grele de muncă ale muncitorilor. Se conturează tot mai clar încălcările legislaţiei muncii de către patroni. In întreprinderi, ateliere, fabrici, mine nu se respectă ziua de muncă de 8 ore. Cu ocazia controlului efectuat la micile ateliere din Piteşti, inspectorul muncii Ilie Ganea raporta că ziua de

---

1 *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism,* Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 40.

2 Arh. St. Dîmbovita, fondul Inspectoratul Muncii Tirgovişte, dos. 8/1924, f. 2. 4, 8, 38, 76.

3 *Statistica Minieră a României,* Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1932, p. 162, 163, 170, 171.

4 Arh. St. Dîmbovita, fondul Inspectoratul Muncii Tirgovişte, dos. 8/1924, f. 76 şi dos. 12/1926, f. 93.

5 Ibidem.

6 Ibidem, dos. 1/1928, f. 6.

7 Ibidem, dos. 4/1922, f. 123 şi dos. 4/1924, f. 194.

www.mnir.ro

muncă era de 10—12 ore, iar starea igienică lăsa de dorit [8]. La 21 septembrie 1925, inspectorul muncii raporta ministerului de resort că repausul duminical şi legea meseriilor privitoare la munca ucenicilor nu se respectă în oraşul Piteşti. Ucenicii sînt ţinuţi zilnic la muncă de la orele 5 a. m. la 11 seara. Prefectul judeţului Argeş şi primăria oraşului Piteşti au dat ordin poliţiei să nu încheie procese verbale de contravenţie patronilor respectivi din motive politice, „fiind în plină campanie electorală... în ajunul alegerilor" [9].

In oraşul Turnu Măgurele din cei 305 ucenici frecventau cursurile aproximativ 100, iar patronii refuzau să-i trimită la şcoală şi mai ales să le procure cărţi şi rechizite [10]. La 9 februarie 1924 hamalii din portul Turnu Măgurele solicitau mărirea salariului, deoarece, scumpindu-se traiul, ei nu mai puteau face faţă greutăţilor şi din toată munca lor nu se alegeau decît „cu oase rupte" [11]. Ca urmare a reclamaţiilor lucrătorilor comerciali din oraşul Roşiorii de Vede, pentru nerespectarea de către patroni a repausului duminical, inspectorul muncii, în loc să ia măsuri, confirmă Ministerului Muncii adevărul celor reclamate [12]. Mai mulţi lucrători brutari şi funcţionari comerciali din Turnu Măgurele reclamau Ministerului Muncii că patronii lor nu respectă repausul duminical şi arată, în continuare, că au făcut cunoscut şi Poliţiei şi nu s-a luat nici o măsură [13]. De asemenea, in oraşul Piteşti nu se respectă orarul de vară al magazinelor, dînd naştere la „repetate reclamaţiuni, întruniri publice şi manifestaţiuni" [14]. Tendinţa de a mări timpul de muncă se manifestă în toate ramurile industriei, fiind mai accentuată în întreprinderile mici şi în sectorul comercial. De exemplu, în urma controalelor efectuate în oraşul Piteşti, inspectorul muncii înştiinţează Prefectura, Poliţia şi Camera de comerţ că a izbucnit un conflict de muncă între patroni şi funcţionarii comerciali pentru stabilirea unui orar fix. S-a cerut cîte un delegat pentru dezbaterea şi rezolvarea acestui conflict prin Camera comercianţilor, „pentru evitarea unei greve" [15]. Asemenea exemple sînt numeroase.

În fruntea luptei pentru revendicări economice şi politice s-au situat organizaţiile politice şi profesionale ale clasei muncitoare şi în primul rînd Partidul Comunist Român, care, prin viu grai şi presă, arăta muncitorilor că prelungirea zilei de lucru şi intensificarea muncii este un pericol pentru întreaga societate. După cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, „în anii grei ai luptei de clasă împotriva regimului burghezo-moşieresc partidul nostru a militat neabătut pentru apărarea intereselor fundamentale ale celor ce muncesc, a drepturilor şi libertăţilor democratice, a organizat şi condus lupta maselor populare pentru apărarea intereselor fundamentale ale celor ce muncesc" [16].

În judeţele menţionate se vede o conlucrare permanentă între organizaţiile partidului comunist şi sindicatele muncitoreşti. Astfel, după cum se consemnează în arhiva Inspectoratului muncii, „sindicatele alcătuite din muncitorii din porturi... încheiau convenţii colective, depăşind adeseori atribuţiile, intervenind direct între muncitori şi proprietari" [17]. La începutul anului 1924, la Turnu Măgurele s-a declarat conflict colectiv de muncă. A avut loc întîlnirea dintre delegaţia cerealiştilor şi cea a hamalilor pentru mărirea salariilor, conflict care nu s-a putut aplana. După cum afirmă delegatul din partea Ministerului Muncii, „delegaţii muncitorilor hamali sînt intransigenţi şi au declarat că începînd cu 9—10 martie nu se vor mai prezenta la lucru" [18]. La 14 martie 1924, inspectorul central al Ministerului Muncii constată că muncitorii portuari persistă în greva declarată la 7—8 martie, fapt pentru care

---

[8] Ibidem, dos. 9 bis/1924, f. 258.
[9] Ibidem, dos. 6/1924, f. 6.
[10] Ibidem, dos. 6/1924, f. 287.
[11] Ibidem, dos. 3/1924, f. 5, 7.
[12] Ibidem, dos. 10/1924, f. 83.
[13] Ibidem, dos. 13/1927, f. 4 şi dos. 2/1928, f. 62.
[14] Ibidem, dos. 10/1924, f. 48.
[15] Ibidem, dos. 2/1921, f. 8—10.
[16] Nicolae Ceauşescu, *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială şi libertate naţională, pentru construirea socialismului şi ridicarea bunăstării maselor, pentru independenţa patriei, colaborare internaţională şi pace*, în „Scînteia", nr. 12040 din 9 mai 1981.
[17] Arh. St. Dîmboviţa, fondul Inspectoratul Muncii, Tirgovişte, dos. 7/1923, f. 21
[18] Ibidem, dos. 3/1924, f. 8, 16.

www.mnir.ro

au ieşit de sub scutul legii, şi se adresează Tribunalului judeţului Teleorman, pentru a proceda la cercetarea celor care au îndemnat pe muncitori la grevă. Prin Comisia de arbitraj constituită pe lîngă Tribunalul judeţului s-a reuşit să aducă la muncă pe lucrătorii hamali, aprobîndu-li-se cererea de a li se majora salariile cu 50% mai mult faţă de anul 1923 [19]. Conflicte de muncă s-au mai semnalat şi la Fabrica de hîrtie din Cîmpulung. Izbucnit în luna aprilie 1926, conflictul este aplanat la 22 mai prin încheierea unui contract colectiv, dîndu-se cîştig de cauză muncitorilor. La 7 decembrie 1926, Regiunea a II-a Tirgovişte comunica directorului general al muncii două conflicte de muncă, unul la Fabrica de hîrtie din Cîmpulung, iar cel de al doilea in portul Zimnicea, ambele pentru nerespectarea de către patroni a contractelor colective de muncă [20].

Încă de la înfiinţare (1926) Sindicatul profesional al muncitorilor de la Fabrica de hîrtie din Cîmpulung a conlucrat cu organizaţia judeţeană a partidului comunist. Ca o mărturie a colaborării acestora este şi prezenţa unei biblioteci. La percheziţia făcută în anul 1929 sindicatului, au fost găsite cărţi şi, după cum afirmă inspectorul muncii, acestea au fost „citite de lucrătorii fabricii". Dintre titluri se menţionează : Dezrobirea *muncii*, *Originea familiei*... scrisă de F. Engels, *Salar, preţ şi profit* a lui K. Marx, cîntece socialiste, printre care şi „Internaţionala" şi multe altele, şi propune ca „această bibliotecă, dat fiind faptul că este periculoasă educaţiei muncitorilor, să fie confiscată în întregime şi distrusă" [21].

În anul 1926 sindicatul menţionat înaintează Ministerului Muncii un memoriu prin care solicita : plata salariului chenzinal, ziua de muncă de 8 ore sau plata celor 4 ore pînă la 12 cîte se lucrează după vechiul program cu un spor de 50%, înfiinţarea unei case de boală şi ajutor cu 2% din salariile muncitorilor şi 2% din partea fabricii, înfiinţarea unei băi, precum şi înfiinţarea unui consiliu al fabricii format din muncitori şi delegaţi ai patronilor pentru discutarea neînţelegerilor. Din procesele verbale reiese că au fost admise punctele menţionate în memoriu, mai puţin cel referitor la formarea unei comisii de conciliere dintre muncitori şi patroni [22]. La sfîrşitul lunii decembrie, din nou la Fabrica de hîrtie din Cîmpulung se semnalează un conflict colectiv de muncă pentru nerespectarea punctelor din memoriu şi „s-a declarat grevă prin încetarea bruscă din lucru la un anumit semnal". După cum se menţionează în documente, „a fost o grevă generală, a întregului personal... susţinută şi de Uniunea Sindicatelor Muncitoreşti" [23]. Ca urmare patronul fabricii concediază forţat pe preşedintele sindicatului Barbescu şi pe secretarul Ionescu [24].

Izbucnirea crizei economice capitaliste mondiale a avut grave repercusiuni asupra dezvoltării României, asupra nivelului de trai al maselor populare, au fost făcute reduceri de personal, sute de muncitori au fost concediaţi. Din situaţiile statistice se constată că începînd cu anul 1928 se semnalează un număr de 267 şomeri de la Fabrica Găvana şi 65 de la Fabrica de talpă „Constantin Petrescu" din oraşul Piteşti [25].

Într-un raport lunar al Inspectoratului Muncii din Tirgovişte înaintat Ministerului Muncii se arată că au fost concediaţi 55 muncitori de la Fabrica de hîrtie din Cîmpulung, cu perspectiva de a se mai licenţia 50. De asemenea, minele de lignit şi-au redus personalul cu 10—15% [26], şi multe asemenea exemple. Ca urmare a acestor concedieri, după cum afirmă autorităţile, „muncitorii nemulţumiţi au protestat şi au devenit necuviincioşi şi agresivi... din care cauză a fost nevoie de intervenţia autorităţilor comunale" [27].

În perioada anilor 1921—1930, organizaţiile Partidului Comunist Român din judeţele Muşcel, Argeş şi Teleorman au acumulat noi forţe şi experienţă revoluţionară, pregătindu-se pentru marile lupte de clasă ce se vor desfăşura în deceniile următoare.

---

19 Arh. St. Dîmboviţa, dos. 3/1924, f. 34, 46, 47.
20 Ibidem, dos. 2/1926, f. 77, 187, 188.
21 Ibidem, dos. 10/1929, f. 3—5.
22 Ibidem, dos. 21/1926, f. 2—4, 16—31.
23 Ibidem, dos. 8/1924, f. 204.
24 Ibidem, dos. 4/1927, f. 38, 39 şi dos. 121/1927, f. 140.
25 Ibidem, dos. 8/1928, f. 11.
26 Ibidem, f. 9.
27 Ibidem, dos. 18/1929, f. 112.

www.mnir.ro

LES ACTIONS DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN DURANT LES ANNEES 1922—1929 DANS LES DEPARTEMENTS DE MUSCEL, ARGEŞ ET TELEORMAN

Résumé

Durant les années de la stabilisation du capitalisme entre 1922—1928, la capacité de l'industrie des départements de Muscel, *Teleorman et Argeş a enrégistré des augmentations remarquables : le niveau de vie continue a rester réduit et l'intensification de l'exploitation pousse.*

On met en évidence de fait que la législation du travail était violée par les patrons ; on ne respectait pas le jour ouvrable, le repos dominical, les salaires étaient diminués par rapport au travail éffectué.

À la tête de la lutte pour des droits économiques et politiques se trouvaient les organisations dirigées par le Parti Communiste Roumain. Dans le département de Muscel se détache le Sindicat professionnel de la Fabrique de papier de Cîmpulung qui sollicite l'amélioration des conditions de travail et de vie, satisfaites partiellement par les patrons ; mais en réalité ils ne tiennent jamais leurs engagements.

Elle est évidente la collaboration serrée entre les organisations du Sindicat et celles du Parti Communiste Roumain, ses membres connaissant les oeuvers de Marx et Engels.

Durant ces années, les organisations du Parti Communiste Roumain des départements mentionnés ont gagné une vaste expérience révolutionnaire pour les luttes futures.

www.mnir.ro

ASPECTE PRIVIND POLITICA PĂRTIDULUI COMUNIST ROMÂN FAŢĂ DE INTELECTUALITATE, 1921—1938

de **MIHAI DOGARU**

Politica partidului comunist faţă de „arhitecţii spirituali" s-a manifestat, în esenţă, ca o continuare, în noile condiţii istorice, a tradiţiilor revoluţionare şi democratice ale mişcării socialiste din secolul trecut, cînd mulţi dintre intelectualii de prestigiu ai ţării s-au alăturat şi integrat mişcărilor sociale progresiste, îmbrăţişînd ideile novatoare ale timpului, participînd cu entuziasm la luptele maselor pentru revendicări economice şi politice. Contactul cu filozofia materialist-dialectică — concepţie fundamentală despre lume a proletariatului — a făcut ca cea mai mare parte a intelectualităţii româneşti, indiferent de naţionalitate, să se situeze pe poziţii umaniste, democratice şi progresiste, devenind deschizătoare de drumri noi spre lumină, punind totodată temelie solidă prestigioasei ştiinţe şi culturi româneşti interbelice.

În gruparea şi regruparea forţelor social-politice comuniştii au adoptat o linie politică suplă, realistă, constructivă, acordînd în acest cadru o atenţie deosebită intelectualităţii, pentru a ridica cu autorul acesteia masele — prin ştiinţă şi cultură — la acţiuni politice conştiente, pregătindu-le pentru înfăptuirea revoluţiei de eliberare socială şi naţională, pentru edificarea noii societăţi, socialiste.

În atitudinea faţă de intelectuali, Partidul Comunist Român a pornit de la adevărul că cei mai mulţi dintre ei proveneau din rîndurile muncitorilor, ţăranilor, ale altor categorii sociale, manifestîndu-şi năzuinţa de progres şi dreptate, reflectată în opera cultural-ştiinţifică, în activitatea lor social-politică pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului român.

Trebuie subliniat şi faptul că, in general, la noi, intelectualitatea nu a manifestat tendinţe de înnavuţire, trăind uneori în condiţii mai mult decît modeste şi ale cărei drepturi nu de puţine ori au fost apărate de partidul comunist, de clasa muncitoare, de presa democrată şi progresistă a vremii. În aceeaşi măsură putem spune că oamenii de ştiinţă şi cultură au sprijinit nu odată, printr-o largă paletă de forme şi mijloace, interesele, drepturile şi libertăţile democratice ale muncitorilor şi ţăranilor, accesul maselor largi populare, al tineretului în special, la ştiinţă, instrucţie şi educaţie, la cultură. „Viaţa şi activitatea celor mai de seamă oameni de cultură din trecut — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — sînt străbătute ca un fir roşu de dragoste şi devotament faţă de popor şi partid, de dorinţa arzătoare de a sluji idealurile celor mulţi, de un înălţător spirit de jertfă pentru cauza libertăţii sociale şi naţionale. Ei şi-au făcut o datorie de onoare din a înfăţişa lumii virtuţile poporului român, nobleţea sa spirituală, modestia, hărnicia, umanismul ce l-au caracterizat întotdeauna, dorul de libertate şi dreptate" [1].

Un factor deosebit de important, care a dimensionat ralierea intelectualităţii alături de comunişti, l-a constituit politica promovată de Partidul Comunist Român în domeniul ştiinţei şi culturii. După cum se ştie, în documentele programatice, făcute publice şi dezbătute de marele Congres din mai 1921, a fost proclamat dreptul la cultură a întregului popor, instrucţia obligatorie, completă şi gratuită a tineretului, definindu-se cu deosebită claritate faptul că „opera educativă în toate ramurile sale trebuie să aibă ca scop să asigure persoanei umane dezvoltarea fizică

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialismului*, voi. 3, Edit. Politică, Bucureşti, 1969, p. 663.

www.mnir.ro

şi intelectuală desăvirşilă şi să pregătească generaţiunea tînără să participe la marea operă a dezvoltării ştiinţelor, artei şi literaturii în toată libertatea, dînd astfel putinţă tuturor talentelor şi geniilor să se afirme ca forţe creatoare" [2].

Aceste idei generoase, umanitare, pentru care militau consecvent cei mai de seamă oameni de ştiinţă şi cultură, savanţi de renume mondial, personalităţi politice progresiste au constituit — ca să spunem aşa — „punctul de impact" pentru ralierea intelectualităţii la viziunea largă, progresistă a comuniştilor faţă de instruirea şi educarea maselor, punînd totodată la temelia ştiinţei şi culturii concepţia cea mai avansată din domeniul cunoaşterii umane — materialismul dialectic şi istoric —, singura concepţie înaintată pentru apărarea ştiinţei şi culturii progresiste împotriva idealismului şi agnosticismului care falsificau adevărul în vastul domeniu al cunoaşterii umane, al interpretării obiective a legilor imuabile ce guvernează natura şi societatea.

Iată de ce putem spune că partidul revoluţionar al clasei muncitoare, care viza transformarea societăţii, a relaţiilor de producţie, era în acelaşi timp un partid al promovării ştiinţei şi culturii avansate, puse în slujba întregului popor român — ca o condiţie a înfăptuirii marilor deziderate programatice stabilite la congresul din mai 1921.

În această interacţiune trebuie analizată, înţeleasă şi circumscrisă activitatea intelectualităţii progresiste, identificată cu interesele generale ale ţării, ale întregului popor român, prin care explicăm marile succese dobîndite în domeniul învăţămîntului, ştiinţei şi culturii avansate, în condiţiile destul de precare ale regimului politic burghez. Înţelegînd sensul profund revoluţionar, umanitar şi democrat al politicii partidului comunist, intelectuali dintre cei mai prestigioşi şi-au făcut un titlu de onoare din a fi făcut parte, încă de la început, din rîndurile Partidului Comunist Român sau al simpatizanţilor, militînd cu înaltă răspundere pentru educarea politică şi cetăţenească a maselor, patricipînd activ, alături de întregul popor, la marile acţiuni politice şi sociale iniţiate în epocă de P.C.R., de forţele democratice şi progresiste.

Legătura permanentă cu oamenii de ştiinţă şi cultură a fost realizată de partidul comunist de la savant la învăţător şi student, de la omul de ştiinţă la gazetar şi poet, de la avocat la medic şi inginer— pretutindeni unde lucrau pe tărîmul spiritualităţii intelectuali comunişti şi simpatizanţi —, mulţi dintre ei activînd în organizaţiile de masă conduse sau influenţate de P.C.R., în asociaţiile politice şi profesionale ale intelectualităţii patriotice, democratice şi progresiste, influenţînd din interior activitatea acestora.

Analizînd esenţa politicii faţă de intelectualitate, putem spune că partidul nostru şi-a adus şi în acest domeniu o contribuţie de seamă, originală, la tezaurul concepţiei materialist-dialectice, pornind de la modul unitar şi specific în care şi-a apropiat această deosebit de importantă categorie socială. Pentru a imprima un caracter militant, progresist, revoluţionar ştiinţei şi culturii româneşti partidul comunist a acordat o atenţie deosebită primirii în partid a unor reputaţi oameni de ştiinţă şi cultură, care au militat fără preget pentru organizarea maselor, pentru mobilizarea lor la acţiuni revoluţionare în vederea apărării drepturilor şi libertăţilor democratice, împotriva pericolului fascist şi revizionist, pentru ridicarea standardului de viaţă, cultură şi civilizaţie.

„Trebuiesc atrase în partid — sublinia un document al P.C.R. din iunie 1935 — toate acele elemente revoluţionare, care duc greul muncii în organizaţiile de masă şi care, de fapt, introducînd linia partidului nostru rămîn mai departe «comunişti fără de partid». Aceasta nu înseamnă că noi nu întărim munca noastră de recrutare în partid din sînul micii burghezii şi aici, în primul rînd a intelectualilor români care se manifestă în mod deschis şi hotărit în organizaţii antifasciste şi revoluţionare" [3].

Atenţia deosebită pentru atragerea intelectualilor în rîndurile P.C.R. este reflectată şi de faptul că procentul acestora în organele de conducere ale partidului reprezenta, în 1934, aproape 30%. În acelaşi timp, numeroşi oameni de ştiinţă şi cultură erau comunişti şi simpatizanţi care activau ca atare, nefiind — cum se spune — „luaţi în evidenţă", în condiţiile în care P.C.R. era scos în afara cadrului

[2] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România*, 1916—9121, Edit. Politică, Bucureşti, 1966, p. 626.

[3] „Buletinul C.C. al P.C.R.", an. V, nr. 21 din iunie 1935.

www.mnir.ro

legal. Intelectualii „comuniști fără de partid“ activau legal, menținînd permanent, „la suprafață“, legăturile partidului cu masele largi de oameni ai muncii. Intelectualii „comuniști fără de partid“, nefiind urmăriți de Siguranță și Poliție, cum se întîmpla cu membri ai P.C.R., puteau acționa în condiții legale, contribuind astfel la promovarea politicii P.C.R. în aproape toate straturile societății.

Trebuie menționat și faptul că în rîndurile intelectualității democratice și progresiste se afla un mare număr de simpatizanți ai P.C.R., care, în unele probleme stringente ale epocii — apărarea patriei, a sistemului parlamentar-constituțional, combaterea legionarismului și revizionismului, apărarea independenței și suveranității țării —, acționau sub lozincile și îndemnurile P.C.R.

Partidul Comunist Român a desfășurat o permanentă și rodnică activitate în direcția propagării în mase a ideilor socialismului științific, a ideologiei clasei muncitoare, ridicîndu-se împotriva filozofiei iraționaliste, a pătrunderii unor curente străine care-și căutau drum în cultura românească [4].

Intelectualii comuniști au acționat cu dăruire și conștiință revoluționară, făcînd să graviteze în jurul lor tot mai numeroși oameni de știință, cultură și artă, profesori, ingineri, medici, ziariști, naturaliști etc., care și-au adus o inestimabilă contribuție la dezvoltarea științei și culturii umaniste, democratice și militante, imprimînd totodată caracterul stabil și durabil tuturor genurilor de creații spirituale, avînd ca dominantă slujirea intereselor țării și poporului, dezvoltînd sentimentul de dreptate, frumos și durabil.

Pornind de la necesitatea însușirii concepției înaintate despre natură și societate, ce trebuia să stea la temelia tuturor creațiilor din domeniul științei și culturii, P.C.R. a organizat în aproape întreaga țară cercuri largi pentru studierea materialismului dialectic și istoric, la care au participat numeroși tineri, muncitori, studenți și intelectuali [5].

Acad. Al. Graur — de exemplu — evocă funcționarea în București a unui asemenea cerc din care făceau parte Miron Constantinescu, Alex. Stoianovici, Athanase Joja, C. Ionescu-Gulian, Dumitru Corbea, Maria Banuș ș. a., unde au fost dezbătute materiale asupra interpretării materialiste a problemelor științifice, cît și asupra lingvisticii [6]. Astfel de grupe de studiu cu o largă prezență a intelectualității au fost organizate și la Ploiești, Pitești, Galați, Brăila, Cluj, Brașov, Tîrgu Mureș, Zalău, Craiova etc.

Cercuri de studiere a materialismului dialectic și istoric au funcționat și în principalele facultăți — din ele făcînd parte studenți comuniști, uteciști, social-democrați, socialiști independenți etc. Din inițiativa comuniștilor, astfel de grupe de studiu au fost organizate și printre elevii diferitelor școli și licee din țară [7].

Pentru promovarea caracterului militant, progresist în știință și cultură, Partidul Comunist Român a creat la începutul deceniului al IV-lea „Cercul de orientări și documentări sociale“, care, la constituire, cuprindea 22 intelectuali comuniști, democrați și progresiști, îndeosebi avocați și medici din București. Cercul avea drept scop promovarea printre intelectuali a științei și culturii avansate, materialiste. Mai tîrziu, cadrul asociației s-a lărgit, cuprinzînd muncitori, funcționari, studenți, care — la rîndul lor — au organizat și condus asemenea cercuri în diferite alte localități. Cursanții audiau, de regulă, expuneri, participau la discuțiile conduse de intelectuali prestigioși pe teme de filozofie, economie politică, probleme politice, situația internă și internațională etc. [8]

Ținînd seama de rolul însemnat pe care-l prezentau organizațiile științifice, culturale și profesionale pentru intensificarea activității politice, partidul comunist a făcut apel la membrii săi și la uteciști „să intre și să lucreze în toate organizațiile de masă nefasciste profesionale, cooperatiste, sportive, culturale etc.“, folosind toate formele și posibilitățile de muncă ale acestor organizații (dreptul de membru,

---

[4] Lucrețiu Pătrășcanu, *Curente și tendințe în filozofia românească*, Edit. Politică, București, 1971, p. 84—85.

[5] „Tînărul leninist“, an. IX, nr. 5 din mai 1934.

[6] Acad. Al. Graur, *După 30 de ani*, în „Forum“, an. XVI, nr. 8, 1974, p. 63.

[7] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 25, dosar 4170, f. 283 ; fond 4, dosar 714, f. 26 ; fond 6, dosar 1216, f. 33—34 ; fond 10, dosar 2525, f. 41, 44, 57.

[8] *Educația adulților — cercetare științifică și acțiune culturală*, București, 1968, p. 294—295.

www.mnir.ro

comitete, adunări, săli, gazete etc.) [9], trasindu-le in acelaşi timp sarcina de a „organiza şi participa activ la manifestările politice şi culturale ale elementelor intelectuale înaintate (avocaţilor, profesorilor, scriitorilor etc.)“ [10].

Trebuie subliniată, in acelaşi timp, prezenţa activă a comuniştilor şi utecîştilor în domeniul publicisticii, literaturii şi artei, unde, prin scrierile lor, au influenţat direct multe din creaţiile cultural-artistice, operele literare. Aproape că nu există gazetă de cultură ori social-politică progresistă, din această perioadă, la care să nu aflăm prezentă semnătura unor prestigioşi intelectuali comunişti şi utecişti, alături de semnăturile unor reputaţi oameni de litere. Operele scriitorilor erau chemate să prezinte în forme specifice realitatea obiectivă, subliniindu-se finalitatea spre care se tinde [11].

Sub înrîurirea ideilor novatoare ale comuniştilor, a altor forţe democratice şi progresiste, intelectualitatea a militat pentru dezvoltarea învăţămîntului, ştiinţei şi culturii progresiste. Au fost combătute cu virulenţă teoriile jignitoare pentru poporul nostru, potrivit cărora România era considerată o „ţară a analfabetismului şi inculturii, cu un popor in curs de degenerare“.

In realitate, România ocupa unul dintre primele locuri în lume în ce priveşte natalitatea şi forţa de muncă activă, o ţară unde circa 80% din populaţie era alfabetizată, o ţară care ocupa locul 4 în lume în ce priveşte numărul de studenţi pe cap de locuitor, o ţară a unei culturi care traversa o adevărată „epocă de aur“, impunîndu-se tot mai mult universalităţii, o ţară unde şcolile ştiinţifice — în ciuda condiţiilor precare — erau unanim apreciate peste hotare, o ţară în care, la unele discipline, doctoranzii români de la Paris — de exemplu — îi depăşeau ca număr pe colegii lor francezi.

Iată realitatea, iată adevărul : românul este de o inteligenţă nativă. „Fără îndoială — remarca savantului Grigore Antipa în 1919 — că cea mai mare dintre calităţile naturale ale poporului nostru este via sa inteligenţă. Lucrul este atît de cunoscut că nu ar mai fi nevoie să-l demonstrăm prin exemple“ [12].

Pe bună dreptate savantul de renume mondial, Elie Carafoli, releva un fapt de necontestat, acela că „Românul este de o inteligenţă sclipitoare. Mă întreb dacă nu cumva spaţiul nostru geografic are ceva anume în stare să determine miracolul inteligenţei româneşti. Miracolul acela care ne-a ajutat să rezistăm şi să depăşim atîtea împotriviri potrivnice“.

Savantul Henri Coandă — referindu-se la valoarea descoperirilor, inovaţiilor şi invenţiilor, a rezultatelor cercetării pentru patrimoniul spiritual al universalităţii — remarca cu un adevărat sentiment de mîndrie patriotică : „Ce noroc ar avea omenirea dacă ar exista multe naţii care să-i fi adus — faţă de numărul de locuitori — atîţia intelectuali cît i-a adus naţia română în ultimii 120 de ani“.

Un alt aspect al colaborării fructuoase dintre partidul comuniştilor şi majoritatea intelectualităţii îl constituie lupta, pe o platformă comună, împotriva fascismului şi nazismului, pentru apărarea democraţiei, independenţei şi suveranităţii naţionale împotriva tendinţelor expansioniste şi revizioniste.

Cercetînd cu atenţie documentele programatice ale P.C.R., rezoluţiile, hotărîrile, manifestele, apelurile, prea ilegală şi semilegală, publicaţiile organizaţiilor de masă conduse sau influenţate de P.C.R., vom observa că ele se adresează deopotrivă muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor, chemîndu-i să acţioneze în comun, în cadrul unui larg front popular pentru demascarea şi combaterea fascismului, a extremei drepte din România, care trăda interesele poporului nostru.

Comuniştii au chemat intelectualitatea antifascistă să demaşte şi să combată concepţiile reacţionare ale Gărzii de fier, să denunţe curentele reacţionare „gîndirismul“ şi „trăirismul“, care sprijineau mişcarea de dreapta şi extremă dreaptă, propovăduind necesitatea instaurării unui regim totalitar după exemplul Germaniei şi Italiei.

---

[9] Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., cota Ab, XX-1.

[10] Ibidem.

[11] Miron Constantinescu, *Cuvînt de închidere la colocviul organizat de Academia de ştiinţe sociale şi politice a R.S.R.*, martie 1972, în *Valorificarea critică a moştenirii culturale*, Bucureşti, 1972, p. 195.

[12] Dr. Grigore Antipa, *Problemele evoluţiei poporului român*, Edit. Cartea Românească, Bucureşti, 1919, p. 94.

www.mnir.ro

Sutele și miile de articole semnate de ziariști, publiciști, medici, juriști, universitari — care se pot constitui in zeci de volume antologice — vin să confirme antifascismul poporului român, al intelectualității a cărei primă reacție față de fascism a fost respingerea, opoziția netă. Fascismul — în toate laturile și consecințele lui — era nu numai repudiat categoric, ci combătut și demascat pe multiple planuri de pe poziții raționaliste, materialist dialectice, cu argumente științifice, politice, filozofice, sociologice ; era analizat din punct de vedere juridic, psihologic, al relațiilor internaționale, a legăturilor dintre fascism și cultură, dintre fascism și știință, relația fascism-război-revizonism, relația dintre fascism și mistica obscurantistă, opoziția dintre fascism și democrație etc.

Înfruntînd persecuțiile, amenințările cu moartea, arderea publicațiilor antifasciste și democrate în piețe publice, intelectualitatea alături de comuniști, de alte forțe democratice și progresiste, prin lupta întregului popor român, a contribuit la întirzierea ascensiunii fascismului la putere, a expansiunii Germaniei și Ungariei horthyste.

„Spre cinstea și mindria intelectualității noastre — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — cei mai proeminenți savanți, scriitori și artiști români și din rîndul naționalităților conlocuitoare au participat cu abnegație la lupta împotriva politicii de fascizare a țării, a trădării intereselor naționale de către clasele exploatatoare, pentru apărarea independenței și integrității patriei, iar unii dintre aceștia s-au apropiat de partid, au activat in rîndurile sale, punîndu-și în serviciul poporului întreaga putere de creație și chiar viața" [13].

În concluzie, putem spune că partidul comunist a găsit căile și modalitățile cele mai adecvate, corespunzătoare fiecărei etape istorice, de a păstra un contact permanent și de a atrage intelectualitatea la acțiuni hotărite pentru apărarea cauzei drepte a poporului român, în fruntea căruia se afla. dirz și neînfricat, eroicul nostru partid comunist de la făurirea căruia se împlinesc șase decenii și care, în prezent, conduce destinele țării pe culmile tot mai însorite ale socialismului și comunismului, ale progresului, culturii și civilizației umane.

ASPECTS DE LA POLITIQUE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN CONCERNANT L'INTELLECTUALITÉ (1921—1938)

Résumé

La communication se propose de relever quelques aspects significatifs visant la préoccupation constante du parti communiste, les formes et les méthodes de l'activité politique et d'organisation, pour attirer les intellectuels à côté de la classe ouvrière, à côté des masses populaires pour défendre les droits et les libertés démocratiques, dans le développement de l'enseignement, de la science et de la culture, dans une époque difficile, marquée par des troubles et des contradictions socio-politiques.

Le Parti Communiste Roumain, continuateur des traditions révolutionnaires du mouvement socialiste du siècle passé, a déroulé parmi les hommes de science et de culture une permanente activité idéologique, en plaçant les créations spirituelles sous le signe du rationalisme, du matérialism dialectique et historique, les conceptions les plus avancées sur la nature et la société.

Un remarquable intérêt a été acordé par le parti comuniste à l'accueil fait à beaucoup de personnalités, qui ont activé avec dévouément, jusqu'au sacrifice, tant dans les domaines de la science, de la littérature et de l'art, que sur le plan socio-politique.

[13] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. **13**, **Edit.** Politică, București, **1977**, p. **44**.

www.mnir.ro

La majorité des hommes de science, dévoués au intérêts fondamentaux du peuple roumain, ont élevé, par leur activité à un niveau de plus en plus haut l'enseignement, la science et la culture humanitaire, les connaissances et l'interprétation, le développement des sentiments patriotiques, le respect pour le passé glorieux du pays roumain.

Entre les deux guerres, surtout dans la quatrième décennie, quand les fractions de droite et de l'extrême droite menaçaient les établissements parlementaires-constitutionels, les droits de l'homme et les libertés civiques, l'indépendance et la souveraineté de la Roumanie, presque tous les intellectuels aiguillonnés par les forces révolutionnaires et progressistes, ont engagé la lutte décisive pour démasquer et combattre les conceptions rétrogrades, obscurantistes, promues par les extrémistes.

Les activités deployées par les organisations politiques et professionnelles, l'abondante presse communiste, démocrate et progressiste, les créations dans les domaines de la science, de la littérature et de l'art, les grandes démonstrations et meetings antifascistes mettent en évidence la participation des intellectuels, influencés par les communistes, pour barrer le chemin du fascisme vers le pouvoir, à la lutte pour la liberté et pour la justice sociale.

www.mnir.ro

PREOCUPĂRILE FORŢELOR REVOLUŢIONARE GĂLĂŢENE DIN PERIOADA INTERBELICĂ REFLECTATE ÎN PRESA LOCALĂ

de **MARGARETA GUZIEC**

Mişcarea revoluţionară din ţara noastră a suscitat totdeauna interesul opiniei publice, el înregistrind creşteri în raport cu amplificarea procesului revoluţionar.

Organizaţia locală Galaţi a Partidului Comunist Român în perioada interbelică a apreciat că — pornindu-se de la acest interes şi difuzînd informaţii cît mai complete cu privire la mişcarea revoluţionară generală şi locală — se poate extinde sfera acesteia în toate domeniile de activitate şi completa potenţialul revoluţionar cu noi categorii sociale. În acest scop organizaţia a situat în prim plan activitatea publicistică, considerind presa ca cea mai accesibilă sursă de informare şi propagare a teoriei revoluţionare. Astfel se explică numărul mare al ziarelor şi revistelor care, publicate fie sub egida secţiunii partidului, fie sub egida unor organizaţii de masă şi profesionale, prin tematica lor aproape identică, sub diferite titulaturi au redat permanent ştiri despre acţiunile revoluţionare în general şi despre cele locale în mod deosebit. Pe marginea ştirilor redate, publicaţiile gălăţene au afectat un spaţiu larg unor profunde analize dialectice, ale căror concluzii, răspunzînd realităţilor locale, luau un caracter de directivă.

Din multitudinea acestor publicaţii vom cita numai cîteva : „Nădejdea", „Albina", „Libertatea", „Tinerimea muncitoare C.F.R.", „Orizont Nou", „Îndrumarea", „Făclia", din tematica cărora vom încerca să descifrăm sensurile majore ale mişcării revoluţionare gălăţene din anii apariţiei lor.

„Nădejdea" — organ al Partidului Socialist şi al sindicatelor din Galaţi, cotidian care apărea în anii 1920—1921, s-a remarcat prin conţinutul său, care în întregime se grefa pe realităţile istorice ale epocii.

Intitulîndu-se „organ al Partidului Socialist şi al Sindicatelor din Galaţi", cotidianul exprima un punct de vedere admis în perioada aceea şi asupra căruia se va concluziona în coloanele ziarului : „orice muncitor organizat în sindicate să facă parte şi din partidul său politic de clasă — şi cum partidul şi mişcarea sindicală formează un tot întreg în lupta clasei muncitoare... trebuie să aducă la îndeplinire atît hotărîrile Comisiei locale, cît şi ale Comitetului secţiunii partidului" [1].

Condiţionarea calităţii de membru al sindicatelor de calitatea de membru al partidului clasei muncitoare constituia o necesitate şi viza menţinerea unităţii de acţiune a forţelor revoluţionare, indiferent de împrejurări.

Un studiu foarte interesant a avut ca temă : greva ca formă a luptei împotriva exploatării. Desigur, studiul se da publicităţii ca urmare a numeroase greve ce s-au organizat şi la Galaţi în anii 1918—1920. În aceşti ani, se impune cu acuitate refacerea economică a ţării, care avusese de suferit mari pagube ca urmare a războiului. Admiţînd greva ca formă a luptei de clasă, se preciza că : „victoria unei greve este reală atunci cînd mărirea salariului şi scurtarea zilei de muncă se obţine din beneficiul patronului..." şi „în nici un caz în detrimentul capitalului constant" [2]. Precizarea era în deplină concordanţă cu imperativul perioadei respective : refacerea economică a ţării. În acelaşi timp, precizarea excludea orice tendinţă de anarhism

---

[1] Colecţia ziarului „Nădejdea" — organul Partidului Socialist şi al Sindicatelor din Galaţi, 1920, 1921.

[2] Ibidem, nr. 83, 31 iulie 1920 şi 83, 1 august 1920.

www.mnir.ro

şi viza formarea unor muncitori disciplinaţi, viitori proprietari ai mijloacelor de producţie, în a căror responsabilitate urma să intre organizarea producţiei : „să nu uităm că împrejurările... pot să ne dea pe mină organizarea statului român... şi atunci greutatea mare va fi a face ca producţia să fie făcută în folosul întregului popor" [3].

În paginile ziarului s-au dat publicităţii ştiri despre acţiunile de solidarizare a gălăţenilor cu revoluţionarii din întreaga ţară oprimaţi de regimul burghezo-moşieresc sau cu proletariatul internaţional, cum a fost cazul celor organizate pentru : eliberarea lui M. Gh. Bujor, împotriva procesului înscenat revoluţionarilor din Prahova, din Ardeal pentru solidarizarea cu proletariatul din Rusia, de boicotare a Ungariei contra-revoluţionare etc.

În fiecare număr al ziarului au fost relatate în amănunt întrunirile în care s-a dezbătut afilierea partidului la Internaţionala a III-a, comunistă.

Problematica economică şi social-politică ce se cerea a fi rezolvată în perioada respectivă : împroprietărirea ţăranilor, democratizarea statului, drepturi politice şi cetăţeneşti, promovarea pe plan extern a unor relaţii de pace şi pretenie a fost reluată de ziar şi popularizată sub forma lozincilor : „Vrem pămîntul să fie al ţăranilor", iar „Fabricile ale lucrătorilor" ; „Cerem desfiinţarea curţilor marţiale" ; „Cerem amnistia generală" ; „Cerem armata să nu se amestece în lupta dintre muncă şi capital" ; „Cerem desfiinţarea jandarmeriei" ; „Cerem autonomie politică, judecătorească şi culturală naţională pentru toate naţionalităţile, *fără a se atinge suveranitatea statului*" ; „Vrem relaţii de prietenie cu toate popoarele" [4].

„În tot timpul existenţei ei, «Nădejdea» — conchidea la 1 august 1920 editorialul prin care se anunţa întreruperea apariţiei din motive financiare — a făcut educaţia proletariatului, căutînd a-l pregăti pentru timpurile ce nu mai sînt departe de înfăptuirea idealului socialist, pentru timpurile societăţii comuniste ce se apropie" [5] şi se mai poate adăuga : pentru unitatea în acţiune a forţelor democrate locale, care s-a materializat în victoria obţinută de socialiştii gălăţeni în alegerile electorale din 1920, subscrierea gălăţenilor la afilierea partidului la Internaţionala a III-a şi transformarea oraşului într-o citadelă a comunismului.

La 3 aprilie 1921 se edita ziarul „Albina" — organ al Ligii meseriaşilor din Galaţi şi judeţul Covurlui, care, după cum se anunţă în editorialul primului număr, „nu va face nici o politică de partid, ci pe cea pur economică"... „va fi trîmbiţă de adunare a celor ce muncesc pentru ca, cu puteri unite, să se poată afirma ca clasă producătoare alături de celelalte categorii sociale". A avut o durată de apariţie foarte scurtă, 3 aprilie 1921—19 februarie 1922. Şi cu toate că se anunţa ca o publicaţie în afara politicii, totuşi într-un articol editorial erau chemaţi muncitorii să activeze în cadrul legal, dînd curs realităţilor locale ; astfel se transformă într-un ziar de opinie, situîndu-se pe poziţii militante. Nemulţumirea gălăţenilor exploataţi, faţă de politica reacţionară a guvernelor, acuzaţiile aduse partidelor politice ale claselor exploatatoare, condamnarea dezinteresului acestora faţă de situaţia grea în care se zbăteau muncitorii lipsiţi de lucru şi aspiraţiile maselor de a participa la conducerea statului şi-au găsit locul în paginile „Albinei", care concluziona că singura cale de remediere a mizeriei clasei muncitoare este numai unitatea de acţiune : „Uniţi-vă fraţi meseriaşi şi muncitori şi adunaţi-vă ca albinele la stupul lor pentru a vă apăra drepturile voastre şi a copiilor, căci trîntorii se înmulţesc, iar voi pieriţi unul cite unul... gîndiţi-vă că pieriţi voi, piere şi ţara şi industria... cereţi un singur lucru României Mari : drepturile voastre.... chiar şi nemţii în războiul mondial au venit cu scopul de a nu mai pleca, iar cînd voi v-aţi unit şi aţi pus pieptul şi braţele voastre vînjoase atunci cînd ţara v-a chemat, aţi învins... Uniţi-vă ! este cuvîntul de ordine... trebuie să ne impunem partidului de guvern, cerind ca in treburile publice ale statului să fie reprezentată absolut şi clasa meseriaşilor, să fie consultată şi să i se ceară şi ei cuvîntul" [6].

Depăşind cadrul informaţional, consemnînd realităţile locale, şi „Albina", în scurta sa existenţă, a reuşit să devină, prin opinia propagată, un ziar mobilizator al forţelor revoluţionare.

---

[3] Ibidem, nr. 83, 1 august 1920.
[4] Colecţia „Nădejdea" din anii 1920 şi 1921.
[5] „Nădejdea", nr. 83, 1 august 1920.
[6] Colecţia „Albina" — organ al Ligii meseriaşilor din Galaţi şi judeţul Covurlui.

www.mnir.ro

In condițiile apariției pericolului fascist și la Galați — ca expresie a spiritului antifascist manifestat de masele populare — sînt editate, sub egida organizației locale a P.C.R., un număr considerabil de ziare și reviste antifasciste. Preocupîndu-se cu consecvență de mișcarea antifascistă desfășurată la Galați, aceste publicații au constituit adezivul cel mai eficient al creării unității de acțiune a forțelor democrate locale. Intre primele publicații care au laut in dezbatere pericolul fascist a fost ziarul „Libertatea". Editat în 1932, „Libertatea" apare în perioada cînd criza generală se îndrepta vertiginos spre punctul ei culminant, — ca organ politic muncitoresc-săptăminal —, redactor responsabil fiind comunistul Iulius Kessler. Dezbătînd problemele economice, sociale și politice, care preocupau lumea muncitoare la data respectivă, fiecare articol demasca tendința claselor dominante de a ieși din criză pe seama clasei muncitoare și de a introduce în viața statului nostru elementele politicii fasciste, „Libertatea" chema masele să întărească frontul unic pentru a lupta împotriva fascismului, pentru un guvern muncitoresc-țărănesc [7].

„Tinerimea muncitoare C.F.R.", revistă lunară de literatură, știință, teatru, versuri, sport, apărea la 30 iulie 1932 sub conducerea Cercului cultural „Tineretul C.F.R. Galați".

Făcînd loc prezentării situației dezastruoase a maselor populare, provocată de criza economică, și aspectelor luptei acestora pentru ieșirea din criză, revista susținea ca soluție absolută : unitatea de acțiune a forțelor revoluționare. „Fără voia unora dintre noi, realitatea ne obligă să observăm că omul nu-și poate construi fericirea în mod individual... este atras în mod logic și firesc către viața colectivă — se spunea în articolul program *Imbold* din revista «Tinerimea muncitoare» C.F.R....» — și ca un imbold, cu șanse și garanții de izbîndă, ne adresăm tuturor muncitorilor tineri și bătrîni : la munca solidară... să repunem în stare de funcțiune marele car al vieții, înlocuindu-i piesele defecte cu un mecanism nou, perfect și solid"... „Trebuie să luptăm cu toții — se scria în articolul *Viața tinerilor muncitori* — la un loc cu tovarășii vîrstnici și conduși de ei împotriva atacului patronilor. Să ne organizăm în mase mari în sindicate de clase și să luptăm împotriva scăderilor de salar sub orice formă".

„Uniți sub steaguri proletare / Vom alerga să ne apărăm / De am fi loviți, și să arătăm / Că noi vom ști să întronăm / Iubirea între popoare", concluziona în versuri ideea unității poezia *Primul socialist* [8].

„Orizont nou", organ social al salariaților particulari, apărea de două ori pe lună, sub conducerea unui comitet de redacție.

Adresîndu-se unei categorii sociale distincte, funcționarii comerciali, ziarul „Orizontul nou" denunța încercările patronilor de ai înregimenta în organizații de tip fascist și chema funcționarii comerciali să se încadreze în sindicate, pentru că — se afirma în articolul *Organizația profesională* — „noi nu sîntem decît proletari mîndri de această calitate ce o avem și luptăm cu adevărat pentru cucerirea drepturilor noastre", iar funcționarilor comerciali li se recomanda că „vremurile de azi le poruncește... în modul cel mai categoric să-și strîngă rîndurile" [9].

„Îndrumarea", revistă bilunară antifascistă, apărea la 27 octombrie 1934, editată de Comitetul antifascist „Dunărea de Jos". Articolul editorial al primului (și unicului) număr al revistei : *Cuvînt înainte*, prezenta cititorilor o analiză dialectică a împrejurărilor și scopului apariției revistei. Documentînd inegalitatea socială, demasca în același timp pericolul fascismului, ca fiind „teroarea cea mai cruntă a capitalismului... îndreptat împotriva claselor conducătoare... Fascismul tinde spre înăbușirea nemulțumirilor în sînge" ; articolul preciza în continuare că : „mișcarea antihitleristă este o ripostă dată hitlerismului care își propune să unească toate forțele împotriva fascismului și războiului", relevînd misiunea Comitetului național antifascist „care nu urmărește scopul naiv al contopirii partidelor, ci unirea în luptă a tuturor forțelor democratice care se declară antifasciste".

[7] „Libertatea" — organ politic muncitoresc, apare săptămînal, nr. 3, 20 noiembrie 1932.

[8] „Tinerimea muncitoare C.F.R." — revistă de literatură, știință, teatru, versuri, sport — apare sub conducerea Cercului cultural „Tineretul C.F.R. Galați" 1932.

[9] „Orizont nou" — organ social al salariaților particulari, nr. 1—2, 1934.

www.mnir.ro

„«Îndrumarea» — se arată în continuare — fiind interpretul tuturor, va lupta pentru libertatea de organizare, pentru libertatea scrisului împotriva exploatării neomenoase, împotriva terorii şi împotriva războiului care distruge ultimile rămăşiţe ale civilizaţiei".

Afirmaţiile editorialului au fost susţinute de colaboratorii revistei, în întregul său conţinut. Articolele semnate de Petre Constantinescu Iaşi, Ion Răuleanu, I. E. Vasiliu, Hagian Spartak : *Primejdia fascismului*, *Mişcarea antifascistă şi tineretul*, *Libertatea*, precum şi ştirile din fabricile gălăţene sau cele externe reuşesc să redea cititorilor imaginea clară a situaţiei social-politice a momentului şi a ceea ce va urma dacă forţele democratice se vor uni pentru a frîna ascensiunea fascismului.

In spaţiul rezervat rubricilor „Frontul muncii" şi „Informaţii" cititorii găseau soluţii pentru realizarea problemelor de muncă, revista luînd atitudine împotriva patronilor exploatatori. Acestea erau completate cu o rubrică literară [10].

La 24 august 1935 s-a editat sub conducerea unui comitet, al cărui preşedinte de onoare era avocatul Iancu Vasiliu, revista literară, locală şi economică „Făclia" (care a preluat tematica „Îndrumării").

„Făclia" a apărut mai tîrziu, cînd forţele fasciste deveniseră impetuoase şi începuseră să se manifeste cu mai multă vehemenţă la noi. Riposta revistei gălăţene era categorică, aproape fără replică : crearea „Frontului popular". Acesta era şi titlul unui articol apărut în primul număr al revistei, in care-l definea ca : lozincă eroică de înaltă conştiinţă cetăţenească, ce se impunea de la sine, fiind „din ce în ce mai mulţi acei ce văd în fascism o primejdie de moarte, adică pături largi care muncesc şi sînt conştiente de drepturile pe care le dă munca şi care înţeleg că apărarea libertăţilor lor nu se poate face decît impunîndu-se ca masă strinsă organizată. Masele singure pot realiza frontul popular prin Blocul pentru apărarea libertăţilor democratice [11].

Din cele expuse mai sus, se poate aprecia că presa locală — editată sub egida secţiunii Partidului Comunist Român, a organizaţiilor democratice de masă sau a celor profesionale — a reuşit să cuprindă multilateralitatea problematicii revoluţionare, să o consemneze şi în acelaşi timp, analizînd-o, să o valorifice în sensul orientării forţelor revoluţionare spre realizarea politicii partidului. Prin conţinutul său militant, presa gălăţeană a contribuit la conştientizarea potenţialului revoluţionar local, care a adăugat plusul său de energie la lupta revoluţionară a întregului nostru popor.

PRÉOCUPATIONS DES FORCES REVOLUTIONNAIRES DE GALATZI REFLETEES DANS LA PRESSE LOCALE, DANS LA PERIODE D'ENTRE LES DEUX GRANDES GUERRES MONDIALES

Résumé

Le mouvement révolutionnaire de notre pays a toujours suscité l'intérêt de l'opinion publique c'est pourquoi on lui a accordé un large espace dans la presse roumaine.

Répondant à cet intérêt unanime, l'organisation locale du Parti Communiste Roumain, dans la période d'entre les deux grandes guerres mondiales, dans les colonnes de certaines publications — Nădejdea (L'Espoir), Albina (L'Abeille), Libertatea (La Liberté), Tinerimea muncitoare (La jeunesse ouvrière) C.F.R. (Chemins de fer Roumains), Orizont Nou (Nouvel Horizon), Facla (La Torche), Îndrumarea (La

[10] „Îndrumarea" — revistă bilunară antifascistă, nr. 1, 1934.

[11] „Făclia" — revistă literară, socială şi economică, 1935—1936.

www.mnir.ro

Direction) — a présenté largement les problèmes du mouvement révolutionnaire de Galatzi, parmi lesquels se détachent le problème de l'organisation des syndicats ; la liaison entre le parti de la classe ouvrière et les syndicats ; l'organisation de la lutte par l'entremise des grèves ; la démocratisation de l'Etat ; l'attribution des terres aux paysans ; l'attribution des libertés civiques ; la lutte pour la paix ; la lutte antifasciste etc.

Les problèmes abordés ressortaient des réalités locales, qui se définissaient par l'orientation de la majorité des habitants vers l'organisation du Parti Communiste Roumain, ainsi que par la décision des masses populaires de Galatzi de participer d'une manière active à la vie politique du pays.

www.mnir.ro

CONSIDERAŢII PRIVIND CONCEPŢIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN PROBLEMA REGIMULUI ACORDAT NAŢIONALITĂŢILOR CONLOCUITOARE DIN ROMÂNIA LA CUMPĂNA ANILOR 1938—1939

de dr. **LIVIA DANDARA**

Abordarea unei atari probleme comportă o investigaţie de o neobişnuită complexitate, cu rădăcini ce trebuie sondate într-un mileniu de evoluţie istorică a popoarelor din centrul şi sud-estul Europei, cu atestări documentare şi legitimităţi cucerite in lupte neostenite pentru eliberare şi justiţie naţională, cu etape şi împliniri care au condus la făurirea, apoi la desăvîrşirea unităţii de stat a patriei noastre. La fel ca alte naţiuni moderne, România cucerea în 1918 — prin voinţa naţională, prin jertfă de luptă, prin exprimare plebiscitară, prin recunoaştere internaţională şi prin consacrarea constituţională — statutul unei ţări unitare, suverane şi independente. Încadrat cronologic de cele două mari războaie mondiale, scurtul răstimp de pace interbelică va însemna pentru România şi poporul său traversarea unei noi etape, avînd ca ţel suprem consolidarea, apărarea şi salvgardarea patrimoniului naţional unitar.

O bogată producţie istoriografică, memorialistică, documentară, căreia i se adaugă noi şi noi contribuţii — dovadă, tematica prezentei reuniunii ştiinţifice omagiale — luminează şi îmbogăţeşte multiplele aspecte ale acestei lupte glorioase. Pe scara evoluţiei internaţionale şi naţionale, anii 1938—1939 au constituit, din multe puncte de vedere, o cumpănă, o răscruce, o răsturnare, luînd, treptat, forma unui prolog la drama în care urmau să fie aruncate popoarele Europei, ale lumii.

Spre deosebire de trecutele războaie, conflagraţia declanşată în 1939 de Germania hitleristă a fost prefaţată şi secondată de o teribilă competiţie propagandistică.

Argumentări şi pretexte din cele mai variate — de natură ideologică, istorică, diplomatică, economică, rasială, militară ş. a. — au fost vehiculate în faţa opiniei publice internaţionale sau naţionale cu scopul de a justifica, de a deruta, de a crea anumite psihoze revanşarde, de a pregăti şi declanşa plănuite acţiuni de rapt teritorial din trupul unor state naţionale. independente.

Avînd ca port-drapel ideologic fie postulatele naziste anunţate de Hitler în Mein Kampf, fie himera horthystă a reînvierii sfîntului imperiu maghiar al lui Ştefan, fie supremaţia Romei „eterne“ in variantă mussoliniană — cea mai periculoasă şi gravă prin consecinţe s-a dovedit a fi arma-pretext a acţiunii „eliberatoare“ a unor grupuri minoritare aflate în perimetrul unor state naţionale (ca enclave istoriceşte constituite sau ca infiltraţii deliberate încurajate în trecut), în pofida îndelungatei convieţuiri cu poporul autohton sau majoritar.

Principii de certă şi justificată legitimitate pe o anumită treaptă a dezvoltării statelor naţionale — ca cel al dreptului popoarelor la autodeterminare — au devenit sloganuri revizonist-imperialiste, impunîndu-se cu o brutalitate nemaiîntîlnită.

Din acest punct de vedere, anii 1938—1939 au însemnat săvîrşirea primelor acte cotropitoare sub paravanul „autodeterminării“ sau al „eliberării“ cutărei sau cutărei naţionalităţi. Înglobarea poporului austriac la Reich (martie 1938), apoi a sudeţilor cehoslovaci (septembrie 1938) ; compromisul de la München, urmat de primul arbitraj-dictat de la Viena, care marca începutul dezmembrării Cehoslovaciei (noiembrie 1938) ; dezmembrarea şi cotropirea Cehoslovaciei (martie 1939), apoi a Albaniei (aprilie 1939) — au avut ca numitor comun diversionist parola respectivelor drepturi naţionale, deşi s-a realizat cotropirea şi oprimarea naţională.

Nu intrăm în amănunte. El se cunosc. Cu toată paleta falsificărilor şi răstălmăcirilor revizionist-imperialiste, cu tot cinismul mijloacelor folosite : de la inti-

www.mnir.ro

midare, presiune şi şantaj, la stipendierea coloanei a V-a trădătoare ; de la încălcarea unor acte internaţionale, la „acorduri" obţinute ca preţ al conciliatorismului egoist ; de la dictat şi ameninţare cu forţa, la agresiune militară şi invazie. Acesta a fost contextul internaţional în care România a devenit şi ea ţinta unor tendinţe revizionist-agresive concertate, avînd în axa Berlin-Roma iniţiatorul, diriguitorul şi polarizatorul tuturor atacurilor la adresa unităţii sale de stat şi a hotarelor întregite.

Ca şi în cazul altor state vizate, asupra României s-au îndreptat, pe lîngă celelalte presiuni de natură economică, politică sau militară, şi cele de diversiune naţionalist-şovină, camuflată sub paravanul „apărării" diverselor „minorităţi naţionale", cum erau numite in epocă naţionalităţile conlocuitoare.

Timpul afectat unei comunicări nu ne îngăduie să prezentăm, fie şi succint, regimul acordat prin Constituţia din 1923, apoi prin cea din 1938 naţionalităţilor. El este, în general, cunoscut, deşi o aprofundare a problemei se lasă încă aşteptată în istoriografia noastră. Precizăm doar că, în august 1938, guvernul român a sancţionat „Regulamentul pentru funcţionarea Comisariatului general al minorităţilor" — statut care reglementa explicit şi detaliat drepturile şi datoriile de care se bucurau naţionalităţile conlocuitoare în cadrul statului român, pe baza Constituţiei şi a legilor în vigoare [1]. In esenţă, tuturor cetăţenilor români, fără deosebire de limbă, rasă sau religie, le erau garantate aceleaşi drepturi şi datorii civile şi politice, acelaşi tratament şi aceleaşi garanţii de exercitare a drepturilor. Decretul prevedea, ca reglementări specifice, dreptul de a folosi limba maternă în materie de religie, presă, relaţii personale şi comerciale, la întrunirile şi reuniunile autorizate : dreptul de a înfiinţa, conduce şi supraveghea instituţii de binefacere, religioase, sociale, şcoli şi alte forme de educaţie, cu folosirea limbii materne şi a culturii lor ; în învăţămîntul public, în localităţile unde alcătuiau majorităţi, dreptul de a fi instruiţi in propria limbă, în şcoli subvenţionate de stat ; dreptul de a primi subvenţii din bugetul statului într-o serie de instituţii cu caracter social, educativ, religios sau de binefacere [2]. Ulterior, pe parcursul anului 1939 — odată cu crearea Frontului Renaşterii Naţionale, cu organizările profesionale în cadrul breslelor, cu alegerea şi funcţionarea noului Parlament — noi reglementări privind integrarea naţionalităţilor în viaţa social-economică şi politică au fost perfectate, sub directa îndrumare a primului ministru Armand Călinescu, prin tratative duse cu reprezentanţii naţionalităţilor, în cadrul şi sub îngrijirea Comisariatului condus de Silviu Dragomir [3]. Sigur, lucrurile nu trebuiesc idealizate. În cadrul unei orînduiri capitaliste, cu regim politic burghez îmbrăcînd, în intervalul 1938—1940, forme autoritar-dictatoriale, nu putea fi vorba de rezolvarea plenară a dezideratelor naţionalităţilor. Poporul român, majoritar, era confruntat el însăşi de propria-i eliberare socială şi politică pe baricadele luptei de clasă şi urma ca, prin revoluţia socialistă, să pună capăt tuturor oprimărilor sociale şi naţionale. Pînă atunci însă, în cadrul regimului burghez, pe fondul recunoscutei toleranţe de care a dat dovadă, dintotdeauna, poporul român, naţionalităţile conlocuitoare împărtăşeau o viaţă şi luptă comună, pentru apărarea intereselor fundamentale ale naţiunii.

Pe plan politico-diplomatic — încadrată intr-un sistem de alianţe europene sau regionale defensive, pacifice, antirevizioniste şi antihitleriste — România a depus strădiunţe deosebite pentru a-şi salvgarda independenţa, suveranitatea şi integritatea teritorială.

În intervalul anilor 1938—1939 aceste eforturi au fost canalizate, în mod precumpănitor, spre reglementarea raporturilor cu statele vecine, în mod deosebit cu Ungaria, pentru a înlătura momentele de tensiune şi pretextul unor intervenţii nedorite, inspirate de Axă, solicitate de statele revizioniste, folosite ca armă de presiune şi şantaj asupra României. În acest context, problema vulnerabilă a regimului naţionalităţilor a fost ades şi cu intermitenţe agitată.

Prin perfectarea „Acordului de la Bled" (23 august 1938), între Mica Înţelegere şi Ungaria se realizase un prim pas pe calea doritei reglementări. Pînă la Miinchen, Ungaria a refuzat să admită Cehoslovacia în cadrul reglementării ; după dictatul de la Viena, Ungaria a adoptat aceeaşi poziţie faţă de România, admiţînd semnarea doar a unui acord bilateral, cu Iugoslavia, pentru a adînci izolarea României de

[1] „Monitorul oficial", nr. 177, 3 august 1938.
[2] „Lumea nouă", an. XXXI, nr. 13, 28 august 1938.
[3] „România", an. II, februarie-iulie 1939.

www.mnir.ro

aliații săi. Pe parcursul anului 1939, după criza din martie, apoi în ajunul declanșării războiului și după aceea, toate inițiativele și demersurile României în această direcție s-au lovit de refuzul și răstălmăcirile Ungariei horthyste.

În pofida acestor realități, România s-a aflat literalmente bombardată cu injurii și calomnii, cu procese de intenții agresive, cu învinovățiri tendențioase privind pretinse persecuții ale naționalităților, puse în circulație de propaganda cercurilor străine revizioniste care jinduiau la hotarele și bogățiile ei.

Și toate acestea veneau din partea unor state care nu numai că nu atinseseră o mai democratică organizare social-politică-națională, ci involuaseră chiar spre regimuri totalitare, fasciste, șoviniste și războinice. Acestea au fost considerentele internaționale și naționale care au îndreptățit Partidul Comunist Român — ca promotor, organizator și conducător al mișcări naționale antifasciste, antirevizioniste și antirăzboinice — să-și exprime cu claritate punctul de vedere în problema națională, să antreneze la lupta comună naționalitățile conlocuitoare, alături de poporul român, pentru apărarea independenței și integrității patriei amenințate. Înlăturînd și combătînd mai vechi și dăunătoare lozinci eronate — impuse, după cum se știe, de foruri internaționale străine adevărului național — Partidul Comunist Român a probat, în anii 1938—1939, înalta sa responsabilitate patriotică, ancorarea în realitățile și legitimitățile acestei țări, ale acestui popor, în vremuri cînd gravele pericole se îngrămădeau la hotarele României.

În concepția P.C.R. — privind lupta pentru o Românie democratică, lupta pentru salvgardarea independenței și integrității patriei, lupta contra revizionismului și iredentismului — locul și rolul naționalităților conlocuitoare era fundamentat pe necesitatea înfrățirii solidare a întregului popor, pentru respectarea și democratizarea prevederilor constituționale, a statutului naționalităților, pentru deplina egalitate in drepturi și datorii a tuturor cetățenilor.

Încă înainte de compromisul de la Miinchen, la indicația C.C. al P.C.R., secretariatul Comitetului regional din Ardeal și Banat al P.C.R., constatînd că propaganda revizionist-fascistă opera, din diversiune, cu lozinca dreptului la autodeterminare, sesizînd o activizare subterană a ieredentismului în unele localități din Transilvania, a organizat o serie de consfătuiri lărgite avînd ca subiect chestiunea națională. După ample dezbateri, la 19 septembrie 1938, s-a adoptat o *Hotărîre* în care se explicau și demascau scopurile imperialiste urmărite prin agitarea lozincii autodeterminării și plebiscitelor de către guvernanți de la Berlin, Roma, Budapesta. „Declarăm fără nici un înconjur — glăsuia *Hotărîrea* — că, din cauza caracterului lor fascist, condamnăm «mișcarea de eliberare națională» a germanilor sudeți, a ungurilor, polonezilor și slovacilor opoziționiști din Cehoslovacia“ [4]. *Hotărîrea* s-a prelucrat în toate organizațiile, seriozitatea cu care au fost clarificate problemele dîndu-și roadele. În iulie 1939 (în cadrul unei analize speciale) Comitetul regional constata cu deplină satisfacție că în Ardeal și Banat nu s-au găsit comuniști „care să facă agitație lîngă revizionism“ [5]. După Miinchen, rolul trădător al coloanei a V-a hitleriste din Cehoslovacia (jucat de sudeții iredentiști) a servit popoarelor drept aspră lecție și avertisment.

Sloganul hitlerist lansat cîndva de Rosenberg — „Minoritatea germană este dinamită pentru statul în care se află și drojdie pentru creșterea Germaniei Mari“ — și-a dezvăluit efectele dezintegratoare, centrifugele. Invocîndu-l și demascîndu-l, „Scînteia“ comunistă atenționa opinia publică că „sudeții“ României erau organizația hitleristă săsească a lui Fabrițius, aripa reacționară a partidului maghiar și Garda de fier. Apreciind că acestea, prin propaganda lor, inspirau agitațiile iredentiste atît în proporiile rînduri, cît și în sinul altor naționalități (ruteni, ucraineni, bulgari), organul central de presă al comuniștilor semnala : „o activitate foarte periculoasă pentru independența României duc grofii unguri, ramura reacționară a partidului maghiar, agenții lui Horty care caută să atragă pe maghiari într-o mișcare revizionistă și iredentistă, contrară intereselor muncitorilor și țăranilor maghiari“ [6]. La 6 decembrie 1938, Comitetul regional din Transilvania și Banat, într-o nouă *Hotărîre*, avînd în centrul analizei consecințele post-müncheneze pentru România, consacra un punct special (IV) chestiunii naționalităților.

[4] Arhiva ISISP, cota A XXII, nr. inv. 996.

[5] Ibidem, cota XXIII, nr. inv. 1036.

[6] „Scînteia“, an. VII, nr. 14, 25 noiembrie 1938.

www.mnir.ro

Privitor la lozinca autodeterminării se reafirma categoric pentru România : „...sîntem împotrivă ca minoritățile maghiare sau germane să se despartă". Salutînd străduințele spre unitate organizatorică — după cum am spus, paralel cu aplicarea statutului minorităților s-au constituit secțiile respective în cadrul Frontului Renașterii Naționale — documentul preciza : „*O asemenea unitate* are drept de existență numai dacă scopul său este *reprezentarea intereselor păturilor largi* de oameni ai muncii... și *acceptarea luptei comune* cu poporul român" [7].

Atunci cînd situația internațională a vădit lumii întregi ce viza propaganda revizionistă — lecția întregii Cehoslovacii ciopîrțită și împărțită —, cînd ea s-a transformat în pericol iminent la adresa integrității României, comuniștii au acționat în același spirit patriotic. Se cunoaște suita acțiunilor antirevizioniste, dar, mai ales, efectiva participare a comuniștilor la evenimentele din primăvara anului 1939, culminînd cu marea demonstrație din 1 mai, care a avut, printre organizatorii săi de frunte, pe tînărul comunist Nicolae Ceaușescu. Un *Manifest* lansat de Comitetul regional din Transilvania și Banat (în martie 1939) îndemna pe toți cetățenii fără deosebire, fără excepție, să-și facă datoria în armata română, comuniștii fiind chemați să se pună în fruntea apărării, dînd pildă de disciplină, conștiință și jertfă.

Pentru cetățenii maghiari, îndemnați să nu se încreadă în revizionismul horthyst, manifestul formula „ o vorbă în plus" : „...cu acest popor românesc merită și trebuie să vă luptați cot la cot în contra pericolului hitlerist, căci regimul lui Hitler e cimitirul comun al României și Ungariei" [8].

Analizînd activitatea desfășurată în prima jumătate a anului 1939, Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. (iunie 1939) avea să expună pe larg situația și rolul naționalităților conlocuitoare, dînd exemple de acțiuni concrete din Ardeal, Basarabia, Dobrogea. Demascînd sprijinul dat de Hitler organizațiilor sașilor hitleriști, iredentiștilor ungurii și bulgari, separatiștilor ucraineni, *Raportul* consemna faptul că, în martie 1939, aceste organizații „au manifestat fățiș în timpul concentrărilor pentru Germania și Ungaria", în unele sate încercînd să schimbe primarii români, creînd, în anumite zone, „o stare de nesigurață și agitație și luptînd împotriva curentelor democratice pentru a pregăti terenul favorabil invaziei hitleriste" [9].

Cerîndu-se să fie supuse „unor severe critici și autocritici abaterile și divierile oportuniste", greșelile săvîrșite în problema națională, se blama faptul că, în Dobrogea, Biroul Comitetului regional al P.C.R., sub influența biroului D.R.O. al emigranților din Bulgaria, au capitulat în fața curentului revizionist, lansînd lozinci iredentiste, revizioniste. Plenara lărgită a comuniștilor atrăgea, de aceea, atenția că „exact cu aceleași lozinci a cotropit Hitler, Cehoslovacia" și că era absolut blamabilă folosirea lor de către comuniști. In *Rezoluția* adoptată la această ultimă plenară lărgită a C.C. al P.C.R., pînă la izbucnirea conflagrației mondiale (cu a sa prefață a răsturnărilor din august-septembrie 1939), s-a fixat ca sarcină primordială a comuniștilor intensificarea activității în rîndul naționalităților conlocuitoare, prin sprijinirea drepturilor acordate de statutul minorităților, a revendicărilor lor specifice, punînd pe prim-planul luptei întregului popor opoziția intransigentă împotriva fascismului, revizionismului, șovinismului și iredentismului trădător [10]. Analizînd activitatea pe primul semestru al anului 1939, Comitetul teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. a întocmit *Raportul* deja citat (iulie 1939), în care se reconfirma justețea *Hotărîrilor* și *Rezoluțiilor* în spiritul cărora comuniștii și-au organizat activitatea și lupta [11] — sînt documentele pe care le-am invocat în comunicarea de față —, preconizînd și trasînd calea de urmat în viitor : pe plan intern, lupta consecventă pentru respectarea statutului naționalităților ; pe plan extern, lupta necruțătoare „contra tuturor manifestărilor revizioniste și tendințelor care vor să distrugă unitatea României" [12].

---

[7] Arhiva ISISP, cota A XXII-15.
[8] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 222, fila 208.
[9] „Lupta de clasă", nr. 6, august 1939.
[10] „Scînteia", an. VIII, nr. 21, 26 iunie 1939.
[11] Este ușor de înțeles deruta și răul pe care l-au provocat indicațiile din nou nefaste ale Cominternului, în perioada care a urmat parafării Pactului de neagresiune germano-sovietic, declanșării războiului și mai ales, în vara anului 1940, în timpul presiunilor exercitate asupra României pentru a accepta gravele cesiuni teritoriale din trupul țării.
[12] Arhiva ISISP, cota A XXIII, nr. inv. 1036.

www.mnir.ro

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LA CONCEPTION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN DANS LA QUESTION DU RÉGIME ACCORDÉ AUX NATIONALITÉS COHABITANTES DE ROUMANIE PENDANT LA PÉRIODE 1938—1939

Résumé

La conflagration déclenché par l'Allemagne hitlérienne en 1939 fut préfacée et accompagnée d'une furibonde propagande nationaliste-révisionniste.

Comme sur d'autres Etats, des pressions furent exercées aussi sur la Roumanie, pressions de nature économique, politique et militaire, ayant un caractère de diversion, camouflées sous le prétexte de la „défense" des diverses nationalités cohabitantes. Dans le cadre du régime bourgeois et grâce à la tolérance bien connue du peuple roumain, les nationalités cohabitantes se sont intégrées dans la vie et la lutte commune de la nation, pour défendre les intérêts fondamentaux de la patrie. La Constitution de 1923, ensuite celle de 1938, complétée en août 1938 par le „Règlement pour le fonctionnement du Commissariat général des minorités", ont consacré explicitement et de façon détaillé les droits et les devoirs des nationalités dans le cadre de l'État unitaire roumain.

Au cours des années 1938—1939, en combattant de nuisibles mots d'ordre erronés dans la question nationale — imposés, dans certaines circonstances, par des instances internationales étrangères aux intérêts de la nation roumaine et aux réalités roumaines — le Parti Communiste Roumain a fixé pour tâche aux communistes, sur le plan intérieur, de lutter avec persévérance pour le respect du statut des nationalités cohabitantes, et sur le plan extérieur, de combattre toutes les manifestations et tendances irrédentistes et révisionnistes, qui visaient la destruction de l'unité de la nation et de l'État roumain.

www.mnir.ro

ÎNTELECTUALITATEA PROGRESISTĂ ÎN LUPTA CONDUSĂ DE PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ÎN ANUL 1939 PENTRU SALVGARDAREA INTEGRITĂŢII TERITORIALE A ŢĂRII

de ELISABETA SIMION

Aniversarea a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român constituie un prilej deosebit pentru evocarea contribuţiei oamenilor de ştiinţă, cultură şi artă — alături de clasa muncitoare, de celelalte forţe democratice — la lupta condusă de partidul nostru, împotriva fascismului şi războiului, pentru apărarea independenţei naţionale.

Mişcarea democratică, antifascistă din România, organizată şi condusă de partidul comunist — desfăşurată într-o varietate de forme şi în care clasa muncitoare a constituit forţa socială fundamentală — a antrenat pături şi categorii sociale dintre cele mai largi.

Antifascismul şi antihitlerismul au devenit un catalizator al tuturor forţelor patriotice în jurul clasei muncitoare, un revelator de conştiinţe în direcţia apărării libertăţilor democratice, a civilizaţiei şi culturii, a apărării intereselor naţionale ale poporului român. Evocînd momentele importane ale luptei antifasciste din ţara noastră, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia faptul că „partidul a acordat o atenţie deosebită mobilizării intelectualităţii, alături de clasa muncitoare, de masele populare, la lupta pentru slavgardarea intereselor fundamentale ale naţiunii noastre. Spre cinstea şi mîndria intelectualităţii noastre, cei mai proeminenţi savanţi, scriitori şi artişti români şi din rîndul naţionalităţilor conlocuitoare au participat cu abnegaţie la lupta pentru apărarea independenţei şi integrităţii patriei, iar unii dintre aceştia s-au apropiat de partid, au activat în rîndurile sale, punîndu-şi în serviciul poporului întreaga lor putere de creaţie" [1].

Participantă activă la lupta antifascistă din anii 1934—1938, intelectualitatea noastră progresistă, democratică şi-a adus un aport plin de semnificaţii la rezistenţa crincenă din anul 1939, pe care masele largi muncitoare, sub conducerea P.C.R., au opus-o forţelor brutale ale fascismului intern şi internaţional, care atentau direct la drepturile şi libertăţile democratice, la integritatea fruntariilor naţionale, la independenţa şi suveranitatea patriei.

An de cumpănă în istoria omenirii, 1939 a însemnat pentru România o creştere a dimensunilor vicisititudinilor cărora trebuia să le facă faţă, sub presiunea valului expansiunii fasciste şi revizioniste, a dezlănţuirii celui de-al dolea război mondial, care a pus în joc destinele popoarelor şi ale civilizaţiei universale. La capătul acestui an, România se afla practic izolată de alianţele ei tradiţionale, în timp ce la graniţele ei, prin prăbuşirea Cehoslovaciei şi Poloniei, erau trupele hitleriste.

Cînd în martie 1939 forţele militare naziste au invadat Cehoslovacia, reprezentanţii intelectualităţii noastre, în consens cu atitudinea generală a României, au fost alături de poporul cehoslovac, care trăia o mare tragedie naţională. In acelaşi timp, în acele clipe grele de mare pericol pentru independenţa României, în coloanele a numeroase publicaţii se găsesc articole despre forţa solidarităţii naţionale, despre hotărîrea poporului nostru de a-şi apăra ţara în faţa oricărei primejdii.

La două zile după invadarea Cehoslovaciei, Cezar Petrescu îşi ridica glasul de protest faţă de nedreptatea făcută poporului vecin şi aliat, în articolul intitulat semnificativ : *Siguri pe noi in faţa evenimentelor*, publicat în ziarul „România". Evidenţiind dorinţa de pace pe care ţara noastră o urmărea „cu toată însetarea

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 13, Edit. Politică, Bucureşti, 1977, p. 44.

www.mnir.ro

unui popor care abia a cunoscut îndurarea istoriei, îngăduindu-i să cîştige timpul pierdut, să-şi tămăduiască rănile, să se afirme în universalitate la egal cu privilegiatele neamuri ce-şi durau strălucite cetăţi, ilustre academii, o confortabilă civilizaţie, în veacurile cînd noi, la răscurcea puhoaielor năvălitoare, ne apăram numai ogorul, vatra, credinţa, mormintele", autorul preciza totodată că : „România e pregătită să-şi apere dreptul, hotarele neştirbite, prestigiul şi viitorul", dacă „zodiile altcum stau scrise". Aceeaşi convingere se exprima şi în articolul *De veghe*, apărut în ziarul „Semnalul", sub semnătura publicistului Al. C. Constantinescu. „Românul — se arăta în acest articol — ştie să stea înfipt în glia lui, să scruteze zarea şi să aştepte. Dacă cel ce vine e prieten, nici o mînă nu e mai loială decît a lui. O întinde cu gîndul curat şi cu inima caldă de bunăvoinţă. Dacă e duşman, nimeni nu e mai aprig în setea apărării. Ştie să lupte, ştie să şi moară dacă e nevoie" [2].

Asemenea articole, de o deosebită forţă mobilizatoare, ca de altfel numeroase pagini scrise şi semnate în acei ani de personalităţi de seamă ale intelectualităţii româneşti, erau o reflectare a dovezilor de solidaritate şi înalt patriotism manifestate de masele muncitoare, de întregul popor român, ca răspuns la măsurile luate de România în martie 1939, pentru întărirea capacităţii de apărare şi de rezistenţă faţă de un eventual atac hitleristo-horthyst. „Azi, românii, porniţi din toate unghiurile, nu s-ar mai învoi la nici un fel de cruţare pentru duşmanii care le-ar primejdui integritatea ţării. Într-un ceas de atac n-ar mai înţelege decît o luptă pe viaţă şi pe moarte. Au mărturisit acest adevăr mii şi mii de glasuri, în toate locurile de concentrare. Au auzit aceste declaraţii toţi care au voit să audă şi să înţeleagă". Erau cuvintele prin care Ion Agîrbiceanu consemna entuziasmul naţional faţă de decretarea mobilizării parţiale în martie 1939, în articolul *Aurul României*, publicat în „Neamul românesc pentru popor" din 1 mai 1939, titlu sub care scriitorul definea, într-o formă metaforică, sufletul poporului român.

Tăria glasului poporului nostru pentru libertate şi dreptate vine din multiseculara sa istorie plină de jertfe şi sacrificii. Salutînd declaraţia primului ministru Armand Călinescu, în cuprinsul căreia se releva faptul că, „pentru integritatea teritoriului ei România se va bate împotriva oricărui cu toate puterile ei şi fără să stea să cîntărească rezultatul luptei", scriitorul Mihai Beniuc nota că „această voinţă nu este o simplă ambiţie de a apăra un petec de pămînt pentru un prestigiu iluzoriu" [3]. Autorul releva că poporul român integrat organic în aceste locuri, sincronizat cu mersul progresiv al istoriei, în numele fiinţei sale etnice integrale, declară hotărît, tuturor celor ce se opuneau aspiraţiilor sale fireşti, că „nu va accepta, sub nici un cuvînt, sub nici o formă, să fie deturnat din drumul său" [4].

Marea demonstraţie antifascistă, antirăzboinică de la 1 Mai 1939, în timpul căreia masele muncitoare, într-o unitate de gîndire şi simţăminte, au manifestat pe străzile Capitalei, sub imperativul celor mai stringente deziderate ale naţiunii române, a exercitat o influenţă şi a determinat ecouri in coloanele celor mai diferite publicaţii din acea perioadă. Sînt unanime aprecierile privind semnificaţia evenimentelor de la 1 Mai 1939 pentru relevarea posibilităţilor şi hotărîrii poporului nostru, a forţelor sale revoluţionare şi democratice în frunte cu comuniştii de a se opune fascismului şi războiului, de a apăra cu orice sacrificiu libertatea şi integritatea ţării. La o zi după această demonstraţie, ziarul „Iaşul" publica sub semnătura lui George Ivaşcu articolul ***Patriotismul muncitorilor.*** Ideea dominantă subliniată de semnatarul articolului, pe marginea acţiunilor revoluţionare din acea zi, este aceea a responsabilităţii naţionale a clasei muncitoare, a patriotismului său hotărît, conştient şi angajat. „Evenimentele din ultimii ani, care au dus la desfiinţarea a patru state naţionale — glăsuia articolul respectiv —, au avut un adînc ecou în sufletele muncitoreşti, care au socotit astfel ameninţate înseşi temeliile păcii şi ale progresului... Muncitorul român se simte strins legat de acest pămînt românesc pe care munceşte, din care se hrăneşte, care-i dă micul lui loc sub soare, siguranţa zilei de mîine. Patriotismul muncitorimii nu poate fi pus la îndoială. El e mai ardent astăzi decît oricînd, căci astăzi mai mult decît oricînd patria constituie simbolul însuşi al acţiunii de apărare împotriva duşmanilor ei, declaraţi sau nu, făţişi sau din umbră" [5].

---

[2] „Semnalul", 19 martie 1939.
[3] „Lumea şi ţara", 11 aprilie 1939.
[4] Ibidem.
[5] „Iaşul", 2 mai 1939.

www.mnir.ro

Ca o reflectare a năzuinței de apărare a patriei în fața primejdiilor tot mai amenințătoare se înscrie și campania publicistică pentru demascarea caracterului reacționar, nociv și agresiv al teoriilor hitleriste privind „spațiul vital" și inexistența dreptului la independență a popoarelor mici, rasismul, înăbușirea libertății spirituale și al altor teorii cu caracter antiuman.

Punerea în practică a acestor „principii" ale politicii naziste însemna încălcarea dreptului la existență liberă a fiecărui popor, înlăturarea oricărei posibilități de cooperare între națiuni, justificarea politicii expansionist-revizioniste promovate de statele fasciste, și în primul rînd de Germania hitleristă. La cîteva zile după invadarea Poloniei de către trupele celui de-al III-lea Reich, savantul Nicolae Iorga publica articolul *Se pot disruge popoarele?*, în care într-un stil sobru, grav, scria : „Reapare, în forma cea mai crudă, vechea teorie că statele mici n-au dreptul la existență, că ele cad în «spații vitale» și se pot mărgini pe hartă ca să se știe în al căruia din statele mari trebuie să cadă" [6].

Folosind argumentele practicii social-istorice universale, marele istoric avertiza asupra eșecului de neinlăturat al oricărei încercări de transpunere în viață a acestei teorii : „După biruința principiului național, statele, cît de mici, sînt națiuni. Iar națiunile sînt o formă organică a umanității. Nici o metodă nu le poate nimici, cum ele nu sînt rezultate din exercițiul nici unei metode. Ele sînt «născute, iar nu făcute». Și de aceea ele vor asista, desigur, la meritata pedeapsă a apăsătorilor" [7].

Pînă la acest deznodămînt drumul avea să fie, însă, lung, teribil de greu și însîngerat, al doilea război mondial, dezlănțuit de Germania hitleristă prin atacarea Polonie la 1 septembrie 1939, fiind de o sălbăticie fără precedent. Orașele erau bombardate monstruos, pe fronturi luptele erau nimicitoare, depășind tot ceea ce istoria înregistrase pînă atunci în cruzime și bestialitate. În acele zile de început de septembrie 1939, zile de grea încercare pentru civilizație, pentru soarta popoarelor, George Călinescu replica, în „Jurnalul literar", partea finală a unui articol apărut și în martie același an, sub titlul *Avem un program*. Cu conștiința responsabilității atitudinii oricărui intelectual român, scriitorul și criticul literar sublinia următoarele : „Stăm în turnul de fildeș al artei pure atîta vreme cît patria e în siguranță. Dar dacă norii se vor apropia de noi vom coborî din turn și vom face artă cu tendință. Disprețuim profund pe scriitorii fără instinct național. Nici un mare creator (Dante, Hugo, Eminescu) nu s-a rușinat să fie patriot. Fără o Românie independentă nu poate exista literatura română" [8]. Este o dovadă grăitoare a faptului că intelectualitatea noastră, sub imperativul integrării sale plenare in frontul forțelor antifasciste, ale păcii, democrației și progresului, s-a manifestat în consens cu evoluția evenimentelor interne și internaționale.

În concordanță deplină cu sentimentele de caldă simpatie și de sprijin direct pe care poporul polonez l-a simțit în diferite forme din partea României, scriitori, ziariști, alte personalități ale vieții noastre culturale și științifice au consacrat pagini semnificative dîrzei rezistențe opuse de Polonia în războiul necruțător pe care i l-au impus trupele cotropitoare. Consemnînd cu gravitatea pe care o impunea situația sa „armatele polone au fost bătute. Statul polon s-a prăbușit", scriitorul Zaharia Stancu, într-un articol publicat în ziarul „Azi", arăta că nu-și propune să facă considerații strategice asupra evenimentelor, dar preciza următoarele : „Ținem să subliniem, în puține cuvinte, eroismul soldatului polon, al acestui soldat ieșit din rîndurile țărănimii și muncitorimii polone. Soldații poloni... s-au bătut pentru patria lor cu o vitejie demnă de alt rezultat" [9].

Mîna Germaniei hitleriste, prin ce avea mai adios — terorismul ca armă politică — se întindea tot mai amenințător asupra României, rămasă practic izolată pe plan extern, în fața primejdiei naziste. Din ordinul conducătorilor hitleriști, la 21 septembrie 1939 primul ministru al țării Armand Călinescu este asasinat de o echipă a Gărzii de Fier, agentura nazismului în România.

Dînd expresie glasului de revoltă și înfierare a criminalului act fascist, Miron Radu Paraschivescu publica articolul *La căpătîiul lui Armand Călinescu*, în care pornind de la constatarea că „Armand Călinescu era un adversar al acestei legiuni de ucigași, tocmai fiindcă el activa în numele și în consensul firesc al istoriei

---

[6] „Neamul românesc", 9 septembrie 1939.
[7] „Jurnalul literar", 10 septembrie 1939.
[8] Ibidem.
[9] „Azi", 24 septembrie 1939.

www.mnir.ro

noastre naţionale", conchidea că prin acest asasinat „n-a fost ucis un om, n-a fost omorît mişeleşte numai primul ministru al ţării", ci „s-a săvirşit o crimă împotriva ţării însăşi".

Descifrarea implicaţiilor interne şi externe ale asasinatului este dublată de cuvintele de oprobiu faţă de forţele oarbe ale tragicilor cavaleri ai pistolului. „Gîndul şi inima care au conceput această crimă sînt cu desăvîrşire străine de sufletului naţiei... Ucigaşii lui Armand Călinescu, cu fosta lor organizaţie cu tot — continua autorul —, aceştia sînt : corpul străin din ţesuturile poporului românesc. Corp străin nu în sensul etnic, geografic şi politic, dar corpul străin în sensul cel mai grav : al neindentificării de conştiinţă, de voinţă şi simţire în unison cu naţia" [10].

Evocarea cîtorva din aspectele participării intelectualităţii la lupta generală antifascistă a poporului român din anul 1939 ne conduce la concluzia că aceasta s-a constituit într-o coordonată esenţială a marii majorităţi a oamenilor de ştiinţă, artă şi cultură. Angajarea lor alături de celelalte forţe patriotice, democratice în confruntarea grea, dar în cele din urmă victorioasă, cu forţele fasciste, hitleriste, promotoare ale războiului, adversare ale năzuinţelor celor mai nobile ale popoarelor, s-a înscris ca una din paginile de referinţă în orice încercare de schiţare a tradiţiilor progsesiste, revoluţionare ale oamenilor scrisului şi laboratoarelor, ale profesorilor şi altor cadre universitare, ale reprezentanţilor publicisticii româneşti.

În sprijinul acestor tradiţii, azi, intelectualitatea s-a integrat in modul cel mai înalt efortului general al poporului nostru de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, şi-a pus întreaga capacitate de muncă şi creaţie în slujba propăşirii patriei noastre socialiste, a evoluţiei sale mai rapide spre noi trepte de civilizaţie şi progres.

L'INTELLECTUALITÉ PROGRESSISTE DANS LA LUTTE DIRIGEE PAR LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN EN 1939 POUR LA SAUVEGARDE DE L'INTEGRITE TERRITORIALE DU PAYS

Résumé

L'article met en lumière la contribution des hommes de science, des artistes, des écrivains, à côté des autres forces démocratiques, á la lutte organisée et dirigée par le Parti Communiste Roumain, contre le fascisme et la guerre, pour la défense de l'indépendance et de l'integrité territoriale de la Roumanie, au cours de l'année 1939 — année de dure épreuve dans l'histoire du monde.

L'évocation de quelques aspects de la participation des intellectuels à la lutte antifasciste générale du peuple roumain pendant l'année 1939, nous conduit à la conclusion que celle-ci a été une coordonée essentielle de l'activité de la plupart des savants, des écrivains, des artistes. Leur engagement à côté des autres forces patriotiques, démocratiques dans la confrontation difficile, mais finalement victorieuse, contre les forces fascistes, hitlériennes, promoteurs de la guerre, adversaires des nobles aspirations des peuples, s'inscrit come une page de référence dans l'histoire des traditions progressistes, révolutionnaires des hommes de lettres et des savants, des professeurs et d'autres cadres universitaires, des représentants du journalisme roumain.

[10] „Ţara nouă", 24 septembrie 1939.

www.mnir.ro

CONTRIBUŢII PRIVIND LUPTA ŢĂRĂNIMII TRANSILVĂNENE ÎMPOTRIVA EXPLOATĂRII ŞI FASCISMULUI, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENŢEI ŞI INTEGRITĂŢII PATRIEI, 1938—1940

de VASILE CIOBANU

În anii dictaturii regale starea materială a sătenilor săraci şi mijlocaşi a cunoscut o nouă înrăutăţire. La greutăţile care apăsau pînă acum gospodăria ţărănească s-au adăugat altele impuse de evoluţia situaţiei interne şi internaţionale a României. Pe lingă exploatarea moşierilor şi chiaburilor, a marilor monopoluri, firavele gospodării ţărăneşti au trebuit să suporte noi sarcini : impozitele în creştere, discrepanţa tot mai mare dintre preţurile agricole şi cele industriale, rechiziţiile şi concentrările impuse de apărarea independenţei şi integrităţii patriei [1].

În Transilvania [2] contradicţia moşierime-ţărănime este semnalată mai ales în judeţul Alba, unde marile moşii s-au menţinut şi după reforma agrară din 1921 [3] În schimb, în judeţele Braşov, Făgăraş şi Sibiu, unde exista o altă structură a proprietăţii agrare, pe primul plan aflăm conflictul dintre ţărănimea săracă şi chiaburime [4].

Reforma agrară nu era încheiată nici în această perioadă, fapt ce a constituit o sursă continuă de nemulţumiri în lumea satelor. In mai 1940, în judeţul Alba doar 79,25% din împroprietăriri erau definitive [5], iar în plasa Hunedoara doar pentru 7 comune fuseseră întocmite formele în vederea împroprietăririi definitive [6]. Mai persistau încă arenda forţată şi procesele intentate de moşieri sau de ţăranii nedreptăţiţi [7].

Nemulţumiri mari a provocat în lumea rurală politica autorităţilor comunale de favorizare a elementelor înstărite. Legiunea de jandarmi Sibiu informa forurile superioare despre „divergenţele între cei puşi să conducă comuna şi populaţie“ [8].

Dictatura regală, deşi a simulat o grijă deosebită faţă de ţărănime, nu a reuşit să atragă decît păturile avute de la sate. Armand Călinescu afirma într-un discurs că noul regim era, „înainte de toate, un regim de ocrotire a păturii ţără-

---

[1] Traian Udrea, *Modificări agrare în România în ajunul şi în timpul celui de-al doilea război mondial*, în *Terra nostra*, vol. IV, Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare, Bucureşti, 1981, p. 311.

[2] În comunicarea de faţă ne-am oprit, în principal, asupra acţiunilor ţărănimii din judeţele aflate în partea de sud a Transilvaniei (Braşov, Făgăraş, Sibiu, Alba şi Hunedoara), urmînd ca în viitor să fie cercetată şi situaţia din celelalte judeţe transilvănene.

[3] Arh. St. Alba Iulia, Camera agricolă, dos. 1/1940, f. 10.

[4] „România nouă“ (Sibiu), VI, nr. 42, 23 noiembrie 1940 ; Tr. Udrea, op. *cit.*, p. 311. In judeţul Sibiu, 5% din totalul gospodăriilor aveau peste 50 ha, 35% aveau între 10 şi 50 ha, 50% dispuneau de 1—10 ha, iar restul gospodăriilor posedau mai puţin de 1 ha.

[5] Arh. St. Alba Iulia, fond Camera agricolă, dos. 1/1940, f. 10.

[6] Arh. St. Deva, fond Consilieratul agricol, dos 22/1939 — apud D. Şandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Edit. Academiei R. S. România, Bucureşti, 1975, p. 247.

[7] Arh. St. Alba Iulia, fond Serviciul agricol al judeţului Alba, dos. 44/1938, f. 2 şi fond Serviciul agricol al ţinutului Mureş, dos. 3/1939, f. 1.

[8] Arhiva Consiliului Popular al Municipiului Sibiu (în continuare : ACPMS), fond Prefectura judeţului Sibiu, pachet 77/1939, dos. 3, nepaginat.

www.mnir.ro

nești"[9]. La început s-au acordat amînări pentru plata impozitelor, pentru ca in toamna anului 1938 acestea să fie anulate[10]. Măsurile de paradă luate de dictatura regală pentru atragerea țărănimii (împărțirea cîtorva sute de pluguri, acordarea permisiuni de a se folosi amnarul etc.) nu au dus la adeziunea scontată[11]. „Concilierea" urmărită pe plan politic s-a transpus la sate în încercarea de a atrage țărănimea, de a-i potoli nemulțumirile și de a atenua conflictele. Astfel, comandantul Legiunii de jandarmi Alba ordona subordonaților săi „să dea cea mai stăruitoare atenție destinderii categorice și hotărîte la sate"[12]. Cu timpul, chiar sătenii atrași la început de noua demagogie și-au dat seama de adevăratele intenții ale lui Carol al II-lea. Dintr-un raport al autorităților reiese că, în 1940, „unii din membrii gărzii naționale au pierdut tot avintul lor de la început și nu mai vreau să activeze în aceste organizații"[13]. Chiar comandanții gărzilor din comunele Porcești, Sebeșul de Jos, Glîmboaca, Săcădate și-au dat demisia[14].

Mari nemulțumiri provoca și exploatarea muncii țăranilor săraci și mijlocași de către moșieri și chiaburi, fie prin sistemul muncii în parte, fie prin cel al muncii cu ziua. Majoritatea gospodăriilor țărănești nu reușeau să-și asigure din producția proprie veniturile necesare traiului ,țăranii fiind nevoiți să-și caute noi surse de cîștig. Cercetarea întreprinsă de Al. Bărbat la Drăguș (Făgăraș) în 1938 arată că munceau cu ziua mai ales sătenii care aveau 2—14 iugăre. Cei care îl angajau, din categoria cu peste 21 iugăre, îi plăteau cu sume derizorii. Media anuală a salariilor ajungea la 941 lei, echivalînd cu 1% din totalul cheltuielilor de producție. Autorul a constatat însă că erau preferate muncii salariate, munca în parte și cea în arendă[15].

Un rol important în impulsionarea frămîntărilor din universul rural 1-a avut, ca și în anii anteriori, activitatea comuniștilor. Pătrunderea comuniștilor la sate era îngreuiată însă de interzicerea organizațiilor democratice prin intermediul cărora acționaseră pînă atunci, de măsurile represive luate de noul regim. Un număr mare de muncitori au continuat totuși să fie în contact cu satele, făcînd cunoscut punctul de vedere al Partidului Comunist Român. Ceferiștii, lucrătorii forestieri și alte categorii de muncitori care locuiau la sate ori aveau legături cu țăranii au folosit toate prilejurile pentru a discuta cu ei despre situația din țară și de peste hotare, despre primejdia fascismului[16]. In acești ani manifestele P.C.R. au fost răspîndite mai ales în așezările rurale din jurul marilor orașe[17].

Radicalizarea țărănimii era, fără îndoială, și rezultatul activității comuniștilor. în zona cercetată, reclamațiile și cererile ocupă primul loc între formele acțiunilor țărănești din anii 1938—1940. Tonul petițiilor era imperativ, mult mai ridicat decît în perioadele anterioare. „Curată agitație comunistă" — nota prefectul de Hunedoara pe cererea țăranilor din Junct, care voiau să li se înapoieze pășunea, plantată de organele silvice[18].

Promisiunile făcute de dictatura regală pentru atragerea sătenilor au trezit în rîndurile acestora speranța revizuirii reformei agrare[19], ceea ce explică numărul

---

[9] „Ardealul" (Brașov), XVII, nr. 194, 1 septembrie 1939.

[10] Ibidem, nr. 244, 30 octombrie 1938.

[11] Ibidem, nr. 194, 1 septembrie 1940, nr. 291, 9 decembrie 1938, nr. 142, 30 iunie 1939.

[12] Arh. St. Alba Iulia, fond Legiunea de jandarmi, dos. 6/1938, f. 129.

[13] ACPMS, fond Prefectura județului Sibiu, pachet 96/1940, dos. 96/1940—1941, f. 112.

[14] Ibidem.

[15] Alexandru Bărbat, *Studiul economic al satului Drăguș-Făgăraș*, București, 1941, p. 54—55.

[16] *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România*, Edit. Politică, București, 1969, p. 235.

[17] ACPMS, fond Prefectura județului Sibiu, pachet 96/1940, dos. 2, f. 193 ; I. Lungu, V. Radu, M. Valea, Gh. I. Ioniță, L. Mărghitan, C. Enea, *Din trecutul de luptă al țărănimii hunedorene*, Muzeul regional Hunedoara — Deva, 1967, p. 315.

[18] *Din trecutul de luptă a țărănimii hunedorene*, p. 314.

[19] Arh. St. Alba Iulia, fond Serviciul agricol al ținutului Mureș, dos. 42/1938, f. 1. Țăranii din Săcalul de Pădure (Mureș) aflaseră din ziarul „Glasul Mureșului" că „Statul a adus o lege prin care se va face revizuirea exprorierilor și unde se va afla la un domeniu o suprafață de peste 100 iugăre se va expropria din nou".

www.mnir.ro

mare de plîngeri referitoare la nedreptăţile din cursul aplicării legilor de reformă agrară. Cei peste 100 de capi de familie din cătunul Baia Sfînta Cruce-Lueta (Odorhei) — români, maghiari, germani — solicitau, de asemenea, „revizuirea actelor de reformă agrară", ca şi cei din comuna Ideciul de Sus (Mureş) [20].

Autorităţile cărora le erau adresate reclamaţiile erau tot mai sus pe scara ierarhiilor în stat: rezidenţi regali, miniştri şi chiar regele. Uneori, pentru a fi siguri că vor primi un răspuns, sătenii se adresau mai multor foruri dintr-o dată, ca în cazul unui locuitor din Galaţi (Făgăraş) sau al răşinărenilor [21]. Alteori cererile erau repetate cu tot mai multă vehemenţă, ca în cazul unui grup de locuitori din Mediaş care fuseseră înlăturaţi forţat de pe loturile primite în arendă şi considerau că trebuie să se respecte prevederea Constituţiei din februarie 1938 potrivit căreia „pămînturile distribuite sînt drepturi cîştigate". Pămîntul, arătau ei, „era un drept sfînt" al lor, pentru care luptaseră în război şi încheiau ameninţător: „Dacă nu ni se va face dreptate, noi nu plecăm de pe acest pămînt, pe care l-am cîştigat cu sudoarea sîngelui nostru" [22].

Păşunile au constituit, de asemenea, obiectul a numeroase reclamaţii [23], deoarece păşunea avea o pondere mare în cîştigarea mijloacelor de existenţă pentru locuitorii aşezărilor montane şi din regiunea submontană. Un mare număr de petiţii denunţau exploatarea ţăranilor nevoiaşi pe calea taxelor pentru păşunat. Chiaburii se constituiau în organe comunale, în eforii de păşune, impunîndu-şi punctul de vedere. Caracteristică în acest sens este reclamaţia unui grup de săteni din Cacova (Sibiu), care arătau că din cauza suprafeţei mici a izlazului „unii nu pot ţine o vacă, iar alţii ţin zece şi mai multe şi ţin şi sute de oi" [24]. Reclamanţii cereau o anchetă pentru a se limita numărul de vite pe care le putea păşuna un locuitor al comunei. Plîngeri împotriva taxelor de păşunat prea mari au făcut ţăranii din Baia de Criş (Hunedoara), cerind desfiinţarea eforiei şi a taxelor, ca şi cei din Pîclişa, Tibru etc. (Alba) [25].

Dările comunale în totalitatea lor apăsau greu asupra ţărănimii, ceea ce a determinat o serie de plîngeri ca cele din Almaşu Sec, Boz ş. a. (Hunedoara). Ţăranii săraci din Mermezeu-Văleni relevau în plîngerile lor să nu pot plăti taxele comunale, care erau prea mari, cerind să participe şi reprezentanţii lor „la fixarea aruncului comunal" [26], ceea ce denotă un grad înalt al conştiinţei intereselor categoriei lor sociale.

La sarcinile amintite se mai adăugau impozitele bisericeşti şi cele către stat. Astfel, biserica evanghelică a urcat cu 100% impozitul pe care-l percepea, fapt ce a dus la „agitaţii în rîndurile populaţiei săseşti". Aceeaşi „agitaţie" exista şi printre muncitorii agricoli din judeţul Sibiu, din cauză că preţul de 60 de lei stabilit pentru o zi de muncă era mult prea mic faţă de creşterea preţurilor [27].

Izbucniri ale nemulţumirilor adunate la sate au avut loc şi în cele cinci judeţe cercetate. În ani 1938—1940 agenţii fiscului şi ai forţei publice au fost atacaţi şi alungaţi la Cristian (Braşov) [28], Spini (Hunedoara), Ruşi-Munţi (Mureş) Viştea de Jos (Făgăraş) [29], Armeni, Poplaca (Sibiu) [30]. In judeţul Alba fenomenul acesta devenise general, de vreme ce Consiliul de colaborare constata că erau „foarte

[20] Ibidem, dos. 55/1938, f. 1—2.

[21] Ibidem, dos. 39/1938, f. 1, dos. 9/1938, f. 17—18.

[22] Ibidem, dos. 9/1938, f. 1—32.

[23] Ibidem, dos. 71/1938, f. 4 şi fond Camera agricolă, dos. 44/1939, f. 92, 97—98.

[24] ACPMS, fond Camera agricolă, dos. 36/1938, f. 66—70.

[25] *Din trecutul de luptă al ţărănimii hunedorene*, p. 322; Arh. St. Alba Iulia, fond Camera agricolă, dos. 57/1939, f. 24, 30—31.

[26] *Din trecutul de luptă al ţărănimii hunedorene*, p. 315.

[27] ACPMS, fond Prefectura judeţului Sibiu, pachet 73/1940, dos. 9036, nota informativă din 2 iulie 1938.

[28] „Ardealul" (Braşov), XVII, nr. 282, 15 decembrie 1938.

[29] Viorica Moisuc, *Unele date cu privire la situaţia maselor populare în perioada 1938—1940*, în „Studii. Revistă de istorie", tom 17, nr. 6, 1964, p. 1338; Arh. St. Alba Iulia, fond Inspectoratul regional de poliţie, dos. 2/1939, f. 37.

[30] ACPMS, fond Prefectura judeţului Sibiu, pachet 83/1940, dos. 9, nota informativă nr. 57.

www.mnir.ro

mulți contribuabili, care amenință cu bătaia pe agenții de urmărire"[31]. Țăranii — exasperați de apăsarea impozitelor și de abuzurile celor care le adunau — nu o dată au apucat toporul, furca sau parul și au trecut de la amenințare la faptă, punînd pe fugă echipele de încasări. Chiar jandarmii au fost atacați și dezarmați, cum s-a întîmplat la Spini și Glimboaca (Sibiu)[32]. Solidaritatea țăranilor cu cei supuși sechestrelor se întîlnește și in această perioadă. La Boroșneu Mic (Brașov) un mare număr de săteni au bătut agenții de urmărire care sechestraseră citeva obiecte. Jandarmii au fost și ei atacați, abia la sosirea „întăririlor" mișcarea fiind reprimată[33]. La Porcești (Sibiu) sătenii au trecut peste interdicția jandarmilor și au ocupat o parte „oprită" din pășunea comunală[34]. La Armeni un grup de săteni și-au eliberat cu forța caii sechestrați la primărie pentru neplata taxelor de pășunat[35]. În județul Alba grupuri de țărani, mai ales moți, au început „să-și facă ei dreptate, devastînd pădurile comunale și ale composesoratelor"[36], fapt ce relevă că „devastatorii" erau săraci satelor, care-și luau lemne de foc sau pentru prelucrat.

Odată cu aceste frămîntări masele populare de la sate și-au manifestat antifascismul lor și în anii 1938—1940. Astfel, în județul Brașov, Anschluss-ul a provocat îngrijorare[37], deoarece pericolul fascist se apropiase astfel de granițele țării. Această stare de spirit s-a accentuat în septembrie 1938 și apoi în martie 1939, cînd Cehoslovacia a dispărut de pe harta Europei[38]. În aceste condiții au început concentrările și rechizițiile din România. Pericolul ce amenința granițele țării a determinat și țărănimea să răspundă cu promptitudine chemărilor sub arme[39]. „Gazeta Sibiului" releva „entuziasmul și marea însuflețire cu care toți concentrații [...] indiferent de naționalitatea din care fac parte s-au prezentat din toate colțurile țării"[40]. Sătenii din comuna Cernatu (Brașov) s-au prezentat din proprie inițiativă la postul de jandarmi, arătind că erau „gata în orice moment" să ia armele pentru a-și apăra țara[41]. Aceasta era starea de spirit ce caracteriza întreaga țărănime, care, încă o dată, „a dat dovadă de conștiință politică trează și de un suflet mare"[42], după cum aprecia revista „Societatea de mîine".

Afirmația aceasta este întărită de sacrificiile pe care au trebuit să le facă micile gospodării țărănești în perioada mobilizării parțiale din 1939—1940[43]. Mai greu lovită era populația rurală din județele Alba și Sibiu unde existau mari garnizoane care-și completau dotarea din zonele respective[44]. În luna mai 1939 prefectul județului Sibiu raporta ministrului de interne că locuitorii care se ocupau cu cărăușia resimțeau lipsa animalelor și căruțelor rechiziționate[45]. În septembrie. același an, din județul amintit erau luate de armată 5 000 de animale de tracțiune,

---

[31] Arhiva istorică centrală (în continuare : AIC), fond Ministerul de Interne, dos. 144/1940, f. 19.

[32] Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond Curtea Marțială Sibiu, Sentința 140, vol. I, sentința 197, p. 2.

[33] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, Edit. Politică, București, 1970, p. 266.

[34] Ibidem, p. 264.

[35] ACPMS, fond Prefectura județului Sibiu, pachet 4/1938, dos. 5197, nepaginat.

[36] AIC, fond Ministerul de Interne, dos. 144/1940, f. 19.

[37] Al. Gh. Savu, op. cit., p. 199.

[38] Arh. St. Brașov, Colecția de documente privind mișcarea muncitorească, nr. inv. 232—1938 ; „Gazeta Sibiului", VI, nr. 80, 19 martie 1939.

[39] ACPMS, fond Prefectura județului Sibiu, pachet 72/1939, dos. Dări de seamă. nepaginat.

[40] „Gazeta Sibiului", VI, nr. 82, 2 aprilie 1939.

[41] M. Băltescu, *Aspecte ale luptei antifasciste și antihitleriste a oamenilor muncii din județul Brașov sub conducerea P.C.R. (1929—1940)*, în *Elogiu marilor victorii*, Brașov, 1971, p. 93.

[42] „Societatea de mîine", XVI, nr. 1, 1939, p. 40.

[43] Ilie Ceaușescu, *Măsuri organizatorice întreprinse de statul român pentru întărirea capacității de apărare a țării împotriva expansiunii hitleriste, pentru apărarea independenței naționale*, în *File de istorie militară a poporului român*, vol. 4, Edit. Militară, București, 1977, p. 194—197.

[44] Tr. Udrea, op. cit., p. 311.

[45] ACPMS, fond Prefectura județului Sibiu, pachet 78/1939, dos. 13 ; „Alba Iulia", XXI, nr. 16, 13 octombrie 1939.

www.mnir.ro

pentru ca în vara anului 1940 numărul lor să se dubleze, stînjenind muncile agricole [46].

Sătenii au acceptat privațiunile impuse de apărarea hotarelor țării, dar abuzurile autorităților, nedreapta repartiție a sarcinilor i-au revoltat. Frămîntările din lumea rurală s-au înmulțit acum : țăranii săraci și mijlocași au ripostat cu hotărîre împotriva autorităților care favorizau pe cei avuți [47]. O anchetă efectuată în județul Sibiu a scos la iveală multe cazuri în care a fost luat singurul cal al celor săraci, în timp ce unor familii înstărite nu li s-a rechiziționat nimic [48].

In 1940 pericolul fascist și revizionist a crescut, apropiindu-se de granițele României. Țărănimea a demonstrat și de această dată hotărîrea sa de a apăra cu orice preț integritatea teritorială a patirei. Încă din august 1940, din perioada tratativelor cu guvernul horthist, satele erau în fierbere, atmosfera de rezistență creștea zilnic.

Unele documente atestă și atitudinea țărănimii maghiare din Transilvania în această perioadă. Astfel, în august 1940, locuitorii maghiari din județul Sibiu, „aproape in unanimitate“ declarau că „nici prin gînd nu le stă ca în eventualitatea unui schimb de populație să-și părăsească pămîntul și casa lor“ [50]. Prefectura județului Sibiu raporta în același timp că populația țărănească de naționalitate maghiară „nu dorește realipirea Ardealului la Ungaria“ din cauza relațiilor agrare de acolo [51]. La rîndul ei, populația săsească din județul Brașov era „vădit ostilă ideii de a trece sub dominația Ungariei horthiste“ [52].

În lunile iulie și august 1940, cînd presiunile Germaniei hitleriste și ale Italiei fasciste s-au înmulțit, țărănimea și-a manifesat cu hotărîre ostilitatea față de orice cedare [53]. Prefectul județului Turda încercase, printr-o serie de conferințe, să calmeze agitația satelor, să mai reabiliteze întrucîtva falimentarul regim carlist. Rezultatele acțiunii au fost nule, raportul său din 13 august 1940 fiind elocvent în acest sens : „[...] ne-am izbit de aceeași îndîrjită hotărîre a fiecărui țăran român [...] că nu vor nici să audă măcar că s-ar putea înstrăina un singur petec de pămînt din mult discutatul și sfîntul pămînt al Ardealului“. Țăranii mai în vîrstă, „care trăiseră sub jugul străin, n-au uitat nici suferințele, nici injuriile primite atunci [...], astfel că ideea unei înstrăinări nu intră în concepțiile și gîndurile lor, decît prin sacrificiul sîngelui și al trupurilor lor. Aceasta este, fără exagerare, starea de spirit exprimată în fiecare zi de populația rurală din județul nostru“. Echipele de propagandă, se arăta în continuare, căutau a „liniști spiritele“, dar „nu speră să poată impune, într-un caz extrem, resemnarea, de care poporul nu pare a fi dispus“ [54].

Într-adevăr, la 31 august, 1 și 2 septembrie, în urma acceptării dictatului de la Viena de către regimul carlist, întreaga țară a fost zguduită de puternice demonstrații ale maselor populare. Poporul a răspuns îndemnului conștiinței sale naționale, chemărilor P.C.R. și altor organizații democratice. Astfel, dr. Petru Groza pregătea în Munții Apuseni o rezistență armată a țărănimii [55]. Locuitorii satelor din jurul marilor orașe au participat la demonstrațiile de protest organizate aici. La manifestația din 1 septembrie 1940 de la Sibiu au participat, alături de muncitori, intelectuali și militari, „flăcăi din județ [...] și fete de la sate avînd steaguri naționale“ [56]. Demonstranții au protestat împotriva Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, care au impus României cedarea unui teritoriu de 43 500 km^2. La rîndul lor, locuitorii din Lancrăm, Petrești, Pianul de Jos ș. a. au participat la demnostrația de protest care

[46] ACPMS, fond Prefectura județului Sibiu, pachet 81/1939, dos. Situația rechizițiilor și fond Camera agricolă, dos. 45/1940, f. 188.

[47] Ibidem, fond Prefectura județului Sibiu, pachet 44/1939, dos. 5, nepaginat.

[48] Ibidem, pachet 3/1939, dos. Pretura Cisnădie.

[49] Mihai Florescu, *Aspecte din agricultura României in preajma celui de-al doilea război mondial*, în Terra nostra vol. IV, p. 319.

[50] ACPMS, fond Prefectura județului Sibiu, pachet 96/1940, dos. 2, f. 186.

[51] Ibidem, pachet 83/1940, dos. 1/1940, f. 1—3.

[52] Traian Bunescu, *Lupta poporului român împotriva dictatului fascist de la Viena (august 1940)*, Edit. Politică, București, 1971, p. 89—91.

[53] A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Edit. Politică, Bucureși, 1071, p. 169—173.

[54] AIC, fond Ministerul de Interne, dos. 875/1940, f. 29.

[55] Tr. Udrea, *Poziția Partidului Comunist Român față de problema agrară (1921—1945)*, în „Revista de istorie“, tom. 27, nr. 1, 1974, p. 18.

[56] „Universul“, nr. 246, 7 septembrie 1940.

www.mnir.ro

a avut loc în oraşul Sebeş[57]. Ţăranii din Bradu, Veştem, Mohu, Tălmaciu şi-au arătat dezamăgirea faţă de hotărîrea guvernului de a accepta frîngerea trupului ţării fără luptă şi îşi arătau dorinţa de a lua armele pentru eliberarea teritoriului răpit[58].

Acest deziderat s-a aflat pe primul loc între mobilurile care au determinat partipicarea ţărănimii transilvănene la rezistenţa antifascistă, la lupta pentru înlăturarea dictaturii antonesciene şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste[59].

Datele şi faptele prezentate, cele mai semnificative dintr-un şir întreg, întăresc concluzia că şi în anii dictaturii regale ţărănimea a continuat să acţioneze împotriva exploatării capitaliste. Totodată, în perioada 1938—1940, atunci cînd Germania hitleristă şi aliaţii săi au început să ocupe un stat după altul, ameninţînd direct şi România, masele rurale s-au angajat plenar, odată cu întregul popor, în lupta pentru apărarea independenţei şi integrităţii teritoriale a patriei. Ţăranii săraci şi mijlocaşi au acceptat sacrificiile cerute pentru apărarea hotarelor ţării, dar nu au răbdat nedreptatea socială, acţionînd împotriva acelor elemente înstărite care încercau să arunce toate greutăţile pe umerii lor. Participarea la lupta împotriva fascismului n-a suprimat setea de dreptate socială a ţărănimii, cele două forme ale luptei îmbinîndu-se permanent.

CONTRIBUTIONS CONCERNANT LA LUTTE DES PAYSANS TRANSYLVAINS CONTRE L'EXPLOITATION ET LE FASCISME, POUR DEFENDRE L'INDÉPENDANCE ET L'INTEGRITE TERRITORIALE DE LA PATRIE, 1938—1940

Résumé

L'auteur présente la situation et la lutte des paysans des départements du sud de la Transylvanie (Braşov, Făgăraş, Sibiu, Alba et Hunedoara). Pendant la dictature royale (1938—1940) les documents d'archive et la presse de l'époque présentent, tous une aggravation de la situation des paysans. Dans les départements étudiés les mécontentements des paysans se dirigeaient contre la bourgeoisie et les koulaks, les formes d'action utilisées étant très variées, depuis la simple reclamations jusqu'à la résistance contre les gendarmes. Les paysans ont répondu promptement, pendant les années 1939—1940, aux appels de s'enrôler dans la lutte contre le fascisme qui ménaçait l'intégrité territoriale de la Roumanie. Les paysans ont participé aussi aux grandes démonstrations de protestation contre le diktat de Vienne (30 août 1940).

57 Tr. Bunescu, *op. cit.*, p. 168.

58 ACPMS, fond Prefectura judeţului Sibiu, pachet 50/1942, dos. *Dări de seamă informative*.

59 Pentru aceste acţiuni în partea de sud a Transilvaniei vezi V. Ciobanu, *Zum Kampf der siebenbürgischen Bauern gegen din militärisch-faschistische Diktatur*, in „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", voi. 22, nr. 2, 1979, p. 60—72.

www.mnir.ro

LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU DESPRE ROLUL REVOLUŢIEI ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

de **CONSTANTIN ILIESCU**
şi **MIRCEA DUMITRIU**

Militant de seamă al Partidului Comunist Român, al mişcării revoluţionare şi democratice din România, Lucreţiu Pătrăşcanu s-a afirmat încă din anii tinereţii ca unul din cei mai proeminenţi activişti ai partidului, personalitatea sa întrunind calităţile unui „...om de mare valoare intelectuală — un om de vastă erudiţie şi cultură marxist-leninistă, un remarcabil conducător de partid" [1].

Opera sa ştiinţifică şi publicistică a fost consacrată unor momente importante ale societăţii româneşti, aria problematicii abordate de Lucreţiu Pătrăşcanu în domeniul istoriei ţării noastre referindu-se, îndeosebi, la o profundă şi riguroasă analiză a originilor proceselor revoluţionare care s-au manifestat în sec. al XIX-lea, dintre acestea remarcîndu-se revoluţiile din anii 1821 şi 1848 [2].

Investigaţiile şi cercetările întreprinse de Lucreţiu Pătrăşcanu asupra vieţii social-politice, economice şi culturale din societatea românească a sec. al XIX-lea şi primele decenii ale sec. al XX-lea s-au caracterizat prin spirit analitic şi discernămînt, aprecierile şi concluziile sale urmărind şi definirea tacticii şi strategiei partidului comunist cu privire la desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare [3].

Ideea de revoluţie în istoria poporului nostru, rolul progresist al acesteia în dezvoltarea societăţii româneşti sînt tratate pe larg îndeosebi în lucrarea *Un veac de frămîntări sociale*, 1821—1907, scrisă intre anii 1933—1942 şi apărută în 1945, în articole social-politice, studii, cuvîntări şi pledoarii în diferite procese antimuncitoreşti, în intervalul 1921—1938 [4], precum şi in volumul Problemele de *bază ale României*, care a văzut lumina tiparului în 1944, la puţin timp după actul istoric al insurecţiei naţionale antifasciste şi antiimperialiste.

In „Introducere" la *Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907*, Lucreţiu Pătrăşcanu subliniază esenţa fenomenelor de cauzalitate, interdependenţă, continuitate în dezvoltarea luptei revoluţionare a istoriei poporului român. „Revoluţia pandurilor, sub Tudor Vladimirescu, anul 1848 sau răscoalele ţărăneşti după 1888, nu sînt manifestări izolate, în timp şi în loc, fenomene disparate în mijlocul împrejurărilor la care au aspirat; după cum nu sînt nici simple izbucniri spontane, datorite unor întîmplări sau circumstanţe vremelnice şi trecătoare" [5], sau, relevînd ridicările la luptă a maselor, „efortul lor colectiv", autorul precizează că acestea „...au avut, de cele mai multe ori, un caracter revoluţionar, chiar dacă nu totdeauna s-au ridicat pînă la insurecţia armată" [6].

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la adunarea activului de partid al Municipiului Bucureşti, din 26 aprilie 1968*, Edit. Politică, 1969, p. 26.

[2] Gheorghe I. Ioniţă, *Lucreţiu Pătrăşcanu — un om, o epocă, un cunoscător şi un iubitor de istorie*, în „Revista de istorie", tom. 33, nr. 11, noiembrie 1980, p. 2149.

[3] Ibidem.

[4] Lucreţiu Pătrăşcanu, Texte social-politice, *1921—1938*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 5.

[5] Lucreţiu Pătrăşcanu, *Un veac de frămîntări sociale. 1821—1907*, Edit. Politică, Bucureşti, 1969, p. 5.

[6] *Ibidem.*

www.mnir.ro

Identificarea „adevăratelor cauze ale mişcărilor sociale din tot acest timp" (sec. al XIX-lea, începutul sec. al XX-lea — n. n.), Lucreţiu Pătrăşcanu o explică, în primul rînd, prin acţiunea forţelor interne : economice şi sociale, „care ele, înainte de toate, au determinat drumul urmat de poporul român în ultima sută de ani" [7]. Semnificativ pentru caracterizarea mişcării conduse de Tudor Vladimirescu este şi titlul pe care Lucreţiu Pătrăşcanu îl atribuie acestui moment istoric : *Revoluţia pandurilor din 1821*. „Revoluţia burghezo-democratică în România începe cu mişcarea pandurilor. Ea nu se va desăvîrşi însă în anul 1821, după cum nu-şi va găsi ultima formă nici în anul 1848 sau în evoluţia ulterioară. Ridicarea armată a pandurilor gorjeni este doar prima fază dintr-un lung şi zbuciumat proces istoric, al cărui ultim capitol n-a fost încă scris" [8]. Aşadar, un proces revoluţionar continuu, ascendent, prologul acestuia fiind revoluţia din 1821, în cadrul căreia „Elementul revoluţionar activ" l-a reprezentat „masa ţărănească" [9]. Lucreţiu Pătrăşcanu evidenţiază pronunţatul caracter social al revoluţiei : „...o mişcare naţional-revoluţionară şi în nici un caz una naţionalistă" [10]. Cele dintîi proclamaţii emanate de la Tudor — arată Lucreţiu Pătrăşcanu — detaşează latura socială a mişcării şi chemarea la ridicarea armată, calea luptei revoluţionare împotriva duşmanilor poporului : „boierii, tiranii, indiferent dacă sînt români sau greci" [11]. Apelul către popor se face indiferent de neamul căruia el ar aparţine" [12], iar Tudor se adresează atît ţăranilor români, cît şi celor străini care locuiau în Principate [13]. Ţărănimea a fost — arăta Lucreţiu Pătrăşcanu — singura realitate revoluţionară la 1821 : „Ea îşi oferise braţele ei în luptă, dovedise nu numai spirit de sacrificiu, dar şi o mare dorinţă de înnoire" [14]. Dar şi ţărănimea a avut limitele ei, ea nu putea avea atunci un rol conducător din punct de vedere ideologic şi politic. De altfel şi celelalte clase şi categorii sociale participante la revoluţie, fie datorită unui stadiu incipient de dezvoltare, fie unor limite de clasă, nu au putut răsturna în întregime vechiul regim şi înlocuirea lui cu unul burghezo-democratic.

Revoluţiei de la 1848, Lucreţiu Pătrăşcanu îi consacră un substanţial capitol : *Adevăratul* 1848. În concepţia autorului, paşoptismul reprezintă un fenomen progresist caracterizat prin idealurile şi principiile transformatoare ale unei revoluţii burghezo-democratice, cu ţeluri de luptă preluate de toate mişcările progresiste din ţară (de precizat că este vorba de o preluare nu absolută. ci parţială, care se referă la perioada interbelică — nota autorilor), „...iar în momentele de faţă, în parte înscrise pe steagul de luptă al muncitorimii şi aliaţilor ei" [15]. O amănunţită analiză a fenomenului revoluţionar în Moldova şi Ţara Românească pune în lumină participarea activă a maselor populare în desfăşurarea revoluţiei. Conducătorii „Frăţiei" stabilesc strînse contacte cu muncitorimea şi ţărănimea. „Ciocănaşii", „tabacii", „mărginaşii" reprezintă elementele proletare şi semi-meşteşugăreşti ale epocii. „Împreună cu «tinerimea», recrutată din rîndurile negustorilor, intelectualilor, boiernaşilor — arată Lucreţiu Pătrăşcanu —, munctorimea era socotită de iniţiatorii mişcării drept unul din elementele de bază ale viitoarei revoluţii" [16]. Rolul activ al muncitorimii bucureştene în momentele de vîrf ale revoluţiei este explicată pe larg, în contextul social-politic al evenimentelor, cu rezerve determinate de stadiul de început al organizării proletariatului, de lipsa unei ideologii proprii care să fie impusă celorlalte clase şi categorii sociale participante la revoluţia paşoptistă. „Ea a luptat — remarcă Lucreţiu Pătrăşcanu —, a sprijinit cu căldură şi entuziasm cauza revoluţiei, dar ca şi celelalte pături populare de jos a fost incapabilă să dea conducerea întregii mişcări" [17]. Consideră participarea ţărănimii la revoluţiile burghezo-democratice ca un aliat firesc al acestor mişcări insurecţionale, nu însă o

[7] *Ibidem*, p. 19.
[8] *Ibidem*, p. 61.
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, p. 73.
[11] *Ibidem*, p. 74.
[12] *Ibidem*.
[13] *Ibidem*, p. 76.
[14] *Ibidem*, p. 93.
[15] *Ibidem*, p. 134.
[16] *Ibidem*, p. 156.
[17] *Ibidem*, p. 204.

www.mnir.ro

clasă cu rol conducător. „Dar aceasta nu-i micşora întru nimic valoarea ei ca forţă revoluţionară“ [18], conchide Lucreţiu Pătrăşcanu.

Pregnant se desprinde din aprecierea fenomenului revoluţionar din Principate ideea potrivit căreia „...revoluţia paşoptistă n-a fost altceva decît continuarea — pe un plan ridicat — a celei dintîi faze a revoluţiei burghezo-democratice, desfăşurate cu şaptesprezece ani mai înainte peste Olt“ [19], sau, mai explicit, subliniază Pătrăşcanu : „...revoluţia paşoptistă nu constituie decît continuarea amplificată şi adîncită, a celei din 1821“ [20], judecată de ansamblu în caracterizarea unui proces revoluţionar unic şi ireversibil, în care sînt integrate şi răscoalele ţărăneşti din anii 1888 şi 1907 — expresie a unei legături legice, organice [21]. Unele din afirmaţiile sale nu au corespuns realităţii istorice, printre acestea şi cea referitoare la rolul revoluţionar al burgheziei române care „încetează în plin 1848“ [22]. Însă lucrarea *Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907*, în pofida unor limite şi aprecieri neconcludente, explicabile şi printr-o mai restrînsă posibilitate de documentare a autorului — dacă avem în vedere timpul şi condiţiile în care a fost scrisă (Lucreţiu Pătrăşcanu a fost internat in 1939 în lagărul din Mircurea Ciucului, a întrerupt scrierea şi a reluat-o pentru întregire şi definitivare abia în 1942, la Poiana Ţapului, unde i s-a fixat domiciliu obligatoriu) — îşi păstrează, în liniile sale esenţiale, valoarea şi actualitatea, întrucît a demonstrat „...caracterul obiectiv al dezvoltării, raportul dintre obiectiv şi subiectiv în desfăşurarea istorică, corelaţia dintre factorii interni şi externi, rolul maselor ca făuritoare ale istoriei, raportul dintre masă, clasă şi personalităţi istorice, îmbinarea socialului cu naţionalul în dezvoltarea revoluţiei etc.“ [23]. Lucrarea amintită, ca şi *Problemele de bază ale României* au fost scrise şi pentru fundamentarea programului partidului comunist în etapa revoluţiei democrat-populare [24].

În opera lui Lucreţiu Pătrăşcanu rolul revoluţionar al ţărănimii a fost evaluat la realele dimensiuni istorice ale acestei clase, care, aşa cum se subliniază în Programul partidului, „...de-a lungul milenarei existenţe a poporului român (...) a reprezentat cea mai importantă forţă socială a progresului“ [25]. „Elementul combativ, elementul social de bază în mişcarea din 1821 a fost ţărănimea“ [26], afirma Lucreţiu Pătrăşcanu, reluînd şi amplificînd această idee atunci cînd se referea la unul din deputaţii clăcaşi moldoveni — Ion a Babei, membru al Divanului ad-hoc al Moldovei : „Ion a Babei reprezintă o mare realitate istorică..., simbolul luptei acestei ţărănimi“ [27]. Lupta de secole a ţărănimii a avut un caracter revoluţionar pentru că s-a purtat pentru pămînt, dreptate şi libertate, „...a fost o luptă de masă, în care şi-a ridicat conducătorii din mijlocul ei, cu o autoritate de o clipă, pentru ca aceştia din nou să se cufunde în marea masă a ţărănimii iobage“ [28]. Acest rol activ al ţărănimii s-a manifestat şi la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, cînd „...în trei răscoale consecutive, la 1888, 1889 şi 1907, a intervenit direct ca să-şi afirme punctele ei de vedere...“ [29].

După făurirea Partidului Comunist Român, la istoricul Congres din mai 1921, Lucreţiu Pătrăşcanu a afirmat răspicat în numeroase articole şi alte materiale publicistice crezul său militant despre rolul revoluţiei în istoria ţării noastre. El

---

[18] *Ibidem*, p. 208.
[19] *Ibidem*, p. 140.
[20] *Ibidem*, p. 201.
[21] Gheorghe I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 2151.
[22] Lucreţiu Pătrăşcanu, *Problemele de bază ale României*, Edit. „Socec“, Bucureşti, 1944, p. 272.
[23] Gheorghe I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 2151.
[24] Al. Gh. Savu, *Lucreţiu Pătrăşcanu, istoric marxist*, în „Magazin istoric“, an. IX, nr. 11 (104), noiembrie 1975, p. 12.
[25] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*. Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 31.
[26] Lucreţiu Pătrăşcanu, *Un veac de frămîntări sociale...*, p. 65.
[27] Lucreţiu Pătrăşcanu, *Ion a Babei — deputat clăcaş în Divanul ad-hoc al Moldovei*, în „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.“, nr. 4, 1968, p. 143.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*, p. 150.

www.mnir.ro

scria la începutul anului 1922 : „A fi comunist e a avea o credinţă, a hrăni şi crede într-un ideal“ [30]. Despre rolul detaşamentului de avangardă al clasei muncitoare sublinia că „...partidul comunist întruchipează azi spiritul revoluţionar. Mai mult, partidul comunist se pune în fruntea maselor producătoare, le organizează şi le pregăteşte penru revoluţia pe care cea mai mare criză economică existentă în toată structura organică a societăţii actuale o va dezlănţui“ [31], o apreciere neconfirmată însă de realitatea acelor ani de stabilitate economică.

Convingerea sa în victoria revoluţiei clasei muncitoare din România se întemeia pe adeziunea acesteia la principiile socialismului ştiinţific, la cunoaşterea şi însuşirea concepţiei revoluţionare despre lume şi societate. Proletariatul din ţara noastră, scria Lucreţiu Pătrăşcanu în mai 1923 „...trebuie să se pregătească, să-şi formeze cadrele, să pătrundă in masă, acolo unde e posibil s-o organizeze în toată activitatea, păstrind însă *linia revoluţionară neclintită, a principiilor revoluţionare*“ [32].

Rolul istoric al proletariatului în calitate de exponent al intereselor tuturor celor exploataţi îl afirmă cu fermitate, în postura de avocat, la procesul antimuncitoresc de la Cluj, desfăşurat între 10 septembrie şi 17 octombrie 1928 : „Muncitorimea duce o luptă revoluţionară. Într-o societate bazată pe clase, într-un conflict perpetuu de interese potrivnice, proletariatul, reprezentind interesele coalizate ale tuturor categoriilor de exploataţi, nu poate să-şi apere drepturile lui şi ale tuturor asupriţilor decît prin răsturnarea întregului organism burghez. *Nu reforme în cadrul regimului actual, ci transformarea completă a acestui cadru social* (sublinierea noastră — C.I. şi M.D.). Întreaga dezvoltare economică şi socială duce la aceasta. Este un proces istoric bine fixat“ [33]. Era o concluzie edificatoare despre caracterul obiectiv al revoluţiei sociale. Cu acelaşi prilej, Lucreţiu Pătrăşcanu a demonstrat strălucit rolul şi locul istoric al comunismului in perpectiva dezvoltării societăţii în general şi, implicit, a celei româneşti, afirmînd în acest sens : „Acuzaţii pe care-i apăr stau sub învinuirea de comunism, că sînt purtătorii acelui curent social, născut din însăşi structura societăţii actuale, avînd adinei rădăcini în masele exploatate şi tinzînd la schimbarea unui regim de exploatare şi înlocuirea lui cu o formă socială superioară, care nu va mai cunoaşte exploatarea omului de către om.

Deci comunismul este un fenomen social, iar un verdict împotriva celor care luptă pentru el poate să distrugă oamenii, dar nu să împiedice realizarea lui“ [34].

Afirmînd, la procesul amintit, că „Revoluţiile sînt în mersul societăţii fenomene naturale şi inevitabile“ [35], Lucreţiu Pătrăşcanu, utilizînd analogii cu revoluţia franceză din 1789, care a impus dictatura burgheziei împotriva feudalismului, sublinia rolul revoluţionar al clasei muncitoare în angrenajul social, rol determinat de evoluţia istoriei, care va duce inevitabil la revoluţia proletară şi, ca o consecinţă logică : „Dictatura proletariatului rezidă însăşi esenţa revoluţiei“ [36].

Insurecţia antifascistă şi antiimperialistă din august 1944, care a deschis largile orizonturi ale revoluţiei de eliberare naţională şi socială a poporului român, a însemnat şi pentru Lucreţiu Pătrăşcanu — unul din cadrele de bază ale partidului comunist in pregătirea actului istoric insurecţional — continuarea unor preocupări mai vechi, dar şi începutul unei noi etape in fecunda şi variata sa activitate publicistică.

În preocupările sale problema revoluţiei în societatea românească a căpătat alte dimensiuni, generate de condiţiile istorice noi, posibile datorită procesului social-politic specific etapei democrat-populare. Succesul revoluţiei, perspectivele noii puteri politice şi de stat, posibilitatea instaurării unui regim real democratic le

---

30 Lucreţiu Pătrăşcanu, *Texte social-politice*. 1921—1938, p. 12 : articolul *Procesul nostru*, semnat A. Moldoveanu (unul din pseudonimele folosite de Lucreţiu Pătrăşcanu), a apărut în „Socialismul“, nr. 93 din 19 ianuarie 1922.

31 *Ibidem*, p. 18 : articolul *Legalitatea unui partid*, semnat A. Moldoveanu, apărut în „Socialismul“, nr. 99 din 5 februarie 1922.

32 *ibidem*, p. 68 : Epoca de *pregătiri*, *V*, *Sîntem încă in epoca revoluţionară ? Încheiere :* articol apărut în „Socialismul“, nr. 42 din 27 mai 1923.

33 *Ibidem*, p. 161 : *Pledoaria tov. dr. L. D. Pătrăşcanu (în procesul antimuncitoresc, judecat la Cluj între 10 septembrie şi 17 octombrie 1928), Lupta economică* — articol apărut în „Înainte“, nr. 6 din 28 octombrie 1928.

34 *Ibidem*, p. 161—162 : capitolul *Comunismul*.

35 *Ibidem*, p. 164 : capitolul *Dictatura proletariatului*.

36 *Ibidem*.

www.mnir.ro

concepe prin alianţa de clasă între muncitorime şi ţărănime[37]. Consideră, pe bună dreptate, muncitorimea „...principala forţă socială în procesul schimbării fundamentale a actualului regim economic, social şi politic"[38]. Legitimitatea rolului conducător şi revoluţionar al clasei muncitoare în societate este demonstrată de Lucreţiu Pătrăşcanu prin „...rezultatul condiţiilor obiective, produse nemijlocit de întreaga evoluţie economică şi socială a României, în ultima jumătate de secol"[39]. În spiritul dialecticii istoriei — arată Pătrăşcanu —: „Acolo unde burghezia a abandonat propria-i revoluţie, proletariatul este constrîns să reînnoade firul istoriei şi, sub hegemonia lui ‚să înfăptuiască, să grăbească şi să desăvîrşească procesul istoric întrerupt la 1848"[40].

Înzestrat cu o viziune profund optimistă asupra viitorului revoluţiei în ţara noastră, Lucreţiu Pătrăşcanu scria în *Problemele de bază ale României*: „Obiectivul ultim al luptei şi activităţii clasei muncitoare este înfăptuirea societăţii socialiste, transformarea actualului regim capitalist în regim socialist, etapă spre societatea comunistă"[41].

Idealurile înalte pentru care au militat Lucreţiu Pătrăşcanu, alţi activişti ai partidului, revoluţionari, democraţi, luptători pentru victoria unei societăţi mai drepte şi mai bune în ţara noastră, patrioţi animaţi sinceri de dragostea pentru pămîntul strămoşesc al României, s-au împlinit odată pentru totdeauna în anii luminoşi ai socialismului.

Vizionar lucid al transformării revoluţionare a societăţii noastre, Lucreţiu Pătrăşcanu mărturisea despre propria-i viaţă: „Cred in triumful socialismului. Indiferent de etapele prin care vom trece, noi şi alte ţări, mergem înspre forme de viaţă de înlocuire a mijloacelor de producţie cu forme de proprietate colectivă. Tot progresul tehnic vine în ajutorul lichidării în acest chip a problemelor de viaţă a întregii omeniri... De aceea, cred că numai societatea socialistă poate chezăşui lichidarea mizeriei omeneşti, ridicarea nivelului moral şi material al maselor, emanciparea individului, condiţiile creării unei vieţi libere, producătoare de valori.

În lupta de emancipare a omului de sub stăpînirea forţelor naturii şi îmbunătăţirea sub toate raporturile a vieţii umane, adică ceea ce am dorit, urmărit, năzuit, încă, din primii ani de viaţă conştientă, cred că numai socialismul şi numai societatea comunistă pot oferi condiţii de realizare pozitivă.

Este o problemă de viitor, dar nu cred prea îndepărtat..."[42].

Istoria edificării societăţii socialiste in ţara noastră — îndeosebi istoria anilor cei mai fertili în împliniri materiale şi spirituale, care au trecut de la istoricul Congres al IX-lea al Partidului Comunist Român, — a confirmat întru totul convingerile lui Lucreţiu Pătrăşcanu, remarcabil militant comunist, înflăcărat patriot şi ilustru intelectual.

LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU SUR LE ROLE DE LA RÉVOLUTION DANS L'HISTOIRE DU PEUPLE ROUMAIN

Résumé

Les auteurs de la communication analysent, en utilisant les principaux ouvrages écrits par *Lucreţiu Pătrăşcanu* — *un* des *principaux militants* du *Parti Communiste* Roumain — la conception de celui-ci sur le rôle et l'importance de la *révolution* chez les Roumains, dans l'esprit des principes du socialisme *scientifique*

[37] Lucreţiu Pătrăşcanu, Problemele de *bază ale* României, p. 304.
[38] Ibidem, p. 273.
[39] Ibidem, p. 275.
[40] *Ibidem*, p. 284.
[41] *Ibidem*, p. 279.
[42] „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", an. XIV, nr. 2—3/1968, p. 23—24. Citat din fragmentul autobiografic publicat de Ion Biberi în „Lumea de *mîine*", Edit. Forum 1946.

www.mnir.ro

appliqués aux conditions concrètes-historiques de notre pays de l'époque moderne et contemporaine.

Dans l'analyse du phenomène révolutionnaire roumain Lucreţiu Pătrăşcanu a entrepris une rigoureuse investigation et recherche sur le rôle des facteurs internes : économiques, politiques et sociaux qui ont assuré le progrès des forces de production dans les conditions de l'affirmation toujours plus accentuée du rôle progressiste du prolétariat.

Le contenu de la communication relève la confiance totale du communiste Lucreţiu Pătrăşcanu dans le triomphe de la lutte de la classe ouvrière, pour l'instauration d'une société plus juste et meilleure sur le territoire de la Roumanie — le socialisme et le communisme.

www.mnir.ro

AUREL MĂRCULESCU — GRAFICIAN MILITANT ÎN SLUJBA IDEILOR PROGRESISTE, DEMOCRATICE ŞI ANTIFASCISTE

de **MARIA BUCĂTARU**

„Eu cred că arta alb-negrului rămîne arta esenţializării imaginii".

Marcel Olinescu

Militant neobosit, a cărui viaţă şi operă au fost închinate ideilor progresiste antifasciste şi democratice, Aurel Mărculescu face parte din acei trimişi speciali ai istorie, purtînd însemnul luptei. Născut în ultimul an al sec. al XIX-lea, crescut în zile de cumpănă şi restrişte pentru poporul român, „Mărculescu, ca şi Iser, Şirato, a fost un militant activ care urmărea cu asiduitate să demaşte orînduirea nedreaptă a timpului său în anumite împrejurări cînd nedrepăţile erau prea umilitoare, umanismul său se revolta, determinîndu-l să-şi spună răspicat părerea" [1].

Pe Aurel Mărculescu îl contopim cu artiştii reuniţi în florilegiu de grafică militantă. Prezenţa masivă a gravorului depăşeşte prin semnificaţie evenimentele artistice propriu-zise, martor şi părtaş la derularea celui mai zbuciumat şi mai semnificativ fragment al istoriei moderne a României [2].

Artistul a trăit şi a creat într-o epocă cînd se clătinau convingeri, se produceau dizerţiuni, spaima, lipsa de caracter se contopeau în laşitate, democraţia devenea o noţiune batjocorită [3]. Ziarele care o susţineau, elementele care nu o trădau, întîmpinau riscuri mortale. Asemenea riscuri a întîmpinat şi Mărculescu. El a avut „tăria", puterea de muncă şi voinţa, şi-a impus punctul de vedere. Nimic mai caracteristic pentru viaţa şi opera artistului decît cuvîntul militant [4]. Imortalizînd realitatea crudă, imaginile dureroase din viaţa semenilor săi, artistul a stat veşnic cu surîsul său în umbra plînsului celor obidiţi. Numeroasele lucrări, gravuri în lemn şi linoleum, pentru că desenul în tuş va constitui doar o excepţie [5], vor constitui permanenţa problematicii umane.

Artiştii combatanţi în lupta vieţii sînt pătrunşi de sentimentul vremii lor, îi simt ritmul şi luptă să-şi pună sufletul în asemănare cu el [6]. La Mărculescu nimic nu-i falsificat, adevărurile aspre, triste ale vieţii sînt reliefate în toate operele sale. Remarcăm însă — şi aceasta este marele merit al gravorului — că nu ai senzaţia de groază nici o clipă privind chipurile zdrenţuite de după sîrma ghimpată sau siluetele minerilor, sacagiilor sau neîntrecutele chipuri de femei concretizate prin lucrările : „Mama", „Văduva", „Maternitate", „Odalisca" etc. Toate aceste lucrări nu fac altceva decît să înmănuncheze gînduri, fapte, dorinţe aprige de eliberare, de descătuşare. Prin acestea apare spre noi un categoric „nu" tuturor nedreptăţilor şi nelegiurilor. „Trebuie să formăm un front unic care să împiedice jaful capitalismului" scria în revista „Soarele" din septembrie 1935, idee ilustrată de desenele „Jos fascismul", „Front Popular" [7], „Războiul" [8], „Călătorie fascistă în Spania" [9].

---

[1] Trei decenii sub soarele *lui august*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1974.
[2] Revista „Soarele" din 8 septembrie 1935, Botoşani.
[3] Ion Pas, *Aduceri aminte*, Bucureşi, 1972, p. 164.
[4] Petre Oprea, *Francise Sirato, catalog*, Bucureşti, 1965.
[5] „Soarele", an. I, nr. 2 din 1 septembrie 1935.
[6] Ibidem, nr. 5 din 1935.
[7] Ibidem, nr. 4, 15 septembrie 1935.
[8] „Horia", an. I, 4 august 1936.
[9] Ibidem, nr. 5, 24 august 1936.

www.mnir.ro

In „Torța", unde A. Mărculescu semnează „redactor" sub numele lui, distingem cu litere mari : „GAZETA PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR CETĂȚENEȘTI"[10]. Nenumărate gravuri — „Coșmarul războiului"[11], „Veșnicul provocat"[12], „Congresul de la Nürenberg"[13], „Provocatorii"[14], „Dictatul Abisinian"[15], „Fascismul"[16], „Dictatura la pîndă"[17] și multe altele — ilustrează lupta contra reacțiunii, contra fascismului, contra primejdiei de război. „Vom continua calea începută. Fascismul își intețește pașii, își accelerează ritmul și la noi în țară. Numai unirea tuturor forțelor în lupta contra reacțiunii poate împiedica reușita fascismului. Și realizarea acestei uniri este țelul nostru, este dorința noastră cea mai vie"[18].

La Aurel Mărculescu universul grafic este dominat de linii și pete, iar rolul cunoscut sau neidentificat al ideii este încredințat acestui element plastic.

Nici o pată nu rămîne însingurată, ele se adună într-un tot unitar, ca apoi să reflecte realitatea crudă, să redea puterea de gîndire, caractere, să se transforme apoi în profesiunea de credință. „Aici, la Mărculescu, sîntem în fața încăpățînării, dîrzeniei de ancorare în concret, totul fiind evident. Gravînd oamenii, casele, lucrurile, el și-a gravat propriul său suflet. Le-a gravat cu cele două direcții ale scării tonale spre lumină și întuneric : albul și negrul. Grafica lui Mărculescu atinge un scop care se găsește în afara culorii. Mărculescu creează cu sufletul, cu puterea lui de a fi solidar cu patria, cu semenii, cu confrații săi, cu care imparte toate necazurile generate de nedreptățile vremii". Pe bună dreptate revista „Weltfront", organul Comitetului mondial contra războiului și fascismului de sub conducerea lui Henri Barbusse, remarca „atitudinea curajoasă și devotamentul pentru mișcarea antifascistă a «Clopotului»"[19]. Aici găsim sufletul lui A. Mărculescu — care alimentează ideile progresiste și le dă viață. Gravorul face parte din „Comitetul provizoriu antifascist din orașul Botoșani"[20], și împreună cu ceilalți membri duce o muncă neobosită, înscriindu-se în seria acțiunilor de solidaritate cu proletariatul român. În protestul Comitetului mondial de luptă contra războiului și fascismului, trimis pe adresa Ministerului de Justiție[21], după cum se afirmă în „Clopotul", nr. 2 din 7 iulie 1933, citim : „un ziar nu este o pagină dintr-o carte, este o acțiune", acțiune de înfierare a racilelor societății. La „Asasinul lui Lessing"[22], ilustrat cu desenul cu același nume, citim : „nici praful, nici vremea, nici căința nu vor putea șterge de pe ea urmele sîngelui de martir" ; iar „Cîntărețul morții"[23] este banditul Lola, care a terorizat în ultimul timp orașul Botoșani[24].

Mărculescu scrie : „Înfierez actele samavolnice săvîrșite în contra membrilor Comitetului antifascist"[25], cuvinte ce explică de fapt protestul împotriva arestării lui Scarlat Callimachi. Pe Mărculescu îl interesa serios destinele așezărilor sociale ale vremii lui, declarînd în același material publicat în „Clopotul" : „Repet..., am fost și voi fi întotdeauna alături de un om care îndură o nedreptate"[26].

---

[10] „Torța", an. I, nr. 1, vineri 1 noiembrie 1934.

[11] „Glasul", an. I, nr. 2, 17 iulie 1937.

[12] Ibidem, nr. 3, sîmbătă 24 iulie 1937.

[13] „Steagul", an. 19, nr. 1, marți 22 septembrie 1936.

[14] „Horia", nr. 5, luni 24 august 1936.

[15] „Roza", nr. 2, duminică 4 august 1935.

[16] „Clopotul", an. II, nr. 59, 2 noiembrie 1934.

[17] Ibidem, nr. 41, vineri 29 iulie 1934.

[18] Ibidem.

[19] Ibidem, nr. 31 din 20.IV.1934 — semnat de P. Constantinescu Iași, V. Gherasim și Scarlat Callimachi.

[20] „Clopotul", nr. 21 din 17 noiembrie 1933.

[21] *Organizații de masă legale și ilegale, create, conduse sau influențate de P.C.R.*, vol. I, Edit. Politică, București, 1970.

[22] „Clopotul", an. I, nr. 11, vineri 8 septembrie 1933.

[23] Ibidem, nr. 12, vineri 15 septembrie 1933.

[24] Ibidem, nr. 20 din 10 noiembrie 1933.

[25] Ibidem, an. II, nr. 44 din 7 octombrie 1934.

[26] Scrisoarea de protest împotriva arestării lui Scarlat Callimachi, „Clopotul", nr. 55, 1934.

www.mnir.ro

Albumele care reuşesc să adune lucrările pentru a fi publicate : *Alb-Negru*[27], *Botoşani in gravură*[28], ilustraţiile la placheta *Erotice* a lui Scarlat Callimachi, despre care se spunea că „este o rară bijuterie artistică"[29], expoziţie de gravuri cu subiecte inspirate din aspectele tîrgului Botoşani, precum şi noianul de lucrări ce ilustrează „Clopotul" şi periodicele apărute în locul lui, aduc spre noi „singura frumuseţe" : aceea a adevărului revelat. Crezul lui Mărculescu au fost realităţile însăşi care se schimbă sub ochii artiştilor ; dar pe el nu l-a încununat, cu şansa de a-l mîngîia, prospeţimea pastelată a caselor din oraşul în care a trăit şi a muncit. Mărculescu era puternic prin înţelepciunea sa, prin forţa sa pătrunzătoare, cunoştea perfect „cît costă pîinea cea de toate zilele", mai ales în lagăr. El a trăit sub teroarea dementă a fascismului, demnitatea sa fiind adesea ultragiată. Aurel Mărculescu s-a culcat adesea cu temerea că zbirii îl vor smulge din aşternut şi-l vor suprima tîlhăreşte sau il vor arunca în lagăr, cum s-a şi întîmplat în anii 1943—1944. Fiinţa i-a fost băgată în uniformă, dar gîndirea nu, argumentul este numărul mare de gravuri pe care le face înfierînd nedreptăţile sociale. Nu i-a scăpat un amănunt esenţial şi hotărîtor : oamenii aceia de după sîrmele înghimpate sînt convinşi de vremelnicia acestor stări de lucruri anormale[30], şi de aceea în „Clopotul" din 3 august 1934 se spunea : „Ultimul bastion al capitalismului mondial va cădea curînd"[31].

„Gravurile lui Aurel Mărculescu înscriu artistic cronica unor fapte. Criticii de specialitate l-au preţuit unanim pentru calităţile sale, arătînd că atare gravuri îşi păstrează totodată şi o valoare documentară pentru cunoaşterea unei epoci zbuciumate"[32]. Astfel, cu prilejul expoziţiei „Grupul grafic" din noiembrie 1945, profesorul Gh. Oprescu scria : „Gravura la noi a fost totdeauna tratată cu vitregie. Ne pare bine că s-au găsit totuşi cîţiva tineri curajoşi, cu drag de arta lor, care i s-au devotat cu pasiune şi care au ajuns prin muncă şi perseverenţă la rezultatele remarcabile"[33]. La „Expoziţia Lagărului", tot Gh. Oprescu preciza că „Mărculescu a ştiut să se ridice peste indignarea lor şi ne-a dat opere nu numai interesante, dar răspunzînd unor cerinţe estetice mai înalte"[34].

Tache Soroceanu, pictor şi critic de artă, scria : „Gravurile lui Aurel Mărculescu sînt o pledoarie artistică pentru omenie şi, tot atît de pertinent, un act de acuzare a legionaro-fascismului criminal, duşman al culturii ; cea mai mare parte a operei sale, aceea a maturităţii, oglindeşte o epocă de întuneric şi teroare şi mobilizează la vigilenţă"[35].

Opera sa ne cheamă la viaţă, ne îndeamnă la luptă, ne dă tărie, nădejde, biruieşte tocmai prin înfăţişarea realului în crudul şi tristul adevăr.

Pentru mesajul lor uman aceste gravuri au fost şi vor fi întotdeauna iubite. Lor li se potrivesc înţeleptele cuvinte ale lui Tolstoi : „Valoarea artei nu atîrnă de o teorie estetică, ci de raporturile dintre artist şi ceilalţi oameni". „După cum veşmintele ar fi inutile dacă n-ar putea fi purtate, arta ar fi un joc ruinător pentru societate dacă n-ar ajuta pe oameni să trăiască". Tocmai acest rol de preţ îl au gravurile lui Mărculescu ; realizate adesea la un înalt nivel artistic, ele constituie totodată filmul documentar al racilelor unor vremi apuse pentru totdeauna[36].

Înţelegînd de timpuriu sensul devenirii sociale, artistul s-a angajat pe acest drum şi a devenit un redutabil militant antifascist.

Iată de ce acum, cînd sărbătorim cea de a 60 aniversare a partidului nostru, se cuvine să ne înclinăm cu respect în amintirea tuturor acelora care în anii grei ai prigoanei burghezo-moşiereşti s-au înrolat cu o conştiinţă înaintată în lupta pentru libertate socială şi naţională. Imaginea militantului consecvent va supravieţui peste

---

[27] Ibidem, nr. 60, 8 decembrie 1934.

[28] Ibidem, nr. 10, vineri 1 septembrie 1933.

[29] Ibidem, nr. 6, august 1933.

[30] Ibidem, din 30 august 1934.

[31] Ion Spălăţelu, *Printre foarfecele cenzurii*, Edit. Politică, Bucureşti, 1974.

[32] Saşa Pană, *Aurel Mărculescu*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1967.

[33] *Ibidem*.

[34] *Ibidem*.

[35] *Ibidem*.

[36] *Ibidem*.

www.mnir.ro

veacuri, dincolo de pieirea lui fizică, pentru că acest spirit, martir şi prieten nedezminţit al omului, a făcut din gravură un instrument de înălţare a semenului său.

Scrisoare de dragoste către popor, către patria sa, către noi, concetăţenii lui, **OPERA** lui Mărculescu, strălucit slujitor al valorilor umane, „exprimă o atitudine, o conştiinţă într-o originală expresie artistică".

AUREL MĂRCULESCU — ARTISTE GRAPHIQUE MILITANT POUR DES IDEÉS PROGRESSISTES DÉMOCRATIQUES ET ANTIFASCISTES

Résumé

Aurel Mărculescu fait partie des artistes graphiques militants qui ont dédié leur vie et oeuvre aux idées progressistes, démocratiques et antifascistes.

L'oeuvre de A. Mărculescu dépasse les événements artistique proprement-dits en s'élévant à une autre dimension, sociale et politique, car il a présenté avec des moyens spécifiques à l'art une des époques les plus tourmentées de l'histoire de la Roumanie à laquelle Aurel Mărculescu a été non seulement témoin mais aussi participant actif.

En 1933 Aurel Mărculescu a fondé avec S. Callimachi de journal Clopotul (gazette indépendante et démocratique) auquel il va dédier beaucoup d'années de travail et de souffrances. De nombreuses gravures sur bois et linoléum (et tout exceptionnellement des dessins en encre de Chine) vont illustrer les pages de journal Clopotul et des périodiques parus après la supprimation de celui-ci.

L'ombre menaçante du fascisme a fait des gravures de l'artiste de vrais documents de l'époque.

Engagé dans la lutte contre la guerre et le fascisme, Aurel Mărculescu, par son message profondément humain, exprime une attitudie et une conscience dans une forme artistique originale.

www.mnir.ro

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN INIŢIATORUL ŞI ORGANIZATORUL MIŞCĂRII DE REZISTENŢĂ IN ROMÂNIA (1940—1944)

de dr. **MARIA COVACI**

De-a lungul istoriei sale multimilenare, poporul român a păşit de nenumărate ori pe calea luptei pentru apărarea fiinţei lui împotriva cotropitorilor şi asupritorilor, pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat naţional, pentru libertate naţională şi socială. În anii celui de al doilea război mondial alături de toate popoarele lumii în marea luptă contra fascismului se găseşte şi poporul român.

În condiţiile intenaţionale nefavorabile din vara anului 1940, cînd, datorită înfringerilor suferite de puterile occidentale pe frontul de vest, ţara noastră rămăsese complet izolată, a fost instaurată în România, sub presiunea directă a Germaniei hitleriste, în septembrie 1940, dictatura fascistă, regim politic al celor mai reacţionare grupări politice din România. Ultimele forme constituţionale au fost suprimate, drepturile şi libertăţile cetăţeneşti au fost lichidate, s-a trecut la militarizarea a numeroase întreprinderi şi instituţii. Pentru a infringe orice rezistenţă organizată din partea maselor populare, legislaţia adoptată de guvernul dictatorial al generalului Ion Antonescu prevedea măsuri aspre de reprimare : amenzi, internarea in lagăre, domiciliu forţat, muncă silnică şi pedeapsă cu moartea împotriva acelora ce loveau în politica guvernului, în producţia destinată războiului sau a celor care organizau acţiuni de sabotaj.

În ce priveşte politica externă guvernul legionaro-antonescian a promovat o politică orientată spre alianţa cu ţările Axei [1], iar la 22 iunie 1941 a antrenat România în războiul declanşat de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice.

Forţele sociale şi politice antifasciste din România au luat poziţie din motive diverse şi intensităţi diferite contra regimului fascist şi aservirii ţării Reichului hitlerist, organizînd ca şi în alte ţări cotropite sau dominate de Germania hileristă mişcarea de rezistenţă antifascistă, antihitleristă, care s-a înscris în lupta antifascistă a tuturor popoarelor pentru libertate, pentru apărarea culturii şi civilizaţiei umane.

Mişcarea de rezistenţă antifascistă, antihitleristă din România a fost iniţiată la începutul lunii septembrie 1940, după cotropirea părţii de nord a Transilvaniei de către horthyşti, în urma instaurării regimului legionaro-antonescian, a intrării trupelor germane în România şi se va dezvolta odată cu declanşarea războiului hitlerist împotriva Uniunii Sovietice, cu punerea ţării în stare de război cu Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii, cu marile înfringeri suferite pe fronturi şi în spatele fronturilor de coaliţia statelor agresoare. Ea era continuarea, in noile condiţii, a luptei împotriva ofensivei hitlerismului şi a agenturilor interne ale acestuia, dusă de masele populare, de numeroase grupări şi personalităţi politice antifasciste patriotice şi democratice în frunte cu comuniştii, pentru salvgardarea integrităţii, libertăţii şi independenţei patriei, care a consituit dominanta vieţii politice româneşti în anii premergători celui de al doilea război mondial. Experienţa dobindită în luptele desfăşurate în perioada anterioară celui de al doilea război mondial avea să fie fructificată în aceşi ani, cînd poporul român era stăpînit de un puternic sentiment de ură împotriva cotropitorilor fascişti, de dorinţa arzătoare de a doborî dictatura antonesciană, de a pune capăt războiului hitlerist, de a elibera pămîntul strămoşesc de sub ocupaţia hitleristă şi horthystă.

---

[1] „Timpul" din 29 ianuarie 1941.

www.mnir.ro

În fruntea mişcării de rezistenţă, a luptei pentru apărarea independenţei şi suveranităţii ţării s-a situat clasa muncitoare şi partidul ei comunist.

Integrat organic în larga mişcare patriotică, naţională, antihitleristă ce s-a dezvoltat în ţară, P.C.R. s-a detaşat prin superioritatea sa de concepţie strategică şi tactică, organizatorică, mobilizatoare, printr-o înţelegere superioară a însăşi intereselor naţionale vitale, pentru asigurarea cărora se putea lupta prin legarea — pe plan strategic — a eliberării naţionale de cea socială.

În aceste condiţii, supunînd unei analize temeinic ştiinţifică, în lumina materialismului istoric, noua situaţie a României, radical schimbată faţă de cea anterioară, partidul comunist a putut să elaboreze strategia luptei pentru independenţa, suveranitatea şi eliberarea ţării.

Partidul comunist a arătat că contradicţiile acumulate pe parcursul unei dezvoltări îndelungate au intrat într-o fază de puternică agravare în perioada celui de al doilea război mondial a dictaturii militare, fapt ce va determina dezvoltarea luptei antihitleriste. Clasa muncitoare păşea in fruntea acestei lupte, ea îşi manifesta adversitatea faţă de regimul existent, faţă de dominaţia hitleristă şi războiul antisovietic. Alături de proletariat o împotrivire dirză faţă de hitlerişti şi susţinătorii lor din ţară, faţă de războiul împotriva Naţiunilor Unite manifestau şi masele largi ale ţărănimii. Pe calea luptei pentru independenţă, suveranitate, în marea mişcare de rezistenţă antifascistă păşeau de asemenea tot mai mulţi intelectuali de toate categoriile, funcţionari, pensionari, mici meseriaşi, comercianţi. În opoziţie se aflau şi cercuri importante ale burgheziei lezate de subordonarea ţării Reichului nazist. P.C.R. a apreciat pe bună dreptate că în aceste condiţii dezvoltarea contradicţiei mai sus-amintite determina antrenarea tuturor straturilor sociale ale poporului român în lupta antifascistă şi transformarea acesteia în lupta antifascistă a întregului popor pentru eliberare naţională, pentru redobîndirea independenţei şi suveranităţii naţionale. Faptul că şi interesele celorlalte categorii sociale, cu excepţia vîrfurilor reacţionare ale moşierimii şi oligarhiei financiare, se găseau, în măsură diferenţiată, sub semnul ameninţării fasciste a constituit unul din factorii care au impus necesitatea ridicării luptei antifasciste „la nivelul unei mişcări naţionale". Pe acest fundal se conturează contradicţii şi o seamă de divergenţe nemaiîntîlnite pînă atunci, care demonstrau gradul înalt al crizei regimului dictaturii militare, ca şi al regimului social-politic din România burgheză în general.

Proletariatul — datorită faptului că era clasa socială care se afla în opoziţie de neîmpăcat atît cu regimul dictaturii militare, cît şi cu regimul social-politic bazat pe clase antagoniste, pe exploatarea omului de către om — era clasa socială capabilă, chemată istoriceşte să se situeze în fruntea luptei întregului popor pentru înfăptuirea obiectivelor fundamentale ale mişcării de rezistenţă, să unească în jurul său toate forţele naţionale ce se opuneau într-un mod sau altul, din motive diferite, dictaturii antonesciene, ocupanţilor nazişti şi războiului hitlerist. Clasa muncitoare, în frunte cu partidul ei marxist-leninist, şi-a subordonat propriile revendicări şi interese economice de moment intereselor supreme ale naţiunii — eliberării naţionale, independenţei şi suveranităţii.

Apreciind în mod just natura contradicţiilor care se aflau pe prim plan în România şi situaţia internaţională, P.C.R. a înţeles că problema majoră care se punea era aceea a mobilizării tuturor forţelor patriotice, naţionale, antihitleriste la lupta pentru doborîrea dictaturii antonesciene, pentru libertate şi independenţă naţională. Adoptînd această tactică partidul comunist a avut o viziune clară asupra perspectivelor, asupra faptului că lichidarea regimului antonescian şi a jugului hitlerist va deschide larg drumul luptei pentru înfăptuirea unor profunde transformări sociale, că succesul acestei lupte va depinde de tăria clasei muncitoare şi a aliaţilor ei, de priceperea partidului de a conduce masele spre victorie.

Apărător al intereselor vitale, generale ale întregului popor, interpret fidel al stării de spirit antifasciste al maselor ,al aspiraţiilor lor fierbinţi de libertate, de recucerire a independenţei şi unităţii naţionale, Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea luptei pentru atingerea acestor obiective.

Partidul comunist şi organizaţiile de masă antifasciste — U.T.C., Frontul Plugarilor, Madosz-ul etc. — şi-au făcut cunoscută, în toamna anului 1940, imediat după dictatul de la Viena, poziţia, pronunţîndu-se împotriva hotărîrii impuse de cele două mari puteri fasciste, pentru apărarea graniţelor şi a independenţei patriei.

www.mnir.ro

In documentul intitulat *Punctul nostru de vedere*, elaborat de P.C.R. la 10 septembrie 1940, se spunea: „Prin sentinţa imperialismului germano-italian de la Viena... s-a supus jugului străin peste 1 milion de muncitori şi ţărani români" [2]. Pe aceeaşi linie se înscriu şi documentele elaborate de Comitetul Regional Banat al P.C.R., care, într-un manifest lansat imediat după 30 august 1940, sublinia că „Hotăririle de acolo (de la Viena — n. n.) n-au slujit pacea, ci interesele militare ale Axei" [3].

Chiar în ziua de 30 august 1940, C.C. al P.C.R. a trasat sarcină activului său ca în contactul cu masele populare să împărtăşească opinia că pierderea părţii de nord a Transilvaniei constituie o gravă lovitură dată poporului român, independenţei, suveranităţii şi integrităţii ţării. În scrisoarea C.C. al P.C.R. din 31 august 1940 adresată comuniştilor din Transilvania se arăta, printre altele, că „sentinţa de la Viena dată de imperialiştii germano-italieni nu putea fi decît o sentinţă imperialistă", şi că datorită acesteia „mase de muncitori şi ţărani români sînt supuşi jugului imperialismului maghiar" [4].

Impunerea „dictatului imperialist de la Viena a dus la dezlănţuirea unei mişcări puternice de mase în toate straturile sociale, dar mai ales printre muncitorimea şi ţărănimea română" [5], se subliniază într-un raport al Secretariatului C.C. al P.C.R. adresat Internaţionalei Comuniste. În cele mai diferite împrejurări şi sub cele mai diferite forme, în adunări spontane în fabrici sau în sate, sau în manifestaţii de mare amploare, muncitorii, ţăranii, intelectualii, întregul popor român şi-au exprimat hotărîrea fermă de a organiza rezistenţa, lupta lor pentru a apăra independenţa şi integritatea teritorială a patriei.

Partidul Comunist Român, în împrejurările instaurării dictaturii legionaro-fasciste, a luat atitudine hotărîtă împotriva noului regim, a demascat caracterul său fascist şi politica sa teroristă, de intensificare a exploatării celor ce muncesc. El cerea antrenarea in lupta contra Gărzii de fier a celor mai largi pături sociale, indiferent de convingeri politice şi îndeletniciri profesionale.

In ciuda faptului că în activitatea partidului comunist se mai manifestau încă o serie de tendinţe sectare, că s-au păstrat încă etichetările false la adresa conducătorilor partidelor Social-Democrat, Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal, el a reuşit, supunînd unei analize multilaterale situaţia social-economică şi politică a ţării, să facă paşi în stabilirea strategiei globale a atitudinii faţă de celelalte partide şi grupări politice nefasciste.

În documentele elaborate în iarna anului 1940—1941 şi îndeosebi în Platforma sa de luptă din 15 ianuarie 1941, partidul comunist şi-a expus poziţia faţă de evenimentele interne şi internaţionale şi atitudinea faţă de diferitele grupări politice din ţară. Platforma din 15 ianuarie 1941, intitulată „Pentru pace şi independenţa naţională a poporului român", prevedea: „1. lupta pentru pace şi contra atragerii României în războiul imperialist. Lupta împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, pentru independenţa naţională a poporului român faţă de toate ţările imperialiste" [6].

În vederea dezvoltării luptei de rezistenţă a poporului, în încheierea Platformei se preciza: „Partidul Comunist Român e gata să colaboreze cu toate persoanele şi grupările politice care vor să lupte pentru cucerirea acestor revendicări, cele mai vitale ale maselor populare. Partidul Comunist Român e gata să colaboreze pentru orice revendicare parţială din Platformă. El pune singura condiţie oricărei colaborări atitudinea faţă de independenţa naţională a poporului român" [7].

Partidul Comunist Român preciza, în primăvara anului 1941, că singura cale de urmat pentru poporul român era „drumul luptei hotărîte pentru revendicările economice, politice şi naţionale..., drumul luptei hotărîte împotriva dictaturii teroriste militare, pentru un regim care serveşte interesele maselor populare, care le asigură o viaţă îndestulată şi toate drepturile politice; care pune capăt oricărei asupriri naţionale, economice, politice şi culturale, care duce lupta pentru inde-

[2] Arhiva I.S.I.S.P., Cota Ab XXIV, 1.
[3] Ibidem.
[4] „Scînteia", nr. 5 din 17 septembrie 1940.
[5] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 241, f. 127, 142.
[6] Arhiva I.S.I.S.P., Fototeca, clişeul nr. 1 712.
[7] Ibidem, Cota A XXIV-25, inv. nr. 1039.

www.mnir.ro

pendenţa poporului român contra tuturor loviturilor puterilor imperialiste.... Acesta este drumul prin care poporul român îşi ia soarta în propria sa mînă" [8].

După dezlănţuirea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice la 22 iunie 1941 de către Germania hitleristă, Comitetul Central al P.C.R. a definit sarcinile imediate ale poporului român în lupta pentru independenţa naţională şi suveranitate. Orientarea partidului a fost concretizată in Platforma Porgram a C.C. al P.C.R. din 6 septembrie 1941, intitulată „Lupta poporului român pentru libertate şi independenţă naţională", în Rezoluţia C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, intitulată „Pieirea sau salvarea poporului român", în Hotărîrea C.C. al P.C.R. din iunie 1943, în care a fost stabilită, în cadrul strategiei globale, tactica partidului pentru anii războiului hitlerist. „Sarcina de răspundere istorică a Partidului Comunist Român faţă de poporul român consta în organizarea luptei pentru România liberă şi independentă" [9]. Partidul Comunist Român a indicat căile şi metodele care să ducă la lărgirea mişcării de rezistenţă, la eliberarea ţării de sub dominaţia fascistă, la cucerirea independenţei naţionale. Pentru aceasta se cerea răsturnarea dictaturii antonesciene, încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice şi participarea alături de U.R.S.S. şi celelalte popoare iubitoare de pace la lupta împotriva Germaniei naziste. P.C.R. arăta în documentele sale că pentru recucerirea independenţei şi libertăţii naţionale, alungarea hitleriştilor din ţară era o condiţie hotărîtoare pentru atingerea obiectivului suprem ; formarea unui guvern al independenţei naţionale şi cu participarea reprezentanţilor tuturor forţelor patriotice ; eliberarea părţii de nord a Transilvaniei ; arestarea şi pedepsirea trădătorilor de ţară [10]. De realizarea acestora depindeau restabilirea independenţei şi suveranităţii României, instaurarea unui regim democratic care să facă posibilă dezvoltarea naţiunii române pe calea progresului economic şi social.

Pentru înfăptuirea acestor obiective şi sarcini, partidul comunist considera că era necesară unirea tuturor forţelor sociale şi politice naţionale antifasciste şi antinaziste, in pofida limitelor şi divergenţelor politice şi ideologice care le separau.

Partidul Comunist Român preciza că era necesar să se realizeze unitatea de acţiune a celor două partide muncitoreşti — P.C.R. şi P.S.D. — şi Frontul Naţional Antifascist al întregului popor român, care să cuprindă toate partidele, grupările şi cercurile politice antihitleriste.

În concepţia partidului comunist, unitatea de acţiune a clasei muncitoare era considerată ca factor hotărîtor al luptei de eliberare, coloana vertebrală a alianţei patriotice antihitleriste pe plan naţional. Se arăta că fără unitatea clasei muncitoare nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă a celorlalte forţe patriotice pentru dezrobirea naţională a poporului român, pentru independenţa şi suveranitatea naţională [11].

Partidul Comunist Român avea un program de acţiune realist, ce corespundea momentului istoric, oglindind interesele naţionale vitale ale ţării, revendicările cele mai stringente ale maselor. El constituia baza politică pentru activizarea şi unirea într-un front comun de luptă a tuturor forţelor nehitleriste din România. Partidul Comunist Român, fără a renunţa la ţelul său final — cucerirea puterii politice şi trecerea la construirea societăţii socialiste —, aprecia că pe primul plan al activităţii sale, precum şi al tuturor celorlalte forţe politice, democratice, naţionale trebuia să treacă problema salvării statului şi a fiinţei naţionale a poporului român, independenţa, integritatea şi suveranitatea României. „Partidul nostru — se precizează în rezoluţia C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 —, fără să înceteze propagarea principiilor sale şi a programului său final, renunţă la orice acţiune sau lozincă de acţiune care ar putea să-l despartă de celelalte partide, grupări, personalităţi patriotice în interesul frontului unic naţional al poporului român" [12].

În tactica sa partidul comunist se orienta spre o colaborare chiar şi parţială, cu toate partidele, cercurile şi grupările interesate, dintr-un motiv sau altul, în lupta antihitleristă. Urmărind evoluţia acestor partide şi atitudinea faţă de regimul

---

8 Ibidem, Cota Ab XXV-3.

9 Ibidem.

10 Ibidem, Cota Ab XXV-2 : Platforma-program din 6 septembrie 1941.

11 Ibidem, Cota Ab XXV-2.

12 Ibidem, Cota Ab XXVI.

www.mnir.ro

de dictatură legionaro-antonescian și apoi față de dictatura militară și de politica acestora, precum și atitudinea față de cel de al treilea Reich, partidul comunist aprecia că era posibilă și necesară o colaborare cit mai strinsă cu acestea [13].

Riscîndu-și viața la fiecare pas, comuniștii au mobilizat mii de patrioți — indiferent de naționalitate și apartenență socială — la lupta antifascistă, antihitleristă [14].

Una din preocupările importante ce a stat în atenția comuniștilor, reflectată cu pregnanță în documentele P.C.R. din epoca respectivă, a fost mobilizarea maselor la acțiune pentru atingerea scopurilor propuse, sublinierea rolului de avangardă pe care îl avea clasa muncitoare în lupta generală antifascistă, antihitleristă a poporului român pentru independență și suveranitate. „Muncitorimea română rămasă în uzine și fabrici nu trebuie să rabde munca forțată, istovitoare, foamea și teroarea sîngeroasă în interesul bandiților imperialiști... Trebuie să pornească la lupta pentru revendicările sale arzătoare pentru pîine, pace și libertate, pentru înfrîngerea năvălitorilor fasciști. Ea trebuie să se pună în fruntea întregului popor în lupta pentru alungarea ocupanților fasciști din țară..." [15].

Prin numeroase apeluri și prin presa ilegală C.C. al P.C.R. adresîndu-se muncitorilor le cerea: „Loviți in dușman așa cum puteți, acolo unde puteți și atunci cînd puteți. Fiți demni de numele de român, de amintirea atîtor generații românești care au știut să-și apere libertatea față de cotropitori" [16]. De asemenea, C.C. al P.C.R., prin documentele elaborate, prin manifeste, broșuri, apeluri, presă ilegală, a adresat nenumărate îndemnuri la organizarea și lupta păturilor muncitoare neproletare — țărănimii, intelectualiății, micilor meseriași, studenților, elevilor și militarilor [17].

In rîndurile armatei partidul comunist a adoptat o tactică și o politică care a avut o valoare națională deosebită. Deși armata română fusese împinsă în războiul antisovietic, P.C.R. a apreciat just legătura armatei cu interesele vitale ale națiunii, starea de spirit antihitleristă ce se dezvolta și deplasările ce aveau loc în rîndurile acesteia. Organizînd mișcarea de rezistență și lupta pentru eliberarea țării, lupta antihitleristă, comuniștii nu s-au orientat nici un moment spre provocarea unui conflict între forțele patriotice și armată, nici spre evidențierea și ascuțirea contradicțiilor interne de clasă inerente unei armate burgheze. Linia esențială, de orientare a partidului comunist, care avea o importanță fundamentală, a fost atragerea armatei în totalitatea ei, inclusiv a corpului de comandă, alături de popor, la lupta pentru eliberarea națională a țării de sub dominația imperialismului hitlerist german. Partidul comunist, cu tactica sa în rîndurile armatei, nu milita pentru o simplă sustragere a acestora de la continuarea războiului antisovietic, cît pentru acțiune activă, în sensul ca toți cei în cauză să devină luptători cu arma în mînă împotriva ocupanților germani, să devină luptători pentru eliberarea patriei. P.C.R. considera ca optimă și posibilă în anumite condiții soluția trecerii integrale a armatei române la lupta contra fascismului. Ideea întoarcerii armelor de către ostași și ofițeri împotriva hitleriștilor și a luptei pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei, idee susținută și cultivată cu perseverență, a fost un îndemn permanent al partidului comunist în rîndurile armatei.

Documentele partidului comunist elaborate în acești ani grei conțin cu regularitate îndemnuri către armată de a întoarce armele împotriva Germaniei [18].

Comuniștii aflați pe teritoriul părții de nord a Transilvaniei, vremelnic căzută sub ocupația regimului fascisto-horthyst, au desfășurat cu consecvență lupta politică și organizatorică în vederea atragerii și mobilizării oamenilor muncii români, maghiari, evrei, germani și de alte naționalități la lupta antifascistă, antihorthystă, pentru recucerirea independenței și suveranității țării, eliberarea întregului teritoriu al patriei și refacerea frontierelor firești ale României.

---

[13] Ibidem, Cota a XXX-10.

[14] Ibidem, Cota Ab XXV-2.

[15] Ibidem, Cota A XXV-10.

[16] Ibidem, Cota A XXVI-10.

[17] „Presa liberă" din 1 ianuarie 1942.

[18] Arhiva I.S.I.S.P., Cota A XXVII-23.

www.mnir.ro

Partidul comunist a avut în toată perioada 1940—1944 — în ciuda condițiilor grele ale ilegalității, teroarei fasciste și ale repetatelor arestări — organe regionale și județene, precum și celule în întreprinderi, la sate și în armată. Existau celule de partid în închisori și lagăre.

Obiectivele și sarcinile trasate de C.C. al P.C.R. pentru organizarea mișcării de rezistență au fost popularizate prin viu grai, prin presa de partid, prin numeroase manifeste, broșuri etc.

În cei patru ani de luptă grea contra fascismului, partidul comunist a editat numeroase ziare centrale și regionale ilegale cu durate de apariție diferite.

Comuniștii au știut să folosească cu abilitate chiar presa burgheză de mare tiraj, au reușit adesea să dejoace vigilența cenzurii, strecurind în paginile unor ziare — ca „Ecoul", „Timpul" și altele — articole, note și fotografii în care popularizau, sub forme variate și ingenioase, victoriile militare ale coaliției antihitleriste, punctul de vedere al partidului in problemele principale ale vieții interne și internaționale.

P.C.R. a elaborat și difuzat numeroase broșuri și manifeste adresate întregului popor, în mod special muncitorilor, țăranilor, intelectualilor și militarilor.

Prin aceste mijloace comuniștii arătau maselor adevăratul scop al războiului dus de hitleriști, combăteau propaganda fascistă, popularizau victoriile coaliției antihitleriste, mișcarea de rezistență a popoarelor, mobilizau masele la luptă pentru doborîrea dictaturii și alungarea armatelor hitleriste din țară. Toate acestea au contribuit la clarificarea maselor, la mobilizarea și înregimentarea lor în frontul luptei antifasciste.

În fruntea acestei lupte s-a situat Partidul Comunist Român, ai cărui membri și sampatizanți nu și-au crutat forțele în înfruntarea cu ocupanții. „Comuniștii și antifasciștii români — a arătat secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu — au înscris o pagină eroică în marea bătălie pentru libertatea și neatîrnarea țării, ca și în întreaga epocă de mari lupte sociale ce au urmat. Ei au stat neclintiți la datorie, făcînd suprema dovadă a neînfricării în lupta cu dușmanul, dovedindu-se cei mai vajnici, devotați și fideli apărători ai intereselor naționale ale întregului popor".

Desfășurarea și extinderea continuă a mișcării de rezistență din țara noastră în anii 1940—1944, formele concrete pe care le-a îmbrăcat lupta poporului, de la cele mai simple pînă la forma supremă, insurecția națională din august 1944, alianțele politice ce s-au realizat începînd din toamna anului 1943 sînt o expresie elocventă a justeței tacticii stabilite de P.C.R. încă din anul 1941, de unire a întregului popor împotriva hitlerismului, a dictaturii antonesciene, a războiului hitlerist.

Mobilizați de partidul comunist și de celelalte forțe democratice, naționale, la mișcarea de rezistență împotriva cotropitorilor hitleriști și a dictaturii militare au luat parte — sub cele mai diferite forme pînă la forma supremă de manifestare, insurecția națională, care va marca și deschiderea revoluției de eliberare socială și națională din țara noastră — cetățeni aparținînd celor mai diverse categorii sociale, de profesiuni și vîrste diferite, dar care erau însuflețiți de aceleași sentimente patriotice, de idealul luptei pentru alungarea de pe pămîntul patriei a cotropitorilor hitleristo-horthyști și eliberarea părți de nord a Transilvaniei, al redobîndirii independenței și suveranității naționale depline.

Sarcina de a uni toate forțele antihitleriste din țară într-un front unic național al poporului român contra ocupanților hitleriști și a dictaturii și-a asumat-o Partidul Comunist Român, forța politică cea mai consecventă în lupta antifascistă. „Este meritul istoric al Partidului Comunist Român — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — că în aceste împrejurări grave a reușit să găsească calea pentru colaborarea cu toate forțele antifasciste în vederea răsturnării dictaturii militaro-fasciste, scoaterii României din războiul antisovietic și alăturării sale coaliției antihitleriste, dezvoltării democratice a țării".

Prin obiectivele propuse, prin forțele sociale și politice participante, prin rezultatele obținute, rezistența antifascistă din România a avut un caracter național antifascist. Ea a avut rădăcini istorice în lupta dusă de poporul român pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale. În fruntea forțelor democratice și patriotice care au luptat împotriva fascismului în deceniul al patrulea, ca și în timpul dictaturii militare s-a situat proletariatul român în frunte cu partidul său marxist-leninist.

www.mnir.ro

LA LUTTE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN EN VUE DE L'ORGANISATION ET DU DEVELOPPEMENT DE LA RÉSISTANCE ANTIFASCISTE EN ROUMANIE

Résumé

Durante la deuxieme guerre mondiale, le peuple roumain, opprimé par le regime d'Antonesco et par les occupants hitlériens, a eu la même ennemi que touts les peuples d'Europe, à savoir l'Allemagne hitlérienne qui visait à faire de la Roumanie une colonie depourvue de toute indépendance nationale.

Le mouvement de résistance antifasciste de Romanie a revêtu, outre son caractère profondément patriotique et national, un caractère internationaliste accusé, illustré par ses objectifs, qui dans les grandes lignes étaient les objectifs communs à tous les peuples qui se sont dressés à la lutte contre le fascisme, ainsi que par ses methodes, ses moyens de combat et ses résultats.

Aux fins de définir le caractere national et international de la Résistance, il nous faut faire une analyse des forces principales de ce mouvement ainsi que de ses objectifs, en partant du fait que le caractère de tout mouvement de masse est déterminé avant tout par les forces qui le dirigent et les objectifs qu'il se propose, par la mesure dans laquelle ces objectifs repondent aux intérets du progrès et reflètent les necessités réelles de la lutte durant la période respective.

La force la plus organisée, la plus combative et la plus consequente dans la lutte contre la fascisme a été la classe ouvrière. Elle a polarisé toutes les forces patriotique, entraîné toujours plus dans la lutte la paysannerie, les intellectuels progressistes, les éléments patriotique de l'armée. Une autre trait de la Resistance roumaine est qu'elle a reuni les patriotes sans egard á leurs convictions politiques ou religieuses, à leur appartenance sociale, à leur nationalité, par ailleurs son noyau le plus combattif et le mieux organisé, le plus résolu dans la lutte a été la classe ouvrière. Comme partout en Europe, le mouvement de resistance de ces forces populaires ne se limitait aux aspects pourement militaires de la lutte pour l'écrasement de l'Allemagne hitlérienne ; les masses populaires luttaient pour l'extirpation total du fascisme et de ses racines, pour la democratisation de la vie politique et sociale et elles aspiraient à prendre leurs destinées entre leurs propres mains.

Ces forces avaient à leur tête le Parti Communiste de Roumanie. Grâce à sa politique consequente d'union de toutes les forces patriotiques, au devouement et au courage dont les communistes ont fait preuve dans la lutte contre le fascisme, à leur capacité d'organisation, à leur ardent patriotisme, grâce au fait qu'ils ont su préciser les buts et les moyens de cette lutte, le Parti Communiste est devenu le dirigeant reconnu de la lutte antifasciste et il a exprimé les intérêts les plus vitaux du peuple tout entier.

L'insurrection armée d'août 1944 et la participation de la Roumanie à la guerre antihitlérienne revêtent une importance nationale historique, vu qu'elles ont restauré et consolidé l'independance et la souveraineté national du peuple roumain, en liberant la Roumanie du joug fasciste et des occupants hitleriens et en frayant la voie a l'instauration d'un regime réelment democratique.

www.mnir.ro

FORME ŞI ACŢIUNI ALE MIŞCĂRII DE REZISTENŢĂ ANTIFASCISTE ROMÂNEŞTI, 1941—1944

de dr. **GELCU MAKSUTOVICI**

Eveniment aniversar de însemnătate deosebită pentru istoria naţională şi a clasei muncitoare din România, transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român înfăptuită acum 60 de ani, ne oferă prilejul ca în perspectiva timpului să elucidăm unele momente cruciale din aceşti ani, momente ce definesc în mod concludent poziţia P.C.R. faţă de cele mai importante evenimente din evoluţia social-economică şi politică a ţării noastre. Purtător de flacără revoluţionară, Partidul Comunist Român s-a identificat cu cele mai profunde năzuinţe sociale, naţionale şi internaţionaliste ale clasei muncitoare, ale poporului român în lupta pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor democratice, a integrităţii teritoriale, independenţei şi suveranităţii patriei.

În anii grei ai războiului, Partidul Comunist Român a fost forţa politică cea mai combativă care s-a ridicat de la început cu toată hotărîrea împotriva războiului hitlerist, organizînd mişcarea de rezistenţă antifascistă a poporului român, lupta pentru răsturnarea guvernului antonescian şi alăturarea României la coaliţia antihitleristă, realizînd consensul naţional al unităţii tuturor patrioţilor români în înfăptuirea cu succes a insurecţiei de la 23 August 1944, cu declanşarea revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă.

Pornind de la realităţile şi condiţiile proprii dezvoltării mişcării antifasciste din ţara noastră, a legăturilor existente între forţele politice interne, precum şi a celor stabilite cu cercuri şi organizaţii politice din afară, a conjuncturii internaţionale, vom încerca să schiţăm caracteristicile principalelor etape ale mişcării de rezistenţă antifascistă a poporului român dintre anii 1941—1944. În acest sens un îndrumar de mare eficienţă teoretică şi practică îl găsim în sublinierea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, în care se precizează că : „Rezistenţa împotriva dictaurii militare-fasciste şi a războiului a îmbrăcat forme diverse, mergînd pînă la lupte de partizani şi crearea formaţiunilor patriotice, care au jucat un rol deosebit în realizarea actului istoric de la 23 August. Eroica noastră clasă muncitoare a fost forţa hotăritoare a luptei antifasciste, însufleţind prin exemplu său masele largi populare. Ţărănimea, puternic lovită de războiul hitlerist, s-a ridicat împotriva rechiziţiilor forţate, a încorporărilor, contra jafului şi terorii hitleriştilor. Înţelegind gravitatea situaţiei prin care trecea ţara, cei mai străluciţi reprezentanţi ai intelectualităţii române, patrioţi luminaţi au protestat împotriva războiului şi a ocupaţiei germane. În rîndul soldaţilor şi ofiţerilor se dezvolta o puternică stare de spirit antihitleristă, creştea împotrivirea faţă de războiul antisovietic şi de regimul dictaturii fasciste“ [1].

La acestea, adăugăm faptul că : „...formele de manifestare a luptei antifasciste, caracterul dominant al diferitelor forme, in etape diferite trebuie analizate în concordanţă cu realităţile politico-militare, cu condiţiile istorice de dezvoltare şi tradiţiile din fiecare ţară. În ţările ocupate de puterile Axei, mai ales in

---

[1] Nicolae Ceauşescu, Rom*ânia* pe d*rum*l con*struirii* soci*etăţii* soc*ialist*e *multilateral* dez*volta*te, voi. 4, Edit. Politică, Bucureşti, 1970, p. 370.

www.mnir.ro

acelea ocupate prin război, mişcarea de rezistenţă a cunoscut o trecere mai rapidă la exinderea formelor active, de luptă armată, contra ocupantului, la războiul de partizani, ajungîndu-se la formarea unor adevărate fronturi de luptă în interiorul ţărilor respective. In ţările aflate sub dominaţia fascistă, forma principală de luptă a rezistenţei a îmbrăcat un caracter dominant politic, care a evoluat, pe căi specifice, spre acelaşi ţel, sfirşind printr-o acţiune de forţă de amploare, pregătită îndelung atît din punct de vedere politic, cît şi militar. In această categorie unul din exemplele reprezentative l-a oferit şi România"[2].

Aflată în Răsăritul european, cu profunde legături în întreaga subzonă a sud-estului Europei concretizate în diferite alianţe politice şi economice, dar şi cu puternice influenţe ale Apusului, în special în linia politicii externe, ţara noastră a trebuit să ţină permanent seama de aceste realităţi, dar de fiecare dată şi-a manifestat în mod independent personalitatea în luarea deciziilor privind apărarea fiinţei naţionale şi a integrităţii teritoriale. Aceeaşi poziţie a fost adoptată de forţele patriotice româneşti şi în anii celui de al doilea război mondial.

Astfel că — chiar dacă sînt o serie de similitudini cu alte mişcări de rezistenţă antifascistă, fapte absolut normale, avînd în vedere caracterul luptei şi al duşmanului comun-fascismul, indiferent de nuanţele sale — amprenta specificităţii româneşti trebuie reliefată tocmai pentru a scoate în prim plan contribuţia poporului român la cauza generală a coaliţiei antihitleriste.

Folosind cu tact şi comptenţă condiţiile existente, Partidul Comunist Român şi-a intensificat activitatea pentru mobilizarea forţelor antifasciste la acţiuni de rezistenţă faţă de cererile guvernului antonescian şi ale Germaniei hitleriste referitoare la sacrificiile cerute poporului român în purtarea războiului hitlerist. Din punct de vedere al manifestărilor politico-militare, pentru perioada iunie 1941—august 1944 se pot distinge trei etape importante, cu toate că unele forme de manifestare sînt prezente pe tot parcursul perioadei citate[3]:

— în anii 1941—1942 se remarcă o intensă activitate de clarificare a situaţiei în care se aflau forţele politice româneşti faţă de război; poziţia P.C.R. este exprimată cu hotărîre în documentele programatice, manifeste, articole de presă, în care se fac insistente chemări la unitate împotriva acţiunilor întreprinse de guvernul antonescian pentru susţinerea războiului hitlerist;

— anul 1943 este cel al realizărilor unor alianţe şi coaliţii politice între forţele şi organizaţiile antifasciste;

— anul 1944, pînă la insurecţia din august, se caracterizează printr-o intensă pregătire politică şi militară în vederea unor acţiuni de anvergură, menite să ducă la răsturnarea guvernului antonescian, ieşirea României din războiul hitlerist. În situaţia critică în care se afla ţara, remorcată la politica Germaniei hitleriste, cu o economie distrusă de sacrificiile cerute de front, cu o stare de spirit potrivnică trupelor germane, singura soluţie era realizarea unui consens naţional care să cuprindă toate organizaţiile şi forţele patriotice antifasciste, toate clasele şi păturile sociale interesate în salvarea României de la catastrofa înfrîngerii.

Declanşarea operaţiilor militare împotriva U.R.S.S. a determinat Partidul Comunist Român să ia atitudine împotriva participării României la războiul hitlerist, să se manifeste pentru mobilizarea maselor într-un Front Unic Naţional, în vederea răsturnării dictaturii antonesciene, ieşirea din acest război şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste: „Linia politică a P.C.R. şi-a găsit o reflectare clară în circulara C.C. din 8 iulie 1941, document prin care era stabilită tactica de luptă a partidului, corespunzător noilor condiţii în care se afla ţara...

---

[2] Nicolae Copoiu, Gheorghe Une, *Însemnătatea istorică a rezistenţei antifasciste europene*, în *Rezistenţa europeană în anii celui de al doilea război mondial 1938—1945*, vol. I, Edit. Militară, Bucureşti, 1973, p. 13.

[3] În acest sens a se vedea şi periodizarea propusă de tovarăşul dr Mihai Fătu, în comunicarea sa din plenul acestei sesiuni. Dînsul propune următoarele etape: I — septembrie 1940—iunie 1941; II — iunie 1941—toamna 1943; III — toamna 1943—august 1944. Menţionăm faptul că în periodizarea noastră începem cu 22 iunie 1944, data declanşării atacului hitlerist împotriva U.R.S.S.

www.mnir.ro

Soluţia propusă de partidul comunist avea în vedere faptul că poporul român nu trebuie să aştepte pasiv rezolvarea destinului său pe fronturile luptei purtate de marile puteri ale coaliţiei antihitleriste, ci avea datoria să se ridice cu propriile sale forţe în lupta antifascistă...“[4].

În aceeaşi circulară a C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 se arăta că : „Prima sarcină a comuniştilor este de a desfăşura o intensă şi sistematică clarificare...“ [5], cu completarea : „Desfăşurînd această campanie de clarificare, comuniştii trebuie să se pună în fruntea maselor largi, pentru organizarea şi conducerea luptei lor zilnice, pentru revendicările cele mai arzătoare şi pentru legarea acestei lupte *cu lupta de dezrobire naţională a poporului român, împotriva ocupanţilor germani, şi a lacheilor lor trădători de ţară*“ [6] (sublinierea noastră — G.M.), fapt deosebit de important in noua orientare a partidului, de a se situa pe poziţia apărării dezideratelor naţionale, deci implicit a integrităţii teritoriale, împotriva ciuntirilor din nefericita vară a anului 1940. La aceasta se adăuga precizarea : „Comuniştii trebuie să lucreze zilnic la formarea unităţii de luptă şi a frontului unic al clasei muncitoare, cu muncitorii social-democraţi, naţional-ţărănişti şi cei fără de partid“ [7], pentru ca în rezoluţia din ianuarie 1942 a C.C. al P.C.R., această poziţie de colaborare să fie şi mai categoric exprimată : „Partidul nostru, fără să înceteze propagarea principiilor sale şi a programului său final, *renunţă la orice acţiune sau lozincă de acţiune care ar putea să-l despartă de celelalte partide, grupe şi personalităţi patriotice, în interesul Frontului Unic Naţional al poporului român*“ [8].

Poziţia Partidului Comunist Român era arătată cu cea mai mare claritate, exprimînd dorinţa de a realiza o largă coaliţie de forţe antifasciste, capabile să opună o rezistenţă îndîrjită guvernului de dictatură militară de sub conducerea lui Ion Antonescu şi cerinţelor militare şi economice, tot mai oneroase, ale Germaniei hitleriste. Alte documente elaborate in această perioadă mergeau pe aceeaşi linie.

Anul 1943 începe cu editarea, la 28 ianuarie, a primului număr al ziarului ilegal „România liberă“, ca organ de presă al mişcării de rezistenţă antifascistă şi cu propunerile conţinute in manifestul-program al Comitetului Uniunii Patrioţilor din aceeaşi dată.

Activitatea politică şi propagandistică, cît şi cea practică, a sabotării maşinii de război hitleriste se amplifică. Acte de sabotaj — mai ales asupra transporturilor militare germane, nemulţumiri şi încercări de împotrivire au loc în uzine, pe ogoare, în rîndul soldaţilor de pe front — sînt tot mai des semnalate de către organele Siguranţei. Pe străzi, în uzine, şcoli, localuri publice apar manifeste ale frontului Patriotic Antihitlerist [9].

Constituirea, în 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist — care reunea Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România — Madosz-ul, Partidul Socialist Ţărănesc, organizaţii locale ale Patidului Social-Democrat — a dat un puternic impuls dezvoltării acţiunilor mişcării de rezistenţă din România.

În vara anului 1943, *activul* central al partidului comunist a conceput un ansamblu de măsuri, între care se prevedeau realizarea unităţii de luptă a clasei muncitoare, crearea unui sistem larg de alianţe, organizarea unor detaşamente înarmate, proprii clasei muncitoare, atragerea armatei de partea forţelor patriotice

[4] A. Simion, *O elocventă mărturie a clarviziunii şi fermităţii Partidului Comunist Român în conducerea luptei antifasicte, 40 de ani de la Circuala C.C. al P.C.R. din iunie* 1941, în „Scînteia“, nr. 12091, din 8 iulie 1981, p. 4.

[5] Vezi *Crestomaţie pentru probleme fundamentale ale istoriei patriei şi Partidului Comunist Român*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 438.

[6] *Ibidem*, p. 439.

[7] *Ibidem*.

[8] *Ibidem*, p. 440.

[9] Pentru amănunte asupra formelor de manifestare ale mişcării de rezistenţă antifascistă românească, specifice anului 1943, a se vedea exponatele din sala 45 a Muzeului Naţional de Istorie al R. S. România.

www.mnir.ro

antihitleriste, care aveau să influenţeze în mod favorabil unitatea de acţiune a tuturor antifasciştilor.

În august 1943 şi conducerile P.N.Ţ. şi P.N.L. întreprind cîteva acţiuni. În memoriul adresat regelui, arătau că „România trebuie să-şi retragă trupele de pe front şi apoi imediat să se retragă din sistemul politic şi militar al Germaniei". O scrisoare asemănătoare este adresată şi mareşalului Ion Antonescu.

Schimbări serioase se produc şi pe fronturile celui de al doilea război mondial şi deci şi în opinia publică internaţională.

Declaraţia semnată la Teheran de către U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie (28 noiembrie—1 decembrie 1943) stabilea planul acţiunilor comune împotriva Germaniei hitleriste.

Forţele antifasciste erau în ofensivă pretutindeni, pe fronturi, în mişcările de rezistenţă, în viaţa politică.

Anul 1943 este cel al consolidării mişcării de rezistenţă din România, prin multiplicarea formelor de acţiune, punerea bazelor unor solide alianţe politice, care se vor concretiza în următoarea etapă, în cursul anului 1944.

Referitor la realizarea consensului naţional din vara nului 1944, citãm ca foarte sugestivă prima prevedere din declaraţia de constituire a Blocului Naţional Democrat — 20 iunie —, care demonstrează baza largă a unităţii de acţiune pentru salvarea intereselor naţionale ale ţării : „Încheierea, fără întîrziere, în baza ofertei făcute de aliaţi, a unui armistiţiu cu Naţiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii), căutînd a obţine condiţiunile posibile cele mai bune pentru interesele ţării" [10].

La starea psihologică a opiniei publice româneşti contribuia şi panica stîrnită de bombardamentele aeriene, tot mai insistente, ale aliaţilor asupra ţării noastre, îndeosebi în zona petroliferă. Sute de avioane de bombardament şi de vînătoare, pornind de la bazele din Italia şi U.R.S.S., atacau, în valuri, rafinăriile de la Ploieşti sau instalaţiile de foraj din regiune. Aceleaşi avioane aducătoare de moarte răspîndeau şi manifeste antihitleriste. În documentele vremii găsim astfel de informaţii. Referitor la incursunile din ziua de 4 iulie 1944, se arată : „Avioanele care au bombardat oraşul Braşov au aruncat 3 feluri de manifeste «Români» şi «Factorul timp», «Întîmplă-se ce se va întîmpla» şi «Ce a făgăduit Germania, României ?», iar al treilea intitulat «Asaltul din Apus, ascultaţi adevărul», iar pe cealaltă parte era imprimată harta cu sudul Angliei şi nordul Franţei şi textul : «Asaltul din Apus, folosiţi această hartă»" [11]. Acelaşi gen de manifeste au fost lansate şi cu prilejul bombardamentelor aviaţiei anglo-americane din ziua de 31 iulie 1944 asupra Ploieştilor : „România în ceaţă" şi „Ploieştii în ceaţă" [12].

La propaganda internă se adăuga şi cea externă, exercitată prin posturile de radio ale aliaţilor, contribuind la informarea publicului despre mersul operaţiilor militare şi conjunctura politică internaţională existentă în acel moment. De aceea putem afirma cu certitudine că opinia publică românească era pregătită şi din punct de vedere psihologic pentru a face faţă unor schimbări de natură să scoată România din războiul hitlerist şi să o alăture forţelor antifasciste, ale aliaţilor.

Cu izbucnirea evenimentelor insurecţionale de la 23 August 1944 se încheia cea de a treia etapă a mişcării de rezistenţă antifascistă românească, cea mai fecundă şi gloriasă, cu temeinică organizare pe plan politic, propagandistic şi militar, etapa încoronării muncii stăruitoare a tuturor patrioţilor români pentru salvarea destinelor naţionale.

Schiţarea sumară a argumentelor necesare delimitării celor trei etape de dezvoltare a mişcării de rezistenţă antifascistă a poporului român a fost făcută cu scopul de a solicita o participare largă la discuţii, în vederea completării şi aprofundării opiniilor cuprinse în această comunicare.

---

[10] „România liberă", an. II, nr. 9, din 10 august 1944, p. 1.

[11] Arhivele Statului Bucureşti, fond Casa Regală, dosar 8/1944, f. 17.

[12] *Ibidem*, f. 35.

www.mnir.ro

FORMES ET ACTIONS DU MOUVEMENT DE RESISTANCE ANTIFASCISTE ROUMAINE, *1941—1944*

Résumé

L'auteur met en évidence les efforts déployés par le Parti Communiste **Rou***main, pendant la dite période, pour l'union de tous les patriotes roumains sur une plate-forme de lutte destinée à réaliser l'écariement du pouvoir du gouvernement militaire dirigée par Ion Antonescu et retirer la* **Roumanie** *de la guerre hitlérienne pour la rallier à la coalition des forces alliées et la faire participer à la défaite de l'Allemagne hitlérienne.*

En exposant sommairement les forces et actions spécifiques au développement du mouvement de résistance antifasciste du peuple roumain aux ans de la deuxième guerre mondiale, l'auteur propose que, pour la période de 22 juin 1941—23 août 1944, soient délimitées trois étapes distinctes : I/juin 1941 — fin de l'année 1942 ; II/l'an 1943 ; III/l'an 1944 jusqu'au 23 Août.

www.mnir.ro

CONTRIBUŢII ALE TINERETULUI LA OPERA DE DEMOCRATIZARE A ŢARII, 23 AUGUST 1944—6 MARTIE 1945

de **EUGEN MERGHIŞESCU**

Perioada 23 august 1944—6 martie 1945 constituie ea însăşi un moment istoric semnificativ, de o deosebită rezonanţă în istoria noastră contemporană. Ea se înscrie, firesc, sub semnul măreţelor evenimente din august 1944, cu care prilej ţara noastră „a intrat într-o nouă perioadă a istoriei sale, lupta antifascistă şi de eliberare naţională s-a dezvoltat rapid într-o amplă mişcare socială, care a cuprins principalele forţe revoluţionare ale societăţii — clasa muncitoare, ţărănimea, masele largi populare —, hotărîte să pună capăt exploatării şi asupririi burghezo-moşiereşti, dependenţei faţă de puterile străine, să asigure un curs progresist societăţii româneşti" [1].

Multiplele sarcini care stăteau atunci în faţa maselor populare conduse de partidul comunist — între care : continuarea cu toată forţa a războiului antihitlerist, refacerea economiei ţării, dezvoltarea cuceririlor democratice obţinute prin victoria insurecţiei — au cuprins în mod necesar şi imperativul curăţirii aparatului de stat, a vieţii publice de elementele fasciste şi reacţionare care se împotriveau din răsputeri oricăror schimbări revoluţionare.

În cursul marilor lupte pentru democratizarea ţării, care au jalonat întreg intervalul 23 August 1944—6 martie 1945, tineretul patriei noastre, alături de alte forţe sociale, a înscris nenumărate pagini de bărbăţie şi eroism. U.T.C., îndrumat direct şi permanent de partidul comunist, în condiţiile trecerii la activitatea legală şi-a sporit rapid rîndurile şi influenţa în masa tineretului. Conducerea organizaţiei comuniste a tineretului a fost încredinţată unui activ în frunte cu tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care îndeplinea funcţia de secretar general al U.T.C. [2]. În îndeplinirea acestei sarcini de onoare şi de mare răspundere va fi deplin verificată experienţa sa de luptă dobîndită în anii ilegalităţii, care, în noile condiţii, şi-a găsit un vast teren de manifestare. În acest sens, un admirabil portret în liniile sale sintetice, pline de căldură, găsim conturat in prefaţa unui interviu acordat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu ziarului „Luptătorul bănăţean" la sfîrşitul anului 1944. „Pe figura sa luminată de un foc lăuntric — scrie autorul acestui portret — citesc absoluta conştiinţă a unui tînăr, ale cărui convingeri s-au călit prin greutatea şi mizeriile îndurate în închisorile şi lagărele în care a fost aruncat de dictatura fascistă. Din ochii lui senini şi calzi radiază toată vrerea de luptă a tineretului pe care îl conduce. Tovarăşul Ceauşescu a ieşit din închisoare mai călit, mai dîrz în îndeplinirea misiunii sale de ridicare a tineretului" [3].

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale consacrată celei de a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist*, în *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 4, Edit. Politică, Bucureşti, 1970, p. 377.

[2] *Contribuţia esenţială a tovarăşului Nicolae Ceauşescu la reorganizarea U.T.C., la unirea mişcării tineretului în lupta împotriva fascismului, la asigurarea unei dezvoltări noi, socialiste a patriei*, Edit. Politică, Bucureşti, 1980, p. 65.

[3] „Luptătorul bănăţean", din 19 decembrie 1944.

www.mnir.ro

Uniunea Tineretului Comunist a acordat o atenţie deosebită colaborării cu alte organizaţii democratice de tineret şi în mod deosebit cu Uniunea Tineretului Socialist. Colaborarea celor două organizaţii, vizînd în mod direct unitatea de acţiune a tineretului muncitor, s-a concretizat în făurirea — ca urmare a înţelegerii survenite între cele două conduceri, la 5 septembrie 1944 — a Frontului Unic al Tineretului Muncitoresc[4]. Rezoluţia încheiată cuprindea printre altele un număr de patru puncte, care constituiau tot atîtea direcţii de acţiune ale tineretului în procesul democratizării ţării : 1 — democratizarea aparatului de stat şi a tuturor instituţiilor prin înlăturarea grabnică a tuturor elementelor hitleriste şi legionare ; 2 — curăţirea întreprinderilor de stat ; 3 — curăţirea armatei ; 4 — democratizarea învăţămîntului prin înlăturarea învăţătorilor şi profesorilor legionari şi fascişti[5]. Realizarea acestor sarcini presupunea în mod nemijlocit unirea diferitelor categorii de tineri — muncitori, ţărani, militari, studenţi, elevi — într-un Front Unic Patriotic al Tineretului. Elaborarea de către C.C. al U.T.C. a Proiectului de Platformă al Frontului Naţional Democrat al Tineretului a venit în întîmpinarea acestui deziderat, fiind „prima manifestare a unei organizaţii de tineret prin care se face apel la unirea tuturor tinerilor democraţi din România, propunîndu-se soluţii practice pentru nevoile esenţiale ale tineretului român“ [6].

În condiţiile în care reprezentanţii Partidului Naţional Ţărănesc şi Partidului Naţional Liberal şi ai cercurilor Palatului tindeau să temporizeze, sub diferite pretexte, acţiunile democratice şi mai ales să excludă orice participare a maselor la înfăptuirea lor, chemarea Partidului Comunist Român de a se dejuca şi infringe prin luptă opoziţia cercurilor reacţionare a fost îmbrăţişată imediat de toate forţele democratice, între care şi tineretul.

Asemenea P.C.R., U.T.C. demasca pe temeiul faptelor concrete pe adversarii democraţiei, care „caută să stea în calea luptei tineretului. Ei se mai află în căminele de ucenici, în fabrici şi în sate, in şcoli şi în universităţi. Ei trebuie să fie izgoniţi şi nimiciţi. Tineretul trebuie să dea ajutorul pentru curăţirea aparatului de stat şi a tuturor instituţiilor de elementele legionare şi prohitleriste“ [7]. Putem afirma că demascarea elementelor duşmănoase, antipopulare, a constituit o primă etapă în lupta generală pentru democratizare, în care arma folosită era deocamdată cuvîntul, arătîndu-se clar împotriva cui trebuia dusă lupta.

Alături de cei vîrstnici, tineretul muncitoresc — cea mai conştientă şi combativă categorie a tinerilor — a participat la acţiunile pentru curăţirea de elementele duşmănoase a fabricilor şi întreprinderilor, pentru punerea acestora sub controlul clasei muncitoare. Ele se desfăşurau paralel cu procesul de organizare al tineretului. Astfel, în întreprinderi sau instituţii s-au constituit comitete ale tineretului, iar în comitetele de fabrică au fost cuprinşi şi delegaţi ai tineretului. În cadrul adunărilor de organizare a muncitorilor din sindicate şi de alegere a comitetelor de întreprinderi, la care luau parte şi tinerii, se adoptau de obicei moţiuni prin care se cerea izgonirea din întreprinderi a elementelor antidemocratice. Luînd cuvîntul în aceste adunări, reprezentanţii tineretului subliniau că satisfacerea revendicărilor lor specifice este strins legată şi condiţionată de lupta pentru desfascizarea locurilor lor de muncă, căci „atîta timp cît vor fi legionari la întreprinderi, muncitorii nu vor putea cuceri condiţiuni de viaţă omeneşti“ [8]. De aceea ei s-au aflat în primele rînduri, alături de comunişti, atunci cînd s-a interzis accesul elementelor reacţionare în uzine binecunoscute ca : Vulcan, C.F.R., S.T.B., Mociorniţa, Astra-Braşov, cînd au fost instalate conduceri democratice la Malaxa, Uzinele electrice din Sibiu, la Călan etc.[9]. O altă importantă acţiune in care s-a angajat tineretul muncitoresc a fost distrugerea carcerilor din întreprinderi. Aşa s-a procedat la fabrica de avioane S.E.T. din Capitală şi la Ford [10]. În ţară, o acţiune asemănătoare a fost consemnată la Reşiţa, unde tinerii, în frunte cu uteciştii, au venit în faţa

---

[4] *File din istoria* U.T.C., Edit. Politică, Bucureşti, 1980, p. 301.

[5] „Cuget liber“ din 13 septembrie 1944.

[6] „Scînteia“ din 5 octombrie 1944.

[7] Ibidem, din 21 septembrie 1944.

[8] Ibidem, din 8 octombrie 1944.

[9] Vezi D. Turcuş, *Pagini din lupta pentru instaurarea puterii populare în România*, Edit. Ştiinţifică, 1974, p. 76 şi 99.

[10] „Scînteia“, din 29 septembrie 1944.

www.mnir.ro

carcerilor înarmaţi cu ciocane. Sentinela care stătea de pază a fost repede convinsă de tineri să treacă de partea lor. Pentru această faptă, cîţiva tineri utecişti au fost arestaţi de comandantul militar al uzinelor Reşiţa. Demascat însă că este fascist, el i-a eliberat. Sesizînd rolul nefast al comandanţilor militari din întreprinderi, masele de tineri, alături de vîrstnici, s-au pronunţat şi au acţionat împotriva lor [11].

Un rol important in desfăşurarea acţiunilor de înlăturare a elementelor duşmănoase din întreprinderi l-au avut comitetele de fabrică alese pe bază de front unic muncitoresc, din care făceau parte şi reprezentanţi ai tineretului. Ele şi-au adus un aport substanţial în lupta pentru curăţirea căminelor de ucenici de elementele reacţionare. Ucenicii din multe întreprinderi au obţinut succese importante în acest domeniu. Presa vremii semnalează reuşitele ucenicilor de la Vulcan [12], Malaxa [13], Uzinele D. Voina din Braşov [14] etc. Într-un articol din „Scînteia tineretului", cu titlul *Căminele de ucenici să fie in grija sindicatelor*, se spune: „...Sindicatele trebuie să delege un director sau un pedagog care să-şi înţeleagă misiunea şi să ştie să facă educaţia tineretului pe care-l va avea în mină. Din ucenic se naşte lucrătorul, şi în România de mîine el va fi factorul cel mai important pentru civilizaţie. De aceea trebuie să fie pregătit din timp pentru ca să ştie că ţara care are o muncitorime ridicată merge cu paşi grabnici spre civilizaţie" [15].

La sate tinerii au participat alături de ţărănime la înlăturarea primarilor, notarilor, şefilor de post şi jandarmilor, pe toţi funcţionarii legionari care au comis abuzuri şi au asuprit ţărănimea. Din comitetele ţărăneşti — care au jucat un rol foarte important în această acţiune — făceau parte de regulă şi reprezentanţi ai tineretului. Paralel cu înlăturarea vechii administraţii şi preocuparea de a apăra interesele întregii ţărănimi împotriva moşierilor, comitetele ţărăneşti se ocupau şi de rezolvarea unui şir întreg pe probleme gospodăreşti repartizînd responsabilităţi în acest sens şi tineretului [16]. Lupta pentru democratizarea vieţii publice la sate se împletea tot mai mult cu lupta pentru rezolvarea problemei agrare, contribuind astfel la consolidarea alianţei muncitoresc-ţărănească [17].

Cucerirea vechilor primării a fost strins legată, în oraşele centre de judeţ, de asaltul prefecturilor. În acest sens, plină de dramatism a fost lupta maselor din oraşul şi judeţul Constanţa pentru impunerea noii conduceri municipale şi a prefectului comunist. „Tinerii trebuie să ducă lupta contra reacţiunii — se spunea la o întrunire publică organizată la Adamclisi în 3 decembrie 1944 —, aşa cum tinerii constănţeni au înţeles să sprijine acţiunea de înscăunare a aleşilor lor la primărie şi prefectură, căci, dacă bătrinii au experienţă, tineretul deţine forţa" [18]. Şi tinerii îşi vor afirma forţa şi în alte centre din ţară unde, participînd la impresionante mitinguri şi demonstraţii sau la ciocniri directe cu forţele de represiune ale aparatului de stat, vor impune în fruntea prefecturilor pe aleşii poporului. S-a ajuns, astfel, ca, în preajma instaurării guvernului democrat prezidat de dr. Petru Groza, din cele 58 de judeţe ale ţării, 52 să aibă în fruntea lor prefecţi democraţi [19]; putem spune că la obţinerea acestei importante victorii tineretul şi-a adus partea sa importantă de contribuţie.

Democratizarea armatei, transformarea ei într-o forţă pusă în slujba intereselor vitale ale maselor largi populare au reprezentat unul dintre obiectivele P.C.R. şi deopotrivă ale U.T.C. Cu ajutorul tinerilor militari, în presă erau stigmatizate elementele reacţionare din diferite unităţi — U.T.C. a continuat să arate militarilor scopul luptei clasei muncitoare, a întregului popor [20]. Numeroşi soldaţi, subofiţeri

[11] „Luptătorul bănăţean", din 19 octombrie 1944.
[12] „Scînteia", din 14 octombrie 1944.
[13] Ibidem, din 1 octombrie 1944.
[14] „Drum nou", din 14 decembrie 1944.
[15] „Scînteia Tineretului", din 18 februarie 1945.
[16] Vezi „Luptătorul bănăţean", din 9 decembrie 1944.
[17] *File din istoria* U.T.C., p. 307—308.
[18] „Cuget liber", din 6 decembrie 1944.
[19] D. Turcuş, *Pagini din lupta pentru instaurarea puterii populare în România*, Edit. Ştiinţifică, 1974, p. 180.
[20] *Ibidem*, p. 170.

www.mnir.ro

şi ofiţeri participau la adunările şi demonstraţiile organizate de comunişi, cerind împreună cu întreg poporul înfăptuirea reformelor democratice. Ca urmare a acestei munci politice desfăşurate, soldaţii au refuzat să tragă în participanţii la demonstraţiile din Sibiu, Botoşani, Braşov, Craiova, Iaşi, Turnu Măgurele[21]. La Fălticeni, cu prilejul alegerii prefectului democrat, soldaţii, după ce au tras o salvă în aer, au trecut de partea manifestanţilor[22]. De fapt, după 24 februarie 1945, în cursul desfăşurării acţiunilor maselor pentru democratizare, unităţile militare nu numai că nu s-au mai opus ocupării primăriilor şi prefecturilor, dar, adeseori, au participat alături de populaţie, acordînd concursul lor noilor autorităţi democratice.

Democratizarea vieţii universitare a constituit un alt aspect al luptei pentru primenirea vieţii publice din ţara noastră, în care s-a afirmat cu pregnanţă lupta tinretului, „În universităţi, elementele legionare şi profasciste uneltesc şi azi împotriva intereselor studenţeşti. Ei trebuie să fie demascaţi, izgoniţi şi arestaţi", sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu la o întrunire a studenţilor democraţi în 1944[23]. Dînd curs acestei chemări, studenţii înfierau în adunările lor conducerile şi profesorii reacţionari, puneau în fruntea căminelor şi cantinelor studenţeşti conduceri democratice, înfierau prin diferite mijloace „actele de provocare, îndemnurile la ură şi crimă ale studenţilor legionari şi pronazişti"[24], tendinţa de muşamalizare sau blîndeţe cu care ele erau pedepsite de autorităţi. Manifestînd preocupări pentru unirea propriilor rînduri, studenţimea începe să se apropie în egală măsură de lupta celorlalte categorii de tineri, răspunzind astfel unuia din numeroasele apeluri care i se adresau în acele zile fierbinţi : „Studenţii să meargă lîngă ţărani şi muncitori să le aline suferinţele !... Mergeţi în fabrici şi ateliere, pe ogoare, la periferii, cunoaşteţi-le deci problemele. Fireşte, viitorul e al tineretului şi e neîndoios că la noua reclădire a ţării şi a lumii tineretul universitar va avea rolul său precumpănitor"[25].

Fireşte, alături de tinerii muncitori, ţărani, elevi, studenţii s-au numărat în primele rînduri ale marilor întruniri publice şi demonstraţii de stradă organizate şi conduse de P.C.R. in întreaga ţară. Această formă de luptă a fost folosită cu intensitate după 23 August 1944 de către P.C.R., fiind îndreptată printre altele şi împotriva elementelor reacţionare din guvern, care se opuneau operei de democratizare a ţării.

Un deosebit ecou a avut marea întrunire a tineretului din 22 octombrie 1944 din Bucureşti, convocată de Frontul Unic Muncitoresc al Tineretului unde, luînd cuvîntul secretarul general al U.T.C., tovarăşul Nicolae Ceauşescu a exprimat ţelul de luptă al întregului tineret român : „Dacă guvernul nu va pleca, sîntem hotărîţi alături de F.N.D. să-l gonim ! ...Tineretul cere un guvern al F.N.D., singurul în măsură să salveze ţara de la prăbuşire şi să asigure clădirea unei Românii democrate, libere şi independente"[26].

Lupta pentru un guvern democrat s-a desfăşurat cu o intensitate sporită, cunoscînd noi dimensiuni la începutul anului 1945. Elementele reacţionare din guvern, frinînd procesul revoluţionar, refuzau însă să plece. Ba, mai mult, erau dispuse să recurgă chiar la un război civil, aşa cum ameninţa frecvent generalul Nicolae Rădescu. De aceea, la marile demonstraţii defăşurate la Bucureşti, Craiova, Braşov, Caracal, în 24 februarie 1945, armata a tras asupra mulţimii, printre victimele căzute fiind şi tineri. Exprimindu-şi protestul său faţă de cele întîmplate, Comitetul de Coordonare al Mişcării Tineretului Progresist din România specifica în telegrama trimisă regelui Mihai : „Evenimentele sîngeroase din 24 februarie 1945 sînt menite să zguduie adînc sufletele tineretului ţării, care aşteaptă de la Majestatea voastră, tînăr voi înşivă, demiterea guvernului Rădescu şi aducerea în fruntea ţării a unui guvern de Front Naţional Democratic, reprezentant real al poporului"[27].

„Ceea ce a fost pînă acuma, nu mai poate fi de aici înainte" se scria într-un număr al ziarului „Scînteia tineretului" apărut în preajma lui 6 martie 1945[28].

---

[21] *Ibidem*, p. 172.
[22] *Ibidem*, p. 172.
[23] „Scînteia", din 3 octombrie 1944.
[24] *Ibidem*, din 17 octombrie 1944.
[25] „Cuget liber", din 14 septembrie 1944.
[26] „Scînteia", din 24 octombrie 1944.
[27] Muzeul de istorie al R.S.R., O.E. 319.
[28] „Scînteia tineretului", din 4 martie 1945.

www.mnir.ro

Şi într-adevăr, ceea ce a urmat din acel moment a tost izbinda voinţei maselor populare, în care era încorporată organic şi voinţa întregului tineret patriotic. La 6 martie 1945, sub presiunea altui val de mitinguri şi demonstraţii de proporţii nemaiintilnite — între care cea de la Bucureşti, cu 800 000 de participanţi — regele Mihai semna actul de investire a guvernului condus de dr. Petru Groza, „guvern revoluţionar muncitoresc-ţărănesc de largă concentrare democratică" [29].

Lupta maselor populare pentru o reală democratizare a ţării, luptă în fruntea căreia s-a situat cu consecvenţă P.C.R., a fost încununată de succes la 6 martie 1945. Apreciind contribuţia tineretului la această luptă, secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu remarca : „O importantă forţă socială în lupta împotriva reacţiunii, pentru revendicări democratice, s-a dovedit a fi tineretul ţării, care şi-a afirmat cu vigoare spiritul revoluţionar, înaltul simţ de răspundere, încrederea în politica partidului comunist. Zezi şi zeci de mii de tineri muncitori, ţărani, elevi şi studenţi au răspuns chemării partidului, participînd cu elan la acţiunile revoluţionare din această perioadă, aducîndu-şi contribuţia la marile victorii obţinute de clasa muncitoare" [30].

CONTRIBUTIONS DE LA JEUNESSE A L'OEUVRE DE DEMOCRATISATION DU PAYS, LE 23 AOÛT 1944— 6 MARS 1945

Résumé

Une des principales composantes du processus révolutionnaire déclenché par la victoire de la révolution de libération sociale et nationale a été représentée par la lutte pour la démocratisation du pays, soutenue par la jeunesse qui s'est engagée à côté des autres forces progressistes sous le drapeau du parti communiste dans cette lutte pendant la période 23 août 1944—6 mars 1945 qui nous a préoccupé dans la présente communication, la jeunesse du pays au premier rang de laquelle se trouvaient les jeunes communistes a apporté des contributions importantes à la démocratisation du rouage d'état et de toutes les institutions, à l'éloignement des éléments antidémocratiques des entreprises, armée, enseignement etc.

La jeunesse a participé aussi aux grandes meetings et démonstrations, qui entre autres formes de lutte était employés intensement par le P.C.R. *après 23 août 1944, pour instaler au pouvoir un gouvernement démocratique et, dans ce contexte, la victoire obtenu le 6 mars 1945 comprend parmi ses signataires la jeune génération aussi.*

[29] Nicolae Ceauşescu, 60 *de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială şi libertate naţională, pentru construirea socialismului şi ridicarea bunăstării maselor, pentru independenţa patriei, colaborare internaţională şi pace. Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a* 60 *de ani de la făurirea Partidului Comunist Român*, Edit. Politică, Bucureşti, 1981 p. 18.

[30] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la adunarea festivă cu prilejul celei de a 25-a aniversări a instaurării guvernului democratic de la 6 martie* 1945, în *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 4, Edit. Politică, Bucureşti, 1970, p. 631.

www.mnir.ro

LUPTA FORȚELOR DEMOCRATICE ÎN PERIOADA 23 AUGUST 1944—1945 OGLINDITĂ ÎN MANIFESTE ȘI AFIȘE

de MARIA TRACHE

Victoria actului revoluționar de la 23 August 1944 are o deosebită importanță pentru istoria țării noastre. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „declanșarea revoluției de eliberare socială și națională din august 1944 a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rîndul națiunilor lumii“ [1].

Lupta pentru realizarea acestor sarcini revoluționare a fost condusă de P.C.R., care, orientîndu-se just în noile condiții create în țară, a stabilit nu numai direcțiile concrete, dar și metodele cele mai potrivite pentru realizarea lor.

În închegarea alianței dintre clasa muncitoare și masele de bază ale țărănimii, în gruparea tuturor forțelor democratice în jurul clasei muncitoare, în traducerea în viață a politicii partidului comunist un rol însemnat l-a avut activitatea de propagandă condusă de P.C.R.

Munca de propagandă, intens desfășurată in perioada care a urmat actului istoric de la 23 August, a fost dusă prin intermediul tuturor organizațiilor de masă îndrumate de P.C.R., menită să explice maselor largi linia politică a P.C.R. și totodată să mobilizeze masele pentru realizarea ei. Oglindă vie a acestei activități sînt numeroasele materiale de propagandă — manifeste, afișe și chemări ale partidului comunist, precum și ale organizațiilor democratice.

În comunicarea de față vom prezenta cîteva din aceste publicații propagandistice, aflate în colecțiile Muzeului Național de istorie al R. S. România, care reflectă activitatea revoluționară a P.C.R., a organizațiilor de masă îndrumate de P.C.R. în perioada 23 August 1944—1945.

Prin manifestele și apelurile către popor partidul comunist a chemat clasa muncitoare, țărănimea, intelectualii, pe toți patrioții la luptă pentru consolidarea și dezvoltarea cuceririlor obținute prin insurecția din august 1944.

În condițiile desfășurării victorioase a insurecției din 23 August 1944, a elanului revoluționar al maselor, P.C.R. a demascat cu toată tăria rămășițele fasciste și mai ales Garda de Fier, principalii sprijinitori ai hitlerismului. În acest sens, prin manifestul difuzat în cursul zilei de 28 august 1944 de către P.C.R., întreaga populație a țării era chemată să-și mobilizeze forțele la lupta antifascistă, subliniindu-se că „rămășițele teroriste ale Gărzii de Fier sînt astăzi principalul dușman, amenințînd din spate armata țării, guvernul, forțele patriotice și însăși existența poporului român“ [2].

Manifestul arăta în continuare că „guvernul trebuie să treacă imediat la curățirea aparatului de stat, instituțiilor publice și întreprinderilor de toate instrumentele nemților“ [3].

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 18, Edit. Politică, București, 1979, p. 581.

[2] Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 33059 ; Dumitru Turcuș, *Pagini din lupta pentru înfăptuirea puterii populare în România*, Edit. Științifică, București, 1974, p. 56—57.

[3] M.I.R.S.R., nr. inv. 33059.

www.mnir.ro

Îndreptîndu-şi atacul împotriva resturilor Gărzii de Fier, manifestul adresa tuturor patrioţilor chemarea : „loviţi fără cruţare duşmanul intern — legionarii — oriunde îi întîlniţi, oriunde provoacă şi atacă“ [4].

Partidul Social-Democrat şi-a definit la rîndul său poziţia faţă de marile probleme care se cereau rezolvate imediat, cit şi asupra celor de perspectivă. În manifestul adresat ţării la 25 August 1944 precizează hotărîrea sa de a continua politica de front unic, un pas hotărîtor spre unitatea denlină [5].

În timpul luptelor insurecţionale, Apărarea Patriotică, organizaţie de masă, de luptă împotriva teroarei, de apărare şi sprijin al luptătorilor patrioţi, lansează la 26 August 1944 manifestul intitulat „Români“, în care mai întîi salută eliberarea tuturor patrioţilor din închisori şi lagăre, după care cheamă întregul popor „să fie sprijin luptătorilor din cadrele armatei şi ale formaţiunilor de luptă patriotice ; să ajute martirii luptelor pentru libertate şi familiile lor ; să ajute victimele teroarei hitleriste“ [6].

În lupta pentru nimicirea hitleriştilor, pentru lichidarea rămăşiţelor fasciste şi democratizarea ţării, clasa muncitoare condusă de partidul comunist a reuşit să atragă întreg poporul. Apreciind că înfăptuirea sarcinilor revoluţionare ce stăteau în faţă necesită mobilizarea maselor largi populare, P.C.R. a desfăşurat o intensă activitate în vederea unirii într-un front comun al tuturor forţelor democratice, a acţionat în direcţia creării Frontului Naţional Democrat.

Mergînd pe linia cimentării F.U.M. şi totodată a cîştigării de noi adeziuni la proiectul de platformă a F.N.D., din septembrie 1944, pentru 8 octombrie a fost organizată o mare adunare populară pe stadionul A.N.E.F. Cu acest prilej F.U.M., Sindicatele Unite şi Uniunea Patrioţilor au răspîndit manifestul intitulat „Cetăţeni“, prin care erau mobilizate masele la această adunare [7].

Ca urmare a constituirii F.N.D., în 12 octombrie 1944, lupta maselor populare a căpătat un nou impuls concretizîndu-se în acţiuni practice în procesul de democratizare a aparatului de stat.

În acest context, un rol mobilizator l-au avut numeroasele manifeste între care amintim pe cel lansat de Comitetul Judeţean Ilfov al P.C.R. către „Ofiterii, subofiţerii şi soldaţii din garnizoana Bucureşti“, care sublinia că „armata română trebuie să devină o armată cu adevărat democratică, apărătoarea intereselor poporului“ [8].

Pentru aceasta, se preciza în continuare, „afirmaţi voinţa voastră pentru democratizarea armatei. Demascaţi, înfieraţi şi izgoniţi din armată pe legionari, profascisti, sabotori“ [9]. În acelaşi sens sublinia şi manifestul difuzat de Grupul ofiterilor, subofiţerilor şi ostaşilor democraţi : „toate forţele democrate, unite în F.N.D., luptă pentru democratizarea ţării... pentru întronarea unui regim democrat“ [10]. Prin manifest, elementele democrate din armată adresa tuturor militarilor chemarea : „alăturaţi-vă şi încadraţi-vă acestei lupte de F.N.D., pentru că numai aceasta este calea care duce către libertatea, progresul şi prosperitatea naţiunii române“ [11].

Înrîurirea proiectului de platformă F.N.D. şi a constituirii F.N.D. s-a exercitat la fel de puternic asupra stării de spirit a intelectualităţii şi a altor categorii sociale dornice să-şi aducă contribuţia la dezvoltarea democratică a României. Astfel, Gruparea avocaţilor democraţi, prin manifestul „Colege şi colegi“, subliniază că „avocaţii trebuie să se încadreze în această luptă hotărîtă, a celorlalte profesiuni, luptă menită să dea ţării dreaptă orînduire socială“ [12].

Acţiunile în sprijinul aducerii la cîrma ţării a unui guvern F.N.D. s-au intensificat în cursul lunii februarie 1945. Astfel, la 13 februarie, în Piaţa Naţiunii a avut loc o mare întrunire, unde s-a exprimat cea mai adîncă indignare faţă de actele săvîrşite în ziua de 11 februarie, acte încurajate de cuvîntarea antidemocra-

---

[4] Ibidem.
[5] D. Turcuş, op. cit., p. 39 ; M.Î.R.S.R., nr. inv. 33058.
[6] M.I.R.S.R., nr. inv. 107295.
[7] Ibidem, OE, nr. inv. 25632.
[8] Ibidem, OE, nr. inv. 25641.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem, nr. inv. 32725.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem, nr. inv. 104112.

www.mnir.ro

tică a generalului N. Rădescu. Pentru mobilizarea maselor la această întrunire F.N.D. lansează manifestul intitulat „Cetățeni, cetățene din Capitală“ [13].

Hotărîrea de luptă a poporului in frunte cu clasa muncitoare, condusă de P.C.R., pentru guvern democratic și împotriva reacțiunii a atins tensiunea maximă la 24 februarie 1945. Pentru aceasta, încă din 21 februarie, Consiliul Frontului Național Democrat a difuzat manifestul „Cetățeni ai Capitalei, Cetățeni din Județul Ilfov“, prin care adresa chemarea : „veniți să manifestați voința voastră pentru izgonirea de la cîrma țării a clicei trădătoare in cap cu Rădescu și pentru un guvern al F.N.D.“ [14]. În același context se înscrie și manifestul adresat tot de F.N.D., la 22 februarie, către „Ofițeri, subofițeri și soldați“ [15].

La 6 martie 1945, în întreaga țară au fost organizate puternice mitinguri și demonstrații. Între acestea se detașează aceea a celor 800 000 de demonstranți din București sub presiunea cărora s-a format guvernul democrat în frunte cu dr. Petru Groza. Cu acest prilej F.N.D. a răspîndit un manifest în care se sublinia că : „guvernul Rădescu a fost răsturnat prin lupta voastră dîrză pentru libertate și democrație“ [16]. Toodată se adresa următorul apel către mase : „veniți la marea întrunire populară din 6 martie 1945, în Piața Națiunii și manifestați pentru instaurarea guvernului de largă concentrare democratică în frunte cu dr. Petru Groza“ [17].

În șirul realizărilor obțiunte de forțele democratice în această perioadă se înscrie reforma agrară înfăptuită prin lupta revoluționară a maselor. Într-un manifest al F.N.D. — „Muncitori, intelectuali, comercianți, industriași“ — era lansată chemarea : „sprijiniți aplicarea reformei agrare“ [18].

Paralel cu măsurile pentru democratizarea țării și legiferarea reformei agrare, guvernul a întreprins o serie de acțiuni pentru redresarea economică a țării, pentru lichidarea acțiunilor de sabotaj duse de elementele reacționare. În toate aceste acțiuni, comuniștii au avut un rol important. Afișul organizației regionale București a P.C.R., intitulat „Comuniști români“, lansa chemarea : „să fiți în primele rînduri ale bătăliei pentru reconstrucția țării, pentru distrugerea resturilor fasciste, pentru o Românie puternică, democrată și independentă“ [19].

În acțiunea mobilizării la reconstrucție se înscrie și manifestul „Muncitori, țărani, intelectuali“, cu apelul : „cu toții la muncă pentru refacerea țării noastre, pentru vindecarea rănilor războiului“ [29].

Celelalte organizații democrate de masă au avut o importantă contribuție la opera de refacere a țării. Astfel, Apărarea Patriotică, prin afișul „Ajutați-ne să reconstruim Ardealul și Moldova“ [21] făcea o călduroasă chemare tuturor membrilor organizației de a participa la redresarea țării. Politica P.C.R. de antrenare a tuturor forțelor democratice în această acțiune este reflectată și în afișul „Refacerea C.F.R., o victorie a democrației românești“ [22]. În activizarea maselor pentru reconstrucția țării un rol însemnat l-au avut adunările populare și conferințele regionale de partid premergătoare Conferinței Naționale a P.C.R. din toamna anului 1945. În acest sens amintim Conferința regională București a P.C.R., al cărui manifest lansa apelul : „muncitori, țărani, intelectuali, oameni ai muncii productive împiedecați sabotajul reacționar, organizați munca de refacere a țării“ [23].

În orientarea activității P.C.R. și a celorlalte forțe progresiste un rol important l-a avut Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945. Pentru a face cunoscute hotăririle Conferinței Naționale, Organizația județeană Ilfov, sector IV Roșu, a P.C.R. a difuzat afișul : „Cetățeni și tovarăși“, prin care masele erau mobilizate pentru adunarea din 2 noiembrie 1945, unde se prezenta expunerea „Conferința Națională a P.C.R. și problemele de bază ale țării“ [24].

---

[13] Ibidem, nr. inv. 32740.
[14] Ibidem, nr. inv. 32731.
[15] Ibidem, nr. inv. 32728 ; „Scînteia“, 24 februarie, 1945.
[16] M.I.R.S.R., OE, nr. inv. 25686 ; „Scînteia“, 7 martie, 1945.
[17] Ibidem.
[18] M.I.R.S.R., nr. inv. 32730.
[19] Ibidem, nr. inv. 103014.
[20] Ibidem, OE, nr. inv. 23483.
[21] Ibidem, nr. inv. 68274.
[22] Ibidem, nr. inv. 103013.
[23] Ibidem, nr. inv. 33048.
[24] Ibidem, nr. inv. 33057.

www.mnir.ro

În focul acestor acţiuni revoluţionare prestigiul P.C.R. a crescut tot mai mult, mărturii grăitoare fiind manifestele care exprimă sentimentele de ataşament al oamenilor muncii faţă de P.C.R. Spre exemplu : „Trăiască Partidul Comunist din România, îndrumătorul şi organizatorul luptei de eliberare a poporului român" [25] sau „Trăiască Partidul Comunist susţinătorul armatei, iniţiatorul luptei pentru România liberă, democratică şi independentă" [26].

Manifestele şi afişele prezentate demonstrează că Partidul Comunist Român şi-a consolidat legăturile cu masele ca urmare a justei tactici elaborate pentru această etapă a revoluţiei de eliberare socială şi naţională. Rezultatele obţinute în procesul de adîncă transformare istorică a ţării, în perioada amintită, reflectă încrederea maselor populare faţă de P.C.R. şi politica sa.

LA LUTTE DES FORCES DÉMOCRATIQUES PENDANT LA PÉRIODE 23 AOÛT 1944—1945 REFLÉTÉE DANS LES MANIFESTES ET LES AFFICHES

Résumé

Dans cette communication on présente quelques matériaux de propagande — manifestes, offiches, etc. — edités par le Parti Communiste Roumain *et par quelques organisation* démocratiques *dirigées par le Parti Communiste, qui reflètent l'activité révolutionaire* de *celles-ci pendant la période 23 Août* **1944—1945.** Les *matériaux mentionnés illustrent les etroites liaisons entre* le P.C.R. *et les amples masses populaires et en même temps les résultats* obtenus *dans le processus* de *profonde transformation* démocratique, *révolutionnaire du pays, l'ample participation des masses à la transposition dans la vie* de *la* politique *du Parti* Communiste *Roumain.*

[25] Ibidem, nr. inv. 32750.
[26] Ibidem, OE, nr. inv. 25641.

www.mnir.ro

CREAREA ORGANELOR LOCALE ALE PUTERII DE STAT — MOMENT IMPORTANT ÎN ACTIVITATEA P.C.R. DE FĂURIRE A APARATULUI DE STAT SOCIALIST ÎN ROMANIA, 1948—1950

de **DOINA LEAHU**

Inițiind și conducînd opera de transformare revoluționară a societății românești, de edificare a societății socialiste și aplicînd la condițiile specifice țării noastre teoria revoluționară a clasei muncitoare despre necesitatea obiectivă a făuririi unui nou aparat de stat — care să corespundă deplin mutațiilor politice și sociale înregistrate, și îndeosebi sarcinilor revoluției —, Partidul Comunist Român a organizat și desfășurat, cu începere din 1948, o vastă activitate politică și organizatorică în vederea creării și dezvoltării aparatului de stat socialist. Pentru transformarea în fapt a acestui obiectiv fundamental al revoluției socialiste, P.C.R. a inițiat [1] statuarea prin noua *Constituție a Republicii Populare Române*, adoptată în aprilie 1948, a prevederilor menite să asigure baza legală necesară făuririi noului aparat de stat. Pe acest temei s-a trecut la constituirea și dezvoltarea — concomitent — a organelor centrale ale puterii și administrației de stat, organelor judecătorești și ale securității poporului, precum și a organelor locale ale puterii și administrației. Intr-o perioadă istorică scurtă, sub conducerea Partidului Comunist Român a fost astfel făurit un nou aparat de stat, corespunzător prin structurile și funcțiile sale sarcinii edificării bazelor societății socialiste în țara noastră.

Un loc deosebit îl ocupă, în opera de făurire a aparatului de stat socialist, crearea organelor locale ale puterii și administrației — Consiliile populare și Comitetele lor executive. Înființarea acestora și activitatea desfășurată de ele a adîncit democratismul orînduirii noastre, a asigurat promovarea unor forme superioare de conducere conștientă în sfera economico-socială, participarea nemijlocită, reală și eficientă a maselor largi ale celor ce muncesc la conducerea societății.

Problema creării unor noi organe locale ale puterii și administrației de stat, exprimată ca un imperativ al noii vieți politico-sociale din țara noastră, al revoluției socialiste, a fost pusă de Partidul Comunist Român imediat după cucerirea deplină a puterii de către clasa muncitoare și aliații săi, la 30 decembrie 1947, prin abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române. In acest sens rezoluția celui de al VI-lea Congres al P.C.R., din februarie 1948, preconiza : „O reformă administrativă democratică va trebui să înlocuiască formele învechite ale administrației locale, prin organele locale ale puterii populare — Consiliile populare — alese de masa poporului, avînd largi atribuțiuni în conducerea treburilor obștești și atrăgînd la opera de guvernare masele populare“ [2]. După cum se arăta în raportul de activitate al Comitetului Central la Congres, în concepția partidului noile organe trebuiau să aibă forma unor Consilii populare, cu largi atribuții în sfera conducerii și administrației locale, fiind alese de popor și răspunzătoare pentru activitatea desfășurată de ele in fața masei alegătorilor [3].

Urmare acestor indicații, Constituția Republicii Populare Române din 1948 statua ca organe locale ale puterii de stat Consiliile populare, alese pe o perioadă

---

[1] *Rezoluții și Hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, 1948—1950, p. 6—7.

[2] *Ibidem.*

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, București, 1953, p. 142—143.

www.mnir.ro

de 4 ani, prin vot universal, direct, egal şi secret şi avînd sarcini cuprinzătoare pe tărimul vieţii economico-sociale din plan local, iar ca organe ale administraţiei la acest nivel, Comitetele executive ale Consiliilor populare [4].

Pa baza prevederilor constituţionale menţionate, la 13 ianuarie 1949 Marea Adunare Naţională a Republicii Populare Române a adoptat *Legea nr. 17 asupra Consiliilor Populare*, creindu-se astfel cadrul legislativ necesar organizării şi activităţii noilor organe locale ale puterii şi administraţiei în stat. Precizîndu-se că acestea acţionează în comune, plăşi şi judeţe, legea stabilea următoarele sarcini şi atribuţii : realizarea în viaţa locală a principiilor orînduirii socialiste ; asigurarea participării maselor populare la conducerea treburilor obşteşti ; apărarea şi sporirea bunurilor comune ale poporului ; executarea planului local şi participarea la realizarea planului economic de stat ; întărirea prieteniei între cei ce muncesc, fără deosebire de naţionalitate, limbă şi religie ; ridicarea nivelului politic, cultural şi civic al maselor populare ; protecţia sănătăţii publice ; organizarea aprovizionării populaţiei ; promovarea egalităţii între bărbaţi şi femei ; grija pentru îndeplinirea de către toţi cetăţenii a îndatoririlor legale ; îndrumarea, conducerea şi controlul activităţii întreprinderilor, instituţiilor şi organizaţiilor economice, sociale şi culturale din plan local, precum şi sarcina soluţionării problemelor locale din agricultură, industrie, comerţ, cultură şi sport ; elaborarea şi execuţia bugetelor locale ; îndeplinirea, pe teritoriul în care acţionează, a oricăror atribuţii date în sarcina lor prin legi, decrete sau dispoziţii ale organelor superioare [5].

În temeiul aceleiaşi legi urma să se constituie Comitetele executive ale Consiliilor populare, ca organe locale ale administraţiei statului, cu atribuţiuni de dispoziţie şi execuţie, sarcinile lor fiind de asemenea precizate [6].

Dînd expresie democratismului care trebuia să caracterizeze activitatea noilor organe locale ale puterii şi administraţiei de stat, *Legea nr.* 17 din 1949 prevedea — în spiritul documentelor Congresului al VI-lea al partidului — că, în exercitarea atribuţiilor, Consiliile populare trebuie să situeze la baza activităţii lor iniţiativa şi larga participare a maselor populare ; că pentru activitatea pe care o desfăşoară, Consiliile populare poartă întreaga răspundere in faţa masei alegătorilor ; că alegătorii au dreptul de a revoca întregul Consiliu popular sau pe unii dintre membrii săi. Legea prevedea, de asemenea, alegerea Comitetelor executive ale Consiliilor populare pe baza majorităţii de voturi exprimată de consiliu, desfăşurarea în sesiuni deschise a lucrărilor Consiliilor populare, adoptarea hotărîrilor Consiliilor pe baza majorităţii etc. [7].

Relevînd necesitatea obiectivă şi semnificaţia de structură politico-socială a creării Consiliilor populare, precum şi rolul pe care acestea erau chemate să îl afirme în vasta operă de făurire a bazelor societăţii socialiste în România, organul central de presă al Partidului Comunist, ziarul „Scînteia", scria în ianuarie 1949 : „Pentru realizarea unei opere atît de uriaşe, un aparat funcţionăresc, fie el oricît de vast, este neîndestulător. La munca de conducere şi de organizare a unei asemenea opere trebuie să ia parte sute de mii şi milioane de oameni. Puterea de stat trebuie să fie exercitată de masele muncitoreşti, de masele largi de oameni al muncii... Noua structură a organelor locale ale puterii de stat este menită să distrugă orice zid despărţitor dintre aparatul de stat şi poporul muncitor" [8].

---

[4] M.A.N., *Constituţia Republicii Populare Române*, 1948, p. 16 (art. 76—79, 82—84).

[5] *Legea nr. 17 asupra Consiliilor Populare*, în „Monitorul oficial", nr. 12 din 15 ianuarie 1949, partea I-a, p. 551 şi urm.

[6] *Ibidem*, art. 20—28. Principalele sarcini erau : pregătirea proiectelor de plan şi de buget, întocmirea proiectelor de regulamente pentru diverse competinţe ale Consiliului popular respectiv ; numirea şi mutarea funcţionarilor proprii, ca şi pe cei ai Consiliilor populare din subordine ; suspendarea execuţiei actelor Consiliilor populare inferioare ierarhic ; anularea, revocarea sau modificarea actelor Comitetelor executive subordonate ; convocarea Consiliilor populare, elaborarea şi propunerea ordinei de zi a sesiunilor acestora ; aducerea la îndeplinire a dispoziţiilor Consiliilor populare respective şi ale organelor superioare ; îndeplinirea între sesiunile Consiliilor populare a atribuţiunilor acestora.

[7] *Ibidem*, art. 2, 3, 21, 24, 39, 40.

[8] „Scînteia", nr. 1324, din 14 ianuarie 1949, p. 1.

www.mnir.ro

Pentru a da curs cît mai rapid democratizării aparatului de stat la nivel local, pentru a asigura desfășurarea activității acestuia în concordanță cu sarcinile imediate ale construirii bazelor socialismului în țara noastră s-a prevăzut, tot prin *Legea nr.* 17 din 1949, ca pînă la efectuarea primelor alegeri pentru Consiliile populare, atribuțiunile acestora și ale Comitetelor lor executive să fie exercitate de Comitetele provizorii — numite de Consiliul de Miniștri în județe, municipii și orașe de reședință — și de către Comitetele provizorii județene pentru plăși și comunele urbane nereședințe și rurale [9]. În același scop, cît și pentru a asigura o bună organizare și îndrumare a Comitetelor provizorii, precum și pentru a pregăti la nivelul întregii țări alegerile Consiliilor populare, prin *Legea nr.* 17 din 1949 a fost instituită, pe lîngă Consiliul de Miniștri, Comisia de stat pentru aplicarea *Legii Sfaturilor Populare*. Prin activitatea sa Comisia a adus o contribuție de seamă la constituirea noilor organe ale puterii și administrației de stat [10].

Numirea și instalarea Comitetelor provizorii s-au efectuat într-o perioadă de timp scurtă — în intervalul lunilor aprilie—iulie 1949. La 5 aprilie, pe baza referatului Comisiei de stat pentru aplicarea *Legii Sfaturilor Populare*, Consiliul de Miniștri a numit președinții, secretarii și membrii Comitetelor provizorii ale Capitalei, tuturor județelor și pentru 15 comune urbane, asimilate județelor [11]. Toate aceste Comitete provizorii au fost instalate în ziua de 10 aprilie [12]. La 20 mai a început instalarea Comitetelor provizorii ale plășilor [13], în zilele următoare trecîndu-se la punerea în funcțiune a Comitetelor comunale. În întreaga țară acțiunea a fost finalizată în ziua de 16 iulie 1949 [14], prin aceasta îndepărtîndu-se deplin și definitiv formele vechiului aparat de stat local.

Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită numirii și instalării Comitetelor provizorii. Urmărindu-se aplicarea cu consecvență a indicațiilor cuprinse în documentele Congresului al VI-lea al partidului și pe baza unei intense munci de selecție a cadrelor s-a asigurat organelor locale temporare ale puterii o compoziție socială pe deplin corespunzătoare cu esența de clasă a statului socialist. Listele membrilor Comitetelor provizorii ale Capitalei, județelor și comunelor urbane asimilate județelor, date publicității la 10 aprilie, reliefează, în consecință, o masivă participare a elementelor provenite din rîndurile clasei muncitoare. Astfel, din cei 11 membri ai Comitetului provizoriu al orașului București, 8 erau muncitori ; la județele Iași și Timiș-Torontal toți cei 5 membri erau muncitori ; în județele Dolj și Constanța, 4 din cei 5 membri ai Comitetului provizoriu erau muncitori, ș.a.m.d. [15]. Pe baza indicațiilor date de Comitetul Central al partidului, instalarea Comitetelor provizorii a avut loc în cadrul unor mari mitinguri, cu o largă participare a maselor populare și în prezența unor cadre din conducerea partidului — membri și membri supleanți ai Comitetului Central. Astfel, marea adunare populară în care a fost instalat Comitetul provizoriu al județului Olt s-a desfășurat în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, care, aducînd salutul conducerii Partidului Comunist Român, a dat indicații în sprijinul activității ce urma să o desfășoare noul organ local al puterii [16].

P.C.R. a acordat în continuare toată atenția îndrumării Comitetelor provizorii. Astfel, pentru o cît mai temeinică pregătire politică si profesională a lucrătorilor din aparatul organelor locale ale puterii de stat, au fost organizate, din inițiativa partidului, școli speciale de instruire [17]. Periodic, organul central de presă al partidului analiza aspecte diferite ale activității Comitetelor orovizorii, precizînd sarcinile care stăteau în fața acestora, indicind metodele cele mai eficiente de lucru. „În jurul Comitetelor provizorii să se formeze activul sfaturilor populare", indica in aprilie 1949 ziarul „Scînteia", precizînd că atragerea maselor de oameni ai muncii

---

[9] *Legea nr.* 17 *asupra Consiliilor Populare*, art. 72.

[10] *Ibidem*, art. 76.

[11] Prin Decizia nr. 322. Cf. „Scînteia", nr. 1398, din 10 aprilie 1949, p. 1.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*, nr. 1432, din 22 mai 1949, p. 1.

[14] C. Bărbulescu, *Din activitatea* P.M.R. *pentru crearea organelor locale ale puterii de stat (1948—1950)*, in „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 6, 1962, p. 151—172.

[15] „Scînteia", nr. 1398, din 10 aprilie 1949, p. 3.

[16] *Ibidem*, nr. 1399, din 12 aprilie 1949, p. 1, 3.

[17] *Ibidem*, nr. 1624, din 4 ianuarie 1950, p. 2.

www.mnir.ro

la conducerea gospodăriei locale, la exercitarea puterii nu trebuie să se limiteze la însăşi cuprinderea largă a sfaturilor populare, ci să procedeze la alcătuirea şi activizarea a două forme de atragere organizată a maselor : Comisiile permanente şi Comitetele de cetăţeni [18]. In septembrie al aceluiaşi an, „Scînteia" — analizînd aspecte concrete din activitatea Comitetelor provizorii ale judeţelor Dîmboviţa, Someş, Tulcea, Olt, Severin, Bacău, Braşov, Constanţa, Vlaşca, Ilfov, Argeş, Caraş, Ciuc şi Dolj — sublinia că „izvorul forţei şi chezăşia succeselor Comitetelor provizorii constă în legătura de nedespărţit cu masele" [19]. Pentru consolidarea organelor locale ale puterii de stat, pentru buna orientare a activităţii lor, din iniţiativa partidului au fost, de asemenea, organizate la Bucureşti, in cursul anilor 1949—1950, mai multe consfătuiri pe ţară cu preşedinţii, secretarii sau unii membri ai Comitetelor provizorii, dezbătindu-se numeroase probleme ale construcţiei economico-sociale şi activităţii culturale din plan local, receptîndu-se experienţa ce se acumula, indicîndu-se măsurile ce se impuneau. Consfătuirile îşi desfăşurau lucrările în prezenţa unor cadre din conducerea de partid şi de stat. Astfel, la 26 ianuarie 1950, la a 5-a Conferinţă pe ţară a preşedinţilor şi secretarilor Comitetelor provizorii ale judeţelor şi comunelor urbane asimilate cu judeţul, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a analizat stadiul campaniei agricole [20], obiectivele urmărite, sarcinile ce reveneau pe acest important front al economiei naţionale tuturor Comitetelor provizorii.

Sub îndrumarea Partidului Comunist Român, a Comitetului său Central, a tuturor organizaţiilor teritoriale ale partidului, activitatea desfăşurată de Comitetele provizorii pînă la alegerile pentru Consiliile populare a marcat acumularea unei valoroase experienţe în conducerea economico-socială pe plan local şi a dat posibilitatea pregătirii unei adevărate promoţii de cadre necesare în acest domeniu al vieţii de stat.

În pregătirea alegerilor pentru constituirea noilor organe locale ale puterii şi administraţiei de stat, la 7 septembrie 1950 Marea Adunare Naţională a adoptat *Legea nr.* 6 pentru alegerea deputaţilor in Sfaturile populare. Erau chemaţi la urne, pentru a desemna pe reprezentanţii maselor largi în noile organe ale puterii, toţi cetăţenii ţării care depăşiseră vîrsta de 18 ani, „fără deosebire de sex, naţionalitate, rasă şi religie, grad de cultură, profesiune, cu excepţia celor incapabili şi nedemni". Prin lege se stabilea că putea fi ales deputat orice cetăţean, de la vîrsta de 23 ani împliniţi [21]. Cîteva noi acte normative, emise de Prezidiul Marii Adunări Naţionale şi de Consiliul de Miniştri [22], în perioada septembrie-noiembrie 1950, au pregătit cadrul organizatoric necesar actului electoral, punînd totodată în concordanţă dispunerea organelor locale ale puterii şi administraţiei de stat, ce urmau să fie alese, cu noua lege de organizare administrativ-teritorială a României [23], adoptată în septembrie 1950.

Campania electorală pentru alegerea deputaţilor în Sfaturile populare a fost intens pregătită, Partidul Comunist Român reliefînd caracterul ei politic, ca moment important în opera de făurire a aparatului de stat socialist. În chemarea lansată in noiembrie 1950 de Comitetul Central al partidului, „către toţi alegătorii — muncitori şi muncitoare, ţărani şi ţărance, ostaşi şi ofiţeri, oameni ai culturii şi ştiinţei", se arăta : „...în ţara noastră milioane şi milioane de oameni ai muncii au cucerit cele mai largi libertăţi cetăţeneşti şi au dobîndit dreptul şi putinţa de a lua parte la gospodărirea treburilor obşteşti, de a trimite reprezentanţi liberi aleşi din mijlocul lor în organele de conducere ale statului.... Organele puterii de stat — Sfaturile Populare — vor fi alcătuite din fii şi fiice ale poporului muncitor, credincioşi intereselor Patriei şi ale celor ce muncesc" [24].

---

[18] Ibidem, nr. 1399, din 12 aprilie 1949, p. 1.

[19] Ibidem, nr. 1534, din 20 septembrie 1949, p. 1.

[20] Ibidem, nr. 1644, din 27 ianuarie 1950, p. 3.

[21] *Legea nr.* 6 *pentru alegerea deputaţilor în Sfaturile populare*, în „Buletinul oficial", nr. 77 din 8 septembrie 1950, p. 858 (art. 2 şi 3).

[22] Decretul nr. 230/1950 (în „Buletinul oficial", partea I-a, nr. 85, din 30 septembrie 1950, p. 929) ; Decretele nr. 231 şi 232/1950 (în „Buletinul oficial" nr. 87, din 4 octombrie 1950, p. 939—967) ; H.C.M. nr. 1058 (Idem, p. 967—970).

[23] *Legea nr.* 5 *pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului* R.P.R., în „Buletinul Oficial" nr. 77, din 8 septembrie 1950.

[24] *Rezoluţii şi Hotărîri...*, p. 291.

www.mnir.ro

Pregătind campania electorală pentru alegerile de deputaţi in Sfaturile populare, Partidul Comunist Român avea în vedere, în primul rînd, captarea marilor energii creatoare ale poporului pe făgaşurile edificării noii societăţi socialiste, pentru consolidarea economică şi a structurilor sociale şi politice ale ţării. „Campania electorală va constitui un minunat prilej de activizare politică a maselor" scria, în consecinţă, ziarul „Scînteia" in numărul său din 30 septembrie 1950[25].

Cele dintîi alegeri pentru desemnarea reprezentanţilor poporului român ca deputaţi in organele locale ale puterii şi administraţiei statului — Sfaturile populare — au avut loc la 3 decembrie 1950. Frontul Democraţiei Populare — alcătuit în februarie 1948, de Partidul Comunist Român, împreună cu Frontul Plugarilor, Sindicatele, organizaţiile de tineret şi de femei, Uniunea Populară Maghiară şi organizaţiile ştiinţifice, culturale şi cooperatiste — a prezentat, din iniţiativa P.C.R., lansată la 4 octombrie 1950, candidaturi comune, depuse la propunerea diferitelor organizaţii componente ale F.D.P., precum şi la propunerea adunărilor populare ale oamenilor muncii[26]. Pentru candidaţii Frontului Democraţiei Populare au votat, la 3 decembrie, 96,31% din totalul celor chemaţi la urne. Pe întreaga ţară au fost aleşi in noile organe ale puterii şi administraţiei de stat 109 311 deputaţi, dintre care 3 474 în Sfaturile populare regionale, 12 642 în Sfaturile populare raionale (inclusiv raioanele Capitalei), 5 377 in Sfaturile populare orăşeneşti şi 87 818 deputaţi în Sfaturile populare comunale. După apartenenţa politică, 48,4% dintre deputaţi erau membri ai P.C.R., 51,6% fiind cetăţeni fără de partid. După structura socială, 10,7% dintre deputaţi erau muncitori, 74,9% — ţărani, 14,4% — intelectuali şi meseriaşi. In noile organe locale ale puterii de stat femeile erau reprezentate în proporţie de 25,5%. Reprezentanţii naţionalităţilor conlocuitoare alcătuiau 12% din totalul deputaţilor, corespunzător cu ponderea fiecărei naţionalităţi în totalul populaţiei României[27].

La scurt timp după actul electoral s-au desfăşurat în întreaga ţară lucrările de constituire a Sfaturilor populare. In zilele de 16, 17 şi 18 decembrie s-au întrunit în primă sesiune deputaţii Sfaturilor regionale, oraşelor de subordonare republicană şi regională, precum şi cei ai raioanelor din ţară şi ai raioanelor Capitalei, iar între 20 şi 22 decembrie, deputaţii Sfaturilor populare ale tuturor comunelor[28].

La Congresul al VII-lea al partidului, în 1955, s-a apreciat că „Sfaturile populare — organele locale de tip nou ale puterii — constituie cea mai importantă realizare în domeniul construcţiei de stat"[29].

În perioada care a urmat, partidul s-a preocupat în continuare de consolidarea şi îmbunătăţirea activităţii noilor organe locale ale puterii şi administraţiei statului. Semnificative în acest sens sînt indicaţiile cuprinse în documentele Congresului al VII-lea, sarcinile trasate de Plenara C.C. al P.C.R. din decembrie 1956, în noua *Lege pentru organizarea şi funcţionarea Sfaturilor populare*, adoptată de M.A.N. la 22 martie 1957 şi altele. Pe o treaptă superioară s-au situat preocupările Partidului Comunist Român în direcţia bunei organizări şi consolidări a Consiliilor populare în perioada istorică ce a urmat Congresului al IX-lea, în cadrul unei ample activităţi de perfecţionare a întregului aparat de stat al Republicii Socialiste România.

Crearea Consiliilor populare a constituit o transformare de structură şi cu caracter profund revoluţionar, iniţiată de P.C.R. şi produsă în aparatul de stat. Ca organe direct reprezentative ale maselor de oameni ai muncii, ele s-au afirmat drept forma cea mai democratică de conducere economico-socială a ţării cunoscută pînă atunci în istoria poporului nostru. Consiliile populare au adus şi aduc o contribuţie majoră, hotăritoare în opera de edificare a societăţii socialiste pe pămîntul României, înfăptuită sub conducerea Partidului Comunist Român.

---

[25] „Scînteia", nr. 1851, din 30 septembrie 1950, p. 1.

[26] *Ibidem*, nr. 1855, din 5 octombrie 1950, p. 1.

[27] *Ibidem*, nr. 1910, din 8 decembrie 1950, p. 1.

[28] *Ibidem*, nr. 1915, din 14 decembrie 1950, p. 1 (*Decretul Prezidiului M.A.N. pentru convocarea deputaţilor Sfaturilor Populare Regionale, Raionale, Orăşeneşti şi Comunale)*; nr. 1919, din 19 decembrie 1950, p. 2; nr. 1921, din 21 decembrie 1950, p. 2.

[29] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări...*, p. 32.

www.mnir.ro

LA CRÉATION DES ORGANES LOCAUX DU POUVOIR DE L'ETAT — MOMENT IMPORTANT DANS L'ACTIVITÉ DU P.C.R. DE RÉALISATION DU ROUAGE D'ÉTAT SOCIALISTE EN ROUMANIE, 1948—1950

Résumé

En initiant et dirigeant l'oeuvre d'édification de la société socialiste en Roumanie, le P.C.R. *— comme force politique dirigeante — a accordé une grande attention à la réalisation du rouage d'état socialiste. Au cadre de cette activité un aspect fondamental a été constitué par la création et le développement des organes locaux du pouvoir et de l'administration de l'état, objectif établi au VI*^{e} *Congrès du* P.C.R. *de février 1948.* La constitution de la République Populaire Roumaine *adoptée en avril 1948 a statué comme organes locaux du pouvoir de l'état des Conseils Populaires, et comme organes locaux de l'administration — les Comités Exécutifs des Conseils Populaires. A base de la* loi no. 17 *adoptée par la Grande Assemblée Nationale le 13 janvier 1949 et de la* loi no. *6 du 7 septembrie 1950, qui ont créé le cadre législatif profondément démocratique nécessaire à la constitution des nouveaux organes locaux du pouvoir et de l'administration, le 3 décembre 1950 ont eu lieu les premières élections pour la désignation des représentants du peuple roumain comme députés dans les Conseils populaire, élections qui se sont soldé avec la victoire totale du Front de la Démocratie Populaire. Entre le 16 et 22 décembre 1950 ont été constitués dans tout le pays les Conseils populaires et leurs Comités exécutifs.*

Dans la période ultérieure le P.C.R. *a actionnée pour la consolidation et le développement des Conseils populaires et de leurs Comités exécutifs. En ce sens sont significatives les indications comprises dans les documents du VII*e *Congrès de 1955, du Plénum du Comité Central du* P.C.R. *de décembre 1956, qui se sont réflétées dans la nouvelle* loi pour l'organisation et le fonctionnement des Conseils populaires *adoptée par la Grande Assemblée Nationale le 22 mars 1957.*

A un échelon supérieur se sont situées les préoccupations du P.C.R. *dans la direction de la bonne organisation et de l'amélioration de l'activité des Conseils populaires dans la période historique qui a suivi au IX*e *Congrès du parti, au cadre d'une vaste ouevre de perfectionnement de tout le rouage d'état de la* République *Socialiste de* Roumanie.

www.mnir.ro

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — CENTRUL VITAL ŞI CONŞTIINŢA ÎNTREGII NAŢIUNI

de **IORDANA LUNGU**

Şase decenii de existenţă şi luptă se constituie azi într-o glorioasă istorie, în paginile căreia partidul comunist a înscris remarcabile victorii, în consens cu dezvoltarea istorică obiectivă a societăţii româneşti. Studiul documentelor, viaţa demonstrează că nicicînd în România nu a existat un partid politic cu o istorie atît de bogată şi glorioasă care să fi luptat cu o asemenea abnegaţie şi să fi realizat atîta pentru progresul şi măreţia neamului său. Referindu-se la trecutul de luptă al partidului, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arată că „Niciodată, în milenara sa istorie, poporul român n-a avut un asemenea conducător călit şi încercat în luptă, o asemenea forţă de avangardă în stare să-l conducă cu mînă sigură către ţelurile spre care aspiră" [1]. „Confundîndu-se cu năzuinţele vitale ale poporului, exprimînd voinţa lui, neprecupeţindu-şi eforturile, unind in jurul său cele mai înaintate şi devotate forţe ale poporului, partidul comunist devenit partid de guvernămînt a condus masele muncitoare din victorie în victorie" [2]. Încit putem afirma că partidul şi-a cucerit rolul de forţă politică conducătoare în apriga luptă pentru înfăptuirea revoluţiei de eliberare naţională şi socială, în transformarea democratică a ţării, în asigurarea triumfului socialismului şi edificarea societăţii socialiste multilateral dezvoltate. În acest proces istoric s-au consacrat şi atestat rolul, competenţele şi răspunderile partidului de forţă politică conducătoare, de centrul vital al naţiunii noastre socialiste, întruchipînd însăşi conştiinţa sa.

Misiunea istorică a partidului de a conduce vasta epopee de transformare revoluţionară a societăţii izvorăşte, cum bine se ştie, din fizionomia sa de partid revoluţionar al clasei muncitoare — clasă conducătoare în orinduirea socialistă ; din ţelul său, înscris pe stindardul de luptă ; din ideologia şi concepţia sa ştiinţifică — materialismul dialectic şi istoric. „Fiecare orînduire socială a dat naştere unor forme specifice de conducere şi, în mod corespunzător, unor concepţii proprii filozofice, politice şi juridice despre conducerea societăţii omeneşti" [3]. Socialismul nu poate face excepţie de la această regulă. Mai mult, cu cît cerinţele obiective ale dezvoltării sociale proprii socialismului se înfăţişează ca necesităţi înţelese, conştient însuşite şi transformate in idealuri deliberate.

În această ordine de idei, Programul partidului nostru precizează că : „Construirea noi orînduiri sociale nu poate fi decît rodul activităţii conştiente a maselor muncitoare, creaţia fiecărui popor care îşi făureşte noua sa istorie" [4].

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *Semicentenarul glorios al P.C.R., Expunere la adunarea solemnă din Capitală, 7 mai 1971*, în *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 5, Edit. Politică, Bucureşti, 1971, p. 903.

[2] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea P.C.R., 7 mai 1966*, în *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. 1, Edit. Politică, Bucureşti, 1968, p. 392.

[3] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la deschiderea colocviului privind problemele ştiinţei conducerii societăţii*, în op. cit., vol. 7, 1973, p. 30.

[4] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, în *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 617.

www.mnir.ro

Dealtfel, dintotdeauna partidul nostru a considerat că socialismul este ooera conştientă a maselor, că superioritatea orînduirii socialiste nu se realizează spontan, ci impune o activitate conştientă, stăruitoare pentru studierea temeinică a realităţilor în vederea conducerii societăţii în directă relaţie cu cerinţele şi tendinţele legilor obiective ale dezvoltării sociale.

Pornind de la această cerinţă, secretarul general al partidului subliniază că „Întreaga activitate de conducere trebuie să se bazeze pe studierea şi cunoaşterea legilor obiective ale dezvoltării sociale — atît a celor cu caracter general, cît şi a celor ce se formează şi acţionează în cadrul orînduirii socialiste“ [5]. Căci „eficienţa oricărui act de conducere este determinat de măsura în care el răspunde unor necesităţi reale, oferă soluţii cerute stringent de viaţă, acţionează asupra factorilor care condiţionează mersul înainte“ [6].

Exercitarea de către partid a rolului de forţă politică conducătoare rezultă şi din faptul că „Procesul de transformare revoluţionară a societăţii nu se încheie odată cu instaurarea puterii politice a clasei muncitoare, cu înfăptuirea socialismului, că transformările revoluţionare, legile dialecticii materialiste, contradicţiile dintre vechi şi nou, trecerea de la cantitate la o nouă calitate continuă să constituie factorul activ, dinamizator al progresului multilateral al ţării“ [7] în întreaga perioadă de edificare a noii orinduiri, procese ce trebuie studiate şi soluţionate de către partid.

Incontestabil, Partidul Comunist Român şi-a demonstrat capacitatea, afirmindu-se în fapt drept forţa politică conducătoare a societăţii, fiind recunoscut ca atare de întreaga naţiune. Privitor la locul şi rolul partidului în societatea noastră, la cel de al *XII*-lea Congres, tovarăşul Nicolae Ceauşescu spunea : „Partidul se afirmă tot mai puternic ca centrul vital al întregii naţiuni, de la care emană gîndirea cutezătoare menită să asigure transformarea revoluţionară a societăţii, forţa ce însufleţeşte toate energiile creatoare şi pune în valoare geniul întregului popor român, deschizînd patriei minunate perspective de progres şi civilizaţie“ [8].

Într-un alt context, referindu-se la aceeaşi idee, secretarul general al partidului caracteriza magistral relaţia organică şi determinările reciproce dintre partid — naţiune. Citām : „Partidul reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate, de la care radiază energia şi lumina ce pun în mişcare şi asigură funcţionarea întregului angrenaj al orînduirii socialiste. La rîndul său, partidul se regenerează continuu sub impulsul puternicelor fascicole de energie şi lumină ce se îndreaptă continuu spre el din rîndul naţiunii noastre socialiste“ [9]. O trăsătură proprie a concepţiei partidului nostru este că socialismul ştiinţific nu constituie o teorie finită, rigidă, ci o ştiinţă revoluţionară dinamică, regenerată continuu prin raportarea la viaţă, la condiţiile concret istorice. Acţionînd după o asemenea concepţie şi într-un cadru naţional concret, într-o structură social-economică istoriceşte determinată, partidul nostru îşi elaborează linia sa politică, tactică şi strategică în conformitate cu cerinţele şi sarcinile fiecărei etape istorice, cu interesele vitale ale poporului, cu tendinţele progresului pe plan mondial. Astfel că aplicînd creator principiile socialismului ştiinţific, adevărurile universal valabile la condiţiile concrete ale ţări inoastre, concomitent partidul investighează şi examinează temeinic, ştiinţific şi realist toate laturile procesului de edificare a societăţii socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră, sintetizează experienţa proprie şi pe cea mondială, elaborînd obiectivele şi direcţiile de dezvoltare ale etapelor viitoare.

Bogată in idei novatoare, cu un puternic avînt al gîndirii teoretice şi practicii revoluţionare, perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului este unanim recunoscută ca cea mai fructuoasă din istoria ţării, la care se cuvine să remarcăm aportul fundamental covîrşitor al tovarăşului Nicolae Ceauşescu, perioadă în care au fost elaborate teze de o mare valoare ştiinţifică şi practică, biruind anchiloze şi

---

[5] Nicolae Ceauşescu, *Raport prezentat la Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român, 19 iulie 1972*, în op. cit., vol. 7, 1973, p. 503—504.

[6] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971*, în op. cit., voi. 6, 1972, p. 643.

[7] Nicolae Ceauşescu, *Raport la cel de al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, în op. cit., vol. 19, 1980, p. 237.

[8] *Ibidem*.

[9] Nicolae Ceauşescu, *Raport la Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român* in op. cit., vol. 4, 1970, p. 314.

www.mnir.ro

deschizînd noi orizonturi. Munca titanică a secretarului general al partidului, viziunea şi gîndirea sa revoluţionară şi-au întipărit efigiile pe noul destin al poporului nostru, pe cea mai strălucită pagină din istoria contemporană a României. Mărturie in aces sens stă Programul partidului, adoptat de cel de al XI-lea Congres, document de însemnătate politcă şi ideologică fără egal în istoria partidului.

Sesizarea în timpul construcţiei socialiste a esenţei etapelor parcurse şi a celor ce urmează a fi parcurse, elaborarea într-un anumit stadiu al dezvoltării economico-sociale a ţării a conceptului noii etape, de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, este o nouă şi convingătoare dovadă a capacităţii creatoare a partidului nostru, a secretarului său general, un exemplu de gîndire revoluţionară materialist-dialectică, reprezentind totodată o contribuţie originală, una din suita contribuţiilor valoroase aduse la tezaurul general la teoriei şi practicii construcţiei socialiste.

Prin conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată partidul a formulat noile exigenţe istorice de ordin calitativ, acestea constituindu-se în obiectivul strategic pe termen lung, pus în faţa întregului popor. Pe acest drum s-a înaintat deja o etapă, alta urmînd a fi înfăptuită în cursul actualului cincinal, la finele căruia se va produce şi saltul calitativ al acumulărilor anterioare — trecerea României, din punct de vedere economic, de la stadiul de ţară în curs de dezvoltare, la stadiul de ţară cu un nivel mediu de dezvoltare. Elaborată de Congresul al XII-lea al partidului, linia politică generală a etapei actuale este în fapt revoluţia socialisă in acţiune, deschizătoare de noi perspective constructive. Ea semnifică înfăptuirea simultană şi unitară a unor complexe sarcini privind lărgirea bazei de materii prime şi energetice ; dezvoltarea intensivă a forţelor de producţie ; crearea unei economii moderne, prin afirmarea puternică a revoluţiei tehnico-ştiinţifice ; înfăptuirea unei profunde revoluţii în agricultură ; înflorirea ştiinţei, învăţămîntului şi culturii, toate destinate ridicării calităţii vieţii — raţiunea însăşi a făuririi noii orinduiri. Încît, deceniul în care am intrat „să devină cu adevărat deceniul ştiinţei, tehnicii, calităţii şi eficenţei“ [10], să marcheze noi paşi pe calea progresului. Faptul că, în condiţiile unor orize şi contradicţii profunde pe plan internaţional, partidul nostru izbuteşte să traseze cu mînă sigură liniile directoare ale progresului general al ţării, că astăzi România este din punct de vedere industrial de 33 de ori mai puternică, mai bogată decît in 1950 şi este una din cele mai dinamice societăţi contemporane, afirmîndu-se totodată pe arena vieţii internaţionale ca o ţară liberă şi suverană, dau măsura unor realizări cu adevărat istorice pentru un popor care secole de-a rîndul a luptat pentru o viaţă mai bună, pentru progres economic şi social. Aceste lapte pun în evidenţă justeţea politicii, uriaşa activitate politică şi organizatorică desfăşurată de partid, modul strălucit în care şi-a exercitat şi îşi exercită rolul de forţă politică conducătoare in societate, fiind — aşa cum arată documentele Congresului al XI-lea — „primul partid politic din România care şi-a făcut un titlu de onoare din lupta pentru dezvoltarea economico-socială a ţării, pentru întărirea independenţei şi suveranităţii naţionale“ [11].

Ţinînd seamă că în acest domeniu se vor realiza în linii mari sarcinile stabilite pentru etapa făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi pentru a asigura în continuare o perspectivă clară a dezvoltării ţării, Congresul al XII-lea, la propunerea secretarului general al partidului, a adoptat hotărîrea ca pînă la următorul congres să se elaboreze noul Program al partidului, care să traseze căile şi direcţiile de acţiune pînă în anul 2000 sau 2010, în vederea consolidării în continuare a etapei pe care o parcurgem şi trecerii treptate la înfăptuirea principiilor comuniste de muncă şi viaţă. Trecerea la elaborarea noului Program subliniază, încă odată, consecvenţa partidului nostru în prospectarea şi prefigurarea ştiinţifică a viitorului patriei, hotărîrea sa de a duce mai departe, neabătut, amplul proces de transformare revoluţionară a societăţii româneşti.

Experienţa ţării noastre atestă şi faptul că partidul işi poate îndeplini misiunea de forţă politică conducătoare numai dacă se leagă strîns de clasa muncitoare, de poporul din rîndurile căruia s-a născut, dacă slujeşte cu fidelitate şi abnegaţie interesele lui. „...Creşterea rolului partidului ca forţă politică conducătoare

[10] Nicolae Ceauşescu, *Raport la Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român*, în op. *cit.*, vol. 19, p. 214.

[11] Nicolae Ceauşescu, *Raport la Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, în op. *cit.*, *vol.* 11, p. 103.

www.mnir.ro

a întregii naţiuni — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — presupune împletirea tot mai organică a existenţei sale cu existenţa întregului popor, legarea sa tot mai strînsă de masele largi populare“ [12]. Practica socială validează plenar viziunea exprimată. În prezent „peste 19,70 la sută din populaţia majoră a ţării şi 29,50 la sută din cea activă face parte din rîndurile partidului“ [13]. Sînt cifre care vorbesc despre forţa organizatorică, marele prestigiu, legătura partidului cu toate categoriile de oameni ai muncii — români, maghiari, germani şi alte naţionalităţi —, adeziunea largă la politica internă şi externă, unitatea strînsă în jurul partidului — inima şi conştiinţa întregii naţiuni. Precizînd că între rolul politic conducător al partidului şi rolul de clasă conducătoare al muncitorimii nu există nici o contradicţie, ci o deplină unitate dialectică, în expunerea sa la a 60-a aniversare a Partidului Comunist Român tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia că „Nu se poate vorbi de rolul politic conducător al partidului fără a asigura conducerea de către clasa muncitoare a tuturor domeniilor. În acelaşi timp, nu se poate asigura rolul conducător al clasei muncitoare fără recunoaşterea şi exercitarea rolului politic al partidului revoluţionar, al partidului comunist“ [14].

Evident, „ca partea cea mai înaintată a clasei muncitoare, partidul conduce nu in numele, ci împreună cu clasa muncitoare, cu întregul popor“ [15], nu din afară, ci dinăuntrul organismelor sociale, cu participarea largă a oamenilor muncii la conducerea societăţii, rolul conducător al partidului exercitîndu-se ca putere a întregului popor, prin popor şi pentru popor.

Urmare a activităţii partidului de perfecţionare permanentă a sistemului de organizare şi conducere a societăţii s-a conceput şi realizat un sistem unitar de conducere, o democraţie economică şi socială reală, ce dă posibilitatea participării nemijlocite a oamenilor muncii la actul de conducere, valorifică iniţiativa, experienţa şi capacitatea de creaţie a maselor. Citeva date sînt concludente în acest sens. Din cei 103 000 membri ai Consiliilor Oamenilor Muncii din întreprinderi şi instituţii, aproape 45 000 lucrează nemijlocit în producţie, peste 30 la sută din membrii Consiliilor de Control Muncitoresc sînt muncitori, iar 65,87% din deputaţii Consiliilor Populare sînt muncitori, ţărani şi intelectuali care îşi desfăşoară activitatea direct in producţie. Adăugăm la aceasta şi faptul că din cei 369 deputaţi ai Marii Adunări Naţionale — forumul suprem al puterii de stat —, 130 deputaţi lucrează direct în producţie, 54 în învăţămînt, cercetare, ştiinţă şi cultură, 31 sînt medici, economişti, jurişti şi ofiţeri, iar 154 deţin funcţii de conducere pe linie de partid şi de stat [16]. Iată o politică generalizată la scară naţională.

În viziunea Partidului Comunist Român, rolul conducător al partidului nu cunoaşte tipare, scheme date odată pentru totdeauna, ci evoluează şi se transformă în consens cu condiţiile şi sarcinile fiecărei etape de dezvoltare. Pornind de la această concepţie, secretarul general al partidului a elaborat teza privitoare la integrarea treptată a partidului în viaţa societăţii. Pe această linie s-a şi acţionat în cîteva direcţii, între care : cuprinderea tuturor sectoarelor vieţii sociale în sfera conducerii de către partid ; întărirea rolului clasei muncitoare de clasă conducătoare a societăţii ; creşterea proporţiei muncitorilor în funcţiile de conducere ; mutarea centrului de greutate al activităţii partidului direct la locurile de muncă ; împletirea funcţiilor de conducere pe linie de partid şi de stat şi crearea unor organisme de partid şi de stat ; ridicarea continuă a activităţii politico-ideologice de formare şi

---

[12] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la Congresul al II-lea al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste*, 17 *ianuarie* 1980, în op. cit., vol. 19, p. 361.

[13] *Hotărîrea C.C. al P.C.R. din 25 martie 1981, cu privire la efectivul, compoziţia şi structura organizatorică ale partidului la data de 31 decembrie 1980*, în „Scînteia“ din 28 martie 1981.

[14] Nicolae Ceauşescu, *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială şi libertate naţională, pentru construirea socialismului şi ridicarea bunăstării maselor, pentru independenţa patriei, colaborare internaţională şi pace, Expunere la adunarea festivă din Capitală, consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea P.C.R., 8 mai 1981*, Edit. Politică, Bucureşti, 1981, p. 31.

[15] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România*, 6 aprilie 1981, în op. *cit.*, vol. 21, p. 535.

[16] *Experienţa P.C.R. în asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare in revoluţia şi construcţia societăţii socialiste*, în „Anale de istorie“, nr. 1, 1981, p. 48—49.

www.mnir.ro

dezvoltare a conştiinţei socialiste a tuturor cetăţenilor. „Ridicarea treptată a conştiinţei maselor la nivelul conştiinţei şi responsabilităţii sociale a membrilor partidului, contopirea pînă la urmă, din punct de vedere al conştiinţei, a celor fără de partid cu membrii partidului vor duce la contopirea partidului cu masele“ [17].

Dar, aşa cum se subliniază în Programul partidului, acest proces de integrare în viaţa societăţii, care se va încheia in societatea comunistă, „trece în mod obligatoriu prin întărirea şi dezvoltarea la cel mai înalt nivel a rolului conducător al partidului“ [18]. Încît, atît în etapa făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate, cît şi o lungă perioadă de timp în cadrul orînduirii comuniste, partidul va continua să constituie forţa politică conducătoare, centrul vital al întregii naţiuni.

Iată doar cîteva consideraţii care ne dau dreptul să afirmăm că această glorioasă aniversare a partidului constituie un înalt prilej de mîndrie şi recunoştinţă pentru întregul nostru popor, faţă de cel ce cu mină sigură şi clarviziune îl conduce, de angajare plenară pe linia transpunerii în viaţă a politicii partidului pentru ridicarea României pe noi trepte de progres şi civilizaţie şi înscrierea ei în rîndul ţărilor prospere ale lumii contemporane.

LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN — CENTRE VITAL ET CONSCIENCE DE TOUTE LA NATION

Résumé

La mission historique du parti communiste de diriger la vaste ouevre de transformation révolutionnaire de la société naît de sa propre physionomie de parti révolutionnaire de la classe ouvrière — classe dirigeante dans le régime socialiste ; de son but inscrit sur son drapeau la lutte ; de son idéologie et de sa conception scientifique — le matérialisme dialectique et historique.

Chaque régime social a donné naissance à des formes spécifiques de direction. Le socialisme ne peut pas constituer une exception et ça c'est encore plus évident étant donné qu'il est l'oeuvre consciente de masses. Le Parti Communiste Roumain a demontré plénièrement sa capacité en s'affirmant en fait, comme force politique dirigeante de la société, étant reconnu comme tel par toute la nation.

Etant la partie la plus avancée de la classe ouvrière notre parti dirige non pas au nom masi à côté de la classe ouvrière, non pas de l'extérieur mais de l'intérieur des organismes sociales, avec l'ample participation des travailleurs à la direction de la société. Le rôle du parti s'exerce comme pouvoir de tout le peuple, par le peuple et pour le peuple. Conformément au programme du P.C.R. tant pendant l'étape de réalisation de la société socialiste multilatéralement développée que pendant une longue étape au cadre du régime communiste, le parti continuera à représenter la force politique dirigeante, centre vital de toute la nation.

[17] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la consfătuirea de lucru de la C.C. al P.C.R. din 5—7 septembrie 1979*, în op. cit., vol. 18, p. 662.

[18] *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 112.

www.mnir.ro

IMPORTANȚA CRITERIULUI NAȚIONAL PENTRU ÎNȚELEGEREA ISTORIEI ȘI A TENDINȚELOR MAJORE DIN EPOCA CONTEMPORANA

de dr. **VASILE IOȚA**

Descifrarea istoriei, interpretarea faptelor istorice, ca și descifrarea conținutului și tendințelor majore din epoca contemporană au constituit și mai constituie domenii importante ale confruntărilor ideologice. Aceste confruntări reflectă marea varietate de interese, de clasă și național-statale, în lumina cărora sînt analizate, interpretate și apreciate faptele istorice mai vechi sau mai noi. Ele se desfășoară atît între cele două mari orientări din gîndirea și istoriografia contemporană — cea marxistă și cea burgheză —, cît și în interiorul acestor două mari orientări. În interiorul marxismului confruntările se desfășoară, pe de o parte, între cercetători din țări diferite, pe de altă parte, între maniera dogmatică și cea dialectică de abordare.

Este știut că o bună perioadă de timp istoriografia și științele sociale de orientare marxistă au fost și, într-o măsură sau alta, mai sînt marcate de dogmatism, schematism, conformism, bucherism. Dogmatismul s-a manifestat și uneori se mai manifestă sub multiple forme : exacerbarea criteriului de clasă în dauna altor criterii ; absolutizarea textelor clasice, considerate „argumente" mai puternice decît faptele reale ; ignorarea, negarea sau „ajustarea" unor fapte reale ce contraziceau o anumită „schemă", un anumit model și de dezvoltare și gindire ; practica de a elabora și impune din afară, de la un anumit „centru internațional", a unor idei și teze, interpretări și aprecieri, ridicate la rangul de adevăr indiscutabil, de „marxism-leninism autentic" ș. a.

Desigur, dogmatismul a adus serioase prejudicii cercetării științifice, intereselor legitime ale unor țări sau detașamente naționale ale clasei muncitoare. Ar fi greșit să se creadă însă că dogmatismul a fost o simplă rătăcire trecătoare, o „boală a copilăriei" sau produsul erorilor unor personalități. Căci așa cum orice teorie, concepție sau interpretare reflectă realitatea prin prisma unor interese bine determinate, și dogmatismul, sub diferitele sale forme de manifestare, a servit și tinde să mai servească unor interese. După cum bine se știe, nu de puține ori, în dosul unor așa-zise interese de clasă se aflau, în realitate, interese specific naționale, mai mult sau mai puțin legitime, ale unor țări ; nu de puține ori citatele din clasici, adesea trunchiate și desprinse din contextul lor istoric erau folosite — în lipsa argumentelor — pentru impunerea unor anumite interpretări marxiștilor de pretutindeni ; nu de puține ori așa-numitul criteriu de clasă a fost și, uneori, mai este o armă ideologică nu atît sau nu numai împotriva adversarilor de clasă, ci și un instrument de presiune, de „aliniere" față de tovarăși de clasă, față de țări sau partide „frățești". Cu alte cuvinte, dogmatismul a fost și nu de puține ori mai tinde să fie un instrument de hegemonism ideologic care însoțește, fundamentează și justifică tendințe de dominație și hegemonism economic, politic, militar, spiritual în planul relațiilor interstatale. În consecință, lupta împotriva dogmatismului mai este o sarcină actuală. De altfel, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia în repetate rînduri că, în zilele noastre, în științele sociale pericolul principal este de a se desfășura activitate de cercetare copiind ce au spus alții, repetînd teze elaborate în alte țări și în alte condiții istorice.

În esență, concepția dogmatică reduce marea varietate de interese ce se confruntă doar la interese de clasă și, corespunzător, reduce procesul extrem de

www.mnir.ro

complex al progresului uman doar la progresul social, la succesiunea modurilor de producție. În realitate, în orice epocă istorică, progresul este un proces complex ce se desfășoară pe multiple planuri : economic, politic, național, tehnico-științific, spiritual, iar sistemele de interese se deosebesc nu numai de la o clasă la alta, ci și de la o țară la alta în funcție de un complex de împrejurări concret istorice : forța economică politică sau militară a diferitelor țări, nivelul dezvoltării economice și orinduirea socială, potențialul tehnico-științific, mărimea teritoriului, populației și resurselor, poziția geografică, rolul și locul fiecăreia în ierarhia mondială, în diferitele blocuri economice, politice sau militare, stocul de cultură, tradiții și particularități ale dezvoltării istorice ș. a.

În consecință, analiza, interpretarea și aprecierea faptelor și tendințelor, atît din trecut cît și din zilele noastre, trebuie făcute prin prisma unui sistem complex de criterii în cadrul căruia un loc central ocupă criteriul național, înțeles ca un complex de interese și determinări concret-istorice, proprii diferitelor țări.

Folosirea concomitentă și cu ponderea cuvenită a criteriului social și național pune într-o lumină nouă numeroase interpretări și aprecieri considerate axiome ale socialismului științific.

Astfel, de pildă, dacă în fiecare epocă istorică, în funcție de criteriul de clasă, se pot distinge cel puțin două clase fundamentale aflate în luptă, este cel puțin la fel de adevărat că în fiecare epocă istorică se pot distinge în funcție de alte criterii cel puțin două mari grupuri de țări și popoare : dominante și dominate; dacă este adevărat — și în mare măsură este adevărat că lupta de clasă este o lege a dezvoltării societăților împărțite în clase antagonice — că istoria, cum spunea Marx, este istoria luptei de clasă, este la fel de adevărat că istoria este cel puțin în aceeași măsură și istoria luptei țărilor mici, mijlocii, slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare împotriva tendițelor de dominare și exploatare a celor mari sau puternic dezvoltate. Întreaga istorie a poporului român, ca de altfel a unor numeroase alte popoare, demonstrează că lupta pentru apărarea ființei și teritoriului național, a existenței de sine stătătoare, a libertății, independenței și suveranității este o *lege* a evoluției și comportamentului țărilor și popoarelor mici, mijlocii, slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare ; tot așa, este o *lege a evoluției și comportamentului* marilor puteri de a-și extinde continuu dominația asupra altor țări și popoare, această expansiune și dominație fiind condiția însăși a existenței și menținerii lor ca mari puteri, condiția sporirii potențialului în vederea unor noi expansiuni ; dincolo de anumite limite însă, expansiunea devine cauză principală de disoluție internă, de destrămare și prăbușire a marilor puteri.

Acesta este, în esență, istoria tuturor marilor imperii.

Introducerea criteriului național în analiza istoriei și studiul faptelor reale în lumina și a acestui criteriu pune în termeni noi însuși *procesul de constituire a națiunilor*. După cum se știe, este cvasidominantă concepția potrivit căreia națiunea apare odată cu capitalismul, cu burghezia, ca națiune burgheză. Deși națiunea se definește printr-un complex de determinări economice, sociale, politice, militare, etnice, geografice, spirituale, culturale, lingvistice ș. a., nașterea ei este considerată exclusiv în funcție de un criterui social — apariția capitalismului. În lumina acestei concepții, toate manualele și dicționarele noastre face afirmația că națiunea română s-a constituit doar la mijlocul sec. al XIX-lea ; studiul apariției și dezvoltării națiunii române se substituie sau se identifică în mare măsură cu studiul istoriei capitalismului. Disputele istoricilor din diferite țări cu privire la momentul apariției capitalismului în țările române sînt astfel, în mare măsură, dispute cu un pronunțat substrat național-statal vizînd legitimarea sau infirmarea legitimității unor frontiere „croite" în mod abuziv de diferite mari puteri in urmă cu peste un secol și jumătate. În această optică este de-a dreptul de neînțeles unirea realizată de Mihai Viteazul, pledoaria pasionată a marilor noștri cronicari și lupta multiseculară a poporului român pentru unitate și libertate națională, pentru păstrarea ființei naționale, pentru independență și suveranitate, lupta necurmată împotriva cotropitorilor străini.

După opinia mea, în consens cu numeroase aprecieri din documentele partidului nostru, diferitele națiuni s-au format în epoci istorice diferite, în orînduiri sociale diferite, în funcție de un ansamblu de împrejurări concret istorice. Astfel, națiunea română, ca și alte națiuni europene, s-a constituit încă în perioada formării atatelor feudale centralizate. Țările române, ca și alte state feudale mici, erau constituite pe principiul naționalității ; la fel, statele feudale mari, multinaționale aveau un nucleu național dominant. Tocmai asemenea realități au determinat, în

www.mnir.ro

plină epocă feudală, numeroasele frămîntări și lupte din interiorul marilor imperii multinaționale, ca și luptele pentru unitate a diferitelor națiuni vremelnic despărțite de granițe arbitrare, adesea impuse de marile puteri ale epocii. Desigur, trecerea la capitalism a dezvoltat și consolidat națiunea, a creat condițiile făuririi statului național unitar, după cum trecerea la socialism a creat noi condiții pentru afirmarea, dezvoltarea și consolidarea pe trepte superioare a națiunii române. Acesta demonstrează printre altele că națiunea este o realitate mai trainică, mai perenă, mai durabilă decît clasele sociale. Tot exacerbarea, de fapt, folosirea neadecvată a criteriului de clasă, ignorarea criteriului național, ca și a realității istorice au făcut posibilă aprecierea actelor de unire din 1918 ca acte de cuceriri teritoriale, de „cotropire" a unor teritorii străine, respectiv *aprecierea României interbelice ca stat imperialist.*

De notat, în treacăt, că autorii acestor aprecieri și-au îngăduit să ignoreze nu numai realitatea istorică, faptele precise ale realității, ci și propria lor tezăaxiomă după care imperialismul ar fi stadiul cel mai înalt al capitalismului, reducînd conținutul noțiunii de imperialism la accepțiunea ei kautskystă de anexiuni teritoriale. După cum se știe s-au găsit istorici și economiști care, în zelul lor „internaționalist", au „dezvoltat creator" aceste aprecieri, „demonstrînd" că România era o țară imperialistă și sub aspectul stadiului dezvoltării capitalismului. Cu alte cuvinte, realitatea a fost denaturată pentru susținerea unei teze care, sub paravanul opticii de clasă, ascundea în fapt interese de altă natură.

Definirea epocii contemporane doar in lumina criteriului de clasă, doar ca epocă de trecere de la capitalism la socialism reflectă, de asemenea, nu numai interese de clasă. Din optica unei astfel de concepții se poate ajunge — și, după cum se știe, în unele țări s-a și ajuns — la teoretizarea caracterului perimat al națiunii și statelor naționale, la minimalizarea, denaturarea sau chiar justificarea încălcării principiilor egalității, independenței și suveranității naționale, la teoretizarea exportului de revoluție. de fapt însă la justificarea expansiunii unor state asupra altora în numele procesului progresist de consolidare a socialismului, de trecere a unor noi popoare pe calea socialismului. Spre deosebire de asemenea optici, în Programul partidului nostru, definindu-se epoca contemporană prin luarea în considerare și a prefacerilor de ordin național, se apreciază, dimpotrivă, că tendințele de forțare a desființării granițelor naționale reprezintă, în esență, o nouă formă de aspirație la dominarea și exploatarea altor țări și popoare.

Introducerea criteriului național în analiza istoriei și a epocii contemporane pune într-o altă lumină și numeroase alte așa-zise axiome ale științelor sociale. De pildă, imperialismul ne apare nu ca un stadiu ale unei anumite orînduiri sociale, ci ca o politică de dominație și exploatare a unor țări și popoare de către altele, cu o îndelungată istorie necapitalistă, lupta pentru împărțirea și reîmpărțirea sferelor de dominație și exploatare între diferite state sau grupări de state nu mai apare ca o caracteristică exclusivă a unor țări capitaliste aflate în așa numitul stadiu imperialist, ci caracterizează aproape toate epocile istorice indiferent de sistemul social ; natura politicii externe a statelor nu decurge în mod mecanic din natura orînduirii sociale interne, ci dintr-un ansamblu de împrejurări legate în principal din locul și rolul fiecărei țări în ierarhia mondială ; diferite mecanisme economice de exploatare a țărilor sărace de către cele bogate (legea valorii, sistemul de prețuri, de credite, transferul de tehnologie ș. a.) acționează, de asemenea, în întreaga economie mondială, în linii mari, independent de sistemul social ; în consecință, împărțirea țărilor lumii în țări bogate și sărace, dominante și dominate, exploatatoare și exploatate este cel puțin la fel de realistă și îndreptățită ca și împărțirea după criteriul social în țări capitaliste și țări socialiste.

Înfrint sau respins sub unele forme de manifestare, dogmatismul reapare sub alte forme, adesea mai rafinate. Astfel, s-a „descoperit" o *pretinsă contradicție* între interesele de clasă și între național și internațional, îndemnîndu-se la „rezolvarea" ei prin subordonarea intereselor naționale față de cele de clasă, respectiv internaționale. Și trebuie spus că mulți ideologi, chiar dintre cei care resping soluția de subordonare, inclusiv din țara noastră, au căzut în capcană discutînd pe larg despre aceste „contradicții", incercînd să demonstreze însă că acestea sint neantagonice, că respectivele categorii de interese pot și trebuie să fie îmbinate, armonizate. In realitate, în condițiile socialismului interesele clasei muncitoare, ale oamenilor muncii ridicate la rangul de interes național-statal problema poate să apară in alți termeni în cazul unor state multinaționale. În consecință, între interesele clasei muncitoare și interesele națiunii nu există și nu pot

www.mnir.ro

exista contradicții nici antagonice, nici neantagonice ; ele nu pot fi nici contrapuse, nici ierarhizate, nici îmbinate sau armonizate, deoarece se identifică.

De asemenea, relația între național și internațional este nu o relație de tipul parte-întreg, ci o relație de tip particular-general. Generalul, internaționalul există numai în și prin particular, în și prin național. În consecință, nu este și nu poate fi cu adevărat general, internațional ceva care lezează sau contrazice, indiferent sub ce formă, interesele legitime ale oricărei națiuni, ale oricărui stat socialist. Deci, nici în acest plan nu poate fi vorba de contradicții, de ierarhizări sau armonizări. Contradicții reale, care uneori pot deveni chiar antagonice, pot degenera în tensiuni sau conflicte ce există sau pot exista între diferite state socialiste, ceea ce este însă cu totul altceva. Tocmai în înțelegerea și rezolvarea acestui gen de contradicții criteriul de clasă devine cel mai inoperant, deoarece este vorba de țări avînd aceeași orînduire socială, aceeași natură de clasă. Rezolvarea acestor contradicții implică în primul rînd criteriul național, respectul deplin al egalității, independenței și intereselor legitime ale tuturor națiunilor, ale tuturor țărilor socialiste.

„Contradicții" între social-național-internațional există numai în *acele scrieri* în care, mai mult implicit decît explicit, interesele specific naționale ale unor anumite țări socialiste, ale unor anumite detașamente naționale ale clasei muncitoare sînt ridicate nejustificat la rangul de interese generale, internaționale ale socialismului, ale clasei muncitoare de pretutindeni.

Tocmai în asemenea scrieri se vădește cel mai limpede că, de fapt, dogmatismul, exacerbarea criteriului de clasă are un substrat specific național-statal, servește nu atît intereselor de clasă cît, în primul rînd, celor naționale.

Criteriul de clasă și principiile luptei de clasă sînt înțelese și folosite neadecvat și în analiza *raportului capitalism-socialism din epoca noastră*. În majoritatea scrierilor, chiar din țara noastră, contradicția, respectiv coexistența pașnică sau nepașnică dintre capitalism și socialism sînt prezentate ca principală expresie a luptei de clasă contemporane pe arena mondială.

În lumina acestei concepții, teza împărțirii iumii în țări bogate-țări sărace este uneori considerată cu o teză burgheză, imperialistă pe motiv că ar ignora deosebirile dintre cele două orînduiri sociale. În realitate, lupta de clasă, prin definiție, presupune o relație de dominare, de exploatare, de asuprire. Între țările capitaliste și cele socialiste o asemenea relație nu există, sau dacă există, aceasta decurge nu din natura deosebită a orînduirilor sociale, ci din alte împrejurări (nivel de dezvoltare economică etc.). Deci, confruntarea dintre capitalism și socialism este nu atît o expresie a luptei de clasă, cît a luptei dintre state și grupări de state. În schimb, relația dintre țările bogate și sărace este prin excelență o relație de exploatare, de dominare și asuprire, fiind, deci, o principală formă de manifestare a luptei de clasă pe arena mondială, între asupriți și asupritori, între exploatați și exploatatori.

Desigur, multe alte probleme teoretice și practice apar într-o altă lumină decît cea tradițională, dacă sînt analizate în lumina unui sistem complex de criterii și interese, în lumina faptelor reale. În încheiere, aș vrea să subliniez doar că, deși în documentele partidului nostru din ultimii 15 ani există o asemenea viziune nouă, o concepție ce surprinde din multiple unghiuri realitatea istorică și contemporană, în diferite scrieri și în deosebi în manualele școlare și universitare domină încă în bună măsură o concepție generală moștenită de pe vremea dogmatismului, de pe vremea manualelor și tratatelor traduse din alte țări. Formal, manualele noastre includ tezele noi din documentele de partid ; în realitate însă, în numeroase probleme, lipind citate pe o structură veche, pe o concepție de ansamblu preluată cîndva din alte țări, se golește de conținutul nou, revoluționar, original numeroase idei și teze din documentele de partid. Cu alte cuvinte, introducerea criteriului național — înțeles ca un complex de determinări concret-istorice, particulare fiecărei țări — în analiza istoriei și a epocii contemporane impune regîndirea și reelaborarea unor noțiuni, categorii și chiar „principii" de bază ale științelor sociale.

În lumina celor de mai sus, sînt de părere că este necesară *elaborarea unei teorii generale* a istoriei, a economiei politice, a politologiei, adecvată intereselor diferitelor grupări sociale și naționaî-statale. Din punctul de vedere al criteriului de clasă există, fără îndoială, o gîndire socială burgheză și una proletară ; dar, alături sau pe fondul acestor două mari orientări, există o gîndire social-politică și istorică specifică țărilor bogate și sărace, dezvoltate sau in curs de dezvoltare, mari sau mici, exploatatoare sau exploatate, dominante sau dominate, nucleare sau ne-

www.mnir.ro

nucleare, aliniate sau nealiniate ş.a.m.d. După părerea mea, îndemnul permanent din documentele noastre de partid *de a adapta teoria generală* a socialismului ştiinţific la condiţiile concret-istorice ale ţării noastre este în fond un îndemn la elaborarea unei *teorii generale proprii*, specifice ţării noastre. Ca primă etapă, socot că istoricii trebuie să elaboreze o teorie generală a istoriei reflectînd evoluţia ţărilor ce au fost permanent dominate sau ameninţate de diferite dominaţii străine ; economiştii cred că ar trebui să elaboreze, pe fondul economiei politice a capitalismului şi socialismului, o economie politică a ţărilor în curs de dezvoltare.

L'IMPORTANCE DU CRITÈRE NATIONAL POUR LA COMPREHENSION DE L'HISTOIRE ET DES TENDANCES MAJEURES DE L'ÉPOQUE CONTEMPORAINE

Résumé

L'exagération de l'importance du critère de classe dans l'étude des procèssus de l'histoire et *du monde contemporain a été et continue d'être, en partie, une cause et une expression du dogmatisme dans les différentes sciences sociales d'orientation marxiste-comuniste. La prise en considération aussi d'un critère national — compris comme un ensemble d'intérêts légitimes et détermination concrètes-historiques, propres aux différents états et groupements d'états —, impose la réconsidération de maintes idées et thèses considérées depuis longtemps comme axiomes.*

En utilisant en même temps le critère de classe et celui national, l'auteur arrive à une interprétation d'une nouvelle manière, plus réaliste, de l'histoire, du contenu de l'époque contemporaine, du raport entre national-social et national-international de la confrontation entre le capitalisme et le socialisme, entre les pays riches et les pays pauvres, de la lutte pour le partage et le repartage des zones d'influence et domination, de la notion d'impérialisme, en mettant, en même temps, en evidence des lois spécifiques d'évolution et comportement sur le plan des relatins internationales des différents états et groupements d'états en fonction de leur rôle et leur place dans l'hierarchie mondiale.

En conclusion, l'auteur plaide pour l'élaboration d'une théorie générale — *historique, économique, politologique, phylosophique — correspondant aux intérêts et aux déterminations concrètes-historiques du peuple roumain.*

www.mnir.ro

CONCEPȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMAN CU PRIVIRE LA LOCUL ȘI ROLUL NAȚIUNII ÎN EPOCA CONTEMPORANA

de **VICTOR OPASCHI**

„Trăim o epocă istorică a cărei caracteristică fundamentală o constituie procesul ireversibil de eliberare a tuturor popoarelor de sub dominația străină, lichidarea totală a rușinosului sistem colonial, afirmarea tot mai puternică a voinței națiunilor de a pune capăt oricărei politici imperialiste de dominație, ingerințe și dictat, a oricăror forme de asuprire străină. Întreaga evoluție mondială pune în evidență faptul că astăzi condiția esențială a întăririi păcii și colaborării este respectarea riguroasă a independenței și suveranității fiecărei națiuni, a dreptului fiecărui popor de a trăi liber, de sinestătător, de a se dezvolta corespunzător intereselor și aspirațiilor sale fundamentale, fără nici un amestec din afară".

NICOLAE CEAUȘESCU

La aniversarea a șase decenii de la formarea Partidului Comunist Român, dezvoltarea istorică, experiența socială nouă a poporului nostru, ca și profundele transformări de pe arena internațională pun în evidență cu și mai multă putere rolul națiunii în zilele noastre de puternică forță motrice a progresului, atît în viața internă a popoarelor, cît și pe planul relațiilor internaționale, relevă originalitatea și bogăția de idei a concepției partidului nostru, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, contribuția sa excepțională la dezvoltarea teoriei despre națiune.

Realitate istorico-socială de o deosebită complexitate, națiunea se află și se va afla încă multă vreme în centrul vieții politice contemporane, constituind subiect de analiză în atenția specialiștilor din cele mai diferite domenii.

Partidul Comunist Român pornește de ia concepția revoluționară — materialismul dialectic și istoric — potrivit căruia națiunea s-a constituit ca rezultat al unui proces istoric progresist, într-o epocă de intensă dezvoltare a societății, îndeplinind, la rîndul ei, rolul unui puternic factor de progres și civilizație în lume.

Este meritul partidului nostru de a fi abordat de pe poziții principiale această problemă de mare actualitate teoretică și practică, arătînd sintetic și clarvăzător drumul parcurs de națiune in diferite perioade de istorie și relevînd cu o deosebită putere de prospectare a fenomenelor sociale perspectivele națiunii, rolul deosebit de important, progresist, revoluționar ce-l are de jucat aceasta o perioadă îndelungată în dezvoltarea socială contemporană.

În dialogul ce se desfășoară în prezent in legătură cu națiunea și rolul ei se afirmă puncte de vedere care, in ciuda fenomenelor petrecute pe scara istorico-mondială, ce probează remarcabila forță de afirmare a națiunilor, minimalizează sau contestă pur și simplu vitalitatea și viabilitatea națiunii, susțin „pieirea" sau „perimarea" ei, incapacitatea de a mai avea un rol de semă in dezvoltarea societății. Asemenea puncte de vedere, incercînd să acrediteze ideea abolirii națiunii, a statului național, a independenței și suveranității naționale, pledînd pentru forme supranaționale și suprastatale de comunitate, nu sînt pure construcții speculative, străine de interesele regimurilor politice în cadrul cărora își desfășoară activitatea cei ce elaborează și dezvoltă asemenea teorii și de ideologia reacționară ; dimpotrivă, ele constituie instrumente menite să promoveze aceste interese și servesc ofensivei ideologice a forțelor reacționare, imperialiste, ce aspiră la dominație și asuprire socială și națională, o încercare de a opri procesele progresiste, revoluționare care se desfășoară pe plan mondial.

Împotriva teoriilor cosmopolite, nihiliste burgheze sau pseudomarxiste despre națiune, mai vechi și mai noi, partidul nostru a demonstrat atît teoretic, cît și

www.mnir.ro

practic că, departe de a se diminua, rolul activ al națiunilor, al statelor naționale crește tot mai mult, adevăr atestat de realități și procese majore ale contemporaneității. Primul dintre acestea și cel mai important prin semnificația sa istorică este transformarea în națiuni socialiste a unor popoare constituite ca națiuni moderne în epoca dezvoltării capitalismului, trecerea lor la un nivel superior de dezvoltare, determinat de schimbările structurale generate de revoluția și construcția socialistă.

Experiența edificării noii orînduiri în țările socialiste a demonstrat că socialismul crează cele mai favorabile condiții pentru dezvoltarea tuturor posibilităților, capacităților și forțelor creatoare ale națiunii, care, la rîndul ei, transformîndu-se structural, devine un factor activ în procesul construirii socialismului și comunismului. Societatea socialistă și, apoi, comunistă nu pot fi construite renunțînd la cadrul național de organizare a vieții sociale, așa cum națiunea nu poate atinge faze superioare de dezvoltare, de înflorire multilaterală decît numai depășind capitalismul, instaurînd noul mod de producție, înfăptuind revoluția și construcția socialistă, într-un cuvînt, realizînd pasui hotărîtor în direcția progresului social-istoric.

În ultimele trei decenii — ca rezultat al prăbușirii, sub loviturile mișcărilor de eliberare, a marilor imperii coloniale, proces denumit în mod obișnuit decolonizare politică — s-au format în Asia, Africa și în alte zone ale globului peste 100 de noi state independente, în care trăiesc peste un miliard și jumătate de oameni, țări care joacă astăzi un rol tot mai mare și mai important în viața internațională. În cadrul acestor țări, care și-au cucerit recent independența, popoarele respective, ținute de imperialism departe de curentul principal al istoriei, luptă pentru închegarea lor ca națiuni, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, pentru o dezvoltare de sinestătătoare. Lupta de eliberare națională apropie tot mai mult momentul abolirii depline și definitive a tuturor rămășițelor sistemului colonialist, dominația colonială și politica imperialistă în decursul unei îndelungate perioade frînînd procesul de formare și afirmare a națiunilor.

Constituirea și afirmarea noilor state suverane, a voinței țărilor în curs de dezvoltare de a promova o politică independentă, de a se dezvolta de sinestătător demonstrează cît se poate de pregnant rolul deosebit de important al națiunii, al statului național în lumea contemporană.

Aprecierea că națiunea reprezintă pentru popoarele care și-au cucerit independența o necesitate istorică, forma de comunitate aptă a favoriza realizarea progresului și dobindirea bunăstării acestor popoare, că ea este in plin proces de constituire și afirmare și că este o cerință vitală a dezvoltării sociale contemporane infirmă teoriile vehiculate de acei teoreticieni care se străduiesc să aprecieze ca „forțat“ și „artificial“ procesul afirmării noilor națiuni și demonstrează prin puterea faptelor că națiunea se impune ca un factor determinant al progresului economico-social, politic și cultural rapid al popoarelor respective.

Și în țările occidentale dezvoltate, unde națiunea s-a constituit cu secole în urmă și a ajuns la deplina sa maturitate, viitorul națiunilor nu este dispariția treptată pe calea contopirii lor în comunități supranaționale și suprastatale, ci transformarea lor în națiuni socialiste ca urmare a înfăptuirii revoluției, a orînduirii socialiste. Și aceasta, întrucît nici în condițiile capitalismului națiunea nu și-a epuizat menirea, rolul istoric, ea avînd încă un rol progresist prin forțele sale vitale reprezentantive. În cadrul acestor forțe, partidele comuniste și muncitorești, situîndu-se pe pozițiile apărării națiunii, mobilizează masele de oameni ai muncii, forțele progresiste și iubitoare de pace la lupta pentru apărarea intereselor lor vitale împotriva exploatării capitaliste, împotriva încercărilor de amestec în treburile interne ale altor popoare, de împiedicare a unor forțe politice progresiste să ajungă la conducerea propriei lor națiuni, pentru realizarea idealului socialist. Tocmai de aceea, in viziunea partidului nostru, lupta tuturor acestor factori pentru salvgardarea independenței și suveranității naționale a constituit o parte integrantă a luptei împotriva politicii imperialiste, a dominației și asupririi de clasă, pentru transformarea revoluționară a societății, pentru victoria socialismului în noi țări, pentru instaurarea păcii și securității mondiale.

În concluzie, procesele majore ale contemporaneității atestă că națiunea a constituit și constituie cadrul favorabil al dezvoltării societății în epoca modernă și contemporană.

www.mnir.ro

THE CONCEPTION OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY REGARDING THE PLACE AND ROLE OF THE NATION IN THE CONTEMPORARY EPOCH

Abstract

Social-historical phenomena extend over periods where they widely focus attention, both on the plane of theory and on that of practical activity. Such a period is also characterized now by the phenomenon of nation.

It is significant that issues relative to the nation have acquired a peculiar topicalness, as international relationships — between states, countries and peoples — increase and widen to an as yet unknown degree. It is precisely in a world where the exchange of material and cultural values is intensiefied, where interdependences increase, that nation now powerfully asserts itself as a type of human community and that principles resulting from the existence of nation make their way, aiming at a broader recognition within the framework of international relations: independence and sovereignty, equal rights, non-interference with internal affairs, cooperation based on mutual interest and advantage.

www.mnir.ro

COORDONATE DEFINITORII ALE ACTIVITĂŢII INTERNAŢIONALE A P.C.R.

de ELISABETA PETREANU

In scurta mea comunicare mă voi ocupa de un domeniu mai puţin cercetat în plan istoric : activitatea internaţională a P.C.R. în anii construirii socialismului şi ai edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate în România. Abordarea acestei teme in cadrul amplei retrospective pe care o întreprindem asupra istoriei partidului nostru ou ocazia împlinirii a 60 de ani de la crearea sa mi se pare firească, mi se pare necesară. Necesară deoarece *activitatea internaţională* este una din *componentele* de bază ale politicii generale a partidului, componentă ce — la o analiză mai atentă — reflectă *locul* şi *rolul* partidului pe *plan intern*, cît şi locul şi rolul său *pe plan internaţional*. Îndrăznesc să afirm că *dimensiunea* activităţii internaţionale a partidului este *direct proporţională* cu *forţa* sa, iar *complexitatea* (diversitatea) acestei activităţi cu *prestigiul* său.

În această ordine de idei aş dori să relev cîteva aspecte. Mai întîi faptul că această componentă a fost prezentă în activitatea partidului încă de la crearea sa, *dar* amploarea, profunzimea acestei activităţi a fost *variabilă* — in funcţie de forţa şi locul partidului în societatea românească, în dispozitivul forţelor politice interne, în funcţie de situaţia din mişcarea comunistă internaţională.

După cum se ştie, încă de la apariţia in ţara noastră a primelor cercuri muncitoreşti, militanţii revoluţionari au stabilit relaţii de colaborare şi solidaritate internaţională cu cercurile şi personalităţile revoluţionare progresiste din alte ţări. Revoluţionarii, personalităţile progresiste din România, socialiştii români au avut legături active cu autorii doctrinei socialismului ştiinţific — Marx şi Engels —, cu alţi revoluţionari. Ei au participat activ la Internaţionala Comunistă, la Internaţionala Socialistă, cît şi la diferite congrese şi organisme cu caracter internaţional. Mai tîrziu, ei au avut legături cu Lenin, cu alţi revoluţionari din Rusia, cît şi din ţările vecine şi au participat la unele manifestări internaţionale organizate împotriva primului război mondial. Revoluţionarii români au organizat detaşamente speciale — şi au luptat — pentru victoria Revoluţiei din Octombrie ; ei au luptat în războiul desfăşurat de poporul spaniol împotriva instaurării fascismului în Spania, in mişcările de partizani din Franţa — şi din alte state europene — în timpul celui de al doilea război mondial. Pe bună dreptate, în Programul Partidului Comunist Român se apreciază că „spiritul internaţionalismului proletar, solidaritatea revoluţionară trec ca un fir roşu prin întreaga istorie a mişcării revoluţionare din România, a Partidului Comunist Român“ [1]. După ce devine partid de guvernămînt, activitatea internaţională a partidului cunoaşte un proces continuu de *diversificare* şi *amplificare*. Concomitent cu continuarea *acţiunilor de solidaritate* — tradiţionale — cu lupta unor popoare pentru libertate naţională, pentru independenţă, împotriva războiului sau a acţiunilor care periclitau pacea în anumite regiuni ale lumii, P.C.R. a desfăşurat o susţinută activitate internaţională în cadrul bilateral şi multilateral. În activitatea internaţională a P.C.R. in anii construirii socialismului şi ai edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate, raportul dintre aceste două forme este

---

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 206.

www.mnir.ro

variabil. Cercetarea lui relevă aspecte extrem de utile pentru înţelegerea evoluţiei activităţii internaţionale a partidului, pentru cunoaşterea momentelor — pozitive sau nu — ale acestei activităţi. Astfel, în primul deceniu de la Congresul din februarie 1948, respectiv în anii 1948—1958 şi chiar pînă in 1960, formele de desfăşurare a activităţii internaţionale a P.C.R. sînt cu precădere *cele in plan multilateral,* ca de exemplu participarea la congresele partidelor comuniste şi muncitoreşti (momente care permiteau, e drept, contacte ceva mai largi), la întîlnirile colective organizate sub egida Biroului Informativ al partidelor comuniste şi muncitoreşti sau Consfătuirile internaţionale ale partidelor comuniste şi muncitoreşti care s-au ţinut la Moscova în anii 1957 şi 1960. În acest deceniu în activitatea internaţională a partidului întîlnirile bilaterale, schimburile de delegaţii, vizitele la nivel înalt au fost sporadice — în anumiţi ani (ca de pildă în anii 1948—1956) *practic inexistente.*

Azi — cînd întîlnirile bilaterale între reprezentanţii P.C.R. şi ai altor partide comuniste şi muncitoreşti, socialiste şi social-democrate, organizaţii progresiste, mişcări de eliberare naţională — prin frecvenţa şi diversitatea lor au devenit o *practică curentă* — aş spune aproape cotidiană — in activitatea partidului nostru, existenţa acestor „pete albe" din anii amintiţi ni se pare surprinzătoare. Dar nu inexplicabilă. Acest hiatus coincide cu anii de existenţă ai Biroului Informativ — primă formă de organizare şi dirijare colectivă a partidelor comuniste şi muncitoreşti, apărută în mişcarea comunistă europeană postbelică.

În anii care au urmat practica întîlnirilor bilaterale — practică ce exprima creşterea — graduală — a coeficientului de independenţă al partidelor, distanţarea treptată (a unora dintre ele) de concepte perimate ale mişcării muncitoreşti internaţionale — s-a impus la început modest, dar temeinic. Acest lucru se reflectă în activitatea internaţională a P.C.R. În anii 1957—1959 P.C.R. depăşeşte *sfera europeană* a relaţiilor sale, întărind relaţiile sale cu partidele comuniste şi muncitoreşti *din Asia.* În 1957 de exemplu au loc vizitele delegaţiilor de partid şi de stat ale Republicii Democrate Vietnam şi Republicii Populare Mongole, iar în 1959 vizita unei foarte importante delegaţii române în Republica Populară Chineză. El depăşeşte de asemenea *sfera relaţiilor cu partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste* (în afara contactelor ocazionate de Congrese), stabilind întîlniri la nivel înalt cu reprezentanţii unor partide comuniste *cu pondere numerică importantă* în mişcarea comunistă internaţională. Sînt partide din ţări capitaliste europene, dar şi de pe alte continente.

Deşi participă la Consfătuirile internaţionale ale partidelor comuniste şi muncitoreşti care au avut loc la Moscova în anii 1957 şi 1960 şi aprobă documentele elaborate, P.C.R. dezvoltă *linia activităţii sale în plan bilateral,* distanţîndu-se în mod vizibil de formulele activităţii în cadrul multilateral. În aceşti ani procesul calitativ pe care P.C.R. îl parcurge în compartimentul activităţii sale internaţionale nu este spectaculos. El curge lent, *cu acumulări abia vizibile* — aşa cum ne lasă să înţelegem documentele date publicităţii. Aceste acumulări vor deveni evidente după 1960 şi îndeosebi după 1964.

1964 este anul cînd în urma acţiunilor întreprinse în vederea încetării polemicii publice iscată în mişcarea comunistă internaţională — respectiv între Partidul Comunist al Uniunii Sovietice şi Partidul Comunist Chinez —, P.C.R. elaborează cel mai important document al său de pînă la Congresul al IX-lea privind normele relaţiilor dintre partide, căile de soluţionare a problemelor divergente : *Declaraţia din aprilie* 1964. Apariţia acestui document a trezit un interes foarte larg, polarizînd nu numai atenţia partidelor comuniste şi muncitoreşti (mai puţin a celor implicate în polemică), ci şi a multor forţe — şi chiar elemente — care nu aveau nimic comun (sau nici cea mai mică simpatie) pentru comunişti în general, pentru partidele comuniste din ţările socialiste în special. Prin elaborarea acestui document P.C.R. a dobindit un mare prestigiu — intern şi internaţional. *Declaraţia din aprilie* 1964 a constituit o contribuţie durabilă şi deosebit de importantă la *edificiul viitor* al activităţii internaţionale a P.C.R. Un prim exemplu în spijinul acestei afirmaţii este faptul că în toamna aceluiaşi an 1964, P.C.R. a avut întîlniri cu reprezentanţii unor partide comuniste — din Europa şi Asia — cu o mare pondere numerică, cu prestigiu şi contribuţii la procesul înnoitor, de democratizare a relaţiilor din mişcarea comunistă internaţională început după anii 1960.

www.mnir.ro

Aceste întîlniri au avut ecou în epocă — şi pe bună dreptate —, deoarece ele au contribuit la creşterea prestigiului internaţional al partidului nostru. Atunci ele au fost momente de excepţie. Astăzi ele au intrat în cotidian. Aceasta pentrucă în anii care au trecut de atunci activitatea internaţoinală a partidului a cunoscut o amploare fără precedent. În cei 15 — de fapt 16 — ani care au trecut de la Congresul al IX-lea al P.C.R. activiatea internaţională a partidului a dobîndit o dimensiune pe care aş numi-o — fără teamă că exagerez — *planetară*. Practic — P.C.R. întreţine astăzi relaţii de prietenie şi colaborare cu organizaţii politice de pe toate continentele. Să urmărim puţin evoluţia acestor relaţii. În 1948, la Congresul din februarie participa ca reprezentanţi ai altor partide 18 delegaţi. La Congresul al VII-lea (decembrie 1955) participă 32 de reprezentanţi ai altor partide. La Congresul al VIII-lea (iunie 1960) participă 50 delegaţi. La Congresul al IX-lea (iulie 1965) participă 57 de delegaţi. La Congresul al X-lea (august 1969) — 70. La Congresul al XI-lea (noiembrie 1974) — 139. Iar la Congresul al XII-lea (decembrie 1979) — 154. „Deschiderea" determinată de orientările Congresului al IX-lea este extrem de evidentă în 1969, la Congresul al X-lea. Extinderea relaţiilor internaţionale ale P.C.R. va cunoaşte o linie *permanent ascendentă*. Semnificativ este de asemenea faptul că, pînă la Congresul al IX-lea, P.C.R. nu a avut relaţii cu partide socialiste şi social-democrate, cu mişcări de eliberare naţională sau alte partide şi organizaţii politice din ţări capitaliste dezvoltate sau state în in curs de dezvoltare. Potrivit datelor oficiale publicate, P.C.R. întreţine azi relaţii bilaterale cu 87 de partide comuniste şi muncitoreşti — de pe toate continentele —, cu 49 de partide socialiste şi social-democrate din întreaga lume, cu 63 de formaţiuni politice din ţările capitaliste dezvoltate, cu formaţiuni progresiste din ţările în curs de dezvoltare, cu mişcări de eliberare naţională.

Cifrele de mai sus permit înţelegerea *amplitudinii* relaţiilor internaţionale a P.C.R. Documentele elaborate în această perioadă relevă *poziţia* partidului nostru faţă de unele probleme ale mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, faţă de unele probleme ale lumii contemporane. Studiind aceste documente putem spune că *ceea* ce *defineşte* activitatea internaţională a P.C.R. în perioada cuprinsă între Congresele al IX-lea şi al XII-lea sînt *dinamismul* şi puternica *diversificare* a formelor şi căilor de colaborare, *multitudinea* iniţiativelor menite să contribuie la întărirea şi dezvoltarea conlucrării tuturor forţelor revoluţionare ale epocii noastre şi mai ales *înalta sa principialitate*. Partidul Comunist Român este astăzi unul dintre partidele care participă activ la dezbaterea marilor probleme cu care se confruntă partidele comuniste şi muncitoreşti, mişcarea democratică şi progresistă de pretutindeni. Partidul Comunist Român din perioada ultimelor trei decenii nu-şi mai pune semnătura pe documente ce nu-i aparţin — sau la dezbaterea cărora nu a participat. El acţionează şi susţine necesitatea *contactelor bilaterale* între partide, considerind că în condiţiile actuale ele permit abordarea unei sfere largi de probleme de interes comun, analiza evoluţiei relaţiilor reciproce, a vieţii politice internaţionale, constituind în acelaşi timp contribuţii importante la întărirea solidarităţii internaţionale. În concepţia partidului nostru *întîlnirile bilaterale* sînt expresia capacităţii partidelor de a-şi soluţiona propriile lor probleme, de a acţiona independent, corespunzător cerinţelor şi intereselor propriilor lor popoare. Contactele directe dintre partide, schimburile bilaterale de păreri şi de experienţă *„sînt de cea mai mare însemnătate pentru întărirea unităţii"* [2].

În acelaşi timp — în ciuda experienţelor trecutului — P.C.R. nu exclude utilitatea întîlnirilor în *plan multilateral*, a reuniunilor cu caracter regional sau internaţional în cadrul cărora reprezentanţii partidelor să-şi exprime liber punctele de vedere, să poarte discuţii sincere pentru clarificarea problemelor noi ivite în viaţa internaţională, indiferent de natura lor — ideologică sau nu. Partidul nostru consideră că asemenea întîlniri (regionale sau internaţionale) trebuie să asigure participarea la lucrările pregătitoare, dar şi la dezbaterile propriu-zise, pentru adoptarea oricăror documente, a *tuturor partidelor interesate*. *Numai aşa* ele pot contribui la elucidarea problemelor luate în discuţie, numai aşa aceste întîlniri pot constitui momente pozitive în efortul de edificare a unităţii în mişcarea comunistă internaţională. În acest context, partidul nostru apreciază că la asemenea întîlniri

---

[2] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, voi. 2, Edit. Politică, Bucureşti, 1968, p. 285.

www.mnir.ro

nu mai trebuie folosite practici învechite — uzitate în mişcarea comunistă internaţională in perioada interbelică, dar şi in perioada postbelică —, că nu trebuie puse în discuţie sau blamate — sub nici-o formă — alte partide, fie că sînt sau nu sînt prezente la o asemenea întîlnire. După cum — avînd în vedere tot practici nefaste, nici ele nu prea îndepărtate — nu trebuie să se încerce elaborarea unor documente cu caracter de obligativitate pentru toate partidele. După cum se ştie partidul nostru a acţionat conform acestei concepţii la lucrările pregătitoare ale Conferinţei internaţionale a partidelor comuniste şi muncitoreşti care a avut loc la Moscova în iulie 1969 şi în chiar cadrul Conferinţei, prin glasul secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, s-a ridicat împotriva încercărilor, manifestate încă din prima zi a lucrărilor, de a se recurge la metode repudiate de mişcarea comunistă internaţională. Aceeaşi conduită — principială, constructivă — au avut reprezentanţii partidului nostru şi la lucrările pregătitoare ale Conferinţei partidelor comuniste din Europa în problemele securităţii europene ce a avut loc la Berlin în anul 1976. De asemenea, la consfătuirile partidelor comuniste din unele ţări socialiste, care au avut loc ulterior, la Sofia şi la Praga.

Amplificarea activităţii internaţionale a P.C.R. şi edificarea prestigiului său pe plan internaţional sînt indisolubil legate de consecvenţa şi fermitatea cu care secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a acţionat, în orice împrejurare, pentru promovarea în relaţiile dintre partide a unor principii noi, a căror aplicare şi respectare să ferească partidul nostru, partidele comuniste şi muncitoreşti, mişcarea comunistă internaţională de experienţele unui trecut nu prea îndepărtat. Iată de ce *izvorul prestigiului şi stimei* de care se bucură partidul nostru trebuie căutat in *ansamblul* de *principii* pe care partidul nostru le aşează la baza activităţii sale internaţionale. Sînt principiile *egalităţii in drepturi, autonomiei, stimei şi respectului* reciproc, *neamestecului în treburile interne, dreptului fiecărui partid de a-şi elabora de sine-stătător strategia şi tactica revoluţionară corespunzător realităţilor din ţara sa, intereselor poporului său, tradiţiilor şi trecutului său istoric.* „Viaţa a demonstrat — arată secretarul general al P.C.R., tovarăşul Nicolae Ceauşescu — că atunci cînd s-au încălcat aceste principii, s-au adus mari daune, atît partidelor respective cit şi principiilor solidarităţii şi colaborării internaţionale“ [3].

Corespunzător acestor principii partidul nostru îşi desfăşoară întreaga sa activitate internaţională. P.C.R. situează în prim planul activităţii sale internaţionale dezvoltarea relaţiilor cu partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste, deoarece apreciază că *aceste relaţii* constituie factorul *determinant* pentru adîncirea *prieteniei şi conlucrării* necesare în opera de edificare a noii orînduiri, a întăririi unităţii şi forţei ţărilor socialiste, a prestigiului lor în lume.

Trebuie precizat că rolul hotăritor în extinderea raporturilor cu ţările socialiste l-au avut întîlnirile, convorbirile oficiale, contactele nemijlocite — de lucru — ale secretarului general al partidului nostru cu secretarii generali şi cu primii secretari ai partidelor din ţările socialiste. Cu prilejul acestor întîlniri au fost luate în dezbatere probleme de interes comun a căror soluţionare să permită dezvoltarea pe mai departe a relaţiilor bilaterale. Au fost semnate numerorase documente de o însemnătate excepţională pentru viitorul relaţiilor bilaterale. Cu o serie de partide comuniste din ţările socialiste partidul nostru a semnat planuri de colaborare menite să ducă la dezvoltarea schimbului de experienţă şi informaţii în domeniul activităţii ideologice, a relaţiilor între instituţiile, redacţiile şi revistele de partid. Adept al dezbaterilor ştiinţifice multilaterale, al întîlnirilor ce-şi propun schimburi de experienţă partidul nostru a participat activ la un mare număr de întîlniri internaţionale ale partidelor comuniste din ţările socialiste.

Concomitent, partidul nostru desfăşoară o susţinută activitate cu partide socialiste şi social-democrate. Este locul să amintim că relaţiile de colaborare cu aceste partide au fost inexistente în perioada anterioară ultimilor 15 ani. Aceasta şi datorită reziduurilor unor concepţii care au existat in mişcarea comunistă internaţională postbeclică cu privire la locul şi rolul partidelor socialiste şi social-

[3] Nicolae Ceauşescu, 60 de *ani* de *slujire devotată a poporului*, de *luptă pentru dreptate socială şi libertate naţională, pentru construirea socialismului şi ridicarea bunăstării maselor, pentru independenţa patriei, colaborare internaţională şi* pace. Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, Edit. Politică, Bucureşti, 1981.

www.mnir.ro

democrate în transformarea societății contemporane. Prin acțiunile concrete în direcția dezvoltării relațiilor bilaterale cu partidele socialiste și social-democrate, cît și prin poziția sa, afirmată cu deosebită claritate la Congresul al X-lea, P.C.R. a demonstrat capacitatea sa de a înlătura urmările acestor concepții, de a înțelege necesitatea unirii tuturor forțelor care promovează interesele clasei muncitoare. Partidul nostru a salutat conjugarea eforturilor forțelor muncitorești și democratice și în primul rînd a eforturilor pentru unitate dintre socialiști și social-democrați. În documentele elaborate la Congresul al X-lea al partidului, cît și în alte documente ulterioare, se subliniază că neînțelegerile pot fi depășite, greutățile în calea unor acțiuni unitare pot fi eliminate. „Experiența partidului nostru — arată secretarul general al partidului — stă mărturie în această privință. Tocmai o asemenea colaborare a creat condițiile realizării cu succes a insurecție naționale antifasciste și înfăptuirea revoluției populare, a garantat succesul în făurirea noi orînduiri socialiste".

Încă un compartiment — nou în activitatea internațională a partidului, compartiment ce nu exista innainte de acești 15 ani asupra cărora ne-am oprit — este cel al colaborării, al reiaților de solidaritate cu partidele de guvernămînt, cu alte forțe politice progresiste și democratice din țările care pășesc pe calea dezvoltării economico-sociale independente, cu mișcările de eliberare națională. Documentele partidului nostru elaborate in acești ani subliniază importanța consolidării și diversificării relațiilor cu forțele politice progresiste din noile state independente, deoarece — așa cum se demonstrează, în cele mai multe cazuri (deși sînt și excepții) — aceste forțe promovează interesele naționale ale popoarelor lor, militează pentru transformări economico-sociale cu caracter progresist. Acest fapt justifică dezvoltarea relațiilor de colaborare și întrajutorare cu aceste forțe, cu aceste state, în spiritul principiilor relațiilor dintre state pe care partidul nostru le promovează. Formele de colaborare cu aceste state sînt multiple. Trebuie spus că, în covîrșitoarea lor majoritate, relațiile cu statele care au pășit pe calea dezvoltării independente au la bază documente oficiale bilaterale cu putere juridică sau — ca în cazul documentelor încheiate cu unele mișcări de eliberare națională — cu valoare politică, aceste documente (declarații, comunicate comune) fiind *primele documente oficiale internaționale* încheiate de aceste mișcări, care, astfel, s-au manifestat ca reprezentante *unice și legitime* ale popoarelor lor, primind în același timp și o recunoaștere internațională.

Acestea sînt cîteva din coordonatele care permit înțelegerea evoluției activității internaționale a partidului în anii care au trecut de la Congresul al IX-lea și pînă la Congresul al XII-lea. Ceea ce definește activitatea internațională a partidului din acești ani sînt *dinamismul* și puternica *diversificare* a formelor și căilor de colaborare, *multitudinea* inițitivelor menite să contribuie la întărirea și dezvoltarea conlucrării, a prieteniei și colaborării tuturor forțelor revoluționare, democratice și progresiste ale epocii noastre, dar mai ales *înalta sa principialitate.* Această poziție în dispozitivul forțelor politice și sociale ale lumi contemporane este o *poziție dobîndită* prin efortul susținut al întregului partid, al întregului popor al secretarului general al partidului, președintele României — tovarășul Nicolae Ceaușescu.

COORDONNÉS CARACTÉRISTIQUES DE L'ACTIVITÉ INTERNATIONALE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

Résumé

L'activité internationale est l'une des composantes de base de la politique générale du P.C.R. Sa dynamique est directement proportionnelle avec la place et le rôle du parti, sur le plan interne et international. Dans cet ordre d'idées on montre que cette composante a été présente dans l'activité du parti depuis sa créa-

www.mnir.ro

tion, mais son ampleur et sa profondeur ont été variables — en fonction de la force et la place du parti dans la société roumaine, dans le dispositif des forces politiques internes, en fonction de la situation du mouvement communiste international. En rappelant l'existence d'une tradition, la communication s'arrête sur l'évolution *de l'activité internationale du P.C.R. pendant les années de l'édification du socialisme en Roumanie. Les données employées permettent de comprendre l'amplitude des relations internationales du P.C.R., le dynamisme et la puissante diversification des formules et des voies de collaboration. Il est relevé l'ensamble des principes que le P.C.R. met à la base de son activité internationale. On montre dans la communication que l'amplification de l'activité internationale du P.C.R., l'édification de son prestige international sont indisolublement liées de l'activité et de la personnalité de son secrétaire général le camarade Nicolae Ceaușescu.*

www.mnir.ro

MĂRTURII ALE STIMEI ŞI PREŢUIRII DE CARE SE BUCURĂ IN ÎNTREAGA LUME POLITICA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN DE SOLIDARITATE ŞI COLABORARE CU TOATE FORŢELE REVOLUŢIONARE, PROGRESISTE, CARE LUPTĂ PENTRU LIBERTATE, INDEPENDENŢĂ, PACE ŞI PROGRES SOCIAL

de **ELENA ISTRĂŢESCU**

Cei 60 de ani de existenţă şi de luptă ai Partidului Comunist Român s-au înscris în istoria poporului nostru ca anii celor mai profunde şi mai rapide prefaceri revoluţionare. În aceşti ani, condusă de partidul său, clasa muncitoare din România a luptat pentru a se elibera de expolatare, iniţiind şi înfăptuind revoluţia socialistă. Eliberîndu-se pe sine, a eliberat înreaga societate românească, antrenînd-o apoi într-o operă politică şi socială fără egal în istorie : construcţia socialistă. Înfăptuind revoluţia de eliberare naţională şi socială şi trecînd apoi la edificarea noi orinduiri pe pămîntul patriei, Partidul Comunist Român, conducătorul nemijlocit al maselor populare din ţara noastră, a împletit în mod organic îndatoririle naţionale cu cele internaţionale, patriotismul cu solidaritatea activă, militantă faţă de forţele înaintate de pe toate meridianele.

Cronica solidarităţii revoluţionarilor români cu clasa muncitoare, cu oamenii muncii, cu popoarele şi forţele democratice din întreaga lume care luptă pentru libertate, independenţă, pace şi progres social este deosebit de bogată. După cum este cunoscut, revoluţionarii români şi-au vărsat sîngele pe baricadele Comunei din Paris, au luptat cu arma în mină pentru victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi apărarea tînărului stat sovietic, şi-au manifestat concret solidaritatea cu lupta revoluţionară, antiimperialistă a poporului chinez, cu mişcările revoluţionare din Ungaria, Bulgaria, Germania şi din alte ţări, au participat la luptele împotriva intervenţiei fasciste în Spania şi au săvîrşit acte de eroism în rîndurile rezistenţei antifasciste din Franţa, Belgia şi Iugoslavia. După victoria revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, organizată şi condusă de P.C.R., revoluţionarii şi comunişti români, alături de toate forţele naţiunii noastre, au contribuit prin grele jertfe de sînge la înfrîngerea Germaniei hitleriste in cel de-al doilea război mondial. Practic, în perioada de mai bine de un secol nu a existat cauză dreaptă în lume care să nu fi fost susţinută cu fermitate şi ardoare de mişcarea noastră muncitorească, de socialiştii şi comuniştii români, aşa după cum proletariatul român şi partidul său politic s-au bucurat de sprijin internaţionalist deplin in marile bătălii pe care le-au desfăşurat. Înfăţişînd bilanţul glorioaselor tradiţii de solidaritate internaţională ale clasei noastre muncitoare, ale comuniştilor români, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta : „Solidaritatea internaţională şi întrajutorarea reciprocă cu celelalte detaşamente înaintate ale popoarelor au caracterizat întotdeauna mişcarea revoluţionară şi democratică a României. Putem afirma cu îndreptăţită mîndrie că întotdeauna revoluţionarii români şi-au făcut cu cinste datoria, atît faţă de propriu popor, cît şi faţă de cauza generală a luptei revoluţionare pentru progres şi pentru pace".

Vechile şi bogatele tradiţii de solidaritate internaţională ale comuniştilor români, din care am evocat doar citeva momente, au fost cotinuate şi dezvoltate pe o treaptă superioară în condiţiile în care P.C.R. a devenit partid de guvernămînt, iar politica partidului de solidaritate strinsă cu toate forţele care militează pentru progres şi pace în lume — politica de stat a României socialiste. „În spiritul tradiţiilor sale revoluţionare, partidul nostru acţionează larg pentru dezvoltarea relaţiilor internaţionale cu toate partidele comuniste şi muncitoreşti cu toate partidele socialiste şi social-democrate, cu mişcările de eliberare naţională, cu toate

www.mnir.ro

forțele democratice, antiimperialiste — sublinia secretarul general al partidului în expunerea prilejuită de adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român“ [1]. Această politică s-a concretizat prin dezvoltarea necontenită a colaborării și solidarității cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu toate țările socialiste, prin ajutorul multilateral acordat R.P.D. Coreene și sprijinirea luptei eroice a poporului vietnamez, a cauzei celorlalte popoare din Indochina, prin amplificarea relațiilor cu popoarele care s-au eliberat de sub dominația colonială și au pășit pe calea dezvoltării independente, și prin sprijinul politic, diplomatic și material acordat mișcărilor de eliberare națională.

Cu o deosebită forță se manifestă această trăsătură definitorie a activității partidului nostru în perioada deschisă de Congresul al IX-lea de cînd în fruntea partidului și a țării se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, patriot înflăcărat și eminent luptător al mișcării revoluționare internaționale. Ampla și neobosita activitate teoretică și practică a secretarului general al partidului nostru, desfășurată într-un spirit profund înnoitor, cu fermitate revoluționară, cutezanță și înaltă responsabilitate a adus contribuții creatoare, de inestimabilă valoare la analiza proceselor și tendințelor ce se manifestă în viața internațională, inclusiv a conceptului de solidaritate internațională și internaționalism, care și-a amplificat sensurile, formele specifice, aria și forța de manifestare în condițiile epocii noastre. „Pornind de la rolul hotărîtor pe care forțele înaintate îl au în evoluția vieții internaționale, în asigurarea progresului și păcii — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la cel de al II-lea Congres al țărănimii din luna februarie anul trecut —, partidul nostru dezvoltă colaborarea și solidaritatea cu partidele comuniste și muncitorești, întărește conlucrarea cu partidele socialiste și social-democrate, cu partidele progresiste din noile state independente, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele înaintate, antiimperialiste de pretutindeni. Întărirea conlucrării și solidarității tuturor acestor forțe — atît pe plan național, cit și pe arena mondială —, acțiunile unite ale tuturor popoarelor pot determina un curs nou în viața internațională, barînd calea încordării și războiului, pot asigura destinderea, pacea, independența națională și cooperarea in întreaga lume“ [2].

Privită deci în contextul uriașelor schimbări produse în lumea contemporană, solidaritatea internațională se încadrează in mod firesc în lupta împotriva imperialismului, colonialismului, necolonialismului și rasismului, în lupta pentru democratizarea vieții internaționale, destindere, dezvoltare și pace, pentru eliminarea subdezvoltării și făurirea noii ordini economice în lume, pentru independența popoarelor, democrație și socialism.

Urmind consecvent o asemenea linie de acțiune, Partidul Comunist Român întreține in prezent legături de colaborare și solidaritate cu 87 de partide comuniste și muncitorești, cu 49 de partide socialiste și social-democrate, cu 63 de partide și forțe demoratice de guvernămînt, organizații și mișcări de eliberare națională [3]. Secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, s-a întîlnit și a avut convorbiri, la București sau pe diverse meridiane ale globului, cu liderii și reprezentanții unor asemenea partide și formațiuni politice din peste 100 de țări, la toate acestea adăugîndu-se numeroasele întîlniri și convorbiri oficiale pe linia de stat prilejuite de vizitele de prietenie întreprinse de președintele republicii în țările socialiste și în peste 40 de țări in curs de dezvoltare din Africa, Asia și America Latină, ca și întîlnirile desfășurate pe pămîntul României cu conducătorii unui mare număr de state, sau cele 27 de mesaje adresate la congrese sau reuniuni ale unor partide comuniste și muncitorești, socialiste și social-democrate [4]. Dezvoltarea

---

[1] Nicolae Ceaușescu, 60 de *ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace*, Edit. Politică, București, 1981, p. 36.

[2] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul al II-le al Consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănimi, al Consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor*, „Scînteia“, 20 februarie 1981.

[3] *Hotărîrea plenarei C.C. al P.C.R. cu privire la politica internațională a partidului și statului nostru*, „Scînteia“, 27 matrie 1981.

[4] „Scînteia“, 1 mai 1981.

www.mnir.ro

de către P.C.R. a relaţiilor cu toate forţele politice democratice şi progresiste din lume este însoţită — în mod firesc, ca rezultat al politicii promovate de partid — de o conlucrare rodnică, multilaterală a României cu toate celelalte state socialiste, de extinderea continuă a colaborării pe toate planuirle cu ţările în curs de dezvoltare, de sprijinire sub toate formele a mişcărilor de eliberare naţională şi socială.

Prin toate acestea, prin faptul că nu există cauză dreaptă care să nu se fi bucurat sau să nu se bucure de solidaritatea sa activă şi de sprijinul său neprecupeţit, Padtiul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, îşi aduce o contribuţie de seamă al cauza unităţii mişcării comuniste şi muncitoreşti, a ţărilor socialiste şi întăririi frontului antiimperialist mondial. Realismul, consecvenţa şi clarviziunea politicii Partidului Comunist Român, întemeiată pe o analiză profund ştiinţifică a proceselor lumii contemporane, iniţiativele sale cutezătoare şi generoase in folosul cauzei păcii, libertăţii şi independenţei popoarelor, al securităţii şi colaborării internaţionale au făcut ca partidul nostru şi secretarul său general să se bucure de un mare prestigiu în lume, de prietenia şi stima popoarelor, de preţuire şi încrederea forţelor înaintate de pretutindeni. „Popoarele lumii preţuiesc în mod deosebit — se menţiona în scrisoarea adresată de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. tovarăşului Nicolae Ceauşescu cu prilejul aniversării zilei de naştere, 26 ianuarie 1981 — consecvenţa şi hotărîrea cu care militaţi în slujba apărării celui mai fundamental drept al oamenilor, al naţiunilor — dreptul la viaţă, la existenţă liberă şi demnă, la o dezvoltare independentă şi suverană, fără nici nu amestec din afară, conform tradiţiilor şi aspiraţiilor sale“. Iată numai cîteva din mărturiile în acest sens formulate de personalităţi marcante ale lumii contemporane în diverse declaraţii sau mesaje adresate Partidului Comunist Român, tovarăşului Nicolae Ceauşescu : „Comuniştii bulgari, oamenii muncii bulgari vă cunosc (pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu — n. n.) ca pe un renumit militant al mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, unul din marii prieteni ai ţării noastre“ (Todor Jivkov) [5] ; „Preşedintele Nicolae Ceauşescu — o contribuţie unică la normalizarea relaţiilor între state“ (Kurt Waldheim) [6] ; „Activitatea întregului vostru partid, în frunte cu conducătorul său, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, duce ţara spre noi culmi înalte ale construcţiei socialiste“ (Leonid Ilici Brejnev) [7] ; „Profundă gratitudine pentru sprijinul activ acordat cauzei drepte a poporului coreean“ (Kim Ir Sen) [8] ; „În lupta îndelungată şi grea a partidului nostru am simţit întotdeauna vie solidaritatea Partidului Comunist Român“ (Dolores Ibarruri, preşedintele P.C. din Spania) [9] ; „Poporul namibian nu va uita niciodată solidaritatea României“ (Sam Nujoma, preşedintele Organizaţiei Poporului din Africa de Sud-Vest-SWAPO) [10] ; „Partidul Comunist Mexican dă o înaltă apreciere politicii internaţionaliste a P.C.R. de sprijinire a luptei pentru independenţă şi dezvoltare a popoarelor din America Latină, ca şi din alte regiuni ale lumii“ (Arnaldo Martinez Verdugo, secretar general al C.C. al P.C. Mexican) [11] ; „P.C.R., preşedintele Nicolae Ceauşescu s-au aflat mereu alături de poporul zimbabwe în lupta sa de eliberare“ (Robert Mugabe) [12] ; „Menţionăm plini de bucurie ajutoarele nepreţuite pe care le-au dat poporului palestinian România, poporul român, sub conducerea preşedintelui Nicolae Ceauşescu“ (Yasser Arafat) [13] ; „La eliberarea Mozambicului a participat şi poporul român, partidul său comunist, condus de marele lider Nicolae Ceauşescu, care ne-a acordat necondiţionat tot sprijinul (Samora Moises Machel) [14].

Selectate dintr-un mare număr de aprecieri asemănătoare şi redate succint, aceste elocvente mărturii ale prestigiului şi autorităţii, simpatiei şi consideraţiei de care România socialistă, Partidul Comunist Român, tovarăşul Nicolae Ceauşescu se bucură din partea popoarelor lumii îşi găsesc o amplă completare în expoziţia

[5] „Scînteia“, 25 ianuarie 1981.
[6] Ibidem.
[7] Ibidem.
[8] „Scînteia“, 1 mai 1981.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem.
[13] Ibidem.
[14] Ibidem.

www.mnir.ro

omagială „Dovezi ale dragostei, înaltei stime și profundei prețuiri de care se bucură președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, ale amplelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări", expoziție organizată în sălile Muzeului Național de Istorie a R. S. România cu prilejul împlinirii de către conducătorul partidului și statului nostru a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de neîntreruptă activitate revoluționară, ianuarie 1978.

Consacrată înfățișării, prin mijloace muzeotehnice moderne, a amplei și neobositei activități desfășurate de secretarul general al partidului, președintele republicii, pentru elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a statului nostru, expoziția cuprinde, cum este și firesc, un mare număr de exponate care ilustrează politica Partidului Comunist Român de solidaritate și colaborare cu toate forțele revoluționare și progresiste din lume, precum și prestigiul și prețuirea de care această politică se bucură pretutindeni. Prezentînd cu ajutorul imaginilor fotografice, majoritatea color, al documentelor, cărților, tabelelor, textelor și al altor mijloace muzeotehnice amplele relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări, spații cuprinzătoare sînt rezervate vizitelor de prietenie efectuate de președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu în numeroase țări din Europa, Africa, Asia, America Latină și America de Nord, primirilor calde făcute solilor români de populația acestor țări, întîlnirilor și convorbirilor cu conducători din țările socialiste, din țări în curs de dezvoltare, din alte țări ale lumii, precum și multiplelor contacte, întîlniri și convorbiri ale secretarului general al partidului cu conducători și reprezentanți de frunte ai partidelor comuniste și muncitorești, ai partidelor socialiste și social-democratice, ai altor formațiuni politice democratice, ai forțelor și mișcărilor progresiste revoluționare de pretutindeni. Legate indisolubil de prodigioasa activitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu, densitate și amploare fără precedent a relațiilor internaționale ale partidului nostru fac ca perioada de după Congresul al IX-lea să fie și sub acest raport cea mai fertilă din întreaga istorie a partidului.

De o prezentare deosebită în cadrul expoziției omagiale se bucură înaltele distincții, ordine și metalii, titluri onorifice și științifice conferite președintelui Nicolae Ceaușescu și tovarășei Elena Ceaușescu de către un mare număr de țări, capitale, instituții academice și societăți de pe diferite meridiane ale lumii, expresie a prestigiului internațional fără precedent al României socialiste. În atmosfera solemnă a sălii ce poartă titlul generic „însemne ale înaltei prețuiri", între sutele de distincții majore strălucesc : „Ordinul Lenin", conferit prin decret al Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, ianuarie 1978 ; Madalia de aur pentru Pace „Joliot-Curie", decernată de Consiliut Mondial al Păcii, 19 noiembrie 1977 și prestigiosul premiu „SIMBA" pentru pace, 21 decembrie 1978 ; medaliile de aur conferite din partea Institutului de Relații Internaționale din Roma, 1979 și a Institutului pentru problemele unei noi ordini economice internaționale, 1980 — toate expresii ale stimei de care se bucură tovarășul Nicolae Ceaușescu și ale recunoașterii contribuției sale neîncetate în lupta pentru pace și prietenie față de toate popoarele.

O altă categorie de mărturii în acest sens, oglindite ca atare și în expoziția omagilă, o constituie cele peste 100 de cărți apărute în 20 de limbi [15], pe cele mai diferite meridiane ale globului, conținînd selecțiuni din lucrările secretarului general al partidului nostru, președintele republicii, precum și elogioase aprecieri asupra contribuției sale remarcabile la îmbogățirea teoriei și practicii revoluționare, la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane.

Același interes major față de puternica personalitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu este ilustrat de strădania unor artiști plastici străini, între care autori din Egipt, Italia, Iran sau Turcia, de a înfățișa cu mijloacele picturii, ale graficii, tapiseriei sau sculpturii imaginea șefului statului român. Asemenea lucrări exprimă dragostea și respectul pentru Omul-Ceaușescu, dar și prestigiul politicii promovate de partidul nostru, sub conducerea secretarului său general, de strînsă colaborare cu toate țările, cu toate forțele progresiste din lume. Această idee este exprimată in mod expres, de exemplu, într-o broderie cu fir de mătase, reprezentînd o întîlnire dintre tovarășii Nicolae Ceaușescu și Kim Ir Sen, oferită secretarului general al P.C.R. cu prilejul vizitei oficiale de prietenie întreprinse in mai 1978 în R. D. Coreeană. Ideea solidarității revoluționare este înscrisă cu litere de aur pe o serie

[15] „Scînteia", 25 ianuarie 1981.

www.mnir.ro

de drapele înminate cu diverse prilejuri tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Astfel, pe drapelul primit in iunie 1971 în capitala R. P. Chineze, la mitingul prieteniei româno-chineze, poate fi citit : „Trăiască prietenia de luptă dintre poporul chinez şi poporul român", iar pe un drapel oferit în iulie 1973 din partea delegaţiei Partidului celor ce Muncesc din Vietnam şi a guvernului Republicii Socialiste Vietnam inscripţia : „Trăiască în veci prietenia frăţească şi solidaritatea militantă dintre poporul vietnamez şi poporul român". La Congresul al XI-lea al P.C.R. din noiembrie 1974 delegaţia laoţiană a înmînat şi ea un drapel cu următoarea inscripţie : „Să fie in veci prietenia si solidartiatea militantă dintre Partidul Popular Revoluţionar din Laos şi Partidul Comunist Român, dintre poporul laoţian şi poporul român". La acestea mai adăugăm steagul de luptă oferit de delegaţia Partidului Comunist din Bangladesh, noiembrie 1974, drapelul R.P.D. Coreene, iunie 1971. Aceeaşi semnificaţie a solidarităţii şi cooperării strînse dintre poporul român şi popoarele ţărilor socialiste o îmbracă şi numeroasele daruri sovietice reprezentîndu-l pe V. I. Lenin cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la instaurarea puterii sovietice în 1967 şi 100 de ani de la naşterea eroului menţionat ; drapelul organizaţiei de partid din Radeberg a Partidului Socialist Unit din Republica Democrată Germană ; drapelul tineretului comunist din Republica Cuba, numeroasele obiecte de mare valoare artistică oferite cu diverse prilejuri tovarăşului Nicolae Ceauşescu şi tovarăşei Elena Ceauşescu de conducătorii de partid şi de stat sau de delegaţii din celelalte ţări socialiste. In rîndul acestora remarcăm următoarele obiecte : carpetă persană ce-l înfăţişează pe eroul german Ernst Thălman, oferită de preşedintele Consiliului de Miniştri al R. D. Germane, Willi Stoph, Bucureşti, august 1974 ; placheta cu efigia eroului bulgar Gheorghi Dimitrov ; tabloul ce-l reprezintă pe Ho Şi Min — R. D. Vietnam ; medialia cu efigia lui Klement Gottwald, preşedintele R. S. Cehoslovacia, 1948—1953. Intre miile de exponate de excepţională valoare artistică, istorică sau etnografică, provenite de pe toate meridianele lumii, multe emoţionează în mod deosebit prin forţa cu care simbolizează solidaritatea revoluţionară, omagiind în acest fel vocaţia internaţionalistă a partidului nostru. Astfel, Comitetul Central al Partidului Socialist din Chile a oferit la Congresul al XI-lea o corabie cu pînze sculptată în închisoare de militantul socialist Victor Hermazabal. La rîndul lor, femeile chiliene refugiate la Bucureşti au dăruit tovarăşei Elena Ceauşescu un frumos trandafir roşu confecţiont din pînză. simbol al rezistenţei împotriva regimului lui Pinochet. Partidul FRELIMO din Mozambic a oferit un grup statuar sculptat în abanos, ce simbolizează oprimarea poporului mozambican de către colonialiştii albi. La Congresul al XII-lea al P.C.R., P. C. din Salvador a dăruit o sabie metalică pe care sînt înscrise numele a cinci state : Guatemala, Honduras, Salvador, Nicaragua, Costa Rica, precum şi emblemele ţărilor respective, simbolizind, desigur, lupta forţelor revoluţionare din aceste ţări, precum şi solidaritatea comuniştilor români cu lupta lor. Aceeaşi semnificaţie transmite şi sculptura in lemn de abanos institulată „Luptătorul negru", oferită de Partidul Congolez al Muncii la Congresul al XI-lea, sau „Steaua Republicii Socialiste România", încadrată de colţi de fildeş, primită din partea aceluiaşi partid ; efigia lui Pablo Iglesias, fondatorul Partidului Socialist Muncitoresc din Spania, emisă la al 27-lea congres al partidului, decembrie 1976 ; gravura intitulată „Vedere panoramică a oraşului Ierusalim" oferită de Yasser Arafat, preşedintele Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei ; efigia lui „Louis Antoine Saint Just" revoluţionar francez de la 1789, înminată de secretarul general al P. C. Francez ; efigia lui Jacques Duclos militant de seamă al P. C. Francez (1896—1975). La acestea putem adăuga medalii cu efigia unor revoluţionari, eroi de seamă ai luptei de eliberare şi, unificare statală sau personalităţi marcante cum sînt : cele ce le înfăţişează pe americanii : A. Lincoln, George Washington, D. Eisenhower sau pe Aldo Moro, fostul primministru al Italiei, şi multe, multe alte exponate.

Exemplele evocate aici nu reprezintă decît o infimă parte din inestimabilul tezaur de valori culturale, artistice şi istorice prin care oameni de diverse convingeri politice, reprezentanţi ai tuturor partidelor şi organizaţiilor progresiste din toată lumea, ai mişcărilor de eliberare socială şi naţională, precum şi şefi de stat şi de guvern au ţinut să omagieze şi în acest fel personalitatea de excepţie a conducătorului partidului şi statului nostru, politica Partidului Comunist Român, a României socialiste de pace şi largă cooperare cu toate ţările lumii, de solidaritate activă, militantă cu toate forţele revoluţionare şi progresiste angajate în marea bătălie pentru o lume mai dreaptă şi mai bună.

www.mnir.ro

TÉMOIGNAGES DE L'ESTIME ET DE L'APPRÉCIATION MANIFESTÉES DANS LE MONDE ENTIER À L'ÉGARD DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN POUR SA SOLIDARITÉ ET SA COLLABORATION AVEC LES FORCES RÉVOLUTIONNAIRES

Résumé

Dans cette communication nous avons l'intention de présenter l'extension de la collaboration sur les plus différents plans du Parti Communiste Roumain avec les partis communistes et ouvriers, la fortification de la collaboration et de la solidarité avec les partis socialistes, social-démocratiques, avec les partis progressistes des nouveaux états indépendants, avec les forces avancées du monde entier — trait définitoire de la politique externe de la R. S. de Roumanie dans la période inaugurée par le IXe Congrès du P.C.R. en juillet 1965 — qui a confié la haute charge de secretaire général du parti au camarade Nicolae Ceauşescu, ardent patriote et éminent combattant du mouvement révolutionnaire international — et jusqu'à nos jours.

L'importante contribution apportée par le Parti Communiste Roumain, par la République Socialiste de Roumaine, par le président Nicolae Ceauşescu à la consolidation de l'unité du mouvement communiste et ouvrier, à la consolidation du front antiimpérialiste mondial, est vivement exprimée dans l'exposition organisée au Musée d'Histoire de la R. S. de Roumanie, dont le titre est „Preuves de l'amour, de la haute estime et de la profonde appréciation desquelles jouissent le président Nicolae Ceauşescu et la camarade Elena Ceauşescu, des amples relations d'amitié et collaboration entre le peuple roumain et les peuples d'autres pays" et d'où provient l'illustration des vibrants témoignages ci-dessus mentionnés.

www.mnir.ro

NOTĂ

Pe lingă articolele incluse în sumarul prezentului volum, la cea de a V-a Sesiune Ştiinţifică de comunicări a Muzeului Naţional de Istorie au mai fost prezentate şi următoarele comunicări :

LA ŞEDINŢA PLENARA : prof. *dr. Ştefan Ştefănescu* — „Istoria României — coordonată a ideologiei Partidului Comunist Român" ; conf. dr. *Iulian Cârţână* — „Activitatea internaţională a Partidului Comunist Român".

La SECŢIA I-a : dr. *Tiberiu Bader*, de la Muzeul Judeţean Satu-Mare — „Reflecţii asupra epocii bronzului din nord-vestul României. Dezvoltarea etnică şi istorică" ; *Alexandru Toma Nemoianu*, de la Muzeul Naţional de Istorie — „Descoperiri post-romane în castrul de la Micia" ; dr. *Alexandru Popa*, de la Muzeul Judeţean Alba — „Un interesant fragment de inscripţie onorifică descoperit la Alba-Iulia" ; dr. *Doina Benea*, de la Muzeul Banatului, Timişoara — „Ateliere ceramice romane la Tibiscum in sec. III—IV e.n." ; *Ştefan Burda*, de la Muzeul Naţional de Istorie — „Consideraţii cu privire la obiectele din necropola voievodală de la Curtea de Argeş" ; *Aurora Anghel*, de la Muzeul Naţional de Istorie — „Ştiri despre ţările române într-o scurtă cronologie turcească tipărită în 1604" ; *Olimpia Guţu*, de la Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, — „Reconstituirea actelor de proprietate în cancelaria domnească de la începutul sec. al XVII-lea".

La SECŢIA a II-a : dr. *Vasile Novac*, directorul Complexului muzeal Goleşti, jud. Argeş — „Date noi despre Grigore Bengescu II în lumina unor scrisori inedite aparţinînd unor personalităţi ale vieţii culturale româneşti" ; *Virgiliu Z. Teodorescu*, de la Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, — „Recunoaşterea internaţională a operei lui Vasile Alecsandri" ; *Cristian Păunescu*, de la Muzeul de Istorie a Muncipiului Bucureşti — „Tradiţii culturale bucureştene în cadrul mişcării muncitoreşti la sfîrşitul sec. al XIX-lea" ; *Ştefan Hurmuzache*, de la „Revista arhivelor" — „Ideea de permanenţă şi continuitate la români reflectată în documente externe" ; dr. *Ion Calafeteanu*, de la Institutul de studii storice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. — „Socialiştii români şi conferinţa de pace de la Paris (1919—1920)".

La SECŢIA a III-a : dr. *Augustin Deac*, de la Institutul de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. — „Evoluţia programelor partidului clasei muncitoare din România" ; *Tatiana Bădescu*, de la Muzeul Naţional de Istorie — „Din activitatea Partidului Comunist Român în anii 1934—1937" ; *Virgil Tatomir*, de la Filiala Arhivelor Statului Municipiul Bucureşti, — „Din lupta organizaţiei P.C.R. din judeţul Prahova împotriva dictaturii militare-fasciste în perioada anilor 1940—1944".

Textele comunicărilor sus-menţionate nu sînt incluse în prezentul volum întrucît autorii lor fie că le tipăresc in alte publicaţii, fie că nu le-au definitivat textele şi, ca atare, nu ni le-au trimis spre a fi cuprinse aici.

www.mnir.ro

Lucrare executată sub comanda nr. 169 la Oficiul Economic Central „Carpaţi", Întreprinderea poligrafică „Bucureştii-Noi", str. Hrisovului nr. 18 A, sectorul 1, Bucureşti

www.mnir.ro

Lei 42

www.mnir.ro